

શ્રી મિત્ર.

સંસ્કૃતિ—મારૂં ૧૮૯૨. ૯

૧૧.

૧. - ગારી કેળવણી—(વખતાર ૧૦૫ ૧૧૧૨)..... ૧
૨. આત્મચર્ચ—(વખતાર ૭૫)..... ૧
૩. એક વૈભવ સાહસીનો વરસારે જાણવેલો જીવન—(વખતાર નવાવળાઈ અ. ૧૦૫)..... ૭
૪. એક ફરદી સીંહણ—(વખતાર ૮૦૧૧)..... ૮
૫. ફરદીયન સેલો—(વખતાર ૧૦૫૧)..... ૮
૬. જમનની આગમ્ય પુણ્યમાં આવતા સવાસ જીવાસિ—(વખતાર ૧૦૫૧)..... ૧૦
૭. રાંધવાને લગતું—(વખતાર ૧૦૫૧, ખોસીસ, રાંધીયાઈ જીવોસાઈ અ. ૧૦૫)..... ૧૨
૮. દીપુ સુલતાન—(વખતાર ૧૦૫૧)..... ૧૩
૯. વીજલી રૂં ફરી રાકે છે.—(વખતાર ૮૦)..... ૧૨
૧૦. એડરેટન હાથેનો ચલકાઈ—(વખતાર ૧૦૫૧)..... ૧૦
૧૧. રથુએ કુરસદ—(વખતાર રથુએ કુરસદનાં વાણું અધીયતી)..... ૧૪
૧૨. ખોલાસો મળવેલાનો—(વખતાર રથુએ કુરસદનાં વાણું અધીયતી)..... ૧૪
૧૩. 'લખી ચોકલનારો'એને અખર—(વખતાર અધીયતી)..... ૧૪

જે માર્ચ ૧૯૯૨. ૧૬

પુસ્તક ૪ થું. ૭ (અંક ૧ લે.)

સ્ત્રી મિત્ર.

૬૨ માસે પ્રગટ થયું, સ્ત્રીઓને સરવે વાતે ઉપયોગી થઈ પડે તેવું માસિક જોડાનું.

જી લખનારાં—પારસી બાબુઓ, જી

ધુંબઈ:

કયસરે લિન્ડ સ્ત્રીમ પ્રેસમાં,
દરામલ કાવસલ મેહેલાએ પાવાને માલે બાપુ ર.
કીમત વરસુ રૂના આંગળિપર રૂડે;
પાડે ૧ આવા.

મિત્ર

STRI MITRA: OR THE LADY'S COMPANION.

પુસ્તક ૪૫.

માસ ૧૮૯૨.

અંક ૧૯૧.

જ્ઞ ધર સંસારી કેળવણી મા-
યાને એક ખરી કેળવાયતી માતા પોતાનાં
બાળકોને કેવી રીતે ઉધારે છે.

માતાઓ તથા બેટીઓ માટે એક વાર્તા.

પ્રકરણ ૨૮ મું.

માંદગી અને પસતાવો.

હસાં પ્રકરણમાં દરશાવી ગયલા બનાવો પછીની રાત્રે યશી બપોળીત પસાર થઈ. હોમી અને યુવ વારંવાર આનંદી પડી ધરનાં સર્વે સીતાવુર બનાવતાં હતાં, પણ કોઈ વખતથી કોઈ ભય ભરેલી માંદગીએ પડ્યું ન હતું. બે કોઈ ખુદરતી કારણથી તેવી પસતાવતી માંદગી આવી હોય તો આપણા મનમાં વસવસો ઉત્પન્ન ન થાય, પણ બ્યારે મગજની ચિંતાથી કોઈ માણસ તેવી હાલતમાં પડ્યું હોય અને તેની આસપાસનાં માવજત કરનારાં ધારે કે બે તેને તેવું કારણ નહીં આપ્યું હોય તો તે આનંદી ન પડે, તેવી વેદાએ જે માણસ માદુ પડ્યું હોય તેની અને તેની આસપાસનાઓની હાલત ધણીજ દયા ઉપગમ્યા બેગ થઈ પડે. ભારે બ્યારે દીનબાઈને યુવની માવજત કરતાં કદી નહીં ઉપ-નેહ્યું એવું દુઃખ ઉપજતું હતું તેમાં કોઈથી અભય થવા નેવું શું હતું? જામ બે સવહું કશુમ કરી દે તો દીનબાઈ આરામ રાખતાં હતાં કે સવહાનાં છવને નીરાંત વગર, તેવણની ગરીબ બીચારી યુવતું દુખતું માથું અને નખલું યઈ અથલું દીધ પ્યાર પાછો મગવાથી નરમ પડશે અને તેણી પાછી તનદરોસત થઈને સુખી થશે, પણ યુવના એકેકમ આનંદી

પડવાથી દીનબાઈને ઘણો ફટકો લાગ્યો અને હવેજ તેવણને માથમ પડ્યું કે ગરીબ બીચારી યુવને અંદરથી ફેટકું લાગ્યું હશે, પણ તેવણ કોઈથી દુઃખ તમે દબાઈ જાય એવા મા-ણસ નહીં હતા. તેવણનાં દબાવા ભરવા દેવાય અને શાંત ચેલરા તમે તેવણ શું દુઃખ ખમતાં હતાં તે બધું જણાઈ આવતું હતું. તેવણ મક્કમપણથી યુવનાં બીજાણા આગળથી ખસવાને ના પાડતાં હતાં અને નજદીક આપુ અડવાડયું તેની પાસેના પાસેજ રહવાં. મોતના વીચાર તેવણને ખરેખરજ ઘણો દુઃખ ઉપજવતો હતો. ખોદાજ માણસો હતા કે દહાડાનાં દહાડા અને રાતોની રાત્રે તેવણ કંઈ માફ સુશકેલીથી સવહું દુઃખ ખમી પોતાનાં છવને ધીરજ આપવાની કોરોસ કરતાં હતાં. તેવણને ખમર તો હતી કે દુન્યાતું મને તેવું સુખ બેહસ્તની સાથે સરખાવતાં તો કોઈ બીસાદમાં નહીં છતાં નેવણના મનમાં કોઈપણ શાંતી આવતી ન હતી. તેવણને પોતાને તો કોઈ દપકો આપવાતું કારણ હતું નહીં, કારણ કે તેવણે તો ફક્ત પોતાની ફરજ બજાવી હતી અને જે બજાવતાં તેવણને નજદીક યુવ જેટલુંજ દુઃખ યથું હતું, અને તેવણ તે વીચાર તેવણના મગજમાંથી નીતો ન હતો, અને તેવણ તો એમજ ધારતાં હતાં કે યુવ હાલ જે દુઃખ ખમતી હતી તે તેવણની સખ-તાર્થી અને મક્કમપણાનુંજ ફલ હતું. તેવણ પોતાના આ વીચાર કોઈને જણાવતાં ન હતાં અથવા તો પોતે જે ખમતાં હતાં તેની ફરયાદ પણ કોઈ આગમ કરતાં ન હતાં. કારણ કે તેવણને માથમ હતું કે ખોદાપર વીસાસ રાખીને યુવયુવ ખમવાથીજ સારું ફલ આવશે, ફક્ત જે એકજ જણ તેવ-ણું મન યાંચી રાકે અને તેવણને ટેકો, દીવાસો તથા સુખ આપી રાકે તે તેવણના ધણી હતા.

મેહરજીમાંની હાનરીથી પણ તેવણને ઘણો દીપાસો ખમતો હતો, પણ જ્યારેથી તેવણ યુવના બીજાના આગમ નર્હ તેણી વરફ વીકતા હતા ભારે હમેશાં દીનબાઈ તેવણને કહેતાં હતાં કે "મેહરજીમાં, તમે જામ આગમ જાવો, બીજા" કરતાં તેને તમારી વધારે જરૂર છે. મેહરજીમાં, તેને પડાવો, સમજાવો તથા દીપાસો દેવો અને જનતાં સુધી તેને તમારી નજર આમજથી દુર ના થવા દેવો."

મેહરજીભાઈ દીનગાંઈ શું બોલ્યાં તે સમજી શક્યા નહીં, તેવજીને તો ફક્ત એવેજ વીચાર આવ્યો કે પોતાની મેહન આજની પડવાથી જાલ ધણે દલગીર થયો હશે અને તેથી તેવજી તેને શોધવા લાઈએગીમાં ગયા.

“નમ્ર, તુંને આજે ધણે દલગીરી બરેયો આવકાર મળ્યો છે,” તેવજી તેના દીઠપર હાથ મુકીને કહ્યું, “પણ તેથી એટલે બધો દુઃખી ના થા. શુદ્ધ હૃદય ધણી જુવાન છે, અને ડાકટર કહે છે કે એનો બાંધો ધણો મજબુત છે, તેથીને આપણે હૃદયગ્રામી બંધાવી શકશું.” એ બ્યારે સમજ્યું કે તું આવ્યો છે ત્યારે હું ખામખા સંતોસાત તુંને મલવાજ આવ્યો.”

“તમે એમજ ધારતા હશે કે તમે તમારા એક વખતના માનીતા ચેકાને મલવા આવ્યા હશે.” નમ્રે પોતાનું ડાક્ટર જાયકાને કહ્યું અને મેહરજીભાઈ તેના દેખાવ તથા બેઠકવાળી ધણી ચેકામાં, “તરુને ખબર નથી કે મારી ગરીબ મેહનનું સ્ત્રીક પડવાનું કારણ દુઃખ છે” અને તેથી જો મરી જશે તો હું તેથીને ખુશી મણાવશ. અરે! મેહરજીભાઈ,” તે તેવજીના ગર્ભો આસપાસ હાથ પીતાલી એકદમ રડી પડીને બોલ્યો, “હું તમારી આગમથી મગેજ શું કામ રું હું તમારી સલાહ તથા શીખામણો શું કામ જુલી ગયો? તમારી ચેતવણીમાં કમલકને મેં શું કામ હવામાં ઉડારી દીધું? તમે ગમે તો મને ધીકારો, પણ મારે કહેવું તો સાંભળી શેલો—મારી ઉપર દયા કરો. અને મને મારા આપા ખોટા વીચારમાંથી બચાવો.”

મેહરજીભાઈ જોડે આવું બોલવાનું સાંભળી ધણી ચેકામાં, તોપણ એક જુઠાવે બાધેલા આદમીની જુલો તથા તેની લાગણીઓ કેવી હોય, તે તેવજી સારીપેટે જાણતા હોવાથી, તેવજીને ખબર હતી કે તે વેલાએ તેની એજરખાલી બરેલી અરજનો કેવો જવાબ આપ્યો, કે જેથી તેવજી તેનો પુરતો વીધાસ મેલથી તેજ વેલાએ તેને દીઠાસો પણ દઈ શકે. નમ્રે પોતાની છુપાં દુઃખોનો ઉભરો સધલો તેવજી આગમ ખાલી કર્યો. તે સધલાનું વર્ણન કરતું અહીંયાં નકલું છે. એટલુંજ કહેવું પુરતું છે કે પીરશા પોતાની લુગ્ગાઈ બરેલી ઉશકેચ્છીથી તે ગરીબ છોકરાને હજીજીરની મઝાદ અને ખરાજ લાખચોમાં ફસાવાની એકપણ તક ચુક્યો ન હતો. જુગારમાંથી પડતાં તેને કાંઈ ધણે વખત નહીં લાગે, અને અજાણત એ રીતે દહાડે દહાડે પીરશાનો કાચુ તેનીપર વધતોજ ગયો. પણ બ્યારે તેને તે છોકરાને પોતાની હલકી મઝાદનો ભાગ્યે જતાવાની હલકી બદીઓ શીખવવાની કારોશ કરી ત્યારે, જોકે તે ધારતો હતો કે તે ધણે અપકાપથી કામ કરતો હતો, તોપણ તેમાં તે તીવ્રજન થયો. જાલ ધાસતીથી ચેકા પાછલ દબ્યો અને જોકે કમનસીબે તે તેનેથી છુટો થઈ શક્યો નહીં, તોપણ તે દહાડેથી તે તેનીપર શક લાવવા લાગ્યો, અને તેવેથી દુરનો દુર રહેવો, પણ નહીને ખબર નહીં હતી કે તેને પીરશાને પોતાની ઉપર કેટલો બધો કાચુ મેલવવા દીધો હતા. પીરશાદ બધી લુગ્ગાઈઓમાં પાકવરડો હતો અને તેથી તેને પોતાની નાસીપાસી જતાની દીધી નહીં. તે એવી તો હલકી

મઝાદોમાં તેની પાસે ભાગ લેવાડો હતો કે જાલ તેનો જોલામ યજ પડ્યો હતો. તે ખાપડો જાણતો પણ ન હતો કે તે કેવાં કમોગ કરતો હતો. બ્યારે તે શાંત થતો ત્યારે તે ધણાં દુઃખ સાથે પસ્તાવો કરતો અને તેના વડા શીશકને રખેને તે પાતની ખબર પડે અને તેની આખમાં તે હલકો પડે એવી બીઠકથી તે પીરશાદનો સધલો બેદ છુપો રાખવાનાં વચનોને વફગી રહેતો. તેના જેવા સ્વભાવનાં ગાણકને એવું સમજાવવું ધણું સેદસ હતું કે થોડીક ઉશકેરાવથી પલોમાં તેણે એવું કામ કાઢ્યું હતું કે જે જો જાહેરમાં આવે તો તેને દાસેજમાંથી કહાડી શકવામાં આવે. જાલ તેનું કહેવું માનતો હતો અને ધણેજ ઉશકેરાઈ આવતો હતો. પીરશાદ તેને કહેતો હતો કે તે વીશે ગંભીરપણે વીચાર કરવો એ તદન ચુરખાઈ હતી, અને પીરશા આપેતો કે તેનો બેદ તો ફક્ત તેનેજ ખબર હતો અને તે તેને જાણડો પાડશે નહીં. જાલ તેનાં હાથ તથે સપકાપલો હતો અને તેથી તે વારંવાર તેની પાસે પેસાની ગદદ માંગતો. બ્યારે તેની (જાલ) પાસે પેસા ન હોય ત્યારે ઘેરથી લખીને મગાવવાને અપવા તો બીલી-અરડ રમીને જીતવાને તેને કહેતો હતો. તેમ જો નહીં કરે તો તેનું પરીણામ શું આવે તે સારી પેટે તે સમજતો હતો અને જાલ જો કે બીલીઅરડની ટેબલને નહીં આડવાનાં ફરીથી અને ફરીથી ધુપિકા ડેશાવ છતાં તેનો પસ્તાવો એટલો બધો તો હતો કે જો જાણડો પડવાની ધારતી ન હતે તો બેસક તે તેનો ડેશાવ આમક્રમાં લાવતો) પેલાપણમાં રમવાની પેલલી તક શોધતો હતો, અને થોડા ધણા પેસા છતી તેના દુઃખ દેનારનું મોહકું ઘુસત વેલા બંધ રાખતો. આડીના મારે તેની મેહનને કાલાવાસ કરી લખતો અને આપણે જાણીએ છીએ તેમ તેથી તરફથી મેળવતો હતો. કેટલી વેદના અને દુઃખથી તેણી તે મેળવતી હતી તે વીશે તે કદી પુછતો ન હતો અને જાણતો પણ ન હતો.

એક દીવસે તેણે તેની પાસે એક મોટી રકમની માંગણી કરી. નમ્રે પોતા પાસે કાંઈ નહીં રકમ હતી તે તેને આપી જો તેને ધીકારથી હસી પાછી ફેર્યો, અને તેને પોતા સાથે બીજાજરડપર નસીબ અજમાવાને કહ્યું. તેમાં જો પોતે નીપજા થાય તો તેને (નમ્રને) તેના પેસાદાર સગાંઓને નિઃ-શ્વ પાડશે, કારણકે તેને કાંઈબી કરીને પેસા તેને જોડ-રોજ. તે દરેક વેલાએ જીત મેળવતો હોવાથી આ વેલાએ પણ તેણે નસીબપર બરોસો રાખ્યો તે ટેબલ સામે ધર્યો ગયો અને રમ્યો, અને પાંચસો રૂપીયા હારીને ઉઠ્યો. મેહ-તાનની ખસલતને પીરશાદ તેને એટલુંજ કરીને અટક્યો નહીં, પણ તેની પાસે મુજબનાં પેસાદાર શેલવા મનચેરાશાદ મરચંદને નામનો એક લખાવી લીધો. તરતજ તેણે એક રૂબ-લર ભરી દારૂ પીધો અને બીજી ટેબલપર રમવા ગયો કે જ્યાં ૧૫૦) રૂપીયા જીત્યો; પણ તે દીવસ પછી તે પીરશાદનો વધારે જુઠકમી પજ તથે આવી ગયો, અને તેના પરીણામ તરીકે આપણે જાણીએ છીએ કે તેણે શુદ્ધપર પેલું

બધાંકાર કાગળ લખ્યું, કે જેમાંથી તેનું સમર્થન દુઃખ શરૂ થયું. જાન નાશન હતો અને દુન્યાદારીથી તદન અનન્ય હોતો. જેથી તેને થોડીજ ખર્ચ હતી કે પીરશાહ જેટલું ચાતાનું માથું સીંદના મોઢાંમાં મુકવાને અગ્રકાય તેરથોજ નેની સામેની પોતાની ધમકી બળ લાવવાને પણ અગ્રકાય. પીરશાહ તેને સમજાવતો હતો કે તેની-લુલો ખરેખર મણી ખરાબ હતી અને તેના ઊંડા પસ્તાવામાં તે તેની સપથી સમજાવત માનતો હતો. તેના જેવા એક સારા ઉપદા ખવાસતા ઊંઝ-રોને કેટલું દુઃખ ઉપજ્યું હશે તેના વાંચનાર પોતેજ ખ્યાલ કરી શકશે. જાનની માતાએ તેના બચપણમાં તેના માસના કરડાપણા માટે ઘણું કહ્યું હતું, તે તેને પાછું યાદ આવી ગયું અને તેના માસાએ તેની સાથે જે આપાકુ ચાલ ચલાવી હતી તે તે વીસરી ગયો. પેદલી લાગણી તે જ્યાં સુધી ખાર વરસના થયો હતો ત્યાં સુધી તેના મગજમાં ચીવટ જેસી ગઈ હતી, જ્યારે ખીનનો તો ફક્ત તેને બાદ મહીનાનોજ અનુભવ મળ્યો હતો. અરે ! જે ફક્ત માખાપો બચપણમાં આપાતા ધડાએ માટે વીચાર કરે, ફક્ત બચ્ચાના મગજ-પર સમ્માઈતો છાપ મારે અને ખીનઓ સામે તેઓની ખોરી લાગણી નહીં ઉઠાકેરે, તો તેઓ સક્ષાત રહેશે. એક વખત તેઓના મગજપર જુડો ખ્યાલ બેસવા દેવો અને તેઓને ખબરગી નહીં પડશે કે આઠમાં માના ખી પછાડેથી કેવાં ખરાબ ફલ લાવશે.

મેદરજીભાઈએ તેની સપથી વાતો એટલી તો કાઠજ અને દવાનો દેખાવે સમજ કે આપણા જાહે પોતાની સપથી લુલો, સપથી લાગણીઓ એક પછી એક કાંઈથી આંચકી વગર કયુજ કીધી, અને યાત પુરી કીધા પછી તેને ઘણી આશા અને દીક્ષાસો મળ્યો કે જેવા દીક્ષાસા માટે કેટલા કેટલા મહોના થયા તે તકપી રહેવા હતો. લારપછી તેણે પોતાની બેદનની ઉપર જે ધાતકીપણું વાપડ્યું તેની એટલી તો લાગ-ણી સાથે યાત કીધી કે મેદરજીભાઈને પણ લાગી આવ્યું. કારણકે તેવજ જાનને તે બાલતમાં કાંઈપણ દીક્ષાસો આપી શક્યા નહીં. મેદરજીભાઈ પોતાને પણ ઇપકો દેવા લાગ્યા, કાર-ણકે તેવજ પોતેની ગુજ તરફ ઘણી સખત ચાલ ચલાવી હતી.

“હમેશાં મારી સાથેના સાથેજ રહો, અથવા તો મને તમા-રી સાથેનો” સમજેજ રહેવા દેવો,” જાહે પોતાની વાત પુરી થયા પછી કંગરીને કહ્યું. “એ મારા પોતાપર કાંઈપણ બર-સા નહીં. હું તો એક નબળો કંગાજ હીયકારો છું. ખરાબ રસ્તે નહીં જવાને હમેશા ઈતિજાર રહું છું, અને તોપણ તે રસ્તેથી દુર જવાની મારામાં તાકાત નથી. હું જાણું છું કે વાગે મને એમ કહેશે કે ખોદાની ‘જદગી કર—તેનીપર વીધાસ રાખ. જે મેં જદગી નહીં કરી હતે તો તમારી આગજ સખ-ઈ કયુજ નહીં દેવાની મારી હીમત નહીં ચાકતે—પણ તે હવે વધુ વખત નહીં ચાલશે હું જાણું છું કે તે નહીં ચાલુ રહેશે.”

“જાલ તું જુલ કર છે. તારી બેદનની બધાંકાર માંદગીમાં ખોદાજ તુંને તારું દુઃખ ખખવાની શક્તી આપશે” અને સખ-

લાનું સેવટ સુખમાંજ આવશે. નારીપાસ થા, અને પછી તું કદીખી સુધરવાનો નથી. વીધાસ રાખ અને થોડક વખતના દુઃખ પછી તુંને આશા આવશે. તારી લુલો મોટી છે, પણ જેમ જંગીર કહે છે તેટલી બધી નથી. એટલી બધી મોટી નથી કે જેથી તું કદીખી સુધરી નહીં શકે તથા એક વેત્રાએ જેવો અને તુંને માનતા હતા અને આશા રાખતા હતા તેવો તું નહીં થાય.”

“અને મારા માસ” —જાહે અગ્રકાઈ અગ્રકાઈને કહ્યું. “તેવજીને તો કહેજીજ જોઇયે, પણ તેવજી ધાટકી, ગેરવા-જીખી અને સખત નહીં થાય તેનો હું જમાખદાર રહીશ. હું પોતેજ તેવજીપર સખજી લખી જાણીશ, અને તેવજીની ખાતી કરી આપીશ કે તારો પસતાવો એટલાં તો ખરાં દી-લનો છે કે ફરીથી એક વખત તુંને અજમાખી જેવા વગર તેવજી રહેશે નહીં. તે કાંઈ છે એટલું બધું ખરાબ નથી કહ્યું, કે જેથી તારી કેળવણી અધુરી રાખી તુંને વેત્રાત નહીં મોકલાય, પણ તારાં જાપીને કેમ જેબ આપરી તે તારા પોતાપરજ આધાર રાખે છે.”

મેદરજીભાઈએ જે દમગીરી ઉપખવવા જોગ વાત સાંભળી હતી, તેમાં તેવજી આસા ઉપખવવા જોગ ઘણું સાંભળ્યું હતું અને તેવજી તે પરથી દીનખાઈને પણ દીક્ષાસો દેવાની કોશીસ કરી; પણ તેવજીને લાગ્યું કે દીનખાઈ કસાં ઉપર પણ ક્યાન આપતાં ન હતાં. દહાડા ઉપર દહાડા પસાર થયા લાખા, અને તે ગરીબ ખીચારી છોડી ખીનનીં જુલસું ખાતર જુદગી અને જોત વચ્ચે તરફમાં ખાતી પડી રહી. પેદલે તો તેણી તદન બેસપ દાતમમાંજ થોડા દહાડા રહી, પણ જ્યારે સુધી પાછી આપી, લારે પણ તેણી સાયજ જેવી દીસવા લાગી; અને સપખાંઓ જીલદવા લાગ્યાં કે કદાચ તેણી પાછી સારી થઈ શકશે, પણ બધા દહાડાની સાવજ રહી જશે. પેસાની કાંઈ પણ દરકાર કરવામાં આવતી નહીં, અને મોટે ખરે મુજબથી મોટા ડાકટરો મોલાવામાં આવ્યા. જાનકે જેસો જીખી કાંઈ કરે તે સખજી તેઓએ કહ્યું, તેણીનાં ચુંદર જાસને જારો સખજો કાપી નાખવામાં આવ્યો. જાને માયાંપરનો મરજ આવસ દુર કરવા માટે તેની ઉપર આઈ-સાં મારા ચલાવવામાં આવ્યા; પણ સખજી થોડો વખત વેર તો ફેકટ દીસવા લાગ્યું. અંતે સાતમે દહાડે જરા સેદજ ફેરફાર થયો, અને ડાકટરને કાંઈ જીજ આશા આપી.

આટલા દહાડા દીનખાઈની આંખમાંથી એક આંસનું ટીપુ વટીક પડ્યું ન હતું, અરે રાત દીનસની મેદનત તથા ઉમ-ગરાથી તેવજી એટલાં તો યાકી ગયાં હતાં કે જાઈજ તથા તેવજીનાં છોડરોઓ તેવજીની તંખત માટે ધુજવા લાગ્યાં, અને કાંઈ નહીં તો તેઓને અને તેવજીનાં વરને ખાતર આસાએસ લેવાને સખજીનાં. ડાકટરે તકસાર ચલાવી કે જ્યારે ગુજ પુર સુધીમાં આવશે (અને તેને નજદી થયાની તેવજીને ઘણી આંસા હતી) લારે તેણીને લાખનાં કરતાં વધારે નરખસ ભ-રેલાં દીક્ષાંસાની અને તેવજીની હાંજરીની જરૂર પડશે અને

તેવણુ તેને હમણું આટલી બધી મેહનત કર્યા કરશે તો પછી તે વખતે કેમ જવાબ દઈ શકશે. ડાકટરીની આ તકસરથી દીનબાઈપર વધારે ઝોઝી અસર થઈ, અને તેવણુની દીકરીઓએ તે દહાડે ખુશાલી સાથે એવું કે તેવણુ તે દહાડે થોડી ઘણી આસાએસ લીધી, અને બ્યારે પાછાં જગી હતાં ત્યારે વધારે તનદેરાત જણાયાં. દીનબાઈનાં આ દુઃખના દહાડામાં તેવણુને એક મીઠાઈથી ઘણું સતોપ મક્કતો હતો. તે એ હતું કે ખોરશેદ પોતાની માયની મેહનત બચાવવાને કાંઈથી કામ કરવાને તતપર રહેતી હતી, અને પોતાને જુદાં જુદાં કામે; દેખાડવા માટે કુંવર રાસાં તથા કારભારીને કાલા વાસા કરતી હતી અને જેથી રીતે તેણી પોતાનાં ઘરની ફરતે બાળવતી હતી તે એઈ દીનબાઈ ખુશ થઈ બધે તેમાં કાંઈજ અનજ્ય થવા જેવું નથી; પણ વધારે સતોપ તે પીશિમની માયથી ઉપજતો હતો, કારણ કે તેણી હમેશની માફક ઘસારાઈ જવાને બદલે હીમત ધરી પોતાના મા તથા જાકને બનતો દીકાસો આપતી હતી, તથા ખોરશેદને દરેક કામમાં બનતી મદદ આપવાને ચુકતી ન હતી. તેણીની આ માસ હમેશ કરતાં તદન ઉત્તરીજ હતી, અને તેથી તે પીશિમ-ઓને વધારે અનજ્ય કરતી હતી. પેદલે તો તેણી યુવાનાં ચોરડામાં બેસી શકી નહી, કારણ કે તેણીનું દુઃખ એઈ તેણી શીકી થઈ જતી હતી. આ પરથી દીનબાઈએ તેણીને ચોરડામાં આવતાં અટકાવી. સુનાબાઈ તથા મેરીએ તેણીને તેઓને ઘેર થોડા દોવસ જઈ રહેલા ઘણીખી સમજાવી, પણ તેણીએ તેઓનું કાંઈ પણ સાંભળ્યું નહી.

“જોકે હું કાંઈ પણ સાદું કરી શકું નહી, અને મમા તથા ચોરશેદને કાંઈ પણ મદદ કરી શકું નહી, તોપણ કાંઈ નહી તો હું બહાને દીકાસો આપવાની કોશિશ તો કરી શકીશ. હું તેને જોડવાની નથી. દલખીરી અને શીકર બતાવ્યા વગર સંપણું ખમી શકવાની મારામાં શકતી નહી હોય તો તે શકતી મેળવવાને મારે કોશિશ કરવી જોઈએ. નહી નહી, વાહાઈ મેરી, હું અજર નવર અને અજલ આવજે, પણ બ્યાં સુધી મમા, યુક, અને હમેશ બધાં પાછાં સુખી થઈએ નહી બ્યાં સુધી હું ઘરમાંથી બહાર નીકળવાની નથી.”

અને સારા રીતે તેણી ઘણાખરા વખત જાકને સુખી કરવામાં શેકવા લાગી, તેને પોતાથી બનતો દીકાસો આપતી તથા તેની આગલ કેટલાંક ધર્મનાં ફરમાને વાંચી તેનું મન ખોદા તરફ ફેરવતી, અને પોતાના બાપા તેને ખરેખર માફજ કરશે એવી તેને ખાત્રી આપતી હતી. તેણી પોતાની આ કોશિશમાં પોતે ધારતી હતી કે કરતાં વધારે ફતેહ પામી, અને જાકને બ્યારેથી પોતાના દુઃખી વીચારે પાછાં ઘાટ આપી જતા કે તરતજ તે પીશિમને શોધવા જતો હતો, અને તેણીની હાજરીથી તેનું ગમે એવું દુઃખી મગજથી સાંત થઈ જતું હતું. પીશિમને આથી પોતાની ફરજ બજાવવાને વધારે ઉત્તેજ્ય મદ્યું, અને તેણી વધારે અને વધારે જાકની સંગત શોધવા લાગી. એક દહાડો તે હમેશ મુજબ જાલ આગલ

જતી હતી, ત્યારે તેણીને સામેથી મેદરજાઈ મદ્યા. તેવણુ તેણીના એક હાથે પોતાના હાથમાં લીધા, અને હમેશ કરતાં વધારે આતુરતા તથા નેસથી “ખોદા હુંને સુખી રાખે” કરી બોલ્યા-કારણ કે તેણી એક ભુખાવે ખાધેલાં માણસને ફક્ત દીકાસોજ નહી આપતી હતી, પણ તેના દીકમાં આશા ઉત્પન્ન કરતી હતી.

ગરીબ બીચારો જાક! સૌ કરતાં તેને પોતાના માસીની સુપકાઈ ઘણીજ ભારી પડતી હતી. તે જાણતો હતો કે તેની મેહનતની માંદગીથી તેવણુનું સંપત્તિ ધ્યાન પીમાં રેખાઈ ગયું હતું. તોપણ તેવણુ તરફના એક ગોચની તે ઉત્તેજરીથી વાર નેતો હતો. ફક્ત તેવણુ એટલુંજ બોલે કે જે દુઃખ તેવણુ ખમતાં હતાં તેને માટે તેવણુ તેને માફ કરે છે. દીનબાઈને તેની આ લાગણીની બજાર ન હતી. વધી તેવણુ તેને ચુસ્ત કરતાં દયાની લાગણીથી વધારે નેતાં હતાં, અને પોતાની ગરીબ બીચારી છોકરીનાં સંપત્તિ દુઃખનું મુખ પોતાનેજ ધારતાં હતાં. તેથી તેવણુને એક પત્ર પણ એવો વીચાર ન આવ્યો કે જાક તેવણુ આગલ સંપત્તિ કમી કરી દેવાને તકથી રહેશે દરે, તથા તેવણુ તરફથી એકબી દીકાસાને ખોલ સાંભલી લેવાને એટલેથી બધો ઉત્તેજાર દરો.

દરા બાર દહાડા જવા પછી એક દહાડો દીનબાઈ યાકેશ પરાકેશ પોતાના ચોરડામાં એક બે કલાક આશાએસ લેવા ગયાં. ખોરશેદની એક ચોપડી વાંચવાની લઈ તેવણુનીજ આ મન બેસી. હા! આ સાંત પથોમાં તેણીએ પોતાના બાપને કેટલા બધા યાદ કર્યા. અને પછી વીચાર કર્યો કે તેણીની માયને તેવણુ વગર સંપત્તિ દુઃખ સદન કરવાને કેટલું બધું ભારી પડતું દરો. જાલે સંપત્તિ કમી કરી દેવા પછી દીનબાઈએ તેને લગતો સંપત્તિ હેવાલ મનચોરસાપર લખી ચોક્કસ લેખો દેતા, અને તેઓનાં સંપત્તિ દુઃખના મુશવર, ઘણું સખ-તાઈથી કામગીરી નહી લખવાને કાલાવાસા કરી માગી લીધું હતું. તેવણુ પોતાની કાંઈથી લાગણી કામગીરી લખી શક્યાં નહી, કારણ કે તેવણુ જાણતાં હતાં કે જો તેમ કરવાની તેવણુ એક-બી કોશિશ કરે, તો પછી તેવણુનાં સંપત્તિ દુઃખ તેવણુથી લ-ખાઈ જાય. તેવણુની આટલી બધી સાહુએતી છતાં મનચોરસા તો દીનબાઈનું મનમાં શું શું દરો તે કામગીરી ધપ પરથી તરતજ ચેતી ગયા હતા.

નજીક બે કલાક થયા પછી જાલ તે ચોરડામાં આવ્યો અને તેણે આસેથી ખોરશેદને કહ્યું, “વાહાની ખોરશેદ, જાઈ છ હુંને પેલા ચોરડામાં બોલાવે છે. અને તારી જગ્યા ઉપર બેસવા દે, અને અહીંયાં હું કાંઈનીથી આવવા દઈશ નહી. અને હીયાંજ બેસવા દે, હુંને બજારથી ન હશે કે અને હીયાં બેસવાથી કેટલો સતોપ ઉપજશે.”

તેના કાલાવાસા બધો દેખાવ સામે થતું મુશકેલ હતું. તેણી સાંધી ચાલી ગઈ, જાલ પોતાની માસીની છોકરીની જગ્યા, કે જે તકમાની પાસેજ હતી, તેની ઉપર બેસવાને તેણી હીમત કરી શકતો નહી હોય તેમ એક નીચું

સ્વુત લઈ પોતાના માસીના કોય આગલ બેઠો અને તેવ-
ણુનો નરઆસવાત્રો એકદો, કે જેની ઉપર હાલ ચીંતા-
ની નીશાનીઓ પ્રગટ દીરતી હતી, તે તરફ તીકવા લાગ્યો,
અને હવેજ તેને માલગ પડ્યું કે તેની ભુત્રીથી તેવણુને કેટ-
લું બધું ખમતું પડ્યું અને પડ્યું હશે. “એમ કેમ હશે,”
તેણે વીચાર્યું. “કે માણસ પોતાની ભુત્રી માટે બીજાં બચાં
નીદાંપ માણસને દુઃખી કરી વગર તેની સીક્ષા પોતે એખ-
લોજ ખમી ન શકે!” અને તેને તેનાજ છબે જવાબ દીધો,
“કારણકે જેમ કે પંચુનો માંક એકના દુઃખથી બીજાને દુઃખ
ઉપખવે છે, તેવીજ રીતે તે આપણને કાંઈથી હઠગાડાર ખ-
રાય કામ કરતાં આટલાં છે, પણ બે એક માણસ પોતાના
વાંક માટે પોતેજ એખશે ખમતો હોય તો ચુનાહો વધુ વધી
જાય, અને માણસ પોતાને સુધારવાની કોશિશ કરેજ નહીં.”
ચોડે વારે દીનજીઈ એકાને ઉઠ્યાં, અને પોતાની આગલ
ખેરશેઠને બદલે જાવને બેઠો એકેજ બેઠાં અચરત થયાં, તેનો દુઃખ
ભરેલો દેખાવ જોઈ તેવણુ ઘણાં અચરત થયાં, અને વસી
તેની સાથ એક વખત એખતું વાત કરવાની તક મળવાથી
તેવણુ તેને પોતાની આગલ બોલાવ્યો. દીનજીઈના અવાજ-
માં કાંઈ એવું દીક્ર પીપ્પાનાવાંદે સમાવ્યું હતું, કે જાવને તે-
વણુની આગલ જવાની હીમત આવી, તે તેવણુના કોય આ-
ગલ જઈ ચુકેણુ મંડી પડ્યો, અને બન્નેમાં માફક દયકાં
ખાઈ બોલ્યાં.

“દીનજીઈ માસી, તમે મને કદીથી માફ કરી શકશો ?
તમારી સુપ્રકાંદીથી માફ દીક્ર તુડી ગયું છે; કારણકે તે એમ
કહેતી હોય તેમ લાગે છે કે તમે મને કદીથી માફ કરી શક-
શો નહીં, અને જ્યારે હું મારી ગરીબ ગ્રામ તરફ જોતું છું,
અને આ સુખી ધર દરબીરીમાં બદલાઈ ગયું મારી નજરે
પડે છે, હોરે મને લાગે છે કે તમે મને કદીથી માફ કરી
શકશો નહીં, કારણકે તે સઘવાતું યુગ હજુ છે; મારે અધી-
માંથી જતું રહેતું જોઈએ, તમારાં ધરને આસુખી કરવાનો મને
કાંઈથી હક ન હતો.”

“યુગ રહે જાય, તારા એવા વીચારોને બદલ આવવા
ના દે, મારો ગરીબ બીચારો છોકરો! તારી ભુત્રી માટે ખો-
દાઈ લાયકી એવી તો સમ્પત શીક્ષા થઈ છે, કે મારેથી તુંને
કાંઈપણ સમ્પત શીક્ષા થઈ શકે નહીં. ખોદા કરી તુંને હવે
એવી વધુ સમ્પત શીક્ષા થાય નહીં. હું તારી વાત હાલ તરત
તો સાંભળવા માગતી નથી, તું તે કદી શકે તેટલો હાલ શાંત
નથી, અને હુંથી વધી સાંભળી શકું તેવી હાલતમાં નથી.
તે સઘલું મેદરજીભાઈને કહી દીધું છે તેથી મને પુરતો સં-
તોષ ઉપજ્યો છે. મને ફક્ત એટલુંજ જણાય કે તે પેઢલે
પૈસાને માટે યુગને કેમ અરજ કરી ? તુંને એવો વીચાર નહીં
આવ્યો કે તેમ કરતાં તેણીને ઘણું અગવડ બરેલું થઈ પડ-
શે, આ તો તેણી બીજાઓની નાપસંદગીમાં આવી પડશે ?
તેણીને માટે તો તે કાંઈ વીચાર કર્યો નહીં.

“કાંઈથી ભોગે તેણી મને ખુશીથી મદદ કરે છે એ વીચાર

ર સીવણ અને બીજો કાંઈપણ વીચાર આવ્યો નહીં” તેણે
જવાબ દીધો. “હવેજ મને મારા એકમપેટા વીચાર માટે
લાગે છે-પણ મારે દીનજીઈ માસી, એ વીચાર મારાં બચ-
પણીજીજ એટલો તો મારાં મગજમાં રસી ગયો હતો. અને
તે વીચારને મારાં મારે એટલું તો જોજણુ આપ્યું હતું કે,
હું કદીથી તેણીને મારી સાથે સરખાવતો ન હતો. પણ હવે-
જ હું મારી ગરીબ નરમાશાવાસી બેઠનની કદર સમજી શકું-
છું, અને તેથી મને વધારે દુઃખ ઉપજે છે, મારે બે હમોને
બેક જણુને એક સરખીજ રીતે ઉધારી દેતો.”

“જાવ, ગ્રામ કાંઈ વચનને વાતને બોલ્યા કરે છે તેની કાંઈ
તુંને ખબર છે ?” દીનજીઈએ તેને પડાવીને પુછ્યું. તેણે જ-
ણુવું કે તેને કશી ખબર ન હતી, પણ બોલ્યા કે જે દી-
વસથી તેઓ મરચંટ હાલમાં આવ્યાં હતાં તે દીવસથી યુગે
તેને દરેક ભુત્રીની શીક્ષામાંથી જુદી જુદી રીતે બચાવી લીધો
હતો, તેને તે વીરોના જુદા જુદા બનાવો કલા. તેમાં પૈસાં
એક ભોજમાં કુશાવર વાંઝની પણ વાત હતી અને હવેજ
દીનજીઈ તેણીની વારંવારની અજબ જેવી વર્તણુક સમજી
શક્યાં. મેદરજીભાઈના કહેવાથી ગ્રામપર તેણે જુદી જુદી વ-
ખત લખેલાં કાગળો તપાસ્યાં પણ તેણીએ છેલાં એક સીવણ
સપ્તમાં નાશ કરીયાં હતાં. તે છેલાં કાગળમાં એવું તો બધ
ઉપખવે તેવું હતું કે તે પોતે પણ તે વાંચીને હજ્યો હતો.
તે કાગલ દીનજીઈને વંચાવી હજુર પણ તેણીપર કાંઈ કથક
હોય તે દુર કરવાને તે ઈચ્છતો હતો.

દીનજીઈએ તે કાગલ વાંચ્યું અને યુગને ‘પરમ’ પરમ
ઉગ્રા પડી જે જે ચાલ તેણીએ ચલાવી હતી તે તેવણુને
વાદ આવી અને પોતાના મનને ઠપકો દેવા લાગ્યાં. હવે તેવ-
ણે જાણ્યું કે યુગે જાવપર કાગલ લખવાનું સુખતરી શુ કામ
રાખ્યું હતું. સારપડી તેણી સીક શુ કામ પડી હતી અને
રખેને પોતાના બાઈપર કોઈ શક તર્જ જાય એવું ધારી નોટ
ક્યે દહારે પડી હતી તે જણવાને તેણીએ અખાડા કર્યા
કીધા હતા.

જાવને પોતાનાં માસી સાથની લાંબી વાત પડી ઘણો દો-
લાસો મચ્યો, પણ જોકે તેના ખોલાં દીર્ઘના પરતાવાથી દીન-
જીઈને તેને માટે આશા તો આવી તોપણ તેવણુ પોતાનાં
દીકને તેને માટે ઠપકો દેવા લાગ્યાં, અને દુઃખી દીક્ર સાથે
યુગની માનજત કરવા પાછાં તેના બીજાના આગમ ગયાં.

[સાંખળ છે.]

TWO OLD MAIDS.

વીએના સોહેરના એક બેરન સોલોમન ડી રોસવાઈલક
વીએ એક સારી વાત કહેવાયલી છે. તેને ઠાકરો જે બાકુલી
માડીએમાં ઘણો ફરસો હતો તેને માડીવાસાને તેના દર કરતાં
માર પાંચ ઘણા પૈસા આપવાની રેવ હતી એક દીવસે બેરન
સોલોમનને માડી લોકો લીધી અને ધારા પ્રમાણે પૈસા આપ્યા.

“સામ્રાજ સાહેબ” માડીવાસો બોલ્યો, “પણ તમારો ઠાકરો
હમને દોશ માર પાંચ ઘણુ આપે છે.”

“હા” તે બેરન જવાબ દીધો. “તેના બાપ માસે પૈસા છે,
મારા બાપ માસે નથી!”

આળસાઈ.

ક જીવાન છોકરી, જેણી પોતાને ચઢતી સ્ત્રીતીમાં ભેલી હોવાથી કાંઈ પણ કામકાજ વગરની આજસુજીની પસાર કરવાને માટે છે, તેણીનાં કરતાં આ કુનીયામાં કાંઈ બીજી વધારે દલગીર થવાનું જીવન હશે નહીં. ખુદરે આપણાં જન્મથીજ દરેક કામ કરવાને આપણને શક્તિઓ બક્ષી છે. જીવનની શરૂઆતમાં તેણી આપણને ખરે ખર્ચે ચલાવનાર મીત્રાની મદદ આપે છે; અને જ્યારે જીવાનીની સહવાર પોતાનાં ચક્ષુકર્તા કોરજોથી બચપણનાં અધારને દુર કરવા માંડે છે, ત્યારે તેણી આપણી શક્તિઓને આપણાં પોતાને હસ્તક સોંપે છે, અને જ્યાં સુધી જીવનની સાથુ છે ત્યાં સુધી તેમનો ધરતો ઉપોગ કરવા અને તેમાં સુધારા કરવા ફરમાવે છે; માટે આજસાઈ કરવી, જો ખુદરતામાં સૌથી વેદલા અને સુખ્ય કામદાનો ભંગ કરવા જરાખર છે; જેણી આજસાઈ તરફ દોડી જાય છે, તેણીને ધણું ખમતું પડે છે, કે જેમ સઘળાં જન્મે ખુદરતા સામે બળવો ઉઠાવે છે, તેમને ખમતું પડે છે. જીવનની તેણીને એક બોલસમાન થઈ પડે છે. પોતે આસુબી હોવાથી પોતાની આસપાસનાઓપર તેણી દુઃખનો વેશો ઉગાડે છે; એકે બોલસમાન તો તેણીને સુખી થવાનું વેદા ટાળી હતી. જેમ દોલત તેમજ સુખ પણ, તેણીને વારસો થયો નેહ્યે. તે સહજ કે જેણે આપણને સઘળાં જન્મ હક તરીકે સુખ બક્ષ્યું છે, તેણે એવુંજ કંઈયું છે કે ઉલ્લાખ એવું સુખ, અને સુયેજ રહેવા નેહ્યે; અને ને તેણે સાચે નેહ્યું છે, તે આપણુ માણસનત કદીખી છુટું પાડી શક્તાં નથી. આજસાઈથી દોલતને એક પીઠા સમાન ગણવા માણસનતને બક્ષવામાં આવી નથી, પણ બીજાઓના સુખ માટે ઉલ્લાખ કરી તેને એક આશીરવાદ તરીકે લેવાની નેહ્યે.

જીવાન છોકરીઓનાં મનપર આજે વારંવાર કસાવવાનું ખોટું નથી. કે રજુક હોડયા પછીના થોડાંક વર્ષે તેઓની જીવનની એક અગત્યનો ભાગ રચે છે. પછીના વર્ષો કદાચ તેઓની બાહારની સ્ત્રીતીમાં ધણું ફેરફાર કરશે, પણ તેમનાં બની-ખતું ખડું સુખ અને તેમની સરજીથી આવચલણનો પાયો તો તેજ વરસોની ઉપર આધાર રાખે છે, કે જ્યારે ને ટેવ તેઓ હાંસલ કરે છે, ને ઈચ્છાઓ તેઓ વખત કરે છે, ને ને ચોપડીઓ તેઓ વાંચે છે, અને ને ને મિત્રાની સોદાજતમાં તેઓ ફરે છે-એ સઘળું કદીખી ન જીવવા એવો હાથ તે-

ઓનાં મનપર પાડે છે. ગયલા અને ભવીખ્યાનાં વખત કરતાં એ વખતે નેહ્યે, તે કરતાં વધુ શક્તી અને ચાલાકી તેઓ ધરાવે છે, માટે તેનો ધરતો ઉપોગ કરી બીજાઓને એક આશીરવાદ સમાન થઈ પડવાનું તેમનાં પોતાના હાથમાં છે; અને તેમ ન કરતાં તેઓ તેને ખોટા માર્ગે વાપરે તે; પછી આપણે એટલુંજ કદીખી કે એવી જાણી શક્તિઓ ન ધરાવે તો વધુ સાહે.

મારાં જીવાન મિત્રા! બચપણ પછીનાં વેદલાં થોડાંક વર્ષોને તમે હસ્તક રહેલા એક કોમતી ખમતના તરીકે ગણજો, અને યાદ રાખજો કે સૌથી વધુતી સ્ત્રીતીમાંથી તમારી આ તો મુખ્ય ફરજ છે કે આજસાઈને તમારા સૌથી ખુશ, દુરામન તરીકે ગણી તેની સામે ધડું.

વખતની બરાખર વેદલ્યણી ન કરવાથી ધણુંક લોટા આજસાઈની સામે થઈ શક્તાં નથી. નીધમીત વેદલ્યણી-આપણી દુનિયાનો કાપદો છે. આપણે આપણી આસપાસના બોલવા દરીયાવમાં નેહ્યે છીએ, કે બરતી અને જોટ ત્યાં પોતાનું નીધમીત કામ કર્યાં જાય છે, આપણી આસપાસ ઉગતી વનસ્પતી વેદાવશમાં આપણે નેહ્યે છીએ, કે તેઓ નીધમીત વખતે પોતાનાં ફળ આપે છે, અને જ્યારે આપણે ખુદરતા પરથી ખુદરતાનાં બનાવનારપર નજર કર્યે છીએ, ત્યારે આસપાસ, સુર્ય, ચંદ્ર ત્યાં આકાશી સેતારાઓની મીનીટો મીનીટની ગતીમાં આપણને વખતની નીધમીત વેદલ્યણી કરેલી માલમ પડે છે. એવી રીતે આપણા વખતની પણ વેદલ્યણી કરવાથી યુદ્ધનાં જીતે હતાપણે મળતા રહી આપણે માલ્યે છીએ. આપી રીતનું નીધમીત કામ વેદલાં કદાચ કંઈક લાગે, પણ ને આપણે ધ્યાન રાખી નેહ્યે તો માલમ પડશે કે નીધમીત કામ કોપા પછી ભોગવેલી મળત હાંસલ સુખ આપે છે. આ તો આપણે યાદ રાખવું નેહ્યે કે, આપણી ફરજ બનવામાં નેહ્યે મુશકેલીવાતો વધુ નડે છે, તેટલી જીવનની લાક્ષણ માટે નેહ્યેલી હાંમત આપણે મેલવ્યે છીએ. “ને આપણી સામે યાદ છે, તે આપણું જળ વધારે છે, આપણી સામે યનાર આપણને મદદ કરનાર છે.”

સઘળી ફેલેલ મેલવવા માટે જરૂરની કોમત અંત છે તે કાંઈ આપણી ભવીખની ફેલેલનો સ્વપ્ના નહીં, પણ ચાલતી સ્ત્રીતીમાં સુખ મેલવવાનો મોટો માર્ગ છે.

મેહનત વગરની ફેલેલમાં કશું સુખ નથી. દોલત મેલવવામાં નહીં, પણ તે માટે કરેલી મેહનતમાં, અને દુઃખ હોય તેને મજાદામાંજ ખરેખર સુખ સમાયતું છે. માટે ખ્યારી મેહનો, “ને તમે તમારી સાથ સંબંધમાં આવનારાઓનો ખ્યાર મેલવવા માહાતાં હોવો તો ઉલ્લાખ કરો, અને આજસાઈથી દુર રહેવો; જાહેરનો દેખાવ કેટલાંક નખસાં મનવાલાંઓને રાજ રાખવા પુરતો છે, પણ ને હમેશગીનું સુખ, અને કુટુંબની ખ્યાર મેલવેલો હોય, તો ખરેખર આજસાઈથી તો દુરજ રહેવું નેહ્યે.

D. S.

એક રોમન શાહનંદીનો વરસાદે બંધાવેલો જન.

સં ૬૮૦૦ ની શરૂઆતમાં મેક્સિકોના દરામણ જંગલમાંથી એક સતર વરસની મેહદ ખુબસુરત રોમન શાહનંદી જતી હતી. તેણીએ આતશીઆ રંગનો હીરાથી મટી લીધેલો જંગલો પેહરો હતો. તેણીનાં સુંદર માખાંપર આતશીઆ રંગની પાણીથી મટેલી મોતી ટોપી હતી, તેણીની સુંદર પટળી કમર પર એક મખમલનો ફેરો લાટ

કાવેલો હતો, અને ખરફ જેવાં ગળાંપર એક કીમતી પાણીને નેકશર લટકતો હતો. તેણીના કસખી બાલનાં ખુલ્લાં તેણીની ગરબન પર પડેલાં હતાં. પ્રીય મેહનેનો, તેણી તવારીખમાં વખણાઈ ગયેલા 'રોમન' પાદશાહ ક્ષેત્રીપરની નાની મેટી ઈવટલીન હતી. તેણીને સીકારનો ધણો શોખ હતો, તેથી વારંવાર પોતાની સાહેલીએ સાથે શેકાર કરવા જંગલોમાં જતી હતી. આ વખત પણ તેણી શેકાર કરવા ઉતરી પડી હતી. ઈવટલીન એક સુંદર હરણીની પછવાડે લાગી હતી. તે સુંદર હરણી તેણીને અંહી ધસડી લાવી હતી. તેણી યાદી ગયેલી હોવાથી એક ઝાડની નીચે યાક ખાવા બેઠી. તેણીને પાણીની જળીરી સોસ લાગેલી આવાથી, તે પાણીના ઝરાની શોધ કરવા લાગી. પાણીના ઝરાનો અવાજ આવવાથી થોડે દુર ચાલી ઈવટલીને એક નીરમળ ઝરા જોયો. સાંથી પાણી પી તેણી આશ્ચર્ય લેવા બેઠી, સાં તેણી સુઈ ગઈ. થોડા વખત રહી સાંથી એક હુદારો પસાર થતો હતો, તે હુદારાને પાણીની તરફ લાગવાથી તે પેલા નીરમળ ઝરા અગળ અબોયે, સાં તેની મેહદ અભયળી વચ્ચે એક અતીસખ સુંદર મેહરાની પાવુંને ઝરાની આગળ સુતેલી બેઠી. તે હુદારો નીરંદોષ ઈવટલીન પર અભયળી સાથે ટીકતો હતો, તેટલાંજ તે જવાન શાહનંદી ઉઠી. પોતાની પાસ એક ઘટ્ટી દીકના મરદને ઉભેલો બેઠો, તેણી પેહલાં ગજાર્ક ગઈ, પણ શમખસુરકતા વાપડી તેણીએ તે મરદને પુછ્યું, "તમે કોણ છો, અને અંહી શું કામ ઉભા રહ્યા છો" તે જવાન હુદારાએ નરમ અવાજે કહ્યું, "જવાન સુંદર અળખા, હું આજે જંગલનો હુદારો છું, હું તારી ખુબસુરતીને મોહીત પડ્યો છું, મેહરાબાન બાત, હું મારી સાથે આવે છે, હું તુને રાહુનાં નેટહું સુખ આપી શકીશ."

"પારકા મરદ, હું તુને ખીલકલ પીછાણતી નથી, એટલુંજ

નહી પણ હું મારા પીતાની પરવાનગી વગર કોઈને સાં જતી નથી, તે સાર હું માંગી લેવું હું કે, રાત પડેલી હોવાથી મને ઘરે જવા દે." "શું હું તુને જવા દઉં, કપી નહીં," તે હુદારાએ મોઢા અવાજે ખુબ પાડી, "નહી, નહી, નથી જવા દેવાનો, પાણું હું તુને કહું છું કે, જે તું મારી સાથે આવશે તો હું ઘણી સુખી થશે, ને નહી આવશે તો આજ વખત તારો જન લેવરા. તું જાણે છે કે હું કોણ છું, હું આ જંગલનો સરદાર છું, તેથી વહાલી બાત, તું મને નીરાશ ના કર."

ઈવટલીન યુરસામાં બોલી, "જવાન સરદાર, તુને મને તો મારો જન લે, ફક્ત મેં સતર ઉનાળા જોયા છે. મને તારા જેવા એક ઘાટડી દીકના, નીચ નજરના હુદારાની ખીલકલ દરકાર નથી. સ્ત્રીએ પાકકામાન ખાતર વખણાય છે, પણ મરદ, તું મારો જન લે તેની ત્રણ ચાર મીનીટ આગમથ મને તે પાક કૃપાળુ કીરતવાની પાસે બંદગી કરવાની રમ આપ." તેણીના છેલ્લા જુરસાદાર બોલવાથી તે ઘાટડી હુદારા પર અસર થઈ, તેણે તેણીને પોતાની સાથે આવવા ધણી સહમતની, પણ નહી, તેણીએ તે હુદારાને ધર જવા સાફ ના કહ્યું. તેણીને બંદગી કરવાનો વખન મળ્યો. રાત પડેલી હતી. જંગલમાં બધી બાજુએ અંધારું પડ્યું હતું, જંગલી જવાનવરોની પીછામણ અવાજો આવતા હતા. ઈવટલીન બંદગી કરવા લાગી, તેણીએ દશ મીનીટવેર બંદગી ચાલુ રાખી. તે વખત શીયાળાની રત્ન હોવાથી જરા જરા વરસાદનાં ઝંપટાં પડ્યાં. તેણીએ પોતાનું ઝવેરાત ગળાંમાંથી કઢાડી જંગલમાંપર મુક્યું. તેણીએ પેલાને જન લેવાને સાફ કહ્યું. હજુ રતો તે માણસ તેણીનું ખીજું ઝવેરાત કઢાડતો હતો, તેટલાંજ એક સખત તોફાન થયું, અને વરસાદનાં સખત ઝાપટાં પડ્યાં તેણે પોતાની પીસતોલ લઈ નીરંદોષ ઈવટલીન પર ટાંકી, અને એા મળ્યો. તે પીસતોલને એક સખત બ્યાર થયો. તેણી ચીસવારી પાડી જંગલમાંપર પડી. પેલો હુદારો તેણીને પડતી નાંખી, તેણીનું ઝવેરાત લઈ ચાલતો થયો. ઈવટલીન ખરેખર મટી ગઈ ન હતી, તેણી જરા દુર હોવાથી બ્યારે પીસતોલનો બ્યાર થયો, સારે તેણી તે જગાથી સેહેજ ખસી ગઈ. તેણીને સખત જખમ થયો હતો તે જખમમાંથી 'ભાંગ' કયાની ખાનદાનનું લોહી વહેતું હતું. તેણી સુધમાં આવી, અને પોતાનો રમાલ કઢાડી તે જખમ પર બાંધીઓ, લોહી જડું બંધ પડ્યું. તેણીનાં મળ્યાંમાં વેનીલની બાતલી હતી, તે બાતલીમાંથી તેણીએ થોડું વેનીલ પીધું. તેણીને વેનીલ પીધાંથી જરા શક્તી આવી. તેણીએ તે આખી બાતલી ખલાશ કરી. તેણી પાછી સુધ ગઈ અને સહવારનાં સુંદર જંગલી પક્ષીઓના અવાજોથી જંગી ઉઠી. તેણીએ મોહકું તે નીરંદોષ ઝરાના પાણીથી ધોયું અને બેરીસના ઝાડોપરથી દશ અગવાર બેરીસ ખાધાં. તેણીએ તતાર ધઈ. પોતાનું થોડાને થોડું ધાસ નાખ્યું અને થોડાપર સવાર ધઈ જંગલમાંથી ઘેર જવાનો રસ્તો શોધવા પડી. સહવાર ધણી ખુશનુમા હતી, પક્ષીએ સુંદર સંગ્રાહી ગીત ગાતાં લીલાં ઝાડોપર

બેઠાં હતાં. તેણી યોગ કદમ પસાર થઈ કે એક મુંદર સફેદ યોગપર એક ઈંગ્રેજ મરદને સવાર થઈ પસાર થતો જોયો. તેને જોઈ તેણીનાં દીવમાં ઉમેદ આપી. ઈવટલીને તે અદર્યને પુછ્યું, “સાહેબ, કારદીક કાસટલ તરફ જવોનો રસ્તો તમને ખબર છે, ખબર હોય તો મને દેખાડશો, તમારો ઉપકાર થશે.” “મોટી ખુશી સાથે બેઠું, પણ આપ કોણ છો.” “હું રોમના રોહનશાહ કહેલીપસની નાહની બેટી છું. માલકું નામ ઈવટલીન છે.” “આજે હું તમેને મળવાથી ઘણું ખુશી છું. સાથે આપણે સાથે જઈએ.” તેઓએ જંગલનો રસ્તો પસાર કીધો અને રોહરના રસ્તાપર પોહ્યામાં. યોગ કયાકમાં તેણીનો મેઢેલ આવ્યો. તેણી પોતાનાં પીતાને ત્રણ દબારે મળવાથી પુરાકલ ખુશાલીમાં આવી હતી. તેણીનો પીતા અતીશે પ્રુચાલી સાથે તેને બેઠેલો. તેણીએ પોતાનીપર ધરેલું સંકત કહ્યું. એક પારકા મરદને હસતે મેઢેરે ઉમેલો જોઈ તેણીના પીતાએ ઈવટલીનને તે કોણ છે કહી પુછ્યું. તેણી ખુશીથી બેટી, “આરા, બાબા, અનેથી ખબર નથી કે એ દયાળુ અદર્ય કોણ છે, તમેજ એવણને પુછોની.” “સાહેબ, આપ કોણ છો.” “હું ઇંગલંડનો સાહજંદો ચારલસ પેહેલો છું. હું જંગલમાં શિકારે ગયો હતો, સાં શીકાર ન મળવાથી હું પાછો ફરતો હતો તેલમાં મને આપના બેટી સાહજંદો ઈવટલીન મળ્યાં, પછી હું એવણને ઘર પોહ્યાયાપના આવ્યો.” “હું સાહજંદાને ખરો પદરોનો કરવા દીધી છતી છું.” “કહેલીપસ હસતા મેઢેરા સાથે બોલ્યો. સાહજંદો તેઓની સાથે ત્રણ દહાડા રહ્યો. છેલ્લે દહાડે તેણે કહેલીપસ પાસે ઈવટલીનને લાવતી માંગણી કીધી, તે મોટી ખુશી સાથે સ્વીકારવામાં આવી. તેઓનાં લગન જારી મામલુમ સાથે ઇંગલંડમાં થયાં, પણ તેણીએ લગનનું સુખ લાંબી જીંદગી તલક જોગવ્યું નહીં. પરણ્યા પછી છ મહીનામાં ભેગની સખત તાપ આપનાથી જોગનીસ વરસની જવાન ઉમેરે મરણ પામી. તેણીના મરણ પછી તેણીનો સસરો જોમસ પેહેલો મરણ પામ્યો અને તેનો ભરથાર રાજ થયો. તે ઈવટલીનના મરણ પછી વરસ દહારે હેનરીએટા નામની ક્રાન્સ દેશની સાહજંદો સાથે પરણ્યો હતો.

નવાનખાઈ બ. રોઠ

ફીડલ બનાવનારોએ એક રોઠ-આખી દુન્યામાં ફક્ત એક જ જગ્યા છે કે જ્યાં વાણીલીન મોટા જગ્યામાં બનતાં હોય. તે જગ્યા તે આસપાસનાં ગામડાંઓ સાથનું ‘મારહતુ કરચન’ નામનું નાનું રોઠ છે. લાંબા મસી ૧૫૦૦ માલુસની વસતી છે, જેઓ ફક્ત વાણીલીન બનાવવા સીવાય બીજું કંઈ કામ કરતાં નથી. લાંબા રોઠો નાનાં છોકરાંથી તે સફેદ બાલવાળા બુધા માણસ વેર તથા નાની છોકરીથી બુધી મમાઈ બપાઈએ પણ સથળાં ફીડલને કોઈ ભાગ બનાવવામાં હતાથઈ હોય છે.

એણે કહે છે કે આનાએનું કાનરણ કદી ખીસી જતું નથી, પણ તે ખીસવાનું કારણ તેઓને મં મલે ૬ કાપડયા અને દર-એઓના બીલો તેઓના દેર-...

એક દરદી સીંહણ.

ક કહીઆરો આફ્રીકા ખંડના જંગલમાં લાકડાં ફાડતો હતો. તેવામાં એક જયરી સીંહણ સાં આવી લાગી, તેણીને જ્વેતાંજ પેલા કહીઆરાના દોશ ઉડી ગયા, અને તેણે જોયું કે હવે છત્ર જવાનો; એવા ધબરાટ ભરેલા વિચારમાં તે હતો, તે-લાંમાં તે સીંહણ તેની છેક પાસે આવી લાગી, પણ તેનો મેઢેરા બીદામજી અને પાતકી દોવાને બદલે દુઃખી થયેલો અને નીચરા માલમ પડ્યો. તે ઉપરથી પેલાને જરા દર્મિત આવી કે કાંઈ ધારતી નથી. પેલી સીંદણે છેક પાસે આવીને પેલમાં તે કહીઆરાને જોયો, વળી પાછી ફરી પોતાનાં શરીરને જોયું, ને વળી ચાલતી ધડ. એ પ્રમાણે ત્રણ ચાર દેરા તે સીંદણે ખાયા, તે ઉપરથી પેલા કહીઆરાને રાક. પડ્યો કે એ કાંઈ આચલમાં આવી પડી છે, માટે મને મદદે જોશાવી લઈ જવા ઈચ્છે છે, તે ઉપરથી તે તેણીની સાથે આવ્યો. યોડુકે ચાલતાં એક મોહટું ઝાડ આવ્યું લાં તે ગુસ્ત ઉભી રહી અને તેની ઉપર જોઈ ધણી શોક ભરેલા અવાજે બુમો પાડવા માંડી. સારે પેલા કહીઆરાને માલમ પડ્યું કે એક મોટો વાંદરા તે સીંદણનાં એક નાનાં બચ્ચાંને જાયથી લઈને છેક ઝાડને મથાલેની ડાંખથી ઉપર બેઠો હતો, અને તે પેલાં બચ્ચાં સાથે તરેહવાર ગેરો તથા રમત કરતો હતો.

તે ઝાડ ઘણું મોટું હતું અને વાંદરા એટલો તો જાણે મહી બેઠો હતો કે, તેને નીચે ઉતારવાને જેમ પેલી સીંદણ અશક્ત હતી, તેમજ પેલા કહીઆરા પણ અશક્ત થઈ પડ્યો હતો. અગર જે તે કહીઆરે ઝાડ ઉપર ચડી પકડવા ભતે તો તે વાંદરા એક ઝાડ ઉપરથી બીજાં અને બીજાં ઉપરથી ત્રીજાં એમ ક્રમમાં કરતો, ને સાથે પેણું સીંદણનું બચ્ચું દુઃખી થતે; તેથી પેલા કહીઆરાએ સેપટે જોજ ઉપાય કીધો કે ઝાડ નીચેથી કાપી નાખવા માંડ્યું. કહીઆરો કામ કરતો હતો તે જાણે સીંદણ સમજતી હોય તેમ ચુપચુપ ઉભી રહીને જોવા કરતી. અતે યોડુકે વારે પેલા વાંદરા સીંદણનાં બચ્ચાં સાથે નીચે હુડી પડ્યો. જોયો તે જમીન ઉપર પડ્યો કે સીંદણે એક જોશ ભરેલી નાખ મારી તેને ફાડી નાખ્યો, અને પોતાનાં બચ્ચાંને સાથે લઈ પેલા કહીઆરાને મળીને જાણે તેનો પ્રાગ્નતી હોય એ પ્રમાણે ડાલ કરીને લાંબી ચાલતી ધડ.

આવા દાખલાની હકીકતો બ્યારે આપણા નજીવામાં આવે છે સારે આપણને એટલુંજ માલમ પડે છે કે પરમેશ્વરે માણસોને આ દુન્યામાં એકમેકને આધારે નાખેલાં છે.

શીરીન.

રશીયન મેલો.

કોઈ રશીયન મુસાફર પોતાને આગસ્ટ કે સપ્ટેમ્બર માસમાં અસહી ખેતરોએ મોરકો શેઠરમાં જાય, તો તેણે કદીથી આખી દુનિયાને જાણીતો યયસો નીજની નવગરોહનો મેલો જોવાની ટક ચુકી નેહ્યે નહી.

હાલની રેલવેએ દુરના શેઠરોને નજદીક લાવી મેલ્યાથી તેનો અસહી દખલો અને કેટલીક અગત્યતા ઝાઝી થઈ છે; વળી આગલી રીતેને બદલે યુરોપીયન રેલવે દાખલ થવાથી પણ તેની પરનો ભાવ ઘણો ઉતરી ગયો છે. એ સઘળું છતાંથી એ મોટા મેલાની મુલાકાત લેવાથી કદી ન છુટાય એવી ખુશાલ યાદ આપણાં મનમાં રહી જાય છે. એક મુસાફર, જેણે આગસ્ટ મહીનામાં એક દીવસ તે મેલામાં ગુજામ્યો હતો, તે તેને માટે નીચેથી હેવાલ આપે છે:—

“નીજની નવગરોહ મોરકોથી પૂર્વ તરફ ૨૭૩ માઈલને છેરે આવેલું છે. શેઠરમાં કેટલાંક હોટલો છે, પણ તે માટે કોઈ હમે સાફ સાંભળેલું ન હતું; વળી મેલાને દીને તેઓ બરાઈ ગયલાં હોવાથી ગાનુઓને લાચકની ઉતારાની જગ્યા ન હતી; માટે હમે રાતની જેનમાં મુસાફરી કરીને બીજે દીવસ મેલામાં ગુજારવાનો, તથા રાત્રે પાંચ મોરકો ઉપડવાનો ઇરાવ કર્યો.

એક “ફાસ્ટ જેન” રાતના સાઠઠાં આઠ વાગે મોરકોથી ઉપડી, જે અખને તેર કલાકમાં ૨૭૩ માઈલ લઈ આવી, હાઈકે હું કે એટલી મુસાફરી આપણે ઇંગ્લંડમાં તો છ કલાકમાં કાપી શકીએ.

રેલવેન શેઠરથી દુર હોવાને સથળે અમેા હોટેલની ચાર થોડા બેડેલી ઝામ્નીનિસમાં ગયાં. અજેતા રેલવેના પર એક નવાઈ જેવો દેખાવ આપણાં જોવામાં આવે છે. પ્લાટફોર્મના દરેક છેડા તરફ ચાર પાંચ સ્ત્રીઓ મોઢકું ધોવા તણું પાણી, સાચુ અને તુલાવો લઈ તૈયાર ઉભી હોય છે. આંહીનાં કપ કરતાં પણ તેથી અમેા વધુ તાજાં થયાં; જેકે રશીયાની આ તે ઘણી સરસ છે, અને વાળી ધીમે ધીમે પીવાની પણ આપણેને ટક મળે છે, કારણ કે રશીયામાં કોઈ વખતની કદર ખુશવામાં આવતી નથી, ગાકી દર રેલવેન પર દસ-વીસ મીનીટ ઉભાં રહે છે, માટે ઇંગ્લંડની માફક અંહી કોઈ ખટપટ ગડબડ કરવી પડતી નથી.

લોખા કંટાલા ભરેલા વખત પછી અમેા નીજની નવગરોહના રેલવેન પર આવી પોંદ્યાં, અને સારી પેટે નાસ્તો

લીધા બાદ મેલો જોવા જવા માટે અમુને ખડખડા, ધુરવાલા, અને ફરસખથી વગરના મોહલ્લાઓમાંથી પસાર થવું પડ્યું. રસ્તા ઉપરનાં ઘરો નીચાં, એક માળના, લાકડાંના બાંધેલાં અને ગરીબાઈનો છાપ બતાવતાં હતાં. અંતે હમે મેલા આવળ આવી પોંદ્યાં. એ મોટાં બતરનો એક ભાગ નાનાં ટાપુપર આવેલો છે, પણ દુકાનોની હાર તો તેથીથી બહાર લંબાયેલી હોય છે. મેલામાં દાખલ થતાંજ લાંબા ગવરનરનું ધર દમારા દીકામાં આવ્યું, જ્યાં દહાડામાં કેટલીક વખત બેન્ટ વાગતું હતું. જુદી જુદી જાણસોનાં જુદા જુદા રંગોનો દેખાવ “પેલેસ રોયલ” ને મળતો આવતો હતો. ઘણી ખરી દુકાનોપર વેચનારા રેલો અને જર્મનો હતા, અને વળી વેચવાની મીઝેપરથી બ્રેસેક્સ, પેરીસ અને લંડનના રેડમાર્ક જોવામાં આવતા હતા. કેટલેક ટેકાણે રશીયન ફર, રાપીઓ, અને ચામડાં વેચતાં હતાં, કેટલાક રંગોળાપર સાઈબીરિયાનાં ધરના બહારેણાં, પૂર્વ તરફનું વણેલું કાપડ, આર્મીનીયાની રૂપેરી જાણસો, સયળી જાતની ફરો, અને રીફરેન્સ જોવામાં આવતું હતું.

અજે મુસાફરોને ખરીદી કરતાં ઠગાઈની સામે તૈયાર રહેવાની ઘણી જરૂરીયાત છે. એક મીઝ આપણે ખરીદવા પછી તેની કહેલી કીમત કરતાં બેવડી તેવડી વધારી દેવી એ તો અજે હમે સાધારણ ઠગાઈ બોઈ, પણ એ મુશકેલી તાલખા મોટેમો પાસે હમે કીમત પેલેથેથી લખાવી લેવાનો ઇરાવ કર્યો. સાં ગડબડ અને ધોંધવ ઝેટલી બધી થતી હતી કે કેઈ બાજુ ફરવું તે હમેને સુઝ પડ્યું નહી. મેલાનો એક ભાગ આંહીનાં વેચાણ માટે જુદો રાખવામાં આવ્યો હતો. સાં સઘળું મીનાઈજ દીસતું હતું, અને વળી તેનું નામ પણ “મીનાઈ શેઠર” હતું. અગાઉનાં વખતમાં અંહી મીનાઈજ જાણખ અજાણતા હતા, હમણાં તો તેઓ કોઈ નજરે પડ્યા નહી, જેકે યાદુડીઓ, સરકેશીયો, આર્મીનીયો અને મેગલો ઉપરાંત યુરોપના રહેવાશીઓ સંખ્યાબંધ નજરે પડતાં હતા.

મીનાઈ શેઠર જોડી આપણે મેલાના બીજા ભાગોમાં દાખલ થઈએ છીએ, જ્યાં સસ્તી ચોપડીઓ, પીકચરો, લાકડાંના બોલો, બજેરેશનું ભરતકામ, ઉર્ડાનાં ગાલીચા, પેરીસનાં બેરેરાતો, લાઈદર, કેપો, ખુશબાદર સાચુ, મીનબતીઓ અને દીવાના મુદર ધનસો તથા બીજા કોઈ હજારો મીઝે વેચાતી હતી. એવું કહેવાય છે કે એ મેલા પાછળ દર વર્ષે ૧૬૦૦૦૦૦૦૦૦ પૌંડ ખરચ થાય છે. ઘણો ખરો માસ વોલગા નદીને રસ્તેથી લાવવામાં આવે છે, કે જે આગસ્ટ અને સપ્ટેમ્બર માસમાં હમણાનાં વખતની રીતેથી અને મોટોથી ભરાયેલી હોય છે. જ્યારે અજે સઘળું બોઈ વડ્યા, અને અમારી કાંઠીઓ ખાલી થયા આવી, ભારે લોકોનાં રોળાં અને લલચાવનારી દુકાનો આગળથી દલગીરીથી બાહર નીકળ્યાં કે એ દહાડો ઘણો ઝડપથી પસાર થઈ ગયો હતો. ચોટકું રીફરેન્સ લઈ સાડા અઠ વાગે મોરકો હોડ્યા પછી જરોબર ચોવીસ કલાકે તે ગડબડવાયો મોટો મેલો જોડી ઉતારાની અંધારી રાતે અમારી ઉતારાની જગ્યાએ આવવા ઉપડ્યાં.

Ruby.

લગનની આગમય પુછવામાં આવતા સવાલ જવાબો.

પ્રાપ્ત—“દીકરી, હવે તું જલદીથી પરણવાની છે, અને ઘરખટલો તુંને મલાલનો પડશે, વાસ્તે હું તુંને મુશ્કાલ કરું છું કે દરરોજ પાંચ કલાક તારે રાંધણીમાં જવું.” દીકરી—“કાંઈ માલુમ, હું તો ખાતરીથી કહું છું કે, બહારનો વાંચાર મને પોતાં આંખું પકાવવાને વાસ્તે કાંઈ પરણવાની નથી.” મા-બાપ—“પણ દીકરી, રાંધણીમાંની કેટલીય ચીજોનું સાત કલેશખા-ધી, તારા માકરોને ધમકાવવામાં તુંને પછી ખરદ મલશે.”

Conversation Reported.

પરણવાનું પછું સેહેલું છે; પણ ઘરખટલો મલાલવાનું પછું બારી છે, અને જે સોમ્યા લગનની ફરજોને માટે પોતાને તૈયાર કર્યા અગાઉ પરણે છે, તેઓના ઘરોમાંથી નીકળી કદે-વતરું સમજાવવાનું શોધી કહાડે છે કે, “જેમ જેમ હજીવારના માકસ જેમ માણસને વાસ્તે ખરીદવાનો તમે તેને સારી સુધાર બનાવી શકો છો, તેમ માકસ તમારો બાળકનો આંખાંબર મુશ્કાલીની વીડી પહેલાંબાપી તમે તેણીને જેમ સારો વરણીઆણી બનાવી શકો છો.”

Anonymous.

ગનની અગાઉ પુછવામાં આવતા સવાલ જવાબો, જે નામતું એક મીઠ-ન્યુ ચોકમાં સમજાવવામાં આવેલા મુકે-લું છે. તે ચીતાર બેલજીપનાં એક ખેડૂતનાં ઘરની રાંધણીની છે. એક છુટો પાદરી એક છુટી ખુશીયર બેસી એક શરમાલ અને મુખ્ય વરરાજાને સવાલો પુછે છે. તેનેથી ચોકે દૂર તેની પસંદ કીધેલી સ્ત્રી પોતાના બનીપના બરખાર તરફ જોતી ધૂજતી ઝેલેલી છે; અને તેની પરીક્ષાનાં પરી-ણામની આતુરતાથી રાહ જોય છે. તેણી તે વરરાજાને પુછ-વામાં આવતા સવાલોના જવાબમાં ધણી ખુશીથી મદદ કરે, પણ તે પાદરી તેણીની ઉપર ઘણી તીકણ નજર રાખે છે. તે છોકરીની માતા તે ધમકાવેને વાસ્તે કાંઈ બોલન બનાવવાને અને લગનની બીજી કેટલીક તૈયારીઓ કરવાની અંદર ઝૂંટાયેલી છે, અને પોતાની આસપાસના બનાવને જે તેણી સમજતી નથી, તેની ઉપર કાંઈ પછુ ધ્યાન આપતી જણાતી નથી. આજે મીતારને નીચલું નામ આપવામાં આવ્યું છે. “બેલજીપના ધારા પ્રમાણે, લગનની અગાઉ પુછવામાં આવતા સવાલ જવાબો, જે રાજ્યની તેમજ લગનની સંસામતી માટે યજ્ઞ અગમતા છે.”

અતીતર, બેલજીપના સોકોનાં આજે ઘણું ઉડાપણ બરેલા કાપડાઓ છે, જે લગનની આગમય કાઠીની જાતની તૈયારી

ધરી જોઈએ એમ મુકયે છે—જેમકે આવું ગંભીર કામ માથે લેવા અગાઉ, જુવાન માણસોએ એક બીજા તરફ કેવી રીતે વર્તવું તે સમજવું જોઈએ, અથવા બીજા બોલોમાં બોલોએ તે બોલ અને પડોસીઓ તરફની તેઓની ફરજો પેલલાં શીખવી જોઈએ. ઉપકાં મીઠની અંદર વરરાજા તેને પુછેલા સવાલો વીશેનું માન કેટલુ ધરાવે છે તેમ ફક્ત જાણવાને તે પાદરી ધણે આવતુ જણાય છે, પણ આજે પ્રકરણની અંદર તે કટલીક તૈયારીઓ, જે પરણતી કન્યા માટે થવી જોઈએ, તે વીશે આજે બોલવા માંગીએ છઈએ અને છઈયાં મીસીસ લીટુડે એક જુવાન બાપતુંને કહેલા વીવેકી શબ્દો ઉતારી લઈએ છઈએ, જે જુવાન બાપતું એમજ સમજતી હતી કે પરણ્યા અગાઉ પુછવામાં આવતા સવાલ જવાબો, તથા કાઠીની જાતની બીજી તૈયારીઓ ફેકટની હતી. “હા” મીસીસ લીટુડે કહે છે, “તે એ એમજ ધારી છે કે જેમ એક જાતક પાણી તરફ જઈએ અંદર ગોતાં ખાયા કરે છે તેમ માકસ એક સ્ત્રી પણ ધર સંસારી કામો તરફ જઈએ તેમાં ગોતાં ખાયા કરે છે. ધણેજ જુલ બરેલો વીચાર! ધર કેમ રાખવું તે બીજી મીઠની મા-કેક આપણને શીખવું જોઈએ, અને જેઓ પરણવાની અગાઉ શીખનાં નથી, તેઓને પછાડોથી શીખવાની ફરજ પડે છે, અથવા તે તેઓની આખી જીવન ગડબડ જોતાંબાં પસાર કરે છે, જેની હાલત ધણીઓની હિંમત છે. કુદરે મારો તેની અગાઉ જોજો, જે જુવાન બાપતુંજોને મારી શીખામણ છે. તેઓ દરેક પરણવાની હોંસ રાખે છે, પણ હું જાણવા માગું છું કે કેટલાં જણ કઈમીજ તેણીઓને સારી ધરધણીયાંણી બનાવશે તે શીખવાની કોશીસ કરે છે?”

દીકરી (તીકણેથી ધર આવીને): “હવે, બાવાજી તમે સં-તોષ પામ્યા કે? જુવો મારી સરડીરીકે. અરય સાજી, સં-તોષ ઉપખવાનાં; મ્યુઝીક અને ડ્રેસીંગ પછુજ સાડ; ન્યા-સાજી જાતમ!”

બાવાજી: “ધણેજ ખુશી છું, મારી દીકરી, મુખ્ય કરીને તારાં બનીપને માટે. જે તારો બનીપના બરચાર મોકું પણ ધરસંસારી કામ, જેવું કે રાંધવાનું, ધરખટલો મલાલવાનું અને સીવવાનું, જણુનો દરો તે તારી પરણેલી જીવનની ખરેખર સુખી યશે!”

ન્યાં સુધી છોકરીઓને તેઓની “જામી કળવણી” ની સાથે ધરસંસારી ફરજો શીખવવામાં આવશે લાં સુધી અને તેણીઓને અપાતી “જામી કળવણી” ની સાંમે બેલજી નહી. બનીજ છોકરીઓ કાંઈ પૈસાવાજા માણસો સાથ પર-ણતી નથી, અથવા તે હાલના જમાનાની અબોક્સ હાલતને લીધે તેઓનાં બનીપને માટે તેઓ ચોકસ નથી, પણ આજે જે માણસો પૈસાવાજામાં ખપે છે તેઓ ચોડાં વરસમાં ગરી-બી અને પૈસાને માટે કંટાળુ બેઠનત કરનારો થશે; અને ખમીતજ આવી વખતે તેઓની પોતાની સ્ત્રીઓ, જેણીઓને પોતાનાં ધરની ધણીયાંણીઓ તેઓએ બનાવી છે, તેઓ તર-ફથી દરેક પ્રકારની મદદ લેવાનો તેઓને પુરતો હક છે.

એક જુવાન બાતું કે જેણી પોતાની ફરજને માટે તૈયાર થયા આગાહી લગનના સુશકેત્ર માંડથી નોડાઈ ને શુચવાડા પોતાની આસપાસ ઉતપન કરે છે, તે પીરો જોડાતાં “ખી-સીસ વોરને” પોતાની ચોપડીમાં ને લખ્યું છે તેમાંથી ચોડાક શીખામણનાં જોડા અને અને ઉતારી લઈએ છીએ, જે કદાચ અમારાં વાંચનારાંએને ઉપોગી થઈ પડશે. “હબ્બો પુરેષો અને સ્ત્રીઓ પરણે છે અને ચોડા વખતમાં એકેએકમાં નાપ-સંદગી ઉતપન થવાથી છુટાં પડે છે, ફક્ત તેના કારણેમાં પોતાનું ઘર ચોડી આવકમાં નહીં ચંકાવી શકવાનું ને સ્ત્રીનું અમાનપણું અને પોતાના ધણીને કઈ બીજેની ખુશી કરવો, કે જેથી તે બાહરની મોજ શોધતો અટકે, તે વીશેનું તેણીનું બીજું મોઢું અસાધ્યપણું છે. બેદરકાર અને ઉડાળી ખરચો ને એક માણસને બટકતો બનાવે છે, તે તેની જુવાન બાપ-ડીની અધુરી કેળવણીનું ખરીબાન છે. બે અમારા જોડા માતાઓ ઉપર અસર કરે તો અમે સ્ત્રી સુચના કરશું કે એક છોકરીને તેની હાનતને છાજતી નજરની નીશાળની કેળવણી આપ્યા પછી, તેણીને ધરસંસારી હુંતર ચોડા ચોડા શીખવવો નેઈએ, અને નાનાં બચ્ચાંઓને તથા આક-રોને કેવી રીતે હુકમમાં રાખવા તે વીશેનું સુશકેત્ર ગાન પણ તેણીએને આપવું નેઈએ.”

ફેની કેબલ (પીસીસ અંતર) નામની એક જુવાન બાતું અમેરીકાથી પોતાની એક સહીને નીચે પ્રમાણે લખે છે— “હું અને પોતાને કષ્ટ આપું છું, અને બીજાનેથી કષ્ટ આપું છું, અને ખરાં દીકરી પસ્તાવો કરું છું કે ફ્રેચ અને મુઝીક શીખવવો બદલે, ઘર સંસારી બાઈદો, અને આઠ માણસોના એક કેટલાને વાસ્તે દર અઠવાડિયે દેટરો આરો, ધી, ચીખા, ઈંડાં, દુધ, ખાંડ, અને એસ નેઈએ તે હું શીખી નહીં.” ફ્રેચ અને મુઝીક શીખવાની સાથેજ આએ ધરસંસારી બંધી બીજે કાંય નહીં શીખ્યા તેનું કશું કારણ હમે જોતાં નથી.

“Who will marry you, my pretty maid?”

“Advanced women don't marry, sir!” she said.

એકસદકંની વગર અર્થની કવીતાઓમાંની ઉપથી એકનો હમે અતરે બપકાર અર્થ ઉઠાડીએ છીએ. જે કે પુરીવાર અને શીખેલી છોકરીઓ નહીં પરણે તો તેઓને માટે તે ઘણું દયા ઉપજવવા બેગ થઈ પડે, તે છતાં પુરેષો એવી સ્ત્રીઓ, એટલે કે જે લોકોને ધરની ફરજો સીવાય દરેક ચી-જનું ગાન હોય, તેઓ સાથ નહીં પરણે તો ક્રાંદ્યકારક થઈ પડે.

“ફ્રાન્સીસકા” ની સુંદર કથા તમે કદાચ વાંચી હશે. દંત-કથા કહે છે કે, તેણી રોમની એક મોટાં અમીરી ખાનદાન-ની બાતું હતી, જેણી રાજવંશી હાંબાક અને દમ્બવામાં ઉછરેલી હોવા છતાં અતીશય સાદી હતી. દરરોજ ચોક્કસ વખતે તેણી જોદાની બંદગી કરતી હતી, પણ બે તે વખ-તેથી તેણીને જોલાવવામાં આવતી હતી જેમ વારે ઘડીએ કરવામાં આવતું હતું, તો તેણી ખુશ રવગાવે લાંબી જતી

હતી અને કહેતી હતી કે, “એક ધણીવાણી અને માતાને બ્યારે જોલાવવામાં આવે, હારે તેણીએ પોતાના જોદાને બક્તી કરવાની જગ્યા આગળ છોડી દઈ, ધરનાં કામકાનેની અંદર તે પરવરદેગારને શોધવો નેઈએ.”

જે બાતુંઓ દેવળમાં બક્તી કરવા રોજ જાય છે, અને તેમ કરતાં વારંવાર પોતાના ધણી તથા છોકરાંઓ, કે જેઓ ઉપર પેદશું ધ્યાન આપવું નેઈએ, તેઓ તરફ બેદરકાર બને છે, તેણીઓના કરતાં “ફ્રાન્સીસકા” ના ધર્મ સંબંધી વીચારો વધારે સાચા હતા. “તમે આને દેવળમાં ગયાં હતાં કે?” એક બાતુંએ બીજીને સવાલ પુછ્યો, “છોકરાંઓને કેવી રીતે કેળવવાં, તે વીચ ઉપર એક ઘણું સુંદર બાપણ આને આપવામાં આવ્યું હતું.” “નહી,” તેણીએ જવાબ આપ્યો, “હું ધરમાંજ રહીને તે કામ બજાવતી હતી.” ખતીતજ ધર્મે વગરની એક સ્ત્રી આએ હુન્યામાં એક બદસુરત સ્ત્રી-તની માફક છે, કે જેણી પરણવાને અથવા કોઈ પણ સાદું કામકાજ કરવાને તદ્દન નાલાયક છે; પણ સખાવતની માફક તે ધરથીજ શરૂ થયું નેઈએ.

અનજાતાં હમે કોઈ એમ નથી કહેવા માંગતા કે એક છોકરીએ ફક્ત ઘરના કામકાનેને માટેજ પોતાને કેળવવી નેઈએ, પણ તેણી જેની કોઈ શીખે તે બરાબર ચોક્કસ તે-ણીએ શીખવું નેઈએ. એક સ્ત્રી પોતાનાં ભરધારને પોતે મેલવેમાં ચોક્કસ ગાનથી મદદ કરે છે, પણ જે બીજનું અ-ધુરું ગાન તેણીએ મેલવેલું હોય છે, અથવા તો જે બીજ તેણી સમજતી નથી, તેમાં તેણી તેને ફક્ત પીજવે છે, મુળતત્વનું ગાન ઉપોગી થઈ પડે છે; ઉપર તપકેનું મેલવેલું ગાન માણસને ગેર રસ્તે લઇ જાય છે.

છોકરીઓની નીશાળની એક વડી શીક્ષક એક દોવસે ૧૩ વરસની એક ચપલ છોકરીને તેણીનાં આલસુપણુને લીધે અને અજાણસ તરફ પ્રુપકસ બેદરકારી બતલાવવાને લીધે, શીખામણ આપતી હતી. ઈંગલીશ અને ફ્રેચ ભાષા શીખવા ઉપર તેણી તદ્દનજ બેદરકાર રહેતી હતી, અને હીસાબ અને સાયનસને તો તેણી દેખઈતી રીતે ધીકારતી હતી. તેણીની બાપી બેદરકારી ઉપર ટીકા કાઢ્યા પછી, તે વડી નીશાળની શીક્ષક, કે જેણી એક કુખારી સ્ત્રી હતી, તેણે તે જુવાન છોકરી ભરીપમાં આગળ ચાલતાં શું કરશે તે સવાલ કહા-ડ્યો. “તારાં મગજને સુધારવાનું” કેટલું અગત્ય છે તે વીશે વીચાર કર, મારી પ્યારી છોકરી, કે જેથી જીદ-ગીની લગાડીને વાસતે તુંને ભાષક થવાને બની આવે,” તેવજુ બેચાં. “જીદગીની લડાઈ” તે છોકરીએ જવાબ આપ્યો, “હું કોઈ તથુને સમજતી નથી, મીસ પી. તમે શું જાણતાં નથી કે હું પરણવાની છું?” આએ કોઈ ૧૩ વરસની છોકરીને માટે ખરાબ નહીં કહેવાય, પણ આપણી છોકરીઓનાં મગજ કઈ બીજ તરફ દોરે છે તે આએ દેખાડી આપે છે. કદાચ તે કેટલાંક કોઈ માણસના બેદરકાર જોડા તેણીનાં સાંભજવામાં આવ્યાથી આએ વીચાર તે જુવાન

મગનમાં દાખલ થયો હશે પણ આગે જતનથી ઊકરીઓની ખાતરી કરવાને વાસ્તે મને કેટલા દેવો, કે ધારો કે તમે પર-જીવાનાંથી હોવો તો, તમારા ભવિષ્યના ભરવારને માટે, તમારું અગાનપણું કાંઈ પણ મનપસંદ લગનની હીરેશાં કહેવાશે નહીં. ફક્ત એક જીવ કે જેને તેણી પ્યારને ખાતર પરજી છે, તેને ખાતર એક ઊકરીએ પોતાનો અને પોતાની સંધી કુદરતી શક્તિનો જની શકે તેટલો સારો ઉપયોગ કરવો જોઈએ. આપણે જાણીએ છીએ કે ફક્ત શીખવાથી જ કાંઈ સારી ધરધણીયાણી થવાનું નથી, તેજ માફ અગાનપણું પણ સારી ધરધણીયાણી બનાવતું નથી, અને આપણને આપણું સુખ એક વગર કેળવણીથી જી કે જેણીનું મગન એક વગર ખેડેલા ગામની માફક હોય છે તેની સાથ અજમાવ્યા કરતાં એક કેળવણીથી જી કે જેણીની મગન શક્તી ખીલવામાં આવી હોય છે, તેની સાથ અજમાવવાનું વધારે પસંદ કરીએ છીએ. એક ધરધણીયાણીએ પોતાના ધણીતેમજ તેના દોરતો સાથે હુશીયારીથી વાતચીત કરવાને શક્તિવાન થવું જોઈએ, અને તેમ કરવા માટે તેણીએ સામાન્ય ખખર રાખવી જોઈએ, કારણ તેણીએ ફક્ત મોપડીનું જ ગાન મેળવેલું છે એમ દેખાડતું નહીં. પણ ખુદરતી હુશીયારી તેણીનામાં છે એમ દેખાડતું જોઈએ.

કાઈમી સારા સુણે કે જે આપણને ધણી તથા જોડકાંમાં માટે ધર જોવાન કરનાર બનાવવાને મદદ કરી શકે, તેની ચીજને ખીલવવાની ધણી અમત છે. સારો સ્વભાવ અને દરેક ચીજની ચક્રકતી બાજુએ જોવાની ટેવ રાખવી ધણી સારી છે.

એક સારી ધણીયાણી પોતાના વ્યવહારમાં હમેશાં સમ્મત બાંહેલી, નરમાયવાળી અને ખુશ હોય છે. તેણી એક સાદી સ્ત્રી હશે, પણ ખીમતું દીલ હમેશાં જીતી લેવાની તેણી કાળજી રાખે છે. તેણીને પેઢેલા વીચાર-ખુશ સ્વભાવનો ખુશખો ને સ્ત્રીઓએ હમેશાં પેઢી રાખવો જોઈએ, તે કહીખી ખોતી નાખવો નહીં, એવો હોય છે. તેણી અણે છે કે જે તેનાં ધણીની ફરજ પૈસા કમાવાની છે, તો તેણીની ફરજ તેને માટે જીંદગીને ખુશ અને શોભતી બનાવવાની છે. તેણીની હમેશાની ખુશાદ સુખ આપવાની, પસંદ પડતું યર્થ પડવાની, અને મન-તાઈડું થવાની છે, અને એ પ્રમાણે તેણી ધર સુખી કરવાને ફતેહમંદ નીવડે છે કે જે “માણસમાં જીંદગીનો ખરો રસ અને ઉમદામાં ઉમદા નમુનો છે.”

વીહાં માણસો કેટલીક વખતે ફરીમાદ કરે છે કે તેઓની બા-યડીઓ તેઓનાં કામ માટે વારંવાર અદેખાઈ જતાવે છે. એક શીલસુક વીશે કહે છે કે, તેણે ત્રણ વરસ સુધી નીચેથી ઉચું જોયું નહીં હતું, કે રખેને તેની નગર કોઈ સ્ત્રી ઉપર પડે. આગે ગરીબ વીચારાએ ખરેખર કોઈ સ્ત્રીના ખરાબ ખવા-સથી ધણું ખમેલું હોતું જોઈએ. આગે સાધારણ મગનેની સાધારણ જુલો છે. એક સ્ત્રીએ પોતાના ધણીએ ચીતારેલું એક પીકચર અદેખાઈમાં ઝનુની જોશમાં કાડી નાખ્યું હતું; એક ખીજીએ જ્યારે તેનો ધણી કે જે એક અંધકતા હતો,

તે લખવા જોડે લ્યારે હમેશાં પીયાનાપર Scales વળતડ્યા કરતું એવો ડેડાવ કાઢ્યો હતો, અને એક ખીજી (જે કે આખી ઘાટજી અદેખાઈ તો કદાચજ ખરી માની શકાય) ને વાસ્તે કહે છે કે, જ્યારે તેનો કપી વર પોતાની મુંદર કરીતા પુરી કરવાની કોશિસ કરતો હોય, લ્યારે તેજ જોરડામાં તેણી ધીમેથી ગીત ગાવા કરતી હતી. આગે સંધું તેણીઓને જુલો જવામાં આવી છે, એવા ખોટા વીચારોથી ઉપજતી અદેખા-ઈ અને અદાવતનું પરીણામ હતું.

લગનની આગમ્યના વખતને ઊકરીઓએ ફક્ત મુંદર પોશાકો ખરીદવામાં અને બનાવવામાં રોકવાને બદલે વધારે સારી રીતે રોકવો જોઈએ. જે અદરયા પછી પણ ઊકરી-ઓ ધર સંસારી કેળવણી લેવાની કોશિસ કરે, તો હુન્નાને ધણે ક્યલો થાય. ધણીઓ લગનમાં તેઓની જોડકાં અને પેઢાંનતો અંત આવેલો સમજે છે, જ્યારે ખરેખર તો તેની શરઆત થાય છે. ધંધા શેલગારની માફક પરદામાં અગાઉ પણ પોતાની ફરજને માટે તૈયાર રહેવું જોઈએ, એ વીચાર હસવા જોમ લાગશે, પણ હું ખાતરીથી કહું છું કે, જે તેમ કરવામાં આવે તો ધણી દસગીરી અને બગાડો આગે કુ-ન્યામાંથી ઓછો થાય.

દીનખાઈ.

રાંધવાને લગતું.

લેખન પદ્મ-ત્રણ ઘડાંની સફેદીને એક વાસણમાં નાખી દીલવ દીલવ કરી તેને જીવ કરે ચઢાડવો, પછી તેમાં એક લીંજીને રસ નીચની બે લીંજીની બારીક ખમણીથી ઢાલ નાખવી, અને તે પદ સાથ એટલે તેમાં ચારેલી સફેદ ખાંડ નાખી મેલવડું. પછી માખણ લગાડેલાં કાગળ પર એમાંથી ચમચાએ ફરી જરા જરા દૂર લેઈક નાખવા; પછી ધણીજી ધીમે કહીમાં જુલોવા કહડું.

રીરીની.

રેવાદીદ કહેછ-મકરાની કહેછ નંમ એક લઈ તેના વળ-નના નાખવા કદકા કરી તેને ત્રણ વખત પાણીથી ધોવી; તેમાં નીમચ આંધી ચમચી, દુળદ આંધી ચમચી, ધાના છાર છુડેલું એક ચમચી, તેમજ જે મુજબ આપણે ફરીમાં જુલેલું કોપર, જુ-લેલો કદા, જુલેલી ચણાની ફાળ, ખસખસ લોચેરે નાખવે જાયે, તેમ જાણે મસાલો બારીક પોશીને નાંખવો, તમારા તેસ્ત મુજબ મરચાં જુડીને નાખવા, એક તપોલીમાં ચરચો પાન થી જુલવાપર સુકવું અને થી મરમ થાય કે પેલી કહેછ તેમજ સર્વ મસાલો નાં-ખવો અને તેને ચમચથી ચારવડું. કહેછ તતરે કે એક પાઈનત પાણી રહેવું અને તેને ધીમી આંધે થવા દેવું. પાણી સુકઈને કહેછ થી પર આવે કે ઉતારવું. સુકાં મરચાંની જુજી વધારે નાંખવાથી સારો તેસ્ત આવશે.

ખીસીસ કાલીખાઈ જહાંગીરશાહ જાત.

દીપુ સુલતાન.

પ્રકરણ ૨૩ મું.

ખત હેવાના તેના ઉપરીઓ તેને એટલા તો બેસથી સુલતાનની દરબારમાંથી ધસી ગયા, કે તેને પોતાના સાથીઓ સાથે એક પછી એક બોલવાની તક મળી નહીં. તે બધારે પોતાનાં સાથી-ઓનાં દલગીર અને દુઃખી એકરે ઉમેઝાં ઠેલાં આગળથી પસાર થઈ ગયો સ્વારે તેણે તેઓ સાથે બોલવાની કોશિશ કરી; પણ તેના અંકેકે બોલે તેને નવું અપમાન કરવામાં આવતું હતું. કોઈ તેને ધકેલે મારતું, તો કોઈ તેની પર પોતાનું ખાસકું ફેંકતું, બધારે સ્તં ઉમેઝા અમીરોના ધોડા-વાલાઓ તેની ઉપર ધુધી તથા કાકર ક્ષેરગી ઉપર આવી રીતનું દુઃખ પડતું જોઈ મઝા મેળવતા હતા.

તેના સાથીઓએ દુઃખ સાથે જોયું કે હરબઈની આ નવી બંદીખાની છંદગી ખરેખર અપમાન બરેશી તથા દુઃખોથી ભરેલી હતી. તેઓએ જોયું હતું કે તેને તેમજ તેના બીજા સાથીઓને ભેગશોરથી, જો કે માનથી તો નહીં તોપણ કાંઈ પણ અપમાન કયાં તથા દુઃખ દીધા વગર સાવવામાં આવ્યાં હતા. મુસાફરીને દરમ્યાન તેઓને પુરતી રીતનું સુખ આપવામાં આવ્યું હતું, અને બધારે હરબઈને એપસો દરબારમાં બોલાવવામાં આવ્યો સ્વારે તેઓ સઘળા મુસાલીથી ઉસકેરાઈ ગયા, કારણ કે તેઓની ખાતી હતી કે તેના અંત ઉપર તેઓની છંદગી અને જોત, છુટકો અથવા બંદીખાનોતો આધાર રહેલો હતો.

તેઓમાંનાં ધણાકોએ મુસાળાની ઉસકેરણીમાં બંદીખાના-માંથી છુટકો મેળવવાની આસા રાખી હતી. તેઓ પોતાને ધર પાછા કેમ ફરશે, પોતાનાં વાહલાંઓ, કે જેઓ તેઓને ક્યે ક્યે દહાડેનાં મરી ગયલાં ધારી વીસાપ કરતાં હશે, તેઓને કેવી રીતે જઈને મળશે, તેના તરેહવાર વીચાર કરતા હતા. તેઓના નાસીપાસ થઈ ગયલા વીચારો ઉપર ફક્ત એક આસાનું કીરણ પડવાથી તેઓએ પોતાની મુસાલીને દહથી બાહર આગળ વધવા દીધી હતી, પણ બધારે તેઓએ હરબઈને સ્વથી આવી અપમાન ભરેશી રીતે બહાર ધકેલાઓ મારી કાઢતાં જોયો સ્વારે તેઓનાં દીકરામાંનાં સઘળાં આસ્થાને જીવી રહી અને તેઓના બીજા આગળા સાથીઓ જેઓને

ઝેર હતું, અથવા તો એવીજ કાંઈ બીજી વીપતીઓ પાડી મારી નાખ્યા હતા, તે યાદ આવી ગયા. જેઓનાં દીકરામાં આ સમે વધારે ખુશાલી મચાવી હતી, તેઓજ વધારે હારી ખાઈ ગયા, જ્યારે બીજા વધારે ગંભીર સીપાહોએ એકમેક ને યોડ કાંઈ બોલો કહી અથવા તો અસારત કરી પોતાની હાલત માટે દુઃખ ખતાવ્યું.

સાંજની દરબાર વખતે તેઓમાંના સઘળાને તથા તથા ચ-ચાર એકઠા કરી સુલતાનની આગલ લઈ જવામાં આવ્યા અને હરબઈની માફક તેઓએ પણ જોત, નહીં તો કે સુલતાનની આકરી, અને તેઓની છંદગી વચ્ચે પસંદગી કરવા ફરમાવ્યું. યોડ જણાઓએ છેલ્લું પસંદ કર્યું, પણ નજદીક ધણા ખરાઓ તે જુલમગારના ગુરસાની સાંમે ધઈ નીરાશીમાં મરવાનું વધારે પસંદ કર્યું.

તે દહાડેનાં સાંજનાં તેઓને નુનવીદુગનાં કીલામાં લઈ જવામાં આવ્યા, કે જ્યાંના બંદીખાનામાં હદ બહાર જુલમની વાત તેઓ ધણા જાણે મોટે સાંભરી હતી. વળી તે બીજા-રાઓને એકદમ મારી પણ નાખવાના ન હતા. યોડકો જેઓ હોદુરયાની ભાષાના યોડાક ભાગા તુડા બોલે નજીવા હતા, તેઓએ સુલતાન પાસ તેઓને એકદમ મારી નાખવાને ધણા બી કાલાવાસા કરી માગી લીધું, પણ તેમ કરવાને તેને સાફ ના પાડ્યું. તેઓને ધણીજ ખરાખ નાનતાં બોસાક તથા પાણી, ખાંધે બરાબર ધઈ ગયેલી દોશીઓ-કે જેની અંદર મુશકેલીથી પણ બરાબર બેસી નહીં શકાએ તથા તદન ધાંકણ ન હોવાથી તેઓ મુરજના તાપથી બળી જાય-આપવાને હોદમ કયો હતો. આ સઘળા જુલમમાંથી કાઢી તરતજ મરી જતા હતા. ખરેખર જેઓ આ પ્રમાણે મરતા હતા તેઓ સુખી થતા, કારણ કે હવે પછી પડનારાં બીજાં દુઃખમાંથી તેઓ બંધી જતા હતા.

વળી તેઓને જેનાં ઉપરીપણું હોય મુસાફરી કરવાની હતી, તે પણ એવે ન હતો કે, કોઈબી રીતે તેઓની હાલતમાં સુધારો કરે. જાકર સાહેબને સુલતાને સાંજની દરબારમાં પાછો બોલાવી, હરબઈ દાખવટન (કે જેને માટે સુલતાને સ-હવાર કરતાં કાંઈ જુલમની રીતનો હોદમ આપ્યો હતો) તથા બીજા બંદીખાનો સાથે કેવી રીતે વર્તવું, તેને લગતો હોદમ આપ્યો હતો. જાકર સાહેબે મુસાફરી માટે પોતાને વાસ્તે એક ધણેજ સરસ ધોડો તથા પોતાના રસાલાનાં યોડાંએક માણસો લીધાં, અને રસ્તામાં કાંઈ અડચણ સીવાય, યોડો વખત ચોખી આશાયસ લેવા વગર બંદીખાનો સાથે તે આ-ગળ વધ્યો ગયો. તે બંધાંની જતો સ્તં સઘળાને જણાવતો હતો કે, કાકર શીરગીઓને મારી નાખવા લઈ જવામાં આવતા હતા, બધારે રસ્તામાં મગતાં લોકોનાં ઠેકાં તેઓને અપમાન કરવાની કોઈબી તક ચુકતાં ન હતાં.

હરબઈને આ સઘળું અપમાન ઝેરનાં ખાવાં મીસાલ ક-વડું લાગતું હતું. તે છતાં તે સઘળું દીમવથી સહન કરતો હતો. તેનું બહાદુર હૈયું કે જે તેની સઘળી આશાઓના બદ

યવાથી મોતને માટે તદ્દન તૈયાર હતું, તે આજે મુસાફરીના છેડાની પોતાનાં આ દુન્યાનાં દુઃખોનાં છેડા તરીકે ખુશાલીથી પાર ભેટું હતું. ખડે ભોતાં તો તે જ્યારે બેઝરમમાં બંદી-વાન થયો, તે દહાડાથીજ પોતાના એક પછી એક સાથી-ઓના યથલા હાન ભેઈ, તેને પોતાને મોત માટે તૈયાર ક્યો હતો. ઘોડા વખત વેર તેને સન્માનિત રાખવાથી કાઈ વેળા તેને સારાં બનીયતી આશા આવતી હતી, પણ વખત વહી જવા સાથ તેને કોઈથી રીતે છુટકા નહીં થવાથી તેનાં દી-લમાંની બીજ સઘળી આશાઓ મરી ગઈ હતી, અને હવે ફક્ત તેને મોત-કે જે માટે તે ખુશાલી સાથ વીચાર કરી શકતો હતો-નીજ આશા રહી હતી.

પેહેલાં તો જ્યારે તે પોતાનાં ઘર માટે આશ રકતો, જ્યારેથી તેને પોતાનાં માખાપતો અને સુખ્ય કરી એમી, કે જે તેનાં મોત માટે વીલાપ કરી જતી જતી હશે, તેઓનો વીચાર આવતો, ત્યારે તેને ઘણું દુઃખ ઉત્પન્ન હતું. અર્ધ-સોસાંની ની નરમ અને પ્યાર ભરેલા માખાણુ અવાસની મા-તાને તેનાં કહેવાતાં મોત-નેની ખાતરી હતી કે તેનાં ઘરમાં તો સઘળાં તેને મુવેસોજ ધારતાં હશે-માટે ઈટણું બધું લા-ગતું હશે, અને તે દુઃખના ભોળ તમે કેવાં ચપાઈ ગયાં હશે, અને તેથીજ તે માટે એટલી બધી આતુરતાથી રાહ ભેતો હતો, કારણ કે આ દુન્યાનાં તેનાં વહાણંઓને તે પેલી દુન્યામાં સાથે મલવાની આશા રાખતો હતો.

બેઝરમમાં તેઓને લાંતો સુખો સુલતાનના હેકમથી મ-લવા આપ્યો. હરખટ્ટે તે ધણી સારી રીતે ઝોજાખતો હતો, કારણ કે તેનાં આગમ્માં બંદીખાનાંમાં તેણે તેને કેટલીક દા-દુસ્થાની ઝોપડીઓ ટીપુના આશ હેકમથી આપી હતી, એવી મતલબથી કે બંદીખાનાંની એકાંત છંદગીમાં તે તે બાપા શીખી ભય, અને ભો કાઠ દહાડે તે સુલતાનની નો-કરી કમુચ રાખે તો તેને તે ઉછોગી થઈ પડે. સુખો તેની હાલત ભેઈ દલગીર થઈ ગયો, અને સુલતાનની અરજ ક-મુચ કરવાને તેને સમજાવ્યો. આ બહાદુર સીપાહ બચો, કે ને થોડા વખતમાં એક દીલ્હાનો બચાવ કરતાં એક લડવે-યાનાં મોતે મરી ગયો, તેણે હરખટ્ટેનો મજબુત ઠેકાવ ફેરવ-વાને ધણીથી કોશિસ કરી-પણ ફેલત. અને તેણે દુઃખી દીલ સાથ હરખટ્ટેને છેલ્લી સલામ કરી, અને તેની આવી લાગ-ણી ભેઈ હરખટ્ટેને ઘણું લાડું. તોપણ એક બે બીજા બંધ-વાઓને સમજતી લેવામાં તે વધારે કુતેહ પામ્યો, અને સુલ-તાનની નોકરીમાં રહેવાને તેઓ અંતે કમુચ થયા. તેપણ બીજાઓ કે જેઓ આગર ખોહવા કરતાં મોતને વધારે પ-સંદ કરતા હતા, તેઓ હરખટ્ટેને પગલે ચાલ્યા, અને બહા-દુરીથી પોતાના આગમ્માં ઠેકાવને વગળી રહ્યા.

દીલ્હાદાર નજદીક બે દહાડા બંધવાઓ સાથ મસલત ચ-લાવવામાં લીધા, પણ ત્રીજે દહાડે સહવારનાં તેઓને લાં થોભાવવાનું કાંઈ પણ બહાણું નહીં રહેવાથી અંતે મુસાફરી પાછી શરૂ કરવી પડી.

હરખટ્ટે બહાણો હતો કે એક દહાડા પછી તેઓ તું નહીં દુન્યા કીકમ્માં જઈ પોંદયશે, અને લાંથી તેઓને મારી નાખવાની જગો કાંઈ ઘણી દુર ન હતી. એક દહાડો વધારે, તેણે વીચાર્યું, અને પછી સઘળું થઈ ચુકશે.

અસાધ્યીજ કીકમ્માં જંગી તેઓ દુરથી દેખાતી હતી. તેઓ જતા હતા તે રસ્તાપર એક મોટો તળાવ હતો, અને તે તળાવના સાંત પાણી ઉપર પડેલો કીકમ્માં પડછાયો ભેઈ હરખટ્ટે વીચાર્યું કે જેનરથ મેથીકસ અને તેના બીજા સાથીઓ કરતાં તેનું મોત વધારે જલદીથી અને સેહલા-ઈથી આવશે.

મુસાફરીને હરખાન હરખટ્ટે ભેળું કે જે અમલદારના બે-પરીપણા હેકલ તેઓ જતા હતા, તે જાણે હાથે કરી તેનેથી દુરતો દુર જવા માંગતો હોય તેનું લાગતું હતું. તે બીજાઓ સાથ તો વાત કરતો હતો, અને તેઓના કહેવાપરથી માધમ પડતું હતું કે તે તેઓને સુલતાનની માંગણી કમુચ કરવાને સમજાવતો હતો. હરખટ્ટે સાથે તો ફક્ત તે વાતજ નહીં કરતો હતો એટલુંજ નહીં, પણ તેનેથી પોતાનું મોઢું વડીક છુપાવતો હતો, તોપણ કાંઈક અકસમાતથી તે તેનો એકદો એક કરતાં વધુ વખત ભેઈ શક્યો, અને દરેક વખત તેને તે એકદો કોઈના ભેયથો હોય તેવો લાગે. તેણે તે યાદ કર-વાની ધણીથી કોશિસ કરી, પણ ફેલત.

સાંભળે વખતે તેઓ તું નહીં દુઃખ થેકર આગળ આવવી પોંદતો, કે ભાતો દેખાપ સુરતોના નમવા સાથ ધણીજ ભ-પડા ભયો દીસતો હતો. રસ્તામાં ભરવાડો પોતાના ડોશને ચરાવી પેપુરી વખડતા પાછા પોતાને ઘર જતા હતા, અને પેપુરીનો સાથ મેઠાં તથા બકરોઓનાં છણા બેંબે કરવાનાં સાથ સાથ મલવાથી કાનને ધણું રમુછ લાગતું હતું. તેઓના ડાબા હાથપર મોટા ઊંચા ખડકાની હાર લ'આઈ હતી અને હરખટ્ટે ધણું કે તેમાંના સીધી ઊંચાં ખડકપરથી તેનો ની-કાળ લાવવામાં આવશે. તે તે આશુપર એટલાં તો ધ્યાનથી ભેતો હતો, કે તેની જમણી બાજુએ પેલો અમલદાર આવ્યો તે પણ તેણે ભેળું નહીં, અને તેણે અગાડી કાંઈ વખતે સાંભળ્યા હોય તેવા અચાજથી તે એકદો.

“શીરગી, તું પેલો જોયો ખડક ભેય છે,” તે અમલદારે તે તરફ પોતાની આંગળી કરી કહ્યું, “લાં કે બપાં સુલતા-નનો વાનરો સાંભળી પવનની લેકડીમાં આમતેજ મગજીથી ઉડે છે.”

“હા હરખટ્ટે જવાબ દીધો, “તે ધણી દુર આવે તેવી જંગી જગા છે.”

“ધણાક કાદર શીરગીઓને,” તે માણસે આગળ ચલાવ્યું, “તેઓની ગમે એવી દયાની માંગણીઓ છતાં અહીંથી કેડી દેવામાં આવ્યા છે, અને ધણાક જણાઓએ તેઓની દોલ-ખમાં જતી વખતની ગીયવારીઓ સાંભળી છે. વળી કેટ-લાક પોતાની નળને ખરાય લગાડનારા મુસલમાન તેમજ દાંદુઓ, કે જેઓએ ખરા ઈસ્લામીઓ સામે લડાઈમાં ઉ-

તરવાને હીમત કરી હતી, તેઓને ન્યારે આ જગાની કોર ઉપર લાવી ઉભા કર્યા, હારે તેઓએ ઘણીક વખત ઈચ્છીયું છે કે, તેઓ જનમ્મા નહીં હોતે, અને તમારી કમજબત બનતે નોઈ ન હોતે તો સાઈ.”

“અહીંથી મોત ઘણું સેદ્ધાઈથી આવશે. હું તેની પર કાંઈ પણ શીકર વગર નોઈ રાકી તેના ખુશાલી સાથે વીચાર કરી શકું છું. આજે જ જગા પરથી મરે.”

“નહી” તે માણસ જાણે તેની વચ્ચમાં બોલી મઝા મેળવતો હોય તેવો દેખાવ કરી બોલ્યો, “નહી નહી, આ જગા તારે તેમજ તારા બોંસીયા સાથીઓ માટે નોઈરે તે કરતાં વધારે સારી થઈ પડે. તું પેલી ટેકડી બાં બેય છે.”

“હા, હું નોઈ છું” હરબઈ જવાબ દીધો.

“આ ટેકડીની નીચે એક ખડક છે, તે તું કાલે નોઈરે-તે ઠકાં તો સાહેજછ.”

“હોયે રહે!” હરબઈ બોલ્યો, “અને તુંને મને તો મને કહે-કારણ કે હવે હું મરવાની અણીપર આવેલો, અને મને કાંખની જાણવાની થોડીજ દરકાર રહી છે-કે તું કોણ છે. મારી ખાતી છે કે, અહાર આગમ્યને હું તુંને કેયે મળી શકું છું. તારો અવાજ મેં કેયે સાંભળ્યો હોય, તેવું લાગે છે.”

“તું કાલે તે જાણશે,” તે માણસે જવાબ દીધો, અને તે ટકું બોલી લાંથી ચાલી ગયો.

અતે સાંજના તેઓ પોતાની આશાએજ લેવાની જગાએ આવી પોંદતા અને યાકી ગયલા જંધવાઓને તેથી જરાબી ખુશાલી ઉપજી. સાંજનાં થંડી ઘણી કુકતી હતી. તે છતાં તેઓએ હલકા આઘાની પ્લાન્ટીની શેટલી અને તીખી ચટ-છી પથ્થા સંતોષ સાથે આંધી. થોડાવાકાઓએ દયા કરી તેઓ તરફ થોડાઓને ધાંકવાનું કપડું ફેંક્યું, જે જમીન પર પડેલી તથા પથરાઓને પોતાના લકા કરી તેઓ સુંકે ગયા, અને થોડા વખતમાં બર ઉંધમાં પડ્યા.

પણ હરબઈ તો થોડા વખતમાં જગરૂત થયો. તેને ઘણીક બાબતોના ઉંધમાં રૂપના આગ્યા, અને અતે તે ઉલકરૂપથી અને ગમરાપથી હાલતમાં જાગી ઉઠ્યો. તે ઉઠ્યો અને લાં થોડું પાણી હતું, તે પીધું. તેથી તેને જરા કુસવારી આવી અને એક ભાગેલા પથરા પર તે જઈને બેઠો, કારણ કે તેને વધુ વખત ઉંધ આવી રાકી નહી. તે ઘણા ઉડા વીચારમાં યુદાયેલો હતો, સઘળાં જાણુ બર ઉંધમાં હતાં, સીવાય કે લાં ચોક્કી કરતાં માણસો, કે જેઓ ધીમે પગેલા પાતળાં અંકેક સાથે વાત કરતાં હતાં; તેણે તે વાત સાંભળવાની કોશિસ કરી.

“અને તું ધારે છે કે તેને ખબર હશે કે તે ક્યાં દારેલી હશે. તેઓ કહે છે કે, જ્યારે પેલો કોરોસા છતી લીધો, તે પેલાએ શીરંગીઓએ પોતાની દાંત લાંજ દાદી હતી.”

“વીધા આશ્ચર્ય!” જીમ્મએ જવાબ દીધો, “જોહા જાણે, જમાદાર કહે છે કે તે જાણે છે, અને તે ક્યાં છે, તે તેની જાણ જરૂર બોલાવશે, પછી—”

હરબઈ વધુ વખત તેઓનું બોલવું સાંભળી શક્યો નહી, અને જ્યારે થોડો વખત પછી પાછો તેણે તેઓનો બોલવાનો સાધ સાંભળ્યો, પણ તેઓ કાંઈ બજતીજ વાત કરતા હોવાથી હરબઈ તે વધુ વખત સાંભળવાની કોશિસ કરી નહી. યકી ઘણી કકડતી પડતી હતી અને પવન ઘણો કુકતો હોવાથી સ્તાની પુષ તેવા મોઢાંપર ઉડતી હતી. પવનનાં કુકવાને સાધ તેને કાને ઘણો દબગીરી ભરેલો લાગતો હતો, અને તેથી તેનાં જીવને વધારે દુઃખ ઉપજતું હતું. અતે ફેટલાક વખત વેર ફટાલા ભરેલી રીતે બેસી રહેવા પછી શેદરખીનો એક મરથો વાસ્યો, અને જીમ્મએ તેને ઉત્તર દીધો. હરબઈ પુર્વ તરફ જોયું અને આસમાન પર તેણે દીવસ ઉગતી વખત જે જુરો રંગ ઘાય છે તે જોયો. તે જોઈ તે ખુશી થયો, તો જોઈ તે ધાસો હતો કે તે તેના છઃશો દહાડો હતો.

થોડા વખતમાં તે ટાંકકીમીનાં દરેક જાણુ જગરૂત થયાં અને પેલા કમનસીજ બંધવાઓ મોતનો જાત્રમ દેવ, કે જે તેઓનાં ધારવા પ્રમાણે તેઓને આજે આવીને મળવાનો હતો, તેના વીચાર સાથે ઉડી ઉભા થઈ મુરજ તરફ જાણુ છેલ્લી સત્રામ કરતા હોય તેમ તીકવા લાગ્યા. એક વીચારાએ તો જાણુ અચીજ માણુ હોય તેમ કીલ્લા આંધા વગર બેસી તગર તગર એકી નજરે તે જોવા લાગો. જીમ્મે ગોરેથી પથુ ખરાં અંતકરણથી બંદગી કરવા બેઠો. ફેટલાક જાણુઓ ઉલકેરા-ઘણી હાલતમાં હસવા તથા બોલવા લાગ્યા, જ્યારે એકુ જે જાણુ પોતાના બચકર નરીજને શ્રાપ દેવામાં મુકાયા.

ફેટલાક કક્કાક વેર તેઓ ન્યાં હતા લાંજ થોખ્યા, અને સુ જ ઉપર આવી પોતાના પુર બહારમાં મલકે તે આગમ્ય તે ગામના સીપાહો દરબારબંધ થઈ તેઓ સામે આગ્યા. દેખાઈનું હતું કે જે ટોપકીની સરદારી હેલક તેઓ જતા હતા તે પાછી ફરતી હતી, અને તેને પદમે રીપુના લશકરમાંનાં હલકમાં હલકા માણસોનાં હાથ હેલક હવે તેઓ પોતાની મુસાફરી આગળ વધારવાના હતા. તેઓને દેખાવ દીવસ કમ-કમાવે તેવો હતો અને તેઓની યશમયાં દયા જેવી કાંઈ પણ ચીજ દેખાતી ન હતી. જે દેખાવ હવે પછી ધવાનો હતો, તે તેઓ હમેશાં જોતા આગ્યા હોય તેવું લાગતું હતું અને તેઓ ઉઘેને તરફ ધાતકી રીતે અને બેદરકારીથી જોતા હતા.

પણ હવે બંધવાઓ અંકેક વચ્ચે જાત્રી વાત કરતા ન હતા. હરબઈ ફેટલાક દહાડા આગમ્યથી તેઓ સાથે તે વીરો વાત કરતાં સત્રાક આવી કે તેઓએ બંદગી કરી મોઢા પર ઈત-બાર રાખ્યો. જેઓ ચેલેલીજ પોતાના અંત માટે ધાતકી બેદરકારી રાખતા હતા, તેઓને તેણે સમજાવી વધારે નરમાશ ભરેલી રીતે તે તરફ બોલાવવાની કોશિસ કરી હતી. પણ હવે જેમ વખત નજીક આવતો ગયો, તેમ હરબઈ પોતાનું દીઘ તોડી નાખે તેવા વીચારમાં વધારે રોકાયો, અને જીમ્મએ તરફ ધ્યાન આપવાને તેને વખત મળ્યો નહી. તે બનતાં સુધી તેઓથી વધારે દુર જઈને બેઠો અને પોતાનાં આગળ આવતાં મોત માટે કડવા વીચારો કરવા લાગો.

આરે તે યોગે આવી રીતે બેઠેલા હતા, તેટલા વખતમાં જમાદાર લાં દાખલ થયો, પોતાનાં માથુસોને કાંઈ હેઠકમ કરી અને પછી બંધવાઓના પગ બાંધી તેઓને તેઓની દોલીઓમાં નાખવા ફરમાવ્યું. આટલું કરી તેઓએ પોતાની મુસાફરી પાછી શરૂ કરી.

નગરીક બે ત્રણ માર્ગલ મુધી તેઓને કરીનાં ચોટાં બેઠાની ઘટા હેઠલથી પસાર થવું પડ્યું. તેઓનાં મનમાં ખીજા ખાસો હતો, તે તેઓ આસપાસના રણીયામણુ દેખાવને વખાણુની નગરથી નેચા વગર રહેતે નહીં, પણ દરેક જણના મનમાં ફક્ત એકજ બીચાર ઘર કરી બેઠો હતો, અને નગરીક બેમુધી બરેલી હાલતમાં તેઓને લાંથી લઇ જવામાં આવતા હતા. જો કે તેઓનાં માર્યાપર ચક્રતો સુરજ પોતાના પ્રકાશીત કોરણ આસપાસની રણીયામણી અને ખુશાલ ખુદરત પર ફેરતો હતો, તે છતાં તેઓ તો મોત શીવાએ ખીચું કાંઈ પણ નોઈ શકતા ન હતા.

અતે તેઓ રસ્તાની એક ખીજા બાજુ તરફ ફર્યા કે જ્યાં મોઢા મોઢા ખડકો ચોરે ચોરે દુર પડેલા હતા. તેઓની દરેકની ખાસી થઈ કે હીયાંજ તેઓની નીકાલ લાવવામાં આવશે અને તેજ વેળાએ તેઓએ પણ જોયું કે જે ખડકો પરથી તેઓને ફેંકી દેવાના હતા, તે તેઓનું મોત તરત લાવે તેટલા ઊંચા ન હતા. કેટલાકોએ મગફરી બરેલા બોલેલી તેઓને લાં ઉમેલા પહોળને છેક મકાલે લઈ જવાની માગણી કરી, બમારે ખીજાઓએ પણ તેજ માગણી પોતાની અસલી બહા-દુર ચાલથી વેગલા જઈ ઘણાજ કાલાવાસ અને દયા ઉપ-જાવે તે સારા સાધ કરી. તેઓ લાં કુકતા થંડા પવન સાથે બોલ્યા હતા તે તો તે પણ એટલે બેદરકારીથી જવાબ દેતે નહીં. તેઓ સાથ આવેલાં માથુસોએ તદન બેદરકારીથી તેઓ તરફ જોયું, અને ગેર મલાજ બરેલા ચાલાથી તેઓને સતાવા લાગ્યા.

તેઓ ખડક આગલ આવી પોંદ્યા અને દોલીવાસાઓએ પોતાની બોએ નીચે ઉતાર્યો, તથા અંદર બેઠેલાઓને ધકા-મુકી મરી બહાર કાઢ્યા. કેટલાકો ભ્રમ પાડી નેરથી દોલીને વળગી રહ્યા અને આગલ બંધવા ના પાડ્યું. પણ દુઃખથી મોરકાં મુકાઈ ગયલા મુરોપચન બંધવાઓનાં યોરલાંનું જગલી જનવરો આગળ કાંઈ પણ ચાલ્યું નહીં.

આ સંઘસો વખત જમાદાર તેઓની સાથેજ આવ્યો હતો, અને વધારે ઝડપથી આગળ વધી તે ખડકોપર તેઓની વાત જોતો ઉભો. હરખેરે સીધી પેઢલાં બંધેલા હાથ પગ તથા આસપાસ બે તલવારબંધ માથુસો સાથે લઇ જવામાં આવ્યો. સહવાર પછી તેનું દીલ તદન તુટી ગયું હતું, અને આગળ પાછળ થું અને છે તેની તેને સુદી ન હતી, પણ હવે જણે તેને પાછું જોર આવ્યું હોય તેમ લાગ્યું. એક કુંદકો-તેણે વીચાર્યું, અને સમથું થઇ મુકો અને પછી તે જે મોત કરતાં પણ વધારે ખરાબ હાલતમાં છે, તેમાંથી તેનો છુટકો થશે. તેણે પોતાનાં મનમાં બંદગી કરી અને તેના જીવને વધારે દીવાસો મહ્યો.

જમાદાર અને ખીજા ચોડક રીપાહો હતા તેઓ તે ખડક કે જે સુરજનાં તાપથી તપી ગયો હતો-લાં ઉમેલા હતા. આસ-પાસ ચોડકી ઝાડીઓ ઉગેલી હતી, અને એક બાજુપર બે કાદવનાં ધરો હતાં, જ્યાંનું એક ચોખદારો માટે ઉધાડું, બમારે ખીચું બંધ હતું. તે સીવાએ આસપાસ ચોડકાં ઝુપ-ડાંઓ પણ મરજ માટે રાખ્યાં હતાં, અને લાં હમણાં તો પાણી ભરી રાખ્યું હતું.

“બધે પધારી કપતાન,” જમાદારે મશકરી ભરેલી સમ્મતા સાથે કહ્યું, “તમારાં ચોટાંનું ખાણું ચાખવાને તમે તૈયાર છેવો ?” “આગળ ચલાવ,” હરખેરે મક્કમ આવજો કહ્યું, “અને તારા આવા બોલેલોથી મારા જીવને દુઃખ ના દે; હું તૈયાર છું.”

“નહી સાહેબ, એટલી બધી કાંઈ ઉતાવળ કરવાની જરૂર નથી. સુલતાનનાં હેઠકમ પ્રમાણે પેઢલે ચાલવું જોઈએ. ચાલ કહે કે તું તેની તોફરી કશુંક કરે છે કે ના પાડે છે ?”

“હું ચલાવ આગમચના મારો ડેઝાલ સુલતાનને કહી મુકા છું અને તારા જેવાની ઉપર હું ફેકકમાં મારે બોલવું મુમાલા માગતો નથી.”

“દીક,” જમાદારે કહ્યું, “ચોડા વખતમાં તું ખીજાજ નતવું બોલવા શીખશે” અને આટલું બોલી જ્યાં ખીજા બંધવાઓ ઉમેલા હતા લાં ગયો. તેણે તેઓ તરફ કેટલેક વખતવેર એકી રમરે અને રૂંદેમદ ચોદરે જોવા કર્યું. કેટલાકો તો ખીજા-રા એટલા ધાકો ગયા હતા કે ખડક ઉપર બેસી દુધને પડ્યા હતા. તેઓમાં એક ઘણોજ ઉમદા અને જોરાવર દેખાવના જવાન હતો. હરખેરે બેંગ્લોરમાં તેને કાંઈ દુરના કાલામાંથી લાવેલો જોયો હતો, તે વેળા તે ઘણોજ ખુશાલ અને ગોઝલા ખવાસતો અને હીમતવાન જણાતો હતો, પણ લાંખી મુસા-ફરી, ખરાબ ખોરાક, તથા ખરાબ રૂતુની અસરથી તેને અ-તિસાર થઈ આવ્યો અને નગરીક તે મરવાની અણીપર આવ્યો હતો. તેના શીકા માલો તથા અંદર બેસી ગયેલી આખોથી તેની માંદગી કેટલી હદ મુધી વધી ગઈ હશે તે જણાતી, તેપણ તેનાં મોઢાંપર હજી ચોડક આરાનાં કોરણો જણાતાં હતાં, અને તેના હોઠનાં હીલવાથી જણાતું હતું કે તે બંદગી કરતો હશે.

જમાદારે તેનાં મોઢાંપર ચોડક વખત વેર તીમ્યું અને પછી બોલ્યો, “એતોજ પેઢલે નીકાલ કરો, નહીં તો તે ખીજા રીતે જરૂર હમણાંજ મરી જશે.” પેલા જગલીઓ પોતાના ઉપરની હેઠકમ જેવો ખનલા ગયા, કે કેટલાક છંછેબેનાં મોઢાંમાંથી દુકામની ચીચીખારીઓ નીકળી, અને તેઓમાંના બે ત્રણ બહારડોએ તો પોતાના દુઃખી સાથીને પેલાઓના હાથમાંથી છોડાવાની કોરોશખી કરી, પણ મરીજ ખીચારાઓના હાથ પગ બંધેલા તે તેઓ શું કરી શકે ?

બે જુની જલાલોએ તે મરીજ ખીચારાને ઉચક્યો અને તે હતો લાંથી વીરા વાર દુર લઈ ગયા. તે ખીચારાએ કાંઈ પણ મોઢાંમાંથી બોલ કાઢ્યો નથી, પણ બોલવા કરતાં પણ વધારે અસરકારક અને દુઃખી ચોદરે તેઓ તરફ જોઈ તેઓને છેઢી સલામ કરી. એક પલકારામાં તેઓએ તેને લાંથી ફેંકી દીધો.

નનદીક દરેક જણુ વાંકા વળી નીચે બેઠા લાગ્યા કે બે-
ઈએ તેઓને તેઓના સાથીની દુખી નીચારીતો કાંઈ પણ
સાદ સંભળાય છે કે નહીં. પણ નહીં. તેનું કાંઈ તેઓએ
સાંભળ્યું નહીં, કારણ કે તે બીચારા દુઃખીને પરવરદારે
આ દુઃખાર્થી દુઃખમાંથી જલદી મોકલો કંઈ હતો. •

“કેમતન કોમપતન, તું આ બેય છે કે?” જમાદાર બોલ્યો,
“હવે થોડા વખતમાં તારીબી વારી આવશે.”

“હમણાંજ,” તેણે જવાબ દીધો, “હું તઈયાર છું,” અને
હરખરદે ખરેજ આશા રાખતો હતો કે હવે બીજી વારી તેનીજ
આવશે.

“નહીં, હજી નહીં” જમાદારે કહ્યું. “હું પહેલે તારી સાથ
કાંઈ વાત કરવા માગુ છું. આ બીજાઓને પેલા ધરમાં લઈ
જાઓ,” તેણે પોતાના હાથ નીચેના એકને કહ્યું. “એ લોક
બધાને છોડી દેજો અને દરવાજા બંધ કરજો.” તેનાં કહેવા પ્ર-
માણે કરવામાં આવ્યું, અને હરખરદે એખરો બહાર રહી ગયો.

“સાંભળી.” જમાદાર બોલ્યો, “તું મને ઝોળાય છે?”

“મેં તુને અભાર આગમચનું કહ્યું છે કે તુંને મેં બેયો
હોય તેનું લાગે છે. પણ તેને મારા મોત સાથ શું લાગેય
વશગેય?” હરખરદે બોલ્યો. “હું મરવાને માટે તૈયાર છું, તારાં
માણુસોને તે બધા લાવવાનો હોકમ કર.”

“તે તો હજી થોડા દીવસ સુધી થવાનું નથી,” તે બોલ્યો,
“હજી તો મને મારો અગાઉનો ખાર લેવાનો છે.”

“શાને વાસ્તે ? મેં તો તુંને કાંઈ દહાડો દુઃખ દીધું નથી.”

“જ્યારે મેથીકસ બેઝોરમાં હતો, અને જ્યારે લાં સુસ-
તાનનાં આવવાની ખુશ ઉડી રહી હતી, જ્યારે તે મેમજ તારા
કાંઈ બીજા સાથીઓ મારી ઉપર શક સુકડો હતો, તે વખતે
તે મને અપમાન કરી, મને તાંબી દેવાની ધમકી આપી
હતી. હવે તો આપણે સરખી પકતીપર છીએ—કેમ તું
સમજેય કે ?”

“કાણ, જાદર સાહેબ ?” પેલો બોલ્યો, કે જેને નીમક
ખતો હતો તે તરફજ બેવકા નીવડ્યો હતો.

“હા તેજ. તમે મુખે હતા, અને તમારે માટે જે જલ
નાખી હતી તેમાં તમે ફસી ગયા હતા.”

“શું જ્યારે તારો ધીકાર હજી સુધી તારા દીતમાં સુધ
રહ્યો હતો કે ?” હરખરદે બોલ્યો, “મને તારી ઉપર દયા
આવેય. તાર પોતાનું અંતકરણ તુંને એક દોજખના કીડા
માફ કરડું હશે.”

“કાદર ! તું હજી એમ બોલવાની હીમત કરી શકેય, હું
તારી ઉપર યુકીશ.”

“તે કામ તારેજ લાયકનું છે, પણ હવે હું કાંઈ પણ બો-
લવાનો નથી.” હરખરદે જવાબ દીધો.

“ક્યાં છે પેલા પૈસા, કે ને તે અને પેલા ધરડા મુખે—
કે ને હાલ દોજખના કીડા મારમાં પડેયો હશે—બેઝોરમાં
સંતાડ્યા હતા. મને તે દેખાડ, અને હું તારી જીવંતી જમા-
વીશ. કીનારો નનદીક છે, અને તુંને નદાસી જવાનું સેલકું

પડશે. બોલવાને માટે અચકા ના, આપણી આસપાસનાં આ-
પણું બોલવું સાંભળી શકતાં નથી.”

“તારા શેઠને મેં તેમજ મેથીકસે બેઝોર કહ્યું હતું કે જે
પૈસા તેને મળ્યા તે સીધાજ બીજા કાંઈ પણ હતા નહીં.
હવે કાંઈ પણ પૈસા સંતાડ્યા નથી તે તુંને બરાબર ખબર
છે, જ્યારે કાંધ મને અમસયો સતાવેય.”

“કદાચ ચાર પાંચ દહાડામાં તુંને યાદ આવશે,” પેલો
માણુસ બોલ્યો, “લાં સુધી હું તુંને ફરીથી પુછવાનો નથી.
ન, તારાં સાથીઓ આગળ જા.”

હરખરદે પોતાનાં મોહત માટે તકલી રહ્યો હતો, અને તે
તેને ના પાડવામાં આવતું હતું. વળી પેલા સુખીના બોલવા
પરથી તેની એવીબી ખામી થઈ હતી કે, તેને હજી બીજા
વધારે ખરાબ દુઃખો ખમવાનાં હતાં. મરે તેવી કાશેય છતાં
તે આ વીચારથી ઘણો દુઃખ ભરેલી રીતે નાસીપાસ થઈ ગયો.

દહાડો પસાર થઈ ગયો અને રાત પડી. પેલા બંધવા-
ઓના ઝોરડા કે જેમાં અભાર ટુલક પડતાં ઉજરડાંથી તે-
ઓના જીવને જરાતપ નીરાંત મળતી હતી, લાં અંધાંક
પડ્યું, અને તેઓનાં મનમાં તરેહવાર ટીક તથા વેદમ જા-
વળ્યો. ક્રોધ પુનઃ પાડ્યા લાગા, કે તેઓને કાંઈ અજબ જા-
નતા ઝોળા દીસતા હતા, જ્યારે બીજાઓ મુઠી મોટે બંદગી
કરવા લાગા. જેમ જેમ રાત વધવા લાગી તેમ તેમ તેઓની
બીક પણ વધતી ગઈ. દરેક જણુ પોતાનાં બીજે દહાડા આ-
વનારો મોત માટે વીચાર કરવા લાગ્યાં અને કાંઈ પણ સંતું નહીં.

ચાર દહાડા એવી રીતે પસાર થઈ ગયા. દર સદ્યારના
અકેક જણુનો ભોગ આપવામાં આવ્યો, જ્યારે બીજાઓને
તે તરફ જોવાની ફરજ પડતી. ક્રોધ વખતે કાંઈ ખુશ ખુશાલ
દીધે પોતાની છેડા લાવવા જતું, તો વળી કાંઈને તેનાં સાથી,
કે જે તેને ફાકતમાં બચાવાની કેશીશ કરતો—આગલથી ઘસડી
લઈ જતું પડતું. બે જણુનો શાંતીથી છેડા આવ્યો, જ્યારે બે
જણુ ઘણાજ મજબુતીથી સામે થવા અને તેઓની છેડી
ખુશો તેઓના જીવતા સાથીઓનાં કાનના ગાંઠે ફાડી નાખે
તેની હતી. ચોથે દહાડે જમાદાર લાં આવ્યો. “આમલ આવ”
તેણે હરખરદે કહ્યું, “મને તારી સાથ વાત કરવી છે. એ
મુખ, હજી સુધી તું બોદસ કરશે ? હજી સુધી તું પૈસા લ્યાં છે
તે જણાવા ના પાડે છે ? હજીબી વીચાર કર.”

“તું મને મોહત કરતાં વધારે સરસ બક્ષે કાંઈ પણ કરી
શકશે નહીં,” હરખરદે જવાબ દીધો, “તેથી હવે મને આવી
લાલચો આપવાનું શું કારણ ? મેં પૈસા ખરેખરજ સંતાડ-
વામાં આવ્યા હને, તો અભાર આગમચનાં તુંને મળી ચુકતે.
હું જાણું છું કે પૈસા તારો મોહા છે. પણ તે મારી પાસે ન
હોવાથી, હવે મને મરવા દે. હું ફરીથી તુંને એક વાર કહું
છું કે તારા શેઠની માગણીઓને હું ધીકારથી નેજા છું.”

“તું જાણે છે કે આ મોહત કેવું છે ?” જમાદારે કહ્યું, “હું તે
તુંને જાનવાવીશ.” અને આટલું બોલી તેણે આસપાસ ઉભેલા
ઝોળીઓને બોલાવ્યા. હરખરદે ધાધું કે તેને ખડકના નાકા

પર મારી નાખવા લાઇ જતા હશે. “હું આવું છું, હું આવું છું” એમ તે મોટેથી બોલ્યો—“અતે હું આવું છું. આ ખોદા મારી ઉપર દયા કરજે. તેઓ તેને આસ્તેથી ખડકતી કાર પર લઈ ગયા કે ન્યાં જમાદાર ઊભેલો હતો, તે જમા ધણી ફેર આવે તેવી હતી, અને હરખટને તે ભેઈ આંખે ચકર આવી ગયાં.”

“પીરંગી, તુંને હીઆં કાંઈ મારી નાખવા નથી લાગ્યા, પણ આ જમા એવા લાગ્યાં. જે તારાંથી અત એમજ આવશે.” હજારે તેના કહેવા મુજબ ભેંચું. તેને માણસોએ પછાડેથી મન્યુત પકડી રાખ્યો હતો, નહીં તો સાં તરતજ પરી પોતાની છાંદીનીા છોડે. લાવી ચુક્યાતી લાસ્ય સામે યઈ શકતે નહીં. તેણે નીચે બેંચું અને પોતાના મુનેલા સાથીઓનાં મુરદાનો યગ તેની નજરે પડ્યો. નજદીક સોએક પશીલો તેઓ પર તુડી પોતાનો ખોરાક કરતાં કતાં. જમાદારે જાવરથી ખડકનો એક પથ્થર ફેંક્યો અને તે ખીલીલો લાંથી જોડી ગયાં અને બે ત્રણ કોલકાંઓ લાંથી નડાસતાં દેખાયાં. પણ હરખટ તે કાંઈ ભેંચું નહીં. લાંનો દેખાય તથા ખરાજ વાસથી તેનાં નુળખાં પડી ગયલાં દીત પર ધણી અસર યઈ. અને તે પ્યાંજ બેશુદ્ધ ધઈને પડ્યો.

[સાંધણ છે.]

આલાં.

વીનળા શું કરી શકે છે.

ગળા કહી ગયાં કે વીનળાથી ગતી, ગરમી અને રોશણી ઉત્પન્ન થાય છે. હવે વીનળાથી બીજું શું થાય છે તે બેંચેએ.

૪. વીનળાથી લોહચુંગકની અસર ઉત્પન્ન થાય છે. જે એક તારનાં ચુલકાંમાં વીનળાની પ્રવાહ ચોક્કસ, તો તે ચુલકાંમાં લોહચુંગકની શક્તિ આવે છે અને તે ઉત્તરદુવ તરફ ફેરે છે. હવે જો તે તારનાં ચુલકાંમાં એક નરમ લોહાંનો કડકો ખોસશું, તો તે લોહાંનો કડકો ઉલેકેટ્રોમેગનેટ યશે, અથવા તેમાં યોડો વખત સુધી ચાલુ રહે એવી લોહચુંગકની શક્તિ આવશે, પણ જો તે તારનાં ચુલકાંમાં તીખાં લોહાંનો કડકો ખોસશું તો તે લોહું હમેશાં મેગનેટ (લોહચુંગક) યશે, અથવા તેમાં લોહચુંગકની ને શક્તિ આવશે, તે નાચુક રહે એવી હશે.

આ ઉપરથી સારે હવે લોહચુંગકની શક્તિ તે શું તે આપણને બહુવિધ બેંચેએ બેંચે છે. તો આપણે બહુવિધ છીએ કે એક લોહચુંગકના કડકામાં બીજાં લોહાંને લોહચુંગકને ખેંચવાની ખાસયત હોવાથી તે લોહચુંગક બીજી સ્થિતિમાં ગતી ઉત્પન્ન કરે છે. વળી લોહચુંગકના કડકો કદલીક બીજોને ચુર-કાકાપણુ અને બીજાં ખેંચાણુ છતાં પોતાની તરફ ખેંચી પકડી રાખે છે. મેગનેટો-અલેક્ટ્રીક જેવા બીજાં સાંચાઓથી પુષ્કળ વીનળા ઉત્પન્ન યઈ શકે છે અને વળી તે વીનળા પાછી વીનળાથી ઉત્પન્ન થતી કોઈથી અસર-જેવી કે નજદીક આ-

વવા અથવા દુરે જવા મારે સ્થિતિમાં થતી હીચવાય, રોશણી અથવા ગરમીનું ઉત્પન્ન થવું, અથવા કોઇ સ્થિતિનું લોહચુંગક થવું-ઉત્પન્ન કરવામાં વાપરી શકાય છે; પણ જ્યારે આ સધળી શક્તિને જુદી જુદી નતતની ગતી છે-જેવી કે આખી સ્થિતિનું હાથનું અથવા સ્થિતિનું અંદર તેનાં રજકણોનું હાથનું-સારે શું આપણે એક પક્ષ ભારેથી શક્યંદ યઈશું કે જેને આપણે લોહચુંગકતી શક્તિ કહીએ છીએ તે તો એક નતતની ગતી છે. અને શું સારે લોહચુંગક એક નતતની વસ્તુ અથવા ગતી યઈ નહીં શકે? હવે જો એ કોઈથી આકારવાળી સ્થિતિ હોય, તો અ્યાં સુધી તે વપરાએ નહીં, લાં સુધી એમની એમ કાયમ રહેતી બેંચેએ અને કોઈથી સ્થિતિમાં તેનો ચોક્કસ નથ્યો રહેવો બેંચેએ; તેમ વળી તે નથ્યો વાપરતાં વાપરતાં એકથી ધવો બેંચેએ. પણ સારે અ્યાં આં તો ખરી વાત એ છે કે જ્યારેથી આપણે લોહચુંગકને વાપરીએ છીએ, સારે તેતી શક્તિ કહી પણ એકથી થતી આપણને જણાતી નથી. વળી એથી એક ખરી વાત છે કે, ફક્ત લોહચુંગકથી કાંઈ કોઈથી સ્થિતિમાં ગતી ઉત્પન્ન કરી શકાતી નથી, તેમજ વીનળાક અસરથી ઉત્પન્ન થતી નથી. એ તો એમ છે કે જ્યારે કોઈ સ્થિતિનું લોહચુંગકથી ગતી આપવામાં આવે, તો તેથી કાંઈ અસર થાય છે, તે અસર બે શક્તિનું પરીણામ છે, અને તેમાં એક તે પેલી સ્થિતિ ગતી, અને બીજી તે લોહચુંગકતી શક્તિ. એ ઉપરથી સારે આપણને એમ સમજવું બેંચેએ કે, લોહચુંગક એક એવો સાંચો છે કે તેની બાંધણી થી તેને લગતી ગતિની ચુલુ અને દીસા અદ્યક્ષ નથ છે. જ્યારેથી એક સાધારણ વીનળાના સાંચાનું ચક્ર ફેરવાય છે, કે તેમાંથી વીનળા ઉત્પન્ન થાય છે અને વીનળા તે સાંચામાં વપરાયતી શક્તિઓથી તદ્દન જુદીજ નતતની એક શક્તિ છે. સાધારણ ગતી અંદર નથ છે અને તેમાંથી વીનળા ઉત્પન્ન યઈ બાહર આવે છે, અને તે વીનળા સાંચાની બાંધણી ઉપર આધાર રાખતી બદલાયતી ગતી છે. એજ પ્રમાણે લોહચુંગકને પણ એક એવો સાંચો અણુએ કે જેથી એક નતતની ગતી બદલાઈ બીજીજ નતતની યઈ નથ છે. એટલું તો ખુદ્ધ છે કે એ પ્રમાણે યયાનું કારણ લોહચુંગકના અંદરના (રજકણના) બાંધા સાથ સંબંધ ધરાવે છે. જે એક એવો લોહાંનો સળીઓ લઈએ, કે જેમાં કોઈથી વખતે લોહચુંગકની શક્તિ આવી ન હોય અને પછી તેને વળ ચડાવે તો તેથી તેમાં લોહચુંગકની અસર આવશે, અને તેના પોસાનો આધાર જે દીસામાં વળ ચડાવે હશે તેની ઉપર રહેશે. આવી રીતનું બનાવેલું લોહચુંગક તારનાં ચુલકાંની ઉપર અસર કરે છે, અને તે બેંચેવેનો-મીટરની સેપના ફરવાથી જણાય છે; પછી જો પેલા સળીઆને આ પેલા વળ છોડી દેવામાં આવે છે, તો તેમાંથી લોહચુંગકની શક્તી જતી રહે છે અને પાછો વળ આપે છીએ કે તે સળી શક્તી પાછી આવે છે. એ ઉપરથી જણાય છે કે સળી આને વળ આપતી વખતે તેમાંનાં રજકણોની ઉપર ચોક્કસ દીસામાં દબાણુ થતું હશે, અને તે નીચલા અખતરા ઉપરથી સાબેત યઈ શકે છે.

એવું માન્ય પડ્યું છે કે જો એક સોદાના સળીઆની આસપાસ વીજળીનો પ્રવાહ ફરવા દઈને અથવા તેને એક છેડેથી બીજે છેડે સુધી જવા દઈને પછી તેને લોદ્યુબક બનાવ્યે, અને પ્રવાહ ઉભી લીટીમાં દાખલ કરીએ, તો તે સળીઆ સેલેન લાંબો યઈને પછી જે દીસામાં વીજળીનો પ્રવાહ તેમાં વહેતો હશે, તે દીસામાં સેલેન વગરો. વળી જો એક જાન્યુનાં લોદ્યુબકને લાઝ થઈ જાય ત્યાં સુધી તપાસીને ગરમ કરશું, તો તેમાંથી લોદ્યુબકની શક્તિ જતી રહેશે. હવે જો એક જાન્યુના લોદ્યુબકને એવી રીતે ઠાંચું હોય કે તેની ઉપર ફરતો ફટકા મારેથી તેમાંથી મધુર અવાજ નીકળે, તો એવી રીતે તેને વારંવાર ફટકા મારેથી તેમાંથી લોદ્યુબકની શક્તિ ઓછી થતી જાય છે, કેમકે એ પ્રમાણે તેની ઉપર ફટકા મારેથી જે અવાજ નીકળે છે, તે તેમાંના રજકણોમાં થતી હીસચાલથી નીકળે છે અને આવી રીતેનાં હીસચાલથી તેના રજકણોને પોતાની આગળ જવાએ પાછાં જવાની સમય પડે છે અને તેથી તેઓ તે (આગળ જવા-જે વખતે તેમાં લોદ્યુબકની શક્તિ નહીં હતી તે વખતની) જગ્યા તરફ ખસ્યા કરે છે અને તેથી લોદ્યુબકની શક્તિ તેમાંથી ઓછી થતી જાય છે. જ્યારે પ્રયત્નના ઈન્ડક્ટીવ એક્શન (inductive action) થી એક લોદાને સળીયા લોદ્યુબક બન્યું છે ત્યારથી એમજ થાય છે. આ સળીયાને મેગનેટીક ડીપની દીસા બધી પકડે છીએ ત્યારે તેમાં લોદ્યુબકની સેલેન અસર આવે છે, પણ જો તેને એવી રીતે પકડ્યો હોય કે તેની ઉપર દબોરી વાગે તો તેમાંથી મધુર અવાજ નીકળે, તો તે તરતજ ખરેખર લોદ્યુબક બનશે. આ વખતે પ્રયત્ન તે સળીયાનાં રજકણો જે રીતે છે, તેને ફેરવીને બીજી રીતે મુકવાની વળાણ આવે છે, પણ તે રજકણો તેમાં કોલીઝન (collision) નામની શક્તિ હોવાને લીધે છુટા પડતાં નથી, પણ જેવી તેની ઉપર દબોરી પડે છે કે તેનાં રજકણોમાં હીસચાલ થાય છે અને તેથી તે રજકણો પોતાની નવી જગ્યા (પ્રયત્ન તેને તરતજ તરફની વળાણ આવે છે) તો એ સેલેનાઈથી ગોઠવઈ જાય છે અને તેથી તે તરતજ લોદ્યુબક બને છે.

હવે સારે એ ઉપરથી જણાય છે કે લોદ્યુબકનાં રજકણો જે જ્યારે લોદ્યુબકની શક્તિ નહીં હોય, તેનાં ફરતાં જુદીજ રીતે ગોઠવાયલાં હોય છે અને કોઈથી ચીજનાં રજકણોને તેની જગ્યાએ કાઢી નવી જગ્યાએ ગોઠવવા માટે તેની બીજી ખાસતને ખીસવની પડે છે. લાકડાંને કાલસો, તેજ કાઢી લીધેલા કાલસો, સીસાનેનું સીસું અને લોશ, જે આપણને જુદી જુદી માત્રાએ દેખાય છે, તે ખરેખર તો એક જ ચીજ છે.

ત્યારે લોદ્યુબક એક સાંધા જેવું છે, કે જેમાં વપરાયેલી શક્તિઓની ખાસત બદલાઈ જાય છે, અને તે કોઈ ચીજને પોતાની તરફ ખેંચતી કે દૂર કરતી વખતે જણાય છે. કોઈ વખતે આવી રીતે તેની ખાસત બદલાતી નથી અને તેથી તેમાં લોદ્યુબકની કંઈ અસર જણાતી નથી, પણ જો તેને

કોઈ બીજી શક્તિ આપે છીએ, તોજ તે જણાય છે; પણ જો કોઈ વખતે આવી કોઈ બીજી શક્તિ આપ્યા વગર તે અસર જણાય છે, તો તે લોદ્યુબક જે ગરમી સુધી લેય છે, તેથી જણાય છે, અને આવી રીતે થયેલું લોદ્યુબક જેટલું કામ કરે છે, તેનાં પ્રમાણમાં તેની ગરમી ઓછી થાય છે, લોદ્યુબક વપરાયથી તેની ગરમી ઓછી થાય છે, એ વાત તો લોદ્યુબકના કડકાને ફરમોપાઈતી ઉપર વાપરી જોવાથી ખરી માલમ પડી છે, કેમકે એવી રીતે વપરાયથી તે ફરકા થાય છે. લોદ્યુબક જો કઈ જાતની ગતી છે, એ હજી જણાયું નથી પણ તે એક જાતની ગતી છે, એ વાત તો ખરીજ છે. નીચલા અખતરાઓ ઉપરથી એ વાત ખરોતર સદમજ પડશે. આ અખતરાઓનું મીઠું ફેર આ પ્રમાણે જ્યાન આપ્યું છે:—એક ઈન્ક્રેટો-મેગનેટના પોતને સારી પેટે પા-લીસ કરીને આસપાસ જેવા ચક્રતો કાપ્યા પછી તેની ઉપર રોસાળીનું એક કોરણ પડ્યા દઈને તે પ્રતીબંધ બીજી જાણ પર નીંખીને પછી તેમાંથી વીજળીનો એક પ્રવાહ ગોઠવવો. આ પ્રમાણે વીજળી લોદામાં જવાથી તે લોદ્યુબક બનશે અને તેથી તેના પોલ પર પડતાં રોસાળીનાં કોરણમાં થતી ગતી, જે અગાઉ પોતાના આકારની હતી, તે બદલાઈને ગોળ આકારની થઈ જાયશે. હવે એવી ઉદાહરણ અખતરાથી શું થાય છે તે જણાવે.

ક્યોર્ટસના કાચની ઉપર સાધારણ પોલેરાઈઝ થયેલી રોસાળીનાં કોરણ એકાં કરીને પછી ક્યોર્ટસ લેવ પ્લેટમાંથી તેને પસાર કરવે, તો તેમાંથી ગોલ ફરતી પોલેરાઈઝ થયેલી રોસાળીનાં અક્ષતો કોરણ જણાશે. પછી આ કોરણનાં મધ્ય બોંદમાં એક ઝીણી પણ લોદ્યુબકની શક્તિ વગરની સોપ એવી રીતે મુકવે, કે તેમાંથી રોસાળી એક છેડેથી બીજે છેડે પસાર થાય, તો દશ મીનીટમાં તે સોપમાં લોદ્યુબકની શક્તિ આવશે.

ત્યારે હવે જે ગતિને આપણે લોદ્યુબકની ખેંચવા અને દૂર કરવાની શક્તિથી થતી ગતી કહીએ છીએ, તે ગતી તારનાં મુકાબમાં થતી ગતીના જેવીજ છે. વળી તેજ ગતી જળણી કે કાપી કોઈથી જાણુ ઉપર થતી ઈલેક્ટ્રીક જાય છે. ૧૨ કે ૧૫ ઈંચની લંબાઈના એક તાર લઈ તેને પેનસીલ પર વીટાવીને પછી પેનસીલ ખેંચી કાઢી તારના બેડ હેડ સાથે લારી જોઈશું, તો એક હોજ જળણી ને બીજે રાખી જાણુ પર વીટાવાયલા જણાશે. જો તે બંનેને એમજ વીટાવશું તો તે સેલેનાઈથી વીટાવશે, પણ જો કોઈ જાણુએ વીટાવવા જાણું તો વીટાવશે નહીં.

હવે આ વીચાર લોદ્યુબકને લાગુ પાડીને આપણે ધારીએ કે હંદરમાં લોદ્યુબકથી spirals motion નામની ગતી આવે છે અને આવી ગતી બીજી ચીજની ઉપર લોદ્યુબકના જેવી અસર કરે છે, તો એ વાત આપણને ખરોતર સદમજ પડે છે. જો વીરો બીજી જગ્યા અખતરાઓ પડ્યા મુકી ફેરવે તેનીચે એક જગ્યાએ છીએ.

લોદ્યુબકની તેની ધરી ઉપર ફરવાથી તેની જાહેર વહેના પ્રવાહ ઉપર તેની કંઈ પણ અસર થતી નથી; પણ જો એક

તારનો ફાંસો કરી લોહચુંબક પર ધર્યો હોય અને પછી તે લોહ ચુંબકને ફેરવ્યો, તો તેથી પેલા તારમાં વીજળીનો પ્રવાહ વહે છે અને જ્યારે લોહચુંબકને સ્થિર રાખી પેલા તારને ફેરવ્યો, તોથી વીજળી ઉત્પન્ન થાય છે; પણ આ વેળાએ તે પ્રવાહ પેટ્રોલનાં કરતાં ઉલટી દીસામાં વહે છે.

આ સંઘર્ષાં ઉપરથી સાર એ નીકળે છે કે વીજળી અને લોહચુંબક અને ગતિ છે; પણ વીજળી કાંઈ પણ વીજળીમાંથી પસાર થાય છે અને હવા વગરની ખાલી જગ્યામાંથી તેનેથી જવાતું નથી અને લોહચુંબકની અસર તો માત્ર રેડફન્ટ ગરમી અને રોશણીની માફક થાય છે. વળી વીજળીને તો એક જગ્યાએથી બીજી જગ્યાએ લઈ જવા માટે વીજળી ખેંચી લે, એવો પ્રદર્શ્ય નેરું છે.

અંક ૫.

વીજળીની ઝડપની માપણી થઈ છે અને તે ઉપરથી એવું માન્ય પડે છે કે “લેડન નર્વ” ની વીજળીની ઝડપ રેસાણા આકારીયથી ઉત્પન્ન થતી વીજળીની ઝડપ કરતાં ધણીજ છે. ‘લેડન નર્વ’ માંથી ઉત્પન્ન થતી વીજળીની ઝડપ ૧ સેકન્ડે ૨૦૦૦૦૦-એ લાખ માર્કસની છે, સારે બીજી વીજળીની માત્ર ૧૫ થી ૨૦ હજાર માર્કસની છે, પણ તેનો આધાર વીજળી લઈ જનારા તારની શક્તિ ઉપર રહે છે. સાધારણ તાર કરવાનાં કામમાં વપરાતી એ વીજળીની ઝડપ ધણીમાં ધણી ૩૦૦૦ (ત્રીસ હજાર) માર્કસની છે. તાર કરવાનાં કામમાં તારની લંબાઈ પ્રમાણે વખત થાય છે. રેસકોટ પોતાની તારને લઈ જનાર સ્ક્રમ્બલ આપનારી મોપડમાં લખે છે કે આમાં નંબર ના લોહના તારથી એક પેગમ ૩૦૦ માર્કસને છેડે ચોકળા માટે એક સેકન્ડનો સેગો બાગ નેટલો વખત લાગે છે, અને જેમ તારની લંબાઈ વધે છે, તેમ વખતનું પ્રમાણ વધતું જાય છે, એટલે ૧૦૦ માર્કસને છેડે તાર કરવા માટે ત્રણ સેકન્ડના સોમાં બાગ નેટલો વખત બસ થાય છે.

વળી તે કહે છે કે એ કામમાં જે લોહચુંબક વપરાય છે, તેની શક્તિ પરથી એનો ધણો આધાર રહે છે, કેમકે કેટલાંક લોહચુંબકની શક્તિ બીજાં એ કરતાં ધણી જણી હોય છે.

ઉલ્ટરસ્ટને આગાઉ એવું સામેત કીધું હતું કે વીજળીનો ચમકાટ એક સેકન્ડના દસ લાખમાં બાગ નેટલા વખત સુધીજ દેખાય છે જે કોઈ વીજળી ધણીજ જોરમાં ફેરવી હોય તે પછી તેને વીજળીના ચમકારાની રોશણીથી નેરું હોય, તો તે સ્થિર હોય એવી દેખાય છે. જે એક પ્રમાણે એક પલાકાના ચાલી-સધી પચાસ માર્કસની ઝડપે જતી હોય, તો તે ત્રેન આપણને બરોબર દેખાશે ખરી, પણ તેનાં પૈકાં ફરે છે કે નહીં તે આપણાથી કહેવાશે નહીં; કેમકે આપણને તો તે જાણે સ્થિર હોય તેમાંજ દેખાય છે. એજ પ્રમાણે એક વચનથી ફરતી ચક્રીની ઉપરના સરો પણ આપણને ફરતા ન દેખાતાં સ્થિર જ નજારે; એવું કારણ એ છે કે તે વીજળીનાં ચમકારા નેટલા વખતમાં આપણને જાણ્યો એવી રીતે ફરતા નથી.

લોહચુંબકની શક્તિની ઝડપની કદી માપણી થઈ હોય એવું જાણતું નથી, પણ જે લોહચુંબકની ઈકરમાં થતી એક જાતની ગતિજ હોય, તો તેની ઝડપ રોશણીની ઝડપ સાથે સરખાવી શકાય. રોશણીની ઝડપ એક સેકન્ડે ૧૮૬૦૦૦ માર્કસની છે.

S.

એલસ્ટન હાર્થનો ચલકાટ.

મકરણ ૧ છું.

ક શીયાળાની સાંજે મારાં ઘરમાં બ્યારે મારા ભાઈ બેઠેનો અને તેઓનાં છોકરાં-ઓની એક ટોલી એકઠી મલી હતી, સારે મારી માનીતી બનીજ મેગી મારી આગળ પોતાનાં નાહના મધુર સરોદે એક કપીતા ગાતી બેઠી હતી, કે જેનું નામ “ત્રણ માછીઓ” કરી હતું. તે કપીતામાં નીચલી એક લીટી ઉપર અમે સરને કોઈ તકરાર કરવા લાગ્યાં—

“કારણ મરદોએ કરતું નેહિયે કામ,
“અને કરતું નેહિયે મોરતોએ ફરન;”

અંદગીને દુઃખી કરનાર અને તે દુઃખ ખમનાર માનવીઓ વીરો અંગે તરેહવાર નવીચારો જાણવા જાગ્યાં. અમે મોટાં ઉમ્મરે પુરોષાંઓ, અંદગીમાં મહેલા અનુભવ ઉપરથી બોલતાં, સારે તે નાહનાંઓ કહટ દુઃખ સુખ, કે જે વીરો તેઓ તદન અંજાણાં હતાં, તે વીરો માત્ર તરક કરવા લાગ્યાં.

“એ કેપી થુંદર કપીતા છે,” મારા ભાઈ વીલીની બેઠી રથ બોલી, “પણ હમેશાં મને એમ લાગે છે કે એ જરા અપમાન બરેલું છે, જાણે મરદોએ સમજી કામ કરતાં હોય, અને મોરતો રડીવાળ કરતી હોય તેમ.”

“પણ આ જુઓની કે મોરતો ધણીખરી એખલી પડે છે, અને બીચારીઓને જે કાંઈ ખમવાનું હોય છે તે હમેશાં એખલીજ ખમી છે, અને તેથી તેઓને બાગે રડવાનું ધણું આવે છે તેમાં કાંઈ નવાઈ નથી.” મેગીની વડી બેઠેન એગનીસ બોલી.

સાર પછી વીલીની જાણડી, તે ઉપરાંત છોકરાંઓની માતા બોલી; તેણીનાં બોલો સાંભળવા બેગન હત્યા: “મારાં બચ્ચાંઓ, એક મોરતની અંદગી કાંઈ રડવામાં નથી જતી, પણ બેઠેનતમાં જાય છે. તે બેઠેનતમાં યોડાંક આસુઓ પડતાં હશે ખરાં, પણ તે એક ઝળકતું, મેહનત બરેલું, આશા આપનાર કામ હશે કરીનેજ તે જુદા તેણીનાં કામમાં આરામ આપવા સાકે ઉપરાંત આસુઓ વરસાવતો હશે.”

“પણ તમે થું એમ કહેવા માંગો છો કે મોરતો દુઃખી છે, નહીં?” મેગી બોલી ઉઠી, “તેઓને કોઈ જાતનો બજારો છે નહીં.”

“કોઈ જાતનો બજારો હોય નહીં તે એક ચીજ છે, અને દુઃખી થવાની બીજી ચીજ છે,” મેં જવાબ આપ્યો. “હું

ધાઈ છું કે ને ઝોરવો પોતાપરની વીપતી ધીરજથી સહન કરે, અને પોતાથી બનતું કરી આસપાસનાઓને મદદ અને દીક્ષાઓ આપે, તે તેઓ 'ધણી દુઃખી યાચ' નહીં."

"આહા, નહીં; ને તેઓ પોતાના માધ્યમથીને ઘાતે કાંઈ મોટાં સારાં કામ કરે તે તેઓને કાંઈ નથી; પણ જેઓને પોતાનાં શક્તિને ફર વોળનાં સાધારણ વહીતરાં સાથે આવી દોર'ની દુનિયામાં સામે લઈ ફરવું પડતું હતું, તેઓની અને દયા આવે છે," ફરગસ એલસટન બોલેલા.

"આહા, મરદોની માફક તેઓ પણ ને પોતાનાં દુઃખો ઝોળાં કરવા કાંઈ મોટાં કામ બરેલાં કામે કરે તે તેઓને કટકું સાઈ યાચ!" દોનાલ્ડ બોલેલા.

હવે મારી બેઠેન રૂથ બોલી, અને તેણીનાં મધુર સાથે અને તે સાધનાં આતુરતાપૂર્ણ સરવે કાંઈ આસપાસ નોવા લાગ્યાં. "દોનાલ્ડ, તેણી બેચી-અને તે વખતે તેણીની સુંદર છુરી આંખોમાં કાંઈ ગમકતું હતું - "તું બંધે છે કે એલસટન કામની વખાણમાં ખુદ કહે છે કે 'તેણીની નેટકું બનતું તેટલું તેણીએ કહ્યું' છે."

તેણી કાંઈ વધુ બોલી નહીં; તે યોગ્ય બોલે દરો વારતે પુરતા હતા. છોકરાઓના મોહકાં ગંભીર થઈ ગયાં, છોકરીઓ વીચારમદ દીસવા લાગી, અને મારા વીચારે આગલા વીતી ગયલા દીવસો ઉપર દોડવા લાગ્યાં.

"આહા, રૂથ, મારી બેઠેના!"

તે રોલી વીખરાઈ ગઈ, અને હું સમગ્રી આગમજ, રૂથની જીંદગીના બનાવપર વીચાર કરતો મેસી રહેવો, તેમાં કાંઈ નવાઈ જેવું હતું નહીં.

હમારા ધરતું નામ 'એલરટન હાઈ' છે. એવું નામ આપવું જરા અભયમ જેવું લાગે છે 'અઈ', પણ તેની સાથે એક કાંઠાંથી જોડાયેલી હતી કરી અમેને તે નામ પણ વાહાઈ થઈ પડતું હતું.

મારા પોતાના એક બાપદાદા ધણાંક પારકાં શહેરોમાં બઝકાને પોતાની જીંદગીનાં પણાંક વરસ લાં કઢાકી, અતે સારી પુજા એકઠી કરી પોતાને રૂથેલા પાણ ફરવા, અને તે પુજામાંથી ધણી મોટી રકમ આ જગા ખરીદ કરવા પછા-વે પાંચની હતી. એ જગા ઉપર તેઓએ એક મોટું, સગવડ ભરું ઘર બાંધીને સુંદર ગળીઓ બનાવેલી હતો. તેઓ કદીની પરજુયા નહીં, પણ બ્યારે પોતાનું નવું ઘર બંધાવું પડે થયું, સારે પોતાના ગરીબ જેથીએને રોપી ખેતરને લાવીને સાથે રાખ્યાં. સંપત્તિમાં મામાપ વગરનાં કુટુંબો-સંપત્તિ એજની બાવલી ધરકી વીધવાઓ-સંપત્તિમાં જેથીએ જેઓ નાચારીમાં હોવા, અને જીમારી અથવા ખીજાં કાંઈ કારજુસર કામ નહીં યદ શકતું હોવા, તેઓને બ્યારેર પસંદ પડે લાં નેર પોતાના ધરને તેઓનું સમજીને રહેવાને ઈનત કયું હતું; અને તે ધરને તેઓએ 'એલસટન હાઈ' નામ આપ્યું હતું. આ પ્રમાણે આ લાંબી મુદતની કાંઠાંથી સાથે અમારું ઘર સંખંધ ધરાવતું આવ્યું છે. હું લાંબા જનમથી હતો. મેં તે

કદી છોડ્યું નથી, અને એજ ઘરમાં મારા ઘડપણનાં બાકીનાં દીવસો સાંતીથી પસાર કરવાની ઉમેદ ધરાજી છું.

સંપત્તિમાં મઘી અમે છાં છોડારાં અમારાં મામાપનાં હતાં. રૂથ સંવેથી વડી બેટી હતી; તેથી ઉતરતો હું હતો; સાર પછીનો વીઝી; તેમની ઉતરતો ફરગસ, અમારા બજારી છોકરા, કે જેની ઘોર પારકાં દેશમાં ખજુરીનાં ગાડ હેલક થઈ હતી; સાર પછી ઈદીય, અમારાં કુટુંબની ખુબસુરતી; અને છેલ્લે, નાહની મેડી કે જેને મેં ફક્તવરતા નામથી અમે બોલાવતાં હતો, જેણી અમારી વાહાલી માતાની સેડમાં પા-સેનાજ દેવતાં કંપરસ્તાનમાં જઈ સુતી હતી.

હું ધણી વખત અજબ થતો હતો કે, મારા જેવા માંદા, અશક્ત નીચા છોડારને યુદ્ધએ સર્વે ભાઈઓમાં વડા કાંમે પેદા કયો હશે; પણ યુદ્ધ સર્વે બંધે છે. મારી બેક હમેસાં સંપત્તિની પાસેજ હોય છે. મારે આવાતાં જતાં મેં જ્યાં છે. તેઓની જીંદગીમાં મેં મારી જીંદગી કઢાકી છે. કાંચ મારી પોતાનીમાં કાંઈથી અસા અથવા લાભ જેવું હતું નહીં. મેં યોડુંક દુઃખ બળ્યું છે, પણ હવે મારે વીરકતું બસ; તે સંજો તો હું રૂથ વીચાર કરતો હતો, કે જેણી યોડાક વખત આગમજ નીચલા બોલો બોલી હતી - "ઝોર-તનાં કામની વખાણમાં ખુદા કહે છે કે, તેણીની નેટકું બનતું તેટલું તેણીએ કહ્યું છે."

તે કાંઈ ધણી ખુબસુરત નહીં હતો-તે લાંબા વખતપરને જુવાન બેલેર-કે ને હું પાછો યાદ કરતો બેલો; અને તોપણ તેમાં ખુબસુરતીને મમતું કાંઈ બેશક હતું. લાંબા વખતપર બ્યારે તે બેલેરા વીશે કાંઈ રીકા કરતું હતું સારે કહેતું કે પોહોલાઈમાં તે ધણો નાહતો હતો, કે ગણો આતીશય મોલાખી હતા, અથવા હેલક આગધથી નેઈયે તે કરતાં વધારે ઉપરેલી હતા, તો તે કે તેણીની મીડી, નરમ, છુરી આંખો અને ઝોનેરી બુરા બાલો તો વગર શકે થયાં સુંદર હતાં, પણ જેમ હાવમાં લાગે છે તેમ તે વખતે અને તો સંપજીજ ખુબસુરત લાગતું હતું, તો ને કે હવે તે યુવાની રંગ તો ધણો ખસે સંપજો જતા રહેવો છે, તે ચલકતા બાળા ઘડપણની નીચાંથી દેખાડે છે, તે ગોલ, બરેલા મુખરો પડેલા અને કર-ચલીનાં બની ગયા છે.

રૂથ મને દોવત દુનિયાં છે. તેણી મને સંપત્તિની ગરજ સારે છે. મારા નાંદના ભાઈઓ, બર જુવાન ઉપરમાં અને સારી તંદરસ્તીમાં કુદકાં જુવકાં મારતાં ચીખાવવા, મારા જેમ માંદ, શીકા બેલેરાના, લગજા છોકરાને સુખજ રાકવા નહીં, કે ને તેઓની મસતી તુખામાં ભાગ લઈ શકતો નહીં હતો; મારી નાહની બેલેનો મારીપર દયા કરતી, પણ કાંઈ સંપત્તિરો અધી શકતી હતી નહીં; મારા પીતા મારીપર માણુ હતા. પણ મારી તરફ નીચાંથી બેતા હતા, અને ફરમજને પોતાનો વાહાલી બનાવેલી હતો. મારી માતા-આહા! મારી નરમ સવાની માતા, તારે વારસે બોલવાની હું હીમત કરી શકતો નથી. વાહાલી રૂથ તારા નેવીજ છે, અને એ કરતાં વધારે વખાણુ હું તેણીની કરી શકતો નથી! મારી મા, બાબ બેલેન, દોરત આસનાવ સર્વે તેણીજ છે. મારી જીંદગીમાં એ કાંઈ સુખ મેં જોયું છે, તે વારસે હું તેણીનેજ આમારી છું. મારાં દુઃખનો આધો બોલો તેણીએ મારે વારસે પોતે જીવકા છે, અને બાકીનો તેણીએ એટલા દલકા કર્યો છે, કે મેં કદી તેની રૂથને પણ આસા રાખી ન હતી.

જ્યારે રૂપ અધારેક વરસની હશે ત્યારે હમારો વીલી યો-
તાના દોસ્ત માત્રકમ લેગને અગોને મળવા મારે લઈ આવ્યો.
માત્રકમ વીલી કરતાં ધણું વરસ વડો હતો; પણ તે એની
ઉપર ઘણો માયાળુ હતો, અને જ્યારે ત્યારે અમારા નાંહના
બાઈને મોઢે એની ધણી વખાણ સાંભળતાથી, તેને આવકાર
દેવાને અગો ધણું ખુશી હતો.

જે પેલે દીવસે અગોએ તેને જોયો, તે દહાડો મને જરા-
બર વાહ છે. મને તો મારી પૈડાની ખુરસીમાં, ખુશી દવામાં
બાગમાં લીક્ષિતરીવાલી જગા ઉપર લઈ જવામાં આવ્યો હતો,
અને જીન માંસનાં સુંદર તડકાંમાં ધર, ઝાંડો, અને દુરની
ટેકડીઓ જે દહાડેલાં હતાં તે નીહાજતો હતો. રૂપ મારી
પાસેજ બેસીને, પોતાનાં નરમ, મીઠા શરેદે એક નખી કપીલા
વાંચતી હતી. વીલી અને મીંડ લેગ, તેની અરધી કલાક
આગમચનાં આપી પુગા હતા, અને મારી બાઈ પોતાનાં
દોસ્તને મારા મા બાપ સાથે પીછાણ કરાવતો હતો. જ્યારે
આ કીવા પુરી થઈ, ત્યારે મારી માતાએ સુચવ્યું કે તેઓ
અમારી બેની શોધમાં નીકળે, કે જેમ તેઓએ કીપું, અને
અમારાં છાયાવાસાં ખુનામાં બેઠાં અગોને એકદમ અચરત કીધાં.

તે લોક લાં આપી પુગાં છે, એમ જાણુષા વગર રૂપે,
ધોડીક પત્રવેર વાંચ્યાજ કીપું. તેણીનો સાદબ વધારે
અને વધારે આતુર થતો ગયો, અને તેણીના મેઢેરામાં જણે
તે કવીતા પોતાનો પસરાત પાંચરતી હોવ તેમ તે ઘણો પ્રકાશના
લાગો. મારે ધ્યાન પણ કેટલોક વખતવરે તેનીજર પડતું,
અથવા મારે કહું તો તે કવીતા વાંચતાં મારી બેઠેનનાંજ
મેઢેરામાં હું અજાણ કરતો હતો. તેટલામાં એકદમ દાંથી
રખેલાં દસગાનો એક સાદબ મેં સામગ્યો, અને પછારે
કી જેણું તો જે વડના ઝાડના છાયા હેઠક અગો બેઠો હતો,
તે ઝાડની દાંખડીઓ વચ્ચેથી વીલીનો દસમુખો મેઢેરા મારી
નજરે પડ્યો, અને તેનીજ પાસે પીળો મેઢેરા પણ હતો.
તે તેજની, ખુબસૂત, ચંચલ મેઢેરા, પુલી અને વીચાર
શક્તીથી બરપુર, અને તે માત્રકમ લેગતો હતો.

“મેં તમને કહું હતું કે આપણુ એગોને કવીતા વાંચતા
અથવા મીંડ એવાજ ધધામાં જોઈશું,” વીલી દસતો દસતો
કમને સુમી લેતાં બેઠો; અને પછી આગળ વધારી, “જુઓ
હવે, હું એગોને લાવ્યો છું—એણે માલકમ લેગ છે; લેગ,
આ લોક રૂપ અને આરમી છે.”

“હું તે જાણું છું,” તારા ઝોલખાના આગમચ મેં એ-
ગોને ઝોલખામાં છે,” અમારા બાઈનો દોસ્ત બેલ્યો; અને
રૂપ તરફ સમ્મતથી નમીને મારી સાથે ચોકેહોડ કરી.

તે વખતે રૂપ પોતાનાં માંધાપર એક સાદરાની તોપી પેઢે-
ડીને સર નીચું નમાવી ઉભી રહી હતી, તે દેખાવ આજે
મને વાદ આવે છે. બપુ અને સંદેહ જગનીના સુંદર પણ
સારો પોતાક તેણીએ પેઢેડેડો હતો, અને જે કવીતા વાંચતી
તેણી અંધુરી રહી ગઈ હતી, તે લીલી ઉપર પોતાનું આંગળું
રાખી મુઠી તેણી ઉભી હતી. આ પ્રમાણે પેઢેલી વખત
માત્રકમ લેગે તેણીને જોઈ હતી.

તે અમારી બેની ટોળીમાં બેઠાઓ, અને વખત જતાં રૂપ
પાસથી તે ચોપડી પોતે લીધી, અને મેં કોઈ દીવસ ન
સાંભળેલા એવા સુંદર ખુબર આજે તે વાંચવા લાગ્યો. રૂપનો
તે વખતનો ખુશી બરેલો એકેરો દહુર મને પાદ છે, કે
જ્યારે તેણી તેને ધ્યાનથી સાંભળતી બેઠી હતી.

આ પ્રમાણે તે અગો વચ્ચે આવવા પામ્યો હતો. આ
ખુબસૂરત, ચંચલ માત્રકમ, જે અગો કોઈકની છંદગીની
ઉપર કોઈક અજાણ જેવું જણ વાપડી શક્યો છે.

તે વાડના ઝાડ હેઠકનાં ધણીક દીવસજી કલાકોમાંનાં તે
એક પેઢેલી કલાક હતો, હલવે હલવે અમારી રૂપમાં કોઈ
ફેરાર થવા લાગ્યો—એક અજાણ જેની વીચારવત વર્તણૂક;
મારી ઉપર વધારે ધારો, હોડો પ્યાર; અને જ્યારે વીલીનો
દોસ્ત તેણી સાથે વાત કરતો ત્યારે શરમાવપણીનાં અંગે,
મીઠો છણી તેણીને મેઢેલાં ઉપર ફરી વળતો, કારણ તેણી
હવે ચાદવા ચીખી હતી.

પાંનખર રૂપ આપી, અમારા વડના ઝાડના સંદેહ મોઢેરા
લાંબા દહાડાનાં ખરી ગયાં હતાં, સઘળી જાતનાં કુલો લાલી
ઉપર આજ્યાં હતાં, જંગલનાં ઝાડો રાંતો અને સેનેરી રંગ
પડકતો હતો, નાંહના નાંહના ઝાડનાં પાંખાં અને કુલના વનના
વનથી ટેકડીઓ વેરા જાંબુસા રંગની થઈ હતી, અને માત્ર-
કમ લેગ, એલ્પરૂપ દર્શનો જણુકનો સુસાકાત લેવા આવનાર
થઈ પડ્યો હતો.

એક દીવસ જ્યારે લીક્ષિતરી ઉપરની મારી હમેશની બેઠ-
કપર બેસીને સાંમેની ટેકડી ઉપરથી પશામી દોશાએ અચર
પામનો સૂર્ય હું નીહાજતો હતો, ત્યારે રૂપ મારી આગળ
આવીને બેઠી, અને તે અચર પામતા સુર્યની લાલી અને
ચલકાત પણ તેણીનાં તે વખતનાં મેઢેરાના ચલકાત આગળ
અંધ મારતો હતો, કે જ્યારે તેણી જોણવા લાગી:

“આરમી! તને હુંજ કહેવા મોગતી હતી.”

“મને શું કહેવાની હતી?” મેં પુછ્યું, કે જ્યારે કાંઈ ન
સમજ પડે એની ધારતીએ મારી છાતીમાં ધર કુંડું હતું.

તેણી મારી આગળ ઝાંઝાખરડીએ પડીને પોતાનું મોઢાકું
ખુપાણીને જોલી, “હું કહેવા મોગતી હતી કે-કે માત્રકમ મને
ચાહે છે, અને-અને મને એની મોઢેરાવા થવા પુછ્યું છે.”

દુરની ટેકડી આગળથી સૂર્યને તેજની પ્રકાશ કમતી
થતો જતો હતો, કારણ તે આંસુઓથી ભીખાવલી આંખોએ
જોવામાં આવ્યો હતો. તે એખસપેતું હતું, તે વગર વીચારનું
હતું, તે તમને મને તે કહો તે હતું, પણ આદા! તે વખતનું
તે એક દયક આજનું હું યોગાથી શક્યો નહી, કે જની સાથે
મારા મુખમાંથી નીચળી પડ્યું કે, “રૂપ-રૂપ! તે કદીથી તને
મારી પાસથી લઈ જઈ શકશે નહીં, તેનેથી લઈ જવાશે નહીં.”

તેણીના મેઢેરા એક પત્ર મંબીર થઈ ગયો, અને મારી
તરફ મમતાથી જોઈ બોલી: “આરમી! એ એમ ના જોલ-
એમ ના જોલ! હું કદીથી સુખી થઈ છું.”

હું સારે સુઝો થઈ ગયો. રૂપ તે માણસને ચાહતી હતી-
તેણીનાં મા બાપ, તેણીનાં ધર, અથવા મારા કરતાં પણ તેણી
તેને ચાહતી હતી; અને તે તેણીને લઈ જઈ શકશે. ઝાડનાં
લીજતાં વાડનાં છાયા તેણીનાં મોઢેલાં ઉપર રમતો હતો;
અને અચર પામેલા સુર્યનો રતાસ આસપાસ ધંધરાઈ રહ્યો
હતો. તે વખતે તેણી સોદવામની દીસતી હતી; જો કે તે
આગમચ ઘણી વેલાએ એ પ્રમાણે તેણીનાં મેઢેરા ઉપર મેં
જાણુક પડેલું જોણું હતું. હમણું તે મેઢેરામાં કાંઈ વધારે
દીસતું હતું; આંખોમાં એક નરમ ખુશાળી, હોડો ઉપર એક
સંતોષી ચલકાત—એક સારો માણસ પોતાનો ખાલેસ પ્યાર
એક આરતનાં જગરમાં રેડે છે તેની સર્વે ખુશાલી, તેણીનાં
તે વખતનાં મારું મેઢેરા ઉપર પ્રકાશી નીકળી હતી.

તે વીસનું દાનમાં હું જે સમજી શકું છું. તે તે વખતે સમજી નહીં હતો. મેં તે કક્ત તે વખતે એટલું જ જણ્યું હતું કે તેણીને આમારા વચ્ચેથી યોગ્ય વખતમાં લઈ જવામાં આવશે; અને તે કાળને વાસતે? એક પોરકાને વાસતે, કે જે તેણીને ફક્ત યોગ્ય માસનો જ નહીં હશે, તો વાસતે તેણી અમે સર્વેને છોડી જવા પ્રતીતિ હતી. હું તદ્દન ખીજવાઈ જવાપર આવ્યો, અને જો એ કાલે રથને બદલે કોઈ ખીજું હતો તો હું જરૂર ધણો ઝરસે થતે.

“અમે તને ખોઈ શકતાં નથી. હું તને છોડી શકવાનો નથી.” હું બાંધાયો.

“તેમ કોઈ હમણાં જ નથી થયાં. તેને તો હજુર યજ્ઞ વખત છે.” રથ પોતાનાં નવાં મહેત્રાં સુખમાં, ધીમથી પણ ધુજવા સાદ્યે બોલી, “એને હજુર કમનું બેધમે,” કારણ માત્રકમ લેંગ એક જુવાન ડાકર હતો.

“કદાચ તેમ કદી પસંદ નહીં” આવા અનગમતા વીચારો બોલે મનમાંથી કદાચ નાખવાની કોશિસ કરી, હું ઉતાવળમાં બોલ્યો.

એ બોલવા પછી હું બીજાનું પગે પસાવ્યો, કારણ રથે પોતાનું માથું નીચું નાખી દીધું, અને બેઠો કાંઈ સાચે જોડીને ધીમેથી બોલતો સંજગાર, “તારે તો ખુદા મને મદદ કરે.”

અને શરમ લાગી અને અકરવકર થયા લાગી, અને કોઈ સમજ ન પડે કે હવે શું કરે અને શું બોલે. તેટલો વખત દુઃખ વચ્ચે સુખથી રહી, પણ અતે કેળીને શાદ અમારી પાસેથી સંજગારો.

“સર્વે શાસ્ત્ર પાઠ્યો છે, રથ, તને સારી યમ્મેલી છે, કોઈ પણ આગપર શરમ શાખ્યા વગર તને બહાર નહીં આવતું હતું.”

ઉપસા બોલે માત્રકમ લેંગ બોલ્યો હતો, અને તે બોલે કોઈક સત્તાથી બોલ્યો હોય એમ મને લાગ્યું અને તેથી કરી મને જરા દુઃખ લાગ્યું; પણ રથને તે પસંદ પડ્યું હોય એમ મને દીધું. માત્રકમ પર તરફ પાછો ગયો, અને તે ગયલો હતો તેટલામાં રથ ધીમે અજાને મને કહેતા લાગી:

“વાહાલા આરમી, જો, તારી પાસ માગી લઈ છું કે એને એમ ના જાણવા દેતો કે મારા સર્વથી માનીતા અને ખાસ બાઈને એ પસંદ નથી. જો, કોઈ પણ બોલે!”

“હું હુંજ-હું હુંજ કે એ હમાં કદી આવ્યો નહીં હતો.” એક ખીજું દમક આપતું અટકવાની કોશિસ કરતાં હું બોલ્યો.

તેમ વખતે તે પોતાની ગરમ શાદ લઈ પાછો ફર્યો, અને રથનાં ખભાં ઉપર નાંખતો નાંખતો બોલ્યો, “મારી વાહાલી, આ ગરદન ઉપર નાંખવા દેતો.”

તેણીએ તેનો જવાબ હસીને આપ્યો, કે જેનું મીઠું દસવાનું મેં કોઈ દીવસ તેણીનું બેઠું ન હતું, અને ત્યાર પછી તે હસીને મને કહેવા લાગ્યો: “આરમી મારી ખાતી છે કે તું મારી આરખાઈ કરતાં હશે, પણ મને જાણ્યું કે કે તે એક બેઠાને ખોલી નથી, પણ એક ખીજો બાઈ કાપે છે. એમ જાણ્યો હતો હું ખુશ થયો,” અને એમ બોલી તેણે પોતાનો હાથ મારી તરફ લાગે કાપી.

મેં મારા હાથ તેના હાથમાં મૂકી, પણ મોઢ બીજી તરફ ફેરવીને બોલ્યો, “તેણી મારી સરવેથી વાહાલી છે.”

“પણ તને તો તારાં માત્ર પીતા છે, અને ખીજાં બાઈ બેઠો છે,” તે દીવસથીથી બોલ્યો, “પણ મારાં તો કે.ઈ નથી. આરમી, અહીં આજ્યા આગમ્ય હું નદન એકલા હતો, પણ હવે જાણે બધી આખી દુન્યા મારી આગળ હોય એવું મને લાગે છે.”

તે ઉપર બોલ્યો કે રથે પોતાનો હાથ તેના હાથમાં આપ્યો, અને ત્યારે જ મને લાગ્યું કે હવે કોઈ પણ વાંધો સેવો ફેકટ હતો અકસોસ! હું મારી બેઠાને ખોઈ મેકો હતો!

મારી હજીની આ સરવેથી પેઢેલી મારી લડત હતી, પણ મોઢા દરમિયાન મોઢા મારા શીરપર એક એક પછી આવે તેમ, બીજી પણ તરતજ તેની યુદ્ધે આવી અને મને ધુમવા લાગી.

આટલો વખત સુધી દમારાં સુખી કુટુંબમાંથી એક જણ પણ મારવાનું નહીં હતું, પણ જેઓની હજીમાં નગર આગળથી એક એક પછી એક એક વાહાલીની જતા રહેવાનું દુઃખ સોસવાનું હોય છે, તેઓને ઉપસા બોલેનું સુખ કેવું થાદ આવતું હતો! તેમજ દમારા આખમાં યુધ્ધ હતું, કારણ

તે પાનપર રજુ હજુર તો પુરી નહીં થાય તેટલાં ખુદાએ પોતાનો હાથ અપકારમાંથી બહાર કાઢી દમારી બે કલાકર ને લઈ લીધી. ત્યાર પછી ખમર આવી કે દમારો બાહાદુર, ખુશ ખીજા હરગસ પારકા દેખોને કીડારે મરણ પામ્યો હતો. આ છેમાં દુઃખના ત્યાર ત્યારે મારા પીતા ક્યકાઈ ગયા, અને જરૂર જુવાન થયે, પુખ્ત તદ્દનદેશીના બહારમાંથી, દુઃખી નાંખવા અને નાહીમત બની ગયા. મારી માતાએ સમજ્યું

દુઃખ ખુદા ઉપર સમુદી રાખી સેકીયું, પણ તેણીની તનદેશી, જે કોઈ સારી તો હતી નહીં, તે અતે ધણી લાડી પડી. તેણી એક બે વારસીખ્યા કાપી, અને હળવે હળવે ધણી નાંખવા બની અને આ કાની જેવાન છોડી ગઈ. એ બનાવો પર વીચાર કરવા હું ચોખ્ખો નથી, કારણ

તે દુઃખો મને થાદ આવી છાતી કાડી નાખે છે. જેઓ ઉપર એવું દુઃખ પડ્યું હતું તેઓને માત્રકમ પડ્યો કે દમારાં દુઃખનો પ્રાદ કેટલો ઉડો હતો, પણ જેઓ ઉપર એવું દુઃખ નહીં પડ્યું હતું તેઓને મારા ઉપસા બોલે લુખ્યા લાગશે,

વાસ્તે હવે હું મુઠો બેઠું છું. ફક્ત હું એકજ બીજ કહેવાસ, તે મારા માતા દેખોને હમેશીની છોડી ગઈ, તે આગમ્ય તેણીએ રથને પોતાવાસ બોલાવી, અને તેણીને કહ્યું કે જ્યાંવેર

દીવસ એકદીસ વરસની થાય નહીં, ત્યાં જો મારા બીમાર પીતાને અને મને કોઈ જન્મ નહીં. દીવસ ઉપરમાં આવીને સાંજની થાય અને સર્વે કોઈની બસતસ લઈ શકે, ત્યારે તેણીએ દેખોને કોઈને છોડ્યાં નહીં; અને રથે તે પ્રમાણે કરવાનો કાગ આપ્યો, એ હસાને માત્રકમ અને રથને પાંચ-તેઓને મનસે પડીસ-વરસ પોતાવાનું હતું, પણ તે મને કરવાની

તેણીની દરમજન હતી; એમ કહીને હું કાઈ રીતે તેણીને બચાવ કરવા નથી માગતો, પણ એમજ કહેવા માટે છું કે તે તો એક ખ્યારનું અને સારું કામ હતું, કે જે આઠા ખુદાં તેણીએ આખી હજીની સુધી બનાવ્યું છે.

એક સુખી કુટુંબને ધગધગવા અગરની સગડી આગળ બેસીને ખુશ ખીજા વાત કરતાં તમેએ કોઈ દીવસ જોયાં છે? ત્યાર પછી તેઓના મોરડાનું આરણ હજીકાંને એક એક પછી પછી જણ્યું-એકી પણ પાછાં નહીં ફરવા વાસ્તે-જતાં જેઓમાં તમેને માત્રકમ છે? જેઓ લાં. બાકી રહેવાં હોય

તેઓનાં દીકરાં ને દુઃખ, ધારતી અને ચુપડીની પેઠા થાય છે તે તમારી જાણમાં આવ્યું છે? તે સપડી વડીક—કે જે આટલો વખત ચુસાલીથી બમતી હતી—હવે ઝાંખી જળવા લાગી હતી, તેની ઉપર તમેએ કોઈ દીન નગર ફેંકી છે?

આ પ્રમાણે તે દીવસો ઉપર અગોને મધુ હતું. નીલી કોલેજમાં શીખવા વાસ્તે દુર ગયો હતો. એડિનબરો હોટેલમાં ખાલકમ લેગ પોલિસી ધધો આગળ ચકાવતો હતો, અને ને કે અગોને મલવા આવવાને તેને ફરસુદ મમતી ન હતી, તોપણ તે રૂથ ઉપર હમેશાં કાગળ લખતી રહેતો હતો. ફક્ત મારા પીતા, રૂથ, ઈદીયો, અને દુન બાકી રહ્યાં હતાં, અને અગો ધણું એખસાં પડતો હતો; પણ 'એકસ્ટન હાથે' નો છવ જન રૂથ હતી. એક બેલક કે નીસાંન વડીકથી પણ તેણીએ અગોને કોઈ દીવસ જાણવા નથી દીધું કે તે વખત તેણીને કેટલો લાગો લાગ્યો હતો. ધરનો સમયો લેખમ, તેણીનાં પીતાની તથા મારી બરદાસ લેવાનું કામ, ઈદીયની સમજી કેળવણી, એ સમયોનો બોલો તેણીનાં જીવાન રૂથ પર પડ્યો હતો; અને તેમાં વળી તેણીનાં બીસા માટેની ચીંતા અને આક્રમ માટેની આતુરતા—કે ને તેણી દહાડે દહાડે વધારે આહવા શીખી હતી—ને લીધે વધારે થયો હતો, અને તોપણ તે સમયે તેણી ધીરજથી, તે કરતાં પણ વધારે પુશ મીનજથી, સોસતી હતી, અને તે મારે મનસે ધણું હતું. આહા! મારી બેદન, તે અગો વાસ્તે શું નથી કીધું! તારાજ નેપી સર્વે ઓરતો હોય તો આ દુનિયાનાં પાપીમાં પાપી મરણે પણ સુધરવા વગર રહે નહી, પણ તારા ખાલસ દીક્ષના ખ્યાર અને આટલાં વધારે દુઃખનો તને શું ખલેલો મળ્યો છે? પણ નહીં, તે બીશે હું હાથમાં બોલીશ નહીં.

આટલા વખતમાં ફક્ત એક જ વખત મેં તેણીને હાંમત છોડી દેતાં જોઈ હતી, કારણ તેણીની જીવાન લીખતવાલી હાંમતમાં એક ન ધારેતો બારીક સમય આવ્યો હતો.

VIOLET.

ર મુ ને કુ ર સ દ .

"રમુને કુરસદ" ના જવાબો બરાબર વખત સર નહી આવતા હોવાથી કોઈ કોઈ વેળા ધણા અમુસા મળે છે અને મોખાનું છપવાને 'અડચણ પડતી હોવાથી તે મારેનું ઈનામ કહાડી નાખી, જે કોઈ બાત સજ્જી સરસ કુખ્યાણે લખી મોકલશે, તેને હવેથી ઈનામ આપવામાં આવશે.

ઈનામ દાખલ એક ચતી સરસ ચેન્ટ કરેલો તકીયા થા ગલીયા હરવા લાવકનો કારક આપવામાં આવશે. રમુને કુરસદ મોકલનારાંઓએ નીચે પ્રમાણે સંરખાવું કરવું. સ્ત્રી મિત્રનાં "રમુને કુરસદ" નાં બાત અધીપતી નેમ.

કયસરે લિન્ક એસ—સુ.બઈ.

૧—ઉખ્યાણું.

નીચલી સવાઈ ઉકાવાનો:—

એક સ્ત્રી અને એક ઠાકરો ન્તાં હતાં, તેવામાં કોઈએ પુ-છણું કે "તમે શા સગાં યાવો?" ત્યારે સ્ત્રીએ જવાબ દીધો કે "આ ઠાકરાનો સરસો મારા સસરાને. બાપ કહે છે." ત્યારે તે સ્ત્રી અને ઠાકરો શું સગાં યાવ?

શીશીન.

૨—ઉખ્યાણું.

ચાર બાનુઓ સાથે ચાત કરતાં હતાં. પહેલીએ કહ્યું કે તે તેનાં વાર કરતાં બાર વારસ નાંબી છે, બીજી બોલી કે તે પહેલીના વાર કરતાં નાંબી પણ નથી અને ત્રીજી પણ નથી, પણ તેટલી જ લખારી છે. ત્રીજીએ કહ્યું કે પહેલી તથા બીજીનાં વારસો સાથે કરશે તો તેનાં અરધાં વારસના જેટલી તેણીની ઉમર છે. ત્રીજી બોલી કે તે બીજી કરતાં વીસ વરસ યોદી છે. બધી બાનુઓની એકંદર સખા રખો વરસની છે. ત્યારે ચારણો બેદનો, રૂકને ફેલાં વરસ છે?

તેહમીના.

૩—ઉખ્યાણું.

પાંચ કાઠલાંબી એક રોશી તે ગાા મળુ નેહડું તોલવું છે, પાંચથી છડું કાઠડું લેવું નહી, ત્યારે તે કાઠલાં કેટલાં જનનાં બનાવનાં?

મીસ મનીજેદ હોરમસજી ચીચગર.

૪—ઉખ્યાણું.

નીચલાં ચુખડાંમાંથી જાણીતી એક કહેવત ઉકાવાનો.

પાલે તેવા હોય કાના

કાસે વાઢે માનેક માના.

તેહમીના.

૫—ઉખ્યાણું.

હું જાણતો રહેવાતી છું. મારું નામ ત્રણ અક્ષરથી થાય છે. મારા નામના ઉલટા અક્ષર કહાડી નાખો તો હું એક એવું નામ ચઢાવું કે ને જરૂર સર્વે ક્યાં કરે છે, અને તે મેળવવાને ધણાં ફાંફાં મારે છે. એ અને આખું છેવો તો હું કહ્યું કે તમે મારી ઉપર ભટ્ટ નહીં પાડો, તોપણ હું તમને પુરાસ તાલે ચઈ મારી નેહો અને પુલસો આસવાસ પાંચું છું. 'પચીમ જમા' કે કામમાં હું હાજર છું. ત્યારે હું કહ્યું!

G. J. PATEL.

બોલાસો ગઈ વેળાનો.

૧—વરાળ.

૨—લસન; પાંતોનો બગદ.

૩—પખાલ.

૪—વેતરાલખમ.

૫—રપરો.

ઉમારૂં આ વેળાનું ઈનામ બાઈ G. J. PATEL એ મેલવું છે, ને તેણે મંગાવી લેવું.

લાખી મોકલનારાંઓને ખબર.

.બાઈઓ G. J. PATEL, નવાજબાઈ એન સેકે, G. P. તખાલુ મહ્યાં છે, જેમવાઈએ ઉપરોચ કીધું. એક મરથોસેતી બાનું—તમારું તખાલુ મહ્યાં છે, જેમવાઈએ કહ્યું. મેહેરબાની (કરી કામજની મેલ સાઈટ લખરો ના. VIOLET—તમારું તખાલુ આ અંકમાં મેરો. નવાની કાઠાઈને લીધે આ વેળાએ બરવા ચુંકવાને લગતી બાબદ આપી સકાઈ નથી.

આ "સી મિત્ર" ચુખડીના કાઠમાં નાં છું હારમની શોખાં કયસરે લિન્ક સ્ત્રીપ્રેમમાં પાતાને મારે કુશલ કાવસલ પેઠેતાંબી છાપું છે.

મરનાર નામદાર પ્રીન્સ આલબરટ
વોકટરની

મેટાં કદની આબેહુબ સુદગીન
તસ્વીર,

કે જે તસ્વીર ગમે વગસી 'ક્યુરરે હિન્દ'
ની લેઈ હતી, તે માહેલી થોડી બાકી
વધેલી વેચનાની છે.

કીમત—હુતક એક નકપનો ૩ ૫૫
અરથી દરન સામગી લેનારો ૩ ૫૫
એમ દરન સામગી લેનારને ૩ ૫૦
પુસ્તક ક્યુરરે હિન્દ પ્રેસમાથી મળાવી લેવી

સાઉન્ડી એન્ડ કુપની, લીમીટેડ.

પોઆના, આગના,
હાન્સોનીઅમો, ગીતાર,
ઝીઝન્સ, મેનડોસાઈન, ત
થા જત જતવા વાછ ગો
મયુઝીક (ગાયનો) ને લ
ગતા નવા નસ ચોપાન્સ
દગેરે અગાઉ લા આવેહે
સરસી તરાહના કરાઈગો
તથા નીતારો માઈટ કરીને
ધણી સરસ રીતે ફરેમગા જડવામા આવે છે
સાઉન્ડી એન્ડ કુપની, લીમીટેડ, મુબઈ

શ્રી મિત્રની શાહી માટેના
મુદર પુઠા.

શ્રી મિત્ર આપનાની શાહી માટેના ધણી ગો
આપના પુઠા ખાસ બાધવામા આવ્યા છે જે
આની ખાસ હાથ તેજોએ આપના નરમના ચો
પાના મોઢી માધમાંથી તે બાધી આપનામા
રશે એ પુઠા ધણી મુદર કરીમીથી ખાસ બ
નાવેના છે અને તે કંઈથી નહો લીધા વાર મુઠ
કીમતન ફક્ત લવામા આવશે કીમત—પુઠા
તથા બધાઈ સચે દર નકન દોઢ રૂપા

તદન નવીન ધપની અને આજ મુધીમા
બહાર નહી પડેલી

ચો ૦ દેહ આ વસ્તો.

બરવામા રહે એવી નાના દરની ચોરી જેનું ૦૦
માતર લબાઈમા જા ઈય તથા ચોલ લાઈમા રાખા દેવ
કે એ ચોપડી ચોપાપમાન પુઠા સાથ એનપુદેશન પ્રે
સમા થતી સરસ બધાની છે એ પુસ્તક ૧૧૦ સફા
તુ થા દરબાર બનવા કલા સરને ખરી કરવાને
બધી સર્ માટે કીમત તેવી થા લીન મળજીત બધાઈ
સરે માન આપના બારની રાખી છે તેમજ તેવીની રી
લી બધાઈ સાથની ચોવ ધીલીત સાથની લેના પુઠા
દરે સત નરનેસત માટેબની મુનેરી ગોઠીતની સખી
આપવામા આવી છે તેના રૂપ પડે રોરે ૦૦
એ પુસ્તક આ આપે, મળ, નીઆરો મોટો,
ખેતો, નીરો બાને, નમમકારો ઉપરાત નન
મરોના સાથવ મરવામા આવી છે —

ક્યુરરે હિન્દ ઇલાખાનામાંથી મળશે

હાઈનેદ-સરજીથન ફરીનજી રતનજી I પા ૮૬
ગ્રાકરતુ વાહકોપતુ સરને મકારતુ કાગ કરવા
સામે હાઈનજીન કામ આસન ની રેહી તેમજ હાનના
જમાના ની મુદરેલી કામ મુજબ ખાસ રીતે બતાવેલે
ટેકાંજી—અહાઈ સર મકાર હાલો અવલોકનની પા
૧૫ તથા વહાઈ મકારી દર બનત મ કી અવલોક

તમામ ખોન્દેહ અવસ્તો

જેમા ઓગ, યથા, પાચો જેહે, બધી ખેતો, ની
આરંગો, પનીસ યશોતે, બગે, આફરગો આફ
રિનો, સતોમ, થેહેશારતુ, મુકતાદના દર ડાચો ઉપર
પકાના ઇન્જીનેના હા, નીશે ચોજની મેતાએસ,
હુવા નીરગો આશીરવાદો, મોવાખતો અને એ વ
ગે સવાના અસ્તાતુ માહેડો હુમતન જેતા
જેતુ સપુરખ, સફાઈદાર અને મુધ્ય એકાઈતુ
પુસતન બીજે ટેકાલેથી આજ મુરીમા કાઈ
પણ પ્રગટ થયુ નથી, એ પુસ્તક ગોટા બન
આફરમા હાપુ છે, જેથી તે ધણીજ એકનાઈથી
વચાઈ મકામ છે અને આખ તાલુથી પકાઈ નથી
કીમત—પુસ્તક એકતા રૂપના ચાર વધાર મા
સાચ પક હપાવ રીત રૂપના ચાર સહી સરસ
બડા કાચવ પર હાપીરીના રૂપના પદર ચોરટ
રૂપે વારીને રૂપા ૨૦૦ થાપીને રૂપા તથા રૂપી
વાપીને રૂપા ક્યુરરે હિન્દ દેતામ પ્રેસમાથી મળશે

❀ સ્ત્રી મિત્ર. ❀

સાંકળિયું—એપ્રેલ ૧૮૯૨. ૬

૧. ધર સંસારી કેળવણી—(લખનાર TWO OLD MAIDS).....	૨૫
૨. લેડી નીડીસરેલ—(લખનાર નવાનખાઇ બ. ધી).....	૩૦
૩. સાહીત્ય—(લખનાર RUBY).....	૩૧
૪. સ્ત્રીની દાનાઈ તથા હીમત—અને માતાના સંયુતની ટીકણ ઉપર અસર—(લખનાર એ. નરયોરતી બાઈ).....	૩૨
૫. એલરેટન ધાયનો ચલકાદ—(લખનાર VIOLLET).....	૩૫
૬. ભગત પ્રસીદ એલાડી મો. સીલવો—(લખનાર નવાનખાઇ બ. ધી).....	૩૬
૭. ભરવા-મુશ્કયા વીરો—એ. ઓરો સાથે—(લખનાર પીરોન).....	૪૦
૮. સ્ત્રીના જાંચ તતતની શકતીઓ—(લખનાર રીનબાઈ).....	૪૧
૯. દીપ્ત મુલતાન—(લખનાર આલો).....	૪૪
૧૦. રમુજે કુરસદ—(લખનાર રમુજે કુરસદનાં બાઈ અધીપતી).....	૪૮
૧૧. એલાસો ગઈ વેળાનો—(લખનાર રમુજે કુરસદનાં બાઈ અધીપતી).....	૪૮

સત્રી મિત્ર

STRI MITRA: OR THE LADY'S COMPANION.

પુસ્તક ૪૪.

એપ્રિલ ૧૮૯૨.

અંક ૨જો.

ધર સંસારી કેળવણી મા
પાને એક ખરી કેળવાયેલી માતા પોતાનાં
બાળકોને કેવી રીતે ઉધારે છે.

માતાઓ તથા બેટીઓ માટે એક વાર્તા.

મકરાણ ૨૬ અં.

એકો ખ્યાલ દુર ઝીલો.

હવે આજની પંડિતને આજે સાતજો દીવસ પૂરો હતો, અને નજદીક છેતલીસ કલાક સુધી તેણી પણીજ બર જિવમાં પડી હતી. વચમાં તેણી ને ભગી ઉઠતી તો તરતજ તેણીનાં મોહકાંમાં ડાકરના હોકમથી પોરટવાઈનનાં રીયાં નાખવામાં આવતાં હતાં અને તરતજ તે લીધા પછી તેણી સઈ જતી હતી. આજે હવે ખરેખર ઘણી થીક હપગનનારી હોય છે, કારણ કે તે મોહત જેવી વધારે લાગે છે અને આપણે મોટી મુશ્કેલાઈથી આપણી ખાતરી કરી શકીએ છીએ કે તે ખરેખર હવતી ભગતી હવતી છે. આટલા છેતલીસ કલાકમાં કુંવર ડોશાં, દીનબાઈ તથા ભાઈ કોઈ બી લાંચી નવાક ખીચું ન હતું, કારણ કે તેઓ ભણતાં હતાં કે તેણીનાં ઉકવા પર સમળી આશા લટકેલી હતી. ડાકરે અંધને બાદે તેણી લીધમાંથી ભગી ઉઠે ભારે લાંબ ઉચું રહેવાને જાણ્યું હતું, કારણ કે તેની હાલનીથી તેનાં માસીનાં બીજા છોકરાંઓનાં જેવી પુદરતી લાગે. પણ તેવળે વળી એથી ચેતવણી આપી હતી કે તેણીના. રેખનાં કાંઈથી ધનસાત રેખા-

ડોશો નહી, કારણ કે તેણીની નખળી હાલતમાં તે જોખમ ભર્યું થઈ પડે. સાંજનો વખત થયેલો હતો અને કુંવર ડોશાં એક ભતીની રોશણી આગળ બેઠેલાં હતાં અને સુલ સારી યત્ને કે નહીં તેની આસામાં મહા મુશ્કેલીથી દમ જેવી શક્તિ હતાં. બાદે તેવણની લાગણી એવી હોય ભારે દીન-બાઈ અને ભાઈની કેવી હોતી જોઈએ? ભાઈ પોતાનાં શુકલ મંડીને તેણીનાં બીજાંજાની જમની બાજુએ પોતાનું માનું પોતાનાં હાથોમાં ધાંકીને બેઠો હતો, અને થોડે થોડે વખતે પોતાની મેદન તરફ ફરીને જોયા કરતો હતો. દીનબાઈ સામી બાજુએ મુશનાં માથાં આગળ બેસી તેણીનાં મોહકાં પર થતા દરેક દરેક બારીક ફેરફારો તપાસતાં હતાં. કયાકોના કલાક એવી રીતે કેમ પસાર થઈ ગયા, તે આપણા ઇતેખર ચોક્કસ જણાવ્યોને માલમ પણ પડયા નહી. નજદીક આઠ વાગે મુઠે કાંઈ સેહજ હીમચાસ કરવાથી દીનબાઈનું દીઘ એટલું તો ધપકયું કે તેવણ મહા મુશ્કેલીથી દમ લઇ શક્યાં. તેણીની આંખો લીધડી ગઇ, અને તેણી સેહજ દસી, કે જેવી રીતે હસતાં તેવળે તેણીને અકવાકાંઓ, નહીં મહીનાઓ, યજાં જોઈ નહીં હતી.

“મસીહ, શું હું સીક પડી હતી! ભણે મેં તમને ધણો વખત યજો નહીં જોયાં હોય તેવું લાગે છે, અને મારાં માથાં-માંથી કાંઈ એવું અજાણ જેવું લાગે છે; આ ઓરડોની હું ભણું છું કે મારો છે, પણ તે છતાં મને લાગે છે, કે તે મારો નથી. અરે જરા માઁ જોયું સરખું કરો, હું બીમકુલ વીચારજ કરી શકતી નથી.”

“નહી મારી વાહાથી, તું હમણું કાંઈ પણ વીચાર કરવાની કોરોશજ ના કર. તું ઘણી સીક પડી હતી, અને જો તું વીચાર કરવાની કોરોશ કરશે તો તુંને નુકસાન થશે. હવે યોગ્ય વખતમાં હુંને પાછું જોર આવશે, અને ભારે પોતાની મેલે તારથી બચાર વીચાર કરી શકશે.” દીનબાઈએ તે-ણી પસંચારીને કહ્યું, તો જો કે તેણીમાં ધમધા એટલમ ફેરફારથી તેવણ એટલાં તો હુમતાં હતાં, કે મોટી મેદનતથી બોલી શકતાં હતાં.

“પણ મારીજ, હું સાચી આજારી પડી? મને લાગેય કે અને કાંઈ જામ થવાથી હું સીક પડી હતી; અને શું થયું હતું

તે કાંઈ મને બરાબર યાદ નથી, તોપણ મને લાગેય કે મને દુઃખી થવાનું કાંઈ કારણ મળ્યું હતું—અને—અને તમે મારી ઉપર હેત કરતાં ન હતાં? માસીજી, કહેાની, હું સાથી સીક પડી હતી?”

“હું તારી ઉપર હેત કરતી ન હતી? ખરેખર એ તો તારા ખાથી ખ્યાલ છે. તું તેમજ અમે બંધાં જેવાં નેહિયે તેવાં મુખી ન હતાં, દારણ કે જલ આપણે ધારતાં હતાં તેટલા જલદી નહીં આવ્યા. તોફાનથી દરયામાં ચલું હોવાથી આપણે જીહતાં હતાં કે રખેને તેની સ્તીમરને કાંઈ અલવજ આવે અને જ્યારે તે પાછો આવ્યો ત્યારે તેની ગેરહાજરીમાં તે જે છતેભરી અને દુઃખ ખમ્યું હતું, તેથી તું આભરી પડી. તું જાણેય તો ખરી દીકરી, કે ઘણી નહીં જાણનાં છાંપી કાઢી વખતે એવું જાની જાણ છે.”

“પણ દીનજીભાઈ મારી, તે સારી કાંની છે કે? તે ક્યાં છે?”

“દીકરી, તારી પાસેજ છે, તારી માદગીમાં જેટલી મેં તારી આકરી કીધી હતી, તેટલીજ એને પણ કીધી હતી. ગરીબ બીચારો! તે તેને યજ્ઞાજ દશગીરી બંધાં આવકાર દીધો છે, પણ તેનો ખગ હવે તુંને વાધી આપવો પડશે.”

એણે આતુરતાથી આસપાસ જોયું અને અંતે તેણે જાણ, કે જે તેણીનાં જાવાજ સમજ પોતાની ઉસકેરાયથી લાગણીઓ દાખી દેવાની કોશિશ કરતો હતો, તેની તરફ પોતાની નજર ફેરવી અને પછી વધારે આતુરતાથી બોલી :

“વાહાલા જાણ, આવીને મને કોડી કર અને એવો દશગીર દેખા ના. હું તો યોડા વખતમાં સારી યજ્ઞ જાણ.”

તે તેણીની આગળ ગયો અને તેને માંખીને કોડી કરી, તેણે બોલવાની ફેરફારમાં કોશિશ કીધી પણ તે મેં કરી શક્યો નહીં. એણે તેનો હાથ પકડ્યો અને પછી તેના મોઢાં તરફ ઘણીજ આતુરતાથી જોયું, જાણે કે તેણી જાણવા માંગતી હોય કે જે દુઃખભર્યા ખ્યાલો તેણીનાં મનમાં આવતા હતા, તેની સાથે તેને શું સંબંધ હતો. યોડા વખતમાં કુંવરસાં તેણીનાં બીજાજી આગળ આવ્યાં અને તેમણે તરફ જોઈતીજી તેણીને યોડા વખતપર જાની ગમજા આનાવે યાદ આવતા હોય તેવું જાણ્યું. દીનજીભાઈ તેથી ધબરાઈ ગયાં, તેમણે તેનું કે જાણથી વધારે શીકા યતો હતો અને પોતાની લાગણીપર કાણુ રાખી શકતો ન હતો. તેમણે આસ્તેથી યુવનો હાથ પોતાનાં હાથમાં લીધો અને તેણીનાં તકાઓ બરાબર સરખો કરી તેણીની આંખો તાજમેલ કરી જાણ તરફથી ખાસકી અને પછી મશકેરીમાં બોલ્યાં—

“યુગ, હવે જાણ તરફ જોવાનું જાણ યજ્ઞ કેની? તારી ખાતરી યઈ કેની કે તે હવે સખાગત છે? તેથી જો હવે તું એનીપર વધારે ધ્યાન આપશી અને મારી તરફ બેદરકાર રહેશે, તો હું તો અદેખી થવશ જો. હવે તુંને કાંઈ ખોરાક લઈ સુઈ જવું જોઈએ, કારણ કે તું જાણથી યઈ ગઈ છે અને હું તુંને વધારે વખત એમ કરવા દઈશ નહીં.”

“હા, જો મને જાણ બરાબર યાદ આવતું હોય,” એણે દશગીરી બરી રીતે કહ્યું, “જાણ એટલું તો આપાદ અને કાંઈ દોરો છે—હું નહીં ધારતી કે ફક્ત જો નહીં આવ્યા તેજ કારણથી હું એટલી બધી દુઃખી થઈ.”

“દીકરી, તું મારે કહ્યું નહીં માનતી?” તેમણે ખ્યાર બંધાં જાણ મક્રમ આવજો કહ્યું અને પછી જાણને લાંબી વાધી બચાવી ઉસારત કીધી, કે જેમ કરવાને તે ઘણો છુટી હતો. તે તરતજ લાંબી વાધી ગયો અને ગોડી મુશકેલીથી પોતાનાં કચકાં અટકાવી શક્યો. “જો” તુંને ઘણો બીચાર કરવા ના કહ્યું,” દીનજીભાઈ બોલ્યાં, “તેનું કારણ એ કે તેમ કરે તો તું જલદી સારી થાય નહીં અને તુંને મને તામે થવાની તજનીજ કરવી જોઈએ. તું જાણે છે તો ખરી કે હું કોઈ વેદા જે બોલું છું તેજ કઈ છું.” અને જે ખ્યાર બરી “કીસ”થી તેમણે તેને હાથમ કીધો, તેથી યુગ જાણે સતોપ પામી હોય તેજ જાણ્યું, અને તેણીએ વધારે વખત બીચાર કરવાની કોશિશ કીધી નહીં. તેણીએ જોઈતો ખોરાક ભુખ મારફત પામ્યો અને માસીના ખોલાપર માથું મુકીને સુઈ ગઈ.

તે દીવસથી યુગની ગગનની હાલત પીશે કાંઈને પણ શીકર રહી નહીં, અને ડાકરની સમાહ પ્રમાણે બરાબર મામવાઈ આસ્તે આસ્તે શક્તી પણ આવતી ગઈ, પણ તે એટલાં તો પીછેથી કે અંકવાડમાંથી છપા પછી તેઓ જોઈ શક્યાં કે તેણી તનદરોત થતી હતી. જ્યારે છ અંકવાડમાં પછી તેણીને લાંબકીને દીનજીભાઈ બોરાડમાં લઈ ગયાં, ત્યારે સચાંખો ઘણાંજ છુટી થઈ સતોપ પામ્યાં, પણ દીનજીભાઈ તથા ડાકરે જલદી જોયું કે શક્તી પાછી આવવા સાથે તેણીની માદગત શક્તી પણ તાજ થતી હતી અને દુઃખ બંધાં ખ્યાલો આવ્યા કરતા હોવાથી તેણી જેટલી જોઈએ તેટલી જલદી સારી થઈ શક્તી ન હતી. જે તેણીનાં મારી અથવા તો તેમજનાં જોઈએ તેણીપર હેત દેખાડનાં, તો જાણે તેણી તે હેતને લાગતી નહીં હોય તેમ તે લોડાથી દુરની દુર રહેવા માંગતી હતી. તેણી કાંઈ વેદાએ નંદીક અરથેક કલાક સુધી દુઃખભર્યા દેખાવે જાણને તીકયા કરતી હતી.

“એમ કરશે તો કાંઈ આશરો નહીં,” યુગને દીનજીભાઈ બોરાડમાં લઈ ગયા પછી દશમે હદારે ડાકરે કહ્યું, “તેણીનાં મગજપર કાંઈ ખાર છે, જે દુર કરવો જોઈએ, પછી—તેથી યઈ ગયા જાનાવેનીથી વાત કરીએ તો શું થયું? તેણીને સખજ એટલું તો સપટ રીતે યાદ આવે છે કે આપણે જો તેને લગતી વાત કરશું નહીં, તો તેથી કાંઈ કાણવો થવાનો નથી. દીનજીભાઈ, આ કેસમાં તો તમને ડાકર થવું જોઈએ, કારણ કે હું તો કાંઈ કરી શકતો નથી.”

દીનજીભાઈ જે કે આ જાણનાં ડાકર સાથે તદન એકમલાં થયાં હતાં, તોપણ તે દુઃખભરી જાણ કેમ શરૂ કરતી તે તેમણે બરાબર ન હતી, પણ જેમ ઘણી વેદા ટક મગજ કામ યઈ જાણ છે, તેમ આ વેદાએ પણ યજ્ઞ.

એક દહાડે બપોરના યુગ શીકી થઈ કચ્છપર પહેલી હતી, દીનબાઈ તેણીની આગળ ગયાં અને તપાસી બેઠું કે તેણી ઉઠાતી હતી કે નહીં. પછી તેવણથી બોલાર્થ મથું—
“મારી ગરીબ યુગ, હું ક્યારે તુંને પાછી તનદોસ્ત અને સુખી બેવડા.”

યુગે તરતજ તેણીની આંખ ઉઠાડી નાખી, કારણ કે તેણી કાંઈ સુનેલી ન હતી. તેણી પોતાનાં દુઃખી વીચારોમાં એટલી તો યુટાઈ ગઈ હતી, કે તેણી આસપાસની કાંઈપી બીજાની અંતરણી હતી, પણ તેણી માસીનાં અવાજથી જાણી લીધી અને બેંચ જાણે એકલાં બેંચ તેણીનાં હૃદયને ધીરજ આપી. પછી તેવણનાં હાથ ધરી ઉડવાની કોશિશ કરતાં તેણી ઘણીજ ઉશ્કેરાઈ આવી બેઠી—

“અરે દીનબાઈ મારી, હું કેમ સુખી થઈ શકું—હું સારી કેમ થઈ શકું?—બ્યારે હું વીચાર કંઈય—બ્યારે હું એવો વીચાર કંઈય કે મારાં પોતાનાં પાપને ખાતર અને તે પાપની શીક્ષાને ખાતર જાવને દુઃખી થઈ પડેય. કોઈને તેના વાંકની ખમરખી નહીં પડે. મેં તેને બચાવવાની કોશિશ કરી—અને—અને મેં તેનો વાંક બોક્ષો કીધો છે, અને તેને વધારે દુઃખી બનાવ્યો છે. હું ને ખગતી હતી, તે ફક્ત કાંઈપણ કારણ વગર ખમતી હતી.”

“મારી દીકરી, હું હમણું ને બોલી છે તે માટે હું બોલો છું. ઉપકાર માત્ર હું. મને એમ લાગતું હતું કે આ બાળકની તારી સાથે પાત કરવાની મારી હીનન ચાલશે નહીં, પણ બ્યારે તું પોતેજ ને બોલી છે સારે તો હું ધાકું છું કે યુગ, તું ને જાણી ધીરજની સાંભળશે, તો હું તારી આગળ ને લગતી વાન કરી શકશ અને ને દુઃખ ભર્યું વાદન તારા નાદનાં મગનપર ભાર કરે છે, તે પછી દુર કરી મકાશ.” દીનબાઈએ તેણીને ગંભીરતાથી પણ રમુજ અવાજે કહ્યું. “હું કાંઈ એમ નથી કહતી મારી દીકરી, કે તારી લાગણી ખુદરતી નથી, પણ તે જોડી છે. ને તારું પાપ જેમ મારી હમણું ખાતરી થઈ છે તેમ તારી મરજ ઉપરાંતજ મથું હોય, અને પછી તે નહીં મામમ પડે અને તું કોઈની બ-બાંધ્યા વગર તેને મદદ કરી શકે, તું તેને જોરે માગે બંધાને વધારે હીનતવાન બનાવે, અને તેથી તારાં સુખો રસોતોથી હમેશાં અધારો બની જતો. તે જોરે માગેજ ચામે છે એવા ખ્યાલથીજ તું દેવાની જેવી થઈ ગઈ હતી. સારે ને તે તેવીજ આજ વરસેનાં વરસે ચલાવે તો તુંને કેતું લાગતે? હું હમણું કમરે છે, તોપણ તું ને પાપ કીધું છે તેમાં સ્તેહમદ થઈ હતે તો જાણ પોતાની બુદ્ધ ચલુજ રાખતે. તે પકડાઈ આગ્રાથી અને તારાં દુઃખ ખમરખી મારી ગરીબ દીકરી, તેના બચાવ થયો છે, અને હું આજ રાખું. હું કે તારું સુખ હવે વધારે સગીન પાણપર રચારો.”

“તેનો બચાવ થયો છે?—યુગ તેવણનાં હૃદય બેાલ સમ-બ્યા વગર કહ્યું—“જાવને બચાવ્યો છે.”

“હા, મારી વાદાસી, કારણ કે ફક્ત તેણે સધલું કયુજ કીધું છે એટલુંજ નહીં, પણ અમે તેની ખાતરી કરી આપી

છે કે તેની ભુલો તે ધારે છે તેવી છેલ્લે પાટવેની નથી, પણ સુધરી શકે તેવી છે. જેમ પીરજીશાહે જાણ્યું હતું, તેમ તે કાંઈ એટલો બધો પાપી નથી થયો, પણ તેના પા-પની મારી મલકાની તેને ધણી આશા છે. મારી દીકરી, જાવને વાસ્તે તો તું કાંઈ શીકર કરન ના, કારણ કે તે ને-ટલું તુંને ક્રિત્તર અને દલગીર થવાનું કારણ આપે છે, તે-હુંજ તુંને મગરજ થવાનું કારણ આપશે, અને પોતાની મેદ-રખાનીથી તેનું કારણથી કયાંય તુંજ મઈ પડશે. ને કે તારો દમણુનો ઘરો ધણો સમ્પત છે, ને છતાં એક દહાડે એવેથી આપશે યુગ, કે બ્યારે આજે પછવાડેના દહાડાનો તું શાંત-પણાથી વીચાર કરશે અને કયુજ કરશે કે તારાં ગમે એવાં દુઃખ છતાં બેાલે એ આ ઘરો તારી અને તેનીપર મેદર-વાની દાખલજ મોકલ્યો હશે.”

“ને તેજોએ તેને બચાવ્યો હોય—ને તેને વધુ ભુલો કરતાં આટલોયે હોય, અને એ રીતે તેને સુખી કર્યા હોય—તો અરે દીનબાઈ મારી, તમે કહેા છે તેજ જાનનાં વીચાર કરીશ, અને બાકીની દરેક ચીજ ખમરખાની કોશિશ કરીશ; પણ કાંય, તેણીએ જરૂર વધારે ઉશ્કેરાઈ આવીને કહ્યું, “અરે કાંય તમે મારી ઉપર આટલાં બધાં માયાળુ છેએ? તમે મારી સાથે થંડપણાથી વરતાનું હતું, તેમજ કાંય નહીં વર-તાનું? તે હું વધારે સરસ રીતે ખમી શકતી હતી.”

“શું ખમે મારી વાદાસી? હજી વધુ તે શું ખમવાનું છે? તારા મનમાં જેવી હોય તે અચકાયા વગર સધલું મને કહી દે. બ્યારે તું મારા સપ્તમા પ્યાર અને મયાળુપણને લાપકની છે, સારે મારે તારી સાથે શું કામ થંડપણાથી વરતાનું નેહરે?”

“કારણ કે—કારણ કે તદન મારી થઈને શું હું પેલાં પી-રજીનાં ધર નથી જવાની? મારા તો પોતાનાં કામગીમાં લખતા હતા કે ગમે તે થાય પણ મને તો હાં મોકલવીજ નેહરે; પણ મારીજ, હવે જવાનો વીચાર મારેથી ખમી શકતો નથી.”

“અને મારી દીકરી, તુંને કાંઈ તે વીચાર ખમવા કેહતુંજ નથી. શું તું કદીપી એમ ક્યારે શકે છે કે તે આટલું જાણ્યા પછી, અને હમણી તરફથી આટલું જાણ્યા પછી, હું તને મોકલારી દેઉં? મેં તુંને શું એમ ન કયુ હતું કે તુંને મોકલારી દેવાનો આધાર તારી સુપકીની શું ગન-વજ છે તે પર રહે છે, અને મારી યુગ, તું શું એમ ધારે છે કે તારી ગમે તેવી ભુજ છતાં તેની અંદર માદ કરવા જેવું કાંઈ નથી? તું શું એમ ધારે છે કે પારમાં માટે પો-તાનો એમ આપવાની પીછાણ તુંજ કરી શકે છે અને હું નથી કરતી? આજ મારી દીકરી, હવે યુગ યા, તારા માસનાં અને મારાં નામથી તુંને વચન આપું હું કે, તારી પોતાની મરજ અને ખુદી સીચાય તું કદીપી હમને છોડી જતી નહીં.”

યુગે હસવાની કોશિશ કરી, પણ તેણીની બાકી નયસી હાલતમાં આવે એવો એવો દેશકાર તેણીને ખુશાહી કરતાં દુઃખ બરેલો વધુ લાગે. પોતાની માસીના ખમણપર તેણીએ પોતા-

તું ગાયું મુકયું, અને પછી એકદમ રડી પડી. તેણીની માદગી પછી આ આંસુઓ પેદાશન હતાં અને દીનજાઈએ તે માટે જોદાનો ઉપકાર માગ્યો. તેવણે આંસુઓ અટકાયા માટે કાંઈપણ કોરોશ કરી નહીં; પણ તેવણના બોલોમાં કાંઈ એટલો તો ખ્યાર અને દીપસોણ સમાવશી હતી, કે યુગને બળે તેણીના દીપપરનો કેટલોએક ભોગ દુર થયો હોય તેવું લાગ્યું.

“અને હવે મારી યુગ, તારાં દીપમાંથી આવેા દુઃખ ભરેલો ભય મેં દુર કર્યો છે, તો તું મારા મનમાંની દુઃખ ભરેલી ઇતેનરી દુર કરી મારાં મગજને વધારે શાંતી આપ.” યુગ તું મગજ શાંત થવા પછી નવદીક એક કલાકે દીનજાઈએ કહ્યું, “તું અજબ ઘઈ ગઈ હોય તેવી લાગે છે, પણ એ બાબદ એવી છે કે ફક્ત તુંજ એપણી તે સમજવી શકશે અને ન્યાં સુધી તું તે બજાર પર પુરું કરશે નહીં, લાં સુધી તારાં મુખની સજામતી રહેવાની નથી. તું તારી માદગીમાં જે વચન માટે હમેશાં બોલ્યા કરતી હતી, તે શું છે તે મને કહે, કારણકે મને બીક છે કે બધ તરફના તારા ખ્યાર ઉપરાંત, આ કાંઈ એકસ વચનેજ તુને જાનને માટે તારો પોતાનો ભોગ આપવાને લજવાયી છે.

યુગનાં જોડાંપર રતાસ ચઢી આવ્યો, અને તેણીએ અચકાઈ અચકાઈને કહ્યું—

“વહાલાં મારીજી, તે શું મને કહેતુંજ નેઈયે? ઘણી વખત હું તમને પુછવા માગતી હતી, કે તે વચન પાડવાથી ભારે હું ખોટું કંઈ છું—ભારે હું તમને તે કહી દેવું કે નહીં? અને તોખી તે વચન એટલું તો પવીત્ર મને લાગે છે—તેનાથી એટલે દીકાસો મને મળ્યો હતા!”

“અને મારી વહાલી, તે વચન તે ક્યારે આપ્યું હતું? તે શું હતું તે હું બળુયા માગતી નથી, કારણકે તે તારી માદગીમાં સધલું એવી દીધું હતું, અને તારી આખી આલખી તેને પુરવાર કરી આપે છે. તે એમજ હતું, નહીં? કે જાનને તેની સધલી લુથો છુપાવી કાંઈ સભા અપવા તો કપડામાંથી બચાવી લેવો?”

“શું એમ કરવામાં મેં ખોટું કાંઈ હતું?” યુગે પોતાનું મોઝું નાંકીને પુછ્યું.

“તે ખોટું કાંઈ હતું? નહીં મારી વહાલી, કારણકે તેથી કેટલું દુઃખ ઉપજશે અને ખરાબી થશે, તે બળુયાને તું ઘણી નાદાન હતી. મને કહે કે તે ક્યારે અને કેવી રીતે વચન આપ્યું હતું, અને હું ધારું છું કે તે બળુયા પછી હું તુને પુરવાર કરી આપશ કે તારી માથને જે બજાર હોત કે તારાં મગજપર તે આટલી બધી અસર કરશે, તો કદીપણ તે વચન તારી પાસથી લેતે નહીં.”

દીનજાઈ તરફથી આવું ઉતેજન મળ્યાથી યુગે પોતાની માતાના મરણ આગમન જે બચ્યું હતું તે સધલું વીગતે કહ્યું. વધી તેણીએ બળુયાનું કે તેવણના મરણ પછી તરતજ નવરોજ દરવુરે તેણીની ખાત્રી કાઢી હતી, કે તેણીની માતા તેણીને જોઈ શકશે અને તેણી જે પોતાનું વચન પાડશે, તો

તેવણ તેણી પર બેહોસ્તમાંથી પણ હેત કરશે અને તેથી તેણી પોતાનું વચન ઘણું ગંભીર ધારતી હતી. પેહેલે તેણી ધારતી હતી કે વચન પાડવાનું ઘણું ભારી નહીં પડશે, પણ થોડા વખતમાં મરચટ હાથમાં આવ્યા પછી માત્રમ પડ્યું કે મસી તરફની તારોદારી અને ફરજે બળવતાં તે આડે આવતું હતું.

ભારે જાન પેદલાં વેસાત મયો લારે સધલું તેણીને જરાબર લાગ્યું અને તેણી હમેશ કરતાં સુખી થઈ. થોડા વખતમાં જાનની મુશકેલીઓ શરૂ થઈ અને તેણીની ખાત્રી થઈ કે તેણીએ તેને બચાવેા બેઠવે તેમજ તેની છુપી બાખતો સાંતવી બેઠવે. તેણીની અકસ અને મારી તરફના ખ્યારે તેણીને કહ્યું કે સધલું તેવણને કદી દેવું નેઈયે, કારણકે તેણીની ખાત્રી હતી કે તેવણ જાનને ઘણો કંપકો આપશે નહીં, પણ માફ કરીને તેને મદદ કરશે. પણ તેણી કીમત કરી શકી નહીં, કારણકે ભારેથી તેણી તે વીચાર કરતી ત્યારે તેણીની માતા તેણી આગમન આવી કંપકો આપતાં હોય તેમ લાગતું હતું. આએજ ખ્યાલથી ભારે થોડા રૂપીઆની બાખદમાં મનચેરસાહે ગંભીરતાથી કહ્યું હતું કે તે લેનાર માણસ ચોર હોતા, ત્યારે પણ તેણી સધલું કમચ કરતાં અચકા ગઇ હતી.

યુગે આએ સધલી વાત ઘણી દુકમાં અને ભોભાપણમાં કહી. આ વેસા તેણીના મનમાં જરાકખી ખ્યાસ ન હતાં કે આટલું બધું કરતાં તેણીએ પોતાનો ભોભા આપ્યો હતા. પણ દીનજાઈને આ વાતથી યુગના અર્થત દુઃખ અને દીનમતવાન સદન શક્તિના ખ્યાસ આવ્યો, અને બળે બનીપમાં કાંઈથી એવાં દુઃખમાંથી પોતાના ખ્યારથી તેણીને બચાવા માગતાં હોય તેમ તેવણે તેણીને પાસમાં લીધી. એક અવીચારી માતાના અવીચારના બોલોથી કેટલે ગેરફાયદો થાય છે? કદાચ કાંઈ બીજું છેકડે હોતે તો એક કાને સાંભળી બીજે કાને તે કહાડી નાખતે, પણ યુગ જેવાં છેકડાંના બાખમાં તે જુદીજ નાતની અસર કરે છે. એ ઉપરથી માખાપની અને મુખ્ય કરી માતાઓની ફરજ છે, કે પોતાના બાળકોના ખવાસનો જ્ઞાનપણથી અભ્યાસ કરવો. ફક્ત એક અચ્ચાને કેળવણી આપવામાં, તેને નેઈતી યોજને પુરી પાડવામાં, અને તેને લાડ લાડથી નેઈતી મોજમજાહની યોજને આપવામાં કાંઈ એક માતાની ફરજ સમાવશી નથી. એક અચ્ચાનું જીમર જીતી લેવું નેઈયે અને કાંઈપણ ફતેહની આશા વગર તેને એવી રીતે કેળવવું નેઈયે કે તે અચ્ચાનું હૈડું દીપસની રોશની માફક ખોટલું થાય, અને એક માતા, કે જેણીનાં દુધથી એક અચ્ચું જન્મથીજ ઉધરે છે, જેણીનાં હાથમાં તે બેસીને લાડ કરે છે, જેણીનાં હોઠામાંથી તે પેદલા પાઠો શીખે છે અને જેણીનાં ખોળાપર બેસી તે પેદલી બંદગી કરે છે, તેણીને પોતાનાં છેકડાંના ખવાસનો અભ્યાસ કરતાં કંઈ યોજ અટકાવી શકે છે? દીનજાઈ ભારે પોતાની બાલુજીની વાત સદમજતાં હતાં ત્યારે આ વીચારે તેવણનાં મનમાં પસાર થવા લાગ્યા, અને તેવણે તેણી તરફ ચીખાસથી બેઠું. આટલા અંધા વખતની અસર તેણીનાં મગજ-

પરથી કેમ દુર કરવી, તે તેવણને ખરેખર ખચર ન હતું, અને તેવણ પોતાનાં ખરાં દીવથી ઈચ્છા લાગ્યાં કે યુવને છેલ્લે બોદા થાંતી અને સુખ બંધે.

“મારી વાહાલી યુગ, આવા વચનની અસર તમે જેવી તેં જન તરફ ચાલ ચલાવી છે, તેથી કદાચનું જુદી ચલાવે, તારી નાદાન વધેથી તુ સમજ ન શકી કે તારી માથે તે વચન તુને વીચાર કરી આપ્યું, કે એકદમ કાંઈ એવો ખ્યાલ આવવાથી આપ્યું, પણ ધાર કે તેં જેવી જન તરફ ચાલ ચલાવી છે, તેથી ને પીરોજએ જાહેર તરફ ચલાવી હતો, તો તે મને ગમતે કે ? ને તે જાહેરની જુઓ છુપાવતો, તારી માથે કુઝ ખમતો, તો તેથી મને ખુશાલી બિપજતે કે ?”

“પણ માસીજી, તમારાં છોકરાંઓ અને મારા વચ્ચે એટલો ફરક છે ? તેઓ એક બીજાને એટલાં તો મક્કતાં છે કે, હું પીરોજની જગાએ મને પોતાને સુધી શક્તીજ નથી. તમે તો બધાને સરખીજ રીતે ચાહો છો.”

“અને મારી દીકરી, તું શું નથી ધારતી કે એક માતાએ એમનું કરતું બેઠેય ?”

“પણ ને બધાં તેને લાકડા નહીં હોય તો ? હું હમેશાં જન કરતાં એટલી જુદી હતી, તે એટલો તે ખુબસુરત અને બંધો હતો, અને વળી એટલેતો મોઝાએ અને ખુશાલ હતો; હું હમેશાં સીકળી અને ચીરડાંજી હતી, અને બીજાઓ કહેલું કે ઘણી એકી પણ હતી, તે ગયા સાથે લાકડ કરતો હતો અને પોતાનો ખ્યાર દેખાડતો હતો; જ્યારે હું તેવણથી બી-હતી, ને કે તેવણને હું ઘણુંજ ખ્યારથી ચાહતી.” આટલું બોલતાં તેણીની આંખમાં આંસુઓ આવી ગયા—“જેથી મને એમ લાગતું હતું કે જેમ તમારાં છોકરાંઓને હું મારાં કરતાં સારા ધાંડે છું, તેમ એ પણ હોવો જોઈએ. હવે મારાં ગમા ગમપર વધારે હેત રાખતાં હતી, એમાં કાંઈ અજાણ્ય થવાતું નથી.”

“યુગ, મેં તારી અને જન વચ્ચે કાંઈથી દહાડે ફરક રાખ્યો છે ?” દીનજીએ પોતાની ઉરકેરાઈ આવેલી લાગણી દાખવી બોલ્યાં.

“અરે નહી નહી !” અને તેણી એટલું બોલી તેવણને વલગી પડી, “પણ તમે એટલાં તો માયાળુ અને દરેક જણ સાથે ભલાં છો તમે મારા ગરીબ બીચારા પપાની માથેક માયાળુ છેઓ અને હેત કશોય, કારણ કે બીજું કાંઈ તેમ કરતું નથી.”

“મારી વાહાલી યુગ, તારા મગજમાંથી આવા જન ભરેલા વીચારો દુર કરવાને હું શું કરું ? હું તારીપર ખ્યાર કરું છું, અને તારા પપા તારીપર ખ્યાર કરતા હતા, તેનું કારણ એ કે તારામાં એવા યુગો છે કે જે તારા બાઈ જેટલાજ ખ્યાર મેલવવાને તું લાકડ કરે છે. તું એમ નહી ધારતું બેઠેય કે તું દેખાવમાં તથા મગજમાં તેવા કરતાં ઉતરતી હોવાથી

બીજી રીતેથી તું તેનાં કરતાં બોદાયની નજરમાં તેમજ તેને જે દેસતો અને વાળીઓ આપ્યા છે, તેઓની નજરમાં તેનાં કરતાં હલકી હોય, અને એક બારગી ને તેમની હાથ અને તું બોડી રીતે પોતાને નાચાવક ધારે છે તેવીજી હોય, તેવણ એક માતા તરીકેની મારી ફરજ તો જેની ને તેવીજ રહેશે. મારી વાહાલી યુગ, એક માતા પોતાનાં અવ્યર્થોએ તેઓની લાચકાત પ્રમાણે ચાહતી નથી, પણ જે ખ્યારનો ઝરો તેણીની ફરજ બરાબર બમનવા માટે ખુદાએ તેણીના દીમમાં માયાથી મુક્યો છે તે પ્રમાણે, અને તેથી જેઓમાં સૌથી યોદી જે-વાણુ શક્તી હોય છે અને જેઓ સૌથી ઘણી ખામીઓ ધરાવે છે, તેઓને વધારે ખ્યાર તથા સંખાળની જરૂર હોય છે. મારી વાહાલી દીકરી, તું મને બરાબર સમજે છે ?”

યુગને એટલો, જે ઉપર ખુશાલી અને આશા પ્રગટી ની-કલી હતી, તે તેના પુરોતો જવાબ હતો.

“બીજી માતાઓ તેઓની મંબીર જવાબદારીનો આ પ્ર-માણે વીચાર કરતી નથી, અને ઘણાં કારણો—જેવાં કે જુ-લાનીની જન ભરેલી ચામચવણની દઝગીરીમરી યાદ, મારા જાપ અને મારેથી તેણીનું ઘડાપણમાં છુટું પડતું, વગેરે—એ તારી માતાને તેણીની ફરજમાં પગલ પાડી હોય, અને તેથીજ, મારી યુગ, તારા પોતાનાં કાંઈ પણ વાંક ન હોવા છતાં તેણી જનપર વધારે હેત દેખાડતી હતી, પણ તુંને તેણીના છેલ્લા બોલો યાદ છે ?”

યુગને તે બરાબર યાદ હતા, અને તેણીએ કહ્યું કાંઈ કે તેથી તેણીને તેણીની માતા તરફ એટલો તો યાદ વધ્યો હતો, કે તેણીનાં વચનને તેણી વધારે અને વધારે પરીચ મણતી હતી.

“મને તેવી ધાસ્તીજ હતી દીકરી, પણ તેથી થવી જોઈ-તી અસર કરતાં ઉત્પત્તીજ અસર તારાપર થઈ હતી. જ્યારે તેવણે તુંને પોતાના બીજાણુ આગલ બોલાવી અને જેટલા ખ્યારથી જનને કાંડી કરી તેને સારી દુવાઓ દીધી, તેટલાજ ખ્યારથી તુંને પણ તેમ કર્યું, જ્યારે તેવણ બોલ્યાં હતાં કે તે-વણે તુંને ઘણી જેરકનસારીઓ કરી હતી, અને તારી તરફની ફરજમાં પગલ પડ્યાં હતાં, પણ હવે તેનો ખંજ વાલી દેવાને ઘણું મોડું થઈ ગયું હતું. ફક્ત તેવણ બોદા આગલ એટ-લીજ જઈએ કરી શક્યાં કે તે તુંને એક વધારે સારી માતા આપે. તેવી જવતની માતા થવાને માટે મેં તેવણને તેમજ તારે ખાતર કેસેશ કરી છે. અને તું શું કયુજ નહી કરશે કે બોદાએ ને તેવણને જવાબમાં હતો તો તુંને જનને માટે આટલું જાણુ ખમતાં જોઈ તેવણનેથી ઘણુંજ લામતે ? તું શું એમ નથી ધારતી કે તેવણ ને જયતે તો પોતાનું વચન પાછું બોલી ક્ષેતે ? તે વચનનું તો તુંને ઘણું ખમતું પડ્યું છે, તુંને કેટલીક વાર બોડાં કામો કરવાં પડ્યાં છે અને જન-ની જુઓને પણ રોકા મર્યો છે.”

યુગની આંખોમાંથી મરગર આંસુઓ પડ્યાં, પણ તે આંસુ દઝગીરીનાં નહી પણ દર્શના હતાં. તેણીના માસીના બોલો-

થી જાણે તેણીના મગજપરથી એક મોટું વાદલ દુર યશુ હોય તેવું લાગુ, અને પેઢીની વખત તેણીની ખાતી ધઈ કે પોતાના બેહેરાતન માથેને કાંઈપણ દુઃખ ઉપજાવ્યા વગર તેણી પેતાં વચનને પોતાનાં મગજમાંથી દુર કરી શકશે.

દીનબાઈએ ઉપસી વાંત ધણે ધુજતે દીસે શરૂ કરી હતી, કારણકે તેવણ બીહતાં હતાં કે પોતાની બેહનની માલ માટે બે સખુન આડા વાપડવા સીવાય પોતાની ધારેલી મતલબમાં તેવણ પાર પડશે નહીં, પણ બ્યારે તે પુરી થયા પછી શુભે તેવણને કાતી કરી કહ્યું કે તેણી જાનને અગાજીતી માફકજ ચાહેશે અને તેણી તેને તથા પોતાને વધુ બુદ્ધે કરતાં અટકાવાની કોશિશ કરશે? ભારે દીનબાઈને લાગુ કે તેવણ પોતાની ધારેલી મતલબમાં ફેટલ પામ્યાં હતાં, અને તે માટે તેવણે મુજે મોઢે પશુ આતુરતાથી યોદ્ધાને ઉપકાર માગ્યો.

“પણ માસીજી, મને એક ચીજ કહેશે? બ્યારે જેવું વચન જો બુલથી અપાઈ ગયું હોય અને જો મારા મમા જીવે તો તે પાછું જોઈ લેતે, ભારે તેવણ મને બ્યાર ભાર સાથે ઉભાં રહીને જાણને માસાની નાપસંદગીમાંથી બચાવાને ઇસારત કરતાં હોય તેમ કેમ જણાયા કરે છે?”

“એ તો દીકરી તારી કશ્વના સકતી એટલી તો ખ્યાલી અને મજબુત છે, અને વસી તું તે બાબદનો એટલો તો બીચાર કરે છે કે તેથી તુંને તેને તેજ યાદ આવ્યા કરે છે, અને તેમાં કાંઈપણ અભવળ થયા જેવું નથી. તારાં કરતાં ઉમરમાં વડાં તથા વધારે કાદમાં માણસોને પણ એવીજ રીતે યતે. પણ શુભ, તારી આખી કશ્વના શક્તી દુર કરવાને હું શું ઉપાય લેવું?” તેવણ જાણે કાંઈ મશકેરી કરતાં હોય તેમ બોલ્યાં, “હું મારી થાય ભારે તુંને દહાડાના છ છ કસાક હીસાબ કરવાના સોંપું!”

“હું ધાઈ છું કે માઈ ગરીબ બીચાઈ જેવું આંકડાઓમાં અગાઉ કરતાંથી ધોડાબોધ થયું હશે,” શુભે હીસાબ કરવાની કોશિશ કરી કહ્યું.

“ભારે હું ધાઈ છું કે મને બીજે ઉપાય અજાગો પડશે. તું પીરજાને દાખલો પકડી અલહું-પછી તે સુખીની કાંચ નહીં હોય-મારી આનહ શું કમુલ નહીં કરી દેશે? મારી વહાલી ગુલ, તુંને હમણા મારેથી કાંઈપણ હુપાવાનું નથી, એથી કરીને તું મને ધણે દીઝાસો તેમજ સ્થબ આપી શકશે અને તારા પોતાનો સુખી થવાનો મારો પણ સેહેલો કરી શકશે.” શુભે હરને મેહરે ધણી આતુરતાથી તેમ કરવાની કશુલાત આપી.

[સાંધળ છે.]

Two Old Maids.

લેડી નીડીસડેલ.

મહાં દેશની આ બહાદુર ઉમરાવખાંદોએ એક વખત પોતાના બરથારનો જન સંકટમાંથી “દનન” ના જાણીતા દીકરામાંથી બંધાવ્યો હતો, તેનો ટુક હિવાલ પ્રીય બેહેનોની જાણ પાતર નીચે રજુ કરી છેલ્લે તે પાક દોરતાર પાસે દોષા ચાહું છું, કે મારી વાંચનારી બેહેનો પોતાના બરથાર તરફ વધારા રહી સંકટની વખતે તેઓને મદદ કરે અને લેડી નીડીસડેલની માફક પોતાના બરથારોનો બચમાંથી હીમત રાખી છુટકારા કરે.

લેડી નીડીસડેલનો જનમ કેરિસલુક કાલકામાં તા. ૮ મી જાન્યુઆરી ૧૯૬૧ નાં સાલમાં થયો હતો. તેણીનો બાપ ડક્ર એક સધરવેડ પ્રોટેસ્ટન્ટ ધર્મને સ્વસ્ત હીમાયતી હતો. તેણે પ્રોટેસ્ટન્ટ ધર્મના પુરતકો રચી એ ધર્મનો ઈંગ્લંડ દેશમાં ફેલાવો કાપો હતો. તેણીની જુવનુરતીપર લોડ નીડીસડેલ નામનો જવાન તવંગર ઉમરાવ લોમર્થ જઈ તેણીની સાથે પરણ્યો હતો.

ખીરીશ મુલકના બરતરફ થયલા રાજા બ્યોર્નને પાછું તાજ આપવાને સારૂ ૧૭૧૫ નાં સાલમાં જાણીતો બ્રાવો બ્યોર્નનો સોબાનીઓ તરફથી થયો. તે બ્રાવોમાં લોડ કેર્નીંગ અને લોડ નીડીસડેલ દેદ પકડાયા. તેઓની તપાસ શરૂ થઈ, તે વખત અધિર રાજા ચાલતું હતું. લોડ નીડીસડેલપર દોષો દેવાનો વાંક સમુપેત થવાથી તે નીર્દોશ જવાનને કાંસીની સન્મનો દુકમ થયો. બ્યારે લેડી નીડીસડેલને આ અખર પડી ભારે તેણી બમરઈ ગઈ. છેલ્લે તેણીએ પોતાનું સ્ટ્રોલવંડું મક્કા છોડી ઈંગ્લંડ જવાનો વીચાર કાપ્યો. એ વખતે થકીની રજુ હતી. સ્ટ્રોલવંડના રસતાઓ બરફે ધંકાઈ ગયા. ત્રામ અને કાકતી માદીઓ ફરતી બંધ થઈ, તેવે વખતે સ્ટ્રોલવંડના સુસાધર લોકો ધોડાપર મુસાફરી કરતા હતા. તેણીએથી ધોડાપર મુસાફરી કરવાનો ઉદ્યોગ કાપ્યો. લેડી નીડીસડેલ તા. ૮ મી નવેમ્બર ૧૭૧૫ ને દીને ન્યુ કાસલથી લંડન જવા બપોર તેણીએ એક દહાડો ચાહુ મુસાફરી રાખી હતી. તેણીએ લંડન ગુમા પછી પેલવાં ઈંગ્લંડના બ્યોર્ન રાજાપર બરજી કાપી. તે અરજીનો જવાબ ન ફરવાથી તેણી બ્યોર્નને હેમપ્ટન કાર-ટમાં મલવા ગઈ, સાં પણ તેણીને બીજકુલ દાદ મળી નહીં. તેણી નીરાશ થઈ, તેણીનાં બરથારે બ્યોર્નને ખાતર આટલી મેહનત કાપી તેજ રાજા નીમકદરામ થયો. તેણીએ છેલ્લે

વીચાર ક્રીષ્ણ કે ક્રાંતી તાત્કાલિકથી દનજનના ક્રોધમાં છુપે પોસાળે જવું. અતે તેણી તે ક્રીષ્ણમાં જવાને સાફ તૈયાર થઈ.

લેડી નીકીસડેલે વકીલને લાવ્યોને કેસ પેટેડો અને દન-જનના અધિકાર ક્રીષ્ણમાં જવાને સાફ લંડની ઉપડી. તેણી સદવારના સાત વાગેતી ઉપડેલી સાંઢે સારા છ વાગે ક્રીષ્ણ આગલ પોંઢવી. રખેવાલ બહાર બેઠો હતો. તેના પુછાથી તેણીએ જણાવ્યું કે તેણી અધવાને વકીલ છે અને તેને મક્કવા માંગે છે. વકીલ બેરીક્ટરને અંદર જવાનો હો-કમ હોવાથી ઘરોગો તેણીને અંદર લઈ ગયો. તેણીએ સઘળે ડેકાણે બેઠી પોતાના વીચાર ભરવારને જણાવ્યો. તે વીચાર એ હતો કે હાઈ નીકીસડેલે ઓના લેખાસમાં લેડી નીકીસડેલે સાથે નાહતી આવતું, એની ગોકલથી કરી ક્રીષ્ણમાંથી તેણી બાહર નીકળી. તેણીએ હોરેલમાં બેઠીને આસપસ લીધી અને રાતના બાહર પોરડીમાં નવ્ય છે એમ રખેવાલને કહી તેણી રાતના દસ વાગે મરદના પોસાગમાં બાહર નીકળી. તેણી ક્રીષ્ણ આગળ સાદા દસ વાગે પુગી. ક્રીષ્ણમાંની જતીએ જુલની નાખી હતી. રાતને શાંત વખત હતો. આખા દહા-ડાની મેહેનત કરી ક્રીષ્ણમાં લેડી છતાં જવામાં મક્કતાં હતાં. ક્રીષ્ણ પોતાનું બાહરશાહી તેજ લઈ ઉગેલો હતો. રખેવાલે રાતના નીસાંતથી સુચ ગયા. એવા શાંત વખતે તેણી પોતાના ભરવારના ઓરડા આગળ ગઈ. તેણીએ ધીમા અચાને સી-સોડી ફોડી, પછી જવાબ ન મક્કવાથી તેણીએ નીકીસડેલનું નામ પોઠાવ્યું, તેના અંદરથી જવાબ આવ્યો અને થોડા વખત રહી અંદરથી એક દોરડું પડ્યું. તે દોરડાંપર ચડી તેણી નીકીસડેલના ઓરડામાં દાખલ થઈ. નીકીસડેલને ઓને લાવ્યોનાં કપડાં પેટેડાથી તેને દોરડાંની મદદથી નીચે જમીન પર ઉતારી તેણીની પ્રહારું નામ લઈ સહી સક્ષાત જમીન પર ઉતરી. થોડા કદમ ચાલી લોઈ નીકીસડેલને પોતાના થોડાપર બેસાડી તેણી થોડાથી થોડે દુર ચાલવા લાગી. તેઓએ ક્રીષ્ણથી થોડે દુર ગેલદન કેવ નામના અધારા ગોદામાં દાખલ થઈ લાંબા ચાર દહાડા રહેવાને વીચાર ક્રીષ્ણ. તેણે પોતાના ઓરડા તરીકે જમીની બેસી ખાતાં હતાં. એની રીતે ત્રણ દહાડા ગોદામાં રહી તેણે લાંબી પોતાના ઓઝાખાણનાં એક વીચાસુ કેન્ચ એકત્રીને પર ગયાં, લાં તેઓએ પોતાની સઘળા દુકીકત એકત્રીને કહી, જેથી તરત તેઓને સંતાડી રાખાને સાફ એકત્રી તૈયાર થયો. તેણે નીકીસડેલને પોતાના માણસનાં ઓરડામાં સંતાડયો. ત્રણ દહાડા પછી તે એકત્રીના બાઈને લાવવા સાફ માલી દેવ-રના બંદર આગળ લોઈ નીકીસડેલ એકત્રીના ચાકરનો વેશ લઈ વગર દરકતે દેવર પોંઢયો, લાંબી કેન્ચ કાઢવા સાથે ફાંસ ગયો.

લેડી નીકીસડેલ વીચાસુ એકત્રીને લાં બીજા ચાર દહાડા રહી, પછી તેણીએ એક બીજા અરડા બેન્ચ રાખપર ક્રીષ્ણ તેમાં તેણીએ જણાવ્યું કે, “તેણીના ભરવારને નીલોસ દેવા

છતાં એવી રીતે ક્રીષ્ણમાં નાખ્યો તેથી તેણીએ ભરવારનો છવ જવાવવા ખાતર આ તદખીર રચી તે સાફ એ અપ-રાધ ક્રીષ્ણે કહેવાયે નહી, માટે એવેને સક્ષાત રાખે.” આ અરડેના જવાબ આવ્યો કે, “તેણી તથા લોઈ નીકીસ-ડેલ ઈંગલંડના રસ્તાપર ફરતાં માત્રમ પડશે તો તુરત તેઓને કેદ પકડવામાં આવશે.” તેણી તુરત ફાંસ ગઈ લાં તેણીને સારો આવકાર મળ્યો. તેણીએ છેલ્લે બેન્ચપર એક કાગળ લખ્યું કે, “તેણીના છેકરને બાપ પછીના વારસ તરીકે લાડનો ખેતાળ આપવો” તેના જવાબ એ આવ્યો કે “તેણી બે વધારે ગડબડ કરશે તો તુરત તેણીને લંડન તાલરમાં નાખવામાં આવશે.” તેણી પોતાના ભરવારનો છુટકારો કરી ૧૭૪૯ ના વરસમાં મરણ પામી હતી.

સેમજુલ રીચરમ્સન નામનો અધકર્તા તેણીને માટે લખે છે કે “લેડી નીકીસડેલ સાથે નાહતી ઉમરથી મને પીછાન હતી. તેણીની બેઠદ જુગસુરતીથી સવેનું તેણીની તરફ ધ્યાન ખે-ચતું હતું. તેણીનાં મરણથી હું તથા મારાં બેઠીઓ ઘણાં દલગીર થયાં હતાં.”

દેવીક દુધમ લખે છે કે “તેણી મગર મેહેરાની રૂપાળી બાઈ હતી. તેણીના મેહેરા સદા દસતો રહેતો હતો. તેણીએ પોતાનાં ભરવારનો ઓ જાનને માન આપવા લાવક બાહરુરીથી છુટકારો ક્રીષ્ણે હતો. તેણીના મોહતથી હું ઘણો દલગીર થયો છું.”

જાણીતો કવી વીલીયમ કાઉપર લખે છે કે “એ મારી જવાન એજાતી પરી નેવા રૂપની બાઈ હતી. તેણીની બાહરુ-રીથી જાણીતા અંદરથી તેણીનાપર મોહીત પડ્યા હતા. તેણી શેકાર કરવામાં ઘણી ચંચલ હતી. તેણીની હાજર જવાબી બેઠીથી તેણી સૌની માનીતી હતી. તેણીનાં મરણથી હું ઘણો નાસીપાસ થયો છું.”

નવાજખાઈ અ. રોડ.

સા હી ત્ય .

ધા દુનરમાં સાહીલ યોડા દરબને ધરાવે છે. તે મનુષ્ય જાતીમાં વીચાર, લામણી અને કાંગોતું એકદું કરેલું ‘એસેન્સ’ છે, આથી તે આપણી કીડાઈ જતી મનરાકતી ને તેજ કરવાની, કંપનાં શક્તી જન્યન કરવાની, અને પારકાના દાખલાપરથી ધરો આપવાની શક્તી ધરાવે છે, પછી આટલું તો યાદ રાખવું જોઈએ, કે તે મધ્યે પેસ-વાના સઘળા દરવાજા કાંઈ આપણને મન-ની સુખાસરી અને તનદરેશતી તરફ લઈ જતા નથી. કાર-વાઈક કહે છે તેમ “કેટલીક એપીકીઓ આપણને પોતા સાથે આપણ તરફ ધમકી નાખે છે, અને વધી કેટલીક નીચે લાવી હમેશાં વધારે અને વધારે નુકસાન કરતી રહે છે.” ઘણીબરી બહેર લાઈબેરીઓના કેટલાકમાં સેક્રે યોડા મામ વારતા-

ની ચોપડીઓનો આપણે નોંધે છે. આજ સાહીસનો ચોક્કસ ભાગ છે, કે જેની ખુબી અને ખાસી પીછાણવાની શક્તિ ઉપર ક્ષયો અને ગેરક્ષયો આધાર રાખે છે. જે વારતા રમુજ સાથે ચાલે આપે નહીં, જે નીતી વેજનો માગે ખતાવે નહીં, અને જે સારાં કૃષ્ણ નીખતવે નહીં, તેને મુશ્કેલીઓ સાહીસમાં મેલી શકાય. ખીજ તરફ કેટલીક વારતાઓ એવી હોય છે કે જેમને વાંચ્યાથી આપણામાં ઉઝી આશાઓ જન્મ લે છે, અને સંપૂર્ણતા તરફ આપણને ધસી દીધેલ છે. આવી વારતાઓની ચખાણમાં જેટલું બોલે એટલું થોડું છે. નીતીના ધડા આપણા માટે કોઈ અધકારોને શીખાવે અને ધર્મ મોષથી પાના ભરવાની જરૂર નથી. વારતામાં ભાગ લેનારાઓની વર્તણૂક એવી નોંધે, કે જેથી વાંચનારાઓમાં સદાયરણી થવાની છાયા સ્પષ્ટ થાય. જેમ વાંચનારોને અસરો એક વખત લખ્યું હતું તેમ, “વાંચનારાઓ વાંચે થાય તે આગાહ નીતી ઉપદેશની સખત ગોલી તેમનાં ગળામાં ઉતારી શકાય છે.”

એક વારતાની નજીકની કીર્તી તેમાં સમાવેશા ઉપદેશપર આધાર રાખે છે. બોહલી પ્રસીધ્તા પાનેલી ‘પીલગ્રીમસ પ્રોગ્રેસ’ દુનિયાને એક વારતા તરીકે આપવામાં આવી હતી. પરીવાઈ વીના કથામાં શોભા હોતી નથી, માટે અપરીવાઈ વાલી ચોપડીઓ, આપણી ઉપરની ઓહાની મનની શોભામાં ખસ ન કરે તેની પુરતી સંભાળ લેવાની નોંધે. દરેક જમાનામાં સાહીસમાં ખરેખર વધારે કરે એવી તો ચોડીજ ચોપડીઓ બાહર પડે છે, પણ આજ વખતમાં તો એટલાં બધાં કથાર સરીખાં લખાણો બાહર ફેલાયે છે, કે તેથી હર રહેવાની દરેક વાંચનારે કાલજ રાખવી નોંધે. આજ કાલના જીવાન શખસો નજીની ચોપડીઓ પ્રસીધ્ કરી અંચ-કતોમાં નામ ખપાવા ઉત્તર હોય છે, તેઓએ નજીકની નોંધે કે જેઓને પુલરે એજ કામ માટે સરનેલા હોય છે, તેમનાજ લખાણો ખરેખર ચોડાં રાખવાલાને મનને ખોરાક પુરા પાડે છે. એજ કરવામાં બેહદી બંધુભવ, પુરતી કથના શક્તિ, ખીલેલી કુદી અને લાયક બાબતને લાયક બાબતમાં નેડવાની શક્તિની ઘણી જરૂર છે; અને જેમ ભોડે ગેકન કહે છે તેમ “જેમ એક દેશની ચીજો બીજે દેશ વેપાર માટે દરીયા ઉપરથી વાહણો ખારસે પસાર કરવી પડે છે, તેમ એક જમાનાના સાહીસને વખતના માહસાગરપરથી ચોપડીઓના આકારમાં બીજા જમાના માટે નેકલવામાં આવે છે, તો એવી રીતે જરૂર બખવવા માટે લોહા હદ સાથે વાદ કરે એવા અંધકારની ઘણી જરૂરયાત છે.”

Ruby.

ઘણી—જ્યારે તારી સાથે મેં પહેલે બોલણા કરી ત્યારે તું ઘણી મનની ઠોકરી હતી, પણ ફક્ત એજ ખાખી તારામાં મેં નેહ હતી.

ઘણીવાણી—તે શું?

ઘણી—તું પચેલેલી નહીં હતી!

સીની દાનાઈ તથા હીમત—અને માતાનાં શણુનની દીકરા ઉપર અસર.

એ બાબદ લખ્યા આગમજ એટલું જાણવું નોંધે કે રોમનું શહેર એક વખત “મીસેસ ઓફ ધી વરલ્ડ” એટલે જે આખી દુનિયાની શોહણી કહેવાતું હતું, કારણ કે અસલનાં વખતમાં આપણી પૃથ્વીના જેટલો ભાગ માત્ર પડ્યો હતો, તેટલા ભાગ ઉપર રોમ શહેર રાજ ચલાવતું હતું. તે વખતમાં જે જે દેશો જનરે થયલાં હતાં, તેની ઉપર રોમન લોકોએ ક્રોડ મેલવી હતી. ઇંગ્લંડ દેશ જે અસલનાં વખતમાં જંગલીઓનાં હાખમાં હતું, અને તે જંગલીઓ શેકાર કરીને ચોતાનો ખેસકો મેલવાતા હતા, તથા પોરાકને દોહણે પોતાનું બદન દાંકવાને સાફે તે ઉપર રંગ લગાડતા હતા, તેઓને જંગલીપણાની હાલતમાંથી રોમન લોકોએ છોડ્યા હતા અને ૪૦૦ વરસ પુર્વે રોમન લોકોએ ઇંગ્લંડમાં રાજ કર્યું હતું. રોમના દેશની અસલના વખતમાં જે મોટાઈ હતી, તેને એજન દાખરો આજે આપ્યો છે.

રોમનો રાજકારના ચલાવનારી સભાના એક અધીકારી નામે કોરીઓલેન્સ પોતાના દેશની ઘણીએક સારી નોકરી ખમવી હતી, પણ તે નોકરીના બદલામાં તેનો ઉપકાર કોષ્ટકો ખાનેજો જોવામાં આવતો નથી. તેની ઉપર પાછલથી રોમ મધે રાજ ચલાવનારી સભાએ, તથા રોમના લોકોએ ઘણીએક જીવન પાડ્યો હતો, તેથી કરીને કોરીઓલેન્સને ફરજ પડી હતી કે પોતાના જીવનને બંધાવ કરવાને સાફે રોમનું દેશ છોડીને બહાર જાય. કોરીઓલેન્સ પોતે જતે ગરમ સ્વાચનો હતો, તેથી કરીને જેઓએ તેની ઉપર આજીવરતો જીવન પાડ્યોને કોશો કાઢી હતી, તેઓ ઉપર વેર લેવાને તેને કશવ કાપો. કોરીઓલેન્સ જેવો રોમ છોડીને ગયો, તે જોઈ પોતાના દેશીઓના દુરંમન વાલીનશીયન લોકના મુલકમાં ગયો, અને રોમની સામે લડાઈ કરવાને વાલીનશીયન લોકોને સલાહ આપી. તે સલાહ તેઓએ કબુલ રાખી, પોતાનો સરદાર કોરીઓલેન્સને જ બનાવ્યો, લશકર સાથે કોરીઓલેન્સ રોમ ઉપર ચડી ગયો, અને આગલ વાલીનશીયન લોકોનાં જે રોહેરો રોમન લોકોએ લીધાં હતાં, તે પાછાં છી-ણવી લીધાં, તથા કેટલાંએક રોહેરોની ઉપર લુટ કાઢી, અને પોતાનાં લશકરને રોમની પાંચ મૈલની વેગસાઈ ઉપર લઈ જઈને ઉઠ્યું રાખ્યું. આજે તરોહનો મામલો નોંધે, રોમમાં

તે વખતે રાજ યથાવનારી સભાએ કોરીઓલેન્સની ઉપર મુલેહ કરવા ધંધાએક ઝાંખરીએ મોકલ્યા, પણ કોરીઓલેન્સે કાંઈ સાંભળ્યું નહી, તેથી રાખના શેહેરની ઉપર. એરે નાખવાને સાહે કોરીઓલેન્સ ને તૈયારીએ કરતો હતો, તે માંથી પોતાના બચાવ કરવાને રાખન લેડાને તૈયારી કરવાની ફરજ પડી. જુવાન અને કડવતમંદ આદમીએ હતા તેઓને શેહેરના દરવાજા તથા ઘરો ઉપર ટકેદારીને સાહે રાખ્યા, તથા કેટલાએક જુના સીપાર્ઝીએએ કીજાની દેવાલોને બંધાવ કરવાને માથે લીધું. સરકારની તરફથી શેહેરનો બચાવ કરવાને આએ પ્રભાલુ જેવી તેવી નખલી કોસોપા કરવામાં આવતી હતી, તે વેલાએ શેહેરમાંની સઘળી સ્ત્રીઓએ ધમરાધને પોતાના શેહેરમાં જઈને, પોતાના દેશનો છુટકારો કરવાને સાહે જોવા પાસે માગ્યું. આવી તરાંહના ધમરાતમાં અને કે:ખની વેલાએ, દેહીરીઆ નામની એક સ્ત્રી નજી તેને બસારત થઈ હોય, એ મીસાલે ઉભી ધધને પોતાની પાસે સઘળી સ્ત્રીઓને બેલાવીને તેઓને કહ્યું ને “તમેએ ધમરાતું નહી-હજુર સુધી આપણા દેશને બંધાવવાને એક ઈલાજ રહેલો છે, અને તે બંધાવ કરવાનું આપણ સ્ત્રીઓની ઉપર રહેલું છે.” આએ શબ્દો સાંભળીને એક સ્ત્રી બોલી ઉઠી કે, “આપણા શેહેરના સઘળા હીમતવાન સીપાહો હારી ખાઈ ગયા છે, હાં નખલી દીએ છું કરી શકો છું.” તેવેલાએ વેલાનીઓએ જવાબી કીધી ને, “આપણે કાંઈ તલવારથી અથવા લશ્કરના ભેરથી છતવાની ઉમેદ રાખતાં નથી, એ હથીઆરો સ્ત્રીઓને લાયક નથી. નરમ અને દીસ પીગમે એવા શબ્દો બોલવા એ આપણાં હથીઆર છે, ચાલો આપણે સઘળા પોતાના બાલકોની સાથે શોક ભરેલા પોપાક પેહેરને કોરીઓલેન્સની માએ વીહુરીઆની પાસે જઈએ, અને કાલા વાલા કરીને તેણી પાસે ધાંગી લઈએ કે, આપણા દેશના છુટકારાને સાહે પોતાના છોકરાને સમજાવે. અને જ્યારે કોરીઓલેન્સની માય તેના છોકરાને આંખણાં દેશની તરફથી સજીનો કહેવો, હાદે તેનું દીઘ પીગમવા વીના રહેશે નહી. એ કે કોરીઓલેન્સની ઉપર અટલી બધી અરએ મોકલવામાં આવી છે, તે તેણે કમુખ નથી રાખી, તોપણ તેનું દીઘ એવું કહેણ અને ધાટકા નથી, કે પોતાની માતાને તેના પાસે આગળ રહી, અને અરજ કરતી બેઈ તેનું દીઘ પીગમે નહી.”

વેલી સ્ત્રીની આએ અકસર સરવે કાઈએ પસંદ કીધી અને સઘળી સ્ત્રીઓ વીહુરીઆને ઘર ગઇ, તે વખતે કોરીઓલેન્સની આપડી વાણીમા પોતાની સાસુની પાસે બેઠી હતી, તેને આએ સઘળી સ્ત્રીઓને બેઠીને અચરતી ઉપજ અને તેઓ તે ગમગીનીના ધરમાં આએ અન્યથ રીતે શું કરવા આખમાં હતાં તેનું કારણ પૂછ્યું.

વેલીરીઆએ કોરીઓલેન્સની માયને કહ્યું કે “વીહુરીઆ, આએ સ્ત્રીઓ અને તેઓનાં બચ્ચાંઓની ઉપર ને ગીરદાર આવી પડી છે તેનો ઇલાજ તારા હાથમાં છે. અમે સઘળી સ્ત્રીઓ તુંને કાલાવાલા કરીએ છીએ-તુંને અરજ કરીએ છીએ તથા હમારાં કે:ખની ઉપર દયા લાવવાને તુંને આજુજ કરીએ

છીએ. વાલેરીઆને લોકોને હાથે આપણાં દેશને હરાવનું તથા આપણાં છુટકારાને કાપી નખાવનું નહી બેઠે. તું તારા દીકરા કોરીઓલેન્સના લશ્કરમાં જ, તારી સાથે તેની સ્ત્રી વોહુરીઆને તથા તેનાં બે છોકરાંને લેઈ જ, અને તેઓ બધે જ્યાં તેને આપણા દેશ તરફથી કાલાવાલા કરે અને અમે સઘળી સ્ત્રીઓને તારી સાથે લઈ જ, અને અમે સઘળાં પગે પડીને તેની પાસ માંઘ માંગણ. એ વીહુરીઆ, તું તારા દીકરા પાસે માંગ, કે આએ શેહેરને સુલેહ આપે, અને તારી અરજ કમુખ કરે, હાં સુધી આજુજ કરવાને કહી ખામી રાખતી ના. કોરીઓલેન્સ જેવો બરો આદમી તારાં આંસુ બેઠીને દયા લાવ્યા વગર રહેશે નહી, અને અમારી સઘળી ઉમેદ તારામાં છે, વારને ચાલ વીહુરીઆ, વખત નજીક આવતો જાય છે, દર ધડીએ ધારતી વધતી જાય છે, કાંઈ વધારે વીચાર ના કર, પરત્યર તારી મેહનતને ફતેહ બસે. એ કામ તારી જુગીને લાગકનું છે, અને રોમનું શેહેર આપણ સ્ત્રીઓથી બચ્ચું એવું કહેવારો તથા તારાં નામ બંધાવ સુધી રહી જશે અને તારી સાથે અમે સઘળાં માન મેલવશું.”

એ સજીનો સાંભળીને કોરીઓલેન્સની માય વીહુરીઆએ યોડોવાર દમ ખાઈને, પોતાની આંખમાં આંસુ લાવીને તે સઘળી સ્ત્રીઓને જવાબ દીધે કે, “વેલીરીઆ, તમારી ઉમેદો પાસે નખશે છે, કાંચ ને તે ઉમેદ તમે બે ગરીબ અને કે:ખની નાચાર ધયસી સ્ત્રીઓની ઉપર રાખો છો. અમે અમારાં દેશપર ખાર કરવામાં કાંઈ ઝોલાં નથી, અને અમારાં દીકરે ઉસકેરવાને હમોને કહ્યું કહેતું નથી બેઠેલું. હમો નહી ધારતાં કે તે કામ હમારેથી બની શકે. આપણા દેશના લોકોએ ને દીને મારા છોકરા કોરીઓલેન્સને ધણી ગેરવાળી રીતે નાહસંવાની ફરજ પાડી, તે દીવસથી મારા છોકરાનું દીઘ તેના દેશ ઉપરથી ઉઠી ગયું છે, એટલું જ નહી, પણ તેના કડુંબ અને ઘેર ઉપરથી પણ તેનું દીઘ ઉઠી ગયું છે, અને જ્યારે તે અરેથી જતો રહેશે, હારે ને શબ્દો તે બોલી ગયો છે તે હું તમોને કહી સમજાવશ, હારે તમારી ખાવરી ધરે કે હું બોલું છું તે ખરું છે. જ્યારે રાખમાંથી દેશનીકાઠ-ધયાનો હોકમ લઈને તે આએ, હારે બેલા એક પ્યારે દીકરો તથા જુગી ભરેલો ભરથાર બેઈ બેસવાની દલગીરીમાં ગીરદાર ધયમાં હતાં, તેનાં છોકરાં અમારી પાસે હતાં. કોરીઓલેન્સ જેવો આએ, તેવો તે અમારેથી કેસાક દુર ઉઠ્યો રહ્યો અને યોડો વાર સુધી વગર હીમતે ચાલવે, પોતાની નજર હમારી ઉપર ટકરી રાખીને, અને આંખમાં એક આંસુ લાગ્યા વગર બેઠેલો કે-“અરે એ માય, અને તું વાંહુમીના મારી સૌથી પ્યારી બેરી, આજ દીનેથી હું તમારો નથી. હું મારા દેશની ઉપર ને ખાર ધરાવતો હોય, અથવા મારા દેશની મેં ને આકરી કીધી હતી, તેને સાહે મને દેશનીકાઠ કરવામાં આએ છે. હું આએજ વખતે જાઈ છું અને ને શેહેરમાં મારાં માથુસોને રહેવાનો હુકમ નથી, ને શેહેરમાં હું હવે કહી પાએ આવનાર નથી. વાસ્તે એ મારી માય, આએ

દુઃખનો દામ ને તારી ઉપર પડે, તે તારી ખુબી અને હીમત પ્રમાણે ખમજે, અને આજે મારાં છોકરાંએને તારી-સંભાલમાં રાખજે, અને તેઓ-તારાં તથા તેઓનાં બાપદાદાઓનાં નામને લાયકનાં ધાય, એવી તેમને કેળવણી આપજે. પરમેશ્વર કરેને એ બધાંએ પોતાના બાપનાં કરનાં વધારે ભાગ્યશાળી નીકલે, અને એઓ તારાં દુઃખના વખતમાં તને સાહય ધાય.”

કારીઓએ-સને આતું બોલતાં સાંભળીને હમે ઉભાં થયાં, અને પોકાર મારતાં તેની તરફ ગયાં કે એક વાર છેવે તેની સાથે કટી કરીએ. તેના વડા છોકરાને મેં મારા હાથમાં પકડ્યો, અને નાહલા છોકરાને વાલુખીનાએ લીધો. એ બેઠેને તેણે પોતાની નજર હમારી તરફથી ફેરવી, અને પોતાના હાથે કરીને હમેને પાછાં ખીસાડ્યાં, અને ફરીથી ‘કહું’ ને “માય, આજે ધણીથી હું તારો છોકરા નથી એવુંજ તું સમજતો-તારા ઘણવણના વખતનો ને ટેકા હતો, તે તારો પાસેથી આપણા દેશે ખેંચી લીધો છે અને વાલુખીના, તું પણ એમ સમજતો કે આજ પછી કારીઓએ-સ તારો ધણી નથી, અને પોશાય કરેને કાઢ ખીજ વધારે ભાગ્યવાન સાથે તું સુખી ધાય.” એ પ્રમાણે પોતાની માતાને તથા બાવડીને કહીને, પોતાનાં છોકરાંએની તરફ બેઠેને બોલ્યો કે “મારાં ખારાં બધાંએ, તમેએ તમારો બાપ બોલ્યો છે.”

“એ પછી તે વધારે કાંઈ બોલ્યો નહીં અને જતો રહ્યો, અને વગર પૈસે, વગર ચાકરે, અને ક્યાં જાય છે તે અમુને જણાવ્યા વગર જતો રહ્યો. એ પ્રમાણે તેને જવાને ચાર વરસ થયાં, અને તે દીનેથી તેણે પોતાના કુટુંબની કમી ખમર પુણવી નથી, તે ઉપરથી એતું માલમ પડે છે કે જાણે તેની સમઘી દુશમેની અમારીજ ઉપર છે. વાસ્તે એમાં આજ પાસેથી તમે શું ક્ષેત્રે મેલવવા ચાહો છો? આપણા ધરમના સમલા ઉપાધ્યાએ ને દીવને નહીં પીગલાવી શક્યા, તે દીવને શું બે ઓઝો પીગલાવી શકશે? અરે હું તેને શું કહું? હું તેની પાસે શું માયું? હું હું તેને એમ કહું કે, ને નીમખદરામ રહ્યો તેને બેચુનાહ દેશનીકાલ કીધો, તેને તું માક કર? તથા ને કોઢાએ તારાં બેચુથીરવણા ઉપર કરી, નેગર નહીં પેઢવાડી, તેઓની તું શરમ રાખ? અને વળી ખીજું ને કામે તેને પોતાના લશકરનો મોટા સરદાર બનાવ્યો, તેઓનો વીશવાસ તોડે? હું કેવો મેહેરો લઈને તેને કહું ને આપા સખી દેસતેને મેલી લઈને પાછો પોતાના કડવા દુશમેનેના હાથમાં આવ? શું એક રોમન માય અને રોમન બાવડી પોતાના દીકરા અને ભરપાર પાસે એવી અજર કમુલ કરાવે, કે જેથી તેની આજે હતીઆમાં આને મેલી હતીઆમાં બેહારમતી ધાય? આજે વાત ધણીજ દલગીરી ભરેલી છે, વાસ્તે અમેને આમારાં કમનસીબ ધરમાં રહેવા દેઓ, અને ને કામથી ઉલટું આમાં દુઃખ વધે, તેવું કરવાને અમેને ફરજ ના પાડો.”

કારીઓએ-સની માથે પીટુરીઆના આપા બોલવાનો કાંઈ જવાબ આપ્યો નહીં, પણ સઘલી ઓઝો રડી પડી, અને કેટલીએક પીટુરીઆને પગે પડી, કેટલીએકો વાલુખીના-

ને કાલાવાલા કીધો, કે તેની સામુને સમજાવે કે સઘલાંઓની આજે છેલ્લો ચરજ તેણીએ કમુલ રાખવી. એ પ્રમાણે સઘલીઓ ધણી બસજીદ યવા લાગી, સારે વીટુરીઆએ કારીઓએ-સનાં લશકરમાં જવાને કમુલ કીધું, અને પીને દીને સઘલી ઓઝો પીટુરીઆનાં ચેરમાં એકઠી ધઈને ગાડીઓમાં બેસીને કારીઓએ-સની છાવણી તરફ ગઈ. દુરથી આજે ગાડીઓની દાર બેઠેને તેઓ કાણુ છે તે વીશેની ખમર લેવાને સાડે કારીઓએ-સે આદમીઓ દોડાયાં. તેઓએ તેને જલદીથી આપીને કહ્યું કે તે ગાડીઓમાં તેની માય તથા તેની બેરી અને ખીજ સઘણી ઓઝો છે. એ સાંભળીને તે પોતાનાં મનમાં તરત સમજ ગયો, કે સેપટે આજે છેલ્લો ઉપાય તેને સમજવવાને સાડે કીધો છે, પણ તેણે તેને વખતે પોતાના ગમનાં દેઝાવ કીધો, કે પોતાનું ગમ ફેરવતું નહીં. પણ આજે કીયાર તેના મનમાં થોડાજ વાર રહ્યો. થોડાક ખીમતગારોને લઈને કારીઓએ-સ તે ઓઝોને સામને મંચવા ગયો, તેમાં તેણે પોતાની માયને શોક ભરેલા પોશાકમાં તથા આપો આંસુથી ગરકાવ ધણી તથા દલગીરી ભરેલા મેહેરા સાથે બેઠે, તેથી તે તરત પોતાની માયની આગળ દોડ્યો, અને તેને માય કરીને કહ્યું. એટલુંજ નહીં, પણ તેની સાથે ખીજ ઘણીક ખારના ચાપોથી વાત કરી, અને તેણીની સાથે રડ્યો, અને તેણીને પોતાની છતી સાથે લાખી. સાર પછી તેણેજ માયપણીએ તેણે પોતાની બેરીને બતાવ્યું, અને તે તેણીની સમુનીજ સાથે રહી હતી, તેથી ધણી શાખાસી આપી, અને પછી એક ખારા બાપની મીસાએ પોતાનાં છોકરાંએને કારી કીધો.

આજે પ્રમાણે બને બાવડનાં આંસુઓ બંધ થયાં પછી, વીટુરીઆ ને કામે વાસ્તે ગઈ હતી તે કારીઓએ-સને બહેર કીધું, અને તેને ધણીએક સમજાવ્યા પછી તે બોલી કે—“મારા દીકરા, તારામાં આજે શું ગોરસો અને થેલાપણું આવ્યું છે-બોદાળી આજુબુજની ચરજ કમુલ રાખે છે, પણ શું આદમી કાઠનું સાંભળે નહીં? હું કારીઓએ-સ પોતાનાં ચુરસાની હદ નહીં રાખશે? હું કમુલ કદે છું કે તારાં દેશે તારી સાથે ધણી નીમખદરામી કીધી છે, તેથી તેઓની સાથે સુલેહ કરવાને હું નહીં ગમતું હશે-પણ મારા દીકરા, તું તારી માયની ચરજ અને તેનાં આંસુ ઉપર નજર નહીં કરશે? તું એમ સમજતો હશે કે તું નાવેરીયન થોડાંની નજરમાં નીમકદરામ હશે, કે હમાં કહ્યું નહીં માને? યાદ કર, દીકરા, કે જ્યારે તું બચ્યું અને તારી જુવાનીનાં વખતમાં હતો, સારે મેં તારો કેવી ખરદાસ્ત કીધી છે-આપારે તું લગાઈઓમાં ચુટાયસો હતો, અને તારો બન દર ધડોની ધારતીમાં હતો, સારે મેં તારે વાસ્તે કેટલું દુઃખ ખમ્યું છે? તારે સાડે ખીજ મેં કેટલી જનંતો મોગવી છે તથા તારી ઉપર પડતો જુલમ બેઠાકાવ મેં કેટલી કોષણ કીધી છે તથા તારીથી જુલો પડયા પછી મારી ઉપર કેટલું દુઃખ પડ્યું હશે તેનો વીચાર કર? વાસ્તે મારા દીકરા, મારો આજે એક સમુન તું ના નહીં પાડતો-હું તને એ સીવાય ખીજ ચરજ કરનાર નથી-તું તારા ચુરસાને નરમ પાડ, અને તારાં દેશની સુલેહ લેવા પાછો ગાંઠ બાંધ. એટલુંજ નહીં, તારી પાસે આંસુ છે, તેજ મને આપ, એટલે હું સુખી થઈ એમ કહેવાશે. તું તારાં દીવને એવા ચુરસાથી છોડાવ અને તારા દીવસ હવે સઘલાં સુલેહની વચ્ચર થશે અને હું જ્યારે શેમમાં સુલેહની પુણ ખમર લઈ જસરા, સારે લોકો કેવી ખુશાબી સાથે મને મકશે,

તેઓ મને કેવું માન આપશે, માઈ નામ કેવું જાવેલાન સુધી. રહી જશે અને મારી હવે પછીની જીંદગી હું કેવી પુરતી સામે ચુલરીશ, તે વીશેના વીચાર કર." એ પ્રમાણે વીહુરીઆ બોલતી હતી તેને કારીઓલે-સે કશી રીતે અટકાવી નહી, અને તે બોલતી યુગી રહી સાર પછી પોતે પણ મુગી રહ્યો. કારીઓલે-સેના જીવમાં એક વીચાર પોતાના યુરસાને તથા નીમખદરામ બોદાની ઉપર વેર લેવાનો આવ્યો; અને બીજો વીચાર પોતાની માથાનારમ બોલવાનો આવ્યો. વીહુરીઆએ જોયું કે તેને હજુર સુધી બોલતો નહી, સારે તેને ધારતી લાગી કે તે તેની અરજને કમુદ નથી રાખતો, સારે ફરીથી બોલી કે, "અરે મારા દીકરા, તું મને કાંઈ નહી જવાબ આપતો? શું તારી માથ ને તારી આગળ આટલી આચુલ કરે છે, તથા આટલી નને છે, તેની અરજ કમુદ કરવાને તુંને સરમ લાગે છે? ને એકુંજ હોય તો આજે દસગીરી ભરેલી જીંદગાની વધારે દહાડા મને શું કરવા જોઈએ?" એવા સમ્પ્રદે બોલીને પોતાની આંખમાં આંસુ લાગીને કારીઓલે-સેને પગે પડી, અને તેની બેસીએ તથા તેનાં જમ્પાંચોએ તથા સંધળી સ્ત્રીઓએ પણ તેમજ કહ્યું, અને સંધળીઓએ એક અવાજે કારીઓલે-સેને અરજ દીધી કે, તેઓની ઉપર દયા લાવે.

આજે પ્રમાણેના દસગીરી ભરેશે દેખાય તે લશકરના બીજા અમલદારથી જેવાઈ રાકાયો નહી, તેથી તેઓએ નજર ફેરવી, અને કારીઓલે-સેને કું તેની માથ તેને પગે પડે છે, તેથી ધણે પ્રમરણો, અને કહ્યું કે, "અરે માથ, તું શું કરે છે?" અને તેના હાથ પાસથી પકડીને તેને ઉઠાડી, અને પછી તેને કહ્યું કે, "સેગના સેફેરનો જવાબ થયો, પણ તારા દીકરાને જાન સલામત નથી." એટલું કહીને બીજે દીને કારીઓલે-સે પોતાનું લશકર લાંબી ઉઠાડ્યું અને પાછો ફર્યો.

આજે પ્રમાણે કારીઓલે-સે પોતાની માતાનું કહ્યું કમુદ રાખ્યું, અને પોતાની માતાને સમુદ કમુદ રાખવાને સાઈ જેઓની ઉપર તેનું ધર્મ વેર હતું તથા જેઓ તેના પાંખમાં સારી પેટે આવ્યા હતા તેઓને જ્યા દીધા, પણ કારીઓલે-સે એમ કહ્યું હતું કે "તારા દીકરાને જાન સલામત નથી." તેજ પ્રમાણે જાયું. કારીઓલે-સે તે લશકર લઈને "વાલે-શીઅન" લોકોનાં દેશમાં પાછો ગયો, લાં તેને ગરદન મારવામાં આવ્યો હતો, એકે એકે કે તેને આંખે મોટું લશકર આપીને મોકલ્યો હતો, તેનું કાંઈજ તેને કીડું નહી, તેથી વાલેશીઅન લોકોની સાથે ગોળા દગા દીધા. આજે મેહાલ ખમવામાં કારીઓલે-સે ધણીજ ધીરજ ખતાવી હતી. જિ-પણે હકોકત વાંચાથી દરેક જગ્યનું દીઠ પીગદયા વગર રહેશે નહી. એ હકોકત ઉપરથી "કારીઓલે-સે" વીશે સર્વે કાઈને ધણે મોટા વીચાર આવશે. પોતાની માતાના સમુ-નોને માથ ઉપર સઢગવનારા ગાલા છોકરાઓ યોગ્ય જનમતા હશે. પોતાના દુશમનો ઉપર મનમુલ વેર તથા એક મોટી ફેલેક, અને ધરખર જોઈયું તો રાજ, તેણે પોતાની માતાના સમુનો ઉપર મેયું, એટલુંજ નહી, પણ પોતાની માતાના સમુનોને વાસ્તે પોતાનો જીવ આપવાની ધારતી પણ નહી રાખી. ધન છે એવી માતાઓને! અને ધન છે એવા બેટાઓને કે જેઓ માતાને ખાતર પોતાનો જાન આપવાની પણ દરકાર કરતા નથી! કારીઓલે-સેના આજે દાખલે સર્વે કોષ્ટ્યે પોતાના દીવમાં કોટરી રાખવા જોઈએ.

એક જરૂરિયાતી આવુ.

એલસ્ટન હાર્થના ચલકાટ.

મ ક ર જુ ર જુ.

ક શીયાલાની રાતે હમો હવે જેઓ બાકી રહ્યાં હતાં તેઓ સર્વે સઘડી આગળ બેઠલાં હતાં. તે સઘડીના ઉત્તમ મારી રથનાં શાંત ચેહેરા ઉપર પડીને પછી દર બેઠેલી ખુખસુરત ઈદીયની ઉપર પડતો હતો, કે જેથી ગલીયાપર બેસીને તે અરથીર અજવાળામાં કાંઈ વાંચવાની કારીલ કરતી હતી. મોટી હાથાની ખુ-રસીપર બેસીને મારા પીતાં એકા ખાતા હતા, અને હું મારા કોષપર બેઠાહને બાહર ને પવન બેસજથ યુકતા હતો, તેનો સાથ સાંભળતો પડેશો હતો.

એવામાં દીવાનખાનાનો ઘંટ બેરમાં વાગવાનો સાથ આવ્યો-તે વખતે તે એક અસાધારણ સાથ હતો-અને મેં જોયું કે તે સાથે કરીને રથ કાંઈ અજબ જેવી રીતે ચોડી. બીજા પગેજ માલકમ લેજ અંદર દાખલ થયો; અને તેના ખુખસુરત ચેહેરા ઉપર કાંઈ અજબ જેવી પુરાશી પથરાઈ રહી હતી, કે જે ઉપરથી હમોને માનવાને ટુરતજ કારણ મશ્યું કે તે કાંઈ સારી ખબર લાવ્યો હતો.

રથનું મોઢું જેવા ભેગ થયું હતું, અને કે તેથી કાંઈ બોલી નહી હતી; પણ તેણે ચેહેરા મેં જણ્યુંએકે જોયો હતો, કારણ કે છેલ્લો ઘોડોક વખત થયો તેથી ધણી વીચારવત અને ગંભીર દીસતી હતી.

હમોએ જલદીથી જાણ્યું કે તે શા વાસ્તે આવ્યો હતો. સાંજે પુસ્તકશાળામાં એક ખુરસી ઉપર હું બેઠેલો હતો, તે વખતે રથ મારી આગળ આવી, અને મને જણાવ્યું કે માલકમનું પડેસમોજ ઘોડે દુર કાકટરનો ધધો ચલાવવાનું નહી થયું હતું; તે સાથે હવે તેણીને વાસ્તે એક નવાં ધરની તેવારી થતી હતી; અને પછી ધીમે અવાજે તેણી બોલી, "અને હવે એની સાથે પરજવા સાઈ" એને મને પુછ્યું છે.

"પણ રથ—"

"તું મારો કોલ યાદ કરતો હશે, આરમી. શું હવે કદીય જોઈએ એટલી ઉમરની નથી થઈ?"
"તારી જગા લેવાને શું કદીય ઉમરમાં આવી છે?"
હું બોલ્યો, "એક ટેકાણાં વગરની, વગર વીચારની, સત્તર વરસની છોકરી! એ, રથ! તારા પીતાને વાસ્તે વીચાર કર."
"હું કરું છું; પણ આરમી, મને માલકમ વાસ્તે પણ વીચાર કરવો જોઈએ."

“હા, પણ એ ચોખી શકશે; એ હજુર ધણે જુવાન છે. એ તને હાં દર રોજ જોઈ શકશે, અને ખચ્ચીત—”

“ઓ! તું નથી સમજતો—તને નથી માલમ,” ગરીબ રૂધ મારા તકીયાએ વચ્ચે પોતાનું માથું સંતાડીને રડતાં રડતાં બોલી; “માલકમ કહે છે એ હમણાં હું નહીં કરશ તો એ એમ સમજશે કે હું એને ચાહતી નથી, અને મને સુખ નહીં પડતું” કે હું શું કરું. ઓ માતા-માતા! મારી વાહાલી માતા! મારે આ વખતે તું હાં મારી મદદ દે! ”

તે હુમલાયક, ઝનઝનાત લાગે એવું રડવાનું, મારાં હાથ-રખાં તીર માફક લાગ્યાં.

“રૂધ, મારી વાહાલી, એમ ના કર-એમ ના રડ,” હું બોલ્યો. “તું ને ખરું કરશે તે વારતે તો માર માલકમ તને વધારે ચાહશે.”

“પણ શું એ હું ખરું કરશ, સારે મેં એને મારા ખ્યારનો કાલ આપ્યો છે તે? શું એ ખરું છે?”

તેણીને શું જવાબ આપવો તે મને સુઝ્યું નહીં, તેથી તેણીને શાંત કરવા ફક્ત હું તેણીનાં મુંદર બાલપર હાથ ફેરવવા લાગે. અતે હું બોલ્યો, “આપણા પીતા શું કહે છે?”

“ઓ, તેઓ તો કાંઈ સાંભળતાજ નથી. તેઓ તો કહેય કે જે હું જમ્યા તો મારી જશે. એવો મને મારો કલ યાદ દેવાય છે, અને છઠીયને વારતે જણે તેણી એક નાહતું બાલક હોય તેમ બોલે છે, અને તેથી માલકમ ગુસ્સે યાય છે.”

“મારી ગરીબ રૂધ! પણ જ્યારે એવો આટલા વીરધ છે, સારે તું શું કરશે?”

“હું જાણતી નથી; મારીથી વીચાર નહીં થતો. હું હુમ્મુય કે મુગે મોઢેને ખોટી યવાનું માલકમ કહ્યુંલ કરે. હવે ફક્ત નજી વરસજ બાકી છે; છઠીય લગભગ હાલમાં અઢાર વરસની તો થય છે.”

“એને ખોટી યવું પડશેજ,” હું જોશમાં આવી બોલ્યો, “રૂધ, હમોને જોડીને તું ના જતી.”

“હવે હું મારા મોરડામાં જાઉં છું. મને શાંત યવુંજ નોંધ્યું; મને વીચાર કરવો નોંધ્યું,” તેણીએ જવાબ આપ્યો. “સહવારે હું એને સધવું કેહેવસ; ને ખરું છે તે મને કરવું નોંધ્યું.”

અને તે ખરું હતું કે ખોટું હતું, પણ રૂધે બીજી સહવારે માલકમને કહ્યું કે તેણી તે વખતે પોતાનું ઘર જોડી શકતી નહીં હતી, કારણ કે તેણીનાં પીતાનો સધળો આધાર તેણી ઉપર હતો, અને તે હાલમાં ધણે માંદો ચાલ્યા કરતો હતો. તેણીએ તેને પુછ્યું હતું કે છઠીય તેણીની જગા વેઇ ચકે લાં વેર વરસ એ વરસ તે ચોળશે કે તેનાં કાઠમાંથી છુટો થઇ જશે? પણ આ છેલ્લા બોલો તેણી બોલી સારે તેણી જાણતી હતી કે તે અમસયાજ હતો; કારણ કે ને ખ્યાર તેણે તેણીને આપ્યો હતો તેમાં તેણીને પુરતો બરસો હતો, અને તેમ બોલ્યા પછી આંસુભરી આંખે તેની તરફ બરસાઈ અને મગરૂરીથી બોલા લાગી, કે તે પીતાનો કાલ તોડે છે કે રાખે છે.

તે પ્રથમ તો ધણે ગુસ્સે યયો; પછી રૂધને ધણી માફક એજને તે બોલ્યો કે તે ચોખશે, તો ને કે તેમ તે બીલકુલ ખુશીથી નહીં કરતો હતો.

તે તેણીની આટલો નમદીક હવે રહેશે એમ જાણીને તો રૂધને જાણે નવો જીવ આગ્યો, તો ને કે પેલા આગલા મુંદર દુનાલાનાં દીવસોમાં જેમ તેણી તેને હમેશાં જોઈ હતી, તેમ હવે કાંઈ યવું ન હતું, કારણ ધરની સધળી જાનક, અને અમારા પીતાની બરદાસ્ત કરવામાં તેણીનો ધણે વખત શેકાઈ જતો હતો. આ પ્રમાણે એક વરસ વેર ચાલ્યા કીધું, અને પછી મેં કાંઈ ફેરફાર નોંધ્યો. હમેશાની માફક માલકમ જેમ આવતો ચાલુજ હતો, પણ તે કાંઈ રૂધની મુલાકાત લેવા નહીં આવતો હતો. જેમ હમેશાં સર્વે હમેશાં સાંદળને સમે બેસતાં હતાં તેમ તે વડનાં ઝાડ હેઠલ જ્યારે હમેશાં બેસતાં, સારે હું જોતો હતો કે રૂધ કેરતાં કાંઈ બીજી ઉપર તેની નજર વધારે દોડતી હતી; એક વધારે જુવાન, વધારે જુમ્મરત, રૂધનો આગળ હતો તે કરતાં પણ વધારે સોદ્ધવામના મેહેરા ઉપર તે પોતાની નજર ફેંકતો હતો. ને કવીતાએ આગળના વખતમાં તે રૂધ આગળ વાંચતો હતો, તે હવે છઠીય આગળ વાંચવા લાગે; ને રસ્તા ઉપર રૂધ સાથે તે ફરતો હતો, લાં હવે છઠીય સાથે ફરવા લાગે; તે ખરેખર હવે પોતાની ભવિષ્યની સાલીનો ખ્યાર જીતવાની બનતી કોરીશ કરતો હતો.

એક સાંદળે મેં એ બાળકસર છઠીયને કહ્યું, “તું જાણે છે કે રૂધને એની સાથે બેસીને વાંચવાનું ધણું પસંદ છે અને હમેશાં ચાહા પીવા આગમય એક કલાક તેણી લાં આવે છે, સારે તું આમ શા માટે જાય છે? કારણ કે રૂધ હવે કોઈથી શેકાયથી રહે છે કે ને વખત તેણીને બાદર આવવાનો થયે છે, તેમાં પણ તું માલકમ સાથે ફરવા જાય છે, તેનું બચારી એને કેહેવું લાગતું હશે!”

મારી બેઠેનનાં માલપર રતાસ ચડ્યો. “હું ધારું છું કે રૂધ એને શરમ ભરી રીતે તુચ્છકારી કાઢે છે,” તેણી ગુસ્સાથી બોલી, “અને મને તો અન્યથા લાગે છે કે એ એમ કેમ સધવું ખગી જાય છે.”

“આપણે વારતે એ બચારી આટલું જાણું કરે છે, સારે આનું તેણીને વારતે બોલવાનું તને ધણું શરમ બરેલું છે.” મેં જવાબ આપ્યો.

“આવો યડો અને ખોટો ખ્યાર ને રૂધ એને આપે છે, તે કાંઈ ખગી નહીં જાય; મારી ખાતરી છે કે તેનું એને ધણું લાગે છે.”

“એને તને કાંઈ કહ્યું છે કે એ રૂધનાં ખ્યારથી અસંતોષી થયો છે?” તેણીનાં મેહેરા તરફ આગુતરતાથી જોઈ મેં પુછ્યું, કે ને વખતે તેણીએ પોતાનું મોઢું ફેરવી નાખ્યું.

“નહી, તેમજ કાંઈ કહ્યું નથી,” તેણીએ જવાબ આપ્યો; “પણ મેમ હું જોઈ શકું છું.”

“ખમરદાર, છઠીય—ખમરદાર, તું બોલે તે સંભળાને બોલજે.” અને વધુ બોલવાનો વખત નહીં આપતો, તેણી

લાંથી જલદીથી ચાલી ગઇ. આકાશ ઉપર એક નાહતું વાદલ ઘેરાય આવ્યું હતું, અને તે યોડા વખતમાં હમારી વાહાલી રથનાં સરપર પુકડ્યું.

એક દીવસ રથ, માલકમ અને હું આગળા મોટા ઝોર-ગામ ખેડમાં હતાં. ઇદીય શીકી અને દુઃખી દેખાતીથી રથેજ તેણીને ઉડાડીને પોશક બદલીને માલકમ સાથે યોડાપર ફરવા જવા માટે મોકલી. જ્યારે ઇદીયનાં બાહર ગયા પછી બારણું બંધ થયું, ત્યારે મારી બેઠેન બોલી, “આ છેકરી દાહડે દાહડે કેવી યુગસુરત થતી જાય છે !”

ઉપજી તેણી બોલી રહી કે માલકમ ચોકિયો, અને પછી જાણે યાદ આવ્યું હોય તેમ બોલ્યો, “પાંચ વરસ આગમચ જેવી તું હતી તેવીજ એ હાલમાં છે.”

“અરે, નહી—નહી માલકમ, પ્યારની આજદમાં એ તું પીસતી જાએ છે.” હમારી રથે જાગ્યા આવ્યો. “જ્યારે તે મને બેંધ, ત્યારે હાલમાં જેવી ઇદીય છે તેવીજ તે વખતે હતે તો, હું બાણું છું કે તું કાણુને પસંદ કરતે.”

ઉપજી તેણી મજકરીમાં બોલી કે જોછયે એ કાંઇ તેણીને બોલેજી ‘મોડું’ પાડે છે, પણ તેમ કાંઇ તેણે કીધું નહી. તેના ચેહેરા પર જોસખંધ રતાસ મહડી આવ્યો. રથે તે જોયું, અને તેમજ મેં પણ જોયું; આફસોસ ! મારી બેઠેન, એટલું છતાં પણ તે જ્યારે એના ચેહેસ તરફ જોયું ત્યારે તારી પુર આશા કરી તારા જીવરમાંજ રહી ગઈ હશે ! એક જીનાલાના દીસ પર જેમ આકાશ પર એકદમ વાદલાં બરાબ આવે છે, તેમ તારા બપોરના દીવસનો ઉજસ તને કેવો ઝાંખો થતો દીસ્યો હશે !

એક કમરસ્તાનમાં જેવી યુપકીદી ફેલાએ તેવી યુપકીદી હોમો વધે પંથરાઈ રહી હતી, અને અચ્ચત તે ખરેખર હતું, કારણ તે પહે રથ પોતાની જીંદગીની સખી આશાઓ ઘોર મધે દાટતી હતી !

ઇદીય યોડા વખતમાં પાછી આવી, અરે જેમ જો તેમ જલદીથી લાંબી નીળી જવાને માલકમ ધણે આવુર દીસતો હતો. રથ ખાલી આગળ જઈને ઉભી રહી, અને તેઓને યોડા પર સ્વાર થઈ જતાં જોઈને પછી તે ઝોરડો છોડી ચાલી ગઈ.

જીંદગીની તે લડત તેણી કેમ લડી હશે તે મને માલમ નથી; તે દીવસના પાકીના લાંબા, યુપકીદી ભયં કલાકો રથે પોતાના ઝોરડામાં કેમ પસાર કીધા હશે તેની મારી પાસે મોંઘ નથી; પણ જ્યારે તેણી મારી આગળ પાછી ફરી ત્યારે તેણીના ચેહેસપર પોતાના જીવ સાધની લડાઈની નીચાની ખુશી દીસતી હતી—એક અજાનબ જેવો શીકો ચેહેરો, પણ ધણેજ સચુરીવાળો, કે જેવો ચેહેરો મારી માતાના મરણ વખતનો ધણે હતો; અને જો કે તેણી બોલી ત્યારે તેણીના મીઠા હોઠો ધુજતા હતા, તોપણ તેણીના બોલો હમેશા જેવા નરમાસ અને ખારસી ભરેલા હતા.

“આરતી,” તેણી મારી બેઠક આગળ ચુંકણ મરડીએ

બેસીને બોલી, “કાંઈ બાબદમાં મને તારી મદદ જોઈએ છે.” “હું જાણું છું, તે શું છે તે હું સંમજી છું,” હું ધીમે અવાજે બોલીયો. “તે તું ના બોલતી રથ.”

“મને કાંઈ કહેવાનું છે—માલકમ લેંગતે.” (તે નામ તેણીના યુખમાંથી જમરનસ્તીએ નીકળ્યું) “અને મારી મરજ છે કે આને સાંજે તું ઇદીયને સેતરજના એક દાવમાં રોલી રાખે; તું એમ કરશે ?”

“હા,” હું લથડતા અવાજે બોલ્યો. “એ રથ !”

“નહી એમ નાં કર, વાહાલા આરતી—એમ નાં કર ! હું સચળું ખમી શકીશ, પણ મને કોઇ દયા કરે તે મારાથી ખમવાનું નથી; મુદા ખાતર મને દયા ના ખતાવ.”

“પણ કદાચ તેમ નહીયી હશે; કદાચ એ હજુર તને આદતો હશે.” એ મારા બોલો જાણે તેણીને ઈર્ષ કરતા હોય તેમ તેનેથી તેણી ધુજવા લાગી.

“મારા જીવરમાં મને ઘણું લાગે છે,” તેણી બોલી; “હું આંધલી થઈ—એવકુદ્દ થઈ !” તે રાતે માલકમ લેંગ દમો સાથે પાતું લેનાર હતો; અને તે ખાણું લેવાયા બાદ જ્યારે મારા પીતા પુસ્તકશાળામાં બેસી એકાં ખાતા હતા, ત્યારે દીવાનાખાનામાં બેસીને સેતરજના એક દાવ લેવા મેં ઇદીયને કહ્યું. ત્યારે રથ માલકમ આગળ ગઇ અને બોલી, “આગલા ઝોરડામાં આપીને જરા મારી સાથે વાત કરશો ? મને તેમને કાંઈ કહેવાનું છે.”

તે ઘુરતજ તેણીની પુઠે ગયો, અને જ્યારે તેઓ બહાર ગયાં ત્યારે ઇદીય તેઓને તીકતી બેઠી. યોડા વારમાં તેણી ચોંકી, અને પાસેની તેજસ પરથી રમતની ચીજે જઈને લઇ આવી. તેણીની રમત ઉતાવળી, વગર લીપારની અને બેધવાન હતી અને તેથી સેહેલાઈએ મેં તેણીને દરાધી.

“ઇદીય,” હું બોલ્યો, “તું ધયાન નથી આપતી.”

“હું રમી નહી શકતી,” તેણી બોલી, અને તેખસને આંચકો મારી ખીસારી નાંખીને, સપકીની પાસે એક નાહતું ધસ્તાન લઈ ઉપર બેઠી અને કાપવતી ચોતાનું મોઢ છુપાવ્યું.

જો કે તેણીનાં આંગણાંઓ વચ્ચેથી આંસુઓ વધકતાં હતાં, તોપણ પહેલે મેં કાંઈ તેની ખજર લીધી નહી; પણ પછી ઘુરતજ, છાતી કાઢી નાંખે એવું એક મોઢું ડસકું નીકળતાંજ હું બોલ્યો, “ખ્યારી ઇદીય, શું છે ?”

“એ આરતી—આરતી ! મને કોઈને પણ કહેવું જોઈએ, જો હું નહી કહેવસ તો મારું જીવર તુડી જશે.”

“તને ખમવું હોય તો મને કહે,” હું ધણે ગંભીર થઈને બોલ્યો.

“તું મને બદનામ કરશે—તે મને અસાર આગમચની બદનામ કીધી છે. જ્યારે સચળું જાણુશે ત્યારે તું મને ધી-કારશે.”

“હું સચળું જાણું છું ઇદીય, હું માલકમ લેંગતે આદે છે, કે જે તારી બેઠેન રથ સાથે પરજીનાર છે.”

“હા-હા-હા! પણ જેવો હું એને માફું છું, તેમ રૂપ નથી કરતી—એણીથી યદ્ય શકેજ નહીં.”

“રૂપનાં દીક્ષીની વાત કાંઈ તું જાણી શકેજ નહીં,” કાંઈક દંડી રીતે હું બોલ્યો. “તારી પાસ કાંઈ પણ કારણ છે કે જેથી તું ધારે છે કે માલકમ તને માફે છે?”

“કાંઈ પણ દીવસ દરમિયાને પ્યાર વીશે વાત કરીજ નથી,” તેણીએ જવાબ આપ્યો, “અને તેમ દરરોજ કરે એવો એ માણસ છેજ નહીં. એ ઘણો ઉમદા ખપાસનો છે—ઘણો આખરે વાળો છે, પણ—પણ—તું જો કે એ રૂપને કેટલી યોડી વખત જુએ છે, અને મને કેટલી બધી વખત મળે છે, અને એ કેવો એખરો પડી ગયો છે—અને—અને રૂપ કરતાં મને તમે લોક કેવી સેહેસાઈએ ખોધ શકો.”

“રૂપ રહે—રૂપ રહે, મારી અણસમજ બેહેન!” હું બોલ્યો, અને મારા આવા કડોર સારે ઇંદીય બીહીયા લાગી. “આપણે રૂપ વીશે કાંઈ બોલશું નહીં, પણ તારે વાસ્તે, મારી મરીખ નહાની ઇંદીય, તારે વાસ્તે કે જેણે આંખે ઘણું બે-વકુરી ભરેલું” અને ખોટું કર્યું છે.”

“મને માફ કરનાર કાંઈ નહીં હતું—મને કહેનાર કાંઈ નહીં હતું” તેણી ડચકાં ખાતી ખાતી ધીમા અવાજે બોલી.

“આહા! મરીખ વા મગરનું ખચ્ચું!” તેણીના નરમ ખાલ પર મારા હાથ મુકી હું બોલ્યો.

“આ, હું પણ મરી જઈને આપણી માતા અને મે ફલાવ-રની કોઠમાં મુઠી દેને તો કેહેવું સારું!” તેણી બોલી “હું શું કરીશ!—હું શું કરીશ?”

મેં તેણીને રડવાનું લીધી, અને થોડે થોડે વારે દીક્ષાસના કાંઈ બોલો બોલ્યાનું કીધો. અતિ ઝોરડાનાં ખાચખાંતું કરું કરું અને રૂપ હજવેથી અંદર દાખલ થઈ. દોડી જવા માગતી હોય તેમ ઇંદીય ચમકીને ઉઠી ઉભી થઈ, પણ રૂપે થોડાનો હાથ તેણીનાં ખભાં ઉપર મુક્યો અને નરમાસથી બોલી, “ઈંદીય, મારી વાદાલી, તું જતી ના રહે, મને કાંઈ તને કહેવાનું છે.”

આ વખતે દીવાનખાનાનું બારણું ઝડપમાં બંધ થઈ, અને બગીચાની કાંસરાળી જમીન ઉપર ઉપાવળાં પગલાંનો સાદ દમારા કાન પર પડ્યો.

રૂપનો ચોરેશ મેં હુજતાં જોયો, એક પળ તેણીની મીઠી આંખમાં તરખતો આતશ સળગી ઉઠ્યો, પણ તે જલ્દી રહ્યો, અને પોતે બોલવાનું શરૂ કર્યું હતું તે કરતાં પણ નરમાસ બરેલા સારે બોલવા લાગી, “આરમી તું પણ જોતા ના રહે. તું સાંભળશે તો કાંઈ તેથી ઇંદીયને અડચણ નથી થવાની.” અને પછી તેણી ઇંદીયનાં કનપર પડી ધીમેથી બોલી, “માલકમ સાથ દેને હું અદરાયલી નથી.”

ઇંદીયના આંસુથી ભીગાએલા માથેપર એક પલ રતાસ ચઢ્યો; પણ પછી પેટેએ કરતાં પણ સહેદ થઈ ગયા, પણ રૂપે બોલવાનું આગળ ચલાવ્યું; એ ઘણું દુઃખી છે; તને એને દીક્ષાસો આપવો નેહાયે. મારી પ્યારી, તું એટલી બીહી

ના, એને કાંઈ પણ ખોટું કર્યું નથી. એ તો મેજ એ કારન તોડ્યું છે.”

હવે ઇંદીયનાં ચોદામાંથી જોસખંચ બોલો નીકળી પડ્યા: “આ રૂપ! ત્યારે તું એને નથી માહતી અને હું તેમ કરું? આ ખુશ, હું તારો કેટલો ઉપકાર માતું.”

રૂપ કાંઈ પણ બોલી નહીં, પણ ઇંદીયના ઉપલા સપા-ભી કાટ કાટ થતાં જીમરે મારી તરફ જોવા લાગી, અને જાણે યુગે ચોઢરે મને પુછતી હોય કે, “આ આરમી, તેણી બોલે છે તે તું સાંભળે છે?” તેણી ચોડીક પલ વીચારનાંજ નજર નીચી કરી ઉભી રહી અને તે તેણીના આંખર ચોરેશ નેહ ઇંદીયના દીક્ષમાં કાંઈ યદ્ય આપ્યું, કારણ રૂપનો જે હાથ તેણીનાં ખભાં ઉપર તેકરેલો હતો, તે ઉપર ઝડપમાં મુઠી લઈ તેણી સાંધી ચાલી ગઈ. હાર પછી મારી બેહેન મારી આગલ આવી.

“આરમી, દેવે તું ખુશી ધશે કે હું તને ‘છોકી જનાર નથી?’” તેણીએ મને પુછ્યું.

જવાબને બદલે મેં તેણીને એક ચુંબી લીધી, કારણ મારી કાંઈ બોલાઈ શકાયું નહીં, અને તેણી મારી તરફ જોઈને હસી અને જાણે કાલાવાલા કરતી હોય કે, ‘તને નહીં છોકી જવા વાસ્તે મને બોહીસ કર.’ ચોડીક પલવેર દરમિયાને જન મુગાંજ બેસી રહ્યાં, પણ પછી યોડે વારે તેણી બોલી:— “આરમી, તને માફ છે, તું એક વખત બોલ્યો દેનો કે તું મને કેવી છોકી શકશે નહીં?”

“હા, અને તું પણ બોલી હતી કે, ‘ત્યારે તો ખુશ અને મદદ કરે!’”

“અને તેણે મને ખરેખર મદદ કરી છે,” તેણી માનની લાગણી સાથ બોલી.

જે માણસ જીમને ખાતર પોતાની આશા અને ઉમેદનો ભોગ આપે, તેના જેવું બીજું ફરેસતાઈ ખસલતું માણસ કોણ હશે? અને તેમજ, આ મારી દુઃખી બેહેન, તેં કર્યું છે!

યોડાજ વખતમાં માલકમ અને ઇંદીયનાં લગન થયાં. વચમાંની સમજી અડચણે રૂપે પોતે મહાડી નાખી, અને એ થયલા ફરફારનું મારા પીતાને સમજાવવાનું કાંઈ સેદનું કામ ન હતું, પણ બ્યારે તેઓએ જોયું કે તેઓની માતની બેઠીને દેવે તેઓ ખોનાર નથી, ત્યારે બોલ્યા કે “રૂપ કરતાં ઇંદીયને આપણું સેહેસાઈથી ખોધ શકશું.” પણ અરે! મારી વાદાલી મરીખ બેહેન, તારાં દુઃખ વીશે તેઓ થોડું જાણે છે! તે ને તારાં સર્વે સુખનો ભોગ આપ્યો છે, તેનો તેઓને યોડાજ ખ્યાલ છે!

વખતના વેહેવા સાથે દેવે સપણું શાંત થતું જાય છે. તે વખતની ગડગડ, ઉચ્છવાપાલ, બેચેની, ઝપડો અને શરસો, સર્વે મને દેવે માફ આપે છે. બ્યારે રૂપનો ચોરેશ તરફ હું જોતો, ત્યારે કાંઈ પણ રીતની ખુશાલી મને લાગતી નહીં. તેણીના શાંત ચોરેશ ઉપર રતાસ અને ખુશમુરતી ફરીથી એવા વાસ્તે હું મારી અંદગીનો ભોગ આપવાને પણ તૈયાર

હને. પણ અફસોસ ! તેવું જોવાની મારી સખળી આશા દત્તાઈ ગઈ છે. તેણી પોતાપરનો દુઃખનો ભોળો ધીરજથી લખેને ફરે છે. અરે મારી વાહાલી બેહેન, માલકમ અને ઇશ્યને સુખથી ફરતાં જોઈને-જે સુખની આશા તે રાખી હતી-તારાં છગરમાં કેટલું યતું દશે ! કાચે અઘાંચે ચોષ-ડીએ માલકમ આપણાં જામરે ચઢાવેા હશે ! આઠા ! ફક્ત સહેજ પછુ આગાહી મને થઈ હતે તો એ કમખત પુર-શને તારી નગરે હું પકડા નહીં દેતે, પણ મારી કમખતીય બેહેન, તારા નસીબમાં તું દુઃખી થઈને ખીમને સુખી કરવાનું જ્યાં સરજેલું, ત્યાં ગમે એટલું કરતે તોપણ કાંઈ મરતે નહીં !

જે તેણીનાં સંબંધમાં આવે, તેઓને દીલાસો અને સુખ આપવાને તેણી પોતાથી જનવું કરતી હતી. ગાઉના ગાઉ દુરવેરે તેણી "એસસતન" ની બહી જાનું તરીકે જાણીતી છે, અને ઘણુંક ઝુપડાંના ગરીબ રહેતાશીઓ, કે જેવેને તેણી રાહત આપતી હતી, તેઓ ખરાં દીલથી તેણીને દુવા ચાહતાં હતાં. તેણીનાં ભાઈનાં અને બેહેનનાં બેટા બેટીઓ પોતાની સઘલી મુશકેળીઓ અને ખુસીમરી ખમશે તેઓની આ વાહાલી કુદ્ધ અને ખાસી રથ આગલ લાવતાં, કે તેણી તેઓને દીલાસો આપે અને તેઓની ખુશાલીમાં ભાગ લે, કે જેમ કરવાને તેણી હમેશાં તત્પર છે.

મારા પીતા આજ છ વરસ થયાં મરણ પામ્યા છે, અને મારી છાંદગીનાં હર સેજ હું ખુશો આભાર માંતું છું કે આવી હેટવંતી, માથાળુ બેહેનનું સુખ મારાં નસીબમાં સરજેલું છે. "તેણીથી જેટલું બનીયું તેટલું તેણીએ કર્યું છે."

(સંખલ પુર.)

VIOLET.

ખરા હાન કરતા-રેકે પ્રકર અથવા સી, જે કાંઈ પણ પંધામાં પોતાથી બને તેટલું સરસ કરે છે, તે ખરાં દાન રત્ના છે; એક તે જાણ્ય નહીં તેવું હોય છે. ખેડત પોતાની બેહેનતણી પોતાનાં સંકેટો ભાઈબહેને પુછકારક પોતાક પુરો પાડે છે; સુધાર ઘણુંક કુઝેબોનાં આસાર સાફ થેર બનાવે છે, કારણનાં-મનિા સૌથી મરીબ દામદાર જરૂર જોયાં કપડાં પુરાં પાડે છે, હુદાર ગરમી આપે તેવી ચીજે બનાવે છે, અને માણસોને જે જોઈએ તે ધાતુ પુરી પાડે છે, વેપારી સમઘી જીજીએ એકી કરે છે ને કામની આગલ લાવે છે, વૈદ નબલાં માણસોને પાછું કહી વત લાવે છે અને આંતરીને સારાં કરે છે, શીશુક મનને ખીલવે છે ને કેળવણી આપે છે, ચીતાને યુગસુરતીની લાજણી ખીલવે છે. ખરેખર દરેક આપકદાર પંધાની આ તપાસ છે. જે કાંઈ પણ પંધો, માણસ ભવતું સુખ અને લજ્જ કરવાને લાયક નહીં હોય, તે તેને શરમ ભરેલાં જણીને તણ દેવા જોઈએ.

સોહી-કેમ જોવું જોઈએ નરેલું મોઢું કરી કેમ આળે, કું છે ? હોહી-કું દમજાનું પેલાં કુખા પટેલની ઇઠારીના દામની માંજણી કરી આળે.

સોહી-ને તે મુખે તા દહણું કે ?

હોહી-નહીર, એટલું તો જલદી દા કદી હીયું કે મને જીહક લાગે છે કે એની પાસે જેટલાં લોક કહે છે તેટલાં દાદગ્યાં નહીં હોય ?

નગત પ્રસીદ્ધ ખેલાડી મોઁ સીલવો.

માન પામેલા ફ્રેચ ખેલાડીનો જનમ વે-સ્તગેરેડેડાં ગામડાંમાં તા. ૮ મી અ-ક્ટોબર ૧૮૦૮ માં થયો હતો. તેનો પીતા ગોખીતો દેનતીચ સીલવો એક ગરીબ ખેડત હતો. સીલવો યુગસુરત નાણુક એહરાનો કાંકદો જવાન હતો. તેણે શર-આતની કેળવણી, દી કેદરસ નામના ફ્રેચ માસતરની પ્રાઈવેટ સ્કુલમાં લીધી હતી. પંદર વરસની ઉમરનો સીલવો યથે તેટલાં તેના આપે પગાર નહીં આપી શકતો તેને સ્કુલમાંથી છોડાડી લીધો. પોતાના ગરીબ માથા-ખને માથે બોળે નાખવાને બદલે, કાંઈ ચાકરી કરી પોતાનું યુજન કરવાનો વીચાર મોઁ સીલવોએ કીધો. તેણે પોતાનો વીચાર જાખને જણાવ્યો. પેહેલાં તેના આપે એ વીચાર ના કયુલ રાખ્યો, પણ સીલવાના કાલાવાદારથી અતે જવાની તેને પરવાનગી મલી. મોઁ સીલવો શોડાં કપડાં, અને ગજવામાં ચાર રપ્યા લઈ માતપીતાને મલી ધણી કરવા નીકળ્યો.

મોઁ સીલવો વેસ્ટમોરેડેડી નેરધમખરેડેડ ગમે હાં તે એક માતખર ખેડતને હાં ચાકરી રહ્યો. તેને જણાવેરા પાલવાનો અને તેઓને શીખવવાનો શોખ હતો તેથી તેને ખેતીનું કામ બીજકુલ ગમતું નહીં. તે કારણસર તે નેરધમ-ખરેડેડીની નીકડી કમખરેડેડ ખેલાડી તરીકે કમળે ગયો, જે તેનું નસીબ જગલું. નસીબ દેવી તે ગરીબ જવાનપર પરસન ધરે. કમખરેડેડાં તેણે જાદુઈ ખેત્રો કરવા માંડ્યા. તેણે જવાન વખતે ઘણું દુઃખ ખમ્યું હતું.

મોઁ સીલવોએ ૧૮૦૨ ના સાલમાં ફ્રેચ મ્યુઝમખ ખરીડક. તેણે પેરે બેલનારાં આખનારાં જમાવેરા તપા નવાઇ સરખી ચીજે, જવેરાતો, જુદી જુદી ભવનાં ચામડાંઓ, મોટી કીમતે પોતાના મ્યુઝમખને સાફ ખરીડ્યાં. તેના સંકલસથાનની નવાઈઓ જોવાને સાફ દબરે લોકો આવતા હતા. તેણે ૧૮૦૭ ના વરસમાં ઇંગલંડના સુધરેલાં દેશમાં સૌથી પેહેલી નાટકશાળા ઊંધાડી ખેલો કરવાના શર કીધો હતા. તેની પ્રખ્યાત ગાનારી મીસ રોઝા મેડરસીયર હતી. તેના મ્યુઝીયમની કીમત નજદીક ૨૦૦૦૦૦ જેટલી હતી. તેના મ્યુઝીયમમાં એટલી કીમતી ચીજો હતી, કે તેટલી ચીજે બારનમ નામના જાણીતા ઈંગ્લેન્ડ ખેલાડી પાસેથી ન હશે. મોઁ સીલવોના સંકલસથાનમાં સૌથી વખણાયેલી ચીજ તેનો માનીતો ચમરાક હાથી હતો. તે હાથી પાસે સીલવો ભત જનની કસરતો કસતી લોકોને દેખત કરતો હતો.

તે હાથી એટલો પ્રખ્યાત થવા લાગ્યો કે તેના નામની દુકાનદારો ચીજે રાખવા લાગ્યા. તેઓ પોતાની ચીજના નામની આગળ જમજો નામ રાખવામાં એક બીજ સાથે દેરી-કાંઈ કરતા હતા, જેવી કે "જમજો નેડેરો, જમજો તાઈ, જમજો કાલર, જમજો વોચ, જમજો ગલવ." ઈલાદી ઈલાદી.

મોઁ સીલવો ગમ્બર દોલત અને મોઢું કુટુંબ મેહી ૧૮૧૮ ના સાલની આખેરીએ મરણ પામ્યો હતો.

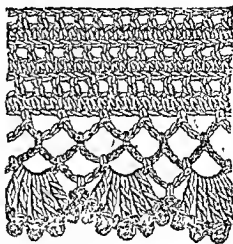
નવાજખાઈ અ. રોહ.

લ ર વા-ગુ થ વા વી શે.

નાનાં બાળક માટે એક સુઈઆએ ગુથેલી “બીબ” (હાજગું.)

નં° ૧—નાના કંઠની આવરૂતી.

નં° ૨—ગોદાં કંઠની આવરૂતી.

આ સુઈર નાની “બીબ” લાલ તથા ક્રીમ રંગના નરમ ગુંથવાનાં દોરાએ ગુંથાય છે. ગળાં આગળ સાંકડી લાલ રંગની રીબીન મુકવામાં આવી છે, જેથી આ “બીબ” બધી બપકામરી લાગે છે. એની ત્રીઠાં કંઠની આવરૂતી નંબર બીબમાં આપી છે, જે ઉપરથી બધી સેહલાઈથી ગુથી શકારી.

“બીબ” ની નેટલી પોહલાઈ બેઠતી હોય તેટલી લાંબી સાંકડી ગુથો. પહેલી હાર—ત્રણ સાંકડી છોડી ચોથીમાં આંટા લઈ એક, ત્યાર પછી દરેક પાસેની સાંકડીમાં આંટા લઈ એક ગુંથવો. બીજી હાર—ચાર સાંકડી *એક ટાંકા છોડી બીબમાં આંટા લઈ એક, એક સાંકડી *એ પ્રમાણે ગુથી જવું. ત્રીજી હાર—ત્રણ સાંકડી, *એક ટાંકા છોડી બીબમાં આંટા લઈ એક, એક સાંકડી *એ પ્રમાણે ગુથી જવું. ઉપર મુજબ બીજી અને ત્રીજી હાર અવાર નવાર ગુથી જવી. ગરદન માટે “બીબની” પોહલાઈનાં ત્રીજા ભાગ નેટલો ખાંચો વચમાં રાખી આસપાસનાં બેડ બાજુનાં ભાગની દોરો ગુથી જવી. બરાબર ઘાટ લાવવા માટે દરેક ટુકડી હારમાં એક બે ટાંકા વધતા જોડા ગુંથવા. આ ભાગ ગુંથવાનો વધારે સેહલ બનાવવા માટે એક કાગળનો કાપેલો ઘાટ અથવા તો સાંચાની બનાવેલી તૈયાર “બીબ” નમુના માટે રાખવી. બેડ બાજુ બરાબર સરખી લાવવા માટે સંભાળ રાખવી. હવે લાલ દોરા વડી ગરદનની આસપાસની કીનારી ગુથવી. પહેલી હાર—દરેક ટાંકામાં આંટા વગર એકઠા ટાંકા ગુંથવો. બીજી હાર—*તદન આંટા વગર (એટલે સેરની કડાકીને) ત્રણ ટાંકા, પાંચ સાંકડી, તેમાંની પહેલીમાં આંટા વગર એક, *અહીંયાંથી પાછું ગુથો. “બીબ”ની ફરતી કીનારી માટે ક્રીમ રંગનો દોરો લેવો અને નીચે મુજબ ગુથો:—

તદન આંટા વગર એક, પાંચ સાંકડી, બે અથવા ત્રણ ટાંકા મુકી તદન આંટા વગર એક, એ પ્રમાણે ગુથી જવું. બીજી હાર—લાલ દોરાએ. *છેલ્લી હારની પાંચ સાંકડીમાં તદન આંટા વગર એક, પાંચ સાંકડી *અહીંયાંથી ગુથી જવો. ત્રીજી હાર—ક્રીમ દોરાએ બીજી હારની માફક. ચોથી હાર—તેજ દોરાએ. *છેલ્લી હારની પાંચ સાંકડીમાં તદન આંટા વગર એક, એક સાંકડી, પાંચ સાંકડીનાં બીજા ખાંચામાં સુઈઆપર બે આંટા લઈ લાંબા પાંચ ટાંકા ગુંથવા, દરેક ટાંકાની વચમાં અંકડી સાંકડી ગુંથવી, એક સાંકડી *અહીંયાંથી પાછું ગુથી જવું. પાંચમી હાર—લાલ દોરાએ છેલ્લી હારના એક સાંકડીના પહેલા ખાંચામાં આંટા વગર એક ટાંકા, *પાંચ સાંકડી તેમાંની પહેલીમાં આંટા વગર એક, પાસેનાં ખાંચામાં આંટા વગર એક ટાંકા, *એ પ્રમાણે ગુથી જવું.

ગરદનની આસપાસ એજ મુજબની કીનારી ઉલટી બાજુએથી ગુંથવી, જેથી વાતેલા કોલરની માફક લાગશે. પહેલી હાર આંટા વગર ગુથેલા ટાંકાની હારમાંથી સર કરવી.

પીરોળ.

સ્રીની પાંચ જાતની શક્તીઓ.

વર કેવા પસંદ કરેવા.

કે છોકરીએ લગનના પત્રીય ગાંઠથી જોડાવા માટે શરીર, મને અને નીતીના કાર્યને પોતાને તૈયાર કીધા પછી, બીજા અગત્યની યીજ વર પસંદ કરવાની છે. "આ માત્રની પસંદ કરવું એ એક જ ધણી ભારી છે, જે મને ગમતો હશે તેને હું પસંદ કરીશ નહીં, અથવા તો જે મને ગમતો નહીં હશે તેને હું ના પાડી શકશો નહીં"—આવી રીતે ધણીએ

છોકરીઓ જેઓ સારી વરપણીવાળીઓ નીવડે છે તેઓ બોલે છે. તેણી જે પુરુષ તેણીને ગમતો હશે તેને પસંદ કરી શકશે નહીં, કારણ કેવા તેણીને પરણવાનું તેના હાથમાં નહીં હોય, અથવા તો (આએ કાંઈ માનવામાં આવતું નથી) તે તેણીને પરણવાને નાપુશ હોય. તેણી જે પુરુષ તેને ગમતો નથી તેની માગણી ના પાડી શકતી નથી, કારણ કે પુરુષની કોઈ તેના હાથની માગણી કરશે નહીં, અને હમેશાં તેણી કુંવારી રહી જશે એવી બીજીક તેણીને છે. તે છતાં હમે એકસ મા નીચે ધીરે કે એક છોકરી જે પુરુષને તેણી માહતી ન હોય તેને ના પાડવાને નીતીથી બંધાયેલી છે, અને એક ખરાબ બરથાર મેળવ્યા કરતાં કુંવારી રહેવાનું ધણું વધારે સારું છે.

હમે કાંઈ છોકરીઓને તેણીઓ વરડી યાચ ત્યાં સુધી પરણવાનું સુલભની રાખવા દેદતા નથી, પણ હમે ધારીએ ધીરે કે જ્યારે તેણીઓ પોતાની બર જીવાનીના વખતમાં પોતાનાં મનને લગન અને ખારના વીચારોથી બંદે છે, હારે પોતાનાં ભવિષ્યનાં સુખનો વીચાર કરતાં નથી. આએ તેઓનું વેદનું હાથપણ ધણી રીતે તુકશાનકારક નીવડે છે. કુમારી જીવંતીનાં સુખી વસેલાની મજાને તે અટકાવ કરે છે, કે જ્યારે મગજ અને હૃદયું તંદરેસ્ત અસરોથી ખીચવાને સાધુ અને સ્વતંત્ર હોય છે; તે અભવાસને વધારવાને અને સુધારવાનો અટકાવ કરે છે; તે મગજને ખાલી વીચારોથી, ઇન્દ્રિયોથી અને હવામાં કીચા બાંધવામાં રોકેલું રાખે છે, કે ન કાંઈ ફક્ત નાપુશ નહીં પણ તુકશાનકારક છે; જીવંતીનાં હાથપણ ભરેલા વીચારો ઉપરથી તે મન ઉઠાડી ચુકે છે; તે હલકા અને જાતકા વીચારો તરફ વળાણ લે છે; અને તે વારંવાર એવકુશી ભરેલા શુચિવાડામાં અને ઉતાવળા ખ્યારમાં દોરવી લાઇ જાય છે, જે દુઃખ અને શીકર ઉત્પન્ન કરે છે. કેટલીક વખતે તે વર અથવા ભૈરી પોતે શું કરે છે તે જાણે તેની અગાધ, અને તે છેકરી શરીર, મને, અને પરજીવી જીવંતીની વરની કરમે માટે લાપક ધામ તેની અગાધ, લગનમાં તેનું પરીણામ નીપજે છે.

એવાં કેટલાંક માણસો છે કે જેઓ કદી પણ વીચાર કરતાં દેખાતાં નથી કે ખ્યારની એક પત્રીય અને ગંભીર બાજુ છે, તે એક મજાક અને મજાકરીની બાજુ કરતાં વધારે છે, અને તોપણ તમે સ્ત્રીઓ જે એવી હલકી રીતે ખ્યારને

વીચાર કરશો, તો તમે ખાતરી રાખવી કે પુરુષો પણ તેમજ કરવાના; તમે જે તેની ક્રીમત સસતી આંકશો તો પુરુષો કાંઈ તેને માટે મોટી ક્રીમત સુકશે નહીં; જે તમે, જે કોઈ તમને સાધારણ બાન અને સખતતા વત્તથાવે તેની તરફ તમારું દીલ ઓછી દેશો, તો તેઓ તમારી પીક પાછળ દસશે, અને એવી યીજે બોલશે કે જે તમને કેવાજન સાંભળવા મમે. જ્યારે છોકરીઓ હજારો અભવાસ કીધેલા કાવાલાવાથી પુરુષોનું બાન ખેંચવાની કોશિશ કરે છે, હારે તેણીઓ પોતાની નીતીની નીતી અને મરતબો ભુલી જાય છે.

"તારી છોકરીને પરણાવ," એક શીલસૂક કહે છે, "અને એક મુશકેલ યીજ તે બળવેલી કહેવાશે; પણ તેણીનો હાથ એક અક્ષતમંદ માણસને આપને." આએ "મુશકેલ યીજ" બળવવાનો મોટો ભાગ એક માતાનાં ખમા ઉપર પડે છે, અને કાજ કરનારી માતાઓ કાંઈ લોકપ્રીય ગણાતી નથી, અથવા તો જ્યારે તેણી પોતાના જમાઈની અક્ષત, હુશીયારી અને નીતી સંબંધી ચુણોની કથી દરકાર કરવા વગર તેના વૈસા અને મોભાની દરકાર રાખે છે, હારે તેણીની જે મજાકરી યાચ છે તેને તેણી તદજન લાયક છે; પણ જે માતા પોતાની બેટીનાં સુખને માટે એક અક્ષતમંદ, કાલા માણસની શોધ કરે છે, તેણી તો આપણાં સંધમાં માનને કાચક છે. એક "કાલા માણસનો" અર્થ આપણે નીચે પ્રમાણે લીધો. એક હુશીયાર, ઈમાનદાર, સારા ભરૂણ અને યાપણવાલો. આટલું તો સદને જાણીતું છે કે એક પુરુષની આએ યાચવલેલામાં એક સીતું સંપૂર્ણ સુખ સમાવ્યું છે. એક જીવાન પુરુષ એક જીવાન સ્રીના હાથની માંગણી કરે છે, પણ તેણી જે ફક્ત તે કેવી જાતનો માણસ છે તે શોધી કહવાને થોભે તો તેણીને માલમ પડશે કે તે એક કીકમતી અને ભુજો શખસ છે, જે તેણીને કદી પણ સુખી કરશે નહીં, અને તેની સાથે પરણ્યાથી તેણીની ઉપર દુઃખ આવી પડશે, કારણ કે તે સારા દેખાવનો છે, અથવા તો મીઠી જર્માન હોવાથી પોતાનો હેતુ સુખાખીત બોલોમાં રજુ કરે છે, તેથી તેણી "હા" કહે છે, અને પોતાની જીવંતીના આકાશ દીવસો દાસી અને દલગીરીમાં વસવા કરે છે. "હમારે હું પરજુર," એક નીચાળે જર્મી ભુજાન છોકરી બોલી, "હારે મને એક મંદજો, જીવો, સારા બાંધાનો અને ખુબસુરત, કે જની બધાં તારીફ કરે તેવા વર જેઈશો." "હીજાંજાં તું ખોટી છે, બેહન," તેનેથી મોટી અને વધારે અક્ષતમંદ બેહન જવાબ આપ્યો, "એક જોજા સારા દેખાવના પુરુષને તપાસવાને તુંને એછી મેહનત પડશે, અને તેની સોજાતમાં સુખ મેજવવાનો વધારે લાંબો વખત તુંને મજશે." જે પુરુષો સ્ત્રીઓને અને તેણીઓના ખ્યારને માન આપતા નથી તેવા પુરુષોને પરણવા હમે એકબી છોકરીને ભલામણ કરશું નહીં.

ધી રેવરંડ જે. મારશલ મોરેલ લખે છે કે:—

"જોડા મહીનાની વાત ઉપર એક કુટુંબમાં એક દીવસે નીમસો બનેલો બાપવ મેં જોયો હતો: ખાતું પીરસવાનો વખત થયો તેટલામાં તે ધરતો ધણી મીરડાવલો, સુસ્વાભેનો

દાખલ થયો. તેની બર્ધી તરફના યોગ્ય બેઠોએ તેનો ચુરસો વધારે ઉચ્ચે, ખાવાની તેજલ તેણે જાંધી વાલી, અને બકવા, ગાળો દેવા, અને સમ ખાવા લાગ્યો. ચાકરો લાંબી નારી ગયા. છાકરોએને લાંબી લઈ જવામાં આવ્યાં, અને પરાણુઓ એક એક પછી લાંબી ચાલી ગયાં. જે તે બાનુને પુછ્યું કે લગનની આગમન તેની દાર પીવાની દેવ વીશે તેણી જાણતી હતી કે? તેણીએ જવાબ દીધો કે, નહીં. અથવા તો લગનની એક દીવસ આગમનજ તેણીને ખગર પડી, અને અણખતાં તે ધણું મોડું હતું. તે કાંઈ ધણું મોડું કહેવાયજ નહીં, પાંચ મીનીટ અગાઉ પછુ ધણું મોડું નહીં કહેવાય. હા, દેવકમાં લગનની કીવા થતી વખતે પછુ તેણીને જે ખગર મળી હતો તે તે વખતે તેણીને પુછવામાં આવતો સવાલ 'આએ પુર પને તારા પરણેલા ધણી દાખલ થું' યુદ્ધીથી કચલ રાખે છે. તેનાં જવાબમાં તેણી જે 'ના' કહેતે તે તેમાં તેણી તદન વાજળી કહેવાતે. કેઈ પછુ સ્ત્રી એક પુરુષ કે જે આ જીવન-વ્યસનનો બોગ ધર્મ પડેલો હોય, તેની સાથ જીવનની કુધી જોડાવાને અને બચાંએને એક એક બાપનાં કદવા સાથ દુનીયામાં પેદા કરવાનું વાજળી ધારશે નહીં."

એક જેનુતની છાકરી કુધની તામડી લઈને રસ્તામાંથી જતી હતી. માર્ગમાં તેણીને નીચે પ્રમાણે વીચાર આવ્યો. "આએ કુધ વેચતાં તેમાંથી જે પૈસા ઉપજશે તેનાં નજદીક ૩૦૦ ઇંડાં હું વેચાતાં લઈશ. તે ઇંડાંમાંથી નજદીક ૨૫૦ મરઘીનાં બચાં પેદા થઈ શકશે. મરઘીનાં પીકાને મોડાં કરીને વેચાશ, તો અને તેની ધણી મોટી કીમત મકશે. અને છેલ્લે વરસાદી આખેરીએ મારે બાએ જે પૈસા આવશે, તેમાંથી એક નવેા પોશાક હું ખરીદ કરીશ. આએ નવેા પોશાક પેહેરીને હું નાવાલનો મેલો યશે તેમાં જઈશ, જ્યાં બધા પુરુષો મારે દાખની માગણી કરશે, પછુ હું મારું મોડું ફેરવીને બધા જાણને ના કહેવાશું." આએ પહે તેણીએ ધ્યાનમાં ને ધ્યાનમાં પોતાનું મોડું ફેરવ્યું, જેથી તે કુધની તામડી જાળીન પર પડી ગયું, અને તેણીના કંધા ખ્યાલી વીચારોનો તેજ પહે નાશ થયો.

આએ વાત જે પડેા આવે છે તે ઉપરથી 'એક જીવાન બાનુને ધણું શીખવાનું છે. એવી ધણીએક જીવાન છાકરીએ છે જેઓ સારી પરણવાની તક પોતાની ખ્યાલી મગરની અને તેંદકરાઈને લીધે જોઇ દે છે. એવી જનની છાકરીઓમાં અક્રમ કરતાં જીવનસુરતી વધારે હોય છે, માન કરતાં કાબેલવત વધારે હોય છે, મગજની જીવનસુરતી કરતાં મોટીથી વધારે હોય છે, અને તેણીઓના દારતોમાં ડાહ્યા માણસો કરતાં મુરખો વધારે હોય છે. બાનુએ, કવી શેક્સપીયર એ વીશે શું લખે છે તે વાંચો.—

"પછુ બાનુ તમે બેદાર થાવો, શુંદણ મંડીયે પડો, અને એક સારા માણસના ખારને મારે પોદાનો ઉપકાર માનો, કારણ એક દોસ્ત દાખલ તમારા કાનમાં અને કહેતું જોઈએ કે, જ્યારે મની શકે સારે વેચાવો; બધાં જ અનિશાં તમા

શે કાંઈ બાપ આવવાનો નથી, તે માણસ પર મેદરયાની કરો, તેને ચણો, તેની માગણી કચલ રાખો."

મોટું તો યાદ રાખો કે તમે જે તમારા મગજમાં ધણી રાઈ રાખીને દરેક પુરુષોને ધીકારશો, તો તેઓ પછુ તમારી તરફ ધીકાર જતાવાને ચુકશે નહીં.

ધણું સારાં માણસો પર સંસારી કંકાસને લીધે પોતાની બર્ધીથી વારંવાર છુટા પડે છે. એક પુરુષ યાદો તે પોતાની જીને જાણી પદ્ધતિએ ચલાવી શકે, પછુ એક સ્ત્રી પાસે પોતાના ધણીને જાણી પદ્ધતિએ ચલાવાની શકતી નથી. લોડ લીટન પોતાની એક વાર્તામાં જણાવે છે કે એક યોગ્યાયો એક દીવસ એક પૈસાવાળી બાનુ સાથ પરણ્યો હતો; પછુ પોતા નાં નવાં ધરમાં આવતા, પરાણુઓ રખેને મળક મસકરી કરે એવી બીલીકથી દમેશાં ધુન્તો હતો. એકસરકુંડા એક પાદરીએ એક દીવસે તેને નીચે પ્રમાણેની સલાહ આપી કે, "કાળો ડગલો પેહડ અને તારું મોડું દમેશાં બંધ રાખ." તેની સ્ત્રી દમે ધારીએ છછે કે તેના કરતાં વધારે ધુન્તી હોવી જોઈએ. અને અરેખર જવાબેની તેણીને વર કાંઈ પછુ બેલવા મોડું ઉઘાડતો સારે તે રખેને કાંઈ "ઝારગો" મારે એવી બીલીકથી તેણી શરમથી લાલ થઈ જતી હતી.

જે છાકરીએ એવા વીચારથી પરણે છે કે તેણીઓને કાંઈ નહીં તો પેટ ભરતું ખાવાનું અને અંશ ભરતું પેહડવાનું મલશે, તેવી છાકરીઓને દમે માન આવતાં નથી; પછુ ગરીબ બીચારીઓ તેણીઓ શું કરી શકે? તેણીઓના બાઈઓની માફક તેણીઓને કુઈ ઉખેળોગી ધંધો શીખવવામાં આવતો નથી, અને દમેશાં તેણીઓને કહેવામાં આવે છે કે એક સ્ત્રીને પેહડો અને સીધી ઉતમ ધંધો પરણવાનો છે. એને જવાબ નીચે છે:—

"તદન ખરું; પછુ લગનને એક ધંધો દાખલ ગણ્યું; તેને ચુરસન અને ધંધા રોજગારનું નામ આપ્યું, એ તો આએ દુનિયાના એક સીધી ખ્યારો અને પવીજ સાટાને ખરાબ, દલકું અને લીનપસ્તી લગાડવા બરાબર છે."

"સ્ત્રીઓએ ફક્ત પૈસાનેજ વાસ્તે પરણ્યું ન જોઈએ; પછુ પૈસા વગરની તેણીઓએ પરણ્યું નહીં જોઈએ; એક પૈસાવાલો મુખ, કે જે તમને સોનેરી દેખે ચલાવેલી મુકલેશી આપે છે, તેની સાથ પરણવા કરતાં, એક ગરીબ પછુ સારા અને ડાહ્યા માણસ સાથ પરણવાનું ધણું વધારે સાફ છે. ગરીબાઈમાં પછુ સતેાથ મેલવવા એ પુરતાં પૈસાવાલા થવા બરાબર છે, પછુ ધણું લોકો તે જોઈ શકતાં નથી."

એક પૈસાવાલો જેનું પોતાના બાનુમવને નીચેલો દાખલો આપે છે. તે કહે છે કે:—

જ્યારે ચાલીસ વરસ અગાઉ હતું અને પહેલાં વસવા આવ્યો, સારે જે મારી ભૈરને કહેયું કે હું પૈસાવાલો થવા માગ્યું, તેણીએ મને જવાબ આપ્યો કે પૈસાવાલી થવા તેણી માંગતી નથી, તેણીને પુરતું સુખ મલે મોટું હોય તો ખસ પાછુ છે. હું મારે કામે મંડ્યો, અને પુષ્કળ મેદનત અને જનનજ પછી હું પૈસાવાલો થયો—જેટલો પૈસાવાલો થવા હું માંગતો હતો

તેટલો. મારાં બહુખંખરાં બધાં છોકરાંઓને મેં કેઠણે પાડેલાં છે, અને તેઓનાં સર્વેનાં જીવંત જીવંત બેતરો છે, અને દહા મારી બેરીને પુરું સુખ મળ્યું નથી.”

એક લોકપ્રીય અમેરીકન વાચક કરનાર ઓગોને તેણી-ઓની જીવંતીના સૌથી અગત્યના કાલ વીરો બોલતાં નીચલી યીખામણ આપે છે:—“હું તમને બ્રામાણ્ય કરું છું કે એવા પુરુષો સાથે તમે બોડાને કે જે પોતેજ એક દોહત હોય. જમીન, પૈસા, અને એવી બીજી ચીજો તો સારી છે, પણ તેની ઉપર કાંઈ બરસો રખાતો નથી; ધંધામાં એક એવો કમનસીબ ગોઠા લાગશે કે જે બધા પૈસાની શોધ વખતમાં ધુલધાની કરી નાખશે. એવા કેટલાક પુરુષો છે જેઓ પોતેજ દોહત છે, અને તેઓ હમેશાં પસંદ પડતા અને મોટા દીનતા હોય છે. પણ હું તમને ફરીથી કહું છું કે કોઈ સંપૂર્ણ માણસની શોધ કરતાં ના. તમને જે તેવો કોઈ માણસ મળે, કે જે જીવે કરનારે અશકત હોય, તો તેની સાથે તમે જેઠામાં નાં, તમે તેની કેવી બાબતી બનશો! બીજા બોલોમાં, એમાં કોઈ માણસો હોતાજ નથી. ભારે એક પુરુષ આપણને કહે છે કે તે કાંઈમાં શુનાઈ કરતો નથી, ભારે આપણે બધીયે ઈચ્છે કે તે જીવું બોલે છે. બે સંપૂર્ણ માણસોની સાથે મેં વ્યવહાર રાખ્યો હતો અને તે બેજે જીવ્યાઓએ અને કહ્યો છે.”

જીવાઓ—“તમારી છોકરીના હાવની માગણી કરવા હું અત્રે આવ્યો છું, ડાકટર.”

ડાકટર—“અહ, ખરેખર!”

જીવાઓ—“હા, ડાકટર, મારી પાસે તેણીને સુખ અને મોજ મળતીમાં રાખવાને પુરું છે.”

ડાકટર—“હા, હું તે જાણું છું; પણ તમે તેણીની સાથે માયા-શી વતેશો? એક સારો ભરથાર નીવડવાની હું તમારી ઉપર આશા બાંધું?”

જીવાઓ—“ડાકટર, હું સોમંદ બાહુ છું.”

ડાકટર—“કાંઈ નહીં, સોમંદ ના આવે, મારા જીવાને દોસ્ત! ખરેખર તમારી ધારણા બધી સારી છે; પણ તેણીની સાથે પરણ્યા પછી તેણીની જીવંતી કંટાળા ભરેલી નહીં બનાવે તેની મને ખાતરી કરવી જોઈએ. તમારો ડગલો કડાકી નાખે, અને તમારું કબજું કેવી હાલતમાં છે તે મને તપાસવા દેવો!”

એક પુરુષ યુ ધંધો કરે છે તેની જાણ દરકાર કરવી નહીં જોઈએ, કારણ એક અકચર અને હુશીવાર માણસ સર્વે ધંધામાં ફાવી નીકળે છે. એક જીવાને સ્ત્રીની પસંદગી અને નાપસંદગી તેણીના દોસ્તોને કેટલીક વખતે ગેરવાજબી લાગશે, પણ તે વીરો તકરાર કરવી બધી બીકટ છે.

નીચલા સવાલ જવાબો “હેનરીક સ્ટીમિંગ” પોતાની જીવંતીના લખેલાં હોવા ઉપરથી છે:—

“ડેરીક, તું જાણે છે કે તારા ભત્રીજાના ભરથારના પગે લગાડે છે!”

“હા, બાવાજી” તેણીએ જવાબ આપ્યો, “હું જાણું છું, પણ તે મારી સાથે એટલી માયાથી અને પહરેજમારીથી વાત કરે

છે કે હું તેના પગ ઉપર કદાચજ ધ્યાન આપું છું.”

“ડેરીક, પણ જીવાને ઓગો એક પુરુષના સારી વર ધરે ખરે ધ્યાન આપે છે.”

“ખબીતજ, બાવાજી” તેણીએ જવાબ આપ્યો, “પણ વી-લયમ તો જેવો છે તેવોજ મને મળે છે. તેને જે સીધા પગ હોતો તો તે કાંઈ વીલયમ સ્ટીમિંગ કહેવાતો નહીં, અને ભારે હું તેને કેવી રીતે માઠી રાખતો!”

હાલમાં જમાનાની છોકરીઓ આવી ખાખદમાં પેતાના દોસ્તોની સંસાદ કવચીતજ પુછે છે. તે છતાં હમે ધારતાં નથી કે એક દીકરીની ફરજ, જે માણસની સાથે તેણી સુખી થઈ શકે નહીં તેની સાથે પરણવાની છે. માયાપોતે પોતાનાં બચાંઓને દગગીરીમાં વારસો પોતાની પાછળ આપી જવાનો કસો દક નથી.

એક બધીપોતો વારતા લખનાર પોતાની મોપડીમાં લખે છે કે, “બધી એક ધરધણીવાળીઓ નજીવી ચીજોને મોઢું રૂપ આપે છે, જેમ કે, તેણીના વર જે મોલામાં તેણી રહેવા માગે છે તેમ તેણીને રાખી શકતો નથી; તેને શહેરમાં રહેવા મળે છે, અને તેણીને બાહરગામ રહેવા મળે છે; આથવા તેથી ઉલટું તે સારા હરિંગોને માણસ છે, પણ સ્વભાવનો ખરાબ છે; તેનાં સગાં વાહતોમાં કાંઈ બધાં સારાં નથી, અથવા તો ખરી કે ખોટી રીતે તે તેણીનાં સગાંવાહતોમાં તરફ અણુ-મગો દેખારે છે. આવી તાની નજીવી ચીજો ઉપર મુખ્ય ભેરડો વીચાર કરે છે, ભારે તેઓની સાથે અને તેઓના વરની સાથે દેખડીની રીતે સમજીનીથી વર્તવું જોઈએ, અને ધીરજથી, મન માટીને, અગત પડે તો મનઠથી અને મુજે મોઢે ખખોને, માઠી ચીજને પણ સારામાં બદલી નાખવી જોઈએ. આજે બની શકે છે, અને વારેજકીએ બનાવવામાં આવેલું પણ છે. આપણે કેટલાંક ખારના લગતોનું પરીણામ મોટી હમરની કંઝાળીપતમાં આવેલું જોઈને દગગીર થયાં છીએ, અને આપણે એવાં બીજાંઓને જેવાં છે કે જેઓએ સુખ કરવા છતાં, અને ભત્રીજાની કંઝાળીપતમાં સુખતપ કરા-વ્યા છતાં, બધું કરીને તે સ્ત્રીની સારી ચાલચલણથી, મોઢું બધું સુખ પણ છેલ્લે મેલવેલું છે.”

દરેક સ્ત્રી જે લગનના મુશકેલ માંડ્યો જોડાય છે તેને મોઢે કે વેહને શીખવું જોઈએ—સખી ચાલ જે વેહને શીખે તો-કે કોઈ પણ બે માણસો હદ વગરની મુશકેલીઓ શોધી કઢા-ડ્યા વગર, આજે દુનિયાની બાહરજ નહીં પણ એક પી-લ્ડની અંદર, જીવંતી સુધી જોડાઈ શકાય નહીં. આજે જી-શકેડીઓને સેહલું કરવાનું કામ બધું કરીને એક સ્ત્રીનું છે. તેણી પાસે મજબુત હાંકું, મોટો સ્વભાવ, હમ્મદારની સહુરી અને સૌથી વધારે ખરું, જીવાની અને કરવાની શક્તી હોવી જોઈએ. ફક્ત તે પુરુષ તરફના ખારને ખાતર, કે જે એક કંડની રીતે જોડા-યલાં જોડાને પરણી જીવંતીના ખડકોમાંથી એક શાંત દરી-યામાં લાવી ફરદુપ મુંસાફરી કરાવે છે.

દીનખાઈ.

૭ ટી પુ સુલતાન . ૭

મ ક ર ણુ ૨૪ યુ.

મરી ગયો છે, યા તો બેસુધ યઈ ગયો છે. તેને ધરીને ઉભાં રહેલાં માણસો ચોટથી બોલી ઉઠ્યાં. “તે બેસુધ યઈ ગયો છે, આપણે એને નીચે ફેંકી દઈએ.”

“તમારી પોતાની જાંઘડીને ખાતર તેમ કરતા ના,” જમાદાર બોલ્યો; “પેલી ખાણુથી પાછલ દયો-નેઈયે તો ખરા કે એને શું થયું છે.”

તેઓ તેને તાપે થયાં, અને આસ્તેથી હરખંટને એક ખડકપર સુવાડ્યો, જ્યારે જમાદાર જઈ તેની આગલ ઉભો. તેના હાથ થંડા યઈ ગયા હતા, તેનું મોઢું શીકું મરી ગયું હતું, અને તે તદ્દન મરી ગયો હોય તેવો દીસતો હતો.

“તેણે આપણને કંઈયં છે,” તે પોતાની આસપાસ ઉભેલાંઓ તરફ ફરીને બોલ્યો; “ખરેખર એ મરીજ ગયો છે. હવે શી-રંગીની બહાદુરીના બાકાં કોણ ડુંકશે. તેઓનો સરદાર વરીક એક થોડાં મુવેલાં માણસોનાં મુરડાં સ્ત્રીની માથે બેઠોશ થયા વગર ભેઈ શક્યો નહીં! શું! હુ કાકરો પર શુકું છું. મને અજળ લાગે છે કે શું કામ સુલતાન એને વાસ્તે આટલીજથી બેઠનત લેછે, અને પોતાની નોકરીમાં તેને દાખલ કરવા ઈચ્છેછે.”

“એ હવે જલદીથી મરી જશે.” તેઓમાંનો એક બોલ્યો; “તેનાં હાથ વધારે અને વધારે થંડા થતા જાય છે.”

“પોશુલ, હજી એને મરી જવું નોઈયે નહીં,” જાકર સા-હેબ બોલ્યો; “સુલતાન ભણે તો આપણું શું કરે? જા! જ-ઈને જલદીથી થોડું પાણી લાવ; તે પાછો દુશવાર થશે. એ તો ફક્ત મનરાતથી બેસુધ યઈ ગયો છે; તે થોડા વખતમાં પાછો બોલશે.”

તરતજ પેલા માણસ જમાદારના કેઢવા સુળ્ખ દોડી જઈ પાણી લઈ આવ્યો. તેઓએ થોડું હરખંટનાં મોઢાંપર ઝાંચું અને થોડું તેનાં મોઢાંમાં રેસ્યું, પણ ફેલતમાં. તે હીલ્યો ચા-લ્યો નહીં અને લાંબો વખતવેર પોતામાં જરાથી જીવ હોય એવી તેણે કાંઈપણ નીશાની, દેખાડી નહીં. બે તેનું આંખ ગરમ નહીં હોય તો તેઓ તેને મરી ગયોજા ધારતે. આ-ખરે તેણે ઘણે વખતે એક દયકું ખાણું અને આંખ ઉઘાડી આસપાસ ગમરાતથી જોવા લાગેા. તેને તેમ કરતો ભેઈ

આસપાસનાઓએ ખુશાલીનાં ચોક્રો માર્યા, પણ તેણે તે કાંઈ સાંભળ્યા નહીં અને તે પાછો બેસુધ યઈ પડ્યો. ફરીથી તેઓએ આગમચની માથે તેને સુધીમાં લાવવાને પોતાથી ખતનું કર્યું, પણ ફરીથી તે સુધીમાં આવી પાછો આગાઉની માથે તરતજ બેઠોસ થઇ ગયો. એક બે વખત તે કાંઈ બાચુંતું બોલ્યોખી, પણ કોઈ તે સમજી શક્યું નહીં.

કેટલાક કલાક વેર તેમ ચાલ્યા કહ્યું. અતે તેનું દીઠ ય-દીથી ભણે ધુજનું હોય તેવી રીતે કાંપવા લાગ્યું. જમાદાર હરખંટને પોતાનાં માણસોને સોંપી, થોડો વખત કોઈ ખીજે ટકાણે ગયો હતો. તેને આવી રીતે ધુજતો ભેઈ તથા તેની આટલી બધી સંભાળ લેવાતી ભેઈ તેને કોઈ જાણીતો મા-ણસ ધારી, તેઓએ પોતાથી બંને તેટલું કરી તેનું કુખ ઝાણું કરવાની કોશિશ કરી. એક જણાએ તેને પોતાની ગરમ ધાબલી આપી, ખીજે તેનાં દીઠમાં ગરમી લાવવા તેના હાથ ચાંપવા બેસી ગયો; જ્યારે નીજાએ ગરમ કપડું કરી તેની ખીક તથા માંધાંપર સેક ક્યું, પણ સધલું ફેકટમાં ગયું અને તેની ધુજરી તો ચાલુજ રહી. થોડા વખતમાં આવી હાલતમાં રહેવા પછી તેને એકદગ ધધરીને તાવ ચ-હડી આવ્યો તથા તે લવારો બારો કરવા લાગેા. તે કોઈ વેલા ઉઝેજમાં બોલતો તો કોઈ વેલા હાંદુરચાનીમાં જખડતો. તેની આસપાસ ઉભેલાં તે બેમાની એક પણ બાપા સમજી શકતાં ન હોવાથી તેઓએ મસેલેલત કરી એનું ટેકડું કે બંદીવાનોમાંનો એક તેની પાસેતો પાસે રહે. તેને જરૂર બેગી રીતે કામ લાગવા માટે પસંદ કરવેા. તે કામ તેઓએ એક બોલટન નામનાં ઈંજીને સોંપ્યું, અને તેણે તે ખુશીથી કમ્યલ કર્યું.

આખી રાત તે કમનસીબ જવાનનું દીલ તાપે સસરતું રહ્યું અને તેણે કોઈ તરેહવાર જતનેતો લવારો બારો કયા કાધો. તેને એક ન્હાની દોરડીની ધોતકાંપર સુવાડ્યો હતો, જેની પર તે તાસવીસ કરી કોમથી તેમ આછાડ પછાડ કરતો તથા કુખથી જીમ મારતો હતો. કોઈ વખત તો તે એટલાં તો કુખથી ચીચવારી મારતો, કે તેની આસપાસનાં તેના સખત હઈડાંના મોઢાંખાનોને પણ લાગી આવતું હતું. “માણી,” ફક્ત એજ બોલ તે સમજી શકાયો તેવી રીતે બોલતો હતો, જ્યારે ખીજું તો કાંઈ નહીં સમજી શકાય તેવો પતપતારો હતો, કે જેમાંથી વધી કોઈ વેલા કોઈ ઈંજીજ બોલો, અથવા તો કોઈનાં નામો બરાબર સમજી શકતાં હતાં.

મરીજ ખીચારો બોલટને તેનેથી જેટલું બન્યું તેટલું કર્યું, પણ સધલું ફેકટમાં અને જ્યારે ખીજે દહાડે સંઘવારનાં જમાદાર પોતાના છેલા બોજોમાં એક ખીખનો ઉમેરો કરવા આવ્યો, ત્યારે તેણે હરખંટને એવી હાલતમાં જોયો કે તે પોતેથી ગમરાઈ ગયો, કારણ કે સુલતાને કહ્યું હતું કે તેને બે કોઈ કર્યું થયો તો તેની ગમ્મતી જાંઘડીનો બદલો ખીખનો જીવ લઈને શેરો.

“તેને હીધાંથી જલદીથી લઈ જવો નોઈએ,” તે બોલ્યો, “અથવા તમારાંમાંથી એક જણ જખે જલદીથી ડાળી લાવેા.”

નીચે હેમાંમાંજ લાવીને મુકશે, હશે એને લાં ઊંચકીને લાવીશું” અને પછી એને શેઠરમાં લઈ જઈશું.”

વલી તેણે એક બીજીની મેઢરખાની કરી, કારણ કે તે બેલતનને પોતાની સાથે હરખાઈની સારવાર કરવા લઈ ગયો. હરખાઈના એનચાલાપરથી તો તે એમજ સમજ્યો કે તે લાંબો વખત છુપી શકશે નહીં.

થોડા વખતમાં તેઓ બીજા બાકી રહેલા બંધવાઓનો ભોગ આપી, પેલો કમળખત ખડક છોડી ગયા.

હરખાઈને લાંબી લઈ જ્યા પછી નજીક એક અડવાસમાં પછી એક થંડી અને પુશતુગા સાંજે તે પાછો સુધીમાં આવ્યો. તેને ધીરથી આસપાસ ફરીને જોયું, કારણ કે તે એટલો તો નખ્યો થઈ ગયો હતો કે પોતાનું માથું ઉચકતાંથી તેને દર આવતા હોય તેવું લાગ્યું. એકદમ તેને ખડકની આગલનો દેખાવ યાદ આવી ગયો અને તેને ઠંડી ચડી આવી હોય, તેવું લાગ્યું. ફરીથી તેણે આસપાસ ફરીને જોયું, પણ તે કાંઈ ખડકપર હતો નહીં. જે કદંગા માથુસો તથા બીજક લાગે તેવી જગ્યાપર તે પાંચ દહાડા વેર કદી નહીં ખખડું હોય તેવાં ડુંગ્રો વચ્ચે વચ્ચે હતાં, તેમાંનું હવે કાંઈપણ તેની આસપાસ હતું નહીં. તે પુણી હવામાં પીપશાના આડની નીચે સુતો હતો, તે પરથી, અને તેની આસપાસ ઝીરવેશમાં ધુલોના દારથી તેને લાગ્યું કે લાં કાંઈ મુસમમાન પીરની ધોર હોવી જોઈએ. તેનેથી થોડેક દુર એક નાહની અને દેખાવમાં બધીજ સોજ અને સફેદ મસજીદ આવેલી હતી, જેની પછવાડે ઊંચાં મંજવર અને દબદબા ભરેલા દેખાવનાં આમલી તથા નારયલી અને તારનાં ઝાડો આવેલાં હતાં અને જેઓના છાંયે મસજીદનાં છાપડાં તથા મીનાસાઓપર પડેલાં હતાં. મસજીદની આમલી બાજુએ એક નાહનો બાગ હતો, જેની અંદર બે ત્રણ દાર-મરીનાં ઝાડો હતાં, જેનીપર ઉગેલાં લાલ ધુલો તથા બીજાં આસપાસનાં ઝાડોપર ઉગેલાં તરેહવાર રંગનાં ધુલોથી તે ધણે રળીઆમણો લાગતો હતો. વલી આસપાસની જગા પશુ ઘણીજ સંભાળથી વારી લીધી હોય તેવી સફાઈદાર જણાતી હતી. પીપશા તથા આમલીનાં ઝાડોનાં ઝાખડાંથી એને તો સરસ એટલો થયો હતો કે ગમે તેવાં તપતપતાં સૂરજનાં કીરણોથી તેની અંદર પડાર થઈ શકે નહીં. પણ હમણાં તો સાંજ પડેલી હતી અને સૂરજની લાલ રેશની પોતાના પુર બહારમાં ઝાડોનીપર પડતી હતી. તેનાં ત્રાયા પર કાંઈ હજારો પોપટો અને ચંચળ કલાલોર કરતાં હતાં, જ્યારે ફક્ત એકજ માથુસનો સાથ તેને કાને પડતો હતો. તે માથુસ કુલામાંથી કપોની મદદ લઈ પાછી કાઢતાં કાઢતાં એકજ નતનાં તોપણ મધુર અવાજે ગીત ગાતો હતો.

તે અરથી બેસુધ હાલતમાં આવી રીતે પડાયો હતો, જ્યારે તેની સખત તાપ પછીજ તેની આ નખલી હાલત વધારે દુઃખભરી થઈ ગઈ હતી.

અતે સૂરજ ધણીજ દબદબા ભરેલી રીતે અસ્ત પામ્યો. એટલી તો દબદબા ભરી રીતે કે જેમ તેને ફક્ત એકજ

વખત થતાં જોયો હતો—જેવી સંજ નમી અને પશ્ચિમ તરફનો વાદલાં પરનો સોનેરી રંગ ગોલાખી અને જાંબુરામાં દેવરાઈ ગયો કે મસજીદનાં બાંજમારે એટલી બાંજ મારી. સાંજનો બંદનીનો વખત થયો છે એવું લોકોને જાહેર કહ્યું અને થોડા સાથે લોકોને મણવા આવવાનું તેડું કહ્યું. થોડાક મુસ્ત મુસલમાનો તે તેમાં માન આપી લાં આવ્યા, અને થોડેક દુર એક હોજ આવી હતી, તેમાં પોતાનું મોઢું હાથ ધાળ્યું. તેમ કર્યા પછી તેઓ મસજીદમાં દાખલ થયા અને પોતાના ધરમાના ફરમાન મુજબ મુઠ્ઠાપર પડી બંદગી કરી.

થોડેક વખત પછી તેઓમાંના બે જણ જેઓમાંનો એક તેનાં પેઢરવેશપરથી ફકીર જેવો લાગતો હતો, જ્યારે બીજો સારા દેખાવનો ગદચ્છ હતો, કે જેની બાજુએ ઝીરવેલી તલવારપરથી અનુમાન થઈ શકતું કે તે કોઈ લશકરી અમલદાર હશે, તેઓ હરખાઈ તરફ આવ્યા, અને તેણે તે મેગાનું એકને મેલતાં સાંભળ્યો.

“ધણું” પર” તો તે હવે મરી ગયો હશે, જ્યારે આપણે તેને છોડી જોયો સારે તો તે મરવાની અણીપર હતો અને જાકર સાંજનો, તેની જે સારવાર કરતો હતો તેની સાથે તેની મરજી ઉપરાંત કદન ખરીદવા ગયો હતો.”

“મને તો આશા છે.” તે મરડો ફકીર બોલ્યો, “કારણ કે મેં તેને જે દવા આપી તે એવા કેસોમાં ફોજી વખત નીસફળ થાય છે.”

હરખાઈ આ સાંભળ્યું અને મોલવાની કોશિશ કરી. તેના હોઠો ઊંચા, પણ તે મોટેથી બોલી શક્યો નહીં. તે એક નાનાં જમ્યાં કરતાં પાણી નખ્યો થઈ ગયો હતો, પણ હવે તે ફકીર તેની નજીક આવ્યો, અને તેણે તેનાં માથું અને હાથ તપાસી જોયું. તેના હાથ થંડા અને લીલા થઈ ગયા હતા. હરખાઈ તે માથુસ માથુસ તરફ તેઓના ઉપકારમાં તે કેવો એક દબાઈ ગયો હાથ તેવી રીતે જોયું.

“બા રહમા ! યા સાલામ ! અરે તે જીવે છે. શુક ખોદનાં. તેનું દરદ દેં થયું છે. અએ શીરગી, ખુશી થા,” તે ફકીર બોલ્યો, “અને અહીંના ઉપકાર માન કે તું જીવે છે, કારણ કે તેણે તારી પર મેઢરખાની કરી છે. છ દહાડા વેર તું કીધાં પડી રહ્યો હતો અને તારો દમ ફક્ત તારાં નાખનાં શીકરો-માંજ સમાયો હતો, પણ હવે તે તારાં આખાં રીલમાં દાખલ થયો છે. વારતે ખોદનાં ઉપકાર માન.”

“શાહ સાહેબ (હરખાઈ અસાર આગમચનો સારા આખર-દાર ફકીરોને કેવી રીતે મોલાવવા તે જણાવતો હતો.) તારી માથા અને મેઢરખાનીએ મારે કું તારો ઘણો ઉપકાર માનું.” હરખાઈ જેમ તેમ કરી આસનેથી બોલ્યો. “બોલ તેનો બધો તુંને જવદીથી આપશે; મેઢરખાની કરી કહે કે તું કાણુ છે અને કું ક્યાં પું. મને લાગે—”

“હવે જે બની ગઈ છે તેપર વીચાર કરી તારાં જેનને મેહનત ના આપ. જેનવાનું હતું તે બન્યું, અને હાલ ત-રત તો તારી છાંંગી સંભાત છે. તું અહીંના એક મરીખ

૦ દીપુ સુલતાન. ૦

મકરણ ૨૪ મુ.

મરી ગયો છે, યા તો બેસુધ યઈ ગયો છે. તેને ધરીને ઉમાં રહેલાં માણસો મોટથી મોલી ઉઠ્યાં. “તે બેસુધ યઈ ગયો છે, આપણે એને નીચે ફેંડી દઈએ.”

“તમારી પોતાની જાંઘીને ખાતર તેમ કરતા ના,” જમાદાર બોલ્યો; “પેલી ખાજુથી પાછડ હયો-નેઈયે તો ખરા કે એને શું થયું છે.”

તેઓ તેને તાપે ધયાં, અને આસતેથી હરખટ્ટેને એક ખડકપર સુવાડ્યો, ન્યારે જમાદાર જઈ તેની આગ્રહ ઉભો. તેના હાથ યંડા યઈ ગયા હતા, તેનું મોઢું ધીકું મારી ગયું હતું, અને તે તદન મરી ગયો હોય તેવો દીસતો હતો.

“તેણે આપણને કયાં છે,” તે પોતાની આસપાસ ઉભેલાંઓ તરફ ફરીને બોલ્યો; “ખરેખર એ મરીજ ગયો છે. હવે શી રંગીની બહાદુરીના બાકાં કોણ કુંકશે. તેઓને સરદાર વઢીક એક થોડાં મુવેલાં માણસોનાં મુરડાં સ્ત્રીની માફક બેહોશ યથા વગર જોઈ શક્યો નહીં? શું! હુ કાફરો પર યુકું છું. મને અજબ લાગે છે શું કામ સુલતાન એને વારતે આટલીજથી નેહનત લે છે, અને પોતાની નેઝરીમાં તેને દાખલ કરવા ઈચ્છે છે.”

“એ હવે જલદીથી મરી જશે.” તેઓમાંનો એક બોલ્યો; “તેનાં હાથ વધારે અને વધારે યંડા યતા જાય છે.”

“પોપુલ, હજી એને મરી જવું નેઈયે નહીં,” જનકર સા- હેખ બોલ્યો; “સુલતાન જણે તો આપણું શું કરે? જા! જ- ઈને જલદીથી થોડું પાણી લાવ; તે પાછો હુલામાર ધરો. એ તો ફક્ત ગબરાતથી બેસુધ યઈ ગયો છે; તે થોડા વખતમાં પાછો બોલશે.”

તરતજ પેશા માણસ જમાદારના કંઢવા મુજબ દોડી જઈ પાણી લઈ આવ્યો. તેઓએ થોડું હરખટ્ટનાં મોઢાંપર જાંલું અને થોડું તેનાં મોઢાંમાં રેડ્યું, પણ ફેકતમાં. તે હીલ્યો ચા- હ્યો નહીં અને હાંખો વખતવરે પોતાનાં જરાખી જીવ હેખ એવી તેણે કંઈપણ નીશાની, દેખાડી નહીં. એ તેનું આંગ ગરમ નહીં હોત તો તેઓ તેને મરી ગયેજન ધારતે. આ- ખરે તેણે ઘણે વખતે એક દમકું ખાંડું અને આંખ ઉઘાડી આસપાસ ગબરાતથી નેવા લાગો. તેને તેમ કરતો જોઈ

આસપાસનાંઓએ ખુશાલીનાં પોકારો માર્યા, પણ તેણે તે કાંઈ સાંભળ્યા નહીં અને તે પાછો બેસુધ યઈ પડ્યો. ફરીથી તેઓએ આગમચની માફક તેને સુધીમાં લાવવાને પોતાથી બનતું કર્યું, પણ ફરીથી તે સુધીમાં આવી પાછો અગાહની માફક તરતજ બેહોશ યઈ ગયો. એક બે વખત તે કાંઈ બામુંતુંતું બોલ્યેખી, પણ કોઈ તે સમજી શક્યું નહીં.

કેટલાક કલાક વેર તેમ ચાલ્યા કહ્યું. અંતે તેનું દીઝ ય- દીથી જળે પુજવું હોય તેવી રીતે કાંપવા લાગું. જમાદાર હરખટ્ટેને પોતાનાં માણસોને સોંપી, થોડા વખત કોઈ બીજે ઠેકણે ગયો હતો. તેને આવી રીતે પુજવો જોઈ તથા તેની આટલી બધી સંભાળ લેવાતી જોઈ તેને કોઈ જણીતો મા- ણસ ધારી, તેઓએ પોતાથી બને તેટલું કરી તેનું કુખ્ય એણું કરવાની કોશિશ કરી. એક જણાએ તેને પોતાની ગરમ ધાબળી આપી, બીજે તેનાં દીઝમાં ગરમી લાવવા તેના હાથ ચાંપવા બેસી ગયો; ન્યારે ત્રીજાએ ગરમ કપડું કરી તેની પીઠ તથા માંધાંપર સેક ક્યો, પણ સવહું ફેકટમાં અંધ અને તેની પુજરી તો ચાલુજ રહી. થોડા વખતમાં આવી હાલતમાં રહેવા પછી તેને એકદમ ધધરીને તાપ ચ- હડી આવ્યો તથા તે લવારો બકારો કરવા લાગો. તે કોઈ પેશા ઈચ્છેજમાં બોલતો તો કોઈ પેશા હાંકુરયાનીમાં જળડતો. તેની આસપાસ ઉભેલાં તે બેમગની એક પણ ભાયા સમજી શકતાં ન હોવાથી તેઓએ મસબેહત કરી એવું ઠંડવ્યું કે બદલાવોમાંનો એક તેની પાસેનો પાસે રહે, તેને જનકર નેમી રીતે કામ લાગવા માટે પસંદ કરવો. તે કામ તેઓએ એક મોહનત નામનાં ઈચ્છેજને સોંપ્યું, અને તેણે તે ખુશીથી કબજ કર્યું.

આખી રાત તે કમનસીખ જવાનનું દીઝ તાપે સસરતું રહ્યું અને તેણે કાંઈ તરેહવાર જાતનો લવારો બકારો ક્યો કયો. તેને એક ન્હાની દોરડીની પોઝકીપર સુવાડ્યો હતો, જેની પર તે તાસરીસ કરી એમથી તેમ અઘાડ પછાડ કરતો તથા દુઃખથી જીમ મારતો હતો. કોઈ વખત તો તે એટલાં તો દુઃખથી ચીચવારી મારતો, કે તેની આસપાસનાં તેમ સખત હઈડાંનો એકીખાનને પણ લાગી આવતું હતું. “પાણી,” ફક્ત એજ બોલ તે સમજી શકાય તેવી રીતે બોલતો હતો, ન્યારે બીજું તો કાંઈ નહીં સમજી શકાય તેવો પતપતારો હતો, કે જેમાંથી વધી કોઈ પેશા કોઈ ઈચ્છેજ બોલો, અથવા તો કોઈનાં નામો બરાબર સમજી શકતાં હતાં.

ગરીબ બીચારા મોહનતે તેનેથી જેટલું જાનું તેટલું કર્યું, પણ સવહું ફેકટમાં અને ન્યારે બીજે દહાડે સહવારનાં જમાદાર પોતાના છેલા ભોગોમાં એક બીજાને ઉમેરો કરવા આવ્યો, સારે તેણે હરખટ્ટને એવી હાલતમાં જોયો કે તે પોતાથી ગબરાઈ ગયો, કારણ કે સુલતાને કહ્યું હતું કે તેને જો કાંઈ કહ્યું થશે તો તેની ગચ્ચેલી જાંઘીનો ખલો બીજાને જીવ લઈને લેશે.

“તેને હીયાંથી જલદીથી લઈ જવો જોઈએ,” તે બોલ્યો, “જેવા તમારામાંથી એકું જણ જઈને જલદીથી રાખી લાશે.”

નીચે હેયાંનાંજ લાવીને મુક્યો, હમો એને લાં ઊંચકાવે લાવીશું” અને પછી એને શેઠરમાં લઈ જઈશું.”

વલી તેણે એક ખીજીથી મેદરબાની કરી, કારણ કે તે, બોલતનને પોતાની સાથે હરબઈની સારવાર કરવા લઈ ગયો. હરબઈના ચેનચાકાપરથી તો તે એમજ સમજ્યો કે તે લાંબો વખત જીવી શકશે નહીં.

યોડા વખતમાં તેઓ ખીજા બાકી રહેલા બંધવાઓને બોળ આપી, પેલા કમખખત ખડક છોડી ગયા.

હરબઈને લાંબી લઈ જવા પછી નજદીક એક અઠવાણ્યા પછી એક ઘડી અને પુરાનુમા સાંજે તે પાછો સુધીમાં આવ્યો. તેને ધીરથી આસપાસ ફરીને જોયું, કારણકે તે એટલો તો નબળો થઈ ગયો હતો કે પોતાનું માથું ઉચકાતાંથી તેને ફેર આવતા હોય તેવું લાગ્યું. એકદમ તેને ખડકની આગલનો દેખાવ યાદ આવી ગયો અને તેને ઠંડી ચડી આવી હોય, તેવું લાગ્યું. ફરીથી તેણે આસપાસ ફરીને જોયું, પણ તે કોઈ ખડકપર હતો નહીં. જે કંઈગા માણસો તથા ખીલક લાગે તેવી જગાપર તે પાંચ દહાડા વેર ફરી નહીં ખખડું હોય તેવાં હુઝો વચ્ચે વસ્યો હતો, તેમાંનું હવે કોઈપણ તેની આસપાસ હતું નહીં. તે ખુલ્લો હવામાં પીપકાના ઝાડની નીચે સૂતો હતો, તે પરથી, અને તેની આસપાસ ચારેવશાં ધુલોના દારથી તેને લાગ્યું કે લાં કોઈ સુસગ્ગમન ખીરની ધોર હોવી જોઈએ. તેનેથી યોડક દુર એક નાહની અને દેખાવમાં ઘણીજ સોજ અને સફેદ મસજીદ આવેલી હતી, જેની પછવાડે ઉંચાં મંજવર અને દખલખા બરેલા દેખાવનાં આમલી તથા નારચલી અને તારનાં ઝાડો આવેલાં હતાં અને જેઓના ઘાંસો મસજીદનાં છાપડાં તથા મીનારાઓપર પડતો હતો. મસજીદની આગલી બાજુએ એક નાહનો બાગ હતો, જેની અંદર બે ત્રણ દાર-મરીનાં ઝાડો હતાં, જેનીપર ઉગેલાં લાલ ફુલો તથા બીનાં આસપાસનાં ઝાડોપર ઉગેલાં તરેદવાર રંગનાં ફુલોથી તે ઘણું રળીઆંજોળો લાગતો હતો. વલી આસપાસની જગ્યા પણ ઘણીજ સંભાળથી વંદી લીધી હોય તેવી સફાઈદાર જણાવી હતી. પીપકા તથા આમલીનાં ઝાડોનાં ડાખવાંથી એવો તો સરસ એટલો યથો હતો કે ગમે તેવાં તપતપતાં સુરજનાં કીરજોળી તેની અંદર પસાર થઈ શકે નહીં. પણ હમણા તો સાંજ પડેલી હતી અને સુરજની લાલ રોશની પોતાના ધુર બદારમાં ઝાડોનીપર પડતી હતી. તેનાં માથા પર કોઈ હમરો પોપટો અને ચઘાં કલાલોર કરતાં હતાં, જ્યારે ફક્ત એકજ માણસનો સાથ તેને કાને પડતો હતો. તે માણસ કુવામાંથી કપીની મદદ લઈ પાણી કાઢતાં કાઢતાં એકજ જગતના તોપણ મહુર વચ્ચે ગીત ગાતો હતો.

તે અરથી બેસુધ હાલતમાં આવી રીતે પડ્યો હતો, જ્યારે તેની સખત તાપ પછીજ તેની આ નબળી હાલત વધારે દુઃખમરી થઈ ગઈ હતી.

અતે સુરજ ઘણીજ દખલખા બરેલી રીતે અસ્ત પામ્યો. એટલી તો દખલખા ભરી રીતે કે જેમ તેને ફક્ત એકજ

વખત યતાં જોયો હતો—જેવી સાંજ નમી અને પશ્ચીમ તરફનો વાદળાં ધરતો સોનેરી રંગે ગોલાખી અને ભપુરામાં ફેરવાઈ ગયો કે મસજીદનાં બાંજમારે એ મોટી બાંજ મારી. સાંજની બંદીની વખત થયો છે એવું લોકોને જાહેર કહ્યું અને મીકા સાથે લોકોને ભણુવા આવવાનું તેણે કહ્યું. થોડાક ચુસ્ત સુસગ્ગમનો તે તેમાંને માન આપી લાં આવ્યા, અને યોડક દુર એક હોજ આવી હતી, તેમાં પોતાનું મોઢું હાથ ધીયું. તેમ કથી પછી તેઓ મસજીદમાં દાખલ થયા અને પોતાના ધરમના ફરમાન મુજબ મહુરપર પડી બંદી કરી.

થોડાક વખત પછી તેઓમાંના બે જણ જેઓમાંના એક તેનાં પેદરવેશપરથી ફકાર જેવો લાગતો હતો, જ્યારે બીજો સારા દેખાવને અઠસ્ય હતો, કે જેની બાજુએ ચારવેલી તલવારપરથી અનુમાન થઈ શકતું કે તે કોઈ લશકરી અમલદાર હશે, તેઓ હરબઈ તરફ આવ્યા, અને તેણે તે બેમાંના એકને બોલતાં સાંભળ્યો.

“ધણું ખરું તો તે હવે મરી ગયો હશે, જ્યારે આપણે તેને છોડી બેઠો લારે તો તે મરવાની અણીપર હતો અને જલ્દર સાહેબ, તેની જે સારવાર કરતો હતો તેની સાથે તેની મરજ ઉપરાંત ક્ષન ખરીદવા ગયો હતો.”

“અને તો આશા છે.” તે ધરડો ફકાર બોલ્યો, “કારણ કે મેં તેને જે દવા આપી તે એવા કેસોમાં કોઈજ વખત નીશકળ થાય છે.”

હરબઈ આ સાંભળ્યું અને બોલવાની કોશિશ કરી. તેના હોઠો લીધ્યા, પણ તે મોટીથી બોલી શક્યો નહીં. તે એકે નાનાં બચ્ચાં કરતાં પણ નબળો થઈ ગયો હતો, પણ હવે તે ફકાર તેની નજદીક આવ્યો, અને તેનું માથું અને હાથ તપાસી જોયું. તેના હાથ ધંડા અને બીના થઈ ગયા હતા. હરબઈ તે માથાનું માણસ તરફ તેઓના ઉપકારમાં તે જેવો એક દખાઈ ગયો હોય તેવી રીતે જોયું.

“યા રહમા ! યા સાલામ ! અરે તે જીવે છે. શુંક બોધાના. તેનું રદદ દઈ યયું છે. અએ શીરજી, પુશી યા,” તે ફકાર બોલ્યો, “અને અલ્લાનો ઉપકાર માન કે તું જીવે છે, કારણ કે તેણે તારી પર મેદરબાની કરી છે. છ દહાડા વેર તું બીમાં પડી રહ્યો હતો અને તારો દમ ફક્ત તારાં નાખનાં શીરજાંમાંજ સમાયો હતો, પણ હવે તે તારાં આખાં દીલમાં દાખલ થયો છે. વાસ્તે બોધાનો ઉપકાર માન.”

“શાહ સાહેબ (હરબઈ અચાર આગમચનો સારા આચાર-દાર ફકારોને કેવી રીતે બોલાવતા તે જણતો હતો.) તારી અચા અને મેદરબાનીઓ માટે હું તારો ધણો ઉપકાર માનું છું.” હરબઈ જેમ તેમ કરી આસેથી બોલ્યો. “બોધા તેનો બદલો હુંને જલ્દીથી આપશે; મેદરબાની કરી કહે કે તું કોણ છે અને હું કયાં છું. મને લાગેજ—”

“હવે જે બની ગઈ છે તેપર તીચાર કરી તારાં બેનબને મેકનત ના આપ. જે બનવાનું હતું તે બન્યું, અને હાલ ત-સ તો તારી જીંદગી સંભાળત છે. તું અલ્લાના એક ગરીબ

ગોરામ અને સેવકના બાગમાં છે અને હું બાથપોરના શેક ફરીદનાં નામથી જાળખાઈ છું.”

“એક ઘણાજ ભલો ફકીર અને જ્ઞેને અણાએ આંખ પાપી વખતમાં આમજ્ય નેવો કામે પાર ઉતારવાને રાક્ષી આપી છે,” તેણે તોણી બોલ્યો, “જ્ઞે એક ખરા સાધુ તરીકે બોલાવી રાક્ષાએ, અને જ્ઞેને મરણ પછી પણ મોઢું માન મલશે.”

“અને દવાદારમાં યશીજ યોડી માલીલી છે.” તે ફકીર બોલ્યો, “પણ ખાન સાહેબ, ખીખાં મારે તો હું ઘવો કરી રાક્ષો નથી. પણ હવે આ જવાન સાથ ધણી વાત કરવી ન જોઈએ. એને યોડો વખત શાંત રહેવા દેવો; અને ફડી હવામાં તેના છવને ધણી નીરાંત વધશે. અને ત્યારે પેચાએ પાછ ફરશે સારે આપણે એને ધરમાં લઈ જશું.”

તેણે આટલું બોલી ચાલી ગયા અને હરખડે ખીખાએનાં પગમાં તેની તરફ આવતાં સાંભળ્યાં. એક માણસ તેની તરફ દોડી આવતું તેને દેખાવું-તે કોઈ દરેજનાં જેવું દીવું હતું; તે વધારે નજદીક આવ્યું. — તે ભોક્તન હતો.

પોતાના વડાને મોતનાં પંજામાંથી આવી રીતે છુટ્ટો જોઈ તે ગરીબ ખીચારને દેખ્યાં આવી ગયાં. તે તેને વચગી પડ્યો, અને તેના હાથે પોતાનાં આસુથી બીજની નાખ્યા. તેને તેની સાથ પાછી વાત કરવાની યોદ્ધા આસ દલી. તેનાં દીમ પડ્યા મોટા ચીંતાનો ભોજો હવે ફર થયો અને તે મારે તેને મોઢાનો ઉપકાર માગ્યો.

“હું શેઠ તમને મારા હાથમાં ઉચકી આ જાશુ પર લઈ જઈ મુકતો હતો,” તે વડાદાર માણસ બોલ્યો અને હરખડેને એક બચ્ચાંની માફક પોતાના હાથમાં લીધો. “તેણે કેકલટ હતા કે તમે મરી જશો અને મને વીચાર આપ્યો કે તે વખત આમજ્ય તમને જરાથી સુધી આવે તો તમને આવી છાંપણવાલી થંડી જગા—કે ત્યાંની શેરાણી તમારી આંખ મારે સખત યદ પડે નહીં અને ત્યાંની તાજી દવા તમારાં દીકરને નીરાંત બજે—અને સુવા વધારે મજે.”

હરખડે જવાબમાં ફક્ત તેણે હાથ દાખી રાક્યો, કારણ કે તેનું દીય જરાઈ આવ્યું હતું અને તે બોલવાને અચાત હતો. તેણે તે નમસો પણ ઘણું પડી મધો હતો, કારણ કે ત્યારે તેને ધરમાં લઈ જવામાં આવ્યો સારે ભેસુધ પડી મધો, અને ઘણું વખને સુધીમાં આવ્યો, પણ તે દહાડે રાતનાં તેને યોગ્ય આવજ અને કુષ ખવા આપ્યું અને સ્વરપછી તે સાંતીથી સુતો—એવી શાંત ભરેલી ઊંઘમાં કે ત્યારે તરફવાર જાતના સુખી સ્વપનાએ અંકેક પછી અંકેક આપણી સામે આવી ઉભા રહી આપણી ઊંઘને વધારે ખુશાલ બતાવે છે. હરખડેના સ્વપનાએ પોતાનાં ધર, એમી તથા તેણીની વાતની-તોને લગતા હતા અને સહવારનાં તે વધારે સારી તનદ-ગેસ્તી લઈ હોયો.

તે હવે બોલી રાક્ષો હતો, તથા જે સાંપાહે તેની વચ્ચે દારીથી તારી કરી હતી, તેની સાથ સાત કરી રાક્ષો હતો અને તેણે યુ યુ યુ હતું તે સમયે તેની પાસથી જાણી લીધું.

“સાહેબ, તમને પવન થયો હતો અને તમે જે મજે તે

બજામકરો કરતા હતા. ખીખ સધલાં બધવાએમાંથી તમારી માવજત કરવા અને સુડી કાઢ્યો, અને તે ગરીબ ખીચાર સધલાએને મારી નાખ્યા, અને લાણું કે સખત સુરજના તોપથી તમને ઈજ થઈ હશે, કારણ કે તમારું માથું તદન ઊંધાઈ હતું અને તમે તદન મેદ થઈ ગાંડા હોવો તેવા લાગતા હતા. જમણારે તમારે મારે કેળી મંગાવી, પણ કેળીની માણસે તમને પોતાનાં ધરમાં રાખવાની ના પાડી. તમે ભેમારીમાં તરફવાર જામગવા પડ્યા હતા, અને શોકો તમને રાખતાન કારીને તમારેથી દુર નાહરનાં હતાં, પણ તેટલાં આ ભોજે ફકીર જે હીચાં રહે છે તેને તમને જોયા અને તે તમને પોતાના રહેવાના મુકામે લાગ્યો. તમારી ધણીજ સરસ માવજત કરી તથા તમને જાતજાતની દવાઈએ આપી સાચા કર્યો.”

“સારે તે સધલાએને મારી નાખ્યા?” હરખડેને પાછી જાણવોના વીચાર આપ્યાથી તે બોલ્યો.

“હા સાહેબ, પણ હવે તેને વીચાર મું કામ કરો છે? તેણી તમને કુખ ઉપજશે તમને તેમ કરતું ન જોઈયે. વાદ રાખજો, કે હવે તો તમારું સધલું સાફજ થવાનું છે.”

“અફસોસ!” હરખડે બોલ્યો, “અને તેણે કોઈ લાગતું નથી; પણ ત્યારે બોધાએ મને તે મોતમાંથી બચાવ્યો છે, અને મારી આની માદળીમાં મારી સંભાલ લીધી છે, સારે હવે વધુ આસા રાખવામાં કોઈ મોઢું નથી.”

અને તેણે આસા રાખવાની યાજુજ રાખી તથા ખરાં દી-લથી બોધાની બજગી કર્યા કીધી. દહાડે દહાડે તેનામાં રાક્ષી પણ આવતી ગઈ અને તે ધરડો ફકીર તેની આગળ બેસી અસમગી તરફવાર વાતો કરી તેના વખત માગવા લાગ્યો. ખરેખરજ આવી રીતે બેસી સાંભળતાં તેના છવને ઘણું કરાર વડતો હતો.

પણ તેનોખી છોડા આવ્યો. તે એટલું તો ખુશી, એટલું તો સંત હતું કે હાંચો વખત ટક્યું નહીં. એક અંધવાડમાં પછી એક વખત જમાદાર, કે જે તેની માંદગીમાં તેનેથી દુરમે દુરજ રહેતો હતો, તે ફકીર સાથ આવ્યો.

“મારા ભેરા, જમાદાર તારે મારે કોઈ ખજર લાગ્યો છે” તે જુએમે માણસ બોલ્યો. “બીક ના, તે હુંને કોઈપણ જન કરશે નહીં. નહીં, હું તેને તેમ કરવા દેઈશ નહીં. તેણે મને સુઘનાનનું કામગ કે જે યોડો વખત આગમજ આવ્યું હતું તે દેખાઈયું છે.”

“સાંભળ શીરંગી!” જાફર સાહેબ બોલ્યો; “શાહ સાહેબ સાફી રહેશે કે હમે હુંને કોઈપણ બોઢું કરવા માગતા નથી. મારા પાદશાહી શેક ફક્ત એટલું જ જાણવા માગે છે કે પેણે ખમણ્યો ક્યાં છે.”

“શાહ સાહેબ,” હરખડે બોલ્યો. “મારું બોધનું સાંભળો, અને તમે સાફી રહેજો કે અજાના નામથી કહું છું કે મને તે ખમણ્યો ક્યાં છે તેની જરાપણ ખજર નથી. જે યોડો ધણીએ જે મેગેરમાં તીમેરી હુડી પોતાની પાસ ખમણ્યો હુણાઓ હતો તેમ મેં તેમજ મારા કેટલાક સાથીએએ કર્યું

ન હતું. શું તમે માનતા નથી કે હું જાણું તેા મારી જીવનની
ખ્યાલા ખાતર સમજું કહી દેતે.”

“મારા ભેટા, તે હું માનું છું પણ” — “કાંઈ લાખ એક
રૂપ્યા, અને કીમતી દીવા, પથરી, તેઓએ કેટલા દરો,
યાતો નાશ કર્યો દરો, નહીં તેા બધો ખતનો જાન જાં ?
દરેક જાણી તપાસ કરવામાં આવી હતી, અને તે અમારે
નેયું હતું તેના કરતાં ચારધુખી નહીં નીકળ્યું.” —

“આગમ્ય ભેટું હતું” તે કહીને અચરત યઈને બોલ્યો.
“તેની બે આંખની વાત તેને પોતાને જ મોટે તે બોલે તેા
બોલવા દેવો,” દરખાસ્ત બોલ્યો. “હું તેમ કરી એને દરકા પાડીશ
નહીં, એ કે કાંઈ નહીં સમજાવે તેવાં કારણસર તે મારો
દુશમન યઈ પડ્યો છે.”

“તું બરાબર ખબર છે કે મને તેમ કરવાનું કારણ મળ્યું
છે,” જમાદારે દરખાસ્ત તરફ ધીકાર ભરી નજર ફેરવેલી હતી,
“પણ વધુ વખત બોલી આપણે સુખીઈ કરેલ. આ રજું
સુવર્ણનાનું કાગળ, તારે મને તેા તું ખતના માટે કહી દે અને
નહીં તેા પાછો બંધીખાનામાં જા, એ તું કહેશે તેા તુંને તરતજ
છોડા કરવામાં આવશે, અને તારા પોતાનાં દેશના લોકો આગમ્ય
મોકલી દેવામાં આવશે; આ પાસ, અને જાણ કે તારો અંત
આવશે જાણ છે, આજ સારે પસંદ કર — દરેક એમાં તેા કાંઈ
તારીપર જીજ્ઞાસ કરવામાં આવતો નથી ?”

“આસોસ ! ફક્ત મારી મરકેરી કરવામાં આવે છે.” દર-
ખાસ્તે દરખાસ્તી બરેલા આવાજે કહ્યું. “મેં” તુંને યહી વખત
જવાબ આપ્યો છે, અને કહી નહીં મની શકે તેવી આશાએ
આપી તું મને વધારે તપાસે છે. મારા પોતાનાં દેશનાં લોકો
આસોસ ! તેઓને મનશે તેા હું કયે દહાડેને મરી મ-
થશે હોઈશે, અને — પણ એવા એવા લીચાર શતા કરવાનાં ? આ
પત્રીન સાક્ષી, આ માથાજી દોસ્ત આગમ્ય હું તુંને કહું છું કે
તું જાણે છે તે સીચાપ મારી પાસ બીજો કાંઈ પણ જવાબ નથી.”

“યીક છે, સાહેબ તાર નસીબ નક્કી યઈ સુકું છે, બેગ-
લોરન તાર જીવન કેદખાનું તારી વાત બોલેલ, બધાં તાર
મોત તાર માટે તૈયાર યઈ ઉભું છે.”

“હું પુછીશી તેને બીજો મોકલે; પણ બધાંસુધી મારામાં
જીવ હોશે લાંબુધી એ કહી, તું કે જે મારી સુસકેલીના
વખતમાં મારો સાચો દોસ્ત યઈને રહ્યો હતો, તેને કહેવ
વાદ કરીશ. મારે હીઆંથી ક્યારે જવાનું ?”

“કાસેન” જમાદારે જવાબ દીધો, “તે તારેથી સુસા-
રીની જોડમત ખમી શકતી હોય તેા કાસેન.”

“પણ તે ખમવાને શકતીવાન નથી,” કહીને બોલ્યો, “તે
દહ જમશે છે. એ વધુ વાર એને હીઆં રાખવામાં કાઈ-
નેમી કપકો મને, તેા તે મારે માથે લેવાને હું તૈયાર છું.”

“નહી” દરખાસ્તે બોલ્યો, “પરંતુ છે કે હું નબલો યઈ મથો
છું. પણ સુવર્ણનાની મરજી સુજાન કરવા દેવા મેં અસર
આગમ્ય યહી સુસકેલીએ અને સખતીએ ખમી છે અને
મને હીઆં સુધી મારા દોસ્ત, તું ફક્ત સુવર્ણનાની ખમી
બેની લેશે, તેાપણ બ્યારે હું જાં સારે મારો લીચાર કરી

વાદ રાખજે, કે હમારી જાનવાલાઓની ઉપકારની કીમત
જીજ્ઞાસ કરે છે. મારે વાસ્તે તેા હું એટલું જ કહું છું કે બધાં
સુધી મારી જીવનની સલામત હશે જ્યાં સુધી હમેશાં હું જીવું
એક બચા અને સાચા દોસ્ત તરીકે વાદ કરીશ; અને એ
અજાણું કરતું હશે તેા આપણે પાછા મોકલીશ.”

“અજાણું કરતું — આ જીજ્ઞાસના કપીરના સુતા — મથી !
બોલા કરેને આપણે પાછા મોકલે.”

બીજે દહાડે દરખાસ્તીનાં આંકુઓ સાથે તે પોતાના દોસ્ત
કહીરની છુટા પડ્યો અને પોતાના ઊંચેના સાથીની સાથે
સુસાફરી શરૂ કરી. કહીરની સાથની દોસ્તીમાં તેણે તેની
પાસથી એક કાગળનો ફુકો અને કકમ મેલવી હતી અને
મદાસના ગવરનરપર તે કાણ છે તથા દહ જીવતો છે તે
વીરો યોડીક લાઈને કાપી પેલા ધરમ કહીરને આપી હતી,
જેણે બ્યારેની દક મથે સારે તે પડતે કેકાણે મોકલી આપ-
વાનું વચન આપ્યું હતું, પણ દરખાસ્તે તે બરાબર કેકાણે પુરો
એવી યોડીક આપી હતી.

કાંઈ પણ દાક મર્યા વગર તેઓ વજી દહાડામાં બેગલોર
જઈ પુગા. દરખાસ્તે ધારતો હતો કે તેને તેની અગાઉનીજ
કાંકડી તથા યોડી યહી લીચવાની ચોપડીએ આપવામાં તથા
કીડેલા સાથ વાત કરવા દેવામાં આવશે, પણ તેને દહ વધુ
દુઃખ ખમવાનું હતું, જેના તેને લીચાર પણ આવી શકે નહીં
અને એ આવે તેા તેથીજ ફક્ત તે ધુજ જાય.

એવું હીસતું હતું કે સુવર્ણના દરખાસ્તે માટે કાંઈ એક ચો-
ક્કસ દેશવ કરી શકતો ન હતો. એક પછી એક હોકમે
આપી તે ફેરવી નાખવામાં આવના હતા. છેલ્લો હોકમ બે-
ગલોરમાં એરો મથ્યો હતો કે દરખાસ્તે માઈસોરના એક ય-
જીજ્ઞાસ એકાંત કીડામાં યઈ જવો, કે જ્યાં તે જીવેલ કે મરેલ
તેની કાઈને પણ ખબર પડે નહીં, પણ દરખાસ્તે ખબર
આવા ફેરફારોથી કાંઈ પણ સામનું ન હતું. બેગલોરમાં યોડી
દહાડા રહ્યા પછી તેને યોડીક જ્યાં કપડાં બે જણ જ્યાં
બદલે, તથા બીજી લાયોગની ચીજો આપવામાં આવી,
અને પછી તેને સુસાફરી કરવી પડી. તેને જે સીધી યાત્રા
લાયું તે એ હતું કે તેના વડાદાર દોસ્ત બોલનનને તેની સાથ
જવા દેવામાં ન આવ્યો, તેાપણ બેક જાણ્યો પોતાનો દેવાલ
લખી એકકને આપ્યો કે એ કાઈથી દહાડો પછી એક
પોતાના જાનવાલાઓને જઈ મને તેા તેઓને તે દેખાડે.

દરખાસ્તે પણ દહાડા પેર સુસાફરી કરવી પડી, જેટલા વ-
ખતમાં છેલ્લે સુધી જમાદારે ખતનો કપાં દાલો છે તે કપક
કરી દેવા માટે પગલા કર્યો.

અને દુરથી તેને પાડોગની બધુ દેવાલ નજર પડી અને
જેમ જેમ તેઓ તેની નજીક જતા મથા તેમ તેમ તેને
તેઓને દેખાવ યજોજા ગવરનર તથા દમદમ બરેલા દેખા-
વા લાગે.

અતે તેઓ એક બીજામાં જઈ પુગા, કે જે માઈસોરની
સપાટ જમીનથી તે કાઈમખેતર સુધી લખાઈ હતી અને

લાંબો ને દેખાવ હરબદની નજરે પડ્યો, તેથી તેની ઇતી પુશાલીથી ભરાઈ આવી. દુરથી ને પહોંચીની લાઈન આવી હતી, તેમાંથી એક અજબ નેચા ધાટનો પહોડ તેના સાથવા-લાગ્યોએ તેને દેખાડ્યો. બ્યારે તેણે તેનું કારણ પુછ્યું ત્યારે તેઓએ નવાળ દીધો કે તેને લાં રાખવાનો હતો.

આવીજ જાતનો સુંદર દેખાવ તેઓને દરેક ઠેકાણે મળ્યા ક્યો. જેમ જેમ તેઓ ઉપર ચઢતા ગયા તેમ તેમ દરેક થંડી થતી મઈ અને નવાઈ જાતના ઝાડો તથા કદી નહીં જોવામાં પુલો તેની નજરે પડ્યાં. છેલ્લે સરખાલે તેણે થોડાં "ફૂન" જાતના પાદાર્થ જોયાં, તેને જોઈ તેનું હૃદય કેટલું પુશાલીથી ધપકડ્યું કે અને તેને એક કરતાં વધુ વખત આ પાદાર્થોને જોવાની પોતાની આંખમાં દાખ્યાં. થોડેકે છેટે તેણે એ-મીનાં માનીતાં વાગેલેત જાતનાં પુલો જોયાં. આ વખતે તેની પુશાલીનું કેમ વર્ણન કરી શકાય? તરેહવાર જાતનાં આવ્યાં આવ્યાં પુલો તથા ફૂલો, કે ને તેણે પોતાનાં માનીતાં અને વડાલાં દેશમાંજ કદત જોયાં હતાં, તે તેની નજરે પડ્યાં, અને તે જોઈ તે પોતાનાં આંસુઓ અટકાવી શક્યો નહીં, અને તેણે વીચાર ક્યો કે આવીજ લાગણીઓ સાથ તે બીજા કુનિયામાં ચાલી જાય તો તેના જેવું બીજું કોઈ પણ શુભ કહેવાય નહીં.

[સાંખ્ય છે.]

આહાં.

રમુને કુરસદ.

"રમુને કુરસદ" ના નવાઓ ભરાવર વખત સર નહીં આવતા હોવાથી કોઈ કોઈ વેળા ઘણા અસુરા મળે છે અને જોવાનું હાપવાને અડચણ પડતી હોવાથી તે માટેનું ઈનામ કદાકી નાખી, ને કોઈ બાનુ સહથી સરસ ઉપ્પાણું લખી મોકલશે, તેને હવેથી ઈનામ આપવામાં આવશે.

ઈનામ દાખલ એક અતી સરસ પેન્ટ કરેલો તકીયા યા ગલીયા ભરવા લાયકનો કારક આપવામાં આવશે.

રમુને કુરસદ મોકલનારાઓએ નીચે પ્રમાણે સરનામું કરવું. અી મિત્રના "રમુને કુરસદ" નાં બાનું અધીપતી જોગ.

કયસરે હિન્દ પ્રેસ-સુખઈ.

૧-ઉપચાર.

પ્રજ્ઞ અક્ષરની નારી પ્રખ્યાત છે માંડ નામ.

સંવેને પુશી કરવાનું માંડ છે મોહું હામ.

મારા પેદલા મે જતાલે છે કોરાની સદા.

પણ હું પોતે આપું છું કોરાની છવાદા.

અમર મુજબ ધડ કરોડા છુટું તમે.

તેની પદલામાં રહીયેય હરજેલ હમે.

માંડ પેટ અને ધડ તમે સાથે કરોડા.

તો એવી જગ્યા ખનશે જ્યાં તમે હરજોડો.

પેટ અને મુહું માંડ જે સાથે મલશે.

તો હીંદુશાનનું મુખ્ય એક શેહર જનશે.

હવે કીય બેદનો બીરજાથી પારખશે મને.

તો વખત માંડા આવશે ત્યારે મને તમને.

તેલમીના.

૨-ઉપચાર.

નીચલાં શુભદાના અર્થ લઈ એવી તમની બનાવો, કે તે લેખા અને આડા એક સરખા વચાપ.

૧. મનુવય.

૨. ફાહતનું.

૩. ફરીયા.

શીરીન.

૩-ઉપચાર.

એક દીવસે એક અરીખ સી કેટલાંક પીલાં લઈ ખનરે લઈ વેચવા જતી હતી. રસ્તામાં તેણીને એક માણસ મળ્યો; તેણીએ તે માણસને પોતાની પાસનાં પીલાં માટેલાં બરાબર અરધાં, અને બીજાં અરધું પીહું કામ્યા લીના વેચ્યું. આગળ જતાં ખીને માણસ મળ્યો, તેણે પણ બારી રહેલાંમાંથી બરાબર અરધાં અને બીજાં અરધું પીહું મારવા લીના ખરીદ્યું. ત્રીજો માણસ મળ્યો, તેણે પણ લપલા બીની માફક બારી રહેલાં પીલાં માટેલાં અરધાં, અને બીજાં અરધું કામ્યા લીના ખરીદ્યું. આવી રીતે જનરે જઈ પોદમ્યા પેદલાં આ સીએ પોતાની પાસનાં લઈ પીલાં વેચ્યાં. ત્યારે દરે બેદનો હશે કે તેણી પાસે કુલ કેટલાં દર્તાં

G. J. PATEL.

૪-ઉપચાર.

નીચલાં શુભદામાંથી મે જાણીતા કીના નામે બેઠાલાવો.

પ્રથમી જન દાવર.

શીરીન.

૫-ઉપચાર.

હું હું મે અક્ષરનો એવો એક મરદ

બીદે છે મારેથી સપલી જાત.

આવી ને હું રહું જશે.

હી નહીં ફર પાછો લાંબી બુખો.

હું સી કે છું પુરખ, છું મંજેર કે છું જનવેર

ને લઈ દીમતથી તેમની સાથ

તો તેમને છલાં લીના હી નહીં રહુ પછાત.

શીરીસ કોલીઆઈ જલહીરીસાલ જાલ.

જોલાસો ગઈ વેળાનો.

સાસુ, જમાબ.

૨. પેદલીની જમર ૫૦

બીજીની " ૬૨

ત્રીજીની " ૫૬

ચોથીની " ૫૦

પાંચમીની " ૫૦

૩. ૨, ૨, ૨, ૨, ૨, ૨

૪. મામા મામા કહેવા

૫. સુખડ.

શીરીનાં કાંઠાં જોધે.

મે ને પાસે હોય તે લેવાના.

આ "શીરીન" જે અક્ષર હિન્દ સ્તીમ પ્રેસમાં પાલતે

કીરંદાસ શેહેરનું મોતી યાને મુદર એમોરા.

રચનાર મીસ મેરયાનું કાવસણ દાવર
આ નાની પેણ અસરકારક નાવેન હખાર્ જાહેર
પડી છે કીમત સાડા ચાર આના.
ફરેનગડી, ગાસી ગમલ આશીમ

હાઉન્ડ-સરસ્થપન શ્રીરજી રતનજી L M & S

ડાકરતું, વાહડાપવુ સરવે પ્રકારતું કામ કરવા
સાથે હાઉન્ડહતું કામ અસનની દેહી તેગજ હાનનો
જમાનાની સુધરેલી કળા મુજબ ખાસ રીતે બાળવેછે
ટેકાણું—અમુકકે હ સર જમરે હાતી અપહોળાની પડા
સામા તથા ગામકે અના રવાખાતામા, મે કી આપજી

તમામ ખોરદેહે અવસ્તા.

જેમા અપેમ, યથા, પાચે મેહે, બધી પતેતો, ની
આરો, પચોશ વસતો, જાને, આદરમાનો, આદર
દીનો, સતોમ, વેહેશારતું, મુકતાદના દહાડાઓ ઉપર
પકવાના બ્રજધાનેના હા, નીચે રોળની ચેતાએશ,
દુવા નીરગો, આધારવાહો, મોનજાતો અને એ વ
ગેરે સરવા અવસ્તાતું મોહોહું પુસ્તક જેના
જેવું મધુરણ, મગધીદાર અને શુધ્ધ જોડણીતું
પુસ્તક બીજે ટેકાણેથી આજ સુધીમાં કોઈ
પણ પ્રગટ થયુ નથી, એ પુસ્તક મોટા જગ
અશુભમાં હાપણ છે, જેથી તે ઘણીજ સેકલાર્થી
વચારે શકાય છે અને આખ તાણુની પડતી નથી

કીમત—પુસ્તક એકના રૂપયા ચાર પનારે બડા
કામન પર હપાયનીના રૂપયા આઠ. સહથી સરસ
બડા કામન પર હપાયનીના રૂપયા પદર. પોસ્ટેન
દર) વાડીના રૂબા, રડી વાડીના રૂબા તમા રૂપ
વાડીના રૂબા કચરેર હિન્દ રડીન પ્રેસમાથી મલશે

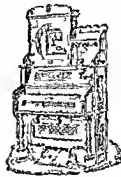
છ આ ના વા લી

ખોરદેહે અવસ્તા ખાહેર પડી છે.

ખોરદેહે એ આનો

કચરેર હિન્દ રડીન પ્રેસમાથી મળાવી લેવી

સાઉન્ડી એ ર ક પની, લીમીટેડ.

પોઆના, આગના,
હાગેનીઅમે, ગીતાર,
કીકગ, મેનડોલાઈન, ત
થાજતજતના વાજીતો
મધુજીક (ખાચ) ને લ
મતા નવા નવા ચોખાના
દરમેને અમારે લા આવેછે
સવની તરાદના ડરાધો
તથા ગીતારો માઉટ કરીને

ઘણી સરસ રીતે ફરેમના જડનામા આવે છે
સાઉન્ડી એ ર ક પની, લીમીટેડ, મુબઈ

ગી મિતની શકિતો માટેનાં મુદર પુકાં.

અી મિત ગોષા માની શકિતો માટેના ઘણા શો
બાપમાન પુકા ખાસ બનાવવામા આવ્યા છે જે
ગીતી આદર રોડ તેમજો આખા વરસમા એ
ખાના મોકની આપાથી તે બાધી આપવામા આ
વશે એ પુકા ઘણી સુધરે કારીગરીથી ખામ જ
ખાવેતાં છે અને તે કંપની હિા લીધા વગર મુન
કીમતજ ફરત લેવામા આવશે કીમત :—પુકા
તથા બધાઈ માથે દર નકેન દીઠ રર

તદન નવીજ ધપતી અને આજ સુધીમાં
ખહાર નહી પડેલી

ખો ર ફે હ અવસ્તા.

અવવામા રહે એડે તાના કદની ચોપડી. જેવુ કદ
માતર હખાર્માં જા ઉચ તથા મોહોહીમા રાખા ઉચ
છે જે ગોષા મોસાચમાન પુકા સાથે એજકુકેશન જે
શમા ઘણી સરસ બધાવી છે એ પુસ્તક રૂ.૧ સફા
તુ થાઉ દહાર બવવા છતા સરને ખરીદ કરવાને
બની રહે માટે મીમત તેની ધલોજ મળજીત બધાઈ
સાથે માત્ર આના ખારની રાખી છે તથા તેગેન રી
તની બધાઈ સાથેની મોડી ગોલીત સાથની જેના પુકા
ઉપર સર જરથોરત સાઉજની મુનેરી ગોલીકની સહી
આપવામા આવી છે, તેનો કદ પરરો પોસ્ટેન બે
એ પુસ્તકમા નીમ, યથા, નીઆરો, મેહો,
પતેતો, નીરગો, જાને, નમમકારો ઉપરાત નવ
વસતો દાખલ કરવામા આવી છે

કચરેર હિન્દ હપાયખાતામાંથી મલશે

❀ સ્ત્રી મિત્ર. ❀

— સ્ત્રી સાંકળિયું—મે ૧૮૯૨. ૬—

સફે.

૧. ઘર સંચારી કેળવણી—(લખનાર Two OLD MAIDS).....	૪૬
૨. દુનિયાને મનથી ચુનેલો—(લખનાર G. I.)	૫૩
૩. દીપ્તિ મુલતાન—(લખનાર આલો).....	૫૯
૪. મંજીની અભયજી ભત્તની શકતીઓ—(લખનાર એક મરણોસ્તી જાત).....	૬૦
૫. સ્ત્રીની પાંચ ભત્તની શકતીઓ—(લખનાર કીનખાઈ).....	૬૧
૬. હીંદુસ્તાનની સ્ત્રીઓ માટે લેડી ઇન્સીતવા પીચારો—(લખનાર HILL).....	૬૩
૭. ટેલિસ્ટાકનો લેડ—(લખનાર G.).....	૬૪
૮. ભરવા-ચુંચવા પીરો—(લખનાર પીરોભ).....	૭૦
૯. દરખીનો મારખલ પેલેસ—(લખનાર મીસ મેરજાતુ કાવરાઈ કાવર).....	૭૧
૧૦. પાંચન—(લખનાર G. J. PATEL).....	૭૨
૧૧. કાનાવોની નસીવત—(લખનાર G. J. PATEL).....	૭૩
૧૨. રાંધવાને લગતું—(લખનાર પીરોભ).....	૭૪
૧૩. ખોલાસો ગઈ વેળાનો—(લખનાર રમુને દુરસદનાં બાતું અધીપતી).....	૭૫

સ્ત્રી મિત્ર

CIRCULATING LIBRARY

STRA MITRA: OR THE LADY'S COMPANION.

પ્રસ્તક ૪૫.

મે ૧૮૯૨.

અંક ૩૯૦.

જી ધર સંસારી કેળવણી મા-
યાને એક ખરી કેળવાયલી માતા પોતાનાં
બાળકોને કેવી રીતે ઉધારે છે.

માતાઓ તથા બેટીઓ માટે એક વાર્તા.

મકરણ ૩૦ મું.

મનચિરશાહની રટીમર "સુરત"નું યુગ ધડું.

દુહારિથી યુગ આસે આસે વધુ સારી
યવા લાગી, અને યોરે યોરે વખતે તેણીને
દલંગીરી અથવા તેા ઘણા પીયારા કરવાથી
જે દુઃખ ધઈ આવતું હતું તે નરમ પડ્યું.
હવે વધુ વખત તેણી પોતાનાં સગાંઓથી
દુર નહાસત્રા માંગતી ન હતી, અને જોકે
જાઈએ ત્યાં બોરશેદ તેણીપર દમેશ
કરતાં વધુ હેત કરતાં હોવાથી તેણી
અન્યથા થતી હતી, તે છતાં તેથી તેણી
ધણી પુત્રી થતી હતી. પીશામનું તેા તેણીપર દમેશ હેત
હતું. પણ આગમયની માફક તેણીની સાથ વાત કરતાં અને
તેણીની ગમનમાં બાગ લેતાં તેણીને ધણુ સુખ લાખજતું
હતું. વળી તેણીનાં ગારીઓની પાછી તેણીને વાંચાસખી લેવાને
વચન આપ્યું હતું. ગરીબ બીચારી યુગને તેણીનાં ગારી
સાથ કાપેત્રી લાંબી વાત પછી ખચ્ચીતજ ધણી નીસંત મચી
હતી. આ સઘલાં સુખમાં ફક્ત એકજ ખરો હતો અને તે
એકે રખેને તેણીના આસા જાગ ત્યાં તેણી તરફ દીનજાઈથી
ચુલીજ આંખે જોય. બાજબી બ્યારે તેણી આગમ આપતો
સારે ખુશ અને સુખી હેખાતો, અને અગાઉ બ્યારે તેણી તેની
મુસાકાત માટે બીહતી હતી, સારે હવે તેણી તે માટે દેખા-

રીથી વાત જોતી હતી. મેહરજમાઈ માસ્તર યુગ તરફ એક
વખત વધારે સખત થવા માટે પોતાને ઘપકો આપતો હતો,
અને તેનો ખંજ વાજવા તેવણુ તેણીને આચાર નવાર મજવા
જઈ જે ચાર દીવાસાનાં મોલે કહી આવતા હતા.

"અને હવે બ્યારે યુગને લગતી આપણી દેખત્રી પુરી
ધઈ છે, સારે દીનજાઈ, હવે મારે તમને કહેતું જોઈએ કે તમે
તમારી પોતાની વધારે સખાજ લેવો. તમારા ધણીએ મને
પોતાનાં છેલ્લાં કાગળમાં લખ્યું હતું કે મારે અકવાડયામાં બે
ત્રણ વાર તમેને મજરા જતું, અને સપથું કેમ મારે છે તેની
ખબર રાખવી, અને હમણાં જો તેવણુ તમને જોય તો મને
શું કહે?"

"તેવણુને યોડીજ ખબર હતી કે તેવણુના જવા પછી
મને આહલું બધું ખમતું પડશે, અને બ્યારે તેવણુને તે સપથું
મામમ પડશે સારે તમેને જલનામ કરશે નહી, હું તમેને
ખાતી આપું છું કે મારી તનદેસતી તેા અગાડના જેટલીજ
સારી છે." (અડટરે તેવણું આ જોખતું સાંભળી પોતાનું માથુ
ધુનખું.) "પણ મારી એક દેખત્રી હજી તેા પુરી ધઈ નથી
તેલવાં બીજી શર ધઈ છે, અને જે દરેક અકવાડયે વધતીજ
જાય છે. મારા ધણીનું કાગળ આ વખતે આવ્યું નથી,
યુગની માદગી તથા જાનના પાછા ફરવા પીશે અને જે
લખ્યું હતું તેનો જવાબ જે મહીના દહાડા આગમયનો આવી
ચુકેજ જોઈએ, તે હજી આવ્યો નથી."

"પણ હમણાની રતુ તેાદની હોવાથી તે બાજુ તરફ
વાડાણુ જવાની હીમત કરતાં ન હશે અને કદાચ તમારું
કાગળ મનચેરેશાહને મજ્યુજ ન દશે. હું ખરેખર ધાઈ છું
કે તે માટે તમને જરાબી શીકર કરતી ન જોઈએ. આવી
જગંબી જગામાંથી વખતસર કાગળ તમને મજતો દતાં, તે
માટે તમને તમારા આજાક ધણીને ઉપકાર માનવો જોઈએ.
ખાતી રાખજો કે નહી મજતી ખખરો કોઈ વખત મજતી
ખખરો કરતાં સારી હોય છે. કદાચ તેવણુ તમારે માટે
બીહતા હશે અને શીકરથી જલથી પાછાથી આવતા દશે."

"જોહા કરને જોમ નહી બને! આવી રતુમાં દરયામાંથી
આવે તેના પીચાર કરતાં તેા યોરે વધુ વખત વેરે એવજ
તરફથી કાગળ નહી આવે તેની દેખત્રી ખમાઈ રાખાય."

મરચેટ હાલમાં આસપાસ સધળું સાંતીથી પસાર થતું હતું, તો એ કે શુક્ર દહ્ય નીચે આવતી ન હતી. કુવર કેસમાં તથા કારભારીનાં કામ ઉપર ચોકસી રાખવાનું તેઓના શેઠાણીએ પાછું શરૂ કર્યું હતું, અને ખોરશેદ નાણે તેઓનું મથું ન હોય તેમ તેણીની માતાની ગેરહાજરીમાં બાળવેલાં સધલાં કામે તેવજને દેખાડવાને તેઓ મગરબ થતાં હતાં. આ વેલાએ તે માતાનું હૈયું ખોદા તરફના ઉપકારોની મીઠી લાગણીથી ધપકતું હતું. ગમે તેવાં દીનજારી, મેદરજખાઈ તથા ડાકટર મનચેરશાદ માટે રીકર કરતાં હતાં, તે છતાં પોતાનાં છોકરાંઓ આગ્રહ ખુશાક દેખાવ મનથી રાખી તેઓને ખુશી રાખવાની કોશિશ કરતાં હતાં, કારણ કે છોકરાંઓને પશુ એ બાળદસર હવે જરા જરા રીકર લાગવા માંડી હતી. તેવજ તેઓને ધીરજ આપતાં કે આવા તોફાની દરયામાં કોઈની વાલણુચરી પોતાનો તેમજ ઉનાડાઓને છત્ત લેખખમાં નાખવાની દુલ્લસાઈ કરે નહી. આ વીચારથી તેઓ પાતાને દીકાસે દેતાં, પણ વારંવાર તેઓનાં મનમાં તેને લગતા દરમીરી ભરેલા વીચારો તો આઆજ કરતા હતા. શુક્ર તથા ભગ્નને મનચેરશાદની ધણી બીહક હોવા છતાં તેઓ દીનજારીને એટલાં તો માદતાં હતાં, કે પોતાના માસા માટે તેઓ માસીનાં નેટશાંજ ઈતેવર હતાં.

બનેદારીમાં રહ્યું બદકારી ગઈ, તોફાની પવન અણુદરતી સાંતીમાં ફેરવાઈ ગયો. ફુવા ફેરફારથી માણસની તનદરોસ્તીમાં પણ થોડી ધણી અસુખાકારી પંથગઈ અને મરીજ બીચારી ગુલનું અસવનું મથું દુખવાતું પાછું શરૂ થયું. મેદરજખાઈને—માં કોઈ કામ નીકસી આવ્યું, અને તેવજ બોલેલ કરીને ભગ્નને પોતાની સાથ લઈ ગયા, કારણ કે બ્યારેથી તેની બેદનની તનદરોસ્તી બીગડતી, ભારે તેનો છત્ત પણ ઉશ્કાય ચડે જતો હતો. —જગાપર દરયાને મળે જવાનું હતું. પેહલા થોડા દહાડા વેર સધળું સાંત હોવાથી ભગ્નની તનદરોસ્તીને કાયદો થયો. મેદરજખાઈ બોલ્યા કે એ તો દરયાની સફર કરવાથી તેને વેલાત યાદ આવી ગયું હોતું જોઈએ, અને તેના વીચારથી તેને કાયદો થયો હશે. બધે આ વાત ના પાડી નહી, કારણ કે તે પોતાની આંખમાં મુકારો કસ્યા માટે ગમે તેવી પોતાના માસાની ધર કેળવણીને અગતની ધારતો હતો, તે છતાં વેલાત જઈ જઈ લશકરનો સરખાન થવાની તેની ઉમેદ દહ્ય થકી પડી ગઈ ન હતી.

નીચે દીવસે હવામાં એકાએક ધણે ફેરફાર થયો માત્રમ પડ્યો. ભગ્ન અને મેદરજખાઈ દહ્યર કીનારાપરજ ફરયા કરતા હતા; પેહલાની અનુભવી આંખ ધીમે ધીમે એક ભયંકર તોફાન થવાની નીચાની જોતી હતી.

“આ પવન ધણે કચખતે કુકે છે,” તેણે આસમાનપરનાં વાહલાં તથા દીઆના ઉછકાતો ભેગા જે તોફાનની આગાહી આપતા હતા તે મેદરજખાઈને બનાવતાં કહ્યું, “કુ વાઈ કું કે આજે રાતના એક સખત તોફાન થશે.”

“તે અભારથીજ શરૂ થયું છે,” જેવો એક જમરદસ્ત પવનનો અપરો તોફાની આસપાસ ફરી વલ્લો અને એક મંજવર મોળે કીનારાપર આવી અડચો, તેવાજ તેવજ બોલ્યા, “જેઓ આ તોફાનમાં સપડાઈ ગયા હોય તેઓપર ખોદા દેહમ કહે.” આમ ભોલી તેવજ વધારે અંદર જઈ ઉભા, બ્યારે ભગ્ન સાંજ ઉસકેલથી લાગણીઓ સાથે તપાસ કરતા ઉભો રહેશે અને કુકન ઈચ્છતો હતો કે, આવાં તોફાનની મજાદ આખવાને તે દરીઆપર હતો તો કેવું સાઈ.

જેમ જેમ સાંદજ પડતી ગઈ તેમ તેમ તોફાનનું ભેર વધતું ગયું અને અંધારું થવા પડી તો એકદમ વધ્યું. પવનના ભેરપર અપાટાઓ તોપના ગોલાની માફક અવાજ કરી મોટાં ઝાટોનાં ઝાટો તેના ઈકમાંથી ઉમેડી નાખતા અને ઝાપરાં પરનાં નસીઆને ઉડારી મેલતા. વારંવાર થોડે થોડે વખતે કાળાં આકાશપરથી વીજનીના ચમકારાઓ નીકસતા જણાતા હતા. મહાસાગરનાં ઝનુની ભોળાઓ મોટા પર્વતો જેટલા ઉચે જતા હતા અને એવા ભયંકાર અવાજો કરતા હતા કે થોડો વખત સુધી પવનના ઝપાટાનાં અવાજને પણ હાંડી નાખતા હતા. તેઓનું હોરેસ, જે દરીઆની નમ્દીકન હતું, તેના મુખપાસી ઝોરડામાં બેસી વાંચવા અપવા વાત કરવાનું પણ મેદરજખાઈ તથા ભગ્નને અશકન થઈ પડ્યું હતું. આસરે અગીઆર વાગે પવન એકાએક ઠંડો પડ્યો, પણ દરીઆનો ભેસ તો જેવેને તેવજ દેખાતો. તે વેલાનો તેનો અવાજ જેટલા ભયંકર બધાં તેટલોજ દુખમણો લાગતો હતો, અને સાંત થવાની કોઈ પણ નીચાની જણાતી ન હતી. એકાએક દરીઆમાંથી એક થોટો અવાજ સંભારાયો—ભાર પડી બીજો અને બીજો સંભારતોજ ગયો—ને પરથી જણાતું કે કાંઈ ધાસ્તી નમ્દીક હતી, અને તેથી ભગ્ન એકદમ ઉડી જોલો થયો. ફરીથી એક બીજો અવાજ—અને તે હવે વધારે વખત ખમી શક્યો નહી. તે ઉત્તરવમાં બોલી ઉડ્યો, “આએ કાંઈ દુઃખની નીચાનીઓ છે, અને તે નમ્દીકમાંજ છે! કાંઈ પણ કરવું જોઈએ; બીજાઓને મરી જતા જોઈ મારેથી તો મુપ બેસી રાહતું નથી? અને કીનારા પર એકદમ ધસી ગયો. તેની પુરે મેદરજખાઈ દોડ્યા, તેણે હોલ કાપી હતો કે તેને કાંઈ પણ થેલું કામ કરતાં અટકાવેજ. આ ભય ભયો અવાજથી માછીઓ અને શેડર-માંનાં બીજાં લોકોનાં ટોળાં કીનારાપર દોડી આવ્યાં હતાં, અને તેપણુ દરયાનો દેખાવ તે વખત એટલો તો ભયંકાર હતો, કે તેઓની મદદે જનું મુશકેલ લાગતું હતું. એકદમ ભગ્ન ખુશાક અવાજે આતુરતાથી અને ગોરેથી બોલ્યો, “તેઓને જંબ્યાની સકારો!—એકે મજબુત મઝેલો અને બે સારા હલેસાં મારનારાઓ આવે તો થોડા વખતમાં જઈને પેલી આગ-ગોરમાંનાં લોકોને અચાપી લાડો. નમારામાંથી કાણુ,” તે માછીઓનાં ટોળાં તરફ ફરીને બોલ્યો, “આ માણુસાઈ કામ પાર ઉતારવામાં મને મદદ કરશે? કાણુની પાસ એવું દીન-તવાન દીન અને શકતીવાલા હાથ છે, અને કાણુ તે મને થોડો વખત વાપરવા આપી શકશે?”

“જે માણસને પોતાની જીવનની દરકાર હશે, તે તે કદી આપશે નહીં,” એક જણે તણકાથી જવાબ દીધો, બ્યારે વાણીનાએ બલને અરધા ધીકાર તથા અરધી વખાણની નેજાથી ટીકતા ઉભા. “નાદાન છોકરાઓને બેલવામાં કાંઈ જતું નથી, અને આવજત જવાન પત્તાંપર ધરમાં માથાંની તો આપણે આસા રાખી રાકેજ નહીં. મારી રમતી હું એકથી મજબાને આ કોનારાપરથી જવા દઈશ નહીં; એ તો હાથે કરીને પુન કરવા જેવું થાય.”

“હું કહું છું કે મારા જીવને જેખમેથી આ કામ માથે લેવાને હું તૈયાર છું,” બલે ઉસકેરાઈ આવીને કહ્યું, “શું હું આટલા બહાદુર ખાસરીઓ સાથ વાત કરું છું, અને તેઓ આટલા સાધથી બીડી બંધ છે? મને ફક્ત એક મજબે આપો અને હું પોતે એખમે જઈશ, અને બ્યારે તમે પોતાને કાંઈ બીજ વખત મદદની જરૂર પડે, સારે ખોદા તમારે માટે કાંઈ મદદ કરનાર મોકલો. આના દરયામાં જઈ શકે તેવા કાંઈ મને મજબે આપો, અને તે આપનારને હું સારું ઈનામ આપીશ. બે લાં જવામાં એટલે બધો બેખમ હોય, તો હું તેમાં ભાગ લેવાને કોઈને પુછતો નથી. મારી જીવનની મારી પોતાની છે, અને તે હું બેખમમાં નાખીશ.”

બલેના પદસી બાંધો, તેના છાતરવન દેખાવ, તેની આસપાસ ઉભેલાઓના તરેદવાર જમના ચેલક થવા બીજે આસપાસના દેખાવ, એક ચીતારાની પીછીને જમ આપે તેવો હતો. મેદરજીભાઈએ સમજ્યું ભેંયું, પણ તેણે તે દેખાવની ખુમસરતીપર કાંઈ પણ ધ્યાન આપ્યું નહીં. તેવણું પ્યાન તો બીજાં કામાંમાં રોકાયેલું હતું.

“નહી નહીં, શેક તમે એખમા જશો નહીં. મારાં કાંઈ મા બાપ યા તો જાઈ બેઠન, યા તો બઈસં છોકરાં નથી, કે જેઓ મારે માટે પછપડે રહે, જેથી તમારા કરતાં મારી જીવનની ક્ષણી ઓછી કીમતી છે અને બ્યારે તમે તેને આવી રીતે બેખમમાં નાખો, સારે હું કાંય નહીં નાખું?” એક બહાદુર માછીમાર બોલી ઉઠ્યો. બલે તેનો હાથ પકડી તેનો મજબે બલદીથી લાવવાને તેને કાપાવામાં કર્યા, કારણ કે વખત શુભાવવાનું ઠીક ન હતું. આ જવાન માણસનો ઘખમો પકડી એક બીજે બુરો માણસ જલદીથી બહાર નીકળ્યો અને બોલ્યો કે પેલા જવાને તેને તેની ફરજ જામવામાં સીખવ્યો હતો.

“અરે ખોદા! એ લોકો શું કહે છે?” જેવો તેનો સાગી પોતાનો મજબે બરાબર સલામન જગા આગલ લાવવા માટે કીનારા તરફ દોડ્યો, તેજાજ બલ બોલી ઉઠ્યો, અને એક અથવા લોકોનાં રામાંમાંથી સંભાળ્યું; પણ તે ક્યાંથી શરૂ થઈ હતી તે કહેવું મુશ્કેલ હતું. “સુરત-કપવાન હેનરી-મારા માસાની રડીમર?—અને તેવણું તો અંદરજ દેખા બે-છે—એ રડીમર એવણું લીધા વગર ઉપડી તો નહીંજ હોય. આએ અથવાનો પાપો શું દશે? ખોદાને ખાતર મને કાંઈ જણાવે?”

પણ નીચલી હકીકત ધીવાળ બીજું વધારે કાંઈ કાંઈપણ કહી શક્યું નહીં. એક વહાણ જે તોફાન યવાની ચોડાન વખત આગમન બંદરમાં દાખલ થયું હતું, તેણે “સુરત” રડીમરને વીસ માર્કલ દુર બેઈક હતી. તે એવી તો દુઃખમરી હાલતમાં હતી, કે થોડા વખતમાં તેનો છેડો આવી રહેવાની ધાસતી રહેતી હતી. જાનનાં મોકડામાંથી એક શબ્દ પણ નીકળ્યો નહીં. એક પસ સુધી તે એક પુતલાં મીસાલ બિ-જલો પુની જેવો ઉભો રહ્યો. મેદરજીભાઈ જેવણું આ અથવા સાંમજવાથી અલગ દુઃખ થતું હતું, તેવણું એકદમ તેની આગલ શેકી ગયા અને તેનો હાથ પકડી મગગીન બનાવે બેઠ્યા—

“બલ, મારા મરીબ છોકરા, શું તું તારીબી જીવનની બેખમમાં નાખવા માંગે છે? બેજ-બેજી-અરે એ તો થણું મવંકાર છે!”

“મને તેવણું ફક્ત બમાવાન દેવો, અને તેમ કરતાં બે હું મરીબી જાઉં તો તે મોત કાંઈ સારાં કામમાં નીપજેલું જણાશે. દીનખાઈ મારીને કહેશે કે હું બણું છું કે તેવણું મારી મરીબ મુકને દીસાસો આપશે; બને જે છોકરાને તેવણું મોકલતા દરતાંથી વધારે કંગામ દુઃખમાંથી બચાવ્યો છે, તેણે તેવણું વરને બચાવવા માટે જેટલું મન્યું તેટલું કીધું છે. અને હું બે તેમાં નીપજલ યાગી તો—” તેવું હેયું બરાઈ આખ્યાથી તે બોલ્યો, પણ પછી બોલ્યો—“આએ મુકને આપજો, અને આજેથી,” આમ કહી તેણે પોતાનાં બાજુનું એક મુઠ્ઠું છરી વડે કાપ્યું અને તે તથા પોતાનું ધડીઆલ મેદરજીભાઈના પુજાતા હાથમાં મુક્યું, “અને હવે મારા મિત્ર, ખોદા તમને સલામત અને સુખી રાખે!” આમ બોલી તે એક પતવાર તેવણું હાથમાં બઈ પડ્યો, તેવણું દોડી કીધી, અને પછી વીજલી મીસાલ કીનારા તરફ દોડી જઈ બેઠામાં ફરી બેઠો, કે જે એક મજતરાં મીસાલ પાણી પર ઝોકા ખાતી હતી. તેને લાંબી હકારી લઈ જતાં થણો વખત લાગ્યો, જણું કે મોખજોએ તેને આગળ જવાન નહીં દેવાને કેડાવ કીધો હોય તેમ લાગતું હતું. પણ અતે તેઓ લાંબી ઉપડ્યા. કાઈ કાઈ વાર જણું તેઓ એક પવેના જેવા મોટા મોખ-પર સ્વારી કરતા હોય અને બીજાજ પગે નીચનાં લીડા ગારમાં પડી દુકડે દુકડા યઈ જવાનાં હોય તેવું દીસતું હતું. કાઈ વેળા પાણીની મોટી દેવાસેથી વેરાવણ એક જીડા ખોદમાં મરકે યઈ જવાની ધાસતીમાં આવી પડતા દના, પણ આ સમયની તેઓએ કાંઈ પણ દરકાર કીધી નહીં. ક્ષણી અન-જેથી તો એ લાગતી હતી કે એક મજબે આવા દરીઆમાં તકીજ દેમ શક્યો? અને પેસો વરડા માછી હંમેશાં રહેતો આજો દનો તેમ તેનાં મુકાન આગળ જવાની સાથે કાઈ ફરેસતો બધાં સુધી બેઠો નહીં હોય, લાં સુધી કાઈપણ આદ-મીના હાથ તેઓને સલામન રાખી શકે નહીં. બે કાઈ પણ ફરેસતો તેઓને નચાવ્યા હોય તો તે વેગાનો તેનાં (જવાન) મનમાંનો એકજ પનીર વીચાર, એક ખસાં દીનની

બંદગી હતી, કે તે પોતે તે વહાલાં ઘરમાંથી મોહત અને આશ્રત દુર કરનારું હતી આર થઈ પડે, કે ને ઘરમાં તેની ભુલો અને વાંકોને પ્યાર અને માણીથી છતી લેવામાં આવતા હતાં.

બની શકે એટલી નેહમતથી (અને તે એટલી તો હતી કે મનશ્ચુતમાં મનશ્ચુત માણસોના ચેહરા અને હાથેપરથી પર-ચેવના ઝરા વેદતા હતા. નજ તો તદન યાકોને હુસ ધઈ ગયો હતો) કીનારા છોડ્યા પછી બરાબર એક કલાકે તેઓ રતીમર આગલ નઈ પુગા. હવે બંદુકનો અવાજ આવતો. બંધ પડ્યો હતો, કારણ કે કીનારાપરની રોશનીથી તેઓની મદદ માટે આવતો મછવો તેઓએ જોયો હતો અને કાણુ-સની રોશનીથી તે કેટલી ઝડપથી આવતો હતો તે તપાસતાં હતાં.

મછવો લાંબુ પુગા પછી નજ તો તદન યાકોને મછવાની બાજુપર ભેરી ગયો, બ્યારે ધરડા માછીમારે રતીમરપરનાં લોકોને જરૂર નેજા સવાલો કીધા અને તેના નવાળથી નજ મોંકાને ઉઠ્યો. તે નવાઓ નીચે મુજબ હતા:—

“રતીમર સુરત—મુબઈ તરફ જતી—તેનો ખાલેક મન-ચેરશાહ મરચંદ—હાલ રતીમરપરનો એક ઉતાર—ખલાસી સુધાં નવ.”

“આશો આપણે બધાં અંદર જઈએ, આ તો કેપટન હાંવેનો અવાજ છે, હું સરત ખડું હું કે તેજ છે. ને છુપ હતી તે ખરીજ હતી.”

“હા,” ધરડા માછીમારે નવાબ દીધો, “અમે સૌ તો અ-મારાં ધર આગલ મરવાની આશા રાખતાં હતાં, પણ હવે તો મનચેરશાહ શેક, બધાં સુધી અમે તમુને બચાવશું નહી, લાંબુ સુધી ખસવાના નથી.”

તેઓ સાથી કાંઈથી નવાબ આપ્પા વગર મછવામાં કુદી પડ્યો, અને લાંબુ મુકેલા એક બાજુટપર ભેરી ગયો તથા પોતાનાં મોઢાં આસપાસ ફગલો વીતાવ્યો. તેઓની આસપાસનો બધ હજી તદન દુર થયો ન હતો, અને આવે વખતે તેવજુને પોતાના ધરના પીચારથી ધણું લાગતું હતું. સુરત પરના સધલા ખલાસીઓ એક પછી એક ઉતરી પડ્યા અને કેપટન હાંવે સૌથી છેલ્લો હતો. જ્યો તે નીચે ઉતર્યો કે એક લોહાનો મોટા સભ્યો તેની જગાપરથી ખીસી ગયો, અને નજ, કે ને ઉભો રહી કેપટન હાંવે સંભાલથી ઉતરે છે કે નહી તે તપાસતો હતો, તેના કપાલપર જોસથી વાગ્યો. તેના કપાલપરથી લોહી તેના ગાલપર વીપાઈ પડ્યું, તોખી તે કુઝળી દબી જાણે તેવો માણસ ન હતો. તે મ-છવાની પછાપાડના ભાગપર જઈને મુગો મુગો ઉભો, અને બ્યારે જરૂર પડે અને હંકાવનારોએ કાંઈ હેલમ આપવાના હોય, સારેજ પોતાનું મોઢું જિંધાડતો હતો. તેઓ યોડુંક આગલ માલ્યાં નહી, તેટલાં દરવાના પાણી નજી ઉઠવીને ઉપર આવતાં હોય તેડું લાઈ, અને મછવાને જિંધો વલતાં બચાવવા નજને પોતાનું સધળું જોર તથા હુલાસારી વાપડવી પડી. યોડા વખતમાં તેઓને તેડું કારણ માલમ પડ્યું અને

તે જોઈ દેરે જણું દીલ ધુનું, કારણ કે તે રતીમર સુરત દરમાંની અંદર કુખી ગઈ હતી, અને આવી મોટી ચીજના દુબ્બાથી પાણીની અંદર ઉપલો ફેરફાર થયો હતો. આ ચે-લાએ લાંબુ મંબીર મુપકોટી પધરાઈ હતી. દેરેક આદમીનું રેયું ઉપકારની લાગણીથી ઉભાતું હતું, મુખ્ય-દરી એક આ-દમીનું, કે ને પેદલો વખરાટ પુરો થયા પછી મુકાન આગલ મેડેલા એક છોકરવન આકારને અન્યમણી અને વખાણની નજરથી તીક્ષ્ણ હતો. તેનો અવાજ તદન અજાણો હતો; અને તેનો ચેહરો આંખી રોશનીને લીધે તે બરાબર રીતે પીછાણી રાજ્યો નહી.

કીનારાપર લોકોનાં ટોળાં વધતાં જતાં હતાં, અને મછ-વાની પાછી ફરવાની ઘણી આતુરતાથી રાહ જોતાં હતાં, પણ તેને તો ચોડીક પડેા સુધી મોટા દરવાએ છુપાવી રાખ્યો હતો, અને મેદરજીભાઈ, જેવજુ આ બે લાંબા કલાકો સુધી કીનારાપર હેમત ખાઈ ઉભા રહ્યા હતા, તેવજુ મોટાથી વીલાપ કરતા સંભાલતા હતા; ફરીથી તે મછવો દીસ્યો, મોજાએ સાથે બપ ભરેલી ઝડપમાં તે વધારે અને વધારે નજીક નજીક ધસડાઈ આવતો હતો. તેવજુ ધાડું કે પો-તાના હેસ્ટનો આકાર તેવજુ પીછાણી રાકતા હતા; તેવજુની ખાસી હતી કે જાણે અવાજ તેવજુ સંભલી રાકતા હતા. તે કંઈ બાજુએ ઉતારું તે પીટીને દુકમ આપતો તથા રસ્તો ખતાવતો હતો. તેઓ કીનારાથી આસરે એક જગન વારેને છેડે હતા, પણ હજીર પુરાણી અથવા મુખારાયાદીના અ-વાજ સંભાલતા ન હતા. દેરેક આંખ જાણે ધાસ્ટીથી ધબ ધઈ ગઈ હોય તેમ દુરના એક મોજા તરફ દીકતી હતી. તે મોજા જેમ જેમ આગલ આવતો તેમ તેમ કદમાં અને જુરસમાં વધતો જતો હતો. તે મછવાની નજીક આવી પહોંચ્યો અને ઘણાં જોસથી તેને અડક્યો. મછવો વધારે વખત દીસ્યો નહી; અને કીનારાની નજીક અને દુર એક ઝુન્ટી અને બપળીત ચીગારી સંભાળાઈ.

TWO OLD MAIDS.

[સિંધુ છે.]

લાડકાં છોકરાં—લાડકાં કહેવાતાં છોકરાં કરતાં દુનિયામાં વધારે જુલમો રોડાન હોય. આ બાપ, કે ને ઘણી બાજોમાં ચલતાં હોય, તે તેઓના જુલમો થઈ જાય છે. તેઓને મટે દેરેક ચીજનો કોમ આપે છે અને તેના બદલામાં કાંઈ પણ ચીજ તેમને જોઈતી નથી. આ પ્રમાણે છોકરાં દેરેક ચીજ લેવાની આશા રાખે છે અને કાંઈ પણ પાણું વાલી આપવાની દરકાર કરતાં નથી. એમણેમાં ધવાની ટેવ તેઓમાં મનશ્ચુત થાય છે, અને ખીલને મુખી કરવાની શક્તિ તેઓમાં ખીલતી નથી, અને રફતે રફતે પોતાની મનદ પણ ખોલી દે છે. આ બાપની તેમજ છોકરાંની કંઈથી તથા મુખ બેવજુ લાડથી નારા પામે છે, બ્યારે હદાપણી તે બંને ખીલતી રાખાય છે.

મારેતર—આ તમે માંદેથી કાણે દમણાં ચેડાં કદાચાં? છોકરાઓ—(બધા સાથે) નજ મેડેતાએ સાહેબ. મારેતર—સારે તમે છ છોકરાઓ કદામ આવા મટે બાહરે જમા થાવો. તમે જ્યારે નજ મેડતાને ચેડાં કદાચાં જોયો, સારે તમારું ધ્યાન લેવામાં નહી હોય જોઈયો.

દુનિયાને મનથી મુવેલો.

ને હુમ્મણે કાંઈ જીવતો દાદી દે તે માટેની અભયપ અને નહી સમજી શકાય એવી ધારતી લાગવા કરતી હતી. તે કેમ પેલા ધર્મ હતો તે હું કહી શકતો નથી, પણ એટલું તો ચોક્કસ છે કે તે બપુ એટલી દહ વેર વધી ગયો, કે મેં મારાં સગાં વહાલાંઓની પાસે મળ્યુત વચન લીધું કે મારા મરી જવા પછી મારાં "કારીન" ને ખીસા મારી બધ નહી કરતાં અમથુજ દાંકું. મારા આવા અભયપ જેવા ખ્યાલ માટે મારા દોષ્ટો અને હસ્તા હતા, પણ તેની મેં કાંઈ દરકાર કરી નહી; બસ તેઓ પોતાનું વચન બંધોબર રીતે પાળે એજ અને જોઈતું હતું. હું જલદી મરી જવય એવી કાંઈ મને ધારતી હતી નહી. નહી, હું ઘણાજ તંદરોત અને મળ્યુત હતા અને વળી મારી ઉમર ફક્ત પચસી વયસની હતી.

દમાઈ કુટુંબ સારાં ખાનદાનનું અને શેલતમક હતું અને હું વડા દીકરા તરીકે કુટુંબીક જીવીતોના વારસ હતો. હું મારા કાકાની છોકરી લેડીસ સાથે અદરાપણ હતો અને યોગ્ય મહી નામાં હમેા પરજુનાર હતાં, પણ એજ જાણું અને હેરાન કરતો હતો, અને તે મારો બાઈ સીરીસ હતો. તે મારાં કરતાં એક વરસ નાનો હતો અને તે વારસ થતો રહી ગયો, તેથી પોતાને મનથી બપુ બીજવતો હતો. તે પોતાની અદખાઈ અને ધીક્કાર ધણી રીતે દેખાડતો હતો, અને વળી તે લેડીસની ઉપર પણ મેહીત હતો. પણ તેણી તેની તરફ ધણી નાખુ શપણું નેતી હતી, અને પોતાનો હાથ ફક્ત મનેજ આપવાને કપુસ થઈ હતી. આથી તેનો શરસો જેવરો વધી ગયો અને હું જાણતો હતો કે જેટલો તે મારી અદખાઈ કરતો હતો, તેટલો જાન મને ધીક્કારતો પણ હતો. મેં ફરીથી અને ફરીથી ઘોંટી કરવાને યત્ન કરી, પણ સપજું ફેકત, જેથી હમણા હમેા એકએક તરફ જાએ મેહોટો હતો.

૨

એક દીવસે હું મારા મોરડામાં વાંચવા બેઠો હતો, બ્યારે મને અભયપ જેવી સુસ્તી લાગવા માંડી; માફે માયું કરવા લાગું અને હું કાંઈ જાણી શક્યો નહી. આ એક લાંબી અને કંટાળા ભરી માંદગીની શરઆત હતી. ડાક્ટરે કહેવા લાગ્યા કે ધણી મેહનતનું આ પરીણામ હતું; મારા અધ્યાસ પગલે હું રાત દીવસ ગ્રંથાપસો રહેવાથી મગજ ઉપર એકદમ બોલો થયો હતો અને આસ્તે આસ્તે તે વધું ગયું હતું. એવી રીતે સાત આઠવાડમાં તુચીકે હું બપુકર માદગીમાં પડ્યો હતો, પણ એથી વધારે ખરાબી તો હજુર પછી યદ હતી.

મારી માદગીની એક નીશાન તદન તાજગી વીનાથી બર જાણ હતી-જીંધ, કે જેણે મને જેટલું તુકસાન કર્યું, તેટલુંજ સાફે પણ કર્યું હતું. આવી વેલાએ હું અરધી જીવરેલી હાલ-

તમાં મારી આસપાસ થતો ઘોંઘાત સાંભળી શકતો, અને તોપણ મને સ્વપનાઓ અભયપ જેવા આપતા હતા. કોઈ વેલા એવી સ્થીતીમાં હું આખો દીવસ પડી રહેતો, અને બ્યારે જાગરત થતો, ભારે મને નયનાઈ તથા બેચેની અગાજી કરતાં વધારે લાગતી. મારાં માથ મારી આવજત કરતાં હતાં અને તેમાં તેવણું મોટી મદદ મારી બવીચની ખાયડી લેડીસ આપતી હતી.

ભાર પછી છંદગીમાં મલેલો બપજીત અતુભવ શરૂ થયો, કે જેની યાદજ ફક્ત મારાં આખાં દીવસમાં ધુજારં છોડવાને બસ છે. હું એક વેલા મારી અડધી જાગરત બિધમાં પડ્યો, કે બ્યારે હું હાલી યા બોલી શકવાને તદનજ અશક્ત થઈ ગયો, અને તોપણ મારી આસપાસ શું થતું હતું તે બરોબર સમજી શકતો હતો. આવી હાલતમાં હું પંદર કલાક પડી રહ્યો, જેથી મારાં સગાંઓ ધમરાતમાં પડ્યાં, અને ડાક્ટરને બોલાવવા મોકલ્યો. હું તે બધું સાંભળતો હતો.

ડાક્ટર આગ્યો અને કહ્યું કે હું કદાચ એક મે કલાકમાં જીડીશ, અને જો તેમ નહી ધાય તો તેને ધાણો બોલાવવા મોકલવો. મને પોતાને પણ ધમરાત થવા લાગ્યો, અને જે સકતી મને આટલી મળ્યુત પકડી રહી હતી, તે માહેથી છુટો થવાની ધણી તજવીજ કરી, પણ ફેકટ. મને હમણાં બપુર છે કે મેં હાલવાની કાંઈ પણ નીશાન કરી નહી હતી, પણ અંદરથી જાગત યવાની બધું મેહનત કરી હતી.

કલાક પસાર થવા લાગ્યા; મારાં બીજાણા આસપાસ ધણાં જણા એકી કરવા બેઠા હતા. ડાક્ટરે આપતા જતાં હતા. હું મારાં માથો તથા મારી લેડીસનો રડવાનો અવાજ સાંભળતો હતો અને તોપણ હું સ્પીર, દેખાઈતી રીતે બેસું, મારાં બીજાનાર પડી રહ્યો.

એક અઠવાડમાં તુચીકે આવી રીતે, હું રહ્યો. મારાં બીજાણા આસપાસ ડાક્ટરને મેં બોલતા અને મારા આવા અભયપ જેવા "કેસ" માટે અટકલો કરતા સાંભળ્યાં. તેઓના કહેવા ફેટલાક બોલોથી માફે હેંધું ધારતીનું માયું ધળકવા લાગ્યું.

"હું બસ ઉઠું" અરે પુઠા મને જરાક જાણત કરી આ પ્રમણથી મારી આજુજ હતી, પણ મારા મોદાંમોડી એક પણ બોલ નીકળી શક્યો નહી. જાણું એક સુરહાંમાં જીવ કેદ થયો હોય અને માથુસાઈ મદદ અને યુક્તી સાથે બધ પડ્યો હોય, એવી મારી હાલત હતી.

બ્યારે લેડીસ મારી નવદીક આપી મારી ઉપર વાંકી વળી, ભારે તેણીના મગજ હમ તથા તેણીની આંખોમાંથી પડતાં મમમીનીમાં આંસુઓ મારા મોદાંપર અને લાગ્યાં, અને હું તેણીની વાહાલી દાજરીથી વાકેફ હતો એવું દેખાડવાને ધણીની કાંપાં માર્યાં, પણ બધું વગર ફેકટનું; કોઈ પણ મને મદદ કરી શકતું ન હતું-જેઓ મને સીધી વધારે ચાહતાં હતાં તેઓ પણ નહી.

આવી રીતે દહાડાઓ પસાર થવા-બપુર દહાડાઓ કે બ્યારે છંદગી એક જીવતાં મોહત જેવી હતી; અને કલાકો લાંબા અને નીદંધ લાગતા હતા. ડાક્ટરે મને પ્રવાદી બો-

રાક આપતા, કે જે મારા હોયો વચ્ચેથી નામતા હતા, અને તે યોરાકને હું ખરેખર ધીકારતો, કે જેથી આવી તાસલાયક હજી કુટી થવાને બદલે વધતી હતી. જ્યારે અઠવાર્યાઓ વહી જવા લાગ્યાં, અને હું ઉચેજ નહીં સારે ડાકટરો વધારે અને વધારે શુચવાડામાં પડ્યા અને મેં તેઓને બોલતાં સાંભળ્યા કે ધણું કરીને આરતે આરતે નબધો થઈ છેલ્લે સરવાલે મોહતને આધીન ચક્રા. હું આ બધું સાંભળતો હતો તે તેઓ જાણી શક્યા નહીં. તેઓના મોઢો કેટલા દૂર અને ભયંકર મારા કાનપર પડતા તે તેઓ સમજી શક્યા નહીં. હું જીવતો હોજી તે છતાં તેઓ મને મુવેલો સમજે તો શું કહે? મારાં સગાં વાહવાંઓ મને હાલવાને લગતું તેઓનું વચન પાળવાને જુલો જાય તો. અરે! આ બધો વીચાર કરવાનું ધણુંજ ભયભીત હતું; અને તો પણ હું એક પણ બોલ મોસવાની શકતી ધરાવ્યા વીના પડી રહ્યો હતો; એકલો અને બીધેલો કોઈની પણ મદદ અને દીધાસાથી દુર થઈ પડ્યો હતો. કોઈ માણસ એથી વધારે ખમી શકે અને તેનું મથું ઠંકણે રહે? હું ધાંધું કે નહીં.

૩

પણ મહીનાઓ પીતી ગયા, અને હું હજુર તેજ દાકતમાં પડી રહ્યો, અને સાર પછી મારાં દુઃખી દીકને વધારે સંતાપવા મારો ભાઈ સીરીસ આવી લાગ્યો. તે મારા યોરડામાં મને જેવા વારંવાર આવતો. હું જાણતો હતો કે તે મારાં મોહતની કંઈ આતુરતાથી રાહ જોતો હતો અને તેથી તેને કેટલો કામદો થવાનો હતો. તે વારસ થશે અને પછી પોતાની ધણીમાંથી દાખજ લેતીસને જીતી શકશે.

કોઈ વેજા જ્યારે લેડીસ એકલી મારા બીજાણા આગલ જોઈ કરતી હારે તે યોરડામાં આવતો, અને સારે તેની કપડી વાત હું સાંભળતો—જણે કેટલોક દલગીર હોય તેવા ઢોંગ કરતો તથા હું ફરીથી બોલી યા ઉઠી નહીં સખીસ એથી ખાતરી આપતો.

પેહલાં લેડીસ દુઃખથી રડતી હતી, પણ જેમ દીવસો વહી જવા લાગ્યા, તેમ તેણી એકી ગમગીન લાગી, અને બનતા બનાવને આધીન થતી હોય એવું લાગ્યું, અને વળી મારા ભાઈની મારાં બીજાણા આગળની મુલાકાતને ખુશીથી જોજણુ આપતી હતી. મારાં માય છુટાં હતાં અને આંખે ખરેખર દીરડું નહીં હોવાથી તેવજુ જેમ હું બીજાણે પડ્યો પડ્યો તેની જુઝાઈ જોઈ શકતો હતો, તેમ તેવજુ જોઈ શકતાં હતાં નહીં. તે મુલાકાત વધારે અને વધારે ચવા લાગી, મને એવું લાગતું કે એકદમ ઉઠી એને યોરડામાંથી મારી બાહરે કઢાડું અને તેના જુઠો મોઢો એનાજ ગલમાં દાખી નાખું.

એક દીવસે મારા માય યોરડામાંથી બાહરે ગયા, અને લેડીસ બારી નજદીક સીવવા બેઠી. અરે ખુદા! મારી કેટલી નજદીક અને હું તેને જોઈ શકતો નહીં—તેણી આગળ બોલી શકતો નહીં; પણ ફક્ત ભયંકર જીવતાં મોહતમાં લઈ પડી રહેતું પડ્યું. યોડા વખતમાં સીરીસ આવ્યો અને ધીમા અ-

વાજે તેણીને સલામ કરી. તે વળી મારાં બીજાણા આગળ આવ્યો અને મારી ઉપર વાંકો વધ્યો. તેનો દમ મારા મોહમાંપર લાગ્યો અને મારે હેઠું ધબકવા લાગ્યું. અગાડનાં કરતાં છાતીના ધબકારા નબધા લાગવાથી તે પોતાની ખુશી દાખી શક્યો નહીં. “એ લગભગ જતો રહયોય, લેડીસ, અને આવી ખરાબ અવસ્થામાં એ જીવે એવું આપણે કેમ માંગી શકે? હવે તો એનો છુટકારો થાય તેથી આપણે ખુશી થવું જોઈએ.”

“સારે શું એવજુ પાછા કદી દુશીયાર થશે નહીં, એમ ધારાય કે સીરીસ?” દલગીરી ભરી અવાજે લેડીસે પુછ્યું.

“નહીં દીયર, કદી નહીં! હું પેહલેથીજ જાણતો હતો; શું તું એને જીવતો થવાને ઈચ્છેય? લેડીસ—તું કે જોને આવી રીતની દાકતમાં એને પાંચ મહીના તલીક જોયોલ તે.”

મેં તેણીના જવાબને મારે સાંભળ્યું, પણ જાણે આંસુઓ પડતાં હોય તેવું લાગ્યું.

“નહીં એવી રીતે એવજુને જીવાડવા હું માંગતી નથી, એવજુ મારે મનથી કેટલો લાંબો વખત થયો મરીજ ગયાય. અરે! કેટલો લાંબો વખત થયો.”

“હા, દીયર, એટલા લાંબા વખતનો” મારા ભાઈએ જવાબ દીધો “કે તું એની સાથ અદરાપલી હતી એથી જુઝાઈ મળ્યું. હવે તું મને કહ્યું. કરશે? હું તેને હમેશાં ચાહતો આવ્યોય.”

તેણી, કે જે મારી ધણીમાંથી થવાની હતી, તેની તરફથી કાંઈ પણ જમાજ મળ્યો નહીં. નહીં, ફક્ત આંસુઓ, કે જે વેજા સીરીસ તેણીને દીધાસો દેતો હતો.

તે તેણીને ખાર જીતી જવા માંડ્યો, છુટ્યો દગાબોર. જ્યારે હજુર તે મારી છાતીમાં દમ બંધવી ચ્યો નથી; અને તેણી, એકસીસ!—અરે લેડીસ, મારી તરફ વધાદાર રહેજે! વધાદાર રહેજે!

આવી રીતની આજુજી હું ખરાં જીમરથી કરતો હતો, પણ મારા હોયો કાંઈ પણ અવાજ કરતા નહીં, અને મારે ગરીબ, દુઃખી, અદેખું હવું અગાડનીજ માફક સુપકીદીથીજ ખમવા લાગ્યું.

૪

સાર પછી એક દલાડો એવો આવ્યો કે જ્યારે ડાકટરો કસાકો વેર મારી ઉપર વાંકો વળી ધણી બારીમાંથી તપાસવા લાગ્યા; અને એવી રીતનું મત આપ્યું કે હું મરજુ પાડ્યો હતો.

મેં તેઓને સાથે તકશર કરતાં સાંભળ્યા અને હું તેઓની માફકજ જીવતો છું અને તેઓની વાત સધલી સાંભળું છું—વત જેણે મને લગભગ ઘેલો કરી મુક્યો હતો—એમ કહેવાને મેં ધણીથી જીમરદસ્ત કોશી કરી, પણ નહીં, મોલો મારા મોહમાં આવી શક્યાજ નહીં. તેઓએ મારાં માય આગળ કહ્યું કે બધી આશા હવે જતી રહી અને અંતે હું ખરેખર મરજુ પાડ્યો. તેણી જણ મહીનાની વાતપર આ સાંભળતે તે કરતાં વધારે ધીરજથી દમજી સાંભળ્યું. ગરીબ બીમારો

માય! તેવજીની છાતીમાંથી આસા તો કેટલું અગાડીની જતી રહી હતી. તેવજી રડ્યાં, અને મારા ધંધ દીવજર લોકા વળી મારા હાથો સુમ્યા, અને આવાં માયની આગળ પશુ હું છવતો છું એની નીસાન કરી રાક્યો નહીં, અને સાર પછી મારી લેડીસ આવી અને મારી છાતીપર કુલો મુક્યાં અને ગોઠવતી વેલા તેની ઉપર આંસુઓ વરસાવતી ગઈ, અને મારા કપાલપર પડીત મધુર સુખીઓ મેલી ગઈ. મારી છાતીપર અકચાં પડેલાં કુલોનો પમરાત અને આવતો હતો, અને તે લીલીનો ખુસમો હું પારખી શકતો હતો. તેણી મારી બાજુએ ધણેક વાર ચામી. એટલો બધો વખત કે અંતે કોઈ તેણીને ઓરડામાંથી લઈ ગયું. મેં એક આવનારને તેણીને આટલો બધો વીચાર કરવા માટે ધમકાવતો સાંભળ્યો, અને તે અવાજ મારા બાહ્ય સીરીસનો હતો. સાર પછી તે એકસો મારા ખીલાણા નજદીક આવ્યો.

“છેલ્લે સરવાલે એમજ થયું.” તે બાજુવા લાગ્યો, “એ ગોઠવતેજ વાસ્તો હું ખોટી હતો. હવે બધું માફ થશે—એની દોષત અને એની વાહામી—મેજો મારાં—નરીજ દેવી મારી તરફ મેઢરખાન છે.”

પછી તે ઓરડામાંથી આસ્તેથી ચાલી ગયો અને હું એ-મશે રહી ગયો. ખીન્ને દીવરે તેઓએ મને મુરડાની પેટીમાં મુક્યો, અને સારે માફે હું દુઃખ અને ધમકાવતી જોરમાં ધમકાવા લાગ્યું, તેઓ પોતાનું વચન યાદ રાખરી કે—વચન કે જે મેં અજાણજી જેની રીતે મારી તંદરોસ્ત હાલતમાં તેઓ પાસથી લીધું હતું, કે મારાં “કાસીન” ને ખીત્રા માયો વીના હાલતા લઈ જઈ. અરે ઈશ્વર! જો તેઓ લુલી બધ તો! જો તેઓ ખીત્રા અંદર થોડે તો હું શુંમકાઈને બધ મરેડી રીતે મરણ પામું! અરે ખુદ! એ વીચારથીજ નહીં, નહીં તેઓ લુલી બધ રાકરી નહીં; તેઓએ ધણું સમ્પત વચન આપ્યું, અને મેં તેઓને ધણી તાકીદ પશુ કરી હતી. પશુ સીરીસ! તે જો ખીત્રા થોડકા કહેરો તો! જો તેને મારા ખરેખર મરણ પામવા વીરો જરાક પશુ શક હશે તો તે મારાં માયની મરજીની દરકાર નહીં કરતાં પોતાનો દુકમ ચલાવતો; પશુ સુકર ખુદાનો, કે એને કંઈ શક હશેજ નહીં. હાકરો એટલા મોક્ષ અને એકમન હતા કે હું ખરેખર મરણ પામ્યો હતો.

જેવો પામદસ્તનો કહારવાનો દહારો આવ્યો કે મારી ધારતીનો તો ખરજ નહીં રહેયો. અરે! જેને મારી જાનનો અનુભવ નહીં મળ્યો હોય તે આ વેલાની મારા મજાની હાલતનો કેમ ખ્યાલ કરી શકે?

૫

પામદસ્તનો વખત મને મારા ઓરડામાં થતી વાતનીત ખરથી ખબર હતો. સહવારનાં સુંદર કુલોનાં મજરા આવ્યા અને તે મારી આસપાસ મેલ્યા. ઓરડામાં પંચરામલો મધુર પમરાત મને બરાબર આવતો હતો. સાર પછી કેટલાંક

૫૫

સગાંઓ તથા દોસ્તો મને હાંતવા આગમન છેલ્લો સેન્ટો કરવા આવ્યાં. આ બધા દોસ્તો મને મુલેલો ધારે, બ્યારે ખરેખર તો હું છવતો હતો; એ બધાંથી મારાં દીવમાં કંઈ અનુભવ લાગણી થવા લાગી. મને હમણું બ્યારે એ યાદ આવેજ સારે મને ધણી અચરતી લાગેજ.

સાર પછી મને ગાડીનાં પેદાનો અને થોડાનાં પગલાંનો અવાજ આવ્યો, કે જેઓ રસ્તાપર પોતાની ખરીઓ થોડતાં ઉભાં હતાં. અરે પરવરદીગાર! મને હાલવાનો દીવસ આવ્યો હતો, અને હજુર હું તે બપુર દીવ્યા આસ્વા વમરની હાલતમાં હતો અને તેઓને હું છવતો છેજે એટલું કહેવાને પશુ અશકત હતો. બાહર લોકોનો ધીમો અવાજ હું સાંભળતો હતો; ખતીત લોકોની બીડ મોડી હોવી જોઈએ. સાર પછી મારાં માય ઓરડામાં આવ્યાં, તેવજીનાં પગલાં મને ખબર હતાં; અને તેવજી સાથે મારી લેડીસ રડતી મને છેલ્લો સેન્ટો કરવા આવી.

“એવજી કેવા છવતો હોય તેવા લાગેજ.” લેડીસે આસ્તેથી કાનમાં કહ્યું, “એવજીને આવાજ છેલ્લા બેવાથી પ્રાપ્ત છે.” થોડીક પગ તેઓ શુપસુપ દીકતા ઉભા, અને પછી આસ્તેથી ઓરડા છોડી ગયા.

હવે માણસનાં મારી પગલાંનો અવાજ આવ્યો અને તેઓનું કામ શું તે હું મેતી ગયો.

મારા ઓરડામાં તેઓ આવ્યા; અરે શું તેઓ મારાં કો-શીનને ખીત્રા દેવા આવ્યા? અરે નહીં! હવે મારી ધારતીનો ખરજ ન રહેયો—એક પગ મારો દમ જાણે બધ થઈ ગયો; કે જે પગ મને લાંબી સુલત જેની લાગી.

તેઓએ મારાં “કાસીન” નું ઠાંકલું ઉઘાડ્યું; અને અરે! તે પળનો વમરાત; તમારેથી ખ્યાલ થાય તો કરો. આટલો લાંબો વખત યથા છતાં, મને તેની યાદ આવતાં માફે લોહી બપાઈ બધ છે; હમણું પશુ જાણે તે બપખીત યાદથી મીચવારી પાડું.

સુકર તે ઈશ્વરના! તેઓએ મને ખીત્રા માયો નહીં. મારાં માયે મારી કહેલી વાત યાદ રાખી હતી. અરે મેં તેવજીને તેવજીનાં નીમકદમણપણું માટે કેવા આચીરવાદ દીધા અને હજુર પછી કંઈ છું.

સાર પછી મને આંચકા લાગે. તેઓ તે કાસીન પોઠલા દાદરપરથી નીચે લઈ જઈ ગાડીમાં મુકતા હતા. હવે ગાડી આવવા લાગી, અને રસ્તાપરના પરપરથી લાગતા આંચકા વડીક મને લાગતા હતા. ધણેક વખતે કપરસ્તાન આવ્યું અને કાસીનને ગાડીમાંથી બાહર કહાર્યું.

હવે કીધા બાજુવાની શરૂ થઈ, મને આરમનનો ધીમો અવાજ પશુ આવ્યો. કાસીનને પછી તેની જગાએ લઈ જવામાં આવ્યું અને સપડી પુર થયું.

૬

આ પછી મારી યાદદસ્ત શકતી જતી રહી, કે જે વેલા મને શું થયું તે કંઈ ખબર પડી રાખી નહીં, પશુ એક દહારે એક સુખ પાડી છવતો હતો, અને એક પળમાં મારાં

૫૬

કોરીનનું દાંડણું ઉઘારી નાખી, મારી કબરનાં બીણાં છાપડાંને તીકતો પડી રહેયો હતો ! એક પળમાં યુ' બનાવ બન્યો હતો, તે સવહું મારાં માથાંમાંથી જતું રહ્યું. સાર પછી કેટલીક મેહનતે હું ઉઠ્યો અને મારી આસપાસ ભેળું; મારા સાંધાઓ લાંબો વખત સ્થીર રહેવાથી નખસા અને સખ્ત થઈ ગયા હતા. હવે બધું મને બરોબર યાદ આવ્યું. હું મરણ પામ્યો હતો, અને મને દાતવામાં આવ્યો હતો; હવે હું પાછો જીવતો થયો હતો.

કેટલીક નેહમતે હું કોરીનમાંથી બાહર નીકળી ય'કી પયરની જમીનપર નખસાધથી ધુજતો ઉભો. મારાં લાંબા ધોરનાં કપડાંથી હું વીતસાઈ ગયો હતો અને કબરનો થડો પવન મારા નખસાં શરીરને ધુલવતો હતો. હવે મને આ બયાનક જગા છોડી જવી જોઈએ ! મારી આસપાસ મારા વડાઓની ધોરો હતી, પણ તેથી કાંઈ મને બીહક લાગી નહી, કારણ કે એથી વધારે ત્રાસમાંથી હું પસાર થયો હતો.

જેમ તેમ તે કથરચાનનું બારણું ઊંધાડી બાહર રાતની હવામાં હું નીકળી શક્યો. અધાર હોવાથી હું સૂચી થયો, કારણ કે સવેથી બહારમાં બહાર મારણસને પણ મારો કેબાવ બીહવાડવાને બસ હતો. હું થર જઈ શક્યો નહી: ધારતી અને ધમરાતથી મારા ગરીબ જીવરોગ માથ મરણ પામે ! નહી, મને મારા કાકર આગળ જતું જોઈએ, જેવજ આવેતેથી મારાં માથને સમજવડે. તેવજનું થર દુર ન હતું અને લાં જઈ મેં બારણું ઠોક્યું.

તેવજ તરતજ આવ્યા, અને જેવો મને જોયો, કે અજબથી અને ધમરાડમાં ચોટી પાછા હક્યા. મને લાગ્યું કે તેવજ મને મારો ભુત સમજ્યા. મેં તરતજ ખોલાસો ક્યો, અને તે પછી તેવજે મને અંદર લઈ જઈ ધોરો આંડી પાડ્યા અને મેં બધી વાતનું વર્ણન કર્યું. તેવજ તરતજ બીજો કાકર, કે જેણે પણ મારી સારવાર કરી હતી, તેને જોવાની લાખ્યા અને તે પણ એટલેજ અજબ થયો.

આ પછી ઘણો લાંબો વખત ટુલ્યો હું નખસો અને માંદો ચાલ્યો, પણ સારો ખોરાક અને પુરતી માવજતથી હું સાજો થયા ફેટકમંદ થયો.

મને ધોરમાંથી પાછો આવેલો જોઈ મારાં માથની ખુશીનો પાર રહેયો નહી અને લેડીસ ચુલાલીથી રહવા લાગી.

કામનાં લગનની ચોડક આગમન સીરીસ વખતે આવી વસાણ લીધેથી જોઈ શુરસામાં બાહરમા જતો રહેયો. જે સ્ત્રીને માટે તેની પુરતી ખાતરી હતી તે જતી રહેવાથી તેને ઘણોજ ક્રોધ અને નારીપાસી લાગી; પણ મને તો એના જવાથી દલગીરી ઉપજી નહી.

લેડીસ અને હું ઘણાં વરસો થયાં પરણ્યાં છીએ, અને જ્યારે તે ભયંકર વખતની યાદ કર્યે છીએ કે જ્યારે હું દુનિયાને મનથી સુવેલો હતો, સારે હમે પુછા પાસે હાથ નેડી માંગ્યે છીએ કે એવી માંદગીમાં મને ફરીથી નહી નાખે, કારણ કે જે મારાં વાહલાં માથે મારી આસા હાદ રાખી ન હતે તો અસારે હું મારા બચ્ચીત અનુભવનું વર્ણન કરી શકતે નહી, પણ તેને બદલે નહી વીચાર થઈ શકે એવાં હેવાખત મોહનને આપીત થતે.

G. P.

પ્રકરણ ૨૫ મું.

મનસીબ જેનરલ મેથીડિસ કામ બનાવવા શીલીપ દાઢટન હરખઈથી બેદતોરમાં છુટો પડ્યો હતો, તેને કેટલાંક વરસ થયાં છે, અને હમારાં વાંચનારાં જોનાં ધ્યાનપર આ તવારીખની ફરક વીગત બરાબર ઠસાવવા માટે યોરો વખત તેની તરફ નજર ફેરવવાની હશે જરૂર જોઈએ છીએ.

શીલીપની બેદતોર પછીની મુસાફરી ઘણી અડપભરી હતી, તો જો કે તેને તેટલા વખતમાં પોતાના મરી ગયલા સાથી ચારલસની ધોરને સેન્ટ્રો કરવાની થોડી મીનીટ મહી હતી, અને તેની આસપાસની સુપકાઈ તથા તેની આગળ ઉભા કીયેલા નાહના સરખા યુવજનો તે ઘણો સતોષ પામ્યો. થોડા દહાડામાં તેઓ કીનારે જઈ પુગા, જ્યાંથી સરકારી યહાજોમાં ખેરી તેઓ પોતા વખતમાં ધારેલે કેકાણે જઈ પુગા.

લીઆં તેઓએ સરકાર આગળ જે કહેવાનું હતું તે કહ્યું, અને બેજ બાજુનાં ઘોરતો વચ્ચે અપાઝી ચાલી. એક બાજુવાયા મેથીડિસને તેની મુખીઈ તથા બેદતીસીપણા માટે હકીકતે દેવા લાગ્યા, જ્યારે બીજાઓએ મેથીડિસ જે કરતો હતો તે વાજખીજ હતું એમ જણાવ્યું તથા બોધ્યા કે જે કાંઈથી જોઈ થાય તો પુરતી સાહેબીના ઉપાય તથા પુરતાં જોર વગર મેથીડિસને મોકલવા માટે, તે ઠાણના ગવરનરનો વાંકે ગણાય.

તેથી કાઉન્સીલમાં એ બાબદ વીરો વધારે શાંત મગજ સાથ તકસાર ચાલી. મેથીડિસનાં પોતાના કાગલો તેની ચાલનો કાંઈ પણ બચાવ કરી શક્યાં નહી, અને જો કે શીલીપ દાઢટને પોતાના મુખીએ જુસ્સ સાથ બચાવ કર્યો, તો પણ તેને કમ્પુઝ કરતું પડ્યું કે યોડીજ બાબદમાં તેને પોતાને પણ ખીજાઓ સાથ સેનાપતીને થોડી ઘણી સલાહ આપવી પડી હતી, અને જે સલાહને તેણે કાંઈ પણ વજન આપ્યું હતું નહી.

અતે મેથીડિસની સામેવાલાઓની ફેલેક થઈ અને તેની જગાપરથી તેને ખસાડી મેકમીઓને કમાનડર કરવાનો હુકમ કરવામાં આવ્યો. આ હુકમ પછી તરતજ મેકમીઓ, હમખરસેતોન તથા સો સાથ મુખીથી નીકળી પડ્યા. મેક-

લીએડે હરબંદીની દુસધારી તથા કામ કરવા માટેની તેની ઉચ્ચ નેષ. મેધીઉસના હાથ નીચેના જેવીજ ટોકરી આપવાને તેને માંગણી કરી, અને તે હરબંદી ખુશી સાથ સ્વીકારી, પણ તેની તબીબતમાં એકાએક કાંઈ બીમારો ધવાથી, તે તેઓ સાથ જઈ શક્યો નહી. આ અવધ્યજીને લીધે એવું કુશી કરવામાં આવ્યું કે પછવાડેની મદદ માટે જે જરૂર બેજી બીજી લશકર મોકલવાનું હતું તેની સાથ શીશીપે જવું, કે જેથી કરી તેને રસ્તાની પણ ખુરતી માહિતગારી હોવાથી બીજા લશકરને મોટી મદદ થઈ પડે.

પણ તેના નરીખમાં તે વેલાએ જવાનું નહી હશે. જે ત્રણ વડાઓ સરકારી રદીમરમાં મુખ્યથી ઉપડી ગયા હતા, તેઓપર મરાઠાઓનાં ગેહરીઆ નામના કીસ્સા આગળ મરાઠાઓએ દુમલો કર્યો. ઇંગ્લેન્ડ આમલદારોએ પોતાનો ધણીજ બહાદુરીથી બચાવ કર્યો, તોપણ તેઓની સખ્યા ધણી નદની હોવાને લીધે કાંઈ ચાલી શક્યું નહી. અને બહાદુર હમબરસદને આ કુમબેસમાં તેના કીમતી જીવ બોયો. બીજાઓને ગેહરીયાનાં કીસ્સામાં કેદ કરવામાં આવ્યા, જ્યાંથી લાંબે વખતે તેઓને છુટકો થયો. જ્યારે આ ખબર મુખ્ય-ઈમાં આવી, હારે પેલું બીજી લશકર મોકલવામાં થીક કરી. યોડા વખતમાં તો બેદનોરમાં બનેસા કમનસીબ બનાવેલો પણ વીગતવાર જેવાસ આવી પોંદ્યો, અને દરેક ઇંગ્લેન્ડ કુટુંબમાં ધણો ધબરાઈ ફેલાયો.

બેદનોરની જે યોડા ધણીઓ બચી આવ્યા હતા, તેઓએ દરેક આગળને ધણી સંદરબીને જણાવી અને બંધવાઓપર પડતાં દુઃખ તથા તેઓ તરફની ધાતકી વર્તણૂકને ધણીજ ભય ભરેલા બેલોમાં દરજાવવામાં આવ્યાં. આ ખબર પછી શીશીપેને પોતાના દોસ્ત હરબંદી તરફથી કાંઈ પણ ખબર મતવાની આસા રહી નહી.

શીશીપે આ ખબર તરતની તરત તેના કુટુંબીઓપર પણ લખી મોકલે નહી, કારણ કે તેને આસા હતી કે મુખ્ય આવતીને વાર તેને હરબંદીનાં પોતાને હાથે લખેલાં કાગલો, જે ઇંગલેન્ડ મોકલી આપ્યાં હતાં, તે કાગલો તેઓને યોડો વખત વેર ઇતેજરીમાંથી બચાવશે. વધી તેને એવોળી વીચાર આવ્યો કે વખતે બંધવાઓની યોડા વખતમાં સારી તદ્દરસ્તીની ખબર આવે તો તે લખી મોકલે. કદાચ ઇંગ્લેન્ડ સરકાર માઈસેરની સરકાર સાથ સલાહ કરે તો યોડા વખતમાં બંધવાઓના પોતાનોજ છુટકો થાય.

શીશીપેની ખાતરી હતી, કે જલદીથી ઇંગ્લેન્ડ તથા દીપ્ત વચ્ચે કોમકરાર થશે.

હરબંદીનાં મોકલેલાં કાગલો ઇંગલેન્ડ પોંદતાં, અને તે પરથી તેનાં કુટુંબે બેદનોરની ચડાઈ આગમય લાગઈ કેરી રીતે ચાલતી હતી તે સપહજ જણી લીધું અને જુવાન બહાદુર અને ખુશાલ રેટનરની માફક તેણે આ કાગલો લખ્યાં હતાં. તેણે તેમાં જણાવ્યું હતું કે હાલક ધણી સારી રીતે આગળ વધે છે તથા તેમાં ઇંગ્લેન્ડે મોટી ક્ષેત્ર મતવાની આસા છે.

તેણે પોતાને યથાકાળ જામ વીરી પણ લખ્યું હતું, પણ અંદર હરેરૂં હતું કે તે જામ ધણો નહોતો હતો. એક વખત ફરીથી દુશ્મનેની સામે યવાને તેણે પોતાની મરજ જણાવી હતી, અને આસા રાખતો હતો કે તેમાં સારો દેખાવ કયાથી તેને ચાલ તેમજ મોટો ઝોલો મતશે. આ કાગલોથી તેનાં મા બાપ, તથા એમી, જેને તેની સલામતી માટે હમેશ ધણી ચીંતા લાગતી હતી, તેઓને દીઠાસો મળ્યો.

તેપણ એમીના મનનું કાંઈ તદ્દનજ સમાધાન ધમું નહી. તેણી વારંવાર વીચાર કરતી હતી કે, “જ્યારે આટલી બધી કુમબેસો ચાલે અને વધી એક તો લાંબી ખરાબ રીત સામેથી તેને યવાનું એટલે પછી તે સલામત કયાંથી હોય, પણ તે સાંદેખ આપણ સધળાને માથે છે, અને તેના હાથમાં મારાં બનીધના કુખો અને આસાઓ સોંપુછું.”

આવી રીતનાં દહાડા તે બીચારી માટે જતા હતા, જ્યારે તેણી બેદનોર એનેકાદ રાખી પોતાનું સપહજ દુઃખ સાંપતી હતી. તેણીને ફેરવાઈ ગયેલો દેખાવ જેઈ તેણીનાં મા બાપ પણ ચીંતાગુર યથાં, તેણીને ઢવા ફેરબદલ કરવા લાઈ જવાનો વીચાર કર્યો.

તેણી આ વીચારની ધણી મજબુતીથી સામે યથ, કારણ કે તેણીને પોતાનું યર હમેશ કરતાં વધુ વાંઢાણ થઈ પડ્યું હતું, તથા જે જાઓપર તેણી અસજ હરબંદી સાથ ફરતી હતી, તે તરફ હાલ તેણી એવાં બેઆણીથી જોતી હતી. તેઓ બેધ શકતા હતા, કે તેણી જે સ્ત્રી પાડતી હતી તેમાં અગાઉના કરતાં ધણો સારો ફેરફાર થયો હતો, જ્યારે તેણી કાકાકોનાં કલાક સુધી જે જાપરથી અસજ હરબંદી આવતો હતો તે તરફ ડીકતી અને તેના બેલેસા યોડો ચાલ કરતી હતી.

હરબંદીના કુટુંબ સાથની પણ તેણીની દેસ્તી દહાડે દહાડે વધતી હતી. કાકાકોનાં કાકાકો વેર તેણી મીસીસ કોમપટન પાસ બેસી હરબંદીનાં જમખણને લગતી ચાંત કરાવતી અને દરેક જાગદ ધણું ધ્યાન આપીને સમજતી હતી, પણ શીશીપે મોકલેલાં હરબંદી ઉપરનાં કાગલ પછી તેઓની ચીંતા દહાડે દહાડે વધવા લાગી, હાર પછી બીજી ધણીથી રદીમરો આવી, પણ તેમાં હરબંદીનાં કાંઈપણ ખબર નહી. ધણીક ન્યસપે-પરેમાં માઈસેરની ચડાઈ માટે લખાણો આવ્યાં, જેની આંદર તેનાં સારં પરીજામ માટે શક લાવવામાં આવ્યો હતો. ઇંગ્લેન્ડ આપણે આગળ જણાવી ગયાં છીએ, તેમ હરબંદીના એ જઈ તરફથી એક કાગલ મળ્યું, અને તેની અંદર જણાવેલી ખરાબ વીચારોથી તે ગરીબ બીચારી છોકરીને હદ બકાર દુઃખ લાગ્યું. તેણીનાં કસબીત મગજમાં તરતજ એવો ખ્યાલ આવ્યો કે તેણીને હરબંદી ધણી ભય ભરેલા જામબેના દુઃખથી રીખી મરી ગયો હશે અને ઉપસો વીચાર કરતાં તેણી એમુધ થઈને પડી, તે પણ અમેા આગળ જણાવી ગયાં છીએ. તો પણ આસપાસની પછવાડેથી મેલેલી યોડો ધણી દજાગતોથી તેઓના છત્રને જરામી દીઠાસો મળ્યો.

ન્યુમ્પેપરોની અંદર બેદનોરની અંદર બનેસા દુઃખદાયક બનાવની હકીકત આપવામાં આવી હતી, અને બેદનોરની

જે દીપ તેમાં આપી હતી, તેમાં દરબંદે કોમપતનનું પશુ નામ હતું, પણ તેઓએ તેમાં દાલતન, કે જેને માટે દરબંદે વારંવાર પોતાનાં કાગલમાં કાંઈ ને કાંઈ લખતો હતો, તેનું નામ ન લેયું, જેથી તેઓએ એવું અતુમાન કર્યું, કે તે બીચારો મૈયો ગયો હશે.

તોપણ યોડા મહીના પછી તેઓને શીલીપ તરફથી એક કાગલ મળ્યું અને તેની લખવાની હપ ગમે એવી દલગીરી ભરી હોવા છતાં, કહ્યું 'અનાં સંવેને થોડી ઘણી આસા આપી. સુલતાન બંધવાઓપર ધણો જુલમ ચુનરે છે એ વાત શીલીપ તદન માની રાકતો ન હતો, અને તે ધારતો હતો કે બીજાઓની મદદ મેલવવા માટેનું ફક્ત આપી ગયેસંપોને ઉતેજન આપે છે. તેણે પોતાના કાગલમાં જણાવ્યું કે યોડા વખતમાં સુલેહના કોલકરાર યઈ દરબંદે તથા તેના બીજા સાથીઓને છુટકો થશે. ન્યુસપેપરમાં પણ કોલકરાર વીરો મેલવામાં આવતું હોવાથી તેઓને વધુ આસા આપી, પણ યોડા વખતમાં તેઓની હાલતી આસા કરતાં વધારે કડવી નીરાસી મથી.

૧૭૮૪માં કોલકરારો કરવામાં આવ્યા, અને જે માણસોની છ'દગીની જરાપણ આશા ન હતી, તેઓ પાછા આવ્યા, અને કોમપતનવાલા ધણી ઈતેભરી સાથે દરબંદે યા તો શીલીપ દાલતનનાં કાગલની વાત જોવા લાગ્યાં.

અરસેસ ! બ્યારે બીજાઓનાં દીઝ ખુશી થયાં, ત્યારે તેઓ હમેશ કરતાં વધારે કડવી નીરાસીમાં આવી પડ્યાં, કારણકે જેઓને છોડી દેવામાં આવ્યા હતા તેમાં દરબંદેનું નામ નહીં હોવાથી તેને પોતાની નીરાસી તરતજ તેઓપર લખીને જણાવી નહીં.

પણ આ ખબરથી જે અસર એમીપર થય તેનો ચીતાર કાણ આપી શકશે ? તેણીએ પોતાનાં ઘુટેલાં દીઝને દીઝારો આપવાની કોરોશ કીધી અને તેમાં ફતેહ પામી. તેણીનાં કાલાં બવીયમાં ફક્ત એક આસાનું કીરણ સંજીવન થયું અને તે કીરણથી તેણી પોતાની આસપાસનાં ડાલાં વાલે-જે તેણીની ગમે એવી કોરોશ છતાં પણ દેખાવા કરતાં હતાં-દુર કરવાને શક્તિવાન થતી હતી. તેણી બધાં આગલ ખુશાલ દેખાવ રાખતી હતી અને બ્યારે મીસીસ કોમપતન પોતાનાં છોકરાના અકાલ મરણ માટે વીલાપ કરતાં હતાં, ત્યારે એમી તેવજીને દીઝારો આપી તેવજીનાં છગરમાં નહીં આશા ઉમેરતી હતી. કેટલેક ટેકાણેથી મેલવતું હતું કે સુલતાને કેટલાક બંધીવાનોને ફજ છોડી દીધા ન હતા, પણ તેમાં ખાનીપુરવક કાંઈ ન હોવાથી દરબંદેને તો હવે મરી ગયેલાં જ ધારવામાં આવ્યો.

કદાચ એમીનાંજ સારાં નસીબે મીસીસ કોમપતન આ હેજતાવનારી ખમર સાંભલી ધણું સીક પડ્યાં હશે, કારણકે તેવજીની માવજત કરતાં તેણી પોતાનું ચોડું ધણું દુઃખ ભૂંધી જતી હતી. મીસીસ કોમપતનની પોતાની છોકરીએ પણ જેવી માવજત નહીં કરી હશે તેવી માવજત કરી તે ધીરજવંત

અને નરમ ખવાસની છોકરી તેવજીનું દુઃખ તાલતી હતી. તેવજી પણ બીજાં કોષ કરતાં એમીનાંજ હાથમાંથી દરેક ચીજ લેવાને ખુશી થતાં હતાં. કોઈપણ એમી સીવાય તેવજીનાં આધો આગલ બેસી વાંચતું અથવા તો દરબંદેને લગતી વાતો કરતું ન હતું. તેણીની ખુશસુરતી, કે જે હવે દહાડે દહાડે ઘણી વધી ગઈ હતી, તથા તેણીના સખી ખવાસ, અને તેણીના ધીરજવંત તેમજ નરમ દીલથી આસપાસના સપલાઓમાં એમી વખણાઈ ગઈ હતી.

તેણીના બહારના આવા ગમે તેવા ખુશાલ દેખાવ છતાં તેણીની માતાને ફક્ત ખબર હતું કે તેણી અંદરથી કેટલી મુજબી હતી અને એકથી પડતી, ત્યારે ખુદરતી રીતે કેવી તેણી તે દલગીરીના બોત્ર તરે દખાઈ જતી હતી. મા દીકરાં ધણી વખત દરબંદે માટે વાત કરતાં અને પોતાના છવને દીઝારો આપતાં પણ નાની નાની ઓજોથી એમીનું મગજ ધણું ઉશકેરાઈ જતું હતું, જેનું કે દરબંદેને ગમતાં કુશોના દેખાવ, યા તો તેના બાઈ વાર્તસ, કે જે દહાડે પોતાના વડા બાઈને ધણો મલેનો ચતો હતો. તેનો સાથ પણ તરતજ તેણી પોતાને શાંત કરતી, અને ખુશાલ દેખાવ કરી પોતાની આસપાસનાઓને દીઝારો દેતી હતી.

શીલીપ દાલતન તેઓપર અધારનવાર કાગલ લખ્યા કરતો હતો. તેના મનમાં હજી દરબંદે છવનો છે એવી આશા હતી અને તેને લગતી બરાબર ખબર કરવાને તેને પૈસા ખરચવાની પણ મના કરી નહીં વખત જતો ગયો, તેમ છંજોને ની ખાત્રી થઈ કે ટીપુએ હજી થોડાક મુરોપયનોને બંધીવાન રાખ્યા હતા. શીલીપે દરબંદે વીરો ખમર કહાડવા એકું જે વીશ્વાસુ બસુસોને મોકલ્યા, પણ તેઓ કાંઈ એકસ ખબર લાવી શક્યા નહીં. તોપણ દરબંદેનાં કુટુંબપર વખતે વખત પોતાના દીઝના શક વીરો લખવાને તે સુકતો નહીં. નગરીક ચાર વરસ પછી તેણે રમખર ઈંગલંડ જવાનો પોતાનો વીચાર લખી જણાવ્યો, તથા અંદર ઉમેર્યું કે પેહલી ટકે તેઓને તે મલવાને સુકશે નહીં. મહીનાઓ સુધી તેના આવા વચ માટે ઈતેભરીથી રાહ જોવામાં આવી, કારણકે તેનાં આગળથી તેઓ દરબંદેને લગતી કેટલી ખબી વાતો જણી શકે.

છેલે સરવાલે શીલીપ ઈંગલંડ ગઈ પુગો, અને તરત જ તે ખબર તેને લખીને ફેકટરીમાં પોંઘાડી તથા જણાવ્યું કે પેહલી ટકે તે તેઓને મલવા નશે.

અને બનતાં સુધી શીલીપ તેઓને જલદીજ મલવા ગયો, કારણકે પોતાનાં દીઝમાંનો શક તે તેઓને મોટે મોટું જ કહેવા માગતો હતો, અને એક દહાડે સાંજના પોતાના એક દોરતોનો યોડા લઈ શીલીપ કોમપતનવાલાઓને મલવા ગયો. તે સાંજ ધણી ખુશાલ હતી, સુરજખી નમવા આવ્યો હતો અને આસપાસ પડતી ડાંબી રોશણીથી 'ફેકટરીનો પાર્ક' ધણો બધાક બંધો લાગતો હતો. પાર્કમાંથી તે યોડા આગલ વંચો કે તેને સામું ધર દીધું તથા તેને કાને ખુશાલ ગાયનનો સાથ આપ્યો. જરા તે આગલ વંચો કે તે અંદર મેંડેલાંઓને વતીક બહારથી ભેઈ શક્યો !

એક મોટી ઉમરની શીશ દેખાવની બાબત કોયર ખેડેલો ભરતી હતી. શીશની ખાતી યદ કે તે દરખાસ્તની માંગેલ હોવી જોઈએ. કેટલાંક જાણીતા એક ખાતાની આસપાસ ઉભાં હતાં. અંદરથી જે માવા વળડવાનો સાથ આવતો હતો, તેથી તેનીપર ઘણી અસર થઈ, કારણકે હમણા તેઓ દરખાસ્તનું એક માનીતું ગાવન ગાતાં હતાં.

વધારે ધ્યાનથી સાંભળતાં એક બાબતો માવાનો અવાજ તેને કાને પડ્યો. તે એટલો તો મધુર, એટલો તો સરસ હતો, કે વધારે સરસ રીતે સમજવા તે ધરની નજીક ગમે. શું આ સાથે એમનો હશે? અથવા તો દરખાસ્તની એક ઉદ્ભવનો હશે? કદાચ તેની માનીતી બેઠેલ એલતનો હશે. તે બાબતો સાથે બંધ પડ્યો, અને બધાં સાથે ગાતાં હોય તેવો સાથ આપ્યો તથા શીશને જોડું કે તેઓ સાથે એક મોટી ઉમરનો અદર્ય વાઝોલીન વળડતો હતો. યોદા વખતમાં તે પણ અવાજ બંધ પડ્યો, અને અંદરથી ખુશાલ વાતચીતનો અવાજ આપ્યો, પણ શીશને જોડું દલગીર થઈ ગયો હતો. તેને વીચાર આપ્યો કે કદાચ આજે તો દરખાસ્ત અને તે બેઠો સાથે આપ્યો હતો.

અતે દરખાસ્ત પોતાના ચોડાપરથી ઉઠ્યો, અને ઘાંટ વળડ્યો, જે સાંભળી એક માણસ તરતજ તેને બહાર મલવા આપ્યું. તેની યાસે તેને મીઠું કોમપટનપુર કહેવા મોકલ્યું કે એક અદર્ય તેને મલવા માંગતો હતો, અને તે પોતે બહારજ ઉભો રહેશે.

“તે કાણુ હશે?” નોકરના કહેવાથી એક બે જણ બોલી ઉઠ્યા, પણ તરતજ સમજાઈને એણે વખતે પીચાડી આપી ગયા કે તે કેપટન દાલતન હશે, એને તેની સાથે તેઓને ગરીબ ખીચારો દરખાસ્ત બેવડાં જોડાથી વાદ આપી ગયો.

“જેસા, તે જો કેપટન દાલતનજ હોય” મીઠું કોમપટન પોતાની ધણીઆણીને પુછ્યું, “તો તું તેને હમણા મલી શકશે કે?”

“હા, મારા વડાલા, હા, હયાંજ-પણ ફક્ત એજણી તમારીજ સાથે. મારાં છોકરાઓ, હાલ તો ખાવાના દોરકામાં નંબે, પછી તોમને અમે બોલાવીશું.”

છોકરાઓ તાને યદ તરત થીજી ઓરકામાં ગયાં, મીઠું કોમપટન પેલા અદર્યને મલવા બહાર દાલમાં ગયા, જ્યારે તેવણનાં ધણીઆણી બોદા તેવણને મગજની શાંતી આપે, કરી દુવા માંગવા લાગ્યાં, તેવણનું મન એટલું તો ઉલકેરાઈ આંખનું હતું, કે તેવણનું આખું દીસ ધુનનું હતું.

એક નોકર શીશને યોડો લઈને ઉભો હતો, જ્યારે તે પોતે બહાર એમ તેમ પસાર કરતો હતો. મીઠું કોમપટન જેવા આપ્યા, કે શીશ તેવણને સાંગે મલવા ગયો, અને ફક્ત એક નજરજ મીઠું કોમપટનની ખાતી યદ કે, તેવણની બોદેલાં છોકરાઓ આ દોરત હોવા જોઈશે.

“મારા વાદના સાહેબ,” તે ધરડા અદર્યે શીશને ધણી જોડાથી “શીડેન્ડ” કરી કહ્યું. “તમને તમારું નામ કહેવા-

ની કાંઈ પણ જરૂર નથી, મારી ખાતી છે કે, હમણા હું અમારા ધણા વડાલા કેપટન દાલતન, કે જેની અમે કાંબો વખત યવા વાર જોડો છીએ. તેને આવકાર આપું છું. અમે અમારા રીજલ દરખાસ્તના દોરતને,” અને આટલું બોલતાં તેવણનું દેહું લસાઈ આંખનું, તોપણ શાંત થઈ આગળ બોલવાની તેવણે કોરોશ કરી—“મલવાની ધણી રાદ ભીતાં હતાં. બોદા તમને સલામત રાખે સાહેબ. તમારું કામકાજ છોડી અમેને આટલાં બધા જલદીથી મલવા માટે તમારો મોટો ઉપકાર માન્યે છીએ.

“સાહેબ, તમારા અવાજ આવકાર માટે હું તમારો મોટો ઉપકાર માનું છું.” શીશ પોદ્યો. પણ હું વધારે આગળ બોલું. તેટલાં અને ખરું કહો કે મીસીસ કોમપટન અને મલવાને શક્તીવાન છે કે? તમને એજણને બેવડાંથી મને ધણો દીકારો મલશે, અને તેવણ અને મલવાને શક્તીવાન થાય, ભાં વેર હું બોલીશ.”

“નહી, તેવણ તમને મલવાને ધણા ઈતેમર છે. તમને બેધા પછી તેવણને ધણો ફાપડો થશે. કેપટન દાલતન એક માતા, એક વડાની માતાની દલગીરી તરફ યોદા ધણા અખાડા કરવા પડશે.”

“સાહેબ, કે સમજું જાણું છું.” શીશ તેવણનો હાથ ધાળીને કહ્યું. “અને મીસ હેવેર્ડ?”

“મારે નથી બે આજે તેણી દીવાં નથી.” મીઠું કોમપટન બોલ્યા. “તેણીનાં માખાપ સાથે મલી વાત કરી. પછી તેણીને તમારી સાથે મેલવવાનો એક દહાડો નક્કી કરીશું.”

તેઓ ઉપલી વાત કરતાં દ્રોષિન હમણાં આખાં અને શીશ પડું દેહું હમેશ કરતાં વધારે ઉપકવા લાગ્યું. મીસીસ કોમપટન પણ યોદાં ઉલકેરાઈ ગયાં ન હતાં. અને તેવણના વરનાં પગલાંને સાદ સાંભળી તેવણ ધણાં ધુનવા લાગ્યાં. તોપણ શાંત થવાની તેવણે કોરોશ કરી, અને બીજી પળે, તેવણનો વર અને દાલતન તેવણ આગળ ખાતી પોદતા.

“જેસા, એવણ કેપટન દાલતન છે.” મીઠું કોમપટન આટલા બોલ બોલે તેટલાં તો તેવણનાં ધણીઆણી તેઓની નજીક જઈ ઉભાં. બીચા બહાર અને સેવજરનાં જેવા દેખાવની જવાબને એજ તેવણની ખાતી યદ કે તે શીશ પરીચય ખીજે કાઢ દોરજ નહી. તેણે તરતજ તેવણનો હાથ પોતાનાં હાથમાં લીધો તેવણની આંખો આંસુથી ભરાઈ ગઈ હતી, જ્યારે તેવણે ફાંકમાં બોલવાની કોરોશ કરી. તેના ખુબસુરત દેખાવ બીચા પછી મીસીસ કોમપટનની ખાતી યદ કે તેવણની દલગીરીને તે જવાબ આપતો હતો. તેવણ પોતાને વધુ વખત અટકાવી શક્યાં નહી, પણ જેમ પોતાનાં છોકરાને વચગી પડે તેમ તેને વચગી પડી એકદમ રડી પડ્યાં. એક માતાની દીલગીરી, અને દયકાંબોને આ રીતે જોઈ પુરની રાદન આપી.

શીશ પોતાનાં જંબીર દેખાવ નીચે એક ધણુંજ આપાળું દીસ ધરાવતો હતો. અને મીસીસ કોમપટનની આપી દાલત એજ તેની આંખમાં પણ આંસુઓ ખાતી ગયાં.

“કેપટન દાલતન આવો આવકાર દેવા માટે તમે મને આફરશો.” તેવળે મુશકેલીથી બોલતાં કહ્યું. “પણ તમે જાણો છો કે તમને જોઇ અંગેને ઘણી દુઃખ ભરી બીનાઓ માદ આવે છે. મેહેરબાની કરી માફ કરજો, હું હમણાં શાંત થઈશ, અને લાગેજ કે તમારી મુશકાતથી ઘણો દીવાસો મલશે છે.

શીલીય તરત તે કાંઈ બોલી શક્યો નહીં. પણ થોડા વખતમાં તેઓ સઘળાં વધારે સેહનાઈથી વાત કરવા લાગ્યાં. કુટુંબમાંનાં બીજાઓથી થોડા વખતમાં લાં આલ્યાં, જેના સાથે શીલીયની ઝોલપાણુ કરવામાં આવી, અને તેઓએ તેને એક ભાઇ માફ આવકાર કીધા.

આસ્તે આસ્તે તેઓ હરખડીની વાત પર આલ્યાં. શીલીયને કાંઈ હમરેા સવાલોનાં જવાબ દેવાના હતા. અને જો કે દરેક જણની આંખમાં આંસુઓ હતાં, તે છતાં મીસીસ કોમપતન જ્યારે રાતના મુલાકાત ગયાં, લારે તેવજુને લાણું કે તેવજુનાં દીકરને મોટા ભાર ઝોલો થયો હતો, અને આવો દોરત અને દીવાસો આપનાર મોકલવા માટે તેવજુ બોધાનો ઘણો ઉપકાર માન્યો.

[સાંધણુ છે.]

આલ્યાં.

પ્રાણીની અનુભવ જાતની શક્તિઓ.

દુનિયામાં બોદાતાલાએ માણસ જાતને પેદા કરીને તેઓમાં ઘણાંએક ગુણો મુક્યા છે, જેવા કે, દયા, પ્યાર, નીમકદલાલી વગેરે વગેરે. પણ એ સમજા શું કોઈમાં થોડા અને કોઈમાં ઘણા હોય છે. આપણે જાણ્યે છીએ કે ઉપકા શું ઘણાખરા મનુષ્યમાં જ હોય છે, પણ નહીં પ્રાણીઓમાં પણ ઉપકા શુંનો ફેલાવો થયેલો હોય છે. ઘણી વખતે પ્રાણીઓની નીમકદલાલી, પ્યાર, દયા, વગેરેના અનુભવ જેવા ગુણોના દાખલા આપણે સમજ્યા છે તેમજ વાંચ્યા છે, પણ વધુ દાખલા નીચે વાંચાથી જાણીશો.

૧૮૧૧ ના વરસમાં એક બાબુ જોણી ચોતાનો બરપાર કે જે એક લશકરની ટુકડીનો અમલદાર હતો, તેની સાથે ગાવનકોરના કીલ્લાની નજીકનાં એક ઘરમાં રહેલી હતી. તેણી એક સહવારે એક હાથીને પોતાની સુઈમાં એક ભારી પેટી તેના રખેવાલ વગર એક ચોક્કામાં લઈ જતો જોઈને અનુભવ થઈ. તે હાથીએ તે પેટી નીચે મુકી અને ચોતાને રસ્તે પાછો જઈ, થોડા વખતમાં તેના જ નેત્રી એક બીજી પેટી સાથે પાછો ફર્યો, કે જે તેને પેટેલાની પાસે મુકી. તેને આજે કામ બધું મુકી એક મોટા ધગલાના જેવો આવકાર કીધો લાં મુકી ચાલુ રાખ્યું. તે પેટીઓમાં ગાવનકોરના રાજાનો ખખડો હતો, કે જે તેજ રાતે મરણ પામ્યો હતો, અને જેની મીલકતનો ઉગ્રજ સેનાધીપતીએ કમળે લીધો

હતો અને આવી રીતે તે હાથીએ તે ખખડો તેના કબજામાંથી વધારે સલામતી ભરીથી જગાએ લઈ જઈ મુક્યો હતો.

સાહુમજના એક જોડાને પ્યાર—ચેરીસમાં રેવાઓના એક બાગમાં બે સાહુમજને કાચના એક મંગલ્યાવાલા ઘેરાવામાં રાખવામાં આવ્યાં હતાં, કે જે મંગલ્યાવાળી જવાથી તે સમારવાને કાચ બેસાડનારાઓને મોકલવામાં આવ્યાં હતાં, કે જેઓ જે વખતે ચોતાનું કામ કરતા હતા તે વખતે કાચનો એક કટકો પડી ગયો. તે પડવાને ઘણો વખત થયો નહીં તેટલામાં માદા સીક પડી ગઈ અને એક કે જે કટકા પછી ઘણાં દુઃખથી મરણ પામી. તેના શરીરને ગીરવામાં આવ્યું લારે માલમ પડ્યું કે તે કાચ, કે જે પડી ગયો હતો, તે તેણીએ ગળાયાથી તે કાચની તીક્ષ્ણ બનીઓથી તેના ગળામાં અને હોઝરીમાં ભપ ભરેલા ગીર પડ્યા હતા. જે પછે તેણી મરણ પામી, તેજ પળથી તે સાહુમજને (નરતે) કાંઈ ચેન પડ્યું નહીં. તે સાહુમજ ચાલુ કાંઈ શોધ કરતો જણ્યો અને દર રોજ નખરો પડી જતો જણ્યો. તે પોતાનું દુઃખ છુટી નખ એવી આશામાં તે જગા ઉપરથી તેને ખસેડવામાં આવ્યો. વળી તેને વધારે છુટ પણ આપવામાં આવી, પણ સવર્ણ ફેકટ. આખરે તે રીળી રીળીને મરણ પામ્યો.

સેકારી કુતરો અને ખોવાયણું બાળક—અમેરીકાના સંસ્થાનોમાં એક સંસ્થાન મસાવનાર પોતાનું રહેઠાણ કાંઈ હતું. એક દીવસે તેના કુટુંબમાંનું સૌથી નાનું બાળક, કે જે આસરે ૪ વરસની ઉમરનું હતું, તે ખોલાવાઈ ગયું. તેના બાપે જગલમાં દરેક દીશાએ શોધ કીધી, પણ ફેકટ. બીજો દીવસે ફરીને નવેસરથી શોધ કીધી, જેટલામાં એવું જાણ્યું કે એક ઈન્ડિયન પોતાના એક ખરા શીકરી કુતરા સાથે તે રસ્તેથી પસાર થતો હતો. તે સંસ્થાન વસાવનારનાં ખોલાયકાં છોડનાં વીરો તેને જણાવેલું હોવાથી તે બચ્ચાંએ છેલું જે યુગ અને મોજા પેટેરેલાં હતાં, તે પોતા આગળ લાવવાની અરજ કીધી. તેને તે કુતરાને તે યુગ અને મોજા સંધામાં અને પસવાડયો. તે આત્મક પ્રાણી તે વીરો સવર્ણ સમજતો હોય એવું જણાયું, કારણ કે તેને તરતજ આસપાસ સંધવા માંડ્યું. તે ઈન્ડિયન અને તેનો કુતરો તે જગલમાં દોડ્યા. તેઓ ઘણાં દુર ગયા નહીં એટલામાં તે કુતરાએ બસવા માંડ્યું. તે વાસ ઉપરથી આખાદ ટાંજાને જોતો જણ્યો અને તરતજ જગલમાં ધસારાબંધ દોડ્યો. તે ઈન્ડિયન તેની પછવાડે ગયો અને ઘણો વખત મુકી તે પોતાના કુતરાને પછવાડેથી જઈ મલ્યો, કે જેની આંખો તેની શોધથી પ્રક્ટતી હતી. તે શીકરી કુતરો ફરીથી પાછો જગલમાં ફર્યો. તેનો ઘણી તેની પછવાડે ધીમે ધીમે ગયો અને તેઓએ તે જગ્યાને એક ઝાડના ઘડ આગળ યાકી ગયલું પણ બીજી રીતે કશી પણ ઈજા થયા વગર પોરું જોયું.

એક જરથોસ્તી બાબુ.

સીની પાંચ જાતની શક્તીઓ.

“આત્મો તમે કેવી જાતે વાપડશો?”

મે કેવી જાત વાપડશો?” એ સવાલ “આશ્રય વાલટન”ના ચેલાઓને મનસે ધણે અગત્ય છે, અને તે જ્યારે તેઓ પોતાના બાળખંધ કારીગરોને મહેત્વે ત્યારે ધણું ખર્ચે પડે છે. એક દીવસ હમે દરીયામાં માછલી પકડવા ગયાં, પણ તેમાં તબન નીપકળ થયાં. આથી હમે જરા અનુભવ જન્યાં, કારણ એક દીવસ અગાઉ હમુને સારી કીકાર મળ્યા હતા, અને હમારામાંના દરેક જણ હમારી નીપકળતામાં કારણની હમરે તક જાણવા બેઠા. છેવટે સરવાલે એક જણ બોલી ઉઠ્યો, “માછલીઓ આપણી નવી જાતની દરકાર કરતી જણાતી નથી, તેઓ વારે ધડીએ કુદકા મારે છે, પણ તેઓ કરડતાં નથી, અથવા તો પોતાને જાતમાં પકડાઈ જવા દેતાં નથી. એ ઉપરથી જણાય છે કે, આપણે જે વધારે ખેંચાયું કરનારી જાત વાપડવાની ધારણા રાખતા હતા, તેમાં થોડી છુટકા પડી છે.”

આ ઉપરથી એવો સાર નીકળે છે કે કેટલાંક માણસો, કે જેઓને હમે ઓલખીએ છીએ, અને જેઓ વખાણ અને યોગ્ય પ્રીતી મેળવવાની મુક્તીઓ રચે છે, તેઓ ધણું ખર્ચે નીપકળ નીવડે છે. તેઓ ધારે છે કે જે જાતની જાત તેઓ વાપડે છે તે સાચી જરૂરની છે, પણ ખર્ચે જોતાં તો તેથી ઉત્કૃષ્ટ સાબોત થાય છે.

હમે સર્વ સીની અને નર્મ છોકરીઓને માન આપીએ છીએ, કારણ તેણીઓ જાણીએછીને વરો પકડવાની કોરોશ કરતી નથી, અને પુરો તેણીઓ સાચે પ્યારમાં પડી, પરણવાની ઈચ્છા જણાવે છે, અને તેઓ જો લાયક પુરો હોય છે, અને તે છોકરીઓ પણ તેઓને ચાહે છે તો તેઓ પરણે છે, અને ત્યાર પછી હમેશાં સુખી રહેવાની આશા રાખે છે; પણ તેઓ કંઈ પુરો પોતાની પછવાડે દોડતાં નથી, અથવા તો તેઓ કંઈ પણ બેલે અથવા કરે ત્યારે એવો વીચાર કરતાં નથી કે “આએ જાતમાં માછલી પકડી શાશોકે?” આટલું તો અત્રે કયું કરવું જોઈએ કે એવી કેટલીક છોકરીઓ છે, કે જેઓ પોતાને ઉપયોગી બનાવવાને બદલે, અને પોતાનાં દરજ્જામાં શાંતપણે બેસી રહેવાને બદલે ફક્ત પરણવાનો જ વીચાર કરે છે, અને પોતાની મતલબ પાર પાડવાને માટે સહ બરેલાં સાહીબનો ઉપયોગ કરે છે. આએ જાતની છોકરીઓ પુરો પોતાને ખેંચવાને માટે વારે-ધડીએ બોલવામાં, રીતમાતમાં, અને પેલાકમાં બધાં “હસ્ટ”

જાય છે, જે કે એમ કરવામાં તેઓ ઘણી મોટી ભૂત કરે છે. માછલી તેઓની જાતમાં આવવા માટે કુદકા મારશે, પણ તે પોતાને પકડાઈ જવા દેશે નહીં. એક મોટે બોલનારી છોકરી કદાચ અરથે કલાક પુરો પોતાને ખેંચી રાકશે, પણ તેણી પોતાની કેટલીક બેઠનપણીની પાડી અકદનો એક નમુનો છે. હલકા ખવાસના પુરો તેણીની સેવનમાં મગદ મેલવશે, પણ કાંઈથી લાયક માણસ તેણીને પરણવાનો વીચાર કરશે નહીં.

છુટાપણું એક એવી જાતનું છે કે જે આપણને સ્વતંત્ર બનાવે છે, અને એક એવી જાતનું છુટાપણું છે જે આપણી પાસે ગુલામખીરી કરાવે છે, અને છોકરીઓ જેઓ રીતમાતમાં અને બોલવા ચાલવામાં ઘટતો અંદાજે રાખી, જે છુટ લે છે, અને છોકરીઓ જેઓ પુરોમાં રાખવાની કદ પણ કુદાવી જાય છે, તેઓ પેદાશ કરતાં કંઈ વધારે સ્વતંત્ર બનતાં નથી, પણ પેદાશ કરતાં વધારે ગુલામખીરી તેઓને કરવી પડે છે, અને પુરોમાં પસંદગી જે તેણીઓની મુખ્ય નેમ છે, તે એવા ઉપયોગી મેલવવા જતાં તેણીઓ બેઠી રહે છે. પુરોમાં ગમે તેવા પોતે દશે, તોપણ તેઓને સીઓનાં કામોમાં અને વીચારોમાં નરમાસપણું, અંદાજે, પતીવ્રતા અને પતીવ્રતાપણું ગમે છે. તેઓ પોતાની ઓંચોને પોતા કરતાં વધારે સારી બનાવા માગે છે, તેઓ ધારે છે કે, સીઓએ દરેક સીન, જે આંકિશ, સમયતા અને નેત્રતા બતાવે છે, તેને વચગી રહેવું જોઈએ.

Saturday Review, નામનાં એક અગ્રેષ્ઠ ચોપાનનાં માં “જીવન આત્મો” નાં મહાંમાં દેહક ને લખાણ આપ્યું છે, તેનાં કુકે સાર અમે નીચે આપણે છીએ, જે મેશક જેઓને લાઇ પડતું દશે, તેઓને બનીપમાં મળું ઉપયોગી થઈ પડશે.

આપણાંમાંથી કેટલીક જીવન આત્મોમાં હાલ છુટથી જોખમદાર વાતચીત કરવાની તુકદાનકરકે રેવ લખાયે થઈ છે, જે જાતની વાતચીત તેણીઓની પરણેલી બેઠેનો, પુરોને રાજ રાખવા કરે છે અને તેણીઓ પાસેથી તેણીઓની નાદાન બેઠેનો આએ રીએથી માત્રમ પડે છે. પણ તેણીઓ તેમાં તકરાર જોતાં માત્રમ પડતાં નથી; એક પુરોને એક જીવન સુધર પરણેલી સી સાથે એ રીતની વાતચીત કરવા કદાચ ગમશે, પણ કાંઈથી વીચારવત આપણને એક છોકરી, કે જેઓને પોતાની જાતની કરવા તે ઇચ્છેનો હોય, તેણીને આવી રીતની વાતચીત કરતી સાંભળવા તેને ગમશે નહીં; તે તેણીને એકદમ છોડી દેશે અને વીચાર કરશે કે, કેવી જાતની જાતની તેણી બનીપમાં નીવડશે, અને કાંઈથી પુરોના પ્યાર અને વીચારને લાયક તેની થશે કે નહીં. આવી જાતની જીવન કદાચ જીવન આત્મો કેટલાક વાંધા બરેલાં પુરોમાંથી સી તકરાર ચમાવતાં કરે છે, કે જે આપણાં પેપરમાં બદલે અને પુરોને જીવન છપાય છે; અને આવી કંડાલો ઉત્પન્ન કરનારી વીગનો, કે જે છપો જાહેરમાં લખવાનું દરર વીચારે છે, તે નહીં વાંચીને તેની સામે પ્રેરેટ

કરવાને બદલે, તેઓ તે વાંચે છે એટલું જ નહીં, પણ તે ઉપર તકરાર ચલાવે છે. પણ અમે જાણીને ખુશી છીએ કે એવી ના પસંદ વાતચીત અને શકમંદ ભાષાની છુટ લેનારી જુવાન યાનુઓની સંખ્યા ઘણી યોડી છે.”

દરેક છોકરીઓએ સહાઈથી પોતાક કરવેા જોઈએ, અને જે શક્તી હોય તો સારી રીતે કરવેા જોઈએ, કુમટાં કુમટાં પેઢાનારી ટયાક છોકરીઓ ખોટી રીતની જાલમાં માછલી પકડે છે. ખરી અથવા ખોટી જાલની જાલ એક છોકરીએ કેમ વાપડવી-તેણીએ જાણીનેછેને તો કોઈ ખરી વાપડવી ન જોઈએ-તેનું વર્ણન ‘હોરેશ પુશનવ’ પોતાની દીકરી પરનાં એક કાગળમાં લખે છે. એક સારી સ્ત્રી બનવાને વાસ્તે કેવા શુભ જોઈએ તેની શુભરી તે નીચે પ્રમાણે કરે છે:—

એક સારી સ્ત્રી નર દેખાતી હોવી જોઈએ, અને તેણીની રીતભાત સેદમ પણ ખાલી ભપકા વગરની જોઈએ. અદીએ, સૌથી સારો કાપદો હંમેશાં સુંદર રીતે વર્તવાનો છે; ખરું પુછાવે તો જે તેણી પોતાની રીતભાતમાં કાપદા પ્રમાણે ચાલવાનું માંધે લે, અથવા તો બીજાની નકલ કરે, તો તેણી ખચીતજ ખોટું દેખાડનારી થશે. તેણીના દેખાવ માટે તેણી પોતે ખુબસુરત છે એમ જે દારતી ન હશે, તો તેણી ઘણી સુંદર લાગશે. એક સારી સ્ત્રી પોતે વખાણુ મેલવવાને કાંઈ પણ કરશે નહીં, કારણ તીરસકાર ઉપજાવતી એ એક રીત છે, અને તેથી વધારે, તેણી એવા તીરસકારને તદ્દન લાયક છે.”

એક બાનું “બુખનસ વર્લ્ડ” નામનાં ચોખા-પાંખાં નીચે પ્રમાણે લખે છે:—

“હું એક બાનુંને જોલયું છું, એક ખરેખરી બાનું, કે જેણી હમેશાં કહેતી હતી કે, ‘હું મારી છોકરીઓને મરીજ ચકરચો માટે સારી થઈ ધણીપણીઓ બનાવા માગું છું,’ અને તે મુજબ તેણીએ પોતાની દીકરીઓને કેળવી હતી. દરેક લેડી સી—એક પછી એક થઈને મારભારજીનાં ચરકામાં જતી અને રાંધવાનું તથા બીજાં થરસંસારી ફરજો તેણીઓને શીખવવામાં આવતી હતી. દરેક લેડી સી—ઉમરમાં આવ્યા પછી ધણી જલદથી પરણી ગઈ, અને તેથી વળી કાંઈ મરીજ ચકરચો સાથે નહીં, પણ પૈસાવાળા અમીરો સાથે. થરસંસારી મેળવેલાં માને તેણીઓને કાંઈ અડચણું કોઈ નહીં, તથા લગનનાં ધોરણમાં તે કાંઈ તુકસાનકારક નીવડ્યું નહીં, પણ તેથી ઉલટું ‘હું’ માનું છું કે તેણીઓનાં હાથની માંગણી ધણી તરફથી થઈ, અને ખચીતજ હાથ તેણીઓ પરખટ્યો ધણી સારી રીતે ચલાવે છે.”

આએ માતા જાણતી હતી કે કેવી જાલની જાલમાં સૌથી સરસ માછલીઓ પકડાય છે.

એવીજ જાલની જાલનો એક બીજો કુતેહમંદ લખ્યો “લેડી બ્રેડર” આપે છે, જેણી લખે છે કે, “ત્રણ ચાર વરસની વાત ઉપર મને જણાવવામાં આવ્યું કે એક આજરદાર કુટુંબ એની હાલતમાં આવી ગયું છે, કે થોડો વખત સુધી તેઓનું

ખર્ચાણું રહેકાણું છોકરી દેવાનું તેઓ કાપદામંદ ધારે છે, અને થરખટલામાં ધણી કાપકુપ કરવી પડે એમ તેઓને લાગે છે. આપદાદાનું સુખી થઈ તેઓ બાડે આપે કે વેચી નાખે તે વીધે તેઓએ હંમરો મનસુખા કીધા, પણ તે થરની દીકરીઓ—સાત દીકરીઓ દીકરીઓ—એ ત્યાંજ રહેવાની પોતાના માખા-પને અરજ કીધી. થરના બધા ચાકરોને રજા આપી થરનું સંજીવ કામ કરવાનું માંધે લેવા તેણીઓ તૈયાર થઈ—અને તેજ પ્રમાણે બન્યું. આપ, મા અને છોકરાંઓ ખુશ મીઠાજે એક દીકરી કમી લલગ્યાં. દરેક ખાનામાં કાપકુપ કરવામાં આવી; તે છતાં દોરતો અને બદારના મુલાકાત લેવા આવનારાઓને મનથી તે જીનું થર પેઢાનાંજા જેનું સુંદર અને સાફ દેખાતું હતું, અને જુવાન પુરોએ જાનખમ થઈને પોતીડું મત આપવા દતા કે તે દીકરીઓ સૌથી સુંદર અને સૌથી કાઠી છોકરીઓ છે. બપોરે છોડી મેં તેઓ વીધે ખચર કઢાડી ત્યારે પાંચ છોકરીઓ ધણે સારે ટેકાણે પરણી ગઈ હતી. આએ ખચર કઢાડવાને થોડો વખત થઈ ગયો છે તેથી હું કાંઈ હું કે બીજાં બે પણ આએ આગાઉ તો ખચીતજ પરણી ગઈ હશે.”

અમેરીકન પેપરને એક ચર્ચાપત્રી પોતાની શોધનાં પરીણામમાં જણાવે છે કે જે છોકરીઓ થર મેલવવા માટે સૌથી કુતેહમંદ નીવડે છે, તેઓ એવી જાલની છોકરીઓ છે, કે જેઓ ઉપયોગી થઈમાં પોતાનું મુશ્કરણ કરવાને શીખેલીઓ છે. તે આએ ઉપરથી તેણી અનુમાન કરે છે કે સાધારણ રીતે હાલના જમાનાના જુવાન પુરોએ, આપણે હારીમે છીએ તે કરતાં વધારે અક્ષતમંદ થાણે છે. આટલું તો હારનું ચાલની છે કે એક છોકરી જેણી કામ કરવા શીખેલી હોય છે, અને જેણી ઉપર કામ કરવાની ફરજ પડેલી હોય છે, તેણી એક બીજા છોકરી પછી ગમે એવી ખુબસુરત હોય, પણ જેણી પાસે પોતાને સુંદર દેખાડવા રીતવાળ બીજું કંઈ કામકાજ નથી, તેના કરતાં એક ધણી વધારે સારી થઈ ધણીપણી બને છે. જે ધણીપણી પોતાને સૌથી ઉપયોગી બનાવી શકશે, તેણીનું થર સૌથી સુખી જાણ્યું. પુરોએ અંદરખાતેથી એકલપેટા થાણે છે—દરેક જણાઓ, “એકલીન” લગનની આગમન પોતાની ખારી “એનજેલીના” ને માટે પાણીમાં અને આગમાં જવાને અને દરેક દુઃખ ખમવાને તૈયાર થતો હતો; પણ લગન પછી જે ખાવાનું પાકવાક મેડું થતું, અથવા તો ગોસ જરા કાચું રહેતું કે વધારે ચરી જતું, અથવા તો થરનું પછડું જરા થરડાતું તો “એકલીન” બધે કપડો “એનજેલીના” ની ઉપર નાખતો હતો, તેથી “એનજેલીના” ને લગનની આગમન સંલક્ષાં પછડાને ખચખર તેજ લગાડી તૈયાર કેમ રાખ્યું તે શીખવા દેવો.

દીનખાઈ.

આફ્રીકાનો એક રાત્રી નામે ઉપર હમણાં મરણ પાંચે છે, જે પોતા પાછળ ૭૦૬ બીધવા અને છોકરાંઓની લાંબી જ્વેલી હાર મેલી ગયા છે. તેનો પડો છોકરો જોકે હજી અતુલ્યમાં કામી છે, તોપણ પરણવાના કામમાં ચાલાકી જગતી બતાવતો બધ છે; તેની જાર બાધકીઓ છે.

હિંદુસ્તાનની સ્ત્રીઓ માટે લેડી ડ્રીનના વીચારો.

કે ઉપર મથાણું આ બાબદને મેં આપ્યું છે, તેમની હિંદી સ્ત્રીઓની રીતભાત, રવાજ અને જીંદગી માટે કંઈક અચુક ગાન ધરાવવાનો ધાવો હું કરતી નથી. ચાર વરસની મારી હિંદુસ્તાનની જીંદગીએ અને શીખ્યું છે કે તેમને લગતી સઘળી બાબતોને અભ્યાસ કરી પગર એક મુશ્કેલ, ને આખાં દુરોપની માફક વેંદવાઈ ગયેલા છે, તેની સ્ત્રીઓ માટે સત્તા સાથે બોલતું એ ન બની શકે એવું છે. સાંનાં એક ભાગની રીતભાત ખીજા ભાગ કરતાં ઉત્તરીજ માત્રમ પરે છે. ઉત્તરની રીત દક્ષીણમાં જણાતી નથી, અને પૂર્વેનો રવાજ પશ્ચીમમાં હોતો નથી; જ્યારે એકંદાં હિંદીમાં હોતીની જુદી જુદી નાત અને જુદો જુદો ધર્મ તેમનું વીચીરવણું બતાવે છે. ઈંગ્લેન્ડમાં દેશી સ્ત્રીઓ માટે એવો વીચાર છે કે તેઓ સુખ જેવું કશું જાણતાં નથી. આ વીચાર ધણે જુલમ ભોલો છે. ખરેખર, સ્ત્રીઓને મોટા ભાગ, આકસર કરી હઠથી ચાલતી સઘળી સ્ત્રીઓ, છુટથી સઘણે દેઠાણે ફરે છે, અને સઘળી મોજમજદમાં ભાગ લે છે. 'તે' તેણીને તેણીના મરિયા અને પડોશીઓ સાથે જાહેર તમાશામાં ભાગ લેતી જોઈ છે. કાંઈ વેળા હું તેણીને નદી કીનારે કે કુવા આગળ હસ્તા મોંઢ સાથે તેણીના ચળકતો પીતળનો કરશયો લાપમાં લઈ ઉભેલી, કે સુર્યાના તડકાંમાં તેણીનાં બીંબપર્કો કપડાં સુકવતી જોઈ છું. સીમલાની ટેકરી પર તેણી કડીયા મચ્છરોને મદદ કરતી જણાય છે, અને દારૂઝર્મીમાં તેણીની સઘળી દોષત તેણીનાં ગળાં આસપાસ વીંટાલેલી મારા નેત્રામાં આવે છે; આ ઉપરથી હું કહી શકું છું કે, હઠથી ચાલતી સ્ત્રીઓ જોયો પરાધ પછાડારે દંકાઈ રહેતી નથી, પણ દરેક વખતે અને દરેક જગ્યાએ છુટથી ફરે છે, તેઓ ઈંગ્લેન્ડની સ્ત્રીઓનાં જેવીજ સંતોષી અને સુખી હોય છે.

વળી જનાનાંમાં રહેતી સ્ત્રીઓ માટે પણ કંઈ સઘણું દલગીરી જઈતું કહેવાઈ શકાય નહી. કેનેરી તેનાં પીંગરોમાં ખરેખર સુખી છે. પરદા અંદરની જીંદગી આપણને તે નહીં ખબી શકાય એવી લાગે છે એ ખૂં, પણ તેઓ તો એ મદદામવાલી જીંદગી માટે મગરૂરી લે છે. તેણીઓને કુદા-પણાંની જરૂર નથી, તેમની કોઈની ઈંજા પાર પડવા વીના રહેતી નથી, જનાનાંની સાંકળમાંથી છુટવાને ફાંફાં મારવાં

તેમને પસંદ નથી, તેઓ બાહરની ભપકાદાર લલચાવનારી દુનિયા માટે કશું જાણતાં નથી, માટે જુદા લોકમાં પડ્યા વીનાની શાંત જીંદગી તેઓ ગુમરે છે. ખરેખર, આપણી બાહરની ઉભોગી દુનિયામાં સખત મેહેનત કરતી એવી ધણીક નારો હું જોઈ છું, કે જેણીઓ તેમનાં જેવી શાંતી અને આસાથે મેલવવા રાજ થાય. દેશી બાપાઓના અર્થ ન સમજ્યા છતાં પણ એવી કોઈ વેળા ન હશે કે જ્યારે મેં તેમની નમ્રતા, અને મીત્રાચારીમરી વાતચીતથી ખુશી થયા વનાં જનાનખાનું જોઈયું હોય. હું ધારું છું કે પૂર્વે તરફની જીંદગીની હાલતી હાલત તરફ જોતાં જનાનાંની કાપડો કાપ-દાકાર છે. શું પુરશે કે સ્ત્રીઓ તેને રદ બાતમ કરવા હજી તૈયાર થયા નથી. હિંદુસ્તાનની છોકરીઓ માટે લખતાં મારે જણાવતું જોઈએ કે ઈંગ્લેન્ડની છોકરીઓ કરતાં તેઓ વધુ ઝડપ અને આજાગીથી લીધી શકે છે. સ્ત્રીઓની મુશ્કાત વેળા થઈ કરી મને ઈનામે આપવાં પડતાં હતાં. આ વેળાની તે નાના બાળકોની ચપળ ડીકાકાર ભાખિા અને ધણી રમુજ પમાડતી હતી. એક વેળા એક ગરીબ દેખાવતી સ્ત્રી તેની ખીજા સહી કરતાં જોજા સુંદર દેખાવતી દોલ ઈનામમાં મગવાયી તે ના પસંદ પડવાને ચુકદો તેણીની આંખોમાં વાંચી હું ધણી દલગીર થઈ.

સોષી સરસ દેશી છોકરીઓની રુકો, જેમની મેં મુશ્કાત લીધી હતી, તેમાં માર્કેસેરની માદરાણીની ઉંચા કુમની છોકરીઓની રુકો એક છે. સાં કરાવવામાં આવતો અભ્યાસ, વાપડવામાં આવતી ચોપડીઓ, છોકરીઓનાં ગાપીતાના ખોલ વીચારો અને નાતની જરૂરીયાતો ઉપર ચોક્કસ ધ્યાન પુગાડવામાં આવે છે. હું જોઈને ધણી ખુશી થઈ કે રુકોમાં માત્રતા સાંધાયું અભ્યાસ ઉપરાંત સાં શંક્યાનું તથા તન-રેસ્ટીને લખતું ગાન આપવામાં આવતું હતું. હુકમાં કહું તો છોકરીઓને મનપસંદ સાથીઓ, ઉભોગી સ્ત્રીઓ અને સમજુ માતાઓ બનાવવા માટે કંઈની બાકી રાખવામાં આવ્યું ન હતું.

હિંદુસ્તાનની જાંચી કેળવણી લીધેલી બાનુઓ માટે મને જાણે વીચાર છે. તેઓ દબેશમાં મથાદાવામાં અને નમ્ર રહે છે. ને દાખીથી તેઓ બેસાડે છે, અને ને માત્ર તેઓ મેલવે છે, તે સ્ત્રીઓની ઉંચી કેળવણીની સામે ધનારાંઓની ખાતરી કરી આપશે કે ખરેખર કેળવણીથી કશું બીકવાનું નથી.

પારસી સ્ત્રીઓની વખાણમાં પણ એમજ કહેવાઈ શકાય. તેઓ છુદરતી ચંચળ હોય છે અને તેમને સારી કેળવણી આપવામાં આવે છે. તેઓ પોતાનો સુશોભીત 'ડ્રેસ' પેદરી મંડળીમાં છુટથી ફરે છે, કે જોના તેઓ સુંદર માનવતાં અને ચંચળ મેમ્બરો છે. હિંદુસ્તાનની સ્ત્રીઓની ચળકતી બાજુનું વર્ણન તેમને માટે લખ્યા વીના અસંપૂર્ણ ગણાય.

RECAP.

એક નાની છોકરીને પુછવામાં આવ્યું કે "હઈ નદી" એક-લે શું કે જોના જવાનું તેણીએ વાકયો કે "તમારી આંખ બંધ કરો અને તમે જોશો."

૨ વિ સ્ટોક નો ભેદ.

એક ઢુંકી વાર્તા.

હવાર થઇ, ફરી આ સુન્ય સદી જાગત થઇ, પ'ખીઓ માયા મેલી બહાર નીસરતી પ્રાણુ રક્ષક જગતપતિને સંભારી ભજન ગાવા લાગ્યાં છે. સુગંધી ફુલો, હવાને સુગંધી વીખરાવે છે. જ્વાલી ડાલો નવાં પુરેલાં પાન સાથે કીતીરતને નખત કરતીજ એક છે. સદવાર દર પળ વધુ ને વધુ અમઢવી જાય છે. થંડી લહેકી-આ મીઠી મીઠી શીટળતા છાંટતી સખ-વાળી નગર માંહે ફરી વલે છે. ધીમે ધીમે સૂર્ય કારણેા પુરે છે. સૂર્ય આ વખતે પુર્ણ કારણેાનાં તેજ માંહે વીંટલાયેલા પ્રગટયેા અને નગર પુર પ્રકાશમાન થયું છે. કાઢને તે પ્રકાશ દસાવે છે, ને કાઢને રાગે છે.

આવી રીતે જ્યારે મુદત પોતાના પુર બહારમાં ખીલી રહી છે, તેવે શીટળ સમયે એ આસામી ધીમે ધીમે થર તરફનેા રસ્તા ભેતાં આપણી નજરે પડે છે.

“અને તારી ખાતરી છે?” આલફ્રેડ એક નીસાસો નાંખતાં બોલ્યો, “કે તારા બાપ આ કામમાં ખચીત હરકત લેશે?”

“બેશક.” આ તેના સોબતી—કર્વેરાને જવાબ હતો. જો કે આ બાતએ ભાએજ અઢાર ઉનાળા જોયા હોય, તોપણ તેણીની કંઠની ઉંચાઈ એક મધ્યમ ઉંચાઈ કરતાં ઘાંધે વધારે હતી. તેણીને તેજસ્વી ચોંદેરે એક ઉત્તમ ખુશ્ચરતી અને તનદેરેરતીને નમુનો હતો.

“પણ,” તેણીએ વધાર્યું, “આલફ્રેડ, તારી તરફની તેની થંડી વર્તણૂક તું કેમ જુલી જાય છે?”

“મને તે યાદ છે! યાદ છે!” તે પોકારી ઉઠ્યો; “અને તેનું કારણ એટલુંજ કે રાંસને મને પોતાની કરવા એના કાન બંધા છે.” કર્વેરાએ ઝડપથી વાક્ય પુરું કાઢ્યું.

તેઓ યોડો વખતે બોલ્યા વિના આગળ ચાલ્યાં. પણ પોટીજ મીનીટમાં આલફ્રેડે ચુપથીદી તોડી. “અને કર્વેરા, તું મારી સાથે નહીં આવી શકશે?”

“જે મારાથી બને તો હું તેમ કરવાને ખુશી છું.” આ તેણીનો ઢુંક જવાબ હતો.

“બને તો!” તે આશ્ચર્ય પામ્યો. “એટલે! રાખ મારે તારાથી નહીં બને?”

“કારણકે મારા બાપની પરવાનગી વિના હું આ કામ કદી કરનાર નથી,” તેણીએ જવાબ આપ્યો.

આલફ્રેડને હવે લાગ્યું કે કર્વેરા વિનાની જીંદગી કરતાં તો મોહત ભરું.

“ત્યારે તું તું પેલા કંગાસને પરણશે કે?” તેણે તેણીના ચોંદેરા ઉપરથી તેણીના વિચારો જાણવાનો પ્રયત્ન કરતાં પુછ્યું.

“કદી નહીં.”

“કદી નહીં!” આ બે રાખડોએ આલફ્રેડને નવી જીંદગી બક્ષી, અને તે તેણીનાં વખાણમાં એક નાતું બાપણ કરવા જતો હતો, તેટલાં કર્વેરાના બોલવાથી તે અટકી પડ્યો. કર્વેરાએ તેને જણાવ્યું કે તેણી એમ બોલી કે તેણીના ગુલામી ગાસે પરથી મોતી સમાન આંસુ ખરવા લાગ્યાં. પણ હાથની એક અઘાતથી ખંખેરી નાખતાં તેણી બોલી—

“સાહેબજી, આલફ્રેડ, કાલે આપણે એ વિષે વધુ વાત કરીશું. સાહેબજી.” હવે તેણી પોતાની પછવાડે દરવાજો ઠાંકવા જતી હતી, તેટલાં આલફ્રેડે તેણીને ઘાટકાવી. “હું જોઉં છું કર્વેરા, કે અને આ જગ્યામાં કાખાલ થવાની પરવાનગી નથી.”

“ચુપ! બીતને પણ કાન હોય છે,” તેણીએ તેને સાવચેત રહેવા કરમાવ્યું.

“ગઈ રાતે મને મારા બાપે કહ્યું કે મારે હવે તમેાને વધારે વખત મળવું નહીં. પણ—”

“કર્વેરા,” જેવો તેણીનો અવાજ ‘તેણીના બાપે સાંભળ્યો કે તેણે યુરસામાં ઢાંકે મારી,—દરવાજો બંધ થયે,—અને મરીયા આલફ્રેડે આ તત્ત્વથી જગ્યા છોડી.

“કર્વેરા, તું ક્યાં હતી?” મીઠી લીઓનાં તપાસ ચલાવી.

“હું કરવા ગઈ હતી પણ,” મુરકેતીથી સંભળાઈ શકાય એવા અવાજે તેણી બોલી.

“જરા મોરેથી બોલ,” મીઠી લીઓનાં સંખાઈથી બોલ્યા અને પછી ધીમેથી તેવજે વધાર્યું, “કર્વેરા, તારી સાથે દમખ્યા વાત કરવાની મારી ઈચ્છા નથી. તું તારા કોરકામાં જઈને જરા રાંત પા. મારે તને ને કહેવું કે તે થણું અગલવું છે.”

“તમે જેમ કરમાવે તેમ કરવાને હું તૈયાર છું.” તેણીએ પોતાની લામણીઓ છુપાવતાં જવાબ આપ્યો, અને તે કોરકો તરતજ છોડ્યો. “અને નથી લાગતું કે એ પેલા વી-બેનો વીચાર જલદીથી છોડે,” જેવો કર્વેરાએ તે કોરકો છોડ્યો કે મીઠી લીઓનાં પોતાની ધણીમાંથી કહ્યું “અને” તેવજે વધાર્યું, “એનો અટકાવ કરવો તારા હાથમાં છે. એનું નામ શું? હું કે બેરેશાં એ દરામખોરનું નામ જુલી જાઉં છું.”

“તમારે તેની તરફ એટલા બધા સખત નહીં થવું જોઈએ.” તેની બાહરીએ પોતાની વાંચવાની ચોપડીમાંજ નજર રાખતાં કહ્યું. “સખત નહીં થવું જોઈએ! અરે! જો એ ફરીથી મને અંડી દેખાય તો હું કાંઈ વધારે બોલું” કરીશ! રાંસને મને એના વીષે ને કહ્યું છે તે બધું મારેથી તને કહેવાય નહીં.

પણ જો તને જોઈશું કહ્યું છે તે ઉપરથીજ તે અને તારી દીકરીએ એ મળાસુને ધીકારવા જોઈએ.” આલફ્રેડે કદી મીઠી લીઓનાં ચાલી ગયા.

હવે આપણે આલકેરની ખબર લઈએ. કચેરાનું ઘર હોડ્યા પછી આલકેરનું મન ફેલ અને ધીકારથી ભરપૂર હતું. તેણે પહેલીજ વાર તે—કે જેણે તેના સુખનો નાશ કર્યોને એકનત લીધી હતી—તેના પર ઈનો સેવાનો વીચાર કીધો.

જેણે તે પોતાના હોટેલમાં આવ્યો કે તરતજ તે પોતાનાં ઓરડામાં ગયો, પોતે એક ખુરસી પર પડ્યો, અને ઓરડો બંધ કરીધો.

તે આખો દીવસ તેણે ઓરાક યોડાજ લીધો. તેણે તે દીવસે પોતાના એક ખીનને સાથે જમવાનું વચન આપ્યું હતું, પણ આ વચન તે અનુભવમાં લાવી શક્યો નહીં.

પોતાના વીચારનાં વખળમાં વીટલાયલાં મનને રાહત આપવા સાંજના મોરેથી બહાર નીકળવાનો તેણે ઈરાવ કરીધો. તેણે પોતાની બેચેની દૂર કરવા એક ચોપડી લાથમાં લીધી; પણ તરતજ તેને ને બાણ્ય એ પાછી સુકડી પડી.

હડીઆળમાં આઈનો ટકોરા પડ્યો, અને આલકેરે બહાર જવાની તૈયારી કરીધી.

“લૂણ સુખી વીચાર,” તે ઓવરકોટ પહેરતાં બોલ્યો, “હું તેને કલ્યાણમાંથી પાછો ફરતાં મળીશ અને આનો નીકાલ લાવીશ.” એક ખીટ પણ અને તે બહાર રસ્તે પડ્યો.

રાત અધારી હતી અને આકાશ તેજસ્વી તારાથી ભરપૂર હતું. વખતે પ્રકાશિત બેઠમાં શેઢરના સફેદ બોંધકામે ઉપર પ્રકાશનો તો ખીટજ પણ તે તકન અધારમાં જતો.

રસ્તા પરના કાંચુસની નજદીક ત્રણ પુરશે ઉભેલા જણાતા હતા. તેઓમાંનો એક લૂણ બપોરનાર ચોરાકમાં જણાતો હતો. બીજો સાધારણ ચોરાકમાં પણ કાંઈક અકાંક દીરતો હતો. ત્રીજો તો એક અંધારે પુરપ લાગતો હતો.

“તે એક મણી સુખી સાંઠ હતી,” પહેલો યુગતા આંકક મહાવતો બોલ્યો.

“અને જ્યારે આપણે મિત્ર રાંસન પરજીશે લાદે એથી પણ વધારે સુખી દીવસ આપણે બોગવીશું.” બીજો બોલ્યો.

“સચુર,” રાંસને જલદીથી જવાબ આપ્યો. “હજી પછી પીંજરામાં સપડાયું નથી.”

“પણ તમે તો જાણે નહીં યહું હોય તેવી રીતે વાત કરતા હતા,” પહેલો બોલ્યો.

“ત્યારે તમે અને બરાજર સમજ્યા નહીં. હજી સુખી હું તેણી સાથે તો એ વિશે એક શબ્દ પણ બોલ્યો નથી. તોપણ હું આશા રાખું છું કે એ બધું જલદીથી નહીં થશે.”

“ત્યારે તો સામગ્રી રીતે અમે તમને સુચારુભાવી આપીએ છીએ,” બીજો પોતાના લાથ ગળવામાં મુકતાં બોલ્યો.

રાંસન તેમની મેહેરબાની માટે ઉજારા માનવા જતો હતો તેટલામાં તેનું ધ્યાન મેહોલમાંથી ઉઠેલા મે શમશે તરફ ખેંચાયું. તેમના ચાળાપરથી આં ટાલીને લાગ્યું કે તેઓ કાંઈ મસ-લતમાં મરાયુજ હતા, એ કે તેમની વચ્ચેની વાતચીત તેમને શાએજ સંભળાતી હતી.

“તમે મારે પગથે ચાલતા જણાઓ છો,” મેમાંનો ને જોયો જેવા હતો, તે બોલ્યો.

“અને તમારું કામ શું છે?”

“મેહોલમાં આપણા જેવા મેને માટે જગ્યા પુરતી છે,” બીજાએ કાંઈક કડવાસથી કહ્યું, “આખો મેહોલનો રોકવાતો તો તમારી મતલબ નહીં હોય.”

કુચારાં એવાં પણ માણસો હોય છે, કે જેઓ કાંઈ પણ કાંઈમાં ભાગ લેવાને હંમેશા આતુર હોય છે. ઉપર કહેલી ત્રણની ટોળકીમાંનો બીજો—ઝીરેલી—તેઓમાંનો એક હતો.

“ચાલો આપણે સાં જઈએ,” તે બીજાએ બેચતાં બોલ્યો. પણ રાંસને તેને અટકાવ્યો, “અરે! એ તો આલ—” તરતજ તે પોતાનો સાઠ ધીમે પાડી બોલ્યો, “હું તમને સલાહ આપું છું કે, તમારે આ વખતે આવા દેખાવ ઉપર ધ્યાન નહીં આપવું જોઈએ.” અને પછી તે ઘટ તરફ ફરીને બોલ્યો, “તમે માસ વીચારને મળતા છો કે?”

“રાંસન કહે છે તે બરાબર છે,” ઘટ ટેકો આપ્યો, “બળા તેમનો કચ્છો કે મસલત બે કહો તે પુરં થયકું દેખાય છે.”

અને તે ખરા હતો, તેઓ બંને હવે છુટા પડ્યા હતા, અને પેલી ટોળકી તરફ આવતા હતા. મેમાંનો હંચો, જેને રાંસને આલકેર દાખલ જોળખ્યો હતો, તે જરા પછાડે હતો. રાંસન અને તેના મીત્રો એવી રીતે ઉભા હતા કે, તેઓ પોતે જણાયા વીના બધું જોઈ તથા સંભળી શકે. મેમાંનો પેહેલો જેવા તેઓ આગળથી પસાર થયો કે, તેઓએ તેને “અને મારાનો છે” અને બીજાં ચોરાંક અધુરાં વાજી બોલતાં સાંભળ્યો.

“હું ધારું છું કે મેં આ મેકરો જોયો છે.” ઘટ બોલ્યો અને તેમજ એ પણ જોયો છે,” રાંસન તેને મળતો થયો.

“અરે! એ તો આપણો મિત્ર હોંકસલી છે,” પહેલો પોતાની ખીટી ફેંકી દેતાં બોલ્યો. “જરીજ બીચારો! એને મારવાની ધમકી મળેલી જણાય છે,” તેણે વધારું.

જેનું તે એક બોલી રહ્યો કે આલકેર તે તરફ આવ્યો અને તેમની હાજરીથી અનુજાય રહેતાં તે બોલ્યો.

“હા, હું એને પચાતાપ કરાવીશ.”

પછી તેણે પોતાની ચાલવાની ઝડપમાં વધારો કરીધો. “એ શું છે? કાંઈ સમજ પડે?” ચારણી અનુભવમાં પોતારી હંચો.

“મને લાગે છે કે આ બધાનું મુળ કારણ એક છેકરી હોવી જોઈએ,” રાંસન કંઠપણે બોલ્યો. “જુઓ, જુઓ, હવે તેઓ ફરીથી મળે છે અને—જુદા પડે છે.”

“મીત્રો, હવે આપણો ઘર જવાનો વખત થયો છે.” તેઓ છુટા પડ્યા.

ખીટ સફારે જરા પોતાની વાકીમાં ફરતી હતી, જ્યારે તેણીએ એકએક પોતાને રાંસનની સામે ઉભેલી દીડી.

“સાહેબજી” તે બોલ્યો.

કચેરાનો પ્રયત્ન ફક્ત તેણીની ચાલવાની ઝડપમાં કરીયેશો વધારો હતો.

તેણે તેણીની લાથ પકડી પોતાની અને બોલ્યો, “કચેરા,” ઈ મારી સાથે પછાં લાતકીપણે વતે છે.”

“તમારી સાથે વાત કરવાની મારી બીજકુલ મરજી નથી.” તેણીએ જવાબ આપ્યો; અને એમ કહેતાં તેને એક આંધકા મારી બાજુએ માર્યો.

“આવી રીતે વર્તવાનું કારણ શું?” રોસને હવે પોતાની કદગી હાથત નોંધ પુછ્યું. “હમી રેહ, ઘું મને શા માટે નાપસંદ કરે છે તેનું કારણ મને કહે.”

“કારણ તો તમે પોતે સારી પેઢે જાણો છો.” આ તેણીને હાજર જવાબ હતો.

“સારે આખરે એના બાપે આદરેક વીરે એને કહ્યું છે ખરું,” તે મનમાં બોલ્યો, “કાણુ જાણે હવે તે પોતાની અંદીની મુલાકાતો આજુ રાખશે કે નહીં?” હવે તે કહેરા તરફ ફર્યો અને બોલ્યો, “તે તને પસંદ છે?”

“કાણુ?”

“આસરેક.”

“હાજર તો, તે જોયેલો મને ગમે છે તેટલોજ દું તને ધી-કાર” હું.”

રોસનના ચુસ્સાનો પાર રહ્યો નહી. જો તેની સામે તેનું બરોબરું કોષ હોત તો તરતજ તેણે આ રીતે તેનો ઈનકાર કરવાનો સ્વાદ તેને ચપાડ્યો હોત, પણ એક સ્ત્રીની સામે તે કેમ થઈ શકે? તે તેણીને તેવોજ ચુસ્સાભર્યા જવાબ દેવા જતો હતો, તેણી તેણે પોતાનો કોષ સમાવ્યો અને બોલ્યો, “જો રાખસ તને આટલી વખાણુ છે, તેને માટે નાપાવદાર નાપસંદગીની વીચાર બાંધવો થણું મુખર્ષી ભરેલું છે.”

“અને તમે એક નીકોંય માણસને નાહક સતાવવા માટે થણા અક્ષતવાન ગણાવા નોંધ્યો.”

રોસને જાણ્યું કે તેણી કાણુને માટે કહેલી હતી.

“ખાતરી રાખ કહેરા, કે મેં તેને અટ્ટેળા થવાનું બીજકુલ કારણ આપ્યું નથી.”

“કેવું છો?” તેણીએ વીચાર્યું.

“મીં લીઝોનડે માર” નામ શા માટે કહ્યું હશે?” રોસને વીચાર્યું.

કહેરા કોઈ પણ વધુ બોલ્યા વીના પોતાના ઓરડા તરફ ચાલી ગઈ. રોસન તેની પછાડે ચાલ્યો. તે લાઇબ્રેરી તરફ ગયો, દરવાજાને એક આંધકા મારી ઉઘાડ્યો, અને મીં લીઝોનડેની સામે ઉભો. તેમની વાતચીત યોગ્ય વખતમાં પુરી થઈ, કારણકે મીં લીઝોનડે તે વખતે ખુશ મીઝાકમાં નહીં હતા. પા કલાકમાં તો રોસને તે ઘર છોડ્યું અને ટેવીરોઈકે હોટેલ તરફ ચાલુ ચુક્યું.

આખરે તે લાંબાં દાખલ થયો, બહાર સાતને વીસ મીનીટ થયેલી હતી. તે દાદર પર ચડ્યો, અને પોતાની નાટ્યકમાંથી એક કાગળનો કડકો કઢી વાંચ્યું, “પહેલે માંગે, નંબર ૧૯.”

યોડાં પગમાં આગળ, અને નંબર ૧૯ વાળા ઓરડા પાસે આવી પહોંચ્યો. “જરાબર, જોજ,” તે બોલ્યો, અને બારણાને ટકારા મારી અંદર દાખલ થયો. જેવો તે દાખલ થયો તેવોજ તરત બહાર નીકળ્યો અને તેને કોઈએ જોયો કે

નહી તેની ખાતરી કરવા એ તરફ જોયું. “સારે નસીબે એક પણ ઇવરો અઢી નથી,” તે ખંખર્યો. આ વખતે તેનું અંતઃકરણ ધબકતું હતું. તેને ખબર હતી કે તેનો મિત્ર ફ્રેડ નંબર ૧૦ વાળા ઓરડામાં રહેતો હતો. તરતજ તેણે બારણું ખોલ્યું, અને ઓરડામાં દાખલ થતાં બોલ્યો, “હલો ફ્રેડ, હજી સુતેલોજ છે કે?” એક આંખના પલકારામાં ફ્રેડ બીજાણી કુદી પડ્યો અને પોતાના મિત્રનો હાથ ઝાલતાં બોલ્યો, “ભલે પધારો, રોસન, હું તમને જોઈને થણો ખુશી છું.”

“અને તેમજ હું પણ ખુશી છું,” રોસને તેને હાથ આપતાં ખુશાલી બતાવી.

“રાતે જરા થોડો સુતો હતો,” ફ્રેડ બોલ્યો; અને પોતાના ક્રીતેલા પેસા બતાવતાં તેણે વધાર્યું, “રાતે નસીબેથી મારા ઉપર પ્રસન્ન થઈ હતી.”

“ખુશી પોલીસ!” એક નોકરે હોકસલીના ઓરડામાંથી દોડી આવતાં છુમ પાડી.

“અને ખુશ!” સમગ્રી તરફથી અવાજ આવવા લાગ્યા.

રોસન અને ફ્રેડ ઓરડામાંથી બહાર ધસી ગયા અને બીજાં જોએ પણ તેમનો દાખલો લીધો.

એક પગમાં હોકસલીના ઓરડા બરાબ ગયો, અને જો નોકરે છુમ પાડી હતી, તે બીયારો એક વખતે પુછાવશા સેંકડો સવાલોના જવાબ આપતાં ધમરાઈ ગયો.

સર્વે “પોલીસ! પોલીસ!!” કરવા લાગ્યા, અને સારે નસીબે એક પોલીસ અમલદારનું તે તરફ આવતું થયું. તેનું નામ રેવીસ હતું અને તેણે કનરેજલ દાખલ થણી કારતી મેળવી હતી. તરતજ તે એકાં મળેલાં ટોળાં તરફ ધસી ગયો.

“એને પહેલાં કાણુ જોયો?” જેવો તે ખુન થયેલાં માણસ આગળ જઈ ઉભો કે તપાસ ચલાવી.

“હોટેલના નોકર,” યોમેરથી જવાબ મળ્યો.

“મેહરબાની કરીને એક જાણુ જવાબ આપો. તે ક્યાં છે?”

“આ રહેલો” નોરીસે પોતાની ટોપી ઊંચકતા જવાબ આપ્યો.

“મીં હોકસલી છેલ્લા તમારી સાથે ક્યારે બોલ્યા હતા?”

કનરેજલે પુછ્યું.

“આશરે આઠ કલાકપર” જવાબ મળ્યો.

“તમે તેને જોયો અને તપાસ ચાલી તેટલા વખતમાં કોમને ઓરડામાં જતાં જોયું હતું?”

“નહી.”

“અજાબ જોયું!” તે ઓરડામાં દરેકે ખુશા તપાસતો બોલ્યો.

કનરેજલર પણ આવી પહોંચ્યો અને ધણીક બારીક તપાસ ચલાવી. નોરીસ તરફથી તેણે ખબર મેળવી કે હોકસલીને તેણે (નોરીસ) તેના બીજાણામાં છાતીપર એક લીડા ધા સાથે પહેલો જોયો હતો. સામા માણસનાં હાથવારથી આ ધા પડેલો જણતો હતો.

આખું શેરડ લખાટમાં પડ્યું હતું. “આશરે સવા સાતને અમલે એક માણસને હોકસલીના ઓરડામાંથી બહાર આવતાં આપાએ જોયો હતો,” ધણીક અવાજો સાથે પો-કારી હોશ.

“ક્યારે ? ક્યારે ?” ડેવીસ અને ઈનરપેક્ટરે આતુર આવ્યાને પુછ્યું.

“આશરે સવા સાતને અમલે.”
ઇન્સપેક્ટરે આપ્યા તરફ ફર્યા અને તે માથુસનું સંપૂર્ણ વર્ણન કરવાને તેણીને ફરમાવ્યું.

“અરે ! આ ‘પરેખર’ ખુન થયું છે, સાહેબ, અને હું ઘણી બનાવક ગઇ છું.” તેણીએ જવાબ આપ્યો.

“મારા સવાલનો એ જવાબ નથી,” ડેવીસ યુસ્તાયી બોલ્યો.

“હા, સાહેબ, હું કહું છું કે આ ખુનજ થયું છે, પણ હું તમને કહીશ કે એ માથુસ કેવો હતો.”

“આગળ ચલાવ, ભાઈ.”

“તે એક ઊંચો યુવક હતો, સાહેબ, તેને ઝીણી ઝીણી મુઠ હતી, અને—અને મોઝાક સફેદ હતો.”

ઇન્સપેક્ટરે પોતાની તોફ પોથીમાં આ લખી લીધું.

“હોકસલીનું ખુન થયું છે, પ્રેટ,” રાસને જ્યે તેને દીઠા કે ખખર આપી.

“દરો ! તમે લાં !” પ્રેટ અનુચલ થયો. “ખુની પકડાયો કે ?”

“નહી.”

“આપણે શતે જોયો તેજ માથુસ છે.” પ્રેટ ખખર આપી.

“તમે કેણેને જોયો ?” ફેડે પુછવા પડ્યો.

રાસને : “તેણે એ જોયું—હવે તે તંધણું મારીને ફેડેને કહ્યું.”

“આ નીચી પોથીસને ખખર આપવી નેહ્યે,” ફેડે સુ-મથ્યું.

“અને પછી આપણે જોઇશું કે ઇનસાફ થું કહે છે.”

“અને એમજ ફરીશું” પ્રેટ અને રાસને ઝીંસ્કીની શો-ધમાં જતાં બોલ્યા.

* * * * *
હોકસલીને તેજ સાંકે ફેડે કરવામાં આવ્યો હતો. તેની ધોરપર કોતરાવેલો લેખ નીચે મુજબ હતો:—

રાખેઈ હોકસલી,

ઉમર વર્ષ ૨૫,

ખુનીને હાથે માર્યો ગયો,

ડીસેમ્બર ૧૮૭૬.

આ બનાવે શેઢરમાં ઘણો બમણટ ઉત્પન્ન થયો હતો. શેઢરનો દરેક રહેવાસી ઘણો ઉલ્લેસાર્થ ગયો હતો. ન્યુસપેપરો આ ટેવીસ્ટોંક હોટેલમાંના ખુનના બેઠના હેવાલથી ભરાઈ ગયાં હતાં.

ખુનીની સહવારે આવક્રેડે હેવીફ્રેક્સ જવા લંડન છોડ્યું હતું. જ્યે તે લાં જઈ પોંદળ્યો કે તેણે એક ઝોરડો માટે લીધો. તે એક ઊંચી સીસીંગ અને એ નાની બારીઓવાલો ઝોરડો ઝોરડો હતો. જમીન ઉપર સેન્ટ બીજલેવી હતી, કે જેની ઉપર એક ટેબલ અને સાઈડબોર્ડ ગોડલેવાં હતાં. બારીઓને ખુબ કાળજી લગાડેલાં હતાં, કે જેઓ વખતને જ્યે થીગાસ પડતો થયો હતો. એક અમરકાંપર એક ધુજ ખાતું ઘડીઆળ મુકેલું હતું, અને બીજી ત્રણ ખુસીઓ તથા એક રૉન્ડે આ ઝોરડાનું ફરનીયર પુરું કીધું.

આલફ્રેડે ફ્રેન્કને એક કાળજી લખ્યો હતો, પણ તેના કાંધે પણ જવાબ ન મલવાથી તેણે લંડન હમેશને માટે છોડ્યું. તેના આવવા પછી એ દીવસે તે પોતાના નાના ઝોરડામાં વાંચતો બેઠો હતો, તેવામાં તેણે બારણાંપર ટકોરા પડતા સાંભળ્યા.

“કાણુ છે ? અંદર આવો.” તે બોલ્યો અને ડેવીસ, પે-લોન ડીટેક્ટીવ તેની સામે ઉભો.

“તમારું નામ, સાહેબ ?”

“આલફ્રેડ વૉલ્પર્ન.”

“આલફ્રેડ વૉલ્પર્ન, હું તમારે માટે ઘણો દમગીર છું; પણ નામધર રાણીની સત્તાથી તમે મારા કેદી છો.”

“શા માટે ?” આલફ્રેડ અનુચલિમાં પોકારી ઉઠ્યો.

“હોકસલીનું ખુનને માટે.” જવાબ મળ્યો.

“મેં—મેં હોકસલીનું ખુન કીધું ?” યુસ્તાયી લાલ થયતા આવક્રેડે લુખ પાડી.

“તમે દેખાવ છે તો ખરું.”

“સાહેબ, તમે બોલું બોલો છો.”

“નહી: હું બોલું નથી કહેતા; એને માટે મારી પાસે કુ-રતા પુરાવા છે.”

“પણ, હું નીર્દોષ છું.”

“બધા યુનેહમારો વાંક સામેત થયા પેહલાં નીર્દોષ હોય છે,” ડેવીસે મુછમાં ફરતાં કહ્યું.

આલફ્રેડે ઘણા અપમાન ભરી રાખેલો બોલ્યો.

“ચાલો દરે,” આ અમલદાર આખરે સખત આવાને બોલ્યો, “મારી સાથે યુરસે થવામાં કાંઈ સાર નથી. હું ફક્ત મારી ફરજ બજાવી છું. ખુનીની સહવારે તમે તેના ઝોરડામાં નહી હતા ?”

“હું લાં હતો; પણ તમને કાણે કહ્યું ?”

“ડીટેક્ટીવોને સઘલી ખખર હોય છે, સાહેબ,” અને પછી તેણે વધારું, “તમને આટલું જમણીથી શેઢર છોડવાની જરૂર સાચી પડી ?”

“મારાં કાંઈ ખાનગી કામસર.”

“આરો સાહેબ, હું તમને સવાગે યુછનાર નથી.”

આલફ્રેડ પોતાની હાલત જોઈ તાબે થયો, અને તેજો લંડન જવા ઉપડયા.

* * * * *
તેમના આવવાથી લંડન શેઢરમાં ઘણી ચરચા ઉઠી. આખું શેઢર ખુનીપર ઉઘડી પડવા તૈયાર હતું. ત્યાં જુઓ ત્યાં એજ પાત. અદરથો કલખમાં, અને બાનુઓ ઘરમાં એજ વીપય પર વકરારો કરવા મંડ્યાં. આવક્રેડે પોતાના મીચોને શોધ્યા, પણ શેલવન (ઈસ્ટ એન્ડ હોટેલમાંનો તેનો પડોસી) અને ફ્રેન્ક સીવાય તેના ખરા મીચો હતાજ નહી.

શેલવન કહતો કે તે આવક્રેડેને એક પગ પણ યુનેહમાર માનતા નહી હતો, અને ફ્રેન્ક કહેતો કે એ હોકસલી પોતે ઘોરમાથી ઉઠીને કહે કે આવક્રેડે તેને માર્યો, તે છતાં તેણી આવક્રેડેને ખુની તરીકે માને નહી.

હતો. મેં મરનારને મારવાની ધમકી આપી ન હતી. મેં તેને તે દીવસે પહેલપહેલાં જોયો હતો. સારે તેને નુકસાન કરવાની મારી શું ખતમ થાય? મેં તેને મારે પગે ચાલવાનું તહેમત મેળું. તેણે તે ના પાડ્યું. તે મારી આગળથી ગયા પછી હું તેને કહેતા શબ્દો માટે પરતાયો. મેં તેને પકડી પાડ્યો અને માફ માગી.

“માઝ માગવાની કશી જરૂર નથી.” તે હસીને મને પોતાનાં કાંઠે આપતાં બોલ્યો. તેણે મને ખીન્ને દીવસે જ્યોત્સ્ના પોતાને લાં આપ્યા કહ્યું. મેં કહ્યું કે સહવારે તો હું જવાનો છું.

“કંઈ શીકર નહીં,” તે બોલ્યો, “તમે જવો તે પહેલાં જરા આવી જવો.” અને અમે છુટા પડ્યા.

“ખીજ સહવારે મારો સામન તૈયાર કરી મેં સ્ટેશન પર મોકલાવ્યો અને હું પોતે મીઠું હોડકસલીનાં હોટલ તરફ ચાલ્યો. હું એના ઓરડામાં દાખલ થયો અને તેણે મને એક પુસ્તકી પર બેસાયા કહ્યું. જેવો હું બેઠો કે તેણે પોતાનો હેવાલ નીચે પ્રમાણે કહેવો શરૂ કર્યો:—“આશરે એક વર્ષની વાતપર મેં આ ધિક્કાર પામેલી જગ્યા છોડી. મારી પાસે ખીજ ધંધામાં પડ્યા દીકરું હતું. મારો વિચાર અમેરિકા જવોનો હતો; પણ મારાં કમનસીબે હું પેરીસ તરફ પસંદાયો. જે વખતે મેં તે જગ્યા પર પગ મુક્યો તે વખત, તેંકલાક અને તે મીનીટને હું અપ દઈ છું. એક દિવસે પેરીસના એક બ્લૅકર ઝ-હરે ચાલેલા ઓટોમાં ભાગ લેવાનું મને આમંત્રણ આપ્યું. હું લાં ગયો. હોલ ધણી સરસ રીતે સજ્જાયો હતો. ગાયન થયું મધુર હતું. લાં એક યુવાન બાઈ સાથે મને ઓલખાણ થઈ. હું તેની સાથે ત્રણ વખત નાચ્યો. તે દિવસ પછી હું તેણીને ઘેર વારંવાર જતો. મને લાં ન જવાની ચેતવણી આપવામાં આવી, પણ મારી નજરથી મને દસાવ્યો. હુંકમાં હું તેણીને પરણ્યો. જે તેણીએ મને મારવાનો પ્રયત્ન કર્યો ન હતો તો હું આજે અહીં નહીં હતો. મને યાદ છે કે તેણીએ મને કાંઈ દીવસ ચાલો નહીં હતો. હું બેઠો થયો હતો.”

“મરનારે મને આવી રીતે પોતાનો હેવાલ આપ્યો. મેં તેને મારાંથી બને એટલો દીકાસો આપ્યો. મારો જવાનો વખત ધવાથી મેં તેને સલામ કરી અને હોટલ છોડ્યું.” કમરના જેવી ગંભીર સુપરકાઈ હવે તુડી અને ફરી એક વાર કેસ સોલવવા આવનારાં પોતાપોતાનાં મત આપ્યા પડ્યાં.

“વાત તો દીકરે જોડી કઢાડી,” ટ્રેટ બોલ્યો.

“બેવકુફ, સુપ રેડ,” રોસને હુમ પાડી, “તારે એમ કહેવાનું નથી.”

આજ પછે માછલેટ બંધવાની પાસે રમાલ વીસી ખુલાસો માંગ્યો.

“રમાલપરનું લોહી માફ પોતાનું છે,” તે બોલ્યો, “અકસમાતે મારા હાથપર કાપ પડ્યો, અને લોહી વહેતું અટકાવવા મેં એ રમાલ વાપર્યો.”

માછલેટ—તમારા હાથપર પડેલો કાપ બતાવશો કે બંધવો—આ રહેલો. (દિખાડીને)

કેસ ખીજ દીવસ સુધી મુલતવી રાખવામાં આવ્યો. બંધવાને લઈ ગયા. એક ખીજ પળ, અને કોરટ જે થોડા વખતપર લોકથી ચોક્કર થઈ ગઈ હતી, તે હવે ખત્રાસ થઈ. કલેસાએ તે જગ્યા છોડતાં એક નીકાસો નાખ્યો, અને ઉભા વળમાં આલેક્ટ્રોને થોડાક શબ્દો લખ્યા કે જે નીચે પ્રમાણે હતા:—

“વધાવા આલેક્ટ્રો—નીકાસ નાં યાં; હજ એક જણુ છે કે જે તને નીચે પાતે છે.—કલેસા”

હવે રોસનની ખજાર લઈ. જેવો તે ખીજ સહવારે જાહેર્યો, કે તેણે મીઠું લીએનનની મુલાકાત લીધી. આલેક્ટ્રોને મુનેહવારે હરાવ્યો અને પોતે ખરા ખુનીને ઈનસાફનાં હાથમાં આપવા માટે મગરરી લેવા લાગ્યો. “એજ માથુસે આ ખુની કેમ કીધું છે,” તે બોલ્યો; અને પછી તેણે વધાર્યું, “હું તમને મારી સાથે કોરટમાં લઈ જવા આણ્યો છું.”

મીઠું લીએનનને તેની મગરરી ઉપકાર સાથે ના પાડી. “આજે હું કોરટમાં આવી મગરરી નહી. જે મારી કલેસાની તમારી સથે આવવાની મરજી હોય તો તેને પુછો. કોરટમાંથી પાછા ફરતાં આજે જે બને તેની વીગત મને કહેજો, કેસનું પરીણામ બજાવાને હું થયો છોતેજાર છું.”

રોસને તેમ કરવાનું વચન આપ્યું અને ઓરડો છોડ્યો.

જ્યારે તે ઉપર ગયો ત્યારે કલેસાને એક બારી આગળ હમ્મેલી તેણે જોઈ. તે ધીમેથી આગળ ગયો અને તેણીને સલામ કરી, પણ તેને કશો જવાબ મેળવ્યો નહી. તેણે મીસ લીએનનની માફ માગી અને પાછો ફર્યો. કલેસા હજ બારીએજ ઉભી હતી. લાંથી તેણીએ આગમાં રોસનને ઝકપથી ચોપકીનાં પાનાં ઉપાવતો જોયો; એમ કરતાં તેમાંથી એક કાગળનો કટકો નીચે પડ્યો. કાગળનીચે પડેલું જોયા વીના રોસને ચોપકી બંધ કરી અને ઝકપથી તે જગ્યાએથી ચાલી ગયો.

વીજળીના જેવી ઝકપથી કલેસા નીચે ગઈ, અને આગમાં દોડી જઈ કાગળ ઉપાડી લીધું. તેણી પોતાની માતા પાસે ગઈ અને બોલી, “મમા, કોરટમાં જવાનો વખત થયો છે. જવડી કરો.” “કલેસા, હું તને સલાહ આપું છું કે આજે છેલ્લો દીવસ છે માટે તું કોરટમાં હાજર નહીં હોય તો સારું.” “અરે! કાંઈ શીકર નહી” તેણીએ મજબુત અવાજે જવાબ આપ્યો; “હજ તે મુનેહવારે સામેત થયો” નથી.” તેઓ કોરટમાં ગયાં. મેછલેટ પોતાની બેઠક લીધા પછી તપાસ શરૂ થઈ. બંધવાની ફરીથી તપાસ લીધા પછી મેછલેટ બેઠકા:— “જુરીના અંદર્યો, તમારો શો અબીપ્રાય છે?” ફારમેને મોટા અને ખુશ અવાજે બંધવાને “મીઠી” કરાવ્યો.

“આલેક્ટ્રો યોગ્ય, જુરીએ તને ખુની હરાવ્યો છે. હું તેમના વીચારને મળતો છું. અને આ કોરટના અબીપ્રાય પ્રમાણે તને આવતી કાલે આજ વખતે ફાંસી દીધામાં આવશે, ખોદા તારાં રૂબરૂ દયા કરો!”

મેછલેટના આ અબીપ્રાય હતા. જુરીનો અબીપ્રાય અપાયા પછી તે ખીજે કેસ સોલવવા જતા હતા, એટલામાં સર્વેની

અનુપમી વચ્ચે કહેતા હોઈ આગળ વધી, અને ખુલા સાદે ભોલી, “સાહેબ, આ કાગળ તેને નીહીય કરાયે છે.” એક પળ; અને કાગળ મેજસ્ટ્રેટના હાથમાં હતું. તેણે એકલાં મથેલાં ટાળાં આગળ મોટા સાદે વાંચ્યું. “હું મારી બેકેટર બાપડીને લીધે આપધાત કરું છું.—આર. હેકસલી.”

કોર્ટમાં ગરબઝ ઘણી ધઈ. રાંસને કેવી રીતે અનુપમી કહેતાના બાગમાં કાગળ નાખ્યું હતું તે તેણીએ મેજસ્ટ્રેટના પુછવાથી માંડીને કહ્યું. રાંસનના ચુસ્સાનો પાર નહી રહ્યો. “તેણી જુદું બોલે છે” તેણે ખુબ પાકી; પણ તરતજ બે પોલીસના સીપાઈઓએ તેને એક આંચકા મારી બાજુએ કાઢ્યા.

“હા, મેં તેને આરકામાંથી બહાર આવતાં જોયો હતો,” તે બોલ્યો, “અને મેં ધાણું કે આ કાગળ મેં બાલી—”

હવે બહુ ધઈ ગયું. તે ચુસ્સાથી લાસ ધઈ ગયો—દબરો વીચારો તેના મનમાંથી પસાર ધઈ ગયા.—તેણે ધુમરી ખાધી—એકજ પળ—અને રાંસન શુદ્ધ વગરનો ધઈ જગીન પર પડ્યો. હા, તેને મગજે લોહી ચઢી ગયું હતું અને તે મરણ પામ્યો હતો.

જે વખતે તેણે પોતાને કુતેરબંદ ધર્યો તેજ પછે તેને આત્માં તેનાં શરીરને છોડી ગયો હતો. પોતાનાં કર્મોને લાપક બદલો તેને મથ્યો. તેની ગતત્રય ખુદી રીતે ગાલમ પડી હતી. તેણે આલફ્રેડને આરકામાંથી બહાર આવતાં જોયો હતો. તેને હેકસલીના આરકામાંથી થેડું કાગળ મળ્યું, તેમાંથી પોતાને ફાપેદો મેળવવાનો તેણે પ્રયત્ન કર્યો; પણ કમનસીબે તેણે તે કામથને બદલે ખીજું બાલી નાખ્યું.

જુરી ફરીથી મોઝાવવામાં આવી, છેલ્લા બનાવ તેમને સમજાવવામાં આવ્યો, અને જુરીએ ફરીથી અભીપ્રાય આપ્યો, જેમાં બંધવાને “નીહીય” જણાવ્યો. બંધવો છુટો થયો.

આલફ્રેડને સર્વેએ આતઃક્રમથી ચુબારકબાદી આપી. જેઓએ તેને યોગ્ય વખત ઉપર “ગીલ્ડી” માન્યો હતો, તેઓએ પોતાનો વીચાર તંત્રજ ફેરવ્યો. મીસીસ લીઝાને આલફ્રેડને નીહીય જોઈ ખુશી થયાં.

હવે થોડુંજ કહેવાનું રહ્યું છે. મીઝ લીઝાને જવારે બહુ જાણ, લ્યારે આલફ્રેડની સાથે સારી રીતે ન વર્તવાથી દીનગીર થયા અને તેની મારી ચાલી. આલફ્રેડ તેનો લાપક ઉત્તર વાળ્યો, અને પોતાની સુલાકાનો દબેશ પ્રમાણે ચાલુ રાખી. રાંસન જેવાને પોતાનો મિત્ર ગણવાથી ઝીસલી અને ઝંટ ધણા સરખાયાં અને બધીખ્યામાં એવાં માણસોથી દુર રહ્યાં.

જનનુઆરીની અંધવચમાં આલફ્રેડ કહેતાં પરજોયા અને ખુશી ખુશાલીમાં તેઓ પોતાના દીવસો નીર્ગમન કરતાં થયાં.

G.

ઘણી (મધરાતના એકએક ભાગે લીડી) “એ અચાનક સાનો દમણા થયો?”

ઘણીયોલું (હંડ પેટ) “અરે હંડ નહીર, પેલી ગવનરની પા-રદીમાંથી દમણાન લોહ પાછું ફરે છે તેથી મેં નીચે લતરી નહીં બાજુનાં જોરથી અકાડ્યું કે આસેપાસેના લોહ બળે કે અચ-ણે પણ લોં નહીં આળ્યાં હતાં.”

ભરવા-ગુંથવાવીશે.

દ્રેસીંગ તેમજનાં કવરની કીનારી. (ખારડર)

ચુપચાનો (નીતીંગ) દોર નંબર ૬, અને લોખંડનાં સુ-ઈઆની જેરી ૧) નંબર ૧૪ વાલી લેવો. સુઈઆપર તેર તાંકા લેવો. પેહલી હાર—એક તાંકા સેરવી કહાડો, બે સાદા ચુથો, એક આંટો, બે સાથે ચુથો, એક સાદો ચુથો, બે સાથે ચુથો, એક આંટો, એક સાદો, એક આંટો, એક સાદો, એક આંટો, એક સાદો, એક આંટો, બે સાદા ચુથો. બીજી હાર—જાંચો બખ્ખો. ત્રીજી હાર—પેહલો તાંકા સેરવી કહાડો, બે સાદા ચુથો, એક આંટો, બે સાથે ચુથો, એક સાદો, એક આંટો, નજી સાદા, એક આંટો, એક સાદો, એક આંટો, નજી સાદા, એક આંટો, બે સાદા. ચોથી હાર—જાંચો બખ્ખો. પાંચમી હાર—પેહલો તાંકા સેરવી કહાડો, બે સાદા ચુથો, એક આંટો, બે સાથે ચુથો, એક સાદો, એક આંટો, બે સાથે ચુથો, એક આંટો, બે તાંકા સેરવી કહાડો, નજી તાંકા સાથે ચુથો, આની ઉપરથી પેસા બે સેરવેસા તાંકા સેરવી કહાડો, એક આંટો, એક સાદો, એક આંટો, બે તાંકા સેરવી કહાડો, નજી તાંકા સાથે ચુથો, આની ઉપરથી પેસા બે સેરવેસા તાંકા સેરવી કહાડો, એક આંટો, બે સાદા, છઠી હાર—ચાર તાંકા બંધ કરો, બાર તાંકા જાંચો બખ્ખો ચુથો. હવે પેહલી હારથી પાછું શરૂ કરો; અને જેટલી લાંબી ને-હી જેટલી ચુથો. પછી તેમજ કવર સાથે સમકાંઈથી સીપી લેવો. ખુબ આગ્રમથી સારી પેટ કરચથી રાખવી.

ચુથેલી અક્ષર.

સુઈઆપર બાર તાંકા લેવો. પેહલી હાર—પેહલો તાંકા સેરવી કહાડો, બે તાંકા સાથે ચુથો, બે આંટો, બે તાંકા સાથે ચુથો, એક આંટો, બે તાંકા સાથે ચુથો, બે તાંકા સાથે ચુથો, બે આંટો, બે તાંકા સાથે ચુથો, એક સાદો ચુથો. બીજી હાર—પેહલો તાંકા સેરવી કહાડો, બે સાદા, એક જાંચો બખ્ખો, પાંચ સાદા, એક જાંચો બખ્ખો, બે સાદા. ત્રીજી હાર—પેહલો તાંકા સેરવી કહાડો, ચાર સાદા, બે તાંકા સાથે ચુથો, એક આંટો, પાંચ તાંકા સાદા. ચોથી હાર—પેહલો તાંકા સેરવી કહાડો, આગીઆર સાદા ચુથો. ઉપલી ચાર હારો જેટલી લંબાઈ જોઈતી હોય તેટલી લંબાઈ સુધી ચુથો, પછી બંધ કરો. છ ઈંચ લાંબા દોરાના કટકા કાપો અને મથાવેની એક આજુનાં દરક હોલમાં આઠ આઠ દોરા સાથે લઈ ગાંઠ મારો.

પીરોલ.

રૂઢીનો મારખલ પેલેસ.

નરેન્દ્રનીનો પલ્લ, કે જે અસલ રૂમ-
સામનો બાદશાહનું સુખ્ય મંદક છે. યુએ-
પમાં તે સરવેથી મોટું અને શોભાવ-
માન શેઠર ગણાય છે. એ પુરાતન શેઠર
રૂમાયા, આરવોપેલીયા અને કાલા દરી-
યાની વચ્ચે આવેલું છે. એનું અસલ
નામ “બાઈઓનરમ” હતું, જે લોની
આમશા વખતનાં એક સરદાર “બાઈ-
ગસ” ના નામપરથી પડ્યું હતું.

હાલની જમાનામાં એ દુરખીઓનું સુલક ઈસ્તમોશનાં
નામથી જાણીતું છે. એ શેઠરનો વેપાર મોદકો છે, એના
દરખાઈ બારાં આગલ કંઈ હમરો વેપારી વાહણોના દેખાવ
એક જોનાર મુસાફરને એ શેઠરની સોદાગીરી વીશે ઊંચો
ખ્યાલ આપે છે. ઈસ્તમોશની “વરની” મુશરો દસ લાખની
કહેવાય છે. એમાં મોટા માત્રાપર દુરખીઓની નેવર્ન-જોગ
પ્રમારો છે, બપોરે સાધારણ મોદકના કેટલાક ગલીય અને
લોનાં ઘરોની ધણીં હાલકવાસ રહે છે. ઈસ્તમોશની મોદક-
દાઈ તે લોનાં સુલતાનોને “મારખલ પેલેસ” છે, કે જે બોસ-
ફરસની સુદર ખાડીપર ત્રણ વાહુથી આવેલો છે. એ ખા-
ડીમાં સેલક કરતાં ઈશખનો તેના મનદરણુ દેખાવ નીચે
લખે છે કે કેટલીક જગા એક ખેરખેરો મેદસ્તનો ચીતાર છે,
એ બાદશાહી મેદલ ધણેજ ખુશદ અને શોભાવમાન છે.
આવા સુદર મેદલની હરીફાઈ કોઈ કરી શકતું નથી. લોનાં
પુરાતન મીનાસ અને યુરને હજીર લોં ચોસતવાર ઉભા છે,
જેમાંનું સેંટ સોદાપાનું મોટું દેવ અને સુલતાન સોલોમન
અને સુલતાન ચક્રવર્તી મોટી દયામદાર મસજીદ ઈસ્તમ-
બોયનાં સુલકરેલું “મુખ્ય” ધ્યાન મેલે છે. મારખલ પેલેસ
ધુમખજના આકરમાં બાંધેલો છે. વચકા બાગમાં મોટું
દીવાનખાનું છે, અને પશીમ તરફ “રોસામાયાસકી” આગલ
સુલતાનોનાં સરેલો યાને જવાનખાનું છે. તેની આગલના બાગ
તે સુલતાનના ખાનગી મોદકાઓ છે, બપોરે મેદલનાં ચોગા-
નાં એક બ્વટી ખુશદ શોભાવમાન દરખાલે છે. દીવાનખાનું
આસરે ૧૨૦ ફીટ ઊંચું છે, તેના દરેક બાગમાં સજેમરમ-
નાં ઊંચા થાંભલાઓ જોડા છે. લોની દરેક ચીને સુનામાં
જોડેલી જાણાય, અને જમીન ધણીજ અચ્છી કાઠીગીરીથી
કોતરાયેલી છે. ત્રણ બાહુથી એ મેદલને સુદર બોસફરસે
ઘેરેલો છે, હારે એક બાગપરથી મોટો બાગ જનારેલો છે.
મેદલથી આસરે એકસો વાર ફર, ગોસ દેવાલોની વચ્ચે એ
લખે છે કે

બાગ આવેલો છે. એ બાગ એરમ દુનાંના દરેક ખુશખોદાર
ખુશથી ભરપુર છે લોની જેટલી તારીફ કરે એટલી થોડી
છે. લોની સફાઈદાર જમીનને કાલા દરવાખમાંથી યુડી કલા-
ડેનાં બત જાતનાં પથરોથી જડી લીધી છે. એ શોભાવમાન
મેદલ મરનાર સુલતાન અખદુસ મસજીદના વખતનો બધા-
યલો છે. એનું બાંધકામ આઠ વરસે પુરું થયું હતું અને ઈ.
સ. ૧૮૫૮ થી લોં સુલતાનોના વસવાટ ચાલુ છે.

સીસ એરખાનુ કાવરાઈ દાવર.

વાંચન.

હેલી-હાપી પહેલી મનુષ્ય જાતની નેમ જ્ઞાન
વધારવા માટેની હોવા નેઈએ. એવું જ્ઞાન કે
જે આપણને આપણી ફરજે જાનવાને રાકી-
વાન કરે.
પોતાની સ્પીની સુધારવાને કસાવ કરી મેદલ
માનવીને નહીં ધારેલા અસમાપ્તો અને હોલતની
સેલક વખતની યડતી પાડી પણ હાપી શકતી
નથી. પડતી હાલત તેને ઘેરા લઈ શકશે, તે પછુ તેનાં જોય
અને જોલનો સાન્તાતાને ઇલ પુગાડી શકનાર નથી.

જે પછી વાંચનોના શોખ રાખતો હોય, તેણે કદી પણ પોતાની
ચે તેસ સંસારી હાલત છતાં પોતાને એટલે પટેલો સમજના
મેહતો નથી. એવા અજ નિષે (આરી ચોપડીઓ) થી તેનો
મોરડો ભરપુર બનેલો છે, કે જેઓ કોઈપણ ધર્મને તેને દીસેલ
લોકો દીસાતો દેખાને ના પાડતા નથી. કલેમી, રીલકુંકે, મોન-
લીસ્ટો, તવારીખ વખનારાઓ એ સપનાઓને કોઈપણ મના આલેશે
વખતે આ વફાદાર નિષેના કાનમાં પોતાના રસીકા, કે
મમતી, કે ચાની રાજો દેશે તેમની એકાંતગીરી સખી થીતાઓ
ફે કરવામાં તેમને મદદ આપવા લીના રહેનાર નથી.

આ લવસાચરમાં માનવીને નડતા ખાખાઓ, જે હપર અપ-
કસથી આજરો, બકકે છતારો અને પુર છંદગીનો નાચ
ગાય છે, તે સખી ખાખાઓ દેખાડવા માટે નામાંગીત કરતા-
ઓની ઉમદા ચોપડીઓ ખરૂં અજાણું પાડનારી દીવા દાનદી
સરખી છે.

બપોરે આપણું મન વજર મીસન અને સેતોયનું ધઈ મણું
હોય, અને બપોરે આપણી કોઈ ચોંદેલી મોલ નહીં મળનાથી,
આપણને એમ લાગે કે આપણી છંદગી મણુ કલા સારે કે
દરખાનની નથી, હારે મનનાં એવાં ધવાંપણોના એવાજ તરીકે
લતાં અને નામાંગીત કરી પુરોધાના છંદગીના દેવાલોની કેતાઓ
વાંચી, એટલે તેથી આપણને જાણાય કે તેઓએ કેસ કેસ ફેર-
ફારો અને હાલિસાઓ અજાન જેવી સચુરીથી ખમ્યા હતા.

વીલાતવાસ તણુ અરસામાં વેપલ, હલરસમાં બોન,
સપતીમાં સજીયાર અને વીપતીમાં દીસાસો છે. ધરમાં તેથી
આનંદ ઘણે છે, બહાર નમ્રતા પંથાય છે, અને દીવસે કે
રાતે, મુસાફરીમાં કે એકાંતવાસમાં, તે આપણને તણ નથી નથી.

જે એવા એક શોખ મેલવા માટે આપણે જોડાને અરજ
કરીએ, કે જે દરેક બદલાતી હાલતમાં આપણને કામ લાગે, અને
એ તેવી અસજીવ આપણને નડે, તે પણ આપી છંદગીમાં
આપણને સુખ અને પુસાહી આપનાર એક સાંધલ ધઈ પડે,
તે ત્રે એટલે, વાંચનોના શોખ સમજવા.

G. J. PATEL.

દાનાવાની નસીહત.

૧. વખત દમેશાગીત, અથાગ સમુદ્રનું માથ એક શીશુ છે.
૨. દીવગીરી ખુશામીના મહેરાનમાં આપણને દાખલ કરે છે, અને પુખ્તપણા તેમજ સુવેદના માર્ગ નજરે પાડે છે. હાઈ પલ એવો માણસ ને અને નામદાર બની નથી, કે જેણે દીવગીરી લોગવની તે ઉપર ક્રીત મેલવી નહી હોય.
૩. ક્રોનો એક ધરીની કુદેદ આપે છે, અને તરતજ તે પાછલ પડતાવો ચાલી આવે છે, જ્યારે ઉઠાર સ્વભાવ ઠોપી સરસ કીનારી ગરજ સારીને બહુકની ખુશાલી આપણને બજે છે.
૪. ચાંદ્રચંદ્ર છે તે અમુક સુખધીઓ લેતાં છે; જ્યારે સજગાવામાં આવે છે કે કચકવામાં આવે છે, ત્યારે અતી સુખધ પામે છે, કેમકે સંપત્તી હુલેને સારી રીતે દેખાડે છે, પણ તીવ્રતી સદૃશ્યને સારી રીતે દેખાડે છે.
૫. પથરાઓ અને ઉગાહા રાખે એવી યાત્રે છે, કે જેમને મેદરકારીથી અર્ધો તર્કો કેંઈકી ભેઈલી નથી.
૬. ઠોપી ઉઠેલા વેપાર તે હુમ્માઈ છે.
૭. એક પીતાના આશીરવાદ પાણીમાં હુલતા નથી, કે અગ્નીમાં બળતા નથી.
૮. ને તપા કરતાં એક જીવો દોરત કલો.
૯. જોદાપર બરસો રાખ ને ડાકર ના ખા.
૧૦. શોહાની પ્રમદીથી બીહીનાં ના, પણ ત્રીજાનાં આંધુથી બીહીને.

C. J. PATEL

રાંધવાને લગતું.

તીપસી કેક-એક માંડું વાસી સ્પતળ કેક લેવો, તેને રાખનીમાં મુખી છરીએ કાપા પાડો, પછી તેપર કેક જેટલો ચુરી લે તેટલો મીઠા વાળન અને એની રેડો, ને દાર રાખનીમાં પરે તે ચમચા વડે પાછો કેકપર નાખ્યા કરો. ત્યારબાદ તેમાં કાપેલી જામખની ત્રણઈસ ઓરો, અને સોલું કસતર બનાવી તે ઉપર દેડી ખાધામાં લેવો.

કસતર બનાવવાની રીત-એક તોલીમાં અરધો શેર દુધ અને અરધો શેર ક્રીમ, તળવો એક કદરો, અને અરધાં લીચુની ઘાલનાંથી તેને અરધો કલાક સુધી પીમી છઠારે મુખી હીલવ્યા કરવું. પછી ઉતારી વાલી કોંઠડડું, અને ગણ આઈસ ખાંડ નાંખી પાણું ચુલા પર મુકવું. છ ઈંડાની કાવને ધણી મુડી દુધમાં આરતે આરતે દેડી મેલવવી દુધને કદરો પડવા દેવો નહી. અને આખો વખત ધૂંટયા કરવું. પછે યાવ લાંબુધી ચુલા પર દેવવા ફેવું, પછી બેતારી તેમાં એક ગલાસ બાંદની નામવો, અને થડું પરે લાંબુધી હીલવ્યા કરવું. ત્યારબાદ ભેઈંતે તે અમળું પીધામાં લેવું નહી તેા કેઈંબી કેક અથવા યુડીંગ પર દેડી ખાઈ.

મકરૂનનું યુડીંગ-અરધા રતલ મકરૂન પર અરધો શેર ક્રીમ (દુધ પરની બડી થયી) ધણી ગરમ કરી દેડો. થડું પરે ને મકરૂનને ચમચા વડી બાંછ મેલવી નાંખો. ચાર ઈંડાની સહેડી તથા કાવને જુદો જુદો કદ ચડાવી 'અંદર નાંખો, અને આંઈસ પાડે અને એક ગલાસ બાંદની રેડો, પછી સપલાને બરાબર મેલવી નાનાં નાનાં ખ્યાલામાં દેડી પા કલાક સુધી લાંબીમાં જુલવા મુકો.

પીરેલ.

એક અરુદ્યને એક વેળા 'દાયક સોસાયટી'માં મેમ્બર તરીકે દાખલ કરવાને ના પાડવામાં આવી, જેથી તેઓ પર તેને એક નવી રીતે વેર લીધું. તેના સેક્રેટરી પર એક કાગળ તેને લખ્યું, ભણે કેઈ મામતો સરખવન લખતો હોય તેથી ધપ લાપડી, અને એક ભતના ઉલાળથી એક માણસ કેવી રીતે સાને થયો તે બાબતે સારી જાણવું. તેણે જણાવ્યું કે એક ખલાસીએ પોતાનો પગ લાગ્યો, અને મારી પાસે સાને થવાને આગ્યો, મેં તે ભાગિલા સધાવ્યો બાંધ્યા અને તેને ડાખરના પાણીએ ધોવા. તરતજ તે ખલાસીને આની અસર ધણી સારી લાગી અને થોડા વખતમાં તેનો પગ તદન સાને થઈ ગયો!

આ વેળાં ડાખરનાં પાણીના અભયજ નેવા ઝુલો વીરે કેટલુંક લખાણ બાદેર પડ્યું હતું, અને આ કાગળથી તેા તેઓનું ધ્યાન વધારે તે તરફ ખેંચાયું, તે 'દાયક સોસાયટી'ની ગીટીંગ વેળા નાંચવામાં આણું અને તેની ઉપર તકરારો થવા લાગી, અને તેમાં ધણીક મતફેર પણ પડ્યાં. કેટલાક લાંબા લાંબા દેલાલો ડાખરના પાણી વીરે લખાયા અને પેલો સારો ચયથો પણ પણ તે ગેલા કુશી જવામાં આગ્યો નહી, તેટલામાં એક બીને કાગળ પણ સરખવન (ખાણું ધવલ) તરફથી આવી લાગ્યો, ને નીચે પ્રમાણે દતો:-

"મારાં ઉતાં કાગળમાં હું લખતાં જુલો ગયો કે પેલાં ખલાસીના ભાગેલા સધા તેા લોકડાના પગના દતો."

સુઠથી સુઠતાઈથી શીખતાં તેમજ બાદે મેહનત આપતાં લનવરો-કુતરાંઓ પછી ને ભતવર ધણી રોડલાઈથી શીખી રાંધે છે દોળી છે, કે ને ધણી યાત્રા તેમજ સારા ખનાસનું દોવાથી ધણી જોઈ તાલીક આપે છે. તે ધણી રોડલાઈથી ને જોઈયે તે શોમે છે, અને તે સારી રીતે કરી ભતાવવાને માટે ભણે મજરૂરી છે. સીલ ભતનાં ભનવરો તેમજ દરીયાઈ સીલ અને ક્રીકેટ દેશનાં કાળા રીંડો પણ ભવદી જેવાય છે, અને તે રીંડો તેા ભણે સરકાના 'કલાઈન' માફકજ પીટાની આગથી કરી ભતાવી ભતનાં અતી રાખ આપી રાંધે છે. પણ સઘળી જાણી મેહનત આપનારાં ભનવરોમાં થીતો વાય છે, કે ને ધણી દળીલા અને કુત્રી દોય છે, અને હુકરો, નેજા ધણીક મેડાસ અને ભનવરી ભત કરતાં ધણીક હલતા હોય છે. હુકરોને ક્રીક એકન રીતે શીખવી રાખાય છે અને તે તેઓનાં એક ભણીતો ખવાસનો લાગ લઈ થઈ રાંધે-કે ને તેઓનું ખાધાપણું છે. એક રાખસ કે જેની પાસે શીખવેલાં હુકરો હતાં, તે કેહતો હતો કે તેઓને ને તલેસખાતથી તે શીખવે. ચાંસી દતો, તે કાંઈ નહી પણ તેઓનાં માનીતી ચોરકા યુ' તેની ખખર રાખવામાં હતી. તેના એક મુખ્ય હુકરને માખના ગોરતની ચારની ધણી પસંદ હતો એથી માલમ પડવાથી તે તેના એક દુકરો પોતાનાં ગળવામાં મેથી તે દક્તીએ કુમાપતો જેની પછાડે પેઠું હુકર પણ હતું, અને જેથી રીતે તે ભનવર પોતાની કસત શીખવું અને ઉલા તેના બલામાં પેલો ચરખીનો દુકરો તેને મલતો હતો.

ખોલાસો ગઈ વેળાનો.

૧. દીવાલ.
૨. માન સ.
૩. ન કા ચુ.
૪. સ ય ડ.
૫. સાત.
૬. મીલકન, કાંડવર.
૭. નલ.

આ "સી ગ્રિમ" યુબર્ગના કોટમાં નાજ ૭૦ હારનથી રોમને કમરેર હિન્દ સ્ત્રીમ મેમ્બર્સ પોતાને માટે કસમલ કાવસલ મેહતાએ છાપું છે.

કીરદોશા રોહિરજી મોતી યાને સુદર
એમોશ.

રસનાર મીસ મેરનાનું કાવસણ દાવર
આ નાની પક્ષ અસરકારક નોવેસ કોર્ટમાં જાહેર
પડી છે. કીમત સાડા ચાર આના.
કરેડવાડી, માચીક મગદ આરીસ.

હાઈવેડ-સરકાવન કીરજી રતનજી L.M.S.

કાકરજી, વાડકાપત્ર સરવે પ્રકારનું કામ કરવા
સાથે હાવણનું કામ આસસની દેથી તેમજ દાસના
વરમાનાની સુપરેશી કાજા મુકાબ આસ દીને બજારવેલે.

ટેકોણું—બહારકેડા કાર બમરેલના બસાજીબતનો પત્રો
શાખા તપા માલકે ચલાવે રતનાબાનાં, ચીકો બાગે.

ધણી સરસ રીવે ફરેમમાં વડવામાં આવે છે.
સાઈન્ડી એન્ડ કુપની, લીમીટેડ, કુબઈ.

સી ચિત્રની રાહલો મારેતાં
સુદર પુકાં.

તમામ ખોરદેહ અવસ્તા.

જેમાં અંગે, યથા, પોચો ગેડે, ખાંધી પનેને, ની.
આરશો, પચીસ ચરદોશ, બાગે, આરદગાને, આર-
રીનો, સોતમ, ચેદેશારનું, મુકતાવના ક્ષેત્રકોષ ઉપર
પદવાના કુચરગેના હા, ચીરી રોળની સેલાગેશ,
કુવા તીરગો, આશીરવાદો, મોગાગતો અને એ વ-
મેરે રાપકા અવસ્તાનું મોહીકું પુરાવક લેના
જેકું સચિરજી, સફાઈદાર અને શુદ્ધ લોહીનું
પુસતક બીજે ટેકાલુથી આગર મુખીમાં કેહ
પણ પ્રગટ થયું નથી. એ પુસતક મોટા અગ્ર
આકારમાં પ્રાપ્ય છે, જેની તે પછીજ મેલકાઈથી
વંચાઈ ગયલ છે અને આંખ તાજવી પછી નથી.

કીમત—પુસતક લેના રૂપયા ચાર. વધારે બડા
કાગળ પર છપાચીના રૂપયા આઠ. સઘથી સરક
બડા કાગળ પર. લાલ્લીના રૂપયા પંદર. પોસ્ટેજ
રૂ) ચાકીનો રગા; રૂ) માકીનો રગા તથા રૂ)પ
વાકીનો રગા. કપરે દિન રતીમ પ્રેમમાં મચી.

છ આ ના વાલી

ખોરદેહ અવસ્તા ખાહુર પડી છે.

પોસ્ટેજ એક આનો.

કપરે દિન રતીમ પ્રેમમાં મચી લેવી.

સી મિત્ર મિત્રાવાની ફરદોશ મારેતાં ધણી રો.
બાપના પુકાં પાર બનાવવામાં આવવા છે. જે.
આની આદ્ય હોપ તેમજો આખાં ચરસાં મે.
પાખાં મોકાલી આપવાથી ને બાંધી આપવામાં આ-
વશે. એ પુકાં ધણી સુદર કારીગરીથી ખાસ બ-
નાવેલાં છે અને તે કંઈની નહીં શીયા વગર મલ
કીમતલ ફક્ત લેવામાં આવશે. કીમત—પુકાં
તથા બપાઈ સાથે દર નકસ દીક રૂર.

વડન નચીલ ધંપની અને આગર મુખીમાં
બપાઈ નહીં પડેલી

ખોરદેહ અવસ્તા.

વજામાં રહે જેથી વાના કાની જે. જે.
માતર લગાઈમાં રા હવ તપા પોદકાઈમાં રાહા હવ
છે. એ લોખંડી રોળાવવાન પુકાં સાથે જેલુકાઈને જે
રમાં લગાડી સરસ બંધાવી છે. એ પુરાવ ૬૦૦ રકા
નું થઈ રહેકાર બનાવ બના, કાવેરે ખરીદ કરવાને
બની રહે મલિ કીમત તેમજ ઘણી મજબૂત બંધાઈ
સાથે માત્ર આના બારની રાખી છે તથા તેથીજ રી
તવી બંધાઈ સુલગી જેથી ચીકીન સામની. લેનાં પુકાં
કપરે સાર બરવાસના સાઈબની મુનેરી ચીકીની રાખી
આપવામાં આવે છે, તેના રૂ ૧ પડશે. પોસ્ટેજ એક
એ પુરાવમાં અંગે, યથા, નીઆરશો, ગેડે,
ચેદેશ, તીરગો, બાગે, નમસકારો ઉપરાંત નવ
ચરદોશ પ્રાપ્ય કરવામાં આવી છે.

કપરે દિન છપાખાનામાં મચી.

❧ સ્ત્રી મિત્ર. ❧

સાંકળિયું—જુન ૧૮૯૨. ૬

૨૬૬

૧. બર સંસારી કેળવણી—(જખનાર Two Old Maids) ... ૭૩
૨. સંપ—(જખનાર I G PAPER) ... ૭૭
૩. ખુરસોદ યાને કર્ણી તેથી પાર ઉતરણી—(જખનાર G J PAPER) ... ૭૮
૪. હુધસા આલોકોદ—(જખનાર Rival) ... ૮૨
૫. દીપુ મુલતાન—(જખનાર આલોકો) ... ૮૩
૬. રાંધવાને લગણુ—(જખનાર મુખ ખુરસોદ ખુધવાલો) ... ૮૫
૭. મીની પાંચ લલતની રોકતીઓ—(જખનાર લીનબાઈ) ... ૮૬
૮. અંદાજો (જખનાર એ ડી પી) ... ૮૬
૯. બચ્ચાંતી માવજત—(જખનાર ડાક્ટર ધનબાઈજ સોસાયટી માસ્ટર) ... ૯૦
૧૦. મુખી ધવાનો રસ્તો—(જખનાર Miss G J PAPER) ... ૯૫

શ્રી મિત્ર

STRA MITRA: OR THE LADY'S COMPANION.

પુસ્તક ૪૫.

જુન ૧૮૮૨.

અંક ૪૫૧.

શ્રી ધર સંસારી કેળવણી માટે
ધારે એક ખરી કેળવણી માતા પાતાનાં
બાળકોને કેવી રીતે ઉધારે છે.

માતાજી તથા પીઠીજી માટે એક વાર્તા.

પ્રકરણ ૩૧ યુ.

અ મ મ એ તી.

નબાઈને આપેા દીકસ કાંઈ ધારતી
લાગ્યા કરતી હતી તે દુર કરવાને તેવજુ
ફાકટમાં ક્રેશોત કરતાં હતાં. તેવજુ ધારજુ
કે રૂપના દેરકારને લીધે તેવજુપર એવો
આસર થતી હશે. તોપજુ મેદેરજુમાં
જોતાં "કદાચ તમારા વજર પાછા ફરતા
હશે" તેવજુના કાનપર બગ્યા કીધા.
પજુ મુઠાની બપમરેલી માંદગીથી અને
જાવે પોતાની કચ્છ કાંધેલી જુએથી જો
તેવજુ પાછા આવવાના હને, તો બે પજુ અકાચમાં આગમ-
જના આગ્યા હને. વજી બાદર તોફાનથી એટજુ તો હતું કે
દીનખાઈ એટમાં બધાં ઘરકામ-તેમાં કાંઈ અજબ થવા જરૂં
નથી. તેવજુના ધણી લાંબી ઉપડી-ચુક્યા હતા, અને તોફા-
નમાં સપમાઈ ગયા હતા એવા ધારતી બધા વીચાર તેવજુને
વધારે અને વધારે આવવા લાગ્યા. તેવજુની ધીરજ અને
મજબપણું જાણે સપજુ જરૂં રહ્યું હતું, અને તેવજુ ઘણાં
કમાગ બનતાં હતાં. સાંકે થયું કે તેવજુનું ધ્યાન ચોડું થયું
એક વીજળી શોધવડું રહેતું હતું. જેમ જેમ તોફાન વધતું
ગયું, તેમ તેમ ચુલની બેચેની પણ વધતી ગઈ. તેણી હજી
બરાબર તનદોરતન થઈ ન હતી, અને દરેક વીજળીના ચપ-

કાર, પવનના ઝપાટા અને ગગકાટે તેણીના દીકમાં નતું દુઃખ
ઉત્પન્ન થતું હતું. તેણી પોતાની મુરબાઈને હસી કહાડવાની
કાશો કરતી હતી, અને સમજી નહીં શકતી હતી કે તેણી
એજ બચ્ચાં માફક શા માટે બીકતી હતી. પજુ આવી બા-
બતમાં તકશર દરવી નકામી છે; દીનખાઈ તેણીને સાંત કર-
વાની અને મથત આપવાની કાશો કરતાં હતાં અને તેમ
કરતાં પોતાના છવને ચોડા ધણી પુરા કરતાં હતાં. મધરાત
સુધી તેવજુ તેણી આગલ બેઠાં અને પછી તેણી બરાબર સુવે
લાં સુધી મેઢી કાકોને તેણી આગલ બેસાડી પોતાના
ઝોરમાં ગયાં. તેવજુના વરની મેરદાઈની પછી આગળની
માફક તે ઝોરમાં તેવજુને કદીથી મારશે બધા એકાંત
અને ડરામણો લાગે ન હતો. તેવજુનાં અને તેવજુનાંજ વી-
ચાર તેવજુનાં મગજમાં બગ્યા કરતા હતા. "તેવજુનો આવજ
અહીંયાં ફરીથી સજાશો કે? અને જે દેકાની જરૂર છે તે
તેવજુનું દીક મને આપશે કે?" ઝોરમાં આવપાસ નજર
ફેરવતાં ઉપજા રાખે તેવજુનાં મોઢમાંથી નીકળ્યા, અને તેના
જવાબમાં અધારમાં બગતી એક નાના દીવાની ચોશની અને
મંજીર સુપડીથી ચીપચ બીજું કાંઈથી તેવજુ મેલવી શક્યાં
નહી. તેવજુ પોતાનું મોઢ પોતાના હાથોમાં લીધું હતું અને
બરાબર બેને ટકારે ઉઠી સાંત કીધે તે ધીરસાર, કે જે હજી
સુધી પોતાની તેમજ પોતાનાં વડામાંજોની સમાજ સાબીત
હતા, તેની જાંઘી કરી, અને પછી બીજાને માર્યાં. પજુ તેવ-
જુને ઊંચ આવી નહી. પવન પાછો બેસમાં ફુકવા માંડ્યો
હતો અને અગરત પડી તેનો અવાજ સાંભળવાથી પાંડી
બેચેની લાગવા માંડી, જેથી તેવજુ ચાર વાગે ઊઠ્યાં, કપડાં
પેદામાં અને એક શાક દીકપર નાખી બેઠાર આવમાં આગ્યાં,
ત્યાંથી પોતાની બાજુકના ઝોરમાંમાં દાખલ થયાં. તેવજુ ધાર-
તાં હતાં તેમ તેવજુ તેણીને પોતા માફક જગમગ અને બેચેન
પડેલી બેઠી, તેણીનું માથું પજુ પુરાકક દુખતું હતું, તેણીએ
કુવર ડસાને સમજવડીને મુવાકી દીધાં હતાં, પણ સ્વાર પછી
તેણીને ધણીજ બેચેની થવા લાગી અને તાપ ચઢકી આવી.
ધણીજી શોધાં ચારવા છતાં તેણીને કાઈ પજુ રીતે ચારામ
મથી શક્યો નહી, અને છે વાગે તદન ધાકી જઈ તેણીનાં
મારી, જેવજુ બીજાના આગલ ઉભાં હતાં, તેવજુના દાખમાંજ

મેઠાં મેઠાં જાણઈ ગઈ. તેણી રખેને નગી જાઉં એવી વા-
સ્તીથી તેવણ સાંધી ખસ્યાં નહી. અંદગી અને નારતા માટે
તેવણને વાસ્તે ખેડી નહી થવાને તેવણે જાઈજી અને છેક-
સંઓને કહેવાડયું. તેવણ ગુરુ કહ્યા પછી તેણીની સાથે
નાસ્તો લેવાનાં હતાં. ત્રણ કલાક સુધી સીધું એકની એક
જગ્યાએ ઉજી રહેતાં તેવણ તદન ધાકી ગયાં હતાં, પણ તેની
તેવણે જરાકથી દરકાર કીધી નહી, પણ જ્યારે ખોરશેદ તેવ-
ણને વાસ્તે એક કોકોનું કપ લાવી અને તેવણને પીવાની ચરજ
કરી, સારે તેમ કરવાને તેવણે ના પાડયું નહી.

“વાદામાં આવજી, તમે ધણીજ શીક્યાં અને ધાકી ગયાનાં
લાગેલા, હું ઇચ્છું છું કે તમે મને તમારી જગ્યા લેવા દેવો.
હું ગુરુની સાથે ધણીજ માયાથી વસ્તીશ, અને એને તમારી
જેરલાજની માત્રમ પડવા દઈશ નહી.”

“મારી દીકરી, તે માટે મને જરા પણ શક નથી, પણ
મને ખીક છે કે જરા સેદજ પણ કીડવાયથી આ ગરીબ
ખીચારી છાકરીની ઊંધમાં ખવડાવ પડશે. વલી રાતનાખી તેણી
જરાજાર ઊંધાઈ નથી, જેથી હમણાં એ જેટલો વખત વધારે
જીવાય તેટલું સારું. હું મારે માટે ને શીકર રાખે છે, તેથી
મને ધણે સંતોષ થવું જોઈએ છે, અને મારામાં ગોવા નહું જોર
ઉમેરયું છે, જેથી જા અને તારો નાસ્તો ખાઈ આવ.”

ખોરશેદ ધણી નાજુશીથી તામે ધઈ. સવાએક કલાક થયા
પછી દીનખાઇ એક આસાધરણ ઝડપથી આવતી ગાડીના
અવાજથી ચોક્યા અને તે ગાડી આવી તેવણનાં ઘરના દર-
વાજા આગળ ધોળી હોય તેવું તેવણને લાગ્યું. હજી તે તેવણ
મનમાં વીચાર કરે છે કે સહવારનાં પોદરમાં તેવણને કોણ
મરવા આવ્યું હશે, તેટલાંજ તેવણને પીરોળની ચીચવારીનો
અવાજ આવ્યો. તે ચીચવારી ખુશાલીની હતી કે દુઃખી-
રીની તે તેવણ સમજી શક્યાં નહી, પણ તે ચીચવારી તેવ-
ણની છાકરીએ પાકી હતી, એમ તે તેવણની ખાત્રી હતી,
અને તેવણનાં મનમાં તેથી અતીવધ ધસકો પડ્યો. તેવણે
આસ્તે રહીને ગુરુનું માથું તકષારનું મુક્યું અને પછી તપાસી
નેહ્યું કે તેથી તેણીની ઊંધમાં કંઈ પણ ખવડાવ પડી હતી
કે ? તો વીરો ખાત્રી કર્યા પછી તેવણે પાસેનાં ઝોરડામાંથી
કુંવર ડોસાંને ખોલ્યાં. તેવણનાં આવ્યા પછી, તેવણ જલ-
દીથી નીચે ઢોકી ગયાં. એ કે તેવણ તેમ કરી નાસ્તો ખા-
વાનાં ઝોરડામાં કેમ દાખલ થયાં તે તેવણ કદી પણ જાણી
શક્યાં નહી. ધણીકા ખુશા આતુર અવાજે સાથે વાત કરતાં
તેવણને કોને પડ્યા. ઘરનાં માથેસો વડીક ઝોરડાનાં જીવર
આગળ આવતી એકઠાં થયાં હતાં, પણ તેવણને આવતાં જોઈ
તેઓ ખસી ગયાં, અને તેવણને અદર જવા માટે રસ્તો
કરી આપ્યો.

“મનચેરશા, મારા ધણી.” ફક્ત તેવણ આટલાજ બોલો
બોલી શક્યાં. તેવણની આંખે ચકર આવ્યાં, અને તેવણ
મનચેરશાદનાં હાથમાં બેસી ધઈ પડ્યાં.

દીનખાઇએ છેડા યોડ વખતમાં ધણું ખમ્યું હતું,
તેથી તેવણને સુધીમાં આવતાં ધણે વખત લાગ્યા. મનચેર

શહે તેવણનાં મોઝાંપરથી. બેયું કે તેવણ ધારતા હતા તે
કરતાં પણ વધારે તેવણને ખમ્યું પડ્યું હશે. મનચેરશાદનો
ખ્યાર ભરેલા બોલોથી તેવણ દુરવાર થયાં, તો એ કે તેવણ
કેટલોક વખત બોલી તો શક્યાં નહી, અને તેવણ ખરેખર
આવ્યા છે કે નહી તેમ જાણે. ખાત્રી કરતાં હોય તેમ તેવ-
ણનાં મોઝાં તરફ જોવા કહ્યું. તેવણનાં સઘલાં દુઃખો, શીકરો
તથા ચીંતાતુર વીચારોનું આવું સુખ ભરેલું સેવટ આવેલું
જોઈ તેવણ જાણી નહી શક્યાં કે ખોદાનો કેવી રીતે ઉપકાર
માનવો. વંશી તેવણ તથા તેવણનાં વર બેજ જણ માની
પણ શક્યાં નહી, કે તેઓને છુટાં પડવાને ફક્ત હ મંહીનાજ
થવા હતા. સુખ કરીને દીનખાઇએ તેટલા વખતમાં એટલું
તો દુઃખ ખમ્યું હતું કે તેવણને તો તે હ મંહીનાને બાંહે છ
વરસ થયાં હોય તેવું લાગ્યું.

“મારી વડાશી, મારે માટે એક પણ બોલ નહી ? અને
મને આ શીકા મોઝો તથા સુજ આવેલી આંખોનો આનંદાર !
હંમેશની માફક તારી પોતાની સંજાળ નહી લેવા માટે હું
ધર આવતાં વાર હુંને ધપકો આપુ ? હું ભુલી જાઉં છું કે
તારા છત્ર જાંબને, અને મુખ્ય કરી તારા પોતાના ધણીને
કેટલો દીનતી છે.”

“નહી પપા, તમે એમ મનને ધમકાવતા ના.” દીનખાઇને
હસીને બોલવાની કોશિશ કરતાં જોઈ. પીરોળ વચમાં બોલી
હી. “માથું એવણે તમને ધમકાવવા જોઈએ કે તમે આવ-
વાનાં છેઓ તે વીરો એક લાઈનથી લખી તમે અમુને ચેતાઓ
નહી. ખરેખર મમા એવણે એમ કરી આપણને ખીધાશ્યાં છે
તે મનેતો નથી ગમતું. મમા, તમને એવી રીતે બેસી ધઈ
જતાં જે કોઈ દહાડો પણ જોયાં ન હતાં !” તે ખાર ભરેલાં
દીનતી છાકરી પોતાની માતાને કાતી કરી બોલી, “મને તો
ખરેખરજ ખીક લાગી કે તમે મરી ગયાં હશે.”

દીનખાઇ તો તરતજ ચેતી ગયાં કે પીરોળ જેથી મશકરી-
થી બોલતી હતી, તે કાંઈ તદનજ મશકરીમાં ન હતું, અને તેણી
બહારથી દેખાતી હતી તે કરતાં તેણીને અંદરથી વધુ લાગતું
હતું તથા તેણી પોતાની ખીકક છુપાવવા તેવણને વચથી પકી હતી.
આ ધણે પણ દીનખાઇ પોતાની છાકરી તરફના પ્યારની આત્રી
સામેતી જોઈ ખોદાનો ઉપકાર માનવાને સુક્રમાં નહી.

“પીરોળ, હું ધાઈ છું કે હું તદન ખરી છે.” તેવણ
તેના શીકા મોઝોપર કોસ કરી તથા તેણીને પોતાનાં પેટમાં
ચાંપી પોતાના હંમેશના શાંત સાથે બોલ્યાં. “મારી હાલની
અસાધારણ નબલાઈ માટે મને તો ધપકો આપવોજ ન જોઈએ,
કારણકે તે માટે તો તારા પપા જોખમદાર છે. પણ આપણને
એવણની હાલ ધણી ગરજ હોવાને લીધે એવણને ધણે
ધપકો આપીશું નહી. જા ખોરશેદ, દીકરી જાંબને પપાનો
નાસ્તો લઈ આવ; તેવણને જોઈતા હોશે. વડાશા મનચેરશા,
તમે ક્યારે આવ્યા ?” તેવણ પોતાનાં ધણીનાં મોઝાં તરફ આ-
તુરતાથી તીકીને બોલ્યાં, “ખરેખર આજે સહવારે તો નહીજ
હોશે. હાલના તોફાન વખતે તમે દરયામાં તો નહીજ હશે !”

“હું ખરેખર હતાં, મારી દીનુ, હું બોલું છું તે સાંભળવાને તું શક્તીવાન છે કે, અહાર આગમયની તું તે માટે ગભરાયા કરતી હતી? હું ભયમાં હતો, મોટા ભયમાં હતો, પણ આપણા આકાશી જાપની અતીવશ મેહરબાનીથી હું તમે સધળાને પાછો મણવા માટે બચી ગયો છું. અને મને બચાવનાર એટલે નાશક દેખાવને જવાન છોકરા છે. હું બહુતો નથી કે બોદાને તેમજ તે મારા બચાવનારો કેવી રીતે ઉપકાર મળું.”

દીનબાઈના હાથ ને મનચેરશાહના હાથમાં હતો તે હજી લાગ્યા, અને તેવણ શું બોલે છે તે જાણે સપક્ષ એકદમ બળી શેવા માગતાં હોય, તેવી રીતે તેવણ તરફ દીકરા લાગ્યાં, પણ સમઘી પાતનો ઘણો ચોરોજ ભાગ તેવણ પારખી શક્યાં.

“હું કાંઈ એખસો આપ્યો નથી,” તેવણ સાંત ધઈ મશકરીમાં બોલવાની કોશિશ કરતાં બોલ્યા, “તો જો કે હું જાણે કે કેવોએક ઉકમાઈના હોઈ તેમ બધાં મારી પરજ સપક્ષ ધ્યાન આપે છે, અને કોઈ ખીનજનો તો વીચારજ નથી કરતાં.”

“ખરેખર મને લાગે છે કે મેં જાણને જોયો હતો ખરો.” ખોરશોદ, કે જે પોતાના બાવલો માટે નાસ્તો તૈયાર કરી પાકી લાંબા વાત સાંભળવા આવી હતી, તે બોલ્યાં. પણ તેણી અથવા તો તેઓમાંનું કોઈખી મનચેરશાહની વાત પરથી તેનું નામ અટકલી શક્યાં નહીં, અને સમજી નહીં શક્યાં કે તે જો આપ્યો હોય તો હાંથી આવી શું કામ ગયો! “હું ધાંડે છું કે તે શુભને મણવા ગયો હશે. પપા, તે શું તમારી સાથેજ આપ્યો! તમે જોઈ જાણ એકમેકને ક્યાં મળ્યા?”

“તેનો જવાબ જાન પોતેજ આપશે.” મનચેરશાહ પોતાની લાગણીઓ દહાવેર મશકરી કરતા હોય તેવા સાદમાં છુપાવી બોલ્યા, અને એક પળ દીનબાઈની આગળથી જઈ જાન-કે જે આટલો વખત વેર એક બારીનાં ખુલ્લામાં સધળાની નગરથી છુપાઈને ઉભો હતો-ને બહાર ખેંચી લાવ્યા.

“જો માય રે! જાન એ તું શું કરી આપ્યો?” નજીજી, ખોરશોદ તથા પીરિજા એકદમ સાથે હુમ પાડી ઉઠ્યાં, બ્યારે દીનબાઈએ તો તેની તરફ દયાધને જોવાજ કહ્યું. તેનો ચેહરો તત્તજ રીકો મારી ગયો હતો, બ્યારે તેનાં કપાલના ડાબા ભાગ પર એક મોટો જખમ થયો હતો, અને જે છુપાવવાની તે ફાકટમાં કોશિશ કરતો હતો.

“શું કોઈ સાથ કોઈ મારામારી કરી આપ્યો કે?”

“ફક્ત છવ વગરની ચીજને સાથેજ નજીજી, અને તેથી જતા હું યાકી ગયો છું. ખસ એટલુંજ ખીનું કોઈ નહીં. હું તો એક બે દહાડામાં સારો થઈ જઈશ. મારીજી, એમ લખારી ના જાવો.” તે પોતાનાં માસાની માફક મશકરીમાં બેલવાની કોશિશ કરી બોલ્યા અને પોતાનાં માસાની પાસેની ખુરશી પર બેસી જઈ તેવણનાં બોલાવેર પોતાનું માથું ઝુક્યું.

“લકાઈ કરી આપ્યો છે-અને નજીજી ચીજને સાથે? મનચેરશાહ, વહાલા મનચેરશાહ, બોદાને ખાનર મને સપક્ષ કહી દેશે; એમ તો હોયોજ નહીં—”

“અને એમ કાંઈ નહીં થાય, મારી વહાલી?” (અને આ વખતે મનચેરશાહ વધારે ગંભીરતાથી બોલતા હતા.) “તે કે જેની બેહેનને તેં બચાવી છે-જેને તારા માયા બરેલા પ્યારે તેની બુલો સુધારવા માટે હીમત આપી છે-જેને તે માબાપ વચરનો થયો, હારે તેં પોતાનું ઘર તેમજ પ્યાર આપ્યો હતો-જેને બોદાએ મેહરબાનીની રાહે તારા ધણીને પાણીની અંદર દુધી જતાં બચાવવાનું તથા તારાં છોકરાંઓને તેઓના પાપ સાથે પાળાં મેળવવાનું હથ્થાર કહ્યું છે.”

“મને તમે બેમરત, ઘાતકી અને ખાખી ધારો! અરે દીનબાઈ મારી, બોદાએ મારી પર જે મોટી મેહરબાની કીધી છે તે માટે હું નહીં ધારતો કે કોઈખી દહાડો હું તેનો પુરતો ઉપકાર માની શકીશ.” ફક્ત આટલાજ બોલો ગરીબ ખીચારો જાન બોલી શક્યો. દીનબાઈએ આંસુ ભરેલી આંખો સાથે તેની સામે જોયું અને પોતાના નાશક હાથોએ તેના કપાલ પરનાં સોનેરી જાસો લેવા કરી તેને એક ઘણીજ પ્યાર ભરી કીસ કરી. તેવણ હજી બચાવેર સમજી શક્યાં નહીં હોય તેમ પોતાના વર તથા જાન તરફ બ્યાર નવાર દીકરા લાગ્યાં.

પોતાના સાંભળનારાઓની લાગણીઓને વધુ દુઃખખ્યા વગર મનચેરશાહે મંદ રાતના બનેલા બનવો દુકામાં પણ ઘણાજ અસરકારક રીતે કહી સંમલાવ્યા, જેમાં તેવણે જાન માટે ઘણાજ તારીફના સંખુનો ઓચરવા હતા. તે જવાન છોકરાએ સ્ટીમરના કપતાન તથા ખીનજો સાથે ખીનજ જાગ્યે ઉતારવાની હાક કરી, તેઓને એક મોટો મોઝાના સપા-તામાંથી બચાવ્યા હતા, અને તે બાબદ કહી મનચેરશાહે દેખાડ્યા માંગ્યું કે જાનને તે બાબદમાં દેટલી પધારે સમજ હતી અને જે સ્ટીમરના કપતાને પણ પછી કચલુ કર્યું હતું. તેઓ પોતાની બુઝ જાનની આગલ કચલુ કરવા માંગતા હતા, પણ જોવા તેઓ એક સજામત જગ્યાએ ઉતરી કે મનચેરશાહની દલગીરી વચ્ચે તે કહે શુભ થઈ ગયો, કારણ કે તેવણને તે કાણુ હતો તે માટે ખીનકલ ખ્યાલ પણ ન હતો, અને કોઈખી રીતે તેનો મોટે બોલું ઉપકાર આનવાને તલવી રહ્યા હતા. જાનની સાથે જે બે માછીમારો ગયા હતા, તેઓએ મનચેરશાહને જણાવ્યું કે જે સપક્ષ ધણું હતું તેનું પોણું પણ માન તેઓને ધટતું ન હતું, કારણ કે પેલો જવાન છોકરો, કે જેને માટે તેઓને કાંઈ પણ ખખર ન હતી; (તેના નામ વીકની નહીં) તે નહીં હતો, તો કોઈખી માણસ એક દલગીજી નહીં ભરતો. આવા તોફાની દરખામાં કોઈખી માછીમાર અથવા તો ખજારો પોતાના જીવને જોખમમાં નાખતો નહીં. છેલ્લે પેલા માછીમારોએ પોતાના વેલગી વીચારો યુજ્ય જણાવ્યું કે કોઈ સારો ફરેસ્તો છોકરાના આકારમાં આવી તેઓને મદદ કરી આવી રીતે શુભ થઈ ગયો હશે, કારણ કે મનચેરશાહ જેવા માણસનો બોદા કદીખી આવી રીતે નાસ કરે નહીં. મનચેરશાહ હસીને બોલ્યા કે આ વાતથી કદાચ આપણી ન્હાની પીરિજા અઝાઈ જાય, પણ મારી ઉપર તો તેથી કાંઈ પણ અસર થઈ નહીં. ગમે તેટલું કરવા છતાં

તેવજીની જીવનની જાણનાર જાણનાર તો મર્યો નહીં, પણ તેવજીની અતીવ વ્યવસ્થા તથા ખુશાલી કારણે જેમ જેમ તેવજી પોતાના ધરની નજીક આવતા હતા, તેમ તેમ તેવજીની સાંની સધળી ખજાર, અને મુખ્ય કરી ચુકની, કે જેને જીવતી જોવાની તેવજીને ધણીયે યોડી આસા હતી, તે જીવજીની તેવજીની ઇતેન્દ્રી વધતી હતી. યમ્યે મેઢરજીભાઈ તેવજીની આગળ આવી જમા, અને તેવજીને જોવાની કાંઈ પણ તક આપ્યા વગર ધણી જોસથી તેઓએ શેકડેનડ કરી. મનચેરશાહે મેઢરજીભાઈને એકેક પર એટલા તો સવાલ પુછ્યા કે તેવજીને તેના જવાબ આપવાનું પણ સુઝ પડ્યું નહીં. તેઓ વાત કરતા કરતા પોંઢયખાના આગળ આવી પોંઢતા, જ્યારે મનચેરશાહે પોતાની સ્ત્રીગરના કપડાંને ચોડા અવાજે જોસતાં સાંભળ્યો—નીંઝ મરચટ, આ રહ્યો પેલો ! એ એટલે તો યાદી ગયો છે કે હવે આપણુ દાખમાંથી છતકી જશે નહીં. આ જાણ આપણેથી જોમ નકાસતો કાંએ કરતો હશે ?

હજી તો મનચેરશાહે તેની સાથ શેકડેનડ કરી કાંઈ જોવાવા જાએ તેટલાં મેઢરજીભાઈ ઇતેન્દ્રીથી વચમા જોવી ઉઘ્યા :

“કેપટન, મારી ઉપર એક મેઢરજીની કરશો, આ પેલે નાકે હમાઈ પોંઢયખાનુ છે ત્યાં એને લઈ જાએ અને એનો આ ભીભવશે. હમણે કાઠી કોષ તમારા ખજારીનો દમણે હોય પહેડ્યા આપી, એ તદન યાદી ગયોશો છે અને આસાએસની ધણી જશે છે.”

કેપટન તેને ત્યાં લઈ ગયા, લગભગ દાખમાં જાયકીને, કારણ યાક અને જુરસાએએ તેને યુસકસ નજશે અને નાકઉવત બનાવી મેલ્યો હતો.

“મેઢરજીભાઈ, તમે એને જોવજો છો ? એ કાણ છે ?” પણ મેઢરજીભાઈ જાણતા ન હતા, કદાચ તેવજી જાણ આપી શક્યા ન હોય, પણ તેવજી પોતાના દોરને તે પોંઢયખાનાં આગળ ઉતાવળે લઈ ગયા. તેઓ જોરમાં દાખર થયા અને બતી મગની થોડકે બાંનકી પાણી તે કોઠારને આપ્યું, જે પીધા પછી જશે હસવાની દોશોશ કીધી. તે જોરશે કે કેપટન જ્યારે આટલાં તોફાન એક નાના સરખા જખમ તથા ભીનાસરી બીહ જાય છે, સારે તેવજીને સેજર આપા ધવાનો શું હક હતો.

“હા, પણ તમેથી જે સેજર આપા હેતે, તે હું ગમરાઈ નહીં હોતે, પણ આપા લાંબા તાર જેવા વધી ગમેલાં કદ તથા ખજારનાં જેવા શીકા મેઢરા સાથ, હુંને સેજર જાણનું કામ કરવાનો શું હક છે !” અને જાણનું મોડું ખરેખર તેની મેઢરતન માએનું મરતી વખત ધણું હતું તેવું ધઈ ગયું હતું. તે એટલે વેર કે મનચેરશાહે તો ગમરાઈને કેટલોક વખત વેર તેની તરફ દીક્યા કીધું. યોદા વખતમાં તે નાનાં ગામમાં દરેક કેઢાણે ખખર પડી કે પેલો જવાન બહાદુર છોકરો કોઈજ નહીં પણ મનચેરશાહ મરચટનો પોતાનો જાણીય થતો હતો. મનચેરશાહ પોતાનાં કામસર જઈને શું કરી આવ્યા હતા તે આપણે આદીયાંજ જાણી પડીએ. દીનશાહ ઝાકટરની

વખાણવા લાએક મદદ સાથ મનચેરશાને મળ્યું મહીના વધી આવ્યા પડ્યું કે તેવજી ધારતા હતા તે કરતાં વધારે જલદીથી પોતાનાં વહાલાંઓને જઈને ગમશે. તોપણ જ્યાં મુઠી તેવજીની તે માટે ખાતી ધાય નહીં, ત્યાં વેર તે જાણ પોતાનાં કુટુંબ યાદીને કાણુવવાને તેવજી દરેકત ધાયું નહીં. દીનશાહને ખખર હતી કે મનચેરશાહ જલદીથી આવવાના છે, એ વીધા રથી તેવજીના કુટુંબનાં સધળાંઓને ધણી સતોપ મગશે, અને તેથી તેવજી મનચેરશાહને પોતાનાં કુટુંબ પર લખવા માટે ધણી કાલાવાકા ક્યો, પણ પોતાના દોરને આવાં એકાંત ગામમાં જોખા મેલી આવવાને તેવજીને ગમ્યું નહીં. પણ આવી અણુવટ હાલતમાં હતા તેટલાં પોતાને ઘેરથી કામચલાવમાં, જેમાં જવાના પાછા આવવા વીધે, તથા તેના આવ્યા પછી જે ખરી વીગતો માતમ પડી હતી, તે વીધે જાણવું હતું. તે યાંચવા પછી મનચેરશાહને શરૂશે જલ સામે ઉશકેરાયે, અને તે સાથ પોતાને ધર જલદી જવાની તેવજીની ઈચ્છા પણ ઉશકેરાઈ. દીનશાહએ ફક્ત તેવજીની આ ઈચ્છાને જોવન આપ્યું એટલુંજ નહીં, પણ જાન સામેનો તેવજીનો શરૂશે પણ મેઢરજીભાઈના કામગીરી યોડી ધણી જાણશે—જેથી કે જાણને ખરે પસ્તાવો—ખતાવીને નરમ પાડશે. પણ દરશે તેઓ તો તોફાની હોતે કે તરતજ નીકસી પડ્યું મુશકેળ હતું. તેવાજી કામગીરીની જાણે વધારે ગમીર હોવાથી તથા ચુકની માંદગી વીધોના સમાધાર સાંભળી તેવજીનો જીવ ઉઘાસ ધઈ ગયશે હોવાને લીધે, તેવજીથી યોગી શકાયું નહીં. તેવજીની મુસાફરી ધણી કાંચ ધઈ પડી, અને ધણી વખત તેઓએ લંજર નાખવાનો અથવા તો કેટલુંક પડી જમીને માર્ગે મુસાફરી કરવાનો ઠરાવ ક્યો, પણ રખેને કીનારે જતાં કોઈ ખડક સાથ અકડી સ્તીમર ભાગી જાય એવી બી. હકથી તેઓએ તેમ કરવાની હીમત કરી નહીં.

નજીકે પોણા રસ્તા વેર તો તેઓ સહી સલામત આવી પોંઢતા, પણ સાર પછી તેઓને સમજડ તોફાન નડ્યું અને દરેક જણે જીવવાની આસા છોડી, કારણ કે તોફાનને લીધે સ્તીમરને કહી જાણુ લઈ જવી તે કોઈને સમજ પડ્યું નહીં. એવી અણુવટ હાલતમાં તેઓ આગલ વધવા કીધા, તેટલામાં સ્તીમર એક ખડક સાથ અકડી પડી. છેલ્લી આસા તરીકે તેઓએ જમની નીશાની દેખાડી, અને તેઓની અગ્રવળી તથા ખુશાલી વચ્ચે યોદા વખતમાં એક જોટમાં કેટલાક જાણશે તેઓની મદદ આવી પોંઢતાં, અને સાર પછીની જાણશે તો હમારાં વાંચનારાઓને ખખર છે.

“અને મારા વાંદાલા જલ, આ કદર બીહામતો જખમ હુંને સાધી ધયો ?” તેનાં માસીએ કહ્યું. તેવજી જાણે જખમ ધતાં હોય કે આવા ન્હાના સરખા છોકરાએ આવું કામ કેમ જખમનું તેવી રીતે નેતાં હતાં.

“માસીએ, મેઢરજીની કડી કદર બીહામતો ના કહો. હું તો એ માટે ધણી મગાણ છોજ. કાલે રાતના જે કે આવા જખમ વીરધ હું માઈ મત જાણાવતે, પણ આજે સઢવારની

મેહરજીભાઈએ મેહરજીનીની રાહે તે પીરો એટલો તો 'ફસ' ક્યો, કે હવે મને લાગેય કે તેમાં કાંઈ ઘણું માદભારત હશે."

"પણ જાણ, તું બરાબા સંતાપા કાંય કીધો?" પીરોજીએ ખુશીમાં આવી જઈ પૂછ્યું. જાણ અચકાએ અને તેનો મેહરજી લાસ થઈ આવ્યો.

"ધારતીથી પીરોજી; ફક્ત ધારતીથી."

"ધારતી!" તેણીએ હસીને પૂછ્યું. "શાંની? પવન, ચોળ અને તોફાનની, કે જેના ગુસ્સાની સામે થયાને તે હીમત કીધી? છટ, છટ જાણ! હું કહીશી તે માનું નહીં."

"કારણ તું મને જોલખતી નથી," તે લગાર ચોંકાને બોલ્યો. "તારા જેવો નરમ ખવાસ મારી બુધો કેવી રીતે સગજ શકે? જ્યારે તું તારા માવાને આટલા બધા ચાહે છે, સારે બચ્ચાંઓની બુધો માટે તેવણની દયા વીનાની સખતારીનો વીચાર જે મારો મગજમાં નાખપણીથી પેવસ થઈ ગયો હતો અને તેથી તેવણને જોઈ મને જે ધારતી ઉતપત્ત થતી હતી, તેનો વીચાર તુંને કેમ આવી શકે? માઈ નસીબ, માઈ અથવા ફેસ્ટો સઘડું તેવણના હાથમાં છે; અને હું તેવણને સાંતપણે કેવી રીતે મલી શકું? પીરોજી, પીરોજી, હું જેમ શરીરની બહારૂરી ધરાવુંછ તેમ મનની ધરાવતો હતો, તો મને કાંઈથી બીજાવાહું, કાંઈથી છુપાવાનું નહીં હતું. જેમ છે તેમ તો મન-મેહરજી માસા, તમારે બપો મને ધારો, વંતો અથવા ફેડાક ફેડો, ને તમને જાણવાને લાયક મને ધારતા હોવો તો—તેજ માટે વાસ્તે કૌથી સાઈ છે." આમ બોલી કાંઈથી જવાબ આપે તે આગમજ તે લાંથી ઉડી જઈદીથી ચાલી ગયો.

"પપા, જો તમે જોને આફ કરો; તમે જોને ફરીથી અજ-મારી જોજો; મારી ખાતરી છે કે જો મનથી પણ બહારૂર નીવડશે," પીરોજીએ કામવાચા કીધા, તેની બેઠન અને જાઈછ પણ તેની સાથે કામવાચા કરવા લાગ્યાં, અને દીનજીએ એક બોલ પણ બોલ્યા વગર તેવણનાં ગોહમાં તરફ જોવા કરવાં હતાં. મનમેહરજીનાં જવાબથી બધાંને સંતોષ મળ્યો હોય એમ લાગ્યું.

આટલા વખતમાં ગુર પાછી જગરત થઈ હતી, તેણીનું સઘડું દુઃખ જનું રહ્યું હતું, અને પાછી સારી પખે થયતી જણાતી હતી. તેણીને જરાજર કપડાં મેહરાવી તેણીની હમેસાની જગાએ લઈ જવામાં આવી હતી. સહવારનાં બરાતોથી તેણી તદન અંગણી હતી. તે ખુશી ભરી ખજાર જઈદીથી આખા ઘરમાં આગની માફક ફરી પડી હતી, અને જોકે તે કેવર ડોસાનાં કાનખર પડી હતી અને તેવણને ઘણાં ખુશી બનાવી ગેલ્યાં હતાં, તો પણ તેવણમાં એટલું તો વીચારવાની પુરતી અક્રમ હતી કે તે પીરો ગુરને જ્યાં સુધી જરાજર વેધાર કરવામાં આવે નહીં, ત્યાં સુધી તે વાત તેણી આગલ કરવી ન જોઈએ.

"મારી નાની ગુરને આટલો બધો વખત એકલી મુઝી જવા માટે હું તેણીને શું કહેતું," દીનજીએ લાંબો વખત સુધી કાંઈ ખાનગી વાતચીત તેવણના ઘણી સાથે કીધા પછી ખાર

વામે બ્યારે તેણીના ઓરામાં કામખર થયાં, સારે બોલ્યાં. "વહાલાં મારી, હું કહુંછું કે તમે મને કહો કે તમે આટલો વખત મુતેલાં હતાં; કાંઈથી બીનાં કારણ કરતાં જો મને વધારે સંતોષ આપશે."

"કારણકે દીકરી તું ધારેછ કે તેથી મને ઘણો ફાયદો થતો, પણ મારી તરફ જો, અને તુંને માલમ પડશે કે હું કાંઈ એવોજ બીજો ઉપાય અજમાવતી હતી." ગુરે તેમ કીધું, અને તે માયાણ મેહરજી સુખથી એટલો તો ચમકતો હતો કે તેણી ચોંકી.

"શું બનુંછ તે મને કહો, દીનજીએ માસી. આજે મા-સાનું કામજ આખું હશે," તેણીએ ધુજતે સાદે ઉમેર્યું. "તેવણ શું લખેછ?—તેવણ —"

"દીકરી, નેવણ કહેછ કે તેણીને આવકાર દેવા માટે તુંને હસતે મોહરે તૈયાર રહેતું; કારણકે તેવણ આપણને ઘણુ-જ જલદી મજવાની આશા રાખેછ, હવે તું મારી ખુશાલી માટે અજબ નહીં થશે?"

ગુરે ખુશી દેખાવાની કોશિશ કીધી; પણ દીનજીએ જલદી જોયું કે તેણીના બાઈ અને પોતા વીરો તેણીના માસા શું વીચારશે તેની ખુદરતી ધારતીએ તેવણનાં આવી પુગવાના ખુશાલી ભર્યા વીચારોને અટકાવ કીધો, અને આ વીચાર તેણીનાં મગજમાંથી કદાકી નાખવાનો સૌથી સારો રસ્તો એજ હતો કે અને તેમ તેઓને જલદી મેલવાનાં.

[સાંધન છે.]

TWO OLD MAIDS

સંપ.

પ સાખ સાધારણ છે. સંપ સખટથી વાકેર નહીં એવાં ધોડાંજ ભેલ હશે. સારો અથવા નરસાં કાંઈ પણ કામને માટે એક વીચારના થવું તેવું નામ એક અથવા સંપ એમ કહેવાય છે. સંપ સારો તેમજ નરસાં બેજી કામને માટે હોય છે. આ નીચધમાં સંપ નાખવો એનો અર્થ એમ લેવો કે રૂડા ચોખ ઉદેશનેજ સાદે સંપ રાખવો.

જુઓ આકાશ, અને જુઓ કે કોરોડા તારાઓ કેવા ની-ધમસર એક બીજાથી અચૂક અચૂક અંતરે રહેતા છે! એહો પોતાની ખતીમાં ફેરફાર કરીને સુટીની નાશ કરતા નથી. પેલા બે મોઢા ગોળા, સુર અને ચંદ્ર, એનેજ જુઓની કે તેઓ કેવા સંપથી રહેતા છે! શું કાંઈ દહાડો સુર અને ચંદ્ર એ બંને સાથે પ્રકાશતા હોય? ઉદાસા વીના ચોમાસું નહીં અને ચોમાસાં વીના ઉદાસો નહીં.

દુન્યા મલાવવાને સઘળી વસ્તુઓ કેવી એકસંપથી રહેલી છે? એકમાં પણ તેમજ છે.—પૂતી, બીજ, પાણી, તડકો વગેરેનો સંપ યાજ છે, સારે તેમાંથી વૃક્ષ, પછી ફલ, અને પછી ફળ યાજ છે. અર્થાત જગતનું તુર સંપ છે.

સીકંદર બાદશાહ અને તેના બે ત્રણેક પ્રધાનોનાં એકઠાં બે કેટલું રાજ્ય સંપાદન કીધું! એક પુરૂષ મને તેણે ચતુર હોય અને બ્યારે તેનો સંખ્યાની તેનો વીશ્વાસપાત કરે, તે આગળાનું શું ચાલે?

નેપોલ્યન બોનાપાર્ટે એકલાએ આખા યુરોપખંડને ધણસી સુકચે હતો, તેમાં શું તેના ગસલતદારોનું અને વીશ્વાસુ લશ્કરની સહાયતાનું એકદું મળેલું? પરાક્રમ ધણી લોકોનું શરીર બળ અને મન બળ ન હતું? અને એ એકઠાં બળના કરતાં બ્યારે રસાય, પુશ્યા અને ઈશ્વર એ ત્રણ જુદા જુદા દેશના જુદા જુદા લોકનાં શરીર બળ તથા મન બળનો સંપ થયો, સારેજ નેપોલ્યનનું કાંઈજ ચાલું નહીં કેની?

રાજ્ય સુધારામાં પણ રાજ્યનું અને પ્રધાનોનું એક દીઠ હોવું જોઈએ. પ્રધાનોનું અને રાજ્યનું એક મત ન હોય તો પ્રધાન પ્રધાનવટ કરે શું? નવા કાયદા બને શું? અને રાજ્યની આખાદાની ધાયજ કેય? રાજકીય પ્રકરણમાં સંપત્તી જરૂર ધણી છે. ઈતીહાસો વાંચ્યાથી માલમ પડે છે કે રાજ્યની સંપત્તી અને આખાદાની વધવાને રાજ્યની રહેમ નજર અને રૈયતની તરફથી રાજમક્તી અવરજ નેઈએ. એ સંપ ન હોય તો તે રાજ યોગદા દલાવતું સમજવું.

સંસારીક કામમાં તો સંપત્તી અગત્યતા વીગે યોગવાતું છેજ નહીં, કેમકે ડગલે ડગલે તેવું કામ પડે છે. સંસારની ઉત્પત્તીજ સંપત્તી છે, ઉત્પત્તી છે તો વૃદ્ધિ કેમ ન હોય? ધરમાંનાં માણુસોની વચમાં એ કુસંપ યાય, તો દરેક રીતે તેઓ હેરાન થાય અને લોકમાં હાથે કરીને ફજેતી કરાવે.

કુટુંબનાં માણુસોમાં સંપ રહ્યાથી પ્રીતી વધતી જાય છે, એક બીજાને મળીને સારા કામો થાય છે, અને કામો પહેલેથી તે છેલે સુધી કાંઈ વીમને ન જોતાં પહેલાં પાર પડે છે. જે સગાં બ્દાલોમાં એક બીજાને બનવું નથી, અગત્ય અદેખાઈએ શજડ મુજ ધાણું હોય છે, લાં પૈસાની, શરીરની અને બુદ્ધિની હાની થયા વગર રહેતી નથી. કેટલાંક કુટુંબો સદજન કારણને માટે લડે છે, કંકાસ વધી પડે છે, આખરે સરકાર દરખાસમાં કહ્યા જાય છે અને એ નીચીતે ચાલીતમાં લર જરાય છે.

સંપે રહ્યાથી ઉદમ, નીતી અને દ્રવ્ય વધે છે. માણુસના કુખ્તા વખતમાં સૌ તેની પુણીથી બરહાલ લે છે. સંપથી તનમન વખતીત અને ખમને બરખત રહે છે. બ્યારે મન સ્થીર નથી હોતું, સારે કાંઈ વાતમાં પુણું ધ્યાન દેવાનું નથી, બ્યારે આક્રોશ સ્વભાવ હોય છે, સારે સર્વ કામ બાવરાપણમાં થાય છે. સંપ વધ્યાથી કહ્યા કંકાસ જણુતા નથી. અદેખાઈએ પોતાનું વીશેષ અને સામાને યોડું એક તુકશ્યન થાય છે, બ્યારે સંપે રહ્યાથી અગણીત લાભ થાય છે.

બધા નીજધતો સાર, સર્વે સંપ રાખવો એવો છે. બહેનો! આપણી પેઠી સમી યધ તેનો વીચાર કરો. બીજાં કારણો શોધવાં સૌ કાંઈ છે. કુસંપ એજ મુખ્ય કારણ છે. કુસંપે રાજ ગમાં અને ઘન ગયાં.

—માટે બહેનો, તમારાં બધાં કામમાં સંપને પહેલે સુકા, અને પછી તમે જોશો કે યોગદા વખતમાં સંપ શજદ માલ રહેશે, અને તે માજવાની સાથેજ સર્વે પ્રકારની સુખ સંપત્તીના વરસાદ એકદમ તુટી પડશે.

J. G. PATEL.

ખુ ર શે દ.

વાને

કરણી તેવી પાર ઉતરણી.

એક વાતી.

પ્રકરણ ૧ હું.

શીકકારક વરતમાન.

વેચખર માસના એક ખુશતુમા દીવસે પેલી ગ્રજબર નગરી—સુંખધ—ના એક ધોરી રસ્તા ઉપરથી, એક ઉમ્મો, દબદબા બરેડો ખુશસુરત દેખાવતો, ઉઝીજ પોશાક સમ્પેલો એક પુરૂષ જતો હતો. તે આ શહેરને રહેવાસી લાગતો ન હતો, તેમજ તે તદન અજાણો પણ ન હતો, કારણકે બે ત્રણ જણ તેને રસ્તામાં મળ્યા કે જ્યોત્તે “શીકલ સાહેબ જવાંડા”

ગીરજ” કરીને નમીને તેને સલામ કાઢી હતી.

આ માણુસ રસ્તાપર કાંઈ પણ ઠેકાણે નજર નહીં નાખતાં એકજ દીસા તરફ જોતો પુખપુખ જતો હતો. આખરે તે એક નાનાં પણ સુંદર ધર આગલ આવી પહેંચ્યો. ત્યાં તે ચોક્કસ, ધરના ચોક્કસ બાગપર નજર કીધી, અને બારણે ઠેકડું તરતજ એક નોકરે દેખાવ દીધો.

“બાઈ સાહેબ ધરમાં છે કે?” તેણે પુછ્યું.

“હા સાહેબ.” જવાબ મળ્યો.

તે એકજ કુકે દાખલ થયો અને દાદર પર ચઢ્યો. ઘરની ચાલ આગલ તે ઉમ્મો રહ્યો. ગારણું અગળું બધું હતું. ધીમેથી બારણાંપર તેણે ટકારા માર્યા, અને જવાબની વાત જોયા વીના ઉઘડી દાખલ થયો.

તે એક મધ્યમ કદનો મધ્યમ રીતે શણુગારેલો સુંદર ઓરડો હતો. તેમાંનું જુજન ફરનીયર સુધરેલા ટેરટ પ્રમાણે ગોઠવાયલું સ્ત્રીના નાજુક હાથેજ આભારી હતું. બારી આગલની એક ઇન્કીચેરપર આશરે સત્તાવીસ વર્ષની એક સુંદર અગત્યા પાકે ખોરદેહ અવસ્તા વાંચતી અજેટાયલી હતી. તેણી જુવાનીમાં બેહા ખુશસુરત હતી, એમ તેણીના હાલના સોદાસવાસ પણ મનદરજી સુખકાંપર એકજ વાર નજર ફેરતાં સાબેત થતું હતું. તેણીના ગાલોએ પોતાનો ગોલાખી અગત્ય દબેશનો ખોચો હતો. તેણીનાં ચાંદો સમાન સંદેહ, ઉંચાં કપાલપર દબગીરી રાજ કરતી જણાતી હતી. તેણીની કાળી

નરમ ચસમ જે જુવાનીનાં વખતમાં ઘણી ચળકતી હશે, તે હાલ દુઃખના બારમાં દબાઈ ગએલી લાગતી હતી.

આ સુંદર નારના પગ આગળ એક નાનાં રત્નકપર એક ઘણું જ સુંદર આળક, આશરે પાંચ વર્ષની વયનું, ચોપડીમાંના પીકચર નેત્રું પોતાને તીરકવું બેઠું હતું.

દાખમ ચનારે નેત્રું બારણું ધિરાડ્યું કે પેલી નારે ચોપડીમાંથી નજર કઢાડી નેત્રું. પેલા પુરુષે પોતાની ટોપી ટેબલ પર પછાડી અને બે થોડાં—

“સાહેબજી પુરોહિત કેમ છો ?”

પેલી નારે જેવો પોતાના વાંઝીટરને જોયો કે તેણીના શીક્ષા ગાલ પર સેદન રતાસ આવ્યો, અને પોતાની ચોપડી ખંખ કરતાં, વાંસની જેવા મધુર પશુ ઘણાજ ધીમા દલકે તેણી બોલીઃ “આવોજી.”

તે સીધો ચાકી આવ્યો અને દુરની એક ખુરસી પર તેણે બેઠક લીધી.

“પુરોહિત, મારી આજની મુંઝાકામની તમે આસા રાખતાં હતાં કેની ?” તે સમાર હસતાં બોલ્યો.

“આજે નહીં,” તેણીએ નીચી નજરે જવાબ આપ્યો.

“પુણેથી હું ગઈ રાતે આવ્યો,” તેણે આગળ ચલાવ્યું,

“પણ આ શેઠરમાં હું આજે સારે એટલું મેકું થયું હતું કે હું પાંચરો હોટેલમાં જ ગયો. પુરોહિત, તમને યાદ છે કે આ તોજ શોકકારક દીવસ છે કે ન્યારે ફરામ આતી બેઠ બરેથી રીતે ગ્રામ થયો હતો.”

“મને તે યાદ છે,” તેણીએ હોઠ કરડતાં જવાબ આપ્યો.

“મે વર્ષ વહી ગયાં છે,” જહાંગીર ધીમેથી બોલ્યો.

“પોતાની નીઠીય નાર અને બહાં બાળકને તબયને બે લાંબા વર્ષોનો અંતર વહી ગયો છે. અરે! આસા ધાટડી માણસપર બોધનો કેહર ઉતરતો !”

“જરા બોલો જહાંગીર !” પેલી નાર ચુસ્તથી આંખો ચમકાવી સત્તાવાર આપણે બોલી ઉભી. “તમે જે કંઈ બોલો તેની સંજ્ઞા રાખજો. તેને સાટે આવું બોલાવવું હું ખૂબી શકતી નથી.”

“માફ કરો પુરોહિત,” તે કલાવાકામથી આવળે બોલ્યો.

“હું વગર વીચારે બોલ્યો છું. માફ કરો. હું તદન લુલી ગયો કે હજી પણ તમે તમારા બરચારનો ચુલ્હા કબુલ કરતાં નથી. પણ પુરોહિત, બે અઢવાડયાં ઉપર બ્યારે હું અંદી હતો સારે તમે મને શું કહ્યું હતું તે યાદ છે ?” તેણે પોતાની ખુરસી લમાર નજીક ખેંચી અને આગળ ચલાવ્યું. “મે” મારો હાથો રહ્યો થયો અને તેનો તમે અસતોષકારક જવાબ વાલ્યો હતો. તમે બોલ્યાં હતાં કે તમારા બરચારના ગ્રામ થયા પીસે જે હું પુરતો પુરાવો મેલવીશ, તો તમે તેની સાથે છુટાછેડા કરવા વધુ દીલ નહીં કર્યો, અને આ સુંદર દાખ, કે જેને માટે હું વર્ષો સુધી ચોખ્યો છું તે મારા હવાલામાં આપવાં વધુ વખત આનાકાની નહીં કરશો. હવે તમે જે પુરાવો માંગો તે મારાં ગચવામાં છે. બાત, તમે ફરામોજ વકીલના અક્ષર તો સારી રીતે પીઠાછતાં જશો ?”

“એક હમરમાંથી હું તેના બહાં દરેક બોધથી કહાડીશ,” પેલી નાર ઘણા આતુર દેખાવે બોલી.

“જરાબર છે; ગઈ કાલેજ તેની તરફથી મને એક કાગળ મળ્યું છે.”

“અરે, નહીં, નહીં !” રૂની પુણી જેવા શીક્ષા એહેરાવાલી પેલી નાર ખજખજી.

“આ રહ્યું તે. તેના ગપા પછી આ પેદલનેહંજીજ કાગળ તેની તરફથી મને મળ્યું છે,” અને જહાંગીર કંપેરીએ તેણીના હાથમાં કાગલ સુકપું.

તેણીએ તે કાગલ તરફ જોયું અને એક સરદ હાથ મારી. પછી જરા શાંત થઈ કાગલ ઉપેડ્યું અને નીચે પ્રમાણે વાંચ્યું:—

દેશનાથાદ, તા. ૨૬ મી અક્ટોબર ૧૮—

“મારા વહાલા હોસ્ત જહાંગીર,

આજ સહિત ગઈ જુનરીના ખ્યાલ કરતાં તારા કપર એક દેક કાગલ લખવાની રના લઈ છું. બે વર્ષ ઉપર મુંઝવે છેડાયા પછી હું હમેશા પુરોહિત કપર છેલ્લી સલામની એક લીડી લખવાનો નવાર કરું છું; પણ હજી સુધી હું તેમ કરી શકતા નથી. તેણીની આખલ નળે, જહાંગીર—કારણકે હું એક ભાસાવણો મીન છું—અને તેણીને હદને કે મેં તેણીની સાથ છુટાછેડા કીધા છે અને હું અહીં એક બીઠને પરવરો છું તેણી પિસાચાલી નાર છે; અને તેણીની સાથે હું ઘણાં સુખથી રહું છું અને અહીં ઘણી સારી હાલતમાં રહી શકેછું. પુરોહિતને હદને કે મરીબાધ હું સદન કરી શક્યો નહીં અને તેથી મેં આ મળતું લીધું છે. તેણીને ખાતી પુલકે જણાવે જહાંગીર, કે હવે પછી મુંઝવતાં હું કરી પણ પગ મેલવાર નથી.

ફરામોજ એફ. વશીલ.”

દુઃખમાં ગીરફતાર થયથી પેલી નારે આ હુલ્લખેદક કાગલ છેડા સુધી વાંચ્યું અને અરેથી બેશુદ્ધ હાલતે ખુરસીમાં માથું નાખી પડી.

“હવે તારી ખાતરી થઈ ?” જહાંગીરે ફાપાની એક નજર ફેંકતાં પુછ્યું.

“હા,” તેણી ફણું જ ધીમેથી બોલી. “હું સેજાંદર હતું છું કે આ તોનાજ અક્ષર છે. જહાંગીર કંપેરી, મારે હવે તમારી માફ માંગવી જોઈએ. હું તમારા બોલવાપર ઘણો શક બધ ગઈ છું; પણ હવે બેજોઈ છું કે તમે મને સાંચું જ કહ્યું છે—સાચું, અને બીજું કંઈજ નહીં. “ઉપકાર, પુરોહિત, તારા ઉપકાર !” તે બોલ્યો. “તારો આ સ્વીકાર મને ઘણો કીમતી છે; પણ પુરોહિત, હવે તમે બીજું કંઈજ નથી કહેવું ?”

તેણીની છાતીમાં એક પળવાર ખજવો ચાલ્યો, અને પછી ૨૬ મનથી ફાવ કરી તેણી બોલી, “હા,” તેણી યુલ્હા મજબુત અચાજે બોલી. “તમારક મેળવવામાં મને મદદ કરો, અને—અને હું તમને સુખી કરીશ.”

“બોધ તને સજામત અને સુખી રાખે પુરોહિત! મારી ધીરજનો મને અતે પુરતો બંધો મળ્યો છે.”

તેની નજર ખીલ ગમ હતી, એણે પુરોહિત, તેવું ખુશાલી ભડું હમ્મતું બેઈ શકી નહી.

મકરણ રહ્યું.

ગણ ગુજરાતી.

આપણી વાતો શરૂ થયાને ઘણાં વર્ષો આગળ, ગાંધીનાર બાબુઓ, જહાંગીર અવેરી અને દરામરોજ વકીલ ઘણા જાનની દોસ્તો હતા. પહેલો ઘણા પૈસાદાર કુટુંબનો નાગીરો હતો, અને એકપુરોજ વારસ હતો; જ્યારે બીજો ઘણીજ ગરીબ અવસ્થામાં હતો, અને પ્રમાણિકપણે પૈસો મેકરી પોતાનું ગુજરાન કરતો. જહાંગીર સીકંદરાબાદના એક સરસ છતાપર આવેલા ‘જહાંગીર વીરા’ માં ઘણા સુખથી રહેતો હતો, જ્યારે દરામરોજ ખેતવાડીની એક સાંકડી ગલીમાં વસતો હતો. બેઠનો રહેઠાણના તફાવતે તેમની બીચાડમાં કશી ખસલ પડતી નહી. તેઓ કેઇ દીવસ કર્મો કરતા નહી, પણ પૈસાદાર દોસ્તોની માફક એક બીજાપર ધણું હેત રાખતા હતા.

નસીબ સંજોગે બેઠને પૈસીજ સુંદર અજાણ-પુરુષોદ સાથે ઓળખાણ પડી, અને બેઠએ તેણીને પરણવાની ઉમેદ રાખી. તેઓની દોસ્તીમાં હવે કયારેક પડ્યો. તેઓ એક બીજાના દરેક ધયા. પણ તેઓએ આ લાગણી બદારથી દેખાડી નહી, બદારથી તો અસહ્ય માફકજ તેઓ દોરત તરીકે રહ્યા. જહાંગીર અવેરીને આ સુંદર છાત્રા મેળવવાની ધડી આરા દતી, તે પોતાની દોસ્ત અને પોતાની પુનઃસુરતીપર મુસ્તાફ હતો.

પણ પુરુષોદ, એક ડાઘી વીચારજત હોડી હતી, મરીખ, પણ કેળવણી અને પ્રમાણિક દરામરોજે તેણીનું દીલ જીત્યું. જ્યારે જહાંગીરે ગાંધી કીધી સારે તેણીએ ખુલી રીતે તેને જાણવું કે તેણી તો અદાર્થ સુદી હતી. આ સાંભળી જહાંગીરના ગુસ્સાનો પાર રહ્યો નહી, પણ તેણે પોતાનો કોષ સમાવ્યો અને તેણીને જાણવું કે તેણીએ ધણી મંજીર ભુજ કીધી હતી, તેણીને ને દમણમાં આલમ પડશે નહી, પણ પછીજ દરામરોજ જેવાને પોતાનો હાથ આપવા તેણી ખરેખરી પરતાશે.

કુટુંબમાં દરામરોજ અને પુરુષોદનાં પોઠા વખતમાં લગન થયાં અને સુખદ શહેરમાં તેઓ ગરીબ અવસ્થામાં પણ આખરે ‘સાથે ધણાં સુખથી જીવેલી ગુજારવા લાગ્યાં. તેઓ ધણાં સુખ અને સંપત્તી રહેતાં હતાં. બે વર્ષ પછી એક બાળકનો જન્મ થયો, અને તેઓનાં સુખમાં અણધારેથી વધારો થયો. પેલું બાળક ત્રણ વર્ષની ઉંમરનું થયું, જ્યારે દરામરોજ ધણી બેઠ બરેલી રીતે એકાએક ગુમ થઈ ગયો. તે કાંઈ કામસર સીકંદરાબાદ ગયો, કે જેમ તે ધણીનાર જતા હતા, અને લાંબી પાછો ફર્યોજ નહી.

જહાંગીર અવેરી એકજ જાણ હતો, કે જે દરામરોજ સંભળી કાંઈ પણ ખબર આપતો. તે આ તખલ્લુસ ધરમાં આવ્યો, અને પુરુષોદને ધણાં દુઃખ સાથે જાણવું કે દરામરોજ આ હર હરોશને માટે છોડ્યું હતું.

“હું સેવક સુધી તેની સાથે હતો,” જહાંગીરે જાણવું.

“જો તમારી તરફ પાછા ફરવા એને ધણું સમજાવું, પણ

તે ફક્ત ધીક્ષારથી મારી તરફ જોઈ દર્યો. તે બોલ્યો કે, મરીખાઈથી તે કંટાળી ગયો હતો અને પૈસાદાર થવાનો તેણે કરાવ કષીક હતો. તમને એમ કહેવા તેણે મને ફરમાવું, પુરુષોદ.”

પુરુષોદે આ કહેણને એક શબ્દ પણ પેદલાં માન્યો નહી. તેણી વીકલ ખુદીની બની ગઈ, અને કશો પણ દીકાસો મેળવવા ના પાડતી. પણ જહાંગીરે તેણીનાં આ અસહ્ય દુઃખમાં દીકાસો આપવાનું આજ રાખ્યું. તેની સહલી ગદલ તેણી ઉપકાર સહીત ના પાડતી. પણ આખરે જહાંગીરે તેણીનાં અને તેણીની એકપુરી દીકરીનાં ગુજરાન અર્થે એક માન બરેલી શીખવવાની નોકરી શોધી કઢાડી, અને પુરુષોદે એક સ્ત્રી શીક્ષક તરીકેની નોકરી જહાંગીરના ઉપકાર સહીત કમ્પુલ રાખી, આખરે સહીત ગુજરાન કરવા લાગી.

સેવકે જહાંગીરે ફરીથી તેને પરણવાની આફર કરી, તેણીએ માન સાથે પણ કદાચી ના પાડી. પોતાની દોસ્ત અને વગના અસંખ્ય દાયદા તેણે તેણીને સમજાવ્યા, અને સહાનું સુખ હાંસલ કરવાની અરજ કીધી; તેણે જાણવું કે કોઈને ખાતર નહી તો પોતાનાં એકપુરાં બાળકને ખાતર તેણીએ આ મામણી સીકારી. પણ પુરુષોદે આંખમાં આંસુઓ સાથે જાણવું કે તેણી હવે કોઈને ચાકી શકતી નથી. વખતના પેદવા સથે કદાચ તેણી ગઈ ગુજરી છુમવા પામે તોજ તેની સહલી સ્ટેરિયાનીઓનો બદલો કદાચ તેણી પામે. પણ દમણું તો નહીજ. હજી સુધી તેણી માની રાકી નહી કે દરામરોજ દમેસતો જાશે, ઉમદા ખવાસતો, બીનરવાઈ અને તેણીને સદા સુખ આપનાર દરામરોજ—આવી ધાતકી રીતે તેણીને તથા તેણીનાં એકપુરાં ખાકરને કેમ તણ જાય ?

વખતના વહેવા સાથે જહાંગીરે તેનીપર દયા કરવા તેણીને બીનવતોજ રહ્યો. તેણી તેના આમાર તળે દલાયતી હતી, અને તેની ગાંધણી વગર કારણે ના પાડી, આપસ્વાર્થે તથા નરુણીમાં ખપવા માંગતી ન હતી. એટલે આખરે તેણીએ કહ્યું કે જે જહાંગીર દરામરોજનાં ગુમ થવાનું કારણ પુરતા પુરાવા સહીત તે કહેતો હતો તેમ સીદ કરી આપશે તો વાજગી રીતે તેની છપ્પા પુલું થશે. પણ પુરુષોદની જાન-ચળી વચ્ચે બેજ અડવાડનાં કુંક અરસા પછી જેઠતા પુરાવા સાથે તે ફતેહ કરી પાછો ફર્યો. આ પુરાવા ‘દરામરોજ તરફનું એક કામળ હતું. તેણે તે કામળ પુરુષોદને કેરી રીતે જાણવું, અને તે એક કુંક દુઃખ બરેલું હીંચકાર’ થત હતું તે આપણે ઉપર જોઈ આવ્યા છીએ. પુરુષોદે બાકર તરતજ એકાબ્દા, અને તેણીની છાતીમાંની આરાની હેઠલી ચીંમારી ગુસ્સ થઈ, એટલે તેણીએ જહાંગીર અવેરીને બાવતો જવાળ વાળ્યો.

“આપણું લગન ધણાં એકાંતપણે થવાં જોઈએ.” તેણી અજાણ રીતની શાન્તાઈ બોલી. “તે આજ દોરકામાં થશે અને મથુનીનાંજ પદરોણા આવશે.”

“તારી મરજમાં આવે તેમ કરજે, પુરુષોદ,” તે ધીમેથી બોલ્યો. “હું વળી થયાં તને આંહતો આવ્યો છું” અને આ

ખરે મારી ઇચ્છા પુર્ણ થવાથી ખેાદાને ઉપકાર માનતાં તને ગમે તેમ કરવાની પરવાનગી આપું છું.”

એક અંઠવાડયું વહી ગયું. પ્રીય વાંચકને એટલું તો જાણવું જોઈએ કે બ્યારે પુરશોદ પોતાને છુટી જોઈ કે તેણીએ જહાંગીરની મદદથી કસી પણ મુકાકેદાઈ કે હીત વગર તલાક મેલવ્યો, અને જહાંગીર સાથે લગન કરવાની પુરતી ગોઠવણ થઈ.

પ્રકર છ ૩૯.

સુખી સેવદ.

તે એક ઠંડી, અધારી, તારાથી ઝગઝગાત ધસી નવેમ્બર માસની રાત્રી હતી, કે બ્યારે પુરશોદનાં નાનાં ધરમાં ફક્ત ગણત્રીનાજ પદરોણા તેણીનાં લગનને માન આપવા એકઠાં મળ્યાં હતાં. પદરોણા ધણીજ યોદાં હતાં, ફક્ત પુરશોદ તરફનાં હતાં. જહાંગીરનાં માખણ મરણ પામ્યાં હતાં. તેનાં કોઈ બાઈ બેહેન ન હતાં, એટલે આ એકાંત ખીન ધામધુમનાં લગનમાં પોતાના મીઝને બોલાવવાની તેણે દરકાર કીધી નહી.

પુરશોદ ધણીજ શીકી અને દુઃખી દીરતી હતી. તેણી સાત વર્ષ ઉપરનાં પોતાનાં પેદશાં લગનને દીવસ યાદ આવ્યો કે બ્યારે તેણી એક સુખી દરની કુમારીકા હતી. તે વખત હમણાંની સાથે સરખાવાનાં તેણીની છાતી દુઃખથી વીંધાઈ જતી હતી, પણ તેણીએ મન મક્કમ કાઢીું અને જેમ ખુને તેમ શાંત રહેવાની કૌશલ કાઢી. જહાંગીરની ધણી પુત્રશય દેખાતો હતો. તે હમેશ કરતાં આજે વધારે ખુબસુરત જણાતો હતો. દસ્તુરજ આવ્યા, અને ઝોરઝાના એક ખુશુનાં બેઠેએ પોતાની જગ્યા લીધી. પુરશોદે ખરફના જેવો ઠંડો હાથ જહાંગીરના હાથમાં મેળ્યો અને ક્રીયા શરૂ થઈ.

“આવો ધણી મેળવવા પુરશોદ કેવી ભાગ્યશાળી ગણાવી જોઈએ ?” તેણીનાં મીઝા પોતે પોતામાં વાત કરવા લાગ્યાં. સર્વ ગોઠવાઈ રહ્યું અને જરયાસ્તી મજબુદના લગનની ક્રીયાના પવિત્ર કલામે મણાવા લાગ્યા.

પુરશોદે તે કથું સાંભળ્યું નહી, તેમજ જહાંગીરનું ચીત પણ ફેકલું હતું નહી. બેઠેનું ધ્યાન દુરથી સંભળતાં એક આવાજ તરફ હતું, આગળ-અને આગળ, તે આવજ નકલિક આવજ ગમી. કોઇનાં ઝડપ પગલાં ઉપર ચલતાં જણાયાં, બેઠેની છાતીમાં કાંઈ અજબ તરેહની ખુદરતીજ ધારતી ઉત્પન થઈ. કાનના બેહર ફાટી જવ એવો એક કડક દરવાજાની આગળ થયો. મોખેટો વાકુબી અધવચ્ચર્યાં બોલતા બધ પડી ગયા અને આસપાસ જોયું. એક શબ્દ પણ ફેલ્યો જોશે તે પહેલાં તજી માણસો એક ધડકા સમેતે ઝોરઝામાં દાખલ થયા. પહેલો પાંચના અંક જોયો અને ‘ચીકેડેદાઈ’ પોરાકમાં હતો, તેના રોળા કાઢેલા હતા, અને તેનો દેખાવ કાચથી લાગતો હતો. તે ધણીજ ઉઠાકેરાઈ ગયેલા હોય, અને પોતાની આસપાસ તેણે એક આતુર નજર ફેંકી તે ઝોરઝાની વચોવચ આવ્યો અને પોતાના સાક્ષીઓ તરફ જોઈ પોકાયો.

“આ રહેયો તે માણસ! હું હુકમ કરું છું કે પકડો એને એકદમ!” તેણે જહાંગીરે ઝવેરી ગમ આંગલી કીધી હતી. તુરતજ એક કસમી ચીસ સંભળાઈ અને પુરશોદ, પેલી કમનસીબ નાર, શુદ્ધ પેલા જમીન પર પડી.

પેલા ‘ચીકેડેદાઈ’ પોરાકવાળાએ તેણીની તરફ એક છાકટાની માફક કાઢેલે ડાળે જોયું. તે એક ધળવાર ચોળ્યો, અને પોતાની ઝુસસાધી ચમકતી ચશમે એકઠાં મળેલાં લોક તરફ ફેરવી. “હેસ્તો,” તે ખુજતા આવાજે પોકાયો, “તમે મને ઝોળખતાં નથી કે જુલો મારી તરફ, હું ફરામરોજ વડીલ છું.”

ખીતજ પળે તે શુદ્ધ પેલા પેલી બેખાન પડેલી નારની પડોસમાં જમીનપર પટકાવો. આ સપહ્ય ધણીજ ચોરા વખતમાં અનુષ્ટ, એકાંત મીઠીકમાં સપહ્ય ઉઠક પાઠલ થઈ ગયું. જહાંગીરે ઝવેરી પોલીસના બે માણસોના કબજામાં અસંત શીકા બેઠરા સાથે બચી પુજતો ઉઠેો હતો, બ્યારે ફરામરોજ વડીલ અને તેનાથી વીંધુડી પડેલી તેની બાયકી બાજુ વગરનાં જમીન પર પડ્યાં હતાં.

જેવો લોકો પહેલો ગમરાઈ નરમ પડ્યો કે તેઓએ પેલાં સુદ વચરનાને સુદીમાં લાવવાની તજવીજ કીધી. જહાંગીરને લોધી દુર કરી પોલીસને સ્થાપીત કીધો, તુરતજ લોકની અબગંધી વચ્ચે ખરી વાત અબલામાં આવતી.

બે વર્ષ પર જે દીરસે ફરામરોજ અચલુચ શુમ થયો તેજ દીરસે સીકકાવાદમાં તેને જહાંગીર મળ્યો. તેણે તેને પોતાની સાથે જમવાનું ઈન્મ કીધું. ફરામરોજે પોતાના હમેશના આ સાથીનું આમત્રણ ખુશી સાથ સ્વીકાર્યું, તે પોતાના મીમ સાથે તેના ‘જહાંગીર વીલા’ માં જમવા બેઠો, જેનું ખાતું પુરું થયું કે તેનાં માથાપર એક ખુતી ફટકો. આવી પડ્યો તેને ખબર નથી કે તે કેટલો વખત સુધી બેખાન રહેયો, પણ બ્યારે તેણે પોતાની આંખો ખોલી ભારે તે એક અધારાં ધરની નીચે આવેલાં ભોંપરાં જેવા ઝોરઝામાં કેદ પડેલો હતો, લોખંડી સાંકોથે તે સીકકાવયો હતો, ઝોરઝાને આરી પણ ન હતી, પણ ફક્ત હવાના આવગમને માટે એક નાનું વીરકસ હતું. જહાંગીરે ઝવેરીએ આ કેદખાનામાં પોતાના દેખાવ દોષો અને ફરામરોજને જણાવ્યું કે તે હવે કસી આ દુન્યાની રેસાણી જેવા પાંખનાર નથી, પણ તેની છાંદગીના અંત સુધી, આ એકાંત ભોંપરામાં રહેનાર છે. સપહો વખત તે પુરશોદ તરફ એક મીન તરીકેની સેવા અબજતો રહેયો, બ્યારે ફરામરોજને તેણે પોતાનાં અચ્ચેવાનાં કેદ કરી રાખ્યો, તેનાં કેદખાનામાં ફરામરોજને સારો ખોરાક મલતો રહેયો અને આ કામ જહાંગીરની ગેરહાજરીમાં તેઓ એક સુરો અને વીશ્વાસ નોકર કરતો હતો.

જહાંગીરે પોતાની મતલબનું ફરામરોજ પાસે કાગલ લખાવવા તેને ધણી ધમકી આપી, પણ ફરામરોજે તેનો ખીતકાર કીધો. ફરામરોજને છુટકારના એક વીચાર સુઝ પડ્યો. તેણે કેટલોક વખત સુધી દીવાલ કેટરવાનું આલુ રાખ્યું, તેણે એક ઈ ખસાકી, અને ધીમે ધીમે બે મહીનાના અરસામાં તે પોતે નીકળી શકે એવો કોઈની પણ અજુ વગર ખુલ્લો માર્ગ કીધો.

બ્યારે છેલી વખત જહાંગીરે કાગલ લખવા માગણી કીધી ત્યારે તેના કહેવા પ્રમાણે ન કરે તો ફરામરોજને બુખે મારવાની કમીથી આપી. ફરામરોજે બેયુ' કે તેનાં નીકળવાને માર્ગે તૈયાર થવા આગ્યો હતો અને આ કાગલ પરથી જે કાંઈ નુકસાન કરવાની જહાંગીરની મતલબ હશે તે વખતસર બહાર આવી ફરામરોજ ઉપી વાળશે. તે તામે થયો અને આપણે ઉપર વાંચી ગયાં તે કાગલ જહાંગીરે ફરામરોજ પાસે લખાવ્યું. કેવો વફાદાર દોસ્ત ! ફરામરોજે બેયુ' કે તેનો છુટકો થવાની આ એકજ આશા હતી.

હઠાત્ત વહી ગયા. ફરામરોજનું કામ પુરું થયું હતું. નહાસવાનો તેનો રસ્તો સલામત હતો અને એક અધારી રાત્રે કોઈ ન જુએ તેમ ફરામરોજે પોતાનો રસ્તો લીધો. બોયચંને છેલી સલામ કીધી, અને ફરી એક વાર તે દુન્યાની રોશની બેવા રાક્ષીવાન થયો. જેવો તે છુટો થયો કે તેણે રોશન તરફનો રસ્તો લીધો. તરફ બાજુ ડ્રેન ઉપરવાની તૈયારીમાં હતી, અને તેણે મુંઝઈ મારફ આજુ પહોંચ્યું. રોશન પરજ તેની બાપડીએ કહેલા છુટાછેડાના તથા તેજ રાત્રે યનારાં લગનના સમાચાર તેને મળ્યા.

તે સુરસાથી લગભગ થયો થયો. પોલીસના જે અમલદારોની તેણે મદદ લીધી અને ધર તરફ દોડ્યો, કે જ્યાં આપણે ઉપર બેયુ' તેમ તે વખતસર આરી લગન અટકાવી શક્યો. પેલી પાદમાર રાત્રી પછી ફરામરોજ બપ બરેલી હાલતમાં મોકલ પડ્યો. તેને બેળની તાવ આવી. ખુરશોદે રાત દીવસ આગળ રહી તેની માવજત કીધી. તરતજ મેળવેલા તસાક-માંથી તેણી છુટી થઈ અને ફરી એક વાર પોતાના વહાલા ખાસીક સાથે મુખમાં દીવસ નીમીન કરતી થઈ. તેઓ બહુમાં વધે મુખી મુખમાં રહ્યાં અને હવે એકજ વાત જણાવવાની બાકી રહી છે, અને તે વહાલા વાંચનાર, પેલા ઠગારા જહાંગીર કહેરી સંબંધી છે. કેળાનાતમાં સખડી સખડીને પોતાનો પાપી બન તે કીર્તીરતને તેણે દવાવે કીધો.

G. J. PATEL.

નાનો છુટો (જેને પોતાની માયને ધરમાની આપાને રાતના પારા-કરતાં એક દલાક મોડા આવવાથી રત્ન આપેલી ભેળને) "માયજી, આપા રાતના પછી મોડા આવી એ એને જોઈ" કીધું નહીં વાર ?

માયજી—(શરસાથી) હા દીકરા, અને વળા સામે બાલવા લાગી તે જુદી. એવાં માણસને હું મારા ધરમા નહીં રાખું.

નાનો છુટો—ભારે તમે બાવાને ક્યારે કહાડી મુકશે ? એ વનજી રાતના મોડા આવે છે ને વહી સામે બાલે છે. માયજી—સુપ સુપ રકુલમા ન વખત યથા ગયા.

"તમારો ભાઈ દમણ શું કરેય ?"

"તે મરકસવાવાં સાથે રહેય."

"પહેલા પછાડનું કામ તો બહુ ભારી પડ્યું હશે ?"

"નહી, ભારી જેવું કાંઈન નહી, ફક્ત કહાડામાં જે વખત સીંદના મોઢામાં માણુ' જોસવાનું એવું કામ છે."

લુ છ સા આ લ કો ટ .

બાણીતી અંચકારે પોતાની આખી જીન્દગી પરોપકાર, બાહુરી અને ભતી બોગમાં કહાડી હતી. "તમારી પાસે જે ધરજો પડેલી છે તે બજારો," આ તેણીના માનીતો વાક્ય હતો, અને તેને તેણી છેડા મુખી વહગી રહી હતી. તેણીએ પોતાનું બાળપણ ધરની મોખ્ખી મધુર હવામાં કહાડ્યું હતું, જ્યાં ખ્યાર સરે ઉપર રાજ્ય કરતો હતો. મીસીસ

આલકોટ એક આસાધારણ કામેલીયત ધરાવનાર, કદીથી યાકી ન બનાર અને અબ્યાશની શીખીન હતી, પણ લુછસાને પીતા જીન્દગીનું સાધારણ રાત ન ધરાવનાર એક તુરંગી માણસ હતો. બ્યારે તેણે પોતાની સાલાક દીકરીની લખેલી એક વાંતા જોઈ—જે તેણી "એટલે-ટીક" માં મોકલવા મા-હતી હતી, સારે તેમાં કશી કાલજી લીધા વના એકદમકારીથી તેણી પર કેદનાડું કે "લુછસાને કહેા કે પોતાનાં લીખવવાનાં કામપરજ વહગી રહે, તેણી કદીથી એક લખનાર તરીકે ફતેહ પામશે નહીં." આ ઉપરથી તેણી બોલી ઉઠી કે "તેમ-જુને કહેા કે તે કદાચ પાપીશન અને કોઈ દહાડે "એટલે-ટીક" માટે લખાણુ પણ કરીશ." આ પછી યોગજ વખતમાં તેણીની એક વાંતા ઉપરનાં મોખા-બાંમાં લેવામાં આવી, જે માટે તેણી બહુ દુઃખી કહેા છે કે "જે" તેને મારા મુખી પૈસા કલસ, ધરજુકે તે મધેથી અમારા બેસવાના ઓરડા માટે એક વખત વધાપલી રોતરજી, એવાને માટે એક ટોપી, એને માટે યોડીક જીનુ રીખન, અને મારે માટે મુ અને રોડીંગસ ખરીદ કર્યાં હતાં."

લુછસા અદાર વધેની હતી, સારે તેણીની માતાએ ગરી-બાઈમાં આરી પડેલાં બાનુઓ અને અકરચો માટે પોતાનું આ-બરથી જીવનનાં મસાવવાનાં સાંધણું પુરા પાડવા એક આરીસ ઊંધાડી. એક દહાડે પાકરીના લેખાશમાં એક જિયો રાખસે સં આગ્યો કે તેની આખાની બેઠન અને ધરડા પીતા માટે એક બાનું સાથીની જરૂર હતી. લુછસા, જેણી શીખવવા, લખવા અને શીવવામાં કાંઈ ઝાઝી ફતેહ મેળવતી ન હતી, તેણી આ માટે તૈયાર થઈ, અને પોતાની માતાનાં નરજ વાંધા સામે બોલી ઉઠી, "પણ કાંય નહી, હું ધરમાં ખ્યાર માટે કામ કરું છું, તો સં પૈસા માટે કાંય નહીં ?" અર-સોસ, તેણીએ યોગજ વખતમાં શોધી કહાડ્યું કે ફક્ત એકે આખરી બેઠનની સાથી તરીકે રાખવાને બદલે તેણી પાસે ઘેરનું સખત વહીતકું કરાવવામાં આવ્યું. સવહું તો તેણીએ

મુજે મોઢે કહ્યું, પણ છુટ ઉપર બ્લેડીંગ ખાસના સાદા ના પાડી. અને સાત આઠવાણાં પછી આ બંદીખાનામાંથી તેણીએ પોતાનો છુટકા કીધો, જ્યારે તેણીને એક નાહની પાંદેટ યુક્ત આપવામાં આવી, જેમાં તેણીએ આરામ રાખી હતી કે આવી સખત મેહનતનો પ્રમાણીક બદલા તો બહોજ.

તેણી કહે છે કે, “મારી કમાઈ શું હતી, તે જોવાની ઈચ્છા સામે થવા હું અશક્તિવાન હોવાથી મેં મારી પર્સ લે-ધાડી, અને જેણે તે મારું માર ડાવર હતો. મેં મારી જીંદગીમાં સખ પસા જેઈ છે, પણ સૌથી સખ વખત તે હતો કે જ્યારે હું મારા સખ મેહનત અને ઈંદીથી ફારેલા હાથોમાં પેલી પર્સ લઈને ઉભી હતી. થર જઈ મારી ઉઠાસીમાં ભાગ લેનાર મારાં કુટુંબને મારા પ્રમાણીક જખમે બતાવીને પેલી કોઠેલી દેખાડી, જ્યારે હું હીમતથી કહું છું કે પેલા પાદરીને મારા ખ્યારાખાના એકે ખમીતજન સ્વાદ ચખાડવો હતો, જે તે તેમની આગળ જ્ઞાન્યો હતો તો.”

આ પછી તેણીએ પોતાનાં કુટુંબને મદદ કરવાની કોરોશ જારી રાખી, અને જ્યારે તેણીની વાંતાઓ એટલેટીકે કમુલ રાખી, ભારેજ તેણીની હાડમારીનો છેડા આવ્યો. તેણી અને સહવાં આલકોટનાં કુટુંબીઓ સુમાંખગીરીની મજબુત વીરધ હતાં, અને તેને રદ કરવાની મેહનત કરનારાં મુખીઓનાં મોત્રા થતાં હતાં, માટે જ્યારે ગ્રાઈશર થઈ, ભારે જીર્ણ-સાતું લોહી ઉશકેરાયું, અને જખમી થયલા સોલજરોની મા-બજત કરવા તેણી ઉપડી ગઈ, ત્યાં તેણી એક વખત તો પોતાનો જીવ ખોલવાની અણી ઉપર હતી, કારણકે ત્યાં તેણીને તાઈફોઈક તાવ લાગ પડી, અને ત્યાંથી તેણી તદ્દન સાજ તો પાછી ફરી જ નહી. લગાઈ પછી સુખાયથી તનદોસ્તી સાથ પોતાની ધરની ફરજો અને લખાંજી ઉપર મંડી. ધીમે ધીમે તેણીએ પ્રસીદ થવા માંડ્યું, પણ Little woman લખ્યા પછી તેણીએ ખોદશી કસેલ મેલવવાનું પોતાની જીંદગીનાં છેડા સુધી જારી રાખ્યું.

તેણીની ખાતાનાં છેડાં વધે સાંતીથી પસાર કરવા માટે પોતાથી ખનનું તેણીએ કરવાને કહીથી આવલસ કીધી નહતી, અને તેણીની કવીતાઓમાં સૌથી સુંદર તેણીની યાદમાં લખેલી Transfiguration છે.

૧૮૮૦ ની ૪ થી માર્ચે તેણીને પીતા ખરજી પામ્યો, અને ૬ ઈ માર્ચે તેણી પોતાનું નામ મેસી આ ફ્રાંની જેનકેન એડી આવતી થઈ.

ROBY.

પ્રકરણ ૨૬ મું.

પ્રમાણે દેશન તે લોકોને રોજ મળવા લાગ્યો અને તેની તેઓ સાચની દોસ્તી વધતી ગઈ. કુટુંબના વડાઓ તેને એક છેકરા તરીકે, જ્યારે છેકરાંઓ તેને પોતાના ભાઈ તથા પોતાના સૌથી ખ્યારા દોસ્ત લખલ ગણવા લાગ્યાં. તેઓની રોજની વાતચીતનો મુખ્ય ભાગ દરબ-દેને લગતો હતો. તે વાતથી તેઓ કદી પણ કંટાળતા ન હતા. શીલીપને દરબદેના જીવવા વીરો ને થોડી ઘણી આરામ હતી તે તેઓ આગળ ધીમે ધીમે તેણે કહેવા માંડ્યું. તેણે જણાવ્યું કે કદાચ તે જીવતો હશે અને માઇસોરના કીલ્લામાં બંદીવાન તરીકે તેને રાખ્યો હશે, યા તો સુલતાનની ધીકારવા લાયક માકરીમાં તેને જોડવાની ફરજ પડી હશે, કારણ કે એવું બીજા ઘણાકોના સાંમજાયામાં આવ્યું છે કે તેઓ તત્ત મળવે નાહસી જવાની આશાથી સુલતાનનાં તે જીવભગાર હુકમને તાણે થતા હતા.

અરીખ ખચારી એમો! દરબદેના બંદીવાન થવાની અને ભાર પછી તેના મોતની ખખર મળવા પછી શીલીપને મળતાં તેણીને મોહું દુઃખ ઉપજ્યું હતું. શીલીપ પોતાને હાથે દરબદેના આપેલા પેકેટો તેણીને આપવા માંગતો હતો. કંટલાક દહાડા સુધી તો તેણીએ તેને મળવાના આપાણ કર્યા કીધા, પણ અતે તેણીએ એક ચોક્કસ દહાડાનો વખત તેને મળવાનો નક્કી કર્યો. શીલીપે તેણીને કોઈ વખતે દેવલમાં તેણીનાં સાદા શેકના લેખસમાં જેઈ હતી; પણ આથી તે પોતાના અતીસખ વહાલા દોસ્તની અતીસખ વહાલી ધારેલી મોંઢરવા-રને જોવાને વધુ ઈતેખાર થયો.

મીસીસ દેવોઈડે તે જવાન સોલજરને ઘણોજ માનખ્યો આવલસર આપ્યો, અને તેની સાચની થોડી ઘણી વાતચીત પરથી તેની લાગણીઓથી તેવજી પુરતાં વાકેક થયાં.

“હું મીસ હેવાડને તે બાળદ વીધે વાત કરવાને એટલેંસ કરતે નહી,” તે બોલ્યો, “હું તેણીને દુઃખી કરી આને લગતા વીચારા કે ને તેણી પર લખી અસર કરશે તે ઉસકરતે નહી. પણ મેં દરબદેને ધંબીર વચન આપ્યું હતું અને તે વચન પાળવા હું અને આવ્યો છું; ને મને તેમ કરવા દેવામાં

આવશે તો હું મારી પર ઉપકાર થયેલા ધારીશ, તો પણ બે તેણી મારી સાથ વાત કરવા નહીં માંગતી હોય તો આ પેકેટ મીસીસ હેવેર્ડ નમારી આગળ મુકી જ્યાસ—એવી ખાતરીથી કે તે તમારા હાથમાંથી સલામત મીસ હેવેર્ડ પાસ જશે.”

“કેપ્ટન દેલતન, બે તમે હાં થોડો વખત થોભસો તો હું તમે જે કહેા છો તે એમીને જઈને કહી આપીશ,” તે ખુશ થાતું બોલ્યાં “પણ હું તમને કશાં માટે વચન આપી શકતી નથી. એમી હમેશાં તો ધણજન સાંત તથા મન્યુત મનની છેકરી છે, પણ તમારા આઆથી બે તેણી પર વધારે ઓછી અસર થઈ હોય તો તેણી તમને મળી શકે નહીં; તે છતાં થોડા વખતમાં હું તમને જે હશે તે આપીને જણાવીશ.” આટલું બોલી તેવણુ ઓરોડો છોડી ચાલી ગયાં.

શીલીએ ઓરડામાં આસપાસ ફરીને જોયું, કેટલીક ચોપડી-ઓ, જેવી કે ઈટાલીઅન અને સ્પેનીશ કપીતાની ટેબલ પર પડી હતી. તેની આગળ એક ધણું સુંદર બરવાતું મુકેલું હતું, જે પરથી માથમ પડતું હતું કે તેના આભ્યા આગમ્ય એમી હાં મેટલી હોવી જોઈએ. એક સાર્ડ પર્તની ટેબલ પર એક સુંદર ચીતાર પડેલા હતા અને તેની આગળ મુકેલાં પાણી તથા રંગથી જણાતું હતું કે તે તરતજુન પુરું કરેલું હોતું જોઈએ. શીલીપ તે પીકઅર તપાસવાને તેની ગમ ગયો, અને જ્યારે તે વખાણની નજરથી તે ખુખીઓ તપાસતો હતો ત્યારે તેને કાંતે ધીરથી બારણું ઊંધવાના અવાજ પડ્યો. થોડા વખતમાં એક ખાતું ઓરડામાં દાખલ થઈ અને તેણીના દેખાવથી તે ધારતો હતો તે કરતાં પણ વધારે ધમરડાં ગયો.

“હું” ધાઈ હું કે તમે મીસ હેવેર્ડ છો” તે તેણી આગળ જરા આંચકાથી જઈ બોલ્યો, કારણકે તેણીની ખુબસૂરતી, તેણીનાં મોઢાંને મધુર દેખાવ, અને તેની ચળકતી જુલુ આંખોએ તેનું વધારે ઓછું ધ્યાન ખેંચ્યું અને તેથી તે થોડાક વખત વેર યુવવણમાં પડ્યો. એમી જવાબ આપી શકી નહીં, કારણકે તેણીનું દીઝ ભરાઈ આવ્યું હતું. જ્યારે પાણ્યે આપીને તેણીને જણાવ્યું કે શીલીપ દેલતન આવ્યા છે, ત્યારે તેણીએ પોતાના દીઝને સાંત કરવાની ધણીથી કોરોશ કરી, પણ કોઈત; પણ જ્યારે તેમ તેણીની નહીજ યઈ શક્યું, ત્યારે તેણી ઓરડો છોડી ચાલી ગઈ; અને જ્યારે તેણીની માને મોટે તેણીએ સાંભળ્યું કે દરખાઈ પોતે શીલીપને તે કાગળ તેણીને આપવા ફરમાવ્યું હતું, ત્યારેજ તેણી તેને મળવા આવી. શીલીપનું કદાવર તથા મરદાનગી ભરેલું કદ, તેને હાંદુસ્તાનના તડકાંથી સાંભળ્યા યઈ ગયેલો પણ ખુબસૂરત દેખાવ અને એક સોલજનના જેવી તેની ધપહપથી તેણીને પોતાનો દરગઢ નહીં ખમી શકાય એવી રીત યાદ આવી ગયો. તેણીની મને એવી કોરોશ છતાં તેણી શીલીપ સાથ બોલી શકી નહીં અને ધુનવા લાગી અને કદાચ પડી પણ નેહો, પણ તેણીની ધમરાત જોઈ શીલીપ તેણીને એક કોચપર બેસાડવામાં મદદ કરી. તેણી એક કોચના યુનામાં બેસી ગઈ અને પોતાના હાથે વડે પોતાનું મોઢું ઢાંકી દીધું. શીલીપ થોડો વખત મુઝો બેસી રહ્યો, પણ પછી તેણે જોયું કે તેમ કીધાથી તેણીનાં હાંખમાં વધારે થયો.

“મીસ હેવેર્ડ,” તે સભતાથી બોલ્યો, “હું તમો માટે એક પેકેટ લાગ્યો છું, કે જે મેં તમને હાથે હાથ આપવાનું વચન આપ્યું હતું અને તમે બે તે પ્રમાણે કરશો તો મારી પર ધણો મોટો ઉપકાર કરેલો ગણાશે, કારણકે તે વચન, કે જેને હું જનુ પવીત ગણુ છું, તે તમો મને પાળવા દેશે.”

એમીએ ફરીથી જવાબ આપવાની કોરોશ કીધી, પણ તેણીનાં મોઢાંમાંથી એક રાખ પણ નીકળી શક્યો નહીં. તેણીએ કાગળ લેવા માટે જે હાથ લાંબો કર્યો હતો, તે પણ ખુજવા લાગ્યો અને તેથી તેણી માટે શીલીપને બીક લાગી.

“હું તમારી પાસ માંગી લઉં છું, મીસ હેવેર્ડ, કે તમે જરા સાંત યાઓ. હું તમો માટે ઘટ વગાડી પાણી મંગાવું? યા તમારું માવજીને બોલાવું? તમને હું કોઈ પણ રીતે મદદ કરી શકીશ?” તે તેણીનાં હાથમાં તે પેકેટ આપતાં બોલ્યો.

“નહી, તમારો ઉપકાર થયો, કેપ્ટન દેલતન” તેણીએ અતે ભારે કોરોશથી તેણીની લાગણી દાખીને કહ્યું. “હું હવે તદન સારી યઈ ગઈ છું અને તેને—તમને કાંઈપણ કહેવું હશે તે હું સાંભળીશ.”

પણ શીલીપને તેણી માટે બીક લાગી, જેથી કાંઈ નહીં તો તેણીની માને પણ તેણી પાસ બેસવા જણાવ્યું.

“નહી,” તેણી બોલી, “જેમ છે તેમજ દીક છે, તેવણુ આવશે તો સાંગી મારેથી વાત ધરશે નહીં. તેવણુ વગર હું મન્યુતમનથી વાત કરી શકીશ, તેથી તમે હવે આગળ ચલાવો.”

અને તે તેણીને તાબે ધયો. તેણે છેલી લાકડમાં જ નખ્યું હતું તે તેણીને કહ્યું અને જ્યારે તેણી તેની વાત સાંતપણે સમજવા લાગી, ત્યારે તેણે પોતાના દોસ્તને આપેલું છેલ્લું વચન તથા તેની સાથ કોપેથી છેલ્લી વાતો પણ કહી. એમીએ આ સમજી જીજનીશ સાંભળ્યું. તે તેણીનું મોઢું જોઈ શકતો ન હતો, કારણકે તેણીનાં હાથોથી તે ‘ઢાંકેલું’ હતું, પણ પોતાનો હવાલ પુરો કરે તે આગમ્ય તે ‘જોઈ’ શક્યો કે તેના બોલવાથી તેણીને જનુ દીઝારો મળ્યો હતો, કારણ કે તેણીની આંખમાંથી આંસુઓ પડી તેણીનાં સ્કેદ હાંધ જવા હાથોપરી દીખાતાં હતાં. કુદરતે તેણીનાં દુઃખી જીવને માટે આ ધણીજ નરમ દવા આપી હતી. મુગાં આંસુઓ હમેશાં દુઃખ વગર પોતાનો રસ્તો લે છે.

તેણે તેણીનાં વીચારો, કે જેમાં તેણી મુંઝાઈ ગયેલી જણાતી હતી, તેમાં કાંઈ પણ ખસડ કરી નહીં અને તેને લાઈ કે તે તેણીનાં મનમાં જાંઘી કરતી હતી, કેમકે તે વખતે તેણીના હોઠો પણ દીઝતા હતા. તે પોતાની જગ્યાએથી ઊઠી ઉભો થયો અને ધણોજ ધીરેથી બારણા આગળ જઈ તે ઊંધાડયું અને લાંબી ચાલી ગયો. તેણે તેણી સાથ વાત કરી એજ પુરતું હતું. મીસીસ હેવેર્ડ કાંઈ પોતાની મરજ પડે માટે આગળથીજ મેઢેલાં હતાં. તેણે તેવણને એમીએ સમજી કેવું દીઝને લાગી આવે એવી રીતે સાંભળ્યું હતું તે કહી સંભળાવ્યું અને તેણીની માતા પણ ખુશી યઈ કે સમજી આવી સમાધાની સાથ પસાર થયું.

“તેણી હવે વધારે ખોલતાં દીકરી કરશે,” તેણે વીચાર કર્યો અને તેણે તેમાં ખરાબ હતો, કારણ કે તે દહાડેથી એમી જરા વધારે ખુશાલ દીકરા લાગી.

મીસીસ હેવેર્ડ શીલીપને પોતાના વરના ઓરામાં લઈ ગયાં અને હાં તેઓ સઘળાંએ શીલીપની આશાએક નહી, હરખટ જીવે છે એવી શીલીપની પક્ષી ખાતરીની તેઓએ વાત કરી.

શીલીપના વીચારોમાં મીઠા અને મીસીસ હેવેર્ડને ધણું નહીં બનવા નેગ લાગ્યું. તેણે બેલવાનું ધણુંક તેઓ સમજી શક્યાં નહીં, કારણ કે હાઈસ્તાનનાં દેશીઓની રીતભાત તથા ચાલ-ચલણથી તેઓ તદ્દન અજાણ હતાં. અને તેઓએ પણ શીલીપને તેની થોડી ધણી આશાઓને ઉત્તેજન આપ્યું અને તેઓના પોતાના દીકરાં પણ થોડી ધણી આશાઓએ જનન લીધો, તેણે આ બાબતને લગતી વાત એમીને તેઓએ કહી નહીં.

એમી પોતાના વીચારોમાં એટલી તો ચુંડઈ ગઈ હતી, કે શીલીપ દેહન તેણીની આગસથી ચાલી ગયો તે પણ તેણીએ જોયું નહીં, પણ ન્યારે પોતાની આંખોપરથી હાથ ખસાડ્યા ગર તેણી કાંઈ ખોલી અને ન્યારે તેનો કાંધપણ જાણ્યો મળ્યો નહીં, ભારેજ તેણીએ જાણ્યું કે હાં તેણી એ-ખરીજ હતી. તેણીએ શીલીપને પોતાનાં મનમાં ઉપકાર માન્યો, અને આ કામ ગમે એવું નજીવું હોવા છતાં તેણીને લાખી વખત વેર યાદ રહ્યું. પેલું પેકેટ હજી તેણીનાં હાથમાં જ હતું, પણ તેણી તેનીપરના નળીતાં અક્ષર જોવાને ખીલતી હતી. તેણી નળીતી હતી કે તે તેણીને છેલ્લાં કાગલો અચાં તેમ જખતનું લખેલું હતું નહીં, પણ તે કમળામાંથી આવ્યું ન હતું, અને ઉપર લખેલું હતું કે તે મરી નખ ભારેજ ફક્ત તેણીને જોવાને કરવામાં આવે. ન્યારે તેણી જી-પણ પેકેટ ઉઘાડવા ગઈ, ભારેજ તેણીનું આખું આંગળીક તેમજ બપથી ધુજળ લાઈ. ન્યારે કોઈ મરણ પાનેલાં માણસને હાથે લખાયેલું કાગલ આપણે ઉમેડેએક—ન્યારે આપણે વીચારેએક કે જે હાથેએક તે કાગલ લખાયું હતું તે થોડા અને થકતી વખતમાં ધણું ગયા હશે, જે મગનમાંથી તેમાંનાં વીચારો પડ્યા હતા તે આપણાં મગનથી જીવિજ જાતનું ધઈ ગયું હશે—સારે આપણને ધણા મંબીર વીચારો આવેજ. હવે તે લખાયું જે કોઈ ધણા વહાલાં માણસને હાથે લખાયું હોય તે મગાજ બની ગયલી કેટલીક ખીનાએ આપણનાં મગનમાં તાજ યાય.

એમીનું પેકેટ ખરેખરનું ધણું કીમતી હતું. હરખટ તેણી ઉપર ધણુંજ વીચારવંત અને ગંબીર કાગલ મોકલ્યું હતું, તે ને કે કેટલેક કેટલાં પોતાની લાગણી દાખી નહીં શક-વાથી, તેણે ધણાજ ખાર બરેલા બેસા સાથે લખ્યું હતું. તેણે પોતાના ખાજ સાથની એક લેકેટ મોકલી હતી. તેણે કાગળમાં તેણી પાસ માંગી લીધું હતું—તો ને કે તેને તેમ જખતો અને તેણીને તે વાંચતાં ધણુંજ દુઃખ ઉપજ્યું હતું—

કે તેને તેના ગાત ખાદ ગમે એટલા ખારથી યાદ કરવો, તેણે જીવિજનું પેલું સુખ, કે જે તેણીને ધણું જાણ્યું આ-પવાને માંગણી કરશે, તે તેણીએ મા પાડ્યું નહીં. એમીએ જે લાગણીથી તે લખાયું હતું, તે વખાણની નમરથી વાંચ્યું. તે છતાં તેણીએ હાલ વધુ ખારથી તેને હમેશ સુધી વધારાર રહેવાને કાલ કાપ્યો, અને જે શીલીપે તેણીને પોતાનું કાગલ વાંચી રહ્યા પછી આંસુથી ભરપૂર આંખોએ ખારી આગળ જઈ જકારનો દેખાવ નીકાલતાં જઈ હતા, તો એક આકાશી પરી કાખલ તેણીની પુન કરતો.

તે દહાડેથી શીલીપ અને મીઠા હેવેર્ડનાં કુટુંબ વચ્ચેની દોસ્તી વધતી ગઈ. તે તેઓને અવારનવાર મળવા જતો હતો અને તેઓ તેને ધણુંજ માનભર્યો આવકાર દેતાં હતાં. તે પોતાના કામકામમાં નજીક એક મહીનો તો રાકાવો. તે હાઈસ્તાનમાં હતો ભારેજ તેની મા તો મરી ગઈ હતી અને ફક્ત તેનો વડા ભાઈજ તેના કુટુંબમાં ખાજી રહ્યો હતો, જેથી કરી હેવેર્ડ અને કોપટન કુટુંબોનાં નામાં ખુ-શીથી કમુજ કરતાં અને અવારનવાર બને કુટુંબોમાં થોડાક દહાડા પસાર કરતો હતો. મીઠા હેવેર્ડના ઊકારાઓથી પો-તાનાં કુટુંબમાં પાછા ફરી હતા. એક ઊકારો કાટલડ અને ખીને ઝાડસફરથી.

[સાંધળું છે.]

આતાં.

રાંધવાને લગતું.

દોષીના દુઃખમાં—પહેલાં દોષી માટે મરેલું પાકલ એક લેવું, અને તેને મોઝાં આગળથી જરા વધારે કાપવું; પછી તે દોષીને મુઝાં આગળથી ઊભી કરીને એક અંદર વેર કોતરવું તે તેને મર તથા બીજાં આરતેથી કઢાવી નાખવા; પછી તેને આખું ઊભીને તોતવું ને દોષી ચોર એક પછાડવું ખાંડ ચોર એક લેવી; પછી સોજ તપેલીમાં કાઠ નાખીને તેનો ચીરો કરવો અને તે દોષીની અંદર જકાર, ફરાખ, ચારોલી અને પસતાં એ બધાને ધીમાં તળીને મોઝાં વેર ભરાવું ને પછી દોષીને કાંઠાથી આરતે આરતે એક એકવું; પછી તેના કીચકને કાંઠીને મુતલીથી સારી કાની ફરવું ખાંડવું; તેને રીસાનામાં તપેલાંમાં આખું મુઝાં અને ચુલપાર મુઝી જતરવું કરવું ને થોડું પાંચી ભણે કે ઊપર પર રા-ખવું ને તે દોષી ચાસ પીને લાલ થઈ સારું હાથને ચીકા-સકાર લાગે કે ભીતારવું. ખાલી વખતે મુતલીને કાંઠી નજીની મોઝી રાખીમાં મુઝાં, પછી જરીથી કાપીને ખાંડ.

તરફર પુડીંગ—પહેલાં ઊંડાં ૧૨ લેવો તથા ખાંડ રતલ ૦૫, મેરો રતલ ૦૫, રંગ રતલ ૦૫, કેરે સીડસ (લેલાતી છડ) આઠસ ૦ લેવું; પછી ઊંડાંનાં કાસને સુષેથી જીવિ પાડવી અને ઊંડાંની કાલ અને ખાંડને સારીકાની છુડી એકસ રી તેમાં આડા સારીકાની મેલવો; પછી સુષેથી ચારીને તેમાં મેલવી બધાને સારીકાની એકસ કરી તેને જોલ પસતાંનાં સાંચામાં ભરવું ને લાલ ચાથ કે કઢાવું. તેની સલી કરી તેની ઉપર કોઈજી ભતવી નેલી પેરેપર લગાડવી; પછી કીચને માખન લગાડીને તેમાં પેરેપર મોકલવું. દુધડું ગલાસ ચા હસટર કરી તેના ઉપર તે પોને લાં મુડી નાખવું, અને ઊંડાંની સુષેથી અમથી ચારીને તેની ઉપર કીચની ભરાવળ પાંચવી; પછી તે પુડીંગની રાખીને જરા સુષેથી કુલાય લાં મુડી સેલેજ તાપ તંત્રદમાં કે જકારી મુડીને દેખાડવો; સુષેથી મણી મુકાય નહીં પછી જકાર કઢાવું.

ચુલ પુરસેલજી ભુજવાતા.

સીની પાંચ જતની શક્તીઓ.

“મદદગાર ધણીયાણીઓ.”

“જો કુખમાં માણસને મદદ કરે છે તે પદ ધણીયાણી તણીના વરને મદદ કરે છે.”—રાશ્મન કહેવત.

તાની ખુબસુરતી અને કાષેલીયતના બદલામાં એક લાયક જીવંતીના સાથી મેળવ્યા પછી, એક છોકરી ખોદાની મહેરખાનીથી એક મદદગાર ધણીયાણી બની શકે છે. જેઓ આ ખેતાજ ધરાવે છે, કે જે “માતા”ના ખેતાજ સીવાય સૌથી હુવો અને સૌથી ઉમદા ખેતાજ સ્ત્રીઓના કહેવાય છે, તેઓને ઉત્તરના આપવાને ખાતર મદદગાર ધણીયાણીઓ કે જેઓ વખણાઈ ગયાં છે, તેઓના ચોક્કસ દાખલાઓ અમે અને આપો છીએ.

ઉપર-પુણે કુખાઈ ધરાક: “કાકર, શરીર અને મને કે તદન દુઃખી છું. હું શું લેવું?”

કાકર (તુલ્યશી): “જઈરી લેવો.” ધણીએક માણસને આમે જાતનાં જોસઠથી કાયદો ધધેલો છે. પરંપરા અગાઉ તેઓ ચોક્કસ લાયકાત ધરાવતા હતા, પરંપરા પછી તેઓ લાયક પુરૂષો બન્યા છે. એક પુરૂષ બ્યારે દેવતામાં પોતાના દેવસ્ત્રીની હાજરીમાં એક ધર્મચૂરને પોતાને એક સ્ત્રીના બરખાવ બનાવતાં સાંભળે છે, સારેજ તે પોતે પોતાના એક સ્ત્રી કરતાં ઉતરતા દરબનની કદર બરાબર યુજી છે. દશમાંના નવ રાખસો આમે હાલતમાં જાણે ખુબને માટે તેઓને પકડવાના હોય તેમ ધુજી છે, બ્યારે દશમાંનાં નવ જઈરોએ તે ક્રીયા જાણે દર રોજના બનાવ હોય તેમ નખરં તંયા મરેકી પસાર કરે છે. અને આમેજ બીલકલુ પ્રાણી પોતાના મખકાદાર પોશાકની અંદર તે શાંત અને ગમરાયા વગરના ફરેસે, કે જેનું ધ્યાન સંધું પોતાના પોશાકની અંદરજ હોય છે, તેની સંભાળ લેવાનું વચન આપે છે. કેવો મધુર તાણું આમે વીચારની અંદર સમાયેલો છે! અને પાછળની જીવંતીમાં બ્યારે તે ધણી મેહનતથી તુટી જાય છે, અને બ્યારે સેહેજ દુઃખ તેનાં મગજનું શાંતપણું ખુચવી લે છે, સારે કેમ? જે સ્ત્રી રક્ષણ કરવાની તેણે કષ્ટતાત આપેલી હોય છે, તેજ તેનું રક્ષણ કરનારી યાય છે. વાદળોમાંથી તેણી સુરજનું તકડું ભેઈ શકે છે. ક્રીકર ચીંતાથી કચચી વલી ગયલાં મચાને તેણી સુચાલું કરે છે. તેના નાહીમત યઈ ગયલા જ્યને તેણી ટકરી રાખે છે. તેની છાતીમાં નંચો જીવ અને તેની આખામાં તેની આસા તેણી યુકે છે, અને સહવારનાં નવાં જોર અને નવાં જોશ

સાથે જીવંતી અને તેની જવાબદારી સામે લડવા તે બહાર જાય છે. સ્ત્રીઓ કદાચ પુરૂષોથી નખલાં હશે, પણ તેઓ પુરૂષોની માફક જલદી ભાગી જતાં નથી, અને જલદીથી દરકા થઈ જતાં નથી.

લેકી રચત રસત ધણી વખણાયલી સ્ત્રીઓમાંની એક છે, કે જેઓએ પોતાના વરને દુઃખમાં ધીરજ રાખવાને અને દી-મત રાખવાને ઉત્તરજ આપ્યું હતું. તેણી પોતાનાં વરની પાસે દીવસના દીવસે સુધી તેની જાહેર તપાસની વખને બેસી રહેતી હતી અને તેને મદદ કરવાને વારતે પોતાથી બનતી દરેક ચીજને બજાવતી હતી. તેણીએ તેના છુટકારાને માટે બધાં સુધી આખરથી બની શકે, લાં સુધી મેહનત અને કાલાવાસા કીધા—એટલા સુધી કે તેણીના વર પોતાના છુટકારાને માટે તેણી હવે પકેલા આવડાનું છોડી દે, એમ ઉપદેશ લાગ્યો. છેલ્લે સરવાલે બ્યારે તેણીએ જોયું કે, સંધું ફાકેલ છે, સારે તેણીએ પોતાની સંધી હીમત એકરી કીધી અને પોતાના દાખલાથી પોતાના ધણીના ડેગાવ મજબુત કરવાની કોશિશ કીધી, અને બ્યારે તેને છેલ્લો કલાક નજીક આવ્યો અને પોતાની ધણીયાણી અને છોકરાંઓને છુટા પડતી વખતની છેલ્લી કોરી બ્યારે તેણે કીધી, સારે તેણીએ છેલ્લે સુધી હીમત રાખી અને તેનાં દુઃખમાં વધારો નહીં કરવા તેણીએ પોતાનાં દુઃખની ન ખમાય તેવી લેવના બહારની શાંતીમાં છુપાવી રાખી અને સુખકીદીમાં ખ્યાર બેસી છેલ્લી સલામ સાથે તેઓ છુટાં પડ્યાં. તેણીના ગયા પછી લોકો વીલકય બોલ્યા કે, “જોતાનો કદાસ હવે જતો રહ્યો છે.”

કેટલાક મોટા ક્રીકરોએ અને ધર્મચૂરોએ પોતાની ધણીયાણીઓની કદર અને દીક્ષાજી તેઓ તરફ હોતે નહીં તે પોતાનાં મતો દુન્યાને કહી આપ્યાં હોતે નહીં. આવી જાતની પોતાના ધણીની સેવા “ક્રીમરજેન”ની બાયકીએ બજાવી હતી, જેની અતીશય જાદાસી આજી કરવાની તેણી ફાકટની કોશિશ કરતી હતી—તેને દીવાસો દેવા, તેને સાંભળવા અને તેને સમજવાની કોશિશ કરવા—અને છેલ્લે પોતાનાં મોહનનાં ખીણાણાં ઉપર નીચલા અસરકારક બોલો તેણીએ તેને કહી સંભળાવ્યા હતા: “મારા ગરીબ ક્રીમરજેન! હવે તું કોણ સમજી શકશે?”

જીનીવાને વખણાયેલો કુદરતી તવારીખ જાણનાર દુધબર, પોતે સતરમે વરસથી તદન આંધેલો યઈ ગયેલો હતો અને તે છતાં કુદરતી તવારીખ જેને સૌથી તીક્ષ્ણ આંખ અને ખુબ ધ્યાનની જરૂર હોય છે, તે તે શીખી શક્યો હતો. પોતાની બાયકીની આંખો જાણે પોતાના જ હોય, તેમ તેણીની આંખો તેનું મગજ કામ કરતું હતું. તેણી પોતાના ધણીની ઉપર પડેલી જાદા સ્ત્રી કરવાની મતલબથી તેના વીચા અજાનને ઉત્તરજ આપતી હતી, અને છેલ્લે સરવાલે પોતા ઉપર પડેલી જાદા તે ભૂલી જવા શીખ્યો હતો.

“કેકડી” હમેશાં એમજ કહેતો હતો કે “જે માણસે આખાદ અને સુખી થયું હોય તેને પોતાની ધણીમાંથી કુ-છતું ભેઈએ.” આમેજ મનને મક્કતા આપણી નીચલી નાની

વાર્તાનો શુભ લખનાર હતો:—એક પાદરી ઈંગ્લેન્ડમાં એક નાનાં પ્રગણમાં મુસાફરી કરતો હતો, તેટલામાં તે પ્રગણનો પાદરી એકાએક રોકી પડી જવાથી તેને એક લખનની ક્રિયા કરવા માટે મોઝાવવામાં આવ્યો. જ્યારે તે પાદરી તેઓને ઉપદેશ કહી સંભાવતો હતો, અને જેનું નોંધણું તે વરરાત્રને પોતાની બાથડીને ચાલવા અને માન આપવા કહ્યું, તેવોજ તે વરરાત્રે “અને તામે યવું” કરીને વચમાં બોલી ઉઠ્યો, કે જે તેણે ધારણ કે તે પાદરી બોલતાં કદાચ ભુલી ગયો હશે, જે કે તે કાયદો તો ફક્ત ધણીશાંણીઓનેજ માટે વડવામાં આવ્યો છે. તે પાદરી તે વરને પોતાની બાથડીને તામેદાર અગાઉથી ધવાને ઈચ્છતો સાંભળીને બહો અજબ થયો, અને તેની ઉપલી ફેરફાર કરવાની સુચનાની દરકાર કાઢી નહીં; તેથી તે વરરાત્રએ ઉપલી ભુલ માટે તેને ફરીથી માદ દેવડાવી. “હા, અને તામે યવું સાહેબ-ચાહું, માન આપવું, અને તામે યવું!” અને પોતાની સુચના તે લેતો નથી એવું જોઈને તે ખરેખરો ધમરાર્થ ગણે. યોગ્ય વરસ પછી તેજ પાદરી એક ગામડામાંથી સવાર ઘડીને જતો હતો, જ્યારે તેને તેજ માણસ રસ્તામાં અથો, જેને તેણે ઉઘો રાખીને નીચલા મોઝામાં પોતાની વાત કહી: “તમને વાદ છે, સાહેબ તમે મને પરણાવ્યો હતો, જ્યારે મેં મારી બાથડીને તામે ધવા માટેના મોગદ લેવાની મોહોશ કાઢી હતી. સાહેબ તમે હવે જોશો કે હું તેમાં ખસે હતો. તમે મને નેમ નહીં પરણાવ્યા છતાં, હું મારી બાથડીને તામે રહેવો; અને જુલો, આમાં રોહરની અંદર હુંજ એક એકલે માણસ છું, જેની પાસે મેં મારતું થેર બંધાવેલું છે.”

“બાથડીએ,” એલીવર વેનડસ, હોલમસ પોતાની એક મોપડીમાં લખે છે કે, “જ્યારે હું તે બાંધા, અણીત્રાસ અને કાલાં પારણમાં સુધ પાણીની અંદર હીચકા ખાતો હતો, ત્યારે એક મોટા વઢાણને, જાણે કાઈ નહીં દેખાતાં દોરડાં બાંધી મળ્યુત હાથે કસડી લાવતાં હોય, તેને મરતીની સામે ધીમેથી આપતાં હું જોતો હતો. તેના સસે ચઢાવેલા નહીં હતા, તેનો વાવરો વાંકો વધી ગયો હતો, તેની પાસેનું અને આ ગલનું પૈડું નહીં હતું, તે છતાં તે શેણુદાર રીતે પોતાની શાંત રૂતેદમાં ચાલતું હતું, પણ હું જાણતો હતો કે તે વઢાણની બીજ બાજુએ તેના પેટાંની નીચે સંતાયલું એક ના-ખણું ‘રડીમ તગ’ હતું, કે જેના લોહાંના હાથે તેની પાસે મટકતા હતા, અને હીખતથી તેને આગમ ધસડતાં હતાં અને હું જાણતો હતો કે જે તે ‘રડીમ તગ’ પોતાના હાથે પીટારેલા છોરે અને તે મોઢાં વઢાણને ઊડી દે તો તે મોઢાંદ ખાપ અને એમથી તેમ ધસડાયા કરે, અને મરતીની અંદર ધસડાઈ જઈ, મોઢા જાણે ક્યાં જવું રહે.”

“અને તેજ પ્રમાણે મેં એવા પંકીન, મોટા ગનના, મોટા દીનના, મળ્યુત બાજુના, મુશાલ દેખાવના માણસો જોયાં છે, કે જેઓ પોતાની વધાર ધણીઆણીઓનાં તલન આ-મારી છે, તેણીઓનાં મળ્યુત મેઠનણ હાથે અને વઢાદાર પ્યાર ભરેલું હૈડું તેઓને વઘી રહેલું હોય છે, અને એથી

રીતે ખ્યારથી વઘગેલું રાખે છે કે પવન-અથવા મોળ જુડું પાડી શકે નહીં; તેણીઓ વગર તેઓ એજ માફક પાણીમાં જલદીથી દુબી ગયા હોતે અને તેઓ વીસે કશુખી વધારે આપણા સાંભધવામાં આવ્યું ન હોતે.”

કેટલાક લખનારાઓ પોતાની ઓઝોના કેટલા આભારી છે, તે છુટ્ટી કશુક કરતા હતા. “રોમ હુડ” ને પોતાની ઓના અબીપ્રાય ઉપર એટલો તો વીરવાસ હતો કે, તે પોતે જેમી લખતો હતો, તે તેણીની આગળ ફરીથી વાંચી સુધારતો હતો. પોતાનાં ધણુંક લખાણો તે પેઢેલાં તેણીને વાંચી સંભળાવતો હતો અને તેણીની સારી ચાદાસત શકતી તેને સ્વારા નીચક અને ફક્ત પુરા પાડતી હતી. “એનટની ગ્રો-સોપ” કહે છે કે તેના હાથની લખેલી એકથી લાઘન તેની બાથડી રીધાય બીમ કોઈથી માણસે વાંચી નથી.

ધણા વખણાવના વાર્તા અને મોપાના લખનારાઓની ઓ-ઓ કાંઈ ફક્ત તેઓનાં લખાણની સારી કોષી કરનારીઓજ નહીં, પણ સારી સુચના કરવાવાલી વીદાન મદદગારો હતી. “મીન સાલા” પોતાની આથી એક મદદગાર બાથડીને જોહવા માટે પોતાની ધણી દમગીરી જાહેર કરે છે અને પોતાને તુરંમાં દેડાનો અને પાપમાલ ધપલા છુડા માણસ તરીકે જાણુવે છે. “ઓલ ફન્સ હોટે” નોવર્સીસ્ટે હંમેશાં કુવારો રહેવાનો દેખાવ કાપો હતો, કારણ તે બીહતો હતો કે, જે તે લખનમાં કાંઈ ઉચું પગલું ભરે, તો તે પોતાની વીચાર શકતી ઠેઠ કરી નાંખે. તેને પોતાની આ બીહક પોતે જાણેલી “Madame Hourlbis” નામની વાતારાની મોપડીમાં જાહેર કીધી છે, પણ જ્યારે તેને “મીસ જુલીઆ લારડ,” કે જેણી વીધાની એક શાખીન સ્ત્રી અને એક સારી લખનારી અને પરીક્ષક સ્ત્રી હતી, તેણીની સાથે ઝોળ ખાણુ યઈ, ત્યારે તેની બધી બીહક જતી રહી હતી. તે લોકોનું જોડું ધણું સુખી નીવડ્યું અને તે બેઠ જણુને કામ કરતાં જોનાનો દેખાવ ખરેખર બજો લકચારનારો થઈ પડતો હતો. તેનો બાઈ લખે છે કે, “તેણી તેનાં થેરની રેશની, તેનું કામ ઠીકઠી કરનાર અને તેના વીચારની વીચેરી સજાહ આપનાર છે. એવું એકથી પાનું નહીં હશે, કે જે તેણીએ ફરીથી તપારડું ન હોય અને તેજથી કર્યું ન હોય” અને તેણીની મોહનત અને નહીં શકતી નાખનારી મેહેનતના બ-દલામાં તેણીના વરે તેણીને નવાખનો મોતાબ આપ્યો હતો; પણ તેણીને અરપણ કીધું નામ તેણી બહાર જણાવવા દેતી હતી નહીં.

“મીન હોરીટ” નામનો વખણાવેલો અંધકતા હમેશ વડાઈ લેતો હતો કે “તેની ધણીવાણી આખાં ઈંગ્લેન્ડમાં સૌથી સરસ કસીતા રચનારી અને સૌથી સરસ ધરધણીવાણી છે.”

“મીસીસ કાંચઆઈલના” જેવી સ્ત્રીઓ પોતાના ધર સંસાર એટલો નીચમસર ચલાવતાં હતાં કે જેથી તેઓના ધણીઓના સ્વભાવમાં અને દીકરામાં કશી ફરકત નહીં નહીં, અને એમ કરીને તેણીએ તેઓનાં કામમાં તેઓને મદદ કરતાં હતાં. “ગાઈ જરદેટ” પોતાનાં એક લખાણની દેહલ પોતાની આ-

જારી બાપડી તરફથી તેને વારંવાર જે હતેજન મળતું હતું, તે વીરો બોલતાં લખે છે કે, "મારી જીંદગીની જેમી જીંદગી તેમ અને મક્કસ છે, તેને મારે હું મારી સઘી નરમાસવાની, સઘી મલી, અને સઘી રાહી પરીક્ષક, અને વીવાની સથા-દકાર મારી ખારી ધણીયાણીને આભારી છું." પોતાનાં લખાણ વીરો લખતાં તે કહે છે કે: "જેમ 'મીસીસ બરેટ' ની તખ્તિયત લક્ષ્મી ગઈ, તેમ હું માફ કામ વધારે અને વધારે આશીસને ખાલે ધર કરવા લાગ્યો, અને છેવે તો હું તદનજ આશીસ છોડીને ધરમાં રહેવા લાગ્યો. આ વખતે મારી વહાની ધણીયાણી તદનજ લાચાર અને પોતાના દરેક સાંધાની અંદર તીક્ષણ સંધીવાતું દુઃખ ખમતી હતી, પણ તેણીના આ દુઃખના વખતમાંથી હમેશાં કરતાં વધારે તેણીની મદદ મારાં લખાણમાં દેખાતી હતી. માફ દરેક લખાણ છાપવાની અગાઉ તેણીની આગળ વાંચી જવામાં આવતું હતું. તેણી અહિંમાં અને લાં પોતાનાં વીચારો ઉમેરતી હતી, કોઈ બોધ આપવા માફ જલસવાની સૂચના કરતી હતી, અને એટલી નાજુક-ધીની કે તેણીના ધુજતા હાથની અંદર, હમેશાની ભયંકર અનીદ્ય "બુધ પેનસીસ" આશીરવાદની લાકડી યઈ હતી જે કેટલીક વખતે આખાં વાંકાં અને ફરસાં જે નેઓ હતી. હા! શું નહીં છાપતું તે તેણી કેળવેલી અમે અને હતી! ખરેખર, જેને એની બાપડી ગણીએ."

પોતાના ધણીના કામમાં રીકન બાનુઓના બર્ધરી લેવો. "યથાએક માણસોને ન્યુ પેન્સીસ" જીવોસઘી કામદો ધણો છે. પરંપરા અગાઉ કરતો લાખકાત ધરાવતા હતા, પરંપરા પછી તેઓ લાખકાત ગળ્યા છે. એક પુરુષ ન્યારે દેવલમાં પોતાના હોસ્તાની હાજરીમાં એક ધર્મશુરને પોતાને એક સીના ભરપાર બનાવતાં સાંભળે છે, સારેજ તે પોતે પોતાના એક સી કરતાં ઉતરતા દરજ્જાની કદર બરાબર બુજે છે. દશમાંના નવ સખસો આએ હાલતમાં જાણે ખુને માટે તેઓને પકડવાના હોય તેમ ધુજે છે, ન્યારે દશમાંનાં નવ બર્ધરોએ તે કીયા જાણે દર રોજનો જનાવ હોય તેમ નખરાં તથા મરણથી પસાર કરે છે. અને આએજ બીહકણ પ્રાણી પોતાના ભયંકરાર પોશાકની અંદર તે શાંત અને ગભરાયા વગરનો ફરેસો, કે જેનું ધ્યાન સંધું પોતાના પોશાકની અંદરજ હોય છે, તેની સંભાળ લેવાનું વચન આપે છે. કેવો મધુર તાણો આએ વીચારની અંદર સમાયેલો છે! અને પાછળની જીંદગીમાં ન્યારે તે ધણી મેહેનતથી તુટી જાય છે, અને ન્યારે સેહેજ દુઃખ તેનાં મગજનું શાંતપણું ખુચીને સે છે, સારે કેમ? જે સીનું રક્ષણ કરવાની તેણે કયુલાત આપેલી હોય છે, તેમ તેનું રક્ષણ કરનારી થાય છે. વાદળોમાંથી તેણી સુરજનું તડકું નેઈ શકે છે. શીકર ચીંતાથી કરચલી વધી ગયલાં ભવાંને તેણી સુવાઈ કરે છે. તેના નાહીમત યઈ ગયલા જીવને તેણી રેકવી રાખે છે. તેની છાતીમાં નવો જીવ અને તેના આંત્રમાં નવી આશા તેણી યુકે છે, અને સહવારનાં નવો જોર અને નવો જોશ

જીંદગી મુજાઈ છું." તેણીનું બ્યાન "અમેરીકાની એક સોશીયલિસ્ટ અને આતીશય ગોદ પમાડનારી ન્યુસ પેપરવાલી" ઘણાં કરવામાં આવ્યું છે.

કોર્ટાઈલ હમેશાં પોતાની બાપડીને હસવામાં "એક અભવનું દુઃખ" કહેતા હતા, અને ખરેખર ઘણાં માણસો તેઓને પરણવાને ઘણા વરસ થાય તેની અગાઉ પોતાની બાપડી-ઓને એટલી તો મદદગાર શોધી કઢાડે છે કે તેણીઓ વગર નહીંકી તેઓને ચાલતું નથી. એક ધર ધણીયાણીનું કામ કઢાળી યુકે થતું નથી. બાણાંની વરદી આપવી, ધરના ખરચનો હીસાળ રાખવો, બીજી ધરની હજારો સીએ ઉપર દેખરેખ રાખવી, છોકરાંઓને શીખવવું, કુટુંબો ઉપર જનું, મુલાકાત લેવી. ઘણાં માણસો કે જેઓને બાણાંની વરદી આપવી પડે છે તેઓને મનસે આએ કામ નહીં કંટાલા ભરેલું લાગે છે; સારે એક સી જે નેઓ, રાખવાની અને પોતાની સંધી હીમત અને પેનસીસ માફ નાં ધણીયાં પોતાના ધણીને હોયજે વખતે તે

વરદી કોશર કીધી, અને ન્યારે તેનો છેડેલો મુજાઈ મુજાઈ દીક આએ અને પોતાની ધણીઆણી અને છેડેલો મુજાઈ, પડતી વખતની છેડેલી કીધી ન્યારે તેણે કીધી, પડતી વખતની છેડેલી સુધી હીમત રાખી અને તેનાં દુઃખમાં હીમત મે કરવા પોતાનાં દુઃખની ન ખખાય તેવી મુજાઈ કીધી રની શાંતીમાં ધુવાની રાખી અને સુખકીધીમાં મેડેલી તમે છેડેલી સલામ સાથે તેઓ મુજાઈ પડ્યાં. તેણીના મુજાઈ પીત્રવમ બોલ્યા કે, "મેાતેના કંડાસ દવે જતો નેઓ મેડેલી કેટલાક મોટા શીક્ષકોએ અને ધર્મશુરોએ મેડેલી

ભણીઆણીઓની કદર અને દીક્ષસોહ તેઓ તંદરકાં તે પોતાનાં મનો દુઃખને કદી આખાં હતા નહી. તેની પોતાના ધણીની સેવા "જીમરમેન"ની બાણાંની વરદી નવી હતી, જેની આતીશય હીસાં સીધી કરવાની ફાકટની કોશર કરતી હતી—તેને દીક્ષાસો દેવા, તેને નવી જવા અને તેને સમજવાની કોશર કરવા—અને તેનાં મોહનતાં બીજાણીની ઉપર નીચલા અસરકારક નેઓ તેણીએ તેને કદી સંભળાવ્યા હતા:— "મારા મરિયો, તે મેન! દવે તુંને કોણ સમજ શકશે?"

જીવવાનો વખજાણો કુદરતી તવારીખ બજાવાર મુજાઈ પોતે સતરમે વરસથી તદન આંધેલો યઈ ગયો હતા. તેનાં છતાં કુદરતી તવારીખ જેને સૌથી તીક્ષણ આંખ આંધેલો ધ્યાનની જરૂર હોય છે, તે તે શીખી શક્યો હતા. તેણે ને બાપડીની આંખો જાણે પોતાનીજ હોય, તેમ તેણીની આંખો થી તેનું મગજ કામ કરતું હતું. તેણી પોતાના ધણીની પડેલી જાણે કીધી કરવાની મતલબથી. તેના વીધા આંખો ને હોતેજણ આપતી હતી, અને છેલ્લે સરવાલે પોતા પડેલી જાણે તે ભૂલી જવા શીખ્યો હતા.

"કેટલીક" હમેશાં એમજ કહેતા હતા કે "જે આ આજાહ અને સુખી થતું હોય તેને પોતાની ધણીયાણીને જીવું નેઈએ." આએજ મતને મક્કતો આપણી નીચલી નીચલી

અં દા ને .

મી

રી દરેક બેહેનપણીઓની ફરજ છે કે, દરેક કામ કરતી વખતે યા તો ખાતી વેળાએ યા તો વાતચીત કરતી વખતે અંદાને રાખવાની ધણીજ અમત છે. જેમકે એક ધોડાની લગામ બરાબર નહીં રાખવાથી વારેપડીએ તે ઝાકી બાંગી નાંખે છે, અને પોતાના હાંકનારને નાખી દઈ બીજું હાંક રીતનું તુકસાન કરે છે, તેમજ બોલવા, ચાલવા તથા ખાવા પીવામાં અંદાને નહીં રાખવાથી ધણીજ ખરાબ પરીણામ નીપજે છે. ધણી યરસાદ તેમજ થોડા યરસાદ બેતીરાકીનાં કામમાં એક સરખી રીતેજ તુકસાતકારક છે; તેમજ જેમ ગમે તેમ બોધનું તથા વળી તદનજ સુપક્રીદી પડડી એવી ધણું સમવતાથી ઉઠાડું અને તુકસાનકારક છે. મંડળીઓમાં આપણે ધણીક વાર જોઈએ છીએ, કે જેઓને હરેક વાત ખબર હોય યા ન હોય, તો પણ તમામે બજબકારી કરી બીજાનાં ઢીકને કંટાળા ઉપજાવે છે. તેમજ વળી કેટલાંકે એકદમ સુપ રહી, બીજાની રમતખમતમાં બાગ નહીં લેતાં, કવાખમાં હાડકાંની ગરજ સારે છે. માટે મારી તથાળી બેહેનપણીઓની ફરજ છે કે, જેની કામ કરતું તે અંદાનસર કરતું. ધણી યાર અંદાનસર નહીં વર્તવાથી ધણીજ માંમાં પરીણામના દાખલા મેં મારી નજરે જોયા છે. બીન કેળવાયતાંઓ પોતાના ગીતજગની લગામ જેમ ગમે તેમ છુટી મુકી દે છે, અને જાણે પોતે સર્વથી સરસ કહેવાતાં હોય-તથા પોતાને જાણે દરેક રીતનો અતુલ્ય હોય, તે પ્રમાણે દરેક વાતમાં બીજાઓની ખાતરી કરવાનું ડોળ ખતલાવે છે. પણ કમનસીબે જો તેમાં કાંઈય નહીં તો પોતાની બેચક્રી લાલું સુધારવાને જલ્દે-તથા ખરું બોલું શું છે તે પીરજથી જોધવાને એક ડોરે રહેવા દઈ, એવું તો કાંઈ બોલું ડોળ ખતલાવશે કે-જો સાંમાં માણસ સમજી હોય તો તેને હાથ દા કરવાની ફરજ પડે છે. પણ જો સાંમાં આદર્શી તેનાં જવાબે બેચક્રી દોય તો એમી રકારા બેઈ લેવો! અને આવી ચાલની બેહેનપણીઓએ જાણવું જોઈએ કે સહમજીઓ તે લોકને માટે હલકું મત બેસાડશે. કેટલાંકે મશકેરી કરવામાં બી અંદાને શું છે, તે સમજતી નથી અને વગર સમજવે તેઓ એવી તો રીતની મશકેરીઓ કરે છે કે, સાંમાંને તુરત ચુસ્તો ઉપજે! અને એવી રીતે અંદાનસર નહીં વર્તવાના રંગમાં બંગના ધણી દાખલા સેહલાઈથી મળી આવશે.

માટે મારી બેહેનપણીઓ, મજાક મશકેરી તો એવી કરવી કે સમજનારને કાંઈથી રીતનો ચુસ્તો ઉપજે નહીં. મશકેરી કરવી એવી એક જાતની રસુજ છે, પણ મશકેરી કરતી વખતે અતીશય સંભાળની જરૂર છે. આપણા કરતાં વડાં, આપણાં કરતાં નાંધવાં, અને આપણી બરોબરયાં, એ દરેક સાથે તેઓની પદવી મુજબ સાથનું જોઈએ. વડાંઓ આગળ બેઠાં-દાને બોલવાથી તેઓ આપણને હલકાંમાં ખપાવશે. અને આપણી બરોબરયાં આગળ બજબકારી કરવાથી તેઓ તમને હસશે, અને ઉતારતાંઓ પીકારશે. માટે જેની કાંઈ કરતું તેમાં હદ જાણવી એ ધણીજ શોભા બરેઈ છે. જેમ વાતચીતમાં હદ રાખવાની જરૂર છે, તેમજ ખાવા પીવામાંથી હદ રાખી તંદરેસ્તી જાળવવી જોઈએ. કેટલાંકે તંદરેસ્તી સંભાળવાની દરકાર કરતાં નથી, અને તેમ કરનારને તંદરેસ્તી શું બીજું છે તેની થોડીજ સમજ હશે. તંદરેસ્તી જાળવવી હોય તો તેની મુખ્ય દવા સાદો અને માફકસરનો ખોરાક છે. જેઓ જોરાવર અને તંદરેસ્ત હોય, અને જેઓ તવાએકાં અને કમ-જોર હોય, તેઓને મુખ્ય કરી પોતાની શક્તી મુજબજોર વધતો એજો ખોરાક લેવાની અમત છે. જેઓની પાચનશક્તી નખસી હોય તેઓએ હદથી જાડા ખોરાક ખાધો તો પેટ ઉપર દબાણ થાય છે, અને તેમાંથી રક્તે રક્તે અનેક દરદો ઉત્પન્ન થાય છે. કેટલાંકે એમ સમજે છે કે વધારે ખોરાક ખાધાથી તંદરેસ્તી વધે છે, પણ તેમ સમજનારની તેમાં મોટી છુદ્ધ છે. જેટલો ખોરાક મને તે રીતસર અને હસી છુસીથી સંતોષ પામીને ખાવો. કાંઈ દીવસ લગનના મેલાવણમાં ધણીકે એમ બોલે છે, "સાદું મોજન તો શોખ ખાવાનું છે આવું પકવાન કયારે મળશે!" એવો વીચાર કરી પોતે વધારે ખાય છે, એટલુંજ નહીં, પણ તેમ કરવાની બજામણ બીજાઓને કરે છે. એ કેવી સુખાઈ! હદથી જાડા ખાધાથી પેટ ઉપર દબાણ થઈ એકદમ કેટલીક વેલા મગજ ઉપર ખરાબ અસર થઈ આવે છે. વધી કેટલાંકે તંદરેસ્તી જાળવવાને ખાતર ને શક્તી વધારવાને માટે ધીની ખોરાક ખાય છે. પણ તેઓએ જાણવું ધણીજ અમતનું છે કે વધારે ધીની ખોરાક જરૂરો ધણીજ મુશ્કેલ છે. ડાકરેનોથી એવોજ વીચાર છે કે તંદરેસ્તી જાળવતીને શક્તી વધારવી હોય, અથવા મન સાફ રાખવું હોય તો, સાદો ખોરાક લેવો. ધણાં ધીનો ખોરાક ખાધાથી કાંઈ વધુ શક્તી આવતી નથી. હું કાંઈ મારી બેહેનપણીઓને એમ નથી કહેવા માંગતી કે ધીનોખોરાક તદનજ ખાવો નહીં! પણ માફકસર ખાધામાંજ ફાયદો છે. માટે મારી દરેક બેહેનપણીઓની ફરજ છે કે ખાતી પીતી યા વાતચીત કરતી વખતે, યાને જેની કામ કંઈ તે વખતે હરેક રીતમાં તમારો અંદાને જાળવશો તો તમને ધણીજ ફાયદો થશે અને તમારાં જાડકાંથી તમારે પગડે ચાલી આ દુન્યામાં સુખી નીવડશે. સેવટે હું મારી સઘલી બેહેનપણીઓને દુવા આપી ખતમ કરું છું.

એ. ડી. પી.

બાબાની માવજત.

(અખનામ કાકર ધનગાંધી સોનાબજ મારતરા.)

વિષય એટલો તો બોલોલો છે કે દુકંમાં તેને પુરતો ધનસાક આપવો ક્યવળ અશક્ય છે, એટલા માટે બચ્ચું વર્ષની ઉમરનું થાય ત્યાં સુધીનીજ તેની માવજત સંબંધી કેટલીક અગત્યની બાબતો વિશેજ અતરે વીચેચન કરીશું. સર્વ કોઈને પોતાનાં ફરજો વાહલાં હોય છે, મારે આ બાબત અગત્યની તેમજ લક્ષ્ય હઈ અવગણ કરવા યોગ્ય છે. યજી ઉં-

મરે પુગેશાં માણસનાં મરણના પ્રમાણ સાથે સરખાવતાં બચ્ચાંઓના મરણનું પ્રમાણ ધણું વધારે હોય છે, તેથી આ બાબતની અગત્ય વધે છે. ઉંમરે પુગેશાં માણસોનાં મરણનું પ્રમાણ હળવે ૨૦ આવે છે, લારે બચ્ચાંઓનાં પેઢલાં પાંચ વર્ષનાં મરણનાં ૧૦૦ થી ૧૧૦ ની રાસ આવે છે. બચ્ચાં-ઓનું પેઢલું વર્ષ પુકું થાય તેટલાં જન્મ પામેલાં બચ્ચાંઓ-માંથી સેકંડે નજદીક ૨૦ ટકા એટલે હળવે ૨૦૦ મરણ પામે છે. લાર પછી પાંચમું વર્ષ પુકું થાય તેટલા વખતમાં નજદીક ૩૩ ટકા એટલે હળવે ૩૩૦ મરણ પામે છે. જુમશે પેઢેલાં પાંચ વર્ષનાં સેકંડે નજદીક ૫૩ ટકા મરણ પામે છે. એ રીતે બચ્ચાંઓનાં મરણનાં પ્રમાણની રાસ સેકંડે નજદીક ૧૦ થી ૧૧ ટકા આવે છે. આ આંકડાઓ ઉપર બ્યાન આપવાની હું વાંચનારને વિનંતી કરું છું, કારણ કે તે ઉપરથી તેને સહેજમાં માત્રમ પડશે કે જનમ્યા પછી પેઢેલાં પાંચ વર્ષનાં બચ્ચાંઓનો કેટલો ભયંકર મરો થાય છે. પુદ મુખર્ શેહરનાં બચ્ચાંઓના મરણનું પ્રમાણ અતિ ધણું વધતું જાય છે, જેથી આ વિષયની અગત્યમાં ખાસ વધારો થાય છે. જે માતાઓ અતિ પીડા ખમી એક બાળકને જન્મ આપે છે, તે કાંઈ તેને મોહોતને અર્પણ કરવાનાં ઈરાદાથી નથી કરતાં, તેપણુ જે અતિ મોટી સખ્યાનો બાળ વયમાં નાશ થાય છે તે તરફ નેગાહ પોહોંચાડતાં એવું દીસે છે કે માતાઓ કુમળી વયે બાળકને જન્મ આપવાનો જે લારે જોખમ પોતાને માથે લે છે, તેને મારે તેઓ પુરતી રીતે લાયક થતાં નથી. નાનાં બાળકોનાં મરણોનાં કારણો પાછળથી વિગતે દરરાવવામાં આવશે, તે પરથી તમને જણશે કે તેમાં કુદરતી કારણો સહીત જે અગત્યનું તત્વ ભેદ્ય હોય છે, તે માણસની બિનસમજ છે. આપણુ જણ્યે છીએ કે દુનીઆમાં જેઓ મોટા ઓધા લેવા માગે છે, તેઓ પ્રથમ તે ઓધાને

લાયક થાય છે લારેજ તેઓ તેને જેમ આપે છે. તેજ પ્રમાણે માતા યનારે પ્રથમ તેને લગતી લાયકત જોળવી જરૂરી છે. આગલ જતાં આપણુ જોધણું કે જે માતાઓ પોતાના બાળકને પોતે ધવાડી શકતાં નથી, તેમને પોતાનાં વાહલાંઓનો ભોગ આપવામાં કેટલું ખમતું પડે છે. બેદર-કાર ધઈ જે રીતની છંદગી પોતે યુગરની બેઠીએ, તે રીત-થી નાવાકેડ રહી, ઓખી દવા, બોઈતી કસરત, ખુશ ઉમંગી કામકાજ, સારો સ્વખાપ, સફારે સુવાનો વખત અને મધ્યમસર રહેવાની તરખીવત જેઓ નહિ હોસલ કરે અને પછી પોતાની લાયકી બતાવી આપા અને ગાય દોરના દુધ ઉપર પોતાનાં બાળકોને નાખી દે, તે માતાઓ ખુલાસા કુદરતી તરીકાથી દુર જઈ ધણે દરજ્જે આવતી ઓલાદનો નાશ કરે છે. નિશાએ ધીખેલા બારે કીસાઓ, દેશે દેશની હકીકત, મેટિક અને ઘીજી જાવો પરિક્ષાઓની મહેલી સરડીચીકેટ કે પદ્ધતિ એ માનની ઈધાની અને નીશાણી છે ખરી, તે છતાં તે વમર સ્ત્રી જતીને કેટલેક દરજ્જે ચાલી શકે, પછુ સંસારના કામમાં આવે એવી સમજણની બિનવાકેરી કંઠી પછુ ચાલી શકે નહિ. તે કસુરનો બદલો કુદરતે કરી રતીમાર છોડતી નથી. આપણા વાહલાંઓનો તે ભોગ લે છે અને આપણને શીખામણનાં શબ્દો સંખાવતી જાય છે, કે તમારી નાવાકેરીનો ભોગ, જે તમે મને હળજો કહવા સાથે અર્પણ કરો છો, તેનો દાપ તમારે પોતાનેજ સર છે; મારે મારી વાહલી બોહનપણીઓને મારી ખાસ વિનંતી એ છે કે તેઓએ સ્ત્રી જતીને અગત્યની આ બાબત ઉપર બ્યાન આપી, પોતાનાં વાહલાં ફરજદોનો નાશ થતો તેમનાથી અને તેટલે દરજ્જે અટકાવે અને કુદરતના કામને સમજીને મદદ કરે. બચ્ચાંના મરણનાં મુખ્ય કારણો દુકંમાં નીચે પ્રમાણે છે:—

૧. બચ્ચાંની નબળો બાંધ.
૨. વધારે નાજીક અને દુરના બાગો સાથે વધારે બોહોલી રીતે જોડાયેલી તેની તાજલી.
૩. બચ્ચાંની પુરતી રીતે નહિ યથલી વધ અને તેથી તેને લાયક પડતાં દહોં તથા તે દહોંની પાછલથી થતી અસર.
૪. કાંત કુટલી વખતની બીમારી અને તે વખતે ધઈ આવતી તાજ.
૫. મા બાપની નબળી દેહ અને કમજોર બાંધ.
૬. ઉપરાંત સારથી સુવાવડ.
૭. સુવાવડની કંઠગી રીત, જેમકે દવા અને રોશની વગરની, પરદાથી ઘેરી લીધેલી, ગપચીવાલી, ઝટરની ચીંચીની નજદીકની, લીલાસની પડોશમાંની, ખરાબ વાસ મારતી જગ્યામાં બચ્ચાંને જન્મ આપી, જે પ્રસંગે તે કમલાં બાળકને અને તેની માતાવાન માતાને રોશની, ચોખી દવા, સુકી જળીન વિગેરેની વધારે જરૂર હોય છે, તે પ્રસંગે અકલાકાંઓ સુધી રાખી મુકવાનો રીવાજ.
૮. જોરાક સંબંધી જુલ, જેમકે, માના દુધને બદલે તરતના જનપેલાં જાવચીને ઝોળતું પાણી અથવા ગાય દોરનું દુધ આપવું.
૯. દેશીઓમાં, તેમાં મુખ્ય કરી પારસીઓમાં, સુવાવડનાં કપડાં જાગીને દવાલે કરવાના રીવાજને લીધે સુવાવડમાં કપડાંની તથા અને જુલ જરી કસર.
૧૦. વખતસર ફેરક ન મુકાવવાથી થતી ખરાબી.

આ ઉપરથી જણાય છે કે જે ત્રાસદાયક પ્રભાણમાં અચ્ચાં-
એ મોહિતના ભાગ થઈ પડે છે, તે કેટલેક દરજ્જે માણસની
બિનસમજથી નીપજે છે.

હવે અચ્ચાંના નખરા બાંધા અને તેની નાજુક તેમજ દુરના
ભાગ સાથે મોહોક્ષી રીતે નેત્રાચક્ષી લાગણીને લીધે જો તેમાં
એક “ઝોરગન”નું દર્દ થાય છે, તો તેની અસર બીજા “ઝોર-
ગન” તથા શરીરના બીજા મોટા ભાગે તેમજ અન્યથા ઉપર
પ્રધરથી જાય છે. દાખલા તરીકે જો અચ્ચાંને યુક્ત થાય તો
તેથી તેને બિપચિયું થઈ આવવાને કારણ મહે છે, જેમ ઉપર
પુગલાં માણસના બાળમાં બનતું નથી. ઉપર પુગેલાં માણસ-
ના શરીરના બાંધો એવા તેના સંયુક્ત રીતે બનેલા હોય છે,
કે તેના શરીરના જુદા જુદા ભાગે પોત પોતાનું કામ અવિકા-
રીક બળવતાં રહે છે—અવિકારીક એટલે તેના શરીરમાં દર-
શેન વધ સંબંધી કાંઈ ફેરફાર થતો નથી, પણ અચ્ચાંની
વધ દરશન ચાલુ રહે છે. અચ્ચાંના દરેક “ઝોરગન” તેમજ
અન્ય સંબંધી હમેશ ફેરફાર થવા કરે છે, એટલુંજ નહિ પણ
રસ્તે રસ્તે અચ્ચાંને દમ લેનાં, બેઠતાં, ચાલતાં, કાંઈ પણ
લાગણી ઉત્પન્ન કરતાં, વિચાર કરતાં વિગેરે શીખતું પડે છે.
અચ્ચાંને દર્દ થાય છે તેની તેને તેજ વખત મારે માત્ર દર-
કત થતી નથી, પણ બિવિધમાં તે તેની ગરાબી કરે છે, એટ-
લે તેની વધમાં ધરાયે કરે છે. દાખલા તરીકે અચ્ચાંને
“રિકેટસ” થાય છે, એટલે હાડકાંનું એવું દર્દ, કે જેથી હાડ-
કાંને ગરાબર ઉપર આવે થતો નથી અને હાડકાં નરમ હોવાને
લીધે વળી જાય છે, હોકકું ધુણું પેટું નીકળે છે, અને હોક-
રી મા યવાની ક્ષીતિમાં આવે છે, સારે થાપનાં હાડકાં વાંકાં
રીકાં હોવાને લીધે અચ્ચાંનો જન્મ આપતી વેળાએ યુક્તકેસી
પડે છે અને કેટલીક વખતે કુદરતી માંમે છુટકારો કરવો અશ-
ક્ય થઈ પડે છે. કુધ્યા દાંત આવતી વખતે અચ્ચાંના શરીરમાં
ધણે ફેરફાર થાય છે. એ ફેરફાર દાંતના પારામાં, યુક્તની
કાષ્ઠીઓ જેમાંથી યુક્ત નીકળે છે તેમાં, આંતરડાંમાં, તેમજ
બીજા ભાગોમાં થાય છે અને તેથી અચ્ચાંની હાલત તે વખતે
એવી તો નાજુક રહે છે કે તેના મોરકામાં, પછી તે કુધ
માંથી હોય કે ગાયતું હોય, તેમાં જરા પુક ફેરફાર કરવો ન
જોઈયે. એમ કરવાથી તેની તનદરતી પર માફી અસર થાય
છે અને અતેસાર, મરડો, તાવ કે બીજાં દર્દો અન્યથા નાતવાની
તેને લાગ પડે છે. વળી એવી વખતે અચ્ચાંને ઉપચિયું થવાને
વધારે સંભવ હોય છે. સારે ઉપચિયું થવાનાં મુખ્ય કારણો શાં
છે તેની આપણે હુંક તપાસ કરીએ. અચ્ચું બે વર્ગનું થાય છે, સ્વાં
સુધી પડે તેણું પુરતી રીતે ખિંચેલું હોતું નથી અને બેનું કામ
તે વખતે ધણું થોડું હોય છે, જે કામ પોતાની પ્રેરણા-સુદ્ધિથી
તે બજાવે છે. તેને ફક્ત દમ લેવાનું, રડવાનું, ગળવાનું, હાથ
પગ હીલવવાનું તથા હસવાનું કામ હોય છે, જે વગર વિચારે
અને ધણુંબધું પોતાની જાણ વગર તે બજાવે છે. આ કામ
અચ્ચું પોતાના બેનના નીચલા ભાગે “પાન્સ”, “મેદલા”
અને “સ્પાઈનલ કોર્ડ”ની મદદથી બજાવે છે. આ ભાગે બે-
નના ઉપલા ભાગે કરતાં વધારે ખિંચેલા હોય છે. જિમરે

પુગેલાં માણસમાં બેનના ઉપલા ભાગે નીચલા ભાગેને થોડે
દરજે પોતાના કાણમાં રાખે છે, એટલે નીચલા ભાગેનાં
પોતાની મેલે થતાં કામો, જેવાં કે હાથ પગ હીલવવાનાં કામો
બેનના ઉપલા ભાગના હોકમકથી અટકી રાકે છે, પણ બે-
નના ઉપલા ભાગે ગરાબર ખિંચે છે સારેજ તેમ બને છે.
અગર એક અચ્ચાંને આપણે ઊંઘી નાખીએ અન્યથા ચમતો
તોડીએ તો તે હાથ પગ ખેંચવા માંડશે, તેમજ હસવા અ-
ન્યથા રડવા માંડશે. મોટા માણસને જો તેમજ કરવામાં આવે
તો તે માટે તો ધણે દરજ્જે હાથ પગ હીલવવાનું કે હસવા
રડવાનું અટકાવી રાકે, તેમ અચ્ચાંથી થતું નથી, કારણ કે
અચ્ચાંનાં બેનના ઉપલા ભાગે મોટા માણસનાં બેનના ઉ-
પલા ભાગ જેટલા ખિંચેલા હોતા નથી અને તેથી કેરમ,
દાંતનું બદાર નિકળતું, કબજીયાત કે એવાં કાંઈથી કારણથી
નીચલા ભાગેની ઉસકેરણીથી અચ્ચાંને તાણ થઈ આવે છે;
એની સાહાય તરીકે તરતનાં જનમેલાં કે ૩, ૪ મહિનાના
અચ્ચાંના માથાં ઉપર જો આપણે હાથ ફેરવીશું તો આપ-
ણને માલમ પડશે કે તેમનાં હાડકાં નરમ અને કુમલાં હોય
છે અને ૨ હાડકાં વચ્ચેનો સંધિ હાડકાંનો બનેલો હોતો
નથી, પણ તેને બધે લચ્યા અન્યથા પાતલી ચામડી હોય છે.
હવે જેમ અચ્ચું વધતું જાય છે, તેમ તેની તાણકાની હાડકાં
કઠણ થતાં જાય છે, કદમાં વધતાં જાય છે અને તેનો સંધિ
જે લચ્યાનો બનેલો હોય છે તેનું હાડકું એક બે વર્ષમાં બની
જાય છે, જે કે કેટલાંક અચ્ચાંમાં તેમ સંધિ વખતે એટલે
આસરે ૩, ૪ વર્ષ થાય છે. એવાં અચ્ચાં રિકેટી, પણ ધણાં
પરો અજરાક હોય છે અને તેમને ઉપચિયું થવાને વધારે
સંભવ રહે છે, કારણ કે તેઓનાં બેનનાં વધવાને વધતો વખત
મહે છે, તેમજ લોહીનો વધતો જથ્થો મહે છે.

આ સાધારણ વિવેચન ખતમ કરી હવે આપણે વિગતો
ઉપર આવીએ. તેમ કરતાં પ્રથમ સુવાવડનો ઝોરો કેવો
જોઈયે, તે આપણું મુખ્ય ધ્યાન એજે છે. સુવાવડનો ઝોર-
ડો અન્યથા લગાવેલો, પુરતી રાશનીવાસે, સૂકી જમીનવાસે,
મટર હવામાં ગંધથી દુર, કંપાથી દુર અને ગપચી વગરનો
હોવો જોઈયે; તેમજ સુવાવડીનું બીજાણું અને અચ્ચાંની ઝોળી
કે પાણીનું સોજું હોતું જોઈયે. પારસીઓમાં લાંબા વખતથી
જે રીવાજ ચાલતો આવ્યો છે, તે એ કે સુવાવડનો ઝોરડો
છેક બેપ તબીબે, ખડકીમાં હોય છે, જે હવા કે રાશની
વચરની ગંધીથી અને ગંધની નજીકની, બીજાશવાલી અન્ય-
થા બીજાશની પડોડામાંની જગ્યાનો બનેલો હોય છે. આગ-
લા વખતમાં બ્યારે વસ્તી ગીચ નહિ હતી, બ્યારે ધરની
ખડકીઓ ધણી મોટી અને સગવડ ભરેલી રહેતી હતી, બ્યા-
રે ખડકીમાં હવા અને રાશણીને દાખલ થવાને વધારે ખુશ્કા
માર્ગ રહેતા હતા, તે વખતે આ રીવાજ કદાચ ધણે નુક-
સાનકારક નહિ નિવડતો હોય, પણ હાલના ગીચ વસ્તીના
કેળમાં, બ્યારે હવા તથા રાશણીના ખોશ્કા ભાગે પુરાઈ
જઈ જ્યાં જ્યાં નજર ફેરવીએ ત્યાં ત્યાં રહેણાણે ઉભાં થતાં
જાય છે અને ધણે એવી રીતે બાંધવામાં આવે છે કે ખડ-

ક્રીડામાં પણ રહેવાની ઓરડીઓ, દુકાનો કે વપાસે માટે ગોઠવણ કરવામાં આવે છે, અને હવા કે રોશણીના પુરતા પુરવા માટે રાખવાની જોઈતી સંભાળ લેવાતી નથી, જેથી ખડકીઓ ઘણી ખરી નાની, સાંકડી, પુરતી રોશણી તથા હવા વગરની હોય છે, સારે એવી ખડકીઓમાં સુવાવક કરવાનો રીવાજ ચાલુ રાખવો નુકસાનકારક છે. સારાં માણે પારસીઓ માટે એક સુવાવકખાતું ઉઘું કરવાની હિતચાલ ક્લેટમંદ નિવડી છે અને તે ખાતું હાલ ચાલે છે તે કરતાં વધારે મોટા પાયા પર ચકાવવાની સઘળી ગોઠવણ નહીં થઈ ચુકી છે. આ ખાતાનો મારી બેઠનપણીઓ જેમ જાને તેમ વધુ લાભ લેશે, તો તેઓ પોતાના તેમજ આપણી આવતી ઓસાદના હકમાં ધણો કાપદો કરશે.

હવે આપણે તરતનાં જનમેલાં અવ્યંત્રી વિશે વિવેચન કરીએ. આ દુનીયામાં અવ્યંત્રીઓ જન્મ પતાંજ તેમની ઉપર બાહેરની હવાની એટલી તો અસર થાય છે કે, ધણું કરીને અવ્યંત્રીઓ જન્મે છે, તેવાંજ રહે છે અને રસથાથી તેમનાં ફેફસાં ને આગળ ચપત હતાં, તે બોહાં થાય છે અને છાતી કદમાં વધે છે. જન્મતી વખતે અવ્યંત્રી રહે છે તે છાતી તેમજ ફેફસાં હવાથી ખુશ્કાં કરવાનો કુદરતનો એક ઉત્તમ ઉપાય છે. જેમ બહુન મેસ ભરીને આપણે ખિત્તીએ છીએ, તેમજ અવ્યંત્રી રહે છે, સારે તેને જોરથી દમ લેવો પડે છે. અને દમ લીધાથી અને હવા જોરથી ફેફસામાં જવાથી ફેફસાં ફૂળે છે. ને અવ્યંત્રી રહે નહિ અને દમ પણ લે નહિ તો અવ્યંત્રીના મોઝામાં આંગળી મુકી ગળું સાફ કરવું, જેથી તેના મોઝામાં આવેલો ચિકણી વરતુ નિકળી જશે અને તે ખુશ્કાં છાતી દમ લઈ શકશે. પછી રીત આંગ ઉપર યંડા પાણીના છાબકા મારવા. એ છતાં પણ અવ્યંત્રી રહે નહીં તો ડોક્ટરની સલાહ લઈ તે પ્રમાણે પટતા ઉપાય કરવા. સંજીવી સરસ રીત એ છે કે ડોક્ટર હાજર નોંધી.

નાયો કાપવા વિષે.

અવ્યંત્રી જન્મ્યા પછી નાયો કાપવામાં આપણાં ધણાઓ કોઈ ચોક્કસ વહેમને લીધે યુદ્ધો છરીના કાપકો વાપરે છે એ ધણું ખુબ બરેલું છે. એથી તે દુદી આગળથી ખેંચાય છે, અવ્યંત્રીને દુગ્ધ થાય છે, અને કોઈ વખતે અવ્યંત્રી નખડું હોવાના સળખથી તેનું આંતરડું બહાર નિકળવા માંડે છે. ખરી રીત એ છે ને અવ્યંત્રીના નાયો સારી ધારની પણ અણી વગરની કાતરથી કાપવો કે કાપતી વખતે તે ઉપર ખેંચાણ થાય નહિ.

અવ્યંત્રીને નહવાડવા વિષે.

એ પછી અવ્યંત્રી આંગ સાફ કરવું જોઈએ, કારણ તેનું શરીર જન્મ્યા પછી ધણુજ ચિકણું હોય છે, ને ચીકસ કદાહી નાખવો જોઈએ, પણ એ કામ ધણુજ સંભાળથી કરવું જોઈએ, કારણકે એ વખતે અવ્યંત્રીનાં ચાંમડી અતિખ નાજુક હોય છે. ને ઓરડો હવાવાળો હોય અથવા યંડીની રતુ હોય તો પેટેસ વેહેતાં ઓરડાના બારી બારણાં એવી રીતે બંધ કરવાં, કે પવન સીધો અવ્યંત્રીના આંગપર દુકે નહિ, કારણ મોઝાં

માણસ કરતાં અવ્યંત્રી આંગ વધારે છીડવાળું હોય છે, તેથી તેમાં યંડી જલકીથી અસર કરે છે, પણ ને ગરમી હોય અથવા ઓરડામાં અવ્યંત્રી આંગ ધોવાને ટેકણે પવન નહિ આવતો હોય, તો બારી બારણાં ઢાંકવાની કસી જરૂર નથી. એમ છતાં બંધ કરીએ તો ઉઘડી ઓરડાની હવા વધારે ગરમ થાય, તેમજ અવ્યંત્રી આંગ ગરમ થાય અને બારી બારણાં પાછાં બિપડતાંજ બહારની યંડી હવા ધણુ જોરમાં અંદર આવે છે અને તેની અસરથી નુકસાન થાય છે. અવ્યંત્રીના આંગ ઉપર પવન ન દુકે તે સંભાળ લીધા પછી એક નાનાં વાસણમાં દુકું સુમેરેતું પાણી રેતીમાં એક સોનાં કપડાંનો કટકો ભેરી પેટેસે મોટું સાચુ વગર ધોવું અને એક નરમ સોનાં કટકીથી નુજી નાખવું; તે વખતે આંખને સાફ કરવી જોઈએ. ને માને કોઈની રસી અથવા પડું જતું હોય, તો અવ્યંત્રીના આંખ સંભળથી દુકાં પાણીથી સાફ કરીને ડોક્ટરની સલાહ પ્રમાણે હવાના પાણીમાં કટકો ભેરી સાફ કરવી જોઈએ. સડીનો ચેપ અવ્યંત્રીના આંખને લાગ્યાથી અવ્યંત્રીના પોપચાના અંદરના ભાગમાં સોને આવે છે, અને ધણી વખતે અવ્યંત્રી કુટ્ટ પચાવી અધાપો આવે છે. આંગનો ચીકસ કદાહી નાખવા માટે અવ્યંત્રી આંગ સાધુથી સાફ કરવું. પેટેસે માથું સાફ કરવું, પછી એક કટકાપર સાચુ લગાડીને આંગ સાફ કરવું અને એક મુકા પણ નરમ તુભાળથી આંગ તુણવું. કેટલાકો કટકાને બદલે અવ્યંત્રી આંગ સાફ કરવામાં "સ્વબ" વાપરે છે, પણ સ્વબમાં છપજતું ભરાઈ રહે છે તેમજ તે વારંવાર બદલવાને બનતું નથી, તેથી સોને કટકો વાપરવો વધારે સારો ગણાય. વળી કેટલાકો અવ્યંત્રીને તખમાં બેસાડીને નહવાડે છે, તે રીત યંડા મુજકામાં તેમજ નવજા બાંધાના બાજમાં ઘણી અનુસરતી છે, કારણ તેથી અવ્યંત્રીને સરદીની અસર થતી નથી. આપણા લોકો અવ્યંત્રીને તખમાં બેસાડતાં નથી, પણ ખોળાપર અથવા પગ ઉપર મચળીને નહવાડે છે, તે રીત પણ ને અવ્યંત્રીના આંગ ઉપર પવન નહિ લીધો હોય અને નહવાડવા પછી તરતજ આંગ સુકું કીડું હોય, તો તખમાં બેસાડીને નહવાડવાની ઉંચેછ રીત કરતાં કોઈ ઉતરતી નથી, બલકે આપણા ગરમ દેશને તે અતુલક છે; પણ અવ્યંત્રીને પગપર મેલીને નહવાડતી વખતે ખાસ સંભાળ રાખવી કે તેનું માથું પગના ઉપલા ભાગ ઉપર એટલે જાતું રહે, કારણ કે માથું નીચે રહેવાથી લોહીનો જોસ તેના બેજા ઉપર થાય છે અને તેથી ઉપલિયું થવાને કેટલીક વખતે કારણ મળે છે.

નાયો દોરાથી ગળામાં લટકાવવા વિષે.

અવ્યંત્રી આંગ સાફ કીધા પછી આપણા લોકો અવ્યંત્રીના નાયો દોરાએ બાંધીને ગળામાં લટકાવી રાખે છે, એ રીત સારી નથી. એમ કરવાથી ધણી વખતે નાયો ખેંચાય છે અને આંતરડું બહાર નિકળી આવે છે, જેને આપણે દુદી બહાર નિકળી છે એમ કહીએ છીએ. ખરી રીત એ છે કે નાયોને સારી રીતે બાંધ્યા પછી એક સોળ સુતરાલો કપ

રામાં વિદ્યાલીને તેને પેટ ઉપર ગોઠવીને ફલેનવનો પાતો બાંધી લેવો. નાભી મળ્યુત બાંધવો જોઈએ, કારણ કોઈ વખત ધણે દીસા બાંધવાથી લોહી અરક્યા કરે છે અને જઝદીથી સુકાઈને ખરી પડતો નથી.

બચ્ચાંને ગોળ અથવા સાકરનું પાણી આપવા વિષય.
કેટલીક માતાઓ પોતાનાં બચ્ચાંને જનનયા પછી થોડે વખતે ધવાડવાને બદલે એક વખત ગોળ અથવા સાકર પાણીમાં પીગલાવીને પાએ છે, અને પછી બે ત્રણ દહાડા સુધી મીઠી ચાહે આપે છે, અને સાર બાદ બચ્ચાંને ધવાડે છે, એ ચાલ કુદરતથી ઉમટી છે એટલુંજ નહિ, પણ તેમ કાષાથી બચ્ચાંનાં હકમાં નુકસાન થાય છે. એવી મીઠી ચીજ બે ત્રણ દહાડા આપવાથી બચ્ચાંનાં પેટમાં ખતાસ પેદા થાય છે, તેનો કોઈ નખોડો થાય છે, તેનાં પેટમાં સુકો ચાહે છે અને તે તરત દહાડા રડવા કરે છે. તેથી બાંધો નખોડો હોવાને લીધે માતા દુધ જેવો દહાડો ખોરાક ખીજે કોઈજ નથી. જો માતા તરતનાં દુધથી બચ્ચાંને બીજ સહવારે સાફ હાજત નહિ થાય અથવા કોઈ અડચણના સમયથી માથી પોતાનાં બચ્ચાંને ધવાડવાને નહિજ અને, તો બચ્ચાંને એક અર્ધ ચમચી સેતુનું એરડીજ આપવું, જેથી તેનાં આંતરડામાંથી કમરો નીકળી જઈને ઓઠો સાફ થાય. માતું તરતનું દુધ બચ્ચાં ધાળાથી નોંધાય એવું છે, તે ઉપરથી માલમ પડે છે કે કુદરત એવું ચાહે છે કે બચ્ચાંનાં આંતરડાં એ રીતે સાફ થવાં જોઈએ; સારે આપણે એરડીજ આપવાથી કુદરતના કામને મદદ કરીએ છીએ.

તરતનાં જનમેલાં બચ્ચાંને ગરમ કપડાંની જરૂર.

બચ્ચાંને સાફ કીધા પછી થંડીની રતુ હોય તો ગરમ કરતું પેહરાવી સુવાડવામાં આવે તો બચ્ચાં ૪ થી ૬ કલાક સુધી જીર્ધાઈ રહેશે અને એટલો વખત બચ્ચાંની માને આસપાસ મનશે. ગરમ કપડાંની બધાં બચ્ચાંને અગત્ય છે, તેનું કારણ એકે તેમની ચામડી વધારે મોટા છીદ્રવાળી હોય છે તેમજ ગરમી ઉપજ કરવાની શક્તિ તેમનામાં થોડી હોય છે અને વળી તેમનો બાંધો નાચુક હોવાને લીધે અને લોહીનું ફરતું પણ જલદી હોવાને લીધે તેમને સરદી જલદી થાય છે અને તેની અસર જઝદીથી નીકળી જતી નથી, જેથી ફેફસાં કે એવાંજ કોઈ બીજા અંગલના ભાગને ને કોઈ અડચણ થાય છે, તો તેથી જીંદગી સુધી હેરાન થાય છે. બચ્ચાંની તનદસ્તીને આધાર જેમ ઘટતા ખોરાક ઉપર તેમજ ઘટતા પોશાક ઉપર પણ છે. જો આપણે એક બચ્ચાંનો ઘટતો ખોરાક આપીએ અને તેનાં કપડાંમાં આમી રાખીએ તો બચ્ચાંને ખોરાક જરવાનો નથી. બચ્ચાંને કેટલાં અને કેવી રીતનાં કપડાં પેહેરાવવાં તેનો આધાર તેના બાંધા ઉપર તેમજ રતુ પર અને રહેવાના મકાનના સ્થળ તથા સ્થિતિ ઉપર રહે છે.

થંડીની રતુમાં તેમને કેવા રીતનાં કપડાં પેહેરાવવાં ?

સુખ્ય કરીને યાંડો પવન ઢુકતો હોય અથવા અતિથ્થ સરદી હોય સારે બચ્ચાંના આંગપર ગરમ કપડાં અવરથવા છે.

બચ્ચાંના કપડાંની બાબતમાં કેટલીક વખત એવું તો બેદરકાર પણું ચલાવવામાં આવે છે કે થંડીની રતુમાં તેમને યુદ્ધ ગરમ કપડાં પેહેરાવવામાં આવતાં નથી. બચ્ચાંને હદ ઉપરાંત થંડી લાગવાથી દિલ્લીની સપાટી પરની જે લોહીની નેસો છે, તે સક્રિયા છે, તેથી લોહીનો બેસ બંદરના ભાગ તરફ ગય છે. જો લોહીનો બેસ ફેફસાંમાં ગય તો સસની થાય છે. જો બેજા પર ગય તો ઉપનિયું થાય છે; એથી ધણું બચ્ચાં મરણ પામે છે. જો બચ્ચાં તનદસ્ત હોય અને ગરમીની રતુ હોય તો પેટ પર એક ગરમ પાતો બાંધવો, જેથી બચ્ચાંને ખોરાક જરી શકે અને એક સૂતરાઈ કરતું પેહેરાવવું; પણ અગર બચ્ચાં નખડું કે અધુરે મહિને જનમ્યું હોય તો ગરમીની રતુ છતાં તેને ગરમ કપડાંની અગત્ય છે. ગરમ રતુમાં પગમાં મેળું પેહેરાવવાની જરૂર નથી, કારણ બચ્ચાંને નાનપણમાં નાચુક રીતે જીવાઈથી તેમજ મોટાં થાય સારે હવામાં એકાએક યતા ફેરફાર ખમી શકતાં નથી. પણ બહાર ફેરવવા લઈ જતી વખતે મને એવી ગરમી છતાં પણ તેનાં આંગમાં ગરમ પેડી હોયતો સાફ, કારણ ગીચ વસ્તીમાં રહેનારાં બચ્ચાંના ધરની હવા અને બહારની હવામાં ધણે ફેર હોય છે, એટલે ધરની હવા ગરમ હોય છે સારે બહારની હવા થંડી હોવાથી બચ્ચાંનાં આંગમાં થંડી લાગે છે, જે ગરમ ફેલેનવના કપડાંથી કેટલેક દરજ્જે અટકી શકે છે, કારણ તેમાં એવો ગુણ છે કે તે આંગની ગરમી જાત્રી રાખવા ઉપરાંત બહારની થંડીની અસર આંગ પર થવા દેતું નથી.

બચ્ચાંનો ખોરાક કેવો હોવો જોઈએ.

બચ્ચાંનો ખોરાક હવા તથા શેરાણીવાલો દોવો જોઈએ, કારણ તેઓ કુખ્યા શેરા સમાન છે અને જેમ ઝાડના શે-પાઓને સફેદી શેરાણી તેમજ ખોશી હવા મળવાથી તેઓ ઉગીને ખીલી નીકળે છે, અને તેની ગેરહાજરીમાં કરમોઈ ગળ્ય છે, તથા મરી ગળ્ય છે, તેમજ બચ્ચાંને ખોશી હવામાં અને શેરાણીવાલી જગ્યા પર ઘડતાં કપડાં પેહેરાવીને ઉછેર્યાં હોય તો તેમનો બાંધો વધારે મળ્યુત અને પિચેલો થાય છે. એક જાખત ધણી અગત્યની છે, અને તે હું બાંચના-રતાં નવ ઉપર કસાવવા માગું છું. તે એ છે કે, બ્યારે કોઈ પણ કેમણે બચ્ચાંની તનદસ્તી સારી નહિ રહે, સારે જગ્યા નદલવાની ધણી જરૂર છે.

બચ્ચાંને માનાં દુધની તથા સંભાળતી જરૂર.

બચ્ચાં જનનયા પછી અને તેને સાફ કરી કપડાં પેહેરા-વ્યા પછી તરતજ અથવા તે પોતાની પેહેલી ઉંઘમાંથી ઉઠે તેવુંજ તેની માને ધવાડવા આપવું. એથી માતું ગમેચયાન સક્રિયાવા મોંડે છે, અને બચ્ચાંનું મોંડું લાગવાથી તેમજ છતી જેવચયાથી દુધની નળીઓ ખોલેલી થાય છે. એ વખતે માતું દુધ પાણી જેવું હોય છે અને તે તરતનાં જનમેલાં બચ્ચાંને માટે ધણું આકર્ષી છે, કારણ તેની નખમી પાચણ શક્તિને મદદ આવે એવી રીતનું તે બનેલું છે. બચ્ચાંને દાંત આવવાની બાબત વિને આગળ ચાલતાં આપણુ જોલીશું,

કોઓમાં પણ રહેવાની ઓરકોઓ, દુકાનો કે વખારો માટે ગોઠવણ કરવામાં આવે છે, અને હવા કે રોશણીના પુરતા ખુલ્લા માર્ગ રાખવાની જોઇતી સંભાળ લેવાતી નથી, જેથી ખડકોઓ થણી ખરી નાની, સાંકડી, પુરતી રોશણી તથા હવા વગરની હોય છે, સારે એવી ખડકોઓમાં સુવાવક કરવાનો રીવાજ આજ રાખવો નુકસાનકારક છે. સારો બાગે ખારસીઓ માટે એક સુવાવકમાં હેનું કરવાની હીસચાક ફતેહદંદ નિવડી છે અને તે ખાતું હાલ ચાલે છે તે કરતાં વધારે મોટા પાયા પર ચલાવવાની સઘળી ગોઠવણ નફો ઘઈ સુકી છે. આ ખાતાંની મારી બેહનપણીઓ જેમ અને તેમ વધુ લાભ લેશે, તે તેઓ પોતાના તેમજ આપણી આવતી ઓસાદના હકમાં ઘણો ફાયદો કરશે.

હવે આપણે તરતનાં જનસેવાં જન્મો વિશે વિવેચન કરીએ. આ દુનીઆમાં જન્મ્યાંઓનો જન્મ ધર્માંજ તેમની ઉપર બાહેરની હવાની એટલી તો અસર થાય છે કે, થઈને કરીને જન્મ્યાંઓ જન્મે છે, તેવાંજ રડે છે અને રડવાથી તેમનાં ફેફસાં જે આગળ ચપત હતાં, તે ખેડમાં થાય છે અને છાતી હકમાં વધે છે. જન્મતી વખતે જન્મ્યું રડે છે તે છાતી તેમજ ફેફસાં હવાથી ખુશ્કાં કરવાનો. કુદરતનો એક ઉત્તમ ઉપાય છે. જેમ જનુન ગેસ ભરીને આપણે ખિન્નથી છીએ, તેમજ જન્મ્યું રડે છે, સારે તેને જોરથી દમ લેવો પડે છે. અને દમ લીધાથી અને હવા જોરથી ફેફસાંમાં જવાથી ફેફસાં ફૂળે છે. જે જન્મ્યું રડે નહિ અને દમ પણ લે નહિ તે જન્મ્યાંનાં મોઢાંના આંગળી મુઠી ગળું સાફ કરવું, જેથી તેના મોઢાંમાં એવેલી ચિકણી વસ્તુ નિકળી જશે અને તે ખુશ્કાં સાથી દમ લઈ શકશે. પછી તેના આંગ ઉપર થંડા પાણીના છાપકા મારવા. એ છતાં પણ જન્મ્યું રડે નહીં તો ડૉક્ટરની સલાહ લઈ તે પ્રમાણે ધટતા ઉપાય કરવા. સજીથી સરસ રીત એ છે કે ડૉક્ટર હાજર જોઈએ.

નાયો કાપવા વિષે.

જન્મ્યું જન્મ્યા પછી નાયો કાપવામાં આપણાંમાં ઘણાંએ કાઈ ચોક્કસ વહેગને લીધે યુદ્ધો છરીના કાપકો વાપરે છે એ પણ જુલુમ ભરેલું છે. એથી તે દુદી આગળથી જોવાય છે, જન્મ્યાને દુઃખ થાય છે, અને કાઈ વખતે જન્મ્યું નબળું હોવાના સમજાથી તેનું આંતરડું બહાર નિકળવા માંડે છે. ખરી રીત એ છે જે જન્મ્યાને નાયો સારી ધારની પણ અણી વગરની કાતરથી કાપવો કે કાપતી વખતે તે ઉપર જેચાણ થાય નહિ.

જન્મ્યાને નહવાડવા વિષે.

એ પછી જન્મ્યાનું આંગ સાફ કરવું જોઈએ, કારણ તેનું શરીર જન્મ્યા પછી ઘણું ચિકણું હોય છે, જે ચીકાસ કહાડી નાખવો જોઈએ, પણ એ કામ ઘણીજ સંભાળથી કરવું જોઈએ, કારણકે એ વખતે જન્મ્યાની ચાંચડી અતિથ્વ નાટ્યક હોય છે, જે ઓરડા હવાવાળો હોય અથવા થંડીની રડુ હોય તો પેહેલ પેહેલાં ઓરડાના બારી બારણાં એવી રીતે બંધ કરવાં, કે પવન સીધો જન્મ્યાના આંગપર ટુકે નહિ, કારણ મોઢાં

માણસ કરતાં જન્મ્યાનું આંગ વધારે છીંદવાળું હોય છે, તેથી તેમાં થંડી જલદીથી અસર કરે છે, પણ જે ગરમી હોય અથવા ઓરડામાં જન્મ્યાનું આંગ ધોવાને દેકાણે પવન નહિ આવતો હોય, તો બારી બારણાં ટાંકવાની કરી જરૂર નથી. એમ છતાં બંધ કરીએ તો ઉઘડી ઓરડાની હવા વધારે ગરમ થાય, તેમજ જન્મ્યાનું આંગ ગરમ થાય અને બારી બારણાં પાછાં બિઘડતાંજ બહારની થંડી હવા ઘણાં જોરમાં અંદર આવે છે અને તેની અંસરથી નુકસાન થાય છે. જન્મ્યાના આંગ ઉપર પવન ન ટુકે તે સંભાળ લીધા પછી એક નાનાં વાસણમાં કુકું સુગરનું પાણી રેડી તેમાં એક સોળાં કપડાંની કટકા બોરી પેહેલે મોઢું સાથુ વગર ધોવું અને એક નરમ સોળાં કટકાથી તુછી નાખવું; તે વખતે આંખને સાફ કરવી જોઈએ, જે માને કાંઈથી રસી અથવા પડું જતું હોય, તો જન્મ્યાની આંખ સંભાળથી કુકાં પાણીથી સાફ કરીને ડૉક્ટરની સલાહ પ્રમાણે દવાના પાણીમાં કટકા બોરી સાફ કરવી જોઈએ. રસીનો ચેપ જન્મ્યાની આંખને લાગ્યાથી જન્મ્યાનાં ચોપચાના અંદરના બાગમાં સોળે આવે છે, અને ઘણી વખતે જન્મ્યાને કુણુ થવાથી અંધાવો આવે છે. આંગનો ચીકાસ કહાડી નાખવા માટે જન્મ્યાનું આંગ સાથુથી સાફ કરવું. પેહેલે માથું સાફ કરવું, પછી એક દરકાપર સાથુ લગાડીને આંગ સાફ કરવું અને એક સુકા પણ નરમ તુલાથી આંગ તુણવું. ફેટલાકા કટકાને બદલે જન્મ્યાનું આંગ સાફ કરવામાં “સ્પૅન્” વાપરે છે, પણ સ્પૅન્માં જીવજંતુ ભરાય રહે છે તેમજ તે વારંવાર બદલવાને બનતું નથી, તેથી સોળે કટકા વાપરવા વધારે સારો ગણાય. વળી ફેટલાકા જન્મ્યાને તબખાં બેસાડીને નહવાડે છે, તે રીત થંડા મુઠકામાં તેમજ નબલા બાંધાના બાગમાં ઘણી અનુસરતી છે, કારણ તેથી જન્મ્યાને સરદીની અસર થતી નથી. આપણા લોકો જન્મ્યાને તબખાં બેસાડતાં નથી, પણ ખોળાપર અથવા પગ ઉપર મસળીને નહવાડે છે, તે રીત પણ જે જન્મ્યાના આંગ ઉપર પવન નહિ લીધો હોય અને નહવાડવા પછી તરતજ આંગ સુકું કાઢવું હોય, તો તબખાં બેસાડીને નહવાડવાની ઉમેછે રીત કરતાં કાંઈ ઉતરતી નથી, જ્યારે આપણા ગરમ દેશને તે અનુકૂલ છે; પણ જન્મ્યાને વચપર પેલીને નહવાડતી વખતે ખાસ સંભાળ રાખવી કે તેનું માથું પગના ઉપલા ભાગ ઉપર એટલે જોડું રહે, કારણ કે માથું નીચે રહેવાથી લોહીનો જોસ તેના ભેગા ઉપર થાય છે અને તેથી ઉપલિયું થવાને કૅટલીક વખતે કારણુ મળે છે.

નાયો દોરાથી ગળામાં લટકાવવા વિષે.

જન્મ્યાનું આંગ સાફ કીધા પછી આપણા લોકો જન્મ્યાને નાયો દોરાએ બાંધીને ગળામાં લટકાવી રાખે છે, એ રીત સારી નથી. એમ કરવાથી ઘણી વખતે નાયો જેચાય છે અને આંતરડું બહાર નિકળી આવે છે, જેને આપણે દુદી બહાર નિકળી છે એમ કહીએ છીએ. ખરી રીત એ છે કે નાયોને સારી રીતે બાંધ્યા પછી એક સોળાં સુતરાણી કપડાં

ડાખાં પિટાલીને તેને પેટ ઉપર ગોઠવીને ફેલેનકનો પાતો બાંધી લેવો. નાંધો મળ્યુત બાંધવો નોંધે, કારણ કોઈ વખત ઘણે દીસે બાંધવાથી લોહી ઝરવા કરે છે અને જલદીથી સુકાઈને મરી પડતો નથી.

બચ્ચાંને ગોળ અથવા સાકરનું પાણી આપવા વિષે.

કેટલીક માતાઓ પોતાનાં બચ્ચાંને જનમ્યા પછી ચોરે વખતે ધવાડવાને બદલે એક વખત ગોળ અથવા સાકર પાણીમાં પીગવાવીને પામે છે, અને પછી બે ત્રણ દહાડા સુધી મીઠી માહે આપે છે, અને સારા બાદ બચ્ચાંને ધવાડે છે, એ યાત્ર કુદરતથી ઉલટી છે એટલુંજ નહિ, પણ તેમ કોષાથી બચ્ચાંનાં હકમાં નુકસાન થાય છે. એથી મીઠી યીજ બે ત્રણ દહાડા આપવાથી બચ્ચાંનાં પેટમાં ખતાસ પેદા થાય છે, તેનો કોડો નખસો થાય છે, તેનાં પેટમાં ચુકા ચાએ છે અને તે રાત દહાડો રડવા કરે છે. તેનો બાંધી નખસો હોવાને લીધે માના દુધ નેવો હલકો ચોરાક બીજે કોઈજ નથી. જો માના તરતના દુધથી બચ્ચાંને બીજી સહવારે સાફ હાજત નહિ થાય અથવા કોઈ અડચણના સબબથી માંથી પોતાનાં બચ્ચાંને ધવાડવાને નહિજ બને, તો બચ્ચાંને એક અર્ધાં અમીનો સોજું એરડીજી આપવું, જેથી તેનાં આંતરડામાંથી કચરો નિકળી જઈને કોડો સાફ થાય. માતું તરતનું દુધ બચ્ચું ધાવવાથી નોશાબ આવે છે, તે ઉપરથી માત્રમ પડે છે કે કુદરત એવું માહે છે કે બચ્ચાંનાં આંતરડાં એ રીતે સાફ થવાં નોંધે; સારે આપણે એરડીજી આપવાથી કુદરતના કામને મદદ કરીએ છીએ.

તરતનાં જનમેલાં બચ્ચાંને ગરમ કપડાંની જરૂર.

બચ્ચાંને સાફ કોષા પછી થડીની રતુ હોય તો ગરમ કુરતું પેહેરાવી સુવાડનામાં આવે તો બચ્ચું ૪ થી ૬ કલાક સુધી જીખાઈ રહેશે અને એટલો વખત બચ્ચાંની માને આસાસ મરશે. ગરમ કપડાંની બધાં બચ્ચાંને અગત્ય છે, તેનું કારણ એકે તેમની ચામડી વધારે મોટા છીદ્રવાળી હોય છે તેમજ ગરમી ઉત્પન્ન કરવાની શક્તિ તેમનામાં થોડી હોય છે અને વળી તેમનો બાંધી નાજુક હોવાને લીધે અને લોહીનું ફરતું વધુ જલદી હોવાને લીધે તેમને સરદી જલદી થાય છે અને તેની અસર જલદીથી નિકળી જતી નથી, જેથી ફેફસાં કે એનાં કોઈ બીજા અંગના બાજને જો કોઈ અડચણ થાય છે, તો તેથી હાંદગી સુધી હેરાન થાય છે. બચ્ચાંની તનદરતીને આધાર જેમ ઘટતા ચોરાક ઉપર તેમજ ઘટતા ચોરાક ઉપર પણ છે. જો આપણે એક બચ્ચાંને ઘટતો ચોરાક આપીએ અને તેનાં કપડાંમાં ખામી રાખીએ તો બચ્ચાંને ચોરાક જરવાનો નથી. બચ્ચાંને કેટલાં અને કેવી રીતનાં કપડાં પેહેરાવવાં તેનો આધાર તેના બાંધા ઉપર તેમજ રતુ પર અને રહેવાના મકાનના રચન તથા સ્થિતિ ઉપર રહે છે.

થડીની રતુમાં તેઓને કેવા રીતનાં કપડાં

પેહેરાવવાં ?

મુખ્ય કરીને થડો પવન ઝૂકતો હોય અથવા અતિબહુ સરદી હોય સારે બચ્ચાંના આંગર ગરમ કપડાં ગરમવા છે.

બચ્ચાંના કપડાંની બાબતમાં કેટલીક વખત એવું તો બેદરકાર પણ ચલાવવામાં આવે છે કે થડીની રતુમાં તેમને મુદલ ગરમ કપડાં પેહેરાવવામાં આવતાં નથી. બચ્ચાંને હદ ઉપરાંત થડી લાગવાથી દિવની સપાતી વરની ને લોહીની નેસા છે, તે સંક્રિયાય છે, તેથી લોહીનો બેસ અંદરના ભાગ તરફ બધ છે. જો લોહીનો બેસ ફેફસાંમાં જાય તો સસની થાય છે. જો બેમ પડે જાય તો ઉપચિત્ત થાય છે; એથી ઘણું બચ્ચાં મરણ પામે છે. જો બચ્ચું તનદરત હોય અને ગરમીની રતુ હોય તો પેટ પર એક ગરમ પાતો બાંધવો, જેથી બચ્ચાંને ચોરાક જરી શકે અને એક સુતરાઉ કુરતું પેહેરાવવું; પણ અગર બચ્ચું નખણું કે અધુરે મહિને જનમ્યું હોય તો ગરમીની રતુ છતાં તેને ગરમ કપડાંની અગત્ય છે. ગરમ રતુમાં મોઝાં પેહેરાવવાની જરૂર નથી, કારણ બચ્ચાંને નાનપણમાં નાજુક રીતે જીવાથી તેઓ મોટાં થાય સારે હવામાં એકાએક થતા ફેરફાર ખમી શકતાં નથી. પણ બહાર ફેરવવા લઈ જતી વખતે ગમે એવી ગરમી છતાં પણ તેનાં આંગમાં ગરમ પેટી હોય તો સાફ, કારણ ગીચ વસ્તીમાં રહેનારાં બચ્ચાંના ઘરની હવા અને બહારની હવામાં ઘણો ફેર હોય છે, એટલે ઘરની હવા ગરમ હોય છે સારે બહારની હવા થડી હોવાથી બચ્ચાંનાં આંગમાં થડી લાગે છે, ને ગરમ ફેલેનકના કપડાંથી ફટલેક ફરજી એટલી શકે છે, કારણ તેમાં એવો ગુણ છે કે તે આંગની ગરમી જલદી રાખવા ઉપરાંત બહારની થડીની અસર આંગ પર થવા દેતું નથી.

બચ્ચાંનો ચોરાક કેવો હોવો નોંધે.

બચ્ચાંનો ચોરાક હવા તથા રોશણીવાસો હોવો નોંધે, કારણ તેઓ કુમરના રોષા સમાન છે અને જેમ આડના રોષાઓને સૂકીને રોશણી તેમજ ખોલી હવા મથવાથી તેઓ ઉગીને ખિલી નિકળે છે, અને તેની ગરદાજરીમાં કરમાઈ જાય છે, તથા મરી જાય છે, તેમજ બચ્ચાંને ખોલી હવામાં અને રોશણીવાસી જગ્યા પર ઘટતાં કપડાં પેહેરાવીને ઉછેર હોય તો તેમનો બાંધો વધારે મળ્યુત અને ખિસેલો થાય છે. એક બાબત ઘણી અગત્યની છે, અને તે હું વાંચનારનાં મન ઉપર ફસાવવા માટું છું. તે એ છે કે, બપોરે કોઈ પણ ઉંઠાએ બચ્ચાંની તનદરતી સારી નહિ રહે, સારે જગ્યા બદલવાની ઘણી જરૂર છે.

બચ્ચાંને માનાં દુધની તથા સંભાળની જરૂર.

બચ્ચું જનમ્યા પછી અને તેને સાફ કરી કપડાં પેહેરાવા પછી તરતજ અથવા તે પોતાની પેહેલી હકમાંથી ઉઠે તેવુંજ તેની માને ધવાડવા આપવું. એથી માતું ગર્ભસ્થાન સંક્રિયાવા માંડે છે, અને બચ્ચાંનું મોઝું લાગવાથી તેમજ છાતી મેંઝવાથી દુધની નળીઓ ખોલેલી થાય છે. એ વખતે માતું દુધ પાણી જેવું હોય છે અને તે તરતનાં જનમેલાં બચ્ચાંને માતે ઘણું અકસીર છે, કારણ તેની નળીની વાચણ શક્તિને માફક આવે એવી રીતનું તે બનેલું છે. બચ્ચાંને દાંત આવવાની બાબત વિષે આગળ ચાલતાં આપણુ ખોલીશું,

પરંતુ હાલ તુરંત દાંત આવવાની સુદૃઢતા મનુષ્ય નાત અને પશુઓ વચ્ચે શો ફરક છે, અને તેનું કારણ શું છે, તેની હુંકે નોંધ આપણે લઈએ. આપણાં બચ્ચાને દાંત આવતાં ૭ મહિના પુરા થાય છે, પણ જનનપરોમાં ફેટલાકાં યોડા દાંત સુધાં જનને છે, અને બાકીના દાંત યોડા દહાડામાં પુરા થાય છે, તેમજ બીજાં બે, જેમને જનમતી વખતે દાંત હોતા નથી, તેઓને ૧, ૨ મહિનામાં બધા દાંત આવે છે. આ તથાવતનું કારણ એ છે કે જનનપરોમાં પ્રમેશ્વરે જે પ્રેરણાબુદ્ધિ મુકી છે તેથીજ તેઓ પોતાનું પોષણ અને બચાવ તેમજ પોતાની આલાદનો વધારો કરે છે અને તે શિવાય બીજું કંઈ તેમને શિખવાનું નથી જેથી હુંકે સુદૃઢતાં તેમની મા તેમજે સ્થાગ કરે છે અને આ બચ્ચાની એક બીજાં ઉપર પ્રીતિ લાંબો વખત ચાલુ રહેતી નથી, પણ મનુષ્ય નાતના બચ્ચાને તો રક્તે રક્તે દન મન તેમજ નીતિની દ્રવણથી લઈ યુક્ત અક્ષયમંદ માણસ થવાનું છે અને તેથી તેમને પોતાની માના રક્ષણની જરૂર લાંબો વખત રહે એવું પ્રમેશ્વરે નીમોણું કાઢેલું છે. એમ થવાથી માતા ખાર બચ્ચાંપર વધો જાય છે જેથી સચ્ચરી અને હેત સહિત, કાંઈથી દેજમારીની દર-કાર કયાં વિના, તેણી પોતાનાં બચ્ચાની સઘળી સરસ મદદમાર, નિત તેમજ શિક્ષક થઈ પડે છે. હવે કુદરતનો આ કાષ્ઠો શિક્ષા વગર કાંઈથી તોડાતો નથી. જો કોઈ આ પોતાનાં બચ્ચાં તરફની ફરજ બજાવવા ના પારે છે, અથવા અક્ષમાતથી કે દર્દથી પોતાનાં બચ્ચાને દુઃખ આપી શકતી નથી, તો તે બચ્ચું પશુપંક્તિ તવાઈને મરી જાય છે, અથવા ઇવે છે તો તેની હાલત ધણીજ કંબાળ થાય છે. તેનાં શરીર તથા હાથ પગ માસ તથા ચરબી વિનાનાં લાકડાંના છોરાં જેવા સોલી વગરના થઈ જાય છે, તેની ચામડી શીકી મારે છે અને બીમરાધ જાય છે અને બચપણમાં તેનો પદપણનો એકેરો તેમજ તેનું વારંવારનું વિલાપ બરેલું રડતું એ સમજી તે મુગાં પશુની કાહાણી ખુશી રીતે દેખાડી આવે છે, પણ જો એવાં બચ્ચાને માતું દુઃખ આપે તો, જાણે પરીઆનાં બાગમાંથી બહારી લાવેલું હોય તેમ તેનું વિલાપ બરેલું રડતું બંધ પડશે, તેનો એકેરો તેની કુદરતી હાલતમાં બિચી રહેશે, શરીર તેમજ હાથ પગ ભરાતા જશે, ચામડી સાથે તેમજ રતાસ પકડતી જશે અને તેનું મોહું હરતું મારાં. માનાં દુઃખ ધાવતાં બચ્ચાં પોતાના જન્મ પછી વધે એકની અંદરની ઉમરે સેકડે ૧૮) ટકાને સુમારે મરણ પામે છે. માતા દુઃખ વગર બચ્ચું ઉધારતું પાછું મુશકેળ છે, અને તેમ કરતાં મરણ તથા બીજાં ખરાબ પરિણામો નિષ્કળ છે, જેમાં ધણી સંબાળ બરેલી માવજતથી માતા યોડા ધડાડો પઈ શકે, ને નીચલી વિગતોપરથી જણાશે. હીઝીમાં મોહું નાખીયું શેઠર ને ફ્રાન્સ દશમાં અગિય કા-લમાં આવેલું છે, સાં નાવાસ બચ્ચાં પાળવાની એક ઓસ-પિટલ છે, જેમાં બચ્ચાને માત્ર યોડા દહાડાજ રાખી ધવા-ડનારી આપાનું દુઃખ આપે છે અને પછી તેને ગામ મોકળાં સાં પછી તે વૈતું થાય સાં સુધી આપાનું દુઃખ આપવામાં

આવે છે, તેમ છતાં પણ સાં સેકડે ૩૩ ટકા બચ્ચાં મરણ પામે છે એવી ગણત્રિ થઈ છે. હવે યુદ્ધ ફ્રાન્સની રાજ-ધાની પૈરીસમાં કેવો મામલો છે તે આપણે જોઈએ. સાંની ઓસપિટલમાં એવો રીવાજ છે કે બચ્ચાં ઓસપિટલમાં વધારે લાંબો વખત રહે છે અને સાં સુધી પાછું કરી તેમને ધવાડનારી આપાના દુઃખર ઉછેરવામાં આવે છે, અને પછી ઉપરના બોરાક ઉપર ઉછેરવામાં આવે છે, જેથી સાં સેકડે ૫૦ ટકા બચ્ચાં મરણ પામે છે એવી ગણત્રિ થઈ છે. વળી ફ્રાન્સના પ્રાચીન શેઠર મહીરસની ઓસપિટલમાં સેકડે ૩૩ ટકા બચ્ચાં મરણ પામે છે, એવી નોંધ થયેલી છે અને તેનું કારણ એ કે સાં બચ્ચાને આપાનું દુઃખ મલતું નથી, પણ તેમને ઉપરના બોરાકપર છવાડે છે.

આ ગણત્રિ ઉપરથી માલમ પડે છે કે સુધરેલાં દેશમાં પણ મા પોતે ધવાડતી નથી, તો બચ્ચાં ભારે સખ્યામાં મરણ પામે છે. એ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે માતાને પોતાનાં બાળકને ધવાડવાની કુદરત તાકીદ કરે છે.

ધવાડતી વેળા માને ખુશાળ રહેવાની અગત્ય.

ભારે માતા યુરસે ભરાયથી કે વિલાપ કરતી હોય, ભારે તેણીએ પોતાનાં બચ્ચાને ધવાડતું ન જોઈએ, કારણ તે વખતે તેનું દુઃખ બિગડી જાય છે અને તે તેનાં બચ્ચાના હકમાં ગુસ્સાન બરેલું છે. બચ્ચાં પૂર તેની માનો ખાર હોય છે તો દુઃખ વધે છે.

દુધની બનાવત તથા પ્રમાણ—વજન.

હવે દુધની બનાવત વિષે આપણે જોઈએ. દરેક દુધ, પછી તે મનુષ્યનું હોય કે ગાય દોરનું હોય, તેમાં પાણી અને ચાર નક્કર પદાર્થ—કેઝીન, માખણ, ખાંડ અને ખાર—કરી આવે છે. પરંતુ આ પાંચ બીજે જુદાં જુદાં દુધમાં વધતા ઓ-છ પ્રમાણમાં આવે છે, ને નીચે લખેલી વિગતો પરથી જણાશે. હવે આ પાંચ બીજ વધતી ઓછી હોય છે તેથીજ જુદાં જુદાં દુધનું પ્રમાણ-વજન, જેને ઇંગ્લેન્ડમાં “રેપેસિટિક એવિલિટી” કરી કહે છે, તે વધતું ઓછું હોય છે. ભારે પ્રથમ પ્રમાણ-વજન અથવા “રેપેસિટિક એવિલિટી” એટલે શું તેનો હુંકે ખુલાસો કરવો અવશ્યનો છે. વજનના સખ-ધમાં સમલી ઓળેનો મુકાબલો પાણી સાથે કરવામાં આવે છે અને પાણીને તે માટે ‘ગુનિટ’ એટલે એકતા આંકડા તરીકે લેવામાં આવે છે. હવે કોઈ બીજ બીજનું એક કરતાં વધુ થા ઓછું ને કોઈ વજન થાય તે તેનું પ્રમાણ-વજન અણખ; દાખલા તરીકે, એક માપના ગલાસમાં ૧૦૦૦ આં-ઘિસના મારકા સુધી પાણી ભરી પછી જે તેનું વજન કરશે તો તે પાણી વજનમાં ૧૦૦૦ આંઘિસ થશે, અને તેટલાજ મારકા સુધી તેમાં દુધ ભરશે અને તેનું વજન કરશે તો દુધનું વજન ૧૦૩૨ આંઘિસ ઉપર થશે, જેથી માના દુધનું પ્રમાણ-વજન ૧૦૩૨ કહેવાય છે. હવે આપણે માના બધી બનાવતની તપાસ કરીએ. તે બનાવત નીચે પ્રમા-
પાણી..... સેકડે ૮
નક્કર પદાર્થ.....

નકર પદાર્થમાં ખાંડ, કેરીન એટલે 'દુધના જે ભાગમાંથી પતીર પશુ અને છે તે, માખણ અને ખાર કરી હોય છે. એ કેટલા કેટલા પ્રમાણમાં હોય છે, તે નીચલા કોષ ઉપરથી જાણી શકાય.

દુધની બનાવતનો કોષ.

પાણી.....	આડ ૬૫	ચાણ ૬૫
નકર પદાર્થ.....	૮૯ ૬૩	૮૭ ૬૩
તેમ	૧૨ ૬૩	૧૨ ૬૩
(૧) ખાંડ.....	૧૧ ૬૩	૪૧ ૬૩
(૨) કેરીન.....	૨ "	૪૧ ૬૩
(૩) માખણ લગભગ.....	૨૧ "	૩૧ ૬૩
(૪) ખાર.....	૬ ૬૩	૦૧ ૬૩

અષ્ટીનું દુધ માતાં દુધને ઘણું 'અર' મલકું આવે છે.

અચ્ચાની પાચન શક્તિ અને તેમાં ખોરાક જરૂર થવાની ક્રિયા.

કેરીન સાથે બેઝ પપલુ ફેસિફેર ઓલ લાઈમ (જલ્દર જેવો પદાર્થ) હાડકાની બનાવતમાં મોટા જથ્થામાં આવે છે. જેમ અચ્ચુ મોટું થતું જાય છે, તેમ કેરીન વધારે નિકળતું જાય છે, અને અચ્ચાની વધ થયા માટે જેમ કેરીનના તેમ પીછે દરેક ઝીજનો, એટલે માખણ, ખાંડ અને ખારનો વધારો થતો જાય છે. રફતે રફતે અચ્ચાની હોજરી બાકરમાં ફેરવાઈ જાય છે, હોજરીનાં સ્નાયુ વધે છે, પાચન શક્તિ વધતી જાય છે અને અચ્ચુ પીત્તને બારી ખોરાક ખાવાને શક્તિવાન થાય છે. ૭) મે મહીને દાંત કુટવા માંડે છે, તે દેખાડી આપે છે કે હવે અચ્ચુ યોગ્ય વખતમાં દુધ ઉપરાંત પીત્તને ખોરાક લઈ શકશે. ને અચ્ચાને અણુઘટી ખોરાક આપવામાં આવે તો તેને ઉઘડી કે હાજત થયા કરે છે, તેમજ જ્યારે તે પોતાની માતું દુધ ઘણું ધાવે છે ત્યારે પણ તરત જ ઉઘડી કરે છે. ઘણો વખત અપરિત ખોરાક ચાહુ રાખવાથી અચ્ચાને મરદો તથા નાકીતી થાય છે, પણ ને એક વખત એમ થયા પછી શરૂઆતમાં ઘટતો અને જલ્દીથી જરૂર થાય એવો ખોરાક આપવામાં આવે, તો અચ્ચાની શક્તિ વધતી જાય અને તેથી રફતે રફતે બારી ખોરાકની તે જરૂરી થકે. અચ્ચાને ઘણો ઝાડો થાય છે, ત્યારે ઘણી વખત તેનાં માખણ માત્ર દવાપર બરોસો રાખી, ખોરાક પર બિલકુલ ધ્યાન આપતાં નથી, એમ કરતું બુદ્ધ બરેલું છે. નાતું અચ્ચુ તેની ઉમરની સરખામણી પ્રમાણે ઉમરે પુણેમાં માણસ કરતાં વધારે ખોરાક લે છે, કારણ મોટું માણસ ખોરાક ખાય છે તેમાંથી યોગ્ય ઘણો રદ થાય છે, અને બાકીનાથી તેનાં કામ કરવાના તેજશ ધસાવડા બાજનો પુરાવો થાય છે, તેને ગરમી મહે છે, તથા શક્તિ આવે છે, પણ અચ્ચુ ખોરાક ખાય છે, તેથી ઉપર જણાવેલી ૪ જાણેદો ઉપરાંત તેના કદમાં અને વજનમાં દિનપર દિન વધારો થાય છે, ને કે પુખ્ત ઉમરે પુણ પછી તેનાં કદમાં વધારો થતો નથી. એ પ્રમાણે અચ્ચાની વધ થયા માટે તેને વધુ ખોરાક

જોઈએ છે, તોપણ ને "ઓરગન્સ" થી તે પચે છે, તે ઘણાં નખાં અને નાણુક હોય છે, માટે તેની શક્તિ ઉપરાંત તેઓ ખાસ કામ લેવું નહિ જોઈએ. અચ્ચાનાં જડમાં લાંબો વખત દાંત વગરનાં હોય છે, અને મોઢાંમાં આવેલી યુકની કોઠલી-ઓ એટલે જેમાંથી યુક નિકળે છે અને જે યુક ખોરાકની ચોક્કસ વસ્તુઓ, જેની કે આટાની બનેલી વસ્તુઓ-શેઠલી, પાંદ, બિરકીટ ઈલાહિને યોરે દરજ્જે નરમ કરે છે અને જે-વવાની શક્તિ ધરાવે છે, તે યુકની કોઠલીઓની બનાવત સંપૂર્ણ હોતી નથી, તેથી અચ્ચાનો ખોરાક પતંગો તથા સેફે-લમાં પાચન થાય એવો જોઈએ અને તેમજ કુદરતે માતાં દુધની બનાવત કીધી છે, જે ઉપરાંત તે સાત મહિનાનું થાય તે પહેલાં તેને પાંદ કે બિરકીટ આપવાં નહિ જોઈએ. અચ્ચાના બાળમાં ખોરાક હોજરીમાં અને લાંબી જલ્દીથી આંતરડામાં જાય છે અને હોજરી અને આંતરડામાં જરૂર થઈને બાકી જલ્દીથી બહાર પડે છે અને હોજરી ખાસી થયેથી અચ્ચાને પાછી ભુખ લાગે છે. અચ્ચામાં આંતરડાનું સંકોચવાતું કાર્ય મોઢાં માણસ કરતાં વધારે જલ્દીથી થાય છે અને તેથી તનદરસ્ત અચ્ચાના બાળમાં દહાણમાં તેને ૩) ૪) વખત હાજત થાય છે. ઝાડો પીકા રંગનો હોવો જોઈએ, કારણ કેતેજમાંથી પીતની પેદાસ થાય છે અને તે પીતને લીધે ઝાડોના રંગ પીકા માલમ પડે છે. જ્યારે પીત કમતર થાય છે, ત્યારે ઝાડો ચીકણો અને સોદ થાય છે.

[સાંધણ છે.]

સુખી થવાનો રસ્તો.

ક દીપસ એક વદ માણસની સાથે યાત્રી થીત કરતાં મે' તેને કણ કે "કાકા, આ દુન્યા રૂપ અને સંકટથી ભરેલી છે, અને સુખી થવાનો રસ્તો સુદઘ હેખાતો નથી." ત્યારે તે ધરડો પુરૂષ જોશ્યો કે "અરે જુવાન પુરૂષ! તું એટલો હીનત વગરનો અને નાઉનેદ ના થા. તું ખેત-રમાં જા, લાંબી તને સુખી થવાની રસ્તો મળશે, કેમકે મને પણ તે રસ્તો એક ખેતરમાંથી મળેલો છે."

તે સાંભળી હું થોડી વાર અચરત યાત્રી વીચારમાં પડ્યો, કે સુખી થવાનો રસ્તો ખેતરમાંથી અને શી રીતે મળશે, તેની મને કાંઈ સમજણ પડી નહી. હું મોટા અદેશમાં હતો તેવામાં તે ધરડો આદમી પોકારીને બોલવા લાગ્યો, "અરે જુવાન પુરૂષ, તું એટલો વીચારમાં શા માટે પડ્યો! તું કહે સહચારે ઉઠીને ખેતરમાં જા અને લાંબો તને રસ્તો માલમ ન પડે તો મને કહેજે. મને પક્ષી ખાતરી છે કે તું લાંબો જ પ્યાન રાખીને ત્યારે તરફ તજર કરીશ, તો બેશક તને રસ્તો મળ્યા વગર રહેશે નહી."

પછી બીજે દીવસે ગોટ પડેલીએ ઉઠીને ખેતરમાં ગયો અને બધી વસ્તુઓ તરફ ધ્યાન રાખીને જોયું, પણ તે રસ્તા મળ્યો નહીં. કોઈએ જવાબ દીધો નહીં; તેમજ કોઈની નજર મારા ઉપર પડી નહીં; તેથી હું નીરાશ થઈ પાછો ઘેર આવ્યો, સારે તે ઘરમાં માથુસે અને પુછ્યું કે તમે ખેતરમાં શું શું જોયું તે મને કહો? સારે મેં જવાબ દીધો કે—

“મીઠાં અને પુરાણોદાર પુણ્યોમાંથી નીર્મળ પાણીનો એક એરો વહેતો હતો તે મેં દીઠો. ગમે જોયું લાગ્યું કે તે એક મધુર ગીત ગાય છે. મેં ધ્યાન રાખીને તેનો મધુર અવાજ સાંભળ્યો, પણ મારી સાથે વાતચીત કરવાની તેનામાં મુદત શક્તિ ન હોતી કે હું તેને પુછું કે બાઈ સુખી યવનો રસ્તો ક્યાં છે? જુદાં જુદાં પક્ષીઓને મેં ઉડતાં જોયાં. તેઓ મધુર સ્વરે ગાતાં હતાં, અને કેટલાંક તો પોતાનો માથો બાંધવા સાફ પોતાનાં મોઢાંમાં કેટલીક વસ્તુઓ ધારીને લઈ જતાં હતાં. નીર્મળ અને ચળકતા પાણીના અરાઓમાં ખરકા અને તેની માતા તરતાં હતાં. એક ઝાડની નીચે એક ગરબી પોતાનાં બચ્ચાંનું સેવન કરવા સાફ બેઠેલી હતી. ઝાડની ઉપર કરોળીઓએ ફાંખાં જેવો ચળકેતો અને ઝીણો તાર કાટવામાં રોકાયેલા હતા. ઝાડની બીજી બાજુએ મેં એક ગોઝળાખને દીઠી. તે પોતાનાં કાંટલાંમાંથી પોતાનું શીંગડાંવાળું માથું બહાર કઢાડતી હતી; અને એકએક પાછું મોઢું ખેંચી લેતી હતી. મેં જુદે જુદે ઠેકાણે કાઠીઓને કામે લાગેલી જોઈ. તેઓ પોતાના દરમાં આવનાર એકદુ ધરતી હતી. સાં મેં ઉઠેલી મધમાખને પણ દીઠી, અને જેમ કામથી છુટીને મજુરો પોતાનાં ઘર તરફ દોડે છે, તે પ્રમાણે તેઓ પોતાના મધપુરા તરફ દોડતી હતી. મેં એક કુતરાને દીઠો, તે મેઢાંનાં ટાળાંની વચ્ચે કરતો હતો, તે મેઢાંઓ નીલંબપણે ચરતાં હતાં અને આસપાસ ફુટતાં હતાં. તેઓ સુખી હોય, એવું મને લાગ્યું. તે સમજાણોને મેં પુછ્યું કે સુખી યવનો રસ્તો ક્યાં છે, પણ તેઓએ મને જવાબ દીધો નહીં. મેં ઘણી વાર પોદડીને કહ્યું કે, બાઈએ, તમે અને સુખી યવનો રસ્તો ખતાવો, પણ તેનો પ્રયત્નર મળ્યો નહીં, માટે હું સ્થંબી નાઉંએ યઈ પાછો ઘેર આવ્યો. કાકા, તમે મને ફાકટ મેલે નત આપી.”

આ ઉપરથી તે વહુ-પુત્ર-બોલ્યો કે, “શું” તે આ સર્વ વસ્તુઓ તરફ ધ્યાન રાખીને જોયું અને તે પરથી કાંઈ પણ બોધ મળ્યો નહીં? તને પેલા અરાએ જણાવ્યું નહીં કે હું આગસુ રહેવાને સર્વેસો નથી, પણ નહીને જઈને મળવા માટે ઉતાવળ કરવી જોઈશે, કેમકે નહીની સાથે મહાસાગરને જઈ મળી શકાય. તેણે વળી એવું નહીં જણાવ્યું કે અરોને તથા પુણ્યને પાણી પાઈને લાભ કરવાથી તેને ઘણી ખુશી ઉપજે છે. વળી પુણ્યે તેનો ઉપકાર ખતાવવાને ઝગની ઉપર ચુપન કરવાને. વાંકાં વળેલાં શું તારી નજરે નહીં પડ્યાં? વળી પક્ષીઓને પોતાના માળ બાંધતાં અને તેમનાં બચ્ચાંને વાસ્તે ખોરાક લઈ જતાં તે દીઠાં, તે ઉપરથી તને એવું મા-

લમ નહીં પડ્યું કે ખીજને સુખી કરવાં, એજ પોતાને સુખી યવનો માર્યે છે?

“જુવાન બતકો પોતાની માતા પાસેથી તરવાને પોતાનું શરીર ઉડાં પાણીમાં સમતોષ રાખવા કેવાં શીખતાં હતાં! મરથીનાં બચ્ચાં પોતાની માતા દુકમ માની તેની પાંખ હેઠળ કેવાં બસાઈ બેઠેલાં હતાં તે ઉપરથી તને એવો બોધ નહીં મળ્યો કે તારી મા નીચ તને જે શીખામણ આપે અને નીચ તારે વાસ્તે ઈશ્વરની પ્રાર્થના કરે તો તેની આસાં પ્રમાણે ચાલવું એમાંજ સુખ છે?”

“કરોળીઓને બારીક તાર બીજાઓ વારેવારે તોડી નાખતા હતા, તોપણ તે કાયર થયા વગર અને હીમત છોડ્યા વગર પાછું પોતાનું કામ ચલાવતો હતો. ગોઝળગણ પોતાનાં ઘરનો બોલને પોતાની પીઠ ઉપર ફેલી ખુશીથી રાખતી કે અને કાઠીએ યોગાસાને વાસ્તે પોતાના દરમાં ઘણો ભરી ચુકવાને કેવી ખુશીથી મેદનત કરતી હતી. તે દીઠું કે મધમાખ મીઠાં મધનું એક પણ દીપ્તું વ્યર્થ જવા દેતી નહીં. એ સમજાં ઉપરથી શું તને એવો બોધ નહીં મળ્યો કે ફરોલીઓની પેઠે નાંઘેલી છતાં ધીરજ રાખીને આ દુન્યામાં પોતાનું કામ ક્યાં જવું, ગોઝળગણની પેઠે પોતાનાં ઘરનો બોલને પોતાની પીઠ ઉપર ખુશીથી ખમવો, કાઠીઓની પેઠે દસર કરવી, અને મધમાખોની પેઠે હલોગી ધવું, અને જે દરેક વસ્તુ મળે તે ફાકટ નાખી દેવી નહીં?”

“બરવારના કુતરો બરીય અને લાચાર મેઢાંઓની ફેલી સમજા રાખતો હતો અને પોતાના ઘણીના દુકમ ફેલી રીતે બચવો હતો, તે તે દીઠું, તે ઉપરથી શું તને આવું માનમ નહીં પડ્યું કે આ જમતમાં પોતાનું કામ અને પોતાની દુકમ બચવો જવું તેમાંજ સુખ છે. આ સમજાં ચેતવણીથી શું તને બોધ નહીં મળ્યો? તે જે જે પદાર્થો જેવા તે સમજાં તને શીખામણ આપતા હતા, અને બોધ દેતા હતા સારે શું હું બેઠેરા યઈ ગયો હતો? શું ખેતરોએ પોતાના હાથ લેવા ફરીને નહીં જણાવ્યું કે હલોગ એજ સુખ છે અને આગસુ રહેવાથી પાપણે આખાં જમતના અને આપણા કીર્તારના ચુંદેગાર યથે લીયે.”

ધરડા કાઠાની આ બધી વાત મારાં મનમાં તીરની પેઠે લાગી. મેં માફ માથું નીચું નમાવ્યું, અને મારાં મોઢાંને શરમાઈથી લાગવા માંડી, કાણુ ખેતરોમાં જે મને ચેતવણી મળી તે હું મુખે સમજ્યો નહીં હતો અને જે શીખામણ મને પક્ષીઓએ અને ઝીણાં જનાવરોએ શીખતી તેથી હું ભેરકે કેવળ અજાણ્યો હતો.

પણ આ બક્ષા અને ધરડા માથુસે મને સતોષ ઉપમળ્યો. હું તેની આગેલી શીખામણથી તેને ઉપકારી યઈ પાડ માઉં છું. તેની શીખામણના વચન મેં મારાં દીકરાં કોતરી રાખ્યાં અને હવે મારી પક્ષી ખાતરી યઈ કે આ ખેતરોમાંથી જે બોધ આ ધરડા માથુસે મળ્યો હતો તે ઘણેજ ઉપામ ને અસરકારક હતો. મારા જાણવામાં સારી પેઠે આવ્યું કે સર્વ શક્તિવાન ઈશ્વરની મરજ પ્રમાણે વર્તવું એજ ખઈ સુખ છે.

MISS G. J. PATEL.

આ “સી ખેત” ઉપન્યાસ કોરમાં તા. ૭૦ હાલની રીઠમાં કમરે દેવે તોપ મેઢાંમાં મારે કામમાં કાવચક બેઠેલાં છાંડ, ઈ.

કીરદાસા શેઠિયનું મોતી યાને મુદર ઝેમોગ.

રથનાર મીસ મેંદ્યાનુ કાવસણ દાવર
આ નાની પશુ અસરમાર નાવેન છપાઈ ગાહોર
પડી છે કીમત સાડા ચાર આના.

કરેનાડી ગાસી ગળહ અરીસ
હાલમેંદ-સમજીયત ફરીજી રતન L M & S
ગાહરનું પાહડાવનુ સરવે રામનુ કામ કરા
સાથે દાહરપદનુ કામ અસરની દેશી તેગજ દાવના
બમાનાની સુધરેની કલા મુજબ ખામ ગતે બખવેછે
હેકાણુ—અહાકાંદ કામ અસર પદનો અનુકૂળ વની પડા
ર મા તમા ન બકેધારી રર ખ ન મ મે કી અ ખબ.

તમામ ખોરદેહ અવસ્તા

જેના અપેખ, યથા, પાચો ગેટ, જની પતેવો ની
આરશી, પચીસ યથેતો, બાને, આકરખો આક
રીનો, મતેખ, વેદેશાનું મુકતદાના દહ કામો ઉપ
પદનાના હજીવને ॥ હા નીજે શેરની ચેતાએસ
હવા નીરગો, આધીરબારો મો ઇમતો અને એ વ
ગેર સરના અવસ્તાનું મોહુડું પુસતક જેના
જેનુ સંપુરણ, સકાઈદાર અને શુધ્ધ બેઠાઈનું
પુસતક બીજી હેકાણીથી આજ સુધીમા કા
પશુ પ્રગા યથુ નથી એ પુસ્તક મોટા નાક
અક્ષરમા છાપડું છે, જેથી તે ધણીજ સેકાઈથી
વચાઈ રામજ ઇ અને આખા તાણીની પડતી રાખી
કીમત—પુસ્તક એના રૂપયા ચાર વધારે ન
કાનજ પર છપાવેલીના રૂપયા આઠે સહથી સરસ
નહા કામ ૫૨ લાખેલીના રૂપયા ૫૬૨ પોસ્ટલ
રૂપૅ વાલીના રૂપા ૩૮૦ આડીનો રૂપા ૧૦૦ તથા રૂપૅ
વાલીના રૂપા ૫૫૨૨ે હિન્દ સ્ત્રીમ પ્રેસમાથી મલશે

છ આ ના વાલી

ખોરદેહ અવસ્તા બાહર પડી છે.
પોસ્ટલ એ આનો
કચસરે હિન્દ સ્ત્રીમ પ્રેસમાથી મચાવી લેવી

સાઉન્ડી એન્ડ કુપની, લીમીટેડ

પાંચાના, આગતો,
હારમોનીઅમો, ગીતાર,
કીરસ, મેનરોવાઇન, ત
થાજતજતના વાજીત્રો
મયુક્રીઃ (પાવન) ૧૦ લ
મતા નના નવા ચોપાન્યા
દરેરે અમારે લા આપેછે
સમલી તરફના ડગલો
તથા મીતાગ માઉટ કરીને

ધણી સંપ્ત રીતે ફરેમમા બડવામા આવે છે
સાઉન્ડી એન્ડ કુપની, લીમીટેડ, મુબઈ
સો મિતની કાઇલો માટેના
પુન્દર છાંડો.

સી મિત ચોપા પાની પાઈલ માટે ૫૫૫૫ શો
બાપમાન પુઠા ખાસ બનાવવામા આવના ૭૦
ગાંધી ખાસ દાવ તેઓએ આ મા નમના ચો
પાના મોકલી આપસથી તે બાધી આપમામા આ
પશે એ પુષ્પ ધણી મુદર કોરીગથી ખાસ બ
પાવેના છે એ તે મુઠાની નો લીધા વગર મુન
કીમત ૩૫૫ લેવામા આવશે નીમત—પુઠા
તથા બધાઈ સાથે ૬૦ નમ દીઠ ૩૦

તલન નવીજ પપના અને આજ સુધીમા
બહાર નહી પડેલી

ખોરદેહ અવસ્તા.

મચમામા રહે એની નાના કદની ચોપન જેનુ કદ
આવર લખાઈમા ૫૫ ઇંચ તથા પાંદળાઈમા ૩૫૫ ઇંચ
છે એ ચોપન ચોખાવમાન પુઠા સાથે એનપુકેશન થે
સમા થાવી સરસ બધાની છે એ પુસ્તક ૧૧૦ સકા
નુ ધાડુ દહાર નવા છતા સરવેરે ખરીદે વચાને
બની રોકે મટે કોમવ તેની ધબીજ મચચુલ બધાઈ
સારે માન આના ખારેની રાખી છે તથા તેની રી
લી બધાઈ સામની થોડી બહીત સામની જેના પુઠા
કોપર ચાત બરેશવત સાહેબની સુનેરી નીલીની સબી
આપમામા આવી છે તેનો રૂપા ૫ થો પોસ્ટલ ૦૫૦
એ પુસ્તકમા નામ યથા, નીઆરથી ગેટી,
પતેવો, નીરગો, બાને નમસકારો ઉપતાત નવ
વસતો છાપન કરવામા આવી છે
કચસરે હિન્દ છાપાખાનામાથી મલશે

❀ સ્ત્રી મિત્ર. ❀

— સુ સાં ક ણિ યુ—જી લા ઈ ૧૮૯૨. —

૧. ઘર સંસારી કેળવણી—(લખનાર TWO OLD MAIDS).....	૬૩
૨. કાચને કાપનાર હીરો—(લખનાર મીસ મેટ્રેનાનું કાવચ્છ દ્વારા).....	૧૦૩
૩. “હુપી વેલી” ની અમારી ચેલેન્જમાં—(લખનાર G. J. PATEL).....	૧૦૫
૪. અન્ધાંની માવજત—(લખનાર ડાક્ટર મનભાઈચ સોરાબજી મારતી).....	૧૦૭
૫. એક બાલી પરતી—(લખનાર G. J. PATEL).....	૧૧૦
૬. દીપુ મુલતાન—(લખનાર આશી).....	૧૧૫
૭. બરવાનું ચયા વીરો—(લખનાર G. J. PATEL).....	૧૧૮
૮. ગાયનની રાણીનું પોસાકખાનું—(લખનાર G).....	૧૧૯
૯. પરચુટલુ	૧૨૦

શ્રી મિત્ર

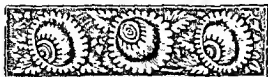

STRI MITRA: OR THE LADY'S COMPANION.

પ્રસ્તક ૪૫.

લુહાર્થ ૨૮૯૨.

અંક પચાસ.

શ્રી ધર સંસારી કેળવણી મા-
યાને એક ખરી કેળવાયતી માતા પોતાનાં
બાળકોને કેવી રીતે ઉપાધે છે.

માતાઓ તથા બેટીઓ માટે એક વાર્તા.

મકરાણુ ૩૨ પું.

માફી.

નચેરસાના આત્મા પછી ત્રીજે દહારે
દીનપાર્થના મોરખમાં સર્વ જણ એકાં
મર્મ્યા. દરેકના મેદશ પ્રસાદ દીસતા
હતા. સુખ ક્ષયપર બેસીને કાંઈ બરતી
હતી. જન, કે જે સુખ ધારતી હતી
તેમ તે દહારે સંકપાદેજ પાછો ફર્યા હતા.
તે તેણીની આગમ બેસીને વાંચતો હતો.
બોરોદ તથા પીરોન ચીતાર કરતાં હતાં,
જેમાંની એક મધ રાખીને કરતી હતી,
જ્યારે પીંછ તે વેવતીની કાની હીમાંથી હડી સાં જતી હતી.
જ્યારે જોયણ કાંઈ ચોપડી વાંચતાં હતાં અને દીનપાર્થ જે-
વણ બરતાં હતાં, તેઓ જેઝ પીરોનની એમ કરતાં જોઈ
અનન્યોષીની તેણી તરફ ભેળા લાગ્યાં.

“પીરોન મારેથી ચીતાર થતો નથી.” હલ્લે સરવાલે
બોરોદ બોલી. “તું જેવી ચીજી છે તેજ માફક ટગવોળી
લીજાંને તું ચીજી કરે છે.”

“એમ કાંઈ નહીં ભાવતી, કે એના મારી તરફનાં બેચા-
ણને લીધે તે લીધે છે! અને ધણું અજળ લાગે છે કે હું
તુને ગમે તે કવીની કલ્પના શકતી આપું છું. તોયી તું તે
લેતી નથી.”

“પણ પીરોન હું શા ઉપર કવીતા જોડું, તારી ઉપર કે
ટગવોળી કે કારણ કે હાલ તો આપણે તે બેઝ મીનો માટે
ભાત કરતાં હતાં, અને તમે બેઝમાં કાંઈ કવીતા જોડવા જેવું
હું જોઈ શકતી નથી.”

“મારી અંદરની નહી. ખરા ?” પીરોનએ પકાઈથી તે-
ણીની આગમ પોતાનું મોઢું લઈ જઈને કહ્યું. “જો તારામાં
કવીની કાંઈ ચોડી પણ કલ્પના શકતી હો તો મારા મેદરા-
માંથી તું કવીતા જોઈ શકતો.”

જેણે તે પોતામાંથી પુતળાં તરફ,
થયો તે અનન્યોષીમાં તરફ જાય,
માણુ પકાડ્યો હતો તેણે માણુસાઈ અવતાર,
નહીં હતો તેના રૂપરૂપના કાંઈ પાત.
યં પદાર્થ દીધ તેમ તે થયું નામ,
અણુ પકાડ્યો દેવ તે પા સહજન સુરજ કીણ,
વહી હવે તેનાં મોહાંમાં ભેડું દહારું મુસાલ,
કે નહીં અંદર મરીજાઈ કરી શકે તે મોસાલ.

“સાંભળું બોરોદ તુને એમ બોલતું જોઈતું હતું. જેણું
હું મારા પોતાના મેદરાપરજ કવીતા જોડી શકું છું.”

“તારા પોતાનાં મેદરાપર કવીતા ? કાંયે પીરોન. હું તો
એમ ધારતી હતી કે તું કાંઈ બીજાની જોડેલી કવીતા બો-
લતી હતો. હું ખરેખર તારી પાસ માફ માંગું છું. અને
નહીં ખજાર હતી કે તારામાં આવીથી જાગી શકતી હશે.”

“અને આ છેલ્લી થકી વેર અને પણ ખજાર હ હતી,
પણ બોરોદ, તું ચોતે બે કરી નહીં બંધી શકે તો કાંઈની
તરફથી કરીને કાંઈ નહીં તારી તરફે થોડી બેસાડતી, પણ
તું બે કોરોશ કરે તો તારેથીની લખાઈ શકાય બે. જરા
તારી આસપાસની થોડી બીજો તરફ ને. પછી તેની ખુબી-
ઓનો નાસા અનામાં વીચાર કર, અને તેને એક કવીતાનાં
આકારમાં મુકી દે. કેમ બોરોદ, આજે વીચાર મળેનો અને
નવો નથી ?”

“એટલો તો નવો છે” તેની બેઠને હસીને કહ્યું. “કે બે
આપણે તે જાહગીરપર લખીને મોકલીએ તો તે તેમાંથી
ઝીક અથવા લેડીન કવીતા જોડી દહારે, તે મારી અજેજ
કવીતા કરતાં દેડતી બપકાઈતી લાગે. પીરોન, તે તારા થેલા
વીચારથી મળેને એટલાં તો અજળ કાંઈ છે કે તેવણે પો-
તાનું બરવાનું મુકી દીધું છે.”

“હું એટલી તો ખુશી થઈ હોજ કે મને બીજાં લોકોનેથી મારા જોવાન આનંદ સુ કરવા ગમે છે.”

“જવાબ પાતું, દરેક મીઠાની દહ હોય છે,” દીનનાથ અરધા ગંભીર અને અરધા પીરોળના જવાબ પુરાણ અવાજે બોલ્યાં. “મને તો એમ લાગે છે કે તમે એક કામ હોડીને બીજું કરાજો તે માટે તમારું પોતાનું જ હેતુ દર્શાવે છે.”

“હા, પણ મમાની બધાં સુધી ગીતાર પાડવા માટે મને હસ-કરણી થાય નહીં, હાં સુધી તે કામે થોભતું બેઠો. કપીતા બાઈ કાંઈ દેશોમાં મુલાકાત આપવા આપતાં નથી અને બ્યારે આવે છે, સારે મને તો ઘણી ખુશાલી લાગે છે.”

“તારે તો મને બીક છે પીરોળ, કે તું મને ઘણાં સખ દીકરી ધારણે; ગમે તેવી તે મુલાકાતો ખુશાલીભરી હોય તો પણ મારે તેને ઝાણું ઉનેજણું આપતું બેઠોય નહીં. જો તું એમજ ધારતી હોય કે જે મીઠાનો સોખ થઈ આવે સારજ તે કરવી, તો મારા ધારવા પ્રમાણે તું કદી તારી જીવન-ગીમાં એકબી ગંભીર વીચાર કરી શકે નહીં. તું કદાચ મારા વીચારને હસી કહાડશે, પણ પીરોળ, તારી આ ઉમરે તુંને તારા પોતાપર કાણુ રાખવા શીખતું બેઠોય. હવે તું મોટી થઈ સારે તુંને તારામાં થોડું ધણું જોરશીદનું મક્કમ મન ઉમેરતું બેઠોય. માલ દીકરી, હવે જે કંઈ આવું દશમીર અને ગંભીર જેઈ ના કર. હું તારા પુરાણ ખવાસ દુર કરવા નથી માંગતી. સાચું તે માટે તું મને વધારે વાહાલી છે, પણ જેમ હું તારી પાસ તારી દશમીરીમરી લાગણીપર કાણુ રખાવા માંડું છું, તેમજ પુરાણ લાગણીપરજી રખાવા માંડું છું.”

પીરોળ થોડીક પહેા સુધી તદન સુખ બેસી રહી. તેણી એકદમ એટલી તો ખુશાલીમાં આવી ગઈ હતી કે જે વેલાએ આપણને આપણી લાગણીઓપર કાણુ રાખવાનું ધણું મુશ્કેલ થઈ પડે છે, અને તે અટકાવવાની કોઈએ જરાક પણ કા-ચેસી કોશિસ આપણને સખ અને નીરવજ લાગે છે, તે વેલાએ આંખમાં આંસુ આવે છે. પીરોળ કાંઈ તદન ખામી વચ-રતી ન હતી કે આવી લાગણીઓને દુર કરી શકે, જે કે તેમ થવાનું કારણ આપનાર તે માતા હતી, કે જેને તેણી ઘણાં વાહુચથી આહતી હતી, તેાપણ તેણીએ પોતાપર કાણુ રાખી તેમ થવા દીધું નહીં. થોડીક પત્રની સખત મેદનત પછી તેણીએ પોતાનાં મનને શાંત કીધું અને એક ઘણી ખ્યામતી કાડી કરી તેણીની માતાએ જે કાંઈ કહ્યું હતું તે પર ગંભીરતાથી વીચાર કરવાને કમ્પ્રાકાત આપી અને પાછી અગાઉની માફકજ ખુશાલ દીસવા લાગી.

“મમા, જે મારા રસોઈગીમાં એટલી જાંથી તો ભુલે કી-ધીજ, કે હું નહીં ધારતી કે તે મારેથી આને ખરાખર થઈ શકશે. જો મને તમારી સાથે સીવવા દેવો, હું ઘણીજ સંભા-ળણી સીવસ અને તમારા જેવુંજ સફાઈકર રાખસ અને વ-લી સીવતાં સીવતાં મારેથી વાળની થઈ શકશે.”

દીનનાથએ કમ્પ્રાક કીધું અને હસીને બોલ્યાં કે તેણીએ ગમે તેટલી વાત કરવી. તેપણનાં આ હસવામાં કાંઈ એવું

સમાપ્ત હતું કે જેથી પીરોળનું હેતુ ખુશાલીથી ધપકવા વાળતું અને તેણી સમજ ગઈ કે કાંઈ છુપી શક્તીથી તેણીના માતા તેણીનાં મનના વીચારો અને લાગણી તથા જુરસાએ પામી ગયાં હતાં.

“નમ્ર, એ તું શું વાંચવામાં એટલો બધો યુદાયો છે! મુસાફરીની બાબતો વાંચે છે! જે જાણ ખાનગી તું આ બાબત વાંચે છે તે પરથી હું તો એમજ સમજ કે તું કાંઈ વધારે જાડી બાબત વાંચતો હશે.”

“હા, પણ તેવી મીઠા વાંચું તેવી હાલતમાં નથી.” તે ધીમેથી હસીને બોલ્યો.

“તુંને ખબર છે નમ્ર કે જેથી એક વખત આવે એ પડી વાંચી હતી, અને તે શું કામ? કદત એટલાજ વસ્તો કે મારો એક ખુબસુરત મારીતો હોકરો એવી બાબતમાં ઘણી મજાદ લે છે. આ એપડી વાંચવા પછી મારો ધણેથી વીચાર થયો કે હુંથી હોકરોનો પોશાક પેદા કરી તારી પછાડે આવું. બધાંમાં એમ કીધાથી મારી એવી તો બાખવાખી થતે! પણ પછી મને વીચાર આવ્યો કે હું એમ કંઈ તો ગમા પપાને ધણું ગમે નહીં. નમ્ર, તું શું એમ નથી ધા-રતો કે હુંથી તે પોશાકમાં એક ઘણાજ ખુબસુરત હોકરો જેવી લાગતે.”

“એટલી તો ખુબસુરત,” તે દુસીને બોલ્યો કે “મને બી-હક છે કે ઘણે વખત સુધી તું તે પોશાકમાં છુપી રહી શકે નહીં, સુખ્ય કરીને તારા આવા વીટવાલા બાસ સાથે.”

“મારી વાહલી પીરોળ, તું આને એટલા બધા ખુશ મીઠામાં કેમ છે.” શુલે કહે. “ગમે અઠવાડિયે તું એટલી દશમીર હતી અને હમણું ઉદ્દા નણુ દહાડા થયા તો—”

“એટલી તો થેસી ગાંડી બની ગઈ છું કે તુંને બીહકરાવ્યા કંઈ છું. હા પણ જો તુંને તેનું કારણ ખબર હતે.”

“પીરોળ, જોને હવે તપસાના ના કર, કહી દે.” દીન-નાથ એવા દેખાવથી બોલ્યાં કે પીરોળ તરત તે સમજ ગઈ.

“પરમ દહાડે તોફાનમાં શું શું ખનાવેો બન્યા તેનું તારી કતીની કચપના શક્તીથી નેટહું લખાણથી બ્યાન થાય તેટલું કર. તું કોઈને બીહક લાગે તેવી રીતે સદસારીને કરશે નહીં તો કોઈ તારી વચમાં તાપસી પુરશે નહીં.”

નમ્ર પોતાની બેઠન આગ્રજ બેઠો હતો સાંધી હડી ગયે અને પીરોળએ તરતજ હાં બેસીને તોફાન તથા તેમાંથી થવતા છુટકારાની ઘણાં ટકા ચઢાવવાને વાત શરૂ કીધી, પણ તેણીએ એવી તો ચાલાકીથી દરેક જણનાં નામ છુપાવ્યાં કે તેમાંથી બચનાર તથા બચાવનાર કોણુ હતું તે જરા પણ ખાવજ પડ્યું નહીં. શુલ આ વાતમાં એટલી તો ચુંતાઇ ગઈ કે પીરોળની ખુશાલીને આ બનાવ સાથે શું લાગતું વલગતું હતું તે વીશેનો સવાલ પુછવા માંગતી હતી તે પણ ભુલી ગઈ.

“તું એમ તો નહીં કહેવા માંગતી કે તેને તેના પોતાના બાપને બચાવ્યો હતો? ” બ્યારે પીરોળ દમ લેવા એક પલ થોભી સારે તેણીએ પુછ્યું, “તારી વાત, એવી તો કદા જેવી છે પીરોળ, કે હું જાણતી નહીં કે તે કેમ માતું.”

“તું ફક્ત એટલું જ વીચાર કરતી કે જ્યારે તે જવાન પેદાશવાને તે કેડુંબના ઘણી તથા જાપને પાછા આપશે હશે સારે તેની લાગણીમાં કેટલો ફેરફાર થયો હશે.”

“નહી પીરોળ, તું જેવી રીતે તેવું વર્ણન કરે છે તે પરથી તો હું કાંઈ તેનો ખ્યાલ કરી શકતી નથી.”

“હું બહુતી નહીં યુગ્મ, પણ હું ધાર્ણ કે હું તો તેનો ખ્યાલ કરી શકું છું! તારે ગમે તો હું તારું માથું ધુલુલ, અને ડાહી દેખા, પણ હું તો હવે તે આસને આસને સાથેત કરી આપશ, પણ તું મારા પેદાશવાન વીશે શું ધારે છે?”

“કે મને તેની સાથે જોડાણ કરવા ગમે છે, અને હું જેટલા ઈચ્છે તેટલી તેની વખાણ કરવા ગમે છે, પણ હવે આજે બહુ કાલે કહ્યું?”

“તેમાંનાં એક સુખ્ય ભાગ લેનાર.”

“શું! તારાં કોઈને મોકલાયેલી પુઝાની પુઝાની ગંઝાવું કે?”

“નહી” પીરોળએ હસીને જવાબ દીધો; “ફરીથી પારખ!”

“એક માછીમારે કહ્યું.”

“નહી.”

“તેમાંથી ગમેતા મારાં માસીનાં જોડાણાણનાં એક ખાસીએ!”

“ફરીથી જોડું, યુગ્મ.”

“સારે તો પીરોળ, હું વધારે પારખી નહીં શકતી, તેથી કહી દે.”

“યુગ્મ તું ઘણી સુરખ છે; શું તે વખતે મેદરજાઈ અને ભાગ એજી—માં નહીં હતાં કે તે તેજોને કેમ નહીં વીચાર કોણ? પણ મને કાંઈ તેજો તરફથી ખગર નથી પડી.”

“ભાગ!” યુગ્મ બોલી હસી, “શું તેને કાંઈ એ પીરોળની ખગર હતી?”

“કાઈની પીળાના કરતાં વધારે, વાહલી યુગ્મ,” દીનજાઈએ સાવચેતીથી પછી માથાથી જવાબ દીધો. પીરોળએ જે બહુ કહ્યું તે અને તે દીવસની સદવારની મારી યુગ્મનીનાં વીચારને એકઠા કર અને હું ધાર્ણ કે જાણીને ભાગ હું ચોતેજ સમજશે.”

“સુખ્ય કરીને આજે પુરાવા સાથે” પીરોળ ભાગનાં માથાંપર એવી રીતે હાથ યુગ્મને બોલી કે યુગ્મ તેના માથાંપરનો જામ તરત જોઈ શકી. તેણી તરત સમજ ગઈ અને પોતાનાં બાઈને વગગી પડી. જ્યારે તેને યંડી પાડવાની કોશિશ થીથી, પણ તેણીથી થોભાવું નહીં અને તેણીની આંખમાંથી એકદમ આંસુઓ પડ્યાં.

“આંસુઓ! મારી નાહી યુગ્મ! મને તો જા હરતા મેદરનો આવકાર નેઈયે” યુગ્મને કોઈનો ધાદરો અવાજ સમજાવ્યો. અને તરતજ તેનાં માસાંએ તેણીને એક ખાખા જેવા પારથી કોડી કીધી.

“ભાગ?” ફક્ત એજ ભાગ તેણી બોલી શકી.

“મારી યુગ્મ તું કાંઈ તેને વાસ્તે શીકર ના કર. ખરે ખરો સ્વાદો અને મજાનું મન એજ ફક્ત સુધારાની નીકળતી તરીકે હું માથુંજ અને જે ભવીપની ચાત તે પુરવાર કરશે તો તેની આગલી બુદ્ધિ માફ કરવામાં આવશે.”

“અને—અને”

“મારી દીકરી, તું શું બોલવા માંગેછ તે બધું હું સમજું છું. મેં આમજ એમજ ધારણું હતું કે તારું પાપ કદીની માફ નહીં થઈ શકાય તેવું હતું, પણ જો હું હમણાં એમની ઈચ્છા હોઈ કે તું તે લાલચની સામે ચઢ શકતે તોયી તે” તે માટે પુરતું ખમ્યું છે, અને હવે તો આપણે બન્ને કાંઈ બન્યું નહીં હોય તેમ સવધું બુદ્ધિ ભરું નેઈયે.”

ચોરા વખતમાં યુગ્મ શાંત થઈ અને તેણીનો બપ એટલો તો જોતો રહ્યો કે બન્ને સ્વપનો જોતી હોય તેમ તેણીને લાગ્યું. તેણી વીચાર કરવા લાગી કે જે સખત મનનાં તથા ધાતકી ખચસના અને જવાનોની ભુલ તરફ દયા વગર જોનાર સમા માટે તેણી ખ્યાલ કરતી હતી. તે તેવજીજ હતા કે જેવજી તેણીના કોચ આગમ યુગ્મની લાગીને બેઠા અને પ્યારથી તેણીને હાથ પોતાના હાથમાં લઈ તેણીને રમુજ આપવાની વાતો કરતા હતા. પોતાની ભાણેજની મન તેમજ તનની શક્તીમાં આટલો બધો ફેરફાર જોઈ મનચેરશાહે ધણું લાગ્યું. હમેશાં જવાન માણસોનાં હુખોમાં એવુંજ કાંઈ લાગણી ઉતરેલાં જેવામાં આવે છે, પણ જે કારણથી તેણીને ખમ્યું પડતું હતું તેથી તેણી પીળાજોની દીકરાજોને વધારે લાલચની યઈ પડી હતી. તેણીનાં માથાંપરના જામનો બારો સવધો કપાળી નાખેલો હોવાથી તેણી હતી તે કરતાં વધારે જવાન દીસતી હતી, તથા તેણીનાં મોઢાંની ચામડીનો રંગ પણ એટલો ખુશા થઈ ગયો હતો, કે તેણીની બહુ નેસો પ્રગટ દીસતી હતી. અર્ધ પુઝાવા તો યુગ્મમાં એટલો તો ફેરફાર થઈ ગયો હતો, કે તેણી અપાઘ કરતાં હાલ ઘણીજ સુખસુરત તેમજ જેવાજી કરનારી લાગતી હતી.

યુગ્મની માગણીથી દીનજાઈ તેણી આગમ ધમને લગતી જોડાઈએ વાંચતાં હતાં, તોપણ તેવજી ચોરા વખતમાં જોઈ શક્યાં કે તેણીબધાં સાથે નીચે આવી બંદગી કરવાને પીડતી હતી. અહીં ફરીથી એક વેશ યુગ્મનો ચોક્કસ ખચાસ તેવજી જોઈ શક્યાં કે જે વીશે તેવજીને આગમ જરાક પણ વીચાર હતો નહીં. તેણીને હમેશા પોતાની લાગણીઓને એટલી તો સમજીથી છુપી રાખવાની ટેવ હતી, કે દીનજાઈ બીકડ રાખતાં હતાં કે તેવજીની ગમે એટલી ઈચ્છા છતાં યુગ્મને હજુર તેવજી સાથે ખુશાં દેવજી વાત કરવાને યુગ્મકેવી લાગશે. તોપણ તે ચાલે તેણીએ તેવજી આમજ ખુશાં દીસતી જે વાત કીધી હતી, તેથી તેવજીને જરા આશા આવી. જ્યારે તેવજી તેણી આમજ વાંચી રહ્યાં, સારે તેણીએ લગભગ પીરોળના જેટલા વીધાસથી વાત કીધી અને તેણી બોલી:—

“મારાં વડાનાં માસી, હું આજે એટલી બધી તો સુખી છું કે મને બીકડ છે કે મને બન્યું છે તે માટે હું પુરતો વીચાર કરતી નથી. હું મારા માસાંથી એટલી તો પીડતી હતી—તેવજી ભાગને શું શીકર કરશે તેનો મને એટલો તો ભય હતો—કે તમારી માથાજરી મેદરજાની પણ મારાં મનને જે ભોળો દૂર કરી શકતી ન હતી, અને જ્યારે તે બીકડ હવે

પાયા વગરની માથમ પડી છે, અને જ્યારે હવે તેવજુ આગરી પર એટલી બધી માથા અને મેદરજાની રાખે છે, સારે અને બીલક લાગે છે કે હું ખોદા કરતાં માસાના ચુસ્સાથી વધારે બીલતી હતી. માફ પાપ તેની નજરમાં તો તેવુંજ રહેશે, તો બેકે મનચેરશાહ માસા અને તમે તો મને માફ કાઢ્યું છે. અને—અને—મને એવું લાગે છે કે જેની હું હમણું સુખી છેડા તેમ મને થવું જોઈએ નહીં.”

“ખરેખર મારી યુગ, હું ધાંડું કે તું તેમ યાપ તેમાં કાંઈ હરકત નથી. આપણે આકારી જાપ માણસનત કરતાં વધારે માયાજુ છે અને તે તો કેદહાડતું મેદરજામાં માસતરે તારી સાથે લાંબી યાત કરીને પુરવાર કરી આપ્યું છે. તેના પતીન ફરમાનોથી આપણે જાણીએ છીએ કે જે યીજ તે માંગે છે તે ફક્ત આપણી તરફનો ખરો પસતાવો તથા આપણું તેને માટેનું સત એકીન છે. યુગ, હું તો માનું છું કે મેં તુંને માફ કરીથી તે આગમન તેણે તુંને માફ કરી હશે, કારણ કે તેણે તો તારું આપણું દીક વાંચ્યું હશે અને તારી ચુપકીદીનાં કારણે જોઈ લીધાં હશે, જ્યારે હું તો બાદરના આકારથી તે કારણે શું હતાં તે પારખી પણ રાખી ન હતી. જે યોગ્ય થયું તેને ખમતું પડ્યું છે, તે મને તો લાગે છે કે એટલાજ માટે કે તું જોઈ શકે કે મને એટલાં કારણે મજબા છતાં કાંધેલાં પાપોનાં પણ પરીજામ સારાં આવતાં નથી. તારા સુખી તથા દુઃખી વીચારમાં ફક્ત તેનોજ વીચાર કર, અને મારી યુગ, ખરું માનજે કે જેમ જેમ તું વધારે સુખી થતી જશે, તેમ તેમ તું તેનીપર વધારે એકીન રાખતાં રીખશે.”

યુગે સમજું ઘણી આતુરતાથી સમજ્યું, અને તેણીને લાગ્યું કે જે થોડા ઘણા શકે તેણીનાં મગનપર હતા, તે આસે આસે દુર થતા હતા.

“સારે શું દીનજાઈ મારી, તમે એમ નથી ધારતાં કે આદરો વખત સુધી ખોદાની બંદગી નહીં કરવાથી તેને મને નીવારપાડો આપ્યો હશે? કે એ વીચારથી હું દેશમાં દુઃખી થતી હતી કે માફ પાપ માફ નહીં થઈ શકે તેવું હોવાથીજ ખોદાએ મને એમ અશક્ત કરી નાખી હશે. તમે મને પુરી માફ કેરવા પછી અને મારાં માતાને મેં આપેલું વચન જુગ બાંધેલું હતું એમ પુરવાર કરવા પછી પણ મને બંદગી કરતાં મુશકેલી તથા દુઃખ ઉપજતું હતું.”

“યુગ એવું અશક્તપણું ધણુંખરું તનનાં દુઃખથી થવું હોવાથી તેનીપર એજ વીચાર કરવા નહીં જોઈએ. આપણી એકરી ફરજ એ છે કે જનતાં સુધી કાંઈથી કામ ખંતથી કરવું અને તે આકારી જાપમાં પુરતો વીચારસ મુકવે, કે જેથી કરીને તે આપણું દુઃખ મટાડે, આપણી બંદગીએ માંથી આપણે દીવાસા મહે. અવખત મેદરજામાં માસતરે તારી સાથે સખત ચાલ (તેવજુ કેહતા હતા કે તારી ચુપકી-દીનું જરાકળી કારણ તેવજુ જાણુતે તો કહીથી તેની રીતે વર્તેત નહીં) ચલાવી હતી, તેથીજ તારી માંદગીની આગમન તું બંદગી કરવાને ખુદરતી અશક્ત થઈ પડી હતી. તું મારી

મરીજ દીકરી, તારી લાગણીઓ અને ફરજોનાં વીચારમાં એટલી તો દુઃખાઈ મગ હતી, કે બીજાનો વીચાર કરી રાખી નહીં હતી. હવે તારી માંદગી પછીનું જે અશક્તપણું છે તે ફક્ત તારાં તનનાં દુઃખનું છે. જ્યારે તારાં મગનમાં જોર તથા સાંતી આપશે સારે તુંને હમણું જે જે સુખો મહે છે તેનો ખરો ચુલુ જાણી શકશે. કોરોશ કર અને તારી મને એવી લાગણીઓ છતાં ખોદાપર વીચારસ મુક તથા જ્યારે પુરતા વીચારથી તેની બંદગી કરે સારે દુલકાઈ ના જા અને જ્યારે તેમ નહીં બની શકે, સારે તદન નારીપાસ થઈ ના જા. મને તો લાગે છે કે એવી જાગદમાં આપણા તનના દુઃખનું વધારે કારણુ હોય છે, તેથી આપણે જે તેનો ન તેનોજ વીચાર કરવા કરીએ તો વધારે દુઃખી થઈએ.

દીનજાઈ જ્યારેથી દરેક યીજ સમગનવતાં હતાં, સારે એટલી તો આતુરતાથી જોવાતાં હતાં કે તેવજુનાં સાંમજનારાં પર તેની અસર થવા બીના રહે નહીં. ખરેખર તેજ જગ્યાં સુખી કહેવાય કે જેને જાગણમાં એવા સારાં સજાહકારો મહે. શું કામ એક સ્ત્રી પોતાને માટેના લોકોના હલકા વી-આરે દુર કરાવી પોતાને આવી જાતના ‘જુદકા કામે માટે લાલક કરવાને કોરોશ કરે છે? જે એક પારસી આતુરજે ખરી ધણીવાણી અને ખરી માતા થવું હોય તો તેણીએ આપણી પોતાની નાપકજુ દીનજાઈને ખવે અજાતું જોઈએ.

મનચેરશાહ આખ્યાને એક પખવાડયું થયા પછી યુગ નીચે બઈ વાંચવા લખવાને શક્તિયાન થઈ. તેણી આદરવા બધા મહીના પછી પોતાનો અખ્યાસ વધારવાને એટલી બધી તો ઈતેજર હતી, કે જ્યારે તેણીને પોતાનો અખ્યાસ કરતાં મુજ-કેસાઈ લાગી, સારે ધણું દુઃખ ઉપજ્યું. તોતણે તેણી કાઠની આમશ ફરવા કરતી ન હતી અને આંતમાં સુધી પોતાની લાગણીઓ કામુમાં રાખી જે ધિછતી હતી, તે મેળવવાની ખંતથી કોરોશ કરતી હતી અને તેણી છેડેતેમાં ફતેહમંદ નીવરી.

જે દીનજાઈને પોતાના ધણી માટેની જાહેર લાગણી બે-જવારી જરૂરી ખાહેસ હોય તો તે આ વેકાએ પુરી પડી હતી. એક વેકાએ તેવજુની જવાબની વાત સધલે ખખર પડવા ગઈ તેવજુ પર તરફદાર જનતાંં સુચારકયાદીનાં કામજે જાગવા લાગ્યાં, અને જમરોદજ શરાફ તો પંચમની સુધી તેવજુને સુચારકયાદી આપવા આખ્યા. પણ જન લોકોની વખાલુથી એટલા તો બીલતો હતો કે હમેશાં કાંઈ આવે સારે નાહસખામમાં પડતો હતો. મનચેરશાહ તેની આ લાગણી જોઈને ખુશી થતા હતા અને તેથીજ જ્યારે તેવજુ પોતાનાં છોકરાઓને પુને મજવા થયા, સારે તેને સાથે લઈ ગયા નહીં. જાંદગીરે જનકપર તે માટે કપડાનું એક કાગળ લખ્યું, અને હોમીએ ખોદાનો ઉપકાર માન્યો કે તેણે તેના ખાપને જયાઓ તથા જન તેવજુનાં અયાપનું કારણ થઈ પડ્યો. દીનજાઈ તથા મનચેરશાહની મરજી એવી હતી કે તેઓનાં કુટુંબનાં સવે થાઈાં એકથાં મહે, જેથી “ઈસ્તર” ના તેહવારોની છુદી પર છોકરાઓએ તેઓને આવીને મલવાની કમુકાત.

આપી, અને પીરોજ તથા ઘરમાંનાં બીજાંઓ તેઓની ઉત્તેજાથી રોક નેતાં હતાં.

ચોડા દીવસ પછી એક દીવસે જ્યારે સપ્તલોકોએ બેસી વાત કરતાં હતાં તેટલાં જાન સાં આવી લાગ્યો અને બોલ્યો, “મને તમને કાંઈ થયું અગતની ખબર કહેવાની છે”— આટલું બોલી તે અચકી ગયો અને થોડાક વખત સુધી દીનબાઈનાં મોઢાં પરથી યુગમાં મોઢાં પર અને યુગમાં મોઢાં પરથી દીનબાઈનાં મોઢાં પર જોવા કીધું.

દીનબાઈ તેના દેખાવ ઉપરથી તરત ચેતી ગયાં અને બોલ્યાં, “જાન, તું તે ખબર, અચુને દમણમાં કહી દે. યુવ તારાં બનીયને માટે એટલી તો કાળજી રાખે છે કે હું નહીં ધારતી કે તે ઘરે તારા અભાસમાં ખવડ કરી અહીં લાંબો વખત સુધી રહેવા દે. શું તારું પાછું જવાનું નહીં થયું છે?”

“હા, માસી, ખાસાએ મારા માસ્તર પર કાળજી લખ્યું હતું તેનો અંતે જવાબ આપ્યો છે, માસા બહાર ગયા હતા સારું તે કાળજી એવણની દેખાવ પર આવીને પડ્યું હતું અને તે એવણુ ક્યારે આવશે વાંચે તે માટે હું ઈતેજાર હતો, પણ હવે તો સપ્તલોકો કીજી થયું છે. મારા મેહરબાન માસ્તર ધારે છે કે વેલાતે જઈ મારા અભાસ પાછો આણુ કરવામાં સારું જ થશે, અને એક વખત કીવેલી જુલેથી થયેલી શીડાના વીચારથી હું ફરીથી તેવી જુલે કરીશ નહીં. હું ધારું છું કે માસાજી વચમાં પડવાથીજ નજ થયું હશે, અને હું તેવણુ માટે એટલા ઉપકારી એ બુધી છેડા.”

“ઓ માતકી જગતી! અચુને છોડી જવાને સારું તું બુધી છે!” પીરોજએ બીજાંઓની દમગીરી દુર કરવા સારું હસીને કહ્યું. યુવે પોતાના બાઈ તરફ એક બે મીનીટ સુધી આગુ-રતાથી જોયું અને પછી પોતાનું મોઢું ફેરવી નાખ્યું. તે વેલાએ તેણીની આંખમાં આંસુઓ જણાતાં હતાં. જાહે તરત તેણીની આગલ જઈ તેણીની ગરદન આસપાસ હાથ પીટાડ્યા અને ઘણું ખ્યાર બની બેસે કલા, તથા તેણીની ખાતરી કીધી કે એક મહીને સુધી તો તે તેણીને છોડી જવાનો નથી. આથી યુગના જીવને જરૂર હોય વતી, અને નજીક એક કલાક સુધી તેણી સાંત બેસી રહી, કે જેમ હવેનાં પોતાના જીવને નીરાંત વાગવા કરતી હતી. સ્થાવર પછી તેણીએ બધાંની મનહમાં ભાગ લીધો.

ઈસતરની રજાને લીધે ગોઠવણુ કરવા મુજબ છોકરાઓ ઘેર આવ્યા અને ફરીથી એક વેલા આણું કુટુંબ સાથે મધ્ય. દરેક જણની દીકરાની દમગીરી હવે દુર થઈ હતી અને સપ્તલોકો દરો પુરીથી સાથે મળી કરતાં હતાં. નંદગીર જાગને આવે થોડો થયેલો જેઠને ધણેજ રસુજી રીતે અવજન થઈ ગયો.

પણ આએ છુટીના દીવસો ધણી જગતીથી પસાર થવા લાગ્યા અને પીરોજ ઈચ્છવા લાગી કે રહાણમાં જારને જાહે ચોરીસ કલાક હવે તો કેટું સારું. રૂબીની મનહથી હોવાથી તેઓની મનહમાં વધારો થયો, અને યુગની તબીબેતમાંથી ધણી સારો ફેરફાર થયો. તેણી હવે ચારતરવાર બાગમાં

પણ ફરવા જવા લાગી. નંદગીર અને હોમી બીજા સોમ-વારે કાંચેજમાં જવાના હતા અને તેથી તેની અગાજનાં સન-વારે તેઓએ મેજબાની કરવા જવાને નહીં કીધું. ફક્ત તેઓને દમગીરી એટલીજ લાગી કે યુવ તેઓ સાથે જવાની નહીં હતી. હવે તેણી આગલ કોણને રાખતું તે માટે જરાક તકરાર હતી. જાહે બોલેલ કીધી કે તેને તેણી આગલ રહેવાનો હક હોય અને તેથી તેને રાખવાનું નહીં થયું.

“હું ઈચ્છુંય વાહવા નંદગીર, કે તમે બોલેલ કરી જાગને તમારી સાથે લઈ જાવો.” યુવ કાઝાવાવા કરતી હાથ તેમ બોલી. તેણી જાણતી હતી કે સાં કાંઈ હતું નહીં, પણ હોમી દુરની એક રેખાવર બેસીને વાંચતો હતો.

“હું ઈચ્છુંય વાહતી યુવ કે તુંબી અમારી સાથે આવે.” તેણે તેણીનાં જવા સાહેદ કહ્યું.

પણ જ્યારે હું નહીં જઈ શકતી, સારે તેને તો લઈ જાવો જમારી હું કાંઈ મીજમાં મળતી નહીં મેલવી શકતી સારે મારા કરતાં તેને વધારે દુઃખ લાગે છે, ને વધી આવ્યા સરસ દહાડે તેને મારી પાસે ત્રણ ચાર કલાક મેસાકી રાખી તેની થોડાપર બેસવાની મનહ બોલવા માંગતી નથી. વરી જા-દગીર, ઘુણી સાથે હોવાથી થોડો વખતથી એને અસમજનાં જવા પાછો ખુશાલ બનાવશે.”

“મારી એવી વખાણુ માટે તમારો ઉપકાર થયો, નંદગીર મશકરીમાં તેણીને નામી બેસેલો.

“સારે તેના બદલા તરીકે તેને તમારી સાથે લઈ જાવો.” “તેને એકલી મુકીને તેને આવવા દેવું એ કાંઈ મારી મદ-સ તરીકેની ચાલ કહેવાય નહીં.”

“અને જો હું ખરેખર કેટુંલ કે મને તેથી કાંઈથી અજાણ થશે નહીં; હું હવે તકન સાથે થઈ છું અને કાંઈથી રીતે એકથી મળત મેલવીશ. માટે ખાતર તમે લોકે અસાર સુધી આટલી બધી મનહ બોલી છે અને હવે હું બીજ વધારે બોલવાવા માંગતી નથી. હું ખીટુંલ કે હવે દહાડે દહાડે એકલપેરી થઈ જાઉં છું.”

“તું એકલપેરી યુગ હું ઈચ્છુંલ કે તું જરાક તેવી હને; તારા જેવી પીરજવતી અને બીજાઓને ખાતર જોમ આપતી બેસીએ ચોરીજ હશે. તે મને પોતાને દુષ્ટો આપવાનું કારણ આપ્યું છે, અને તેમ કરવા માટે હું તારી સાથે થોડું ધણુ વેર ધરાઉં છું.”

“વાહમા નંદગીર, તારી એમ કહેવાની મતમજ શું? જો તેને ખબર હતે કે કાંઈ વખતે પીરજવત યવાની અને કેટલી મેહનત પડે છે, તો હું કદીની મારી એટલી બધી વખાણુ કરતે નહીં.”

“મારી કેહવાની મતમજ એમ છે યુવ, કે જ્યારે હું છું આંદોશમાં આવ્યો હતો, સારે ધણેજ માતકી અને આંદોશ થઈ ગયો હતો અને મારાં સખતપણુથી તારાં દુઃખમાં મેં વધારો કર્યો હતો, તેથી હું કેટલો દમગીર થયો હતો તે કેહવાની અને દમગીર સુધી કેટ મહી ન હતી અને જ્યારે મને મહી છે, સારે હું તેને તે જણાવું છું.”

હા! વધી પાછો અવાજ, હવે તો કાચ આપો કાપી કાઢાયો દશે.

મેં હેરીના હાથ મારા હાથમાં લીધો, અને નેકને ખતી લઇ મારી પુઠે આવવા ફરમાવી હું આગલા દોલમાં ગયો.

“પેલસાં હેરીને આપણી આગલથી દુર કરવો નેહીયે.” મેં સાં જઇ નેકનાં કાનમાં કહ્યું. “અરેખર કોઇ આપણા મકાનમાં બારીના કાચ કાપી અંદર દાખલ થવા માંડેય” દીકરાથી કપાનેા કાચ હવે સ્પષ્ટ સમજવા લાગ્યો,

“હેરી, ખીનખતી લે, અને તારા ઓરડામાં જ, ખીલીતો ના.”

“નહીરે પપા, ખીલે શાનું! મને અંદોજ રહેવા દેવો.”

“શું છે એટમંદ?” આજ પરથી મને અવાજ આવ્યો.

હમો હવે દાદર આગલ જઇ ઉભાં હતાં, જ્યાં છેક મહાશે મેં મારી બાહુને હાથમાં ખતી લઇ ઉમેલી નેહી. મેં તેણીને ઉપાધવી ધારી હતી.

“કાંઈખી નથી, એલન, એ શું ચેડાં, ઉધમાંથી કાંચ ઉડી. પાછી ખીલાંએ જ, પણ ને દમજાં કાંઈ ખીરોડાનેા અવાજ યાવ તો ખીલીતી ના, કારણ કે નેક અને હું જંગલી ખીલા-ડીઓ આપણા બાગમાં શોહોર મચાવેય તેઓને મારા જન્મેય. એલન, હેરીનેથી તેડી લે, એનું અંદાં કાંઈ કામ નથી. જા દીકરા તારો મમા આગલ જ, પણ નેજે દમજાં” તે કાંઈ નેહીયું તે વીરો તેવજીને કાંઈ કહેતો ના,” મેં હેરીનાં કાનમાં કહ્યું. અને હેરી આનાકાની સાથે અંતે માલ પર ગયો,

“એટમંદ, હવે જલદી આવજો હાં! ધણે વાર ના લગાડતા,” મારી એલન બોલી. અને મારા કહેવા પ્રમાણે ખીલાંએ ગઈ.

હવે દોડ નેક, મારી ખીરોડા લાવ, તેટલાં આ દાંઝ લઈ હું અંદાં ચોટી કડેય.”

“નેક ઉતાવળમાં બે ખીરોડો, અને એક જડી લાકડીને ખદલે બાગેલી છતીનો દાંડો લઇ આવ્યો.

“ને નેક સંભાલજે હાં! જીવ સોસાટનો વખત છે,” એટલું બોલી નેકનાં હાથમાં ખતી અને એક લાકડી આપી હું ખીરોડા હાથમાં ધરી આગલ વધ્યો અને ધીરથી દમો તે બારીવાલા ઓરડામાં આવી લાગ્યા, “હા, હજુર એઓ પોતાનું કામ કરી રહ્યા નથી.” મેં તે અવાજ હજુર જની રહેશે નેહ કહ્યું.

“તમો તૈયાર હોવો કે?” નેક પુછ્યું. મેં હા કલાથી તેણે તે બારીની એટ ખતી મુકી અને ધીરે ધીરે બારી આગલ ગયો, જેને લાલ પરડો ટાંગેલા હતા. દમજાં તે અવાજ જરા બંધ પડ્યો હતો. નેક એક હાથે લાકડી મજબુત ધરી અને બીજે હાથે બારીનો સહેજ પરડો ખસાડ્યો, દમજાં તે અવાજ જરા વખતનો નરમ પડ્યો હતો. નેક કાંઈ વધુ કરવા જીવ તેટલાં તે ઓરડામાં કોઇનાં પગલાં સાંભળી હમો ચમક્યા, અને પાછલ ફરી નેહીયેય તો હેરી હાથમાં તલવાર લઇ આવી ઉભો હોતો. તેની આ મારી તરફની ના તામેદાર ચાલ છતાં મને તેની આ વાર વખાણ કરવા પીના

ચાલું નહી. મેં તેને બારીથી ખસતો ઉભો રહેવા ફરમાવ્યું.

“તાઈ કામ ચલાવ નેક,” મેં હોકમ કીધો.

નેકે જરા પરડો ખસાડ્યો, અને બારીની સ્તાપરી ખોલવા જીવેય તે આગમજ વધી પેસા અવાજથી તે ગોંડીયો.

“નેક દીમત રાખ, ચાલ વહેલો યા.”

એક મોઢા કડાકા સાથે નેકે સ્ટાપરી ઉંચકી, અને ધરતે તેની બંને બારીઓ ખોલી દીધી. તે બારીને સચ્ચા હતા નહી. બારીમાંથી ઝાંખું આંદરણું અંદર આવવા લાડું વરસાદ ચોટો વખતનો બંધ થઈ અંદરમાં નીકળ્યો હતો, જેની નેકે બારી ખોલી કે મેં ખીરોડાના બે ત્રણ ધડાકા હોડ્યા, જરા વારે નેક દીમત રાખી બારી કુલાવી બહાર બાગમાં પડ્યો, અને હેરીને તેની તલવાર લઇ તે ઓરડાની સંભાલ રાખવા ફરમાવી હું પણ તેની પાછલ કુદી પડ્યો.

દમોએ બાગમાં કોઈને નેમ્યા નહી. રાતની શાંતીમાં ફટક ઝડ પરથી વરસાદનાં દીપાં જમીન પર પડતાં હોવાથી ગડબડ સંભવતી હતી. જમીન પર તે દીપાં દીરા મીશાલ જમકતાં હતાં. બાગને ચોપાસ ફરતી એક જાંચી દેવાલ ખીંધી લીધી હતી સાં ચોરની નીશાન ખીલકુલ જણાતી હતી નહી.

“કેનું અજીબ જેવું, વખતે તેઓએ આપણને આવતા સાંભળ્યા હોય, અને તેથી દેવાલ કુલાવી નહાકો દશે.” મેં શક જતાવ્યો. દમોએ બાગમાં બારીકમાં બારીક શોધ ચલાવી, પણ કશું ચોર જેવું લાડું નહી.

“નેક, હવે હું કાંઈય કે ફરીથી તેઓ આપણા બાગમાં આવશેજ નહી, ચાલ હવે અંદર જઈયે.” મેં ઉતાવળ કીધી. પણ, એ-નેક-નેક, એ પેલું શું દેખાયય? મેં ધુજતાં પુછ્યું. જે પેલી બારી આગલ કાંઈ કાંઈ શાનું દેખાયય? હું ધુજવા પડ્યો કે રમે મારી ખીરોડાનો ભેગ સાં પડ્યો હોય.

“ખીલો નાં, એટમંદ, એ તો એક ઝાડનો ઓળો છે, તમે શું એને માણસ ધારણું કે?” નેક દસીને બોલ્યો,

હવે મનેથી બરાખર નેનાં જણાવું કે ને એક ઝાડનો ઓટો હતો, અમો તુરત બારી કુલાવી અંદર પેકા, સાં દજ ચોરની વાત જ્નેનો તલવાર પકડી હેરી ઉભો હતો. તેણે અમોને જણાવયું કે તેને સાં કાંઈજ નેહીયું હતું નહી:

“ચાલો, જરા આપણે નેહીયે તો ખરા કે તેઓએ પોતાનું કામ કેટલું કીધુંય, કેટલા કાચ કાપ્યાય તે નેહીયે” નેક એમ બોલતો બારીનો આખો પરડો ખસેડી કાચ તપાસવા લાગ્યો; પણ એઓ ખોલા, એક પણ કાચ બાગો હતો નહી. આથી અમો થણા અજીબ થયા.

“નેહ જતી લાવ,” મેં કહ્યું અને તેના ઉભસથીની અંગેએ કાંઈ મેલખું નહી. બારીના કાચ જેવા નેહીયે એવા આખા અને મજબુત હતા.

“એ શું મોજીને,” નેક અજીબ થઇ પુછવા પડ્યો,

“આપણા ઘરમાં કાંઈ ભુટનો ચારો તો નથી?”

“હૂખી અજીબ થઇ ગયો, મને વધી મારી ખાલી હરખ-યથી ધણી શરમ ઉપજ. વગર ફેકટની ખીસોલ મેં ફેડી હતી.

“ચાલ બા, હવે હું તો ખીજાને જાણ્ય, નહીં તો એવન એ સપડું સાંભળી અને હમણાજ હસવા બેસે ચાલ હેરી તારી તમવાર કાઢ ખીજ વખતે અનભાવને.”

“જેક તુખી હવે સપડું તપાસી સુઈ જ.” જેકે બારી મનસુખ બંધ કીધી, અને અમે પાછા અમારા ઓરડામાં આવી લાગ્યા; બંધ જેકે પોતાની રંગગાની ખીજીએ દાખલમાં બરવા માડી.

“જેકું અનખ જેકું”—જેક શર કરે તે આગમન વધી પેલોજ અવાજ. “ઓ સાંભલો,” કરી અમે ત્રણે જના કાન હચા કરી સાંભલવા પડ્યા. પાછો તેજ અવાજ પેલીજ બારી તરફથી આવતો સંભળાયો, પછી આ વાર જરા વધુ ઝડપ તે અવાજમાં હતી. તે અવાજ કાયપર હીરાએ સુઝાવા કાપ જોવાજ આપાદ થતો હતો. અમે પાછા તે ઓરડામાં જોડી ગયા. જેકે ઘુરત પરડો તમામ ખીસાડી નાખ્યો અને બારી ખોલી સુકી હું મારી પીસતોજ છોકું તે આગમન જેક પેટ પકડીને હસવા પડ્યો.

“ઓ જુવો, આ રહ્યો, આપણને ધભરાવવાર ચોર,” હસતાં હસતાં બારી આગળ બતી ધરી તે બોલ્યો, “એ આપણને પહેલાં કેમ નહીં દેખાયો, કાણ બળે ?”

હવે જે લાં બોલ્યું, તો ખરેખર તે બારીના બીજા કાચ પર બાગમાંની એક “ગોકસગાય” ધીમે ધીમે ચાસતી હતી. ખુદાસે—બપોરે બીજા કાચપર ગોકસગાય ચાલે છે, બપોરે ખરેખર કાઢ હીરાથી કાચ કાપતું હોય તેવો અવાજ આવે છે. તેવો અવાજ મારાં વાંચનારાં બહેનોએ ઘણી વખત સાંભળ્યો હશે.

ખીસ જેડેરખાડું કાચસહ કાચર.

“હપી વેલી”ની અમારી સેહલગાહ.

હપી વેલી (Happy Valley) અહમદનગરની જેવા લાયક જગ્યાઓમાં સૌથી સરસ છે. શહેરથી અગ્યાર માઈલને અંતરે આ સુંદર ખીણ આવેલી છે. આ જગ્યા ‘હુંગરે બીજ’ ને નામથી પણ ઓલખાય છે. એ નામ લાં આસપાસ આવેલા સંખ્યાબંધ હુંગરોપરથી પડતું હશે એમ જણાય છે.

તારીખ ૮ મી જો ૧૯૯૨ અને સહવારના સાત વાગેના દિવસ દતો કે બપોરે હપી વેલી જેવા જગ્યાની અમે અમારી યુસાફરી શરૂ કીધી. તે એક રવીવારની સુંદર સહવાર હતી અને જોશમાં વાગતા દેવલખા ઘટ્ટને માન આપી, યુરોપનોનાં ટોળેટોળાં ધીમે ધીમે દેવલ તરફનો રસ્તો લેતાં અમારી નજરે પડ્યાં.

સાત યાત્રીઓ અને પાંચ અદ્યોધી અમારી ટોળકી બનેલી હતી. હપી વેલી તરફના રસ્તાને દેખાત ઘણોજ રમણ છે. શરૂઆતમાં જ રસ્તાની બંને બાજુએ યુગમેહરનાં દરખોનોની હાર લાગેલી છે, કે જે દરખોનો યુગચાત તરફ કવ-

ચિત્ત જોવામાં આવે છે. આ દરખોનોનાં અસખ્ય દુધનો ખુદરતી સતો દેખાવ સર્વનાં શરણોથી પુર પ્રકાશીત થઈ તે સુંદર સહવારના કાંઈ ઓરડા જલકાટ આપતો હતો. રસ્તાની જમણી બાજુએ હુંગરોની હાર લાગી રહેલી છે, કે જેમાંનાં એક સીધી હચા હુંગરપર સજાજત ખાસ દુખ્ય (અથવા ચાંનખીખીના મેહુબ) આવેલો છે, કે જે ઘણે દુરથી એક તાણુદના જેવો દેખાવ આપે છે. ડાબા હાથ પર આવેલાં લીસાંની ભંધી મેદાનો આપને તાદકક આપતાં હતાં.

આથી રીતે આસપાસની ખુદરતી યુગચુરતીએ નિહાળતાં અને હપી વેલીની નજીક આવી પોહોંચ્યાં. માડીઓમાંથી સામાન બહાર કઢાવતાં માત્રમ પડતું કે બાસાંની બારડેક અડધી ખજાસ ધમધી હતી; અને વાંચનારાં બાતુઓ, મારે મેટલું તો જણાવતું બેઠેલો કે અમારી સાથના છોકરાઓમાંના એકાદ બેનું આ કામ હતું.

ખીણમાં જવાને માટે આશરે પચીસ શીટ નીચે ઉતરતું પડે છે. આ ઉતરાણને માટે પથ્થરની સીડી ગોઠવેલી છે. નીચે ઉતરતાં જમણા હાથપર એક મંદિર આવેલું છે, અને ડાબા હાથપર એક કુવારો આવેલો છે, કે જેની અંદર પકાડમાંથી પડતું પાણી એકઠું થાય છે. આ કુવારો અંગેના માછ એકઠીસુરતે એનછન્વર નો ખાંડીસુરતે બધાવેલો છે, તેની થોડુંક આગળ ચાસતાં એક તદન પથ્થરનો બધિલો બંગસો આવેલો છે કે જે અહમદનગરની બહાર રાણી ચાનખીખીના વખતનો બધાવેલો છે. આ બંગસાનું નાસીડામ જેવા લા-ક છે; અને હાલમાં પણ તે ઘણી સારી સ્થિતિમાં છે, કારણકે તે અંગેના અમલદારોનું હવા ખાવાનું રહેલું છે. યુસાફરોને માટે આ બંગસામાં બેઠેલી ચીનેની સગવડ રહેલી છે.

થોડો વખત આશાપસ લીધા પછી અમે ખીણ તરફ ફરવા નીકળ્યાં. થોડોક ડગલાં આગળ ચાસ્યાં કે બંને બાજુએ આવેલા પાદરમાંથી નિર્મળ નીરના ઝરા વહેતા જણાયા. આ ઝરા સર્વના વાંકા ડીઝા ઝાડોની ઘટ્ટામાં થઈ, પોતાનું અજુથ નિર્મળ નીર લઈ, છમ છમ કરતાં લાં બધેથી પથ્થરની ઘોટી કુડીઓમાં રેલી જતા હતા. પહાડ પરથી ગમગેયા ગંબવર કાળા પથ્થરો ડગલે ડગલે નજરે પડતા હતા.

ધીમે ધીમે અમે પોત પોતામાં ખુશ રમુજ કરતાં, અને ખુદરતી યુગચુરતીએ નિહાળતાં આગળ વધતાં હતાં, એટલામાં અમને કાંઈ મોટે સાદે મોલાવતું હોય એવો અવાજ આવ્યો. પાછું ફરીને જોતાં કાંઈ જણાતું નહીં, પણ ઉપરથી કાંઈ તાગડા ફાટતું હોય એવું લાગ્યું. જોયે નજર કાંધી તો અમારી ટોળકીમાંનો એક જણ પર્વતપર આશરે ૧૦૦ શીટની ડિયા-ઈએ ચીમખનગ્રીની માફક હાથમાં ડાંગ લઈ ડાકમાં કરતો. જોશો માત્રમ પડ્યો. બાઈ ઉપર તો લીમન કરી નડ્યા, પણ નીચે ઉતરતાં બરડે પાણી ઉતર્યું. પથ્થરોની સાથે કુસ્તી લડતાં જેમ તેમ કરીને અજુઠાં ઝીકાછને બાઈ તો નીચે ઉતર્યા.

આથી રીતે ચપીના છોકરાઓનાં જેણે કાંતક જોતાં તથા મોટાં મોટાં ઝાંઝાથી બપુરપ ખીણ, અને ગંબવર પાદરોની

રચના જોતાં દસ વાગવા આવ્યા, અને પાછાં ફરી અમે અમારી લુખ તમ કીધી.

આ પછી અમે બે ટાળકીમાં વેદચારી ગયાં એક ટાળકી પીણું તરફ ફરવા નીકળી, બ્યારે ખીછ ટાળકી પાસેજ બેસતાં પડતા એક પાણીના ઘોધની આગળ પીસનીકાટ રમવા બેઠી. તે લીલીનીબરી ચીતલ જગમાં મોટા કાળા પથ્થરો પર બેસી પીસનીકાટ રમવાની મનહ, વાંચનારાં જાનુઓ, જોરજ છે.

થોડાક વખત પછી અમારામાંના એક અદરેયે ચૂંચના કીધી કે થોડેજ દુર ગીચોગીચ ઉગેલા લીલા વાંસની પટામાં જઈ બેસું, કે જ્યાં રમતું ઘણું ખુશકારક લાગશે.

“નારે બા”, અમારામાંનાં એક બાનુ બોલ્યાં, “આપણે સાં જઈએ અને એવામાં વાંસ કુટે તો ?”

“વાંસ કુટે ? એટલે શું ?” અમારામાંની એક ચવીની છોડીએ ખુશસો માગ્યો.

“એટલે જોખ કે આ વાંસ બ્યારે જમીનમાંથી કુટે છે, ત્યારે એકાએક અંદકના જેવો આવાજ કરી અધમજ નેટથે બહાર નીકળી આવેછે; અને જો તે ટેકાણે કાઈ બેઠેલું હોય, તો તેને ચીરી નાખી તેનો છવજ લે છે.”

તે જાનુની આ વાત સંભળી અને ઘણાં આશ્ચર્ય પામ્યાં. અમારામાંનાં બીજાં બે ત્રણ જણે પણ આ વાતને ટેકા આપ્યો, અને પછી ખખર કહાડતાં સીદ ધણું કે વાંસની જમીનમાંથી કુટવાની રીત જોઈ છે.

આવી રીતે બ્યારે અમે અમારી રમતમાં પ્રસયજ દતાં, તેવામાં એક ધરરર રેતો કાઢતો સરી પડવાનો આવાજ સંભળ્યો. અમે આસપાસ જોયું તો માત્રમ પડયું કે અમારી ટાળકીમાંના એક નાના અદરેયે પાણીના વહેવાથી ચીકણા યઈ ગએલા પથ્થર સાથે ફેરતી કીધી હતી.

સાં એક ચુકો હતો. આ ચુકા વીશે એવી દંતકથા ચાલે છે કે અયેધવાના રાજ રામે લંકા તરફના પોતાના પ્રવાસ વખતે આ ટેકાણે ઉતારો લીધો હતો. તે પ્રસંગે રામને પાણીની જરૂર પડી. પહોરમાં તેણે બાણ માર્યું અને તરતજ પાણીને પ્રવાહ વહ્યો ! ! આ પ્રવાહ આગળ કહે છે કે રામની સીતાએ સ્નાન કર્યું હતું ! અને આ ઉપરથી તે જગ્યા સીતાના બદ્ધની દાખલ જોઈઆપ છે. (આ અસહ દંતકથા વીશે ખરું જોડું તો જોવા જાય.)

જવી રીતે પ્રણ અને ચુંબળની વચ્ચે પાહડ કાતરી રહેને ત્રેનનો રસ્તો ફરવામાં આવ્યો છે, તેવીજ રીતે આ ચુકા પણ પાહડની અંદર કાતરેલા છે. આ નામાંકીત ચુકા જેવા અમે ઉઠ્યાં. નીરંતર પાણીના વહેવાથી નીચલા પથ્થરો ઘણા ગી-કણા ધઇ ગયા છે, એટલે અંદર જવાની લણી સંભાળ રાખવી પડે છે. અમે તે ચુકામાં દાખલ થયાં. સાં જો જગ પાહડમાંનું પાણી પેચત યઈ કુવારાના આકારમાં ઉડતું અમે દીઠું. આ ચુકામાં નીરંતર નીર્મળ નીર વહેતું રહેવાથી કંડક ધણીજ છે.

જવી જુવો સાં પાહડમાંથી પાણી વહેતું જણાતું હતું. દખણ તરફ એવા દુનતા પાહડો ઘણા દીકામાં આવે છે. પાણીનાં જોરે ખીજુમાં ઉગેલાં લીલાં કંઝાર જ્યાં સાંના ઝાડો દેખાવ તમને તાતજી ગજનારો હતો.

તે આખો દીવસ ખુશ મજામાં ગળડી ગયો. અમે પાછાં ફરવાની તૈયારી કીધી; પણ અમારામાંથી કાઢતો પાણું ફરવા મર્યું નહી.

આઠ ! ચી ચીતલ અને રોશન જગ્યા તે હતી ! જોવાની બીરબાર વેદાર અને ખુરતની હદથી બ્યાદા મોજ સાં હતી. કેવો વેદો ઝલકાર મોનાનો આતશ તપીને, તથા જોવાનની ખુશલીમાં વધુ ખુશલી બેલીને આપમણ દીશ તરફ પોતાનું સર નખાવતો, પોતાની જાલી મારતી આંચ ટાકી પાકી, ત્રાંખા રંગનો બગેવો વેપ ધારી, પાહડોની કંડણમાં સંતાતો દંકતો પોતાને લેવા જતો હતો !

આઠ ! કેવો ઠંડો હતો તે નીર્મળ નીરનો પ્રવાહ, કે જોની માલણ ધીમી, અને જે સ્વાદ અને દેખાવે મીઠો હતો !

સાંજ પડી ચુકી હતી. ઝલકારું પણ આંખું થઈ હતું. જગતનો સજીવાર અને જગતી અને જોતી જોવાનનો ચેરાગ ચૂકે, પશ્ચિમના પથંગપર આરામ લેવા પોતાના સોનેરી મેદ-લમાં દાખલ ધઈ ચુકો હતો.

સંખ્યાજય સાહેબી સાથે શીમતી દવર્ગની સાહનદી સચે-તમ સજીવાર સજીને સાંજની સેદલગાદે આપશના લુખક ચુંબળપર નીકળી હતી, કે બ્યારે અને ધર તરફનો રસ્તો લેતાં હતાં.

અમારી નજર આગળથી તે રોશન જગ્યા ફરને દુર જતી ગઈ. આરે ! ક્યાં ગયો વેતી રળીઆમણી ખુરતનો દીકરઆ દેખાવ ? ક્યાં ગયાં વેલાં રંગબેરંગી ગાલીઆનાં મખમલી મે-દાનો ? ક્યાં ચૂમ થયાં વેલાં આતરી આસમાન સાથે ગોઠતોગો કરતા મંજવર પાહડો ? તે સર્વ મન અને તમને તાઝગી જણનારો દેખાવ આકસેસ ! ચૂમ થયાં હતાં, કારણ કે ખીજ વાંચનાર, હુપી વેલીની અમારી સહેલગાદ પુરી યઈ હતી અને ગાડીઓ તો બંગલાનાં કમ્પાઉન્ડમાં દાખલ યઈ ચુકી હતી.

G. J. PATEL.

એક જોરડાની ઉપા કેમ તપાસવી—નીચલી રીત એક જોરડાની દવા ચોખી છે યા નહી તે તપાસવાની ધણી સેદલી છે. એક જોગ કાચના લુખની રીસે લેવો, કે જ્યાં આરો યેટ નેટલું પાણી રહી ચૂકે અને તેને જે જોરડાને તપાસવા માંગતાં દોવ સાં કુરો. પહેલાં એક સુતરાક કપડું અંદર જોડી જલથીથી ઢાલી લેવો, કે જોથી તે જોરડાની દવા અંદર દાખલ થાય. ત્યાર પછી એક મોટો ચમચો લરી રોત્તું કુનાતું પાણી અંદર નાખો, અને લુખ બંધ કરી દેવો. ગોડીક પણ કુધી તે જાણીને હીલવો અને જો દવા ચોખી હશે તો તે ચુનાતું પાણી સોલુન રહેશે, પણ જો તે ખરાબ હશે અને કારણથીકે બેસી કણ બંદલી દશે, તો તે પાણી મદદ યઈ જશે યાને દુધ જેવો રંગ પણ પકડી દેશે.

જન્મની માવજત.

(લખનાર ડાક્ટર બનબાઈલ સોલાખ ભારતર.)

(મયા અઢ્યી સાંધન પુર.)

જન્મનાં કેટલી વખત ધવાડવું.

જન્મનાં દહાડામાં કેટલી વખત ધવાડવું, એ પણ એક અગત્યનો સવાલ છે. કેટલીક માતાઓ જન્મ્યું જેટલી વખત રડે છે તેટલી વખત તેને ધવાડે છે, તેથી જન્મ્યાને દુધ જરી રાકતું નથી અને અછરણ થાય છે. જન્મ્યું રડે છે તેનાં ધણું કારણો હોય છે. હાજત થવાથી, એક બાજુ ઉપર ધણું વખત પડી રહેવાથી, વળે અનજાણુ પડવાથી, પછી ગરમી અથવા થંડી હાવાથી, કે ધણે વખત ધવાડવાથી અથવા કાંઈથી દુઃખ થવાથી જન્મ્યું રડે છે. દિવસે તેમજ રાત્રે કોઈ મુકરર વખતે જન્મ્યાને ધવાડવામાં આવે, તો તેથી જન્મ તે જન્મ્યાના તેમજ તેની માતાના હકમાં ધણેજ ફાયદો થાય. એક જન્મ્યાનો જન્મ થયા પછી શરૂઆતમાં બે ત્રણ દહાડા સુધી તેની માને પુરતું દુધ આવતું નથી, સારે જન્મ્યાને દિવસમાં બે ત્રણ વખત ધવાડવું જોઈયે. એમ કરવાથી જન્મ્યુંની કંઠાંબે નહિ અને મા પણ કંઠાંબે નહિ. ત્રણ દહાડા પછી જન્મારે દુધ બરાબર આવે છે, સારે પેઢેબે મહિને દિવસે દર બે કલાકે અને રાત્રે દર ત્રણ કલાકે ધવાડવું. બીજે મહિને દિવસે ત્રણ કલાકે અને રાત્રે ચાર કલાકે અતર ધવાડવું. એજ માફક જન્મ્યું જોડું થતું જાય, તેમ તેમ વખત લખાવતા જવું. એમ કરવાથી જન્મ્યાનું તેમજ માનું જન્મેનું કવજન તે ઉકવાનું બંધ થાય અને જન્મ્યાને હાજત બરાબર વખતે થાય.

ધવાડવાથી માને અને જન્મ્યાને થતા ફાયદા.

હવે ધવાડવાથી માને તેમજ જન્મ્યાને બન્નેને શા શા ફાયદા થાય છે, તે આપણે ટુંકમાં તપાસીએ. (૧) ઉપર કહ્યું તેમ માનું ગર્ભસ્થાન જન્મ્યું ધાવાથી આસ્તે આસ્તે સક્રિય થાય છે, અને લગભગ પોતાની અસહ દાહતપર આવે છે, જેથી બલિષ્ઠમાં ગર્ભસ્થાનને લગતી ધણીખરી કાંઈ ફરિયાદ રહેતી નથી. (૨) માની છાતીને ધાઈ આવેલા સોમે ઉતરી જાય છે તથા બલિષ્ઠમાં તે સંબંધી કોઈ દર્દનો સંભવ રહેતો નથી. (૩) મા તેમજ જન્મ્યું તનદરસત રહે છે.

નહિ ધવાડવાના માને તથા જન્મ્યાને થતા ગેરફાયદા.

એ યથા જાદ ન ધવાડવાથી નિષ્ફળતા ગેરફાયદાની તપાસ કરીએ. (૧) માનું ગર્ભસ્થાન બરાબર સક્રિયતાનું નથી અને લોહી વધારે વહેવાનો સંભવ રહે છે. ગર્ભસ્થાન જે બરાબર સક્રિય થાય નહિ, તો તેનો બાર વધવાથી વાકુંતીકું થાય છે અથવા જન્મ્યુંએ લ્હી પડે છે અને તેથી બલિષ્ઠમાં તેણી ધણું દર્દથી હેરાન થાય છે, એટલા માટે દરેક માતાએ પોતાનાં જન્મ્યાને પોતે ધવાડવાથી કદી પહરજ રહેતું નહિ. ધવાડવાનું કામ શરૂઆતમાં જન્મારે ગર્ભસ્થાનને મદદ કરે છે, સારે કુદરત જણે એક કામથી બીજા દર્દને ટાળે છે, માટે તેના કાપદા સમજી ધ્યાનમાં રખવા અવરખનાં છે. (૨) માને દુધ આવતી વખતની છાતીને સોમે ઉતરતો નથી અને કોઈ વખતે પાકી આવે છે. (૩) મા પોતાના જન્મ્યા ઉપર બેદરકાર થતી જાય છે. (૪) જન્મ્યું માના લોહીની અસરપર જતું નથી. (૫) જન્મ્યાનો મોટો ભાગ માના દુધ વગર મરણ પામે છે. (૬) જન્મ્યાને “રિકેટસ” થાય છે અને તેમનો ઉપરભાવ સારો થતો નથી.

જન્મ્યાને માના દુધની કયાં સુધી અગત્ય છે.

જન્મ્યું એક વર્ષનું થાય ત્યાં સુધી માના દુધની તેને અગત્ય છે. વર્ષની ઉમરનું જન્મ્યું યથા પછી તેને ધવાડવાથી કેટલાક ગેરફાયદા નિષ્ફળ છે, એટલે જન્મ્યું નખતું થતું જાય છે, કારણ એક વર્ષ પછી માનું દુધ પાણી જેવું થાય છે અને તેથી જન્મ્યાને પ્રુષ્ટિકાક ખોરાક મળતો નથી, માટે તેને માથના દુધ તથા બીજા ખોરાકપર રાખવાની જરૂર છે, પણ જો જન્મ્યાને માના દુધ ઉપરાંત માનનું દુધ તથા બીજા ખોરાક મળે, તો તેને ધણો ગેરફાયદો નથી, પણ મા નખતી થતી જાય છે.

માથી ધવાડી નહિ શકાય એવાં કારણો.

કેટલીક વખત માથી વર્ષ સુધી કે થોડો વખત વરીકે પણ ધવાડવાનું બની રાકતું નથી અને બની શકે છે તોપણ તેથી ધણો ગેરફાયદો થાય છે. દાખલા તરીકે, કોઈ માતાને પેટેબે પુષ્કળ દુધ આવે છે અને તે થોડાં અંશમાંમાં એટલું જ કમતી થઈ જાય છે, કે જન્મ્યાને પુરું પડતું નથી, તેમજ કોઈને પુષ્કળ દુધ આવે છે, પણ ધણું પાણી જેવું હોય છે, જેથી તે જન્મ્યાનું બરાબર પોષણ થતું નથી. કમતર અને પાણી જેવાં દુધનાં કારણ આપણે જોઈએ, માને ઉપરાસપરી પણું છોડતું ધવાથી, અવાસી અને આજસુ જંદગી શુભરવાથી, અથવા તેની દેહ નખતી અને દર્દી હોવાથી, કે તેના રહેણસુની જગ્યા ખરાબ હોવાથી એવું પરિણામ નિષ્ફળ છે, માથી દુધ ધવાડી નહિ શકાય એવાં બીજાં ધણું કારણો છે, જેમ કે તેની દર્દી અથવા ખામી બરેલી છાતી, ખરાબ રોગ, તેને હાસુ પડેલાં એવે ઉતરતાં દર્દો, જેવાં કે બહી, “પ્રોસ્ટ્રુવા,” વેલાપણું, શીફ્ટ, અથવા તે વખતે તે હમેશવારી હોય.

ખાદ્યકોની માવજતમાં આ હાલત સર્વથી જુરી મળ્યા છે. એક બાકસને હજુ વોપણ આપી ઉધારે છે, એટલામાં બીજાને જન્મ આપવો, એ માતાના તેમજ હોદ્દાના દક્ષમાં યલુંજ નુકસાનકારક છે, માને યણી નજવાઈ યાપ છે, કારણ તેણીને બે બચ્ચાંનું વોપણ કરવું પડે છે અને બન્ને બચ્ચાંને પુરતું વોપણ ન મળ્યાથી તેઓ પણ નજાં યદ્ય નય છે, અને તેમને "રિફ્રેશ" યાપ છે. એવી વખતે માતાનો દેખાવ દયા ઉપગમવા બેગ યઈ પડે છે, એટલે તેણી જીવતી છતાં તેણીની દયાતીની આખરી આવી યુષ્ટિ એમ સમજવું. એવી માત્રી હાલતમાં નાનાં છોકરાંને બુકો જેવી તેવી હાલતે ઉધરે છે અને માતા બોલી બેસી દુનીઆઈ સંસારના બોજમાં બાળવયથીજ તે કમભાગ્યાં બચ્ચાં પારકે આધારે ઉધરે છે. માતાની ખીકાસ તેઓ ચાખવાથી બેનસીય રહે છે અને સગાં વહાણાંએ માથે આપી પડી કંગાળતમાં તેઓ ઉછરી ઉભાં યાપ છે.

ધવાડનારી આયા કેવા પ્રકારની રાખવી.

માત્રી ધવાડી નહિ શકાય સારે શું કરવું, એ અતિ અગત્યનો સવાલ છે. તે વખતે માતાં દુધની બને તેટલી નક્ક કરવી, એ સર્વોત્તમ ઉપાય છે. તેમ કરતાં માતાપત્રી યુગ્મસ હોય તો ધવાડનારી આયા રાખવી, એ પેહેલો ઉપાય છે, પણ તે કેવા પ્રકારની હોવી જોઈએ, તે પણ અગત્યની બાબત છે. ધવાડનારી આયા મનજીવ બાંધતી અને તનદ-રસ્ત, ખુશ સ્વભાવની અને નેક ચાલતી, ખરાબ દદે, ખુશ્કા અથવા કુદ્રા વગરની અને પુરતાં દુધવાસી જોઈએ. વળી તેણીનું બચ્ચું તનદરસ્ત અને કાંઈ પણ દર્દની નિશાણી વગરનું અને જે બચ્ચાંને ધવાડયાનું હોય, તેનીજ ઉગરનું યણું કરીને હેલું જોઈએ, તેમજ તેણીની ઉમર ૨૦ થી ૩૦ વર્ષની હોવી જોઈએ. તેણીનો ખયાસ શાંત અને યદે હોવો જોઈએ, અને તેણી બચ્ચાં પર પ્રીતિ કરતી તથા રમસાલ હોવી જોઈએ. તેણીનો ખોરાક સાદો અને પુરિકારક પણ યજો ધાનો કે ભારી નહિ હોવો જોઈએ. યજો મનજીવ ઉચો ખોરાક આપવાથી અને તેણીની પાસે કાંઈ બીજું કામ ન કરાવવાથી તેણીનું દુધ બચ્ચાં માટે સાફ થતું નથી, પણ તેથી ઉત્તરું ક્રમતર અને ભારી યાપ છે, અને તેથી બચ્ચાંને ગેર-ફાયદો યાપ છે. તેણીનું બન કસાય તેવું સાફ ધર માહેલું કાંઈ કામ તેણીને સોંપવું અને બચ્ચાં સાથે દરરોજ ખુશી હવામાં ફરવા મોકળવી જેથી તેણીની તનદરસ્તી સારી રહે અને બચ્ચું પણ તે સળગથી આસું રહે.

ગધેડીનું દુધ.

ધવાડનારી આયા રાખવાની યુગ્મસ ન હોય સારે શું કરવું? - ગધેડીનું દુધ માતા દુધને લગભગ મળતું આવે છે, માટે તે આપવું જોઈએ. એ દુધ જેમ તાલું હોય છે તેમ તે ધલુંજ સરસ હોય છે અને જેમ વખત લાગે છે તેમ ખાઈ થતું નય છે, માટે તે દર વખત તાલું મળી શકે તો વધારે સાફ; નહિ તો બીજી વખત માટે હાંકીને થકી હવામાં રાખવું અને એક શેર દુધે એક ચમચો ચુણનું પાણી નાખવું.

જેથી દુધ બિગડે નહિ. ગધેડીનું દુધ ગમે એવું મોલું હોય અને તેથી લાંબો વખત આપવાને ન બને, તોપણ તનદ-રસ્ત બચ્ચાંને બચ્ચાંને પેહેલે ૪) થી ૬) બાગડામાં મુકી નહિ આપવું અને પછી બાપનું દુધ ચાલુ કરવું. કાંઈ વખતે મોડીના દુધથી બચ્ચાંને ઝાડો યાપ છે; એવાં બચ્ચાંને તે દુધને ૩) ભાગ અને ચુણના પાણીના ૧) ભાગ મેળવી અથવા એક મહિનાની ઉગરનું બચ્ચું દરરોજ મુમારે પોણું દે, જે મહિનાનું બચ્ચું મુમારે સવા શેર અને ત્રણ મહિનાનું બચ્ચું મુમારે દોઢ શેર લઈ શકે છે. હવે જેમ જેમ બચ્ચું મોલું થતું નય, તેમ તેમ તેનું દુધ વધારતાં જવું. એ માત્ર અન-માયસ કરતાં કરતાં જ્યાં મુકી બચ્ચાંને જાગર હનમ થતું નય, ત્યાં મુકી વધારો કરવો. ગધેડીનું દુધ મોલું હોયને બીજે એટલું મોટું આપવામાં આવે છે કે બચ્ચું બુધું મરે છે.

બાપનું દુધ.

આ દુધમાં કેઝીન માના દુધ કરતાં વધારે આવે છે, પણ તેમાં ખાંડ થોડી આવે છે, તેથી માના દુધને મળતું મળે તે દુધમાં પાણી તેમજ થોડી ખાંડ ઉમેરવી જોઈએ. વેપારી દુધમાં યણીખરી પાણીની બેગસેળ કરવામાં આવે છે, પણ પાણી બેગેલું છે કે નહિ તે દુધની "સ્પેસિફિક ગ્રેવિટી" જેથી કે દુધ તપાસવાની લેક્ટોમિટર નામની નવીની મશીન થ જણાઈ આવશે.

દુધને કેમ બાલવી રાખવું.

પ્રથમ દુધવાળાના વાસણ સાફ છે કે નહિ, તેની તપશ રાખવી, તેમજ ધરમાં દુધનાં વાસણ યણુંજ સાફ હોવાં જોઈએ, અને જે વાસણમાં દુધ રાખવું હોય, તેને થકી જમણે સં વાસથી દુર હાંધી રાખવું જોઈએ. દુધ ઉઠાળીને થકું ચાખ પછી બચ્ચાંને આપવા પેહેલાં તેમાં પાણી નીચલા પ્રમાણમાં બેગવું-પેહેલાં મહિનાનાં બચ્ચાંને ૨) ભાગ પાણી અને ૧) ભાગ દુધ આપવું. બીજો મહિનો બેલા પછી બાપનું દુધ અને થકું પાણી ભેળ કરીને આપવું. ૬) મહિનાનું યાપ સારે ૨) ભાગ દુધ અને ૧) ભાગ પાણી આપવું જોઈએ. હવે જેમ જેમ બચ્ચું મોલું યાપ, તેમ તેમ તેનું દુધ વધારતાં જવું અને બેગ કરવી વખત પાણી બોધું કરતાં જવું, તેમજ તેને આપવાના વખતે અંતર પણ વધારતાં જવું.

"સ્વિસ મિલ્ક" અથવા મુકવેલું દુધ.

હવે કેટલાંક બચ્ચાંને બાપનું તાલું દુધ આપવાને બદલે મુકવેલું દુધ, જેને "સ્વિસ મિલ્ક" કહે છે તે આપે છે. આ દુધ બાપનું તાલું દુધ લઈ તેમાંથી સેક્ટર ૭૫) ટકા પાણી બાળી નાખી બનાવવામાં આવે છે, અને એક રતલ એટલે ૧૬) ઝોસના ટિનના રખામાં ભરી તે વેચવામાં આવે છે. તેની બનાવતની વિગતો નીચે જણાવેલી છે, પરંતુ તેમાં જે એક બાબત આપણું ખાસ ધ્યાન ખેંચે છે, તે એ છે કે આ ૧૬) ઝોસ મુકવેલાં દુધમાં નજીક ૯) ઝોસ ખાંડ આવે છે અને તે ખાંડને લીધે પાણી નાખવા છતાં, દુધ ધલુંજ મોલું થઈ નય છે અને માતા દુધના જેવું મીઠું કરવા માટે તેમાં

ધણેના પાણી નાખતું પડે છે, તેથી તેમાં કેહીન, માખણ તથા ખારનો ભાગ ધણું થોડો થઈ જાય છે અને એવાં દુધથી બચ્ચાંનું પોષણ થતું નથી. વધારે દુધ લઈએ અને પાણી ઝોલું લઈએ તો બચ્ચાંનું પોષણ યથા, પણ ખાંડ ઘણીજ આપવાથી બચ્ચાંને તે જરૂરથી ભારી પડી જાય. વળી ઘણી વખત દુધની મઝાલી કઢાડી લીધા પછી તેને સુકવવામાં આવે છે.

“સ્વિસ મિલ્ક”ની બનાવટ.

૧ રતલ અથવા ૧૬ ઓંસ દિનનો એક ટબ્બો તેમાં પાણી.....	૨ ઓંસ.
કેહીન લગભગ.....	૨૫ા „
માખણ „.....	૨૧ „
ખાર.....	૧૧ „
દુધમાં આવડી ખાંડ (“મિલ્ક શુગર”).....	૨૫ા „
સાપરિશ ખાંડ.....	૬ „

જુમકે ૧૬ ઓંસ.

બચ્ચાંને ઉપરનું દુધ સી રીતે પાતું.

બચ્ચાંને દુધ આપવાની ત્રણ રીત છે. ચમચીએ, સીસીએ અથવા કાઠડાએ. એ ત્રણમાંથી છેડી રીત સર્વથી સરસ છે. સીસીએ દુધ આપે છે, તેમાં એક અડધજી એ છે જે દર વખત દુધ પાઈ રહ્યા પછી તે સીસીને ઘણીજ સ્વચ્છ રાખવી જોઈએ, જેમ આ અથવા આપાથી બનતું નથી અને તેથી દુધ બોટરીમાં વળગી જાય છે, તેનું દહીં થાય છે અને તેજ સીસીમાં બીજી વખત બીજું દુધ પેશાં બચ્ચાંને આપવાથી તેને અછરણ થાય છે. ચમચીએ પાતાં ઘણી વેળાએ જો બચ્ચું જરા લીધે છે, તો તેને અવરસ ભરાઈ છે અને વળી ચમચીએ દુધ આપતાં દુધ સાથે થુક ભરાઈ મળતી નથી, તેથી તે દુધ જરૂરત થઈ શકતું નથી. પણ કાઠડાએ પાતાં એવી ઠાઈ અડધજી નક્કી નથી, અતરસ જતો નથી, થુંક બરાબર મળી જાય છે, અને તેથી દુધ જલદીથી જરૂર પત થઈ શકે છે. પરંતુ તે બાબદમાં એક ચીજ જાવરવની છે અને તે એ કે દર વખત સોજો કાઠડો બદલવે.

ધવાડયા પછી બચ્ચાંને સુવાડવાની જરૂર.

બચ્ચાંને ધવાડયા પછી તરતજ સુવાડવું જોઈએ. કેટલીક માતાએને એવી રીત હોય છે કે બચ્ચું સુવાડી તરતજ કરે છે, તોપણ તેને સુવાડવાને બદલે રમાડે છે, પણ તેમ કરવામાં ગેરફાયદો એ છે કે જો બચ્ચું સુતું નથી, તો તેનાં હોઠની આંતરડાંને બરાબર લોહી મળતું નથી, જેથી તેને દુધ જરૂરતું નથી અને તેનાં પેટમાં દુખે છે.

તનદરેસત બચ્ચું કેટલો વખત ઉઘાય છે.

એક મહિનાનું તનદરેસત બચ્ચું, જે પોતાની માતું પુષ્ટિકારક અને પુરતું દુધ પાવે છે, તે ઘણુંખડું દહાડાના ૨૦ કલાક ઉઘાય છે. બે ત્રણ મહિનાનું યથા પછી એટલો વખત ઉઘાતું નથી, તોપણ સહવારના બે ત્રણ કલાક અને બપોરે થોડો વખત ઉઘાય છે, તેમજ આખી રાત સુઈ રહે છે; માત્ર બે ત્રણ વખત દુધ પીવાને ઉઠે છે. બચ્ચાં ૮ મહિનાના યથા પછી

બરાબર સુતાં નથી, કારણ તેમને દાંતની શરૂઆત થાય છે તેથી ઘણું બેચેન રહે છે. દાંત આવ્યા પછી જે બચ્ચાં તનદરેસત હોય છે, તેમને જેમાં બીજાણામાં સુકામાં કે ઉઘાઈ જાય છે. બચ્ચું રાતની વખતે સુતું નહિ હોય અને રડ્યા કરતું હોય, તો તે શાથી નથી સુતું તે કારણ શોધી કઢાડીને તેનો ઉપાય કરવો જોઈએ. ઘણુંખડું કારણ કાનનું દર્દ, પેટમાં થુકો, અછરણ અને તાવની બેચેની હોય છે. જે કારણ માલમ પડે તેનો ધટતો ઉપાય કશીથી બચ્ચાંને ફાયદો થશે, તેમજ આમળ માફક બરાબર ઉઘારો. બરાબર ઉઘ આપવી એ તનદરેસતી માટે ઘણું અવરવનું છે અને બચ્ચાંને બરાબર બિંધ આવે તેની સંભાળ રાખવાની દરેક માતાપત્ની કરજ છે.

બચ્ચાંને ઝાળીમાં સુવાડવા વિષે.

બચ્ચાંને ફક્ત બળોતિયું લપેટીને ઝાળીમાં સુવાડવાની સાથે સારી નથી, કારણ બચ્ચાંને કાનત થાય તો તે બળોતિયાંમાંથી ઝાળીના કટકોને મારે છે અને જોકે તે બરાબરજી બળોતિયું બદલી નાખવામાં આવે છે, તોપણ પેલી ભીણીજ અથવા સ્ક્રાપથી ઝાળીમાં પેલું બચ્ચું સુએ છે, તેથી તેને ઘણી વેળાએ સરડી તેમજ કોહોવાટ થાય છે, માટે જેમ કેટલેકે કેલાવે કરવામાં આવે છે તેમ બળોતિયાંની નીચે ગોઠવી અને તેની નીચે આઈર્ન-ક્રીપ્ટોને કટકો મેલીને પછી બચ્ચાંને જો સુવાડવામાં આવે તો તે ઝાળીના કટકો ભીંજવા નહિ. બચ્ચાંને ઝાળીમાં સુવાડતાં તેની માતા ઘણીવાર એક મોટી ભુજ કરે છે, તે એકે બચ્ચાંને સારી પેટે ઉપરથી ઢાંકે છે, પણ તેની પીઠ નીચે કાંઈથી ગરમ કપડું નાખવામાં આવતું નથી અને પીઠ ઉભાડી હોવાથી બચ્ચાંને તાક વાગકને લીધે તે રડે છે, ભારે મા બચ્ચાંને મુઠું રાખવાને વધારે દિવસ નાંખે છે, જેથી બીજે દહાડે બચ્ચાંને સરડી પડી આવે છે, એટલા માટે પીઠ નીચે ગરમ કપડું રાખવું જોઈએ. ઝાળીમાં ગોઠવેલાં કપડાંને દગલો પડે જાય છે, એટલા માટે ઝાળી કરતાં પાળણું રાખવું વધારે સારું છે, કારણ પાળણામાં બચ્ચું બરાબર ફરી શકે છે, અને ઉઘમાંથી પોતાની બાજુ બદલી શકે છે, તેમજ તેની કુદરતી વળાણને અતુસરીને જાગતી વખતે બચ્ચું અગઈ પડી શકે છે. ઘણી માતાએ ગમે જેવી ગરમી અથવા થંડી હોય અને એટલામાં પવન આવતાં હોય કે નહી, તો પણ ઝાળીને કુરતની નાંખે છે. હવે કુરતની જો મેટની હોય તો હવાની આવજતને ઘણી અડધજી કરતી નથી, પણ મત્ર-મત્રની હોય તો બચ્ચાંના દમમાંની જે ગેરી દવા નિકળે છે, તેને બહાર જવાનો ખુશો રસ્તો મળતો નથી, તેમજ બહારની સારી દવા અંદર જઈ શકતી નથી અને બચ્ચું પેલી બરાબર દવા પાછી દમમાં લે છે. મનુષ્ય બચ્ચાંને હેરાન કરે નહિ, એવી ખતલખટી કુરતની નાંખવામાં આવે છે. પણ જો કુરતની જેવી રીતે પચ્ચમાં ખોસી દેવાય છે, તેવી એકવણ ઝાળી કે પાળણામાં ન હોય તો સામાં મનુષ્ય બચ્ચાંને વધારે હેરાન કરે એવો સંભવ રહે છે.

સૈયડ મુકાવવાનો વખત તથા તે મુકાવવાના કાયદા.

અચ્યુ" ત્રણ માસનું પાપ એટલે તેને સૈયડ મુકાવવા જોઈએ. એક વખત સૈયડ મુકાવા અને તે બરાબર ચાલ્યા તથા તેની નિશાણ બરાબર પકી રહી, તો પાછળથી પોતાની મેલે સૈયડ આવે સારે તેનું જોર લેવું નરમ રહે છે અને સૈયડનો બધે ઉપદ્રવ માલતો હોય તે વખતે પણ તે દઈ સામે તેને સાફ રક્ષણ મેલે છે અને તે દઈ લાડ પડવા છતાં પણ હૃદયગીતા નાશ થતો ધણે દરજ્જે અટકે છે. ૧૫) વર્ષની ઉમર પોહ્યાં વ્યા પછી ફરીથી બીજી વખત સૈયડ મુકાવવાની જરૂર છે, કારણ સૈયડની રૂત ચાલે છે સારે એટલી ઉમરવામાં જોને સૈયડ પોતાની મેલે ઘણી જોરથી અને ધારતી બરેલી રીતે લાડુ પડે છે.

સૈયડ તન નહિ કઢાવેલા માંદેલા સેંકડે આત્ર ૬૫ ટકા મરણ પામે છે, સારે રીતેલા સુમેલેલા માંદેલા સેંકડે આત્ર ૬૫ ટકા મરણ પામે છે. સીતલા મુકેલામાંથી જેમને સૈયડનો રોમ પોતાની મેલે પાછો લાડ પડે છે, તેઓમાં કઢાવેલા સીતલાની નિશાણ વધતી કે ઓછી સંખ્યામાં રહી હોય તે પ્રમાણે વધતી કે ઓછા પ્રમાણમાં મરણ નિપત્તે છે:—

એક નિશાણવાલામાં સેંકડે લગભગ ૭

બે નિશાણવાલામાં " " ૪

ત્રણ નિશાણવાલામાં " " ૨

અને ચાર નિશાણવાલામાં બસોએ ૧ મરણ પામે છે.

દાંત વિષે.

અચ્યાને દાંત ઘણાખરા સાતમે મહિને આવવાના શરૂ થાય છે, પણ મુખ્ય કરીને "રિફ્ટસ" માં ૧૧) મહિના અથવા ૧) વર્ષ પછી આવે છે. કોઈ અચ્યુ યોગક દાંત સુધાં જન્મે છે. એવો બનાવ નવજન બને છે, પરંતુ તેવો એક દાખલો કાળા ઓસપિટલામાં પુલ ઠાલી નજરે જોવાની અને તક મળી હતી. દાંત આવે છે તેની વિગત નીચે પ્રમાણે છે. પ્રથમ જે દાંત આવે છે તેને દુધીઆ દાંત કહે છે. એવા દુધીઆ દાંત ગણુનિમાં ૨૦ હોય છે.

ધારવાલા અથવા આગલા દાંત ૭ થી ૯ મહિના સુધીમાં આવે છે અને તેમની સંખ્યા ૮ હોય છે.

આગલી દાંત ૧૨ મહિના પછી આવે છે ને ૪ " "

અંજિયાંબા દાંત ૧૮ મહિના પછી આવે છે ને ૫ " "

પછવારની દાંત ૨૪ મહિને આવે છે ને ૫ " "

૨૦

"અચ્યાંઓની માવજત" સંબંધી રજુ થયેલી આ વિગતો પરથી તમે જોશું હશે કે તેમની તનદરસ્તી અને ઉમરદરાજીનો બલકે તેમની હૃદયગીતા મુખ્ય આધાર તેમને જન્મ આપનાર માતાઓની સ્થિતિ અને રહેવાની રીતિ, તેમજ મનજીવ બાંધા, પુખ્ત ઉમર અને અકસીર દુધ ઉપર લટકેલો રહે છે. પરંતુ તેવી હાલત હાસિલ કરવા માટે રહેલા વચલાની તથા સંસારી રીત ઓની હોવી જોઈએ, કે જેથી ચાલતવું જોર કમતર નહિ થાય, કારણ કે જે કામમાં તે જોર કમતર થાય છે, તે કામ નાનાં દુખ દર્દો વરીકે ખમવાને અશક્તિવાન થતી જાય છે અને દુખનું જોર ન ખમવાથી તેને આધીન થઈ, સેહેજમાં તેના સપાતામાં દખાઈ જાય છે. એવી સ્ત્રીઓ પોતાના જેવાંજ અચ્યાંઓને જન્મ આપે છે, જેઓ નાનાં દુખ દર્દોનાં સેહેલાઈથી ભોગ થઈ પડે છે. એથી બાળકોની મરણ-સંખ્યા વધે છે, અથવા તો પૌત્રગણમાં, ખખરી ગણમાં અચ્યાંઓની એક નાની કામ દવા દાર લઈ ઉભી થાય છે, જેઓ વધે પોહ્યાંચતાંજ સેહેવથી ઉશકેરાઈ જનારાં, કામકાજથી જરામાં યાદી જનારાં, બારે કામ માથે ન ઉઠાવી શકનારાં, ફરીફારીના જમાનામાં લાંબો વખત હેનજારી ન કરી શકનારાં, ધધો રોજગાર ન ટેકવી શકનારાં, જની બેસે છે. એવી હાલતને લીધે એક આખી કામના દાખમાંથી ધધો ધાધો કુટારા જાય છે. તેઓ સેહેલું સુનકું કામ શોધવા બેસે છે અને તેમના હરીફ કામનાં મેદાનમાંથી તેમને યોગ્ય વખતમાં, મારી હરાવે છે. એટલા માટે તનદરસ્ત માતા તેમજ તનદરસ્ત ઓઝાદ બનાવવા માટે પુઠી રમ્યો દવા, વઘતી દસરત, પુરતી રોશની, સુતરો ખોરાક, ચોલ્ય દુધ, મધમગસર રહેવાની અને વહેતાં સુઈ વહેતાં ઉઠવાની તરબિલત, પુખ્ત વયે પરણવું—એ બાબતો ઉપર ખાસ ધ્યાન આપવાની વાંચનારને વિનંતી કરી આ વિષય સમાપ્ત કરું છું.

એક ભલી પત્ની.

મકરણ ૧ હું.

ધણું નકાશું છે જેમ્સ. એમ કહી બનેલ નહી. બાવાએ ફરી ફરીથી કહ્યું છે કે તેનું કાષ્ટ પણ છેકડું એક દાણ-ચોરી કરનાર, અથવા દાણચોરી કરનારની સ્ત્રી થઈ શકશે નહીં."

ઉપલા રાખેલો બોલનાર એક શ્રીકા જેહેરાની ઓગણીસા કે વીશ વર્ષની ના-જુક દેખાવની છોકરી હતી. તેણીએ સો-જનો સંકેદ પોશાક સન્ધ્યો હતો. તેણીની સોજાતી એક જીવાન પુરુષ હતો. તે ખલાસીના રૂસમાં હતો. તે એક મગર દેખાવતો શમ્સ લાખતો હતો. તેનાં કમાન-દાર બનાં તેની મોટી જીરી આંખો પર મગરરીથી વોંકાં વ-જેવં હતાં. તેના સોજાતીના ઉપલા રાખેલો તેનાં કપાળ પર કરચલી વળી હતી, તે જલદીથી જોલી ઉઠશે.

"મને સમજ નથી પડતી કે તારા આપ વગર કારણે શા માટે વચ્ચે પડે છે. તું જાણે છે મેરી," તેણે પોતાનું સર મગરરીથી ઉઠાવતાં વધારું, "હું કોઈ અપ્રમાણીકપણે વતેતો નથી, અથવા તો મારી હૃદયગીતા બચાવ અર્થે કોઈના હૃદય લેતો નથી. માફ કરજો એટલુંજ છે કે આ માણસોને મારાં કામમાં માથું મારવાનો કોઈજ હક નથી."

“પણ જેમ્સ,” તેની સોજતણ ધણીના ધીમા, બીદકણુ આવાને બોલી, “આવા કહે છે કે જમાત આપ્યા વીના કાંઈ પણ શેઠમાં નહીં લાવતું એવા ઈંગ્લંડના સખ કાયદા છે અને તે તવંગર તેમજ ગરીબનું એકસરખી રીતે રક્ષણ કરે છે. જે કાંઈ આ કાયદા તોડે, તે સજને પાત્ર પામે છે. આ કાયદાઓ પપા મારા બાપજીને હમેશ સમજાવે છે અને કહે છે કે” તેણીએ વધારે ધીમા બોખરા અવાજથી વધારું “અને તમે દાણચેરી કરવાને ધધા છેડાશે નહીં, તો તમારે અને મારે હમેશને માટે છૂટું પડતું નેહયે.”

“હવે સાંભળ મેરી,” જેમ્સ આતુરતાથી બોલ્યો, “તારા બાપ કહે છે તેમ દાણચેરી કરવામાં હું કશું બોલું નોતો નથી. અને બ્યારથી અને તારી સાથે ઝોળખાણુ પડી છે, બ્યારથી હું આ ધધા મારે ખાતર નહીં પણ તારે પેતાને ખાતર ચલાવું છું. પણ જો હું નેહકું પ્રમાણીકપણે કમાવું છું, તેટલાં પરજ હું સુખથી રહી શકશે એવું ધારતી હોય, તો હું વચન આપું છું કે આ મોરો ધધા હવે તદન બંધ કરીશ. આ વચન તારા બાપને સતીય આપશે કે?”

“હા, હા, મારી ખાતરી છે કે મારી માથક તેવણુ પણ તમારી પર વીસક સાખશે. મારે માટે તમે અપેલા આ જોનારો કંઈ પણ તમને પચાતપ કરવેા કરશે નહીં. તમને હરેક રીતનું સુખ આપવા મારેથી બનતું કરીશ, જેમ્સ.”

મેરીના આ પ્રગટ પ્રેમભાવથી જેમ્સ સેદન હસ્યો—તેણે તે તાજુક તારનાં ઝોરાં કપાળ તરફ તથા નરમ આંખો તરફ એક પળ દીકરું; અને તેને લાગ્યું કે તેણીનાં કપાળ પર વલેથી નીહોય કરચલી અને આંખમાં જણાતો પ્રગટ પ્રેમ ખુલ્લું દેખાડી આપતાં હતાં કે તેણીનું બોલતું અંતઃકરણનું હતું.

ઉપર જણાવેલાં બે આસપાસ એક નાની રેકડીની રોંગ-પરના રસતાપર ધીમી યાલણે ચાલતાં હતાં. જમણા હાથ પર આવેલા સદા છવતા અને સદા લાલના બેલાલા દરીઆવના રપેરી નાના મેળાએતો ધીમે છજછજાત, મેહેનતુ માછીમારોના હલેસાંઓને છખડતો આવતો સમીસંજની યી-તલ લહેકી, પવનના નેરે મોટા સડા બાંધી, સામા આવતા મેળાએતો કાપતી જતી હોડીઓની એક સરખી અને દમા-બ ભરી ચાલ, અને ઘણે દુરથી પસાર થતાં વહાણોના—આ સમીસંજના ધીમે ધીમે ભેસતા અંધકારમાં—જુલ યથ જતા આકારો, અને એમને બીજી જુદરતી જુલસુરતીએ જેમ્સ અને મેરીને અપાર મનહ અને આનંદ પમાડતી હતી.

બીજી બાજુએ આવેલા એક ખુલ્લતાં બાગને દેખાવ આંખને તરક આપતો હતો. બેતરો અને નાના પથુ સુખક સુખવાસી જુવડાં આસપાસ આવેલાં ફરખતીયી ઘટામાં દં-કાણમાં છુટાં છુટાં જણાતાં હતાં. એક જુના દેવલને મી-ના જુરખી દેખાતો હતો. આસપાસ રેતીના ડુંગરો આવી રહ્યા હતા, કે જેઓ અરત પાખતા સુધના કીરણોથી બુ અને જાંબુશ રંગનો પ્રકાશ પાડતા હતા, તે નાના ગામમાં નો અઝો દેખાવ ધણો રહીઆમણો હતો.

તે એક રવીવારની સુંદર સાંજ હતી, અને જેસમાં વા-મતા દેવલના ઘંટેને માન આપી જુવાન અને ધરડાં માણ-સોનાં ઝેલેસાં ધીમે ધીમે દેવલ તરફનો રસતો લેતાં હતાં. મેરી અને તેણીના સેબતીએ પણ દેવલ તરફનો રસતો લીધો. તેણીના મીંગળા ધુલવાથી તેણીએ જણાવ્યું કે તેણી-ના બાપે લીધેલી વાજબી હરકતને છેડા આલ્યો હતો, અને તેઓના ચોડાં દીવસમાં લગન થનાર હતાં. તેણીનું કહેતું ખરું હતું.

શરૂ આરનોહક, મેરીને પીતા આ ગામડાંમાં રહેતો હતો, કે બપોં દાણુ ચેરીનો ધધો પુર જેસમાં ચાલી રહ્યો હતો. શરૂ આરનોહક પીતાના દીકરા દીકરીને આ ધધાની સામે હમેશ બોધ આપતો હતો, તે એક વચલા વાંતો બેસુત હતો; અને તેનું કુટુંબ પેતાનાં ઝોળખીતાંઓમાં ધણું માન પામેલું હતું.

ચોડા વખત ઉપર મેરી એક કુટુંબમાં ગવરનેસ દાખલ રહી હતી. જેમ્સ દારલી, કે જે તેણીના શેકને ત્યાં વારવાર કામસર આવતો હતો, ત્યાં તેણીને જેમ્સ સાથે પહેલ વહેસો મેળાપ થયો હતો, કેટલોક વખત પછી મેરીની માતા માંદી પડી, અને તેણીને થેર જવાતું તેડું આપ્યું. તેણીની બીજી મેહેનો પરણી ગઈ હતી, એટલે મેરીની માતા આગળ જવાની ફરજ હતી, અને તેણી ગઈ. શરૂ આરનોહકનાં ધરથી એક માધલને અંતરે જેમ્સ દારલી આવીને રહ્યો. તેણે મેરીના બાપ આગળ મેરીના હાથની મંગણી કાઢી, તેણે હીમતથી કંપુલ કીધું કે નાનપણથી જ તે એક દાણુ ચેર હતો. શરૂ આરનોહકે એક દાણુચેરને પોતાના જમાઈ તરીકે લેખવા સાથ ના પાડી. દારલી કાંધમાન થયો, પણ મેરીએ ધીરજ રાખી તેના બાપ પાસે વાજબી કારણુ હતું, એટલે તેણી તેની સામે યથ સજી રહી. તેણીએ જેમ્સને જણાવ્યું કે જો તે પોતાની છંછી યુગરવાનો રસતો જાલશે અને આ અપ્રાણીક ધધો છેડશે તોજ તેણીના બાપની પરવાનગી તે મેળવી શકશે. આપ-ણે ઉપર જેવું આપ્યા તેમ જેમ્સે તે વચન આપ્યું, અને મેરીના આ બાપને હવે કંશો ધધો રહ્યો નહીં, તોપણ તેઓને ધારતી હતી કે મેરીના બચીખનાં સુખનો પાયો ધણો નખજો હતો.

કુટુંબમાં તેઓનાં લગ્ન થયાં. પરણેલી જુદેગીના પહેલાં ત્રણ વર્ષો આ જુવાન જેડાંએ ધણું સુખમાં ગુમરી. જેમ્સ એક હોરપાર સુધાર હતો, અને સુધારનાં કામ ઉપરાંત તેને અવાર નવાર બીજું કામ પણ મળતું હતું, એટલે મેરીને મધ્યમ સુખમાં રાખકને તે રાક્ષીયાન હતો. પણ હવે કુટુંબમાં વધારો થવાથી આવક ઓછી પડી. દારલીનો યુગ ધર્મવીન સ્વખાવ મીનહ અને ચીરકાક થતો ગયો, અને ગરીબ બીચારો નસ મેરીને તેની તરફથી વગર વાંકે ધણુ સખ સખે સંમજવા પડતા કે જે સખ સખે તેણીનું અંતઃકરણ વીંધી નાખતા હતા.

તેઓનાં લગ્નને ચાર ઉ-કાળા વહી ગયા. જેમ્સનો સ્વખાવ વધારે ને વધારે મીનહ થતો ગયો. તે અવારનવાર મેરીને કેટલીકવાર પૈસા આપતો અને તે પૈસા તે કયાંથી કમાતો તે

મેરીની અચરતી હતી. મેરી તેનો ખુલાસો પુછતી, સારે તે કાંઈ કાંઈ બહાણું કઢાડી, તેણીને ઉઢાવતો હતો. પોતાનાં મુખનું વ્હાણુ માગતું જોઈ, મેરી એકાંતમાં અસંખ્ય આંસુ વરસાવતી.

એક સંજે મેરી પોતાનાં વડાં બાળક-કે જેની તખીએત સારી ન હતી-નાં બીજાણું આગળ ચુંકણું પર બેસી તે બાળકને દવા પીવા સમજાવતી હતી, તેવામાં જેમ્સ ઝડપમાં આરડામાં દાખલ થયો. તેણે એક શબ્દ પણ બોલ્યા વીના કેટલાક પૈસા તેણીના હાથમાં મેળ્યા. જેવો તે પૈસા આપવા ગયો કે તેના હાથના ઠંડા સ્પર્શથી મેરી ચમકી ઉઠી. તેણીએ તેના ચહેરામાં જોયું. તે તદ્દન શીક્ર હતો. તેના મોઝા ડગલામાં અંદરથી સંતાડેલી એક પીરટોસ તેણીની નજરે પડી. એક પળમાં તેણીને સમયું સમજ પડયું. તેણીએ મોઝા અડસોસ વચ્ચે જાપ્યું, કે તેણે પોતાનું વચન તોડયું હતું, પાછો પોતાનો અપ્રમાણીક ધણો ચાલુ કીધો હતો અને આ પૈસા તેનું ફળ હતું. જેવો તે પાછો ફરવા ગયો, કે તેણી એકદમ ઉભી થઈ અને તેને જતો અટકાવતાં પોતાનાં નિઃશ્વાસ બાળકો તરફ આંગળી કરતાં પોકારી.

“આ જેમ્સ, જેમ્સ, આ નિર્દોષ બાળકો અને મારે ખાતર તું ના જા.”

પણ તેણી બીજું કાંઈ પણ બોલે, તે પહેલાં તેણે દરવાજા મથ પગમાં ભર્યાં, અને બહારથી એક ધીમે અવાજ બોલતો સંભળાવો.

“લે ચાલ હારલી, અમે તારે વાસ્તે ખોડી યજાયે છીએ.”

પોતાની સ્ત્રીપર એક પણ નજર ફેંકવાની હિંમત કર્યા વીના આ દાણુચોરે ઝડપથી ધર છોડયું અને મેરી, કે જે હાલ્યા ચાલ્યા વીના એક પુતળાંની માફક સ્તંભ્ય થઈ ઉભી હતી, તેણીએ તેનાં જતાં પગમાં સાંભળ્યાં.

મકરણ રજી.

તેણીની પહેલી હીલચાલ પોતાનાં નિઃશ્વાસ બાળકોનાં બીજાણું આગળ ચુંકણું પર પડવાની હતી, કે જ્યાં તેણીએ તે કંઠાળા બરેલી આખી રાત દુઃખમાં પસાર કીધી.

તેણીના બરચારે તેણીને છેડતી હતી, અને પોતાનું વચન તોડયું હતું. તે આ ધારતી ભર્યા અને અધરીત ધધામાં ચોકાચો હતો, કે જે ધધાને તેણી નાનપણથી જ ધીકારની નજરે જોવા શીખી હતી. પછી તેણીને આગસાં ત્રણ વર્ષો ચાદ આવ્યાં, કે જે તેમણે સળાં સુખ અને સંપત્તિ મુજબીં હતી, પણ અફસોસ / હાથ તે સુખ તેણીને સ્વપ્ના મીસાલ લાગ્યું. સહવાર પડી, અને પોતાનાં બચાંઓના આવાજથી તેણી પોતાની જીંદગીના સ્વપ્નામાંથી બહાર થઈ તેણીએ બેધાનપણે છોકરાંઓને તૈયાર કીધાં અને તેઓના નાસતા વગેરેની તૈયારી કરવા લાગી. તે દીવસ પુરો થતા આવ્યો પણ હજી તેણીના બરચાર પાછો ફર્યો ન હતો. તેણીએ ધરની બહાર જવાની

પણ હિંમત ચલાવી નહીં કે રખેને જેમ્સની ગેરહાજરી વીશે પાડપડેસીએ કાંઈ પુછે.

આવતાં જતાં દરેકના પગમાં સાંભલવાથી તેણીનું અંતઃકરણ આશા અને ધાસતીની બેગી લાગણીઓથી પડકતું હતું. પંચા અખરે કોણના પગમાં દરવાજા આગલ થાયેલાં તેણીએ સાંભળ્યાં. મુલાકાતે આવનાર મીસીસ મીસેન, જન્માતના કામપર તેમાયસા એક અમલદારની બાનુ હતી. તેણી મેરીની મુલાકાતે વારંવાર આવતી હતી, અને તેણી તરફ ઘણી આપણુ હતી.

“મીસીસ હારલો, હું અંદર આવું કે ?” તેણી ધીમા અવાજે બોલી. તેણીના અવાજપરથી મેરીને લાગ્યું કે તેણી કાંઈ માફા સમાચાર લાવી હતી. શીક્ર અને હુજતી તેણી એક ખુરશીમાં બેસી પડી. મીસીસ મીસેનને તેણીની પાસે જગ્યા લીધી અને બોલી. “મીસીસ હારલો, મારા વરને અને મને લાગ્યું કે તમે મીઠો હારલીના બાબમાં ઘણાં આતુર હશે; અને તેથી, હું તમને ચેતવવા આવી છું કે કાંઈ પણ માફા સમાચાર સાંભળી તમે એકદમ ધમરાવો નહીં. તે તદ્દન સંભાવત છે મીસીસ હારલો, પણ તેણે તમારેથી કેટલોક નખત ગેરહાજર રહેતું પડશે.”

મેરી એક શબ્દ પણ બોલી નહીં. તેણીએ પોતાનું મોઢું પોતાના હાથોવતી ઢાંક્યું અને એકદમ રડી પડી, તેણીએ વધારે પુછ્યું નહીં. અને તેણીની માથાણુ સહી, કે જેણે આખી રાત એક માંદગીનાં બીજાણું આગળ પસાર કીધી હતી-એ મેરીને બનતો દીઘાસો કીધો. મીસીસ મીસેનને મેરીને ઘણી ઠંડી પાકી અને ધીરજથી બધો હેવાલ કહ્યો, જે નીચે મુજબ છે:—

જેમ્સ હારલી અને બીજા દાણુચોરોની એક ટોળકીને તે દીવસે કોરટગાઉં અટકાવ્યા. તેઓએ વ્હાણુપરનો માલ વગર પરવાનગીએ બહાર કાઢ્યો, અને તે માલ પચાવી પાડવાની પેરવી કીધી. આ પ્રયત્નમાં તેઓ કેટલેક દરબજે ફતેહ પામ્યા એવામાં કોરટ ગાઉં તેઓને પકડ્યા. તેઓની લડાઈમાં દાણુચોરોમાંના એક લેફ્ટનન્ટ મીલમેન-કે જે બોટનો કમાન્ડર હતો-ની તરફ બંદૂક ફોડી અને તેને સખત બાહેલ કીધો. આ ધમરાટમાં દાણુચોરો નિરાંક નાહસી જાત, પણ એટલામાં સાં થયેલી ગડબડનો અવાજ સાંભળી એક બીજા બોટવાણ તેઓની મદદે આવ્યા, અને દાણુચોરોમાંનાં એક-એકને પકડ્યા.

બાહેલ થયેલા લેફ્ટનન્ટ મીલમેનને બેભાન અવસ્થામાં ધર લાવવામાં આવ્યો. જેવો તે શુદ્ધિમાં આવ્યો કે તેણે પોતાની સ્ત્રીને મેરી આગલ જગ્યા ફરખાવ્યું.

“છડીય, છડીય,” તે બોલ્યો, “ગઈ રાતે પેલી ટોળકીમાં મેં જેમ્સ હારલીને પણ દીઠો હતો. સહવાર પડયા પહેલાં તે સંજેને જેલમાં લઈ ગયા છે. મારે છડીય, તું ગરીબ બીચારી મેરી આગળ જા, અને તેણીને તારાથી બનતો દીઘાસો આપ.”

મીસીસ મીલમેન મેરીને શાન્ત પાડવામાં પોતાથી બનવું છોડી, પશુ સવળું ફેફડ. આખરે આ બધી બાબતે પોતાને ધર પાછું ફરવું પડ્યું, અને તેણી ફેફડાં પડોશીઓને મેરીની સંભાળ લેવાને સોંપી ગઈ. તેઓનાં ધર્મી ધીમી વાતચીત સાંભળવાથી મેરીની ધારતી વધતી ગઈ.

“તેણે જ બંદુક ફેડી હતી.”

“લેક્ષ્ટનન્ટ મીલમેન જે ગરબ પામશે તો તેના દકમાં ધણું ખોટું થશે.”

આત્રાં વાઝે તોણીએ સાંભળ્યાં, અને નિરાશાથી બાંન ખોઈ એજ અવરધોમાં ધણી દીવસ સુધી તેણી પડી રહી.

હવે આપણે દારૂની ખબર લઈએ. તેને ગઈ રાતને મેરીના દુઃખી કાલાવાલા ભયે ચેહેરા, અને છુટાં પડતી વખતના તેણીના શબ્દો—“આ! જેમ્સ, જેમ્સ, આ નિર્દોષ બાળકો અને મારે ખાતર ઘું ના બન”—વાદ આપ્યા.

પોતાના આગળ સોબતીઓમાં સામેલ થવાની લાલચ તે અટકાવી રાકે નહી, અને પોતાની આ નબલાઈથી પોતે જ પોતાની બધી સ્ત્રી અને નીરાધાર બાળકો પર આણેલાં આ દુઃખથી તે ધણું પરતાવે.

ધાહેલ થયેલો અમલદાર જેવો સાફી આપી રાકે એવી હાલતમાં આવે, કે તેણે સરકારી માલ પચાવી પાડવા અને સરકારી અમલદારોને પોતાની ફરજ બજાવતાં અટકાવવાના એ આદેશ પેઢેલા. બંને યુદ્ધ સામેત થયા, પશુ રાતના અંધારામાં બંદુક ફેણે ફેડી હતી તે તેના માથાસે ઠકી શક્યાં નહી. ફાણેચોરામાંના ધણીકો તે વખતે દબ્યારખે દતા, એટલે બંદુક ફેણે ફેડી તે ખાલીપુરે કહેવું અરકથ થઈ પડ્યું. કેદીમાંના દરેકને તે વીસી પુછવામાં આવ્યું, પશુ દરેકે જવાબ આપવાની સાફ ના પાડી કે રખેને તેઓનાં જવાબથી તેઓમાંના કેઈ પણ પકડાઈ આવે. હવે દારૂની ખબર આપી અને તેણે વગર આનાકાનીએ જવાબ આપ્યો કે તેણે પોતે જ એકલાએ બંદુક ફેડી હતી.

“તમે, દારૂની, તમે બંદુક ફેડી!” તે જવાબ અમલદાર ચોકારી ઉઠ્યો.

“પકડાવના વીચારથી હું થેસો થેસો હતો મીડ મીલમેન,” બંધારે જવાબ આપ્યો, અને તે વખતના મારા ગુસ્સામાં જ મેં બંદુક ફેડી. અને ખબર નહી હતી કે મોટા કમનાર તમે કાંઈ સાહેબ.”

ઉપરો જુથાસો કરતાં તેના હોઠ ધુન્ધા. તેણે તેના માનવત સસરતે અને પેલા મત્તા અમલદારને તેના છુટકારા માટે કાલાવાલા કરતાં જોયા. તેને કાષ્ટ પશુ જાતની સખત રીતના થવાથી તેની નિર્દોષ બાબતી અને નીરાધાર છોકરાંઓની કેવી દુરદશા થશે તે અસરકારક રીતે તેઓએ કાઠમાં વર્ણવ્યું. તેઓની વીનંતી ફેફડ ગઈ. દારૂની જેવા બલવાખોરથી તો લોકમાં એક દાખલો મેસાડ્યો નેહો એવું જણાવતાં પાંચ વર્ષ સુધી દેશનીકાળ થઈ બરમુકાતા યાદુ ખાતે બંધાવી ટેપ મરાઈ. રાજા આનોદક, પોતાની કમનસીબ બેરી, કે જેને દારૂની તપાસ વેળા સંભાળથી દુર રાખી હતી, તેણીને આ

ટેપ સાંભળ્યાથી કેવો ફટકો લાગશે તેના વીચાર કરતો દુઃખી હોય તે પાછો થયો.

પશુ આમાં સમાચાર જનવીથી ફેલાવો પામે છે. ગામડાંનાં ફેફડાં લોક, કે જેઓ તપાસનું પરીણામ જણાવવા ધણું આગ્રહ દતાં, તેઓથી મેરીને આ ગમજનાક બનાવની ખબર પડી ચુકી હતી.

તેણીએ ખમેશાં છેલ્લાં દુઃખથી તેણીની યુદ્ધી તલન જક થઈ ગઈ હતી, પશુ આ સમાચાર સાંભલતાં તેણીની શકતીઓ ઉઠાણે આપતી જણાઈ. રાજા આરનોદક થઈ પડેલો સારે તેણે પોતાની કમનસીબ બેરીને મુસાફરીએ નીકલવાની વેવારી કરતાં જોઈ. જે ઉઠાણે જેમ્સ આરનોદકને કંઠે કાપેલા હતા, હાં જઈ તેના છુટકારાને માટે બને તો મારી મેળવવા, અને નહી તો તેનાં દેશનીકાળપણમાં તેની સાથે જવાની પરવાનગી મેળવવાનો તેણીએ કરાર કાપે. કેવી બધી પત્ની!

તેણીનાં આખા અને સગાંસહાંઓએ આ કામથી તેણીને અટકાવવાની ધણી તનવીજ છોડી; પશુ ફેફડા. તેના નરમ રવજમથી ઉઠકીજ તે તેઓની સામે થઈ, અને આખરે દારૂને તેઓએ તેણીની ચોખ્ખામાં બનતી મદદ આપી. મેરીની માતાએ તેણીની મેરદાનરીમાં તેણીનાં બચ્ચાંઓની સંભાળ લેવાનું વચન આપ્યું.

સર્વે તૈયારી થઈ ચુકી, અને મેરીએ એક મેદરખાન પડોશીની મેદરખાનીથી મેરદાની માડીમાં પોતાની મુસાફરી શરૂ કરી.

આખરે તેણી પોતાના બરધારનાં બંદીખાનાંની ગંભીર દેવાસો આગળ જઈ ઉત્તો. તેણીએ ધણીકે અડચણ પડી અંદર દાખલ થવાની પરવાનગી મેળવી. તેણી મુશકેલાઈએ ચાલી રાકે. જેમ્સ દારૂની સનમુખ જતાં જાક અને દુઃખથી આજેજ થઈ જમીન પર પડી. યોડાળ દીવસમાં તેણીનાં નાચુક તનમાં આવે દુઃખમય દેરકાર જેઠે દારૂનીને ધણું લાગ્યું. તેણીનાં દુઃખનું યુગ તેજ હતો. તે નિર્દોષ નાર કે જે હાલ તેની સનમુખ પીછી, બાંન વગરની થઈ પડી હતી, તેણીને પરજુલા આગમચ તેણીને બનતું સુખ આપવા જે ગંભીર વચન જેમ્સ દારૂનીએ આપ્યું હતું, તે તેણે કેવી રીતે પાળ્યું?

ફેફડાંમાં તે ટુટેલાં જીગરની તારે પોતાના બરધારના છુટકારા અર્થે વીનંતી કરી. થયેલો દુકમ પાછો ફેરવી રાકાયો નહી, અને મેરીની ઉઠકી અથા પોતાના ખાલીદાં કેદખાનાં આગમ રહે તેને ફક્ત વારંવાર મથવાની હતી.

મકરણ ઉબ્બું.

દારૂનીએ મેરીને પોતાની સાથે આવવાનો પ્રયત્ન ન કરવા ધણી સમજાવી.

“મેરી, મેરી, તે એકાંટ યાદુપરનાં અસખ સંકેટો તારેથી કેમ ખમશે? મારી સાથે તને પણ કેમગત બનાવવા હું આહતા નથી. હું આપણાં બાળકોની સંભાળ માટે અલીજ રહે મેરી. તેઓ તારાં નાંખે લાલકનાં થાપ તેરી કેળવણી આપજે,

ખેદા કરેને એ અમ્યાઓ પોતાના આપના કરતાં વધારે ભગ્ય-
શાળી નીવડે, અને તેઓ તારા દુઃખના વખતમાં તને સહાય
યાવ! પાંચ વર્ષે જલદી વહી જશે અને પછી મારી મેરી,
કદાચ આપણે ફરી એકવાર સુખી થઈ શકશું.”

અપરાધીઓને બરમુકા બેઠ ખાતે લઈ જવાનો દીવસ
આવ્યો, મેરીએ પોતાના બરધારને લલકા કંઠાને છાજતા પોશાક
સાથે જતાં જોયો. તેણી પોતાનાં સુન્ધ, પાયામાલ ધણાં ધરમાં
પાછી ફરી; અને દુઃખી હોય પોતાનાં બાળકો—કે જેઓના
આધાર ફક્ત તેણી પરજ હતો—ને ખાતર ધરનાં કામપર
ધ્યાન આપવા લાગી.

યોડા દીવસ પછી તા. ૨૨મી અક્ટોબરને દીને એક મોટું
ઝાઝક તે બોહલા દરીઆવમાં લંગર નાખી ઉતાડ્યોની વાટ
જેવું પુર દમાખમાં ઉભું છે. તેના વાવલાપરથી જ્યુથુ છે કે તે
એક સરકારી ઝાઝક છે. ગાંધામાં લોકનાં રોજે રોજનાં તે સુંદર
રોજકદાર ઝાઝક જેવા પ્રુથીથી આવે છે. પણ તેઓને ચોક્કસ
ખબર છે કે આ સુંદર ગંજનવર ઝાઝક પર કેટલા દુઃખી જીવડા
પોતાનાં વ્હાલાં વતન તરફ છેલ્લી ચશમ ફેંકતાં જતાં છે!

સાંઝ પડી અને તે સુંદર ઝાઝકે સડો ફડકાવી ધીમી, દમા-
મદાર, ઠમકતી ચાલે કીનારા છોડ્યો, અચરત પામતા સુધૈયી
બનેશાં આતથી આસમાન તરફ જતાં તે ધીમે ધીમે ડ્રાઈ
મથાદા તરફ શુભ ધઈગયું.

પોતાના બરધારની રમાગી પછી મેરીની તખીએત ધણી
લક્કી પડી. તેના માનવંત માત પીતા, તથા માથાણુ ભાઈ
મેહેનાએ તેણીને સુખ આપવા બનવું કીકું, પણ પોતાના
મા આપની વૃદ્ધાવરયામાં તેમના પર એક બોલ જોવી યથ
પડવા તેણી મનથી લચીજ સુંઝાતી.

ધણા મદીના વહી ગયા છે, પણ મેરીને તેણીના બરધાર
તરફથી કશા સમાચાર મળ્યા નથી. આખરે ધણીક વખત
પછી તેની તરફથી બરમુકા સહી સલામત પહોંચવાના વતે-
માન તેણીને મળ્યા. તેણે લખ્યું કે તેના ધારવા કરતાં
તે સારી હાલતમાં રહેતા હતા. ખીજ કદીઓની મશક
તેને ધણું કામ કરવાનું ન હતું અને દરેક રીતે તેની તરફ
ધણી મેહરબાની બતાવવામાં આવતી. આ હેવાલ અને
બરમુકાના સુંદર દીપનું તેનું આપેલું વર્ણન મેરીએ ફરી ફરીથી
વાંચ્યું. જેમ્સ હારલીના આ સમાચારથી તેણીના જીવને
ધણી રાહત મળી. પેલા માથાણુ અમલદાર લેફ્ટનન્ટ મીલમેને
તેણે વચ્ચે પત્ર વહેવાર ચલાવવાની પરવાનગી મેલવી હતી,
તેણીનો કાગળો કપકાના એક પછુ શબ્દ વગરનાં માથાથી
બરપુર હતાં, જેકે તેણીની તખીએત દહાડે દહાડે વધારે ને
વધારે બગડતી હતી, તોપણુ જેમ્સને તે લિખે એક શબ્દ
પણુ લખ્યો નહી. પેલા નાશકારક રોગ ખરીબી ખીઆ
તાણુક તનમાં રોપામાં હતાં. આ જીવલેણુ દરદ પોતાનું
કામ હજારથી કયું જતું હતું. મેરી પોતાની હાલત સમજતી
હતી, તેણીની મેહેનાની બંદગી એટલીજ હતી કે તેના પાછા
ફરવા સુધી ખેદા તેણીની જીંદગી લખાવે!

આ પ્રમાણે ત્રણ વર્ષ વહી ગયાં. એક દીવસે મીસીસ મીલ-
મેન બપોરી વખતે મેરીની યુલાકાતે આવી. તેણીએ માંદી
મેરીને બારી આગળની એક ઇન્ડોરેપર ગરમ કપડાંમાં વીર-
લાયથી અવેશાયથી દીડી. તેણીનાં પત્ર આગળ એ નાનાં
રૂઝપર તેણીની વડી દીકરી—આઠ વર્ષની મીડી પેપલી—આતાની
દેખરેખ હેઠળ ઓનેણુ કામ લઈ બેઠેલી હતી, બ્યારે તેણીને
દીકરી પોતાની નાની મેહેન સામે ચોપડી મુકી તેમાંનાં ચીરો
દેખાડતો બેઠો હતો. એક માતાની મગરૂરીથી પોતાનાં
બાળકો તરફ નજર કરી મેહા મલકાવતી હતી. તેણીનું
હારું ધણું મીઠાશવાનું પણ અફસોસ! ધણું દરગીરી બહું
હતું, અને જેવો મીસીસ મીલમેને તે શીઝ, સફેદ રંગી પુણી
જેવો ધણો સોદરાપણો મેહેરો દીઠો, કે તેણીને લાગ્યું કે
તેણીની વધામણી બહુ મોડી હતી.

“મેરી, કાંઈ સારા સમાચાર કહું કે ?” તેણી છોકરાંઓને
રમાડતાં મેરીની તનદરેરતી પુછી બોલી. મેરીના શીકા બે-
હેરાપર સેલજ રતાશ આવ્યો.

“તમે બરાબર અટકળ કાઢી છે ખરી,” મીસીસ મીલમેને
લગાર હરતાં આગળ ચલાવ્યું. “તમારા બરધાર માટે મારી
મેળતી છે, અને હવે યોડાજ વખતમાં તે અત્રે આવશે.”

ખરેખર, જેમ્સ હારલીનાં પાછા ફરવાની આશામાં મેરીને
નડું જોર આવવું ગયું.

તે બોહલા દરીઆવપરથી લઇ જવામાં આવેલાં જેમ્સ
હારલીનાં મારી પત્રની પછવાડે આપણે જઈએ. મારી પત્ર
પોહચવા પેહલાં વાંચનારા બાતુઓ, જેમ્સ હારલી એક જી-
દોજ માથુસ બન્યો હતો. તેની મગરૂરી હવે રહી નથી.
તેનો સખત સ્વભાવ જોતો રહેયો છે. તે વધારે નરમાશાયો,
અને છુટકારને માટે વધારે આશાવંત બન્યો છે.

પેલા ઉદાર માથાણુ લેફ્ટનન્ટ મીલમેને, કે જેની અધાગ
મેહનતથી તે મારી મેળવવા પામ્યો, તેનો તેણે અંતઃકરણથી
ઉપકાર માગ્યો.

હારલીને મારી મળવાના સમાચાર મળ્યા પછી ધણાજ
યોડા વખતમાં તે ઇંગ્લંડ ખાતે પાછો ફરવા ઉપડ્યો. જેમ
જેમ તે પોતાનાં વ્હાલાં વતનની નજીક આવતા ગયો, તેમ
તેમ તેનું દીલ કુદવા, અને અંતઃકરણ ધકકવા લાગ્યું; પો-
તાની લાંબી યુદ્ધાકરી દરમ્યાન તે મેરી, તેના બાળકો અને
તેના ધરનાજ સ્વમા જેવા લાગ્યો, અને આજો દહાડો તેનાં
મનમાં તેજ સુખવાસી ગામમાંના સુંદર દેખાવોના ખ્યાલ
આવવા લાગ્યા. અતે રહીને લંગર કહું, અને જેમ્સે પો-
તાનાં વ્હાલાંઓની જનમજીબીને ફરી એક વાર જોઇ.

બ્યારે તે ધર તરફ જવા નીકળ્યો ત્યારે અંધારું ઘણુ યુક
હતું. ઝઝકડું પણ ઝાંખું થયું હતું અને ખુદરતે સુધૈયી
જીવણમાં શોકનો કાળો પોશાક પેહધો હતો. આ તેજ વખત-
નહી, તેજ કલાક હતો કે બ્યારે ત્રણ વર્ષ ઉપર ગેરઆખ-
રમાં તેણે આ જગ્યા છોડી હતી. આ વખતની તેની ધાગ-
ણીએ કેવી ફરવાયલી હતી! તે વ્હાનાં મેહેરના મહોલ્લા

તદન શાંત હતા અને કેટલાંક છુટાં છવાયાં લોક કે જેઓ પોતાનાં નાનાં ધરના દરવાજા આગળ બેઠાં હતાં, તેઓએ તેને ઝડપમાં ધર તરફ જતો જોયો પણ ચોક્કસ નહીં.

સુવાના ઝોરકાની બારીમાંથી ઝાંખો દીવો બળતો જણાતો હતો, પણ સપાટ સુપ હતું. બુલ્લે હાથે જેમ્સે જાહેરનો દરવાજો ઉઘાડ્યો અને જરા ચોંક્યો. લાંબી અસાધારણ સુપ-કાદીએ તે ધણે ચોંક્યો અને ઝડપમાં અંદરનો દરવાજો ઉઘાડ્યો. લાં, તેણે જેમ્સે તે ચાલતો અને ચોધતો હતો, તેઓને જોયાં પણ તે કેવી હાલતમાં?

મોહતનાં બીજાણીપર તેની બાવડીનું પીળાપાંચું સરીર, એક બુલ્લો હાથ ઉઘેરી કરી, બીજાણીની પાસે રહતાં ચુકામંડીએ પડેલાં તેણીનાં બાળકોને આસીરવાદ દેવું પડેલું તેણે દીઠું. બીજાણીની બીજ બાજુએ તેણીની માતા, તેણીની બીજી ગળાપાંચો પત્ની પણ પોતાનાં હાથમાં લઈ, આંસુભરી આંખે તેણીને દીકરી બેઠી હતી અને તેણીને સંદેહ બાળકોને રૂઢ મેહરબાન પીતા, તેણીનાં માથાં આગળ સુપસુપ ઉભો હતો.

જેમ્સથી આ દેખાવ જોવાઈ શક્યો નહીં. દુઃખની એક બરાડ મારી જેમ્સ બીજાણી આગળ પડી ગયો. તેને આવાજ સંભળી તે મરતી રહીને છપ પાછો આવતો જણાયો.

"જો મેરી, મેરી, અને માફ કર." તે જગલીપણે પોકાર્યો.

"કોણું? હાહા, માફ કોણું? જોહાનો ઉપકાર? તમે પાછા આવ્યા છો—એક વાર ફરીથી મેં તમને જોવા." તે મરણ પામતી સ્ત્રી બોલ્યો. "છેલ્લી સલામ! જેમ્સ, છોકરાંઓ અને માંદે ખાતર અને વચન—"

તેણીને આવજા ગમી પડ્યો, જેવા તેણીએ છોકરાંઓ ખતાવવા હાથ ઉઘેરી કાઢે તેવાજ તે પાછો પડ્યો અને આ નિહાં નાર તદન શાંતપણે ગુસ્સા પાંખી.

સદૃશ આરનોદે કપકાને એક પણ સમ્મ જેમ્સને કહયો નહીં તે કમનસીબ પુરુષનું દુઃખ અસલા હતું.

ગરીબ બીચારી મેરીને તેણીની છેડી આરામપાદની જગ્યામાં મુકવા પછી થોડે દીવસે પાછી ફરતી સ્ત્રીમરમાં જેમ્સે જગ્યા મેળવી, અને પોતાનું બાગેડું ધર તળેલું. કેથ આસાનવંત છબરે તે પાછો ફર્યો હતો? પણ તેણીને ડાખ દુઃખ-દાયક મરણ તે ખરી શક્યો નહીં. તેજ ધરમાં રહેવાથી દરેક સ્ત્રી તેણીની યાદ આપી તેને દુઃખ ઉપજવતી હતી. તે ગયો, પોતાને વહાણમાં મહત્તો પગાર જરૂર જોયો રાખી બીચારીને મેરીના બાપ પર મોકલાવતો કે જેઓની સંભાળ હેઠળ તેનાં બાળકો હતાં.

તે મેરીના છેલા સમ્મ કદી ભુલ્યો નહીં, તેની યાદ ઘણી સુધરી અંધ હતી, એક બધી નારના બધા સમ્મએ તેને ધણે સુધાર્યો.

મેરીનાં બાળકો પોતાના મોઢા બાવા સાથે તેજ ધર—કે જેમાં તેમની માતાએ પોતાનું બચપણ સુખમાં અને જુવાની દુઃખમાં ગુજાર્યું—માં રહે છે. મોરીસ આરનોદે જુદેસમમાં મુકામ કીધો છે જ્યારે પણ જેમ્સ દારવી છોકરાંઓને મળવા આવે છે, સારે તે તેઓની સાથે પોતાની મરનાર બાવડીની ધોરની મુલાકાત લેવા સુકતો નથી.

G. J. PATEL.

મ કર છુ રહ્યું.

મખન વાસાઓની સંગતમાં શીલીપના દદાગીએ ધણા ખુશાલી ભરેલી રીતે પસાર થતા હતા તેને શેકાર કરવાનો ધણો શોખ હતો અને તે શોખ ખુશ પાડવા માટે બીચારુ એક ધણુજ સરસ મેદાન હતું, વધી અધી કરી તેને કુટુંબનાં જવાન છોકરાંઓ સાથે પણ ઘણી ઘાડી દોસ્તી બાંધી. તેઓ માત્ર પોતામાં ધણી વખત દરબરે વીરે આજેલાનમાંથી માત્રી ગમેલા બાઈ તરીકે વાત કરતા હતા અને અતિ શીલીપ એક દીવસ પોતાનું દીક તેની આગળ બેઠાનું કુટુંબ અને પોતાના મનના રાકો તેઓ આગળ જાહેર કર્યા.

આસપાસની નજીરી બીને જોઈને પણ આપણી ઉપર મજબુત અસર થાય છે—પણ આ બીને સાથ કાંઈ કદાચી કોરસા ફી જોડાએડું હોય છે સારે તે અસરમાં વધારો કરે છે. આપણે આગમાં પ્રકરણમાં જોઈ ગયાં છીએ કે શીલીપ વાસતાન જ્યારે પેલે વેદને રેકતરીમાં આવ્યો, સારે કોઈ બાલુનાં મીઠા દમકથી તેની લાગણીઓ પર કાંઈ અજબ જતનની અસર થઈ હતી. મુખ્ય કરીને એવા વીચારથી કે આ માનારી તેના દોસ્તની આદરએથી બાએડી થા તો તેની બેદન રહે.

તે દહોરે સાંજે તેને કુટુંબનાં સપ્તકાંઓ સાથે આવવાન કાવવામાં આવી હતી, તેમાંથી એક જુવાન બાલુની ખુશમરતી તથા પોતાના દોસ્ત સાથનાં તેણીનાં મહત્તોપજાથી તે છક થઈ ગયો હતો તેણી તેના જોવીજ મોડી બજુ કમાનદાર આંખો સાથે ધતમદાર મેદરો, તથા હુરા કસખી રંગનાં કરચ્યા બાલો ધરાવતી હતી. દરબરે સાથ રરખાવનાં તેણી લાચી હતી પણ તેણીનાં મેદરદાર કદથી તેણી વધારે જોવાય કરવા લાચ દોસ્તી હતી. તે વખતે તેને ઈચ્છું કે પેલી ગીત માનારીથી તેજ હોય, પણ શું કરવા તેને ઈચ્છું તે પોતે પણ સમજ શક્યો નહીં.

તેને તેણીને તે ગીત ફરીથી ઘણી વખત માતાં સાંભળું હતું, કારણ કે કેટલ દાહતનનાં માનીનાં ગીત તરીકે કુટુંબનાં સપ્તકાંઓ તે આદરવવાર ગાતાં હતાં. એકબીનાં મહુર સાંધને તે દર રાતના વધતી જતી ખુશાલી સાથે સાંભળી હતો. માનમાં તેણીને પેલે ધરવીજ ઘણી સરસ કેળવણી

જાણતો હતો કે તેનો બાપ તેના આ વીચારની સામે ધરે, તોપણ કાંઈખી કરી તેવણની રમ મેલવવાની તે આશા રાખતો હતો. પોતાના મા બાપ આગલ તે વીશે વાત કરવા આગમ્ય અને પેદાશ શીશીપને તે વીશે પુછ્યું, અને તેને પોતાના વીચારોને મક્કતા બેઠો આરવસ થયો ખુશી થયો. શીશીપે એટલા વેર જણાવ્યું કે તેની પોતાની રીજગીટમાં એક જગા ખાલી હતી અને તે જગા આરવસને અપાવોને મેલવત કરશે.

તેના ધારવા પ્રમાણે તેના મા બાપ તથા બેદન આરવસના આ વીચારની ઘણા સાંગે થયાં, એમી પોતાના બાઈને ઘણીજ ચાહતી હતી અને તેણી પોતાના મનમાંથી યોગ્ય વખત વેર કાઢી શકીજ નહી કે હાંદુરના દરબારની માફક તેણીના બાઈની પછુ કમરની જગા ધરે પણ તે જગાન મક્કમ રહેયો, અને બ્યારે પોતાની તકરારોથી કાંઈ વધ્યું નહી ત્યારે શીશીપને પોતાની મદદે બોલાવ્યો, જેને તેની હમેશાં દેખરેખ રાખવાનુંજ નહી પણ તેની નોડારીમાં વધારી આપવાનું વચન આપ્યું. ત્યાર પછી તેણે વધારે સામે થયાં નહી, કારણ કે તેઓને ખબર હતી કે લશકરી ચાકરીજ તેને ઝોળી લાપક હતી, અને પશ્ચીમ કરતાં પુરે તરફજ તેમાં વધવાનો તેને વધારે આનંદ હતો.

અતે તેઓને છોડી જવાનો દહાડો નજીક આવ્યો; દરેક જણને તેથી ઘણું દુઃખ ઉપજ્યું, પણ એમી તથા તેણીની માતું દુઃખ નહી વણુંતી શકાએ એવું હતું. તે જગ્ય તેની આગમ્ય એમી તેને પોતાની સાથે ધરથી દુર દરવા લઈ ગઈ, અને એકો બાઇ બેદને પોતાના બનીય—વીશે વાતો કરી. તેણે ફરતાં ફરતાં એક જરા આગલ આવી પોંદતાં, કે બ્યાં વરસો આગમ્ય એમી પોતાના દરબાર સાથે દરવા આવવી હતી. આરવસ જણાવતો હતો કે તેણીનો તે વખતનાં વીચારો દરબાર વીશેનાજ હશે, અને તેણીનાં તે વીશેના વીચારો અને લાગણીઓ જણાવાને તે તકવી રહેયો હતો. આપ્તે રહીને કાંઈ તાત્કાલિકતથી તેને દરબારને લગતી કાંઈ વાત કહડી, અને આગલ આવતાં તે સુંદર છોકરી પોતાની આશાઓ— કે જે તેણી અને તેણીનાં બોદા સીવાય બીજાં કોઈને પણ અભાર તત્ક ખબર ન હતી—વધારે વખત પોતાનાં દીઘમાં છુપાવી રાખી નહી.

તોપણ આરવસ હજી ગુચવણમાં પડયો કે શું કરવું. તેના વીચારો અને તેનો ખ્યાર, એ જે ઝીલે એક મક્કતાં ધઈ સકયાં નહી, પણ તેણીનાં નીકોય બોલોથી ખ્યારે છત મેલવી અને ઘણી આનાકાંની તથા બીક સાથે તેને તેણી આગલ દરબાર વીશેની શીશીપની આસાઓ જણાવી દીધી.

તેણીએ ઘણીજ આનુસંતાથી આરવસને પેટે ઉપડ્યું સંભવી લીધું, કારણ કે તે તેણીનાં વીચારોને ઘણું ખૂંડે મવતું આવતું હતું, આટલો વખત સુધી આ વાત તેણીથી છુપી રાખી તે માટે તેણીએ પોતાના બાઈને કાંઈખી રીતે કપકો આપ્યો નહી. તેણીએ પોતાનાં બાઈનું સપક્ષ કહેવું માન્યું.

પણ તે દુઃસ્વાઈથી નહી, કારણ કે તેણી એક મજાનુ મનની છોકરી હતી. આસાએ આગલ કરતાં પણ વધારે તેણીનાં દીઘને જગ રાખ્યો, અને તેણીને લાગ્યું કે તેણીનાં બાઈને બોલઈ હાથજ જે જગાએથી તેણીના દરબાર યુગ ધઈ મથો તે જગા તરફ લઈ જાય છે. હવે બ્યારે તેઓનાં છુપા વીચારો એકમતવા થયા ત્યારે એમીને લાગ્યું કે હવે તેણી પોતાનાં બાઈથી વધારે સેકસાઈથી છુડી પડી શકશે. અતે આરવસ તેણીને તેણીનાં બ્યાંનાં “સમર હાઉસ” કે બ્યાં બેસવા તેણીને ઘણું મનનું હતું, અને બ્યાં તેણી હાલ દુઃખી તોપણ આસાવત હજારે પોતાનાં બાઇ સાથે વાત કરતી હતી, સાં મુકીને ગયો.

તેણીની માતાએ ઘણા આંસુઓ, તથા તેની સમામવી માટે ઘણી સારી દુવાઓ સાથે તેણી છુટી પાડી અને આરવસ પોતા માટે દુઃસ્વ કરેલી બપ બરેલી છાંદી રાક કરવા પોતાના બાપ તથા વડા બાઈ સાથે ધરમાંથી નીકળ્યો, એક અકસાઈની આંદર તેને શીશીપ દાઢતન અને તેની બાએડી સાથે એક લાંબી અને કઢાય બપકાર ગેરહાજરી માટે પોતાનાં દેશનો કેસતો છોડ્યો.

આપણે છેલ્લાં સર્ગોપાતમથી છુવાં પડ્યાં તેને છ મહીનાં થયા છે, જેટલા વખતનાં કામગ આંજીને પોતાની નોડારીને લગતાં ધણુંક કામોને લીધે લાંબી ગેરહાજર રહેવું પડ્યું હતું, તેને પશ્ચીમાં ચક્રવર્તમાં આવ્યો, અને તેની સારી આસને લીધે ખાન તેને હમેશાં પોતાની પાસેજ રાખવાને ખુશી હતો, પણ તેમ મનનું યુગકેલ હતું, કારણ કે સુઝતાનની દેરાળી તેની ઉપર હતો, તો જે કે દરબારમાં ખતાવેલી એક વખતની લીમત (સુઝતાનનાં ધારવા પ્રમાણે એજાઈ) હજી તે ભુકી ગયો ન હતો અને તેને જગ અને તેમ એજાઈને બેવાને રાજ હતો, તોપણ તેના ધારવા પ્રમાણે કાસમના નરી-ખવત દેખાતી તેને માન આપતો હતો. સુઝતાન અવાર નવાર પોતાના માનીતા સંવદ સાહેબને કહેતો હતો કે તેની ખાતી હતી કે મને તેથી કાસમની પેદલી એજાઈ બરેલી ચાલ છતાં તે છેલ્લે તેને કામતોજ ધઈ પડશે, અને તેને પેદલેથી મોડી પશ્ચીમાં આખીને ખગારી નાખ્યા કરતાં, જરા કાઠમાં રખેલો સારો.

તોપણ તે જુવાન માણસની લીમત અને તેની સમજ શકતી ઉપર તેનો પુરતો વીધાસ છે, એવું સુઝતાન દરેક વખતે કાંઈ નહી ને કાંઈ કરીને દેખાડાવી આપતો હતો. કાસમને સુઝતાનની ઈનચાઈમાં આવવાને એક મહીનો હજી પસાર થયો ન હતો તેટલાં કાસમ પોતાની આલસાઈ બરેલી દાઢતથી કંટાલી ગયો. તેવામાં સુઝતાને તેને એક ઘણું નાણુક અને નેજમ બરેલું કામ સોંપ્યું. વાંચનારને વાદ હશે કે દરબારમાં આને પોતાની મુસાફરીથી પાછો ફર્યા પછી સુઝતાન આગલ જણાવ્યું હતું કે નીકામ સર્ગોપાતમમાં એક એજાઈખાનું મોકલવાનો ઈરાદો રાખતો હતો અને ટીપુ તે માટે એટલો તો ઈતેખાર હતો કે તેની ચતપત્યે છવ ધીરજ

રાખી શક્યો નહી. જે તે નીજામને ધીકાર બરેલા ઉઝેનેની દોસ્તીથી છોડવી શકે—જે આફગાન શેહનશાહ, આ બે મોઝા મુસલમાન શેહનશાહોની દોસ્તી બોધે શકે, અને પોતાના લશકરની તેઓને મદદ આપી શકે, તેા હોંદુસ્તાનમાં વધી ખીછ પાનીપતના જેવી લડાઈ બને અને તેમ બે માથ તેા પેલા કાફર ઉઝેનેને હાંધી કાઢતાં કેટલો વખત? એક મહીનો પસાર થઈ ગયો, અને એવઝીખાનુ તેા કાંઈ આવડું નહી અને તેને લગતી કાંઈ પણ ખખર પણ મલી નહી. આ કારણસર નીજામની કોરતમાંની ખખર મેલનવા તેને કાસમને બીજા બે યોરેસવારો સાથે મોકલ્યો.

બધામાંથી સુઘતને તેને પસંદ ક્યો તેથી કાસમ ઘણા ખુશ થયો, અને ટેકાવ ક્યો કે ગમે તેવી મેદનત કરી તેને પોતાનાં શેકની મેદરવાની પાછી મેલવવાની કોશિશ કરવી. ઘણીજ ઝડપથી કુચ કરી તે બેઝેરીને રસ્તેથી ચોડા વખતમાં તુલ્કુરગમાં જઈ પુરો, ત્યાં પોતાને ધર એક રાત રહી, પોતાની વાહલી માને મલી બીજે દહારે હુદરાખાદ બાપડી ગયો.

નજદીક ત્રણ મહીના વેર તે ત્યાં થોભ્યો, અને ત્યાંના દાખાડાશ શાહનવાની હીલચાલ તપાસવા કીધી. એક વખત તેને સાંભણ્યું કે ચોડા વખતમાં એવઝીખાનુ ઉપડી જવાનું હતું, અને તેના વડા તરીકે એક ઉગરાવને પસંદ ક્યો હતો. હવે તે ખખર ચોડા વખતમાં જોડી પાસવામાં આવી, અને તેને સાંભણ્યું કે નીજામે ફરીથી ઉઝેન સરકાર સાથ નવા કોશકારો ક્યો હતા, પણ છેલ્લે તેને પક્ષી ખખર મલી કે માહસોરના સરદારના વીચારો બાધી લેવા. એક એવઝીખાનુ બરેર મોકલવામાં આવ્યો. અલીરેજા નામના એક ઉમરાવને એવઝી તરીકે પસંદ કરવામાં આવ્યો, અને કાસમ તેને મલવા ગયો તથા સુઘતનાનાં વીચારો તેને જણાવ્યા. અલીરેજાએ પણ પોતાને યુ મતદાનસર મોકલવામાં આવેલો હતો તે તેને જણાવી કાસમને જે જેઈયું હતું તે મદ્યું અને જેવી અલીરેજા તરફથી ખાત્રી મલી કે નજદીથી તેઓ પાછા મોકલે કે તરતજ સર્ગામપતમ તરફ ઉપડી ગયો. ફરીથી એક વખત તે પોતાની માને મલવા ગયો અને ફરીથી તે જગા કે જે પેલી રાતના ખનાવથી તેને વાહલી થઈ પડી હતી તે જેઈ આવ્યો. તેની માએ તેને અખીતાને લગતા ઘણુંક સવાલો પુછ્યા, પણ તે એટલુંજ કહી શક્યો કે ખાનને પુછ્યાથી તે અવારનવાર તેણી સાદીપમે છે એવી ખખર આપતો હતો.

[સાંધણ છે.]

આત્રાં.

સઉથી સરસ કારણ—તમે આવી સરસ દવાવાલી ટકી પરથી આ ગરમીમાં કેમ એટલા જલદી આવ્યા? ત્યાં તેા ગરમ કપડાંની અગત પડે એવી થઈ હતો.”

“હા.”

“લાંદે ત્યાંજ હાંધ નહી રહ્યા?”

“તે મારી ખાસે ગરમ કપડાં નથી તે.”

૧૧૮

ભ રવા-ગું થ વા વી રો .

ઇંડાં કૃતિ ડાયમંડની તરેહ.

આ તરેહ બાળકની ટોપી, મોખાં, શોલ, વગેરે યુગવામાં ઘણી અતુકળ થઈ પડે છે. ખુદ્દા મોસાખી કે બ્યુ રંગનાં જર્વાન ઉત્તરી લોખંડો બે સુર્યાપર યુગેથી આ તરેહ ઘણી સુંદર લાગશે.

છમે બાગી શકાય એવા બોધએ તેટલા તાંકા માંડો.

પેહેલી હાર—એક સાદો, આગળ આંટો, પાછળથી બે સાથે, એક સાદો, બે સાથે, આગળ આંટો. આ પ્રમાણે હાર પુરી થાય ત્યાં સુધી યુધો. **ખીછ હાર**—જોધો બખ્ખો. પેહેલી અને ખીછ હાર બે વખત વધારે અવારનવાર યુધો. **શાતમી હાર**—બે સાદા, આગળ આંટો, ત્રણ ટાંકા સાથે, આગળ આંટો, એક સાદો ફરીથી કરો. **આઠમી હાર**—જોધો બખ્ખો. **નવમી હાર**—એક સાદો, બે સાથે, આગળ આંટો, એક સાદો, આગળ આંટો, પાંચળથી બે સાથે યુધો. **દશમી હાર**—જોધો બખ્ખો. **અગીઆરમી હાર**—બે ટાંકા સાથે, *આગળ આંટો, ત્રણ સાદો, આગળ આંટો, ત્રણ ટાંકા સાથે; *આ નીશાનીથી ફરીથી યુધો. હારને છેડે આગળ આંટો ત્રણ સાથે નહી લેતાં એકજ ટાંકો સાદો યુધો. **બારમી હાર**—જોધો બખ્ખો પેહેલેથી શરૂ કરો.

બાળકના હાથનું મોઝું.

મોખાંની એક બેડને માટે બેઈટી યીએ—એક આંડેસ સહેદ બર્લાન ઉન, એક આંડી ખુદ્દા બ્યુ રંગનું બર્લાન ઉન, ૧૦ માં નંબરના લોખંડી સુધવાની *બેડી ૧, અને ૧૪ માં નંબરના લોખંડી સુધવાની ૧ બેડી. ૧૦ માં નંબરના સુધવા વતી પછ ટાંકા માંડો.

પેહેલીથી ૧૪ મો હાર—આગળ આંટો, એક સેરવો, બે ટાંકા સાથે, હાર પુરી થાય ત્યાં સુધી ૧૪ હાર એ પ્રમાણે યુધો. **પંદરથી અધારમી હાર**—૧૪ માં નંબરના સુધવાથી પેહેલી ૧૪ હારની માફક યુધો બખ્ખો. **બોગનીશમી હાર**—એક સાદો, બે સાથે; ફરીથી કરો. **બીસમી હાર**—એક સાદો, *આગળ આંટો બે સાથે *આ નીશાનીથી હારના છેડા સુધી યુધો. **એકવીશમી હાર**—સાદી યુધો. **બાવીશમી હાર**—એક સાદો, એક જોધો બખ્ખો. ફરીથી કરો. **તેવીશમી હાર**—છેલ્લી હારમાં બ્યાં સાદો-ટાંકો યુધો છે, ત્યાં એક જોધો બખ્ખો, અને બ્યાં જોધો બખ્ખો છે, ત્યાં એક સાદો ટાંકો એમ અવારનવાર યુધી બખ્ખો. **બાવી-**

સમી અને તેવીશમાં હાર—ત્રણ વાર ફરીથી કરો. તી-શમાં હાર—આગળ આંટા, એક સેરવો, એક સાંઠો. હારના છેડા સુધી યુથો. એકતીશમાંથી સારતીશમાં હાર—આગળ આંટા, એક સેરવો, બે સાંઠો. આરતીશમાં હાર—આગળ આંટા, એક સેરવો, બે સાંઠો; આ પ્રમાણે ૭ વખત યુથો, બાકીના ટાંકા બીજા સુરુષાપર રહેવા દઈ, યુથેલા ૧૮ ટાંકાની એજ રીતે ૧૩ હાર વધુ યુથો. પાવનબી હાર—એક સાંઠો, બે ટાંકા સાથે. તેપનમી હાર—હાર પુરી થાય ત્યાં સુધી બે સાથે યુથો અને પછી સુરુષામાંથી યુથેલું કાઢી નાખો. આ અંતુકાનો આકાર થયો. હવે ૩૬ મી હારથી સુરુષાપર ને ટાંકા બાકી રાખ્યા હતા તે નીચે પ્રમાણે શરૂ કરો—

ઝોગણુચાલીશમી હાર—હાથની કાંઠિતે ઘાટ લાવવા એક બાજુથી ત્રણ ટાંકા સાથે યુથો યુથો, પછી આગળ આંટા, એક સેરવો, બે સાંઠો; ફરીથી કરો. ચાલીશમી હાર—આગળ આંટા, એક સેરવો, બે સાંઠો. હાર પુરી થાય ત્યાં સુધી યુથો. હારને છેડે ત્રણ ટાંકા સાથે યુથવા. છેલ્લી બે હાર (૩૬, ૪૦) એક વાર ફરીથી કરો. હારને છેડે એજ ટાંકા સાથે યુથવાના રહેશે. તેતાલીશમી હાર—ત્રણ ટાંકા સાથે, (પેટેલાંની માફક ઘટાડવા માટે) આગળ આંટા, એક સેરવો, બે સાંઠો યુથો * આ, નીશાનીથી ફરીથી કરો. ચુ-બાલીશમી હાર—આગળ આંટા, એક સેરવો, બે સાંઠો હારને છેડે ત્રણ સાથે યુથવા. આ છેલ્લી હાર (૪૪ મી) ૧૪ વાર ફરીથી યુથવો. દરેક હારને છેડે ત્રણને બદલે બે ટાંકા સાથે યુથવા. ઝોગણુસાલકમી હાર—એક સાંઠો, બે સાંઠો. સાલકમી હાર—એક સાંઠો, એક બંધો બાંધવો. એકસાકમી હાર—૬૦ મીની પ્રમાણે. બાલકસમી હાર—હાર પુરી થાય ત્યાં સુધી બે સાથે યુથો. હવે સુરુષામાંથી યુથેલું કાઢી નાખો. અંદરની બાજુથી યાજુથી ઘટાડવા બેલે છેડા સીધી લેવો. હાથના બાગના છુટા રહેલા છેડા વધુ સફાઈથી સીવો. પેટેલાં આગળથી લગાર સાંકડું કરવા પસંદ પડતા રંગની સાંકડી રીબન લાં પટેલાં કાણુંઓમાં બેરવો. આ મોજું જમણા હાથનું થયું છે. ડાબા હાથનું યુથતી વેલા હાથના બાગ પેટેલાં યુથી પછી અંતુકા યુથવો. છેડે એક આગળ ખુલુ હાથે લઈ લેવા વતી આંટા લઈ નળીઓનો આકાર ઝોળ કરતો પાડવો.

S. J. PATEL.

કેટલાક નાના ઊંડાકાઓને વારંવાર માઠીડાઓ યવાનું વળું પસંદ પડે છે, અને હાલમ આગ્રહ નહીં દર્શાવતી અસતેજો દેખવાનો પહેલો સોખમ થઈ આવે છે. એક વેલા એક ઊંડાકા હાલમ આગ્રહ દર્શાવી બોડાવવા ગયા, તેને યુગા યુગાએ તે ઊંડાકાના પોલાપર કપડું કાઢ્યું, સાલુ લગાડ્યો, અને લાગણી બાજુ આગ્રહ નહીં એમ તેમ ફેરો ખાવા લાગ્યા. તેણે પેલા નાના માઠીડાએ તેને એમ કરતાં જોયો કે 'પત્ર દાખ દાખથી છુપ પાડવા લાગ્યો કે "એ મને એમનાં એમ આલેશે વખત થશે રહેવા દેવાનું હું માનું?"' પેલા મહારાજા હાલમે જવાબ લીધો કે "હું" તે વળી તમારી ફાટી દેજે તેટલો વાર થોડું કે ની!"

આયનની રાણીનું પોશાકખાનું.

બાદશાહી અવેરાત વધુ તેણીનાં પાનાનાં સંચક આગળ ઝાંખ માટે છે.

નીયામાં નળીતી અને વખણાયુથી ગાનારી મેઝમ પેતીના પોશાકો માટે ફેશન કલાકારાઓ મરી રીતે છે. દરેક એલ વખતે તેણીતદન નવો પોશાક પેદા કરી આવે છે, કે જે પેરીસની સહથી મોડામાં મોડી ફાશન પર ગનાવવામાં આવે છે, અને તે ફાશનવાદાઓ પસંદ જોવો આ આયનની રાણી તરફથી હુકમ આવ્યો કે એવી ઉ-ક્ત પાલવ કરી ચુકે કે તેઓ બીજા કોઈની સામ્યથી માટે કરે નહીં.

જો બાદશાહી લોક સીવાય કોઈની સ્ત્રીએ બહુ હાસ્યુ અવેરાત પેદાસુ હોય તો તે મેઝમ પેતી છે, વધુ વળી તેણીનાં નદી સરખામણી થાય તેવાં પાનાનાં સંચક આગળ તો એ બાદશાહી અંધારે વધુ ઝાંખ મારી નખા છે. તેણી પાસે એક પાનાંની અને હીરાનો નીખયો છે જેની કીમત પાંચ લાખ રૂપયા ઉપરની કહેવાય છે.

નારક વેલા 'તેમ' પર વધુ ખરા અવેરાત સીવાય બીજું કોઈ બોડું તેણી પેદાવાને સાધ ના પાડે છે. જ્યારેથી તેણી ગાવા આવે છે કે તેણીના ધણી મીઠું નીકાલીની લાં હાનવ હોય છે, અને ધણીજ ધ્યાનથી બહુ નેપા કરે છે. તે પેતાની આવી અમુલ્ય બાધકીની ધણી સંભાળ લે છે. જાહેરમાં દેખાવ દેવો એ મેઝમ પેતીની બારે દોસ છે. પેતી એની બાતનું બાજુસ છે કે જાહેર સામાજી વગર નળે તેનેથી છવાઈ ન સકાય. જાણે લોકોની સામાજી તે તેણીનો બોરાકજ કહેવાય. તેણી રોજખરથી દરતી ને ખુશ થતી આવે છે, તેણીની આંખો ચલકે છે, અને સકંચી પેદાની સ્ત્રીએ તેણી પોતાના ધણીને પુછે છે તે એ કહે—“કેમ સાર હતું કે? સંભાળે તેઓ કેવાં ખુશી થયાંય?” જ્યારે તેણીની ખાતરી કરવામાં આવે છે કે તેણી તો લોકોની બારે માનીતી છે, ત્યારે તો તેણી ધણીજ ખુશી થઈ જાય છે, અને બીજી વેળા વધારે સાર કરવાને ધણી ખતી રહે છે.

એવા યોગ્ય લોકો હશે કે, જેઓએ પેતીની માફક માન, દોષત અને વખણુ મેલવમાં હોય અને ફક્ત પોતાનો અવાજ જલવી રાખવા માટે જલવી ધણીક સ્ત્રીને અડાડી કરે. તેણી ખાસ પીવામાં ધણી સાદી છે. બોરાક જરોખર વખતે સર તેણી લે છે, અને પીવાનું તો ધણીજ થોડું લે છે, વધુ ખાધા પછી ચમપીનમાં બે ત્રણ ગાસસ પીધે છે. આ દારે

ધણી પાણી જેવો અને પીવામાં ધણીજ હલકો રહે છે. તેણી જ્યાં જાય છે સારાં પોતાની સાથે તે લેતી જાય છે અને બીજાં કહેનાં દારૂ પીવાને ના પાડે છે. પોતાના હાથ ઢેકળનાં માણસોમાં તેણી ધણી માનીતી છે. ફક્ત તેણી છુટે હાથે તેઓને આપે છે તેમજ નહીં પણ તેઓને બીજી બધી રીતે મુખી કરે છે. દરેક હોટેલ કે જ્યાં તેણી માટે ઓરડાઓ 'એન-ગેમ' કરવામાં આવે છે, સારાં તેણીના નોકરો માટે પણ ખાસ ઓરડાઓ વધારે બાંધી આપી ફેરવામાં આવે છે. પેસાની વાત તો કહી આડે આવતીજ નથી. ગેમ પેતી અને તેણીના રસાલા માટે જ શેકરમાં તેણી ગાવાની હોય, સારાં હોટેલમાં દસ ઓરડાઓ અને એક ગોટા બેસવાના ઓરડો રોકવામાં આવે છે. અઢવાડીયામાં બે વખત તેણી જમસો કરે છે, અને જ દહાડે ગાવાની હોય તે દહાડે મુસાફરી કરતી નથી. તેણીને તદ્દન આસાએસ બેઠેલ છે, અને કોઈ સરતને દહાડે કોઇ પણ સાથ વાત કરવાને તેણી ના પાડે છે.

ગેમ પેતી કહે છે કે જેનું બચ્ચું બોલવા લાગ્યું કે તેને ગાતાં શીખવું બેઠેલ.

ગેમ પેતીના જીવંતનો ગોટો જ્યો, જે વીરો આમલ લખાઈ ગયું છે, તે માટે ફેરસાંક વરસેનો એક પંખો છે, કે જેની ઉપર મુદ્રેપખંડનાં લગભગ દરેક રાજકરતાઓએ ફાઈ ફાઈ લખેલું છે. નીચલા લેખો તે ઉપર લેવામાં આવે છે:—

હાર તરફથી: "તમારા અવાજ જેવી બીજી મંઈ પણ સાંતી આપનાર ચીજ નથી." જરમન રાલ તરફથી: "દરેક રેતના પુલ છુલને." રાણી ક્રીસ્ટીના તરફથી: "એક રેનીયાડને એક રાણી તરફથી, કે જેણી તેણીને પીવાની એક પ્રલ રાખલ અણવાને મન્દર છે." રાણી વીક્ટોરીયા તરફથી: "જે રાલ લીયર બોલવામાં ખરા હોય કે એક મધુર અવાજ તે એક બાનુંને અમુલ્ય બહેસ છે, તો તમે મારી વાહલી એરેલીનાં બધી સ્ત્રીઓમાં સઉ થી મનવાન દેવાઓ."

પંખાની વચમાં આ બોલો છે: "જાણજાણ રાણી, હું તમને નમરદાર કરવાની રલ માણું છું."

(મિ. વીપરસ, ફ્રેંચ રીપબલીકનો પ્રેસીડંટ.)

પરચુટણ.

દીક્ષિત દેશમાં કોઈ માણસને મલવાથી સલામ દસવા સરખી રીતે થાય છે તે રીત એ કે બેઠે હાથ બેઠી ઉઠ્યા કરીને છમ બાહેર ફાડાવાની છે.

એક ઉપચાલ—ગોલીસ અમલદાર "તમારેથી આ દેશમાં નહીં રહેવારો, સાહેબ."

રણન મુસાફર—ભારે હું તે ડોડી જમરા.

અમલદાર—તમારી પાસે જવાની પરવાનગી છે?

રણન—નહી.

અમલદાર—ભારે તમારેથી નહીં જાય; હું તમને ૨૪ કલાકની મેલવ આપું છું, તેટલા વખતમાં તમારે છંદ કરવું તે બરોબર વીચાર કરી રાખજો.

૧૨૦

મોઠાંપરની કચ્છલી કેમ દુર કરશો!—જે ડોડી પ્રલુ દરતી હોય અથવા તો જેનું મોઢું હમેશાં દરવાથી ફરિદને ફાટુંજ હોય તેને જમદીથી ગેદરાપર કચ્છલી આવે છે. હવે એનો અટકાવ કરવા માટે ડોડીઓએ ફક્ત હોયવાની હસવું બેઠેલ, અને એક આખના ઘણાવેર હસવું લઈ નહીં જવું બેઠેલ, ઘણા ઘણા-મીલન અને દરતી રમતી ડોડીઓને તો એમ કરવું બારી પડી બધ. કેટલીક ડોડીની તેમજ કમામવાલી સ્ત્રીઓ, કે જેઓ કમામવા પોતાનો ગેદરા હુસ મીલને હસવાથી સવાતી હોય તેઓને ધણીજ ગોડી કચ્છલી હોય છે, અને તેઓ ધણી મોરેથી થાય છે.

એક કોઈ જાહેર મેલાવણા વેલા કેટલીક સ્ત્રીઓ બાજુ વપર લીધી રહી આસપાસનું સાંભળવા લાગી અને બીજાં માહિતીઓ તરફથી તેઓને વિસાડી દેવાનો આડો અપરો હંસારો અને એટલે કરવામાં આવ્યા પણ સમજેલ નહીં. એક બુધો મદર્ય, કે જે જે મારકેરો હતો તે કહાય અને બોલેલો, "હું ધાર્ય કે ને બાનુંઓ ભણે કે તેઓનાં મોલમાં નાંકાં છે તો તેઓ તરત બેઠી બધ." આથી અમરતો બરોબર થઈ, તરતજ ૬૫૪ દેલાં બધાં બેસી ગયાં.

એક જુવાન મદર્ય-જે પેલા બુધાની પછાટે જલેલો હતો તે મારખોડીથી લાલ થઈ બોલેલો, "અરે, અરે, તમે એમ કેમ બોલી રહ્યા."

"બોલી રહ્યા!" તે બુધા મદર્યે જવાબ દીધો, "એ તો વધી જતીજ વાત છે, ને એઓનાં મોલમાં નાંકાં નહીં હોય, તો હું બનુવા માણું કે તેઓ તે પેટેડીન કેમ રાંડી!"

વેપારી "તમારી બધી સરતીડીએ બરોબર છે. તમારાં કોઈ મમાઈ બપાઈ છે?

જુવાન ચાકરી રેલનાર "નહીં સાહેબ."

વેપારી—કોણ મારી માફી છે?

જુવાન—"નહીં સાહેબ."

વેપારી—"અથવા તો કોઈ બુધી માખી કુઈ છે?"

જુવાન—"નહીં સાહેબ."

વેપારી—"અથવા તો કોઈ એક સચું છે કે આ "સીકન"માં મરજી પામી?"

જુવાન—"નહીં સાહેબ."

વેપારી—"વારું યાત્રી, તમે હીક પડશો."

ઉતાવળ નથી—બુધો મદર્ય—કોકરા તું રુલમાં નહીં જતો કે?

કોકરા—હાલ જાણું.

"પણ દરતો વાગી જયા અને તું તો હલ હયાં રમવા કરે છે."

"તેનું કાંઈ નહીં. આજે હમે નારતો મોટો દીધો અને મા-ચલ્યે બેઠું કે મને અપારું થશે વારતે એકં ચોડી લખી આપી છે અને તે મારા અનવામાં છે. રુલ છુટેવાની નજાક વખતે અપાર જમરા એટલે કંઈ નહીં."

પરલુવાના બાળમાં રાનીવાર, રવીવાર અને સોમવાર બહુ લાયજાલી દીવસો તરીકે ગણાય છે. મુરદવાર ધણી અણસ દહાડો કહે છે.

આ "ચી મિત" મુજબના કોઈમાં નાં ૫૦ હાનવો રોડમાં કચ્છરે હિન્દ સ્ત્રીનેસમાં પોતાને માટે કામલ કાવસલ પ્રેલેતમે બાપું છે.

કીરદાસા શેહરજી મોતી યાને સુંદર ઝેમોરા.

દયનાર ગીસ મેરખાનું કાવસજી દાવર
આ નાની પણ અસરકારક નાવેજ છપાઈ બાહર
પડી છે. કીમત સાડા આર આના.
કેવલવાડી, માસિક મળદ :

હાલવેદ-સરદશ્યન પ્રકીરજી રતનજી M. M. & S.

કાકરનું, વાહકાપનું સરવે પ્રકારનું કામ કરવા
સાથે હાલવજીનું કામ અસરકારક દેશી તેમજ હાલના
જમાનાની સુધરેલી કળા મુજબ ખાસ રીતે બનાવેલે.
ટેકાણું—બહારકોર સર જમણીસહી અસરકારક બની પડે
શમાં તથા બાજુએની જમાનાનાં, ચોક્કસ આગળ.

તમામ ખોરદેહ અવસ્તા.

જેમાં અપેમ, યથા, પાંચા મેદિ, બધી પતેતો, ની-
આરશી, પમીશ વશતો, બાબો, આરદંગાનો, આર-
રતો, સતોમ, વેદેશારનું, મુકતાદના દહાડાઓ ઉપર
પડવાના ધજશનેના હા, ત્રીસી રોજની સેતાએસ,
હવા નીરંગો, આશીરવાદો, મોનાબો અને કો વ-
ગેરે સખલા આવસતાનું મોહોડું પુસતક જેના
જેનું મુદ્રણ, સફાઈદાર અને શુદ્ધ બેડણીનું
પુસતક બીજી ટેકાણેથી આજ મુકીમાં કોઈ
પણ પ્રગટ થયું નથી. એ પુસતક મોટા મોટા
અક્ષરમાં છપાયું છે, જેમાં તે બધીજ સેકલારથી
વંચાઈ શકાય છે અને આંખ તાબુની પડતી નથી.

કીમત—પુસતક એકના રૂપયા આર. વધારે બડાં
કાગળ પર છપાયેલીના રૂપયા આડે, સહીસી સરસ
નંદાં કાગળ પર છપાયેલીના રૂપયા પંદર. પોસ્ટલ
રૂપ વાલીનો રજાઃ રૂપ વાલીનો રજાઃ તથા રૂપ
વાલીનો રજાઃ. ક્યસરે હિન્દ સ્ત્રીમ પ્રેમમાંથી મલશે.

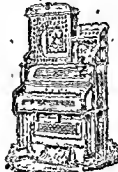
છ આ ના વાલી

ખોરદેહ અવસ્તા બાહર પડી છે.

પોસ્ટલ એક આને.

ક્યસરે હિન્દ સ્ત્રીમ પ્રેમમાંથી મલશે લેશે.

સાહિન્દી એંડ કુપની, લીમીટેડ.

પીઆના, આરગનો,
હારમોનીઓ, ગીતાર,
ઝીરસ, મેનડોલાઈન, ત
થા જાતજાતના વાજીનો

મયુઝીક (માપન) ને-લ
ગનાં નવાં નવાં આપનાં
દરમેલે બમારે હાં આવેલે.
સખલી તરોહનાં ડરાઈમે
તથા મીતાશે બાજીટ કરીમે

ધણી સરસ રીતે દરેમનાં જડામાં આવે છે.
સાહિન્દી એંડ કુપની, લીમીટેડ, મુંબઈ.

સી મિત્રની શહેલો માટેનાં સુંદર પુકાં.

સી મિત્ર એપાનાંની ફાઈલો માટેનાં ધણા શે-
બાપમાન પુકાં ખાસ બનાવવામાં આવ્યાં છે. જે-
ઓની ખાહેલ હેલ તેઓએ આપાં વરસનાં મો-
નાનાં મેલવી આપવાથી તે બાંધી આપવામાં આવ-
વશે. એ પુકાં ધણી સુંદર કારીગરીથી ખાસ બ-
નાવેલાં છે અને તે કંઈથી નફા લીધા વગર સુખ
કીમતજ ફક્ત લેવામાં આવશે. કીમત :—પુકાં
તથા બધાઈ સાથે દર નક્કી દેર.

તહન નવીજ, મપતો અને આજ મુકીમાં

બહાર તકી પડેલી

ખોરદેહ અવસ્તા.

જલવામાં રહે એવી માન કરની ચોપરી જેનું કંઈ
માવર લંગાઈમાં મા હવ તથા પોહલારમાં રાખા હવ
છે. એ ચોપરી ચોખાંખમાન પુકાં સાથે બેનપુરેમાન પ્રે-
મમાં ધણી સરસ બધાંથી છે. એ પુસતક ૬૧૦ સફા
નું ધણું ફલવાર બનવા છતાં, સરવેને ખરીદ કરવાને
બની સંકે મટી કીમત તેની બધીજ મલખત બધાઈ
સાથે આવ આના બમારની રાખી છે તથા તેની રી-
તની બધાઈ સાથેની ચોક્કસ મીશીત સાથેની, બનાં પુકાં
ઉપર સત જરબોરત સાહેબની મુનેરી બીલીકની સખી
આપવામાં આવે છે, તેના રૂપ પડશે. પોસ્ટલ એ-
ક પુસતકમાં અપેમ, યથા, નીઆરશી, મેદો,
પતેતો, નીરંગો, બાબો, નમસકારો ઉપરાંત નવ
વશનો ધખત કરવામાં આવે છે.

ક્યસરે હિન્દ છાપાખાનામાંથી મલશે.

બા હે, ર મ યી સુ ધી-ઉ.

માથે રાન

તેનો યુખતેસર હેવાલ, આબોહવા, તવારૂંખ ઈયાદી.
તેના વીગતવાર નકસા સાધે.

રચનાર, સુલખાઈ ફરમાલ પાટક.

કૃતિત રૂર પેસ્ટેજ એક આનો.

માથેરાન ખાતે દવા, ખાવા જુનારાઓ તથા બીજાઓ જેઓ લાગી ફર
વા દારવાની જગ્યાએ તથા બીજા બાબતોથી અલગ દોષ છે, તેઓની
વાહેફગી માટે આ પુસ્તકમાં માથેરાનની અસલી તવારીખ, યુખઈથી નાર
સ તથા નારસપી માથેરાન જવાને લગતુ બધાન, માથેરાનની રૂતુ તથા યુધો
સ, માથેરાનની ફરવા છરવાની છુટી છુટી પોઈન્ટો, તવાનો, વાલર, માથે
રાનના પાંદડી કોરો, લનગર, પશીઓ, જે આજનારા લનગરો, માથેરા
નના આવેલા જગલા તથા દુકાનોના તેમજ તેમના મલિકોના નામો, મા
થેરાનમાં ફરવા જવાની તથા બીજા જગ્યાઓના લખાવતોનો કેટલો, માથેરાનની
દેરોશી, તથા ઈયે, લાના સુખીને નકસે કરેલા સતોચારક મુધારાને સ
ગી ઉપયોગી બાબતોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે એ પુસ્તક ધબ્બી
કુદર રીતે છાપવામાં આવ્યું છે તથા તેની બધાઈ ઉપર પણ તેજુ
ખાન આપવામાં આવ્યું છે

કયમદિ હિંદ સ્તીમ પ્રેસમાંથી મ'ગાવી લેવી.

ॐ आगस्ट १८८२. ॥

पुस्तक ४ धुं.]

[अंक १ डी.]

स्त्री मित्र.

६२ भासे भगद धुं, स्त्रीओने सरने वाने उभेओ
धुं परे तेहुं भासीक आपा-धुं.

ॐ ल भ ना रा. - पारसी जातुओ, ॐ

धुं धुं धुं:

कयसरे दिन्ड स्त्रीभ प्रेसभां,
इसामळ हावसळ मेहेताओ घाताने यां जाधुं छे.
कीमत वरसा १ ना आंग उपर २३;

पारसी ६ आगस्ट.

❀ સ્ત્રી મિત્ર. ❀

— સુ સાં ક ણિ યુ — ચા ગા રેટ . ૧૮૯૨ . ઈ

	રૂફ.
૧. ધર સંસારી કેળવણી—(લખનાર Two Old Maids).....	૧૨૧
૨. રવ આધાર—(લખનાર બઈછ).....	૧૨૧
૩. કાગળેનું એક અંદાજ—(લખનાર Violet).....	૧૨૬
૪. ઉણાછેલી સીલવા—(લખનાર નવાબખાઈ જાં શેઠ).....	૧૩૧
૫. દીપુ મુલતાન—(લખનાર આલો).....	૧૩૪
૬. એક ધણીઆંણીની તેનાં ધણીપર થતી અસર—(લખનાર દીનજી).....	૧૩૭
૭ "ધાંટીમાં દમ હોય ત્યાં મુખી!"—(લખનાર O. P.).....	૧૪૦
૮. સોખત અને દાખલો—(લખનાર Ruby).....	૧૪૩
૯. ભરવા-મુ'થવા વીશે—(લખનાર S. J. Patel).....	૧૪૪

કૌલ મિત્ર

STRA MITRA: OR THE LADY'S COMPANION.

પ્રસ્તાવ કહ્યું.

આગસ્ટ ૧૮૯૨.

અંક ૬૯૦.

જ્ઞ ધર સંસારી કેળવણી ક્ષ-
યાને એક ખરી કેળવણીકી માતા પોતાનાં
બાળકોને કેવી રીતે ઉધારે છે.

માતાઓ તથા બેટીઓ માટે એક વાર્તા.

પ્રકરણ ૩૩ રૂં.

કરોડો કેપાત્ર અને કુટુંબ ૪૭૩.

રસીક, પીરોળ, જોહાને ખાતર ડરોઈખ
રમમાં આવ્યા અને કાંઈ મળેતું નેતું
વળાડે.” જ્ઞગીરે તે ડોહાંનાં વીખરાઈ
જવા પછી કહ્યું, “જ્ઞાં સુધી મારા કાન-
માં કાંઈ મોડા સરોદ આવતો નથી ત્યાં
સુધી હું શાંત બેસી શકતો નથી ને બેસવા-
નાળી નથી. મારાચાકી ગવના જીવને આવ-
નથી જરાક નીરાંતી આપવા માંડુલું અને
રોડધામ કરીને તેને ઉસકેરવા માંડુલું.”

“અને એવીજ રીતે તમે તમારા જીવને નીરાંત કરશો કે ?”
જાલે યાદુકો ચુક્યો.

“સરજન સાહેબ, તમને ખબર નથી કે જ્યારે આપણે એક
નવતની રમતથી લાકી જઈએ, જ્યારે જીમનાં બાગ લેવામાં
વધારે ફાયદો થાય છે. હવે મેં બે કલાક સુધી ઉભો રહી પેલા-
ઓ સાથે વાન કીધી છે તેથી જરાક મારા જીવને શાંત કરવા
અને મ્યુઝીક જોઈએ છે.”

“આથો પુરોદ, પીરોળ, જલદી કરો, ચુક દીકરી, તું કાંઈ
બીજું નહીં કરી શકે તો જરા અમારી સાથે આવીને તો
ચુકી યા. આજ બંધ, ખીરતી જ, મારી શુભને મારા ચીવાય
કહી ત્યાં લઈ જશે નહીં, હોગીમી આપો દહાડો એની સાથે.”

તો સાથેજ હતો, તું ગમે તો મળાને લઈ આવ. પપા, હવે
તમે જરા બાઈજી આગળ જવો, આથો હવે બધું બરાબર
થયું. જ્યારે માફે કહ્યું તો માને છે, જ્યારે બધું કીકા કીકો
યાય છે.”

તેના આજના હોકમથી ખરેખરજ બધાને સતોય મળ્યો.
તેની બેઠોને મ્યુઝીકમાં એટલી તો સરસ કેળવણી મળી
હતી કે તેઓની મદદથી આખું ઘર થોડા વખતમાં ખુલાસ
થઈ મચ્યું, ખરેખર પુરોદ જીમજોની વખાણ માટે પછી
મ્યુઝીકમાં મુધારો કરતી હતી, પછી તેણીની તે લાગણીની
ઘરમાં થોડી ઘણી દખાવણી રેહતી હતી અને તેણી પોતાના
બાઈઓને નજદીક પીરોળના જોડીની ગાઈ વળાડીને મળક
આપતી હતી.

જ્ઞગીરે શુભને એક સારી જગ્યા પર બેસાડી પછી પોતે
લાંબા પગ કરીને કોચ પર બેઠો, અને એવી રીતે પોતાનું માથું
ચુક્યું કે તેનાજ કહેવા પ્રમાણે આપણે તેના કાનમાં સાહજ
જોઈને પડે. પછી તેની બેઠોને ખાસે કાંઈખી દયાની લાગણી
વગર ગીતો પર ગીતો મવડ્યાં.

“હવે તારી બેઠો વધારે વળાડશે અથવા મારો નહીં,”
તેની માએ હસીને કહ્યું, “નહીં તો કે તું ખરડાપણો ઉઠ, મેં
તારે ‘ફુલ’ લઈને વળાડે તો માવા રહે.”

“મમો, તમારામાં તો કાંઈ દયા જેવી લાગણીજ નથી
કરી ? જોવાનું હું કેટલો બધો કાંટો મળે હું અને મારામાં
દમ લેવાનીશી શકતી નથી.”

“અરે આજસં છોડશો, તુંને આસાપસ લેવાને પુરતો વખત
મળ્યોજ, પોને આપો વખત અરડાય અને બેઠોને કાકી
નાખો.” જાલે કહ્યું, “જોરોદ, પીરોળ, હવે માફે માતો તો
તમે હડતાલ મારો અને એક નોટખી ના વળાડો.”

“હાઈઓ જવાન હુલડખોર, મારી બેઠોને મારા જેવા
એક માનવન પુરપ સાથે આવી જવતું હુલસ કરતાં શી-
ખવે છે, તેણી હવે હું તમારી સાથે એક વખત વળાડશો,
જા પીપુ દીકરી, જોઈને માફે ફુલ લાવ.”

ફુલ ખાના અગળખ પડેલું હતું, તેથી તેની બેઠો તેનો
હાથ ધરીને તેની આગળ લઈ જઈને તે ઉપર ચુક્યો અને
જાણે જાણે મગીને થતું સરસ વળાડ્યું.

“આસ હવે નંદગીર, જતો ના રહે, અમારી પાસે એક ગીત છે તેમાં તમારા અવાજની જરૂર છે. પીરોજ, તારું પેલું સોમનું ગીત જે આપણે પાને સમજાવવા માંગીએ તે ગા.”

“ખોરશેદ, મારેથી કાંઈ એક ગીત અગાઉથી તૈયાર કરવા વગર ગવાય નહીં.”

“અરે તું ઘણીથી વખત તેમ તો ગાય છે, અને વડી આંખે ગીતથી એવું સરસ છે, કે તેથી મને ઊત્તેજન મળશે. ચાલ હોયો, હવે તુંથી આવ, જલ્દી અવાજ હવે ખરાબ થઈ ગયો છે, નહીં તો તેનેથી ગાવા તેડતે. પીરોજ, ચાલની માત્રી, હવે હવે શાંતી રહીયે ?”

“વાહલી ખોરશેદ, હું ગાઈ શકતી નથી, અને તેમ કરવા કહે ના.” પીરોજને કાંઈક બીડક અને યુવાણથી જવાબ દીધો, કે જેમ પરમાં અગાઉ કદી પણ તેણી કરતી હતી નહીં.

“કાંય, મારી નાકી પીડુ. હું આંખે નવું ગીત સાંભળવા ધણી તારથી રહ્યો છું, અને નારીપાસ કરતી ના.” તેણીને આવ તેણી તેમ કરવા ઉત્કેષણ તેથી રીતે બોલ્યો.

“પણ ખુશીદાના ગાવા પછી મારું ગીત સાંભળવા લાગ્યું યઈ પડશે નહીં.” પીરોજને હજુર કાંધાપાસ કીધા.

“મારી વાહલી દીકરી, મેં અગાઉ ટુંને આનું યુષ બાહનું કહાડતાં કદીથી સાંભળી નહીં હતી; તારી માખે તેમજ મને બીજાનાં ગાયન કરતાં તારું ગાયન સાંભળવાથી કદીથી એકાદ મનહ મળતી નથી, પછી એક જણમાં બીજાનાં કરતાં ગાયનની ખુશરવી બેસે વધારેથી હોય તો શું થયું.”

“જ્યારે પીરોજ ગીત નહીં ગાવા માટે એટલે બધો બેદ બતાવે છે એ સારે તો હું તે જરૂર ગાવશ,” નંદગીરે દરમિને કહ્યું, “આ હોમી—અહ તમે પોતે લખ્યું—અરે વારે પીરોજનાઈ !”

પીરોજ હજુર અચક્રવા કીધી, પણ પાછી હીમત પકડી પોતાનું ગીતાર હાથમાં લીધું, અને તેણીનાં વાજનને બંધ બેસતાં આઈરીશ ગીતની યોદ્ધિક સુદર મંદુર નેટ વગડી તેણીનું ગાયણ શરૂ કીધું. ગીતના બોલો ધણી સારા હતા, પણ ખચીતજ દીકરાં લાગી આવે તેવા હતા.

તેણીને અગાઉ પેલ્યાં જરાક ધુનવા લાગ્યો, પણ પછી પોતાના બાઈ અને બેઠનનાં સાથે ગાવાથી તેણીમાં હીમત આવી અને તેઓના અવાજ બે કે તેણી કરતાં વધારે બેસ પર અને મોટા હતા, તે છતાં તેઓને ગાયણમાં એવી તો સારી કેળવણી મળી હતી કે બધામાંથી તેણીનો મોઢો, મંદુર અને નાનો સાદહ સંજ્ઞાઈ શકાતો હતો. યોદ્ધા વખતમાં તેણી પોતાનાં ગીતમાં એટલી તો યુનાઈ ગઈ કે આસપાસની બીજી કાંઈ પણ ચીજ બેઠ નહીં શકી. યોદ્ધા વખતમાં તેણીનું ગાયણ બંધ પડ્યું, અને નંદગીરે એક ચીતીટ સુધી કાંઈ કાંઈ પણ બોલ્યું નહીં. જેવું તેણી પોતાનું ગીતાર સુકવા ઉડી કે મનવેરસા ઉડી ઉભા થયા અને પીરોજને પોતાના પાસમાં લીધી.

“મારી પીરોજ અને મારાં બીજાં છોકરાંઓ, આવા સરસ અવાજાર માટે હું તમારા કેમ ઉપકાર માનું ?” તેણે હમેશ કરતાં વધારે લાગણી દેખાડીને કહ્યું. “એવા લાચ બોલો તું ક્યાંથી મેલવી શકો ? શું ! આંસુઓ મારી નાની દીકરી, જ્યારે ગીત ગાઈ રહ્યા પછી પીરોજ તેણીના બાપની વખાણ સાંભળી એકદમ રડી પડી સારે તેણે બોલ્યા, “જ્યારે તે અહીં તારાં ગીતથી આટલી બધી મનહ આપી છે સારે આંખે આંસુઓ લાવવાનું શું કામ હતું ? બેઝીય તો તુઝી નાખ, શું ! હજુર હસતી નહીં ? સારે તો તેનું કારણ સમજવાને અને તેઓને નરમ પાડવાને આપણે મગાને અરજ કરવી પડશે.”

“પીરોજ, એ બધાં આંસુઓ તું ક્યાંથી લાવી ? જલદીથી સમજાવ, નહીં તો હું અમએબીથી ‘ફેન્ટ’ યઈ જવશ,” નંદગીરે મનકેરીમાં કહ્યું, જ્યારે પીરોજ તેણીના બાપના હાથમાંથી છુટી તેણીની માતાના પગ આગળ ઈસ્તાનપર બેઠી અને તેણીના બોજામાં પોતાનું મોઢું છુપાવી દીધું.

“એ કહેવાની નથી, અને તમે લોકો કાંઈથી તે પારખી શકવામાં નથી.” ખોરશેદે હસતાં હસતાં કહ્યું.

“સારે તો તમે બધો બેદ બતાવો, ચારો સારે મુગાં મુગાં કહી દેવો,” જાન બોલ્યો.

“નહી બા, મારેથી કહેવાય નહીં; મેં તો સુપ રહેવાનું વચન આપ્યું.”

“વહાતાં મમા, ક્યાને ખાતર હમને કહી દેવો,” હોમીએ કાલાવાના કીધા.

“હું તો ફક્ત આટલક કરી શકું, કારણકે હું ખાતરીથી કહું છું કે એ લોકોએ મને કાંઈ પોતાના વીશ્વાસમાં લીધી નથી,” તેણે તેવાજ રમુજ અવાજે જવાબ દીધો, અને પીરોજનું માથું ઊંચકી એક પણ મુધી તેણીની આંખમાં નેચું. “આંખે ગીતના બોલો મારી પીરોજનાં વાહલાં નાનાં દીકરાંથી નીકલી તેણીનાં પોતાનાં આલી ભેગમાંથી આવ્યા સુદર આકારમાં બાહર પડ્યા છે—નહીં વાંદે, મારી વહાલી દીકરી ?”

“લે પીડુ, મેં કહ્યું હતું કે આપણે ગમે તેટલાં સુપ રહીશું તોયી મમા શીધી કહાડશે,” ખોરશેદે કાંઈક ફેરેલી કહ્યું, જ્યારે તેની બેઠને પાછું પોતાનું મોઢું છુપાવી દીધું.

“પીરોજ કરી બની મઘા ! એ આસપાસપરનાં તેરીસ કોસ ફેરેતાઓ મારી મઘે આવો ! હવે તો મારું નીચે પડેલું માથું મારે કંઠે સંટાડનું બેઠએ,” નંદગીરે તણકે કરીને બોલ્યો. “હું તો ધારતો હતો કે આમાં કુટુંબના કદી તરીકેનું નામ હજુ જાણવી રાખશ, પણ તારો જેવી એક નાની નવજાં મગજની રમકડી—મારી પોતાની વહાલી પીસી—મારી સાથે એ જાગતમાં હરીફાઈ કરે ! ખચીત એવો નહીં ખમી શકાય તેવું છે.”

“પણ પીરોજ, એ સવજ છતાં એવો બધાંએ તારો ઉપકાર માનવો બેઠએ,” હોમી બોલ્યો.

“હા, પણ મને કાંઈ એની સાથે અણું લાગતું વચનું નથી; મેં તો ફક્ત ગીતની કહીએ બેઠી છે અને તેના રાગ તમા

મુશ્કીલ નેહવાનું કામ ખોસીનેનું છે; મારેથી તો તે થઇ નહીં શકે," પીરોજનએ ખુશાલી બધીં હસવાં સાથ કહ્યું.

નંદરીર અને તેનો બાપ ખુરોદ તરફ ફર્યા; અને પેઢવો તેણીને ધણેજ વાંકો વળીને નાગો, અને પીળાંએ ખ્યાર બરેલી કોશ કરી, બ્યારે તેણીની માતાએ તેણી તરફ ધણેજ ખ્યાર બરેલી નજરે નેહું અને હવેજ ખોરોદે નેહું કે ખડા-રની વખાણ મેલવવા કરતાં ધરનાં લોકોના ખ્યાર બરેલા ખોલો સમજવામાંજ મગ્ન સમાયેલી છે.

"હવે પીરોજ, તુંને હજી કાંઈ ખોલાસો કરવાનો છે," નાગે કહ્યું, "આજે બધી વાત નેહું ખોરી હોય તેમ સુખ બેસી રહેવાને બદલે પેઢવેથીજ કમુલ કાંપ નહીં કીધું?"

"આજે સવાસના નવાખમાં તો ખમતી હતું તુંને મદદ કરી શકતી નથી," દીનબાઈએ જવાબ દીધો. "હું વીચારી નહીં શકતી કે શું કામ મારી પીરોજ એક બનાવ, કે જેથી ફક્ત આપણુ બંધાને ખુશાલીજ ઉપજી શકે, તે કુપાવા માંગે."

"હું કાંઈ કે હું નાહું," યુવ બીહતાં બીહતાં બોલી, "પીરોજ, તમે તે દહાડે જુસ્સાને કાણમાં રાખવા વીશે ને કાંઈ કહ્યું હતું તેનો વીચાર કરતી હતી, અને તેથી કદાચ તે-ણીએ એમ વીચાર્યું હોય કે તેણીએ નોડેહું ગીત તમુને મમશે નહીં, અને તેથી તે કુપાવવાને તેણી છટી હતી."

"સુખ, તું એકદં બરાબર નેમ પામી શકી?" પીરોજ એકદમ અત્યંતબોલી બોલી ઉઠી, કે જેમ કરતાં તેણી જુલ્હી ગઈ હતી કે તેણી પોતે પોતાનો ભરમ ખુશો કરી દેતી હતી. "કારણકે મને પોતાની જો તેમજ લાગતે." યુવે ધીમેથી જવાબ દીધો.

"સારે તો મારાં વાહવાં છોકરાંઓ, મારી સમજાવવાની રીત ધણી જરાજ હોયી નેહું, અથવા તો તમે મારી મત-લજ સમજ્યાં નહીં હોવાં નેહું. મારી કહેવાની મદદવળ કાંઈ એમ નહીં હતી કે કવિતાના શોખને અટકાવવો, પણ ફક્ત તેની જરાજ જગાજર તેને રાખવો નેહું, અને નહીં કે તેને આગળ વધારવાને ખાતર તેના નેહુંનીજ ખીજી જાન આપનારી બજાડો, કે ને શીખવા માટે વધારે સજુરી અને મેહનતની જરૂર હોય તે છોડી દેવી. મારી વાહવી દીકરીઓ, કવિતા એક ધારતીબરી બહેસ છે; પણ બધાં સુધી તમે તેને ધરમાંજ રાખો, અને ફક્ત એક ગમત દાખવજ ગણો અને તે ગમતની મગ્ન ખીજી એછી જોયાણુ કરનારી ફરજો અને ધણ પુરા થયા પછીજ નોખવો તો તેને શોખ ખીસવવાની તમોને મારી રજ છે, અને વળી સારા કવીઓને વાંચી તમારા પોતાનામાં સુધારા કરવાની પણ કા-લેસ કરતી નેહું. મારી પીરોજ, ને બહેસ આપણને ખુદ-સે આપી હોય તે કેટલી દેવી ન નેહું. આપણને ફક્ત સંભાળ એજ રાખવાની છે કે તેને ધણીજ ખતથી વચગી રહી તેનો આડો ઉપયોગ નહીં કરવો, પણ હવે હું વચને વધારે વખત બાપજુ આપવા માંગતી નથી, કારણ કે હું નેજા છું કે નંદગીરની સજુરી વધારે વખત ટકી શકશે

નહીં. સારોજ બપોજને ખ્યાનાપર બેસાડીખી આંખો છે અને બલ તથા ખુરોદ બેજે લાં તયાર થઈને હવાં છે."

તેલજ વારમાં નંદગીરે આવીને પીરોજને પહોંચાડી એ-કદમ પકડી તેણીને ખ્યાના આગળ લઈ ગયો. બ્યારે તેઓ વખડામાં સુઠાયાં હતાં સારે યુવે દીનબાઈને પુછ્યું, "વા-હવાં માસી, કવિતા એક ધારતીબરી બહેસ શું કામ છે?"

"કારણ મારી દીકરી, તેથી આપણી લાગણીઓ હદ બાહેર ઉતરેલા છે, તેથી દરેક ચીજને જુદા આકારમાં નેવાની ટેવ પડે છે, અને આપણાં મગનમાં કલપીત ખ્યાલો હમા થાય છે, કે ને આપણી ભતની જુગામ છોકરીઓ નેહુંને મગનપર કાણુ રાખવાની ધણી જરૂર છે, તેઓને ધણું બપંકર થઈ પડે. એક મારી વનાજુવાનાં મગનને તથા સારા ખવાસનાં માણસને તે કાંઈ ધણી ધમ નથી કરતું, તે છતાં તેઓની સામે પણ એવી લાગણી આવીને ઉભી રહે છે કે તેઓ પોતાની સખળી ફરજે જુલ્હી જઈ તેના આકારમાં પડે છે. ગમે તેવી દલકારમાં હલકીથી કવિતા આપણે નેહું, તો તેમાંથી કાંઈ એવું આવે છે કે ગમે તેવી મેહનત છતાંખી ખીજી નેહુંજાની આંખણને લાલચ થાય છે. હવે પીરોજના જેવી જવાન છોકરીને પોતામાં એવી શક્તી છે એમ માલમ પડે તો વધારે બપંકર થઈ પડે. બ્યારે એ મોડી ધો સારે એનો 'તેર' સુધરતો જરો અને સારે ફક્ત તેણી લખીનેજ સતીય નહીં પામશે, પણ હમણાં કરતાં વધારે સરસ કરવાની કોશિશ કરશે અને તે સુધારણા માટે ને મેહનત લેશે તેથી કવિતા દેખણ ને બધ છે તે એણે ધરો, પણ હાલ તો બ્યારે તેણી મારા કાણુ-માં છે સારે તેણીને માટે મને કાંઈ ચિંતા નથી. હું તેણીના આજ 'તેર'ને મારા ખ્યારથી ખીજી ગંબીર બાપદમાં વચમાં પડવા દેવડ નહીં."

યુવે પોતાનાં માસીની વાત ધણાં ધ્યાનથી સાંભળી. છેડે તેણી મજુવાના ઘંટના સાદકથી ચોંકા અને હવેજ તેણીને યાદ આવ્યું કે તેણી હમેશાં એક કસાક આગમનથી સુવા જતી હતી. છોકરાંઓએ "ખ્યારો" બધ કીધો અને હોમીખી પોતાના બાપ સાથે વાત કરતો હતો તે અટકી ગયો. હમેશાં મજુવાની વખતે ચોરડા વખત આગમન. તે લોકો પોતાની જોજમગ્ન છોડી દઈ ગંબીર વીચારોમાં પડતાં હતાં.

મજુવાના વખતમાં એક વખતે દીનબાઈએ યુવને ને

તેણીની યાસ માટે કપડા આપ્યા હતા, તે માટે તેવજ ધણાં પસન્દતાં હતાં. તેવજ પોતાની ભત્રીજ તરફ ફરીને કહ્યું, "વાહવી સુખ, આજે તું અમારી સાથે આવશે દેની?"

"જો તમારી મરજ હોય તો, માસી."

"હા, દીકરી મારી મરજ છેજ, મારાં છોકરાંઓની સાથે મજુવા બેસતાં જે તુંને લાંબો વખત ધણે નેહું નથી અને ન્યાં સુધી તું અમારી સાથે બેસીને પોતાની ખંદગી કરશે નહીં, લ્યાં સુધી હું એમજ ધારણ કે તે મને હજુર સુધી માજ કીધી નથી."

"હું તમને માજ કહું?" યુવે અન્ય યુવને પુછ્યું, "માસી,

“આસ હવે નંદગીર, જતો ના રહે, અમારી પાસે એક ગીત છે તેમાં તમારા અપાળની જરૂર છે. પીરોળ, તારૂં પેલું સોમઈનું ગીત જે આપણે પપાને સમજવવા માંગીએ તે ગા.”

“જોરોદ, મરેથી કાંઈ એક ગીત અગાઉથી તૈયાર કરવા વગર ગવાય નહી.”

“અરે તું ઘણીખી વખાન તેમ તો ગાય છે, અને વણી આંખે ગીતથી એવું સરસ છે, કે તેથી તુંને ઊતેરન મલશે. આસ હોમી, હવે તુંથી આપ, જાવનો અવાજ હવે ખરાબ થઈ ગયો છે, નહીં તો તેનેથી ગાવા તેડો. પીરોળ, આજની ગાની, હવે ઉભી સાંતી રહેલ્ય ?”

“વાદલી જોરોદ, હું ગાઈ શકતી નથી, અને તેમ કરવા કહે ના.” પીરોળએ કાંઈક બીહક અને શુચવાકાથી જવાબ દીધો, કે જેમ ધરમાં અગાજી કદી પણ તેણી કરતી હતી નહી.

“કાંય, મારી નાકી પીડુ, હું આંખે નરું ગીત સાંભળવા ઘણો તકથી રહેલો છું, અને નાસીપાસ કરતી ના.” તેણીને આપ તેણી તેમ કરવા ઉત્કેશાવ તેવી રીતે બોલ્યો.

“પણ પુરોદના ગાવા પછી મારું ગીત સાંભળવા લાવક યઈ પડશે નહી.” પીરોળએ હજુર કાલાવાકા કીધા.

“મારી વાદલી દીકરી, જે અગાજી તુંને આતું મુખં બા-હનું કલાડતાં કદીથી સાંભળી નહી હતી; તારી માથેને તેમજ મને બીજનમાં ગાયન કરતાં તારૂં ગાયન સાંભળવાથી કદીથી એકથી મનદ મળતી નથી, પછી એક જગ્યામાં બીજનમાં કરતાં ગાયનની પુદરતી બોલેસ વધારેથી હોય તો શું થયું.”

“જ્યારે પીરોળ ગીત નહી ગાવા માટે એટલો બધો બેદ બતાવે છે હારે તો હું તે જરૂર ગાવશ,” નંદગીરે હસીને કહ્યું, “આસ હોમી—અંદ તમે પોતે લખ્યું—અરે વારે પીરોળબાઈ !”

પીરોળ હજુર અચકાયા કીધી, પણ પાછી હીમત પકડી પોતાનું ગીતાર હાથમાં લીધું, અને તેણીનાં વાજત્રને બંધ બેસતાં ગાઈરીશ ગીતની ચોડીક મુંદર મુંદર નોટ વગડી તેણીનું ગાયણ શરૂ કીધું. બીતાના બોલો ઘણુ સાદા હતા, પણ ખચીનજ દીકરામાં લાગી આવે તેવા હતા.

તેણીને અજાણ પેઢલાં જરાક ધુજવા લાગ્યો, પણ પછી પોતાના માર્ડ અને બેડનનાં સાથે ગાવાથી તેણીમાં હીમત આવી અને તેઓને અજાણ જો કે તેણી કરતાં વધારે જોસ પર અને મોટો દનો, તે છતાં તેઓને ગાયણમાં એવી તો સારી કેળવણી મળી હતી કે બાકીમાંથી તેણીને મોકો, મુંદર અને નાનો સાદદ સંભારાઈ શકતો હતો. યોડા વખતમાં તેણી પોતાનાં ગીતમાં એટલી તો યુગાઈ ગઈ કે આસપાસની બીજ કાંઈ પણ ઝીજ નેઈ શકી નહી. યોડા વખતમાં તેણીનું ગાયણ બંધ પડ્યું, અને નજદીક એક મીનીટ મુધી કાંઈ કાંઈ પણ બોલ્યું નહી. જેવું તેણી પોતાનું ગીતાર મુકવા ઉઠી કે મનચેરશા ઉઠી ઉભા થયા અને પીરોળને પોતાના પાસામાં લીધી.

“મારી પીરોળ અને મારાં બીજાં છોકરાંઓ, આવા સ-રસ આવકાર માટે હું તમારા કેમ ઉપકાર માતું ?” તેવજે હમેશ કરતાં વધારે લાગણી દેખાડીને કહ્યું. “એવા લાવક બોલો તું કયાંથી જોતલી શકી ? શું ! આંસુઓ મારી નાની દીકરી”, જ્યારે ગીત ગાઈ રહ્યા પછી પીરોળ તેણીના આપની વખાણ સાંભળી એકદમ રડી પડી હારે તેવજુ બોલ્યા, “જ્યારે તે આંસુને તારાં ગીતથી આટલી બધી મનદ આપી છે હારે આંખે આંસુઓ લાવવાનું શું કામ હતું ? જેજાય તો મુઠી નાખ, શું ! હજુર હસતી નહી ! હારે તો તેનું કારણ સમજવાને અને તેઓને નરમ પાડવાને આપણે મમાને અરજ કરતી પડશે.”

“પીરોળ, એ બધાં આંસુઓ તું કયાંથી લાવી ? જસદીથી સમજાવ, નહીં તો હું આજેથીથી દિન-ત ધઈ જવશ,” નંદગીરે મશકેરીમાં કહ્યું, જ્યારે પીરોળ તેણીના આપના હાથમાંથી છુટી તેણીની માતાના પગ આગળ ઉસ્તાનપર બેડી અને તેણીના બોલામાં પોતાનું મોહકું છુપાવી દીધું.

“એ કહેવાની નથી, અને તમે મોટો કાઠબી તે પારખી શકવાનાં નથી,” જોરોદે હસતાં હસતાં કહ્યું.

“હારે તો તમે બધો બેદ જાણો, આલો હારે મુગાં મુગાં કદી દેવો,” બસ બોલ્યો.

“નહી બા, મારેથી કહેવાય નહી; મેં” તો મુખ રહેવાનું વચન આપ્યું.”

“વદલાં મમા, દયાને ખાતર હમુને કદી દેવો,” હોમીએ કાલાવાકા કીધા.

“હું તો ફક્ત અડકન કરી શકું, કારણકે હું ખાતરીથી કહું છું કે એ લોકોએ મને કાંઈ પોતાના વીમાસમાં લીધી નથી,” તેવજે તેવાજ રમુઝ અવાજે જવાબ દીધો, અને પીરોળનું માથું જોયકી એક પગ મુધી તેણીની આંખોમાં નેધું. “આંખે ગીતના બોલો મારી પીરોળનાં વાદલાં નાનાં દીકરાંથી નીકળી તેણીનાં પોતાનાં બ્યાલી જોનમાંથી આવા મુંદર આકારમાં બાદર પડ્યા છે—નહી વાઈ, મારી વદલી દીકરી !”

“તે પીડુ, મેં” કહ્યું હતુંની કે આપણે ગમે તેટલાં મુખ રહીયું તોખી મમા મોધી કલાડશે,” જોરોદે કાંઈક ક્ષેતેકી કહ્યું, જ્યારે તેની બેડને પાછું પોતાનું મોહકું છુપાવી દીધું.

“પીરોળ કરી બની ગઈ ! આ આસમાનપરનાં તેત્રીસ કરોડ ફરેશાઓ મારી મદદે આવે ! હવે તો મારું તિરે પડેલું માથું મારે કેડે સંચાડું નેઈએ,” નંદગીરે તણકો કરીને બોલ્યો. “હું તો ધારતો હતો કે આખાં કુંડળના કરી તરીકેનું નામ હું જ જાવવી રાખશ, પણ તારા જેવી એક નાની નવજાં મળનની રમકડી—મારી પોતાની વદલી પીલી—મારી સાથે જો આજનમાં હરીકાઈ કરે ! અચીત એત્રો નહી ખખી સકાય તેવું છે.”

“પણ પીરોળ, એ સમય છતાં અમે બધાંએ તારો ઉપકાર માનવો નેઈએ,” હોમી બોલ્યો.

“હા, પણ મને કાંઈ એની સાથે કાંઈ વાગતું વગમતું નથી; મેં તો ફક્ત ગીતની કલીઓ નેડી છે અને તેના રાગ તથા

યઈ ગયા હતા, તે છતાં તેણીએ પોતાની આંખોમાના દરેક આંસુને નુકી નાખ્યાં હતાં.

“વાદલી પીરોજ, જાનને જઈને કહે, કે મારી કાંઈ શીકર કરે નહી, અને અહીંયાં આવે,” તેણીને શાંત દેખાવાની, કૌશલ કરતાં તેવણે કહ્યું, “એદરવાની કરી તેને અહીંયાં આવવા કહે કે જેથી કરી જે થોડો વખત રહેપણ તે હું તેની સાથે પસાર કરી શકું; હું તેના જેવાજ બનતી કૌશલ કરી ખુશ થવા દેખાવ કરીશ, અને તેણીએ ખરેખરજ મેહનત કરી તેમ કર્યું. વળી તેણી પોતાના બાઈનાં બવીપ માટે તેની સાથ એટલી તો ખુશાલી તથા આશાએ સાથ વાત કરવા લાગી કે જાનને લાઈ કે તે પોતાની મેહનતને કદીથી પુરતી ચાલી શકશે નહી.

જાનને બીજો દહાડે સહવારે સકારેથી મરચટ દાઢ છોડી જવાનો હોવાથી રાતનાજ સપ્થળી તેમનીએ પુરી કરવી પડી. કુવરડાસાને બે કે જનકજી જવાનું સંબંધાને ધણું લાગ્યું તે છતાં તેવણે દરેક ચીજનાં મદદ કરવાને પછાત પડ્યાં નહી. ખસર જે પોતાની રૂપ્યા બોલવાની મેદરકારી માટે દહ પોતાને કપડા આપવા કરતો હતો, અને વ્યાં સુધી યુવ સારી નહી યઈ લાં સુધી પોતાને સપ્થળી ખરાબીઆનું કારણ સમજતો હતો, તેવણે કુવરડાસાની સાથે બધાંઓને મદદ કરવા-આગળ પડ્યો અને જાનનાં મોડાંમાંથી જેવા એક બોલ પડતો કે ખસર તરતજ તે બનવવા જણે દોરેશોજ છે.

કહાકા અઢેક પછી અઢેક જલદીથી પસાર યઈ ગયા, અને નજીક મોડી રાત થવા આવી, તે છતાં દહ તેઓ સપ્થળાં લાપથેરીમાંજ મેસી રહ્યાં. જાઈજ અને મનચેરશા કાંઈ વખતમાં વાત લાવ્યાજ કરતાં હતાં, અને જાનથી જણે થોડા દહાડાનેજ માટે કહે જાઓ હોય તેમ બધાં સાથે ખુશ મીનસપથી વાત કરતો હતો. ખારનો ટકોરો પડ્યો, અને તોપણ દીનજાઈની રીમત આવી નહી કે બધાંને સો, સોને વરે યઈ જવા કહે. પણ બધારે એકનો ટકોરો પડ્યો કે બધાં જણે મોક્યાં, અને એકમતે છુટાં પડવાનું ઠેરજું.

“હા, હું ધારું છું કે આપણે હવે બધાંએ સુવા જવુંજ નેઈએ, નહી તે પછી ગરીબ બીચારા જાનને ઊંઘવા માટે હજોજ થોડો વખત મસરો. યુવ દીકરી, તારા આ કાસવાલા બની દેખાવની સાંમે થયા જેટલું તો મારે ઘાતકી યવુંજ નેઈએ, તું જાણતી નહી કે તારામાં દહ પુરતું નેરજ ક્યાં આવ્યું છે.”

દીનજાઈ માયાથી તેવણે મક્કમપણથી બોલ્યાં અને દરેક જણાને તેવણને તામે યવુંજ પડ્યું. જાન પોતાની માસીની છોકરીઓથી બીજો દહાડે સહવારે દમેશની માક પાછો મલવાનો હોય તેની રીતે છુતો પડ્યો, પણ પોતાની મેહનતી છુતો પડતાં તેતેથી તેની રીતે શાંત રહેવાજ નહી, અને તેનો અવાજ ખુજવા લાગો. “યુવ, માદરી વહાલી, સાહેજ, મારી પોતાની વહાલી મેહન, ખોશ તમને સહામત રાખો અને આટલું બોલી તેણીને તેજે કાતી કરી. દીનજાઈની આંખમાં આંસુ આવી ગયાં અને મનચેરશા પણ દમગીરી સાથ બાઈ મેહન

વચ્ચેનો ઉપરો દેખાવ જોતા ઉમા રવા થોડા વખતમાં યુવ પોતાના બાઈ આગલથી ખસી ગઈ, અને પોતાનાં માસી મા આસા સાથ એકબી બોલ બોલવા વગર તેણી લાંથી દોડી ગઈ. “દીનજાઈ માસી, એની આગલ જાવો, અરે તેણીને કહેવો કે હું કદી કદીથી તેણીને દુઃખ દેવશ નહી,” જાને તેની મસીને હાથ પકડી કાસવાલા દીધા. “આખી સાંજ યઈ તેણી મારે વાસ્તે બસપો કરે છે અને બે તેણી પોતાનું દીન ખાતી કરશે નહી તો આવતી કાલ સુધી તેણી દુઃખ ખમ્યા કરશે, અને તમે બે તેણીને થોડા દીનસાના બોલ કહેશો તો તેણી બોલો દુઃખથી રહશે.”

“મારા વહાલા દીકરા, તેણી થોડો વખત એકલી રહેશે તોજ સાફ, મને એટલી નાની હોવા છતાં તેણી જણે છે કે દીડાસો કયાંથી મેલવવો, અને એકજા યુવતી દજુરમાં તેણીનાં આંસુઓ વધારે છુટી પડશે, હું દમણું તારેથી છુટી પડવા માંગતી નથી. કુવર ડાસાને તારા સામનેને લગતો થોડાક હોડમ આપી હું તારા આરામાં આવશ.”

દીનજાઈ માણસાઈ ખવાસને પુરતી રીતે પીછાંછુતાં હતાં. તેવણે યુવ આગલ ગઈ, તે આગમચતો તેણીએ ધણું સરખું રડીને પોતાની દમગીરી ખાલી કરી દીધી હતી. દીનજાઈએ તેણીને ધણે દીકાસો દીધો, અને બેકે તેવણના માયાજુ બોલથી તેણીની આંખોમાંથી વધુ આંસુઓ પડ્યાં, તે છતાં બધારે તેણીનાં માસી તેણી આગલથી જાન આગળ જવા ઉક્યાં, ભારે તેણીએ પોતાનાં બાઈ ઉપર ધણા ખાર ભરેલા બોલો સાથ કહેવાડું કે તેણી દાઢ વણી સારીપમે હતી.

દીનજાઈ પોતાના બાણુઓની કાઠી મોડી શતે છુટાં પડ્યાં. માસી બાણુજ વચ્ચે યુ યુ વાતમીત યઈ તે પાછું અહીંયાં બોલી જવાની દમે જર નેતાં નથી. દીનજાઈએ તેને કાંઈ ચીખામણ દેવાની કૌશલ કરી નહી, કારણકે તેવણને ખમર હતી કે તે ફરજતો મનચેરશા તથા મેદરજાઈએ અલાર આગમય વધારે સરસ જાનની હશે, ફકત તેવણે ખાર ભરેલા બોલોથી તેની પર અસર કરવાની કૌશલ કરી. એવો માંદગી વખતે દીનજાઈએ કાઠીથી દહાડો મોડાંમાંથી મેસી બોલ કાઢ્યો ન હોય કે જેથી કરી જાનને પોતાને તે માટે મંદપદે આપતો પડે અને જેથી કરી આવી વખતનાં તેવણના માયાજુ બોલોથી તેને ધણું લાગ્યું અને લાગો વખત સુધી તે બોલો તે જુલી ગયો નહી.

“અને એવું લાગેજ,” અતે જાન બોલ્યો, “કે કદીથી મને તેવી લાગવો છતાં કાઠીથી મોડું કામ કરવાની લાગય થશે નહી, પણ અરે દીનજાઈ માસી, એમ તો બધારે પેદલો હું ગયો હતો, ભારેથી મે ધારું હતું પણ તે હું સપડ થોડા વખતમાં જુરી. ગમે, કહાય પાછું દમણુથી તેમજ થાય, કારણકે દુનીયામાં યુ એવાં કમનસીબ માણસો નથી કે જેઓ જાને ધણાજ આહતાં હોય તેનેજ દુઃખી કરવા જનમાં હોય ?”

“નહી મારા દીકરા, બે તેઓ પોતાનાં ધરની મસરી કેળવણીને વ્યાં જાણે હોં દમેશો ધ્યાનમાં રાખે તો કદી એમ

બને નહી. તું તે પેઢલી વખતે ભુલી ગયો કારણકે એક દુઃખ માણસની સંગતથી તારી ઊપર ઘણી ખોટી અસર થઈ હતી, અને તું તારા ખોદાને વતીકે ભુલી ગયો હતો. મારા ભલ, યાદ રાખજે કે આપણી ઘર કેળવણીને પાથો ખોદાના ઈત-ખાર ઉપર રચાયેલો છે. ખોદાના બોલચાલ આપણી સલામતી સમાજોથી છે, આપણું સુખ અને મનઃસ્થિતિને આપણે તેમાં જ શોધવા જઈએ છીએ. એ દીકરા, આ ધર્મ નીતીની ચોપડી છે, આજે અધાર વરસ થયાં તે મારા વફાદાર સાથી તરીકે રહી છે અને ફક્ત તારેજ ખાતર હું તેનેથી છુટી પડું છું એ તુંને કોઈ વખત એવું લાગે કે તારી સારી લામણીઓ તુંને છોડી મઈ છે તો તે તું વાંચજે, અને કોઈને ખાતર નહી તો જેને તું આઢે છે તેઓને ખાતર તે પ્રમાણે તું ચાલજે, અંદર એક જણનું નામ છે, જેથી હું ધાઈ છું કે તે તું વધારે સંભા-લથી જાણવીને રાખશે.”

જલે તે ચોપડી આતુરતાથી જાણી, “સૌરામણ્ય રૂતમ-કરામના” તે બોલી ઉઠ્યો, “મારા પોતાના મામા, કે જેવણું નામ ધણા ખ્યારથી યાદ કરવાને તમે મને શીખવું હતું, વહાલો મારી આવી કીમતી બેઠાશ મને આપવા માટે તમે કદીખી પસંદાશે નહી, પણ એ તમારી પાસે કેમ આવી ?”

તે મારી પાસે એમ આવી કે તેવણે પોતાની છેલ્લી સફર માટે ઉપક્રવા આગમજ કાલાવાસા કરી મારી ચોપડી પોતાની સાથે બદલી લીધી કે અમેજ અને જણ આમાર સૌથી ગંભીર વખતમાં એક ખીજની યાદ કરીએ તે પેલાનું તેવણું બોલવું એવું તો અસાધારણ અને ગંભીર લાગતું હતું કે મારાં દીક-માં કોઈ ખરાબ આગાહીની ધારતી પેદા થઈ અને જે ધારતી થોડાજ વખતમાં ખરી પડી, જે તેવણને ફરીથી કદીખી નેવા નહી અને તે નાની ચોપડી મને વધારે કીમતી યઈ પડી.”

આટલું બોલતાં દીનબાઈની અવાજ ધુનવા લાગ્યો, કારણકે હજી પણ તેવણના બાઈની યાદદાસ્ત તેવણને એટલી તો વહા-લી હતી કે તેને વાસ્તે બોલતાં તેવણું દીક બરાઈ આવતું હતું. જાણે પણ ઘણી આતુરતાથી જણવું કે તે ચોપડી તેને પણ તેટલીજ કીમતી યઈ પડશે, અને ઉમેરવું—

“મારો, મને સૌરામણ્ય હતાં માં વીશે વારંવાર કાંઈ અજાણ નેવા ખ્યાલો આવ્યા કરતા હતાં. કોણ જાણે શું છે પણ મારેથી માની નહી શકતું કે તેવણ દુખી ગયા હોય, પણ વધી તેવ-ણને શુધામ તરીકે પકડવામાં આવ્યા હોય એ વીચારણી ધણા ભયંકર લાગે છે.”

“અને તે ખડું હોય એમ લાગતું નથી, મારા દીકરા, કેટલાં બધાં વરસો પસાર થઈ ગયા છે તેનો તો વીચાર કર. પણ ભલ, મને એવાં દુઃખ છતાં આપણને હવે છુટું, પડતું નેઈએ. તુંને હવે જલદી ખીજાને જતું નેઈએ.” ફક્ત મને એકજ વચન આપ—ને ફરીથી તું કોઈ લાંચર અથવા ભુજમાં પડે, અને તેમ યાપળી—કારણકે કોઈ વેદાએ સૌથી મજ-જુતમાં મજજુત ડેઝાવમાં પણ આપણે નીવડળ યઈએ છીએ—સારે જરાક પણ અચક્યા વગર જરાક પણ. આકોશ વગર

પ્રજાં દીકરી મારીપર લખજે, મને બધું લખજે, અને જે તુંને કાંઈ મદદ નેઈએ તો તે માગજે અને હું તે આપશ; અને જે બનશે તો તારા માસાની નાણુથી પણ અટકાવશ. મને ધારતી નથી કે આજે કહેવાથી હું તારા ડેઝાવને નબંધ કરશ, પણ ફક્ત ચુરસાની બીકથી એક વાંક છુપાવી ખીજ વધારે વાંકા કરતાં અટકાવશ, યાદ રાખજે, મારા વહાલો દીકરા, કે તારા મારીપર કાંઈ હક છે કે જેને કાંઈ પણ ભુલ અથવા વાંક દુર કરી શકશે નહી. મારા ધણીનાં ગયાવતાર તરીકે તારે માટે જે સંજ્ઞા અને ખ્યાર હું ધરાવું છું તે કદીખી ફેરવી શકશ નહી. તું મને કદાચ ઘણી દુઃખી બનાવશે, પણ હું જાણું છું કે તું તેમ કરશે નહી. તું મને તારા ઉમદા કામ પર ખ્યાર અને માનની નજરથી નેવા દેશે કે જે સં-લગે તું લાચ છે. મને વચન આપ કે કોઈખી નાની અથવા મોટી ભુલ અથવા સુસંદેલી આવી પડે તો જેમ તું તારી પોતાની વહાલી માએને લખતે તેમ મારી પર લખશે, અને પછી મને તારે વારતે કોઈખી ધારતી રહેશે નહી.”

જાણે તે વચન આપ્યો, પણ તેનું દેવું એટલું તો ભરાઈ આવ્યું હતું કે તે વધારે વખત પોતાને અટકાવી શકશે નહી, અને જ્યારે દીનબાઈએ તેને આસુમરી આંખો સાથે આવીને કોડી કીધી, સારે તે એક બચ્ચાં માફક તેવણના ખમાં પર પડી રયે.

[સંધ્ય છે.]

TWO OLD MAIDS.

રવ આ ધા ૨.

શ્રીઓ માટે એક જાનુના વીચારો.

તાપર આધાર રાખવાનો ધરો ન. છા-કરાઓને નાનપણથીજ શીખવવામાં આવે છે, તે એક છોકરીને તો ઘણી નાચારી, દુઃખ, સુકોચી, અને તીરસ્કાર વચ્ચે શીખવો પડે છે. છોકરીઓને તેથી ઉવ-હુંન કોઈ વખતે શીખવવામાં આવે છે કે આપણે એક “નજલાં પારકસ” છીએ અને તેમ દરેક જણ કમ્બુલ કરે કે નહી, પણ ધણાખરાંને તેમજ લાગે છે. હવે તે પ્રમાણે આપણને માન આપવાની મરદની ફરજ નેરે ખુશાલી છે, અને જેમ તેને આપણને માન આપવાનું વાહલું લાગે છે તે કરતાં આપણને તે લેવાનું વધારે ખ્યાઈ લાગે છે. કોઈપર આધાર રાખવો, એ ધણું સેહલું અને ખુશનુમા છે; જેને આપણે આહતાં હોઈએ, તે પર આધાર રાખવાનું ધણું મધુર છે. કોઈના હાથમાં આપણે છીએ, એમ સતો-પથી રહેવું અને આપણો પોતાનો વીચાર બીજકલ કરવો નહી, અને એથી ખાની રાખવી કે મોટાં તેમજ નાહતાં કા-મમાં આપણી ચોટી કરનાર, પાલનાર, પોષનાર, અને મદદ કરનાર—ખડું જોતાં દરેક રીતની સંભાળ રાખનાર છે, તે

તે કેવું પ્રશ્નજા છે. એવું તો ખુશી ભર્યું, કે આપણાંમાંથી યોગીનેજ તે બહેલું હોય છે અને હમેશાં હવે સાં સુધી તો થણું યોગીને તે સુખ હોય છે.

જે સાધારણ રીતે એમજ હોતે કે દરેક જીવતી સ્ત્રીને બાપ, ભાઈ અથવા ખાવીદ તેની તપાસ લેવાને, અને સંભાળવાને છે, તો ખરેખર સ્વ આધારીને કરડો, પણ સુખારક બાદી આપણા જોગ કાંઈક કદીથી સંભાળતે નહીં; પણ તેમ નથી. કદીએના સુંદર ખ્યાલ છતાં અને અસહી દેવતા લોકોના વીચાર છતાં, આ સમ્યાઈ કોઈથી સાધારણ અકલેશના અને અતુભવી આદર્શોને તો રજા નહોતું છે કે હાલના વખતમાં પોતાની ખુશીથી અથવા તો ફરજતથી આપણી ધણીક સ્ત્રીઓને પોતાની સંભાળ લેવી પડશે—અને પોતાણ, હાલત, ધંધો, મનહ, આગર તેને પોતાનેજ એપણીને સંભાળવાની ફરજ પડશે.

અમખતાં, હું આ મારા વીચારે કુંવારી સ્ત્રીઓ માટે દરજાવું છું, જેઓને સ્વ આધારની વધારે નરર છે, પણ થલું કરીને તેઓમાં તે યોગીને ખીલવેલો હોય છે અને બચપણથી તેઓમાંની કેટલીકએ સુંદર સ્ત્રીને તરફ શોખ ઉઠાડો વધારેલો હોય છે.

દરેક જણનો અતુભવ સમ્યાજીય ખીચારી સ્ત્રીઓ, જેઓના પૈશ્વ એકાએક જતા રહેલા હોય છે, કુટુંબ સાથની લીધવાઓ, મા બાપ વગરની છોડીઓ તથા ગરીબાઈમાં આવી પડેલી ખાનદાની સ્ત્રીઓના દાખલા અપશે, જેઓ કોઈ મરદ, મીત્ર અથવા સગાંને વરસો સુધી વગળી રહીને, ફરજ તથા ગરીબાઈમાં વધારે ને વધારે અટવાતા બપ છે, અને એવીવાલો કડવો દુકાડો ખાપ છે, અથવા તો ઘટકી અપમાનો ખમવાની તેમને ફરજ પડે છે, જે થલું નહીં તો યોગ્યથી બચપણમાં સ્વ આધારની આદર્શ બની શકતે. આપણે એક દાખલો લઈએ:—

જે જીવાન સ્ત્રીઓ સારી કામચણી આપેલી અને સુધરેલા વીચારની હતી. તેમના બાપના ધણી ધમધમકાર ચાલતો હતો અને તેમાંથી પોતાનાં કુટુંબને સાફ મોટી દોલત એકઠી થતે એવી હાલત હતી, તેલકામાં અચમુચ તે બાપ મરણ પામ્યો. તે ધંધાવું કામ ખરે જોતાં તો એક મરદનું હતું—અને ધણીક બાપદમાં બાનુઓને કંટાળો ઉપજવે તેવું હતું. અગ બતાં, તેમનાં મોઝાએ વીચારું કે છોકરીઓને કંઈ શીક્ષ થવું, સગાંઓને આશરો લેવો, અથવા તો વેદવ્યર્થ રહેલા બાદ જે નાણું આવે, તે પર સુચસના કરી જેમ બને તેમ ગરીબ હાલતમાં રહેવું, પણ છોકરીઓ ઉઠાપણવાલી હતી; તેઓએ તકરાર કીધી. “જે આપણે છોકરાઓ હને તો સખલ સાઈજ થતે, આપણે ધંધો ચલાવતે, અને આપણું કુટુંબ તથા માતાવું સુગરાન કસ્ટે. કોઈ નહીં, આપણે છોકરીઓ છોડે તે છતાં ધંધો ચલાવવાની કોશિશ કરીશું, તેમાં કોઈ ખોટ નથી, ફક્ત કંટાળા ભરેલું છે, તેમાં સારી અકષ, ચંચલાઈ, મેદનત અને સ્વ આધાર નોઈય છે. અપણામાં તે સખલું

છે અને જે નથી તે શીખશું,” તેથી કરીને આ સમજી અને સારી કમનણી પામેલી બેડીઓ નીરુખોખીપણું અને આલસાઈ છોડી દઈને કામે મંડી. સારે ભાવને તે વેપારને બહેરમાં લાવવાની નરર ન હતી, પણ તેઓને મોપકા તપાસવાના હતા, નાણાંની ગોઠવણ કરવાની હતી; સારા અને લાચક દલાલો પસંદ કરીને તેમનીપર દેખરેખ રાખવાની હતી—ધણીક મુશકેલ કામે કરવાનાં હતાં અને ધણીક મોલમલદ તમની પડી હતી તથા ધણીક રીતે મનને મારવાનું હતું, તો પણ તેઓએ સખલું જીત્યું. પોતાના બાપની બગો તેઓએ રાખી, અને પોતાની નાણુક દેહની માતાને સગવડ અને સુખમાં રાખી, અને એજ કીધારી તેમાં કામને યોગ્યતાએ પોંડેચાડ્યું.

બીએ દાખલા એ કરતાં જુદો તો પણ મત્તો છે. એક જીવાન દુશ્વર, દલાપણવાલી છોકરી પોતાનાં કુટુંબમાં સરથી વડી હતી. તેણીની મા સાવકી હતી, અને તે કોઈથી પ્રમાણીક માણસની ધણીમાંથી ધવાને બીજકુલ લાચક ન હતી. પોતાના બાપનાં ધરમાંથી તેણીને કાંદી મુકે તે આગમય પોતેજ એક બાદરૂરી ભર્યું ને અચુકદત્તું કામ કહ્યું. તે ધર છોડી મઈ, અને પોતાના વાઈઓ તથા બેદનોને પણ સાથે લેતી મઈ, જેઓને માટે તેણીએ ધાણું કે એજ ઉપાધયી તેઓ બચી રાકશે. તેણી એક ચાલીમાં ચોક્કી નગા બાંડે લઈને રહી, ને શીક્ષકપણું કરીને તેમનું ધર કીજી. “જેઓ પોતે મેદનત કરે છે તેને ઈશ્વર ખચ્ચેલો સહાય થાય છે,” તે દલાલો તે છોકરી કદીથી કોઈની ઝોરીવારી રહી નહીં, અને બ્યાં સુધી તેણી જીવી, સાં સુધી સમ્યાજીય લોકોને તેણે મદદ કીધી ને સંભાળ્યાં, અને તોપણ કંઈજ નહીં પણ તેણી એક શીક્ષક હતી, હંમેશાં સ્વતંત્ર ને બીજાઓને બને તેટલી મદદ કરવા તૈયાર; કારણકે બ્યાં સુધી તેણી જીવી અને જીવશે સાં લગી કોઈના અભાગમાં કદી નથી. આ કુખની દુનીયામાં જે સ્ત્રી પોતાની સંભાળ આભરથી લે છે, તેણી બીજાઓની હંમેશાં લઈ રાકશે, તેણી જયાવ વગરની સ્ત્રી હોતી નથી તથા બીજાઓને જોળ સમાન લાગતી નથી, પણ તેના ઉપોચોખણાંના ચુણથી લોકો તેને ધણું માન આપે છે. તેના મરદ હોતો જાણે છે કે તે સ્ત્રી જેમ બને તેમ યોગે કંટાળો આપશે, તેથી કરીને તેણીને કોઈથી મદદ અપવા સલાહ તેઓ વગર આપ્યારે આપે છે. તેઓ સમજે છે કે તેણીની મર્યાદા ને સહુકાઈથી પોતાને માટે વીચાર ને કામ કરવાને તેણી પુરતી શકતીવાન છે. જે સ્ત્રીને પોતાને સુગરાન સાફ પોતાની મર્યાદા રીવાજ કોઈનીથી મદદ વગર મોહલે મોહલે રખાવું પડે છે, તેને આપણે માન આપવું નોઈએ. અમખતાં ધણીક એવી મનહ છે, જેમ કરતાં એક સ્ત્રીને અટકવું નોઈએ, પણ ફરજ બ્યારે તેણી પર ખુશી આવી પડે છે, સારે તેણીએ રીલ કરવી નોઈતી નથી. દરેક સ્ત્રીની ફરજ છે કે, બીજાઓની પ્રમાણીક લાગણી, નીતીને અતુકવતા વીચારોઉપર દુમતો નહીં કરતાં તે માટે વાળની રીતે બેલવું, ને તેમને ખરી ઈનસાફ આપશે. આપણે પોતાનેજ મદદ કરવી જે-ઈએ. આ અમજ નગાનામાં બ્યારે લગન દેખઈતી રીતે પડી

ગયાં છે, અને સુખી પરણેલી જીંદગી પણ કોઈ વખતે અસાધારણ થઈ ગઈ છે, સારે આપણી પેઢીની ફરજ આપણી કુમારી-કાએને કાંઈ પણ આંધરો પોઠાર કરવા કરતાં, જે ફરજનો મુળ પાયો છે એજ એક ગુપ્તગુપ્ત શીખાય એવી કેળવણી છે, અને તે અગત પડે, તેમને જે હકો ભેઈસે તે પુરા પાડશે—તે સ્વ આધારની ફરજ તેઓને શીખવવીજ નેહિયે અને તે કાંઈ અઘટીત રીતે નહીં તથા દરેક બાબદમાં મરદોની હરીફાઈમાં એકેએકને ઉતરી પડતું એમ નહીં, પણ જે સરસ યુદ્ધી, ચંચલાઈ તથા અક્કલ, પરવરદેગાર તેને બંહેલી હોય, તે ફક્ત સ્ત્રીની છે એમ બઢીને તેને કીટ ખવાડયા, અને આગસુ રાખવા કરતાં નરર ખીસવવી નેહિયે અને સર્વેથી પેહલું આપણી દરેક છોકરીને બચપણથીજ શીખવતું નેહિયે કે એક સ્ત્રીનું સૌથી ઉમદા અવાહીર પતીમતાપણું છે, જે તેની ગમે એવી મુશકેલી છતાં, જાળવવાનું તેણીનાં હાથમાં છે, તથા એક સાફ દીવની અને પાકદામાન જાળવવાની કુમારીકાને આ દુન્યામાં કદાચ ધણું દુઃખ સેહવવાં પડે, તોપણ ખરેખર તેણી બચાવ બગરની તો નથીજ. ખરેડલા અને મુનેલા પગ હશે, પણ કદીથી તેણીના આજરને કાંપ લાગનાર નથી. ધણીક જન્મશે બેશક તેને સેહવવી પડતી હોય, પણ જ્યાં સુધી પોતે કાંઈ કુકર્મ કરે નહીં, ત્યાં સુધી તેણી કાંઈ એખી-મલ તથા હલકી પડશે નહીં.

ખોદાને ખાતર—અને સ્ત્રી જાતને ખાતર—અને કહેવા દેવો કે ફરેસતાથી ઉતરતો દરજ્જો જ્યારે મરદો ખ્યાર કરતા હોય સારે ખોદાને આપે છે, ને તેમ તેઓને માનવા દેવાનું આપણીપર આધાર રાખે છે—જુવાન છોકરીઓ! તમારીપર વીશ્વાસ રાખો! તમારા યોતાપર બરોસા રાખો! ખાત્રી રાખજે કે જ્યાં સુધી પતીમતાપણાનું કીમતી અવાહીર તમારી છાતીમાં છે, ત્યાં સુધી તમોને કાંઈ પણ નુકસાન થનાર નથી. જો કે એક સ્ત્રીનો હાથ હોય, તોપણ જ્યાં લગી મક્કમપણે અને વાજબી રીતે તે જમણા હાથનો તમો ઉપયોગ કરશે નહીં, ત્યાં લગી તેને નરેગો ખ્યાલ તમોને આવનાર નથી.

દુન્યાના લોકોથી બીહતા ના. આપણે ધાંધે તે કરતાં વાર-વાર તેમો આપણી તરફ વધારે લાંબાની હોય છે. જો તેની સખત હાડમારીમાં નજરોને ધણું ખમતું પડે છે, પણ તે કાંઈ ફક્ત ખોદાનેજ નથી, પણ જો તે સ્વભાવીક ગુણ મરદમાં હોય, તો તેનીપર પણ તેવુંજ વધન વીતે છે, અને તેવુંજ પરીણામ આવે છે. તે દોષ દેવા કરતાં દયા ઉપજાવા જોગ છે. દુન્યા સખત છે ખરી, કારણ કે તેનો જુ બાગ ખ્યારા જાનને સાફ ફાંફાં મારે છે, તોપણ સધલું છતાં સર-વાણે ઈનસાફ મલે છે, અને જે કુકર્મો માણસો માનવાને ના પાડે છે, કે સામ્યને છેલ્લે જય હોતો નથી, તો તેઓ માણસાઈ ઈનસાફ તો શું, પણ ખોદાઈ ઈનસાફની પણ વીરધ જાય છે.

અસહી જમાનો હવે બદલાઈ ગયો છે. જેમ અગાજી પેહલવાનો ખોદાનો માટે જાન પણ આપવાને સુકતા નહીં

હતા, અને સ્ત્રીઓ ફક્ત ધરનીજ મોજ મજહમાં મશગુલ રહેતી હતી, તે વખત હવે જતો રહેયો છે. બીજું એ કે આપણે કાંઈ દીંગલીઓ અથવા સુંદર રમકડાંઓ નથી, કે મરદો ફક્ત ખ્યાર કરે, પતાવે અને ગમે સારે ખ્યારી વાતે ફેફા દો જીંદગી તેઓમાં અને આપણમાં વેંદચાઈ ગઈ છે, આપણે કાંઈ દેવીઓ અથવા સુધાઓ નથી; તેઓ કાંઈ પેહલવાનો અથવા દેવો નથી; પણ સ્ત્રી તથા મરદને એકસરખી રીતે એક રસ્તાપર પોતાની ફરજ જાળવવાની છે, જ્યાંને દરરોજનો અનુભવ જોટલી તો સમચાઈ દેખારે છે કે આપણી ખુખી જેવી રીતે આપણે કરવા માંગ્યે તેમ ધઈ શકશે, અને તેથી આપણે ગમે તેવી હાલતે હોઈએ, તોપણ સધલી મુશકેલી છતાં, આપણે તેને વધારે આજરદાર બનાવી શક્યે.

આપણે મરદોથી બીહતું જોઈએ નહીં. હું ધાંઈ છું કે ઘણી દીવતું મુળ કારણ એજ છે. ઘરરથોને ફલાણી ચીજ પસંદ નથી, અલગથી એમ કહે છે કે આતો મરદ જેવું લાગે છે, ઈલાદી. એમાં નજીવ કારણો ઘણાંએ દેખાડે છે. મારી ખ્યારી નાની મુખ દીચકારીઓ, તમે એમ ધારો છો કે કાઠબી હાલતનો મરદ જો એક સ્ત્રીને માટે તેને જોણું માન હશે, તો તે તેને વધારે ચાહશે? અથવા તો તેણી તેના ખ્યાપર વધારે બોલે નાખશે તો તે તેને વધારે ગમશે?

અહીંયાં આપણે સધલી સમચાઈના પાયા પર આવ્યે, અને હું ધાંઈ છું કે સ્વ આધારનું સમચાઈનું મુળ જ્યારે આપ સ્વાર્થી હોતું નથી, સારેજ તે ખૂં ને કીમતી હોય છે; અને સારે તેનો આધાર મરદ પર નહીં, પણ તે પરવરદેગાર પર હોય છે, ને તેનેજ તે જોખમદાર પણ રહે છે. જેથી એક બાતું, પછી તે જુવાન હોય કે ધરડી, તેને એવું એકજાન પુલપર મોખા-મખાંજ નહીં, પણ ખરેખરજ પુણું એતેકાદ હોય છે, સારે તેની સધલી નજલાઈનો છેડો આવે છે; સધલો શક જતો રહે છે, તે પોતાની જીંદગીની કીર્તી, માન અને અગત જુએ છે, અને દુઃખથી દરતી નથી, અને પોતાની જોખમદારીનો સેહજ પણ બોલે બીજા પર નાખતી નથી. ખોદા જે કાંઈ આપે છે તે પર તે સંતોષી રહે છે, અને તેની મુખ્ય સંખાલ એક-લીજ છે કે પોતાની ફરજ પુરતી રીતે જાળવવી કે કુનીયાનાં લોકો તેના સ્વ આધારનો કામદો પીછાણે. તેણી ચોતે જાણેછેજ કે સૌથી સરસ જાળ, અતીશય નમનતાઈ, સાલે-સાઈ, નીતીમાન, ને સદગુણી જીંદગી જાળવવામાં છે, અને સર્વેથી ચલતું તો તેનામાં એ છે જે તે ખોદા પરનો પુરતો એતેકાદ પીછાણે છે.

જાઈછ.

“એક સ્ત્રીનાં મજબની બનાવત નહીં સમજ શકાય એવી છે.” એક સખત પોતાની જોખમજાણની બાતું આગળ બોલ્યો. “તેણી ઘોડાની લગામ પકડવાને તાંદન અચકત હોય છે, જ્યારે પોતાના પછીને જેમ ગમેય તેમ તે નાનું બચું હોય તેમ દાની ચકે છે.”

“હા, પણ તમે જુદી જાણો છો” તે બાતુંએ જવાબ દીધો “જે ઘોડા એ એક ચાલાક બાતું બનવર છે.”

કાગળનું એક બદલ.

૨૫ શેહેરના એક ભગીના ડાક્ટર આગમ એક અંતરનો શખસ આવતો હતો, તેના શિક્ષા મેટ્રીક ઉપર યશીક ભવતાં દુઃખની કષાયથી ખુશી પ્રગતી નીકળી હતી. તે પોતાનો જગનો હાથ એવીમાં રખતો હતો, અને બીકે પોતાને શાંત કરવાની યશી કોશીસ કરવા છતાં કેઈક વખત અચાનુચ તેનાં મેટ્રીકમાંથી દુઃખની હાથ નીકળતી હતી.

“તમે ડાક્ટર છેવે નહીં?” તેણે ધીમાં નાચુક અવાજે પૂછ્યું.

“હા, હું તેમ છું.”

“હું શેહેરમાં નહીં રહેતો, તે સમયે તમારી ઝોઝખાણ કરવાને મને અતીધાર આગમયનું માન મળીયું નથી, ફક્ત તમારું માન બરેલું નામ મેં સાંભળેલું છે. પણ તેમની હું કહી નહીં શકું કે હું તમારી ઝોઝખાણ કરવાથી ખુશી થયો છું, કારણ મારી આ સુખાકાત કાંઈ સારાં કારણસર નથી.” તે જરા હસવાનું દેખ કરવા જતાં જોવાયો.

ડાક્ટરે ભેળું કે તે ધણી સુશરૂલીએ ઉભો રહી શકતો હતો, કારણ તેનું આપણું દીઘ નળપાઈએ ધુજનું હતું, તેથી તેને ખેસવા વાસતે તેમણે અસારત કરી.

“હું યાકી ગયો છું. એક અંકવાડનું યજ્ઞ મને બીજકુચ હાથ આપી નથી. મારા જગના હાથને કાંઈ યજ્ઞ છે; પણ શખસ નહીં પડતી કે શું છે—કાંઈ પ્રાણ” યજ્ઞ છે કે શું? પહેલે દુખારો યોગીન હતો, પણ હવે તે નહીં ખખખે એવાં અંદર ભવતાં બધે છે અને દીવસે દીવસ તેમાં વધારો થતો જાય છે. હવે મારાંથી એ ખખખું નથી અને તેથી હું આજે તમે આગળ આવ્યો છું કે દુઃખનો ભાગ હવેડેજ ચીરે તો મને રાહત મળે, કારણ બે હવે એક કષાયથી વધારે આંખ રહેશે તો હું યેવો યઈ જવસ.”

“એ દુઃખનો ભાગ કયાં છે?” ડાક્ટરે પૂછ્યું.

“આ હાં છે સાહેબ,” તે અંતરનો શખસ બોલ્યો અને પોતાના જગનાં હાથની પછવાડેની બાજુ દેખાડવા લાગ્યો, કે બ્યાં બે મોટી તેસો એકએક સાથ મળતી હતી. જ્યારે તે ભાગ ઉપર તે ડાક્ટરે જરા આંગળી લગાડી ત્યારે તે શખસ માંચાથી તે પગ મુપી ધુજવા લાગ્યો.

“શું આ જગા ઉપર તમેને ધણી આગ બને છે?”

“અતીશય” તે શખસ દુઃખથી બોલ્યો.

“હું એ ભાગપર આંગળી લગાડું છું, ત્યારે કાંઈ બાર જાય છે કે?”

તે માણસે કાંઈજ જવાબ આપ્યો નહી, પણ અતીશય દુઃખારના સમયે તેની આંખમાં પાણી આવી ગયાં.

“આ ધણું અજાન જેવું છે” એ ભાગ ઉપર હું તો કાંઈજ બોધ નહીં શકતો,” ડાક્ટર અચરતીથી બોલ્યો.

“અને હું પણ કાંઈ બોધ નહીં શકતો, તોપણ એ જગા-તો દુઃખારો એટલો નહીં ખખખે એવો છે કે કાંઈ વખત તો હું મારું માણું દેવામ સાથે આકાશી નાખું છું.”

ડાક્ટરે ફરીથી તે ભાગ યજોળ ખારીકીથી તપાસ્યો અને પોતાનું ડાકું ધુજાવા લાગ્યો. “આમની તો ધણી સારી હાલતમાં છે, મેં મહિનું લોહી પણ બરાબર ફરે છે; ઉપર સુનૈકું પણ નથી અને બધી જગા માફક એ જગા પણ સારી તંદરોસ્ત છે.”

“અને તોપણ હું ધારું છું કે એ જગા જરા લાલ યઈ છે.” તે દરદી બોલ્યો.

“કેઈ જગા?” ડાક્ટરે પૂછ્યું.

તે શખસે પોતાના ગળવાંમાંથી એક સુખડપેન કઢાડી અને તે દુઃખનો ભાગ ઉપર એક પૈસા જેટલું ચકરડું પાડ્યું, અને બોલ્યો “આ અર્ધપાં છે.”

પેસો ડાક્ટર ધણી અજાનપીથી જોતો હતો, કે કાંઈ નહીં દીક્ષવા છતાં આ શખસ સધળું ધણું ગંભીરાધી બોલતો હતો. તેણે પોતાનો દગમો કઢાડ્યો, ખખખસની બાંહે ઉપર ચઢાડતી અને પોતાના હાથમાં એક નસતર લીધું; એક પક-માં તો તેને તે ભાગ ઉપર એક યા પાડ્યો.

“જરા યોગી” તે ડાક્ટરે બોલી ઉઠ્યો, કે જને ધાસતી લાગી કે રખે એ દુલર માણસ કાંઈ જોખમપીધો ભાગ કાપી નાખે. “જ્યારે એ ભાગ ઉપર તમે હથીઆર લગાડવાને માગો છો તો પછી મનેજ તેમ કરવા દેવો.”

તેણે તે નસતર લીધું અને પોતાના ડામા હાથે તે દરદીના જગના હાથને પકડ્યો અને તેનું મોઢું બીજા આપણે ફેરવવા કહ્યું, કારણ યજ્ઞ જળથી લોહી જોવાઈ શકાતું નથી. “કાંઈજ જરૂર નથી, ઉઘનું મને તમેને દેખાડનું જોઈએ કે કયો ભાગ ચીરવો.” અને અખરડ જ્યારે તે ભાગ કપાઈ રહ્યો, ત્યારે તેણે તે સધળું યજ્ઞ કસોને જોવા કર્યું, તે ઉપરો હાથ જરાપણ ધુજતો નહીં હતો અને જ્યારે તે ભાગ ચીરાઈ રહ્યો ત્યારે જણે કેવો એક કસાર થયો હોય તેમ તેણે ખુશીથી છુટકારાનો એક નીસાસો નાખ્યો.

“હવે તમેને કાંઈજ આગ નથી બજતી?” ડાક્ટરે પૂછ્યું.

“હવે સધળું નરમ પડ્યું,” તે શખસ હસતાં હસતાં બોલ્યો. “જ્યારે એ ભાગને ચીરવા સાથ સધલી આગ અગન નાખુડ યઈ યઈ હોય તેમ હવે તદન દુઃખારો નરમ પડ્યો છે. આ લોહી જવાથી જુવા આડ્યજી પડે છે, પણ પેલા દુઃખારો સાથે સરખાવતાં તો જણે અંદરથી યજ્ઞ નીકળે છે. આ લોહી જળું જોતો તો ઉઘતો હું ખુશી થાતું છું. એને

વેહેવા દેવો, મને કરાર થાય છે." ઉપજુ બેઠી તે પોતાનું જતું લોહી ખુશાલીથી જોતો હતો, પણ અંતે પેલા ડાક્ટરે ધણી બોહિસ કરી ઉપર પાતો બાંધયો. હવે પેલા દરદીનો ચેહેરા તદન બદલાઈ ગયો હતો, જે કુખની નીચણ પેહેલે તેના ચેહેરા ઉપર દીસતી હતી તે હવે તદન જતી રહી હતી અને ઉઝનો દસીને તે ડાક્ટરના ચેહેરા તરફ જોવા લાગ્યો. છવવા વાસતે તેને પાછો શોખ થયો; બધાં પાછાં નરમ થઈ ગયાં અને ચેહેરા ઉપર પાછો રંગ આવવા લાગ્યો. તે માણસ તદન બદલાઈ ગયો.

એક માસ વહી ગયા બાદ તેજ આનંદ થયો જેવો દરદી પેલા ડાક્ટરે આગલ પાછો કર્યો અને પાછો અમાઉનાજ જેવા દરદીને કર્યાદ કરવા લાગ્યો. ડાક્ટરે પાછું તે કુખના બાજ ઉપર નસતર લગાડ્યું અને થોડું લોહી વેહેવા દીધું, કે જેથી પેઢેલની માફકજ તેને કરાર થયો.

થોડાં અઠવાડયાં પસાર થઈ ગયાં અને અંતે તે દરદીને ઘરથી તે ડાક્ટર ઉપર એક ચીકી આપી. તે ધણું ખીચી-ખીચી દરે લખેલી હતી અને તેની હેઠલની સહીથી ડાક્ટરે પારખ્યું કે તેના દરદીના પોતાના હાથેજ તે લખેલી હતી તે ઉપરથી તે ચોક્કસ ધાર્યું કે તે કુખારથી હાલમાં હેરાંન નહીં હશે, કારણ જો તેમ હતે તો તેનાથી તે હાથે સહીની કથમ પકડાઈ નહીં શકતે. તે ચીકી નીચે મુજબ લખેલી હતી—

‘મહેરબાન ડાક્ટર સાહેબ,

મારા અંતે મને ભરેલાં રૂપથી જલદીથી હું પોરમાં જઈશ એવી મારી પક્ષી ખાતરી છે, તેથી તે બાબમાં તમને તેમજ વેદ-વીધાને અનુભવા રાખી મુજબજુમાં મુઠી જવાને મારી મરજ નથી થતી. આ માદ કુખખરડું રૂઠ મને શા કારણસર થયું તે હું તમને કહેવડ. છેલ્લું અઠવાડ્યું થયું એ દર પાછું ત્રીજ વખતનું હાલમાં ઉઠવડ આજુ છે, અને હવે તેની સાથે હું તરફથી મારવા મંગલો દીધાં આ થયે એ કુખના બાજ ઉપર મેં ચોલવીશની નજાએ એક જલતાં ચીત્તા કપડાંની પતી મુઠી છે કે જેથી હરી હું લખા બેઠાં કે જ્યાં પણ જાણી શકાય. એ પતી બધે છે તેટલાં પેલાં કુખારો મને લાગતો નથી.

છ માસ અગાઉ તો હું સુખી હતો. કાંઈ પણ દુધીર ચીંતા વગર હું મારી આજ ઉપર સુખથી મારી બાયડી સાથે દહાડા કાઢતો હતો. દરેક એકબાજુનાં માણસ સાથે હું સારી રીતે પલોતાયલો હતો, અને પાંતરીસ વરસની ઉમરના એક જવાનને જે સુખ તેઈવે તે સમજું હું કોગળતો હતો. વરસ દહાડા આગમન જે પારથી એક જુવાન, યુગસુતર, સલુદી, અને ધણીજ સારાં દીલની એક બાનુ સાથે સમજાયો હતો, કે જેણી મારી પડોશમાંની એક ઉમરાવતનીની અંગત સહ થતી હતી, અને તેણીને જ્યાં બધા દહાડા રહેતી હતી. તેણી પાસ કાંઈ કાઝા પેલા નહીં હતાં, પણ તેણી મને ખરેખરા પ્યારથી ચાલતી હતી. પરજુયા પછી છ માસ થીતી ગયા, કે જે અસામાં એક એક દીવસ બીજ દીવસ કરતાં વધારે સુખી જતો હતો. હું સમજ નહીં સમજતો કે ક્યા નાપાક રીતાને ક્યા કાંનમાં કુંક મારી કે ‘આ ને પ્યાર તેણી બતાવે. છે તે સમજા ટોચ હોય અને ફગલવાળો હોય તો ?’ માણસ ખરેખરે વેળું છે કે હતાં-સુખે તે તેમાં કાંઈ પણ કુખ સોધી કાઢે છે. મારી

બાયડીની સીરવાની એક ઈસકોટરી હતી, કે જેનું ખાનુ તેણી ધણીજ સંભાળી દરેક બધે રાખતી હતી. જે ધણી વખત તેમ કરતાં તેણીને જોઈ હતી. તેણી કહી પણ તે જણાવું નાખતી નહીં હતી, અને કુચી પણ કરી કેડે વીસરી નહીં જતી હતી. બસ તે સ્વનાય મારાં મગજમાં ભગવા કાઢ્યો, કે એ ખાનામાં તેણે શું કામવતી હતી ? હું કીવાના જેવો થઈ ગયો. ત્યાર પછી હું તેણીનાં નીરદોશપણમાં કે ચેદસાનાં પતીવતામાં માનવા નહીં લાગ્યો, તેણીનાં હેતમાં કે સમજામાં મને શરતો નહીં લાગી. તેણીનાં એ સમજા ટોચ હોય તો ?

એક દીવસ પેલી ઉમરાવતની પાતે અમારે જ્યાં આવી અને મારી બાયડીને ધણીજ લેહોસ કરવા પછી પેતાને જ્યાં અંતે દીવસ રેદવા તેની ગઈ. મારી બાયડી ધણીજ ખુશીથી ગઈ. અમારાં ધરો એક એકથી પોરેજ છેટ હતાં તેથી મેં મારી બાયડીને કોળ આપયો કે ચોડાક કલાકમાં હું પોતે તેણીને જઈ મળશ. જેવી માઠી મારાં આંજણમાંથી બાહેર ગઈ કે જે ધરમાંની સમજી કુચીએ એકી દીધી અને પેલાં ખાનાને લગાડવાની કેરોસ દીધી. એક ચાનીએ તે જીવડ્યું. એક માણસ પેઢેલું કાંઈ ખરાબ હામ કરે અને તેને જેડું કીલમાં લાગે તેડું મને ભગવા લાગે. મારી ગરીબ બાયડીની કુખી ચીતોને હું ચીરતો દોઢ જે મીસાલ મને લાગે. ખાનું જીવાડતાં મારા હાથ ધુન્યા લાગ્યા, અને એક એક પછી એક એક સમજી ચીતો જેવા લાગ્યા અને પછી મોઝવા લાગો કે રખે તેણી સમજત બધ કે કોઈએ જે સમજું જીવાડીને જેડું દડું. હું તદન ધસ થઈ ગયો. ક્યા-એ-કાંઈ જુની લેસની તલે-એક કાગળનાં બંદલ પર મારો હાથ પડયો. નજી વીળકીનો એક ચમકારો મારાં માથામાંથી આખાં કીલમાં ફરી વલ્યો એા તે પેલીજ જલતાં કાગલો હતાં કે જે સડે તેડું કોઈએ પાકાટી કાઢાટ છે-ખાનાનાં કાગલો. એક જુલાણી કીતે તે બંદલ બાંધેલું દડું. તે કીતને મારા અંતમાં લગાડતાં મારાં મગજમાં નીચેથી લીધાર આગ્યો. ‘શું’ એ કામ કરવાનું એક આગડકાર માણસનું કામ છે ? પોતાની બાયડીની કુખી ચીતે ચીરવાનું કે ને ચીતે તેણી ધણી જવાન હશે ત્યારની કાયા હોય ? શું’ મને સતા હતી કે તેણી મારી સાંધ પરજી તે આગમળના તેણીનાં બીચારોને હું ખુલાસો માંડું ? તેણીને જ્યારે હું તદન એકજતો નહીં હોતો ત્યારે તેણીની હું અદેખાઈ રૂ’ એવી અને સતા હતી તેણીની ઉપર સડે કોણ લઈ જાય ? તેણીની ઉપર સડે લઈ જવા મટે હું કુનેદગાર કર્યો. નાપાક રીતાને વહી પાછો મારા કાનમાં હલવા લાગ્યો, ‘પણ કદાચ આ કાગલો એવી વખતનાં હોય કે જ્યારે તેણીની સમજી બાજદ બજવાને વને સતા હોય, જ્યારે તેણીનાં બીચારોની હું અદેખાઈ કરી રહે, અને તે વખતે તેણી તારીજ હોય ?’ મેં એકદમ પેટી રીત છોડી નાખી, કાગળ મને જોયો નહીં. જ્યાં એક પળ આરસી નહીં હતી કે જેમાં મારો ચેહેરો જોઈ શકામો. મેં એક કાગલ જીવાડ્યું, પછી બીજું અને તેમ સમજા જીવાડીને વાંચ્યાં. તેમાં મથાલે કે નીચે કોઈનું નામ નહીં દડું. એા મારે મનને તે એક કુખસારો કલાક ગયો ! તે કાગલોમાં શું લખેલું દડું ? એક નીચ કરતુકનાં હું સજા થઈ પડ્યો હતો. આ કાગલો લખનાર ધણી મારો એક અતલજનો મીતર હતો ! અને તે કેવી દેશે લખેલાં હતાં ! કેવા જરસાથી, કેવા પ્યારથી, કે જેને જરૂર તેને તેણી તરફથી જવાન મલ્યો હતો ! સમજું છું ? ખખખે તે કેડું લખતો હતો. અને તે હતાં જે કાગલ પ્યારનાં લખેલાં હતાં ? તેણી કુખારી હતી ત્યારનાં નહીં, પણ જ્યારે પરજીને હું આવો સુખી હતો ત્યારનાં ! તે વખતે મને કેડું લાગ્યું

તે હું તમને છું' કહ્યું. એક છાવણે ઝેરની કેદમાં પડે એવું મને લાગ્યું. મેં તે સપ્તમાં કાગળો વાંચ્યાં—ફરક. પછી તે નેમ ગોઠવેલાં દર્તાં તેમ સાથે સુઈ મેં પાછું એક બંદલ કીધું. પૈલી જીવાળી પતીએ પાછું બાંધ્યું, અને પૈલી લેસની તરફ પાછું મુકી ખાતુ બંધ કીધું.

મને લાગ્યું હતું કે જો બપોર આગમન હતું તોહીની પાસ નહીં જાય. તો જરૂર તેણી સાંજે જવાની પાછી ફરી અને તેમ મળે થયું. ગાદીમાંથી તેણી ઝડપમાં ઈતરી અને તેણીને લેવા માટે હું સીધી ઉપર ઉભેલી દત્તા લાં તેણી એકદમ મારી આગળ દોડી આવી, અને અત્યંત પ્યારથી મુઠી લેવા લાગી અને મારી પાસ પાછી જઈ આવી તેણી પછીના મુઠીમાં દોષ બેસી લાગી. મારાં દીલમાં 'હું' થઈ હતું તે મેં જરા પણ તેણીને જણાવ્યું નહીં. આંખોએ વાતચીત કીધી, સાંચે સાંતન્ય માર્યું હવે મારફ કીધું, અને પછી મુખ ગયાં. હું સુઈ ગયો હોજી એમ કેટલોક વખત વેર આંખ બંધ કરી પડી રહ્યો, પણ જ્યારે મેં જાણ્યું કે તેણી સુઈ ગઈ ત્યારે તાંબાના કથારી આસપાસની નીચે ઉપર વારાફરી નમન કરી, તેવું નમન રહી સપથા દલાડો જણવા કીધા. બસબર મધરાતનાં બાર વાગ્યા પછી ઘોડે વારે હું હલવથી ઉઠ્યો અને જે બાજુએ તેણી સુતેલી હતી તે બાજુએ જઈ ઉભો. પીઠપેઠામાં બન્ધુ જેવાં વાદબંધો વચ્ચે એક ફરસાએને યીતારે છે, તેમ તેણીનું મુકર જીવન મારું સફેદ કુખ જેવા તકચારો અને લાગ્યું હતું. ખરાબ ઇસ્કેનેબી કુદરત આવો નીરોસ જેવા કેવો આરે છે! આપણને કેનાં ઉતારે છે! એ શોક નીચારે, એક દીવાનાં માણસનાં જેવાં દીવાન મગજને પહેલો વીચારન કર્યો દત્તા. તે અંદાખાનું ઝેર પીએ પીએ મારાં આખાં બદનમાં ફરી વલ્લુ હતું. તેણી આંખ સુતેલી હતી તેવામાં તેણીને મારી નાખવાને મેં વીચાર કીધો. તે કામ મેં કેમ કર્યું તે હું કહેવા નહીં જાંતો. નેમ એક નીરોસ માણસ કાંતીથી લેખમાં પડે છે તેમ તેણી તે કાંતીની નીંદમાં પડી, કે જેમાંથી આ નેહાંનમાં તેા તેણી હતી પાછી ઉઠવા પામવાન નહીં. તેણી નેમ છતાં છાત કોઈ પણ દીવસ મારી સાથે થઈ નહીં હતી, તેમજ મરતાં પણ જરા પણ સાથે થવા વગર કાંતીથી ચાલી ગઈ. ફક્ત એજા લોટીનું ડીપું મારા જમના દાખની પછાડેની બાજુ ઉપર પડ્યું—તમે! તેા જોણો કે તે કેઈ જના! તેણીને સદવાનાં સમરેથી ફરનારીને હું મારાં ધરમાં પાછો ફર્યો ત્યારે પૈલી જમરાવતી લાં આવેલી હતી. તેણી જરા મોટી આવી હતી, કાણુ મેં આગમનથી બસબર ગોઠવણ કરી રાખી હતી કે ફરનાવી વખતે તેા કેા ધન નહીં હોય. અને જોઈને તેણી પછી ઉઠેરાઈ ગઈ. બીડીક, દયા, જલનીરી, કે પછી હું જાણ્યો નહીં કે તેણીમાં એકીમાં બીજું શું જોવાયું—હવું. અને તેણીને હોય સખન નહીં પડ્યા, કે મને તેણી કેવી રીતે દીવાસો આપતી હતી. હું તેણીને સાંકળેલાં પરીક દત્તા? કાંઈના દીવાસાની અને જરૂર દત્તા? હું કાંઈ જલનીર ન હતો. ધણેક વખત વેર કાંઈ કાંઈ જોવાને તેણીને મલતાવડાપણાથી મારો દાઢ પોતાના દાખમાં લીધો, અને પોતાને સાદ પીધો કરી નાખી જોલી કે એક તેણીની કાંઈ છુપી વાત હતી તે મને કહેવાને તેણીને ફરન પકડી હતી, અને તેણીને જરૂરેક દત્તા કે તેણે હું મેરાકોચ કરી નહીં. મારી બાપડીને તેણીએ કાનને એ બંદલ રાખવા આપ્યું હતું, કાણુ તેણી પોતે તે બંદલ પોતાનાં ધરમાં રાખી નહીં ચકડી હતી; અને હવે તે કાગળો તેણી મારી પાસથી માંચી હતી. જ્યારે તેણી આ સખુ જોવાતી હતી ત્યારે મારાં આખાં દીલમાં કાંઈ ધુન

રી છુટતી હતી. દા, મારાં પાપી દીલમાં પેલાં મારાં વાતકી જમના ધુનમાં છુટ્યાં દત્તા! જાણે હું કાંઈ જાણ્યો નહીં દોડ્યું તેમ કડે કહેને હું તેણીને પુછવા લાગો કે તે કાગળોમાં શું લખેલું હતું. આ સવાલથી તે બાનું ચમકી ઉઠી અને ઘુસ્સાથી જાણ આપ્યો:—સાહેબ, તમારી બાપડી તમારાં કરતાં ધણા સારા જમરાની હતી! જ્યારે તેણી મારાં કાગળોની જલવણી કરવા વીચાર થઈ ત્યારે મને તરન પુછ્યું નહીં હતું કે તેમાં શું હતું. તેણીએ તેા મને કાલ વડી આપ્યો દત્તા કે કોઈ પણ દીવસ એ કાગળો ઉપર તેણી નમન વડીક કર્યો નહીં અને કોઈને એ બીચી જણાવ્યો પણ નહીં. તેણી ઉપર મને પુરતો જરૂરેક દત્તા, અને મારી ખાતરી છે કે તે તરીક બીચારીએ પોતાનો કાલ તોડ્યો નથી. તેણી ખરેખર ધણા કમદા અને અમીરી જવાસની હતી! દા! જ્યારી રોજ, તને શું થયું કે આવી રીતે અચ્ચત્તુ હું જેવી સરસ ઠોકરી ચાલી ગઈ!

‘વાર, હું જોવાયો, એ બંદલ હું કેમ પાસથી ચાસ્યો?’

‘તે બંદલ એક ગુલાબી રંગની રીતે બાંધેલું છે,’ તેણીએ જાણ આપ્યો.

હું જાણે દોઢી કલાક હતું. હું જોવાયો, અને મારી જમનીસ વાદવી બાપડીની કાંતીમાં લીધી, એકે હું જાણ્યો દત્તા કે તે કાગળો ક્યાં કુકાં દત્તા, તેણી જોડો જેવાવ કરવા થયાં લાં જેવા લાગે, અંતે ધણી મુકરેકે સોપી કલાકમાં હોય એવું કાલ પાછી હું જોવાયો—‘આ કે? બા દા—એજા એજા! જુલો, મેં જે ગોઠ આપ્યો દત્તા તેને બીચારીએ દાખથી નથી જમાડ્યો,’ તેણી મુકાલીથી જોલી, મેં મારી આંખો તેણીનાં જોડા તરફ લેખી કરવાની હાંમતજ નહીં કરી; મને ધાસતી લાગી કે રખે તેણી મારી આંખ ઉપરથી પાંખી બધ કે તે ગાંઠ તેા મેં ઠાડ્યો દત્તા, અને કાંઈ બીજું પણ કાણુ હતું? તેણીએ તુરત મારી જમ લીધી અને જલની ગાદીમાં બેસી દંધારી ગઈ. તે જોલીનું ડીપું તાન જરૂર રહ્યું હતું, બાદારથી કાંઈ પણ જાણ્યું નહીં હતું; અને તોપણ જાણે એક જલદ ઝેર તે જના ઉપર લાગ્યું હોય અથવા મહેણી સડો લાગે હોય તેમ તે જના ઉપર મને અડીસથ આજ જાણવા લાગી. ફર દલાકે દલાક આ આજ અને કુખારો વખતે બધ છે. મને લેખેકો બીજકલ આગવી નથી, તોપણ એ કોઈ વખત નથી. પણ સુઈ હું તેણી મારું દુખ હું એક પલ પણ વીસરી શકેના નથી. હું કોઈ આગળ ફરીવાર કરતો નથી; કાંઈ પણ માણસ મારી વાત માને નહીં. મારાં દુખે હું કેવો રીજકું તે તેા તમેએ જોયું છે, અને જેઠું વખતે નસતર વાડાયા પછી મને કેવો કાર વયેર દત્તા તેણી વખે જાણ્યો છે; પણ જસ તે ધા જન વડે છે કે દુખારો પાછો સર થાય છે. દરરે મને આ તીજ વખતનું પાછું થયું છે, પણ હવે એ જમવાને મને ચકડી નથી. એક કલાકમાં તો દરે હું મરણ પામ્યા. એક લીચારે મને સળીયાદો આપે છે, અને તે એ કે દયાં, આ દુખમાં, તેા ‘તેણીએ મારી ઉપર આ પ્રમાણે પોતાનું વેર કીધું છે.’ કાણુ બીજ દુખમાં તેણી મને મારફ કરી! વખેએ મારે વાસે તે જરૂર છે તે મારે હું તમારો ધણા ઉપકાર માંડું છું. જોહા તમને એવો જલદો આપે.”

બીજ સદવારે પેલા કાગળે વર્તમાન પત્રમાં વાંચ્યું કે સી—કે જે તે ગામમાં સૌથી માતમર ગણાતો હતો, તેણે કાંઈ નહીં જાણ્યોમાં કાગળસર પોતાના જેમમાં પીસેલા કાગળો આપવાત કર્યો હતો.

VIOLET.

ઉછાછલી સીલવા.

(એક ઇમેજ સંસારી વાતો.)

ધણી યૌનાની વાતપર લડન શેહેરના વેસ્ટ મોરલાંડના ગામમાં "દિલીપલ" નામની ટેકડી હતી. તે ટેકડીપર ફક્ત પાંચ ધરો હતાં. તેઓમાં સૌથી મોટું અને શોખર્મનું ધર મીં જોન શીશરનું હતું. એ ધરને "શીશર હોમલૅન્ડ" તરીકે ઓળખવામાં આવતું હતું. તેને એક મળલા હો, તેપર બે આરડા અને વચમાં એક હાલ હતો. નાની નીચે એક જમવાનો ઓરડો તથા બાન્ટુ-માં બે ઓરડા હતા. જમવાના ઓરડામાં એક લાંબી ટેબલ ખીજાવવામાં આવી હતી, અને ટેબલને હથેલીને ખીસ ફેની શીશર પીતાની તથા ભાઈઓની રાહ જોતી ઉભી હતી, તેણી ઊંચા કદની સારા ધાટધટમની આસરે ૨૫ વરસની જવાન અમશા હતી. તેણી મીં શીશર સોલીસીટરની વડી બેઠી હતી. તેણીએ યુવાળી સીકરનો સાદો ટ્રેસ પેહેરેલા હતા. તેણીના નાન્ટુક હાથો ટુકી બાહિમાંથી બહાર જણાતા હતા. તેણીએ બહાર બારણું ઠોકવાનો જેવો અવાજ સાંભળ્યો કે તુરત તે ઉઘાડી એક અધોર વચના ચદરથને અંદર દાખલ કરી, તે મીં જોન શીશર સોલીસીટર હતો. તે ચદરથે પોતાની બેઠીના નાન્ટુક હાથે પોતાના હાથમાં લેતાં ખુશ ચેહેરે પુછ્યું "ફેની ટીકરા, આહે બનાવી છે કે?" "નહી બાવાહ, હમણા બનાવી જલદી લાડું!" "નહી, સારે ના બનાવ મને મીં મરેને મલવા જરૂં છે સાંધી હું છ વાગતા તુકીકમાં આવશ" એટલું બોલી સોલીસીટર મીં મરેને મલવા ગયા. મીં જોન શીશર ત્રણ બેઠી અને ચાર છોકરાનો પીતા હતો. તે માયાલુ ચેહેરાનો પપ્પ વરસની ઉમરનો હતો. તેની ત્રણ બેઠીઓમાં ફેની વડી હતી. તેણીની પછી સીલવા નામની અને સર્વથી નાની દસ વરસની વાગેલેટ નામની ટીકરીઓ હતી, અને છોકરાઓમાં સૌથી વડો હેનરી ૩૦ વરસની ઉમરનો ઊંચા કદનો ખુબસુરત ગંજીર ચેહેરાનો જવાન હતો. બીજી ભાઈ ૩૫ઈ ૨૩ વરસની ઉમરનો ધણેજ ખુબસુરત હસતા ચેહેરા ધરાવતો હતો. તેની પછી સીલવા નામની ૨૦ વરસની ધણેજ દેખાવથી ઊંચાં કદની હતી. તેણીની પછી બે ભાઈઓ અર્નસ્ટ અને વીક્ટર નામના અઢાર અને સોલ વરસના હતા, કે જ્યારે સૌથી નાની વાગેલેટ ૧૦ વરસની આખાં કુડુંજની માનીતી હતી. મીં જોન શીશર સોલીસીટરનો, ધણી ચલાવતો હતો, તે ધણેજાશે વખત લડનમાં ચુમરતો હતો, તેના પાસે ઘણા ધરાકો સમ્રાદ લેવાને આવતાં હતાં, તે માયાળુ ચદરથ સોને

સારીજ સલાહ આપતો હતો, તેનો વડો બેટા હેનરી લેફ્ટ-નન્ટો બોધો ધરાવતો હતો, અને બીજો બેટા ૩૫ઈ ૨૩ વરસનો ભવીયમાં સારી આશા આપનારો સોલીસીટર હતો. મીં જોન શીશરના જવા પછી ફેનીએ ખૂબજું બંધ કર્યું, તેટલાંજ પાછું બારણું ઉઘાડતાં તેણીએ પોતાના ભાઈ ૩૫ઈ અને સીલવાને અંદર આવતાં જોયાં, "ફેની ડીપર, આને હું તો લાડું હોર્મસસીટરને મલવા ગઈ હતી." "કાંય તેને મલવા તું કાંય ગઈ?" ફેનીએ ગંભીરાણથી સવાલ કર્યો. "તેને મલવા ગઈ, તેથી તમે શાનો મીનજન કરોય?" સીલવાએ ચુરસામાં કહ્યું, જે વખતે તેણીનું સુંદર મુખ તદન યુવાળી થઈ ગયું. "મારી વાહાલી બેહેન સીલવા, તું ઉછાછલી છે તે જવાન સાર માણસ નથી તેથી તેણીથી તું દુર રહે" "શું" તેણીથી હું દુર રહું, કદી નહી. હુંબી ખરી કે લોડું હોર્મસસીટર સાથે પરણું." "શું" લોડું હોર્મસસીટર જેવા મુરખ આનીતીવાન જવાન સાથે તું પરણવા માગેય સીલવા! તું સંભાલને પસ્તાવ નહી." "બસ બસ, હવે તમાર લેકચર ખલાસ કરો, મારે કાંઈ વધુ સાંભલવું નથી." આટલું બોલ પોતાની યુરસામાં ઓરડામાં ચાલી ગઈ. થોડા વખત રહી મીં શીશર આત્યા સવે ચાહ પીવા બેઠો. આહે પીધા પછી મીં શીશર પોતાના ઓર્ડીસવાલા ઓરડામાં બેઠો. ફેની અને સીલવા માથું ડુખવાતું બાહાલું કઠાડી સુવા ગયાં. ધંડીઆશમાં નવ-લંગા, તેવીજ સીલવા પોતાના ખીજાનાપરથી છોડી શોલ બોધી પીમાં પગમાંએ નીચે ઉતરી ફંપાજોડમાં ગઈ. ચાંદની 'રાત હતી. તેણી કુવાસની નનદીક એક લોખંડામાં બાંધપર બેઠી. થોડો વાર થયો દશે તેટલાં તેણીએ પોતાની આગસ આવતાં કા-છને જોયો. નનદીક આવતાંજ તેણી તે જવાન તરફ ધસી ગઈ. "ડીપર જયોરે, હુંનો સદમછ કે તું જતો રહેશે." "વાહાલી સીલ હું અરથો કલાક થયો આવી તારી રાહ જોતો." "વાહાલા પછી કાંયે તું પપાને કહેવાનો છો કે?" "હા મારી ખુશી છે. તુંને તો આડચણુ નથીની સીલ" તે જયોને તેણીને મખમચી હાથ પોતાના સુંદર હાથમાં લઇને કહ્યું. "નહી નહી અને કાંઈ આડચણુ નથી જરૂર તું કાંયે કહેજે." "વાર ડીપર હવે હું જાણેય. વાહાલી સીલવા સલામ" આટલું બોલી તે જવાન દરવાજાની બહાર ગયો, અને સીલવા જેની છુપી રીતે અંદરથી આંસી, તેની રીતે પાછી અંદર દાખલ થઈ પોતાના ઓરડામાં જઈ સુઈ ગઈ.

લોડું હોર્મસસીટરનો ઓલખ.

લોડું હોર્મસસીટર આનરેબલ જોન હોર્મસસીટરનો વડો બેટા હતો. તે ખુબસુરત દાંડા દેખાવતો પત્તીસ વરસનો જવાન હતો. તેણે શરઆતની કેળવણી વીનચેસ્ટરની કોનવેન્ટ સ્કૂલમાં લીધી હતી. તે નાંહની ઉમરથીજ ખરચાણું હતો, પોતાને પછસે દેસતકારોને કલબો તથા હોટેલોમાં ખાવાની પારડીઓ આપતો હતો. તેનો પીતા તેને ગાંઠીને દહાડે જે રકમ "પોકેટ એક્ષ્ચેન્સ" તરીકે આપતો હતો, તે રકમ ખરચી નાખી ઉલટું તે કરજ કરતો. તે ધણેજ માનીતો લેખાળી

તેનું કાપેનું કરન શીઘ્રતા હતો. એની રીતે તે આપના હાથ તથા હાડકાં ઉધરી મોટા થયો, સાર તદ્દન ગમડી ગયો હાથ થયો. તે દેસતોની ટાલીમાં દસરૂપિયા અને બાનુંઆની ટાલીમાં સોથી માનવિતા હતો. તેના પીતાના મરણ પછી તેને લોરડોને બેઠાળ મળ્યા, લોરડ હોર્મસરીસ્ટ થયા પછી તેના પીતાની વરસ દહાડે ૨૦૦૦૦૦) આપક તેને મલતી હતી. તે આપકથી તે વધારે હાથ થયો. તે યોડા દહાડા ઇમજનમાં તો એક મહીનો પેરીસમાં ચુગરતો. તેને લાં દરરોજ દેનસ પારડીઓ, દીનર પારડીઓ વતી હતી. તેને મીઠો શીસર ચોલીશીટરની વચલી આતીશ્ય દેખાવતી બેડી સીલવા સાથે આપકપાણી પડી. રપર્ટ શીસર સાથે લોર્ડ હોર્મસરીસ્ટને દોરાતી હતી. દોસતીના હકમાં તે મીઠો બેન શીસરને લાં જવા લાગે. તેને મીસ સીલવા ઘણી પસંદ પડી. તેઓ દરરોજ મલવા લાગ્યાં. મીસ ફેનીને લોર્ડ હોર્મસરીસ્ટની ચાલ-ચલણ પીલકુલ ગમતી ન હતી. તેણી હોર્મસરીસ્ટથી દુર રહેતી. બીજે દહાડે સહવારના મીઠો શીસર હોઝમાં બેઠેલા હતા. વાયોલેટ પીઆનાપર પ્રેક્ટીસ કરતી હતી. જેની અને રપર્ટ પીકનીક પારડી સાથે મોજમલન કરવા ગયા હતા. અનિસ્ત અને વીક્ટર ખીનો તથા પાહોડોના દેખાવ ગીતારવા ગયા હતા. ફેની અને સીલવા માટેકમાં દેસ બનાવવા સાર કપડું લેખને મળ્યાં હતાં. એવા શાંત વખતે લોર્ડ હોર્મસરીસ્ટ "શીસર લોન" માં દાખલ થયા. તેને આવતાંને વાર સીલવા ક્યાં છે તે પુછ્યું. બ્યારે તેણે બહુધું કે સીલવા અને ફેની બહાર ગયા છે, સાર તે મીઠો શીસર આપક ગયો. તેઓ વચે નીચે પ્રમાણેની વાતો મળ્યાં:— "સાહેબ, હું આજે તમારી ખાસે એક કુદરે હવેર માંગવાની રત્ન લેઉં?" "તમે પ્રજાસાથી માન કરો તો વધારે સાર" મીઠો બેન શીસરે પોતાની ચોપડીમાંથી માથું ઊંચું કરી પુછ્યું.

"સાહેબ, હું તમારી જોડીને વાસે કહું છું." "શું? કંઈ જોડરી?" "સાહેબ તમારી વચલી પરી સરખાં રપની બેડી સીલવાને સાર કહું છું, તેણીની સાથે પરણી-તેણીને બેડી બનાવવાને હું ઇચ્છું છું." "સાહેબ, તમે જવા હાથ લોડોની સાથે પરણવાને બદલે કંઈ મરીમ સાથે મારી સીલવાને પરણાવવાને હું ઇચ્છું છું." "સાર સાહેબ, હું તમે એમ સહમત થાય કે મીસ સીલવાને લાયકનો હું નથી" લોર્ડ હોર્મસરીસ્ટે ચુસ્તપણે પુછ્યું. "નહી નહી ને હવેર વખત નહી, તમે મારી જોડરી સાથે પરણવાને લાયક નથી." "વાર સાહેબ, હું જોવશ, સાહેબજી" એટલું બોલી લોર્ડ હોર્મસરીસ્ટ જતા હતા, તેટલાં તેણે સીલવા અને ફેનીને આવતાં જોયાં. તેણે સીલવાને કહ્યું "સીલવા, જરા આડો આવ, અને હુંને કંઈ કહેવાનું છે" "નહી લોર્ડ હોર્મસરીસ્ટ, સીલવાથી તમે આગલ અવાઈ સકાશે તો, તેમને કંઈ કહેવું હોય તો મારાં દેખનાં કહેા." "નહી મીસ ફેની, તમારાં દેખનાં તે કહેવાય નહી, તે છુટું કહેવાનું છે." "સાર, તો સીલવાને તમારાથી કહેવાઈ સકાશે નહી." "વાર સારે સંભવે હું આજ રાત્રી હું કે તમે તો અમારાં

લગનની વચે આવશે નહી." "હું તમેને લગન કરવા નથી હોતી, તેથી લોર્ડ હોર્મસરીસ્ટ હું મારી લેજો છું કે તમે મારી બેઠેલી વચે ના આવો." "અરે જા, તારી ડાહ્યને દર-કર છે, હું ના કહેશે તો હું" એનો નંદી પરણ્યું કે? પરણ્યું ને કર પરણીને રૂખી યહ્યું" આટલું બોલી ચુસ્તમાં તે ચાલી ગયો.

બીજે દહાડે લોર્ડ હોર્મસરીસ્ટનું માણસ એક ચીડી લાવ્યો, તે નીચે મુજબની હતી.

હોર્મસરીસ્ટ પાકું, ૩-૪-૮૧.

વાહલી સીલવા,

મહ કાલે તારી બેઠેન ફેની સાથે મેં જુસ્તામાં વાત કીધા પછી થર આવી હું ઇચ્છું પરતાયો. કપર, મારી તરફથી હું બેની પાસે માફ માગજો." "હવે હું શું કહે છે, મારું માથું હું કહુલ રાખે છે કે નહી, તે પ્રજાસાથી લખી જવાવકે.

લાં તારા વાહલી,

જયેવર જોર્મસરીસ્ટ.

સીલવાએ તે કાગળનો જવાબ લખ્યો, "હું તો તારી સાથે પરણવા છુટી છું, પણ વાવાહ અને ફેનીને વાંધો છે, તે વાંધો હું એમને સમજાવીને દુર કરસ, પીલકુલ શીસર રાખતો ના." તેણી તે દહાડે રાતે જલદી માટે પી સુઈ જવાનું બા-હાલું કહાડી પાછડે રસેથી બહાર પાગમાં પડી, તેની રાખે-વાસરની જગ્યા આગળ ગઈ, તેટલાં જ લોર્ડ હોર્મસરીસ્ટ આજી, કેમ કીધર સીલ, હવે હું શું કહે છે?" તેણે સીલવાની પતલી કમરપર હાથ મુકી દમગીરીથી પુછ્યું.

"વાહલા જ્યોર્જ, મેં પપાને પુછ્યું, પેદલાં તો તેવજો સાક ના કહ્યું, પછી મારા ઇચ્છાજ કાલવાસાથી આખરે તેવજો પીમલ્લા અને કહ્યું કે, જા મુરી હોય તો લગન કર, પણ સંભાળજો હું પસતાય નહી. તેથી કીધર લગન કીધા પછી હું મને ફાપી તો નહી કરસોની" તેણીએ ખ્યારથી તેનો હાથ પોતાનાં હાથમાં લઈ પુછ્યું, "નહી નહી, કદી હુંને ફાપી નહી કરે, મારી વાહલી સીસ?" "સારે તો હું તારીજી છું, ચાલ કીધર, આંદર આવીને પપાને કહે." "નહી, આજે તો મારો ઇવર બેચેન લાગેય, કાલે સહવારના જરર આવી પાછી વાત કરસ."

બીજે દહાડે સહવારના લોર્ડ હોર્મસરીસ્ટે પાછી સીલવાને હાથની માંગણી કીધી. મીઠો શીસરે પોતાની બેડીને બોલાવી, તેણીની છુટી વીડી પુછ્યું. તેણીએ હા કહેવાથી બેન અદ-રાખ અને ચાર દહાડા રહી લગનના પતીન આંધથી બેઠ્યાં. એક પુલકુલ ઉતાલાની સહવાર છે, ભોડો વાત કરતાં આસપસનો રળીઆખરો દેખાવ નીકાસનાં પોતાને કામે લખે જાય છે. "શીસર લોન" માં આજે બધું મંદીર અને શાંત દેખાય છે. કેપાડોમાં તથા બહાર ગાડીઓની બીડ છે. યજ્ઞ ડાકરો સાથે બેસી ગંબીરાઈથી વાતો ચલાવે છે. "શીસર લોન" તો વડા આજે છેલ્લી માંદગીનું બીજાનું સેવે છે. તે મોડા ઓરડાનું ફરનીયર જગ તેમ મોડવેલું છે. તેના કુદર બીજાનાની જગની પાછુએ મીસ ફેની શીસર બેઠેલી છે.

ન્યારે દાખી બાજુએ એક અતીશય દેખાવલી ફક્ત એમનીસ વરસની છોકરી બેસી રહે છે. તેણી વાયોલેટ છે. મીઠી શીસરે આંખ બિધાડી, "ફેની દીકરા, તું ના રડ, હીમત રાખે, ખુદા તારો વાલી ધરો. હેનરી, ફેની અને વાયોલેટનો તું બાપ યદીને રહેજે, તેઓપર મેહરબાની રાખજે, સાહેબજી, બમ્યાંજી હું જાણ છું. છેલ્લી સલામ!" આટલું બોલી તે તવગર અંદરથે પોતાનો જાન તે કીરતારને હવાલે કરશે.

ખીજે દહાડે સાંઠનના લેડી હોર્મસરીસ પેરીશની મોજ મજાદમાથી આવી. ચોથે દહાડે વીલ વંચાયુ. તે વીલખા ફેનીને દર વરસે ૫૦૦૦૦ તું તથા વાયોલેટને ૪૦૦૦૦ દબારતું વારષીક લવાજમ આપવા લખ્યું હતું. ન્યારે સીલવાને તો ફક્ત છેડી સલામ લખી હતી. તેણી તો દસ દહાડામાં જતી રહી... "હોય શીલવા, આટલી જલદી કાંચ આપી," લેડી હોર્મસરીસે તેણીને પુછ્યું. "પાછી આવું નહીં તો ત્યાં રહીને શું કંઈ કીમર?" "પાછી વીલ વંચાયું કે?" લેડી સેજ આતુરતાથી પુછીયું. "હા વંચાયું." "તુંને શું આપીયું?" "ખેનો કીપર કંઈ નહીં, ફક્ત છેડી સલામ, અને તેણે શું? તું કાંઈ દરકાર ના કર, એટલી બધી દુઃખી ના થા."

આઠ વરસ પસાર થયાં છે. ફેની કુવારી છંદગી યુવરે છે. વાયોલેટ ડાકટર હોક નામના જવાન અંદરથ સાથે પરણી સુખી થઈ છે. હેનરી સેલીસીટરનો ધધો હજી તલીક ચલાવે છે. તે હજી કુવારો છે અને ફેની સાથે રહે છે. રૂઈ, લેડી વીકટોરીઆ તોયીમખલેદ નામની તવગર ઉગરાવવાની સાથે પરણીને સુખી થયો છે. બોર્મસ્ટ ને નામી વધથી નાજુક હતો, તે ખીલીથી મરણ પામ્યો. તેનો માનીતો બાઈ વીકટર બાઈના મરણથી દુઃખી થઈ તેની પછી ત્રણ વરસે મરણ પામ્યો. લેડી હોર્મસરીસ પેટેલાં જેવો હતો તેવોજ રહ્યો છે. લેડી હોર્મસરીસ હવે ધંધી પસતાય છે.

એક દહાડો તેણી બહાર બેસી હતી, તેટલાંજ તેણીએ પોતાના ધરમાં ત્રણ પોલીસ સીપાઈઓને આવતા જોયા. ખજાર કહાડતાં તેણીને જાણ્યું કે "લેડી હોર્મસરીસે બધું કરજ દીધું હતું, તેથી માંગનાઓ તેને કેદમાં નખાવા માંગતા હતા." તેણી બેઠક થઈ ગઈ, ન્યારે શુદ્ધમાં આવી ભારે નેણીએ જાણ્યું કે લેડી હોર્મસરીસ તો કેદખાતું ભોગમતો હતો. "લેડી છવી સીલવા!" તેણી હવેજ પસતાઈ "કે શું કરવા હું લેડી હોર્મસરીસ સાથે બાપની પરવાનગી વગર પરણી."

તેણી મોહોતને ખીજાને પડેલી છે. ફેની તેણીની બેનીજ કરે છે. "ફેની વહાલી બેહેન, હું તારી પાસે માફ માંગું છું, કે તારા લીવારથી જુદી પડી નકામી લેડી હોર્મસરીસ સાથે પરણી." "માફારી પાસે માફ ના માંગ ખુદા પાસે માફ માંગ." "ફેની ગીયર, હું મહારી હેલનને મદદ કરજને તે તારી છોકરી એને ચાલુ, હું મરજ મહારી વહાલી બેહેન હું જાણું, હેલન દીકરા તું ફેની માસીને મજા તરીકે આહાજે, હું જાણું, તે હજી છવી સીલવાએ પોતાનો જાન તે પાક કીરતારને સોંપીએ."

નવાજખાઈ અઠ રોક.

દીપુ સુલતાન.

મકરણ ૨૮ મું.

સમ જે ખજારો લાવ્યો હતો, તે સુલતાનનાં ધારવા કરતાં વધારે સારી હતી. આથી તે ઘણો ખુશ થયો, અને પોતાની યોગનાઓ અગમમાં મુકવાની તૈયારીઓ કરવા માંડી. ૧૭૮૮ ના સાલતું ચોમાસું જેવું પુકું થયું, કે કાઈમખેતરના બલવાખોર નાપરઓને મારી હાડાડા, તેને એક મોડું લશકર મોકલ્યું. કાસમ હાઈદરાબાદથી પોતાનું કામ ફતેહમદી સાથે ખજારી આવ્યા પછી આસા રાખતો હતો, કે તેને સુલતાનની નજદીકજ નોકરી ખજાવવાની નતક આપવામાં આવ્યો, પણ તેણે જે હુલકાઈ બરેલું કામ કર્યું હતું, તે હજી લુકાઈ જવા અથવા તો માફ કરવામાં આવ્યું ન હતું, અને તેને પણ ઉપચાંજ લશકર સાથે કાઈમખેતરે મોકલવામાં આવ્યો.

ખાન પોતે પણ તેના સાથી તરીકે જવાનો ન હતો, કારણકે ખાનનો અરધો રીસાલો જે દીવાપર અગ્રી નામના સરદારનાં હાથ નીચે હતો, તેની અંદર તેને મોકલવામાં આવ્યો. આ દીવાવરઅગ્રી નજદીક ખાનનાં જેવો પણ તેનાં કરતાં સેલજ મોટી ઉગરતો હશે. તે પેલે ધરથીજ હાઈદરની નોકરીમાં નેડાયો હતો. અને ધણીક ખુનખાર લડાઈઓમાંથી પણ જમી ગયો હતો. કાસમ તેનાં એક સેક્ટરી તથા સારા સલાહકાર તરીકે તેને ઘણોજ કામ લાગી ગયો.

ખીજે વરસે સુલતાન પોતેજ નાપરો સામે ગયો, અને ઘણા જ્વેસ સાથે તેઓ સામે લુખમેસ ચલાવી. ફક્ત એક જ કાસમમાં તેઓમાંનાં નજદીક એ હનર માણસોને કેદ પકડવામાં આવ્યા, અને ને ઉસ્લાવી ધર્મ નહીં અપભાર કરે, તો પોતાની સત્ત કાપી, એની ધમકીથી તેઓમાંનાં ઘણા ખસઓને વટલાવી શક્યો. તેઓને જાહેર રીતે આવતું ગોસ આવું પડ્યું, તો જ કે અંદરખાતેથી તેઓ તેને ધીકારતા હતા. લડાઈ ઘણી ફતેહમદીથી આગલ વધી અને ખીજું ચોમાસુ બેસે, તેટલાં તો ગાઈસોરના લશકરે આખાં પ્રમણને પોતાનાં તાખામાં કબ્જો. આ લડાઈને સુલતાને જાહેરમાં પનીજ લડાઈ તરીકે પોકારી હતી, અને ધર્મના પોતાનાં આખાં જીવન સાથે સુલતાને તેઓનાં કેદમાંએને પાવામાલ કર્યાં. તેઓની મુસ્તીઓનો નાશ કર્યો. અને તેઓનો સધલો ખમનો

હુદી લીધા. જે નાપરો વતની જવાને નાકજુલ થયા, તેઓને નજીવી હેખાનેની માફક પકડવામાં આવ્યા અને નવ હજાર સેના નાશ કરવામાં આવ્યા.

કાઠમબેતોરનો લશકરે આ અકેક પછીનાં સવધા બનવા, તથા કાનાતોરના રાજની ખુબસુરત દીકરી સાથે તેના એક દીકરાના ચપલાં લગન, એ સવલાં વીશે અવારનવાર ખખરો સાંભળી હતી અને સુતતાન યોડા વખતમાં પેતે પણ લાંબાં ગયેા. જે દરેક તેઓને મઠી હતી, તેથી તેઓમાં ઘણી ખુશાલી પડાઈ હતી. લશકરે લોકોનો ખવાસ ચાખ્યો હતો, અને પોતાનાં વાધના ખવાસનાં સરદારની માફક, ખીન્નાં માટે તરસ્યા હતા. વચ્ચમાં મોહરમનો તહેવાર પડવાની તેની સઘની હુમધામ તેઓએ કાઠમબેતોરમાંજ કરી. તે વખતે જ્યારે કરવામાં આવ્યું કે દર સુકરવારે પાંચ વખત રાત્રી વંચી નુખત કરવી, કારણકે ઈસ્લામમાં ધારવા પ્રમાણે તેજ દહાડે દુનીયા પેદા કરવામાં આવી હતી. સુતતાન અને તેનાં નેત્રીઓએ તે દહાડે અહીંની માસ તપાસી નેઈ અને એક નશીખતવં કલાક, કે જ્યારે ચોક્કસ અહીં ચોક્કસ રાશીમાં લખાન થયા, સારે મસજીદમાં ગાયન ચલાવાને હુકમ કરવામાં આવ્યો. યોડા વખતમાં સુતતાનનાં તંબુમાંથી પણ નગારાં તેમજ સરનાઈનાં અગાજ સંભાષણ, અને આખાં ભેગાં ચપલાં લશકરે ખુશ પાડી. “દીનાં દીનાં સુતતાન, પેમખજરનો ચેસો છેડ આપણો સુતતાન અછત છે.”

યોડા દહાડામાં પેટું ધણું આશા વાકું હેરામખી એકઠી ખાતું આપ્યું, અને કાસમને ફરીથી એક વખત પોતાનાં હેસ્તોને અપકાર દેવાની તક મળી. સુતતાન તેઓને પોતાની અગાજ હાંવર કરવા માટે એક મોટી દરખાર ભરી. પણ લાં તેને જે મોટો દોર દમામ કયો, તેથી એકઠી ખાતાના અમતદારો જેઓ પોતાના શાહનશાને સુતતાનથી ધણો અદતો ધારતા હતા, તેઓ કંતાઝી ગયા. તે છતાં તેઓએ એક સુદર દોરાન, જેની પર કહે છે કે નીઝામે પોતાને હાથે સુતતાનને પોતાનાં આખાં લશકર સહીત મદદ કરવા સોગંદ સાથે લખ્યું હતું, તે એનાયત કરી તેઓ જે પોતા સાથે કાગળે લાવ્યા હતા, તે ધણો ટેકાવ અને સાહેબી સાથે લખ્યાં હતાં, તે છતાં તેઓના મોહવાની બંદર ધુણે ભેદ, કે જે માટે ટીપુ કાગડે દોલે વાર જોતો હતો તે સમાજેશ હતા. એકઠીઓને યોડા વખતમાં માન સાથે દરખારમાંથી રવાને કર્યા અને દરેક જગ્યા ખુશી થવા લાગ્યું, કે હવે જલદીથી જે ગ્રેહાં સુસલમાન રાજો વચ્ચે દેસ્તીનાં ગાંઠ બંધાશે.

તે દહાડે રાતના તીપુએ પોતાના વીશ્વાસુ અમતદારોની એક સમા મોહાવી, તે લાંગો વખત થયો દખલનાં શાહનશાહી કુટુંબ સાથે લગનનાં ગાંધી નેત્રવાને ઉત્તર હતા. પણ હુદી સુધી તેને લગતી માંગણી મોકલવાને તેને ટક મળી ન હતી, હવે જ્યારે નીઝામ, પોતેજ તેની અમતદારી ચલાવીને આવ્યો હતો, ઈંગ્લેન્ડે હાથે લશકર પડી, તથા મહારાજોથી ખીલી તેની મદદ માંગવા આવ્યો, સારે તેને ધણું કે સૌથી

પેદનાં તો તે આ સરત કરી લે. વરસો થયાં ઉપરો વીચાર તેનાં મનમાં ધોધાયા કરતો હતો, અને તે પાર બિતારવાને હવે તેને ટેકાવ કયો.

જેઓ તેનું સાફે ચાહનારા હતા, તેઓએ આ માંગણી દાહ તરત સુમતવી રાખવાને ફેકતમાં તેને અરજ કરી. જ્યારે ખીન્નાંઓએ, ચાન અને અહીને લગતાં તેનાં તાલેશો સમજી બોલવાઈ જઈ તેનાં વીચારને ટેકા આપ્યો, અને જેવા પોતા દોહ દમામથી તેને એકઠી ખાતાને આપકાર આપ્યો હતા, તેટલીજ મોટી મગરરી સાથે, તે ગરર અને કુશી ગચેશા સુતતાને ઉપની માંગણી કરી.

પણ નીઝામનાં અમતદારો ધણું અકલંકત મગજ ધરાવતા હતા. તેઓને જરાખર ખખર હતી, કે તેઓનાં શાહનશાએ સુતતાન જેવા હલકા પકતીમાંથી વધેલાં માણસ પર એકઠી ખાતું મોકલાવી પોતાને નીચો પાડયો હતો. અમતદારો પોને પણ સારાં અને હિંમત ખાનદાનનાં હોવાથી, આ માંગણીથી નીઝામને કેટું લાગશે તે જરાખર સમજી ગયા. તેઓએ તેને મગરખાઈ ભરેશો પડ્યા જવાજ આપ્યો અને થોડા વખતમાં તેની દરખાર છોડી ચાલી ગયા.

સુતતાનનાં હેસ્તોએ તેને ઘણીથી કાઠાવાયા કયો, કે એકઠી ખાતાને પાછું મોકલાવ્યું. પણ ફેકત, એકઠીઓને પાછા હેરામખાદ જવા દેવામાં કાંઈ પણ ધીન નાખવામાં આવ્યા નહી. સુતતાનનાં માંગણી નીઝામે ધણુજ ગોરસા સાથે સાંભળી તથા સાર પછી જ્યારે તીપુએ પોતા તરફથી એક એકઠી ખાતું મોકલ્યું, તેને પણ તેઓએ પોતાનાં શેઠરમાં આવકાર દેવાને ના પાડ્યું. નીઝામ હવે તદનજ ઈંગ્લેન્ડની તરફમાં ધઈ ગયો, અને ૧૭૯૮ માં તેઓ વચ્ચે ફેકતકરાર થયા જેની રહે તેઓ યોડા વખતમાં સાથે મઠી માણસો પર હુમલો કર્યો.

સુતતાનને, જ્યારે તેનાં એકઠી ખાતાને કેવો આવકાર ગયો હતો તેની ખખર પડી, સારે તેની આસપાસનાંઓ નેઈ શક્યાં કે તેથી તેની મગરરીને કટશે બજો થોડો લાગે હતો અને તેઓ તેની તરફથી કાંઈ ધણુજ નેસ્સા ભરેશા ગોરસાની આસા રાખતા હતા. પણ સુતતાનનો તરત ઉપડું અપમાન ગતી ગયો, અથવા તો તેની પાસ જે મોટું લશકર હતું અને તેને તે જે માનની નગરથી નેતું હતું, તેથી તેને ઉપડાં અપમાનની કાંઈ દરકાર કરી નહી હોય તેમ ફક્ત નીચરાજ મોષો તે મોલ્યો, “ચાલો તેમાં કાંઈ ગયું નહી, હવે પોતાનાં માનીતા છે, અને જે કામ તેને કરવા ફરમાવ્યું છે, તે હમે એકલાજ કરીશું. ઈશરાલા! ખરેખરજ હમે એકલા કરીશું. જે નીઝામઅઝીખાં પોતાના જનાનામાં ખેરી હુકો તાલુતાં તોલુતાં અનએમી અને હુરત સાથે સાંભળશે. પા અઝા કરીમ! નીઝામઅઝી અને પેશા હલકા કાફર ઈંગ્લેન્ડએ મારી સામે હુમલો કરવા સંપ કયો છે, પણ તેઓને કહીએ કે ખાતી રાખજો, કે તમે પર વેર લેશ અઝા મને જરર મદદ કયો વખર રહેશે નહી.

લશકરને પોતાને પણ પોતાના શેકને દીધેલાં અપમાનથી અપમાન લાઈ હતું અને તેઓ તરતજ હેરામખાદ અથવા તો

માઈસારને દરવાજા લગવા જવાને તૈયાર થતો. પણ સુલતાનનો “પલાન” જુદોજ હતો. તીપુના બાપ હાઈદરે તે રંગેલા હતા, અને તે હવે તેને અમલમાં મુકવા માંગતો હતો. તેનો બાપ લાંબો વખત લેર નાવનકારને પોતાના કબજામાં લેવા માંગતો હતો, પણ તેમ કરતાં તેને એક કરતાં વધુ વખત મારી હથાકવામાં આવ્યો હતો. મલખાર કોસ્ટ પરના નાવ-રોએ સુલતાનનાં જીવનને લીધે નાવજીકારમાં આસરો લીધો હતો અને તીપુએ પોતાના દેશમાંથી તેઓને કાઢી મુકવાને નાવજીકારનાં રાજા ઉપર હુકમ મોકલ્યો. રાજાએ તેના ધાર-વા મુજબ શરસા સાથેનો જવાબ મોકલ્યો અને સુલતાન પોતાના લશ્કરનાં સૈન્યો સરસ પાંચીરા હનર ખાલુસ સાથે કાઠિએતોરથી નાવજીકાર ગયો.

ખાન પણ પોતાનાં લશ્કરનાં પાકીના ભાગ સાથે કાઠિએતોર આવ્યો હતો અને પોતાની બીજી બાપડીઓની આદે-આઈ છતાં અગ્રીનાને પણ પોતા સાથે લાવ્યો હતો. આ નરમાશવાલી છોકરીને દુઃખી કરવાને તેણીની સોખોએ અલ્સાર આગમય ધણીક પલાનો રમી દાઢયા હતા, તેપણુ ઢલુ સુધી તેણીને તેથી કાઈપણ રીતની અણવજ આવી ન હતી અને તેણી પુરતી સુખી હતી.

મેજ દરેતો પાછા સાથે મથ્યા અને મેજ જાણુ હવે પછી થનારી લડાઈમાં સાથે ભાગ લેવાને તકની રહ્યા હતા. કુચ કરતી વખતે હમેશ કાસમ અગ્રીનાની પાસખીને તપાસતો હતો અને ખનતાં સુધી અવારનવાર તેણીની ખખર પણ પુછતો. તેણી સારી પછે છે એવો હમેશ જવાબ સાંભલી તે ખુશી થતો, પણ એ તેને માત્રમ ખતે, કે તેણી અને તે-ણીના ધણી અવારનવાર તેને માટે પણ વાત કરતાં હતાં તો તે કેટલો બધો વધારે ખુશી થતો !

નીલગરી અને એનીમાલીની ટેકડીએ વચ્ચે જે સખાત મેદાન પશ્ચીમબાણી શમુદ તરફ લંબાય છે, તે તરફનો દી-પુનાં લશ્કરે રસ્તો લીધો, અને સારી રૂત હોવાના સખબથી જશથી આટક્યા વગર તેઓ દહાડાની કાઈ કેટલા માઈલ મુસાફરી કરતા હતા. સુલતાન હમેશ પોતાનાં લશ્કરની સાથેજ રહેતો. કાઈ વખતે તે પગે ચાલતો અને પોતાનાં પગે ચાલતાં લશ્કરમાં દાખલો બેસાડતો અને ચાલતાં ચાલતાં પોતાના તરફવાર સ્વપનાઓની વાત કરી તેઓને ઉતેજાણુ આપતો. વળી કાઈ વખતે તે પોતાના કદંગા દેખાવાનાં ધોર-સ્વાર લશ્કર વચ્ચે દેખાતો હતો. આ લશ્કર એક વખત તેને છેજોને સામે, પરામખેકમ ખાતે અજનામચું હતું અને જેની અંદર તરેહવાર દેખાવાના જુદી જુદી ભતનાં માણસો, જેવા કે ઠાંગણું પણ ચીતર દેખાવાના મરાકઝો, અથવા તો તેઓ કરતાં વધારે મજબુત દેખાવાના મુસલમાનો બેઠામાં આવતા હતા.

કાઈ વખત તે પોતાના આવ્યા જેવા લાવક અને ઝંબુની લશ્કરમાંથી એકદમ પોતાનો ધોરો દખાવી લઈ જતો અને તેની પુટે તેના સૈન્યો ખહાલુર અને જોશવર અમલદાર જતા,

જેઓનાં ચલકતા અને તરેહવાર રંગના યોશાક તથા તેઓનું ખખતર સુરજનાં ચલકાતમાં દીપક મારતાં હતાં. પછી તેઓ મરાકઝીમાં ખનાવી કાઢેલી લડાઈ લડતા, જેની અંદર સુલતાન મુખ્ય ભાગ લેતો, અને ધણી ફતેહમંદી સાથેજ બહાર આવતો. કાસમબાદી તેમજ ખાન પણ આ બનાવી કાઢેલી લડાઈમાં ભાગ લેવાને મુકતા નહી. તો એ કે પેહલો વધારે લેતો હતો. કાસમ પોતાના રેશમી યોશાકપર ખાનનું આ-પેહું લોહાનું ખખતર હમેશ પેહડી રાખતો, બ્યારે તેના આધાંપર લોહાની તોપી બેઠામાં આવતી, જેની આસપાસ તે બજુકતા લાલ યા પીલા રંગની, નહી તો કે કશની કપ-ડાની શયાલ બાંધતો હતો. તેના હાથમાં ખાંબુનો નાકનો ભોલો યા તો ખંડુક, કે જેથી કરી તે અવારનવાર રમી, તેમજ હાં કરતાં હરણનો શેકાર કરતો, તે બેઠામાં આવતાં હતાં. તેના ધોડાનાં દાઢમાથથી લાગતું હતું કે તેની પાસના સધલા પેસા તેનો દાઢમાઠ કરવામાં તેને રોક્યા દરો.

દાઈદરાબાદથી પાછા ફરી પછી સુલતાન કાસમપર આ-ગજ કરતાં વધારે ધ્યાન આપતો હતો. સુલતાનની આસપાસ જે મોટા અમલદારો રહેતા હતા, તેમાં ખાન પણ એક હતો અને કાસમ પણ હમેશ ખાનની સાથેજ રહેતો, અને આપણુ રમી તે બીજાઓ સાથે કસરતખાણ, અથવા તો આપણુ ઉપર કહી અપાછ તેવી બનાવી કાઢેલી લડાઈમાં ઉતરતો હાં સુલતાન તેમાં જોડાયા વગર રહેતો નહી. સુલતાન પોતે પણ તેની સાથે એક કરતાં વધુ વખત એવી લડાઈમાં ઉતર્યો હતો, અને તે વેલાની ફતેહ માટે તે પોતાના જોર કરતાં, પોતાના દરીફની સખતાને વધારે આભારી હતો. આ લડાઈ વખતે સુલતાન તેની સાથે એક કે બે મોઝ બોલતો, પણ મારાંખી તે ખાનને મલતો હાં જવાન કાસમની તારીફ કયા વગર રહેતો નહી અને તે તારીફ ખાનને મોટેથી આ-પણુ જવાન પાછી સાંભળતો.

એક દહાડો સહવારનાં કાસમનું નસીખ હમેશ કરતાં વધારે બજ્યું. એક બીજા અમલદારની સાથની લડાઈમાં તેણે તે દહાડે એટલું તો જોર બતલાવ્યું કે ધોડા વખતમાં પોતાનાં દરીફને તેને જમીન ઉપર રેરી નાખ્યો અને સુલતાને હમેશ કરતાં વધારે જોરસાથી ખાન આગલ તેની વખાણુ કરી.

“મેગમખરનાં નામથી કહું છું કે તારા જવાન હોરતને હવે માફ કરવો અને ઊંચી પંકતીએ ચઢાવવો જોઈએ.” તે મોલ્યો. “ખાન સાહેબ, તેં હમણું જોયું કે તેને સુરમત ખાનને કેવો નાખી દીધો ! ધણા ધોડાજ જાણ્યો તેમ કરી શકે.” ફક્ત એ તો અકસમાતથીજ બન્યું. એમ સુરમતની પોતાની ખાત્રી કરવાનેખી હોમને ધણી વીલજ લાગે. એ જવાનને કહેતું જોઈએ કે બનીધમાં વધારે હડાપણથી કામ લે, કારણ કે તમે એના દુશમનોમાં વધારો કરવાને ઈચ્છતા નથી.

“ખોલ તમારી મેદરખાની વધારો !” ખાન મોલ્યો. “હું તે જવાનને કહીશ; પણ મારા મેદરખાને કાઈ વખત તેને નેમ તાંકતાં જોયો છે ?”

“હા! હા! સારે તે તેણી કરી શકે છે કે! તું છું” ધારેય કે, પેલી બાળુ” બકરી ચરે છે તે પર તે પોતાની નેમ ઠાંકી શકશે”

“બકરી તો ધણી દુર છે,” ખાન બોલ્યો, “તોપણ હું ધારું છું કે તે કરી શકશે.”

“વારું સારે તું શરત બધી શકશે કે તે ફોદ પામશે?” સુઝતાન બોલ્યો, “આજ ને એ ડીટે તો હું” તુને એક વેલાની પીસ્ટોલની બેડી અપાશે અને ને હારે તો તું મને તારી જીતી આપી દે.”

“ઓ મેદર્યાન સુઝતાન, હું તારી મેદર્યાની ભરેલી માંગણી ઉપકાર સાથ કયુમ કરું છું.” આટલું બોલી ખાન, કાસમ કે ને પછાડે બીજા અમલદારો સાથ આવતો હતો, તેને બોલાવા ગયો. સુઝતાને પણ પોતાના થોડાને અતકબ્યો, અને આસપાસનાઓ એટલી બોલી ઉઠ્યા, શરત? શરત? કનસાહ? સુઝતાન છતરો, તેનું નરીય ખેલું છે?”

થોડા વખતમાં કાસમને, નાં સુઝતાન ઉભો હતો સાં લાતવામાં આવ્યો; ખાને તેને આગમચી કાંઈ પણ કહ્યું ન હતું, જેથી અદબવાસી સુઝતાનનો કાંઈ પણ હોકમ સાંગવાને તૈયાર ઉભો રહેલો. થોડા વખતમાં તેને સંઘર્ષ કહેવામાં આવ્યું. પણ તદ્દાવત ધણી શાંતો હોવાથી કાસમને પોતાની ફોદ માટે શક આવ્યો, તોપણ ના પાડવાની કીમત નહીં આલવાથી તેને કયુમ કરવું પડ્યું. જરૂરો કાંઈ પણ કીચમલ વગર ઉભો રહેલો હતો, ધણી વખત થોડા પછી કાસમે પોતાની બંદુક ફાંકી અને તેમાં તે ફોદ પાંચો. જેવી બંદુકની ગોળી શકે કે તરતજ તે બકરી જાળી ઉપર પછાડાઈ પડ્યો અને હજી તો કોઈ તે બકરા આગમ જઈ પોતાની છરીથી તેનો ખત લાવે તે આગમય તો તે મરી ગયો હતો. ગોલીથી તે ગરીબ પ્રાણીની કોઠીજ આગી ગઈ હતી. “મરાઝા? અજબ” એમ ફેટલાક જણ બોલવા લાગ્યા, બ્યારે બીજાઓ એ અદેખાઈના માર્યા ઉભા રહી નેલાજ કયું.

“ઓ તો કાંઈ સારાં નરીય અને સંજોગથીજ બગી ગયું હશે.” સુઝતાને દસીને કહ્યું, “દમો કે ને પોતાની મેદર્યાનીથી ઘણા સારા નેમ તાંકનાર છે, તે પણ આ કાગ બનવી શકતે નહીં, તોપણ ખાન, તું તારી પીસ્ટોલ છોડે છે અને તે થોડા વખતમાં તુંને મલશે, પણ દોસ્તો, શું ધારું આપણે શીકાર કરવા જઈએ તો કેમ? પેલી બાળુએ માલીની ટકડીઓ આવેલી છે અને સાં આપણે જરૂર ધણી શોકાર મલશે. જવાન સહેબ, તમારી ઉપર હમને પુરે પુરો તીશ્વાસ એરો, તે આગમય ફરીથી હમે તમને અજગારી નોઈડું.”

“શોકાર, શીકાર,” સર્વે બોલી ઉઠ્યાં, અને થોડા વખતમાં આખાં લશકરે તે મળ્યું અને તેમાં ભાગ લેવાને તૈયાર થયાં. જેવા તેઓ વીસાગો લેવાની જગ્યાએ આવી પોંદતા કે તેની સમઘી તેણીઓ કરવા માંડી.

સુઝતાન શોકાર કરવા જવા માટે તેનાં અગીરી દેખાવનાં અને માંનીતા હાથી હાઈદર કે જેને સર્વોચ્ચાવમની ચાદાઈ વખને લઈ લેવામાં આવ્યો હતો અને ને તે હજી છતરો

હોય તો નીજમની દરખાશ શોમાવતો દરો) ઉપર બેઠો હતો. તેની આગમની બાળુએ તેની બંદુક અને બીજાં ઉઘોગમાં આવે તેવાં દલીવારો ગોઠવેલાં હતા. ફક્ત તેનો એકજ માનીના નોકર તેની પછાડેતી બાળુ ઉપર બેઠો હતો અને જેને કાગેલા વગેરે સોંપવામાં આવ્યું હતું. સુઝતાનનો ક્રેસ ધણેજ સાકો હતો અને ને તેનાં માથાંપર શોકસ જાતની પાકડી નહીં હતે તો કોઈ તેને સુઝતાન તરીકે ઓલખી કાઢતે નહીં.

પણ તેની દરખાશ બીજાઓએ બપડા કરવા કાંઈ પણ મના રાખી ન હતી. સુઝતાન હાથી ઉપર બેઠો અને તે અંદર કરવા જેવું નગાડુ વાગું કે બીજા બાલીશ પચાશ હાથીઓ તેની પછાડે ગયા, બ્યારે તેઓની પછાડે તેનું થોડેસાર લશકર કાંઈથી કવાયદ રાખ્યા વગર જેગ જવાય તેમ ગયું. ખાન અને કાસમ માટે સુઝતાને પોતે પસંદ કરી એક એકે હાથી ગોઠવ્યો હતો અને તેઓ બનતાં સુધી સુઝતાનની નજદીકની નજદીકજ રહેતા હતા.

અતે તેઓ થોડા વખતમાં શોકાર કરવાની જગ્યાએ આવી પોંદતા.

[સામણ છે.]

આવાં.

એક ધણીઆણીની તેનાં ધણીપર થતી અસર.

જે બારીએ હોય કે સૌથી ઘણી ગદદ એક ધણીઆણી પોતાનાં વરને કરી શકે તે ને ખર” હોય તે કરવાને તેને લશઆવાની છે. ઓઝી પુરેણી ઉપર કેટલી અસર કરી શકે છે તે બીજો લંબાણ બોલવાની કરી અમત નથી. આઝી કાદણી કાસા વગરની ૧૬ થી સદીમાંથી મીન રસજીનનાં નીચલા રાખરો આપણાં માંનો દેસલોકો બણે છે તેમ કાંઈ કંઈવ ખાલી અવધિપ્રાપ્ત નહીં, પણ ખરી સચ્ચાઈ” “આતમાનું બકતર ને એક સીનાં હાથે એજીને બાંધ્યું ન હોય તો દેડમાં કહાળી બેસે નહીં; અને ફક્ત જ્યારે તેણી તેને ધીડું બાંધે છે સ્પરેજ માણસાઈ આગર એછી યાય છે.” ફરીથી, પોતાની એક બીજાં એપડીમાં આઝીજ લખનાર કહે છે કે, “આઝી દુનીયામાં એજી એકથી માસમારી અથવા ગેરહનસાઈ નથી, કે જેને માટે તમે જોરોંઝી જવાબદાર નહીં હોવો. પુરેણો સ્વભાવીક રીતે લડવાને ઈચ્છે છે; કોષ પણ કારણસર અથવા કારણ વગરની તેઓ લડવા નીકળે છે. તેઓ માટે તેઓનું કારણ સોધી કાઢવાનું કામ અને જ્યારે કાંઈ કારણ નહીં હોય ત્યારે તેઓને મના કરવાનું કામની તમારજ છે. આઝી દુનીયામાં એકથી દુઃખ, ગેરહનસાઈ અથવા કંગાલી મત દશે નહીં, કે જેનો સ્વાપ્રાધ તમારે માથે મુકાનો ન હોય. પુરેણો તેને દેખાવ ખમી શકશે, પણ તમે ખમી શકશો નહીં. પુરેણ પોતાનાં દુઃખની દયા કરવા વગર તેને કમડી નાંખશે;

પણ પુરેણે દમને માટે ધણી નખલા હોય છે, અને તેઓની આ શાનો પાયો પણ ધણી નખલો હોય છે; એ તો ફક્ત તમેજ છા કે નેઓને દુઃખ લાગી શકે છે અને તમેજ તેને રૂઝ લાવવાનો ઉપાય બી બોધે શકો છો." એક કુમારે પુરૂષ એક વખત બોલ્યો કે, "નહીં પરણવું એક સોથી સરસ યીજ છે અને તેથી ઉતરવું એક સારી ધરધણીઆણી છે," "તમે તદ્દનજ ભુલ કરોય," એક બીજાએ તેને સાંભળીને જવાબ આપ્યો; "એક સારી ધણીઆણી સાથી સરસ યીજ છે અને તેથી ઉતરવું નહીં પરણવાનું છે." ખગીતજ, જે એક પુરૂષ એક સારી ધણીઆણી મેળવવાને બાળગણાથી ન હોય તો તેને માટે સૌથી સારી બીજી યીજ એજ છે કે, એક ખરાબ સ્ત્રીની અસર હેઠલથી તેણે દુર નાહસું.

"અરે સી! મુદર સી! જોહાએ તુને પુરૂષને સાંત રાખવાને માટે બનાવી છે અને તારા વચર અમે હેવાન જેવા હયા."

કેવી ભતનાં હેવાનો અમે હતા, તે વીરો અમુને એક કહેવતમાં કહેવામાં આવ્યું છે; "સ્ત્રી વગર પુરૂષો એક ભનવરનાં બચ્માંની માફક વગર પ્યારે ઉધરેલાં પ્રાણીઓ જેવાં છે." કપી કેંપએલને માટે તેના એક દોરતે લેડી ગેઈનરોસ પર લખતાં ને કહ્યું, હવું, તે બોલવું હજારો માણસોને માટે બોલી શકશે:—

"લગનની તરફેણમાં એવો મજબૂત પુરાવો મારા ભતી અનુભવથી મેં કદાચજ નોંધ્યો હશે, કે જે ફરફારે તેના હમે શનાં સ્વભાવ અને રીતભાતની ઉપર અસર કરી છે."

એક ડાહી ધરધણીઆણી પોતાનાં ધણીની નીતીમાન સાલમાંથી નાની ડાખલીઓ ને આડે માંને ઉગતી હોય તેને હમેશાં કાપી નાખે છે. જે તમે કાંઈ નાશનીયત મરેણું બોલશો તો પ્યારથી તેણી તમુને તેમ બોલાવશે. જે તમે એમ જણાવશો કે કાંઈ મુર્ખ યીજ ને, તો તેમ કરતાં તમુને અટકાવવાની કાંઈ યુક્તિ તેણી સોધી કાઢશે. જે "બેનસન" ની ખાચડી જવતી હતે તો તેને (બેનસનને) સંતરાની છાલને એકઠી કરવા, ગોઠલામાં ચાલતી વખતે રેક ધાંમલાને દાખ લગાડવા અને તીરસકાર ઉપજવે "એટલી દહ સુધી ખાવા પીવા તેણી કદીબી દેતે નહી. જે "એટલીવર ગોઠરપીડ" પરણ્યો હતો તે તેણે પેસો યાદ રાખવા ભેગ અને દહસવા સરખા ગમશે કદીબી પેદાશે ન હતે. જે તમુને કાષ્ટ માણસ મહે કે જેણે જરા વીચીત્ર રીતે કપડાં પેદરેલાં હોય, અકલથી ઉતરી વાતો કરતો હોય અને રીતભાતમાં ચક્રમપણું દેખાડતો હોય, તો તમેએ ખાતરી રાખવી કે તે માણસ પરણ્યો નથી. ધણીઆણીઓને તેણીઓનાં ધણીઓ કરતાં ધણી વધારે સમજ હોય છે. એક ધણીઆણીની સલાહ, એક ભાર, કે જે એક વાદજુને સીધું રાખે છે, તેની માફક છે.

સ્ત્રીઅરહાંડનાં એક ચોપાનીયાંમાં એક ભણીતા માણસની જીહામીતે હેવાલ છપાયેલો છે, જેમાંથી નીચેલો ફક્તો હમે ઉવારી લઇએ છીએ, કે જે તે અરહથનાં રાખાવની ઉપર

તેની ધણીઆણીની સત્તાએ કેટલી સારી અસર કરીધી હતી તે દેખાડી આપે છે:—

"બનેવાની રૂઝ, ૧૭૬૯.—ખાતાની વખત પછી મારી દારીએ મને પુછ્યું કે મારા ઓરડાની ઝાડું તેણી કાઢે કે? મેં કહ્યું કે, 'હા,' પણ મારાં કાંગજ્યાં અને ચોપડીઓને તું દાખ નાં લગાડતી. હું કાંઈ નરમાસ અને ધીરજથી આજે રાખદો બોલ્યો ન હતો. કાંઈ છુપી પીલક અને એવેની મને લાગવાજ કરતી હતી કે કાંઈ સેદજની કારણસર આજે મારો ગુસ્સો ઉત્કરવા વગર રેદવાનો નથી. તેણીના ગયા પછી થોડે વખતે મેં મારી ખાચડીને કહ્યું કે, 'મને પીલક લાગે છે કે ઉપર કાંઈ તેણી ગોઠાશે કરશે.' થોડી મીનીટ પછી મારી ધણીઆણી, ધણી સારી ધારણા સાથે, એરડામાંથી બહાર ગઇ અને દારીને ધણી સંભાલથી કાઢ કરના કહ્યું. 'મારો ઓરડો હજુર સાફ થયે નથી કે?' મેં દારીને નીચેથી જુમ પાડી. જવાબને માટે ચોખવા અગાઉ હું મારા ઓરડામાં થોડી ગયો, હું જેવો દાખલ થયો કે તે છેકરીએ સહીત ખાંધી ને અમરાધપર મુકેલો દેવો, તે ઉઘી વાલ્યો. તેણી ધણી ગમરાધ ગયલી હતી. મેં વાંદાથી જુમ પાડી કે, 'કેટલી ક્ષણ પછી હું મેં તુને શું સંભાળ રાખવાને વારતે સાફ કહ્યું નહીં હતું?' મારી ધણીઆણી ધીમી અને ખીલીતી મારી પછડાએ ઉપર આવી. શરમાવાને બદલે મારો ગુસ્સો વધારે ઉત્કરશે. મેં તેણીની તરફ મુલ નેણું નહીં અને ટેપલની આમત રડતો અને જુમ પાડતો. બહુ કેટલાંએક અગમનાં લખાણો ખરાબ થઇ ગયાં હોય, તેમ થોડી ગયો, જે કે ખરેખર તો શાહી ફક્ત થોડા ખજોદીંગ પેપરના કટાકને અને એક કોરાં કાગળનાં તાવને લાગી હતી. તે દારી તક નેઈને ઓરડામાંથી ચાલી ગઇ અને મારી ધણીઆણી ધોધેથી મારી ન જવીક આવી. 'મારા વાહલા ધણી!' તેણી બોલી. ગુસ્સા બરેલા દેખાવ સાથે મેં તેણીની તરફ નેણું. તેણીએ મને કહી કાંધી અને થોડી મીનીટ સુધી તેણીને બેઠેલો મારો થોડાં સાથ અડશેલો રહ્યો. છેવટે સરવાલે ધણીજ નરમાસથી તેણી બોલી, 'મારા પ્યાર, તમે તમારી તીર્થવત ખગાડશે!' હવે હું શરમાવા લાગ્યો. હું જુપ ઉભો રહ્યો અને છેવટે સરવાલે રડી પડ્યો. 'મારા સ્વમાવનો કેવો કંગાલ યુવાન હું છું!' હું બોલ્યો. 'હું મારી આંખો ઉઘી કરવાની હીમત કરતો નથી. હું તે પાપી જુરસાની દકુમત હેઠલથી છુટો થઇ શકતો નથી!' મારી ધણીઆણીએ જવાબ આપ્યો, 'મારા પ્યાર, વીચાર કરો કે કેટલા પધા દીવસ અને અઢવાડયાંઓ તમે તમારા ગુસ્સાની ઉપર છત મેલવ્યા વગર પસાર કર્યાં છે. આપણને સાથે ખંદબી કરવા દેવો.' હું તેણીની આગલ ચંકેજમાંડીએ પડ્યો અને તેણીએ તેજ મતજળની એટલાં તો ખરાં દીલથી બંદગી કરી કે મેં તે કલાકને માટે અને મારી ધણીઆણીને માટે દીસોભનવી બોહાતો ઉપકાર માન્યો. આપણે શું આપણા દોરતોમાં એવા દળનખધ દાખલાઓ નેલા નથી, કે જ્યાં 'એક અધર્મી વર પોતાની ધણીઆણી પછીજ બન્યો છે?' કે જ્યાં એક અધર્મી અને બે-

રકાર માણસને ધીમે ધીમે તેની ધણીઆંણીથી સામ્યા રસ્તા-
પર લાવવામાં આવ્યો છે ?

“તેણે તમારી ભૂલો કહીબી રોધી કહાડતી નથી. પોતાનાં
ખરાંપણથી તમારું ખોટારું દેખાડી આપતી નથી; અને તે છતાં
પુરોષે તેણીની નબળીકામી વધારે ભલા અને છે અને ઠોઠરીઓ
વધારે પર્વત અને છે.”

પણ એ કે એક સારી ધરધણીઆણી દંમેશાં વાંકે રોધી
કહાડતી નથી, તે છતાં તેણી પોતાનો ધણી ભરતે નહીં,
તેની ધણી સંભાળ રાખે છે. તેણી નીચલી કહેવત પ્ર-
માણે ચાલે છે:—

“તેનાં સારાને વારતે મને નાતાબેસાર થઈને ભેળે; તેને જે
તેણી છળ થતી હોય તો તેને તણે ધવાની દેખત હું કેમ કરું ?
જે તે મને માંડી નાંખે, તેાપણ મને તો ખાતલુંજ ભેળે.”

ઓઝો પોતાની ધરસંસારી પુરવટી વધારે મળ્યુત રાક-
તીથી, કુટુંબમાં ધર્મની કેટલી અગત્ય છે તે, પુરોષે કરતાં
વધારે સમજે છે; પણ ખોદાના કાયદાઓ જેટલા ભરથારો
માટે તેટલાજ ધણીઆંણીઓ માટે છે. જ્યારે સીકની રમીઠ
ચાલીસ વરસ બાગડ એડીનખરામાં બાપણુ કરતાં દત્તો સ્વારે
સજાનો મોટો ભાગ ઓઝોનોજ ભરેલો ભેળે, તેને નીચલા
વાક્ય ઉપર બાપણુ કીધું, “અરે પુરોષ, તેટલા સાર ખોદાની
વખાણુ કરતાં થીયો.” અને જેમ આઝે ખીરડી ભજણુ
કરનારની ઈચ્છા સમજવામાં આવશે તેમ વધારે સુખ પર-
ભોજી છકડીમાં તમે જોશો.

મોનીકા, સેંટ ઓગસ્ટાઇનની માતા વીરો કહેવામાં આવતું
છે કે, તેણીનાં વરનાં. તેજ માટે તેણીનાં વખણુબધા દીક-
રાનાં ધર્મે સંબંધી વીચારો ફેરવવાને તેણી બાપજાણી ની-
વડી હતી. તેણીનાં કુટુંબનાં સુખમાં તેનાં યુરસા ભરેલા સ્વ-
ભાવને શીથે વારેપકીએ ખચત પડતી હતી, પણ કોઇથી
દીનસ મોનીકા તેનાં યુરસા ભરેલા બેઠેલો જવાબ આપતી
નહી હતી, પણ જ્યાં સુધી તેનાં યુરસાનો આવેશ જતો રહે
નહી, સ્વાંસુધી ધીરજથી તેણી ચોમતી હતી અને સ્વારપછી
તે સાથી યુરસે ધધોદતો તે સમજવાની તેણી કોશિસ કરતી
હતી, કે જેથી એકથી દીનસ તેઓ વચે કરી મતફેર રેઢ
નહી. તેણીનાં મીઠા અને નરમાસવાસ સ્વભાવે આખરે તેને
છતી થીયો અને તે તેણીને હવે ખરાં દીનથી ચાલવા બંધને માન આ
પવા લાગ્યો અને છેવે સરવાલે ખીરડી મહાજન ઉપર ઇતજાર
રાખતા થીયો. એ પ્રમાણે મોનીકા તેણીનાં વરના જવાબનું સાંધ-
ય થઈ પડી અને એજ પ્રમાણે બીજી ઓઝો પણ કરી શકશે.
આરસોસ કે હમે એવા કેટલાક રાખલાઓ જતાવી રાકયું,
કે જ્યાં એક ધરધણીઆંણીનો અસર ઉઘડીજ થાય છે, જ્યાં
ખરાજ ઓઝોએ પોતાનાં ધણીઓની નીલીમાન ચાલચલણને
નરસું લગાડવા પોતાથી બની શકે તેટલું કીધું છે. ઓઝો
માં પુરોષની ખરાજ ચાલજ ફક્ત સુધારી રાકવાની
શક્તી નથી, પણ તેઓને ઊંચા વીચારો, મલતાવજ સમજો,
સમજતા, કીર્તિ મેલાવવાની ઈચ્છા, સચાઇનાં ચાંદ અને
દેરકે મીઠા જે એક ખરા પુરુષ તેને બતાવે છે તે શીખવ-
વાની શક્તિ છે; જે માટે પુરોષ એક ખીનને પોતાનામાં

હલકું અને ખરાજ લગાડી શકે તે કરતાં ધણી વધારે શ-
ક્તી તેણીઓમાં પુરોષને હલકું લગાડવાની અને બેઆખર
કરવાની છે.

અવખતાં એક ઓઝો વર જે તેણીને ચાહતો બંધ થાય
તો તેણીથી પોતાનાં ધણીને સુધારવાનું કદાચજ બની શકે,
તેથી સોધી ઝાડી મીઠા તેણીને માટે એજ છે કે બની શકે
તેટલી સંભાલથી તેનો ખાર રાખવાની કોશિસ કરવી. નીચ-
લામાંની કેટલીક શીખામણો, જે ધણીજ વસવસથી આપ-
વામાં આવી છે, તે કદાચ તમુને એમાં મદદ કરશે. એટલું
તો ખરું છે કે વરને તેઓની બાપકીઓ કરતાં શીખામ-
મણુની વધારે જરૂર છે, અને એટલુંથી ખરું છે કે એક
ધર સુખી કરવાને વારતે બે જણની જરૂર છે, પણ બાતુઓ
અને છોકરીઓ માટે લખાતાં આપણું મોખાનયામાં વરને
શીખામણુ ફેરી એ તો અઘરથી ઉઘડું કહેવાય, વારતે ઓ
મીનની વાંચવાની બાતુઓ, તમુને, અને નહી કે તમારા વ-
રોને જે મારા નીચલા વીચારો આપણુ કરે છું.

પેહલાં, પરજણા અગાઉ જેટલી માયા અને સમજતાથી
તમારા બાપીધનાં ભરથાર તરફ જોતા દત્તાં, તેટલીજ માયા
અને સમજતાથી પરજણા પછી તેની તરફ જોજો. કેટલીક
પરજણાઓ ઓઝો, જેણીઓ પોતાનાં કમનસીબ વરો મી-
વાય દેરકે પારકાં માણસ તરફથી વખાણુ મેલવવાની અને
તેઓને હમેશાં રાજ રાખવાની કોશિસ કરે છે, તેણીઓથી
જેમ બને તેમ જુદીજ ભાવનાં બતાવો.

શાદ રાખજો કે તમે એક માણસ સાથે પરજોશાં છો અને
નહી કે ફરેતા સાથે ! માટે તેની કસુર માટે તૈયાર રેઢજો.
એકથી વખત તમારા વરને છેલો મેલ મેલવા દેજો; તેથી
તે પુણી થયે અને તમુને કાંઈ તેથી એકસ તુકસાન થવાનું નથી.
એક વખત, તેને તમારા કરતાં વધારે માહીતી છે એમ
કહુજ કરજો; તેથી તેની આખર જલવાઈ રેઢશે અને તમે
સુક વખરનાં માણસ નથી એમ કહુજ કીધાથી કાંઈ તમુને
ખરાજ નથી લાગવાનું.

હમેશાં વાળની બેલજો; કેટલીક વખતે તેમ બનવું યુરડેસ
લાગે છે, પણ કોશિસ કરજો; વાળની ઓઝોની ધણી અછત છે.
તમારો ધણી જે ડાહ્યો માણસ હોય તો તેનો સાથી બ-
નજો; અને જો તે તેમ નહી હોય, તો તેને તમારો સાથી
બનાવાની કોશિસ કરજો.

તમુને પોતાને જુડી જવાની કોશિસ કરજો; તમારા વરને
માટે, જે એટલુંજ કહું છું કે તમે તેને પરજણાં છો એમ
ભૂલી જાવો અને શાદ રાખજો કે તે તમુને પરજણો છે.

જે તમારા વર પાસે તેનું દુદય નહી હોય, તોપણ ખ-
ચીતજ તેની પાસે તેનું રેઢ તો હોવુંજ જોઈએ, તેથી સારાં
પક્ષવેલાં આનાંથી લગનની જુસરી સંવાળી રાખવાની ધણી
સંભાલ રાખજો.

પૈસાને માટે તેને હમેશાં મીડવતાં નાં અને તમારી આ
વક યુગળજ ધરતો ખરજ રાખજો.

તમારાં વરનાં સગાંઓને માન આપજો, મુખ્ય કરીને તેની
માતાને—તેણી તમારી સાસુ થાય તેથી કાંઈ તેણી તેવજની
માતા નથી થતી એમ નાં ધારતાં; તમે તેને ચાહ્યો તેની
અગાઉ તેણીને ચાહતી હતી.

દીનખાઈ,

“વાંટીમાં દમ હોય ત્યાં મુખી!”

ને શું તું પેલા કાઢ્ય સાથે પરણ્યો?”
“હું શું કરી શકું? મારા બાપ અને હુકમ કરેય.”

પેલા જુવાનના સામસા ગાથો શીઘ્ર મારી ગયા અને તેની આંખોમાં અતીશય દુઃખનો દેખાવ આવ્યો. તે બોલ્યો નહીં.
“વાદલા એનટોનીયો, એમ ના તમે જુવો; મોર જીગર તુડી નવય. તમે જલદીથી ગને ભુધી જરો અને કોઇ બીજા સાથે મુખી થશો.”

“હું તુને ભુધી જઈશ? ગરીબ બીચારી, સારે તું થોડું જ જાણેય કે મારા જેવા પ્યાર તે કેવો હોય. તે મોહત મુખી એમજ રહેશે અને હું છાપુચ કે મોહત મારી સામે હતો.”

નાટાલી પોતાનું માથું નીચું કરી ઉભી હતી; પેલા જુવાનના બોલોથી તેણીની આંખમાં પાણી આવી ગયું, કારણ કે તેણી તેને ચાહતી હતી. તેઓ નાનપણથી એકમેક સાથે રમતાં આવડતાં હતાં અને કોઇથી દહાડે ચુરસાને શબ્દ તેણીએ તેનાં મોઢાંમાંથી નીકળેલો સાંભળ્યો ન હતો. તે તેણીની જાણે પૂજા કરતો હતો, તે વીરો કાંઈ શક હતો નહીં; અને તેણી તેને ચાહતી હતી, એની પણ પુરતી ખાતરી હતી.
“એનટોનીયો એ બનતું તદન આરાકત છે. એમ યદ્યપ નહીં શકશે.”

“વાદલા એનટોનીયો,” તેણી હસે બોલી “આપણે હવે છુટ્ટ પકડું જોડેય, મોડું થતું જાણ્ય અને મારા બાપા ચુરસો કરશે.” તે જુવાનનાં બોલવાની કૌશલ કરી, પણ તેને અવાજ યુગલાવા લાગ્યો. ધણીક મહીનાઓ તુડીક નાટાલી તેના મુંદર ચેહેરા પરનો કંગાલપત ભર્યો દેખાવ ભુધી જઈ શકી નહીં હતી.

“ઉઝી સલામ વાદલા એનટોનીયો,” તેણી બોલી અને તેને મુખી, તેણી બર તરફ ઢોડી ગઈ અને પગપાડે કરી એકબી વાર તેણીના અતી જાહલા શખસ તરફ જોવાની દીઠાત કરી નહીં. જ્યારે તે એકી ટકરે તેણીનાં નાણુક કંઈ તરફ દીકતો હતો રહેયો, કે જે નવધાર આંસુઓ વચ્ચે ગુમ થઈ ગયું. તેણી જતી રહી હતી; સહાનીજ ગઈ હતી, પણ તેની જે દુઃખ પગપાડે મેલી ગઈ હતી, તે વીરો એનટોનીયો સીવાય કોઈ જાણતું નહીં હતું.

અઠવાડમાં પસાર થઈ ગયાં અને એક સહવાર નાટાલી રેવળમાંથી પરણેલી સ્ત્રી દાખમ બાહરે આવી. તેણીએ પોતાનો હાથ કાઢ્ય સોરીયા નામના શખસને આપ્યો હતો, જ્યારે તેણીનું દીલ એનટોનીયો પર હતું, કે જે તે દીવસે આંખો દહાડો પોતાના મોરડામાં એકસો રહેતો હતો. જ્યારે તે બાહરે આવ્યો, સારે તેનો ચેહેરો જાણે દયા વરસ ધરેલો થઈ ગયો હતો.

હુનાલો આવ્યો અને પસાર થઈ ગયો. નાટાલીએ થોડાજ વખતમાં જાણ્યું કે એનટોનીયોનો પ્યાર કટલો સાચ્યો હતો, કારણ કે તેણીને ખબર થઈ, કે તે જોગી થઈ મઠમાં રહેવા માટે જતો રહેયો હતો. પણ તેણીએ તે સાંભળ્યું, તે આશ્ચર્ય પામી પોતાની તો પુરતી ખાતરી હતી, કે તેણીની આંખો જીંદગી રહ થઈ હતી. લગન પછી થોડાક મહીના તેણીના વરે તેણી તરફ સારી વર્તણુકે કઠાડ્યા, પણ સાર પછી ફેરફાર સધ્યો માત્રમ પડ્યો. વારંવાર તે તેણીને ધણીક દીવસો મુખી એકસો નાખી જતો અને પેદાસ પેદાસ તે માટે કાંઈ કાંઈ કારણોની ખતાવ્યાં, પણ પછી તો તે લીંબી મેદનત થવાના અખાડા થયા. કાઠિય એવી જાતની બેરકાર જીંદગી ચુલરવા લાગવાથી, નાટાલીનાં પેસા પણ સાફ થવા લાગ્યા અને મામતો મંબીર દેખાવા લાગ્યો. પણ જે સહનાશ તેનાં મોઢાં સામે દીકતું હતું તેની દરકાર કરવા વીના, કાઠિય પોતાની જાણે મોજમજકમાં દુખાડી દેવાની કૌશલ કરવા લાગ્યો.

આ વેલા જ્યારે નાટાલીને તેણીનાં આંખની સહાદની ધણી જરૂર હતી, સારે તે મરણ પાડ્યો અને જે માણસને તેણે તેણી માટે પસંદ કરેયો હતો તેની દ્યાપરજ બીચારી તે આવી પરી. કાઠિય પોતાની બાધીનાં દુઃખ વેશા તેની તરફ દીક્ષેણ બતાવવાને બદલે તેણીનાં આંખનાં મોઢાંને લામ લામ લામ તેણીનાં પેસાને કમજો મેલવવા લાગ્યો; તેનું લખણુકપણું અને બીજા આંખી આંખોમાં આંખી વધારો થયો. તેણીને દલેજ ખબર પડી કે પોતાની ઉપર અને જે શખસને તેણી ચાહતી હતી તેની ઉપર કેરી જાનની કંગાલપત લાગી મેલી હતી.

પણ જેમ વખત વેદનો ગયો તેમ, નાટાલીને તેણીનાં દુઃખમાં કોઈક દીક્ષાએ આપવા એક બાજક આવતું. તેણી માતા થઈ હતી; તેણીને બાજક બેરો તેણીની છાતીપર જાપતો હતો અને તેણીના ધણી—કે જેની દરેક છાજા પુરી પાડવાને તેણી શીખી હતી, જો કે તેને તેણી આંખી શકતી ન હતી તેણી—એવી જાનની જીંદગી ચુલરતો હતો કે જે વીરો ચોતરફથી ખરાબી શીથાપ કાંઈ સંભાળતું હતું નહીં. પોતાનાં જમ્યાને ખાતર ધણી તરફનું અપનાત તેણી સાંખતી હતી, પણ ખારે દુઃખ અને જીજ્ઞાસ તેણીપર પડતો જ રહેવાથી દેહની તદન નાતવાન થતી ચાકી. આંખોનો અઠકાત જતો રહેયો હતો; ફક્ત તેણીનાં બાજકનાં હસવાથી જ તે કોઈ વેલા પાંચે આવતો, કે જે થોડીજ ખખતો હતો અને તેને જાણે નહીં કેઈવાંછ શકાય એવી વીપતી જડ ધાલી જોસતી હતી.

શીથાલે આવ્યો. કાઠિયે પોતાની આશ્ચર્યજન્યમાં કોઈની ફેરફાર કર્યો નહીં, ઉઠ્યો વધારે બીગડતો ચાલ્યો. જો કે એકજીરમાં તેઓ વસ્તાં હતાં, તેણી દહાડાના દહાડાએ એકમેકને જોવા વીના પસાર થતા હતા. પણ નાટાલી હવે જરૂર મુખી હતી, કારણ કે તેણી પાસે પોતાનું બાજક હતું. કશોકો તુડીક તેની સાથે તે રમતી

મેસતી અને તેનાં સુખમાં પોતાનું દુઃખ છુટી જતી હતી. કાઠિય પોતાનાં અવ્યયોની કાંઈ દરકાર કરતો હતો નહીં. અને તેને વીશે એક શબ્દ પણ પુછતો નહીં હોવાથી નાટ્યગીને ધણું લાગતું હતું.

આ સમયનાં છોડા એક વેશ આપ્યો. હમેશની માફક કાઠિય કેટલાક પહેરણાઓની ખીદમત કરતો હતો અને કાંઈ કારણ—કે જે નાટ્યની સદમજ શક્તિ નહીં—માટે એક નોકરને તેણીને ઘોલાવવા મોકલ્યો, તેણીએ તો સાફ ના કેલવાડું. ગુરસાથી ઘેરા યદી કાઠિય પોતાની બાપડીનાં ઓરડામાં દાખલ થયો.

“બાપ” તે બોલ્યો “હું તમને જણાવવા માંલું” કે મારા દુઃખને તમને તામે ચુંવજ પડશે.”

“હું તેમ નથી કરવાની કાઠિય. જેમ તમે હવડા પડ્યા, તેમ કાંઈ મને તમે કરી શકશો નહીં. તમે જેવી જાતનાં લોકોની પહેરણાગત કરોય તેવા લોકોનાં બેઠાવાને હું સાફ ના પાડું.” એક બરાડ મારી તેણે તેણીને એક યુગી એવી મારી કે તે બાપડીની છાતી પર તેની નીચાની રહી નહ. ભાર પછી તેણી તેને છોડી ગઈ, અને પોતાનાં બાળકને સાથે લઈ, તે એકદર દુન્યાની સામે યવા ચાલી.

* * * * *

ફર નજર પુગે લાં એક બરફનો પાહડ છે. તેની જગર-ઈત મોટી ટેંચો, સેફે કુચ જેવી, બહુ આકાશ તરફ જાય નીકળી આવી છે; જોડી પાછાએ એટલી નીચે ગરક થઈ છે કે સુરજનું કારણ કદી પણ તેની રૂપેરી સેફેઈ પર પડતું નથી. બરફની જોડાએ એટલી કે સડોએની સડોએ પસાર થવા છતાં તે એમનું એમનું દીસે છે. આ બરફનાં બોહલાં જગલામાં એક ભારું તુડું મર દીસે છે, અને ધણુંક સુસા-ફરોનાં દેખાં તે સેફે દુન્યામાં લાંની રાતી ચકકતી બતી નજરે પડવાથી ખુશાલીથી ધપક્યાં છે. ધણુંક મનજુત મા-લુસોની છાતી લાં યવલાં ખુબીવંતા કામ માટે વજાણીથી ભરાઈ આવી છે. જ્યાંસુધી તે પાહડ રેડશે લાંસુધી સેટ બરનારડનાં જોગીઓનાં કામે કદી છુટી જઈ શકશે નહીં. તેઓએ પોતાની છાંદગીનો દલાસો પુલને આપ્યો છે, પણ તેમ કરતાં પોતાનાં જાતબાધઓનાં દુઃખો વીસરી ગયા નથી. લાંનાં એક બેપરામાં એક જુવાન સાધુ છે. જો તેનાં એક દરપર દુન્યાને છાપ નહીં હોય તો તે એક છેકરા જેવો જ જુવાન, એટલી નાની તેની ઉંમર છે. તેણે માથું તેનાં હાથ પર રોકાવેલું છે અને એક નાની બારીએથી ચંદનાં પાહડ પર ટીક્યા કરે છે. તે શીયાળાની રાતે બધે ધણું સાંત છે. જો કે ઠંડી પુશકળ છે તોપણ સગડી લાં નથી. તે જોરડામાં ફક્ત એક મીનબતી ઉત્તસ આપે છે.

આ તે એનતોન્યો છે, જે હમણાં ધધર ધમનેતીપસને નામે જોજાયા છે. ક્લાકો પસાર થાય છે, તોપણ તે બોહલી જગા પર ટીક્યા કરે છે; અને એવો સ્થીર તે છે કે જાણે કાંઈ મરણ પામ્યો હોય સદમન. તેના ગાલો ધણા ટીકા અને ખાડા પડેલા

છે, અને જેવી તે જાંખી રોશની તેના કાળા બાળપર પડે છે કે થોડા થોડા સેફે યદી ગયલા બાલો નજરે પડે છે. એક અવાજ જાણે કાંઈ બારણાને આંચકા મારતું હોય એવો આવે છે. કાંઈ ધમનેતીપસ તે ઉઘાડવાને ઉઠ્યો અને એક સુંદર સેટ બરનારડની કુતરો અંદર દાખલ થયો અને તે જુવાન સાધુ આગળ જઈ, પોતાનો મોટા પંખો તેનાં હાથમાં મેળી તેનાં ધણીનાં મોઢ તરફ જોવા લાગ્યો.

“આહા લાખન. હું જાણું કે હું એકલા હોહાલ દોસ્ત, અને આખી દુન્યાનું એકાંત લાગેય, પણ મારી પાસે તું છે પણ માણસ પાસે એથી સરસ થાને વધારે નીમકહરામ દોસ્ત કાણુ હોય? તારી કુટીછાંદગીમાં જેટલાં ઉમઢા કામે તે કરવાય તેટલાં હમો માણસો આખી લાંખી છાંદગીમાં કરી રાહતાં નથી. તું છે લાખન?” તે સુંદર કુતરાએ પોતાનું મોઢું તેનાં ધણી તરફ ફેરવ્યું અને કાંઈ કહેતો હોય તેમ કર્યું.

“કાઈ ગરીબ સુસાફર તો ખાહેર નહીં આવ્યો હોય?” લાખન દરવાજા તરફ આંધ્યો અને પાછું ફરીને તેનાં ધણી તરફ જોયું.

“તારી ફરજ કરવાને હમેશ તૈયાર તું હોયય. તારા દા-ખરાપરથી માણસને ધણુંક ઉમઢા કામે કરવા માટે શીખવાતું છે. આજ લાખન હું તૈયાર છું.”

એક મોટી લાકડી પોતાનાં હાથમાં લીધી અને મોટા દમજો દોહપર વીટાલી કાંઈ ધધર ધમનેતીપસ પોતાના કુતરાની પછવાડે એકાંત રાતાનાં ચાલ્યો. બરફથી ઢાંકાયેલી ગલીઓમાં જ્યાંસુધી સેટ બરનારડની બતી દેખાતી બધ યદી લાંસુધી ચાલ્યા. ચંદ્ર પુર જોશમાં પ્રકાશતો હતો અને તેની રોશની પાહડપરનાં બરફપર એવી રીતે પડતી હતી કે આંખો પણ અંતરજીભ; જ્યારે બરફના ખેતરપર ઉભા થયલા મોટા ખડકો પોતાનો છાયા આસપાસ નાખતા હતા.

પોતાની જાતની અન્યથા જેવી જુદીથી, લાખન આગળ આગળ રસ્તા દેખાડતો ચાલતો હતો. વારંવાર તે જાણે કાંઈ સાંભળતો હોય તેમ ઉભો રહેતો અને પછી એક જુમ મારી આગળ ચાલતો. એકાએક તે કાંઈ કાળી યીજ નજીક ઉભો રહી ગયો અને એક કોઈનો શીણો રાકતો સાદ સંભળાયો. “સાંત રેડ મારાં વાહલાં અન્યાં. રાત ધણી ઠંડી છે, પણ હું તુને મારા ગરમ દગલામાં વીટાણુચ. અધારખી ચતું નવય, તે આખી દુન્યા બરફે ઢાંકાઈ ગયય.”

“નાતાલી! મારી ગરીબ ગરીબ નાતાલી! તું હું તુને એવી રીતે મનવા પામ્યો?” એનતોન્યો તેણીની બાજુએ ચું-હજુમડીયે પડી બેઠો.

“અરે! એનતોન્યો તમે અતે લાં ઉઘ્યો. મેં તમારી એ-ટલીખી જોળ કરી કે હવે તમારી આગળ કાંઈ મંગણી ક-રવાને તદન અશકત થઈ ગયય.”

“મૂલી દીકરી, એમ ના બોલ.”

“પણ મને બેલવું જોઈએ વાહલા એનતોન્યો. અરે! હું કેવી ઠંડી થતી જાણુંચ, મને હજુરખી વખત મલશે કે?

એનતોન્થો, આપંરા બેઉ તરફનાં પ્યારને ખાતર મારાં વાહલાં
જન્મ્યાંને સંભાળજો. જુવો, તે હાં છે. તે એટલું નાતવાન
પણ ધણું ખુબસુરત છે. હું એની આગલથી જલદી ચાલી
જાનુંચાં. અરે કેટલી જલદી! અરે તમે કેવા બલા છેવે,”
જેવું તે ખાળક તેણે હાપમાં ધરણું કે તેણી દયકાં ખાધ જોલી,
“મારે ખાતર એની સંભાળ રાખજો એનતોન્થો.”

“હું જ્યાં સુધી એતુ રક્ષણ કરીશ ત્યાં સુધી એને કાંઈ
પણ જાતનો સંતાપ કરવાની ગરજ પડશે નહીં.” ક્ષાપર ઈગ-
નેટીપસ તેણીને પોતાના મોઝા દમલામાં વીટાળી બોલ્યો. સ્વાર
પછી તે જન્મ્યાંને તેની માની છાટી પર મેલી તેઓને પહાક
પરથી લઇ ચાલ્યો અને જ્યારે તદન થાકી જતો ત્યારેજ
ચોડી વાર ઉઠો રહેતો હતો. એક યુગની માફક તેને તેણીને
ખીજાણુંપર મેલી અને તેની બાજુએ પોતે શુકલખંડે પડ્યો.
તેની સાથના ખીજા જોગીઓ અંદર આવાળા, પછુ તેઓની તેણે
દરકાર કરી નહી; તે ફક્ત પેલા મનમોહન ચેદેશ તરફજ
ટીક્યા કરતો હતો. તેને અમાહના દલાસ્યો પુર જોસી યાદ
આવવા લાગ્યા, કે જ્યારે તે રૂપેરી નદીની નજદીકનાં ગામમાં
કેવા મુખી દલાસ આ સુંદર ખાનુ સાથે પસાર કરવા હતા.
દમણા તેણી તેની સામે પોતાની ઉદ્દેશી ઉપ કહાડતી પડી
છે, કારણ કે નાટાલીનાં ડુઃખનું દબે સેવટ આપ્યું. તેણી તેની
પાસેથી હંમેશની ચાલી ગઈ.

ક્ષાપર ઇગનેટીપસે તે જન્મ્યાંને મુવેલી માની છાટીપરથી
ઉચ્છેડ્યું અને તેને લઇ જેવા ખદાર ગયો કે મોડું ડચકું
ખાઇ નવધારા આંધુઓ વરસાવવા લાગ્યો.

વારંવાર મોડી રાતે જ્યારે ચંદ્રમા પોતાની નરમ રેશ-
ણીથી તે સુંદર દેશને શોભાવેય, સારે ક્ષાપર ઇગનેટીપસ
સાંમેની ટેકડીપરનાં એક નાનાં દેવળ તરફ રરતો લેય અને
ત્યાં રાતના એકાંતવાસમાં ગરીબ ખીચારી નાટાલીની ઘેર
નજદીક શુકલખંડે પડેય અને તેને કાંઈ માણસ લાંચી
પસાર થવું હોય તો તે તરત ચાલી જાય અને સેંટ જર-
નારડના સાથુને તેની જાંઘમાં મશગુલ રહેવા દે છે.

ઉનાળાઓ આવેય અને જાન્ય, પછુ એનટોનીયો હંમેશાં
તે દેવળમાં તે સુંદર છોકરી કે જેને તે આટલીબધી ચાહતો
હતો, તેને માટે જઈગી કરે છે અને કાંઈ વેળા એક નાનો
છોકરો પછુ તેની સાથે હોય છે. ત્યાંનાં લોકો જેવા તે મા-
ણસ અને જન્મ્યું પસાર થાય છે કે, પોતપોતામાં આરતેથી
વાત કરે છે, કારણ કે એનટોનીયોની જઈગીની વાત તેઓ-
ને ખબર છે અને કેવી રીતે તે બંધો માણસ પોતાનો પતીજ
દવાતો કેટલી નીમકહલાલીથી આદા કરે છે.

પેલી કાઉન્ટ ધણીક વખતનો પોતાનું દેશ છોડી જતો ર-
હ્યો હતો અને પોતાના મોઝાને પણ પડતો મેલ્યો હતો. તેની
તરફના કોઇખી જાતના આભારમાંથી મોઝા યવાનું તેને તો
ધણું પસંદ હતું. તેની ખાણીનાં મોહતની તેને ચોડીજ દર-
વાર હતી, જોર જેનેથી તે કંઈનો ગુપ્તો તેનેથી છુટું થ-
વાથી તે ખુશી થયો હતો, તેની સાથે ફક્ત પેલા અને ખુબ-
સુરતી માટે તે પરણ્યો હતો અને જ્યારે એક તો જ્યા

રદયા અને ખીજા એવાની હંમેશ આદત પડી ગઈ, તેથી
ગરીબ ખીચારી નાટાલીનાં મોહતથી તેને ખુશાલી લાગી,
જ્યારે તેનાં જન્મ્યાં માટે કાંઈ જાતનો વહાલ તેને હતોજ નહી.

ધણીક વરસો સુધી ક્ષાપર ઇગનેટીપસ ખીજો હતો, કે
જે છોકરાને તે નાટાલીને ખાતર ચાહવા શીખ્યો હતો, તેને
તેના ખાપ કદાચ જોવાથી લે, પણ એક દીવસે ખબર
આવી કે કાઉન્ટ કેઈની સાથે મરાયાથી મારયો ગયો હતો.

એનતોન્થો જે દીવસે નાતાલી અને તેનાં જન્મ્યાંને સેંટ જર-
નારડનાં મધમાં લઈ ગયો તેને ખરેખર પા સદી થઇ છે.
જે ખીજાનાં પર નાટાલી પત્નીજ વરસ પર સુતી હતી તેજ
ખીજાના પર ક્ષાપર ઇગનેટીપસ દમણાં રુતો છે. તેનો ચેદ-
રો જેકે જન્મકથી ધણો ખલ્લાઈ ગયો છે તોપણ ખુબસુરત
લાગે છે. તેની કાળી આંખો રાતનાં અંધારામાં ટીકે છે.
દુઃખનો છાપ તેમાંથી જતો રહે છે અને હસ્તો ચેદરો નજરે
પડે છે. તેની આસપાસ જોગીઓ, તેનાં માનીના સાંદને
સાંબળતા ઉભા છે કે જે દબે તેઓ પાસથી હંમેશનો જતો
રહે છે. તેનાં મામાં આગળ એક જુવાન્યો છે, તેનો સુંદર
ચેદરો સ્ફેદ થઈ ગયો છે અને તેની જાડુ અભિ, કે જે
ધણી ખરી નાટાલી જેવી છે તે આંધુઓથી બરાઇ મઈ છે,
કારણકે ક્ષાપર ઇગનેટીપસને તે જાડુ વાહલથી ચાહે છે. તેની
જઈગીનું દરેક પગલું તેનાંથીજ ચાલ્યું છે તેનો દરેક લાભ
એનટોનીયાનાં પ્યાર બરવા શીખવાથી સચવાયો છે અને
દબે કાણુ અજળ પડે, કે તે જુવાન્યાને પોતાનાં ખાપ કરતાં
વધારે વહાલાથી છુટું પડતાં દુઃખ નહી લાગે.

“અરે! મારા વહાલા ખાપ, હું તમારા એલો હંમેશ યાદ
કરીશ. આ જઈગીની દરેક ખખરોસ અને ખબરીની આસ
માટે તમારોજ આમારી છું. તમારા દરેક ઉમદા દાખલા પ્ર-
માણું આલવાની કોશિશ કરીશ.” આથી એનતોન્થાની આંખ-
માં જાણે નરમ રોશની આવી અને તેનું મોહકું દસ્તું થઈ.

“અધાર થાય છે. રાત કેવી શાંત છે, અને ખરફ પુરા-
કળ પડે છે. એવી રાતનાં ધણીક વાર મેં લાપન સાથે તે
પાહડને જોવા કર્યો છે. તે કુતરોખી જતો રહેયો છે, તેણેજ
તારી જઈગી બચાવી હતી. વહાલા કારણે, પણ તારી વહાલી
માએને જાણવાવાને હું ધણો મોડો આવ્યો હતો, કદાચ એ
જાણું સારાનેજ માટે થયું હશે. મારી જઈગીમાં જે દુઃખ
પડ્યું છે તેનું કહાણું હું જોઈ શકું છું, કારણકે તેજ દુઃખથી
મારું મોહતનું ખીજાનું અરે! કેવું શાંત છે. મારી આગળ
જરા વધારે આવ કારણે, મારી આંખે અધારાં આવે છે ને
જે દુર હોય તેમ લાગે છે.”

ક્ષાપર ઇગનેટીપસનું જોલવાનું બંધ થઈ અને ચુપકીથી
તેઓની આસપાસ પધરાઈ, કે જે પેલા જુવાન્યાનાં દયકા-
નાં આવાને ભાગી ઉઠો ખરફ એકાંતમાં પડે છે, અને રાત
વધારે એકાંત થાય છે. તે ખરફથી દંકાવવા પાંદડપર બંધ
શાંત છે. એનટોન્થો પોતાની શાંત જાંબ કહાડે છે. તેનો
દુઃખી જીવ ઉડી ગયો છે.

સોબત અને દાખલો.

“મારી સોબત તમે રાખો, અને તે જાણી સંખ્યામાંનાં તમે એક થશો.”

George Herbert.

“ઉપરાંત મુંદર દાખલા બાળવાને કંઈ ધુણી પડતી નથી.”

Shakespeare.

“દાખલા આપણને બોધે છે, માટે તમારા હૃદયને ઉઠાડે એ આપે છે, તેની નહીં, પણ કેમ તમારા હૃદયને યુગ્મને ઠા તેની સંભાળ લેવો.”

Henry Marten.

જુઓ, જુવાન અને ધરડાં પણ ખાસ કરી જુવાનો જેમની તેઓ સોબત કરે છે, તેમની નક્કર કરવાનું આટકારી શકતા નથી. જ્યારે દરખાસ્તની માતા પોતાના દીકરાઓને બોલે મારા બતાવવાને વારંવાર કહેતી હતી કે “જેમ આપણું શરીરનો ઉપરભાવ ખોરાક બિપર આધાર રાખે છે, તેમ બસો કે જુરો સાથે આપણું આત્માને નેત્રી કે બદી તરફ ધસી લઈ જાય છે.”

ખરેખર, આપણી આસપાસનાંઓની વર્તણૂક આપણી ઉપર અસર ન કરે, એટલે નહીં બની શકે એવું છે; કારણકે માણસો યુદ્ધરતીન નક્કર કરનારા છે. દરેક જણ ઉપર તેનાં સાથીની વાતચીત, વર્તણૂક, રીતમાત અને શુદ્ધિ વધતી કે ઓછી અસર કરી વર્તી નથી. “તું દાખલો એ કાંઈ ચીજ નથી?” “બક” કહેતો હતો, “ખરેખર તેમાં સંપૂર્ણ સમાવેશ” છે, દાખલો મનુષ્ય જાતીની રૂઝ છે અને તેઓ બીજા કાંઈ કેમણે આપું સરસ થીખશે નહીં, જાંને મોટા લેખ, જે તેણે માર્કીસ ઓફ રોકીંગહેમની તકતી માટે લખ્યો હતો તે લખવા બેગ છે—“યાદ રાખો, મરાજન ના યાઓ અને ખંતી રહેવો.” “કેળવણી માટે ધણું લખાવું છે,” સર માલેસ બેગ પોતાનાં એક કાગળમાં લખે છે; “પણ દાખલોને તો તેઓ તદન જુરો ગયાલા લાગે છે મારા ભાઈઓ દાખલો મારી સાથી સરસ કેળવણી હતી; ખરેખરી સ્વતંત્રતા અને પોતા બિપરનો વીશ્વાસ કુટુંબનાં દરેક જણમાં હતો; મેં તેમની નકલ કરી અને હું થીખ્યો.”

જેમ જેમ થીખ વધતી જાય છે, તેમ તેમ દાખલો અને નકલીમાત એક રેવાળ થઈ પડે છે અને આપણે જાણીએ તે અગાડો તો આપણું હુદયમાં પોરી તેને ધરણ થતા જઈએ છીએ. એક દીવસે એક નાનો છોકરો કાંઈ યુખાઈ બરેલી રમત રમતો હતો તે બોઈ પ્લેટોએ તેને ધમકાવ્યો, “તું આવી ન-જીવી ચીજને માટે મને ધપકા આપે છે,” તે છોકરો બોલ્યો; “પણ રેવાળ,” તે મોટા વિદ્વાને જવાબ દીધો, “કાંઈ નજીવી ચીજ નથી.” જુરો રેવાળ એવો તો જુદામગાર રામ છે,

કે જીવી માણસો જે બદીને ધીકારે છે તેને વારંવાર વચગી રહે છે. બે જુવાન રાખસો ડહાપણનો મારો પકડવા માંગતા હોય, તો તેમને સદ્ગુણી સાથે શોધવો જોઈએ. જિયા ખવાસનાં માણસો સાથે રહેવો અને તેમણે પણ તેવાં થયો; એક રચેનીવ કહેવાત છે કે “વરુઓની સાથે વસો અને તેમની માફક જીવ પાડતાં થીખશે.”

બીજા હાથ ઉપર ગાલાં માણસોની સોબત આપણને ઉત્તમ સદ્ગુણો તરફ ધસી જાય છે, તેમનાં ઉદાપણનાં આપણે જાગ લઈએ છીએ, તેમનાં અનુભવનો આપણે લાભ લઈએ છીએ અને તેમનાં સંકટથી સંસારી જ્ઞાન આપણે મેલવીએ છીએ.

કેન મોજકી કહે છે કે “આ ધણું અજાણ્ય જેવું છે જે થોડી બઝાઈ આ દુનીયામાં કેટલું બધું બનું કરે છે, જેની કાંઈ બધું કે જુરે હોય તે બીજા ચીજોને પણ બસી કે જુરી બનાવે છે, જેમ તકાવમાં નાખેલો પથર પોતાની આસપાસ કુડામાં કરે છે, તેમ હું પાઈ છું કે આ દુનીયાની સઘલી બસી ચીજો માટે આપણે આગવા વખતની બઝાઈને આભારી છીએ.”

જ્યારે દરખાસ્ત કહેતો હતો કે “દાખલો જમાનામાં બોધ કરતાં દાખલાની વધુ બરેલીવાત છે, માટે હું સારી રીતે રહેવાની કોશિશ કરય, કારણકે એક ધર્મ યુદ્ધની સદ્ગુણી જાંની મને એવા અસરકારક બોધવા કરતાં વધુ અસર કરે છે.”

જ્યારે જેનરલ નીકમસન જમની થપસો દીક્રીમાં પોતાનાં મોતાનાં બીનાનાં ઉપર પાડ્યો હતો, લારે તેણે પોતાનાં ભાઈ જાદુર મીચ સર એડવર્ડસ ઉપર જે હાથે પોતાનાં મોઝકી હતો, તે આ પ્રમાણે હતો—“તેને કહેજો કે જે હું તેની અને લેડી એડવર્ડસ સાથે વધુ વખત રહેવો હતો અને મારી બહેન ફરજોએ મને તેમનાંથી છુટા પાડ્યો ન હતો, તો આજે હું વધારે બસો રાખસ થયો હતો.”

આ પ્રમાણે દરેક માણસની જાંની બસો કે જુરો દાખલો તેના સાથીઓને બેસાડે છે, આપણે જોઈએ છે કે એક બસા માણસની જાંની સદ્ગુણનું લેસન અને બદીની તીરકાર ધણી સારી રીતે થીખવે છે. આપણે દરેક જણ ખરે ખોડું સમજવાની શકતી ધરાવે છીએ, માટે આપણી જાંનીમાં દાખલો બીજાઓની નજર આગળ ધરવા અને બઝાઈનો વધારો કરવાનું આપણું હાથમાં છે.

RUBY.

એક વચીલ પોતાનાં ધારાક માટે નીચલી વાત કહે છે, કે જેની સાથે તેને ધણો લાભો વખત કામ પડ્યું હતું. જ્યારે છેલ્લે સરવાણે વીલ કરડું, લારે તેની અંદર દમ વચગી જેવી ચીજો મટિ પણ લાંબા લાંબા તાવ ભરવા હતા અને બધી બારીક વી-જવ પડી કઢાઈ હતી.

જ્યારે તે ધારાક યુકવવા માટે આન્યો, લારે તે આડીસમાં દાખલ થવાને ના ખાડી, પણ દરવાજા આગળ લેવો રહી, તે વી-લેવો એક છેડા પકડી જમણી વચીલ સાથે ધરી કઢ્યું, જે તેની ઉપર સડી રહી.

“પણ અંદર આન્યોની જે વચીલ ધણી સમજવાથી કહ્યું. “નહીં રે મા” ધારાક બોલ્યું. “વળી અંદર આડું તો તેનું લાડું બી “ચારખ” રે.”

ખાસ જોર તો ને ખાસ

બાહર ખખડ.

તમેએ ખોલની દવા ઘણી વાપરી હશે, જેની કે “ખીસક જોર રોઝી” તથા બદામનાં કોટમાં, મોતીની શીષ વગેરે અનેક દવાથી કોઈ નખાસ ખીસ સારા થશે નહીં. અમારી આમની દવા ઘણીજ આકર્ષી છે, જે વાપડાયથી મને એના બહુના ખીસ હશે, તે તદ્દન સાફ થઈ પાછી એટલેની ખુબસુરતી આપશે, અને ખીસ એટલે પર તદ્દન દત્તાત્ર નહીં તેની આમડી સમા થશે, તે વીશે ખાતરી કરવી હોય તો અમારે લાંથી દવા મંગાવવી.

ટેકાણું, ઓટ મેદ, કાદરડ આમ, શી. દા. તારાપોરવાલા.

સીસી ૧) બા.આના આઠ-રૂળા.

હાડકાં-સરલયન કીરકીર રતન છ L. M. & S.

કાકરતું, વાહકાપતું સરવે પ્રકારતું કામ કરવા સાથે હાડકાંનું કામ આસનની ફેરી તેમજ હાડકાં નખામની સુધરેલી કળા મુલખ ખાસ રીતે બળવે છે.

ટેકાણું-બહારકોટ સર જમણેજની અલાહીબચનો પંચો સામા તથા વાપડેલાં દવાખાનાંમાં, ઝાંઝા આવજ.

તમામ પોરદેહ અવસ્તા.

જન્માં અંગેમ, થયા, પાંચો મેદે, બધી પતેનો, ની-આરો, પચીસ યસોતો, બાએ, આરંગેનો, આર-રીતો, સતોમ, ઘેરેસારતું, મુકતદત્તા દહાડાંઓ ઉપર પડવાના હજારનેના હા, ત્રીસે રોજની સેતાએસ, દવા નીરંગો, આશીરવાસ, મોલામંગે અને એ વગેરે સમયા અવસતાનું મોહોરું પુસતક જેના જેવું સુપુરણ, સફાઈદાર અને સુધ્ધ બેઝીલીનું પુસતક બીજી ટેકાણેથી આજ સુધીમાં કોઈ પણ પ્રકાર થયું નથી. એ પુસતક મોટા બડા અક્ષરમાં હાપડું છે, જેની તે ઘણીજ સેદવાઈથી વંચાઈ શકાય છે અને આંખ તાણવી પડતી નથી.

કોમત-પુસતક જેના રૂપયા ચાર. વખારે નડાં કામજ, પર છપાયેલીના રૂપયા આઠ. સઘથી સરસ નડાં કામજ પર છપાયેલીના રૂપયા પંદર. પોસ્ટેજ રૂપ) બાકીનો રૂળા; ૨૮) બાકીનો રૂળા તથા રૂપ) બાકીનો રૂળા. કયસરે દિન રતીમ પ્રેસમાંથી મલશે.

સાઉન્ડી એન્ડ કુપની, લીમીટેડ.

પોઆના, આરંગેનો, હારમોનીઅમો, ગીતાર, કીકરસ, મેનરોલાઈન, તથા જાતબોતના વાહકો મધુકીક (ગાયન) ને લગતાં નવાં નવાં મોખાન્યાં દરમેલે અમારે લાં આવે છે. મધુકી નડાંદનાં ટરાઈંગો તથા મોતારો મોઝોટ કરીને

ઘણી સરસ રીતે ફરેમમાં બડવામાં આવે છે. સાઉન્ડી એન્ડ કુપની, લીમીટેડ, મુંબઈ.

કીરકાસા મોહુસ્તુ મોતી યાને સુદર એમોરા.

રચનાર ખીસ મેરખાડું કાવસછ દાવર આ તાની પછુ અમરકારક નોવેસ છપાઈ બાહર પડે છે. કોમત સાડા ચાર આના, કચેસવાડી, મારીક મનદ આરીસ.

તદન નવીજ ધપન અને આજ સુધીમાં બહાર નહીં પડેલી

ખોર દેહ અવસ્તા.

મજામાં રહે એવી નાતા ફરતી ‘ચોપકા’ જેવું કદ માત્ર લંબાઈમાં જા હોય તથા પોદહાઈમાં ડાઘા હોય છે. એ ચોપકા ચોલાયમાન પુઠાં સાથે એજ્યુકેશન પ્રેસમાં ઘણી સરસ બંધાવી છે. એ પુસતક ૬૧૦ સદા તું પણ દલદાર બનવા છતાં, સરવેને ખરીદ કરવાને બની સકે માટે કોમત તેની ઘણીજ મજાસુત બંધાઈ સાથે આજ આના બારેની સખી છે તથા તેનીજ રીતની બંધાઈ સાથની મોઝી બીલીત સાથની, જેનાં પુઠાં ઉપર સવ મરોતર સાહેબની મુનેરી બીલીટની સખી આપવામાં આવી છે, તેના રૂ ૧ પડશે. પોસ્ટેજ ૦/૪ ‘એ પુસતકમાં અંગેમ, થયા, નીઆરો, મેદો, રોતો, નીરંગો, બાએ, નમસકારો ઉપરાંત નવ યસોતો દાખજ કરવામાં આવી છે.

કયસરે દિન છપાખાનામાંથી મલશે.

ખા હે ર મ ડી સુ ડી છે.

માથેરાંન

તેનો 'સુખતેસર હેવાલ, આગોહવા,' તવારીખ ઈયાદી,
તેના વીગતવાર નકસા સાથે.

રચનાર, ગુલશાઈ શરામ છ પાટક.

ઈમત રૂ૧ પોસ્ટેજ એક આનો.

માથેરાન ખાતે દવા ખાવા જવાસંજો તથા બીજાં સેજો લાંબી ફરવા દરવાની જગ્યાઓ તથા બીજી બાબદોથી અંગણું દોષ છે, તેઓની વહેફવારી મારે આ પુસ્તકમાં માથેરાનની અસરી તવારીખ, સુખઈથી નારેલ તથા નારેલથી માથેરાન જવાને સમુદ્ધિ બધાન, માથેરાનની રીત તથા બુઝોલ, માથેરાનની ફરવા દરવાની બુદી બુદી પોઈન્ટો, તથાવો, અખર, માથેરાનના પાદાડી સોઢો, લનવરો, પક્ષીઓ, જેરે ચાલનારાં લનવરો, માથેરાનમાં આવેલા બંગલા તથા દુકાનોનાં તેમજ તેમના માથેરાનાં નામો, માથેરાનમાં ફરવા જવાની તથા બીજી જગ્યાઓના તફાવતને કોઢો, માથેરાનનાં દેરેહો, તથા ઉઝે, લાંબા સુખીનરનડરે કરેલા સંતોષામરક સુધારાને સગી હાથોથી બાબદોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. એ પુસ્તક ઘણી સુદર રીતે છાપવામાં આવ્યું છે તથા તેની બંધાઈ ઉપર પણ તેવજ પ્વાન આપવામાં આવ્યું છે.

કચસરે સિન્દ સ્તીમ પ્રેસમાંથી મંજાવી લેવી.

ૐ શપટેમહાર ૧૮૯૨, ૧૬

પુસ્તક ૧૬૫. ૧ (અંક ૭ મા.)

સ્ત્રી મિત્ર.

દર માસે પ્રગટ થતું, સ્ત્રીઓને સારથે વાતે ઉપદેશી
થઈ પડે તેવું માસિક આપાનું.

ૐ વાનારાં—પારસી બાતુઓ. ૐ

મુબઈ:

કથરાઈ તિન્દ સ્ત્રીમ પ્રેક્ષમાં,
ફામલ ઓસલ ગ્રેટેનાલે પાતાને મદિ ઓખું છે.
કીમત વરસ ૧ ના આંગે ઉપર રૂ૩;

૧૮૯૨ ૬ આના.

❀ સ્ત્રી મિત્ર. ❀

❀ સોં ક ણિ થું—આ ગ નેટ ૧૮૯૨. ❀

	સફે.
૧. ધર સંસારી કેળવણી—(લખનાર Two Old Maids).....	૧૪૫
૨. સાત લાખની મુનામાય—(લખનાર શ્રી. દાવર).....	૧૪૭
૩. સ્ત્રી મિત્રાચારી—(લખનાર ભઈચ).....	૧૪૯
૪. દીપ્ત મુલતાન—(લખનાર આલો).....	૧૫૧
૫. લેડી પ્રેમીદેવસીઆ રોલ—(લખનાર નવાબખાઈ આ. રોહ).....	૧૫૧
૬. જોખાનીસાની તાંદરાસ્તી લલચવાની રીતીઓ—(લખનાર ડ).....	૧૫૭
૭. સ્ત્રીની પાંચ લલતની શકતીઓ—(લખનાર દીનબાઈ).....	૧૫૮
૮. ધર કેળવણી—(લખનાર ખીરોબ).....	૧૬૧
૯. પઈસાપર પરવુનાર પાને સળુ ધીનું સેવટ—(લખનાર મીસ મેદેરખાનું કાવસલ દાવર).....	૧૬૧
૧૦. રાંધવાને લગતું—(લખનાર ખીરોબ).....	૧૬૩
૧૧. ખવેરીયાના રાત્રી છુડવીય બીજની છાંદગીની કથા—(લખનાર દીનબાઈ).....	૧૬૪

ગીરીમાં બાગ લેતી હતી, પણ પીરોજ, તેણીની માતાની નરમશબરી શીખામણ લુધી ગઈ ન હતી, કે કોઈથી નવ-તની પુરાકલ દલગીરી, એ એક જાતનું એકલપદાપણ છે અને તેથી તેણીએ મુળમાંથી પણ કાંઈ મનદ બધારે એવા વીચાર કરવાને બનતી કોશિશ કરીથી. યુગ મનદ માટેનાં વીચારો કરતી ન હતી, પણ ફક્ત દીનજાઈ સાધના તેણીના અભ્યાસના વીચારો કરવાની કોશિશ કરતી હતી, કે જેથી તેણી ભયારે ભયજીનાં હાથ હેઠલ પાછી બધ, સારે તેવણને મેદનત આપે નહી.

ફરીથી સાતમી જીન અને યુવની વરસમાંડેના દીવસ આવ્યો. ભયારથી તેણી મરચટ હાથમાં આવી રહી હતી, સ્વારથી તે દીવસને જેમ દીનજાઈએ પોતાનાં બચ્ચાંઓને શીખાવ્યું હતું તેમ ગંભીરતાથી બેઠાં શીખી હતી—તે દીવસ, કે જે શાંતપણમાં વીચાર કરવાને, તેમજ ઉપકાર અને ખુશાશી બતાવવાને અને દર વરસે તેઓ પોતાની હાંધી માટે વધારે અને વધારે જવાબદાર બનનાં હતાં, એ યુગાણે શીખવતો હતો—તે આખો દીવસ યુગ હરેશ કરતાં ઓછી ખુશાશ દીસતી હતી તેમાં કાંઈજ અજળ યવા જેવું ન થી. ગયાં વરસમાં ખરેખર તેણીને ઉપકાર અને જીવાશી બતાવવાનાં ધણાં કારણો મળ્યાં હતાં, પણ તેણીનાં જેવું દીવસ અને મન તે બનાવે દલગીરીનાં વીચારો વગર માફ કરી શકે નહી. દીનજાઈએ તેણીની આસપાસથી દલગીરીપર સાંદજ સુધી કાંઈ ધ્યાન આપ્યું નહી, કે ભયારે તેવણે તેણીને એક જીવાશી બારી આગમ ધણા વીચારમાં યુગાણે ઉભેલી બેઠી. ખુરશોહ તે બારી આગમ સુદેશમાં સુંદર કુશાનાં કુંડામાં પાછી સીપતી હતી. દીનજાઈ યુગ આગમ આસપાસથી ગયાં અને તેણી આસપાસ પોતાને હાથ વીટાશી વધારથી બેઠાં—

“મારી વાહલી યુગ, તે આજે આખો દીવસ ખુરતી ગંભીર અને ખુરતી સુખકાંડીથી વીચાર કીધો છે. હવે વધારે વખત એવા વીચારો હું કરવા દેવાની નથી. ગયાં વરસમાં દલગીર યવા જેમ બનાવે ધણાં બનાવ છે તે હું કહ્યું કહે છું, પણ તેમ હું ઉપકાર માનવાનાં ધણાં કારણો મળ્યાં છે.”

“દીનજાઈ માસી, હમણાં હું કાંઈ મારી આગલની ચાલને વીચાર નહી કરતી હતી—હું તો—”

“શું દીકરી ! જરાકથી અચકાવા વગર મને કહી દે.”

“જે બધાં માટે હું તમને આમારી છેજ તેને જરાથી બદલો હું તમને કદી કદીથી વાતી આપના નહી,” યુગે ધણાં જીરસા સાથે જવાબ દીધો, “જે દીવસથી હું તમારું મરગમ એક અસુખી, આમરી, નીરાધાર બન્યાં તરિકે—આવી હતી. સ્વારથી તે આજ સુધી તમેજો મારીપર ને મધ્ય અને બનાઈ કીધી છે, તે માટે હું કદલી દીસીબનની તમારી આ-મારી છેજ તે સાબેત કરી આપવાને હું કદી કાંઈ પણ કરી શકના નહી. મારાં બીચારાં પોતાનાં માએ મારી ધારતીમરી માંદગીમાં મને છેડી ગયાં હતાં અને તમે ફક્ત તનની નહી પણ મનની તંદરેસતી મને પાછી બસવાને શું નથી કહ્યું ?

મારી આસપાસથી તમને જે દુઃખ અને ચીંતા ઉતપત્ત થઈ હતી તે સમયથી લુધી જઈ રાત અને દહાડો મારી આમલ બેસી રહ્યાં અને ફક્ત મારી તનદરેસતી અને સુખ પછું મેલવવાનાં ઉપાયો અને વીચારો કરવા લાગ્યાં. અરે, દીનજાઈ માસી, તમારાં ઘેરમાંનાં બધાં માણસો પોત પોતાની ફરજે બજાવર બજાવી તેઓના ઉપકાર અને પ્યાર બતાવી આપે છે—હું તો કાંઈજ કરી શકતી નથી અને કદી પણ કરી શકના નહી. અરે મને મારેથી કાંઈથી થઈ શકે !”

“મારી વહાલી યુગ, તુને સીંદ અને ઊંદરની પાત યાદ છે ?” દીનજાઈએ યુગને ધણા વહાલથી પાસામાં લઈ તેણીને કીસ કરી પુછ્યું, “હું ઈછું કે હું કોઈ દહાડો જનમાં નહી સમગ્રજ બઝે, પણ તે સમય પતાં મારી વહાલી દીકરી, તું મારા ઉપકારો બદલે વાપવાની ધણી તકો મકરો, પણ એવા કોઈ વીચારથી તું તારા જીવને કંડારો ના આપ. તું ખાતરીથી માનજે કે પ્યાર અને વીધાસ શીવાય બીજા કાંઈ પણ બદલો તું તારી પાસેથી માંગતી નથી.”

તેવણ ઉપર બેઠાં હતાં, તેટલામાં પીરોજ હાથમાં એક નાનું બંદલ લઈને ઓરડામાં દાખલ થઈ.

“મમા, આજે તમારે વાસ્તે હમણાં પુણેથી આવ્યું છે, સાથે એક મીઠી પણ છે તેમાં જલકીથી નહી મેક્લવા માટે મીઠ બેનેટ માફ માંડે છે અને કપે છે કે ગઈ રાતેજ કમુશાન જીવન તે આપણને મકત, પણ કેટલી જોઈતી બીજાં મુબઈથી વખત સર આવી નહી અને તેથી તેમ બની શક્યું નહી. મુશ્કેલી એ બંદલમાં શું છે તે બજાવાને વાસ્તે મને એટલી તો મુશ્કેલી થાય છે કે તે હું પોતેજ આવીમાં લઈ આવી.”

“પીરોજ, કોઈ બીજાં વખતે તે બીજાં શું છે તે બજાવાને ના પાડી તારી એવી ચટપટ માટે તુને સખ કરતે. હમણાં હું તેમ કરી શકતી નથી, કારણકે તેમ કરતાં તો મને પોતાને પણ સખ થાય. આજે બંદલ મને આજે સહવાને જરર જોઈતું હતું, પણ હું ખુશી છજ કે આજેજ તે આવી પુર્યું. મારી વહાલી યુગ, તારા માસા અને હું તારી વરસમાંકે લુધી ગયાં નહી હતાં” અને આમ બોલતાં બોલતાં તેવણે તે બંદલ ઉપર તેમાંથી જીવસ ચુકવાનો એક સુંદર દાખરો બહાર કાઢ્યો, તેમાં યુગનું ધડીવાલ, સાંકરી તથા ખીજ જીવસો ને તેણીએ મેદની કાકીને વેચવા આપી હતી તે તથા દીનજાઈએ તેણી માટે રાખેલી ચોડી જીવસો હતી, પણ તે એવી તો સુંદર રીતે જોડેલી અને સાફ કીધેલી હતી, કે તેણી કદાચ ન તે જોલખી શકે.

“મારી દીકરી, તારી જીવસોનું શું થયું હશે તે વીશે તે કાંઈ દહાડો કાંઈની પુછ્યું નહી તેથી શું હુંને તે વીશે કાંઈજ ચટપટ થઈ નહી !”

“હું બજાવી હતી કે તે મારા કરતાં વધારે સારા હાથમાં હતી,” યુગે ખુશતા હોહો સાથે જવાબ દીધો. “મને લાગ્યું કે તે મારી પાસેથી કહાડી નાખવાની કોશિશ કરવા પછી મને તે ઉપર કશો હક હતો નહી.”

“મારી વડાણી સુન, હું જાણું છું કે એ જાણુસો ધણી દુઃખ ભરેલી આશોની યાદ આપે છે અને તેથી તેમાં વરસ-ગાંઠની એક ગેટ ઉમેરવા વગર હું તે પાછી તારે દબાડે કરશ નહીં” — અને આમ બોલતાં તે દાખરાનું ઉપરનું લોકલું ઊંચાડી તેમાંથી તેવણે એક સુનાની સાંકરી તથા એક સુંદર ઉમઠા કારીગરીની એકસેટની એક જોડી કઢાડી — “કે તેથી તે બેઠવા પુરી ભણે વીચારથી આગલી દક્ષીણી ભરી વાતો બુલી જવાપ. મને ફક્ત એક જ કશુલાત તારી પાસે લેવાની છે,” તેવણે ધણા આનુર પણ ધીમા અવાજે કહ્યું, જ્યારે સુને તેવણનો ઉપકાર માનવાની કોરોશ કીધી, પણ તેણી ફક્ત તેવણનાં ગણતિ વડગી રડવા ચીચાવ ખીચું કાંઈ પણ બોલી શકી નહી. “મારી વડાણી દીકરી, મને વચન આપ કે આજે જાણુસો મેચવાની તુને કદી પણ લાખય થાય તો પેદસાં તે મારી આગમ લાવે.”

“આશો દવે આપણે સુને આજે બધી જાણુસો પેદશીએ. મમા એને જાણી પેદશીએ,” સુન જ્યારે દીનઆઈએ માગેલું વચન આપતી હતી, સારે પીરામનએ એકદમ બુધીમાં આવી જઈ કહ્યું, “હું જેવા માણુ છું કે એ પેદશી પછી કદી લાગે.”

દીનઆઈ ઉઠ્યાં અને દસ્તાં દસ્તાં તેવણે સુના નકાં પર સાંકરી અને હાથમાં ‘એસસેટ પેદશી, જ્યારે પીરામન એકદમ ખુશાલીમાં જરાકથી અમકાયા વગર તે તાંબુણને અનુસરતી થોડીક કચીતાની લાઈનો બોલવા મંડી ગઈ:—

“એ હરીલી દુલ્હીનું ઘાસી નાશન,
તે હારદાન વાદલી વારાં કીધાં હોશન,
કીધી નેચાએ ટુને ખીતથી મોદી,
તેમોને જ તે ટુ નીવડી બોડી,
નામ વારાં સારાને લાગીન ખેતલત,
બીડીને શેઠ થાય તારાં શેઠ;
સોનાની સાંકરીના અંકડા છતાં રચવા,
સુંદરતેણીની જરાન આસપાસ તે ભેગવા,
પરચામાં ખીસાકી ભાંચરી પીઠી કીધી,
સુંદર સુવના ઢાળેવા તે બોલત દીધી.”

દવે આપણને મરચટ હાલ અને તેનાં સુખી રહેવાસી-એને હોય સદામ કરવી નોંધે. દીનઆઈએ પોતાનાં જ-શ્યાને આપેલી કેળવણી અને તેઓ મારેની કાલજ અને સલામતો બદલો તેવણને આ દુન્યામાં મૂકે છે યા નહી, મળી શરૂક તથા પટેલનાં કુટુંબનાં માથાપોતી કેળવણીથી તેઓનાં જન્યાંપર કેવી અસર થઈ છે અને આ વધુ કુટુંબનાં બાળકો દુન્યામાં કેવી રીતે આગળ વધે છે તથા તેઓનું બનીવ કેટું નીવડે છે, તે જાણવાને જો અને અમારાં પાંચનારાંઓનાં કાલજ ઉત્પત્ત થાવી હોય, તો અમે જોડી બુધીથી તેઓ જે હોયજ મારે ઈર્ષના હોય, તે અપીયું. અમે કશુજ કરવે છીએ કે અમારી વાની દહર પુરી થઈ નથી; અમે તો ફક્ત દીનઆઈનાં પોતાનાં કુટુંબની ધર કેળવણીની સીતાર આપ્યો છે. તેની અસર કેવી થાય છે, તે મારે ખીમ ચીતારની જરૂર છે અને જેવી ઉવટ અને સ-ચ્ચાઈથી અમે એક માતાના પ્યાર, ચીંતા, કાલજ અને જાનવડ મીત આપવાની કોરોશ કીધી છે, તેવીજ ઉવટ અને સચ્ચાઈથી શરૂક, પટેલ અને મરચટનાં કુટુંબમાં “એક માતાની કેળવણીને બદલો” ચીતારવાની કોરોશ કરીયું.

(સમાપ્ત.)

Two Old Mams.

સાત લાખની સુનામાય.

કરી સુનામાય, મારા છવમાં છવ છે, તેટલાં હું ટુને સફાણે પડેલી જેવા મા-શુચ. સુખીના જતાને બેઠેસત, તે બોદા-એ ધણીખી આપું છે, પણ આજનો વખત કેવો બુડો આખો છે, તે વીચા-રું નોંધે, મને તો જાણુસેલ મોતીશા ધણી સારો છોકરો લાગે છે, પણ — “શું માસીછ? કેવી રીતે ધણી સારો છોકરો લાગે? મં તેમને ધણી વખત કહ્યું છે કે ઉતાવળે પરણીને એકાંતમાં પડતાવું નથી, પણ પુરતી ખાતરી કરીનેજ બનીપના સાથી મેળવવો છે. તમા-રાન બોદોમાં ‘બુધીને જતાને બેઠેસત,’ એ ખરી વાન છે. પણ તેઓએ જે સવખતે મેળવેલું છે, તે કાંઈથી સારોજ કામમાં વપકાવ એવો મને બનીવમાં સમ્રાદ આપનાર ધણી હોય, તોજ મારા મુરખીઓની બેઠેસતમાં ખુરી થાય કેની? જેમ તેઓ કાંઈ સાથે લઈ ગયાં નથી, તેમ હુંખી લઈ જવા-ની નથી. તેથી અમારાં ખાનદાનનો પેસો સમારો ખરચાય, તેવોજ કેઈ સારા સખાનતી ખવાશનો દુરઅટક ખાવીકે હું પસંદ કરશ.” સુનામાયે વાંચતી જવાપ દીધી.

એ સદ્યુણી સુનામાય સોસીયોનાં ખાનદાનની એકથી વારસ દીકરી છે, જે પોતાનાં આવાંમસી અને તેવણની એક જવાન દીકરી દીકાં સાથે કોટેકોટનાં એક કુસાદે મકાનમાં રહે છે.

“હા, માયછ, સુનામાયનાં બોલવાને હું તદન મળતી થાવું છું.” દીકાં, જેણીની પોતાની મસીયન બેઠેનનાં જેવીજ ચીજણી અને સામેસ છે, તેણીએ સુનામાયનાં બોલવાને ટેકા આપ્યો અને અહીં માસીછએ એ વાત નાંખી દીધી, “તેટલાં એક ચારસી જવાન અડધા ઈમિછ અને આધા યાદુદી દરે-સમાં હોલમાં કામચ પયો અને પેચી બેઠ બાઈએને ઈમિછ દપ પ્રમાણે નમ્મો.

“કમ છો મારીછ, તમારાં મડગડ્યાં કોટની કાંઈ ખખર?” આ બોલનાર જવાન છોકરો નહી, પણ જાણુસેલ મોતીશા (પણ તેવણના પોતાના બોલોમાં બોદરે તો જેમ્સ મોતીશા) હતા, જેવણે મોતશા તળાવપર રહેતા હતા, તેણે આવતાને વાર મારી આગમ ખુરશી ખેંચી ખખર પુડી.

“અપણે શું કરીયે બા, ખખર ને અંતર, આજે સુના-માય ને દીકાં કંઈ ‘કવમુરે દિન’માં લાંગીને બોલે, તે સમ-જ્યે છીયે.” મારીછ આજે પારસી જંગમને તીચેથી ઉપર સુધી નોંઈ દરખાનાં બોલો.

“સારે હવે તમે બોલો બાઈઓ, કે તમારાં યુગ્મજાતી પેપરમાં શું વાંચવા ભોગ આવેય?” જેમ્સે પુછ્યું, કારણ તે વણ યુગ્મજાતી પેપર સાથે માથું દુખે, તેવા ન હતા.

“આજ કાલ ‘કયસર’માં કુમ્મલાકાકા ઘણું જ દીક અને યાતુ વખતને બંધ બેસ્યું હશે છે.” હીલાંએ આગળ ચલાવ્યું.

“હત તેમાં શું? પણ તમે ડરખીની સરતમાં પેલો ‘લાન્-લેસ’ થોડાંએ દોઢ લાખનો ગાંડડો કોઈ ગરીબ હોકરને લાવી આપ્યો છે, તે વાંચ્યું કે? કેવી ખબર છે?” જેમ્સને કુમ્મલાકાકાનો જોશખ નહીં પસંદ પડવાથી વાત ફેરવી તોલી.

“જમશેદજી, તમારાથી થોડાંએ બેંગ્લોર અને હૈદરાબાદ ગયા હતાની?” હીલાંએ યાદ આપી.

“આરે આજ કાલ કરતાં ત્રણ વરસ યયાં, મારા હીરા જેવા થોડાંએ પાછળ પડેય. આજે ત્રણ વરસપર મારા સૌર અડીએ પુણામાં પહેલેા આવીને ગવરનરત્ન કપ લીધું હતું, પણ સાર પછી હમ્મરોનાં ખરેએ એકથી થોડો છતતો નથી. તે હવે શું કરીયે? હવે તો પુણાની આવતી સરતપર નસીબને ચોરવેય છે.” જમશેદજી જાગ્રતાએ આસસ કીધો.

“જમશેદજી બા, હવે તો ગામેગામ ફરવા કરતાં પરણીને ઘેરવાનાં યઈ જાયો.” માસીએ બમરડો યુગ્મજા, પણ સુનામાય અને હીલાંને તે ગમ્યું નહીં. જમશેદજીએ કાવકે મોટું જવાબ આપ્યો કે હવે તેજ વીચારમાં તેવણ હતા. “માસી જુલોની—”

તેજાંજ નેહરે આવીને એક ચીડી સુનામાયનાં હાથમાં યુગ્મ. “એ કોણની ચીડી સુનામાય?” માસીએ પુછ્યું.

“દોરાબશાહ દમ્બાની, તેવણ હખેય કે હું આજે તમારો હીસાખ લાવશ.” તેણીએ ચીડી વાંચી કુંકમાં કહ્યું.

“એ દોહુ દમ્બાએ શું ધોરેય? કલમનું વહીતરું કરતાં બસ કંડાતોજ નહીં કે? એને કહો કે મુંગો મુંગો દમન જઈને કોઈ બાપીકાં ખેતર હોય તેની ઉપજ નીપજ કર, બાપી મુંબઈમાં એના જેવા ગામડાઓનો દહાડો કોઈ દહાડે ઉધરે નહીં.”

“આરે બીચારો એક મારગી ને કુંજરો તો દેખાયય.” માસી વચ્ચે પૂર્યો.

પણ પેલી બેહુ માર્ગોનાં ચેદરાપર સાફ કચવાત દીસેા હતા.

“જમશેદજી, તમેને ખબર નહીં હશે કે મેશરસ જેમ્સ હાઉટનની કંપનીમાં દોરાબશાહ હમણાં મેનેજર થયાય અને ત્રણસોનો પગાર છે અને વલી ઉપરની દલાલી કાંઈ કંપનીનાં કાપદા પ્રમાણે મલેય, તે જુદો. સારે તેવા એક ચંદ-ધને દમણનાં યુજામાં જવાની શી જરૂર?” હીલાંએ જાગ-જાની ખાતરી કીધી.

“બાપીકાં ખેતર અને જમીન એ બીચારની હતે તો એ જવાન વસી એટલેા તો ખતી અને ઉલેયોગી છે કે તેને સુધારવા અને વધારવાને તે સુકો નહીં, પણ તે કે તે સર્વે સુધુકરોનાં હાથમાં પડીય અને ત્રડીઓએ એ ઉતરમાં આવે તેટલાં સર્વે વોસગે કરી દીધુંય, તોપણ દોરાબશાહ નાખી દેતાં મહીને દહાડે ચારસો રૂપ્યા કમાએય” અને તે

સાથે એની લાપટી અને પ્રમાણીક નોકરીનાં બદલામાં એ આપીસતો વડો બાગ્યો જેમ્સ વેલાત જશે સારે એને બાગ્યો કરી જશે એમ સમજાયય.” સુનામાયે સમજ પાડી.

બીચારા જમશેદજીને આ વખતે મરમી પડી આવી અને તેવણ સેંટરી ખમરતા રોમલે પોતાનું કપાલ તુછું અને બંદો તેની મુલાકાતથી ખલાસ થઈ.

“એ જી ભારેા જમશેદજી ઘણો સોવામનો છે જો. જલે નરો નરો મગોલ.” માસી તે જાગ્રતાની એકાદીને વખાણવા વગર રહ્યાં નહી.

હવે દોરાબશા દમણા કોણ છે તે વીશે જાણ્યું નેહરે. એ લાપટીસો જવાન નાનપણથી મા આપ વનાનો પોતાની જુઈ બેગો યુજઈમાં આવી વસ્યો હતો. એના બાપની જમીન અને જમીન વગર દેખરેખે પોરચુગીસ સરકારનાં હસ્તકમાં ગઈ અને બાપની પુછ સાહુકારી અને ત્રડીઓના હાથમાં ગઈ, જેમાંથી કોઈ તીરછવ મુસારો એ જવાનને ખસતો હતો. કંઈક પુરતી કેળવણી લઈને દોરાબશાહ નાનપણથી જ ઉજેજ વેપારીને લાં નોકરીએ રહ્યો, જ્યાં પોતાની ભલી ચાલથી પોતાનાં સીતારો સારો ચાલો મેલ્યો. વલી દોરાબશા સુનામાય ને લાં જોશખણ પડેલી હોવાથી, તેણીનાં ઉંમરતેનોથી એજ જવાન હીસાખ રાખતો હતો, કુંકમાં તે સાદો અને સાલેસ હતો, આજના કંડકા પારસી જાગ્રતાઓમાંનો તે ન હતો. આપણું મારીને તે કોઈ કોલેજો ગામડાંયજ નજીવતો હતો, તેવણ સુનામાયને એમજ સમજવતો કે જમશેદ જેવો વાંદ-ચીતમાં હોશવાર ને વળી સોદામણી વર પસંદ કરવો. પણ એ સદ્યુણી વીચારવંત હોકરી જાણતી હતી કે આજ કાલ જે આઈની દોલતના દલ્લા પર આખાખાહ જવાનો પરજુવા નીકરે છે, તેમાંજ આ જમશેદ મોતીશાથી છે. તોએ પણ તેણીની ખાતરી હતી કે કંઈ આખી મુંબઈનેજ એ “બેન્કા” લાગે હતો નહીં, આએ પચરગી મુંબઈ નગરીમાં એવા પૈસા પર પરજુનારથી જેમ રહે છે, તેમ વળી ઘણાંએક માએનાં યુત અસરાકજનાઓનો કાંઈ ટોટો નથી. જેમ મોતીની સીપમાંથી એક સરખા ઘણા મલતા નથી, કોઈ સરસ ને નમુનાદાર નંગ નીકરે છે તો કોઈ ખોડ આપણનાંથી ભલી આવે છે, તેમ આ મુંબઈ શહેર પોતાના પેટમાં તરેહવાર રંગ રખે બાસીયતનાં માણસો રાખે છે. સુનામાયે છુપે નામે એક ચીડી લખી કહાડી જેમાં હીલાંની સામેલ કહે—

મી. જમશેદજી જાગ્રતીરછ મોતીશા જોજ—

જત સાહેબને અરજ કર્ય, જે કોઠમાં તળાહની પોલમાં રેખલજ તોંતરાનાં પચમાં પહેલા માલના પાછલા ચોરકમાં એક મરીજ બચરાલ વીધવા બાઈ ઘણી બીમાર છે. તેણીનાં નાનાં જન્મ્યાને આજ કાલ પાલનાર કોઈ નથી, તેથી તેણીને આપ સા-હેજ કાંઈ મદદ કરશે એવી આશા છે.

સઆવત.

એજ ચીડીની એક બીજી નકલ તેણીએ દોરાબશા પર પણ મોકલી. ત્રીજે દહાડે ભલી સુનામાય પોતાની મસીયન બહેન હીલાં સાથે ઉપલીજ વીધવાને લાં ગઈ. તે સાંકડાં માલ-

ના અધારા મોરડામાં તમામ કંચાસતનોજ દેખાવ હતો. “ખરેખર આપણાં પારસીઓમાં ને પેલ્લી સખાવતની દા-
વત નેશો તો આ ગરીબોને સસતાં હવા વાતાં મકાનેલીજ
છે,” પેલી બલી બાનુએએ આરોપ કીધો. તે વર્ણવાએ
પોતાની કંઠાણી કહતાં જણાવ્યું, જે કાચેજ કાંઈથીયારા પા-
રસીએ મારી દાદ લીધી અને મારે વાસ્તે દવા, પાંડ, બીરકીટ
વગેરે મોકલી આપ્યું, એટલુંજ નહીં પણ ઈરાનીને સાંધી
છોકરાંએને સાઈં ભોણું મોકલવું કીધુય. ખોદા તેવું મહું કરે
ને મારી દુવાથી સુખી થાય, હવે હું જરા સાંછ થઈને પછી
તો મારી નોકરીએ જવસ. “તે બલા પારસીએ પોતાનું નામ
કાંઈ કહ્યું હોશેની?” સુનામાયે પુછ્યું.

“નદીજ નામતો કાંઈ નહીં કહ્યું” પણ દેખાવે તો બીયારા
સાદા અને સાદેસ દતા. સાંધી સુનામાયે તે વાંધવાને દીઠાસો
દઈ રત્ન લીધી.

જમસેદજ જાંઘવા પોતાના વેપારમાંથી એટલે મેર જન-
રની ઉકસ પાકસ લેધને ઘેર આવ્યા, સારે તેવને પોતાની ટેખ-
લ પર એક ચીડી પડેલી નેઈ તે ઉખેડીને વાંચતાં તેવનનાં
બધાં ચઢક્યાં.

“હટ, “નોનરનસ,” આજ કાલ એવર કેટલાકોને વેળું લાગ્યું,
વીધવાઓનાં ફંડમાં મસો ને પારસીઓની કંચાસત વધી ગઈય.
એવા જ્યાં જવો લાં રોડાર, અર્દા કોણુ જવો દેવા તલાડા
જાંએય તેની કોઈને યોડીજ ખખર છે? આજે વરસોથી
ઉમેદ બાંધી બેઠો છે, કે પેલી સાત લાખની સુના સાયે નહીં
ધાય તો પરણીને પૈસે ટકે સુખી યાડ. રોડાર તો ધણું
પુશી દેખાય છે. પણ આજકાલની દુકાનીઓ નકામી ડહાપણ
દોહાવે છે. હવે આપણાં સોલીશકેનાં સુનાખાઈજ સખાવતમાં
નામ કહાડ્યા નીકળ્યાં છે અને એની ગમ કાંઈ મચક આ-
પતાં નથી. વળી વેપારમાં વાંચાથી પુરી સાવચેત થઈ ગઈ
છે. પણ અર્દા કોણુ એવાંઓની “કર” કરે છે, એવાં સે-
લેકડો કુચવાકા ને બેહેલીકા કાંવ નહીં લખતા. હવે
આપણેની સુનામાય તરફ દલી જઈને એક વખત લગન
નહીં કરાવી દઈએ અને જનમના નર્મીત થઈ જઈએ. આપી
આજકાલ નસીજદેવી તો રૂઠેલી છે.” એ આપણા જમસેદજ
જાંઘવાને. મનન વીચારો હતા.

પણ તેવણને યોડીજ ખખર છે કે પેલી વીધવા બાઈને
મદદ કરનાર સખેજ પીતે દહાડે સાત લાખની સુનામાયે
પોતાનું ભપીવ નહીં કીધું છે, જે જવાન કોઈજ નહીં, પણ
દોરાજસા દખણો હતો. બ્યારે એ વાત પેસા આજીની દોત્રત
પર દીવાલી કરનારો જણાઈ, કે તેવજ અદારમા ઉપડી
મયા અને આ નેકજખન લોર” એકમેકનાં સુખમાં જનમનું
સુખી થયું, તેમજ ગરીબોની દાદ લઈ હુપે દાયે સખાવત
કરતું રહ્યું.

દી. દાવર.

શ્રી મિત્રાચારી.

પણ કાઈ કાઈ વખતે નેઈયે હીયે, કે
કુંવારાઓ ધણી વખતે દોસ્તીનાં ગાંઠો
બાંધવા ધણા તૈયાર હોય છે. પછી તે
મોરત હોય આ મરદ, જે ને કે ધણી
વખતે ઉમદ, બીનસાધી અને સામી
હોય છે, પણ કાઈ વખતે હસવા નેજ
અને નેખમ બરેલી હોય છે. કારણ કે
બે સ્ત્રીઓ, જેને અયપણ પસાર કીધું
હોય અને તદન બરજીવાનીમાં એકમે-
કમાં તદન મરાજી રહે અને જોડેમાં પુણ કાંઈકોએ અ-
ધવા કહ્યા કરે, તે સાધારણ અક્ષતને એટલું તો નાપુશ
લાગે છે કે બ્યારે તે બેવકૂફઈ ઓછી થાય છે, સારે ખરે-
ખર તે મોડું લાગે છે. પણ ને બે સ્ત્રીઓ નેઓને પ્રદાએ
અતલગમાં સગાં, ભાઈ અથવા બેદન કાઈનીથી બહેસ કીધી
ન હોય, અને તેઓ મન મોડું કરી દુન્યામાં ફરે, એકમેક
પર ખ્યાર કરે, ટેકા દે, દીકારો દે અને જે સંખમ બેહેનો
કરતાં વધારે હોય, તે દેખાવ મારે કહેતું નેઈયે કે ખરે આ-
બદાર અને નેજાને અનપસદ લાગે છે.

એક જુવાન શ્રી અને મરદ વચ્ચેની દોસ્તી ધણીક વખતે
સ્વચ્છ અને ભોલી હોય, તોપણ તે અખતરો મુશકેલ અને
સારવાર નેખમભયો હોય છે, એટલે તો નેખમ બરેલો કે
અરથી દુન્યાં તે માનવાની નથી. માખાપો અને વાળીઓ
પુરતી રીતે, એક જુવાનયે ને તેઓનાં ધરમાં આવતો
દશે અથવા તેમની જુગસુરત છોડીઓ દાયે કરતો હશે. તો
અડચણ હશે અને વાળખી રીતે હેઠેકે કે “આવે તો સારી
ધારણથી આવે, નહીં તો કદી આવેજ નહીં.” એટલે આખાં
કુટુંબનાં મીત્ર દાખત અથવા જોતખાંણ પીછાંબુનો હોય
તેમ, પણ ખાસ એકરીનાન મીત્ર દાખત નહીં. ને કે
તે બીયારો જુવાનીઓ, કે જેની આપક પુરતી ન હોય,
અથવા જેને પરજુવાનો પીસાર હોય અને દુકત દોસ્તી બાં-
ધવાનાન વીચારથી પચ્યાં બરતો હોય, તો તેને અડ બારી
પડી જાય છે. તોપણ આ ઉપાય સીધી ડહાપણમયી તેમજ
સરસ છે.

એરતો વચ્ચેની મીત્રાચારી અલગનાં એવાં નેખમથી
મોકલી હોય છે, તોપણ તેમાં એકસ જાતની નેખમદારી તો
છે. બે સ્ત્રીઓ વચ્ચેની મિત્રાચારી કદાચીતજ લાંબો વખત
ટપી શકે છે. આ પુશી સમ્યાહ છે કે જેઓ પોતે સાચાં
અને પ્રમાણિક હોય છે, તેઓનેજ મરા મિત્રા મળી શકે છે.

પણ એવાં લોકાના સંબંધમાં તમે આવો, કે જેઓની આખી જીંદગીના દુઃખ અને ફેરફારને છતાં પણ યોગ્ય ખરા મિત્રો રાખેલા હોય તે છતાં તમેને પણ વધારી રહે; કારણકે મિત્રાચારીની પુષ્ટી બાબતને વરસો નોંદર્યો છે. જે તેઓ પણ ખરે જોઈ મિત્રોની અથવા દુઃખાની ફરીયાદ નહીં કરે, જે માંના સખા લોકોના કાંઈ કાંઈ ભ્રમા મરદ અથવા અંતિ દુઃખેશાન ખોડું બોલાતાં નથી. અગર તમારી પર જે તેઓ બેઠા પ્યાર ન બતાવે અને તમે છુટે દીધે નેટકું હેત કરો, તે કરતાં રતી ભાર પણ વધારે મારે નહીં, કદીથી કાંઈની બાંધાંજી વગર ખીન્નઓની વાત તમારી આગળ કરે નહીં અને જેમ તમે, ખીન્નઓની આગલ તે તમારી સઘલી વાત કરે, તે ધીક્ષારી બુઝો, તેમજ તેની કરે—સારે ને સારેજ તમે ખાતરી રાખજો અને એવા મિત્રો જ્યારે તમને મને સારે લોકોના ઈસકારની માફક મજબુત કરી તમારા દીક્ષમાં તેઓને રાખજો.

કદીથી તેમણે જવા દેતા ના, કોઈ જાતના ફેરફારથી તે તમારી આગળથી ધસાઈ જાય તેમ કરતાં ના અને તેઓની જગ્યાએ નવાને આવવા દેતા ના. તેઓ સાથે ધણી ધીરજ રાખજો, જેમ તેઓ તમારી જુલુક મલાવી લે, તેમ તેઓની તેઓ સાથે કરજો, અંતજાણણે થતા તુલકાર, બેદરકારી, અથવા ગુસ્સો જે આ દુઃખમાં સર્વે સોસે છે અને કરે છે, તે સમજી મલાવી લેજો. જે આગળ કહ્યું તેમ ખરી મિત્રાચારી નું મુખતવ જે વગર તે ટકી શકતી નથી, તે પુણી છુટાપણું છે. એક વખત મિત્રાચારીની ખાતી થઈ, સારે તે પ્યારની માફક હંમેશાં ટકી રહેતી નોંદર્યો, પણ તે તેમ ટકી શકતી નથી; આ સંસારી દુઃખાનાં સુખ દુઃખમાં ધણીક સાચી મિત્રાચારી ધીમે ધીમે જતી રહે છે અથવા તે બેઠ તરકવાલા, જેમ સાંપ પોતાની વર્ણી કાંચલી ઉતારી નાખે છે, તેમ તેઓ એક મેકને બેરતી નાંખે છે—તેને આ હું ખીલને કહું છું કે સાંપના બેવા ખવાસ માણસે લાચું પડે છે—આ સમજાઈથી એટલી તો સાધારણ છે, કે દલગીરીથી તે કષ્ટિય કરવું પડે છે. પણ સાં એક ત્રીજી ખરી નીના છે તે તેનીજ દલગીરી બરી અસાધારણ ખીના જેને યાદ કરવી નોંદર્યો; આપણે એક મિત્ર બોલી દીએ—પણ મિત્રાચારી બોલી શકતાં નથી, અથવા તે કદીથી બેઠવાતી નથી. દેખાડતી રીતે કદાચીત તે હસ્તી બોગવતી ન હોય, પણ જ્યારે પહેલેથી આપણે તે રાખી હોય, સારે દંમેજ સુધી રકશે, એમ માનતાં હતાં, તેથી તે હોય તેમજ સમજવું નોંદર્યો. તેની કરજો, તેની ખુશાલીની માફક જતી રહેશે, પણ તે મિત્રોના આપણી પરના વીશ્વાસ અથવા કષ્ટિયારી સાર પડી તોડવાનો આપણને કરશે હક નથી. અર્દામાં એક ફરીયાદ છે, જે મારે ધણી દલગીરી સાથે અંતિઓની સાંમે લાવવી નોંદર્યો, જેને મારે પુરણ કરતાં અંતિઓનો વધારે વાંકે છે. આપણે મુખ વાત મનમાં રાખી શકે છીએ—હું સમજા કષ્ટા છતાં સોગંદ લઈ હકી શકું કે આપણે તે રાખી શકે છીએ. પણ કયાં સુધી જ્યાં લગી તે આપણી પર બરસો રાખનાર એક મિત્ર છે

સાં સુધી, અગરને તે સંબંધ તુટે કે કપ દેતું કે તે બહાર નીકળી પડે છે। નાંદા અથવા કજીયાથી નહીં તે કષ્ટ તરી, નહીં તે સાર પડી વગર વીચારે અને તે વખતે સે-લવાઈજી જુદી બંધાયે છે, કે જે જલદીથી રૂઝાઈ જતે, તેને સાર હંમેશાં ચીને બોલાયે છે, અને થાયે છે, તેને મારે કાંઈ-બી બાંધે મક્કતો નથી. બોલાયેલી મિત્રાચારી જે એકસ થાય અને હવે તે વધારે વખત હસ્તી બોગવવાની નથી એવું માલમ પડે તે અંબીકઈથી તે મુખમુખ દાદી નાખતી નોંદર્યો.

ખાતુઓ,—ગ્રીષ મારી બેઠેને! આપણી દોસ્તી સાચી હોય કે ખોટી, સમજી હોય કે મુર્ખ, મુવેલી હોય કે જીવતી, તોપણ તેને પચીત રાખતાં તો આપણે શીખવુંજો નોંદર્યો! આપણી કરતાં તે મારો એ બાબદમાં ચલતા છે. એક ખરો અંતરજ પુષ્ટીથી અથવા બેદરકારીથી પોતાના દોસ્તને વીશ્વાસપાત કદાચીત તે વખતે નહીં તે સાર પડી કરશે. વળી તે પોતાની ધણીખાણીને પણ કહેશે કે “હું તુને આ કદી શકતો નથી—અને આ કહેવાનો કાંઈ હક નથી.” અને તેણીમાં કાંઈથી સારી લાગણી હોય તો એમ કહેવાને મારે તેણી તેને વધારે ચાહશે અને માન આપશે. એક મરદ, જેના દોસ્ત બોલે વખત આગમય તેને મનથી સરસ હતો અને અંતિઓની માફક જ્યારે દોસ્તી તુટે છે, સારે કવચીતજ તેને મારે ખરાબ બોલે છે, જે ઘટવું કહેવાનું હશે તે બોલશે, પણ એક બોલ વધારે નહીં, બાકીનું સમજી મુખકીદીમાં દાદી નાખે છે, જેમ કીધાથી સખળી બી દુર થાયે છે.

અરે! બધું છતાં અંતિઓને પોતાની મિત્રાચારીનાં જે શીખવું નોંદર્યો તે સુપકીદીની પચીતાર્થ છે—બહારનાં પ્રમાણમાં મુખકીદી, જેર ઈનસાફીની વચ્ચે મુખકીદી અને વારંવાર એક ખીન્નની વચ્ચે મુખકીદી નોંદર્યો. એક મિત્રને સીધી સરસ સદચુક તેની જીમ બંધ રાખવામાં છે, બેનું આ ખીજ નીતીની માફક હદથી જીવાદા હોય તો તેપણ જીવ બરી થપ પડે છે અને કોઈ વખતે તુકસાર કરે છે, તોપણ છુટી જીમ કે જે અરણી કજીયે, જેર ઈનસાફી, અપમાનનું મુળ છે, તેના જેટલી બંધવાર ઈન કરતી નથી.

દરેક જીવાન કે ધરતી અંતિ મિત્રાચારી શરૂ કરતી વખતે, જેને તે મિત્ર કહે છે, તેને તે એત્રકાળ લાપક છે કે નહીં, તેની સંભાળ લેવી નોંદર્યો, જે તેમ હોય તો બરોબર વીચાર કરીને આતુરતાથી તે વધારવાની અવશ્યની છે. તેણીના સઘળાં જોર ને મુખ સાથે તે બોલે ઉપડવાને તૈયાર રહેવું નોંદર્યો અને બીજું એક તેણીની મિત્ર ગમે એવી નીવડે, તોપણ એવાં અન્ય દેવા કરવા નોંદર્યો કે તેણી પોતાને ભાગ સારી રીતે કરશે અને પોતાની દરજ્જા એખતી ને ખસ અંતઃકરણથી બગવશે. ખરેખર સઘળા બહારના મુખમાં સીધી બોલે મુખ તો તમાકે દીવ વધાદાર, માણસ, ખરી, લીલી સુકી પડેલી તેવી સહી આગળ બોલી શકે તે છે અને જે વરસો જતાં ધરવાને બદલે સાચું વધે, ખ્યાર ને આભાર સાથે તેણી યાદ કરે કે “મારી એક સાચી મિત્ર છે.”

૦ દીપુ સુલતાન. ૦

મકરંદુ રહયું.

પુત્રી આ ગોડી શેઠાર કરવા જતી થાતી ખરખરજ ધણી રળીઆમણી અને બપડાદાર લાગતી હતી. નબદીક પા માણજ નેરસો પાણીનો બાગ તેનાં બસ કરે એવી રીતે ઘેરી લીધી કે તેઓનાં હાથમાંથી કાંઈબી છટકી જવા પાત્રે નહીં.

કેટલોક વખત વેર તો તેઓને કાંઈ પણ ચીકાર મથ્યા નહીં, સીવણ કે યોગ્ય ગરીબ દરજી નેઓ ધીમારાં આ શેઠારીઓના હાથમાંથી પોતાની બચાવ કરવા જતાંજ નજીબ રોસત થતાં હતાં. તરદવાર કદ અને રંગનાં જુદી જુદી જાતનાં પછીઓ એક આ ઉપરથી બીજાં કાંઈ ઉપર ઉડી, શેઠારીઓને મેદનત તેમજ રસુજ આપતાં હતાં. પણ અલાર પછી તેઓનાંજ એક પણ સપામણ ન હતું.

અને તેઓએ ધણી વખત રાહા નેજા પછી બે લીકાજ રીંછોને બચાવ ભારતાં તેઓનાં કાલરમાંથી બહાર આવતાં નેજાં અને પચાસ માણસોએ તેઓની પુઠે લાગી, આ બધાં દુર જનવરોને ધણી મેદનત સાથ નાસ કર્યો.

તેઓ ચોક્કા આગળ ગયાં, તેટલાં તે શેઠાએ એક હાથે ટકડો નેજા, કે જેની ઉપર કેટલાક હાથીઓ એકઠા મથ્યા હતા.

“ચોક્કા?” સુલતાન બોલ્યો, “અગે પોતેજ એખાસા એ એનો નાસ કરીયું.” અથવા તો બીજા ચોક્કાઓનીજ મદદ લઈયું. ચાલ ખાન અને ડું ખીર સાહેબ અને આ સમજદ મહુર. નેજાએય તો તરો અને કેવી જાતની મદદ કરી રા કોણ. નેજાજ તો કાસમખી દવે અને ખતાવ કે તરામાં નેજા રકિવાની કેટલી રાકતી છે—બીસમીસા?”

“બીસમીસા! તેઓ સપજાં સાથે બોલી ઉઠ્યાં અને પોતાના હાથીઓને પેલી જગ્યા ઉપર ધરવા લાઈ ગયાં. તેઓ ચોક્કા વાર ગયા નહીં, તેટલાં સુલતાનોએ હાથી હાથર કે જે સંવંધી પેલેઓ જતો હતો તેને પોતાની સહેજ કાંઈ ઉપર કરી અને ધીમે સાથે એક યુગ ખારી, જે પરથી માલમ પડ્યું કે તેઓની આગલ અથવા પાછલ કાંઈ પણ છુપાયું હતું.

“શબાસ હાથર?” સુલતાન બોલ્યો, “તુને આજે ખરેખર સરસ ખોરાક તમશે. ચાલ મેઠા દેખાસ ચાલ!”

તે ખીરી પ્રાણીએ જલજી સમજ્યું આજે તેઓ વધારા કંઈ અને મહાવતના કાંઈ પણ હોઝમ વગર પોતાની કાંઈ વધારી.

તેજ વખતે એક બંદુક ફેડવામાં આવી અને તરતજ તેથી ફાટી યયો, કારણ કે બે ધણાંજ યુગસુરત દેખાવાનાં વાણે સાંધી કાઢીમાંથી નીકળી આવ્યા. તેઓમાંજે એક થોડો વખત હાથે રહી ગયો અને પોતાની ધુલડી દીલવતાં મગરૂરી સાથ પોતાની સામે ઉમેજા હાથીઓની કારને નીકાલવા લાગ્યો. બીજો સાંધો નાહસી જવાની કોશિસ કરતો હતો, પણ તેની પછવાડે એક ગોલી તાકવાથી તે પાછો ફર્યો અને બપડર બચાવ સાથ પોતાની આગળના હાથી ઉપર દુમસી કર્યો. થોડી બંદુકની ગોલીથી તેઓએ તેને જખમી કર્યો અને પછી ચોક્કા જલજી તે નાહસી જતો હોવાથી તેની પુઠે લાગા.

કાસમ અને ખાન પણ તેની પુઠે જવાની તૈયારીમાં હતા, પણ તેટલાં વિદલાનું ધ્યાન સુલતાન તરફ ખેંચાયું. સુલતાને પેલા બીજા વાપ ઉપર ગોલી ફેંકી તેને જખમી કર્યો હતો અને બીજા મારવા જતો હતો, પણ ગોલી વાધને હાથગાળે જલ્લે બીજે કેલોજે જઈને પડી અને તે હવાંબ લાકડાઈ જઈ સુલતાનનાં હાથી હાથર ઉપર ઉઠાશે મારવા ગયો. હાથી તેની સાંધે ધણી મજબુતીથી લડી અને નેજો વાપ તેને ગમે વચગવા ગયો, કે તેને લાલ મારીને નીચે તેડી પાડ્યો, પણ તરતજ તેને ઉમે પકડે તે હાથીના પગ પકડ્યો અને પોતાનાં સપજાં બજ સાથ તેને ચીરી નાખવાની કોશિસ કરીથી.

ફેડવામાં સુલતાને બંદુક ફેડવાની કોશિસ કરી, પણ હાથર એમથી તેમ પછાડા ભારતો હોવાથી ફરીથી તે તેમ જુદી ગયો. કાસમ તરતજ આગલ ગયો અને બીજાએ સાથ તે પણ બંદુક ફેડવાની તક સોંપતો હતો, પણ તેઓ તેમ કરતાં હતાં તેટલાં એક હાથી અને મજબુત દેખાવાનો સી પાદ—કે જે સુલતાનની નજરમાં બંદાદુર દેખાવા ખરે મોતની પણ કદમકર કરતો ન હતો, હાથમાં નાંગી તલવાર લાઇ લાં ધરશે આગ્યો અને પેલા વાપની પીડપર એક સરડાં ગયાતો ગયો. તે હવાનનાં દીકમાંથી લોહીની ધાર વેદવા લાગી અને પોતાનાં હાથમાંથી ચીકાર છોડી તેને બપડર અને દીક ધુજલવાર બચાવ સાથ પાછું ફરીને નેજા અને પેલા સીપાદપર ઉઠાશે ગયો. તે તેની સાથ મરજનગીથી લડ્યો, પણ થા તો તેનામાં કાઢી ચાલાથી નહીં હોય, થા તો તે વાપમાં દરવી જવાબ નેજા હોય, કારણ કે પેલા હવાન આગળ આ માણસનું કાંઈ પણ ચાર્યું નહીં. એક પગકારાની ખરે વાપે તે ગરીબ બીચારા બંદાદુર માણસને પુરો કરી નાખ્યો. હવે કાંસમને એક સારી તક મળી, કારણ કે નેજો વાપ પેલાને ખેળાં કરી ઉઠવા જતો હતો કે તરતજ તેને બંદુક ફેડી અને તે હાથરના પગ આગલ તરખર ખાસને પાર્યો. તેનું મરતી વખતનું હાથ એજીલ કરવા હાથર હાથીએ એક “દુનબોલ”ની માફક તેને પોતાના પગ તરફે રમડી નાખ્યો.

“બજ, બજ! બરકા હાથર” સુલતાન કે જેને પુરતો આ ચકા સાચા હતા તે બોલ્યો, “બજ, બજ, હવે એ મરી ગયો.”

છે-અને તે માટે આપણા પેલા દોસ્તનો ઉપકાર માનવે ને-
ધવે, કેમ હજી તુને સંતોષ નથી મળ્યો. આજ સારે તુનેથી
જરા ધુશી કર્યો” અને તેને ફરીથી પોતાની બંદુક ફોડી.
દેખાઈ રીતે તેથી હાથેર સંતોષ પામેલો જણાયો, કારણ
કે યોગ વખતમાં તે શાંત થઈ ગયો.

જ્યારે માહવત હાથીનાં પગપરનો જખમ તપાસવા નીચે
ઉતર્યો સારે સુલતાને પેલા બહાદુરે મરણ પામેલા માથુસ
નીચે થોડી ધણી ખમર કાઢી, પણ તેને સાં કોઈ ઓહખતું
હતું નહીં. તે ગરીબ ખીચારાનાં શરીરને એક હાથીનાં નાખ્યું
અને હાથીને કાંઈ પણ ગંભીર ઈર્લ નહીં થયેલી હોવાથી
તેમણે સધળાં પાછાં આગલ વધ્યાં.

સાલતાં સાલતાં સુલતાને કાસમને સુધારકજાદી આપી.
“આજે જવાન તું” આજે મને ધણો કામ લાગે છે. ને તું
નહીં હને તો મારા હાથેરને સખત જખમ થયા હતા, પણ
ચાલો હવે સધળાં ઉતાવળ કરો. વળી આગલ સાલતાં આ-
પણુને કાંઈ મલશે.”

અને ખરેખર તેમજ ધણું. જેમ જેમ તેઓ આગળ વધતા
ગયાં, તેમ તેમ શેકાર કરવા લાયક જવાનો પણ તેમને વ-
ધારે મલવા લાગ્યાં; ફરીથી એક રીંછ તેઓની સામે ધણે
અને આગલાનીજ માફક તેઓ પણ ચૂરદા કરવામાં આવ્યો.
આસપાસ એમથી તેમ બંદુકો કુટવા લાગી અને તેમ કરતાં
એ માથુસોને સજ્જત જખમ પણ થયા.

તેઓ જ્યારે ખીણની નજીક છેડના બાગપર આવ્યાં, કે
સુલતાન એકદમ ઉભો રહી ગયો. ખીજાઓ તેની પછવાડે
જલદી ફોડી ગયા અને સાં તેઓએ દીઠ ઉસકેરનારો દેખા-
વ્યો. તેઓની જમણી આંખની સાકડ પરના ખડક પર
મથુ હાથીઓ તેઓના બેભામાં આવ્યા. જેઓમાં એક મોટો
હાથી હતો, જ્યારે ખીજાં તેની માંદા અને બચ્ચું હતું.

તેઓમાંનું કોઈ પણ ઓહયું નહીં. પણ સધળાં ઈતેજરીથી
સુપ ધઈને ઉભાં. કારણ કે તેઓ સધળાં વીચારમાં પડ્યાં,
કે આ હાથી ન્યાં ઉભો છે, સાંજ તેની ઉપર હુમલો કરવો
યા તેને તેઓની વધારે નજીક આવવા દેવો. ધણીક જણ-
ઓ નીચલાં મત સાથ મલતાં ઘવાથી સુલતાન સાંજ તેની
વાર બેતો ઉભો રહ્યો. તેને ઉસકેરવા માટે તેઓએ
મોટા પોકાર માર્યા. જંગલનો અમીરી શેહનશાહ તેનીજ જા-
તનાં પણ તેની સામે લડવા સીખવેલા દુશમનોની સામે
દારા મુરકેતો ઉભો. તેની ઝીણી નાની આંખો ઉસકેરણીથી
ચમકી હતી. તેઓ દેખાવ ધણો જંગલી લાગતો હતો.
પોતાની આસપાસ ઉભા રહેલા દુશમેનો ઉપર હુમલો કરી,
તેઓથી છટકી જવું, યા તો તેમ કરતાં મરવું. એવો
દેશવ તેનાં મોઢાં પરથી પ્રગટ દીરતો હતો. તે કાંઈપણ
હીલ્યા ચાલ્યા વગર થોડો વખત વેર રથાંબ ઉભો રહ્યો.
પણ તે સખત વીચાર કરવાનો ન હતો. જેવી સુલતાને પો-
તાની બંદુક ફોડી કે આસપાસ સેંકડો ગોળીઓ તેની ઉપર
ફેંકવામાં આવી અને ચુસ્સા તથા દુઃખની અગન સાથ તેણે

પોતાની નજીક ઉભેલા એક હાથી પર હુમલો કર્યો. ગમે
તેટલી ગોળીઓ તેની પર ફેલાવામાં આવી, પણ તેણે કશીની
દરકાર કરી નહીં. તે ઘેરો ધઈ ગયો હતો અને ફક્ત પો-
તાનું વેર લેવા માંગતો હતો. ફક્તમાં પેલા હાથીના માહવને
તેને પાછો ફરવાની કોશિસ કરી, કે જે ખીકથી ધરધર ધુ-
જતો હતો. પણ તે જંગલી જતાવરને પોતાની જાતલાસા
સામે સેદજ પણ વેર ન હતું. જ્યારે આસપાસનાં સધળાં-
ઓ કાંઈ પણ મદદ કરી શક્યા વગર ઉપરો દેખાવ બેતાં
ઉભાં રહ્યાં હતાં, તેટલાં પેલા જંગલી હાથીએ માહવતને
પોતાની સુધથી જીકથી લીધો અને હવામાં આસપાસ ફેરી
જમીન પર છુપી નાખ્યો. ફરકે જણુ ગમરાઈ ગયાં અને
તેની પર સંખ્યાબંધ ગોલીઓનો વરસાદ વરસાવવામાં આવ્યો.
પેલા જંગલી હાથીએ એમ કોષાથી માહવતને છોડી દીધો અને
એકે તેને ગંભીર અને ધણું જખમો થયેલા હોવા છતાં સાંજ
પડી જવાને બદલે તે જંગલમાં નદાસી ગયો.

“એની પુઠે જવો? એની પુઠે જવો?” સુલતાન બોલ્યો,
“યા માહમદ? શું” આ હેવાન તમારી દહોડીમાં ધુલ નાખી
જાએ? ઈનશાહ! હજી દમે એને પકડીશું, જે એને મારી
નાખશે તેને સો રૂપણું ધનામ મલશે.”

સધળાં જણાંએ સુલતાનના ઉપલા બોલો સાંભળી પોતાના
ગોડાઓ ફતાવ્યા. પગે ચાલતાં માથુસો વતીકેળી આગળ
જવાની કોશિસ કરી. તેઓ પેલા હાથી પાછળ એટલા તો
લાગા હતા કે રસ્તે મલતા ખીજાં કાંઈ પણ શેકારની દરકાર કરી
નહીં. અંતે આડીમાંથી બે ચોતાઓ નીકળી આવ્યા અને તેઓ
આગળથી જતાં ફરકે જણુ ઉપર હુમલો કરવાની કોશિસ કરી,
પણ તેઓની પણ કોઈએ દરકાર કરી નહીં. ઉદરે પછવાડે
આવાંતે ભરકારે ધણી મેદનતે તેઓને ધાર કર્યો.

પેલો રહ્યો મને દેખાવ છે?” થોડેક છેતે ગણ પછી સુલ-
તાને યુમ પાડી અને પોતાની બંદુક પેલા જખમી થયેલા
હાથી તરફ ટાંકી. પવીત્ર અક્ષા. તે આવે છે? સધળાં તૈયાર
રહો-આલો તમારી બંદુક ફોડો.

તે અમીરી પ્રાંણી પોતાની સુંઘ ઉપર હવામાં ફેરી બરાડા
મારતું તેઓની નજીક આવતું હતું. તેની સાથ ખીજા બે
હાથી હતા, જેમાંની એક મોટી હાથણ સાથ તેણે એક નેસ-
નાં નેટલાં કંઠનું બચ્ચું હતું, જ્યારે બીજી એક વચલે વાંચેનો
હાથી હતો. પેલો જખમી થયેલો હાથી એક છેલ્લી કોશિસ
કરી ચેતાને તેમજ પોતાની હાથણ અને છોકરોને છોડવા
માંગતો હતો. તેના દીકરપર પચાસ જખમો પડ્યા હતા અને
તે ધણું નાતવાન ધઈ મથેલો દીરતો હતો. જેવો તે આગળ
ધસ્યો આવ્યો કે ખાને ગોતેથી યુમ પાડી, “કાસમ- એની
આંખપર! એની આંખપર! તેમ કરવાથી જલદીથી નીકળ
આતી જશે.” હજી તો ખાન પોતાના બોલો પુરા કરે નહીં,
તેટલાં તે પ્રાંણીના મગજ પર ગોલીઓનો વરસાદ વરસ્યો.
તે થોડેક વખત જમીનપર ધુજતો ઉભો રહી ગયો, તેની સુંઘ
જે જીવે હવામાં હતી તે નીચે પડી અને તેની સાથ તે પણ

જમીન દોસ્ત થયો અને યોડો વખત તાજુ તોડ કરી મોતની શાંત ઉઘમાં પડયો. કાસમે પોતાની ગોઠી બરાબરજ નજાએ ઠોકી હતી.

“શાપાશ! શાપાશ! તે મરી ગયો છે?” સુલતાને ઉત્ક્રાશ જઈને જુમ પાડી. યાત્રો હવે બીનતો નીકાલ કઢાડો. પેલાં નાનાં બચ્ચાંને મારતા ના. પહેલે પેલી હાથજુને ખાસો-પણ ધ્યાનમાં રાખ્યો કે તેણી હમણાં ધણું ઝડુનમાં ચડી હતો.”

પણ તેણીએ પહેલે તેવો કાંઈ પણ દેખાવ કર્યો નહીં. તેણી પોતાનાં બચ્ચાં સાથે ખડકને નાકે દોડી ગઈ અને પછી પોતાના દુશમેનો તથા પોતાનું બચ્ચું-કે જે બચ્ચી કાંઈ પણ શીકર વગર હજી પોતાની માનું દુધ પીવાની કાશોસ કરતું હતું-અર્ધ ઉભી રહી. કાંઈ કાંઈ વેળા તેણી એવો તો દુઃખ ભરેલો સાદ કઢાડતી હતી, કે જે તેણીના શેકર કરવામાં જરાબી દયાની લાગણી હવે તો તેઓ તેને લાંબા છોડી ચાલી જતો. કાંઈ વખત તેણી દુઃખથી વેલી યઇ, તેઓપર હુમલો કરતી, પણ નીરાશ યજને પાછી ફરતી.

“યા, આશા? તેઓ એ ગરીબ બીચારી તથા તેનાં બાળકને છુટી જવા કાંપ નથી દેતા? જે ખાન, એ કેવા દીલ પગલાવનારા બરાડા માટે છે. પેગમબરના નામથી કહું છું, કે હવે હું મારી બંદુક ફેંદવાને નથી. નહીં હું તેમ કરી ચક્રોતજ નથી.”

પણ બીજાઓએ પોતાનો હુમલો જરૂરી રાખ્યો અને દેખાઈને હતું કે તેણી હવે વધુ વખતવેર ટકી રહે નહીં. તેણીએ ફરીથી એક વખત જીવર આવી, બચાવ કરવાની કાશોસ કરી, પણ તેણીને ફરીથી પાછું હાંડતું પડ્યું અને તેણીની બીકાપ તથા નાનાં બચ્ચાંની બરાડો વધારે છાતી ફાટી જતા, તેવી લાગી.

“બોહાને ખાતર તેણીને કાંઈ આ દુઃખમાંથી છોડવો, ખાન બોલ્યો. ફક્ત એક ગોળી એનાં મગજ પર મારો અને તરત તેણીની નીકાલ આવી જશે. હે ને? પેલા બીજાઓની બીજી ગોળીએ ફેંકવાની તૈયારી કરે છે.”

કાસમે પોતાની બંદુક ફરીથી હાથમાં ધરી. બીજાઓ પણ તે વેળાએ પોતાની બંદુક બરતા હતા. યોડા વખતમાં એક મોટો અવાજ આવ્યો અને તે ગરીબ કાંઈ પણ સાંભળે યવા યા તો લીસાપ કરવા વગર જમીન પર ભેળંન યઇ પડી. તેઓમાંના ધણુંક જણ તરતજ પેલાં નાનાં હાથીનાં બચ્ચાં તરફ ધસ્યાં. તે બચાર પોતાની સુધ વતી તેની માને ઉઠાડવાની કાશોસ કરતું હતું. પંજુ અધસોસ, ફાક્તમાં! તે કાંઈ ચમતકારી રીતે ગોળીઓના મારામાથી બચી ગયું હતું અને પોતાના દુશમેનોને સાંભળે યવા તેનામાં પુરતી શક્તી હતી નહીં. સુલતાન જે આટલો વખત સજયો તમાસો યુગે માટે જોતો ઉભો હતો, તે હવે નીચે ઉત્યો અને તેના સપલા અમલદારો-સુસલવાનથી દીઠું વેર-એ પણ તેને હાથસે પકડયો. મોટાં લાકડાનાં ઝાડ નીચે એકાંક યએકાં આ વીચીત પોરયના તરેહવાર માણસોનો દેખાવ ખરેખર

ધણે બપક બોલે લાગતો હતો. તેઓની એક બાજુએ મોટો ઝરો આવેલો હતો, બચારે તેઓની પછવાડે સુગંધી કુશોથી પીતલાઓ ખાક ઉભો હતો. આ ખડકની પાસે પેલી મરણ પાંખેલી હાથજુ અને તેનો નર પડેલાં હતાં અને કેટલાંક જણ તેઓના કદનું માંપ લેતા હતા, કેટલાંક જણાંએ અસાર આગમય પેલાં યુવેલા હાથીના દીકર પર પોતાની તલવારોનું તેજ અજમાવી ચુક્યા હતા અને હવે સુલતાન તેમ કરી જોવા આગળ આવ્યો. તેમ કરવામાં ધણુંજ યરેલા હાથ સારા જોરની ગરબ છે, કારણકે જે તેમ નહીં હોય તો તત્કર મરણ યા તો લાગી જાય.

આપણે ઉપર કહ્યું તેમ ધણા જણાંએ પોતાની તલવાર અજમાવી જોઇ હતી, પણ તેમાંથી કાંઈએ પણ આપણાં બીજ કાસમ કરતાં વધારે જોર યાત્રો આસાકી જતાવી ન હતી. હજી બીજા પછાંકે તેમ કરવાની તૈયારીમાં હતા તેલમાં યોડાંક જણાંએ પેલા નાના હાથીને સુલતાન આગળ બાંધીને લાવ્યાં. તરતજ કાસમે લાજુ કે આગમય એક બે વખત યયું હતું તે માફક હાલ સુલતાનની આંખમાં ધાતકી તેજ ચલકતી હતી અને તેના મનમાં કાંઈ નવો વીચાર સુજ પડ્યો. હોય તેવો તેનો દેખાવ લાગતો હતો.

“એને મળતુ બાંધે,” તેણે પોતાના નોકરોને કહ્યું, એવી રીતે બાંધે કે એ હાથી ચાલી શકે નહીં. તરતજ તેના હોકમ પ્રમાણે તે નીરહોશ દેખાવના બચ્ચાંને દોરમાંથી બાંધવામાં આવ્યું.

“હવે, સુલતાન પોતાની આશપારા ફરી મગરૂરી સાથે બોલ્યો, પેગમબરની કુવાથી શોકાં આખરે આ કશરતમાં હુશાર ધારે છે ત્યારે ચાસો આપણે અજમાવી જોઇએ. આટલું જોલી તેને આશપાસ ઉભાં રહેલાંઓના કમકામ વચ્ચે તેને પોતાની બોલે યદારી અને જેદજ આગળ જાત પર એક પગપર ઉભો રહેવો, બચાર બીજે હાથે તેને પોતાની તલવાર ઉપર હવામાં ફેરવી અને તેણે તે ગરીબ જનવર પર ઝોંકાવી, પણ તેમાં પુરતું જોર વાપરેલું નહીં હોવાથી ફક્ત તે ગરીબ પ્રાણીના બરાડા પર જખમ પાડ્યો, બચારે તેના દુઃખથી તે ગરીબ પ્રાણી એક માણસ માફક કલાપીત કરવા લાજુ. સુલતાને ફરીથી પોતાની તલવાર અજમાવી, પણ તેમાંથી તેને પહેરેલા જોવીજતેલ મળી. આથી તેનો ઝીજન જવા લાગ્યો, “દેહ પડેને એવી તલવાર પર” તે પોતાની તલવાર જમીન નાખી હઈ બોલ્યો, “તે બરાબર ચાલતી નથી, નહીં તો ત્યારના આ હાથીના બે કકડા યઇ જાત.”

ધણુંક જણાંએ સુલતાન નગદીક આવ્યાં અને પોતાની તલવારો તેને આપવાની માંગણી કરી. તેને તેઓમાંની એક લીધી અને પછી આસપાસ ફરીને જોયું. આ વેલાએ તેની આંખ કાંઈ જુગી મનજળથી ચમકતી હતી. “હવે રામ શોક” તેને એક જગા દીઠું સાદુકાર તરફ ફરીને કહ્યું, “હું અજમાવી લો.”

“અરે મેદરજાન શો,” તેને ધમરાતથી પોતાનાં હાથ જોડી આગળ આપીને કહ્યું. “તમારો ગોલામ કાંઈ સીપાહ બચ્ચો નથી, તેને પોતાનાં જનમમાં કાંઈથી વાર તલવાર વાપડી નથી.”

“સુપ રેહ” ! સુલતાને જમીનપર પોતાના પગ યોડીને કહ્યું, “આ હરામખંદા, આ તજવાર લે અને ઘુને જો તારી છંદગીની દરકાર હોય તો એક ફટકા લગાવ, નહીં તો તારા પુરા હાથ કરવામાં આવશે.”

“પથુ તમારો મોલામ હોંદુ છે.” તે ખીચારાએ કહ્યું અને હાથીને મારવો હમારા ધર્મમાં સજવાર નથી.

“ભારે તો વધારે સાર.” દીપુ ધર્મનાં ઝટુનથી ઉસકે-રાઈને બોલ્યો, “કેમ દોસ્તો તમે શું કહો છો ? આ કાષ્ટર આપણાં ખરા ધર્મનો દુશ્મન છે; ભારે આપણે જોને દોન-ખર્ચાં જવા શું કામ મદદ નહીં કર્યો !” આટલું બોલી તે ખરખર હસી પડ્યો.

“ધણું જ ડહાપણુ બરેશું મોલ્યા ? ખરેખર જ ઉમદા બોલો ! સુલતાન જેવું ડહાપણુ બરેશું કોણુ બોલે છે !” તેની આસ-પાસ ઉભેલાઓ મોલ્યા, “જો જો હોકમ નહીં માને તો એને જાહનમમાં નાખો.”

“ભારે તો હમારા પતીન સાહુકાર છ.” સુલતાને સમ્મતતાનું દોહ બાંધી આગલ ચલાવ્યું. “તમે આ તજવાર લેજો અને આ હાથીને ફટકો મારવામાં તમારું સપણું જેર અજમાવો.”

તે ગરીબ ખીચારો ફરજનો ગાયો હાથી નજીક ગયો અને ધણેજ ધીમેથી તેને ફટકો માર્યો. આસપાસ ઉભેલા મુસલમાનો તેની સાંમે હસવા લાગ્યા અને તે કામ આગળ ચલાવવા સુલતાનને સમજાવ્યો. પેલા હોંદુને ધીમે ફટકાઓ મારવાની ફરજ પાડવામાં આવી, નહીં એટલું જ નહીં, પણ સાં ઉભેલા સમગ્રા હોંદુઓમાંથી એકને પણ બાકી રાખવામાં આવ્યો નહીં.

હવે વધુ આ દેખાવ માટે શું બોલ્યો. તે કમનસીબ પ્રાણીનાં દુઃખ વચ્ચે તેના પર તરેહવાર જાતનાં નખસા તેમજ નખસા ફટકા પડ્યા, જેમાંથી અતિ મોઢતે તેનો છુટકો કર્યો. તેમ થવા પછી સુલતાન પાછો પોતાનાં હાથીપર જઈ બેઠો અને આ માણસાઈ વાંધે પોતાની શોરીની તરસ તે દહાડા માટે પુરતી છોખરેકી હોવાથી તે દહાડે તેને વધુ શેકાર કર્યો નહીં.

“અણ અને તેના પેગમખરનાં કસમ ખાઈ કહું છું.” કસમ પોતાનો “મુઝો” ચુરસો ધણે વાર દાંથી નહીં રાક-વાથી ખાન તરફ ફરીને બોલ્યો, “કે ફરીથી જો આનું યશો તો હું એની નોકરી છોડી દેવશ. આ ખીજ વખત મેં એના ઘાટખાણુથી નમુનો જોયો છે; ઘુને પેલા ગોધાની વાત યાદ છે કે ?”

“હા છે,” ખાન બોલ્યો. “મને ખરાબર યાદ છે, પણ આ તો બધાંજોને એક કોરે મુકે તેવું ઘાટખાણુ હતું. હું ‘ધાર’ છું કે, એની પરજીવાની માંગણી ના પાડવામાં આવી, તેનું આ પરીણામ છે. જ્યારેથી તેનો ગોરસો ખરાબ રીતે ઉસકાય છે, ભારે તે એમજ કરે છે. જો અધ્ધા તેને આ માટે શીકા નહીં કરે તો અજબ જેવું નહેવાય-આપણે જોઈશું.”

તેમણે થોડા વખતમાં ખીણમાં દાખલ થવાનો દરવાજો આગલ આવી પોંદતા, કે જ્યાં તેઓના થોડા તૈયાર ઉભા

હતા. તેઓ પોતાના હાથી પરથી ઉતરી તે પર એકા અને હાથથી તરફનો રસ્તો લીધો. તેઓ ઉંચી જગા પર હોવાથી તેઓના તંત્રનાં સંદેહ છાપાં દુરથી જણાતાં હતાં. તેઓ ની પછાડે ફરતી નીલગરીની ટેકડીઓ આવી હતી. નજીક નજીકમાં મોઢાં મોઢાં જોડો જોવામાં આવતાં હતાં, જ્યારે મોઢાં જગલની વચ્ચે કોઈ કોઈ ટેકાણે સારી ખેતી કીધેલી જગા દેખાતી હતી. જે હજારો લોકો શેકાર માટે આનાં હતાં, તે સંધ્યાંજો હવે પાછાં ફરતાં હતાં. કોઈ ટેકાંજો ધઈ ગીત ગાતાં, તો કોઈ તે દહાડે બની ગયલા બનાવો ઉપર વાત કરતાં. તેઓની વચમાં થોડીક ગણુત્રીની પાલખીઓ પણ જણાતી હતી, જેની અંદર જનાનખાણુની મીઠીઓ થોડી ધણી શેકારની રમણુ જોવા આવી હતી.

“આ તો ખાનમની પાલખી લાગે છે.” એક પાલખીનો જણુત્રી દેખાવ જોઈ કાસમ બોલ્યો.

“હા,” ખાન જવાબ દીધો. “મારી બીબીને નહીં સોદ-વાવાને લીધે, મેં આજે તેને આપણી સાથ આવવા જણા-વું હતું. હું ‘ધાર’ છું, કે તેણી ધણું થોડું જ જોઈ શકી હશે અને નહીં જોઈ શકી હોય, તેટલું જ સારું, કારણ કે જાનની કટલ ખરેખર જ અપકાર હતી. હા ? પેલાં ગરીબ ખીચારાં પ્રાણીએ કેવી દુઃખ ભરી ખુમ પાડી હતી.”

“હું છમ્મું છું” ખાન કે તે બનાવ નહીં બન્યો હતો, પણ યશું તે તો યશું, હવે તે કાંઈ નહીં બનવાનું તો નહીં હતું. ભારે બોલીને શું કયું. પણ હું એમ પુછું કે આવી મોટી બીડમાં ખાનમ એખલાં કેમ આવ્યાં ? શું એવજીની સંભાળ રાખનાર કોઈ સાથે ગયે નહીં ? કોઈ જુઓ, મોટો, તેણીને અપમાન કરતે ભારે !” ખરાબર છે, પણ હું ‘ધાર’ છું કે તે-ણીની પાલખી સાથે આવેલા સવારો પાલખી મુકી ગયા હશે.” આટલું બોલી તેઓ પોતાના યોડાને પાલખી તરફ લઈ ગયા, કોમ એમ કોય ? ખાને હમાલના નામેકને ખુમ મારી પુછ્યું, “કેમ તું અહીંયાં એખસો કેમ છે.”

“બોધવંદ હમારી સાથ આવેલા સરદારો જણાતા નથી અને આવી મોટી બીડમાં તેઓને સોધવા કયાં જઈએ.”

ખાન સાંભળ, હું ‘ધાર’ છું કે આપણેજ આ પાલખી નજ-દીક ઉભા રહીએ, “કાસમ બોલ્યો અને અંદર બેઠેલી અગી-નાએ તરત તે સાથ પારખી કાઢ્યો, હું નહીં ધારતો કે આ ખાનુને અહીંયાં એખલી મુકી જવી સહમત ગણાય. ચાલ ભારે કાસમ આપણે અહીંયાં જ રીખે.”

થોડા વખતમાં સુલતાન કે જેને તેઓ પોતાની આગળ નીકળી ગયેલા ધારતા હતા, પણ જે દરજીનો શેકાર કરતાં પછાડે રહી ગયો હતો, તેને આવતાં જોયો. સુલતાન તથા તેની સાથે આવતાં હથથાર બધા લશકરનો દેખાવ ખરેખર જણે જોવાલાયકો લાગતો હતો.

“અધાનાં કસમ ખાઈ કહું છું કાસમ કે ખરેખર આ દેખાવ ધણો દીક ઉસકેરનારો લાગે છે, તેઓને જોઈ એક રીપાઈ અચ્ચાની છાતી મગરૂરીથી ખીસે છે. શું કાસમ ઘુને તેમ

નથી થયું? “મારાં મોતી બહાર ને,” તેણે અમીના તરફ ફરીને કહ્યું. “તારા પુરખો નાખીને બહાર ને, કારણકે સુલતાનની સ્વામી આવે છે.”

“મારું હૃદયું ખરેખર ધપકે છે,” કાસમ બોલ્યો, “પણ એવી રીતે નહીં કે જે સાંચિયો મોઠો માણસ આવે છે તેનેથી નેરસો હું બીજુલું તેટલેજ માંદી શકું.”

“છનસાણા?” ખાન બોલ્યો, “થોડા વખતમાં તું અજબના ખનાવો જુલ્હી જશે અને પછી તું આપણાં આ ધર્મના ધાંખાને કદાચ મારા નેરસોજ આદશે. છનસાણા! દુનીયામાં એવો કયો સુલતાન અછાનો માનીતો છે કે જે પોતાના કાફર દુશમનોને હવામાં છલાંતી માફક ઉરાડી નાખે! પણ જો તેમણે બોલાવના હોય તેવું લાગે છે મારે હું જાણુ છું અને તું કાસમ ખાનમની સાથે રહી, બરાબર છાવણીમાં પોંદ્યાડરે,” આટલું બોલી ખાન પોતાનો મોઠો સુલતાન તરફ દેખાડ્યો.

કાસમે ખાનને સુલતાન સાથે કાંઈ વાત કરતો હોય તેમ હાથ બેઠીને ઉભો રહેતાં જોયો પણ થોડા વખતમાં તે તેની નજરથી સુમ થઈ ગયોતો જણાયો.

અને દને તેણી કે જેને મારે તે કાંઈ મહીનાઓ યથા રાત દીવસ વીચાર કરતો હતો, તેને પોતાની સાથે એખલી બેઠ. તેણે તેણીનાં નાના સુંદર હાથોથી પાસખીનું બારણું બંધ કરતાં જોઈ, કાસમમાં જોડે તેણી સાથે એક પણ ખોલ બોલવાની હિમત ન હતી તેપણુ ફક્ત તેણીને એક વખત જોવા, તેણીનો ફક્ત એકજ ખેલ સાંભળવા પોતાની પાસેની ઉત્તમમાં ઉત્તમ સ્થિતિ આપી દેતો. અરુ જોતાં તો પેલી પાસખીમાં જોડેથી સુંદર નાર પણ તેણીની સમાજ રાખનાર માટે તરેહવાર જાતનાં લીચારો કરતી બેઠી હતી. “તે દહા શું તેણીને માફ કરતો હશે કે તેના જખમ બાંધવા તેણીએ જે શમાવ તેને આપ્યો હતો તે હાલ તેની પાસે હોય કે? કારણુ દહા તેને તો ખાણે વાંચો ન હતો. મરકાઓ! સામે લડતી વેલાએ તેણીએ તેને માટે બુંદુક ભરી હતી તે તેને દહા માફ હશે કે? તેણી તેમને વચ્ચે બનેલા નજવામાં નજવાં સંભળે પણ જુલ્હી ગઈ નહતી, પણ તેણીનાં આ લીચારોમાં તેણી નહીં સમજી શકે તેવા અકસમાતથી ખસ્ય પડી.

પાસખીનાં દમાસો હું કે રસ્તોથી ખાનનાં ધર આગલ જવા માટે એક ગલીમાં વસતા હતાં, તેટલાં તેઓએ સાંચિયો એક હાથીને પેલાની માફક મસતી કરતાં જોયેલ. હાથીનો માદવત તેને કાણુમાં રાખવા માટે ગમે તેટલો મારતો, પણ તેથી શાંત થવાને બદલે તે વધારે ઉત્કેરિતો હતો.

દમાસો ધરસરતાનાં માર્ગો ઉભા રહી ગયા અને સમજી નહીં શક્યા કે શું કરવું. ફેકટમાં કાસમે હાથીને ખીજે રસ્તોથી લઈ જવા તેના માદવતને કહ્યું, કારણુ કે તે હવાંન એટલું તો બોદસીયું હતું કે ગમે તેટલું કરવા છતાં જે ખાગુ તેને લઈ જવા માંગતાં હતાં ત્યાં મરુ નહીં. કાસમે થોડા વખતમાં સપસો ભય જોઈ લીધો, પણ તેને વધારે લીચાર કરવાને બીજકુલ વખત ન હતો. તેને એકદમ પો-

તાનાં મીચાનમાંથી તત્તવાર ખેંચી કાઢી અને દમાસોને પાસખી સાથે એક ઘુણામાં બંધીને ઉભા રહેવા કહ્યું.

પણ તેઓ તેમ કરે, તેટલાં તો હાથી વધારે છાપડને પોતાની સુધ ઉમી કરી તેઓ તરફ ધસી આવ્યો. કાસમ હીમતવાન અને શાંત ખવારનો હતો, તેપણુ પેલા દીવાના ધર્ષ ગયલા હાથીનાં ચેનચાસા એટલા તો ભયકાર હતા, કે એક સેકંડ તે પછવાડે હડી ગયેલ. વળી તે સમજી પણ નહીં શક્યો, કે હાથી તેની પર ચા પાસખી પર ધસે છે. પણ થોડા વખતમાં તેનો આ શક દૂર થયો અને તેને જોયું, કે તે ખાણીની મતજબ પાસખી પરજ દુમતો કરવાની હતી. તરતજ તે ધસ્યો તે તરફ ગયો અને પોતાનાં સવળાં બેર સાથે તે જગસી હવાનની સુંદર તત્તવારનો ફટકો માર્યો. આથી તે જનાવર પર પુરતી અસર થઈ, જે જો કે ખાણ હટકા આગમ્ય તેને પોતાનાં ભારી દીઝના આચકાથી પાસખીને નીચે ગગદાકી નાખી.

કાસમે અમીના, કે જે બહાર શું ખનવું હતું, તેથી તદન અજાણી હતી, તેની નીચવારી સાંભળી અને એકદમ તે પોતાના થોડા પરથી નીચે ઉતરી પડ્યો. કારણુ કે તેની ખાતરી હતી, કે તેણીને સખત છળ યથા વગર રહી ન હશે. આ વખત કાંઈ તાણમતવાજ જાનવયતો ન હતો તેણે પાસખી સરખી કરાવી, એકદમ તેનું બારણું ઉઘાડ્યું. તેમાં પેલી સુંદર છોકરીને દીકરા આપ્યા વગર પડેલી જોઈ, તેણીને બેસુધ યઈ ગયલી ધારી ત્યાં પાણી લઈ આવવા માટે જુમ પાડી, બહાર તેણીનાં માથાને પોતાનાં હાથમાં ઘુમી, નેરસા ભરેલા બોલોમાં પોતાનાં દીઝનો ઉભરો ખાલી કર્યો.

પાણી તો મળી શક્યું નહીં. સારાં નસીબે તે બાનુને પણ કાંઈ મંબીર છળ યઈ ન હતી. ફક્ત ગમરાતથી તેણી સાવજ જેવી થઈ ગઈ હતી. થોડા વખતમાં તેણી પાછી દુશવાર થઈ અને કાસમને પોતાની આગળ જોઈ, ગમરાતથી તેણીએ પોતાનો પુરખો આગલ ખેંચ્યો અને કાસમ કે જે ધુજતા અવાજે તેણીની ખબર પુછતો હતો, તેની તરફ જોવા વગર, તેણીએ સાંચી જતા રહેવાની માગેવટ બોલે અરજ કરી. તે તરત તાલે થયો. જે કે તેણીનો ધુજતો અવાજથી વધારે વખત સાંભળવા માટે તે પોતાથી જાનવું કાંઈપણ કરતો. તે સાંધી દગમીરી પણ અદખી ચાલી ગયો અને વજુ વખત કાંઈ પણ ભય નહીં દેખાવાથી તેઓએ છાવણી તરફનો રસ્તો લીધો.

સાંધવું છે.

આવાં.

લેડી ફ્લોરેન્સીયા શેલ.

ડી ફ્લોરેન્સીયા શેલ મદ્રાસના મવરનર સર એલેક્ઝાન્ડર વીનયની બેઠી હતી. તેણીના જન્મ શીમાલીકા ખાતે ૧૭૫૨ માં થયો હતો. તેણીએ માતૃગર ને બાદાદરાહી ખાનદાનમાં જન્મી લઈ ને ખાતે રૂડી ફેવલવી લીધી હતી. તેણી જ્યોતીસ શાસ્ત્રની એક વખણાવતી શીતશુદ્ધ હતી. ફ્લોરેન્સીયા વીનયના લગ્ન એક જાનીતા બહાદુર અમલદાર નામે સર રોબર્ટ શેલ સાથે ૧૮૧૦ થી ૧૮૦૯ માં થયાં હતાં. તેણી ૧૮૧૦ માં સર રોબર્ટ સાથે હાર્ટરતાનમાં આવી હતી. તેણી પોતાના યજ્ઞ સ્વભાવ ને લક્ષ્યકરે સજીએ લોકોમાં જાણીતી ને માનીતી થઈ હતી. લગાઈના કામની જાનલની વખતે એ ખાતું સર રોબર્ટ શેલની કીમતી મદદગાર હતી. ઉજિજ સરકારે આફગાનીસતાનમાં જે મોડી લગાઈએ કીધી તે સમે લેડી શેલ ઘણી જાણીતી થઈ હતી. ૧૮૪૧ નાં સાલમાં કાપુત તરફથી ઉજિજની સામે હુલડ થયું. ઉજિજે તરફથી સર રોબર્ટ શેલ હતા તે ધાએક થયો. લેડી ફ્લોરેન્સીયાને ખબર પડી ત્યારે તેણી વીચારમાં પડી કે આપા વખતમાં કેવી રીતે લાં નજી શકે. તેણી તરત આફગાનોની દરકાર ન કરતાં ધોડેશ્વાર થઈ કાપુતથી નીકળી અને ઘણી જાણીતી અખી સર રોબર્ટને ઘેર લાવી. સર રોબર્ટની ખાજીએ ઘણા ઉદા જાણીયા થયા હતા, જાણીયાને જોઈને બેળાની તાવ ચઢી. તેની માવજત કરવામાં લેડી શેલ પગલ પડી નહી. હીનાશી ને ધીરજ આપી તેણી બરધારનુ દીકર વીનયની હતી.

સર રોબર્ટના જાણીયા યોડા રજાવા નહી તેટલાંજ પાણું કાપુતના રહેવાસીઓએ હુલડ કીધું. ઉજિજની ખાતરી થઈ કે શાહ સુલ તથા તેઓની સામે થવાને કાપુતીઓ કમી હતવાના નથી, તે માટે શતાવાલાઓને કીલો છોડવો પડીઓ. ગામમાં દુકાન પડીઓ. ભુખમશે પડવાની ધારની સોને પડી. લેડી શેલે ઉજિજ અમલદારને સલાહ આપી કે લશકરી છાવણી છોડવી. તેણીએ સારી સલાહ આપી પણ અમલદારને તે પસંદ નહી આવી. જ્યારે દુકાન ઘણો પડ્યો ત્યારે આદમીઓની ખુવારી થઈ. દેશી સરદારો સાથે સમજુતી કરતાં સર વીલીયમ મેકેનગટન નામનો અમલદાર આરેગો ગયો. એવી રીતે એ ખાતુની સારી સલાહ જેઓએ ઉજિજકારી કરાઈ હતી, તેઓજ હવે પસતાવા લાગ્યા, તેણીની બરધાર જલાલાખાદ ખાતે ગયો, લેડી શેલ જાણીતો લાઘમાં રાખી ચોક્કસ ખબર મેલવી બરધારપર ખાનગી સંધેસાએ ચલાવતી. સર રોબર્ટને જે ખબરો તેણીની તરફથી મલતી તે ઘણીજ ચોક્કસ અને કીમતી હતી. તે ખબરો વીગતવાર હેવાલો સાથે એ સરદાર હીદુતાનના ગવરનર જનરલપર લખતો તેમાં લેડી શેલના પત્રના ફક્કરા ઉતારી લેતો, તે પર સરકારના હાલનો આધાર હતો.

કાપુતમાંથી બીડીશ લશકરપર છેક હાલદવાલી આવી પડી, ત્યારે બાકી રહેલાંઓએ શેહેર છોડી જવાનો ખંડોખત કીધો. અજબરખાન નામના મુસલમાન સરદાર સાથે નક્કી કરી દીધીશ લશકર ૧૮૪૩ માં જલાલાખાદ જવા નીકળ્યું. લશકરની સાથે લેડી શેલ હતી. હીસેગબરની અધવચ હેવાથી રસ્તો સમજી બરફથી ટકાવતો હતો અને ધુમસ અતીશે હતો. ખાધાપીધાનો જોરાક તેણી પાસે કાંઈ હતો નહી. લશકરી છાવની ઉઘડી પસાર નહી કરે તેટલાંજ અફગાનો ઉજિજને દલાક કરવા મંડ્યા. ઘણી પ્રકારની સખતી તથા બેળાની ખમતું લશકર આગળ વધ્યું તેટલાંજ પાણું હુલડ થયું. રોબર્ટ શેલને જાણ થયો, લેડી શેલે સર રોબર્ટની જગા લીધી અને ઉજિજે તરફથી લડવા લાગી. તેણીને ત્રણ ત્યાર સખત જાણ થયા. તેણીના જગાઈ બાઈબંધ અમલદારને ખતચાલવા જતાં પોતે માર્યા ગયો. તેના દુઃખદાયક ગરજાથી લેડી શેલ અતીશે દુઃખી થઈ, આફગાનોના જુલમથી આગળ રાહ કાપવી ઘણી મુશકેલ થઈ પડી, માટે ઉજિજ જાન્યો તથા ઉજિજ અમલદારોનાં કુટુંબને અજબરખાન સરકારની રખેવાલીમાં સોંપવાની ઉજિજને ફરજ પડી. અજબરખાન તેઓને એક કીલામાં લઈ ગયો. તેઓને સલામત પેશાવર પુગાડવાને બાદને પોતાનાં હસતકમાં કેદ રાખવાની એ મુસલમાન સરદારની મતલબ હતી. તેણે બધી જાણીતો તે કીલામાં કેદ કીધી. તેણી પાસે પેહેરનાનાં કપડાં તથા ખાવાપીવાનું ન હતું. દલાકમાં એકજ વખત તેઓને ખાવાનું મલ્યું. તેઓપર એ ઘાટકી સરદારે ઘણી જાણીતી મુલતી. લેડી શેલ પોતાની પાસે સદા એક ચોપડી રાખતી તેમાં તેની સર્વે અમલની ખીનાઓ ઉતારી લેતી, તે ચોપડી આવા સંકટમાં લાવવાને તેણી લુચી ગઈ નહી. એ નોટ છુટ કાપુતની લગાઈની તવારીખ લખવારને ઘણી ઉધોગી થઈ પડી. અજબરખાન સરદારના હવાલામાં કેદ રહેવાને હરેક ઉજિજ જાન્યો ખીલવા લાગી, જ્યારે લેડી શેલ હીમત ખોઈ નહી. તેણી નાહસવાની હરેક તરખીરો લેતી. પોતાનો છવ જાણીતો રહે એવી રીતમાં કોઝખી ઈલાવતી ઉજિજને બંધ થાય તો તે ઈલાવ જતાવવાને તથા તે અમલમાં લાવવાને તેણી પેહેલાં તયાર હતી, તેણીએ વીચાર કીધો કે અહીંનાં રખેવાલને બેઠી રકમની લાંચ આપવી. પોતાનાં બરધારને સધલી ખીના જણાવવી. તે પ્રમાણે તેણીએ એક મોટું કાગળ સધલી ખાજીથી બરધાર કરી લખ્યું કે હવે લગાઈ કરવાને વખત છે, તમે આવતી કાલે રાતના બાર વાગતે લશકર લખને આવો. તેણીએ તે કાગલ ઘણીજ સંજાલથી દોગાને આપ્યું અને તેને ઘણી મોટી રકમની લાંચ આપવા કહી ક્યારે તે કાગળ લઈ ગયો. તેણીએ બીજી દલાક સાંજ પડતાં ઘણી ચોકાશીથી પોતે કેટું બહાદુર કામ માથે ઉઠાવ્યું હતું તેની ખબર બધી જાણીતો કહી. તેણી તો સાંખળીને તદ્દન અજાણ થયાં કે એક કામલ અતીરશ વર્ણની સ્ત્રી આ કામ કેમ કરે, તેણી રાતના દસ વાગતે પોતાનાં ચોર-કામથી નીકળી બહાર પડી. દોગાએ કુંચીએ આપી હતી

તે તપાસી બેઠો તો બરાબર નીકળી. તેણીએ કીકાની એક પછી એક બતીઓ આસ્તે આસ્તે બુળવી નાખવાનું શરૂ કર્યું. રાત અધારી હતી, પવન સખત હતો અને કીકાનાં બારનો મોઝાં તકોરા થયો કે તરત ઈંગ્રેજનું લશકર ધણેજ ધીમું આવ્યું. કીકાના દરવાજા આગલ આવતાંજ સર ચેન્નઈ સીસેડી ફેડી. તુરત લેડી શેલ આખો વખત કીકાની ખાનગી રીતે મોઝાં કરતી હતી, તેણીએ કીકાનો દરવાજો ખોલી લશકરને દાખલ કર્યું. તેણીએ તુરત ઈંગ્રેજ સ્ત્રીઓને જગાડી, કાગતુ બાલાઓ પહેલા હતા તે આપ્યા અને પોતે લશકરી હથોધો લીધાં. ઈંગ્રેજ યોરસારોનાં પગનાં સાંભળી મુસલમાન લશકર ભગવું. બને વચ્ચે લડાઈ શરૂ થઈ, લેડી શેલ ઘણી બહાદુરીથી લડવા લાગી. આખરે ઈંગ્રેજે કાચ્યા, મુસલમાન લશકર હાથેલ થયું, સરદાર માંચો ગયો, બાકી રહેલું લશકર નાહસી ગયું. એવી રીતે આ બહાદુર ઉમરાવજીની હીકમતથી સરેવો છુટકો થયો. તેણીએ મોટી ખુશાલી સાથે કીકીસ વાવતાને આફગાનિસ્તાનમાં ઉઠતો જોયો. ને કીકાને માટે ઈંગ્રેજ બહાદુર સરદારો માર્યા ગયા હતા, તે કીકાએ આ બહાદુર જપાન બાનું સરદારે હીકમતથી હતી કીકીસ સહતનતમાં નામ કઠાડયું.

લેડી ફ્લોરેન્સીઆ મેલનું નામ આખો દુનીયાને બહુજીત થયું, તેણીમાટે ફૂડ ઉભું થયું તેમાં મોટી રકમ ભરાઈ, તે રકમમાંથી તેણીને એક ધણજ કીમતી હીરાનું ધડોઆલ તથા સોનાની તલવાર એક કરવામાં આવી. લેડી શેલ પેટેલીન બાનું કોલેદાર ૧૮૫૫ ના સાકમાં સુબાઈસેરસીસ ધનરીટ મુશનમાં સમાસિદ થઈ. તેણીને ગામે ગામ ને શેહેરે શેહેર માન પત્રો મોઝાં માન પાન સાથે ઝેનાવત કરવામાં આવ્યાં. આ સધળું બન ચેલવવા માટે લેડી ફ્લોરેન્સીઆ શેલ બીલકુલ મગરૂર થઈ નહી. તેણી અચરત થઈ કે જે દેશીએનું એવું તે પુ' બહુ' કાંડુ કે એએ આટલી બધી તારીફ કરી માન આપે. લેડી ફ્લોરેન્સીઆ શેલની તખ્તીયતમાં બગાડો થયાથી તેણી પોતાના વતન ઈંગલંડ ગઈ. પણ સર ચેન્નઈ શેલ પંબજની લડાઈની વખતે મારીએ ગયો તેની ખબર પડતાંજ પાછી તેણી હિંદુસ્તાનમાં આવી. તે ઘીના બરયારમાં મરણ પછી પાંચ વરસે તેણી મોટું માન ને આન ચેલવી કેપ ઓફ ચુડ હોપ ખાતે તાં ૬૬૧ જુલાઈ ૧૮૫૩ ના વરસમાં મરણ પામી.

લેડી ફ્લોરેન્સીઆ શેલના મરણથી તેણીનાં સર્ગમાં બાલકોને, વખાણુનારાંઓને જગડી ખોટ ગઈ. તેણીને સાર મરનાર સર ચેન્નઈ પીલ પારલામેન્ટના બાવજુમાં મેલ્લિએ હતા કે, સર ચેન્નઈ શેલ વીસે મેલતમાં હું મગરૂખલ લેજોનું ને મોટું શેલનાં સારાં નસીબે લેડી શેલ જેવી હીમતવાન બાપડી મલી. તેણીએ પોતાની હીમતથી પોતાની જાતને હમકાત આપીએ. તેણી ઈંગ્રેજ સરદાર કરતાં વધારે માન પામી ગઈ છે, તેણીનું નામ આ દુનીયામાંથી કદી જવાનું નથી. તેણીને રાણી તરફથી વરસ દહાડે પાંચસો પૌન્ડ જે વરસાન મળતું હતું, તે તેણીમાં મરણ પછી તેણીનાં ગરીબ સર્ગમાં વહામાંએ વચ્ચે વેહેવી આપવામાં કરાવ થયો.

નવાજાઈ એન રોડ.

જેપાનીસીની તંદરેસ્તી બલવવાની રીતીઓ.

હું કહે છે કે જેપાનનાં લોકો બધે ત્રણ ત્રણ દહાડે નાંહે છે અને ઘણુંજો તો રોજ પોતાનું આંખ છુએ છે. તેઓ વળી પાણી પછુ બહુ ગરમ લે છે. કહે છે કે ૧૨૦ થી ૧૨૦ ઈમરી સુધીનું ગરમ પાણી તેઓ નહાવા માટે વાપડે છે, પણ તેઓ નહાવા પાછળ ત્રણ ચાર મીનીટથી વધુ વખત લેતા નથી. એમાં ગરમ પાણીએ નહાવા માટે તેઓ કહે છે કે એથી શરીર બામાં આંગ ગરમ અને ઉનાળામાં કંડું રહે છે. નહાવાથી શરીરને આરામ મહે છે, એ વાત તેઓ માનતા નથી, પણ એવું કહે છે કે ધણું ગરમ પાણીમાં જેમ બને તેમ થોડો વખત બેઠાથી શરીરને તાજગી મહે છે અને નહું કામકાજ કરવાનું જોર આવે છે, પણ નહાવામાં બહુ વખત કાંદવાથી શરીર સુરત થઈ જાય છે.

જેપાનમાં જોરતો કદી કોઈ પણ જાતનો દારૂ પીતી નથી પણ મરદો થોડો અને હલકો વાઈન દારૂ લે છે. લાંબા લોકોમાં છાકટપણું ધણ કરીને બીલકુલ જણાતું નથી.

જેપાનીસ જોરતો પોતાનાં બાળકોને બધે ત્રણ ત્રણ વરસનાં થાય લાં સુધી ધવાડે છે અને તેઓ બધાં જાને લાં બાળકોને સાથે લઈ જાય છે, ઘણા નાના બાળકોને માતા એક જોળી જેવી કાકીમાં મુકી પોતાની પીડ પર લઈ ફરે છે. તેઓ બોરાકમાં અનાજ ખાએ છે, તાજું ગ્રાસ પણ કાઢીજ વખત ખાધામાં લે છે અને દુધ તો આભરી હોય, લારેજ દવાની માફક લે છે. પનીર તેમજે ભાવનું નથી, તેનો સ્વાદ અને વાસ બને તેઓને અણગમતો છે અને તેઓ તેને ગા-વના ગેસમાંથી બનાવેલું કહે છે.

પાપરી, મુળા, વીજેરે તરકારી તેઓ દમેશાં ખાએ છે. કહે છે કે એક જરયાસ મેન પોતાની નાની માડીમાં એક મુસાફરને બેસાડી તે માડી ખેંચી જાય છે અને એક કલાકમાં ચારથી આઠ માઈલ સુધીની મંજલ કાપે છે. વળી એક દહાડામાં ૩૦ માઈલ ચાસે છે અને એ પ્રમાણે ઘણા દહાડા સુધી ચાલુ રાખે છે અને બોરાકમાં તે ફક્ત અનાજન લે છે. જે આ વાત ખરી હોય, તો એ ઉપરથી એવું અનુમાન થઈ શકે છે કે એસતાના કરતાં અનાજનો બોરાક બહુ પુછીકાર હોવો જોઈએ.

સીની પાંચ જાતની શક્તિઓ.

માતા કેટલેક કાળપણથી સીનનું ઉ.....પ્રવેશ શબ્દ અપીકર
વચારે છે અને સીની પ્રેરણે છે; અને હજારો હજારો કીર્તીઓ
તા અને હજારો ભિન્ન કે જેથી એક માતા તેમ દેશને મારે એક
કાળપણ અને સીની પ્રેરણે કરે છે, તે પછી નવામાં આવે છે—એક-
નો વખત મણુવામાં આવતું નથી, કારણ માતામાં પાતે તેને મણુતા
નથી અને તેથી એક સીની પછી બીજી, માતામાં વધારે નામ કહેવાય
અને ઉપકાર પ્રેરણા વગર એકતા સેવામાં, બહારના કાળપણમાં
અને વખણવામાં જુલુસી જેમ આપણે એક તરીકે કાળપણમાં ઉક-
વે છે, તેમ કીર્તીમાં તેમની દીક્ષિત તેણીમાં શક્તિ નવ છે.

Richter.

કે સીની માતાએ કીર્તિમાં ઉપયોગી કા-
મ નેરુજી કોઈ પુરોગામી બન્યું છે?
ઇગચાંદાના મુખ્ય પ્રધાનનું કામ આવજાતાં
ધણું મોટું કહેવાય, પણ ઇગચાંદાની એક
સૌથી ભલી માતા, પછી તેણી અને તે
દેશ, તેણીના દેશની વધારે સેવા બન-
વે છે એક ભરી માતા એકસો સ્કુલ
માસનરની બરાબર કહેવાય. તેણી એક
બચ્ચાંની આપચરણ અને વનજીવ ઉપર
તેનાં બાપ કરતાં વધારે બરાબર કરે છે. બરાબર લોકો મોટાં
થાય છે, સારે ધર્મ શરૂઆતે તેઓની જક ધાવેથી જુરી સાસને
સુધારના ધણું થોડું કરી શકે છે, પણ એક માતા પોતાનાં
બચ્ચાંની વધી શકે એવી આપચરણને સુધારીને હમેશને માટે
સખત કરી શકે છે.

મેઘાં માણુએની કાંઈગીનાં હેવાયો વાંચતાં આપણે વારે
ધરીએ તેઓની માતામાં તરફનાં તેઓનાં બાર માટે તાજુબ
યથેષી છોયે, જેણીએને તેઓ પોતાની સખતી મોટાઈ હાથ
પાડે છે. “બદન” મોરો ફ્રેચ પુરતી તવારીખ બનુનાર,
બોલતો હતો કે તે તેની માતા પર પડ્યો હતો. પારતો
હતો કે છેકરાંએને ધણું કરીને તેઓની દુહીવારી અને ની-
તીમાં આપચરણ તેઓની માતા તરફની ઉત્તરની આવે છે.
નેપાલીયન પહેલો કહેતો હતો કે તે પોતાની પછાડેની ચટ્ટી
હાથતરે માટે તેની માતાની કેળવણીને મુખ્ય કરીને આભારી
હતો. તેનું મત એવું હતું કે એક બચ્ચાંની બધીપની સારી અથવા
ભદ્રી આપચરણ તેની માતા ઉપર તદન આધાર રાખે છે.

“વેત” મોરો સીનીક ઈર્ષનેર, તેની માતાને વગર શકે
મોરો આભારી હતો. “વેત” પોતે નજીવી તબીવતો હે-
વાથી પોતાની જુવાનીનાં ધણું વરસો તદન પોતાની માતા
સાથે પસાર કર્યાં હતાં, જેણીને નરમ સ્વભાવ, સારી સ-
મજ શક્તિ અને ધર્મી કાળજીએ તેની આપચરણ ઉપર
ધણી સારી અસર કરી હતી.

“કવીર”, મોરો “જ્યોતેશ્વર”, એક માતાની અસર,
તેના છેકરાંપર ફેલી થાય છે તેનો, બીજે દાખલો છે. તેણી
પોતે ને બાળતી હતી તેમ કંઈક કીર્તવતી હતી નહીં, પણ
તેના પછાડેનાં અભયાસમાં તેને મદદ કરવા તેણી લેડીન

શીખી હતી અને તેણીને સતોપ મદદો હતો કે ને સ્કુલમાં
તે જતો હતો તે સ્કુલમાં તે સૌથી સારો છેકરાં ગણતો
હતો. તેણીએ તેના દરેક વીવા અભ્યાસની અંદર એટલી
તો મદદ કરી હતી, કે છેવે ને ફતેહ તેને ગેવતી હતી
તેનો મોટો ભાગ તેણીની કાર્યોને આભારી હતો, એમ તે
જણાવતો હતો.

“કીરેત” પોતાની “કુમદા માતાનું” નીચલા બેલોમાં વ-
હું કરે છે, “એક ફરેતો, જેને બોદાએ થોડા વખતને માટે
શરીર વાપડવા આપ્યું હતું,” તે કહેતો હતો કે તેણીનાં બચા
શુભોએ તેને દરેક બીજી સીમો તરફ માનની નજરથી જોતાં
શીખવ્યો હતો.

“આવી માતા સાથે તે બરાબર સુખી છે. સીનીમાં
બીધાસ, એ તો તેના લોહીની સાથે ધબકે છે અને દરેક યોગે
પર ધતવાય તે ધણી સેદવાઈથી રાખે છે અને એ કે તે મોર
ખારો અને પારો, તોજી તે પોતાનો આત્મા મોટા સાથે
લેવો નહીં.”

“જ્યોતેશ્વરેશ્વર” અગીયાર વરસનો હતો—પાંચ છેક-
રાંઓમાંનો વડો—બારે તેનો બાપ મરણ પામ્યો હતો. તે
લીધવા માતાને સાથે પોતાનાં બચ્ચાંએને ફેલવાનું અને ઉઠે
ડાવનું, એક મોટાં ધરતી ઉપર દાકમી ચલાવવાનું અને
મેડી મીડાતનો વહીવટ ચલાવવાનું કામ આવી પડ્યું, ને
સખતું તેણીએ પુરતી બાહોસી સાથે બનવું હતું. તેણીની
સારી સમજ શક્તિ, નરમાસ, ઉદયોગ, અને દુશીવારીએ,
દરેક હરકતે દુર કરવાને તેણીને શક્તિવાન બનાવી હતી;
તેણીની કાશ્વ અને સેવનતાનાં બચ્ચાંમાં તેણીએ પોતાનાં
છેકરાંએને બધીપમાં નામદારી નીકળેલાં જોવાનું ખુબી મદ-
હતું. મીસીસ વેશ્વેશ્વર પોતાના નાકાં રોમાંને પ્રીતી પ્રદ-
બનામાં પાછો શીખવતા દર રોજ સાથે એકાં કરતી હતી
અને તેણીની નાની ચોપડી જેમાં તેણીએ પોતાનાં કાપડાંએ
લખ્યા હતા, તે તેના છેકરાંએ નસલી રાખી હતી અને એક
કામતી ખનજી દાખલ તે તેને ગણતો હતો.

એક માતાનો ખાર હમેશાં એક પવીર ખુદી છે, પણ
તે બચ્ચાંઓનાં આધાર અને આકીરણ કદ ધરે પડવાને સારું
તે માતાનાં શુભ મનનુન, પરીત અને સારા કેલવાપદા,
“વેસલીસ” ની માતા જેવા હોવા જોઈએ. તેણી એક ધણી
ખુબસુરત સી હતી અને ૧૬ વરસની ઉમરે એક પાટી
સાથે પડણી હતી. તેણીને ૧૬ છેકરાં યધાં હતાં. તેણીની
લાંબી કાંઈગીનાં છેડા સુધી તેણીનાં છેકરાંએ, મુખ્ય કરીને
બેન, તેણીને પોતાનાં એક સૌથી બધા હોત અને સૌથી
ઘણી સસ્વાદ આપનાર તરીકે ગણતાં હતાં. ને ધર ઉપર
મીસીસ વેસલીસ અગત્ર ચલાવતી હતી તે સ્વતંત્ર અને સુખી
હતું અને તે છતાં એક નીશાળની માદક કાપડાસર ચાલ-
નાઈ અને કામગીરી બરપુર હતું. બચ્ચાંઓનાં રડવાનાં
“બાપડાં આગળેથી” સોસડું પડતું હતું નહીં, પણ તેઓનાં
ખુશાલી બરેલા હસમોને કીરોથી આટકાવ થતો હતો નહીં.
તેણીની પાસે ધણું યદવળ બરેલા કાપડાઓ હતા, જેને

તેણી ઘણી મનઃપુત્રીથી વણગી રહી હતી. તેઓમાંના એક કાપદો, પોતાનાં નાનાં બચ્ચાંઓની સાથે એખી વાતચીત કરવાનો, તેઓની નાની કણુલાતો સાંભળવનો અને તેઓનાં નાનાં શુચવાકામાં સલ્લાદ આપવાનો હતો. ખીજા દાણપર નીરોની માતા એક છુની હતી. નીરો પોતે એક ભપકાર પુત્રી હતો. બાપરનની માતા મગરર, ખરાબ સ્વભાવની અને બુદ્ધમગાર હતી. બાપરન પોતે મગરર, ખરાબ સ્વભાવનો અને બુદ્ધમગાર હતો.

“મારાં છોકરાંઓને સુખી કરવાને હું ઘણી મેહનત કરું છું” એક માતા, એક દીવસ પોતાની કોથેશમાં નીરાથી મક્કાથી બોલી. “મેહનત કરવાનું છોકડી દેવો,” એક વધારે અનુભવી માણસે જવાબ આપ્યો, “અને મારી એક પંડેસલુ કરે છે તેમ કરો!” “અને તે કેમ?” તેણીએ ગમગમતા સાદે પૂછ્યું. “વહી કેમ,” તેને જવાબ આપ્યો, “તેણી પોતાના છોકરાંઓને ખુદરતી રીતે ઉછેરે છે અને મોટાં થવા દે છે. ફક્ત તેઓના ઉપરભાવને ખરા માર્ગ દેખાડે છે. તેણી હમેશાં જ્યાં સુધી અને જ્યાં સુધી તેઓને પોતાનાજ ઈલાકે ઉપર નાખે છે, પોતાનીજ ચાકરી પર પપર રહેવા તેઓને શીખવે છે, પછી મગે તેટલા ચાકરો તેણીની પાસે હોય અને પોતાનાજ વડાકડાં બનાવા તેઓને દે છે. જ્યારે તેણી બહાર જવા પછી ધરી આવે છે, હોરે બારણાં આગળ ફક્ત એકજ મીનની વાત બોલતાં તેઓ થોભે છે—તેઓની માતાની કીસ. જેથી તેઓને માટે ખરીદવામાં આવે છે તે જ્યારે જરૂરનો વખત આવે હોરે તેઓને આપવામાં આવે છે. મગજ ઉચકે તેવી કોઈથી ચીજ રાતે કરવાની તેઓને રજા મળતી નથી અને તંદરેસત મગજની હાલતે તેઓ ખીજણે ભય છે, જેથી આગમ આપનારી જાહ તેઓ મેરવે છે. તેઓને શીખવવામાં આવે છે કે ખુદરતને ચાલતું અને ખેતરનાં ધૂલો, મધમાખો અને પતંગીયાંઓ જેવા સુંદર દેખાવની વખાણ કરવી. બુદ્ધિનાં જેવી નીચ અથવા નાતાબેદારી જેવી કંઠાણ ચીજ ખીજ કહી નથી, આગવી પડતી શરમાતું બેઠેથી અને સારી તંદરેસતી, સારા દાંતો અને સારો સ્વભાવ, સાદો ખોરાક, ઘણીજાંબ અને બડાં ધવાથી આવે છે.” માતાની અંદર મોટો વીરવાસ, પોતાં રમકડાં, સુશીલતા પછું નહીં, સાદો ખોરાક, દવા નહીં અને ખીજણે જાલદી જવાની અદત તેઓને સુખી કરવાની સીધી શ્રેષ્ઠ ચીજ છે.

ચોક્કસ દાર્ઢ બેદરકારી છોકરાંઓની સંભાળ માટે રાખતી બેઠેથી. એટલે કાણજીમદ સંભાળ ભરેલી બેદરકારી જે તેઓને તેઓથી બની શકે તેટલી સંભાળ લેતાં થીખવે છે, પણ હમેશાં ટક મગવે વચમાં પડતા તેવાર રાખે છે. અન્નીતજ, તેઓનાં કપડાં ખરડાઈ જશે અને તેઓનાં માથાંઓ વાલેકકી-એ અડકાશે, પણ જે છોકરાંઓ ઉપર દરેકશાં નજર રાખવામાં આવે છે તેઓ કરતાં તેઓ વધારે મનઃપુત્ર અને પોતાની ઉપર ભરપો રાખનારાં થશે.

છોકરાંઓને સુખી કરવા હોય તો ચોક્કસ હદ સુધી તેઓને પોતાની મરજ ઉપરથી છોડવા બેઠેથી. જેમ દરેક જાનક

માટે છોકરાંઓ ઉપર હુકમ ચલાવવો એ બુદ્ધ છે, તેજ માફક તેઓને બુદ્ધ વગરનાં બનાવાની કોથેશ કરવી એ પણ એક મોટી બુદ્ધ છે. ઘણી માતાઓ નાસીપાસ બને છે, કારણ તેણીની છોકરી અથવા છોકરો, મુખ્ય કરીને પેદલી તેણીને નહીં પસંદ પડતી ચીજ ઉપર પોતાનો તેટ દેખાડે છે. તેઓ જે મનની વલાણ દેખાડે છે તે કદાચ ખરાબ નહીં પણ વી-ચીવ હોય છે અને હોરે તે માતા પોતાને નહીં મળતી અને પોતે સમજવામાં નીપજળ યાવ તેવી દરેક બાબદોને દાખી દેવાની કોથેશ કરવાની ઘાતકી બુદ્ધ કરે છે.

એક બચ્ચાંનાં મગજની કોઈથી ખુદરતી વલાણને ખરેખર દાખી દેવી નહીં બેઠેથી—ચીવાય વેર લેતું, બુદ્ધ બોલતું, ઈ-ગત છોકરી અને નેરીના રસ્તાથી ખીજે કંટોલેક જાહેર લાગ અને આખે પણ દાખી દેવાને ઘણી દુશ્વીયારીની જરૂર છે. બુદ્ધાનાં વધસનો પણ દેટલીક વખતે શ્રેષ્ઠ શુભોની હાનરી દેખાડે છે. નાનપણે બુદ્ધ બોલવાની અદત મગજની ઉત્ત-પને કરવાની અને સારી કલીતા રૂપી શકતીને આગમજથી ઝોસો નાખે છે અને કંટાળો ઉપજાવે તેટલી મોટાંસ, કે જે એક માતાની ધીરજને કસી બેથ છે, તે તેની હીમત અને મક્કમપણુનું મુલ છે અને જે પછવાડેના વરઝોમાં તે બચ્ચાંને પુરેપોમાં એક શુરો-તેનાં દોસ્તોમાં તેઓને વડો બનાવે છે. આપણાં છોકરાંઓ ઉપરની ખુદરતી દુશ્વીયારી વારે કડીએ તેઓને શ્રાપ થઈ પડે છે અને જેકે તદનજ નહીં તેપણુ મુખ્ય વાંકે તે “અનીચારી માતાઓ” નો છે.

આપણાં ઘણાં સુંદર કુટુંબોમાં બાણો, નકામા વીરલાતા શે પાંચોમાંથી ઉલ્લેખી સંભાળ અને દુશ્વીયારીથી ઉપજતી કાષ્ટો છે અને શું? એક રાહી માતા માણસાઈ રેપો જે તેણીની સંભાળમાં સોંપાય છે તેને સારી રીતે ઉછેડવા તે જામજાન સાથે દરીકાઈ નહીં દરી શકે? જાદમણુ ભરેલી વર્તણુકથી શું તેણી બોહીસને મક્કમપણુમાં, બેઅદખીને ની-વકપટપણુમાં, નજાકાઈને નરમાસપણુમાં, હલકાપણુને ખુશ મીનજનમાં, નાજાથક પોયાં મનને ખીજાને માટેના આદમાં અને ચુપ અથવા બારમાં બેસી રહેવાને વીચારવત ચુપકા-દીમાં દેરવી નહીં શકે?

જે માતા મીનજન પોઈ દે છે તેણી એક ઘણી અનીચારી માતા કહેવાય છે. તેણી એક દીવસ પોતાનાં ધરતી નાની દુનીયાંને ખુદી આંખોએ આંખો વગરની બેથ છે અને ખીજ દીવસે હુકરાવથી આંખોએ ખામીવાલી બેથ છે. એવા સ્વ-ભાવની માતાની અસર-લેહનમાં છોકરાંઓની કંઠાજ ભરેલી હાલતનું નીચે પ્રમાણે બ્યાન કીધું છે:—“તેઓની કડીથી ખાતરી થતી નથી કે તે માતા વાજખી બનશે કે જેરવા-જખી; તેઓની કડીથી ખાતરી થતી નથી કે શાંની છુટ તેઓને મશી છે અને કવી જાતની છુટ માટે તેણીને યરસો ઉપજશે; તેઓ કડી નથી, શકતાં કે તેઓનું કામ કથુચ કર-વામાં આવશે કે યરસાથી દેશી દેવામાં આવશે. માતાની બુદ્ધેચીની તેઓને મનસે મોરતીની માફક છે; અને તેણીનાં

મગજની હાલત પ્રમાણે તેઓ વખાણ નહીં તે। ઠપકા પોતાને માથે ખેંચી લે છે.” ખરા ઈનસાફ ને છોકરાંઓને મહેલે તેઓને ખરાં સુખી સગળ્યાં। જે નીપણપાતી વખાણ અને ઠપકાની તેઓ ખાતરી નેતાં વધુ છુટો તેઓ સુધી દે. તેઓને ને ચોક્કસ ખજાર હોય કે શું ચીજ તેઓની માતાને નાખુરા કરે છે અને તેઓને શીક્ષા કરવાને શું સખળ છે, તેા તેઓ વગર ફાકટને કટસે આંકારા પણ ખમી શકે.

હું જાણું છું કે એવા ખરાજ સ્વભાવની સાંજે થતું થાણું મુશકેલ છે. બ્યારે આપણે ઉદાસ, ઉસ્કરાયસાં અને નારી-પાસ થયલાં હોઈએ અને બ્યારે દેખઈતી રીતે દરેક ચીજ જાંબીજ ચાપ, સારે આપણને તાજે થનારાંઓની ઉપર આપણી ઉદાસ બરેથી હાલતનો ખાર નહીં લેવાનું કાંઈ સેલું કામ નથી, પણ જીવાનોની તરફ આજે ધણી ઘાટણ વતે છુક છે. સુખાર વગરની તુકસાંની તે તેઓને કરે છે. તે તેઓને બીલકણુ બનાવે છે અને બીલકણુપણુમાંથી લીચકારાપણું આવે છે અને લીચકારાપણુમાંથી જુદાપણું આવે છે અને જુદાપણું બીજા ધણાં પાપે અને ખરાબી, જેનું બ્યાન કરવાની જરૂર નથી તેને માટે દરવાજે ઉઘાડા મુકે છે.

હમે એક બેરીકન પુસ્તકમાંથી માતાઓ માટેની ડાઘી શીખામણનાં નીચલા બેસા ઉતારી લઈએ છઈએ:—

“છોકરાંઓને તમને માન આપતાં શીખવજો, કદાચ તમે એ માટે હસશો. ખાર, માન કરતાં ઘણી વધારે છે। છોકરાંઓ તમને ખરાં દીલથી માહે છે. કબુલ કરીએ, પણ આજે બધું છતાં તેઓને તમારી તરફ માનની નજરે જોતાં શીખવવાની બેદરકારી કરતાં ના. એક વાલ્લી માતા પોતાનાં ખારાંઓને ખાતર પોતાનું સુખ છોડી દેવાની ખુશી થશે, જોય વગરની શતે અને દુઃખતા સાંધાઓ કેટલીક વખતે હોવા જોઈએ; પણ માતાઓને માટે બીજી ભતનું મન મારવાનું છે. બ્યારે તમારી લાકડી બેટી ફરટ અને ખીરાઈનો પોતાનો જામ આંધા પછી પોતાનાં નાનાં આંજલો તમારી રકાખી તરફ લાંબા કરે, સારે ને તમારું હોય તેમાંથી બધે અથવા થોડા બાગાથી તેણીને આપવાની તમારી ખુશાલીને અટકાવજો. બ્યારે પીરોજને નાં જમણું તેાં પી ખઈએ, (જેની તેણીને કાંઈ ઝાઝી અગત નથી) અને ધરતો ખરેખર તમને યાદ દેવડાવે કે બીજાં એક ચોમાસાં સુધી જીના ગરમ કપડાં તમે પેહડયા વગર તે ખરીદ કરી શકશો નહી, સારે ગરમ કપડાં તમારે માટે તમે ખરીદ કરજો અને તેાં જી જમણીને તમે યોગવા દેજો, કાંઈ વખત કાંઈ સાંજળવા લાયક ભાપણ થવાનું હોય અને ચોક્કસ કારણસર ધરમાંનાં સર્વ જજીનાં જઈ નહીં શકે, તેા તમે ધરમાં રહેવાને બદલે ને યોડા જવાનાં હોય તેની સાથે જજો. તમે જોઈને અજબ થશો કે છોકરીઓ અથવા તમારો ધણી, માથળને બહાર જવાની દરકાર કરતાં જોઈ, કેટલાં ખુશીથી ‘ધરમાં નહીરે’ એમ ના બોલતાં કે ‘કાઈથી ચીજ મારે વાસ્તે ચાકરો.’ તમારી પોતાની અને તમારાં કપડાંની બરાબર સંજાળ રાખજો.”

“છોકરાંઓને કામ કરવાનું ઉત્તેજન આપજો. ઉત્તેજન કરતાંબી કાંઈક વધારે કેટલીક વખતે અગતનું થઈ પડે છે. ધણી વખતે એક ડાહી માતા પોતાનાં છોકરાંઓને એટલાં તેા રાઈ રૂપે છે, કે કામ તેઓને મનસે બોલે. માફક થઈ પડતું નથી. તેદમીના રકાખી સાફ કરવા માંજે છે, પણ તેણી ધણી નખલી છે. તેણીને સામન સાફ કરવા દેજો, બ્યારે પીરોજ રકાખી સાફ કરશે અને આસ્તે આસ્તે તમે તેઓને બીજાણાં બનાવતાં અને રોટલી બનાવતાં શીખવજો. છોકરાંઓને લાકડાં ભાંજવા અને પાણી બરવા દેજો. અચીતજ આજે બધું કામ તમને પોતાને હાથે કરવાનું ધણું સેલું લાગશે, છોકરાંઓને શીખવવાનું તેા ધણું કટાસા બરેઈ છે, પણ તમારે ખાતર નહી, તેા તેઓને ખાતર તમારો વધારે વખત અને મેદનત આપજો.”

“આજે બધું કરવાને તે વાલ્લી માતાને પોતાનું મન મારવું જોઈએ. જેણી પોતાનાં ખારાંઓને વાસ્તે પોતાને અને પોતાનું ને કાંઈ હોય તે આપી દેવાને ખુશી થાય છે; તે છતાં, તે વાલ્લીઓને ખાતર અને તેજ માફક તેણીને ખાતર, આજે સાદાં કાપડાંઓની નકલ કરવી જોઈએ. બ્યારે દરેક છોકરાંને તેઓનાં કામ વેદચી અપારી અને તે માતા તરફ જેટલાં માનને લાયક તેણી છે તેટલાં માનથી લંતવામાં આવશે, સારે યોડીજ ગરીબ, કેટલાઈ ગયલી સ્ત્રીઓ આ સામણને માટે ઈચ્છતી મહરી અને તે માતા ગોલામગીરી અને વહીતરૂં કરવાને બદલે તે ધરની રાણી બનશે, કે જે માટેજ બોદાએ તેણીને બનાવી છે.”

મીઠું રસકીન આજે વારેપડીએ પુછતો સવાલ “ક્યારે એક અચાની કેળવણી શરૂ કરવી જોઈએ?” તેના નીચે મ-માણેનો જવાબ આપે છે. “જ મહીનાનું ઘમા પછી તે હસવાનો જવાબ હસવાથી વાલે છે અને અધીરાઈનો અધીરાઈથી, લીસણુ ખુદીથી તે જોઈ શકે છે, મજાલ કરી શકે છે અને ખમી શકે છે અને વળી કેટલીક હુશીવારીથી.

આજે સવાલ “તમે કેતરરે વરસે એક છોકરાંને કેળવણી આપશો?” ના જવાબમાં એક બીજે ડાહયે માણુરા કહે છે કે—“તેના જન્મની વીરા વરસ અગાઉ તેના બાપ અને માયને કેળવણી આપીને.”

જેણી આપણે છોકરાંઓને શીખવવા અને અભ્યાસ કરવા માંગતા હોઈએ, તે પેહલાં આપણે શીખનું અને અભ્યાસ કરવો જોઈએ. આપણાંમાંનાં કેટલાંકા તે જીવાન માતાના હેવાલ ઉપર દલગીરીથી દસરો, જેણી અજબ થાય છે કે તેણીનું નાનું બચ્ચું એટલું માંદું કાંય છે, “જ્યારે હમે જેણી ખા-છી છઈએ તેમાંનું યોડું યોડું તેને આપીએ છઈએ-યોડી મા-છલી, એક પનીરનો કટકો, જરા માખણ, એક ઘારનો ગોટ.” ફનીયામાં દર વરસે ૪૩,૦૦૦,૦૦૦ બચ્ચાંનો જન્મ થાય છે; દરરોજ ૧૧૫,૮૦૮; દર મીનીટ ૮૦. ધણી દલગીરી સાથ વીમાર કરવા પડે છે કે આજે ગરીમ ખીચારાંઓમાંનાં કેટલાંકાં આજે ફનીયામાં ધકેલા પછાડા ખાધને ઉધરે છે અને યોડાં થાય છે.

સરેથી વધુ આપણને આપણાં છોકરાંઓ સાથે સાચાં બનું જોઈએ. તમારાં છોકરાંને જે વીજ તમને નહીં આપવાની તત્ત્વજ્ઞ હોય તેને માટે કદીની વચન આપતા ના. એક વખતે ડાઠ બેનસને પોતાનાં એક દોસ્તને કહ્યું કે "તમારાં છોકરાંઓને કોઈની વીંતમાં ફેરફાર કાઢ્યા વગર સાચું કહેવાની રેવ પાડજો." એક બાતું જેવણું લાંબાનર દતાં તેવણું બોલ્યાં કે, 'નહી, આજે તો ઘણું થઈ ગયું; કારણ વાતવીંતમાં સેહજસાહજ ફેરફાર તો ને એક વણું હમેશાં તપાસ નહીં કર્યા કરે તો ઘણામાં હમરે વખત બનવો જોઈએ।' 'હીક, મેડમ' તે ડાકટરે જવાબ આપ્યો, 'અને તમને હમેશાં તપાસ રાખવીજ જોઈએ, બાણીનેઈને જુદું બોલવા કરતાં વધારે સાચું બોલવાની બેઠકારીને લીધેજ કુનીયામાં આટલું બધું જુદું ચાલે છે.'

છોકરાંઓને સુધારવાની સઘળી અણગમતી ફરજને એક બાપને માથે નાખી, સઘળું લાડ લણવાનું તમારે માટે રાખવું, એ એક માતાને માટે ઘણું ખોટું છે. તેણી જો એક ફરેસ્તાનોજ ભાગ બળવતી હોય, કે જેણીની આગળ તે છોકરાંઓ તેઓના બાપ ધમકાવે ત્યારે દોડી નઈ શકે, તો આજે એકલપેદાપણું તેણીનાં કહેવાતાં વાહવાંઓને ધણી ઈજા કરે છે. તે છોકરાંઓ પોતાના બાપથી બીહતાં રીખે છે, જ્યારે જોખી કાંઈ તે પોતાનાં છોકરાંઓની વીરજ કરે છે તે તેઓનાં હમેશનાં સારાંનેજ વાંસે કરે છે અને માતાના લાડ કરતાં પછણે વધારે ખરા પ્યાર તે દેખાડી આપે છે. માથાપ વચોના મતદર એક છોકરાંને જેટલી ઈજા કરે છે તેટલું બીજું કશું નથી. જો તેઓને સજ કરવીજ હોય તો તે બેઠનાં ભેગાં મતથી અને પુખ્ત વીચાર કર્યા પછીજ કરવી જોઈયે. માતાઓ, જેણીઓ પોતાનાં અવ્યાંઓનાં શરીરના આચાર અને સુખ સીવાય વધારે ઉચો વીચાર કરતાં નથી તેઓને 'વેનીંગ' ના નીચા ગોરોપર ફરીથી આજ પુગાડવું જોઈયે:-

એક અવ્યાંનો જનમ કુનીયાના સૌથી અગ્રસહ બનાવેક માંનો એક છે. દરેક બીજી ધીજ નાશ પામવાજ પેદા થાય છે. "એક"નું આડ તેના ફલમાંથી ધણું વરસ જીવવા પેદા થાય છે; પણ તેખી નાશ પામે છે. યાદગારીના સ્તંભ ધણી સહીઓ સુધી રહે છે, પણ તેખી ખાક થઈ જશે. સુરજખી ગ્રાંપો ધરે, પણ આત્મા જીવશે અને કાયમ વધારે કરશે. તમે તમારાં છોકરાંઓને મારવા, જખી ખી કરવા, ઝેરી વનસ્પતી ખજાડવા અને ઉઠતા રોગની નજદીક રાખતા કુલરોડ, પણ આજે બધાનાં કરતાં વધારે ખરાબ એક વીજ છે. કેટલી જખી જખમ આત્માનો જખમ જેવો નથી.

એક બસી માતાને ફરજે બળવવાની છે, કદાચ પવન અને બરતીની સામે, નખલી તખીયત સાથે, અથવા થોડી અવકાશમાં, અથવા તો ધણી કે જે તેણીની સઘળી કોરોસેની આડે આવે છે અને સામે થાય છે-આજે ફરજે, વગર શકે, ધણી સુરકેસ છે; પણ તેણી તેણીનું ઈનામ બોહશે નહીં.

દીનબાધ.

ધર કેળવણી.

નીચલા કાપદ્યોએ મુનરી અક્ષરે છાપી દરેક ધરમાં દખાણ આવે તેવી રીતે કુટવા લાયક છે:-

આપણું છોકરાંઓને બચપણથીજ એકદમ તાલે થવાને શીખવવું જોઈએ.

નરમાસપણને મક્કમપણ સાથે બેસી વાપડવું, તમારાં છોકરાંને હમેશાં એમ સમજતાં શીખવવું કે તમે જે કાંઈ બોલો છો તે ખરેખરી મતકબથી બોલો છો.

જ્યાં સુધી તમારી પક્ષી ખાતી હોય નહીં કે તમે જે કાંઈ કહો છો તે તેઓને આપી શકશો, ત્યાં સુધી કાંઈખી ચીજની ખોટી કણુસાત તેઓને કદીપણ આપતાં નાં.

જો તમે એક બચાંને કાંઈ કરવા કહેવો, તો તે કેમ કરવું તે તેને બતાવવું, અને જોને કે તે બરાબર થયું છે કે નહીં.

તમને ખામખા ના તાલે થવા માટે તમારાં બચાંને હમેશાં સજ કરવું, પણ કદીખી તેને ગુસ્સામાં સજ કરતાં નાં.

કદીખી તેઓને બાણવા દતાં નાં કે તેઓ તખુન ચોકવે છે, અથવા તો તમારા પોતાના કાણુને ગુમાવા દે છે.

તેઓ જે ચીરકાવાનું અથવા તો ફૂકવા, ચટકવાનું સજ કરે, તો તેઓ શાંત થાય ત્યાં સુધી થાભવું ત્યારપછી નરમાસપી તેઓ સાથે તકરાર કરી તેઓની ચાલવું ખોટાપણું તેઓને સમજવવું.

યાદ રાખવું કે એક વાંક ફરીથી થાય તે માટે વધારે સજની ધમકી આપવી, તેના કરતાં તે વાંક માટે થોડી પણ તરતજ સજ કરવી વધારે ફાયદાકારક છે.

તમારાં છોકરાં કોઈખી ચીજ લેવા માટે રડે, તો તે તેઓને કદીખી આપતાં નાં.

એક ચીજ એક વેસાએ જે કારણસર તમે તેઓને કરવા ના પાડી હોય, તે ફરીથી કોઈખી વેસાએ તેજ કારણસર તેઓને કરવા દતાં નાં.

તેઓને શીખવવું કે સારાં દખાવાનો ફક્ત એકજ ખાતી જરૂરો અને સેહજ રસ્તો છે, અને તે સારાં થવાની કોશિસ કરવામાં છે.

તેઓની નાની વાતો તદ્દન સચાઈથી બોલવાની તેઓને રેવ પાડવું.

કદીખી કોઈખી આડીમુંગી કરવા દતાં નાં.

પોતાનું મન મારવાને, અને એકતપેયાં નહીં થવાને તેઓને શીખવવું.

ઉપજા કાપદ્ય પ્રમાણે ચાલવાની કોશિસ કરવું.

પીરોત.

પદસાપર પરણનાર ચાને સખુરીનું સેવટ.

નાલાની એક ખુશનુઆ સાંજે એક મોડા બગીચામાં ખુશબોદાર પથરતા ફૂલોનાં માંડયા હેઠલ એક જવાન યુવન-સુરત છોકરી ઉભી હતી. તેણીનાં પગ આગલ એક નાનું કુતરું જેલ કરતું હતું. તેણી આ માંડવમાં ઉભી હતી, તેટલાં બાગને બીજાં છેડેથી તેણીને કાંઈએ હાંક મારી, “એડા! એડા! જરા એની તરફ આવ્યો, દીકરી.”

એડા તુરત તે તરફ ગઇ, લાં એક બાજુપર એક બાનું ગરમ શાલ હોતી બેઠી હતી.

“કેમ કાકીજી, માંડે શું કામ પડ્યું?” એડાએ પોતાની કાકી મીસીસ પેનને પુછ્યું.

“જરા મારી આગલ બેસ દીકરા, મને આજે તુને કાંઈ જરૂરતું કહેતુંય.” મીસીસ પેન બોલી.

એડા બેઠી.

“જોની દીકરી, આજે કેટલા દહાડા થયા મારા જીવને કાંઈ ઠીક લાગતું નથી. વધી મને શીકર એ પડીય કે જો હું આજ કાલ તે સાહેબની હજુરમાં જવશ તો પછી તારું શું થશે? વળી મારી પાસે કાંઈ એટલી બધી દોલતથી નથી. આ બાગ તો તારા કાકાનાં વીલ પ્રમાણે મારાં મરણ પછી મારા સાવકા દીકરાને મલશે, એટલે પછી તું મારી ગરીબ ગાય જેવી દીકરી આ દગલબાજ દુનીયામાં એકલી પડશે. હું મારા સાવકા દીકરા જેમસને એલકાપુર, તે કાંઈ તુને મદદ કરે તેમાંનો નથી. તે પોતાની ધણીયાંથી સાચે બીજાં ગામ છે. હવે એડા, હું તુને પરણેલી બેવા માંગુચ.”

“કાકીજી, હું તમને પુછતાં તો વીસરીજ ગઇ. કાલે મારા હાથની માંગણી રોખરડે પ્રીધી.” એડા બોલી.

“પછી દીકરા, તેં તેને શું કહ્યું?”

“મેં કહ્યું કે, હું કાકીજીને પુછીને જવાબ દેવશ.”

“શાબાસ દીકરી, મને એ છેકરના ધણે ગમેય, જો તારી ખુશી હોય તો મારી કાંઈ ના નથી.”

એટલી વાતચીત પછી તે આંદર ગયાં.

ત્રીજે દહાડે એડા અને રાખટ અદરયાં. રોખરડને એડા જેવો ધારતી હતી, તેવો હતો નહીં. તેણે બહારથી સાંભર્યું હતું કે એડાની કાકી ધણી ગમર છે, અને તેણીની વારસ તે આ યુવનસુરત છોકરી છે, જેથી આ પૈસાને પુંજનાર અને ભૈરીનાં પૈસાપર પરણનાર જવાને એડાને અને તેણીની કાકીને પોતાની જવાનદરાજીનાં જોરે જીતાં.

દહાડે દહાડે કાકીની તળીયત અતીધણી લઈડયા લાગી. અતે એક દહાડે કાકીએ પછુ રોડાં વીશે ના કહ્યું. એડાએ પોતાનાં પીનાઈ તે મીસીસ પેનના સાવકા દીકરાપર તાર કપોષ, પછુ તે વખતસર આવી પુરો નહીં. બપોરનાં ત્રણ વાગે મીસીસ પેન એક સુગઠ પલંગપર મોઢિત અને જીંદગીની વચ્ચે પડ્યાં હતાં. તેણીના સધલા નોકર નફરો પોતાની બધી શેઠાણીને છેલ્લી વાર બેઠવા તે ઓરડામાં આવ્યાં હતાં. ગરીબ બીચારી એડા! તેણી પલંગની એક બાજુ આંખમાં રોમાલ દાળી અતી ગમગીની વચ્ચે બેઠી હતી, તેટલાં મીસીસ પેને આંખ બોલી સવેને જોઈ કહ્યું.

“એડા દીકરી, મને તારે વીશે ધણે આફસોસ છુટેય. મારાં મરણ પછી એ મોડા બગીચા અને બાગ બગીચો વગેરે તારા પીનાઈ જેમસને થશે. મારી પાસે તુને આપી જવાનું કાંઈ નથી, પેલી ત્રણ મીનાઇ બાજુથી છે, તે હું તને આપી બજાવે. એ જોઈ મને યાદ કરવા કરને, મેં માંડે વીલ કીધું નથી, કારણ મારી પાસે કાંઈથી નથી.” એડાએ બોલ્યા પછી તેણીએ પોતાનાં નોકરોને ગમ કરવા ના કહ્યું.

સતના આઠ કલાકે મીસીસ પેને પોતાનો પ્રાણ છોડ્યો અને બીજી સહવારે જેમસ અને તેની ઉછાછથી બાપકી દેલન લાં આવ્યાં. કાકીને શુભરવાને બે દહાડા થયા હતા. એડા રડતી પોતાનાં ઓરડામાં બેઠી હતી, તેટલાં તેણીનાં હાથમાં એક નોકરે મીકી લાવી આપી, જે પરના દસકત તેણીએ રોખરડનાં દસકત તરીકે એકલખયા અને તુરત તેણીએ તે બોલી વાંચવા માંડ્યું:—

“મીસ એડા પેન,

જે તમારા કાકીજીની શુભરવાની ખબર સાંભળી, પણ હું તમને દીલારો દેવા આવી રહ્યાં નહીં, તેમું. કારણ એ કે મને ધણી રોમાજી હતી. જળી મેં એક વાત સાંભળીય, જેથી મને તમારી પર ધણી દયા છુટેય. તે એ કે અતે તમને તમારા કાકી આ દુનીયામાં રજડતાં મુકી ગયાં. મીસ પેન આજથી હું તમારા એક દોરત જેવો છેજ. કારણ કે હવે તમારી સાચે સમાઈ કરવામાં કંઈ સાર નહીં. હું તમને માતબર ધારી અદરયાં, પણ તેમાં હવે હું મને કમાવશે. એટલે, જો તમારાં કાકી તમને બધી દોલત આપી નતે તો હું તમને પરણી તમારા પદસાપર તમને ધણી સુખમાં રાખતે, પણ હવે હું આપણી સમાજ તોડી ના-ખુચ. હું આજે બીજાં મામ ઉપડી જનાર છું, વાસ્તે તમને મારેથી બંધી રાકારો નહીં.

રોખરડ હતી.

આ મીકી વાંચતાંજ એડાને જીવ ફરી આવ્યો અને તેણી નાચાર ઘડ પલંગપર પડી.

બીજી સહવારે તેણીને નાસતાની વખતે નફટ અને ઈતર હેલને કહ્યું કે “આ બગલામાં દમારો સમાસ થતો નથી, વાસ્તે તમારો ઓરડો ખાલી કરી હમોને સગવડ કરી આપો.” આ બોલવામાં તેણીને લાંબી કાઠડગાનીજ મતલબ બુઝી હતી.

ગરીબ બીચારી એડા! તેણી પોતાની ત્રણડે બરણીએને મીકીમાં સુકાની પોતે એકકું કપોષતું થોડુંક નાણું અને કપ-ગાંની જેડી લઈ પોતાનાં બગલાને છેલ્લી સલામ કરી ગઈ.

તેણીએ એક નાનું મકાન બાંધે લીધું. હવે તેણી પોતાની કુળવણી અને સદચલુને જોરે પોતાનું યુગરાણ ચલાવવા લાગી. તે એમ કે તેણીને એક પડોસમાંજ વસતાં તેનાં બાપનાં દોસ્તે પોતાની બેઠીઓને કુળવણી આપવા રાખી. તે એક બસો કરનસ હતો, તેની ખાચડી હતી નહી. તેનું કુટુંબ તેના એક બચીબ હેનરી અને બે બેઠીઓ અને પોતાની બેઠી હતું. તેના બચીબે તેના વારસ હતો, તે પણ પોતાનાં કાકા જેવા નેક અને બસો હતો.

એક રોજ પોતાની કાકીએ આપેલી જરણીઓને નુંંછી સાફ રાખતી અને તે જોઈ પોતાની કાકીને યાદ કરતી. તેણી ત્યાં આસરે ચારએક બઠીના રહી, તેણનાં બહાર અથવા ઉપવા લાગી કે કરનસના બચીબે પેલી નાપારેસ એક સાથે અદ-રાખો. આ અથવા કાંઈ જોડી હતી નહી. એકા જેની જુગ-સુરત અને બધી છાકરીને કાણુ ના પસંદ કરે? પેલા રોજન-રક જેવા લુચ્ચા પેસાપર પરજુનાર છોકરાઓને તેણીનાં બન-તમ યુલુ દેખાવજ ક્યાંથી? કારણુ એકા નીચ પેસાપરજ જોયજ, પણ બચીબની બાગવણનાં સદચલુ તરફ નીચાર નથી કરતા, તેઓ કદી પણ એક યુલુવંતી મોહોરદાર મેચવી શકશે નહી.

એકાનાં યુલુ કરનસે પણ વખાણવા અને તેવણની જુ-શીથી તેવણનો બચીબે તેણીને પેસા વનાની હતી તેની દર-કર ન કરતાં પોતાની મોહોરદાર રક્ષા વચનથી જવાયો.

હવે જોઈ એક વાર એકાનાં નસીબ ચકડતાં થયાં. તેણી પોતાનાં જોરકામાં ગઈ. પોતાની કાકીને યાદ કરી પેલી જર-ણીઓપર કાસ કીધી. એમ કરતાં દુરત એક જરણીનું ધંકણું જીવકી ગયું અને અંદર એકાએ હાથ નાખ્યો, કારણુ તેમાં કાંઈ હોય તેમ તેણીને લાગ્યું. અંદરથી એક સરસ ઘણકા નીકલયો. તે ખોલતાંજ તેમાંથી તરફવાર જાતનાં કીમતી ધરણીઓનાં સત તેણીની નજરે પડ્યા, જે ધરણી તેણીની કાંઈનાં હતાં. તે જોઈ તેણીએ કાંઈ કાગળ મેલવવાની ત-લખથી બીજી જરણી જોલી, તેમાંથી એક ઢેલી નીકળી, જેમાં સોના રૂપાનાં ઘણાક સીકાઓ બરેલા હતા. ત્રીજી જરણી-માંથી એક મોટું બંદલ નીકળ્યું, જે ખોલતાંજ અંદરથી નોટોનાં ઘોડા સાથે એક કાગલ નીકળ્યું, જે પર તેણીની કાકીનાં દસલત હતા. તેણીએ તે દુરત ખોલ્યું અને નીચે પ્રમાણે વાંચ્યું:—

“મારી અતી પઢાલી દીકરી એકા—

આ ત્રણ જરણીઓમાં સુધી થીએ હું દેલે, એ હું વારે વારે સુધી લઈજ. એમ સુધી રીતે હું દોલત આપવાનું માદે યુગ્ય કારણુ એજ કે રોજનક કાકાને જે કે લાલે, તે માધમ પડી આવે. જે તે હું ફરી વચનથી ધારી ચાલી બધે દોપ તેા ફરીથી તેની અમે ચોટલી પણ પડાવતો છું તેની સાથે તારી પાછી સપાઈ કાઢી ના, પણ હે તે વને પહાલ વચનથી જોય, તે છતાં દુનિજ પાશુવા કલુષ થાય, તેા હું અને તે મારી આ કુટી દોલત સતોસ અને સુખ વચ્ચે વાપરને. એ બધી દોલત અને ધરણી તારા કામ, તે મારા બેરેલવી ખાંચે અને આજુ

હતું. એ સપદા પેલા ઉછાજલા જેમસ અને તેની ઇતર ખા-ચીને નહી આપતાં તારા જેવી બધી છાકરીને આપી લઈજ. આ કામલ જે તારા અદરાયા પછી આકમે ફાટો લખ્યુંજ, કારણુ કે મને લાગેજ જરા રોજનક વીરો શક પડવા માંડયા હતા, પણ હું ઈચ્છુજ કે તે વને કાકાને નહી નીવડયા હોય. છેલ્લે મારી દીકરી, હું હુંને મારી અંદરજીની બધી દુવાઓ ફઈ ખતમ કરજ.

મીસીસ હરખરત પેન.”

આ કુકું કાગળ વાંચી એકા ફરી એકવાર પોતાની બધી ગાથાકુ કાકીને યાદ કરી રડવા લાગી.

સાથેસ હેનરીને પણ જલ્લો મર્યા. તે એકાને ગરીબ ધારીને પરણ્યો હતો, પણ તેણી હવે તેવી હતી નહી. તે-ણીએ તે વાત તે કાકા બચીબને કહી. આતે આતે આ વાત બહાર જવા પામી અને તેમ કરતાં પેલા “રોજનક લી” ના પણ સાંજવામાં તે આવી, પણ હવે તે કશું કરી શક્યા નહી, કારણુ હવે એકા અદરાઈ ચુકી હતી અને લગન પણ છેક પાસે આવ્યાં હતાં.

પેલી હેલન અને જેમસે પણ તેણી સાથે દોરતી પાકવાની નેતરણ કીધી. અંતે બધી એકા અને હેનરીનાં લગન ઘોડા વખતમાં થયાં. તેઓ હજુર કરનસ દેન સાથેજ રહેજ અને હજુરખી એકા કરનસની બે બેઠીઓને પોતાને હાથે કુળ-વણી આપેજ.

મીસ મેરેરખાનું કાવસલ દાખર.

સંધવાને લગતું.

કારપોરેશન કેન્ડ—દસ આંકસ માખલને તારો; ચાર આંકસ મેડા ખાંડને એક રતલ ધણીના આઠા સાથે જોય, તેમાં ચાર આંકસ કરન ફરાખ, બે કામ બીલી કુદેલી તળ, તથા બે આંક-સ કોઈની ભતના સુરખાના બારીક કઠકા કરી નાખે, લાર પછી સપલાને તાવેલાં માંખલ તથા એક બલાસ બાન્ડી સાથે મેલવી નાખે. પછી કપલી મેલવણીનાં વાના વાના બેકડાં જુલવાના પઢારા પર દુર દુર ચુકી અરણી કલકા કાકીમાં જુલવા ચુકા.

અકરન—આંકસ સોલ બદામ લઈ તેને ઠાલીને ધણી બારીક કુદો, કુદવાં લેવાએ અંદર જે મેડા ચમચા સરી ગોલા-બ નાખવો, આઠ ઇંડાંની સુકીને ધણી કઠકુ કદ ચદાવવે અને તેમાં એક રતલ સોલ મેડા ખાંડ નાખવી, પછી તેમાં આ-રતે આરતે પેલી કુદેલી બદામ મેલવતાં નવું, લાર બાંડ કેક વચે જુલવાનાં “વફર પેપા” તૈયાર રાખી તે પર કપલી મેલવણી જોલ બેકડાંનાં આકારમાં દુર દુર દેડી સાપાણુ નામ બઠીમાં પંદરથી વીસ મીનીટ સુધી જુલવા ચુકડું. સેદન લાલ થયા અને કે કઠાડું.

મેરેરખાનું—એક કાકરી (ધણી મેડી નહી તેમ નાની પણ નહી) ને અરણી કાપી ઠાલીને એક તમબચમાં પુકા, તેમાં ચાર આંકસ મેડા ખાંડ, ખમનેદું અણું બંધેલ અને કલેરેટની એક બારલી રેડો. ખાંડ ખીચે કે અંદર સોડા વાઢતી એક બારલી રેડા પીધામાં લેવો.

પીડાલ.

ખવેરીયાના રાજ હુડગીંગ બીજની જીંદગીની કથા.

(જન્મ આગસ્ટ ૨૫ ૧૮૨૫. મરણ જુલાઈ ૧૩ ૧૮૮૬.)

સેલ નદીમાં એક બોટ ધીમેથી ચાલતી હતી. ખવાસીઓએ સુકાન છોડી દીધું હતું અને તે મજવાને મોત્તમની દયા ઉપર છોડ્યો હતો. નદીના કીનારાએ સુંદર દેખાવ બોતાં અને મોત્તમની ઉપર અદોષી તરીકે હડતાં ચલીયાંઓને ગીચી કરતો અવાજ સાંભળતાં અને ઉભાં હતાં. પડી ગયલાં ધરો, સડી ગયલાં ધોળાઓ, સીલથી ભરાઈ ગયલાં છાપરાંઓ નદીને કીનારે આવ્યાં હતાં. મીનારાઓની ધણી ઉઘે એક અસહી કીલ્લો એક જખરદર પાકડને રોચે છે; “કાશન”નાં નાનાં ગામડાંમાં અને આવી પ્રમાં હતાં. આએજ બિયાધગેથી ધણી વરસની પાત ઉપર “કાઉટ સીનકડ” અને તેની બન્ની ધણી-વાંણી “જોગેરીયા”એ આએ ખીણની નીચે ભેંસું હતું. અને રાજ આરખારોસા, જેનાં નામ સાથે હજારો કથા બેડાયેલી છે, તેણે આ દેખાવ જોયો હતો.

ધણી ભયંકાર વારતાઓ આ ખીણ સાથે જોડાયેલી છે, કારણ આદિમાં “કાઉટ હેનરીએ” પોતાની બાપડીને મારી નાંખી હતી અને થોડો વખત પછી હેનરી રીએ ખડકને એક કડકો તેના દીવપર પડાયો મરણ પામ્યો હતો.

પણ આએ દુઃખી બનાવોની યાદદાસ્તી દુર જઈયે! અદોષાં તેઓની હાજરીને કાણથી જગા મલતી નથી. તેઓ આએ સુંદર સાંજની સાંતીને નુકશાન કરે છે. જેવાં અને મજવા છોડીને કીનારે ઉભાં, કે ધટોના અવાજે અને સાંભળ્યા. એ શું સાંજના ધટો હશે? તેઓ ધણો શોકનાક અવાજ કરે છે, અને નદીમાંથી કડી લેહકા ટુક છે, જેથી દીલમાં અમુને કંપારી છૂટે છે.

પુટાની ઉપર અમુને દોરતો અને સુસાધરો મદયા, જેઓ માંના એકે અમારા હાથમાં એક તાર મુક્યો, જેમાં નીચે મુજબ લખેલું હતું:—“હુડગીંગ બીજ, ખવેરીયાના રાજ, આને Straubenger Sea માં ડુબી ગયો છે.”

સુરજ અસ્ત પામ્યો છે, પાણીના ધીમા અવાજને શોડનાં ગીત જેવા સંભળાય છે અને ધટો દલગીરી ભરેલા શોકના અવાજે દહાડે છે. નસીબ કેવી અજબ જેવી રીતે આપણી સાથે રમે છે! પાંચ વરસ આગાઉ, આએજ જગાની ઉપર તે રાજની જીંદગીની કથા અને સાંભળી હતી.—તે જીંદગી,

કે જે સૌથી બિંદા બેઠની અંદર વીટળાઈ ગઈ હતી, તે વરસ આને ‘મોસેલ’ની ખીણમાં વસત રૂઢનાં મહીનાઓ પસાર કીધાં હતાં. કોબલ-ટકની સુસાધરી કરતાં અમુને એક બુધી બાધ મળી હતી, જેણીના સેફેદ બરફ જેવા બાલોથી ધકાઈ ગયલા સુંદર ચેદરાએ મુખ્ય કરીને મારી ધણીઆંણીનું ધ્યાન ખેંચ્યું હતું. આસ્તે આસ્તે તેણીની સાથે અને મહી ગયાં અને આને સાથે કેટલીક સુસાધરીઓ કીધી હતી. ‘કાશન’ સુંદર નાનું ગામડું ઉતારાની જગા તરીકે અને નકી કીધું હતું અને સાંધી મોસેલની નદીને સુંદર દેખાવ નીહાળી મળવડ મેળવતાં હતાં. અમારી નવી દોરતીએ અમારી રોજની મળવડમાં કાંઈ થોડો વધારો કીધો ન હતો. અમારા નવા દોરતનું નામ મોસ ‘વેન, રીયાક’ કરીને હતું અને તેણી એક અસળી ખવેરીયન ખાનદાનની હતી. તેણીની રીતભાત મંજીર અને વીઆરવંત હતી, ‘પણ પુદરતી તેણીને સ્વભાવ ધણો હસમુખો હોય અને દુઃખથી દયાઈ જઈ દલગીર બનેલો હોય એમ લાગતું હતું. અમારી દોરતી જેમ જેમ ધાકી ચતી ગઈ તેમ તેમ તેણીની જીંદગીના બનાવેથી અને વાકેફ થતાં ગયાં.

‘મોસ વેન રીયાક’ ની જીંદગીના બનાવો ધણી અગમના હતા. તેણીની વારતાએ એટલી તો દીલ પસંદ હતી, કે કશા કોના કલાકો સુધી મારી ધણીઆણી તે ટેકડીની નીચેનાં ‘સમર કાઉસ’ માં બેસી તેણીને સાંભળતી હતી. તે ખુશ નુમા કલાકોની યાદદાસ્ત દબ્બર અમારાં મનમાં તાણ છે. તેણીની એક વાર્તાએ અમારાં મજબૂર ધણી અસર કીધી હતી અને તે સાંજનાં જઝકલામાં નદીની બાજુએ કરવામાં આવી હતી. ૧૮૮૧ ના—માસની સોમવારની તે સાંજ હતી. એક લાંબી મંજલ કાપ્યા પછી અમારા કીલ્લા પગોને આસાર એરા આપવા, અમારાં એક માણીતાં જુલામાં વાત કરતાં અને બેઠાં હતાં. અમારી પાસે અમારાં વહાલાંઓની સમીએ હતી અને આને તે સમીએ એક બીજને દેખાડતાં હતાં. ‘મોસ વેન રીયાક’ પોતાનાં માથાપો અને વક્ષાઓને એક કીલ્લો જે ખવેરીયન પહાડની વચમાં આવેલો હતો, તેની સમીએ અમુને દેખાડી.

“તે આથી છે—દમણા લાં કોઈ વરડું નથી,” તેણી બોલી. “તમારાં કાણખી બાધ બેઠેન શું નથી?” મારી ધણી આણીએ મુઝબું.

તેણીએ પોતાનું ટેકું ઢીલચું.

“મારી એક બેઠેન હતી, પણ સોલ વરસ ધમાં તેણી મરણ પામી છે; સાર પછી હું દુન્યામાં તદન એકલી પડી છું.” અમારા દોરતે દલગીરી ભરેલા ધીમા અવાજે જખમ આપ્યો અને આને વધારે સવાલો પુછાની હીમત કીધી નહીં, પણ બીજ બાળવપર અમારી વાત ફેરવી નાખી. સાંજના મોડે ધર જવાને વારતે જવારે અને અમારી સમીએ એકડી કરતાં હતાં, સારે એક નાની ‘પાકેટ-મુક’, એક કાં કો, કે જે ‘મોસ વેન રીયાક’ પોતાની સાથે હંમેશાં લઈ

કરતાં હત્યા, તેમાંથી પડી ગઇ. ઝડપથી તે હચકચાને વાસ્તે હું વાંધી વધી અને તેનું પુછું. ઉઘડી જઈ, એક સુંદર સખી આમારી નજર સમિ પડી. જેની તે ચીજ મેં તેણીને આપી, કે તેણીના નાજુક ચેહેરા ઉપર રેતાસ ચઢકી આવ્યો.

"નસીબના સન્નેગને હું તમને યાતું છું" તેણી ધીમેથી બોલી અને એક વાર્તા તમારા વીશવાસ ઉપર કહું છું, કે જે આગળ કદીથી કોઈને કહેવામાં આવી નથી. હું એટલુંજ માત્ર છું કે જે વીશવાસ તમારા ઉપર મુકવામાં આવ્યો છે તેની ગેરઉપયોગ તમે કરશો નહી, જુઓ! આજે મારી બેઠેનની સખી છે."

તેણીએ અચુને હાથીલાંતપર રંગેલી એક જુવાન છોકરીની સખી દેખાડી. એ સુનેરી બાલોનાં શુચ્છાંથી બરેકું એક માથું, લાંબા કાલા પાપણેથી ઢંકાઇ ગયેલી મોટી બજ આંખો, ગોલાળી ગાંઠો અને દરવું મોહું બેઠું.

ક્યાં ધાટકી નસીબે આજે મધુર કહીને આટલી જલદીથી આજે દુનીયાથી જુદી પાડી દશે? તે સખીની નીચે નીચલા બોલો કબેલા હતા:—"મોત જેમને છુલું પાડે છે તે-એને મોત પાછાં એકાં કરે છે," "ઈ. અને એવ."

"મીસ વેન રીઆકે પોતાના કાંઠામાંથી કાગલોનું એક બંડક કઢાડ્યું અને અચુને આપતાં બોલી કે "આજે વાંચો અને "ઈ. અને એવ." નો અર્થ શું છે તે તમે સમજશો. તમે જેમી કાંઈ વાંચો તે આજે વાર્તાની અંદર ભાગ લેનારાં ભ્યાં સુધી જીવતાં રહે ત્યાં સુધી તદનજ છુડું રાખવું જોઈશે. ભવિષ્યમાં જાહેર કરવાનું તો તમારા વીચાર ઉપર હું સોંપું છું."

મે વરસ પછી અમે અમારા આજે જુના દોસ્તાન મરજુની ખબર સાંભલી અને આજે તે રાજના મોહતની ખબર જોમર પહોંચી રહી છે. રાજા હુકમીય એક એવો માણસ હતો કે જેને યોગજ પીલાણી શકતાં હતાં; જોકે કણ્યાએ તેને ચાહતાં હતાં, તો પણ તે તદન એકાંત છાંદમી સુમરતો હતો અને તાજ કે જે ખરેખર કાંઠાઓથી બરેકું હતું તે તેને પેદરડું હતું.

આજે પતીન વાત હું જુલી કરું તે મારે મને કાંઈ ગેરહનસાક આપશે નહી. મારી વાર્તા કાંઈ કણી રસ આપનારી નથી. નહી; કણી ફલગીરી સાથે "આવપાછન" અને "હોરશવન" કુબેનો હાર—જેને તે કણાં ચાહતો હતો—હુકમીય બીબી અવેરીયાના રાજાની ઘેર ઉપર મુકવા હું તૈયાર કરું છું.

મકરણુ ૧ છું.

વસંત રત્નોને આજે વખત છે, વાગેચેત અને સુવાળના કુબે પોતાની મધુરતા આસપાસ ફલામાં ફેલાવે છે. ઉપર, આકાશ કણી જતના પક્ષીઓથી ભરાઇ ગયું છે. જુલજુલ પોતાના મધુર ગીત ગાય છે અને લાકે પક્ષી એક ઊંચાં કાઠ ઉપર બેસીને પોતાનું માણું લલકારે છે.

"રીએક"ના બગમાં એક જુનું સેખનું ઝાડ હતું છે. તેની ડાંખીઓએ એક બીજા સાથે મુકેજ જઈ, બેસવાની એક

સરી જગ્યા ત્યાં બનાવી છે. તે જગ્યાપરથી દેખાતા દેખાવનું વર્ણન કોઈપણ કવન કરી શકશે નહી. પાઠકા, જંગલો અને ખડકાં તમારી આંખો જેટલે લાંબે સુધી જોઈ શકે તેટલે સુધી લંબાવશો છે અને અહીંયાં અને ત્યાં સુંદર જગ્યા સુધી નજર પડે છે, અને તેમાંથી H—નો કોરેસો પોતાના કાઠમાટ સાથે ઉભેલો જણાય છે.

તે જુનું સેખનું ઝાડ આજે એક સુંદર પરાણાની આગતા સ્થાગતા કરે છે; કારણ તેની ડાંખીઓની ઉપર સતર ઉનાચા જેવેથી એક પ્રુસ ગીમજી છોકરી દીવકા ખાય છે. તેણીએ એક સાદો સફેદ પોપાક પેઢેલો છે અને તેણીના મુનેરી બાલોના મુકકાં બહુ રંગની રીખના કાઠકાથી બાંધેલા છે. તેણી તે ઝાડના કંને હટીને પોતાના પોસાપર મુકેલી એક રોપીની રીખીન સાથે રમ્યા કરે છે; એક જુવાન ધરપ તેણીના રેશમી હાથના મોળા પોતાના હાથમાં પકડીને તેણી તરફ આતુરતાથી તીકતો ઉભો છે. એકાએક તેણી તેની તરફ ફરી દસીને બોલી. "ડગેબર્ડ, આટલો આતુરતાથી તું મારી તરફ કાંઈ જોય છે? શું તું ખી મારીની માથક મારાં કપડાં એટલાં જલદીથી ખરાબ કેમ કરે છે, તેનો બેઠ સોધી કઢાડવાની કોશિશમાં છે કે?"

દસીને તેને પોતાનું માથું ઢીલવ્યું.

"તું જુલે છે એવીકાએક. તું છેલે સરવાલે ખરેખર પાછી આવી છે તેની ખાતરી કરવા હું તારી તરફ જોવું છું."

"છેલે સરવાલે પાછી આવી." એવીકાએક એક ડચકાં સાથે બોલી, "છેલે સરવાલે સાત લાંબા વરસની ગેરહાજરી પછી—આર વાસ ક્રોન્સના મકામાં સુમર્યાં અને ત્રણ વરસ મારી સાથે."

"દેવે તો તું હમેશાં અદાંબિજ રહેશે કે એવીકાએક?"

"અહીયાં નહી તો ક્યાં જાવું? આખી દુનીયામાં મારી બેઠન, મારી ખારી મોતીકા સીચાય, મારી સંભાલ લેવા વાડું ખીજું કોણ છે?"

"તું હમુને જુલી જાય છે, તારા જુના દોસ્તો."

"નહી, હું કાંઈ તમુ લોકોને જુલી મઠ નથી; જ્યારે હ વરસની ઉમરે હું માતપીતા વગરની યજ અને 'મોતીકા' જ્યારે કણી મોંઢી હતી, ત્યારે તમે બધાંએ મારી સાથે કણી લલાઈ કોપી હતી. હું જ્યારે ક્રોન્સમાં હતી, ત્યારે તું મને મસવા આવ્યો હતો અને મારે વર પાછી ફરવા પછીથી મને પેઢેલા આકાર આપવારે ટૂંક છે, પણ તું તો "નુ-રનખો" માં રહે છે અને હું "રીઆક" માં એકાંત રહું છું." તેણીએ ફરીથી ડચકાં ખાધાં.

"કાઠેટ ડગેબર્ડ" તેણીની નમદીક ગયો.

"રીઆકમાં શું કામ તું એખલી રહે છે? હમારે ત્યાં ખાવ, એવીકાએક."

"મોતીકા" મને કદીખી આવવા દે નહી અને મને જલદીથી પાછું ફરવું પડે."

"કાંઈ? તું શું હમારી સાથે હમેશાં રહી નહી શકે?"

રાજા નજીકે ગઈ અને ઘેરા યાત્રુ 'જીનેવન' અને 'આલ-પાઇન' યુવાજનો એક તુરો તેના હાથમાં સુકી ઝડપથી જેવી રીતે આવી તેવીજ રીતે ટોળામાં ગુપ્ત યથા ગઈ. આજે સંધ્યે બનતાં ફક્ત ઘોડી પથો લાદી હતી. તે છેકરીએ કદાચજ પોતાની આંખો ઉઘી કીધી હશે, પણ તે શાહનશાએ જેમું કે તેણીની આંખો તેનાં માનીતાં 'જીનેવન' કુલના જેવી બનુ હતી. આતવારનો દીવસ પાછો આવ્યો અને આજે બનાવ પાછો બન્યા વગર તે શાહનશા પોતાની આંખોમાં બેઠો; પણ સાંજના બક્તી પુરી થયા પછી, જેવો તે દેવલ છેડી જતો હતો, તેટલાંમાંજ તે છેકરી ફરીથી આવી અને જોના-બોનો એક ગુપ્તો તેને આપીને પાછો ઝડપથી ગુપ્ત યથા ગઈ.

સર્વેની અભયથી વચ્ચે એક બેકુતની 'છોકરી દર આત-વારે બક્તી પુરી થયા પછી, એક કુલનો તુરો; રાખ-માટે લઈ આવતી હતી. કાષ્ટ પણ કદી નહીં ચાકવું હતું, કે તેણી કાષ્ટ હતી અને કષ્ટથી આવી હતી. એક વખતે લુડવીગ હંમેશા કરતાં મોટો દેવલ છેડી, વાટ જોતાં ટોળાંમાંથી પસાર થયો, જે ટોળું હંમેશાં કરતાં નાતું હતું. ફરીથી તે છેકરી તેની આગળ આવી ઉભી અને તેને પુરો ભેટ આપતાં તેણીની ચળકતી આંખો તેના ચહેરા પર પડી. જેવો તેણીએ પોતાનો હાથ જેથી લીધો, કે તેણીએ પોતાની હથેલીમાં કાગળનો એક ધડી કીધેશો છડ્યો નેજો. દેવલમાં તેણી ઘોડી ગઈ અને ખાજુનાં નાનાં બારણાંમાંથી લોકોની અભયથી વચ્ચે ગુપ્ત થઈ ગઈ.

એક ધર કે જે થોડાં અઘવાડાંને વાસ્તે 'મીસ વોન રીપાકે' ભાડે લીધું હતું, તેના એક સુચના આરકામાં જી-માઈને જોઈયું તે મ્યુનિચ શહેરના ધણુ રહેવાસીએને જે ભેદ ગુપ્તવશમાં નાખતો હતો, તેના ખુલાસો થયો. જીજાણું આગળ ચૂકચૂમડયે પડેલા એકીએક વોન રીપેકનો આકાર તમે જોશો. તેણીએ બેકુતની છેકરીનો પોશાક પેહેડેલો છે અને ધુજતા હોહો અને-રાતી આંખો સાથે તેણી કાગળનો કટકો, કે જે દેવળનાં બારણાં આગળ તેણીના હાથમાં સેરવી નાખવામાં આવ્યો હતો, તે તેણી વાંચે છે.

પ્રકરણ ૩ નું.

સુરજ અસ્ત પામ્યો છે, કાલાં યતાં આકાશમાં ચંદ્ર પોતાની રેપેરી ખુસુરતી સાથે નજરે પડે છે. એક નાનો મછવો "રવેન સી" ના શાંત પાણીમાં ધીમેથી ચાલે છે. તથા જ્યાંજ્યાં આજે બેઠાં છે. એક પીસ્ટાલીસ વરસની યુવ-સુરતે બાતું, એક અતી સુંદર છેડી અને એક પતંગી તેણી મજબુત બાંધોનો જીવાન ગુરૂપ, જેનાં કક્ષપીત આકાર આજે દરરોજની દુનીયા સાથ સંબંધ રાખતો હોય એમ કદાચજ લાગતું હતું. તેના હાથમાં એક ચોપડી હતી અને એક માનીતા કવીની સુંદર કવીતા તે તેઓ આગળ વાંચી સંભ-લાવતો હતો. તેના પ્રતી ઉતર સરોવરમાંથી પાછો આવતો

હતો, જ્યારે મોઝાઓ ખુશ લાગે એવા મક્કતા સુર સાથે વાત કરતા હતા.

નસીજમાં જે બનવાનું હતું તે બન્યું છે. રાજા લુડવીગે તે બેઠી બેકુતની છેકરીને જોવાનો ટેકાવ કીધો હતો. નસીજે તેને ઘાટી આપી, કારણ એક વખત તે તેણીને જગલમાં ફરતાં મલ્યો અને તેણીનો ધમરાત જિંદને તે તરતજ સમજા ગયો કે બેકુતનાં પોશાકમાં જે જીવાન બાતું તેને પુરો આપતી હતી તે તેણીજ હતી. એક પત્રીજ, સુખ આપનારી, ઘાડી દોરતી તેઓ વચે ઉભી યથા. તે જીવાન રાખને પોતાના મજબુત વીચારો સાથે ધણીક લાઈએ લાડવી પાતી હતી, કારણ મીસ વોન રીપાકે પણ તેનાજ જટલા મજબુત મનની હતી. મોનીકાં તેને પોતાનાં ધરમાં આવતો જોવાને ખુશ્તી નહીં હતી; પણ જ્યારે તેણી તેની આશ્ચર્યજનું ઇ-મદાપણું સમજવા લાગી અને તેણીએ જેમું કે તેના ગરમ ગુસ્સાવાલા રવજાવપર અસર કરવા એક સ્ત્રીનાં શાંત મેગ-જની ધણી જરૂર છે, હારે તેણીએ પોતાનાં સમજા વાંધાઓ રદ કીધા. આથી તે ત્રણે વચ્ચે એટલી તો દોરતી પેદા થઈ કે જેવી દોરતી એલિયાની માફક સો વરસેજ ઉગી નીકળતી હશે.

તે જીવાનોની લાગણીઓ દોરતીની સક્ષાત્ત હદમાંજ રહેવી હતી કે નહીં તે વીશે મોનીકા શોષ કરવાની હીમત ફરી શકતો નહીં હતી; કાંઈથી રીતે તેઓ વચ્ચે ખાદનાં શબ્દો બોલાયા નહીં હતા; ખરેખર, જાણે તેઓ જાણતા હોય કે એ વીશેનો સેહજીબી એસારો તેઓને પુરો પાડશે તેમ તેઓ તેમથી દુર નાહસતાં હતાં.

લુડવીગે ધણો લાંબો વખત કીલામાં પસાર કીધો હતો; ધણી સુખી સાંદજને તે કીલાનાં રહેવારાઓ સાથે તેને ગુમરી હતી. પણ તેઓનાં અરસપરસનાં વીચારો મુખ્ય કરીને કાગળે લઈ જતાં હતાં, કારણ તે જીવાન રાખને પોતાનાં દેશની ર-રને બળવાની હતી, જે તે ધણાં ઉમંગથી બળવતો હતો. જેથી રાજધાંણીની વારંવારની યુલાકાતોની જરૂર હતી. તેને લીધે ધણાંક કાગળો એક ખીન્ન ઉપર વગર આંકોશી લખવામાં આવતાં હતાં; કારણ લુડવીગે માંગી લીધું હતું કે તેઓ વચેનાં પત્ર બ્યવેહારમાં તેઓએ તેને તેઓનાં એક માનીતા દોસ્ત કરતાં વધારે આદરતકાર નહીં આપવો. તેનાં કાગળો, તેના વીચારો, સહમત અને પોતાની હકુમતનાં પેહલા મહીનાઓ, કેવી હાલતમાં તે રહ્યો હતો તેનો તેજરવી હેવાલ આપે છે.

ધણાં વરસો, સાર પછી પસાર થઈ ગયાં છે. લાંબી ઉમરથી પીતાં યથલાં કાગળોનાં 'ડાકુ' ગોસી, ગુજરેલી ચાતોડી ગીત દોરવામાં આપણે શું વાંચી છીએ!

[સંધ્યુ છે.]

હીનખાઇ.

આ "સી પ્રિન્સ" ગુપ્તવાન કોટમાં નાં ૭૦ હરબની રાખાં કથાકે હિન્દુસ્તાન મેસમાં પોતાને માટે ફરામલ કાવસલ પ્રેટાએ છાપ્યું છે.

ખાસ ઓરતો ન માટે.

જાહેર ખબર.

તમેએ ખીચતી દવા ઘણી વાપરી હશે, જેની કે પ્લીસક ઓફ રોઝીક તથા બદામનાં કોર્યાં, એ તોની રીપ વગેરે અનેક દવાથી કાંઈ તમારા ખીચ સાચા થશે નહીં. અમારી ગામની દવા ઘણીજ આકરીર છે, જે વાપરવાથી મને એવા જુના ખીચ હશે, તે તદન સાફ થઈ પાછો ચોરૂની મુખસુરતી આવશે, અને ખીચ ચોરૂરા પર તદન હલવા નહીં તેની આમરી સહા થશે, તે નીચે ખાતરી કરવી હોય તો અમારે લાંથી દવા મંગાવવી.

રોઝાં, ઓટ રોઝ, કાફરડ આથ, રી, દાં તારપોરવાલા.

સીસી ૧) ના ગ્યાંલા ગ્યાઠ-રૂગા.

હાઈવે-સરહુબન ફ્રીરહ રાતનબ L.M. & S. ગકરરુ, વાહકાપરુ સરે પ્રકારતું કામ કરવા સાથે હાઈવેરુ કામ અસરતી રીતે તેમજ હાલના જમાનાની સુધરેલી કળા મુજબ ખાસ રીતે બનાવે છે. ટેકો-બહારીક સર નમોદના અવલોકનને પરોવામાં તથા વજરવાનો રવાબાંમાં, માત્ર આગળ.

તમામ ખોરદેહ અવસ્તા.

જેમાં અગેમ, યથા, પાંચો ગેહે, અંધી ખતેતો, ની આરહો, પન્નીસ યશતે, બાને, આફરમો, આફરીનો, સોતમ, ઘેહસારતું, સુકતાદના દહાડાઓ ઉપર પડવાના ક્ષત્રશનેના હા, લીસો રોમની સેતાગેસ, દવા નીરગો, આશીરવાદો, મોનાગતો અને એ વગેરે સમસા અવસંતાતું મોહોટું પુરાતક જેના જેવું સંચુરણ, ગદાઈદાર અને શુદ્ધ બેઠણીતું પુરાતક બીજે ટેકાણેથી આજ મુખીમાં કેહાં મજૂ મગટ થયું નથી. એ પુરાતક મોટા નવડા અસરમાં હાંપકું છે, જેથી તે ઘણીજ ચેહલાઈથી વંચાઈ શકાય છે અને આંખ તાણવી પડતી નથી.

કીમત-પુરાતક એકના રૂપયા આર. વધારે નહાં કામ પર બપોલની. રૂપયા આઠ. સ્વર્ણ સારસ નહાં કામ પર હાંપેલીના રૂપયા પંદર. ચોરેન (૨૪) વાણીના રૂગા; ૨૪) વાણીના રૂગા તથા ૩૧) વાણીના રૂગા. ક્યસરે હિન્દ રતીમ પ્રેસવાળી મલરો.

ત્યાર છે! ત્યાર છે!

કયસરે હિન્દ વાલી

આવા કાળા હરકનાં

પાઠ ખોરદેહ અવસ્તા.

ગમવામાં રહી શકે તેટલા મટિ કદ

ખાસ નાનું રાખ્યું છે.

કીમત ફક્ત આના છે.

ચોરેન એક આનો.

"ક્યસરે હિન્દ" રતીમ પ્રેસમાંથી મલરો.

સાઉન્ડી એંટ કુપની, લીમીટેડ.

ખોઆના, આરમોના,

હારમોનીઓ, ગીતાર,

ઝીહરસ, મેનડાલાઈન, ત

થાગતબતના વાઈઓ

મુખીક (ગાયન) ને લ

ગતાં નવાં નવાં ચોપાનાં

દરમેજે અમારે લાં આવે છે.

સયલી તરાદનાં રાઈગો

તથા ગીતાર મોહિટ કરીને

ઘણી સરસ રીતે ફરમમાં જડવામાં આવે છે.

સાઉન્ડી એંટ કુપની, લીમીટેડ; મુંબઈ.

તદન નવીજ ખપની અને આગસુખીમાં

બહાર નહીં પડેલી

ખોરદેહ અવસ્તા.

ગમવામાં રહે એવી નાના કદની ચોપક જેવું કદ માતર લંબાઈમાં જા કબ તથા ચોહાઈમાં ચાા છે. એ ચોપકી રોનાયમાન પુડાં સાથે એમજુકેસન પ્રે સમાં ઘણી સરસ નવાંથી છે. એ પુરાતક ૧૧૦ સકા ૨૧ પહુ દલાર ખનવા છતાં, સરવેને ખરીદ કરવાને બની સહે મટિ કીપત તેની ઘણીજ મજબુત નવાઈ સાથે માત આનાં બારની રાખી છે તથા તેનીજ રી તવી બધાઈ સાથવી થોડી ગીમીત સારવી, જેમાં પુડાં ઉપર સન બરેસરત સાહેબની કુનેરી ગીમીટની સખી આપવામાં આવી છે, જેના ૩૧-૫૦૦. ચોરેન ૦૭

ક્યસરે હિન્દ હાંપાખાનામાંથી મલરો.

❀ સ્ત્રી મિત્ર. ❀

—૩૦ સાંકળિયું—આ કટો બર. ૧૮૯૨. ૬

૧. એક માતાની ફેળવણીનો ખદ્દો—(લખનાર TWO OLD MAIDS).....	૧૧૬
૨. દીપુ સુલતાન—(લખનાર ખાલાં).....	૧૩૧
૩. શું લગન એક નીવડેલતા છે?—(લખનાર RUBY).....	૧૮૧
૪. અવેરીયાના રાત્રી લુહવીગ બીજાની ઇંદગીની કથા—(લખનાર રીનબાઈ).....	૧૮૨
૫. તમારેથી જને તેલકું જાતવો—(લખનાર મોરોઈ).....	૧૮૬
૬. બંનેને સરખાં ગણવાં—(લખનાર S.).....	૧૮૬
૭. સ્ત્રીની પાંચ જાતની શકતો—(લખનાર રીનબાઈ).....	૧૮૭

શ્રી મિત્ર

STRI MITRA: OR THE LADY'S COMPANION.

પ્રસ્તાવક યથુ.

અક્ષયબર ૧૮૯૨.

અમક દસી.

અ એક માતાની કેળવણીનો ખદલો. ૬

પ્રકરણ ૧ લું.

પીરના મરચાંદે મેડરી પહેલ પર લખેલું કાગળ.

જુલાઈની તારી ૧૮ થી બનેવારી.

હવે સરખાવે મારી વાહલી મેડરી, હું
 પાંદરું કે હું મારી દાખી રાખેલી ઈન્જન-
 ઝિત્રી ઉભરી બહાર કઢાડી શાશ. મારાં
 પોતાનાં દીવે પથુ અને તેમ કરવાની
 રચ આવી છે. આપણે આમરતમાં છુટાં
 પડ્યાં હતાં અને આમે બનેવારી મ-
 હીના માલે છે, તેટલા વખતમાં મેં તારી
 પર એક લાઇન પણ લખી નથી, બેકે
 ખોરશદ તથા શુદ તરફથી તો ઘુને ઘણું
 કાગળો મડ્યા હશે. હવે મેં તારીપર આટલો વખત મુંધી
 શું કામ નહીં લખ્યું તેનું હું હુંને કારણ જણાવીશ. હું પાંદ-
 રું કે મગાએ તારીપર કાગળ લખ્યું, સારે મારી ચુપકાડીનું
 કારણ તો કાંઈ લખ્યુંજ નહીં હશે અને બે લખ્યું હોય, તો
 તે તદન ખરું નહીં હશે. તેવણુ મારી મગજની નબળાઈ
 બહાર પાડવાને ઈન્જન નથી, તેથી મારી વાહલી મેડરી હું
 મારાં મનના જે પોલાસો કઈ હું, તે સાંભળવાને તૈયાર થા,
 કારણ કે તે સાંભળ્યા પછી હું તારાં મારે વીરના માનમાંથી
 દશ ટકા-ઝોઈથી ઘવશ, તેપણુ ખરું તો કહેવુંજ નોઈએ તેથી
 હું માઈ આમે કાગળ જારીકે જારીકે હેવાવડી બરીશ. બધા
 કરતાં ઘુને વધારે સારી રીતે ખખર છે, કે મને મારો વાહલો
 “મરચાંદ લાલ” હોડી મુંબઈ આવી વસવાની કેટલી દલગીરી
 લાગી હતી. તે અને બે ત્રણ વખત ચેતવણી પણ આપી
 હતી કે એવા મનનાં દાંડાએ મગજમાંથી દુર કરવાની કે-

શોશ કરી નહીં તો તે જડ થાલી બેસી રહેશે. પણ વાહલી
 મેડરી મેં તારી સલાહ માની નહીં અને તે એટલા મુંધી કે છેલ્લે
 મને “મરચાંદ લાલ” હોડવાનું કડવા માને તેનું લાગ્યું. હું બોલી
 હતી કે તું અને મુરખ થારતી હતી. હું જણતી હતી કે
 મમા અને પપા મારાં મનનાં કંટાને ખાતર પોતાના “ધ્યાનો”
 ખદલી સકે નહી. વળી તેઓ આમળ મુંબઈ જવાની મારી
 નાણુથી જણાવી તેઓને દુઃખી કરવા અને મગનું ન હતું,
 જેથી હું મારી આ લાગણી છુપાવા માંગતી હતી, પણ
 તેમ કરવાને બદલે મારી જણુ વગર હું તેને ઉનેજણુ આ-
 પવી હતી. પંચમનીથી પુને અને સાંથી મુંબઈ આવતાં અ-
 મારી મુસાફરી ખરેખરજ ઘણી મુશ્કેલીમાં લાગતી હતી અને
 હુંથી તેમાં ઘણી મગજ મેડવાની શકતે, પણ મુંબઈ, સાંના
 મસ્તરો, ત્યાંનાં અજણું લોશ, તથા સાં દેવવાની જુદી
 રીતી એ સપળા વીચારો મારાં મનમાં એટલા તો ફરી
 રવા હતા, કે હું બહારનું કાંઈ પણ જોવાની કોશિસ કરતી
 નહીં હતી અને કાંઈ પણ મીઠામાં મગજ મેળવવાની વેત-
 રણુ કરતી હતી નહી.

અમુને પુને ઉતરવાની ઝાડી મરજ નહીં હતી, પણ અમારા
 ભાઈઓની કોચર અમે બેવા ઈન્જનનાં હોવાથી સારું મળાં.
 સાં જાગીરનો ખુશાદ રવમાવ તથા જે વખાણુથી તેને દેકે
 ચીજનું વર્જન કીધું, તેથી મારો ખરાબ ખવાસ યોડા લણુ
 દુર પયો. પણ જેમ જેમ અમે મુંબઈની નજદીક આવતાં
 ગયાં, તેમ તેમ તે પાછો શરૂ થવા લાગ્યો. અમે બધારે મું-
 બઈ આવી પુઆં, સારે પુવાની “સીકી” હોવાથી ઘણું
 ખરાં “ફેસનેચર” લોડા પુને મળાં હતાં. તે મારે મમા કાંઈ
 લણુ દલગીર ચપલાં જણાતાં નહીં હતાં. કારણ કે અમારા
 અખાસમાં પક્કા કરી, ગામેને બહાર લઈ જવા તેવણુ ઈ-
 નજતાં હતાં. અમારે વારતે ઘણા સરસ મારતરો સાંખવામાં
 આવ્યા છે. મમાએ તો અમારા આવી પુઆ ચાગમચ તે-
 ઝોને લખી નકો કીધું હતું, કે અમારો વખત ફેકટમાં અમે
 ગુમાએ નહી. મ્યુઝીક, ટ્રાઈંગ, ફ્રેન્ચ અને ઈંગ્લેન્ડના પ્રે-
 ફેસને રાખવામાં આવ્યા છે અને વળી ખોરશદ તો ભરવા
 મુરવાનું સીખવા માટે એક મગને સાંખવા. મમાને કંટાસો
 આપ્યા કરવી હતી-ફકત એટલાજ માટે કે તે મગ દીક્ષા

શરારને શીખવતી હતી-આ સધળું મારી વાદલી મેદરી અને તો ઘણું ભયંકાર લાગ્યું અને પેહેલે મહીને તેઓનાં લેસનથી અને કાંઈથી કાયદો મેલવવા ગમ્યો નહી, કારણ કે ભયંકર અને મના સીવાય અને કાંઈ પાસેથી શીખવાની રેવ ન હતી. આ નવા મારતરો મારેતો અણગમો અને વધારે અને વધારે લાગવા માંડ્યો. હું આત્મસાધિને એટલું તો હિતેજણુ આપવા લાગી કે વારંવાર અને ભયંકર તરફથી દપકો પણ મક્કનો હતો. તેઓની શીખવવાની રીત અને નરાકાંથી ગમી નહી. આટલી બધી મીઠાને પર ધ્યાન આપવું મારી હાલની હાલતમાં અને ઘણુંજ મુશ્કેલ લાગતું હતું અને મનાને દેખાડવા મેં મારાં મનાનાં લગભગ દેહાવ કીધો, કે તેમણી સવળી મેહનત મારી પર નકારી હતી. બ્યારે દરેક બીજાનાં આવી રીતે દેરકાર થયો હતો, ભારે મને શીખવા ગમતું ન હતું. વાદલી મેદરી, તારી સપ્તથી નારીપાસ થયેને આજે કાગળને ફેંકી દેતી ના; હંમેશાં મુખી વાંચતે અને કદાચ મારી સાત-ચલણ વીશે તું થોડો ઘણો સારો વીચાર કરશે, મારાં મગજ પર કાંઈ ભાર હતો, જે હું કદાચી રાકતી નહી હતી, જલકે હું કાઢડવા માંગતી નહી હતી. હું કાંઈ પણ કારણ વગર મીરડાતી અને ફૂડરતી હતી. પપા મગા આગળ હું તેમ નહી કરવાની કોશિશ કરતી હતી, પણ તેમાં હમેશા ફતેહ પામતી નહી હતી. મારામાં થયતો આવવા દેરકાર માટે ભ-હગીર અને હોમી મેડો અને સમજવવા લાગ્યા અને હું હાડું છું કે મારી હંદગીમાં પેલવીજ વખત મેં ભંદગીરને મારી સાથે ખરેખર શુરો થયકો ભોયો, કારણ કે તે મારી વચમાં પડવાથી હું તેની સાથે પણ મીરડાઈ હતી. મેં તેને કહ્યું કે મારે ગમે તેમ દેખવા અને કરવા મને હક હતો. હોમી દમગીર દેખાવો અને બ્યારે તેને ભેળું કે હું તેનું કહેવું સાં-ભઝતી નહી હતી ભારે તેને મને સમજવવું જઈ કીધું. ભંદગીરના દેખાઈતા ખીજવાત અને મારાં પોતાનાં દેખાંના કપકાથી મારી નાખ્યા લાગણીઓમાં કાંઈ થોડો વધારો થયો નહી. "મરચટ હાલ"ની મારી હંદગીને હું વીચાર કરવા લાગી અને મારી આગાહી તથા હાલની હાલતમાં દેરકારથી મને કંગાલ બનવાનું ખરેખર ઘણું કારણ થયું. મારા ભાઈઓ કોલેજમાં પાઠા કરવા તેની થોડુંજ આગમન મેં તારીપર એક લાંબું ઘણુંજ લાંબું કાગળ લખ્યું હતું, કે જેમાં મારી સુરખ, મને કહેવું જોઈયે કે પાપી લાગણીઓને મેં ઘણી રાહત આપી હતી. તે લખવામાં મેં ઘણુંક કચાકો કાઢડવા હતા, અને તેમ કરતાં હું મારા મારતરોનું લેસન મુકી હતી, કે જેથી તેઓ એક કરતાં વધારે વખત મારી આત્મસાઈ અને મેદરકારની કરવાદ ભયંકર આગળ લઈ ગયા હતા. તેમણનાં દપકાથી મને કમુચ કરવાને શરમ લાગે છે કે, મારો મીરાડજી ખવાસ વધ્યો હતો. વાર, મેં માફ કાગળ અંતે પુકે કીધું, કે જે ને તેનું મધ્ય હતે તો ખરેખર તે વાંચતો તુંને ઘણી ધીરમની વરર પડતે; કારણ કે તે ગીતોગીત લખેલાં દમકી બાર પાનાં હતા, કે જેમાં મારી અસતોપી અને અસુખી લાગણીઓને મેં એટલું તો મોડું રૂપ આપ્યું

હતું, કે કોણ એમજ ધારે કે મારે માટે આ દુન્યામાં એક પણ મુખ બાકી રહ્યું ન હશે. હું તેને ઘડી વાલીને સીક કરવા ભતી હતી તેમાં મના મારા ભોરકામાં કાપક થયાં. મને કહેવું જોઈયે કે હજુર મુખી મેં તેમણનાં મોહમાંથી એક પૈણ દપકાને રાજ્દ સાંભર્યો ન હતો, જોકે મારી પક્ષી ખાની હતી કે લાંબો વખત આગમન તે સાંભરવાને હું લાયક હતી. હું બેતી હતી કે મારાં મોહમાંથી એક પણ મીરડાપરો જોલ સાંભરતાં તેમણ ઘણું દુઃખી થયાં દીરમાં હતાં, પણ તેમણ તે વીશે કાંઈથી મોહમાં ન હતાં. બ્યારે તેમણ આપ્યાં ભારે હું લગભગ ધુભવા લાગી, કારણ કે હું ભયંકરી હતી કે તે સદવાનાં ભયંકર મોહમાં હતાં કે તેમણે સીન્ધોર પેરાજા અને મોશીપર વેનિંગની ચામુ કરવાદો વીશે તેમણને (મનાને) જણાવવું જોઈયે, તે વીશેની કાંઈપણ વાત કાઢડવા વગર તેમણ મારી આગળ બેઠાં અને પોતાનાં દરે-શનાં મધુર દરજા સાથે (કે જેથી મને જોલો કરતાં વધારે દપકો મળ્યો) મને પુછ્યું કે શું હું ખરેખર તારીપરનું તે લાંબું જુણું કાગળ તેમણને દેખાડવા વગર અથવા તો તેમણે કાંઈથી ભાગ તેમણને દપ્પા વગર સીક કરી મોક્ષી દેખ માંગતી હતી. વાદલી મેદરી, તેમણને તેમ પુછ્યું જોઈયે, કારણ કે મેં આગાહી કીધી એક લાઈન પણ તેમણને દેખાડવા વગર લખી હતી નહી; પણ માફ દેવું મને કહેવા લાગ્યું કે તેમાંનું લખેલું તેમણને ગમશે નહી અને તેથી મેં ખમીનજ હંદગીયું કે તેમાંનું કાંઈ પણ લખેલું તેમણને જણાવવા વગર મેં તે મોક્ષી દીધું અને તો કેવું સાફ! કેટલી લુચ્છાઈ! હું ભયંકર કે તું એ પ્રગણે મોક્ષશે. હા, વાદલી મેદરી, આ શરમભરી વાત પુરી થશે તે આગમન તું વધારે જીલ્લો જોશે કે એક વાંકાખીન કટાને વધારે છે. મેં તેમણનાં સલાતોને જણાવ આપ્યો નહી, પણ ધુમરો ધામી મુખ બેસી રહી.

"જે હું એમ કહું કે બધાંમુખી આજે કાગળનો થોડોખી ભાગ હું ભેળું નહી સાંસુધી હું તેને જમા દેવું નહી તો શું મારી પીરોજ મને ઘણી સખત ધારશે?" તેમણે ધીરમથી પણ જોટલા તો મક્કમ રચાને કહ્યું કે તેમણની સામે થવાને મારામાં કાંઈ પણ શક્તી નહી અને બ્યારે તેમણે મને કહ્યું કે હું જેમ હંમેશાં કરતી હતી તેમ હમણાં પણ તેમણ આગળ તેમાંનો થોડો ભાગ વાંચી નહી રાકું? ભારે મેં ધુ-મટામોજ જવાબ કીધો કે થોડું વાંચી ભારે તો આપ્યુંજ કાંઈ નહી વાંચતાં. તેમણ ધણુંજ દુઃખી થયાં દીરમાં અને જે પછે હું આ જોયો મોક્ષી, તેજ પછે માફ દેવું મને ઘણું ઈ-ખવા લાગ્યું, પણ તે વખતે દલગીરીની કાંઈ પણ નીસાની ખતાવવા માટે હું ઘણી મગરડ હતી અને જેટલો વખત તેમણ વાંચતાં હતાં, તેટલો વખત હું મારા શુરસાને વધારાખ કરતી હતી.

"મારી વાદલી પીરોજ, શું તું ખરેખર એટલી બધી અસુખી છે?" કહત આજેજ મોક્ષી તેમણ જેવું છેલ્લું પાઉ વાંચી રહ્યાં કે આંખમાં આંસુ સાથે મારાં મોહમાં તરફ

નિર્ધો બોલ્યાં. હું ફરી ગેઈ, કારણ કે હું એટલી તો ચીર-
કાપલી હતી કે તેવણને દુઃખી થયામાં નેઈ, અને હમેશાં જે
દુઃખ લાગતું હતું તે દેખાડના નદી માંગતી હતી અને તેવ-
ણને કાંઈથી જવાબ નહીં આપવાને મેં દેખાડ કીધો હશે.
“અને શું તું એક માથ કે ને પોતાનાં બચ્ચાંઓની કંઈક
દયા ખાએ એટલુંજ નદી પણ તેઓનાં દુઃખ અને દલગીરી
જોઈ કરવાને હમેશાં પોતાથી બનતું કરે છે તેના કરતાં
તારા જેટલી એક નાદાન છોકરીની દયા શોધવાનું વધારે પ-
સંદ કરે છે?” તેવણે આગળ ચલાવ્યું. હજુરની મેં જવાબ
દીધો નહીં અને તેવણે ફીરતથી ઉમેર્યું, “પીરોળ, શું તું
એમ નહીં ધારતી કે જે આએ કાગળ તેં જોઈનાં ચુરસાથી
લખ્યું હતે તો મેઢરી વધારે ઘુણી થશે કે તું શું એમ નહીં
ધારતી કે જે તું કોશિશ કરી આસા ખાધી ખાણો તારા
મગજમાંથી કાઢી નાખે તો એક ખીણ” જોઈના નાકમેઢી
બાચુ કાગળ લખી શકે-કે જે મોક્ષવા મારે હું તુંને મારી
પુરતી રત્ન આપુ, કે જેની રત્ન હું દલગીર છેઠાં કે આએ
કાગળ મારે હું તુંને આપી શકતી નથી.”

તેવણનાં બોલો અને રીતભાવ મને એવી નરમાસવાલી
હોવા છતાં તેવણ જે કાંઈ બોલ્યાં તેથી મારા ચુરસા પુરેપુરા
ઉશકેરાઈ આવ્યાં. “અને ગમેતેમ જે હું લખી નહીં શકું,
તો હું દલનજ લખાવાની નથી.” હું ચુરસાથી જોઈ અને
મારી આગળ પડેજી કાગળ ઉઘાડીને ફાડી નાખ્યું અને
ખાડીના પથ તેમજ ફાડી નાખે, પણ મમાએ નરમાસથી
તેવણનાં હાથ મારા હાથપર મુક્યા અને મારે નામ ચાલ-
વળી અને દલગીરી બરવા આપાને બોલ્યાં, જેથી હું તેમ
કરતાં આડી ગેઈ, સાર પછી એકદમ ભેસમાં રડી પડી.

વાહલી મેઢરી, તું શું એમ નહીં ધારશે કે હું મારે વસ્તે
નહીં પણ ખેરશેઠને વાસ્તે લખું છું; આએ શું મારી બેઠ-
નાં બચપણનાં દેખાવને મક્કતું નથી આવતું કે તું શું માની
શકશે કે આએ તારી પીરોળને હોવાજ છે કે જેના મધુર
ખવાસ અને નરમાસ બધા સ્વભાવને તું વારંવાર વખાણતી
હતી? પણ હું પોતે પોતાને ઘુણી ગેઈ હતી-હું, કે જે એક
વેચાએ માનતી હતી કે કાંઈથી મીઠા કદી પણ મને ચુરસે
કરી શકે નહીં અને હું એક પગમાં તરી બની ગેઈ હતી-
એટલી બધી તો ઉશકેરાઈ ગેઈ હતી કે મારા મેતાનાં ખવા-
સતી સામે યજ હતી અને વળી તેની કેણુ સાથે?—મારાં
મામ, મારાં મમાજી, વાહલાં માપની સાથે, કે જેવણે હમેશાં
મારે મારે એટલું બધું કીધું છે, જેવણે મારા બચપણમાં,
કે બપોરે હું તેવણની કીમત દબાવ્યું કરતાં જોઈના પીછ-
ણતી હતી, સારે પણ મેં કદીથી આંસુ પાડવાનું કારણ
આપ્યું ન હતું. અરે મેઢરી, હું તુંને કહી નહીં શકતી કે
જે પહે તે ચુરસાવાસ બોલો મારા મોઢાંમાંથી નીકળ્યા તે
પહે મને કેટલું લાગ્યું. હું ખચીત કહું છું, કે હું ચુરસાથી
રડી નહીં પણ મારાં હેમાંએ દીપસા ધણી ધણાજ દુઃખમંથાં
દેખાથી. હું મારું છું કે તેવણની હમેશાં પારખાની સમ-

તીએ આએ શોધી કાઢ્યું હશે, કારણ કે જે તેવણે ધાર્યું
હતે કે મારાં આંસુઓ ચુરસાનાં હતાં તો તેવણ જેવી રીતે
મારી સાથે વર્તમાં તેવી રીતે વર્તતે નહીં.

તેવણે મને નરમાસથી પોતા આગળ લીધી અને બોલ્યા
વચર મને કીસ કીધી. મેં મારા હાથે તેવણની ગરદન
આસપાસ કીસવા અને દલગીરી લગભગ સુખાઈ ગયલા
આપાને મને માફ કરવાને તેવણને ફરીથી અતે ફરીથી કા-
લાવાસા કીધા. મેં તેવણને કહ્યું કે આવી અપમાનમયી રીતે
તેવણને જવાબ દેવાની મારી મતમજ નહીં હતી-હું બહુતી
હતી કે હું ઘણી પાખી છોકરી બની હતી, પણ હું ખરેખર
તે વખતે ઘણી દુઃખી હતી. યોડી પત્ર મુધી તેવણ મુખ
રહ્યાં અને હું ભેઈ શકી કે મારી અસાધારણ આચરણ
ઘુણી તેવણની આંખોમાં આવેલાં આંસુઓ દેખાવાની તેવણ
કોશિશ કરતાં હતાં. મારી વાહલી મેઢરી, આપો મારીકે
મારીકે હોવાજ લખવા મારે હું તારી પાસે માફ માંગતી નથી;
કારણ કે હું ભણું છું કે તું મારાં માપને માટે છે અને
તેવણને દરેક બોલ જેટલો તેવણનાં છોકરાંને કીમતી છે,
લગભગ તેટલોજ કીમતી તુંને પણ છે. વળી આએ હોવાજ
આપવાનું બીજું કારણ એ કે હું જેવી છેઠાં તેવી તું મને
ભણે અને એક વેસાએ તું મને ધારતી હતી તેવી ખામી
પીનાતી ધારે નહીં. અરે બપોરે હું તે દીવસને વીચાર કું
છું, સારે એટલી તો દુઃખ ભરેલી રીતે નીચી પડેલી મને
સમજી છું કે તેની યદ પણ મને કરવા ગમતી નથી, પણ
તે યાદ કરતું વધારે સાફ છે, કારણ કે નહીં તો હું છોડાં
કરતાં વધારે સારી મને સમજી. જે માપાનુ નરમાસ બધાં
આપાને તેવણ જે જે બોલો બોલ્યાં હતાં તે દરેક બોલ મારાં
કીમતમાં કોતરાઈ રહ્યા છે. આવી રીતે બોલ્યા વીચારોથી
દેખાજ બની જે પાપ હું કરતી હતી તેની તેરણે મેઢસાઈથી
અને ચુરતી રીતે મારી ખાતરી કરી આપી. હું કહી નહીં
શકતી હતી કે એકથી સુખ મેં બોલ્યું હતું, જેઓને હું ચા-
હતી હતી તે સચવા મારી આસપાસ પુરતાં સુખ અતે
તનદરેસીમાં હતાં. મમા બોલ્યાં કે શું કદીથી એમ બની
શકે કે ફક્ત મારાં માનીતાં ઘેરમાંથી બહાર જવસે લીધે,
(અને તેથી થોડાજ મહીના) મારી આસપાસ બોલાએ જે
પુરમજ સુખ અને આસીરવાદ પાંચરવા છે તે તરફ હું એ-
ટલી બધી આંધેલી બની ગઈ. જેતું તેવણ આ બોલ્યાં કે
મારી આંખપરને પરદો બિંદાયા અને મારી માસપથણનું
મેઢેલાપણું પેઢસીજ વાર ખસ આકારમાં મારી સામે આવી
છઈ. મેં જોયું-હું બહુતી હતી કે હું કેટલી પાખી
હતી; મને ધણાજ પસ્તાવો થયો કે મારી દરેક લાગણી
કીમતમાં મુધાવી મને તેમજ બીમબોને દુઃખી કરવાતે બદલે
તે મમા આગળ એકદમ કચુજ કરી દીધી નહીં. બપોરે તેવણ
બોલ્યાં હતાં સારે હું રૂઢતી હતી અને બપોરે તેવણ નીચે
પગાણે બોલ્યાં, સારે તો મારી દલગીરી અને પસ્તાવો વધ-
તોજ ગયા. “મારી વાહલી પીરોળ, તે કાંઈ અમુને ચોડાં

નારીપાસ ક્રોધાં નથી; કારણ કે દવે હું વધારે વખત છુપાવતી નથી, કે સીધાં મુળઈ જવાને બદલે બધે શેઠરે શેઠરે ફરીને જવાનો વીચાર ખાસ તારે ખાતર તારા બાવાએ અને મેં ક્રોધો હતો. અમે ભોંતાં હતાં કે તુંને “ગરબંટ હાથ” છોડવા ગમતું નહીં હતું અને તે માટે અમે કાંઈથી અજબ ધરતી નહીં, કારણ કે તારા ભવા ખવાસથી છોકરીને તેમ મુશ્કેલી લાગતું નેહિયે અને તેથી એકદમ મુળઈ જવાને બદલે અમે ધાર્યું કે જુદા જુદા શેઠરોમાં ફરવાથી નવી નવી ચીજોને જોવાની મજરી અને જુદે જુદે કેકાણે રહેવાથી એકદમ ઘેર છોડી જવાનું દુઃખ ઝોણું થશે.” મારેથી નેટસો બન્યો તેટલો પસ્તાવો અને દલગીરી મેં તેવજુને બતાવી અને તેવજુ તથા પપા અને જેવી ઈચ્છતાં હતાં, તેવી બનવાને મારેથી બનતી રહેક કોરોશ કરવાને તેવજુને કમુશાત આપી.

“મારી પોતાની દીકરી, હું તારું કહેતું મારું છે.” મારાં માયાજી માએ મને ફરીથી ‘ક્રોશ’ કરી કહ્યું અને આ વેલાએ તેવજુનો અવાજ પેદલાંનાં નેટસો ગગગીન અને દલગીર લાગ્યો નહીં. “મારી ખાતરી છે કે તું દવે જાણે છે કે તારાં મામાપને તું કેટલાં દુઃખી કરતી હતી. દવે તે દુઃખ દુર કરવાને તું તારેથી બનતી કોરોશ કરશે.” વાદહી મેદરી, હું શું આવા ખોશોને લાપકની હતી? હું નહીં ધારતી; કારણ કે મમાના મેદરાપરથી હું વારવાર ભોંતી હતી કે હું તેવજુને દુઃખી કરતી હતી અને તેપણુ મને અડકાવવાને મેં કાંઈ પણુ કોરોશ ક્રોધી નહીં. આ સખહું મેં મમાને કહ્યું, તેવજુ પોતાના હમેશના મથુર મીઠાસથી દસ્યા અને પછી મારાં ખોદમાં દીક માટે મારો ઉપકાર માની મેદયા—

“જે હું એમ કહું કે તારા હાથના દલગીરી બરેલા વીચારો તથા તારી આસપાસનાં આટલાં બધાં મુખ છતાં તારા આવા અસતોશી દેખાવથી તારી માતાને ખરાબ લગાડે છે અને તેણીનાં દોશ આસનાઓમાં હલકું લગાડે છે, તો તું આગાઉના જેવી ખુશાક ધવાની કોરોશ કરશે?”

“મમા હું તમને ખરાબ લગાડું?” હું ધણી અનખથી સાથ મેલી ઉઠી, “કેવી રીતે?”

“મારી વાદહી દીકરી, કેવી રીતે તે હું કહીશ. મારા એન-લખાણવાંદાઓને નહીં, પણ મારાં દોસ્તો કે જેઓના વીચારોને હું ઘણું આન આપું છું, તેઓ વડીક હોને તેમજ ખોરોદને કાઈથી વખત મુળઈ નહીં લાવવા માટે અને ઠપકો આપે છે. તેઓ કહે છે કે તમેને એકાંત જગ્યામાં ગોંધી રાખી, તમારા દરજ્જાને લાપક લોકમાં ફરવા તમને નાલાપક કર્યા છે, કે હમારી સાથેજ બધી વખત રહેવાથી અને બહારનાં લોકોમાં નહીં ફરવાથી તમારા મગજોમાં કેટલાક એવા વીચારો જડ થાવી મેલા છે, કે જેને લોકો અસલી અથવા તો ચક્રમ વીચારો ધારે અને જેથી કરી મુળઈનાં સારાં સારાં લોકોમાં ફરવાનું તમેને બારી યઈ પડે, પણ આવી બતની પીલક કાઈથી વખતે મારાં મગજમાં દાખલ થઈ ન હતી. હાલના “ફેશનએથ” માં ખપતાં લોકોનાં બાવાજી વીચારો તમારા મગજમાં દાખલ કરવાને હું ઈચ્છતી ન હતી અને

મારી ખાતરી હતી કે કદાચ તે કહેવાતા “ફેશનએથ” લોકમાં ફરવાને યોડોજ વખત તમને અસીકું લાગશે અને પછી તમે પણુ બીજાઓની માફક રોહસાઈથી અને કાંઈ પણ પીલક જૂઠાર તેઓ વચ્ચે ફરશો, પણ જે દહાડેની હું હીમાં આવી છું—મારી વહાલી પીરાળ, હું તુંને વધારે દુઃખી કરના મંગતી નથી, પણ મારે કમુશ કરતું નેહિયે, કે તે દહાડેથી તારી ચાલથી અને પોતાને ઘણે ધપકો આપવાનું કારણ મલ્યું છે. દવે મને લાગે છે કે મારા દોસ્તો ખરાં હતાં અને આટલો લાંબો વખત વેર તમેને એક ગામમાંમાં રાખી મુકવામાં મેં એક મોટી ભુલ ક્રોધી હતી અને તમેને બતીપમાં મુખી રાખવાને બદલે સાચું મેં દુઃખ ઉતપત કહ્યું છે.”

“અરે, પોતાને ખાતર એમ ના વીચાર કરો.” હું મોલી ઉઠી, કારણ કે તેવજુ એટલા બધા તો દલગીરી બરેલા સાથે બોલ્યાં કે મને ઘણું લાગી આવ્યું. “મારે દુઃખ મેં મોતેજ ઉતપત કહ્યું છે અને તમને તેની સાથ કાંઈ પણ લાગતું વજમતું નથી.”

“મારી વાદહી દીકરી, તું હમણા એમ ધારે છે,” તેવજુ હમેશ કરતાં વધારે વહાલથી કહ્યું, “પણુ હમણા મેં મારાં દોસ્ત આસનાઓ તુંને આવી દલગીર અને અસતોશી ભેષ તો તેઓ શું ધારે! શું તેઓ મેં બદલામ નહીં કરે! અને ગુપ્ત બ્યારે તેઓ ભાજેછ કે એક ગામમાં રહેતા, અને મોટી મોટી મંડળીઓમાં ફરવા કરતાં, ધરમાં મારા ધણી અને છોકરાંઓ વચ્ચે મજા મેલવાવાનું હું વધારે પસંદ કરું છું, ભારે શું તેઓ એમ નહીં કહે કે મારી પોતાની એકા-પેતી ઇચ્છાઓ પુરી પાડવા માટે મેં મારાં બચ્ચાંઓનાં મુખની કાંઈ પણ દરકાર કરી નહીં?”

“તેઓ એમ ધારેજ નહીં. તેઓ એમ ધારી શકેજ નહીં.” હું ઉસકરાઇ આપીને મોલી, “જેઓ એમ મોલે તેઓ તમને બરાબર પીછામતી દેવાયજ ન નેહિયે. શું મારી વાદહી મેદરી, તું મારી સાથ મસતી નથી થતી? અને તું શું ખ્યાલ નહીં કરી શકતી કે મમાના ઉપલા બોલોથી મને કેટલું લાઈ રહે.”

“મારી વાદહી દીકરી,” તેવજુ સેદજ દસીને બોલ્યા, “તેઓ પોતે એમ નહીં ધારશે કે તેઓ મને પીછામતી નથી. તેઓ ફક્ત એમજ વીચારશે કે તેઓએ મારે માટે પેદાં મત બાંધવામાં ભુલ કરી દશે. મારી વાદહી પીરાળ, ધણી વખત છોકરાંઓની ચાલચલણથી તેઓની માતાનાં અવાસનું ટોચ કરી શકાયજ અને ધણી ખરી વખતે તે ખરૂંજ પડે છે તો જે કે અજગત ધણી વખત લોકો માતાને મોટી રીતે પણ બદલામ કરે છે. નજદીક શોચ વરસ થયાં હું મુળઈમાં તદન અનજાણી છેજ અને લોકોને મારે માટે ટોચ કરવાનું ખોરોદ તેમજ તારી ચાલ ઉપર આધાર રાખે છે, ભારે મારી વહાલી પીરાળ, તું શું પસંદ કરે છે? આવી ધુન-રાવણી દાસ જેવો દેખાવ કરી તારા જીવ તેમજ રવમાને બગાડી લોકમાં તારી મામને માટે ખોટા શક ઉતપત કરવાનું કે કે તારા દલગીરી બરેલા વીચારો છતાં ખુશાક દેખાવ રાખી તારાં મામાપને ખુશી કરવાનું?”

મારી વહાલી મેઢરી, હું આનો જવાબ આપી રાકી નહીં, પણ રડી પડી મારાં માથેને વલ્લભી પડી. તે ઘડી જેર મને ખીસકૂલ પણ ખચર નહીં હતી કે મારી સાથે ઉપર પણ આટલો બધો આધાર રહેતો હતો, પણ સાર પછી મેં તરતજ મારાં મનમાં સોગંદ આપ્યા કે મારી કોઈ પણ જાતની ચાલથી મારાં વહાલાં હૈલવત માથેને કદી પણ ખરાબ લાગવા દેવું નહીં. હાં મારાં વહાલાં માથે, કે જેવણ મારી દલગીરી દુર કરવા અને મારાં આંસુઓ નુકસાન આટલી બધી કોશિશ કરતાં હતાં, જેવણે મારે માટે આટલું બધું કર્યું હતું, જેવણે પોતાની આખી જીંદગી પોતાનાં છોકરાં માટે રદ કરી હતી. મેં ડેરાવ કર્યો કે મારી ચાલથી બનવું કરી મારાં માથેને દુન્યાની નજરમાં સૌથી સરસ દેખાડવાની કોશિશ કરીશ.

જે રીતે હું મારાં માથે સાથે વરતી હતી તેથી મને દુઃખ લાગ્યું અને મારું માથું તથા મનમાં જીવ દુઃખે લાંબું સુધી હું રહ્યા છીંધી, પણ તેવણનાં મારની સાંમે હું વધુ વખત રડી રાકી નહીં અને તેવણ ગયાં તે આગમજ તો તેવણનાં ઉત્તેજન બદલે મેલોચી હું દરી વડીક રાકી.

“અને હવે,” તેવણે પોતાની હમેશની રસુજી ધપથી કહ્યું, પણ હવે જાણજી કહે છે કે સીન્યેર પેદરાજા અને મો. વેનોંગ તારા થીખવા વીશેની ફરયાદ કરે છે તેવું શું કરવું? મારી પીરોજાને ફ્રેન્ચ તો ગમે છે અને પેદરાજા ધારે છે તેમ તેણી કાંઈ સીક નથી એમ તેને સાબેત કરી આપવાને હું શું કહું? નહીં તો કે જ્યારે તેની નાહી હતી અને લેસન કરતાં રમવાનાં વધારે ધ્યાન આપતી હતી, ત્યારે જેમ હું તેણીને ધમકાવતી હતી તેમ હમણાંની ધમકાજી? ધાર કે એ શિક્ષાને કાંઈ પુછે કે મરચંટનાં દીનમાઇની છોકરીઓ થીખવામાં કેવી છે; તેઓને તેઓની માએ મુખ્ય કરીને પોતે થીખવેલાં હોવાથી તેઓને અસાધારણ કેવળથી મેલેલી હોવી જોઈએ. તુંને ગમે ત્યારે તારી દેવનનાં જેટલીજ ઝડપથી અને વળી ગુલ કરતાં વધારે જલદીથી તું થીખી શકે છે, એવું સાબેત કરી આપવાને મેલનત નહીં કરે તો તેઓ તે પુછનારને શું જવાબ આપે વારં અને તે થરથી તેઓ શું અનુમાન કરે?”

સૌથી વાહલી મેઢરી, મને એટલી તો શરમ લાગી કે મેં મારું મોહડું તેવણનાં ખમ્બાપર છુપાવ્યું અને તે ફેટલો વખત સુધી પાછું ઉઘાડ્યું નહીં; પણ જ્યારે મન મેં તારી પર લખેલાં કાગળ વીશે મોઢ્યાં અને મને પુછ્યું કે હું હજુરખી તે મોકલવા માંગતી હતી અને હું શું બીજું કાગળ નહીં લખી શકું, ત્યારે મેં ઘણી કોશિશ કરી અને તેમ સારો જવાબ આપ્યો,—

વાહલાં મન, જ્યાં સુધી હું આજે મારા સધળા મુરખ, પાપી વીચારો મનમાંથી કાઢી નાખી હમેશની માફક લખી શકું નહીં ત્યાં સુધી હું ફરીથી મેઢરીપર લખન નહીં અને હું મારો ડેરાવ તોડું નહીં તે માટે મારી પુરતી ખાતરી કરવા માટે હું તમને કહુલાત આપું છું કે જ મહીના સુધી હું

તેણીપર લખન નહીં અને જો તેટલો વખત પછીથી તમે ધારા કે મેં મારી આજ્ઞા પાછી મેલવી નથી (કે ને હમણાં ખરેખર મને છોડી મેલ છે) તો મારી શીક્ષાની મુદત ગમે એટલી વધારજો. મારી અપકારી ચાલચલણ માટે હું તે શીક્ષાને લાખક છેલ્લો અને મેઢરીપર કાગળ નહીં લખવું એ સૌથી મોટામાં મોટી શીક્ષા હું સમજું છું. જ્યારે મેં આજે નાનું બાપણ કીધું, સારે ઘણી હીમતવાન દેખાવાની મેં કોશિશ કીધી, પણ મારી સધળી કોશિશ છતાં હું તેમાં તદ્દન નીવડીશ થઈ, મન એક પણ સુધી અનુભવીમાં મારી તરફ નેવા લાગ્યું, પણ પછી હમેશ કરતાં વધારે વાહલથી તેવણ મને કોડી કીધી અને તેવણની આંખમાંથી મારા માસપર એક આંસુ પડ્યું મને લાગ્યું.

“મારી પોતાની મધુર દીકરી, મારી વાહલી પીરોજા !” તેવણે બોલ્યું, “તારી તરફના આવા ભોગની હું આશા રાખતી નહીં હતી, પણ હું તે કહુલ કરું છું. મારી પોતાની દીકરી, તારા માપાપુ દીલમાં જે દુઃખ થતું હોય તે આટલા વીચારથી નરમ પાડજો કે તારા આવા ડેરાવથી તું મને જે ધણામાં ઘણી મમલ આપી રાકે તે આપી છે. વાર આપણે જ મહીનાની કહુલાત કરશું નહીં.” તેવણે રમતીઆસ અવાજે ઉમેર્યું, “આપણે જાનેવારીની અધવચ અથવા આંખેરી સુધીમાં શું ધાપ છે તે જોઈશું.” મને જરાખી શક નથી કે તે આગમજ મારી પીરોજા હમેશનાં જેવી થઈ જશે.” અરે મેઢરી, તેવણ જ્યારે એમ બોલ્યાં સારે મને કાંઈ એવું તો મનેવું લાગ્યું, કે મેં વીચાર્યું કે ઘણી મેલકાઈથી મારેથી તેમ થઈ શકે, પણ હું જુલતી હતી, ઘણી દુઃખ ભરેલી રીતે જુલતી હતી; મેં એટલા તો લાંબા વખત સુધી ખરાબ ખરાબને મારાં દીલમાં ઉત્તેજન આપ્યા કીધું હતું, કે તેને લખવા માટે મારી દરેક શક્તી મને વાપડવી પડી. મેં ઘણો લાંબો વખત જાણી જોઈને નકામો ગુમાવ્યો હતો અને મને મુધારવાનાં જે ને લખાશે મારી સામે મુકવામાં આવ્યા હતા તે પર મેં મુદલ ધ્યાન આપ્યું ન હતું અને હવે આ મારા માનવંત ઝોરેસરેનું સારું મત મેલવવાની કોશિશ કરવી મને ધણું વાજીસ તેમજ મુશકેલ લાગ્યું; પણ હું હવે અગાજી માફક મનમાં મોહડાંપર દલગીરી અથવા દેવકાને દેખાવ નેવાની ધારતી રાખતી ન હતી; અને તેવણ તથા પપા તરફથી ઉત્તેજન અને શાનાસીની નીશાનીઓ મલતી રહેવાથી મને મારું કામ વધારે અને વધારે મેલડું લાગતું હતું અને વળી તેઓની માથાને લાખક થવાને વધારે આતુરતાથી ઇચ્છતી હતી અને તે માટે કોશિશ કરતી હતી. છેલ્લે સરવાલે વાહલી મેઢરી, આજે કાગલ લાગણીઓ મારાં દીલમાંથી તદ્દન નાબુદ થઈ અને હું લગભગ પંચગનીનાં જેટલીજ મુંઝમમાં સુખી દેખાવા લાગી. લાંબા નેત્રું તદ્દન સુખી થવું તો અસાકત હતું, કાણકે કે મને દર રોજ વધારે ને વધારે લાગે છે કે મુંબઈ અને લાંબી “ફ્રેન્ચમેન” મુંબીઓમાં ફરવા કરતાં પંચગનીની એકાંત જીંદગી વધારે

સારી છે. તું કદાચ મમાની માફક મુઠમાં દરીને કહેશે કે હું હજુર બહાર જોઈએ તેટલું ફરી નથી અને કદાચ તેમ કરવા પછી હું મારો વીચાર ફેરવસ, પણ હું ધારું છું કે હું તેમ કદી કરસ નહીં. તેવણુનેથી એકાંત રહેવા મમે છે અને મને પણ તેમ મમે તેમાં કાંઈ નવાઈ નથી; પણ જ્યારે હું જોઉં છું કે તેવણુ પોતાનું માનીતું ઘર અને કામકાજ પોતાનાં એકરોમાં સુખ અને બસાં માટે કેટલી ખુશીથી છેલ્લું છે, સારું હું મારાં એકલપેમાં માટે શરમાઉં છું. અરે મેંદરી, હું ક્યારે મમાનાં જેવી યવશ? જેઓની રીતભાત અને ચાલચલણુ એવણુ કરતાં તદ્દન ઉલટી છે તેઓ પણ એવણુ તરફ જટલી વખાણુ અને માન સાથે જોય છે તે કરતાં અરધી બાકે પા વણી પણ મેંદરવાને હું ક્યારે લાયક યવશ?

મારી સાધની વાતચીતમાં તેવણુ દુન્યાનાં લોકોનાં વીચાર વીશે વધારે બોલ્યાં હતાં, કે જેમતેવણુ પંચગનીમાં બોલતાં ન હતાં, જે પંચરી એક દીવસે મેં તેવણુને કહ્યું કે આપણી ચાલચલણુને વાસ્તે આપણને કૃત જોદા અને આપણાં અંત-કરણુનાજ જવાબદાર રહેતું જોઈએ, જેનો જવાબ તેવણુ દરીને નીચે પ્રમાણે આપ્યો:—

“મારી વાહલી પીરોળ, આવા સવાલની હું તારી તરફથી લાંબો વખત થયો આસા શખતી હતી અને તેના જવાબ માટે તૈયાર રહેવાની મેં કોશિશ કીધી છે. આપણાં આકાશી બાપ અને આપણા પોતાના અંતકરણુને આપણી હૃદયોનાં જોન્મા તરીકે આપણને મણવાં જોઈએ. દરેક સ્ત્રીમાં આપણાં બનાવનારની આજ્ઞા તોડવા વીના અથવા તે આપણા પોતાનાં અંતકરણુનાં કંપકા અથવા ચેતરણુ તરફ મેંદરકાર રહવા વગર આપણે દુન્યામાં જેઓ સાથે વસ્તા હોઈએ તેઓનાં મતની દરકાર રાખવાની આપણી ફરજ છે, કારણ કે મેં વારંવાર કહ્યું છે તેમ આપણે આપણ પોતાને વાસ્તે નહી પણ ખીન્નઓને વાસ્તે છવીએ છીએ. જો એક સ્ત્રી દુન્યાનાં લોકોનાં મતની જરાકપી દરકાર કરવા વગર પોતાની દીગત અને નેકીપર મુરતાક રહી એક સ્વતંત્ર સ્ત્રી હાબલ દુન્યામાં રહે, જો કે તેણીની ચાલચલણુ અથવા ના-મને કેહાળી જાતોનાં હાથ લાગે નહીં હોય, તેણી મમે એવી બધી અને મહતાવકી હોય, તોપણ દરેક વધારે નરમાસવાલી સ્ત્રી એવી યતે દુન્યામાં રહેતાં અચકામ. હીંઓને પુરોગા પર આધાર રાખવાને બનાવી છે; તે આકાસી બાપે આપણને તેવા બનાવ્યાં છે, સારે આપણે તેથી ઉલટું કરવાની શું કામ કોશિશ કરવી જોઈએ? પુદરતના કામદાને તાલે થઈ આપણને આ દુન્યામાં આપણી ફરજો જાળવવી જોઈએ. દુન્યાનાં લોકોનાં મત વીશે તારી મેંદન અથવા મારીની દી-કરી કરતાં તારી આગળ કં વધારે બોલું છું.” મમાએ બો-લવાનું ચાલુ રાખ્યું. “ખીન્નઓ તરફથી વખાણુ એવવાની ખોરસેદની ઈતેજારીને તો હું અટકાવી શકશ; શુભ તો હજુર નાહતી છે અને નબલી તખીજેતની હોવાથી મારી સાથે તારા

જેટલી બાહર ફરી દરી શકતી નથી. વળી તેણીના ખવાસ એટલો એકમારગી અને ખીંદકણુ છે કે મને તેણી વીશેની કાંઈપણ ખીંદક લાગતી નથી, પણ તારે વાસ્તે પીરોળ મને કાંઈ વેલાએ મણી ધારતી લાગે છે. તારી લાગણીએને કા-ચુમાં નહીં રાખવાથી તું પોતાને ભુલી જાય છે. તારા મણા ખરા વીચારો તું જેઓ સાથે ફરે હરે છે તેઓથી તદ્દન ઉલટા છે અને તેથી મને કાંઈ વેલા ખીંદક લાગે છે કે તે જો તું અટકાવશે નહીં અથવા તો તારા સોજાતીઓનાં મતને તુલકારી કદાચે તો તું તેઓને અચળમતી યથ પડશે અને તેઓ તારી તરફ શક્તી નમરથી જોશે. મારી ખાતરી છે કે તું આવા ફેલ પણ કંપકાને લાયક નથી અને તું કદી પણ કાંઈને ખામખા ખીન્નવશે નહીં. હું એટલુંજ ઈચ્છું છું, કે આપણા સુખી “મરયત દાલ”ના કરતાં દીંધાં પારકાંઓ માટેની વાતચીતમાં તું વધારે સંજાળ રાખે અને તારી લાગણીએને વધારે અટકાવે.”

મારી વાહલી મેંદરી, મેં તેવણુને જવાબ આપ્યો નહીં; શું કામ તે હું જાણતી નહીં, પણ તેવણુનાં બોલોમાં કાંઈ એવું સમાવડું હતું કે જેથી મારી આંખોમાં પાણી આવી ગયાં. હું ધારું છું, કે આવી રીતે હમણાં મારા જોશો અને લાગણીઓ દાખી દેવાનું કામ મને દુઃખ બરેવી રીતે મુશ્કેલ લાગ્યું અને હું પોતે તે જાણું કે આગમન મમા દમેશ માફક મારી દલગીરીતું કારણ પામી ગયાં.

“મારી વાહલી દીકરી, એટલી બધી દલગીર દેખા ના” તેવણુ મને માવાથી કહ્યું અને હું એક મુરબ માફક વધારે રહવા લાગી. “તું ખીન્નઓ આગળ મમે એવી ભુડી દેખાવ તોપણ હું તુને ફરવાપત્રી જોવાને ઇચ્છતી નથી. આએ તારાં વાલકાં નાલાં દીકરીની એક પણ લાગણીને કડી પાડવાને અ-થવા એક પણ જુરસાને અટકાવવાને હું ઇચ્છતી નહીં. મારી પીરોળ, તારી ચાલચલણુ તારી મામને હમેશાં ખાખી વીનાની મજલ યથ પડી છે અને જો કે તારી લાગણીને કાચુમાં રાખવાને હું તુને આટલું બધું કહું છું તોપણ તેમાં કાંઈપી ફેરફાર થયેશે જોવાથી હું અરેખર મણી દુઃખી ય-વશ.” તેવણુ મણાજ વાહલી દરીનાં દસ્તાં દસ્તાં કહ્યું, કે જેથી જો કે મને રડતું આવ્યું, પણ મારા દીલમાંની દરેક દુઃખી લાગણી નરમ પડી. “પીરોળ, આપણે કાંઈ દમેશોલ બા-હર નહીં જઈશું. અગાઉની માફક મારી આગળ આવજો અને તારા દરેક વીચાર અને લાગણી અને જો ને સીમે છુંને દુઃખી કરે અથવા મજલ આપે તે સહણું મને કેહજો. મારી વાહલી, મારી આગળ જરાકપી અચકાતી ના, જરા-કપી તારા જુસ્સાને દાખતી ના, જો તેમ તું જરાકપી કરશે તો તે અગાળે કદી પણ મને નહીં લાગડાડું હોય તેવું દુઃખ મારા દીલમાં લગાડશે, કારણ કે હું એમજ સમજશ કે મારી શીખામણુએ મારાં બચ્ચાંના વીચવાસ મારી પસંદી છી-નવી લીધો છે.”

વાદશી મેઢરી, જે અસરકારક દલગીરીથી તેવણુ આ બોલે
બોલ્યાં તે હું' કદી પણ ભુલી જવશ નહીં અને તેવણુને વ-
લગી પડી ખરેખરી સન્માધથી તેવણુ ખીમગ્રા સુધે અને
જેવી રીતે વર્તવાને ઇચ્છતાં હતી તેવી બનવાને અને તેવણુ
આગળ 'દબેશાં બોલેશાં દીનથી બોલવાને અને કદી પકડીખી
કાંઈ નહીં છુપાવાને મેં' કહ્યું. તેવણુ મને ધણેજ વાદશથી
કોઠી કીધી અને તેવણુ મારા દરેક બોલ માનતાં હતાં એવી
ખાતરી આપી મારાં દીનમાંની બાકી રહેલી દલગીરી ના-
ખુદ કીધી.

મારી વાદલી સહી મેં તારી પર કેટલું લાંબું કાગળ લખ્યું
છે? એમ કમી મેં શું મારી લાંબી સુપકીદીને બદલે નથી
વાલી આપ્યો? એથી બે મેં તુને સતોષ આપ્યો હોય,
તો મને પોતાને તે આપ્યો છે, કારણ કે તું જાણતી નથી
કે મારાં માપાણુ મારે સાધની બોધકારક વાતથી જે હું મો-
ઢડે મોઢડું' કદી નહીં શકતી હતી, તે તુને લખવાને મેં કે-
ટલીખથી વાર ઈછ્યું છે.

તેવણુ તેમજ મારે માટે આટલુંખંડુ' લખવાને વારતે હું
તારી પાસે માફ માંગતી નથી, કારણ કે હું જાણું છું કે
તારી આગળ તેમ કરતું નહોતું. તેવણુ મને જે ને કહ્યું
છે, તે જણું તારી પર લખવાની મેં કોશિશ કીધી છે કે તેથી
તુને પણ ક્ષમા થાય, અને ખાતરી રાખજે કે તેમ કરીને
હું તારી તરફનાં મારાં જેનની ખરી સાબેલી આપ્યું છું; કારણ
કે મને એકલીને મળ્યા સુધે જે કામની વાતચીત થઈ હતી
તેના દેવાલ મારી પોતાની મેઢરી થીવાય મેં ખીન' કોઈને
આપ્યો નથી, તેને લાખકતું તારા થીવાય હું કોઈને પણ જા-
ણતી નથી. તેનાં બદલામાં હું એવું છુટુંછું કે તું મારે વારતે
એક ઉપમાણું પાઠ્યું શકે, જ્યારે હું મનને એટલીખથી
ચાહું છું' સારે તેવણુથી હું એટલીખથી ખીન' છું' શું કામ ?
જ્યારે હું કાંઈ પણ ખીન' કરું છું' અથવા વીચારું છું' કે જે
મારું અંતઃકરણ કહે છે કે ખોટી છે, સારે તેવણુની આંખ
તરફ જોતાંજ હું છુટું છું', એ કે તે ખીન' વીરે તેવણુ
કાંઈ જાણતાંથી નહીં હોય. મેં કાંઈ દીવસે તેવણુને ગુસ્સામાં
બોલતાં સાંભળ્યા નથી, પણ તેવણુનો દલગીરી બંધ આવજ
મારે માટે વધારે બંધકાર છે; હું કાંઈ વખતે વીચાર કરું છું',
કે હું બે અઢાર મહીના આગળજ ગુસ્સાની જગ્યાએ હતે તો
તે ખીમારી જેમ જુદા જુદા જુસ્સા અને વીચારોથી માંઢી
પડી હતી, તેમ હું ફક્ત કાસતીથીજ પડતે, તેખી મને તેમ
શું કામ લાગતું જોઈએ? એવી રીતની જ્યારે હું ખોરશેઠ
આગળ વાત કરું છું', સારે તેખી તો મને સમજી શકતી
નથી. તે કહે છે કે જ્યારે તે મનને નાખુશ કરે છે સારે
દબેશાં ધણેજ દલગીર થાય છે; પણ ધારતી શું છે તે તો
તેખી જાણતીજ નથી—અમે બેઠ જાણ એકમકથી તદન ઉ-
લટાં છએ. હું ધારું છું કે મારી મેઢન કરતાં સુઘની ચાલ-
ચલણ મને વધારે મક્કતી આરે છે. પણ તુને જાણવા મળતું
હશે, કે મારી શીક્ષણે વખત એટલે હુકો કેમ થઈ ગયે,
અમે એવાં દુઃખ છતાં મને તો મારી કેવલત પ્રેમણું છે

મહીનાં યોગતું પડતે, પણ એક અંદાવાધાની વાત પર એક
દીવસે મારા અબાસ કરવાનાં જોરમાં મળ્યા આવી લાખ્યાં,
જે વેલાએ પ્રેક્ષકર પેદાશ મારા અબાસ માટે મારી વ-
ખાણુ કરી અને સાતમે આસમાને ચઢાવવા હતા. તેવણુ મ-
માને કહ્યું કે એક જુવાન વાતું જે કવીતાનો અબાસ કર-
વામાં આટલીખથી મગજ ભેલે અને કેન્ય તથા છટાલપન
કવીઓની સુંદર કવીતાની ખુશી ખીલાણી શકે તેવી બાઈને
શીખવવા તેને ખરેખર ધણી ખુશાલી ઉપજતી હતી. "ખરે-
ખર મીસીસ હેમીલ્ટન તેખી પોતેજ એક કવી નીવડશે"
વગેરે વગેરે. પણ હવે મશકેરી છોડી દઈ ખર' કહું છું, કે
મને છટાલપન ધણેજ ગમે છે; તે કવીતાની ખુદરતી આપા
હોવી જોઈએ. તેનાં શબ્દો અને ભાષા જણે ખાસ તે માટેજ
બનાવી હોય તેમ એટલી તો સુંદર છે—તેની દરેક લાખને
લાખનાં મગજેક સમાપ્ત' છે—પણ હું તે વાત પર ક્યારે
ચાલી ! તે રાતનાં જ્યારે હું સુવા મારા જોરમાં મળ ક્યારે
મળા મારી પછવાડે આપ્યાં. તેવણુને જોઈ મને ખીનક લાગી
કે રખેને તે દીવસની પુશકલ પુશલીમાં મારેથી કાંઈ જોડું
થયું હોય, જે માટે તેવણુ મને ઈષ્ટ આપવા આપ્યાં હોય.
મારે અરધી ખીનકવાસો એકરો જોઈ તેવન હસીને બોલ્યાં.
"શું આજે નાહતું માણું આનની ખુશામતખોરી વખાણુથી
અરજુ' દેરવાજ નથી મળું?"

"નહીં," મેં તરતજ જવાબ દીધો, ફક્ત એક અથવા બે
જાણનીજ વખાણુ મને તેવી ધાસતીમાં નાંખી શકશે.

"મચીત," તેવણુ ફરીથી હસીને જવાબ દીધો; હું તો
ધારતી હતી કે આજે જે સુંદર વખાણુ તે સાંભળી હતી
તેથી તારી ખુશાલી એટલીખથી ઉત્કેષાદ હશે, પણ હું ખુશી
છેજ કે તેમ નથી; નહીં તો કે હું ઉમજાં જે કેદવા આપી
છું તે કેદતાં અચકાતે—ઉભા યોડા મહીના યથામારી પીર-
જની ચાલચલણથી ઉપજેલો મારો સંતોષ."

વાદલી મેઢરી મારા આપો એકરો લાલ યદ આપ્યો, કા-
રણ કે હું એવું સાંભળવાની આશા રાખતી ન હતી, પણ
મને જે લાગતું હતું તે છુપાવવાને તેવણુને હાથ પકડી
મારી વખાણુ નહીં કરવાને મેં તેવણુને કાલાવાલા કીજા, કા-
રણ વખાણુથી જે અસર મારી પર થવાની તેવણુ ધાસતી
રાખતાં હતાં, તે કેદતે તેવણુ તથા પાનાં મોઢડોનીજ વખા-
ણુથી મારીપર થતી હતી.

"પણ હવે તુને તાર' મગજ કેકણે રાખતું જોઈશે." તે-
વણુ હસીને આગળ ચલાવ્યું, "કારણ કે આવતે અંદાવારે
પાપ' વંચનની એક પેકેટ મોકલનાર છે અને તેમાં મારી
પીરજ તરફથી મેઢરીપર એક લાંબું કાગળ જતું જોઈશે.
તેખીની લગભગ સળી સહુરી હવે ખાસાસ થઈ ગયલી
હોવી જોઈએ અને હું જાણું છું કે તું એક વખત લખવાનું
શર કરશે તો કાગળની એક બે સાઇમાં તે કાંઈ પુર નથી
થવાનું, કેમ વાર ખર' કમી?" તેવણુ ધણેજ આર જર્મી
હસવા સાથે પૂછ્યું.

મારી સધળી ખુશાલી તે પહે અને એકદમ હોડી ગઈ. હું તેવણને જવાબ આપી શકી નહી, પણ ફક્ત તેવણનાં હાથોપર ઝાસ કરી તેને મારી આંખોમાં દાખ્યા. મારી વાહલી મેઢરી, તેવણે અને શીખામણ અને દેવકાનાં રૂપમાં જે જે કહ્યું હતું તે સધળું મેં પુરું લખ્યું છે, પણ તેવણે અને ઉત્તેજન અને વખાણ માટે જે કહ્યું છે, તે હું લખી શકતી નથી, તે હું લાપક હોજી તે કરતાં વધારે છે અને હું હવે જે કાંઈ કરી શકું તે એ છે કે તેને લાપકની યવાને દરરોજ વધારે અને વધારે કારોશ કરવી. હું દરરોજ સહવારનાં એક એક કલાક સકારી હો છું કે જેથી મારો લેસનનો વખત ચુમાવ્યા વગર હું તારીપર જે બધું લખવાને ઇચ્છતી હતી તે લખી શકું. હું આશા રાખું છું કે તું એમ નહીં ધારશે કે આ સધળું મેં એક બે અથવા ત્રણ વખતમાં પુરું કર્યું છે અને હવે શું હું તારી તરફથી લગભગ એટલું જ મોટું કાગળ મેલવવાને લાપક નથી? જે તું એવી રીતે મને બદલો વાલી નહીં આપશે તો પછી હું વેર લેવર, નર નર જલદી લખને, કારણ તારી તરફનાં કાગળની હું બધી રાહ જોતું છું. મેં તારીપર ખોરશેદ અથવા શુભ વીશે એક મોલ પણ નથી લખ્યો. હું શું આપમતલખી, એકલપેટી નથી? ખોરશેદ કહે છે કે તું મને માટે આપું એક પોદી જેવું મોટું કાગળ વાંચવાનું હોવાથી તેની તરફનું કાગળ વાંચવાને ખમીતજન વખત નહીં મલશે અને શુભ કહે છે કે આ લેલાએ લખવાને તેણીને વખત નથી. મેં તેણીને કહ્યું કે તેને મારી માફક સકારે હો લખવું જોઈએ, જો તેણીને એકદમ લાલ યદ્દ આવ્યો અને શુભવણમાં પડી હોય તેમ દેખાઈ અને પછી કહ્યું કે તેમ કરવા માટે તેણી ધણી આસરું હતી. હવે તો ખમીત અને છેલ્લી સલામ કરવી જોઈએ. માફ રાખને કે તું તારા વાહલાં માલજી અને તારે પોતાને લગતું બધું લખવું જોઈશે. તારાં વાહલાં માલજીને મારી ધણી ધણી દુવા દેહને અને તું પોતે મારી વાહલી મેઢરી આ લખાણ કાગળને તારી ચક્રોશ સહીનાં પુરતા વીચાસ અને સાવ્યા પ્યારની સામેલી તરીકે ગણુને.

શાં વારી હમેસની પીરિશત.

તાજેકલમ—કોઈથી છેલ્લીને તાજે કલમ લખ્યા વગર ચાલે નહી. મમાએ ધણીજ ધીરજની આણું કાગળ વાંચ્યું છે અને જેટલાં તેવણ પેદલાંથી નાણુય થયાં હતાં તેટલાં આમે બી નાથી ખુશ થયાં છે. પેદલાં કાગળ તેવણે મને ફરીથી વાંચી લેવાની ફરજ પાડી. કેટલું ચુરખાઈ ભરણું તેમાં લખેલું હતું. મેં તે બાલી નાખ્યું છે અને હું આશા રાખું છું કે મારી સધળી ચુરખાઈઓ તેની સાથે જલી ગઈ હશે. ફરીથી એક વાર છેલ્લી સલામ.

[સાંધણુ છે.]

TWO OLD MAIDS.

દીપુ સુલતાન.

પ્રકરણુ ૩૦ મું.

પણ તેને માફ મોટું જોયું હશેની. તેને જોયું હશેજ. પેલા રસ્તાપર જ નેલા બનાવ વીને ખાન આગળ વાત કરી પછી અમીના બોલી, “હું જેવું યદ્દ મોટું હતી અને તેને માફ કે મને સખ્ત ઈજા યદ્દ હશે. હા, મારા ધણી, હવે તું મારે માટે શું વીચાર બાંધશે?” અને આટલું બોલી તેણીએ પોતાનું મોટું શરમથી ઢાંધી નાખ્યું.

“મારા ગોસાળ, તેમાં શું થયું.” તેણીને વહાલથી પસ વારી ખાન બોલ્યો, “તેમાં શું થયું! જે દમણાં કોઈ બીને હતે તો તે હુઆને તેની તે હીમતનો બારે બદલો આપશે પછે, પણ કાસમ—તેને માટે તું શું કરવા તારા હવેને આટલું બધું દુઃખ દે છે? તેને શું તારી જીંદગી બચાવી નથી? અને તે તું મારો દોસ્ત યતો નથી? અને શું ફરીથી એક વખત તેના ઉપકાર માનવાને આપણને કારણ મળ્યું નથી? તેથી તારા હવેને એમ દુઃખી ના કર, પણ હુંને સહી સલામત રાખવા માટે મારી માફક આહીનો ઉપકાર માન.”

કાસમે તેણીને જોઈ હતી, તેજ વીચારથી ફક્ત આ ની જોયું છેકરીનાં મનમાં ધબકરાત ઉત્તપત થયો ન હતો. જો કે તેમ તેણી પોતાનાં ધણી આગળ કહી પોતાનાં મનનો બીને ધબકરાત આલી કરતી હતી. તેને તેણીનું મોટું તો જોયું હતું, પણ પેલા અકસમાતનું તેજ એક પરીણામ આવ્યો તો તેણી વધારે સુખી થતે, પણ તેણીને માટેની ઉત્તેજનીમાં તે જે જોસસા બરેલા મોશા મોશો હતો, તે તેણીને કાંને પડવા હતા. વળી તેણીએ તેની ઉશકેરાઈ આપેલી ઉત્તેજન આંખો પણ બરાબર જોઈ હતી અને જો તે મોટાથી મોશો ન હતે તોપણ તેણી તે આંખોમાંથી વાંચી શકતે કે તે તેણીને ચાહતો હતો.

મરીજ બીચારી અમીના? ખાન હમેશાં તેણીની આગળ રોજ કાંઈને કોઈ કાસમને લગતી વાત કરતો અને તે તેના વીચવાસને લાપકનો છે એવું દેખાડવા રોજ તેની તારીફ મોતો. કાસમ કોઈ દહાડો એક ધણીજ માનવત નર થયો, એમ તેને એક કરતાં વધુ વખત અમીના આગળ આગાહી કરી હતી. તેજ દહાડે સુલતાને ખાનને ચોકાર કરી રહેવા પછી પોતા નજીક તેણે હતો તે ફક્ત કાસમઆહીની વ.

ખાણું સાંભળવાનું. સુલતાને તેને પુછ્યું કે તેને જે સો રૂપ્યાનું ઈનામ બહેર કર્યું હતું, તે કાસમેજ મેઘવંચું હતું કે નહીં અને ખાનના હા પાડવાથી સુલતાને તે જવાનને પોતાની સહવારની દરખાસ્તમાં લાવવાને ફરમાનું, કે જ્યાં તેને તે પોતાના “બોડીગાર્ડ” નો એથી આપવા માંગતો હતો.

અમીનાને આવીજ જાતની વાત દર રોજ સાંભળવાને ફરજ પડતી હતી અને તે સાંભળ્યા પછી તેણીનો જીવ દુઃખી આવે. લાંબોન તેણી તે પર વીચાર કરતી. કાસમે તેણીની સેવા એવી તો સરસ જાતની હતી કે, તેણીનાં મગજ પર વધારે ધસવાને બીજા કોઈ પણ અનામની જરૂર ન હતી. વળી જે પ્રમાણે પેહલો જાતવ જેવો નહીં ધારેલો અને નહીં માંગેલો બન્યો હતો, તેવીજ રીતે આ છેલ્લો (હાથીને લગતો) પણ બન્યો હતો અને જેનું પરીણામ પેહલાનીજ માફ દલગીરીમાં આવ્યું. અમીના પોતાનાં ધણી તરફની વફાદાર ફરજ અને તેના દોસ્ત માટે ધસવતા પ્યારની વચ્ચે તથા કાસમે તેણી તરફનાં પ્યાર અને તેણીનાં ધણી તરફ દોસ્ત દાખલાની ફરજ વચ્ચે શું કરવું, તે સમજ ન રાકવાથી તેઓની જીંદગી ધણી દુઃખી થઈ પડી.

અને આવી રીતે ઘણો વખત વેર ચાલ્યા કર્યું. જે તેઓ એકબેકને જુદી જામ, તો તેઓનાં દુઃખનો અંત આવે, પણ તેમ યંત્રે મુશકેલ હતું, કારણ કે બેજે જણા દીવસ તેમજ રાતના એકએકના વીધાર સીવાય કદાચજ કોઈ બીજી યી-જરનો વીચાર કરતાં હશે.

સુલતાને કાસમેને બીજી સહવારનો પોતાની દરખાસ્તમાં લાવવા ખાનને કહ્યું હતું, પણ ખાને ગમે તેટલી તેની બેઠક કોઈપણ વસ્તુ તે કંઈ નરસો નહીં. ખાનમને તેણીનાં ઘર આગળ સહી સહાયત પોંદ્યાપડ્યા પછી બીજાઓએ તેને લાંબી પોતાના યોગા ઉપર જતાં જોયો હતો, પણ સાર પછી તેની ધણી સોધ કરવા છતાં તે મળ્યો નહીં. ખરું જોતાં તો કાસમેને લાગ્યું કે અમીના આગળ બનેલા અનાવ પછી તે ખાનને સાંતીથી મક્કવાને અસાધ્ય હતો, કારણ કે તે બીહતો હતો કે જો તેના બોલેલા એક અમીનાએ સાંભળ્યા હોય તો તેણી તેની સામે મુસ્કે થઈ હશે. ઉશકેરાઈ આવેલી લાગણીમાં તથા આ વીચારની અસર તમે તે જવાન વીચાર વગર એમ તેમ પોતાના યોગાને દુષ્ટાવર્તા તે સુંદર બાહુ, કે જેને તેને એ વખત મરતાં મરતાં જ્યાંથી હતી, તેણીની અતીવય પ્રુથમસુરીવર વીચાર કરવા લાગે.

પણ આટલા વખતમાં સાંજની બંદગીનો વખત ચરખી કાસમે છાવણી તરફ પોતાનો યોગા ફેરવ્યો અને રસ્તામાં ઇસલામીઓને બંદગી કરવા તેડવાની જુમ સાંભળી. તેને લાં પોંદ્યાપડ્યાની વધારે ઝડપ કરી અને ખાનનો તંબુ, કે જ્યાં ચોક્કસ જણાઓને બંદગી કરવા માટે ગાલીચા બીજવવા હતા તે તરફ કાસમે ગયો અને બીજાઓ સાથે બંદગીમાં સામેલ થયો, પણ બંદગીથી પણ તેની ઉશકેરાઈ આવેલી લાગણી પર ઝાઝી અસર થઈ નહીં. અમીનાએ સઘળું ખાનને કહી

દીધું હશે, એજ તે વેલાનો તેનો મુખ્ય વીચાર હતો અને તેને તે પોતાનાં મનમાંથી દુર કરી રાક્યો નહીં.

બ્યારે બંદગી પુરી થઈ સારે ખાને તેની સાથે પોતાની દહેજની માવામરી રીતથી વાત કરી અને પોતાનાં ખાનગી તંબુમાં તેને મોકલી, અમીનાને બચાવવા માટે તેનો ઉપકાર માન્યો. ખાનનાં મોલવાપરથી કાસમે તરત જોયું કે તેને બી-હવાનું કોઈ પણ કારણ ન હતું અને જેવી તે બીહક તેના દીવમાંથી નીકળી ગઈ કે તેના મનમાં એક જાતની ખુશ-લીની લાગણી પકડાઈ. તેને લાગ્યું કે તેના બોલેલી પેહી સુંદર બાહુને કોઈ પણ માણું ન હતું અને આ વીચારથી યોગા વખત વેર તેના જિયા ખવાસના વીચારો કે જેથી તે દહેજાં પોતાની જીંદગી ચલાવતો હતો તેમાં ખસલ પડી.

“અને હવે,” ખાન તે જવાનનો પુરતો ઉપકાર માન્યા પછી બોલ્યો, “ખને તુંને કોઈ સમાચાર કહેવા છે. કોઈ ઘણા સારા સમાચાર કહેવા છે. કાસ સહવારની દરખાસ્તમાં હાજર થવાનો તુંને હોશ મળ્યો છે અને હું ધારું છું કે તે તારાં બધાં માટેજ હશે. સુલતાને (ખોલા તેના સુખમાં હજી ઘણો વધારો કરે) ફરીથી તુંને સારી આંખથી જોયો છે અને તે તુંને મારા ધારવા પ્રમાણે પોતાના “બોડીગાર્ડ” લશકરમાં સાખ્યા મંગે છે. મને તો તુંને ખોલો પડશે, તોપણ દહેજા તું મને તારા એક સાચા અને વફાદાર મીત તરીકે જોજે. કદાચ યોગા વખતમાં આપણને છુટું પડતું પડે, પણ જ્યાં મુખી આપણી આ કુચ્છ ચાલુ રહે, લાં મુખી તો આપણે દહેજા માફક એક બીજાને મળ્યા ફરી.”

ખાનના આવા મેદરમાની અને મામા બરેલા મોલોનો નહીં સંજગત તેના મોલોમાં તે મુશકેલીથી જવાબ દઈ રાક્યો. ખાને સુલતાન આગળ તેને માટે વગ ચલાવ્યો હશે, એ બાળક માટે તેના મનમાં જરા પણ શક હતો નહીં અને એ વીચાર તથા ખાનની પ્યાર બરેલી દોસ્તી, ફરીથી એક વખત તે જવાનની સારી લાગણીની અહીં આવવાનો તેને ખાન આગળથી જતી વખતે દેરાય ક્યો, કે ફરીથી અમીનાને જોવાની તેને કોઈ પણ વખત કોરોશ નહીં કરવી અને જો તે તેણીને લગતા વીચારો પણ દીવમાંથી કાઢી તાખવા-દેખાટ વીચાર ? ખાન આગળથી દુર થવા પછી પાછી તે જવાનની લાગણીઓ ઉશકેરાઈ આવી. તે એટલા વેર કે છેલ્લે તે એમ ધારવા લાગે કે કોઈ વખતથી તેની આસાઓ પુરી પડી તે સખી થઈ જશે.

બીજે દીને સહવારના તેઓએ પાછી પોતાની કુચ્છ શરૂ કરી અને યોગા વખતમાં સુલતાન જે જગ્યાએ દરખાસ્ત બરવા ઈચ્છતો હતો લાં સઘળા આખી પોંદતા. લાં તેઓએ સુલતાનનો તંબુ ઉઘો કરવાની જરૂર જોઈ નહીં, કારણકે એક ગંભીર અડ નીચે ઘણીજ સરસ છાએલાવાલી પુરતી મોટી જગ્યા હતી અને તેની ઉપર ગાલીચા બીજાવી તથા પાંચી ગાદીઓ મુકી સુલતાન માટે તે જગ્યા તેઓએ તૈયાર કરી તાખી. અકેક પછી અકેક જોડા અખતરોજી લાં આવતા ગયા અને સુલતાનની ખાસ જગ્યા આસપાસ સરવે અવારનવાર ગોઠવાઈ ગયા.

યોડા વખતમાં નગરાનો અવાજ આવ્યો અને તે સાથે સુલતાન પોતાના યોડાક લશ્કર સાથે આવી પોંદતો. જેવો તે પોતાની ગાલીચાપરની બેઠક આગળ ગયો, કે ત્યાં બેઠેલાં સવળાંઓએ ઉઠી તેને નીચે વેર નખીને સલામ કરી, જેનો તેને પોતાનું દોડું ધુણાવીને જવાબ આપ્યો. યોડાક કાંઈ રાજદારી કામ હશે તે આતપ્યા પછી સુલતાન રાહીમખાન તરફ ફર્યો અને તેને પૂછ્યું—

“પેલો જવાન ક્યાં છે? હમે તેને માટે ગઈ રાત્રે ધણાંક વીચારો કર્યા હતા અને હમારા છેલ્લા રવપનાઓથી આ જવાનને લગતા હમારા વીચારો વધારે મજબુત થયા છે, તેથી તે જવાનને અહીંયાં લાવો, કારણ કે હમે એને ઇનસાફ આપવા માંગ્યેછા! શેતારાઓની ચાલપરથી હમે સોધી કાઢ્યું છે કે આ દહાડો તેમજ કલાક ધણું બાગ્યસાથી છે, કારણ કે તમે જાણોછ તેમ ગ્રહોની ચાલ આપણા કામકાનપર ઘણી અસર કરેછ.”

કાસમને તરતજ દરબારીઓ—કે જેઓ સુલતાન તરફથી આવું માન મેલવવા પોતા પાસની ગમે તેથી યીજ આપતે—ની વચ્ચેથી સુલતાન નજદીક લઈ જવામાં આવ્યો, જ્યાં તેને યુક્ત્યમંડયે પડી સુલતાનનો નમસ્કાર કર્યો અને પછી ઉઠી તેની આગળ અદબ વાંધીને ઉભો રહેયો.

“જવાન” સુલતાન બોલ્યો, “હમારા સાંભળવામાં આવ્યું છે, કે ગઈ કાલે તેજ પેલા પેલા હાથીને બેળન ક્યાં હતો. હમે તે ખાનનારને સો રૂપાનું ઈનામ આપવાને બહેર કયું હતું—તું શું તે ઈનામપર ધાવે કરેછ?”

“ઓ સુલતાન, હું તારો સુલામ છેજ.” કાસમ બોલ્યો, હું જાણતો નથી કે હું શું બોલું? મારે બદલે ખાનને જવાબ આપવા દેવો.”

“તેને અસાર આગમય હમને સધણું કયું છે અને તેથીજ હમે તુને બોલાવી મંગાવ્યો છે. ત્હારે હમે જે તુને કહીએછ તે સાંભળ અને તેનીપર વીચાર કર. તુને હવેથી પદવીમાં મદાવવામાં આવશે અને તારા પગાર માટે હમે હવે પછી નક્કી કરીશું. તુને મારા “બાદીદગી” લશ્કરમાં નેમ્યો છે, જેથી તુને મારી અમેઝીને સાથે રહેતું પડશે અને હવે પછી યનારી લડાઈ, કે જેમાં પેગમબરની મદદથી હમે આગાહી ફતેહમંદ લડાઈ કરતાંથી વધારે મહાબારત પ્રકારે બળવવાના છીયે—”

અહીંયાં સુલતાને ચોબીને આસપાસ જોયું. “ધણજી મહાબારત! સુલતાન જખરો અને હીમતવાન છે, તે પહાડો પાઈ જાયછ અને નદીઓથી જાયછ? તેની આંખો બેઠકે દુશ્મનેનો કંઈક કવેળ” પાણી પાણી થઇ જાયછ? આવી જતના પેકારી સુલતાનને તેઓ તરફ કરતાં બેઠકે લોકોએ ઉઠાવ્યા.

“જેથી”, તેને યોડા વખત ચોબીને આગળ ચલાવ્યું. “તેમાં તું તારી ફરજ હીમતથી અને જરાજર જખરવને અને પછી તું જેશે કે સુલતાનનું નીમક ખાવામાં કેટલો ફાવેલો છે. ઓ કાસમઅહી આજથી મેં તુને જમાદાર બનાવ્યો છે! હું આસપાસ બેઠેલા લોકોને પણ આ હોકમ સાંભળવા કહું છું.”

કાસમ કે જે અફે જોતાં પોતાને મહેલાં નવાં માન્યી ઘણાપેલો જેવો લાગતો હતો તે સુલતાનને ધણેજ વારે વધી નખીને લાંબી ચાલી ગયો અને યોડા વખતમાં આસપાસનાં સધળાંઓએ આ મોટા માન માટે તેને મુબારકબાદી આપી.

ખાનની મુશાહીનો તો હમણું કાંઈ પાર હતોજ નહી. “હું તો ધારતો હતો કે ધણું થશે તો સુલતાન તારી સામેનો પોતાનો યુરસો તદન નાબુદ કરી તારો પગાર જગાર વધારશે, પણ આ તો ધારવા કરતાં ધણેજ સાઈ થયું છે. અહાંનાં કસમ ખાઈ કહું છું કાસમ, પછી તું તારે ગમે તે વીચાર અથવા બોલ, કે સુલતાનમાં સાઈ નરસું પારખવાની શક્તી તથા ટહાપણું ધણું છે. હવે તું કાલે બનેલો બનાવ તથા પેલા હાથીનાં બચ્ચાંને ભુલી જશે કે?”

“હું તે બનાવ ભુલીશ તો કદી નહી, પણ હું અહા પાસ માંથી લેજ છું કે ફરીથી કદી એવો બનાવ બને નહી.”

“આમીન?” ખાને જવાબ દીધો, “પણ સમજ સુલતાન કાંઈ બોલેછ.”

ખામેરાનાં અવાજથી યોડા વખતમાં સધળાં મુપ થઈ ગયાં અને પછી સુલતાને બોલવા માંડ્યું.

“તમેા સધળાંને ખબર છે” તે બોલ્યો, “કે ત્રાવણકારમાં કાફર રાજાએ આપણા દુલ્લજબાર અને કાફર નાપર પ્રભને પોતાના સુલકમાં આસરો લેવા દીધો છે. હમે તેની ઉપર તેઓને પોતાના સુલકમાંથી કાઢી મુકવાનો હોકમ બોલ્યો હતો, જેનો તેને ધીકાર અને અપમાન બરેલો જવાબ મોકલ્યો અને હમે કે જે અહાના માનીતા છીયે તે આ જવાબ ધીરજથી ગમી જશે.”

“તેને મારી નાખો, તેને હંદાનમમાં મોકલો.” ત્યાં બેઠેલાં સધળાં લોક એકદમ ઉશ્કેરાઈ આવીને બોલ્યાં.

“જરા થયો!” તે યુરસાથી તપી આવેલા ચેદરા તથા વાઘના જેવી હીનાખોર આંખો સાથે બોલ્યો. “અને અહાની મેદજબાનીથી કાફર ઈજિને અને નાપરસો વચ્ચે શું શું મસજદત થાય છે તે જાણીયેછ. હમે જાણીયેછ કે આ કમ જખત રાખને ઈજિને મદદ કરવા માંગેછ, પણ અમે અસાર આગમય તેઓની મગજબાઈને બોલે પાડી છે. બેઠી અને મેકીઉસ—ક્યાં છે તેઓ? અને ઇનસાહા ફરીથી હમા તેઓને હલકા પાડી દરવામાં નહસાડી દઈશું. તેઓએ મારી ઉપર કહેવાડ્યું છે કે રાજાએ મારી પ્રભના સુલકમાં દેવાલ બંધાવી છે અને જેનીપરથી પસાર થવાને હમેને પુરતો હક છે તે પર જો હમે હલ્લો કરીશું તો તેઓ મારી સામે લડાઈ બહેર કરશે, જેથી બોલો, મારા દોસ્તો, આપણે સલાહ કયું કે લડાઈ કયું? આપણે કે જે કમરપર તખતાર બાંધી ફર્યેછ તેઓ આ કંગાલ કાફરને હાથનાં ખાસાં ખાઈએ? અથવા આપણે—”

તેનું પાકા રહેલું બોલતું કાંઈ સમજ શક્યું નહી અને દરેક જણે એક અવાજે લડાઈ માટે પેકાર ઉઠાવ્યો.

“ચાલો સારે એમજ થવા દેવો,” દરેક જણ યુગા રહી જના પછી સુલતાન બોલ્યો, “યોડા દહાડામાં આપણે પેલી અજબજબ જેવી દીવાલ નેરુંકરું, કે જેને માટે લોકો કહેય કે હમારા કરતાં નખલાં પોચાં મગજમાં તે વરદ બધ ઉત્પત્ત કરે. ઈનશાલ્લા! આપણે યોડા દહાડામાં નેરુંકરું કે અહાતું મૂનીતું લશકર શું કરી ખતલાવેલું!”

“ચાલો હવે તમેને જવાની રજા છે. જઈને તમારા માલુસોને તૈયાર કરો. મસલા! ચાદ રાખજો કે ફતેહ તમારાં પગલાંની કાગલે દોલે વાત બોલે?”

યોડા દહાડામાં સુલતાનનું લશકર કીચ્લા નજદીક આવી પોહતું. દીવાલ જાડાઈ, જોચાઈ તથા પોહલાઈમાં એટલી તો મોટી હતી કે ખરેખરજ આ બહાર લશકરને તે વચ્ચમાં એક બધકાર અગવડ જેવી લાગી. જો દીપુએ એકદમ પેલી દીવાલપર દલો દઈ દેતો, તો કદાચ તે ફતેહ મેલવી શકતો, પણ તેની તથા તેના દુશ્મનોને વચ્ચે ચાલતા સંધેસાએ માટે તે હજુ અયોગ્ય હતો. તે આ પગલું ભરી છેજો સાથ એકદમ આરામદી કરવાને અચ્છાકો હતો અને જેની તેને દીવાલથી ચોરક દૂર પોતાની છાવણી નાખી, કે બન્ને છેજો તથા માવણકોનાં રાજ સાથ સંધેસાએ ચલાવવામાં તેને પોતાના વખતનો મોટો ભાગ ખોઈ દીધો, બ્યારે તેરસા વખતમાં તેના દુશ્મનોને પુરતી તૈયારીઓ કરવાની તક મળી.

કાસમને સુલતાનનાં “બોદીગાર” ની નોકરી મહેલી હોવાથી તે ફરજો તેના વધારે અને વધારે સંબંધમાં આવતો હતો. કોઈ વખત સુલતાનનાં મોઢાંમાંથી ઘણુંજ ઉમઝા અને અમીની વીચારો બહાર પડતા હતા અને તે વેલાએ કાસમ તેને ઘણુંજ માન અને ખ્યારની નજરથી જોતો. કોઈ વેલા તેના હસવા જેવા મોઢો તથા કંઠમાં હોકમોથી તે કંઠથી જતો. જે હાંડીએ પોતાનો ધર્મ લાગ કરવા ના કહે, તેવાએને જાડ ઉપર લટકાવી દેવું, એ સુલતાનની છાવણીમાં કોઈ અસાધારણ ન હતું. શેખ બંદર સાહેબ કેનારીશની ચઢાઈ પરથી પાછો ફર્યો હતો અને સાંધી પોતાની સાથે ઘણુંક નાચર જતનાં બંધવાઓને લાગ્યો હતો અને તેઓને તથા બીજા હાંડીએને અને તેટલું કાપ દઈ શીક્ષા કરવાનું શેખ બંદરનેજ શેખવામાં આવ્યું હતું.

મહીનાઓમાં મહીના એમ પસાર થઈ ગયા અને વરસાદના દહાડા નજદીક આવી લાગ્યા, બ્યારે દરેક દેઝાલે એવી અદ્વા સંભલાતી હતી કે મરાહાએ તથા નીઝામ, ઈન્જોને મહી જઈ લાડાઈ માટે મોટી તૈયારીઓ કરતા હતા. સુલતાને હલો કરવાનું જરૂરું ધાર્યું, કારણ કે આટલી મોટી તૈયારીઓ કરવા પછી તે જે પાછો ફરે તો તેના દુશ્મનોની નજરમાં તે હલકા પડે. કાસમ સુલતાનની છાવણીમાં જાવતી તદન કંઠથી ગયો હતો. સુલતાન જેવી રીતે પોતાની છેલ્લી દરખાસ્ત બોલ્યો હતો તે પરથી કાસમ તો એમજ ધારતો હતો કે એકદમજ લાડાઈ કરવામાં આવશે. તે ધારતો હતો કે લાડાઈની દોડધામ અને ઉશકેરણીમાં તે અમીનાને સુધી જશે, પણ તેમની પોતે નાશીપાસ થયો.

કાસમ પોતે ઈચ્છતો હતો તે કરતાં જુદીજ જાતની જાદગી પસાર કરતો હતો અને તેનો સંધેસા દુરસદનો વખત અમીના માટે વીચાર કરવામાંજ જતો હતો, પણ ગમે તેવી તક મલવા છતાં તેણીને ફરીથી એક વખત જોવાની તો કોચેસ કરતો હતોજ નહીં, પણ સાંચું તેણીને નહીં જોવાની કોચેસ કરતો.

ખાનને આવરથી કુશરીકર પણ સારીગાપટમથી પોતાની બેઠનને લઈ આવ્યો હતો અને તેઓના આવવાથી ખાન તેમજ અમીના અને ઘણાજ ખુશી થઈ ગયાં. પેહલો એમ ખુશી થયો કે ફરીથી તેને કુશરીકરને હાથનાં સ્વાદીષ્ટ ખાણ ખાવાની તક મળી, બ્યારે બીજીની ખુશી થવાની ખતલજ જુદીજ હતી, કારણ કે કુશરીકરની બેઠન તેણીની હેરાયાદની જુદી દાસી થતી હતી અને અમીનાએ તેણીને ઘણું સ્થરા આપ્યાર આપ્યો. અહાર અગમય ખાનનાં ઘરમાં અમીનાની સંધળી દાસીએ દખણી જાતની હતી, જેઓ અમીનાની ભારા શેહલાઈથી મોલી શકતી ન હતી અને જેઓ આજળ અમીના પોતાનું કીસ પણ ખોલું કરવા માંગતી ન હતી.

પણ મીરાંના આવવાથી તો નજદીક બીજીજ જાદગી શરૂ થઈ. બ્યારે દહાડાને પછો મોટો ભાગ ખાન પોતાની ચાકરીની ફરજ બજાવા જતો અને બ્યારે અમીના એખથી પડતી સારે તેણીને યોડા દહાડીની બરેલા વીચારો કરવા સીવાય બીજું ઘણું જુજળ કરવાનું મલતું હતું, તોપણ મીરાંના ગમે તેવી હલકી જાતની હોવા છતાં તેણી તેણીની સાથ તરેવાર વાતો કરવામાં પોતાનું મન રીજવતી. તેઓ પોતાનાં ઘરબાર, દોસ્તો તથા તરેહવાર બની ગયલા બનાવો વીશે એકથી વધુ વખત બોલતાં હતાં.

હેરાયાદી રાતમાં પડાઈને પાવરડી ધપથી અમીનાની દાસી યોડાજ વખતમાં જોઈ શકી કે તેણીની જુવાન અને સુંદર શેહણી સુખી ન હતી. વળી અમીનાને પોતાની વાતમાં અવાર નવાર જવાન કાસમ પટેલની વાત કરતી તથા તેની વાતો કરવામાં દેખાતી રીતે મજા મેલવતી જોઈ તેણી જુદરતી રીતે ચેતી ગઈ કે અમીનાનાં યોડા ઘણા બજાવાનું કારણ કે જવાનજ દશે, પછી તે પોતે ગમે એટલો જો બાબદમાં નીર્દોષ હોય તો શું થયું.

હવે મીરાંને પેહલેથીજ પોતાની દીકરી કારણ કે અમીનાને તે એમજ બોલાવતી હતી તે ખાન જેવા એક ધરણ પુરુષ સાથ પરણાવા ગયતું ન હતું અને જો કે હાલ તેણી તેને ઘણું ખાનની નજરથી જોતી હતી, તે છતાં તેણી માનતી હતી કે કાસમ તથા અમીનાને આંકે સાથ મેલવવામાં મદદ કરવાને તેણી કોઈ પણ ખોટું કરતી ન હતી. તેણીએ અમીનાને પોતાનાંજ દુધથી મોટી કરી હતી તથા મીરાંને તેણીનાં જમપણથી તેણીને ઉધારી હતી અને અમીનાનો સંધેસા બેદ બરખ પણ તેણીનેજ ખમ્પર હતો. જો ખડે પુછાવે તો કાસમ જેવા ખુબસૂરત, હીમતવાન અને સારા મયાણ બવાસમાં જવાન માટે વીચાર કરવાને અમીનાને મીરાંને તરફથીજ કેળવણી મળી હતી.

કાસમે ઝુલશીરના આગ્યા પછી તેની સાથની એલખાણ પાછી શરૂ કરી હતી અને તે આચર્યો હર આદરે અવાર નવાર તેના તંત્રમાં તેને મંત્રી જતો હતો. કોઈ વેલા તે બેસી પોતાની યુસાફરીને લગતી વાત કરતો, તો વળી કોઈ વેલા ખાન કહે દુર ગયો હોય તો તેટલા વખતમાં કાસમ માટે તે એક વાણી પકાવી આવતો. ઘણુંક વખત તેઓ અમીના માટે પણ વાત કરતાં હતાં; જે કે આપણા જવાન જમાદારે પેહલે તેણીને લગતી કંઈ પણ વાત કહેવાના અ-બાઝન કીધા, પણ તે આગ્રહ એની હતી કે વધુ વખત તે તેમ કરવા પોતાની લાગણીપર કાણ રાખી શક્યો નહીં.

અવારનવાર તેણીની વાત કરતાં તે જવાનમાં અમીનાને લગતી બારીકે બારીક વીગત જણવાની છગાસા તેનામાં ઉસકેરાઈ. ઘણીજ નજીબી જેવી આગ્રહની તે મોટી હોંસથી સાંભળતો હતો. યોડા વખતમાં ઝુલશીરને માલમ પડ્યું કે, આ જવાનને સખળી બીના કહેવાને તે અશક્ત હતો, જેથી તે માટે તેની બેઠનની મદદ લેવા પટેલ આગળ માંગણી કરી. હવે આ માંગણી જેકે ઝુલશી ધવા નેગ હતી તે છતાં તેમાં ઘણી સુરકેલી હતી અને તે છુપાવાની બંદુ જરૂર હતી, કારણ કે કોઈથી જે અમીનાની ખાતરી દાશીને કાસમની છાવણીમાં આવતી જતી નેય, તો તેણીને ખરાબ લાગ્યા વગર રહે નહીં. આટલી બધી સુરકેલી છતાં તેઓએ એક વખત મલખાની ગોઠવણ કરી અને પેહલીજ વખત કાસમને મલખા પછી પેલી દાશી નેઈ રાખી કે કાસમ તેણીની સુંદર શોફાઈને કેટલી બધી આહતો હતો અને તેણીની જીંદગીમાં ખાતરી બારીકે બારીક બનાવ જાણવાની તે કેટલી બધી કાલજ રાખતો હતો. વળી તેણી એટલુંબી નેઈ રાખી કે પોતાના વીચારોને બહાર પાડ્યા તે જવાન કેટલો અચક્રતો હતો તથા ખાન માટે તે કેટલાં બધાં માનની વાત કરતો અને તેણી કે જેને માટે તે પોતાનો જીવ પણ આપવાને તૈયાર થાય તેને ફક્ત ખાન તરફની દેશતીને આતરજ તે નેવા ધુવ્વો ન હતો.

પછી કાસમને નજદીક પાંચ સાત વખત મળ્યા વગર મી-રાને તેને લગતી કંઈ પણ વાત પોતાની શોંધણી આગળ છેડવાને હીમત કરી નહીં. કાસમે અમીનાને હાથીનાં સપા-તામાંથી બચાવી તે તેને મીરાને કહ્યું હતું અને તે પેલાની ઉસકેરાયેલી હાલતમાં તેને જે પોતાનો ઉમરો ખાલી કર્યો હતો તે પણ તેણીને જણાવવાને સુક્યો ન હતો.

“તેણી તેના ખાર માટે બળે છે.” મીરાન પોતાનાં મન સાથે કહ્યું “અને પોતાની ઘરકી દાશીને તે કહેવાની તેણી હીમત કરી શકતી નથી. આપણેબી નેઈએક કે એ એન-આલા કર્યાં વેર આવેછ. ઈનશાહ્વા! દજબી તેઓ એકમેકને મળીને સુખી થશે.”

કાસમ તથા એકમેક તરફની વર્તણૂકમાં જે સારી માયા તથા ઉમદા નીતી ખતાવતાં હતાં તેની બરાબર રીતે પીછાંજી આ દાસી રીતે શકતી ન હતી. તેણી જાણતી હતી કે બેમાંનું

એક પણ સુખી ન હતું અને તેણી માનતી હતી કે તેઓને તેમ કરવાનું તેણીનાં હાથમાં હતું. “જે તેઓ એકમેકને મશે” તેણી વારંવાર પોતાનાં મન સાથે બોલતી “અને પોતાનો બિ-બરો એકમેક આગળ ખાલી કરે તો યોડા વખતમાં બધું સમાધાન થઈ જાય.”

પણ તેને લગતી વાત બ્યારે મીરાને અમીના આગળ છેડી, ભારે તેણી ખરેખરજ પોતાની ઘરકી દાસી સાથે ઘણી ગુસ્સે ધઈ ગઈ. મીરાને તેણીનાં ગુસ્સા હસવામાં કાઠી નાખ્યો, પણ પોતાની મતલબ બર લાવવાનો પોતાનાં મન સાથે ટેકાર કર્યો, કારણ કે તેણીની ખાતરી હતી કે તેઓનાં સારાનેજ માટે તેણી તેમ કરતી હતી.

વખત આસ્ટે આસ્ટે વધી જતો હતો અને સુલતાનનું લશકર ત્રાવજુકારની દેવાલ નજદીક આવી પોહતું હતું. સુલ-તાન પોતેથી હવે કાંઈ પણ કરી વગર કંટાળી ગયો હતો, જેથી તેને લડાઈ એકદમ શરૂ કરવાનો ટેકાવ કર્યો. જે ફક્ત તે ત્રાવજુકારને પોતાના હાથમાં લઈ શકે, તો ઈંચેએ સામે લડવામાં તેને થયો મોટો ફાવેદો થાય. પણ તેને ઉપદેશ ટેકા-વ લેજોજ અચલુચ કર્યો હતો. સુલતાને એક દહારો કાસ-મને યોડાં માણસ સાથે જે બાગ પરથી દેવાલમાં બચાવ માટે ગોઠવણ કરવામાં આવી હતી, તે બાગ તપાસવાને ગોકલ્યો. કાસમે તપાસ કર્યા પછી, જે દેવાલ સુલતાન આ-ગળ કહ્યો, તેથી તેના ટેકાવને મજબુતી મળી અને પોતાનાં લશકરમાંના દરો જગર સૌથી સરસ સુરાઓને એકદમ દહરી કરવા માટે તૈયાર થવાનો તેને હોકમ કહાડ્યો.

સુલતાન પોતેને તે લશકરનો મુખી થવાનો હોવાથી, કા-સમે નેકરું કે તેનેથી થયું બચ સામે થયું પકડી. ત્રાવજુકાર-નાં લશકરમાં ઘણાંક નાયરસો નેવામાં આવતા હતા, કે જેઓ સુલતાનનાં લશકર પર ખાર લેવાને તકની રચા હતા.

તોપણ સુલતાનનાં બહાદુર લશકર તરફથી ઘણી આશા રાખવામાં આવતી હતી. સાંભળી બંદગી કર્યા પછી, સૌ સૈને તેઓની જગમ નક્કી કરી આપી અને લશકરે જુદી થવા લાગ્યું કે બીજે દહારાની સહવાર પડતાં તેઓની વચ્ચેની આ કોટી દેવાલની નડતથ દુર ધઈ જશે અને તેઓનાં દુર-મનનો દેસ છુટ માટે ઉઘારી થશે.

તે દહારેની રાત ઘણીજ ચક્રતી અને સારી થંડાસવાલી હતી. પવનનો ડુંકરો પણ ખીલકુલ નહીં હોવાથી દેવાલ પરથી વાગતાં રણશીર્માડો આવાજ થયો સેહલાઈથી સાંભળી શકાતો હતો તથા તેની પર જળતા છુટા છવાયા દીવાઓ પણ નીચે નજર પડતા હતા. પણ આ વખતે સુલતાનની છાવણીમાં મોટી તૈયારીઓ ચાલતી હતી. યોડા વખતમાં સધણું નક્કી થયું બ્યારે તેઓની ખાતરી થઈ કે અધારાંતો છુરખો તેઓની હીલઆલને પુરતી રીતે ઢાંકી નાખે તેટલો જાડો થયો હતો, ભારે લશકરે છાવણીમાંથી બહાર આવવા માડ્યું અને કાસમની પછવાડે તેને જે જગા શોધી કઢાડી હતી, ત્યાં ગયું.

[સંખલ છે.]

આતાં.

શું લગન એક નીપજળતા છે ?

(અમારી પાસેથી છાત્રીઓને માટે)

લગન એક નીપજળતા છે? આ સવસ્ત્રે ગઈ મોસમમાં ઘણી ચચાર ફેલાયી હતી. અલગતાં એમાં તો કાંઈજ સક નથી કે ધણેક લગનો નીપજળતામાં નીપડે છે. જેકે ઉપરથી જોતાં તેમ જનવાના કાંઈ ખાસ કારણો આપણને માલમ પડતાં નથી. ઉત્કૃં સુખની આશાના દરેક કારણ આપણે જોઈએ છીએ. એક જુવાન તનદરોસત, પુરતી આવક ધરાવનાર અને એક સરખી

પદ્ધતીને હેતવતા મીચોની બધી દુવા સાથ લગનનો રસો કાપવાની શરૂઆત કરે છે. ત્યાં સુખની આશા રાખવાનું દરેક કારણ હતું; પણ સુવૈના ચળકાન બધા દેખાવ વગેરે એક કાઠું વાદળું જઈથી દેખાવ દે છે. ભરપાર અને મોઢરદાર બંનેને લાગે છે કે દુરથી દેખાતી રોશણી ફક્ત એક સ્વપ્ન હતું. તે મટાડવાને કાંઈ તેઓ ઉત્કર લેતાં નથી. સાધારણ હાંઈની રોશનું કામકામ તેઓ સુસ્તપણે જાળવ્યા બાદ છે. તે પોતાના ધંધા રોશનાર ઉપર જ્યાં લગાડે છે અને તેણી પોતાની ધરની ફરતે ઉપરજા મરેલી રહે છે, પણ હાંઈની લેજત અને સુખનો ચચકાત દુર થઈ ગયા છે એમ કેમ બને છે? અને વારંવાર જોતા દાખલા આપણી નજરે પડતાં શું કારણ છે? અમે તો ધારણે છીએ કે કન્યાનો પ્રારંભ થતીજ વખતે બને બાલુવાલાની એક બીજની ખામી દરજુદ કરવાની મેઢરકારી જાડપડતું મુશ છે. જ્યારે સપજી નું આવે ખુશ દીસે છે, લારજ પસજી હાંઈની ફેલકખં બતાવવામાં કાંઈ કસુર રાખવી ન જોઈયે.

અલગતાં જુવાન ભરપારોની એ બાબદમાં પાછું ફરી શકાય, પણ અમે "પરજોષી છોકરીઓ" માટે લખતાં હોવાથી તેમને માટે તો ફક્ત એટલુંજ કહીએ છીએ કે વારંવાર તેઓ પોતાની આખા દીવસની જાનજીવી યાકેરી નીજે મોઢરદારો તરફ આપણે જોઈએ તેટલી દરજુદગરીની તજરે જોતા નથી.

બીજા હાથ ઉપર આજે તો સઘળે દેકાણેથી કસુર કરવામાં આવે છે કે એક પુરૂષની આબાદની જેટલી તેના પોતા ઉપર, તેટલીજ તેની ઓ ઉપર પણ આધાર રાખે છે. જો તેણી તેનાં સુખની દરકાર કરે નહી, જો તેણીના સ્વભાવ માંડો હોય અને જો તેણી તેની કમાણી ધરતો ઉખોલ ન કરતી હોય, તો પછી તેણીના ભરપાર અને તેણીનું ઘર પડતી સ્ત્રીતીમાં આવી પડે, તો તેમાં કશું નવાઈ જેવું નથી.

આખા દીવસની યાકેરી કરાજોના પુરો આગળ નાની નાની ફરમાહોનો જોનો સુકવામાં ઓઝો મોટી બુજ કરે છે. તેણીની નવી સારી તેની માનીતી નવી મોપડી કરતાં વધુ લાખકારી છે, તેવું માયું દુખે તેની તેણીને દરકાર નથી, પણ જાનકીનીના સરકમ કે ચીરીનાં પાંસા માટે તો તેણીએ

ખીલન કરુંજ જોઈયે. ખામીવાલા મોકરો અને નાતામેદાર છોકરાંઓ માટેનો જાડખાટ શું તેને આખા દીવસની મેહનત પછી રમુજ કે શાંતી બસે છે? આખી વર્તણુકથી ભરપાર, મોઢરદારની સોખનથી કરાજો છે અને પોતાની કુરસદનો વખન બદાર કહાડવાને વધુ પસંદ કરે છે. અલગતાં જરૂરને પ્રસંગે તેની ચડતી બુદ્ધી અને જવાન-સાક્તીની મદદ તેણીને માટે તૈયાર હોય છે, પણ સાધારણ બાજુમાં તેને માથે વગર જરૂરનો જોનો સુકવાથી લગનને એક નીપજળતા કરવામાં રહેકે બળે છે.

પણુ દમને આ દેકાણે કહેવું જોઈયે કે ભરપારોની પોતાનો ભાગ બરોજર રીતે બળ લાવયો જોઈયે, જો તે તેણીની જરૂરમતો પુરી પાડવા કરતાં દોસત આસનાંઓ સાથ મેજા મજાદમાં દહાડા યુગ્મરવાનું વધુ પસંદ કરે, કે ધરનો ખરચ પુરો પાડવાનું છોકરી દઈ કસો અને વાડીંતર જઈ પેસા ખોવાનું વધુ પસંદ કરે, તો પછી તેની ઓ બરોજર ધર રાખનારી નથી એની ફરયાદ કરવાનો તેને કરો દહ નથી. શું તે પોતેજ લગનને એક નીપજળતા કરતો નથી? આથી પરીણામ એવું આવે છે કે, જેમ જેમ વરસે પડાર થાય છે, તેમ તેમ ધરસંસારી કછળા સાધારણ યધ પડે છે. છોકરાંઓ પોતાથી વડાંઓનો કોપી ચવાજ સાંભળી તેની નકલ કરે છે. ધર ફક્ત ખાસ અને ઉપાધાની ધર્મશાસન બને છે, પણ ધર આવવા સાથ આશાપદ કે સુખનો વીચાર હવે વધુ પસંદ નેહાઈ રહેતો નથી. છોકરાંઓ જ્યારે દુનીયામાં બાંદર પડે છે, લારે કાંઈખી મીઠી યાદ તેમને ખરે રસતે માનવામાં મદદ કરતી નથી. છોકરીઓ પેદલી તક મસનાંજ ખાખમાં જંબા દેકાંથી નીકળી જવાને તત્પર રહે છે. માટે હમારી પાસેથી વાંચનારીઓ, સખુરીને તમારો ખાસ યાજુ કરો, જો તમારાં લગનને કહીખી એક નીપજળતા કરશે નહી.

RUPY.

તેણી કેમ તંદરોસત રહી શકે છે—એક હવેયાની જીનીનાં નીચવા ધોલવામાં ઘણી રીસુકી સમાયલી છે—"અને આમની પડવાનો વખત મલતો નથી, તેથી મારી તંદરોસી જાવવાની સાચેથી રાખવાનો હું વખત લેજી છું સદવાંરનાં મને દરોજે ઘણું કામ દેવ છે, પણ સાધારણી હી નાહી ધોઈ માંડે" જાન સાક કરાજને યુકી નથી. જો કમનસીબે મને સરડી વઈ હોય છે તો હું બચું છું કે તેને વધારી જોડણી મને પસંદવાને મને વખતે મલતી નહી, તેથી હું તરત કાંઈ ગરમ પીવાનું લેવું છું અથવા તો ગરમ કરમાં પેદર છું અને રાતના સુતી લેવાએ દરોજ કરતાં બધારે ગરમ મોપડું છું સદવાંરનાં એકદમ ગરમ જોડણી પછી હી સારીમાં જી નથી અને નાહીને તરત ગરમ કરમાં પેદરી લાદવા આવે છે. આથી ખચોત મને વધારે તુડાંનાં યતાં મરે છે. જહી દર આકાડયે અથવા પખાડયે એક દીવસ મોયું દુખવાની ફરયાદ કરવામાં યુખાથી સાતી નથી, તેથી પછી દરમાં દર રોજ એક દહાડકે મને ફરવા જવું જોઈયે. મારી સપડી નાની ઓઝો ચોસા જાજો રાખવાને અને દરેક યીજ જ્યારે સેકે ત્યાં યુખાની કસોય કરું છું, કે પછી નાહીની તાંદની ઓઝો મોખવા માટે મારા તાંસા હાંડતાં નથી. હું મારા સાંચાને મોખાથી શકતી નથી, તેથી તેને જાણર માલતો રાખનારી રોજોય કરું."

બવેરીયાના રાજ લુડવીગ બીજની જીવનની કથા.

(નવા અંકથી સાંધાયેલ માહુ.)

મુનીય, સપ્ટેમ્બર.
એ ફક્ત મને જોઈ શકે, એવીજાણેકે
તો તું અલગ્ય તેમજ ખુશી થયા વગર
રહે નહી. હું જાણું છું, કે મને કોઈથી
બધાં અને ઉપરોળી કામમાં રોકાયેલા
નેવા તુંને મગે છે. અહીંયાં હું જાડી
બાંધેલી એપડીઓ અને ખેતના દગલા
વગે બેઠો છું. તે મું ખુશીતઓ છે, કે
જેનો એટલા ધ્યાનથી હું અભ્યાસ કરું
છું? નહી, ઈતીહાસ અને રાજમામત.

બોહાએ મને ઘણી નાની ઉંમરે સૌથી ઉચી પદવી, મારાં
લેહો ઉપર દુકમત ચલાવવા અને તેઓને ચાહીરવાદ દેવા
આપી છે, તે એક બારી બોલે છે. જુવાન બાળને ખમખા
માટે તે બેવડો બારી છે અને જુવાન માથું, જેનાં મગજમાં
બીજા હજારો વીચારો દોડે છે, તેને માટે તે ત્રણધણું બારી
છે. તું જાણે છે, એવીજાણેકે કે એક રાજ તરીકેની મારી
પદવીને કેટલી ઉચી હું ગણું છું. તું હસશે, 'મારાં ચાંતક-
રણ' તું વારે ધડીએ મારાં આટલાં બધાં વીચારવાને માટે
મજાકેરી કરે છે અને કહેય કે 'ને તારું દેહું' બરાજ તા-
બમાં રહેવા નહી ધીખડું હતે, તો કાણુ જાણે છે, કે કેટલી
હદ સુધી આએ મગજર રાજ બાળને દોરવી નહી ગયો
હતે?' તું ખરી હસી, મારા નાના દોસ્ત; પણ હાલની અને
આગલા વખતની તવારીખ અને રાજ કારમારની બાબતોનો
અભ્યાસ કરવા, તાજનાં બચાવ હથથારો કેવી રીતે બનાવ-
વાં તે શીખવા, જમીન ફળદ્રુપ કરવાનાં ઓળજો બનાવતાં
શીખવા અને મારાં લેહોની સહનુમાઈ કરવા અને તેઓનાં
દીકમાં અસર કરવા સૌથી સારા બોલો શોધી કઢાડવાં શી-
ખવા હુંથી તદનજ ખરો છું. એ કાંઈ સેહલું કામ નથી,
એવીજાણેકે? દરેક બાબદમાં મને બેરસમજુતી મહે છે અને
મારી જુલો દેખાડી આપવાની હામત કરે, તેવું કામ મને મ-
લતું નથી. મારી પોતાનીજ એવે તેઓને ગુચવણમાંથી જોડ-
વાની રીત તેને બેવડી યુઝકેસ બનાવે છે. કેટલીક વખતે હું
મને પોતાને સૌથી-રાકતીયાન ધાડું છું-હસતી ના એવીજા-
ણેક અને ગુસ્સેળી ના થતી ! આએ લાગણીઓ, તું કહે છે,
તેમ કાંઈ મારી કુદરતી મગજમાઈમાંથી પેદા થતી નથી, પણ
મારી ઈચ્છા મજબુત અને પતીત છે, એવી મારી આતરી-

માંથી અને આવી ઈચ્છાએ મને બધાં અને સારાં કામો કર-
વાની શક્તી આપવીજાણેકે, એવી આશામાંથી પેદા થઈ છે.

"જીવનનું કેટલુંક સખત વાસ્તવીકપણું મારા કપીત
વીચારોની સામે આવે છે અને મને જાણ્યે છે, કે જે
ખાંખો ખુશીથી ઉગે ઉડે, તે હુન્વાની હદમાંજ બાંધી લીધે-
લી છે. તારી દોસ્તી-સંધળી બેઠાંમાંની સૌથી કામતીજા-
નારા સ્વાધીનમાં હતે નહીં, તો એકાંતવાસ કે જે મને ઘણું
પસંદ છે, તેમાંજ હું દાઢપ રહેતો. પણ હું તારી આજ્ઞા
આણું છું એવીજાણેકે અને હજુર સુધી હું કોઈથી વખત ફેક-
ટમાં આવ્યો નથી. તારી તીક્ષ્ણ બેવાની શક્તી, તારું સ્વ-
ચ્છ મગજ અને તારું ખ્યાર મરેહું દેહું હંમેશાં મને ખરે
માર્ગ દેખાડે છે. બોહાની જાણેસથી તે હંમેશાં એવુંજ રહે-
આવે અને સલાકાળ. આને 'ધણી' સખત મેહનત કીધા
પછી, સાંદજની પંડી લેહકીમાં મોદલાઓમાં હું ફરવા નીક-
ળ્યો અને લેહકા નાનાં નાનાં ટોળાંઓમાં ઉભાં રહેવાં મને
મધ્યાં, ફેટલાંકાએ માનથી વાંકા વધીને મને સલામ કીધી,
જ્યારે બીજાએ એજ ખુશીના પોકારો કીધા. એકએક નાનાં
છેકરાંઓનું એક ટાળું એક સાંકડી ગલીમાંથી ધરતી આવી,
ખુશાલીના પોકારો સાથ મારી આસપાસ ફરી વળ્યું. H—કે
જેવણુ મારી સાથે હતા, તેવણુ તેઓને અટકાવવા જતા હતા;
પણ મેં તેવણુને યોમાવ્યા અને છેકરાંઓનાં ખરાં અંતઃક-
રણના આત્મારના જવાબમાં તેઓને સંધળી બરી દુવાએ ઈચ્છી
હું સાંધી ચાલી ગયો.

"ખ્યાર, કે જે નાકાં છેકરાંઓ આપણને આપે છે, તે
તેઓની લીધેલી સંભાળનો પુરતો ગણે છે. H—ના કી-
છાને તું ઘણું ખ્યારથી માણે છે, ખર્ડ કેની? યોગ દીવસની
વાત ઉપર મને એક સ્વપ્નનો આગ્યો. મેં મારી આજ્ઞા એક
દેખાવ મંદણીમાં ચલકતો જોયો. જોતજોતી ધીમેથી વાત
કરતા હતા અને ખુલખુલ પક્ષીઓ દરેક ઝાડપર ગીત ગાતાં
હતાં. એકએક ધણી બેરાવર પાંખોના અવાજ મેં સાંભળ્યો;
સનહર સોતના સુનેરી તજજ સરજ મારી અજબજશી હકી
મણું અને વધારે જાણે અને જાણે ચડી એક ખડકની ટોચ
ઉપર જઈ બેઠું. જ્યારે ફરીથી મેં નેણું ભારે તે સાંધી
નહું રહ્યું હતું, પણ જે જગાપર તે રાજકોય બેઠું હતું ત્યાં
એક રોતકદાર કીછાના મીનારો મારી નજરે પડ્યો. જસ!
જે આએ ફક્ત સ્વપ્નનાને ગણે ખર્ડ હતે તો કેવું તેજરવી
લાગતે !"

"મારાં અંતઃકરણ, તું મારી સાથે ધણી ગુસ્સે ધરો. હું
જાણુતો નથી કે તું મને ધમકાવશે, એવીજાણેકે, પણ હું
જાણું છું કે તારા મેહરપર દગબીરી હું વાંચી શકું, કે જે
કોઈથી કહણુ જોસો ખમખા કરતાં વધારે ખરાળ છે. તું જાણે
છે કે મારા શાધ "Otto" ને કેટલા ખ્યારથી હું આહું છું-
વગર વીચારે તેને મને ગુસ્સે કીધો; પણ મારી મખારી—
તું જાણે છે કે તે કેટલી બેરાવર છે એવીજાણેકે—અનુભવ

બાહર નીકળી. હું યુરસથી ઘેરો યઈ ગયો હતો, પણ ખો-
દાએ અને મારા ભાઈ ઉપર હાથ લેયકતાં બચાવી લીધો.
મારી રૂપતમાનાં સૌથી હલકાં માણસ કરતાંબી ખરાબ, એક
અપ્રાધી દાખલ મેં તેને ગણ્યો. તું અને મારા કરી શકશે,
‘ખારા દોસ્ત?’ નહી, તું નહી કરી શકશે; ખોદા પેતાવો
કયુવ રાખે છે, પણ માણસ તેમ કરી શકતું નથી.

‘ઘોડુંક યધું મેં મારી પોતાની કઠણ પરીક્ષા લેવાતું શર
કીધું છે અને મને બચાય છે કે ધણું ખરાબ યુવો મારી
અંદર વસેલા છે; અને તેઓને બાહર લાવવાને; ધણી મીએ
શકતીવાન છે—બધી મીએ કરતાં વધારે નાસ્તીપાસી, ડોંગ,
અને દમઝખાણ. તારાં ઉદ્દેશાં કાગળમાં તું મને માણસાઈ
ખાસતત માટે ઘણું લેવો બીચાર કરવાની સાંખે ચેતવણી
આપે છે. મારી ખારી છોકરી, તેમ કરવા વગર અને ચા-
લતું નથી; જે માણસને હું ચાહું તેને દરેક સદચુલોથી મને
ખાંસેથી નોંધે છે અને તોપણ તું ખરી છે એવીજાણે; મારા
ને એક દોસ્ત હોય અને તેની ઉપર હું શીદા હોતું અને
તે બે બેવધા અને તો મારી અંદર જેની ખરાબ દશે તે તે
છુડું કરશે અને ત્યાર પછી—”

* * * * *

અદાબાર.

“તાકે કાગળ, ખારી દોસ્ત, ધણું દીવસ યથા મારી શા-
ધમાં હતું અને છેલ્લે સરવાલે તેને મને શોધી કઢાણો છે.
‘હું એખરે પાઢોળી ઉપર દુર ગયો હતો. આપો દી-
વસ હું શોકારીઓનાં યુપદાની અંદર રહ્યો અને સ્ત્રોતો હતો
અને રાત જગમગાં બઢાળીને મેં યુભરી હતી. ખુદસ્ત હ-
નસો અવાળેમાં મારી સાથે બોલતી હતી.

“આએ તારાં કાગળની અંદર મારાં એકાંતવાસના આહને
માટે તું મને કપકે આપે છે, ત્યારે મઈ રાતે તારા ઘર આ-
ગળથી હું પસાર થઈ ગયો તે તું બજાને તો તું શું કેહતે?
તારા આરદાની બારીમાંથી બતીસા ઉભસ મેં નેણો હતો.
હું બજાતો હતો કે તે બતીસા ઉભસમાંથી, સંચેવરના પાણી
જેની સ્વચ્છ અને બહુ બે આંખો અને એક હસ્તું મોહું,
કે જે ધણી કાબેલ મીએ બોલી શકે છે, તે દેખી શકશે.
હું તે સારી પખે બજાતો હતો અને તોળી હું વગર મતલ-
બનાં એકાંતવાસમાં આગળ વાલ્યો. તું મારી સાથ શું ધણી
ચુલસે થઈ છે?”

* * * * *

“કાસતો દેખાવ કેવો બપકા બરેલા હતો? હું દેટલો ઉપ-
કરી છું, કે નાટક કરવાની જગા હું પુરી પાડી શકું છું,
કે જેની ઉપર “સ્કોલર”ના વખણાપકા ખેલો યતા હું બેતું
છું અને સ્વપને પણ બની નહી શકે, તેવો સંપૂર્ણ અને
સુંદર ખેલ મારી આંખોએ નેણો છે! આજે બે હું મારી
આંખો બંધ કરું, તો જે દેખાવે મને આટલે બધો સુખી
કાધો હતો, તે ફરીથી બેતું.

“સ્કોલર,” મારાં દીવની લાગણીઓમાં સૌથી હડી અ-

સર કરે છે અને હાંખો વખત સુધી તેની બુજાતી અસર મારાં
દીવમાં રહે છે. ‘ગોએલી’ની કપીલા દેટલીક વખતે મારાં મન
પર અસર કરે છે, પણ તે અસર ઘોરોળ વખત રહે છે.

“મઈ કાલે મારી ખુશાલીમાં જે વધારો યથો હતો, તેનું
કારણ એ કે તું ભાં હાજર હતી. તું બધાં કરતાં તદનજ
જુદી છે; લોકો મારી તરફ ટીકતાં હતાં અને નાટક બેવાને
બદલે મારી દરેક હીતચાલ તપાસતાં હતાં. તું તો આપણા
મોટા કીનીની કદર જુજવામાં, તારા દોસ્તને તદનજ બુદ્ધી
મઈ હતી. ફક્ત એકજ વખત આપણી બનેની નજર એક
પઈ હતી અને તે તેજ હતું કે જેને આપણી બેઢની લાગ-
ણીએ એટલી બધી ઉશકેરી હતી. મેં જાણું કે તું રીકી પડી
મઈ હતી, ખારી છોકરી અને તારી આંખો આંસુઓથી
ભરાઈ મઈ હતી. તેઓ કીમતી પધરાવા જેવી અને દેખાઈ.

“હમણા હું Maid of Orleans તું નવું રૂપ ધારણ કર-
વાની ગોઠવણમાં રોકાયેલો છું. બરડીનીની એક નાટક કરનારી
ઓ માટે ધણી વાખવાખી યામ છે, જેણી બરવાણોનો ભાગ
ધણી અજાળ રીતે બજાવતી કહેવાય છે. તેણીને અહીં બોલા-
વવાને વાસ્તે હું ‘લણુ’? તું શું સલાહ આપે છે?

“તારી ખારી બેઢને મોનીકા સીક છે! હું કેટલો દલ-
ગીર છું અને તારી લાંબા કમાકીની ચાકરીમાંથી તુને છોડ-
વવાને કાંઈથી કરવા હું દેટલો રાહ છું. પણ તું કહે છે કે,
હું તેણીની મુશકાત લેવા આતું, તે તેણીને મમરી નહી અને
વળી તેણી આપણી વચેનો પત બ્યવદાર બધ કરાવવાને ઈ-
ચ્છ છે. ખારી એવીજાણે, તે મારે માટે ધણું દુઃખ બરેલું
છે; તારા ‘જુઝમગાર દોસ્ત’ પાસેથી તારી પોતાની ઈચ્છા
કેવી રીતે મેળવતી તે તું બરાબર જાણે છે. હું તારી બેઢનેને
ખસ ખારથી ચાહું છું અને એવા વખતની ચદ બેઢ’ છું,
કે બ્યારે મારી સંપૂર્ણ આશાઓ હું તેણીની આગળ
ખુણી કરશુ અને બ્યારે હું માતું છું કે મારી ઈચ્છાઓને તેણી
માન્ય કરશે. સવળા ભસા ફરેસ્તાઓ તારી ચોક્કી કરે અને
માંદગી અને દુઃખ તારાં બારણાંઓ આગળથી દુર યાવે!
હું રાતે આકાશ તરફ બેતું છું અને ‘રીબાક’ની ઉપર તા-
રઓ ચલતા મને દેખાય છે; તેઓ ચોક્કી કરતા અંદરેસ્તા-
ઓની આંખો જેવા લાગે છે.”

* * * * *

નવેખજ.

“તારી બેઢનેની મુશકાત લેવા અને નજદીક તુને દર રોજ
બેવાની રજા મતવાથી, હું ધણું સુખી થયો છું. માંદા મા-
ણસની ચાકરી કરવાથી તારામાં નવી ખુજસુરતી. ઉમેરાય
છે—નરમાસપણું, કે જેને બરાબર લાખક તું બની છે. અ-
મારે, દરેક ખાર બરેલી સંખાળ તારી અસપાસ મેં નોંધ
હતી અને એક પીન્ડમાંમાં પક્ષીની માથક તારી તપાસ
અને બજાવન લેવામાં આવતી હતી; હમણાં તો એક ધીર-
જવાણી ‘મારકા’ની માથક તે મોનીકાની ચાકરી કાપી છે.
આએ દેખાવે મારી લાગણીઓ ધણી ઉશકેરી છે. હા! જે

ધરપર તું રાજ કરે અને હકુમત ચલાવે તે ધર કેવું મુખી થાય, એલીઝાબેથ! શેઠરમાં મેહલ બાંધવાને માટેના મારા પલનોમાં હમણાં હું ખુબ રોકાઈ ગયેલા છું. મેં H—ના નેરને બહુ સંગમળ્યું છે; મેં જેમ કહ્યું તેમ કરવા તે કયુલ થયો છે; પણ મેં જેવું કે મોહું ફેરવીને જાણે તે પછો અજબ થયો હોય તેમ તેને પોતાની આંખો ઉઘી કાઢી હતી. તેને શું એમ ધાર્યું કે મારા વીચારે પ્રમાણે ચાલવાનું નહી જાની શકે તેવું છે? હું આશા રાખું કે તેમ નહી હોય, કારણ મારે મનથી તે એક મોટી નારસિપારી ગણાયો અને તું જાણે છે કે નારસિપાસ બનવાનું હું કેવું ધીકારું છું. કીયેટરમાં ફક્ત મારા એપલાને વાસ્તે એક ‘ઓપેરા’ બજાવવાવાનાં મારા વીચાર ઉપર તું હશે છે. જો તું જાણે કે લોકોનાં મારી તરફ દીકવાથી મારી સવળી મજબૂત નારા પામે છે અને મુઝીક સાંભળવાનું મારે માટે તદ્દન અસ્કત થઈ પડે છે, તો મારી વીચાર એટલી બધી હસવા જેવો તુંને લાગે નહી. ‘સ્પીડર’, ‘વેગનર’, અથવા ‘બીટાવન’, કાંઈપી હરકત કીધા વગર જો મને સાંભળવા દેવામાં આવે, તો તે મને એક આશીરવાદ જેવું થઈ પડે. તું ભાં આપજે, એલીઝાબેથ, કારણ તું ખરેખર મને સમજી શકે છે—પણ તું અને તુંજ એપચી.”

“તુંને માફ વખડાવું ગમે છે! કેવો બધ બરેલો તેર, એલીઝાબેથ. તું હમેશાં એટલી તો શરમાળ છે—મુખ્ય કરીને મારી સાથે અને તોપણ તું કયુલ કરે છે કે H—ના કીઝામાં બ્યારે હું ‘પીપાનો’ વખડાવો હતો, સારે તું તે સાંભળતી હતી. મારો મુઝીક માસ્તર વેનર, હમેશાં મને કહેતો હતો કે મુઝીક શીખવાની સેલજીની શક્તિ મારામાં નથી. તે શીખવાને યશી મેહનત લેતો હતો અને તેનું ધણું નાનું ફરીજામ આવેલું જોઈને અજબ થતો હતો. મુઝીક શીખવાની સેલજીની શક્તિ નહી! તે ખરો હતો, પણ તે છતાં જોદાએ મુઝીક માટેના મારા વીચારો દરસાવવાની શક્તિ મને ના પાડી નથી. જો માફ વખડાવું સમજવાની તારામાં શક્તિ હોય, તો કીઝાની બ્યારીની નીચે સાંભળતાં શું તું સમજી શકી નહી હોય, તેનો જરા વીચાર કરજે. હું જાણુ છું, કે કેટલી દલ સુધી તું સમજી શકી છે. પણ મારા આતુર સવાલોના જવાબ આપવાની બ્યારે તારી મરજ નહી હોય છે, સારે જેવી રીતે દાખીને તું તારા હોઠો બંધ કરે છે, તેમ હમણાં પણ કરતાં હું તુંને મારી કલપના શક્તિથી જોડું છું.”

“શીયાળો કેટલી જલદથી આવણી ઉપર આવે પડે છે! મેહુલો બરફ ધણો જલદથી પડે છે. મને શું કરવા ગમેય, તે તું જાણેય? પદારોની ઉપર જવા, કે ભાં બહુ શાંત અને બરફથી બરેલું હોય. હું જવા માંડું છું અને જવાની મારી ધારણુ છે. તારાં માથું ના કીલવ, એલીઝાબેથ; એમાં શું જોટલું બહુ જોયકુરી બરેલું છે? સતતી શાંતીમાં બ્યારે હું બહાર નીકલશ, સારે મસાલોની રાશણીથી

પદારોના રસ્તો સમજેલો જોવાને, ફરનાં ગડો તેના બરફના જોળ નીચે વાંકો વકી ગયલો અને તેની દરેક ગાંખીઓ દીશની માફક ચળકતી જોવાને દેખાવ કેવો સુંદર થઈ રહેશે, તેનો જરા વીચાર કર. જો એક પુછાયો તારો આકાશ પરથી નીચે પડશે, તો તારાં કાંઈપી બહુ થાય, એમ હું ઈચ્છુ છું. આજે અસલી વેદમની મતલબ શું છે, તે તે કાંઈપી દીવસ સાંભળી છે? તું શું જોવા લેહેમને માને છે, એલીઝાબેથ? હું વારે ધડીએ એ વીશે તેને પુછવા માંગતો હતો. તે સધળી કવીતારૂપી ખસલતોનું યુગ છે.”

“હમણાં હું કેટલાક જાણીતા ‘આરટીસ્ટો’ નાં પીકચરો બરીદવામાં મુટાયેલા છું. આજે ગ્રહરથો સાથે વાત કરવાનું મને કેટલું મારી લાગે છે, તે તું કદાચજ નાની શકશે, મને શું કામ એમ લાગે છે, તે હું પોતે સમજી શકતો નથી. ‘મારાં આંતકરણ’, તું મને કહી શકશે, કે મારી ચાલચલણમાંની કઈ નજાઈમાંથી આજે ઉત્પન્ન થાય છે? મારાં દીલમાં નહી સમજી શકાય, એવા મુણો છે અને તે વારે ધડીએ મને બીલવડાયે છે.”

“ગઈ શતે મેહલવેદલોજ હું શતની બરફથી ધંધાયેલી દુન્યામાં ફરવા નીકળ્યો હતો. તેની ખુબસુરતીએ મને તદ્દન વશ કરી નાંખ્યો. જેવો હું H—ના કીઝામાં પાછો આવ્યો, કે મોટી રાતે પદારોપર વારે ધડીએ જવાનો મેં વીચાર કીધો. “તું ‘રીચર્ડ વેગનર’ વીશે મને મુઠે છે—જે સરવાલે તું તેનાં નામનો ઈસારો કરે છે. મને કયુલ કરવું જોઈએ કે આજે બાબજ બીબીની તારી મેલીકીએ મને ધણો દુઃખી કીધો હતો. બ્યારે આપણે Tristan & Isoldo ના ખેલ પછી તેને વીશે સાથે વાત કીધી હતી, સારે આપણે એક ઉશકેરાયલાં હતાં, તેથી તે તકરાર યુલતવી રાખવાનું મેં વાળ્યું ધાર્યું હતું; પણ કાગજમાં તો તે બાબજ વીશે તકરાર કરવાનું વધારે સેલજું છે. કેવી રીતે તેને મારી ઉપર એટલી હડી અસર કીધી છે, તે હું હુંને સમજાવશ.”

“તું જાણે છે કે ‘બીટાવન’ જાણે કાંઈ માણસ કરતાં વધારે હોય, તેમ હું તેને માન આપું છું. આજે અજબ જેવાં માણસની છંદગીના સામ્રો હેવાલ, તેની ઉમદા ચાલચલણનો સધળો ચળકાટ ખુલ્લો કરીને કહી શકે, તેનું તેની છંદગીનું જ્ઞાંત મેળવવાની મારી સીધી મોટી ઈચ્છા હતી. પણ જ્યોતી ચોપડીઓ તેને માટે લખાઈ હતી, તે સધળી ચોપડીઓમાં શોધવાની મેં ફાકટની કોશિશ કીધી. આજે વખતે ‘ઓપેરા’ માંથી એક ગાનારી મારે માટે એક કાગજ ‘વેગનર’ તું લખેલું લઈ આવ્યો, એવું મારીને કે Tannhauser ના ઓપેરા લખનારના કાંઈપી જોલો મારાં મનને ખુશ કરવા વગર ચુકશે નહી. તે કાગજ મને આપતી વેળા તેને ધોડું વીચાર્યું હતું, કે કેવી અસર તેનેથી મારી ઉપર થશે, કારણ તેની અંદર મારી ઈચ્છાઓ અને મારા પોતાના વીચારો બરાબર દરસાવેલા હતા. આજે કાગજમાં પેરીસ, ૭ મી મે, ૧૮૪૨ કરીને લખ્યું હતું અને બીજી બીબીની સાથે ‘બીટાવન’

વન" વીરો બોલતાં લખ્યું હતું કે "દુન્યાએ જેવો આગે પેહલવાન પોતે હતો, તેહજુન મોહું અને ખુદજુ પીકચર તેનું રાખતું" એમ. હું "બીહાવન" ને માન આપું છું, જેને મ્યુઝીક અને તેની ઉમદા નેમ માટેના જેવા મારગમાં ઉત્પન્ન કીધો છે. પેહેલેથીજ ને તેને ઘણાં ધ્યાનથી અભ્યાસ કીધો હતો; અને હવે જ્યારે આઠસા મોટા અને હિયા વીપક ઉપર લાયક બેઠવાની શક્તી મને આપવામાં આવી છે, સારેતેની જીંદગીના હેવાસ લખવાનો મેં ટેશવ કીધો છે. આગે જન્મ ટૂંતાંત યે બાબતી એક ચોપડીમાં જનશે અને તે મોટા માસ્ટરની ખાનગી જીંદગી અને ખુદરતી હુશીયારીના સામ્યો અને સંપુર્ણ હેવાસ પ્રમાણીકપણથી ચીતરવામાં આવશે. તવારીખના હેવાસ સાથ ગુંદઈ જઈ, આગે ચોપડી સંપુર્ણ તકરાર અને "બીહાવન"ની હુશીયારીએ પેદા કીધેલાં મ્યુઝીકનાં નામાંકીતપણાંની ચીતાર આપશે, જે નામાંકીતપણાંની અસર બનીવનાં સઘળાં મ્યુઝીક ઉપર લખાશે."

"તુધારશે તેમ, એલીઝબેક, કે આગે કાગજે મારી સૈથી લડી લાગણીએને ઉકેરી, મુખ્ય કરીને તે વખતે Taunhauser નું પ્રકાશીત મ્યુઝીક હું સાંભળતે હતો. જેમ જન્યું તેમ, ઘણાં સુનેરી હોરાઓમાંથી એક હોરડું વણાઈ, તે મોટા માસ્ટરની સાથે, તેના ચેસા અને હોસ્ટ દાખલ, મને બાંધી લીધો. એક દીપસે, મારી પીનાઈ "પ્રીનસેસ મેકસ" સાથે "પીનાતો" વખતતા, મારી નજર મારી નજીદીમાં મ્યુઝીકની ચોપડીઓનાં દગસા ઉપર પડી અને તેમાંથી "રીચર્ડ વેગનર"ની લખેલી "The Music of the Future" ની ચોપડી મળી. જ્યાં સુધી માફ માયું ફરી આવ્યું ત્યાં સુધી મેં તે ચોપડી ફરી અને ફરીથી વાંચી; ત્યારેજ મ્યુઝીકની શક્તીમાં હું માનવા લાગ્યો. કરીતા અને સ્વરમેલનાં મેલાવથી જ વીપતું સંપુર્ણ મ્યુઝીક પેદા થતું જોઈએ. અહીંયાં આગે માણસ ઉભો છે, જેનામાં આગે મોહી અને તેજસ્વી મતલબ પાર પાડવાની શક્તી છે. તેના મોહામાંથી જેવા બોલ નીકળે તેવુંજ કોઈનીથી લાગ્યા વગર રહે નહી, કે તે તેના દીલનાં જોણમાંથી નીકળ્યા છે અને જે કામ નેને મળે લીધું છે, તે તે પુરું કરવા વગર રહેશે નહી, કારણ પુર્વજકરક પુઢી તે ધરાવે છે, કે જેથી કલપીતપણુને સમજ શકાય તેવાં પરાંપણામાં ફેરતી શકાય."

"પણ આગે બહાદુર જીવની પાંખો બંધાયતી હતી; નાની અડચણો તેના ઉડવાને અટકાવ કરી જમીન સામેજ તેને બાંધી રાખતી હતી. તે એવું માણસ શોધતો હતો કે જેનામાં તેને મદદ કરવાની મરજ અને શક્તી ભેજ હોય. જેમ તે પોતે કહે છે તેમ જો મને એક એવી ખુદક ઇચ્છા-એથી ભરપુર શાહઅહો મળે, જે મારા વીચારો સાથ મલતો થઈ શકે અને પોતાની સત્તાથી મને મદદ કરવાને પુરતું મોહું દીલ ધરાવતો હોય, તો વીદવાતું બનીપ રધાપાપ." આગે બોલેને મેં "મોહાનાં અવાજ તરીકે જો ગણ્યા હોય તો શું, એલીઝબેક, તું મને કપકો આપશે. પોણ દીવસ

પડી મેં Lohengrin ને સાંભળ્યો. મારી મોહનીને સંપુર્ણ કરવા જેથી કાંઈ જોઈતું હતું તે તેના અજળ જાતનાં અવાજની મધુરતાએ પુરું પાડ્યું.

"બીજી સહવારે—બકકે તેજ સાંહજે—મેં "રીચર્ડ વેગનર" પર લખ્યું અને તેને મારી તરફ આવવા ફરમાવ્યું. મારા સેક્રેટરીએ તે તેડું "હુસને" મોકલ્યું અને મારી ઈચ્છા તે કવી ગવેવાનાં જસદી મ્યુઝીક આવવાથી પાર પડી.

"જ્યાં જાણે છે કે તેની ચાલચલણ તેમજ તેના મગજની અજળ જાતની ઉત્પત્તીએ મને કેટલા ખુશ કીધો હતો. હમે હોસ્ટો બન્યા—ખરેખર સૌથી જામી અને સૌથી સાચી મતલબનાં હોસ્ટો, કે જેવા આગે ગેરરીને વપડાતા બોલે કદીથી જાણ્યા નહી હશે. દુન્યાને મેં કદીથી ચાહી નથી અને હોસ્ટોને તે જે રીતથી જોય છે તે કારણથી હું વધારે અને વધારે તેને મારી દીલસોજમાંથી દુર કરું છું. હું જો રાખ નહી હતો તો આગે હોબી અને તીરસ્કાર ઉપજવનારી દુન્યાના હાથેથી હું ધારું છું કે મને ઘણું દુઃખ ખમતું પડતે.

"હું દલગીર છું, એલીઝબેક, કે હમારી આગે હોસ્ટોને તું પસંદ કરતી નથી, એટલુંજ નહી પણ તું તેની સાંમે મને ચેતાવે છે. તારા વીચારો શું હમેશાં એવાજ રહેશે? શું કોઈની રીતે તુંને આગે જાદુઈ મંડળીમાં લાવી નહી શકશે? જ્યારે અગાઉ આપણે એ વીરો વાત કીધી હતી, સારે તારી વીચારવત બેઠન મોનીકા મારી તરફેણમાં હતી અને તારી મીનાચારી ભરેલી ચેતવણીની સામે, 'ગોએડી' ના નીચસા બોલે બોલતાં તેણી હસી હતી કે, "તું, બીહકવી ભરેસા નાલા ફરેસતા."

"કેવું બપકા ભરેલું કાગજ તેં મારી ઉપર લખ્યું છે! 'વેગનર' તરફની તારી નાપસંદગી Tristan and Isolde ના ખેલ ઉપરથી ઉપજેલી તું જણાવે છે. હું બરાખર સમજ્યું છું કે તારા નાના નીરોપ ભેગને તે ઘણું દુઃખ ઉપજવનારું અને નાખુશ કરનારું છે."

"તું કેટલી દુશ્વાર છે, એલીઝબેક! તું 'વેગનર' નાં મ્યુઝીક તરફના મારા ખારને 'રેકોનોસીસ' (એક જાતનું દુલ) ની ખુશબો મારેના મારા શોખ સાથ સરખાવે છે. આગે સરખામણી સારી છે—તેઓ બેજ પોતાની મધુરતાથી મને જીતી લે છે. વેગનર સાથની મારી હોસ્ટોને તું કપકો આપતી નથી, પણ તું જણાવે છે તેમ, ગરીબ માણસાઈ ખવાસને ઘણું હિયા સદયજો પેહલવાની મારી ઇચ્છાને તું કપકો દે છે. તું મીહી છે કે મારી ઉપર અસર કરવાની તેનામાં ઘણી શક્તી છે અને આમારી હોસ્ટો જો ફાંની નીવરે, તો તેનાં પરીણામ માટે તુંને તેથીથી વધારે ધારતી લાગે છે. આગે જોઈતી જામદમાં તું તત્તજ ખરી છે. આની આશ્વત્તું પરીણામ શું આવે, તે વીચારવાનેથી હું અશક્ત છું; તે જાણે સુરજની ટોચથી અંધારી યંધ ગઈ હોય, એટલું બંધકર મને લાગે. એવાં કોસમતમાંથી ખોદા મને બચાવે

અને મારાં દોસ્તની યુક્તીઓ આગળ વધતી જોવાની મારી ખુશાલીને સાચવી રાખે અને રોકજાતી રીતે તેનો બદલો વાઘી આપવાને મને શક્તીવાન કરે !”

* * * * *

કીસેમબર.

“દીક્ર અને અંતઃકરણથી મારાં દેશનો એક સાચો પુત્ર, એક ખરો બંધેરીસન હું છું. તેના રેવાજને હું ધણું હેતયી વચગી રહેતું છું. નાતાલના તેલવારો નજદીક આવ્યા છે. કેટલું બરાબર મને યાદ છે, કે બ્યારે હું નાનો હતો, સારે બીજાણે જતી વખતે તે આખી રાત બગરત રહેવાનો હું દેડાય કરતો હતો, જેથી ‘સેન્ટા ક્રોસ’ ને તેની બેઠ આપતાં હું જોઈ શકું. પણ બચપણની મધુર ઈંધ ઢંચેશાં મને છતી લેતી હતી અને બધાં મુખી ‘ફીરટમસ ઈવ’ આવે અને ‘સેન્ટા ક્રોસ’ નજરે પડે, ત્યાં મુખી આમે છુપી વાત બરમખાંજ ખુખાવતી રહેતી હતી અને સારેજ અમુને લાગતું હતું કે અમારી છોકરાયદી પ્રાપ્તનાની જવાબ મલવા વગર રહેવો નથી.”

“આવતી કાલે છઠી કીસેમબર છે, બ્યારે હું II—ના કીલામાં જવા નીકસશ. જગતમાંની મારી મધરાતની સેકલને માટે મને બસારથી ખુશી ઉત્પન થાય છે. બે મોનીના એટલી સખત નહીં હને તો આપણે ત્રણે જણાં સાથે તે બરધથી ધંધાયાં એકાંતપણમાં ફરવા જતે. પણ તું બળે છે, એલીઝાબેથ, કે કઈ ચીજને માટે હું સૌથી આવુંરતાથી રાહ જોતું છું? બધુ આંખોની એક બેઠી જોવાને, જે મારી તરફ હસશે અને મારાં દેશમાં શીખાવાનાં ઉંડાણમાંથી વસંત રેતુના જેવી ખુશાલી બરશે.”

[સાંધણ છે.]

દીનખાઇ.

ફ્રાંસ ઇટલી અને રશયામાં લીખારીઓની નીસાળો છે. લીખ માંગવી એ ફ્રાંસમાં એક ભવનો દુનંદર ગણાય છે અને સખાગત કમળાઓનાં કીક કેમ ખીજગાવડાં તે એક ભવનો એકમ તરીકે ધણું લોકો તે રીતે છે. ફ્રાંસ અને ઇટલીમાં એવા ખાતાંજો છે જ્યાં લીખારીઓ સરીરને ભત ભવની રીતે કેલું બેઠાલ બનાવકું કે જેથી સામા માલુસની કયા વરાકેરાય તે મહુ ત્યાં શીખવે છે. તે દેશમાં ધણાક એવા ધંધાવારી લીખારીઓ મોઢી કમાણી કરે છે અને એવું કહે છે કે ફ્રાંસમાં એક લીખારી વચનાં સખસને બેઠમાં નાણાંની મોઢી રમી બેવી કરતા જોવાનું કાંઈ અસાધારણ નથી. રશયાનાં લીખારીઓનાં ઇલા બાદેર પડેલા રીપોરટમાં કહે છે કે લ્વીના પર પ્રમણ, આંઠ રોઢેર અને નવ ગામો મઠી રૂપડ,૦૦૦ લીખારીઓને સરકાર તરફથી લીખ માંગવાનો ધધો ચલાવવાની રબ મઠી છે. ફ્રાંસ અને ઇટલીમાં પણ એવા ધંધા માટે લાઇસન્સની જરૂર હોય છે, અને તે દેશોમાંથી પસાર થતા મુસાફરો લીખારીઓની મોઢી સંખ્યા જોઈ અભયપ થાય છે કે જેઓ દેવસના ફરવાન નજદીક લગા રહી અંદર દાખલ થનારાઓને ઠંડાળો આપે છે અને તે કાલ લીખ આંધરા ચીત્ર એજન થાકી ભય છે તો તેને ગાળો દેવાને પણ ચુકતા નથી.

તમારેથી બને તેટલું બનવે.

ત્રીઓ માટે એક બાતુંના વીચારો.

ખચ્ચીત કહું છું, કે મારા આ વીચારો પરજોલી ઓઝોને લગતા નથી, જેમને ધણું વીચારવાનું અને પોતાને તથા જીવન-ઓ માટે પુષ્કળ કામ હોય છે, તેઓએ પોતાનું નસીય સાફ ચા નરસું ને હોય તેમાં અભ્યાસેલું છે. તેઓને તેના સુખ, જન્મજ, જોખમ, સર્વે કાંઈ મન મોડું કરી શોધવાં પડે છે. પણ આ વીચારો કુંવારી બાતુંઓ માટે છે, જે કેટલાકોનાં વીચારવાની જરૂર છે.

પહેલાં તેઓની જીવાંની, તંદરોસ્તી, ખુશસુરતી ને મરદ પર થોડો વખત અથવા બધુક અંસર કરે તેવી હોય છે. જીજી રીતે બ્યારે આ જતી રહે છે, સારે પરજીવાની તકો એટલી થાય છે, ચા તદન નાચુદ થાય છે નહીં તો તે પોતાની રાજી ખુશીથી માંડી વાતવામાં આવે છે. એમ કરતાં આ કુંવારી ઓઝોની સંખ્યા મુધારાથી અને પીત્રાં અનેક કારણોથી વધતીજ જાય છે અને કોઈએથી પોતાની તપાસ અને અતુ-ભવ પછી પોતાના વીચારો ફરશાવાને જીદનું ન જોઈએ, પૈસાદાર તેમજ મધ્યમ વર્ગના લોકો, જે કામના મુખ્ય સ્થળ છે, તેઓ તરફ જોતાં મને લાગે છે, કે ઓઝોની જીવંતીના મુખ્ય સરેજ જો હોય તે તે કાંઈ પણ કાંમની ચેરકાજનીને લીધે છે.

આ મારા વીચારો, જે ઓઝોના ખરાખ અથવા સારાં નસીયે યુજનનાં સાફ કાંઈથી મેદનત કરવી પડે છે અથવા કેવળથી તેમજ ધરસંસારી ફરજોમાં જેમના ચીત રોકેલાં છે તેમને માટે નથી, પણ જે જીવાંને છોડીએને કાંઈ પણ કરવાને શીખવેલું ન હોય તેમજ માટે છે. તેમજ બાઈઓ બ્યારે રુડે જતા હોય, સારે કસાવામાં આવે છે, કે તેમજ કાંઈ કરવાનું છે, ચા તો કોઈ પણ ધંધામાં પડવાનું છે. કુદાં, કોલેજ, તેને જે કુશાધારી ને તેમ એકઠી કરવી જોઈએ તે આપે છે. જીવંતીનું સૌથી મોડું સુખ, ધધો તે તેને મેળવ્યો છે. તેની આવ ચલજીની કાંઈ સ્વભાવીક ખાંખી, વખતનાં કાંઈ બેનસીય સંભેગથી બે તે રદ બાતલ થાય છે, સારે આ મરદ કેવો કમખખત બને છે. તદન આખસ, ખરાખ સ્વભાવનો તે યુવક જેવો ધઈ રહે છે! અને કાંયે? ચારેતે ખીચા-

રાને કાંઈ પણ કાંમ કરવાનું નથી અને તેમજ તેનીજ દાવત કેટલીક તદન આગસુ સ્ત્રીઓની છે.

પ્રુદાએ તેમજ કીધું છે-મરદોને રંજ બેચવા અને જાનુ-ઓને આયારી થવા-ને કાષ્ટદા ધણી થોડી ખુશી રીતે અને ખાતરીથી કહેવાને હાંમત કરશે. "પણ ગુપ્તગુપ્ત તેઓ પીમ કરે છે, બ્યારે કેટલીક બેચારી નીકરોળી છોકરીઓ તેવું કાન દઈને સાંભળે છે અને માને છે; પણ જે કોઈથી સાધારણ અકલ્પની સ્ત્રી, તે ઓરતનતને તો શું પણ તેના બનાવનારને પણ તેવું કેટલું અપમાન બહું સમજે. મરદ તથા સ્ત્રી બેને જાતનું સરખાપણું ખુદરતી નથી અને તેઓ એક બીજાનાં જોવાં નથી. માણસમતનાં ફક્ત એકજ તદન સાધારણ દકને માટે ખાતરીથી બેઠીએ-અને તે તેમના તેમજ આપણા હાથમાં છે-તે દક કાંઈ પણ કામમાં મન રોકવાનો છે.

બેઠાં જાતને મેદનત કરવા પેદા કીધેલાં છે. એકને ખરાં પેસીનાથી પૈસા કમાવા અને બીજાને દલગીરી યા ખુસાલીમાં છોડારાં ઉછેરવા. નહીં તો બ્યારે સુધરેલી દુન્યાનાં ધીમા ફેરફારોથી અથવા તો ખાસ પસંદગી યા તો ફરજિયાત નસી. બનાં સંભોગથી, આ પહેલું પત્ની અને અસહ્યતા વખતમાં તદન સાધારણ અને વરર નેમગ નસીજ સીનું મણાનું હતું, તે ને ન હોય, તો તેવી સ્ત્રીની બીજા આશરમાં કાંઈ પણ ધધાની અગત્ય છે.

પણ કેટલાં થોડાં માંથીયે તેનો પીયાર કરે છે? એક-રાઓએ જેની રુકમ કે કોસેજ છોડી કે તેમને ધધા અથવા આકરીમાં નાખે છે. છોકરીઓને ધણું સ્ત્રીપત્નીને શું કરુંછ, એમ ધારી તેઓએ થોડીક કેળવણી લીધી કે તેમને ધરે રાખવામાં આવે છે, જમ ધરે ચુકું. તેઓની કેળવણી આગળ વધારીને સંગીન કરવાની વરર તેઓ ભેતાં નથી. મારી ખારી છોકરીઓ કેવી ખુબસરત છે, કેવી સોખર્ણતી છે! જાવાનો હોલ તેઓની શોખી રહે છે. જે તેઓ માંજે છે તે સધળું તેવણુ આપવા ખુશી છે. કપડાં, ખમણ, ઈલાદી તેવજુના માંપછ ધરજસારી તેમ બીજા દરેક ફરજ તેમને માથેથી પોતે હોરી લે છે; વખત તેઓને કુપકલ હોય છે, પણ તે રોકવાને કાંઈ નહીં; પૈસા ધણાં અને તેનો ઉપોગ થોડાં; ખમણનો તો હોજન નહીં; મસકા પણ મુખી તરફથી અતલ મચે, પણ મનને તેમજ દીલને કાંઈ પણ સંગીન ખોરાક કે સંતોષ મજે તેવું કાંઈ નહીં. ખરેખર તેમને કાંઈ કરવાનું હોતું નથી, સીવાય કે લગન કરવાનું અને જેમ આપણે જોઈએ છીએ તેમ થોડા ધણાં પરણી પણ જાય છે. અગર તેમ ન બને તો તેને દલગીરી પેદા યાય છે અને તેના કુટુંબને પણ દુઃખી કરે છે, તેપણ તેના દીકમાંની દલગીરીનું ખરે કારણ શોધવાને તેણી અસકત છે. ખરેખર તેણીને શું જોઈએ છીએ તે તેણી જાણતી નથી અને તે કાંઈ પણ કામની વરરીયાત છે. તે શું છે?

આફસોસ છોડારાઓને મેદનત કરવાની ફરજ વીસે જાય-પણથીજ સીખવેલું હોય છે, કે આપસુ માધાઓમાં હમેશાં

શેઠતાંન જમ્યા કરે છે અને તે તેને સીધે રસ્તે દોરવતો નથી, પણ મમ્પાપનાં મનમાં કદી આવતું નથી કે પોતાની છોકરીઓને પણ તેમજ કરવાની અગત્ય છે.

વખત જે દરેક છવતાં માણસને એક કીમતી જલોસ છે, તે ફક્ત અચાનકજાને લીધે ધણીક સ્ત્રીઓ નકમોના શુભાવે છે. મરદોને તેની કીમત ને કદર જુઝવા, તેને વેંદચવા ને રોકવા હસાવેલું હોય છે, પણ સ્ત્રીઓને નહીં. એ તેઓનો વાંક નથી, પણ તેમ કરવાની આદત તેમને કદી પાડી નથી. તેઓ સાંભળે છે, કે મરદોને મનથી તો વખત પૈસા છે, પણ એવો ખ્યાલ તેઓને કદી આવતો નથી કે તેમ વીજ તેમને પણ પૈસા છે, એટલુંજ નહીં પણ જીવ છે, જેનો સીધી જી-મદા ઉપોગ થયો જોઈએ. તે દરેક માણસને ખુદસી રીતે અથવા તો છુટો છુટો આપ્પો છે અને તેને માટે એક સ્ત્રી કે મરદ, કુવારી કે પરણેલીને ખુશીતજ પ્રુદાવને જવાબ દેવો પડશે.

મારી સતર વર્ષની ઉપરની જુવાન મીત્રો, તમારા વખત અને તેને ઉપોગ, તમારા આપ અથવા ભાઈના જેટલોજ અગત્યો છે. તમે જો તેને શુભાવશે અને નકમો કાઢશે તો તે વહી જશે.

બ્યારે આ દુન્યાનાં પહેલાં જોડાને બગીચામાં ચુકવામાં આવતું સારે તેનો વખત આગસાઈમાં કાઢવા નહીં, પણ સંગારીને જગતવા સારું પેદા કીધું. પ્રુદાએ દરેક સ્ત્રી તથા મરદને આ દુન્યામાં નકમો જન્મ આપેલો નથી, પણ બ્યારે તેઓ મરણ પામે સારે કાંઈ પણ પમરાત પાછળ મુકી જવા માટે સરખાં છે.

જુવાન છોકરીઓ અદાર, વીસ, કે ત્રીસ વર્ષમાં જો જગત કતાં તમેને જોલાવી લે તો તમે પછવાડે શું મુકી જશો? બેશક તમેજ બરતકામ, સારાં કામનો માફકસરનો દગ અને આડું ભરી સારા વીચારો ને મતજબો એજ પાછલ તો રહી જશે. બીજું કાંઈ નહીં અને તમારું નામ કુટુંબમાં તેમજ મીત્રોની વાદમારીમાં બીજાં થોડાં વધારે વર્ષો સુધી જોલાવા કરશે કે અરે! ખીચારી કેવી મનહની મીત્રતસાર અને સારા ખવાસની જાતુ હતી. સખ્યાપધમાંની એક છોકરી, કે જેને શામું કે કુવારી કે પરણેલી હાલત છતાં દરેક જગતને વખતનો સારો ઉપોગ કરવો જોઈએ, તેને મને સચાલ કીધો કે મારી જીવગીતું હું શું કરું?

મરદ અને સ્ત્રીનાં કામમાં આ ખુદરતી તફાવત છે-એકની ફરજ જહાર છે અને બીજીની ધરમાં છે. એકની દેખઈતી ને બીજીની છુપી છે; તેને જમને પોતાનો રસ્તો લેવો છે અને તેણીનો તેના પગ આગળ પડેલો છે. તોપણ દરેકનો જુદો, એક-સરખો, આજરદાર અને મુશકેલ છે અને રસમ તથા દુન્યાના ફરફારોથી તે ગમે એટલો જલિતો યઈ જાય, તોપણ જીવગીત સદ્યુણી અને સુખી કરવી હોય તો દરેક જણે પોતાનો રસ્તો વચર દેહતે હાંમતથી આગળ લેવો જોઈએ. પણ કેવી રીતે? આ સચાવનો એક નહીં જવાબ નહીં બની શકે એવો છે.

લક્ષણ, ગુણ, યુદ્ધી ને હાલત, દરેક સ્ત્રીની એટલી તો જુદી છે કે આપણી ઓલખાણની છ સ્ત્રીઓ માટે એકજ ધર્મો પસંદ કરવો એ હસવા ભોગ છે. આઠીયાં તેણીને પોતાનેજ એ બાળદાની વીચાર નક્કી કરવો ભોઈએ.

યોગાનેજ આ સેહલી ફરજતું ખેતર બોલોડું લાગશે અને તેણીએ શું કરવું ભોઈએ, તેને માટે લાંબો વખત યુગ્મ-વારો. ધણ કરીને આ સરસ અને સંવેધી સલામત ભોમી-યો છે-તેણી માટે કામ નહીંકર પડેલું તેને જણાશે-પુણ્યપુ કાંઈ ધરનો અંધેર, બેદરકાર, કારભાર સુધારીને રાહ પર લાવવો, કાંઈ છોકરાંને શીખવવું અથવા મા મા બાપની સં-ભાળ લેવી અને ધરની ફરજોમાં ગુતાઈ દેખરેખ રાખવી યા તો શોખથી ચોડી ધણી, યા સધળી જાતે બનવવી. ધરમાં સધળી રીતે મદદ કરવી, એ પણ કાંઈ ચોડું ઉપોગીપણું ન કહેવાય? અગર આ સધળાંની જો વરર ન હોય, તો ધરની બહાર પોતાની સેવાનો લાભ આપવો અને કાંઈપી ફરજ એક રહાપણવાના નાજુક હાથથી નેટલી સરસ ધારે છે, તેટલી બીજાથી થઈ શકતી નથી.

આઠીયાં એક તીજને સાદો કાપદો છે, જે આ બાળદામાં ગુપ્ત ભોમયા તરીકે મણાય. જે કામ તમારા હાથમાં કરવાને આવે, તે તમારાં સધળાં જોરથી કરજો, તેનો સવાલ કરતાં ના, પણ તે બનવજો અને તે કરજો. બરોબર પુરે પુકું અને સંપૂર્ણ થવા વગર સંતોષ પામતાં ના. તે ગમે એવું મોહું કહે કે નાનું એક રુકુલની રખાપનાથી તે એક નાના ધરનો કારભાર યા તો કાંઈ ધણું નજીવું ગણાવું કાંમ, જેવું કે એક માથાખાનાની સીવણ હોય તોપણ તે તમારી સધળી ઉદ્યતી કરજો, અને જ્યાં લગી બરોબર પુકું ન થાય ત્યાં વધી નાખી મુકતાં ના.

દરજોની મનહ સારે કાંઈ કામની તોંધ રાખવી ભોઈએ, જોકે તે બેઠ તેઓની બારીએ સારાં લાગે છે. જીંદગીની ઈમારત ગમત છે, પણ તેઓ પાંચો નક્કર કામમાં ભોઈએ—રોજીડું, નીમમસરતું અને ખર્ચ દીલતું તેવું મુળ અને પરિણામ બરદાનો કામની માફકજ ભોઈએ. પૈસાના લોભને માટે, તેઓ વખતનો ઉપોગ કરે છે, તો શું આપણે પ્યાર ને ફરજ માટે ન કરયે-આપણું લોહના ચાહ સાર, અથવા તે કરતાં વધારે ઈશ્વરની પ્યાર મેળવવા માટે કાં ન કરીયે?

કહેવત પ્રમાણે મેહનત એ ઈજત છે, નહીં જરૂર કરીને-મેહનતમાં સુખ છે, જુવાન અથવા ધરડી બાઈઓની ઉગર, ને બીલકુલ વખાણ અને નાલાયેક, તદન તકામી જીંદગીનો જ્યારે આપણે વીચાર કરીયે છીએ અને સ્વાર પછી તેમની મેહન-પણીએ જેઓ હંમેશાં બિદયોગી હોય તેમની તરફ ફરયે, સારે કેટલો મોટો તકાવત માલમ પડે છે? એવી મેહન-તો છોડીએ કદીથી ખરાબ મોદરદારો નીવડસીક તેઓ આ છેલ્લો કાપદો કમુલ રાખે છે કે મનહ એ માનવીને ફક્ત અકસમાત છે, પણ કાંમ તો તેની ખુદરતી અને પવીજ જરૂરીયાત છે અને તેમ જાણીને તેઓ હંમેશાં તેજ મેળવવા

મટે છે અને તે ખાતી પુર્વક બનવે છે એવી સારી જોગોની વખાણુ કોઈ વખત દુનીયાંનાં લોકા ધણી કરતાં નથી, જે સ્ત્રીઓ કાંઈપણ ધંધામાં બાહિર પડેલી હોય તેમને હું આ વર્ગમાં મુકતી નથી, પણ મારી મતજબ જેઓ ધરમાં મેહનત, માલાક, મપલ જીંદગી ગુજારે છે, તેમને માટે કહેવાની છે.

જેમ કેટલીક બાળસુ, બેઆલી કુમારીકાઓ પોતાના મિત્રોને તેમજ આસપાસનાં જે કંડાંઓ આપે છે, તેમ કરવાને એક સારી મેહનત છોડીને કદી બધાથ આવતો નથી અને જેમ નેમ વગરની જીંદગી ગુજારતી છોડીઓનું ધ્યાન લગન સીવાય કાંઈ પશુ યીજમાં હોતું નથી, તેમ તેને નથી. પરણવાની ઉતાવળમાં તેણી પડતી નથી, તેમ વખત બરોબર રીતે રાખ-યલો છે, જેથી નકામાં ભેવકુક, કંદંગા ને ખરાબ રસ્તાપર તેને રોરવતાં આટકાવે છે. અગરજો એવી એક કુમારીકા નહીંખી પરણે તોપણ તેને ઉપોગીપણુંની આજુ આદતથી તેઓ પોતાને એટલુંજ નહીં પણ બીજાને દેખાડતી રીતે દીખતી છે. મઝ-ળીમાં તેનો ટેક છે, પોતા માટે તેને દુનીયાંમાં જગા કીધી છે અને પોતાના હંમેશાના કામથી વખાણ મેળવે છે અને છેલ્લે સુધી તેમ કરે છે. તેની હાલત માઠી અથવા માયા વગરની નથી; દસ છોકરાંની મા કરતાં તેનો દરજો વધારે બાબદાર ને હાંચો છે. ધરમાં તેણી પોતાની આસપાસનાં સુખ આપે છે અને મરજીમાં ધણી જાણી કહેશે કે ક્યાંથી નથી. યુગ્મસુત કે દુસ્ખાર યા જુવાન તોપણ સધળાંનું માન પોતાની લાય-કીથી મેલવી શકો છે.

તેણી પરણી નથી. તેણીની જીંદગી, તેણીનું નસીબ કડતું હોય અથવા મીઠું અને તેના લામવગતી અસર ધણી કે થોડી હોય, તેણીજ બનાઈ કરવા માટે તેણીથી બની શકે તેટલું કરે છે. તેણીની યુદ્ધી વધારે હોય, કે કમી, તોપણ કામમાં લીધા વગર નકામી છોટાવા દીધી નથી. તેણીનાં નસીબનું ચક્કર ગમે એવું હોય, જેથી હાલતમાં તેને સરજેલી હોય, તોપણ એક વર્ષ, મહીનો અથવા દહાડો ખુશીની નકામો ગુમાવ્યો નથી. એવી બાતની જીંદગી જાણીતી હોય કે નહીં તોપણ ખરેખર નોંધી રાખવા ભોગ બનાવ જેવી છે અને તેના ચાંત મોહકાપરથી તમે તે જોઈ શકશો; તેની રીતભાત મક્કમ, દીઠ ખુસ અને હેાવવાલી છે. દરેક યીજમાં અને દરેક મોટા યા નાહતા માણસનાં કામમાં તેણી ભાગ લે છે. પોતા વીરો ધણો ચોડો વીચાર કરે છે. તેમ કરવાને તેને વખત મલતો નથી અને તેણી એવી ઉપોગી અને સદચણી જીંદગીથી શીખી છે, કે જેમ આપણે વધુ કરીયે, તેમ વધારે કામ કરવાનું મળે છે—તમારી નજરમાં તે ધણી આપણાની બોગવતી ન દેખાશે, યા અસાધારણ સદચણી નહીં ચાલમ પડશે તોપણ સધળું છતાં તેણી જાણે છે કે તેણીની જે ફરજ હતી, તેજ ફક્ત તેને બાળવી છે અને જ્યારે આ દુન્યામાં તેણીની જગા ખાતી પડશે, સારે આટલું તો તેને વારતે કહેવાશે કે આઠીયાં તેમજ કેટલી તેણીથી બનું તેટલું બનવું છે.

ઓરશેહ.

બંનેને સરખાં બાલ્યાં.

રસાંક લોકોમાં બસ એવોજ વીચાર
મેસી ગયો છે કે ગરદો જે કરે તે માલે,
પણ આરતોએ તો હમેશાં આખર અને
કાપદામાંજ રહેવું જોઈયે. પણ ધેર
“માય એ તો માટીદો છે, તે જે કરશે
તે વણશે.” “જોતાંની જાનને બાહેર ફર-
વાનો રોખ કેમ? નાટકમાં જવું કેવું?
પાણું રમવાં કેવાં? વીરો.” “આ વી-
ચાર અસલી લોકોનો છે, હમણાં એવું
ધણે ધેરથી નીકળી ગયું છે ખરું, તોપણ હજી એવાં બીજાં
પણુઓ છે, કે જેમને ભાં મરદોનો બહુ મસાદાજો કરવામાં
આવે છે અને તેઓ તરફ ગાનથી વર્તવામાં આવે છે. એવે
ટેકણે ધરનાં માટીદાઓ સાથે પણ મરતી છોકરીઓને બાહેર
ફરવા દેવા કે છુટથી વાતમીત કરવામાં દેવામાં આવતી નથી.
વળી જે એક એવરે કંઈ અણધરતું કંઈ, તો તેને ધરમાં
બધાં બોલવાના, પણ તેવુંજ ને કાંઈ મરે કાંઈ, તો તેજ
લોકો તેની ઉપર પુરથી લાંક પીછોડા કરવાના. હવે ભારે
જો ઉપરથી એવું બને છે, કે ઉપરનાં બાળકોને ઉછેરવામાં
પણુ એવીજ રીતે છોકરાઓની કસોટી માફ થઈ શકે છે અને
છોકરીઓની બુદ્ધિ તરફ અહીં ખ્યાન અપાય છે. છોકરીઓને
ચોક્કસ વાંકો માટે શીક્ષા થાય છે, ભારે છોકરાનાં તેજ વાંકો
જો તો છોકરાની ભત છે વીરોથી લઈ સલાવવામાં આવે
છે. આતું બ્યારે ધડી ધડી બને છે, ભારે તેની વચ્ચેના તફા-
વત બચ્ચાંઓની સમજ ભય છે અને પછી તેથી એવી અ-
સર થાય છે, કે છોકરાઓ પોતાની છુટી રેખા બેઠક વધારે
છે, ભારે છોકરીઓ પોતાની ઉપર પડતી શીક્ષાના દબાવણી
ખતનાં સુધી તે આંહો તોડવાની થાક કરે છે અને એવીજ
રીતે હમણાં આપણે જોઈએ છીએ, કે ભૈરવોમાં ‘જુગાર,
લાકપણું, અનીતી વીરો દરડણો બવેજ બહુણ છે, ભારે
મરદોમાં તે બહુ વધી પડ્યા છે. કાંઈ મરદ ધડી ધડી પોતાનો
મીમાજ જોલી ધરમાં માર મસ્તી કરશે અને પોતાની પાસે-
તરનાં હાડકાંની ઠોંચશે, તો તે વાત યુવયુવ પચાર થઈ જશે,
પણુ ને કાંઈ જોરત અટાવી યદને માત્ર મેટરેથી પોતાના
પત્નીને બે ચાર તીખા સખુનો બોલશે, તો તેની આસપાસમાં
પડેલીઓ અને સગાં-હાલો સુધી તેની ધૂલ કાઢી નાખવા
નીજશે. બહુ છે ત્રીરણી ખનાસ, અસલાપણુ યુરો અને
જીતી સ્થાવર મરદોની વાલ હવે અને તેને લઈ અવા-
વાની ભૈરવોની ફરજ હોય, તેમ માટીદાઓ તો કુદરતીજ
એવું એવું થઈ ભય કરીને માને અને માય કે સસુ બ્યારે

દીકરા અને જમાઈની એવી કસોટી મેલેજથી દરડજર કરે છે,
ભારે દીકરી કે વધુના નહવા વાંકથી ચલાવી લેતાં નથી અને
વળી દીકરીની ભતે તો બહુ ખમખમ જોઈએ એમ કહે છે.
ખરેખર એ તો બહુ જોઈ દીકરે છે. ખુદરતી ખવાસ તરીકે
આદમીની કાંઈની કસુર ચલાવી લેવી જોઈતી નથી. જે એ-
મજ આદમીની કસુરે માફ થઈ શકતી હવે, તો પછી ચોર
ચોરી કરીનિખી કહેવે, કે હું શું કંઈ મારો કુદરતી ખવાસજ
એવો છે, જે એ વીજ જોઈ અને તે ચોરવાનું માફ માન
થયું. વળી કાંઈ છુટી છુન કરીનિખી પોતાનો એવોજ ખવાસ
કરવા નીકળવે! પણ નહી. એમ તો થયું જોઈએજ નહી.
એમ હોય તો પછી હુનીયા માલેજ નહી.
હુનામાં લોકોને પેહેલા દર પુદાનો છે, કે આપણે સારાં કે
નરસાં જેવાં કામ કરીશું, તેનો આપણને સુખ બાદ પુદાની
નજરમાં હીસાજ આપવો પડશે અને પછી તેનું સાક કે માફ
તેવુંજ કામ આપણને મળશે, પણ આદમી પોતાનાં ઝનુનમાં
જો પુદાનો દર છુટી ભય છે અને ભારે તેવા વખતમાં આ-
દમીને હુનાનો દર છે, જે એકજ છુટાતો નથી, જેમ કે એક
ચોર ને ચોરી કરવાનું માન કરે, તો કદાચ તેને પુદાનો દર
નહી રહે, તો તુરત તેને વીચાર આવશે, કે ને હું ચોર મા-
લમ પડી ચાલીશ, તો મને શીક્ષા થશે અને તે વીચારથી
તેને પોતાનું કામ કરતાં આનાકાની લાગે છે અને તેથી તે
એક છુટું કામ કરતાં અટકે છે. હુનામાં દરેક બહુ સામે
લાગ્યો તો હેન, પણ તે લાગ્યોની સામે થઈ બુરાઈથી
અજમ રહેવાની કોશીસ કરવામાં ખરી મોહાઈ છે. પુદાએ
આદમજાતને વીચાર શક્તી બહેણી છે, માટે દરએક જબની
ફરજ છે કે તેની (વીચાર શક્તી) મદદથી સાકું નરસું પી-
છાણી લાગ્યથી દુર રહી, પોતાના અંતકણુ ઉપર કાણુ રાખતાં
શીખવું. રાખત્રા તરીકે એક આદમીને રસ્તેથી જતાં કાંઈની
પેસાની કાઢતી નીચે પડેલી જણાશે. તુરત તેને ખ્યાલ આ-
વશે, કે કાંઈની પડી ગઈ છે અને તેનીજ સામે તેને વીચાર
આવશે કે તેમાં પેસા હશે. હવે તે તેના ધણી પાસથી પડી
ગઈ અને મને મળી અને તે વીચારની સાથેજ તે પેસી કા-
ઢતી લઈને પોતાની ગણુબને લગચારો, પણ હવે વીચારને શક-
તીથી તે લાલચ દુર કરી શકારી. ને તે વીચાર કરશે કે
નહી, એ પેસા ખાસ નથી પણ ખીનના છે, તો તુરત તે
ધણીને સોંપી કાઢી તેના માથે તેને રવાનીન કરાવે તો ચારો
વીચાર તેને આવશે અને તે કાંઈની રીતે પેસા ધણીને સોંપી
તે પેસા તેનેજ આપવાની કોશીસ કરશે. હવે બ્યારે આવી
રીતે વીચાર શક્તીની મદદથી આદમી છુટી લાગ્યોથી ફરતો
બે છે, તો શા માટે તે તેમ કરવાની કોશીસ નહી કરે?
અજબતાં તેને તેમ કરવુંજ જોઈએ અને ને તેમ ન કરે, તો
પછી તેને શીક્ષામાંથીયી મુકત કરવો જોઈતા નથી.
કાંઈ પોતાનો ખવાસ કરે છે કે “હું શું કંઈ, મારેથી એમ
થઈજ નહાય. મને એવો આદતજ પડી ગયય.” આ બ-
ચાવ ખરેખર ચલાવવો જોઈતો નથી, ઉપર કહ્યું તેમ આ-

પણાં અંતકરણ ઉપર આપણને કાણુ રાખવો જોઈએ અને વળી ઉપસા દાખલામાં તેમ કીધાથી લાલચમાં ફરતાં બચવા-નુષી આપણે નોંધું છે, તે પછી બંને ભાં સુધી એવી અદ્વૈતા અંતકરણ ઉપર કાણુ રાખીને અટકાવવી જોઈએ.

એ ઉપરથી જણાય છે કે છોકરાઓને તો એમ આદત પ્રમાણે યદ્ય જ્યાં હેવું જોઈએ નહીં. તેમને તો ખનતાં સુધી અંતકરણ ઉપર કાણુ રાખી ચુરી આદતો તોડવાનું શીખવવું. કુદરતી કાચાઓ કાઢીથી ખવાસનું નથી. ગમે એવા બુદ્ધિવા-રાઈથી કુદરતી ઉત્પન્ન થતા બુદ્ધિસાચી અટકાવી શકી નહીં, પણ તે બુદ્ધિઆરીથી એવી વેલાએ પોતાના અંતકરણ ઉપર કાણુ રાખી સારો માર્ગ પસંદ કરવાનું બની શકશે. મરદ અને એરતનાં આંધમાં કેટલોક ફરક છે તે કાંઈથી ના પડા-વાનું નથી. હવે ધારો કે એક બચરાવાળ માતા પોતાના બાળ-કેને ઉછેરવાથી બચ્ચાનાં ખવાસની માહિત્યારી મેળવ્યા પછી કહે કે છોકરીઓનાં જેટલા છોકરાઓથી સીત રહેવાનુંજ નથી તેમને તો મન ઉપર કાણુ રાખવો જોઈએ સુકેશ યદ્ય પરે છે અને તેમને કુદરતી ખવાસનું છોકરીઓ કરતાં બહુ અનુભવી અને તીખો હોય છે. માટે છોકરાઓને તે મારે શીક્ષા કરવી જોઈતી નથી. એ તો કુદરતથીજ એમ થાય છે, એમાં ને-મનેા શું વાંક? હવે સારે છોકરીઓને એવી વેલાએ શીક્ષા થાય છે અને છોકરાઓને થતી નથી. આવી રીતની કળતરથી લીધા બાદ છોકરી પરણે છે, સારે માતાનોજ ખ્યાલ તેના પછુ ભેગાંમાં બેઠેલા હોવાથી આ તરીકે પોતાનાં બચ્ચાને ઉધાર-વામાં તે પછુ તેવીજ રીત અપભાર કરે છે, એટલે છોકરી કરતાં છોકરાપર વધુ સખ્ત થાય છે-છોકરીઓને વાંકી શીક્ષા અને છોકરાઓને મારી-જો હવે એજ બે ચાર પેઢી બ-ચ્ચાઓ ઉધરે તો પછી મરદ અને એરતનાં એ તકાવત વધતો ભય અને તેનું સેવક સાઈ આવે નહીં, મારે સારે દરએક બાળદમાં આદર્શને પ્રુદાને અને ઘણી નહીં તો ચો-ડાક હુ-બાનોની દર કરવો તેના પોતાનાજ લાભનું છે.

ઉપર કહ્યું તેમ અગાજી છોકરાઓને અનેક બાળદમાં છુટ આપી છોકરીઓ ઉપર અંકુસ રાખવામાં આવતો હતો, પણ તેમ પેઢીની દર પેઢી આવા કરતાં સેવરે તે રીત પર કંઠંગી લાગવા પછી અને સારે દર અદેસીએ વીચાર કરી તે રીતમાં ફેરફાર કરાવ્યા. એરતો ઉપર હજાબદર અંકુસ કાઢી નાખી તેમને વાળની છુટ આપવાનું તેક વીચાર્યું અને પછી તેને દેવાંને પાડવા ગયા, પણ કેવું દસવીની ભરેલું કે એ દેવાંને તો વળી આગળ કરતાં વધુ અપર્યાય વધી હદ એળગી જવા લાગ્યા. શરૂઆતમાં એરતોને ઘરમાં થોડી રાખવા સમયે કાઢી થયા અને તેમને બાહેર ફરવા હરવા બહારમાં અને દોરતો સાથ બેસાવતો વાળની હક મળ્યા, તેમજ અસલી 'મહાળ' ના નામે ચાલતી કેટલીક કંઠંગી રીતોએ જેની કે જિવરડે પરે ચાલતું અથવા હુકા પંખની સપાત પેઢેરવી, પ્રુદાએ આપેલા બુજસરત બાળને જરાએ જરા માયાંબાનામાં લખી હળીને બંધ રાખવા, તેમજ સારીની સોદને જેમ બને તેમ આગળ તાંબી ચોદરાનો જેટલો ભાગ દંકાએ એટલો હાંમેલ અને વળી બને હાથ પણ તે સાકીમાંજ (રસ્તામાં ચાલતી વખતે) લપેટી લેવા વીગેરે રીતોએમાં સુધારા સાથ ફેરફાર થવા માંડ્યા, એટલે એરતો પેતાના બાળને સફાઈ-દાર રાખી તેની કીનસી માયાબાનોની બાહેર દેખાવી રાખવા લાગી તથા બિધાયા યગ અને નાની સપાતથી વરસાદના દહા-

કામાં થતા ફેરતા દુર કરી, પગમાં એવી વેળાએ મશાહને સચવાએ અને પોતાને હેરાનગતી નહીં બમવી પરે એવી સપાતો, સ્પીપર, કે છુટ જે જેણે માફક આવે તે પેઢેરવા લાગી, પણ એમ કરતાં તો તેનીની હદ રહી નહીં અને એ થોડા દીવના મરદોની દીલસોહથી એરતોને મળેળી સગવડ, ફાસીન અને શીસીઆરીમાં ફેરવાતી થઈ. કેટલીકા મરદોની આ મોટાં દીવની બેહેરબાની ઉપકારથી સ્વીકારવાને બદલે તેમની સરદાર થઈ બેઠી અને અણબધતા ખરેખે કરવા માંડ્યા. આવી રીતે સારે એ તો 'હાખનાં કીધાં હમરે વાગે' તેમ તેમની દયા તેમનેજ ભારી પડી.

સેવરે એ ઉપરથી એટલુંજ સમજવું અગત્યનું છે કે દર-એક વાતમાં હદ રાખવી, તેમજ આવતી એવાદનાં સારાં કે માયાં ફળનો આધાર ઉપરથી એવાદ ઉપરજ ને, આરખર સમજીને તે પ્રમાણે કુમળા મગજોપર તેને માફક આવે તે-વીજ સારી અસર કરતાં રહેવાની ઉત્કટ અને કાચજ રાખવી. દરએક માથાને બાળકમાં છોકરા છોકરીને સરખાંજ ગણવાં અને તેમના હકા એકસરખી રીતે જળવી બને તે વાળની છુટ આપવી તેમજ અંકુસ એકસરખો અને ઘટતોજ રાખવો, કે તેથી તેમની આવતી એવાદ હાલ સુધીમાં જેમ થતું આવ્યું છે તેમ એક કે બીજા હદ એવાંથી ન જતાં દરએક વાતે હદમાંજ રહે અને પાછળથી કાઈ વાતને પરતાવે ન કરવો ન પરે.

સીની પાંચ ગતની શક્તિઓ.

લાડકાં કે લકઁગા કેવાં તેઓ બનશે?

"તારાં છોકરાઓને બોલતા અને લાલચારીમાં ઉધાર; 'અને તોણી બાહરીન સખાતો વાજમા વાગે, પ્રુદી રીતે તેઓની વખાણુ કર, પ્રુદી રીતે તેઓને કપડો અપ. તારી કાંતી 'જુબન તેઓને સાર' રપ અને સગવડ બંધેલી પાન-રશી અપ, નહીં તો તારી કાંતી તેઓને બિડ બિડી સોડા જેવી લામરી અને તારાં મરણ બા નેળી કાસી તું તેઓ મારે ચુકો બંધ, તેને મારે તેઓ તારી નહીં પણ તારાં માતનેા ઉપકાર માનશે. અને મને સખ્તવતમાં આવ્યું છે કે દેલ્લાંક મુરખ માખપીનો બિડો લાડ અને બોલચાની હુદ બહાવની સખ-તાઈએ, પ્રરમે અને પ્રાંમોને બોલો મારમ અપભાર કરાવડ' વધારે કાણુ અગત્ય છે."

Lord Burleigh.

લાં પ્રકરણમાં આપણે માતાની કેટલીક મુશકેલ ફરજો વીરો યોસ્યાં છે, તોપણ તેથી ને પોતાનાં બચ્ચાંઓ માટે અને છે, તેને બદલે ઘણી સારી રીતે મેલવે છે, કે જેવો સારો બદલો બીજા કાંઈની કામમાં મલતો નથી. જે છોકરાંઓ પોતાનાં માખાપ તરફથી ધણું મેળવે છે, તો ધણું વધારે તેના બદલામાં તેઓ પાછું આપે છે. આપણને જોતજ, યો-ધાટ અને લીલચાલની જરૂર છે; આપણે આમે બાલતોજ માનો, ઉધરતા જમાના સાથ સબ્ધ રાખવા માંગીએ છીએ. આપણે હવે યોડાજ લેભ રાખ્યે છીએ; છોકરાંઓને દરેક ચીજનો લેભ છે. આપણાં બનનાં જલદથી વેદમ પેદા થાય છે અને તેથી આપણે ગેરવાજબી બનયે છીએ; તેઓ ને સાહે દેખાય છે, તે કમુલ રાખે છે અને તે કારણને લીધે

તેઓ આપણાં કરતાં વારંધકીએ સચાઈતી વધારે નબંદીક હોય છે. આપણે વારંધકીએ ચીરડાયલા અને ગુરસા ભરીલા સ્વભાવની અસર હેઠલ કટલીક મીંગેની પરીક્ષા કર્યે છીએ; ફરી ફરીથીની નારીપાસીએ આપણને અસર કરતાં ઓછા આશાવંત બનાવ્યાં છે. જીવાન માણસોની તો જીવીજ વાત. તેઓ સચ્ચાઈમાં બળ માટે રાકમંદ નથી; ઈનસાફમાં તેઓ વીધાસ રાખે છે; આશાની દરેક ખુશાલીઓ તેઓને છે અને ફોતેહનો સુખાર તેઓ કહાડે છે.

આમે પ્રમાણે આપણે જ્યોત પોતાને મનજીવત માણસો ગણ્યે છીએ, તેઓ કટલીક વખતે પોતાનાં છોકરાંઓ તરફથી નેટસો આસરે તેઓને આપેલા હોય છે, તેટલોજ ન નબંદીક પાછો મેલે છે. "ગોએફી" કહે છે કે "આપણી નિતીની કૃગવણીમાં ઈએઓ જે અધુરું રાખે છે, તે છોકરાંઓ આપણામાં સંપૂર્ણ કરે છે;" અને હું "એલીવર હોદમસ" સાથ મળતી યદીને કહું છું કે ભાં સુધી એક પુરુષ પોતાનાં એક નાનાં બચ્ચાંની મોઢાંમોઢાં પેઢેલો રાખે "બ્લપ" બોલવાથી કેવી લાગણીઓ પેદા થાય છે તે જાણે નહીં હાં સુધી તેની યાત્રચલણમાંનાં સૌથી શ્રેષ્ઠ અને સૌથી સરસ લક્ષણો અસંપૂર્ણ અને પીડ્યા વગરનાં રહી જાય છે. બે બાએ એક પુરુષને માટે ખડે હોય તો એક સ્ત્રીને માટે તે વધારે ખડે છે. તેણી ભ્યાં સુધી એક નાતું બચ્ચું તેણીનાં ચેદરા તરફ જોઈને "મા" તો મધુર રાખે એવું નથી, હાં સુધી તેણી અસંપૂર્ણ અને પીડ્યા વગરની રહી જાય છે.

છોકરાંઓ "કુનયાની, કવીતા વીધા, રેશનીનાં છારણો, પ્યારનાં ઝરાઓ, ધરપારનાં તામાં કુલો છે." તેઓ કુનયાનો ખાર છે, જેના વગર સ્વાદ મુદ્દ નથી.

છોકરાંઓ "મોઢાનાં હસવાનો અવતાર" છે, અને તેજ માફક તેઓને માન આપવું જોઈએ; તેઓ બધાની અંદર એક મોઢો હાલ છોકરો જે મોઢાંને માટેથી કામ કરવા રાજ છે, તેમાંથી મોઢાઈ અને સદૃશ્યુનો અંશ છે. એક દીવસે તેજ મોઢેલપાનાં મીઠેલહાલ છોકરાને નમસ્કાર કરવાને આપણે રાજ યઈશું.

માતાઓ, એક બચ્ચું શું મીંગે કરી શકે છે તેની નીચલી ટીપ વાંચીને ખુદી થશે. ખચીતજ દરેક માતા તેમાં બીજી યાતું ઉમેરી શકશે. "એક નાતું બચ્ચું" સૌથી સરસ અજારમ ધડયાલ વગ્ગડી શકે છે અને સહવારનાં પોતાના કુટુંબને હારે છે."

"તેને ટક આપો અને એક ટ્રાયી ઉદયોગી ચક્ર નેટલાં વાસણો બાંધે તે કરતાં વધારે તે બાંધી શકે છે."

"તે એક કુટુંબને સહવારથી રાત સુધી અને રાતથી સહવાર સુધી બેકારી આપે છે."

"તમે ખાતરી રાખવી કે બ્યારે તેના બ્યાપ આખો દીવસ આશીસમાં ગયો હશે હારે જરૂર તે શાંત ઊંધ કહાડશે અને રાતે મુખ્ય કરીને બ્યારે તેને ઊંધ આવતી હશે હારે તે મોઢાંશ રહેશે."

"તે એક સૌથી મસ્તીખોર, સૌથી અદ્ભુત, અને સૌથી મીઠાવજું બાળક હશે, પણ તમે તેની માથેને તેમ કદી મનાવી શકશો નહીં અને તેમ કરવાની તમે કેશીશખી કરતાં ના."

"બ્યારે આસપાસ કોઈ હશે નહીં, હારે તે યાતું ડાહ્યું બનશે, પણ બ્યારે કોઈ બહારનું બચ્ચું હશે, હારે તેના મા અને

બ્યાપ મેહ નેટલો ખરાખ સ્વભાવ બતાવી શકે તે કરતાં વધારે તે દેખાડશે."

"સાળાં સુંદર ફરનીયર કરતાં વધારે તે એક ધરને સોભાવે છે; સૌથી સુંદર બનાવેલાં "ઝોરોએઓ" કરતાં વધારે મીઠા સરોદ તે કહાડી શકે છે, માથાપની છાતીમાં તેઓ જાણે તે કરતાં વધારે જગા તે પુરે છે અને બ્યારે તે જાતું રહે છે, હારે બાઈની આખી કુન્યા સાથે મુક્યે તે કરતાં વધારે ખાલી જગા તે પછાડે મુકી જાય છે."

આપણાંમાંના કટલાકો બચ્ચાંઓને ખુશ રાખવાનાં વીચારથી ઘટ્ટો અથવા અણઘટ્ટો લાડ લડાવે છે. આપણે તેઓને બગાડ્યે છઈએ એમ ને આપણાં મનમાં રાક ઉત્પન થાય છે તો મનમાં આપણે પાછો વીચાર કર્યે છઈએ કે તેઓ કાંઈ લાંબો વખત બચ્ચાં રહેવાનાં નથી અથવા તો મોત તેઓને આપણી પાસેથી છીનવી લેશે. પણ લાડકાં બચ્ચાં જરૂર લકમાં નીકળવાનાં, ને આપણે તેઓને જેવા-જેવી રીતે બાંધીશું તો, બચ્ચાંઓ તેઓને જ્યાં બનાવ્યાં છે તેવાં જ છે; દલગીરી એટલીજ છે કે ઘણાંઓને ખોટી રીતે ઉધારવામાં આવે છે.

"હું બીજું કંઈ કે ને તું ધણે દુર જશે," કાંઈકલની માતાએ એક વખત તેની ઉધર લખ્યું હતું, "તો તારાં આટલાં ભલાં કાગળે હમે મેલવી શક્યું નહીં. મારા જુઠાપાનાં વખતમાં મને દીકાસો દેવાને તેઓ યાતું કરે છે; તે જાણે મારાં રોષેલાં બીજાં કલો આખવા જેવું લાગે છે." માથાપા બ્યારે સારાં બીજાં પોતાનાં બચ્ચાંઓનાં શરીરનાં વાંધે છે હારે તેઓનાં જુઠાપામાં સુખના ફળો તેઓ ચામે છે અને ને ઉઘરી જનનાં બીજાંઓ તેઓ નામે છે તો હુખનાં ફળો તેઓને મહે છે.

એક બચ્ચાંનું પેદલું લેસન તામેદારી જોઈએ અને પછી તથ્યને અમે તે તેને રીખવજી; તોપણ તે જીવાન મગજને ધણું મનજીવતી બાંધવું નહીં જોઈએ, નહીં તો તમે તેના ઉધરભાવનો અટકાવ કરશો અને તેના જોરને કમી કરી નાખશો. એક માતા અથવા શીખવનારીને સાધારણ સમજની ધણી જરૂર છે. હમેશાં આડે આવવું એ કાંઈ સાડ નથી અને તોપણ યાદ રાખજો, કે જે તમે એક બચ્ચાંને તેની મરજ માફકજ યાજવા દેશો, તો તે જરૂરજ નહાર નીવડશે. એક બચ્ચાંની પોઠ વાંધી વસે તેવી બનાવવી જોઈએ, પણ તેને બાગી જવા દેવી નહીં જોઈએ. બે હલ્ખાહરની મીંગેથી તેઓને દુર રાખવા જોઈએ. એક હાથપર લખ્યું છુટાણું, કે જે તેની યાત્રચલણને તેનું પુરદારી નીરોધણું દેખાડવાને વખત આવે તેની અગાઉ ખરાખ કરે છે. બીજા હાથ પર આકરાપણું, ખરાખ સ્વભાવ અને ઉદાસી પ્યારનાં વધારાને અટકાવ કરે છે અને ભ્યાં વગર શકનો વીધાસ રાખ કરેલો જોઈએ, બે જોઈથી બાંધતી ઉત્પન કરે છે. ને માતા આમે બે મીંગેની વચમાંના માર્ગ પકડી શકે, તેણી એક બધી માતા કહેવાય.

જે છોકરાને લાડ લડાવીને બગાડવામાં બચ્ચાં હોય છે, તે પોતાને તેમજ પોતાની આસપાસનાંઓને પીડા સમાન યઈ પડે છે. તે કાંઈથી નિતીનાં શુભો વગર દુનીયાની ચલતી પકડી હાલેલોની સાંભે થવા બહાર જાય છે. એક બાતુ લખે છે કે, એક બે વરસ સુધી એક સોવજરને લાડ પીવાથી ઉપજતી માંદગીને લીધે લશકરી આસપીડાવમાં વારવાર લઈ

જતો હું જોતી હતી. સાફરીને નાસાયક જણાવી જ્યારે તેને રંગ આપવામાં આવી, સારે દારૂની આદત તેને કેમ પડી તેનો તેને બંને પુત્રાસો કીધા. તેને જણાવ્યું કે તેનો 'આપ, જે એક' ધણે પૈસાવાળો મોટો વેપારી હતો, તેને તે જ્યારે રૂકવમાં જતો એક નાનો છોકરો હતો, સારથી મળવાં ખર-ચને માટે ધણું પૈસા આપવાની આદત પાડી હતી. 'આજે પૈસાની છુટે તેને દારૂ પીવા અને જુગાર રમતાં. રીતખતો હતો. આજે લુક બરેલું માથાલુપણું જેવા જેવો દલગીરી બરેલો દેખાવ ખીજો કરી નથી, જે માથાલુપણું ફક્ત ઉપ-લાંચ પરીણામો નથી લાવતું, પણ તે અચ્ચાંતો ખ્યાર મેલ-વવાની તેઓની નેમમાં પણ તેઓને ધણું કરીને નીકળે નીવારે છે. ખરા અનુભવ વગર કોઈ પણ જણની નહીં શકે, કે કેટલા જુવાન માથાસોને પૈસા ઉઠાવે અને તુકસાંનકાર આલેને ઉત્તેજન આપે છે, જે પૈસા તેઓની માતા તરફથી છુપી રીતે અને તેઓના વધારે સમજી વીરથી જન વગર અને વારંધકીએ તેના સાફ દુકમની વીરધ તેઓને આપ-વામાં આવે છે. આજે રીત છોકરાંઓને પોતાને અને દુની-યાને પીડા સરખાં થઈ પડવાની છે.

સૌથી ખરાબ દુઃખ દુનયાને કોઈ કરી શકે, તે પોતાનાં છોકરાંઓને લાડ લડાવી તેઓને બગાડવાનું છે, તે એવી રીતે કે જ્યારે તેઓ મોટાં થાય સારે દુનયા પસ્તાવો કરે કે તેઓ નાહનપણમાં ચરી કાંપ નહીં ગયાં. એક માતા પોતાના છોકરાને તેણીની સાંભે જવાબ દેવા અને બેઅદબીથી વર્તવા કે. વરસો પછી જ્યારે તેણી જતી રહે છે, સારે ખીજું માથાસ તેણીની નવજાંતે રોપવાં ખીસા કરતાં રહે છે. આજે છે. તે બગડેલો છોકરો જૈરી લાવે છે અને જેવી બેઅદબ રીતે તેની માતા સાથે તેને વર્તવા દેવામાં આવતો હતો, તે-વીજ બેઅદબીથી તે તેણીની સાથે વર્તે છે. એક બગડેલો છોકરો ખરીતજ એક લાયક, ધર્મો માથાસ થઈ રહેતો, પણ તેને બદલે તે એક ખરાબ સ્વભાવનો, એકલપેટો, તુંડ મી-જાજ અને ધણુઓને માણુગમતો બની-યો છે. માતાઓ! તમે આજે આટલાંપણી શકો. જ્યારે એક છોકરો તમને આ-પવામાં આવે સારે, ફક્ત એક રમકડું હોય તમને નહીં, પણ તમારા વીવચાસર સોપેલી એક સોપી પચીત મીજ દાખત તેને કમુજ રાખો. ધાટકાપણુને ધીકારવા, નવજાંઓની સા-ઈડ લેવા અને સ્ત્રી તરફ તેમાં મુખ્ય કરીને તેની મક્તા અને મોદતો તરફ વીરોધ માન મંતલાથી અને નરમાસપણાથી વર્તવા તેને શીખવો. આજે મુજબ મોદાની મેઢરખાનીથી, તમે તમારા લાડવાયાઓને કોઈની વચત લકમાં બનતાં આટકાચો.

Sunday at Home માં એક લખનાર કહે છે કે—
“આપણે એક જણને જણાવ્યું કે જનાં મગજમાં એટલું મ-જબુતીથી હસાવવામાં આવ્યું છે, કે જીંદગી ખરેખર શાંતી આપનારી નથી અથવા માથાસનો આભા તદનજ છુટો નથી, જ્યાં સુધી દરેક વાજખી સુખ અને મોનમગદ કમુજ સ-ખતાં, તે તેઓને ફરજનાં પેલકાં તેઓને તે સખથી મોન છોડી દેવા તૈયાર રાખે છે. તેણીની સૌથી ધણી પુશાથી પોતાનાં નાનકડાંઓને કેવી રીતે સુખ આપવું અને તે સા-થેજ દુનયાની સંધી ફરજને માટે તૈયાર રાખવા તેઓને

મજબુતીથી કેવી રીતે કેલવાં તેના અભયાસ કરવાની છે. આપણે તેણીને આચાંનક એક આદતું ખાણું મીઠાસ વગર તેઓનાં એકને આપતાં જોઈ છે અને તે લેનારનાં સમજી મથકાં દસવાની તપાસ બારીકથી કરતાં તેણીને જોઈ છે. આજે એક નાની મીજ તણું જણાયો, પણ કંઠાગીત બની-પમાં એજ ધણું તણું કામ લાગશે. મુગે મોદે અને તેથી વળી દરેકે મુખરે આપી દેતાં શીખવું, એ જીંદગીનાં સૌથી મોટા ધકાઓમાંનો એક છે.”

એક વાજખી શીક્ષા કરવા માટે છોકરાંઓ કઠોળી કાઢીને આજ્યાં આદશે નહીં. તેઓ જાણે છે કે તેમ કરવાનો તેઓને દંડ છે અને એપસા છોડી દઈ તેઓને જેમ ગમે તેમ કરવા દેવાનું તેઓને માટે સારું નથી. તે એક નજલો અને નાંકાય-ક ખ્યાર છે, કે જે પોતાની ઉપર કેવી રીતે કાણુ રાખવો તે મનમાં ઠસાવી શકે નહીં, અથવા તો કેવી રીતે મન મારવું તે શીખવી શકે નહીં, કે જે વંકો જ્યાં સુધી બસનેમાં વધે નહીં ત્યાં સુધી જેવાને ના પાડે છે અને સાર પછી તે બસ-નો ઉપર આંખો ધાંકે છે, કે જે બેપરવાઈ અને નાલાયકપણુને વધવાનું ઉત્તેજન આપે છે, કારણ તેમ કરવાને તેને એકલપેટી મોજ તે આપે છે.

પોતાનાં એક ખ્યારે જમ્યાંના ખ્યાર અને છઠી મપસા સ્વભાવની સામે થવા એક માતાને ધણું મુરકેલ લાગશે, પણ પોતાની ફરજનો અનાદર કીધાથી કંઈકાં દુઃખો તેણી અને તેણીનાં બચ્ચાંની પછાતે આવશે, તેનો બે તેણી બારીકાથી વીચાર કરશે, તો તેણીની આજે મુરકેલી ધણી રીતે જોઈ થશે. “એક તણી છોકરું હોવાનું દુઃખ એક સાંપના દાંત કરતાંજ કેટલું તણીજ છે!” અને જુદાંરી રીતે તે તણુ બનશે, કારણ તમે બે તેને બગાડો હોય, તો ઉપકાર મેલ-વવા જેવું તમે કાંઈથી કીજી નથી. તે કડવા અનુભવથી સોપી કહાડશે કે એક બચ્ચાંને મોટો લાડ જેટલો તુકસાંન કરે છે, તેટલી બીજ કોઈથી મીજ કરતી નથી.

વરસો પછી તે અવીચારી માતા પોતાના છોકરાંઓની માંડી ચાલથી ચુરસે થાય છે, નહીં તો કે વીચાપ કરે છે કે “તેઓ એટલાં ખરાબ નીકળ્યાં.” તેણી યાદ કરે છે કે તેણીએ તેઓને કેવી રીતે ઉધારમાં દત્તાં, કેવી રીતે તેઓ માટે મેદનત કીધી હતી અને કેવી રીતે તેઓને સારી દુવાઓ ચાલી હતી; કદાચ છેવેસરવાળે તેણીનાં કંઠાસેનાં અને દલગીરી બરેલાં મગજમાં વીચાર આપે છે, કે તેણી કાંડપણુથી વર્તી નહીં હતી! પણ એક ડાહી માતા પોતાની મેદનનનાં કીમતી ફલે ઉગેલાં બેધ છે. તેણીની છોકરીઓ તેણીનાં દોરતો અને સાથીઓ બને છે; તેણીનાં છોકરાંઓ તેણીને આસરે અને સુખ આપે છે અને તેઓ જ્યારે માથાપ , થાય છે સારે પોતાની બચગીના ખાઠો ફરીથી યાદ કરે છે.

દીનખાધ.

આ “શ્રી વિન” પુસ્તકના કોટમાં નામ જો હારનથી કોઈમાં કમસરે કિન્નક રતીય મેસમાં પોતાને માટે કમસર કામસહ મેદતાએ ધાણું છે.

ખા સ ઝો ર તો ન મા ટે

જાહેર ખખર.

તમેએ ખીનની દવા ઘણી વાપડી હશે, જેની કે "ખીવક ઝોફ રોઝીક" તથા બદામના કોટવા, જો તીની શીપ વગેરે અનેક દવાથી કાઈ તમારા ખીવ સારા થશે નહીં અમારી આમતી દવા ઘણીજ આકર્ષીર છે, જે વાપડવાથી ગમે એસ જુના ખીન હશે, તે તદન સાફ થઈ પાછી ચેહેરાની ખુશસુરતી આપશે, અને ખીવ ચેહેરા પર તદન હતાજ નહીં તેવી આમતી સફા થશે, તે વીશે ખાતરી કરી હોય તો અમારે લાઈથી દવા ગમાવરી

ટેકાણુ, આટ રોડ, કાપરડ ચાવ, શી દા, તારાપારવાલા.

સીસી ૧) ના આના આઠ-રૌા.

હાડવેદ-સરજીવન ક્ષીરજી રતનજી L M & S કાકરજી, વાહડકાપત્રું સરવે પ્રકારનું કામ કરવા સાથે હાડવેદનું કામ અસતની દેશી તેમજ હાલના જમાના ની સુધરેલી કળા મુજબ ખાસ રીતે બનવેછે ટેકાણુ-બહારકોટ સર નમરોતલાના અલ્હોજીવાની ૫૪૪ શર્મા તથા વાહડકાવા દવાખાનામાં, મોડી આરજ.

તમામ ખોરદેહ અવસ્તા.

જેમા અપેખ, યથા, પાચો મેહ, બધી પતેતો, ની આરશો, પચીસ યશતો, બાળે, આરમાનો, આર રીનો, સતોમ, ચેહેરાસર, યુક્તાદના દહાડાઓ ઉપર પડવાના ઇજાશનેના હા, ત્રીશે રોજની સેતાએસ, દુવા નીરજો, આરશીરસો, મોતાનતો અને એ વ ગેરે સવથા અવસાતનું મોહોટું પુસતક જેના જેવું સંપુરણ, સફાઈદાર અને શુદ્ધ બેરણીનું પુસતક બીજે ટેકાણેથી આજ સુધીમાં કોઈ પણ પ્રગટ થયું નથી. એ પુસતક મોટા બડા આકારમા હાવયુ છે, જેથી તે ઘણીજ સેદવાઈથી વંચાઈ શકાય છે અને આખ તાણવી પડતી નથી કોમત-પુસતક એકના રૂપમા આર. વખારે બડા કાગળ પર છપાયેલીના રૂપમા આઠ સઘથી સરસ બડા કાગળ પર છપેલીના રૂપમા મદદ. પોસ્ટલ ૩૫) વાહડીના રૌા, ૩૮) વાહડીના રૌાજ તથા ૩૫) વાહડીના રૌા કચસરે હિન્દ રતીમ પ્રેસમાંથી મલશે

તંયાર છે! તંયાર છે!!

ક ય સ રે હિન્દ વા લી

આવા કાળા હરૂની

પાક ખોરદેહ અવસ્તા.

ગજવામાં રહી શકે તેટલા મટિ કદ

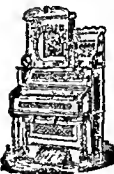
ખાસ નાનું રાખ્યું છે.

કીમત ફક્ત આના ૯૭.

પોસ્ટલ એક આનો.

"કચસરે હિન્દ" રતીમ પ્રેસમાંથી મલશે.

સાઉન્ડી એ કુંપની, લીમીટેડ

ખીઆના, આગનો, હામોનીઅમે, ગીતાર, ઝીરસ, મેનડોલાઈન, ત થા જાતજાતના વાદ્યોના મધુચીક (માપન) ને લગતા નવા નવા ચોપાન્યા દર મેલે અમારે લા આવેછે સઘથી તરાહમા રાઈજો તથા ચીતારો મોટા કરીને

ઘણી સરસ રીતે રૂરમા જમાવા આવે છે સાઉન્ડી એ કુંપની, લીમીટેડ, મુબઈ

તદન નવીજ ધપની અને આજસુધીમાં

બહાર નહી પટેલી

ખો ર દેહ અ વ સ્તા.

જમવામા રહે એની નાના કદની ચોપડી એવું કદ માતર લગાઈમા જા હય તથા પોહલાઈમા રાખા હય છે એ ચોપડી રોજાવમાન પુરા સાથે એ ન્યુકેસન પ્રે સમા ઘણી સરસ બધાવી છે એ પુસતક ૧૧૦ સફા નું ઘણુ દલદાર બનવા છતાં, સરચેને ખરીદ કરવાને બની રોકે મટિ કીમત તેની ઘણીજ મનજીત બધાઈ સાથે માત્ર આના બારની રાખી છે તથા તે નીજ રી વની બધાઈ સાથની થોડી ગોલીત સાથની, જેના પુરા ઉપર સત જરૂરિયત સાહેબની સુનેરી નીલીટની સખી આપવામાં આવી છે, તેના રૂ ૩૫ મારો પોસ્ટલ ૦૫ કચસરે હિન્દ ઇષ્ટાખાનામાંથી મલશે.

❀ સ્ત્રી મિત્ર. ❀

સુ સાં ક ણિ યું—ન વે મ ય ર ૧૮૯૨. દિ

	પૃષ્ઠ.
૧. એક માતાની કેળવણીનો બદલો—(લખનાર TWO OLD MAIDS).....	૧૯૩
૨. શરકેરયાના લોકો—(લખનાર મીસ મેદોન્નાર્ડ મનસુહ. દાવર).....	૧૯૭
૩. બવેરયાના રાત્રી છુડવીગ બીલ્લની છ'કગીની કથા—(લખનાર વીનબાઇ).....	૧૯૮
૪. તંદરેસ્તી—(લખનાર RUBY)	૨૦૧
૫. ટીપુ સુલતાન—(લખનાર બાબા).....	૨૦૩
૬. સ્ત્રીની પાંચ જાતની શકતીઓ—(લખનાર વીનબાઇ).....	૨૦૭
૭. એક કુચને માટે—(લખનાર P.).....	૨૧૦
૮. મંદળી-તેના ફાયદા તથા ગેરફાયદા—(લખનાર HELLIOTROPE).....	૨૧૨
૯. ડાકઢર આનંદીબાઇ જોશી—(લખનાર HELLIOTROPE).....	૨૧૪
૧૦. રાંધવાને લગતું—(લખનાર પીરોન).....	૨૧૬
૧૧. ખરકુદલુ	૨૧૬

શ્રી મિત્ર

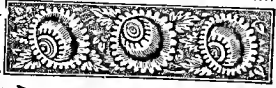

STRI MITRA: OR THE LADY'S COMPANION.

પુસ્તક ૪૫.

નવેમ્બર ૧૮૮૨.

અંક દ્વિતીય.

એક માતાની કેળવણીનો બદલો. ૬

પ્રકરણ ૧૭. (ચાલુ)

દીનબાઈએ પટેલની મેઢરીપર લખેલું કાગળ.
મારી વાઢલી મેઢરી,

રે, મમ્મો તુંને જે લાંબું કાગળ લખ્યું છે, તેમાં મારેથી થોડીક લાઈએ ઉમેર્યા વગર રહી શકતું નથી, કારણ કે કદાચ તું એમ ધારતી હશે કે તમે લોકો એ કમેકપર કાગળ લખે તે મને મળતું નથી. મારી વાઢલી ઊઠ્ઠરી માનતી હોય તો માનને કે મારી સેલજ ગાંડી પણ ધણીજ માયાહુ દીલની પીરોમની સહી થયા માટે તમારા બનેના બચપણીજ અને તેમજ મનચેરશાહને ખુશાલી લાગે છે. બેરોની દેશ્તીઓ હું બાંધું છું, કે ધણી વખતે ધીક્કારથી નેવામાં આવે છે, કંઈક માંડીકાઓથીજ નહીં પણ દેટલાંક બેરોંઓથી પણ તેમજ નેવામાં આવે છે તેને કંઈક સુરખાઈનાં નેડાણુ તરીકે ધારવામાં આવે છે અને એ જુવાન ઊઠ્ઠરીઓ એ એકેકે પર લાંબા લાંબા કાગળે લખે છે તો તેને ધણાઓ ચીખાવવાં, થેલાં તરીકે ધારે છે. વળી આવાં કાગળે તેઓ ધારે છે કે બેજ બાણુનાં મગને નખવાં કરે છે અને એક બીજાં તરફ જુદો ન્યાર ગતાવતાં ચીખવે છે, એમ ધણી જુવાન ઊઠ્ઠરીઓ વચ્ચે કદાચ બનતું હશે તે હું ના નથી પાડતી. હવે જે બે જુવાન ઊઠ્ઠરીઓ વચ્ચે એવાં કાગળે લખાય અને તેઓ તે બીજાને દેખાડતાં અચકાવતો ખરેખરજ હું તેવાં કાગળને ઉતેજન આપું નહીં અને પીરોમને તેવાં લખ્યા પણ દેવું નહીં. આજેજ કારણુને

લીધે મેં પીરોમને તેનું પેદહું કાગળ મોકલવા દીધું નહીં. તે કાગળમાં તેણીએ પોતાની નજીવી લાગણીને ધણું મોટું રૂપ આપી દીધું હતું અને તે વાંચ્યા પછી કદાચ તું ધારતે કે તેણીપર મોટું બચબીત વાદલ બમે છે. મારી તો ખાતરી હતી કે તું તે વાંચ્યા પછી તેનીપર વગ ચલાવી તેણીની તે લાગણીએ દુર કરવાની કોશીસ કરતે. તોપણ મેં ધાર્યું કે તારાં કાગળનાં જવાબથી કદાચ તેણીનું હૈયું ઉસકેરાઈ આવે અને તેણી વધારે અને વધારે એવાં કાગળે લખે અને તેથી કરીને જ્યારે તેણીએ ખેત્રમાં દીલથી પોતાની ભુલ કલુલ કીધી અને થોડો વખત સુધી તારીપર નહીં લખવાની કલુલતા આપી લારે તે મેં ધણું દુઃખ સાથે કલુલ કીધી, કારણ કે હું જાણતી હતી કે તારીપર લખવામાં તેણીને ધણી મનઢ મલતી હતી પણ ભારધીની તેણીની આલથી અને મારાં દુઃખનો પુરતો બદલો મથો છે. પીરોમ હવે અખાજ મરચદ હાલમા નેટલી સુખી અને રમુજ હતી તેથીજ અર્ધાંચા થઈ છે. તો એ કે હું નેઈ શકું છું કે અર્ધાંચાની મમે એવી મોટી મનઢ આપણાં મરીજ ગાગાંની મનઢનાં નેટહું સુખ તેણીને આપી શકતી નથી. હું આવી લાગણીઓથી કાંઈ ધણી ગળજ થતી નથી કારણ કે હું જાણું છું કે મારાં બચપણમાં પણ હું પીરોમનાં નેવીજ લાગણી ધરાવતી હતી, તેથી મારી વાઢલી નાશી સહી હું આસા રાખું છું કે બનીપમાં તારો અને પીરોમ વચ્ચેનો સંબંધ તુટે નહીં અને તરેજ બને વચ્ચેનાં કાગળનાં પેદવારથી તણુને હમેશાં મનઢ મલતી રહે. જે છુટથી પીરોમએ તુંને લખ્યું છે તેથી મને ધણી ખુશાલી ઉપજે છે તેપરથી માત્રમ પડે છે કે તેણી તારી લાવકતા મલકે પીજાણુ કરે છે અને તેણી તુંને એક સાથી કરતાં દેસત તરીકે વધારે ધારે છે અને મારે માનને કે તારી દેસતીથી તેણીની થોડી ધણી મગજની નખસાઈને તું સુધારી શકશે. ખેત્રની મહેરમાનીથી તારી જીંદગીની સુસકેલીએ કે જે ખરેખર નેતાં ધણી છે તે ખમવાની તારમાં તાકાત છે અને તેથી કરીને તું તેને સારો હાખશે બેસાડશે અને જીંદગીનાં કેટલાક દુઃખો જે દરેક માણસને સોસવાં પડે છે, તે ખમવાને તારીજ માફક તું તેણીને સીખવશે, તેથી કરીને હું માંગી સેજીજ કે તારે મમે તેટલી વખત તું તેણી

❀ સ્ત્રી મિત્ર. ❀

સુ સાંકળિયું—નવેમ્બર ૧૮૯૨. ૬

	સફ.
૧. એક માતાની કેળવણીનો બદલો—(વખનાર TWO OLD MAIDS).....	૧૨૩
૨. શરકેશ્યાના લોકો—(વખનાર મીસ મેટ્રોપોલિટન ઓફ ઈંગ્લેન્ડ).....	૧૨૭
૩. બવેરિયાના રાજા હુબર્ટની બીજાની છ'કગીની કથા—(વખનાર દીનબાઈ).....	૧૨૮
૪. તાંદુરોસ્તી—(વખનાર RICHY)	૧૨૯
૫. દીપ્તિ મુલગાન—(વખનાર બાલો).....	૧૩૩
૬. સ્ત્રીની પાંચ જાતની શક્તિઓ—(વખનાર દીનબાઈ).....	૧૩૭
૭. એક કુટુંબનો માર્ગ—(વખનાર P.).....	૧૪૦
૮. મંડળી-તેના ફાયદા તથા ગેરફાયદા—(વખનાર HELIOTROPE).....	૧૪૨
૯. હાલકર આનંદીબાઈ જોશી—(વખનાર HELIOTROPE).....	૧૪૪
૧૦. રાંધવાનો લગત—(વખનાર પોરોલ).....	૧૪૬
૧૧. પરચુરસ	૧૪૬

શ્રી મિત્ર

STRI MITRA: OR THE LADY'S COMPANION.

પુસ્તક ૪૫.

નવેમ્બર ૧૮૮૨.

અંક ૯મો.

એક માતાની કેળવણીનો બદલો.

પ્રકરણ ૧ હું. (આકૃત)

હીનપાદએ પટેલની મેઢીપર લખેલું કાગળ.

મારી વાઢસી મેઢી,

પીરોગએ તુંને જે લાંબું કાગળ લખ્યું છે, તેમાં મારેથી થોડીક લાઈના ઉમેરવા વગર રહી રાખતું નથી, કારણ કે કદાચ તું એમ ધારતી હશે કે તમે લોકો એકમેકપર કાગળ લખે તે મને મનમાં નથી. મારી વાઢસી છોકરી માનતી હોય તો માનજે કે મારી સેકર માંડી પણ ઘણાંજ માપાંડુ દીકરી પીરોગની સહી થવા માટે તમારા બેનના બચપણથીજ

અને તેમજ મનચેરસાહેબે પ્રુથાસી લાગે છે. બેરોંની દેસ્તીએ હું જાણું છું, કે ઘણી વખતે ધીક્કરથી જોવામાં આવે છે, ફક્ત માડીસાઓનીજ નહીં પણ કેટલાંક બેરોંઓથી પણ તેમજ જોવામાં આવે છે તેને ફક્ત મુરખાઈનાં જોશથી તરીકે ધારવામાં આવે છે અને જે જુવાન છોકરીઓ એ એકમેક પર લાંબા લાંબા કાગળ લખે છે તો તેને ઘણાંજ ચીખાવવાં, ઘેસાં તરીકે ધારે છે. વળી અવાં કાગળને તેઓ ધારે છે કે જેણે બાળ્યનાં મગજને નુકસાન કરે છે અને એક મીઠા તરફ જુદા પધાર બતાવતાં રીખવે છે, એમ ઘણી જુવાન છોકરવંત સહીઓ વચ્ચે કદાચ બનતું હશે તે હું ના નથી પાડતી. હવે જે જુવાન છોકરીઓ વચ્ચે એવાં કાગળ લખાય અને તેઓ તે બીજાને દેખાડતાં અચકાવ તો ખરેખર હું તેવાં કાગળને ક્ષેત્રન આપું નહીં અને પીરોગને તેવાં લખવા પેલું દેતું નહીં. આજેજ કારણે

લોખ મેં પીરોગને તેનું પેઢલું કાગળ મોકલવા દીધું નહીં. તે કાગળમાં તેણીએ પોતાની નજીવી લાગણીને ઘણું મોટું રૂપ આપી દીધું હતું અને તે વાંચ્યા પછી કદાચ તું ધારતે કે તેણીપર મોટું બચ્ચીત વાદલ બમે છે. મારી તો ખાતરી હતી કે તું તે વાંચ્યાપછી તેનીપર વગ ચલાવી તેણીની તે લાગણીઓ દૂર કરવાની કોશિશ કરતે. તોપણ મેં ધાર્યું કે તારાં કાગળનાં જવાબથી કદાચ તેણીનું મન ઉસકેરાઈ આવે અને તેણી વધારે અને વધારે એવાં કાગળ લખે અને તેથી કરીને જવારે તેણીએ જોલાં દીલથી પોતાની લુલ કચ્ચ કાઢી અને થોડો વખત સુધી તારીપર નહીં લખવાની કચ્ચકાત આપી સારે તે મેં ઘણાં દુઃખ સાથે કચ્ચ કાઢી, કારણ કે હું જાણતી હતી કે તારીપર લખવામાં તેણીને ઘણી મનઃ મસતી હતી પણ સારપછીની તેણીની આલસી અને મારાં દુઃખનો પુરતો બદલો મળ્યો છે. પીરોગ હવે અમારી મરમટ હાથમાં જેટલી સુખી અને રમુલ હતી તેથીજ અહીંયા થઈ છે. તો જે કે હું જેઈ રહું છું કે અહીંયાની ગમે એવી મોટી મનઃ આપણાં ગરીબ ગામડાંની મનઠનાં જેટલું સુખ તેણીને આપી શકતી નથી. હું આવી લાગણીઓથી કાંઈ ઘણી અજાણ થતી નથી કારણ કે હું જાણું છું કે મારાં બચપણમાં પણ હું પીરોગનાં જેવીજ લાગણી ધરાવતી હતી, તેથી મારી વાઢસી નાથી સહી હું આસા રાખું છું કે બનીપમાં તારા અને પીરોગ વચ્ચેના સંબંધ તુટે નહીં અને તરેજ બને વચ્ચેનાં કાગળનાં પેઢવારથી તમને હમેશાં મનઠ મસતી રહે. જે જુદાથી પીરોગએ તુંને લખ્યું છે તેથી અને ઘણી પ્રુથાસી લખજે છે તેપરથી માલમ પડે છે કે તેણી તારી લખકાત માફક પીગાજી કરે છે અને તેણી તુંને એક સાથી કરતાં દેવત તરીકે વધારે ધારે છે અને મારા માનજે કે તારી દેસ્તીથી તેણીની થોડી ઘણી મગનની નખવાઈને તું સુધારી શકશે. મોદાની મહેરબાનીથી તારી જાંઘનીની જુ-જુલોએ કે જે ખરેખર જોતાં ઘણી છે તે ખમવાની તારામાં તાકાત છે અને તેથી કરીને તું તેને સારો દાખરો બે-સાડશે અને જાંઘનીનાં કેટલાક દુઃખો જે દરેક માણસને સોસવાં પડે છે, તે ખમવાને તારીજ માફક તું તેણીને સીખવશે, તેથી કરીને હું માંખી સેજાજી કે તારે ગમે તેટલી વખત તું તેણી

પર લખને અને તેણીનાં છુદ્ધે દીલે લખેલાં કાગળથી તારા મનમાં જે વીચારો ઉત્પન્ન થાય તે દાખી દેતીનાં તેણીનાં કમ્બુલ કીધેલા વાંકપર દયાની લાગણીથી ભેવાને હું તુંને કેહતી નથી કારણ કે હું જાણું છું, કે તું તેમ કરશેજ અને હું તુંને ખાતરી આપું છું કે તેણીએ મોતાની ભુલો તદ્દન સુધારી છે. તેમ કરતાં અલગત તેણીને ઘણી મહેનત પડી હતી. પણ તેણીએ તેમાં ઘણી સારી રીતે ફેરફાર મેલવી છે અને હવે મને જરાકથી ધારતી નથી કે ફરીથી કદીથી તેણી આટલી બધી અસંતોષી લાગણીઓ અતાવશે.

તારાં વાહલાં માતાજીને મારી ઘણી ઘણી દુવાઓ સાથે કેહને કે તેવણ સાંભલીને ઘણાં ખુશી થશે, કે મુત્રની તખી-એત આસ્તે આસ્તે સુધરતી જાય છે અને મુઝઈની દવાથી તેણીને કદાચ ગેરફાયદો થવાની હું જે ધારતી રાખતી હતી તેમ મુદ્દમ થયું નથી. હું ખાઈ છું, કે આખરી નાદની યુસા-ફરીથી તેણીને ઘણો ફાયદો થયો છે. તેણી હમેશા ખુશી દેખાય છે, તોપણ હું કાંઈ વેસાએ ઈછું છું કે તેણી વધારે ખુશ મીઝાજ અને, હું ખાઈ છું કે છેલ્લા અધાર મહીનામાં તે-ણીએ ખમેલાં દીકરાં તેમજ મનનાં દુઃખથી તેણી વધારે વીચારવંત જાતી છે. તે કમનસીબ જવાબ આગમજ હું ધારતી હતી, કે તેણી મારી પીરોળનાં જેવી ખુશ મીઝાજ અને ખોલા દીકરી બનતી હતી, પણ હવે તેમ થતું નહીં બની શકે તેવું હોવાથી તેણીની તનદરોસ્તી તથા જે મુખ હમણાં તેણી ભેગવે છે તે ગાદે ઉપકારી છે. અમેને દરમેલે જાલ તરફથી જુદી બધાં તથા સંતોષ ઉપજાવે તેવાં કાગળો મહે છે, કે જેથી તમે ધારોછો તેમ તેની બેદનની અને મારી તેને ગાદેની કાલજમાં કાંઈ થોડો ઘટાડો થતો નથી. તેનો હાથનો માસ્તર અગાઉનાં કરતાં વધારે સખત છે, પણ અમારો નાદનો સરજન લખે છે કે તેથી તે વધારે ખુશી છે, કારણ કે તેનો માનીતો યઈ પડવામાં વધારે માન છે અને તે મેલવેલું માન તથા પ્યાર જાતની રાખવાને તેનેથી બનતી કેસોસ કરવાને તેને હેઝાવ કીધો છે.

મારાં કુટુંબ વીશે લખતાં મને ભુલી નહીં જવું જોઈએ કે હોમી તેનાં દરેક કાગળમાં તેની માનીતી મહેરીની ખજાર પુછાવાને જાણતો નથી અને જે તેની બેદનો તેનાં સવાલોના જવાબો બરાબર લખતી નથી તો તેઓ માટે ખીજાં કાગ-ળમાં તેની કલમમાંથી નીકળતા સખત ઉપકાઓ લખાઈ આવેલાજ છે. મારી વાહલી દીકરી આવી વાદમારીની ના-હની નીશાનીઓનો શું તું કાંઈ બદલો નહીં લાવી આપશે? હોમી બચપણથી તુંને 'તેની બેદન મેદરી'ને નામે બોલાવતો હતો તે નામ હમણાંજ તેને બદલી નાખ્યું છે, અહાંયાંની સીઝન હજુર શરૂ થઈ નથી. ખુરશેદ ઘણી ખુશીથી તેની રાહ જોય છે. હું ઈછું છું, કે તેણી તે માટે એટલી ખુશાળી જતાવે નહીં. હું જાણતી હતી, કે મારી દીકરીઓનાં ખવાસ એક બીજાથી ઉલટા છે, તોપણ હમણાં હું તેઓમાં જેટલો તકાવત જોઈ-
છું, તેટલો આગળ કદી પણ જોયો નહીં હતો. જે જગા અને

જાન તારાં હમેશાં ઘણાં વાહલાં
દી. મરખંદ.

પીરોળ મરખંદે મેદરી પટેલ પર લખેલું કાગળ.

મારી સૌથી વાહલી મેદરી

મેં તારીપર છેલ્લું લખવાને એક મહીનો-એક આખો મહીનો થઈ ગયો છે અને હજુર સુધી મને તારી તરફની એ લાઈનથી મણી નથી. આ ચુપકીટીવું કારણ શું? હશે. હું તે માટે તુંને થપકો આપતી નથી, કારણ કે જ્યારે હું વીચાર કરું કે કાંઈથી થયું હશે, ત્યારે મને ઘણી ધારતી લાગે છે. મને પણ મારા જેટલાંજ ચીંતાતુર જાન્યા છે, તેથી મેદરપાની કરું અને તેમ જલદી લખજે. ફક્ત એક લાઈનથી લખી મને જણાવજે કે તું સારી પખે છે અને સધલું સમાધાન છે. હું વધારે માગતી નથી; આએ કાગળમાં મને ખીજાં આખરો વીરે લખવા ગમતું નથી, પણ મને મારાં કાગળનો જવાબ મહે સો નહીં હોવાથી મને કાગળ ભરવા માટે તેમ કરવા વગર માલતું નથી, 'વલી જે હું પીઠું છું તેવું કરું' જાન્યું નહીં હોય, તો ફક્ત દબન એક લાઈન કાગળમાં લખવા માટે તું મને થપકો આપશે. મુંબઈ હવે આસ્તે આસ્તે વધારે ગમતું થાય છે. હવે પણ ઘણી સારી છે, પુનેથી ગવરનર પણ ગઈ કા-લના આવ્યા છે અને હવે જલદીથી મુંબઈ ભરાઈ જશે. ખુરશેદ તો ખુબ ખુશીમાં આવી ગઈ છે, કારણ આવતા મહીનાની શરૂઆતમાં સરાહતું કુટુંબ પુનેથી આવનાર છે.

“મા ઘણા સુદર છે અને અમારેથી ઘણા દુર પુરોહિત હોવા સાથે ઘણી મનઃક્રમ કરવાની રાહ મને અજ્ઞાન લાગે છે કે હોવામાં એવું તે શું છે ?” મારી બેઠાને તે એટલી બધી ગમે છે. એ બેઠાની તો તદ્દન સમજ સહતી નથી; હોવામાં એટલી એવો બધી કે નેથી તે મને પોતા તરફ ખેંચી શકે, સાર છે. પણ સધલાને એકજ જાતના લોકો ગમતાં નથી; મારી સહી મને સુખારક્યાદી આપ કે પરકાર્યોની સંગ-કરવાનું અણગમતાંપણું મારામાંથી આરતે આરતે ઓછું જાય છે. મમા અને પપાનાં કેટલાક અતઃક્રમનાં દિસ્તા પોતાં કુટુંબ સાથે ગયે મહીનેથી આપણે લાંબા મલવા આપ્યાં છે. ને સાંજના અંગે ધણાપરો રાજ તેઓની પરણીગત કરવામાં રોકાયેલાં રહીએ છીએ. કેટલાક અંદરથી અને બાહ્યમાં વાતચીત એટલી તો આક્રમક અને હુસીઆરી ભરી છે, તેજસ્ તેઓ દુન્યાથી એટલા બધા તો વાકેફ છે અને જે વાતચીત તેઓ કરે છે તે એટલી તો રમુજ છે—કેટલીક એટલી તો ખુશ થીનજ મસા કરીથી ભરેલી છે—કે આલયકણ પારખવાનાં મારા માનીતા અભવાસમાં હું એકાંતવાસમાં રહી અઠવાડયાંઓમાં નેટલું શીખું તે કરતાં વધારે એક સાંદરમાં શીખું છું. પુરોહિતની ધણી વખાણુ ધાપું છે અને હું કાંઈ વેચાણે તેણી તરફ આકર્ષણમાં નેહો છું; કારણ કે તેણી ખચીજ વધારે સારી દેખાય છે અને ઘેરમાંનાઓનાં કરતાં પારકાઓમાં વધારે ગમતી યથા પડવાની કોશિશ કરે છે. કદાચ મમા મારા આ વીચારને ક્યા વીનાંને કહેશે, પણ હું તેની કાંઈખી. ગતઃ-બધી લખતી નથી. કેટલાંક લોકો ઘેર કરતાં બહાર વધારે ગમતાં ધઈ પડે છે. મને તો હમેશા બરાઈ રહેવા ગમે છે અને એક બધી નાહી છોકરી માફક કાંઈ પુછે તેનોજ જવાબ આપું છું, એટલે કે જે ખીચારાઓ મારી સાથે વાત કરે તેટલા ભક્ષા ખવાસ ધરવનારા હોય છે તેઓ સાંપેજ વાત કરે છું અને આવી રીતે મેં ઘણી મનપસંદ સાંદર પસાર કરી છે. અંદીમાં એક મેઘલાસાદ રોડના માણેકખાઈ છે અને તેવણની બોલવા બાલવાની રીતગત તથા ખીમીઓ તરફની તેવણની વતેલુકે ખરેખર એક મોટાં ખાનદાને શોભાવે ને છે. તેવણ પોતાની બે કુંવારી છોકરીઓ જર અને સુના—તેવણની ખીજ છોકરીઓ તો પરણેલી છે—માટે નેથી રીતે વાત કરે છે, તે ખરેખર અને ધણું મને છે; છોકરીઓ પોતેથી ઘણી મજની છે, તો ને કે તેઓનાં અને મારા વીચાર અજા મલતા યત્ના નથી, પણ ખોરસેદને તેઓ સાથે દહાડે દહાડે ધણું સાંઈ ધતું જાય છે. હમારો એક-ખાણવાલાઓમાં એક મેઘલાસાદ વહાડયાનાં જમનજાઇ છે, તેવણ ખરેખર બધી રીતે ધણાંજ ખુબસુરત છે, પણ ખીજ એકાંતવાસમાં એક મેઘલાસાદ વહાડયાનાં ખુબસુરતીથી ખીમ-એને છક કરી નાખવાને બદલે પોતાનાં ધણીનેજ ખુશી કરવામાં તેવણ પોતાનું સધળું સુખ સમજે છે. તેવણનાં વરખી ધણાં મજનાં અને આવી સરસ બાવડીને લામકાજ

છે. જેણે વર બેઝેરને મારી સાથે ધણું સાંઈ છે અને કા-ઈખી બહાર મેલાવણમાં બપોરેથી તેઓ મહે છે, સારે મારો વખત ઘણે સરસ રીતે પસાર થાય છે. વાહતી મે-હરી, એવણે આપણું પંચગની જેમણું છે અને મારી માફક તેવણને પણ શેઠર કરતાં ગામડાંપર વધારે ભાવ છે. ગઈ કાલે સાંદરે તેવણ સાથે ગાંમડાંઓ વીરે વાત કરતાં હું, મને પોતાને અને મારા ડેઝાવને તદ્દન ભૂલી ગઈ અને ઘણી ઉશકેરાઈ આવી આપણાં પંચગનીની વખાણો તેવણ જાણે મારાં એક બાઈ હોય તેમ ગાવા માંડી; મને તે વખતે એવુંજ લાગ્યું કે એરડામાં ખીજું તે વખતે કાઈ હતુંજ નહી. પણ તેટલામાં મારી મમા તરફ નજર પડી, કે જેવણ મારી તરફ ઈતિમ-રી ભરેલી રીતે ટીકતાં હતો. તેવણની તેવી નજર નેઈ મારા પેટમાં ફાર પડી. તોણણુ થોડા વખતમાં મને લાગ્યું કે મમા મને યપક આપવા કરતાં, એવણે આપવા માંગ-તાં હતાં. બપોરે ખીજે દહાડે સહવારનાં હું તેવણને મહી, અને ગઈ સાંજની સપથી વાત મેં તેવણ સાથે કરી, સારે મારી ખુશલીમાં તેવણે પણ ભાગ લીધો. અને મેં તેવ-ણને થોડું ધણું બીહને પુછ્યું, કે ગઈ સાંજે મેં પેલા વહાડયાનાં મેરવાંનજ સાથે વધારે છુટ્ટી વાત કરી હતી, તેની તેવણ ડરસે ધવાં હતાં કે ? “મેરવાંનજ વહાડયા સાથે એટલીજ છુટ્ટી વાત કરવામાં હું કાંઈ પણ અડચણ નેતી નથી.” તેવણે જવાબ દીધો “પણ તું ને પેલા રોકણાનાં સેરાજ સાથે તેવી રીતે વાત કરતે તો મને નહી ગમતે.”

“હા, પણ મેં કાંઈ તેવણ સાથે તેવી રીતે વાત કરી નહી હતી.” “નહી મારી દોકરી,” તેવણ મારા ઈતિમરી ભરેલા દેખાવ સામે હસીને બોલ્યાં, “પણ ફક્ત મારા બોલેથીજ તું શાંતી આટલી બધી ગમરાઈ જાય છે ?”

“કારણકે,” મેં શરમાઈ જમને જવાબ દીધો, “તેવણ એક કુમારા અંદર છે અને નેટલી છુટ્ટી હું એક પરણેલા માટી-ગ સાથે વાત કરી શકું તેટલીજ છુટ્ટી હું એક કુમારા મા-ટીજ સાથે નહી કરી શકું.”

“અને કાંઈ નહી ?” તેવણે મારી તરફ ટીકી ટીકાને નેઈ-ને કહ્યું.”

વહાલી મેહરી, હું વધારે અને વધારે શ્રમવાવા લાગી, કાર-ણકે એ બાળક વીશેની મારી લાગણી મારાં પોતાનાં માએને પણ જણાવવી અને ધણુ મુશકેલ લાગ્યું, તોણણુ કેટલીક મુશ-કેલીઓથી મેં તેવણને કહ્યું, કે મેં વારંવાર હીલાને બોલતાં સાંભળી હતી, કે બ્યાં ફક્ત પરણેલાજ પુરુષો હોય તે મંડળી-ઓને તેણી ધીક્ષારતી હતી, નેકે તેવી મંડળીઓમાં પણ કાંઈ વેલાએ તેઓની બઈરીઓની અદેખાઈ ઉસકેરવાની કોશિશ કરવામાં થોડીક મનઃક્રમ પડે છે; પણ એ મનઃક્રમ જુવાન કુમારા પુરુષોની મંડળીમાં પડતી મનઃક્રમ આગળ કાંઈજ નથી, કે બપોરે તેણી પોતાના સુદર હસવાં અને મોટી મોટી વાતચીતથી તેઓને પોતાની પાસેના પાસે રાખવામાં દત્તેહ પામે છે અને દરેકને એમ માનવા કે છે, કે તે તેણીનું ધ્યાન બેચાવ તેવી

કેટલી બધી શક્તીઓ ધરાવે છે, બ્યારે ખરેખર તેણી તેઓ-
માંના કોઈની જરાક પણ દરકાર કરતી નથી, “એવું કાંઈથી
કરવા કરતાં તો,” મમાના પગ આગળનાં સ્તુલપર હું બેઠી
હતી સાંધી એકદમ ઉઠી, નહીં અટકાવી શકાય તેવા બુદ્ધિસા-
થી બોલી, “હું હંમેશા સુધી એક જગલમાં જઈને બારાઈ
બેસું” અને જોને હું ચાલતી હોતું તેના મોઢાં તરફ કદી પણ
જોજાં નહીં; મારા મિત્રોની લાગણીઓ સાથે મેં કંઠાડવા કર-
તાં તો હું—હું જાણતી નહીં કે હું શું નહીં ખતું. મમા,”
મેં બોલવાનું ચાલુ રાખ્યું, “મમા, જો તમે કદીથી એક પળ
પણ મને પોતાને બુદ્ધી જતાં જોવો અને એક પણ બોલ
અથવા નીશાનીથી તેવાં મેંડાંની શરૂઆત કરતાં જોવો તો
મને ખરાં એકીનથી કમુલાત આપો, કે તેજ પછે તમે મને
તેમ કરતાં આકાંચરો, તે વીરો મને કહેવાને એક પળ પણ
અમકારો નહીં. મમા મને આજે કમુલાત આપો,” હું ફરીથી
બોલી, કારણકે હું એટલી તો ઉસકેરાઈ ગાપી મને પોતાને
એટલી બધી હદ સુધી બુદ્ધી ગઈ હતી કે બ્યારે હું તે વાત-
ચીતના વીચાર કહેવું સારે મારી પોતાની હીમત માટે મારેથી
અજાણ થયા વીના રહેવાનું નહીં, “બ્યારે મેં” મારા શરૂઆત
હીસાને ખતલાએ સારે તેણી મારી તરફ દસી અને કહેવા
લાગી કે દરેક દેશનેબસ બધરી એવી એકા યલાવે છે અને
હું જો તેવું કાંઈ નહીં કરવાની આશા રાખતી હોતું તો તે
ધણું દસવા જોગ છે. મમા તમે તો મારી પર દસરો નહીં.
અરે જો કદીથી હું એવી ચાલ ચલાવું તો તેના પસતાવા અને
દુઃખમાંથી મને બચાવજો.”

“ખીદ ના, મારી વહાલી અને ઉમદા દીકરી,” તેવણ ધણું
જોસસાથી બોલ્યાં અને મમતાથી મને પોતાનાં પાસાંમાં લીધી.
“તું ને કાંઈ ઈચ્છે છે, તે બધી કમુલાત હું તને આપું છું, આ
ઉમદા લાગણીઓ તથા નીતીની ધારતીને હંમેશ તારા દીલમાં
રહેવા દેજો અને તું ને ઈચ્છે તે કરવાને મને કાંઈ દીવસે
કારણ નહીં મલશે, અરે હું ઈચ્છું કે તારી બેઠન પણ એમજ
ધારતી હોતે!” તેવણ જોમરયું; અને વાહલી મેહરી, ને ઈતિ-
બરી અને લગભગ દુઃખનાં અવાજથી તેવણ છંછા બોલો
બોલ્યાં તે હું કદી પણ બુદ્ધી જવશ નહીં.

“તેણી તેમ ધારેજોન, ધારેજોન, ધારેજોન જોઈજો,” હું
ધણુજ જોસસાથી બોલી, કારણ કે પુરશેદ માટેની તેવણની
ધારતી દુર કરવા હું આજની દુન્યા આપી દેતે. હું ઇચ્છું
કે મારી બેઠનનાં પણ વીચારો કેટલીક બાજબમાં મારીજ
માફક હોતે. મને માનજે, મારી વાહલી મેહરી, કે હું કાંઈ
ખાલી શીશીઆરીથી એમ નથી કેહતી પણ ફક્ત તેણીનાં
પોતાનાં સુખને માટે કહું છું. વાહલી મેહરી, અમારા દેસતે-
માંનાં દરેકનો હેવાલ હું આજે કાગળમાં આપી શકતી નથી,
પણ આરતે આરતે હું તે આપતી જવશ. મેહરચાનજી અને
તેવણનાં ધણીઆણી મારા માનીતા દોસ્તો છે, હું ધણી દલ-
ગીર છું, કે ગયે અઢવાડયે તેઓએ આપેલી એક માહતી
પારદીમાં મમાએ મને જવા દીધી નહીં. બીચારા બદમન-

બાઈએ અમારે ઘેર સુધી આવીને મને લઈ જવાની ધણીબી
બોદસ કાપી, પણ મમાએ પહેલેથી નહીં જવાને હોકમ કા-
પેલા હોવાથી મેં પણ બોદસ કાપીજ નહીં. મમા મને આજે
વરસ મુજબની કાઈથી મોટી પારદીઓમાં મોકલવા ઈચ્છતાં
નથી, ધણુ આપતે વરસે મને તેવણ પોતાની સાથે લઈ
જશે. પીરેશાહ દુબાસ નામનાં એક પારસી છે, તેવણ ધણુજ
દસમુખા છે અને બ્યારેણી આવે છે સારે કાંઈને કાંઈ દસ-
વાની વાત લાવે છે. પણ કુમાર માટીડાઓમાં તો સૌથી
સરસ કેપશર બનાજ છે, કે જેવણ મુજબનાં એક મોટા
રોકમા શાપુરજ બનાજનાં વડા છોકરા થાય છે. તેવણ લોકા-
માં ધણુજ મલી નખ છે, જો કે તેવણ ધણું ખુબસુરત
નથી, તે છતાં તેવણના મોઢાંપર કાંઈ એવું સરસ દસવાનું
છે, કે જે તેવણનાં જિભાં કદ અને અમોરી દેખાવ સાથે ધણું
શોભાવમાન લાગે છે. તેવણ હાઈસ્તાનનાં બાજોમાં
ફરેલા છે અને વેસાત પણ જઈ આવ્યા છે અને ફક્ત કે-
સનને ખાતર નહીં પણ મજાદ આપવા ખાતર પોતાની મુ-
સાફરીનું ખ્યાન લોકા આગમ કરે છે. તેવણ મુખ્ય કરીને
ખેરશેદપર વધારે ધ્યાન આપે છે અને તેની તરફ વધારે
વખાણની નજરથી જોય છે. હું ઈચ્છું છું કે ખેરશેદથી તેવ-
ણથી તેટલીજ ખુશી થાય, પણ તેનામાં પુરતું પાંખી નથી
અને તે તેણીને માટે પુરતો ખુબસુરત નથી એમ બોલી
તેણી હંમેશાં મને ઝીલે છે. તોપણ બ્યારેણી તે તેણી સાથે
વાત કરે છે સારે તેને કીકારતી હોય તેમ નથી દેખાતી પણ
સાખી ખુશી થતી હોય તેવા દેખાવ કરે છે. જો તેણીને જ-
દવે હું હોડ તો હું તેમ નહીં કહું. વહાલી મેહરી, બ્યારે તું
આજે મનોરંજક હેવાલ વાંચે ત્યારે મારા જીવની સાંતી માટે
ખીદક ના રાખતી. મટણીમાં તેઓ અને મમતાં યઈ પડે
છે, પણ હજી સુધી મને એકધી જાણ એવું નથી, મમયું કે
જો જો મને જાંઘીને સાથી થવા પડે તો સુખી થવાની કાંઈથી
આશાથી હું તેને મારો હાથ આપી શકું. આ બધું જોડો
વખત માટે કીક લાગે, પણ એવામાં મારી જાંઘી ચુમરવાને
હું તો ઈચ્છું નહીં. મારી ઈચ્છાએ એટલી મોટી નથી,
ધણીજ નાની છે પણ તે કેવી છે તે હું પોતે પણ હજી સમ-
જી શકતી નથી. એવીજ રીતની લાગણી ને જોને ઘેરના
ખર્ચાંઓ સાથે હું બેસાવું છું, તેઓ તરફ હું ધરાવું છું. તેઓ
મને મમતાં સોખતીઓ છે, પણ તેઓમાંની એક પણ મારી
સૌથી વહાલી મેહરી, તારી જગા પુરી શકશે નહીં. તેઓમાંનાં
એકને પણ હું તારા જેટલી આઠી શક્તી નથી. તેઓને મારા
અટલમનાં દોસ્તો તરીકે હું ગણી શકતી નથી અને તોપણ—
તું ખચીત ધણું અજાણ જેવું ધારશે—હું ઈચ્છું છું કે તેઓ-
માંના કાંઈ એકને ખોરશેદ તેનાં દીલમાંની હીસા શરારની
જગા આપે. તું પુછશે કે હું શા માટે એટલી બધી તેણીની
સાથે છું, મેહરી, અને તે મમતી નથી અને તેમાં હું કુ-
કું. મને કાંઈ ચીજ કહે છે, કે તેણીની સાથેની દોસ્તીથી
મારી બેઠનને સાફ થવાનું નથી; અને તેણી પેદલેથીજ મમતી

ન હતી અને હમણાં હમણાં તે લાગણી વધતી જાય છે. સુત્ર પછી જ્યારે તેણીથી જાને છે સારે અમારી નાની મંડળીમાં ખુદીથી સમોલ થાય છે; તેણી પોતાનું કુંવરપણું આસરે આસરે છોડે છે પણ હજી વધારે ખુશાલ થતી નથી, જાણે કે તેણીની આલ ચલણ પર કાંઈ દાષ રહી ગયો હોય તેમ તેણી હંમેશા મારી તરફ જાય છે અને જેકે મના તથા પપા ખતતોં સુધી તેણી સાથે અગાડ કરતાં વધારે માયાથી વેતે છે, તોપણ કાંઈ વેત્તાએ તેણી મને આંદરથી અસુખી હોય તેમ દેખાય છે. પારકાંએ ફક્ત તેણીને તેણીની ઉમર કરતાં વધારે વી-ચારવંત ધારે છે, કારણકે તેણીનાં પટલા અને નાચુક દેખાવ તથા એકાંત ખવાસને લીધે તેણી છે તે કરતાં વધારે નાની ઉમરની લાગે છે, પણ હું કાંઈ વખતે ધારું કે હું તેણીનાં વેહરાપરથી વધારે વાંચી શકું છું; તેણી હમેશા જાણી શાંત અને ગરીબ છે અને જો તેણીને કાળથી ગીળ મીડવતી હોય તો તેણીનાં મોઢાં પરના રતાસ શીયાળ ખીજ દ્રાઈથી રીતે હું તે પારખી શકતી નથી.

વાદલી મેહરી, મને હમણાં મના સાથે દરવા જવાનું છે અને આજે કાગળ રાત આમજન જવું જોઈયે તેથી હું વધારે લખી શકતી નથી; પણ મારો વીચાર છે કે જ્યાં સુધી તું મારીપર લખે નહીં ત્યાં સુધી દર વાદલીએ કાગળ લખી તુને મીડવ્યા કહે. હવે તો મારી સાથી પાંડલી સહી સાહજી.

શાં તારી ધણી વાદલી પીરેલા.

[સાંધણુ છે.]

THO OLD MAIDS.

એક દેસની કીમત સવા લાખ રૂપિયા— તે કાઠએ જો થાતામાં મોટી કીમત એક પોશાક પાછળ ખરાયી હોય તો તે મીસીસ જેકે નામની એક કોડામતી બાતું છે. આ કોડે મે સવા લાખ રૂપિયા એક દેસ માટે આપ્યો છે, જે આજે મોટીએ બ-રેલા કહે છે.

મોટી મોટી રકમો પોશાક પર ખરવાતી આપણે સાંભળી છે. રસવાની એમકેસનનાં રૂપેરી લગન વેળા જે એટ ‘ખરસેન’ પ્રમ-થાનાં ઉમરાવો તરફથી તેણીને મળા હતી, તે ‘અરખીન’ નામના નાનવખનાં રૂપોને બનાવેલી એક હાટો અને તેની કીમત એક લાખ રૂપિયા જેટલી થઈ હતી. માથાપર પેહડવાની તેપાંચિ વીસે જોલતાં એવું કહે છે કે એક બાતું પેરીસના પ્રદરશણ વેળા એક ફ્રેન્સી બાલમાં માથા પર ઈફ્સ ટાવરના આકારની તેપાં પેહડી આવી હતી, જે એક વાર લાંબી હતી અને તે પર બધે ખસા કીમતી હીરાઓ જડી લીધેલા હતા. મીસીસ જેકે એસવર નામની બાતું વીસે કહે છે કે તેણીએ એક દેસને દેસ પેરીસમાં બનાવ્યો હતો તેની કીમત રૂપ ૫૦૦૦ જેટલી થઈ હતી. પોશાકની બાલમાં જે સાથી હાડા સહી કાઠ થઈ હોય તો તે એમ-પ્રેસ એસફીન, મોટા મેમોલીયનની બાતું હતી. તેણીને વરસ દાડરે રકમ લાખ રૂપિયા જેટલી રકમ મલતી હતી, અને તે સખળી દેસ પર ખરવાવા છતાં બસ થતી ન હતી, અને દરખનાં ચોડા લય બરેલી રકમ વેર વડયા જતા હતા. એવું કહે છે કે કોષ મોશીસ વરસે તેણીનું મન લલચાતું તો તેને મારે ‘મોટે મોટેલી રકમ આપવાને તેણી જુકતી નહીં હતી. પોતાનાં જાણી સહુખાર મારેતો તેણીને જુરસો છોકરી થકી વેર ગયા નહીં હતાં. તેણી મરણ પાંખી ત્યારે દીકરાં જોતાં જોતાં સાલીનને રીજનથી સરપુર દેસ હતાં!

શરકેરયાના લોકો.

રકેરયા ગામ અને લાંબા લોકો વીસે આજ સુધી યોડું જ જાણાયું છે. એ એક ઉગડ જેતી વનાતું ગામડું છે, લાંબા લોકો પોતાનું ચરચાન ધણું ખડું લડાઈપર ચલાવે છે. તેઓના ધણો ખરો વખત કોકેરયન યાને પાહાડી યોરેરવારે સમય લડવામાં જાય છે. એઓમાંનાં દેડ-લાકો મહેમાનદારીમાં ધણું પાછળ છે. શરકેરયાના પાહડોની નીચે નાહનાં ગા-મડાંઓમાં વસે છે. એઓને રશયન લોકો શરકસીસ કરી કહે છે, એ નામ દુરકીઓએ પાહેડું કહેવાય છે.

દુરકીઓ શરકેસપનોને તેઓની લડાયક આલપરથી શર-કસી કરનાર તરીકે કહેતા હતા, જેથી રશયનોએ તેઓને એ નામ આપ્યું.

“શરકેરયાના પોતાનાં બાળકને ઉમરમાં આવતાંજ પહેલાં જાય અને જુખને મારવા શીખવે છે. પછી હથ્થાર કેમ વાપ-ડવા તે અને પછી ગમે એવો પણ મરતાં યોડા હોય તેને કાપુમાં કેમ રાખવો, તે બતાવે છે.”

“શરકેરયાનું નામ વળી લાં આસેપાસે આવેલા પાહડો સાથે પણ સંબંધ રાખે છે. એની ઉત્તરે ‘કુમાન’ અને ‘તી-રેક’ એ બે મોટી નદીઓ આવેલી છે અને પુરું દાગીસ્તાન, પશ્ચીમે કાસે દરયાવ અને દક્ષીણે ઈમીરિય, મીસ્રિયા અને જ્યોરજ્યા આવેલું છે.”

“શરકેરયાનો ઈલાસ નથી,” તેઓની દંતકથાપરથી જ-લ્યાય છે કે કોઈ એ શાહનશાહો (શાહુ અને જહાનુ નામે) એ પોતાનાં જોર અને હીમતથી કોકેરસનાં પાહડી જુતાશ-ઓને જીત્યા અને તેઓપર એકસરખી સરદારી તેમી અને તેઓનાં વશજોને પણ તેની સત્તા આપી.”

“શરકેરયાનો ધરમ બેઝસેસ છે, તેઓ જુતપરસત, મોહ-મેદન અને કીસમીયન ધર્મે પાલે છે. પહેલાં તેઓ જનત જુત પરસતી હતા, પણ પાછળથી દુરકીઓને જોઈ મહોબેદન ધર્મે અખલાર કાપી. તેરજાં વળી જીનેઈસે લાં દેવલે આંધી, તેમાં કાસ, તેમજ વરજન મેરી અને ખીમ સેટોના પુતલા મુક્યાં અને લાં એ ધરમને દેવાને ક્યો. વળી એઓ જુત પરસતી હોવાથી જીવ વનાના પુરજાંઓને માને છે. મોટાં જગજો તેઓનાં મંદીરો કહેવાય છે અને તેમાં એક આડપર કાસ લડકારી લાં બેઝુ આપવાની કીયા કરે છે. તેઓમાં જે કોષ જુકરમ હોય છે, તે આ કીયામાં આવેવાની લઈ પાહ-રીની મરજ સારે છે. તે આડ આગળ હોય રહી પેહલાં કીયા

શર કરે છે. ભોગ તરીકે તેઓ મેદા કે ઘેટાં અથવા બકરાંને લીધે છે અને વાર તેહવારે બલદનો ભોગ આપે છે. એમ દર આઠ દહાડે તેઓ ભોગ આપે છે અને તે જનપરતુ માસ પકાપી તેઓ ખાય છે, તેનું ચામડું પાદરીને ભાગે આવે છે, જ્યારે તેનું છુટું ભોગ તરીકે લાંબ પડે છે. એઓનાં પેગમખરની માતાનું નામ મીરથમ છે, પણ દંતકથાપરથી તેણી વરજન મેરી કરતાં તમામ જુદી જણાય છે. વળી મીરથમને મધમાખી માતા અથવા તો મધમાખીનો અથાવ કરનાર કહે છે, તે એમ કે એ મીરીથમનાં વખતમાં એક વાર બહુજ જોશથી તેણેનાં ઘર્ષ આવ્યું, જ્યારે સઘળાં મધમાખોનો ધાંજી નીકળી ગયો, આનું જોઈ મીરથમે એક મધમાખને પોતાનાં જીભાની ખોંધમાં સાતી બચાવી લીધી અને એ પ્રમાણે આજ સુધી મધમાખોનો વંશ વેળા વધવા પામ્યો, નદીનો મધમાખીઓ અને તેઓનું શરબતી મધ તેજ જમાનામાં નાશ પામતે. તે વખતે શરકેશ્યન લોકોએ મધમાખીઓની આવકુપર શબ્દજાનનો આધાર રાખતા હોવાથી મીરીથમે તેઓને નાશ પામતી આટકાવી હતી એમ પણ કહેવામાં કહે છે.”

“મીરથાજીરીસ, તેઓની માહારથી નેકા સાચમાં ધણો પુરવણું હતો અને તેની રૂપત તે પવન અને મોતજો દતા.”

“તે રૂપીને બાનવાની નીશાની એક પેરનું ઝાડ છે, જે દરેક શરકેશ્યનોનાં ધર બહાર હોય છે, તે પેરના આડને તેઓ તેહવારે દહાડે પુનું છે. શરકેશ્યનોની માસચક્રણ જંગલી હતી, પણ હવે તેઓએ દુરકાઓને પગે ચાલવા માંડ્યું છે. તેઓ હમેશાં પોતાનાં દેશની જોરતો તરફ જાણ સમયતાબરી ચાલ ચલાવે છે, તે જોરતા સુધી કે જો એક શરકેશ્યન ઘોડેસ્વાર પોતાનાં કામસર કહે જતો હોય અને તેને રસ્તામાં એક જાનુ મલી હોય તો તે તુરત ઘોડાપરથી ઉતરી પડી તે જાનુને દરેક માનથી તે ઘોડાપર સ્વાર થવાની જાગજ કરે છે અને જો તે જાનુ ઘોડાપર બેસે છે તો તેણીને જ્યાં સુધી જાનુ હોય છે ત્યાં સુધી તે પિતે પગે ચાલી તેણીને પોહોંચાડી આવે છે.

શરકેશ્યન જોરતો કાંઈ મુસલમાન જોરતોની માફક જમાનામાં રહેતી નથી, તેઓને જેમ ગમે તેમ ફરવાની છુટ છે અને જો છુટ તેઓ ધણી સારી રીતે વાપડે છે. તેણીઓમાંની કેટલીકની ખુબસુરતી હદ વધારી અને જગ આશકાર કહેવાયથી છે તેમાં કાંઈજ શક નથી, પણ કાંઈ દરેક જોરતો તેવી ખુબસુરત હોતી નથી, તેઓ ચંચલ જાહુર અને ખુશ સ્વભાવની હોય છે, તેઓ હમેશાં બાહુર આવીદ મેલવવા ચાહે છે.

એકેરખાનું કાવસજી કાવર.

બવેરીયાના રાજ લુડવીગ બીજાની હંદગીની કથા.

(પ્રથમ અંકની સાંખ્ય પ્ર.)

પ્રકરણ ૪ થું.

કે જોશરવંદી આકાર રીખાકનાં ફરવાળ આગળ રાતનાં એકાંતપણામાં કાંઈક અવાજની રાહ જોતો ધ્યાનથી ઉભો હતો. તરફ સંદેહ લીધુંકણમાં વગર ચોભવે પડતો હતો અને તેના ગાંગાઓએ તે સાંભળનારનાં માથાની ઉપર એક ચલકનું કુંડાકું બનાવ્યું હતું. પણ સાંભળો! તે ધોડાનાં અવાજો, એક સુદર બરફની ગાડી જંગલનાં રસ્તા તરફ ધસતી જાય છે, મસાલની રોશણી બે ચકાતી આંખો ઉપર પડે છે, એક સંદેહ હાથ અધારામાં એક પલસુધી લીસવી, રાતનાં જોશની માફક સુખ ધણ ગયો છે.

રાજ લુડવીગ પદાડોપરની પોતાની અધરાતની મુસાફરી લે છે. એલીઝબેથ તે જીના બારણીને અંદેલીને ઉભી છે અને એકાંત હવામાંથી આવતા ગાંડીના ધોડાના અવાજોનાં પ્રતી-ઉત્તર સાંભળે છે. તેણીનાં મીવારો તેની પછાડોજ જાય છે. હવે તે રીખાકની બરાબર ઉપરજ હોવા નોંધાયે. પણ સાંભળો!—એક ભયંકાર ધડાકો. એલીઝબેથ દીકમુદ ધણ ગધ; દુઃખની એક ભયંકાર ચીચારી તેના હોયોમાંથી નીકળી. જુ નાળોનાં દાખત થવાના રસ્તા ઉપર ખડકની એક બાજુ પરફનાં જોભાથી ધસી પડી તે રસ્તાને બંધ કરી લીધો. હશે? ગાડીને પાછી ફરતી વખતે તે જગા પસાર કરવી પડશે અને તે બીદામણમાં અલંકત જાડા પાણીનાં અખાતમાં ગળકી જશે. ભયંકાર વીમાર! એલીઝબેથે બીજી એક દુઃખની ચીચારી પાડી. અને પોતાનાં ખમમાંપરની લેશની શોલ કાદકી પોતાનાં માથાંપર નાખી, જે રસ્તે તે ગાડી પાછી ફરવી નોંધાયે તે રસ્તા તરફ ધસી ગઈ. રાજ લુડવીગ, તે જગા પર જઈ પુગે તેની અખાજી તે બમને માટે તેને ચેતાવવા નોંધાયે, નહીં તો ચેત અચીતજ જાણું.

આજે લીચાર તેના મગજમાં એકદમ આવ્યો અને તેના પગોને પાંખ આપી; પણ અરે! કેટલો થોડો રસ્તો તેણીએ કાપ્યો છે! તે ભયંકાર કડાકો સાંભળ્યાને જલ્દી કેટલો લાંબો વખત થયો હોય તેમ તેણીને લાગે છે અને તોપણ છેકને સરવાલે! છેકને સરવાલે! તે નાણાં રસ્તા આગળ તેણી આવી પુગી છે.

એલીઝાબેથે જેવું ધારણ હતું તેવુંજ તેણીએ બેઠું; ખાક ક્રો એક કટકો, કે જેનો રસ્તો બન્નેએ હતો, તે નીચે ખીનમાં ધસી પડ્યો હતો. જેવો આંખે બંધકાર બેળખ તેણીએ જોયો, કે તેણી ધુળવા લાગી અને ખોદાનો ઉપકાર માંગ્યો, કે પાઠોનો રસ્તો તેણી બરાબર નાહતી હોવાથી, પણ એવું થાય તેની અગાધ, તે બગાવર બધ પુગવાને તેણી સહતીવાન યદ હતી. રસ્તાની એક વલાણ આવી સાં સુધી તેણી સંભાળથી ઉપર ચઢી. અહીંયાં એક બીજો રસ્તો નીચે ખીનમાં બગાવો હતો, પણ નીચે ઉતરવાની અગાધ એક બીજી વલાણ આવતી હતી, કે બાંધી તે ગાડી ધીમેથી જવી નેધે અને તેથી તે ઠંકનારને તેણીને ચેતવણીના અવાજ સાંભળવાનો વખત મહે. એક ઉઠકા દમ બેઠાની એલીઝાબેથ આસપાસ જોવા લાગી. તેણીને ફેલ્સ આંખે બરફથી ધંકાઇ ગયલા એકાંતપણમાં બંધકાર દુખાદયા વીશે જોવાતાં તદનજ બરે હતો; દરેક મીઠા, ફરના મંબીર ઝાડો સોવાળ બરના કંદનથી ધંકાઇ ગઇ હતી. “પાઠોનાં મધાવાં ઉપર ચંદ્ર દેખાવા લાગ્યો અને એક સેકડમાં તે દેખાવ ફેરવ્યો. રૂપેરી તીરોની માફક તેના કીરણો નીચે પડી, અસકોતો ચલકાત આસપાસ સરગાવવા લાગ્યાં. એક બીજા બંને બચેના ઝાડો બરફથી ધંકાઇ ગયાં હતાં અને તેઓની ડાંબણીમાં ચંદ્રણીમાં હમરો અઢાદેરીની માફક ચલકાત આવતી હતી. જ્યાં સુધી આંખો નેઈ શકે, સાં સુધી પાઠોની શીખરોની શીખરો મંબીર દુખાદયા સાથે ઉભેલી દેખાતી હતી, બધારે તેઓની વચેમાં બંધાઇ ગયલા સરવરનાં મેદાનો અસકાત આવતાં હતાં.”

-કોષ્ટનથી મંબીર બનાવે તેવો આંખે દેખાર હતો. એલીઝાબેથે આંધ્રે આંખો સાથે તેની તરફ દીકવા લાગી અને ભાર પછી એમથી તેમ ફરવાનું ચાર કીજું. કેવો કડો પવન ફૂલો હતો ! તેણીને ફક્ત હમણાંજ તેમ લાગતું હતું. દુઃખથી ધ્રુવને તેણીએ પોતાની રોષ પોતાની આસપાસ વધારે જોયું. અફસોસ ! તે એક ઘણે ગરીબ બચાવ હતો. મીનીટોની મીનીટો પસાર થવા લાગી; તે છોકરી બરફ જેવી થકી યદ ગઇ હતી અને તેણીનાં સાંધાએ સુખ મારી ગયા હતા. જો ફક્ત થોડી મીનીટથી તેણી તે ફરના ઝાડને અધેલીને ઉભી રહે. નહી, તેણીએ થોડી કદરોજ નેધે, કારણ તેની ઉપરજ તેની છંદગી, તેની સદામતીને આધાર છે. પુરાકલ સુરતી તેણીને લાગતી હતી અને યોગલા વગર અદેશી તરીકે ફરવાની સદગા કોરોશો છતાંથી તેણી વધારે અને વધારે થકી થવા લાગી. મીનીટો કલાકોનાં જેટલી ઘાંધી તેણીને લાગતી હતી. એલીઝાબેથ પોતાનાં ઢાંધા જોડી, બોદા પાસે તેના અને પોતાના છવની સલામતી માટેની દુવાઓ માંગતી હતી. જો તેણી થકીથી મરણ પામે તો આંખે ધારતી માટે તેને કોણ ચેતાવશે ! આકસ્મમાંથી એક ખરેખર તારે સરવરમાં આવીને પડ્યો, તે શું તેણીની ઇંગ્લીનાં બવાળની નીશાની હતી? સાંભળો ! ફરથી આવતા.

એક ધીમે અવાજ, નવો છવ એલીઝાબેથનાં દીકરાનાં પેદા થયો હોય તેમ લાગ્યું. વધારે અને વધારે નજીક ધોડોના અવાજે આવતા હતા. બોદાની મેદરવાની માટે તેને ઉપકાર માંગે !—તે તે રાખની ગાડી છે. પોતાની બાકાની સંઘળી રાકતી એકી કરી, તે છોકરીએ યુગ પાડી, “હમા રહેવો !” તે ગાડી ઉભી રહી. થોડા બોધોમાં શું બન્યું હતું તે તેણીએ સમજાવ્યું અને ભારપૂર્ણ બરફમાં બેસી યદ પડી. રાજ હુડગીઝ વમરાટમાં શું બન્યું છે, તે બરાબર સમજાવ્યો વગર ગાડીમાંથી કુદી પડ્યો અને તે બેસી યદ ગયેલી છોકરીને પોતાનાં ફરના દમલામાં લીધી. ઘણી ઝડપથી તેઓ જંગલનો રસ્તો કાપી રીબાકોનો રસ્તો લેતા હતા, બધારે મસાલની રાસણીમાં તેણીને સફેદ ચેકડો વધારે અને વધારે શિકા પડતો જણાતો હતો.

બીજી સહવારે એલીઝાબેથ વધતી જતી તાપમાં બેઠેલાં પડી હતી. તેણીને નજરો બાંધે આંખે આંધ્રો મેદવતને માટે બાંધેના ન હતો; તેણીનું નમજું શરીર તાપમાં બચતું હતું, કે જે તેણીની જુવાન ઇંગ્લીનો નાચુક કોરો ચોરી લેવાની ધમકી આપતું હતું. બે આખાં આંધ્રામાં સુધી તેણી ઇંગ્લી અને પોતાની વચે પડી હતી અને ભાર પછી અજળ જાનના સારો ફેરફાર તેણીમાં જણાયો; તેણીનાં ઝડપથી સારો ફેરફાર થતો હતો અને ઉકળને તેણી ઘણી આતુરતા બતાવતી હતી, જેકે કાકર પોતાનું માથું ધ્રુણવતો હતો, તોથી છેલ્લે સરવાલે તેને દા પાડી હતી.

એલીઝાબેથ ફરીથી એક વખત પોતાનાં નાહના ચીરકામાં બેઠી છે, કે જેને હુડગીઝે એક મંડુણું માલવમાં ફેરવી નાખ્યો છે, કુલો, કુલો દરેક જગ્યાએ, દરેક રંગ અને ચોના, પોતાની મંડુરતા દરેક જુનામાં પાંકરતા હતા—ફક્ત યુશઓ-દાર “રેટ્ટોનોડીસ” જ સાં નહીં હતાં.

હુડગીઝે પોતાનાં બચાવનારનો કેવી રીતે ઉપકાર માંગ્યો તે કોષ્ટનથી જાણ્યું નથી, કારણ તેણીની નજીકમાં તેણીનાં પતલાં સફેદ આંગલાઓ પડકો તે સાં ચુંદણુનકીએ એપરો પડ્યો હોતો.

એલીઝાબેથ અમગી કરતાંથી દમણાં વધારે યુગસુરત લાગતી હતી. તેણી એક બારીની નજીક બેઠી હતી, બધારે રીબાકોની સુરજ પોતાના સંઘળાં ચળકાત સાથે તેના આંખાં પર ચળકાત આપતો હતો. રાજ હુડગીઝ દર રોજ રીબાકાં ચુલાકાત લેતો હતો. થોડાંજ, જેઓ તેની ચુલાકાતો વીરો જાણતા હતા, તેઓ ધારતા હતા કે તેણીની ખબર અંતર રાખવા તેને ખુરતી છડાશા થવી નેધે. પોતાનાં કાંચે મુખી ધારડું હોય, પણ તેણી કાંધીની બોલતી નથી. નાતાકોના દીવસો વધારે અને વધારે નજીક આવતા હતા. જમીન બરફથી તદન ધંકાઇ જઇ, કીમતી અવાદેરીની માફક ચળકાત આપતી હતી. “મીસ્ટરસ ધવ” રીબાકાં એકાંત તોળી પુલીથી પસાર થઇ હતી. સાંભળો બે વજુ ગરીબ છોકરાંએ બારણાં આગળ ઉભા રહી ગીત ગાતાં હતાં. તેઓએ પો-

તાના હાથે ગરમ રાખવાને માટે પોતાનાં ગળાંઓમાં બો-
સીયા હતા, બ્યારે પોતાના પગે ગરમ રાખવાને માટે તેઓ
જમીન સાથે અક્ષાણયા કરતા હતા. તેઓ કેવી રીતે “બર-
વાડ પોતાના ટોળાંની યોશી કરે છે” તેવું ગીત મધુર અને
સાફ સાંદે ગાતાં હતાં.

ઐલીઝબેથનાં મોઢાંપર આજે સાંભળીને સેદન હસતું
પ્રકાશી નીકળ્યું હતું. “કીસ્ટમસ ત્રી” તે એરડામાં ભપકા બ-
રેલી રીતે સમગ્રવેલું હતું. તેની-ડાંખલીઓની નીચે સુંદર
આશ્વપાહન ગોઠાવેલો અને ઘેરા બહુ રંગના છનેરાયન ડુલેલો
ઝુમખો પરેશો હતો.

બોનીઝ પોતાની બેઠનને ઇતેજરીથી તપાસતી હતી, જે-
ણીએ ઘોંસતાં તદન યાત્રી જઈ પોતાનું માથું પુરસીપર
નાખી દીધું હતું. તેણીએ પોતાની શીકર રાજા આગળ કહે-
લી વારંવરીએ કોશેરા કાપી હતી, પણ તે સાંભળતો હતો
નહી, જાણે કોણની ધારતે તેણીની નજદીક હોય એમ બન-
તુંજ તદનજ અશક્ય હોય તેમ તે ધારતો હતો. તેણીએ
ઝાકટર સાથે ખાનગી મસલહત કાપી હતી, જેને તેણીને
કહ્યું હતું કે, પેદસેથીજ ઐલીઝબેથની સારી યવાની આસા
તેને નહી હતી; પણ તેણીનાં યપલાં એકાએક સારા ફેર-
ફારે તેના મતમાં તેને જરા હલુપસુ બનાવેલો હતો.

“બીજી કીસ્ટમસ હવે”, તે મંદી છોકરી એકાએક બોલી,
“હું આજે અજકતા તારાઓમાંથી નીચે તમારી તરફ જો-
વશ અને—”

હુડવીજ, જે “કીસ્ટમસ ત્રી” આગળ બેસી ઐલીઝબેથનાં
મેઢરાની અજબ ખુશસૂરતી તરફ દીકતો હતો, તે જાણે કો-
ણએ તેને માર્યો હોય તેમ કુદકો મારીને ઉભો થયો.

“તું શું બોલી? આપા હાટકી રાજદો મોઢાંવાની તું કેમ
લીમત કરી શકી?” ઐલીઝબેથ પોતાનો હાથ તેના હાંપમાં
મુક્યો, જાણે સુપકાદી તેની માંગતી હોય, અને તેને પોતાની
ખાનુસએ આવવા કહ્યું.

“તું શાને વારતે પોતાને ઈંગે, મારા ઘરત? મને લાગેછે
કે મારા દાહક હવે ગણાઈ ચુકા છે. અને મારી માંગતીની
શરઆતમાંજ હું મોકસ રીતે તે સમજ ગઈ હતી, તેથીજ
આજે બીજાણીપરથી ઉઠવાને મેં માગી લીધું હતું—જેથી
છેલા યોડા કલાકો હું ખુશીમાં પસાર કરું.”

“મારા બોલો! તે શું ખરું છે?” હુડવીજ નીરાસીથી
તેણીની તરફ દીકવા લાગ્યો અને જાણે પરદો તેની આંખો
પરથી ખીસી ગયો હોય તેમ તેને જોયું, કે તેણી ખરેખર
કેટલી નજલી અને શીકા દેખાતી હતી, કેટલી યુરકેલીથી તેણી
દમ લેતી હતી અને કેટલી ઝડપથી તેનાં મોઢાં પર ફેરફાર
થતો હતો. તે બુજવા લાગ્યો. શું એ બનવા જેવું છે કે તે
તેણીને ખોટી દેશે? શું તે માથો બનાવ એટલો નજદીક
આવ્યો છે? લાચારીથી તેને મોનીકા તરફ જોયું; પણ તે-
ણીએ પોતાની આંખો પોતાનાં હાથેથી ધોંધી નાખી હતી,
કાચુ સચાઈતી ખજર તે તેણીને લાંબો વખત ધયા પડી હતી.

ઐલીઝબેથ તદન રાંત હતી. “સાંભલો, તેણી નજલા
અવાજે બોલી, અને હું તમને એક વાત કહું.”

“ધણું વરસની વાત ઉપર એક બદસુરત શાદનદી રહેતી
હતી. તેણી સુખ માંગતી હતી, પણ તે તેને કેટલી મલકું
નહી હતું. તેની સોંપમાં તેણીએ આખી દુનયામાં મુસાફરી
કાપી હતી. કેટલીક વખતે તેણી ધારતી હતી કે તેની સુ-
નેરી પાંખો જરા જરા તેણીને દેખાતી હતી, પણ હમેશાં
તેણી ભુલ કરતી હતી. એક દીવસે, એક ઉડાં જંગલમાં મુ-
સાફરી કરતાં, તેણીને એક ઝાકજી મળી. “તું ક્યાં બપડે?”
તે ઝાકજી પુછ્યું. “હું સુખની શોધમાં ફરું”, તે શાદન-
દીએ જવાબ આપ્યો; એવું સુખ નહી કે જે ધણા માણસોનાં
નસીબમાં હોયછે, પણ ધણું, કાપમ અને માપી નહી શકાય
તું સુખ મને જોઈએ છે” તે છુડી ઝાકજી હસી પડી. “તેની
શું કીમત આપવાને તું રાજ છે?” “મારી ધારા જેથી કઈ
છે તે.” “હીક, તારી કપ્પા પાર પડશે.” તે ઉપરથી તેણીએ
તે શાદનદીને પીવાની એક દવા આપી, જેથી તેણી બર
ઉંધમાં પડી. બ્યારે તેણી જગરત થઈ, ત્યારે તેણીએ જો-
તાને નહી જાનારનાં એક એકાંત છુપડામાં જોઈ. તેણીએ
જાણે કપડાંને પોશાક પેદાશ કાતે, પણ તેણીનું કીસ ખુશ
હતું, અને તેણી આખો દીવસ કામ કરતી અને ગાતી હતી.
એક સાંજે, બ્યારે તેણી નદીમાં પાણી ભરવા ગઈ, ત્યારે
તેણીએ જોયું કે તેણી જીવાન અને ખુશસુરત બની હતી.
એકાએક તેણીએ એક રણશીંગડો અને યોડાઓનાં પગ-
લાંઓનો અવાજ સાંભળ્યો. ફરીને જોતાં, તેણીએ અખીર,
ઉમરાવોની એક ટોલી જોઈ, જેઓની વચમાં સોનેરી બાકતર
પેદાશો એક શાદનદી હતો. જોયા તે શાદનદીએ તેણીને
જોઈ કે, તે પોતાનાં યોડાપરથી કુદી પડ્યો, તેણીનો હાથ
લીધો અને તેણીને પોતાની રાજધાણીમાં લઈ ગયો.

“છવે સરવાલે તેણીને સુખ મલકું” અને તે એટલું તો
હું” અને નહીં માપી શકાય તેવું હતું કે તેણી પોતાનાં
નાટલાં બધાં સુખ માટે ખુશાલીથી ખુશતી હતી. છ મહીનાં
ગયા પછી તેણીને લાગ્યું કે હવે તેણી મરી જશે. તેણીએ
પેલી ખુદી ઝાકજીને મોઢાવા મોઢલી, જેણીએ કહ્યું કે “હું
તુને બચાવી રાકતી નથી—તુને મારી જવુંજ જોઈએ, આખી
જીંદગી સુધી નેટલું સુખ એક માણસને પુરતું ધાય અને
જે ધણું કરીને નાલા બાગમાં વહેતી આપવામાં આવેછે, તે
મેં યોગ્ય વખતને માટે તુને આપું” હતું. હવે બાકી કશું
રહ્યું નથી—તુને તે કીમત આપવીજ જોઈશે! “હું” ખુશીથી
તે આપું”, તેણી બોલી માર નહીં બોલાઈ શકાય તેટલું
સુખ મારી જીંદગીનાં જોએ કાંઈ ધણું એણું ખરીદાયું
નથી. અને ત્યાર પછી તેણી મરી ગઈ.”

તે છોકરી વધતી જતી નજલાઇ સાથે આટલું બોલી; તે-
ણીનાં—છેલા રાજદો મુરકેલીથી સંભારાઈ શકાયા; મોઢતના
જોયા શીકાસ તેણીના મોઢાં પર ફરી વડ્યો, તેણીને દેખાવ
રસતે રસતે બદલાવા લાગ્યો. મોતનાં ફેરેસ્તાની પાંખો તે એ-
કાંત એરડામાં ફરકતી હતી.

એક લાંબી ચુપકાડી પંચરામ, કે જે હુઝવીમે એકાએક માંગી. એલીઝબેથની બાજુએ પડી તેને તેણીને પોતાનાં બેઠ હાથેમાં લઈ કાઢી કાઢી. જુસ્સામાં તેને પોતાનો ઉંડો પ્યાર નહર કાઢ્યો, તેણીને તે કેટલી આહતો હતો, કેટલી ઉડી અસર તેણી તેના પર કરતી હતી, એક બક્ષા ફરેસ્તાની મારક ખરાબ રસ્તામાંથી તેને રોકાણવાયો રસ્તા તેણી કેવી રીતે દેખાડતી હતી, એ સધણું તેને તેણી આગળ કહ્યું. “તું” અને આહો, એલીઝબેથ? ફક્ત એક જ વખત અને એમ કહે, કે એ વીચારથી મારી લાંબી એકાંત અને એકલી હંદગીને સહેજથી દીધારી આપું.”

“મારો દીકરો ઉડાણમાંથી, હુઝવીમ,” તે માંદો છોકરી બોલી, “તે” અને ધણું ઉડ્યું, નદી તાપી રાક્ષસ તેનું સુખ આપ્યું છે. પણ એકલી હંદગી વીરો તું મારી આગળ ના બોલ; અને વચન આપ, કે તું” એક એવી સ્ત્રી શોધશે અને મેલવશે, કે જેણી તારી સુખ દુઃખની ભાગ્યશુ ધણ રહે, તારી વફાદાર ધણીમાંથી અને બવેરિયાની એક ખરી માત બને.”

હુઝવીમે પોતાનું માથું નમવું અને એલીઝબેથ પોતાનો હાથ તેના માથા પર મુકી તેને આશીર્વાદ દીધા, “છેલી સલામી.” તેણી ધીમેથી બોલી, “શ્રોત જેઓને જુદાં પાડે છે તેઓને શ્રોત પાછાં એકાં કરે છે.” ત્યાર પછી તેણીએ તકવા પર પોતાનું માથું નાખી દીધું. મોતીકાએ નદી ખમી રાક્ષામાંથી પોતાનાં હાથો અકાડ્યા; મોતની ચુપકાડી તે એકાંતમાં રાજ કરતી હતી.

બીજાના અંધવા સારે એલીઝબેથની હંદગી નાશ પામી હતી, મોતનો ફરેસ્તા તેણીના પવન આત્મા બોલા સાથ હમેશની ફીકરમસ-તાઈક જીવનવા બેઠસ્તમાં ઉપર લઈ ગયો હતો.

પ્રકરણ પાંચમું.

વરસો પસાર થઈ ગયાં છે; હંદગીનું નજીવ વીટલાય છે અને પાણું છુટ્યું થાય છે. માણસો “તે વગર શોધી કાઢેલા દેશમાં, કે બંધાંથી કાઢીથી સુસાર પાછો ફરતો નથી,” ત્યાં ઉપર નમજે.

મોતીકા વેન રીએક મરણ પામી છે. બવેરિયાનો રાજા ફરીથી તેને કાઢીથી દીવસ જોડે મોહડું મળ્યો હતો નહીં-તેણી તેને જીવંતથી બાવલની ધણી વડે બરેથી યાદ આપતી હતી. તેણી તેની ફરેશાર થતી વૃત્તેક્ષની ધણી કાલજીથી તપાસ રાખતી હતી અને તેણી જોઈ શકતી હતી કે એલીઝબેથનાં મોતે તેનાં દાંતમાં ધણી બચકાર પાલી જગા મુકી હતી; તે બજે તેને મરણ ફરેસ્તા તેનેથી છુટો થયો હોય એમ કહ્યું.

સેંટ બેનનાં તેહવારો ફરીથી આવ્યા છે અને સેંટ મેન-ગાની ઉત્પાદ્યેથી ધુમાડો નીકળતો જણાય છે. —H—નો કાશો વેરાન અને ઉગ્ગ થઈ ગયો છે, તેના મીનારાની ઉપર મોતનો કાશો વાવરો ઉડે છે, જે પોતાનાં ખ્વારા દેશની આસપાસ ટીકવાનેથી મગર દત્તો, તે બચકાર મોત પછી આજે જગે આરામ લે છે.

એકાંતપણું જે તે ધણું શોધતો હતો, તેને પોતાનાં અમર હાથેમાં લે છે સરવાળે તેને લીધો છે. એકાંત મીનારાઓ! જે સાહન્યાઓ, જીવાનીનાં પુખ્ત બાહરમાં તારા આસરે છોડીને ગયા અને તેઓમાંથી એકથી પાછો ફર્યો નથી, રાતનો પવન કાઢીની દેવાલ આસપાસ વીલાય કરે છે; કાંઈ શેકનાંદ અનાજ કરે છે; અને ત્યાર પછી બધું સાંત છે. “સ્વેનસી”ના મોતનો ઉપર ગુમ થતા અવાજો તરે છે, તે રીટ-બોલ્ટ, બાદશાહી કરીની સારંગીમાંથી નીકળે છે. સાંભળો! તે ગુજરી ગયેલા રાજની યાદમાં શેકનાંદ ગીત ગાયે છે—

“The leaves of the forest still rustle in murmuring music;
The lute has hushed the last trill of his carol so hith;
Through twilight so dusky and doleful the peal of the passing bell
Tells of the death of King Conrad the Younger.
Sad are the hearts in fair Germany's wide stretching border;
Many the tears that are shed for the brave spirit gone;
The sunlight and music have passed from the palace resplendent
With the death of King Ludwig the Younger.”

દીનખાં.

તંદરે સ્તી.

તંદરેસ્તીની પુરાણ મપસ કરતી વીના કાંઈની પુરાણી આપણે જીવનમાં ઉઠતી નથી, કે કોઈ કવી પરમમાં પોતાની પુરાણી વરણી રાક્ષો નથી, કે દેલીનની પ્રાચીનમાં અનંત રહી શકતો નથી. એમ છે કે જે તંદરેસ્તીને કહ્યું છે, કે જેના પુર મનોમાનની સમજી કાઢી શકતો નથી.

Armstrong.

દરેસ્તીની સંભાળ ખરું સુખ મેળવવા માટે અવશ્યની છે. “પ્રાદ હમેને તંદરેસ્તી બજો”, એ સંધ્યાની દુવા છે, પણ દેટલાં પોતાં આ આશીરવાદનો બં-આપ કરવાને પ્રયત્ન કરે છે. એવાં લોકોને આરોગ્યતાના કાષ્ટમાં ભરેલા થઈ પડે છે. જીની મોટી ટેવોને પોતાનાં મન ઉપર કાણ રાખી દુર કરવાનું તેમને પસંદ નથી; પણ બ્યારે જીવરત નળનાં બોધાવાલા માનવીઓમાં જુરાં પૂરીલાવા નીપ-નવે છે, સારજ તેઓ સમજે છે, કે તેમની આલસાઈ અને મુખેતરી ઉપજેલાં જુરાં થરીલાગે ઘટતી સંભાળે દુર કર્યાં હોતે. અનુભવ આપણને બતાવે છે, કે આરોગ્યતાનાં નીપજો પ્રમાણે ચાલવું અવશ્યનું છે.

પરેખરો સુખી તેજ છે, કે જે બીજાઓનાં દાખલા ઉપરથી સાવચેત રહેવા શીખે છે. “ગેઝન” જે એકસો આલીસ વર્ષ જીવ્યો હતો, તે પોતાની “તંદરેસ્તી” માં પોતાનાં વાં-ચંનારાઓને શીખામણ દે છે, કે “હું સંધ્યાનાં, જેઓ આ વી-વય વાંચે, તેમને અગર કહું છું, કે તેઓ હવે બાહરનાં ખોરાક અને આચરણ વડે પોતાને જગતી પ્રાણીઓની હલકી સ્થિતિમાં લાખી મેરે નહી. તેઓ શરીર સંધ્યાની વીધા બજે કે ન બજે, તેથી દરેક જગે આ તે તપાસવું જોઈએ, કે તેમને શું હાંબીકાર છે. તંદરેસ્તીમાં વધારે કરે, એવી ઓળખો ઉખેળો કરવો અને અનુભવ જે બીજાને તુકશાન

કારક હોવે, તેમનાથી દુર રહેવું. ખાત્રી રાખજો, કે આ કામદા પ્રમાણે વર્તવાથી તંદરોસ્તીના સારા હીસ્સા તેઓ ધરાવશે અને દયા તથા ડાકટરોની કવચીત્ત ગરજ પડશે.”

એક અસહી વીઢવાનની સલાહ યાદ રાખવા જેમ છે:—

“નીયમતપણથી તમારું માથું ધંડુ રાખો, કસરતથી તમારા પગ ગરમ રાખો, સકારે ઉઠો અને સકારે બીઠાંજો નજીબો અને જે તમે ઠોંગા થવા માગતાં હોવો તો તમારી આંખ ઉપાડી મોંઢ બંધ રાખો.”

“કારદીનક દી સેલીસ” ને ૧૭૮૫ માં પોતાનાં એકસો દસ વર્ષ પુરાં કરી મરણ પામ્યો હતો, તેને બ્યારે પુછવામાં આવ્યું, કે કયા નીયમથી તે પોતાની તંદરોસ્તી જાળવી રાકતો હતો, સારે હમેશાં જવાબ વાળતો કે, “બ્યારે હું જવાબ હતો, સારે જઘરીનાં જઘરી સંજાગ લેવાથી મારી ધરડી વધમાં હું પોતાને જવાબ નેહી છું.”

ડાકટર જોનસન કહે છે, કે “જીવાનીની યુખાઈથી પાછલી છંદગીમાં વચ્ચાતાપ અને સંતાપ આપણને વેઠેલા પડે છે; તંદરોસ્તીની ખેરદારી કરતાં એવી બીજી કાંઈ ખાત્રી નથી, કે જે સામે વધુ ચેતવણી આપવી, એ વધુ શુભદારી હોય. બ્યારે જીવાનીનું લોહી આપણી નીચામાં વહે છે; બ્યારે જીવાનીનો ક્રોધ પોતાના પાણી નેશજાંધ કાપે છે, સારે આપણાં ધ્યાનમાં આવવું સુરકેસ પડે છે, કે દરેક કસાક આપણી શકતીઓને આરતે આરતે નબત્રી બનાવે છે, કે વખતનાં પંજમાં સપડાવાથી આપણી સળળી મામાડી પોતાનું જલ એમણું કરે છે, કે કમ કામતને લીધે આપણી શકતીઓ લઘુતી બન્ય છે.”

છંદગીની મનહ ભોગવવા તેમજ સધળી ફરતે જનના લાવવા માટે તંદરોસ્તીની એટલી તો જરૂર પાત છે, કે જે ફક્ત થોડાં વર્ષની મનહ માટે દુઃખ અને નજવાઈ પોતા ઉપર લાંબી ચુકે છે; તેને ફક્ત પોતાનાં ખરાં સુખનો નાશ કરવા માટેજ નહીં, પણ ખુદરતે સોંપેલી ફરતે જનના નાલાયક બનવા માટે પણ કપકા આપેલો તદ્દન વાળખી છે. જે તેના પ્રલસ કામદાઓના જામ કરે છે, તે પોતે પોતાનું ખુન કરવા જેટલા યુનેદગાર થાય છે.

તેને વખતે હમે કહેવું નેહીએ કે તંદરોસ્તી ઉપર, હદ બહારનું ધ્યાન આપવું, કે આપણી શરીરની સ્થિતિ માટે અસંત કાલજ રાખવી, એ ઉદાપણ બરેલું નથી. એડીસન એક જીવાન ગ્રહસ્થનો દાખલો આપતાં કહે છે, કે તેની કામલ માતાએ પોતાનાં વાહલા બેટાની તંદરોસ્તી ઉપર એટલું તો ધ્યાન આપ્યું હતું, કે બીજી કાંઈની ચીજ માટે તેણીએ તેને ઉછેરોથી કંઈ ન હતો. તેણીએ ઝડપથી થોડી કાઠણું કે, વાંચણ તેની આંખોને ખરાબ કરવું હતું અને લખવાથી તેનું માથું દુઃખવું હતું. એમાં એવાં સાંધણોથી તેણે તંદરોસ્તીનાં મોટા જઠા સીવાય બીજું કશું મેળવ્યું ન હતું અને જે એક માણસની ફરજ ફક્ત તંદરોસ્તી રહેવાની હોય, તો ખરેખર તે જીવાન ગ્રહસ્થનાં જેવો કાંઈની પોતાની સધળી ફરતે જનનાર શખ્સ તે સુલકમાં મળે નહીં.

એમ તો ઘણીક વેળા બને છે, કે ખુદરતી સારી તંદરોસ્તી ધરાવનાર પુરો કાંઈક વેળા આવી પડતી રીકનેસ વેલા પોતાનાં ડાકટર પોતેજ પાપ છે અને હાંણીકારક ઉપાયોથી હમેશાની પીડા પોતા ઉપર લાવી મેલે છે.

“એલેક્ઝાન્ડર જોન” એક પ્રખ્યાત કાર્દાનક જે ૧૫૪૨ માં મરણ પામ્યો હતો; તેણે પોતાની તંદરોસ્તી હદ બાહરી સંજાગ લીધાથી પુગાંડી, નાખી હતી, તેણે જે વગર જરૂરની દવાઓએ પોતાના આંતરદા કેદવાદી નોખ્યા ન હતા, તો તે સારી નીચી પુગતે. હંખર ખરેખરાં જાન અને પુરતી સાવચેતી વિનાં નાશ પામે છે. “ઘણી ચીજો” એક જીવને લખનાર કહે છે કે, આપણાં વાંચવામાં આવે છે, જેને સોથી હંખર દવાઓ મણીએ છીએ, પણ જેઓ તેનો ઉછેર કરે છે, તેઓ વારંવાર પોતાને કળાવસા જેમ છે. કહો કે ગોપા દવાઈને બદલે તેઓ એરે ઉપોગમાં લેશે.

“જુલેન્ડ” પોતાની તંદરોસ્તી જાળવવાનાં ઉપાયો વાલાં પ્રખ્યાત લખાણમાં એક લાંબી ઉમર સુધી છવી શકે એવાં માણસનું વર્ણન નીચે પ્રમાણે આપે છે.

“તેનો બાંધો એક સરખાં ‘પ્રમાણુનો’ અને ઘણી ઉચાઇ નહીં, પણ મેપમ સાઈઝ ધરાવનારો હોય છે, તેનો ચેહરો ઘણો મુરબીદાર હોતો નથી. જીવાનીનાં ઘણાં સ્તારા લાંબી છંદગીની કસાયક નીચાંની કેદવાઈ ચકાપ, તેનાં બાક કાસા કરતાં ખુશ રંગ ઉપર વધારે જાય છે. તેની ચાંમડી ખજખજી હોતી નથી અને હાથો લાંબા હોતા નથી. તેનું પેટ આગળ નીકળી આવેલું હોતું નથી અને તેનાં પગ માંખાં કરતાં જલ વધુ હોય છે; તે લાંબી વખત સુધી દમ ઉપરરાખી શક્યાની તાકાત ધરાવે છે. તેની નાદી ધીમી અને નિયમીત હોય છે.

તેની જીભ અને પાંચણ શક્તી, સરસ હોય છે. ઘટતી હદની ખુશાલી તેને જરૂરની છે. કારણ કે એ તેની જીભને વધારે છે અને મગજને તંદરોસ્ત રાખે છે. ખાંતાનો વખત તેને મનથી એક જાતની ખુશાલી છે. તે ધીમેથી પાપ છે અને તેને ઘણી તરસ હોતી નથી. કદીની સત્તો ન પામે એવી તરસ તંદરોસ્તીમાં બીજાના થવાની ખુશી નીચાંન છે.

ઘણું ફરીતે તે શાંત, મોઝકણું અને ચપલ હોય છે. આવતી કાલ માટેનાં બીન જરૂર વિચારો તે પોતાનાં મનમાંથી હમેશાં દુર કરે છે.”

આપણને કેદવામાં આવે છે, કે અસલનાં વખતમાં માણસો ઘણી લાંબી ઉમર સુધી છવી શકતાં હતાં, પણ હાલનાં વખતમાં ઘણાંજે થોડાં ખુદરતે મેમી આવેલી ઉમર સુધી છવે છે.

સધળું જે આ બાબદ ઉપર લખાણું છે, તે ઉપરથી આપણે કહી શકીએ કે તેઓજ ખરેખરા તંદરોસ્ત છે, જેઓ ખુદરતે પોતાની રસોઈએ કરે છે. સુધ અને તાજ હવાને પોતાનાં દાકતર કરે છે અને જેઓ નિયમીતપણું તથા કસરત સિવાય બીજી કાંઈ દવા નાખતા નથી. આ પ્રમાણે તંદરોસ્તીને ખરેખર મરીઓની સેલત અને તવંમરનાં આશીરવાદ બતાવે છે.

ટીપુ સુલતાન.

પ્રકરણ ૩૧, ચું.

મોડે લશકર આનની રાણણીની મદદથી આંરેથી પણ મક્કમ પગથે આગળ વધ્યું. સુલતાને પોતાના લશકરનું ઉપરીપણું લીધું હતું અને કોઈ વેલાએ તે યોગ્યપર બેસી તો કોઈ વેલા પથે આવી તરેહવાર બોલેલથી પોતાનાં લશકરને ઉત્કરેતો હતો. તેઓની કુચ નબીક આખી રાત વેર ચાલુ રહી, જેની વચમાં તેઓને ધણા જગ્યા પસાર કરવાં પડ્યાં હતાં. વારંવાર સુલતાન તરફ ફરી તેને યુદ્ધતો કે તેઓ રસ્તો ચુકાતો નથી અથા અને આ તેઓની ચડાઈ ફાટતી તો નહીં જાણે. પણ આપણું જવાન જમાદારને રસ્તાની પુરતી માહિતગારી હતી. વળી તેઓ સાથે આવેલા બોમ્બાઓએ પણ સુલતાનની તે યોગ્ય ખાતરી કરી અને સદવારની ઝાંખી રાણણીનાં જે ખડકપર તેઓ હથેલી કરવા માગતા હતાં, તે તેઓની નજર પડ્યાં.

“કાશમખાલી તારી ખાતરી છે કે તે જગ્યા આવે છે?” સુલતાન જે ખડકને મથાણે જવાનાં રસ્તાને જોવા માટે એમ તેમ ફરી ફાટતી કોશિશ કરતો હતો. “તારી ખાતરી છે? જો તું, અખતે ખેડે મૂકે લાચી હશે તો તેના સ્વાદ યોગ્ય વખતમાં તુને ચાખવું પડશે.”

“જો સુલતાન તારાં જોશામની ખાતરી છે, કે તે જગ્યા આવે છે, જરા આપણું લશકરને થોડા વખત દીધા ચોળવા દેવો. હું થોડા માણસને લઇને પેલી બાજુ જોઈ આડિયું. કે ત્યાં દુશ્મનનાં પગલાં દેખાય છે કે નહીં.”

“આલ દુબી તારી સાથે આડિયું અને તેની આસપાસનાં ધણાક સરદારોના કલાવાલા છતાં સુલતાન કાશમની ક્રોડ ગયા. રસ્તાનાં કાંઠપણુ જય સાંમે મળે તેવી બીકથી તેઓ પોતાનાં પગે ચાલતાં લશકરનાં થોડા ભાગને સાથે લઈ ગયા.

પણ તેવું તેઓને કાંઈ પણ રસ્તામાં મળ્યું નહીં. ખડકને મથાણે જવાનો રસ્તો ઝાડોઓથી ઘેરાઈ ગયો હતો અને હાં કોઈ પણ જવાનની નીચાંની જોવામાં આવતી ન હતી. સુલતાનનાં ધરખતવાના કેટલાક જોલાએ તથા હાથમાં તલવાર સાથે કાશમ આંતરેથી પણ ધણીજ સંભાલવી આગળ વધતા હતા. હાં સધલું સુપટીડી ભરેલું હતું સીવાય કે, થોડે થોડે વખતે જગ્યાની ખાંડો અથવા તો ધોરગતી ચીમચારી અથવા તો લુપ સંભાલતી હતી.

અતે તેઓ કાંઈ પણ ખસલ વગર ખડકને મથાણે જઈ પોહતા; હાં જવા પછી કાશમે પોતાનાં ઉપર સહી સલામત પોહવાવી થી સુલતાન તેને કાશમ સાથે ઉકે ઉપર વેર આવવાની હીમત કરી ન હતી. ઉપર કેહવાયું અને પછી ખડકને નાંકે ઉભો રહી નીચેના દેખાવ જોયો. નીચેની તોફાં દરથી ઘંઘાઈ ગમેલી હોવાને લીધે ન્હાના સરોવર જેવી લાગતી હતી. જ્યારે હાં ઉભેલા બીજા બે ત્રણ ખડકો સેદે યાજું જેવા દીસતા હતા. બીજા બાજુ ફરીને જોતાં તેને ઘોડાનાં ચેતાં માલમ પડ્યાં, જેમાંનાં કેટલાક લોક હાથી તો કોષ વળી ઘોડાપર દમામથી સ્વારી કરતા હતા. અને આ દેખાવ જોઈ ખરેખર તે જવાન સીપાહનું થોડી ઉલ્કા આચું હતું. કારણ કે તેનાં સુલતાનનાં લશકરને મોટો ભાગ ખીજુ પસાર કરતો હતો અને તેઓને ઘોડા વખતમાં મથાણે જવાની આશા રાખતો હતો. તેની તાબી બાજુએ પેલી દેવાલ કે જેનો કબજો લેવાને તેઓ આવડા બધા આટુર હતા તે હતી હતી. તેનીવર મેં વજુ ચોખા ખસતા દીવા સીવાય બીજું કાંઈ પણ જોવામાં આવતું હતું નહીં. પણ ઉપસા દીવાએ મરથી માલમ પડતું હતું, કે દુશ્મનેનાં જોલાં ચોખા રાખી હશે.

“પેશખરનાં કાશમ આઈ કહું, કાશમખાલી, કે તારા સોધી કારોએ રસ્તો ખરેખર ધણો સારો છે, સુલતાન કાશમ પાસે આવેલો બોલ્યો. “જો કે તે જરા સાંકડો છે તે છતાં આપણું લશકર થોડા વખતમાં ઉપર આવી પોહીશ. તુને પેલી દેવાલપર કાંઈ પણ હીલચાલ દેખાય છે કે?”

“નહીં મારા મેદરયાન; તેઓ આપણા લશકરને દરવાજા તરફ પહોં નાખેલો જોઈ છેવટાં છે અને એમ કહે છે કે તેઓ ઉપર તેલ બાજુથી હથેલી કરવામાં આવશે.”

હાં, આવી જાનેના પ્રપચ રવાનામાં અમારો બરોબરીએ કાંઈ નથી. હને પોતે જ આગમચ એક વખત એરી ગત કરી. બેલી અને તેના કાફરોને અજરાથી માર્યા હતા અને એજ જાતની હુસ્વારી, જે અલ્લાએ અમને મેદરયાનીની રાહ બહી છે તે અમે બીજા ધણી વખત વાપરી છે.

પોતાની વખાણ, કે જે કરવામાં સુલતાન કરી, પણ કંટાળતો ન હતો, તે કરવાનું તે કાણ જાણે કેટલો વખત વેર ચાલુ રાખતે, તે કહેવું મુશ્કેલ છે. પણ તેટલા વખતમાં દેવાલની દરની બાજુએથી બે બંદૂકના બાર યવાથી તે અચકી ગયો. એક જોણી તેઓનાં માથાંપરથી પસાર થઈ ગઈ, જ્યારે બીજી તેઓની થોડે દુર જમીન પર જઈ પડી.

“હા, હા, પેલા લુચ્ચાઓ હજી જાગરત છે,” કાશમ બોલ્યો. “મારા મેદરયાન શેક હું તમારી પાસથી તમારી લઈ છું કે તમે જ્યાં બાજુથી ઉભા રહેો અને તમારી છઠ્ઠીએ એટલા બધા બંધમાં ના નાખો. તમારાં જોશામ લશકરને જાગર જગાએ લઈ જશે અને આ કાફરોને દોનખના હાંડ મારમાં મોકલવાને શક્તિયાન થશે.

“ઈન્સાહા?” સુલતાન પોતાના આસપાસ જોતાં અમલદોસ્તી અરજ કણુક કરી બોલ્યો, “ઈન્સાહા? આજની

રાત આગમય ઘણાક જાણીઓ મોહતના બલમ દેવને મ-
લ્યા નરો. બધા મારા દેસ્તો ફતેહ તમારીજ છે. અલ્લા-
નું નામ પોકારો અને તમારા દુશ્મનેનું સલ્તાનાશ વાલો.
એટલુંજ વીચારજે, કે તમે તમારા ધર્મ માટે લડો છો અને
તમારો સુલતાન તમારી બહાદુરીના પ્રાક્રમો તરફ નજર નિખરે.”

“અલ્લા યાર? હીન? હીન?” એ મુજબના પોકારો સુ-
લતાનની આસપાસ ઉભેલાં લશકરે પાડ્યા સુલતાનનાં ખીણ-
માંથી પસાર થતાં તથા નીચે મેદાનમાં પડેલાં લશકરે
ઉચ્ચે લીધા.

લશકરના આ પોકારોના જવાબ દુશ્મનોએ સમિતી કેટ-
લીક ગોળીઓ ફેંકીને આપ્યો અને એક પગકારમાં સુલતા-
નનાં લશકરે તેઓમાંના એકને નીચે તખ્તર ખાઈ પડતાં જોયો.

“કાસમ અલ્લી પટેલની પુઠે આવો?” તે બહાદુર જ-
વાન બોલ્યો, કારણ કે તે સર્વેથી પહેલેજાજ ઉભો હતો અને
તેના સીવાય ખીલજોને રસ્તો પણ મક્કમ ન હતો. તેને
પેતાના એક હાથમાં તલવાર લીધી અને બીજી હાથે ધીસ
ધરી, તે નીચાણ તરફ ધસ્યો ગયો, જ્યારે ખીલજ સમ્પા-
બધ માણસો તેની પુઠે ગયાં.

રસ્તો યથો સાંકડો હતો અને ત્રણથી ચાર માણસો એક
વખતે સાંધી ચાલી શકતાં ન હતાં, “આજની જુમખેસ
ઘણી ગરમગરમ થશે.” કાસમ સાથ ગયેલો એક અમલ-
દાર બોલ્યો. વળી આ જગા કાંધ લડવા માટે નથી—એક
સાંકડી દેવાલ. જેની એક બાજુએ ઉડી ચર, જ્યારે બીજી
બાજુએ ભયાનક જંગલ અને સાં જવાનો આટલો બધો
સાંકડો રસ્તો, અલ્લાનાં નામથી કહું છું, કે મને તો એ દર-
સ્ત લાગતું નથી.”

“તું શું હોયકારો છે,” કાસમ તેની તરફ ધીક્ષાર બરેલી
નજર ફેંકીને બોલ્યો; જે તેમજ હોય તો તું પછવાડેજ
કાંચ નહીં જતો. હેઠ પડીને તારી માથું બોલનાર ઉપર?
શું આપણે સુલતાનનું નીમક નથી ખાતા? પેગમખરનાં
નામથી હવે હું ખીલજોને કહું છું કે ચાલો? આપ-
ણે હવે પુરતા છીયો. ખીલજો આપણી પછવાડે આ-
વતાંજ જાય છે અને વળી ખજકનો ઉપયોગ લાગ પણ આ-
પણી લશકરથી બરાબ ગયો છે. “તું જોશે કે હું હીયકારો
નથી.” પેલો અમલદાર બહાર ધસી આવીને બોલ્યો, પણ
તેટલાં ફરીથી બંદુકનો અવાજ સંભળાયો અને પેલો ખી-
ચારો અમલદાર તેનો ભોગ યથ જમીનપર પડ્યો.

પણ આ બનાવથી કાસમ અને તેની સાથના ખીલજ અ-
મલદારો કાંધ પાછક હલ્યા નહીં. હજી તેઓએ “અલ્લા
યાર? અલ્લા યાર?” ના પોકારો મારી આગળ વધવાનું
ચાલુજ રાખ્યું. વળી તેઓથી પાછું ફરાય તેમ પણ ન
હતું, કારણ કે એક બાજુ ધણેજ ઉઠી ખાડો આવેલો
હતો, જ્યારે બીજી બાજુએ ભયાનક જંગલ હતું અને વળી
રસ્તો સાંકડો હોવાથી તથા પછવાડે મોટું લશકર આવતું
હોવાથી તેઓથી પછવાડે ફરાય પણ નહીં. આથી તેઓએ

જે રસ્તો મહે સાંધી દેવાજ તરફ જવાનું ચાલુ રાખ્યું.
તેઓ સામેથી દેવાજનો જવાબ કરનારાઓને હજી જોઈ શ-
ક્યા ન હતા. તો જે કે કોઇ કોઇ વખતે એક બે બંદુકના
ધડાકા, થઈ તેઓમાંનાં એક બે જાણને મોતને દરવાજે પોંદ-
યાડી દેતા હતા. સામે ઝાડીઓથી લરેલાં જંગલને લીધે
સુલતાનનાં દુશ્મનો દીસતા ન હતા અને જેમ જેમ કાસમ
અને તેની પુઠેનાં લશકર આગળ વધતું તેમ તેમ તેઓના
દુશ્મનો પાછલ હલતા હતા, કારણ કે તેઓની સમ્પા હજી
નહીં હોવાને લીધે તેઓ સામે યવાની હીમત કરી શકતા
ન હતા, પણ આસ્તે આસ્તે તેઓની સમ્પા વધતી ગઈ
અને દીવાલ તરફથી મોટા બરાડાના તથા બંદુકના ધડાકાના
સાદષ આવાજ ગયા. હવે સુલતાનનાં લશકરને આગળ
વધતાં દરેક પગલાં માટે જીવપર આવી લડતું પડ્યું. દહા-
રોળી ધણી આગળ વધ્યો હતો અને સુલતાનનાં લશકરનો
મેચો ભાગ આખી રાતની કુખીયા યાદી ગયો હતો અને
હવે સાંજ પોખતું અથવા તો પાછળ હલતું, એ બેજી અશ-
કત હતું.

“જો આપણે એમજ આગળ વધશું, તો દેવાજને દરવાજો
કદી પણ જઈ પુગવાના નથી.” સુલતાન બોલ્યો, “દરવાજો
આપણેથી નજીક ત્રણ કાસ દુર દરી અને હું નહીં ધારતો
કે આપણેથી સાં જવાજ શકાય.” અને આટલું બોલી તેને
પેતાની આસપાસ ઉભેલાંઓ તરફ જોયું.

“અને આપણા માણસોની બધાં યાદી ગયા છે.” કાસમે
કહ્યું. “યા અક્ષા કરીમ?” સુલતાન બોલ્યો, “તું ખી શું હી-
મત દારી જમ છે કાસમ અલ્લી?”

“આદ બનાહ કરે? પેગમખરની પનાહથી ફતેહ તો આ-
પણીજ છે, પણ મારા મેદખાન જેલો, કે આપણી આગળ
પડેલું કામ કેટલું કંટાળા બરેલું છે અને વળી સામેનાં કા-
કરનાં લશકરમાં જેતાં જેતાં વધારોજ થતું જાય છે. જો કે
આપણા ઇસલામી ધર્મનાં યામાને સામે યવા માટે તેઓ
અકેક પછી પેતાનો જીવ ખોટાજ જાય છે તે છતાં આપ-
ણને આગળ વધતાં ધણી મુશ્કેલી નડે છે અને અત્યાર
આગમય આપણામાંનાં ધણેઓએ જાનનો સ્વાદ આપ્યો છે.”

હવે મને એક વીચાર આવે છે, સુલતાન બોલ્યો. “આપ-
ણે દીવાલ એક બાજુથી ભાંગ્યો તો કેમ? તેમ ને યાવ,
તો આપણને મરજી પડે સારે અંદર જવાનો અથવા તો
બહાર આવવાનો પુરતો મોટો રસ્તો મળે.”

“ધણેજ ડહાપણ બરેલો વીચાર? ધણીજ ઉમદા સલાહ,
ફેટું મોટું ડહાપણ?” આવી રીતે તેની આસપાસ ઉભેલાં
બોલી ઉઠ્યા. જ્યારે સુલતાન હજી કાંઈ ખીલે વીચાર કર-
તો હોય તેવી રીતે ઉભો રહ્યો.

“હા” તે થોડો વખત રહીને બોલ્યો, “હા, આ વીચાર
ધણે સારો છે અને યો સીધ,” તે પેતાના એક સમા
તરફ ફરીને બોલ્યો, અમે તુને હોકમ કયે છીએ કે, યોડ
વખતમાં મારો આ વીચાર અમલમાં લાવ. આપણાં પગે

આસનાં લશકરમાંનાં યોગને તારી સાથે લે અને તે બાજુ દારૂગોળો ભરી દેવાલતા યોગ ભાગને ઉઠાડી નાંખ. ની ઉતાવળ કરને! અને મારા હાસ્તો ચલે, આપણુ આગળ વધે, આપણી તલવારો હજુર પેલા કાફરોનાં લોહીથી પુરતી લાલ થઇ નથી અને તેઓ સાંખી બાજુએ આસી આસી વધારે એકઠા થતા જણાય છે.

આપણને યોગ વખતમાં પાછલ ફરવાના રસ્તાની ગરબ પડશે, લશકરમાંનું એક જણુ બોલ્યું, પણ તેઓની ગમે તેવી કોરોશ છતાં તે કોણુ બોલ્યું, ને તેઓને માત્રમ પચ્ચું નહી.

ફરીથી તેઓ મક્કમ ઢગલ કરીને આગળ વધ્યા અને સુલતાન પણ પોતાનાં પગે ચાલતાં લશકરની સાથે ચાલતોજ તેઓની પુરે ગયો અને તેઓ આગળ તરેહવાર વાતો કરી તેઓને ઉશકેસ્તો હતો અને તેઓને જણાવતો હતો, કે જેઓ આ લશકરમાં મારો જશે, તેઓ મેદનમાં ફરે-સ્તાઓની સફરમાં ખીરાજશે અને જેઓ જીવતા રહેશે, તેઓને માન, આપ્ત અને દોલત મળશે. પણ સુલતાન સેલલાઈથી બોઈ રાકતો હતો, કે તેનાં માણસો લોકોને કુસ યથ ગયાં હતાં અને તેઓમાં પેદાતાં. જેટલી દીપત રહી હતી નહી. વળી કલાકોના કલાકોવેર તદનજ પાણી વગર રહેવાથી તેઓનાં કુખમાં વધારો થયો હતો. સાખી બાજુનું પણ સશર વધુજ જવું હતું અને તેઓને એકઠાં થયેલાં માટે પણ મઠા મેદનતં આપવું હતું.

પણ સુલતાન પોતાના સમા રોપને ને દેવાલમાં ગખાર પાડવાનું કામ સોંપી ગયો હતો, તે થયુંજ ધીરથી આગળ હતું. પગે આસનાં લશકરનાં હલકાં માણસો સાથે તેને ઉપલું કામ કરવાનું સોંપેલું હોવાથી સૈયદ પોતાને અપમાન થયેલું ધારતો હતો અને તે સુસ્મામાં તે પોતાના સુલતાનનું કામ બળવવામાં જરા પણ ઉતાવળ ન કરાવતો થા પોતે નદર પણ કરતો ન હતો. માણસો પણ તે કામ બળવવાને પુગતાં ન હતાં અને ખરે જોતાં સુલતાન એનું કામ સોંપી ગયો હતો, કે જે તેનું આપું લશકરથી તેમ કરવા એકઠું ગમે, તેપણ તે પાર ઉતારનું મુશકેલ પડે. તેઓએ કલાક ઉપર મેદનત કયે પછી દેવાલમાંથી યોગક પથરાઓ પસડી કાઢ્યા. પણ તેટલામાં તેઓનાં કામમાં એકદમ ખલજ પડી.

સુલતાનનું આગળ વધેલું લશકર હજી તે અરેબી માઇ લ ગયું નહી. તેટલાં તેઓએ સંજે એક ચોરસ આકારની બંધોડી જગા સખાબંધ દુશમેનેથી ભરેલી નેઈ. સંજિ-વાલાઓના દેખાવ પરથી સુલતાન તથા તેનું લશકર બેઈ રાકતાં હતાં, કે તેઓએ ખરવા તુમક તેઓ સાથે લડવાને ઢગલ કીધેલા હોવા નેઈ.

“હા!” સુલતાન બોલ્યો. “ને હમણું મારી પાસે જરી રોપો હતાં, તો એક ગોડે આ સપલા કાફરોને ઉઠાડી રહે. અવાનાં કશમ ખાઈ કહુંજ કે તેઓ પાસેથી રોપ છે! કે ધારણું કે તેઓમાંથી કોઈ એવો હશે કે જે લશકરનાં દુન-રમાં થોડી ઘણી માદીતગારી પરાવતો હશે.”

“એલા તેઓની માતાઓને હાજરનાં ઉઠા ગારમાં નાખે!” એક પગાજી ધોર અમલદાર બોલ્યો. “તેઓ એવા તે કોણુ છે કે આપણી સામે યાદ રાકશે! મારાં માણસો, ખીલકુલ પણ યાકમાં નથી. અને જે મને હોકમ કરવામાં આવે તો પેલા કાફર જે સાંમેથી આપણી બાજુએ તોપને ગોઠવે છે, તેને પકડી લાઉ.”

“આખીન” સુલતાન ધણુંજ શાંતપણથી બોલ્યો; “હા જ્ય-તારી પોતાનીજ મરજ છે તો જા. કાસમ અલી ઘં દી-યાથી એક દગળું પણ ખીસતોનાં પણ દોવાજ રહેન, કશય યોગ વખતમાં હમણે તારી ગરબ પડશે.”

યોગ વખતમાં પેલા અમલદાર પોતાની ટુકડીને ખરાબર ગોઠવીને દુશમને સામે અજા વાર નાં પેકાર સાથે ધરયો ગયો.

“તેઓ પાસ પુરતો દારૂગોળો લાગતો નથી!” સુલતાન બોલ્યો. “યા ફરદીન! યા નાથર વચી! જે માર લશકર પેલા દુશમનેને ખજી દયાવે તો હું તમે જેવજણુની કખર પર આદર ચલાવીશ. પણ સુલતાન હજી તો ઉપલા બોલો પુરા કરી રહ નહી તેટલાં તેને બેઈ” કે સંમેથી તેઓ બંદુક સમગ્રાવાની કોસેશ કરતા હતા પણ તે સમગ્રી ન હતી.

“યા ફતેહ હો?” કાસમ બ્રુમ પાડી. અને પછી પોતાની બંદુક સમ તે બોલ્યો; “તદાવત તો ધજો મોટો છે પણ ખીરાખીલા” અને એટલું બોલી તેને પોતાની બંદુક ફેડી.

સંજે ઉઠેલા માણસ પોતાની તોપ સમગ્રાવા પાછો દાખ ઉપક્રતો હતો. તેટલાંજ તેને કાસમની તાંકી ગળી લાના. અને તતકાજ તે નીચે પડ્યો.

“જોહને ખાતર જમદોથી મને કોઈ બીજી ભરેલી બંદુક અપો નહી તો કે થયું” મોડું યથ જરો.” કાસમ પોતાની આદપાસના સામારા? સામારા? નાં પેકારો પર કંઈ પણ ધ્યાન આપ્યા વગર બોલ્યો.

અને ખરેખર કાસમનાં કેલવા પ્રખણે મોડુંજ યથ ગયું તેની પેહલી તાંકી ફતેહમદ નેમથી તેઓની આગળ ગયેલી ન્હાની ટુકડીને પોરો આગળ વધારે વધવાને વખત મળ્યો હતો. પણ તે બીજી વખત નેમ તાંકવા બપ તે આગમય તો પેલાઓએ પોતાની તોપના દારૂગોળો સમગ્રાવીની દીશે અને તો સાથ સુલતાનની તેઓ સામે થયા મગેલી ટુકડીની આરથી અરધ ભાગ જખીન દોરત યદને પડ્યો.

“જોહ તેઓને હાજરખમાં ધાર કરે!” સુલતાન કુખ ભરેલે સાદથે બોલ્યો. “એલા તેઓને જહાનખમાં નાખે! મારા માણસોથી ગોઠે છે. યા કખીર! યા અજા કરીમ? તેઓને બચાવ કર?—યા મહામર! કાફરો સામે તેઓને બંચાવ કર?”

પણ સુલતાનનાં આ પાદારોથી તેને કોઈ પણ મદદ આવ્યું નહી. ને ટુકડી તેને લડવા માટે ગોઠવી હતી તેને અમલદાર મળ્યા ગયો અને તેના બાકી રહેલાં માણસોએ એક સોકે રસ્તેથી નાદસવા માડું.

“દીસકાદા!” કાસમે બોલ્યો. “હા! જે હમણા મારી સાથે મારા દેસના ફતેહ એક પચાસજ દયારખંધ માણસો

ખચોડુ રીતે પોશાક પહેડતાં, રીતભાતમાં બેઘાદખ બનતાં, એકલપેટાં, આલસ અને અધર્મી બનતાં શીખવે છે.

મીસીસ સીડનીએ બંન્નને ટેબલ આગળ કેમ ઉભું રહેતું તે શીખવું હતું, પણ હાલની શેઠાણીઓ તે ધણી એસકી, ધણી આગસ્ટ અથવા પોતાના ચાકરોને આગે અપવા બીજી ધરસસારી બાબદો શીખવવાને ધણી અચાનં હોય છે. વારે ધડીએ લોકો કહે છે, કે ચાકરોને શીખવવા એક નીશાળ રખા પવી નેહીયે; પણ બે ચાકરોને શીખવવા એક નીશાળ આપણે કહાડીએ, તે ચાકરો ધણી સારી રીતે કહેશે, કે કંઈ નહીં તેઓની શેઠાણીઓને શીખવવા એક નીશાળ નેહીયે. સારી રીતે ચાકરી કરવા કરતાં, સારી રીતે અમલ ચલાવવાનું વધારે બારી છે. દરેક સ્ત્રી જેણી ધર ચલાવતી હોય, તેણીએ બજારું નેહીયે, કે તેણીએ પોતાના હાથ નીચે ચાકરી રાખેલાં દરેક માણસોની કર્મને શું છે અને ક્યારે અને કેવી રીતે તે બનવતી નેહીયે. જ્યાં સુધી તેણી બજારી નથી, જ્યાં સુધી ખરેખર પોતાનાં ધરની શેઠાણી તેણી કદીખી કહેવાશે નહીં. જેમ દરેક બીજી બાબદોમાં તેમજ આગે બાબદોમાંથી માત્રમ પરશે, કે દરેક સ્ત્રીની માહિતી આપણને નેહીયે બનાવે છે; અને તે ચાકર જેણી પોતાનું કામ બરાબર સમજે છે, તે ધણું જલદીથી શોધી કહાડશે, કે તેણીની શેઠાણીમાં તે કામની સહમજ છે કે નહીં અને જ્યારે તેણી પોતાની શેઠાણીને અચાનં નેશે, હારે એક રીતે પોતેજ શેઠાણી બનશે.

શેઠાણી (ત્વી) આવેથી ચાકરીઓ—“તમારી છેલ્લી જગા તમે કાંઈ છોડી?” ચાકરી—“બાઈ, તમે તેા ધણું ખટપટખોરાં છો, મેં તમને તેા નહીં પુછ્યું, કે તમારી રાંધવાવાલી શું કામ જતી રહી.” આગે શેઠાણીઓને વગર શકે ધણું નાપસંદ લાગશે, પણ હવે તેા તેઓએ માનવું નેહીયે કે ચાકરો કાંઈ સાંચા નથી, કે તમે જેમ ચલાવો તેમ ચાલે અને જેમ શેઠો શેઠાણીઓ ચાકરો કેના છે, તે જાણવા મગે છે, તેમ તેઓની તેઓના શેઠો અને શેઠાણીઓ કેવાં છે, તે જાણવાની જરૂર નેય છે.

બંન્નને નીતીની કેળવણી સીડની સ્મીક પોતે આપતો હતો. ખચીતજ, ધરનો વડો તે તેનાં ધરનો ખરો ધર્મેયુરુષી કહેવાય. થોડી ખરી કાલજ અને દીઘસેજ લાંબી વાચજીઓ અને બાપજો કરતાં વધારે અસર કરે છે. પણ બે ધર્મ અને નીતીની કેળવણી ધર્મેયુરીમાંથી શીખવી નહીં રાકાય, તેા ધરનાં દરેક માણસોના દાખલાઓ બંન્નના જેવાંઓને નીતીવાન બનાવે છે, નહીં તે બગાડે છે. તેણી તે જીવાન બાન્નુઓની દરેક નક્કલ કરશે અને તેઓ તરફનાં ઉતેજબુનાં એકપ્રી શબ્દની કદર યુજશે. બે તેઓ જલદી ઉઠશે, તેા તેણીથી તેમજ કરશે; બે તેઓ નીધમસર ચાકરનારાં હશે, તેા તેણીથી તેવીજ રીતે ચાકરો; નાની યીએમાંથી તેઓ બે પ્રમાણીકપણું બતાવશે, તેા તેણીની તેવીજ રીતે. જીવાન બાન્નુઓ જાણતાં નહીં, કે તેઓના પોશાક અને રીતભાતની તેઓના ચાકરો કેટલી હદ સુધી નક્કલ કરે છે અને આટલું

તોા કહેવું સાચ્યજ છે, કે ચાકરો તેઓની શેઠ શેઠાણી જેવા બને છે. તેથી તેઓએ પોતા કરતાં ઉતરતી પદવીની છોકરીઓને અદખ અને મધ્યાધી વર્તવા શીખવવું નેહીયે. તેઓએ તેણીઓને પોતાના દોસ્ત બનાવવાની કોશિશ કરવી નેહીયે અને તેઓના વીસવાસ મેળવવો નેહીયે, કે જ્યાં પોતાની નાની મુશકેડીઓ અને દુઝીયા તેઓ તમને કદી શકે અને તમારી દુશ્મયારી અને કેળવણીથી તમે તેઓને મદદ કરી શકો. અહીંયાં હારે છોકરીઓ તમારા બાવાનાં ધરના ઉજ્જરની બહાર જવા વગર એક ધણું ઉપયોગી અને પવીત્ર કામ તમે જાનવી શકશો. બંન્નના જેવી છોકરીઓને સારી રીતે ચાકરી કરતાં શીખવે અને હાર પછી સારી ધણીયાંણીઓ અને સારી માતાઓ બનતાં શીખવે અને કીમત નહીં ધઈ શકે તેવું બેઠાવું અને માણસ માટેનું કામ તમે જાનવેલું કહેવાશે.

મેં એક વખત “ધર છોડી જાય છે” ના એક સુંદર ચીતાર જોયો. એક બઢી અને નમ્ર છોકરી, જેણી સાથે લાંબી યુગસુરતથી હતી, તેણીને પેહેલીજ વખત ચાકરીને માટે પોતાનું બાપીકું ધર છોડી જતાં એક ચીતારાએ ચીતારી હતી. તે છોકરી યુદ્ધમાં બારણાં આગળ ઉભી રહી, તેણીની માતાનાં છુટાં પડતી વખતના ચારીરવાદના શબ્દો સાંભળતી હતી, જ્યારે તેણીના છુટા પ્રમાણીક બપાવો અને તેણીની એન છેલ્લી સલામ કરવા માટે દમગીરી જરૂરના મેહરા સાથે તેણીની તરફ ભેગતાં હતાં. કહાય તે સારી ગાંઠડીની છોકરીના જવાથી તે સંપીકાં કુટુંબમાં શું ફેરફાર ધરશે, તેનાં તેઓ વીચારમાં હશે; જ્યારે આપણને તે છોકરીને લઈ જવા માટેના ઉમેશો ખટારો અને તેણીઓનાં વડાલાઓનાં આંકિ ભરેલા મેહરાઓ રોજના બનતા બનાવેતી દમગીરી ભરેલી માદ આપતાં હતાં. તેણીની ભવિષ્યની શેઠાણી બે તે છોકરીનાં મામાપના શીકરમંદ મેહરા નેય અને તેણી સુખી અને સદગુણી નીવડે, જોઈ પ્રાર્થના કરતી વખતે તેઓને કેટલું લાગવું હશે, તેના બે એક વજબારથી તેણી વીચાર કરે, તેા તે ગરીબ છોકરીની વધારે વીચારવત સંભાળ તેણી લીધા વગર રહે નહીં અને તેણીના વીસવાસ મેલવી સલામત રસ્તો તેણીને બતાવવાનો દેઝાબ કરે.

કદાચ આમારાં કેટલાંક વાંચનારાઓને સીડની સ્મીકનાં જ્તાંતમાં બંન્નને માટે વધારે શું જાણવેલું છે, તે જાણવા મગશે. તેણીની છંદગીનો હેવાલ નીચે મુજબ છે.

“બંન્ન ધણી જેસવર અને મજબૂત બાંધાની હતી; તેણીનું ખર્ડ નામ રચલ માસ્તરમેન કરીને હતું અને તેણીનું કામ ટેબલ આગળ ઉભું રહેવાનું, સદવારનાં ગરમ પાણી લઈ આપવાનું અને એવીજ રીતે બીજાં ઉપર તપકેનાં કામો કરવાનું હતું. થોડો વખત પછી બંન્ન રાંધવાનાં કામ પર રહી અને પછી કોચમેન સાથ પરણી. તેણીના છેલ્લા દીવસે થોડાંમં પડસર થયા હતા અને લાંબા તેણી ઘણો લાંબો વખત થયાં મરી ગઈ હતી.” જ્યારે બંન્નને રાંધવાની જગા પર રાંધવામાં આવી, હારે તેણીની ખાલી પડેલી જગા ઉપર એક

બીજી છોકરીને લાવવામાં આવી હતી. બે વરસની વાત ઉપર થોડું નમ્મદીક બુદ્ધી હામતમાં તેણી રહેતી હતી અને સીડની રમીકમાં માથાલુ કામે અને ચુલોનું તારીફ લાવક બ્યાન કરતી હતી.

કેનન ઈંગ્લેસની એક બીબી માથાલુ અને વીચારવંત રોક હતો. "મને કહેવા દેવો," તેની છોકરી લખે છે કે, "એવર-સલી રેક્ટરીનાં અમારાં જુનાં ઘરમાં અમુને મદદ કરનારાં-એને અમારી તરફથી મદદ કરવા કેવી રીતે શીખવવામાં આવતું હતું. અનખતો, અમારાં ઘરમાં કે ભાંઈ દરેક જણો કામે વસેગમાં રહેતાં હતાં, ભાંઈ ચાકરોને કાંઈ ઝાઝી મદદ અમે કરી શકતાં હતાં નહીં. પણ આતવારનો દીવસ આવતો હતો, કે જ્યારે છોકરોએને છુટી મક્તલી હતી, સારે તે દહાડે આપણને મદદ કરનારે બની શકે તેટલી આશાયસ આપવી ભેળે, એમ અમુને શીખવવામાં આવ્યું હતું. સહવારના તે દીવસે હાંમેશના કરતાં નાસ્તો સમ્રાર થતો હતો. જ્યારે અમે નાસ્તો કરતાં હતાં, સારે અમારી ચાકરડીઓ નાહવાનાં તપો ખાલી કરતી હતી, કારણ કે હમે છોકરોએને ઉચકવાને ધણું ભારી હતાં. જેવો નાસ્તો પુરો થતો, કે હમે હમારાં ઓરડામાં થોડી જતાં અને બીજાણું સરખાં કરી હમારાં સંધ-લાં કમણીયા ધડી કરી પીછાં કરતાં એમરડાપાંની સવ-લી ચીમે તુણી સાફ કરીને બરાબર મોકવતાં હતાં. સારપછી હમે ખાવાનાં ઓરડામાં જતાં, ભાંઈ ખાવાને માટે ટેબલ હમે બીજાવતાં; અને હું ખાતરીથી કહેવું, કે ધણું સારા બટલરો હમે ખતાં હતાં. હમારી ચાકરડીઓ તેટલા વખતમાં હમારી સાથે અગધાર વાગે દેવસમાં જવા સાથે પોતાનાં કાપી સારાં કપડામાં તૈયાર થતી હતી. આતવારને ફાહડે એક વાગતામાં હમારું જમવાનું થતું હતું, એક વાગા પછી કાંઈથી રખાતું નહીં, કારણ હમારું રાતનું ખાવાનું તો થઈજ આવતું હતું. બપોરનાં અને રાતનાં ખાવાની વખતે ચાકરડીઓને મોકલી દેવામાં આવતી હતી અને હમેજ ટેબલ આગળ ઉભાં રહે-તાં હતાં. હું યાદ કહેવું સારે મને હસતું આવે છે, કે જાહફર સોલજરો અને શીપેસા ખાલુસો એજો હમારાં જુનાં ઘરમાં આતવારને દીવસ ચુલરવા આવતા હતા, તેઓ કેટલા અન-સાયસ એહરા સાથે એક બીજા તરફ ભેટા હતા. ઘરની છોકરીઓ ખાનાંની વખતે તેઓની મેનીજ કરવા ટેબલ આ-ગળ ઉભી રહે તેથી તેઓને ધણી સારમ ઉપજતી હતી! પોતાની ખાધેથી રક્ષાથી પોતેજ ઉચકવાની તેઓ હોમલેટો કરતા હતા, પણ જ્યારે હમારાં બાપ કહેતા હતા, કે "એ તો ધરનો રહેયોજ છે" સારે મને મોકલે તેઓ તામે થતા હતા. આએ પ્રમાણે, હમે હમારા પ્રમાણીક અને માનીતા નોકરો જેઓ પોતાની છાંદગી હમુને મદદ આપવામાં ચુલરવા હતા, તેઓને ઉપયોગી ધર્મ પડતાં હતાં. હમે કાંઈ ધણું નહીં કરતાં હતા, પણ તેથી તેઓને આતવારનો આપો દીવસ ધણી કુ-રસદ મક્તલી હતી."

વખણાયેલો અર્થ એક એસ્ટરડીક પોતાના વીલમાં, પોતાનાં ઘરના દરેક નોકરોને બે વરસનાં પગાર નેટલું

નાણું આપી ગયો હતો, જેઓને વીશે તેને નીચલા ભોસામાં લખ્યું હતું કે "મારા કમનસીબ દોસ્તો, એકજ વંશનાં, પણ ફક્ત નસીબેજ ઉતરતાં." બે શેક શેકણીઓ પોતાનાં નોકરોને પોતાથી "ફક્ત નસીબેજ ઉતરતાં" મણું, કે જે ખરે-ખરી સચાઇ છે, તો આએ મુરકેત બાપદેના નમ્મદીકી પુત્રારો યાવ.

એ કે હમે અતરે દેખાડવાની કોશિસ કીધી છે, કે શેક-ણીઓનેથી પોતાની ફરતે અખવાની છે, તે છતાં હમુને કલા વગર ચાલતું નથી, કે આએજ શેકણીઓની આપણને દયાળી આવે છે, કારણ ચાકરો કાંઈ હમેશાં સારાજ મક્તલી નથી, એ કે આપણે કાલીઠમની માફક એટલું મજબુતીથી તો નહીં કહીશું, કે તેઓ માણસાઇ ઓલાદનાં દુશમનો છે. ધર અવા-વનારાઓ કારણ વગર ફરવાદ કરતાં નથી, કે હાજનાં નોકરો બમાડ ધણો કરે છે, પોતાનાં કામમાં ધણું બેદરકાર રહે છે અને પોતાનાં કામમાં સહેજથી કામજી રાખતાં નથી. પણ અસસ સવસા સારા ચાકરો મક્તલી હતા અને હાસ તેવા નથી મક્તલી એ વીચાર ખોટો છે. સર પોતર રેક્ટરનાં વખતમાંથી ચાકરો ધણો બમાડ કરતાં હોવા ભેળે, કારણ આપણને કહેવામાં આવ્યું છે, કે તેના ઘરની રાંધણીમાં એક પાટણું મારવામાં આવ્યું હતું, જેની ઉપર લખ્યું હતું, કે "કાંઈથી ચીમતો બમાડ કરવો નહીં."

વેરડ શેલેર કીમે એક દીવસે પોતાની એ ચાકરડીઓને બેસવાનો ઓરડો સાફ કરવા માટે માંહેમાડે મારામારી કરતાં સાંમભાં, બેકજણું કહેતાં હતાં, કે તે કાંઈ તેમનું કામ નહીં હતું. તે બેકને કાંઈ જાહફરનાં કામસર મોકલી તે ચકરમ પા-દરીએ પોતાનાં હાથમાં ઝાડું લીધી અને જ્યારે તે ચાકર-ડીઓ પાછી ફરી સારે તેઓએ તેને તે કામમાં શેકણે ભેડ, આવું હલકું કામ કરવા માટે તેને ઠપકો આપ્યો. "નાં નાં" તેવણુ બોલ્યા, "પેગી, એ કાંઈ તારું કામ નથી; અને જન એ કાંઈ તારું નથી; સારે હું ધાઈય, કે તે મા-ફ હોતું ભેળે; અને એમ ભેલી તેવણુ પોતાનાં કામપર પાછા મકીયા.

શેકણી (નવી ચાકરડીને): "હમે ધણું ખર્ચે ખાંડ વાગે નાસ્તો ખાધે છે." નવી ચાકરડી: વાંડે જાફ, પણ હું એ ટેબલ આગળ આવું નહીં, તો તમે કાંઈ મારે વાસ્તે થો-ભનાં નાં." શેકણી (જીનનસાર ચાકરડીને): "હું સાંજે નાટ-કમાં જવાની છું, તેથી ધર આપનાં અને કલાય મોકું થશે." ચાકરડી: "જાહફર, તમુને મારૂં માંગવાની કહી અગત નથી."

આએ ફકરાઓ એક અમેરીકન ન્યુસપેપરમાંથી ઉતારી લીધા છે અને દેખાડી આપે છે, કે કેટલી હદ સુધીનો જુઝમ તે દેશમાં ચાકરો કરે છે. આપણી તરફ એટલી હદ સુધીની ખરાબી વધી નથી, પણ આસ્તે આસ્તે રસ્તો તો તેવાજ લેવાય છે.

એક કુલને માટે.

પ્રકરણ ૧ લું.

લેરવીલના કાઉન્ટે હમણાંજ પોતાની એક પુત્રી મેરી ચોલ્ડને, કરચુએતનાં મારકનીસને લગનમાં આપી છે, કે જે એક અસલી મોટા ખાનદાનના નણીસ છે.

લગનની કીયા પુત્રી યર્થ અને દેવલાનાં દરવાજા પુણા મુકનામાં આવ્યા, જેથી અંદરનો પુલનો તથા જ્વોત્તોનો સજુગાર પુર બાહરમાં દીસતો હતો. તોરણ બધેલા બારણામાં તે જુવાન બેઠું

આવ્યું, જ્યારે ધાંટ ખુલાલીથી વાગવા લાગ્યા. બધી પુરતજ આનંદ દીસતી હતી, કારણ કે કુલોના મધુર પત્રસાત હવામાં પથરાયેલો હતો; જંગલી પક્ષીઓ ખુશીથી ગાયજી ગાતાં હતાં, જ્યારે વર અને કન્યાનાં કપાલપર મુરજના કારણે એક ચોલ ચક્રનાં આકારમાં પડતાં હતાં. તેણીના દેખાવ બહુ ખુશરુ અને મનમોહન હતો અને તે વેશના સંદેહ પોશાકમાં જાણે આસમાનપરથી એક ફરેસતો ઉતરી આવ્યો હોય એવી તેણી લાગતી હતી અને તે ઉમદા અને બાહદુર વરરાજા પોતાનાં હાથપર અટલતી મુંદર છોકરી તરફ બહુ મમતાથી જોતો હતો.

ગામડાનાં બધા લોકો નવા પોશાકનો સજુગાર કરી બાહર આવ્યાં હતાં અને તે પરજીલાં જોડાંને ખુશલીના અવાજથી વધાવી લેતાં હતાં. લાંબો વખત ટપેલ ચોલડાં કન્યા લાંબો વખત ટપેલાં ખુદા આવણી મધુર ખાનુને સન્માન રાખે! લાંબો વખત ટપેલા મારકવીસ! એવી રીતે તેઓ બોલતાં હતાં.

કહેરવીલનું દેવલ એક નાની ટકડીપર બાંધવામાં આવ્યું હતું, કે બધાં એક ઉભા સ્થોપનાવા રસ્તાપર યર્થ તે જગ્યાપર જવાનું હતું. પૈસાદાર કે ગરીબ, ઉમરાવો કે મજુરો દરેકને દેવલમાં તે રસ્તેથીજ જવું પડતું હતું. લગનનું સાહજણ, મુનેરી અને રેશમી અને મખમલી પોશાકમાં ઝકઝક યવં અને પછવાડે ગાંમડાનાં લોકોનાં તોલેતોલાં સાચે જ્યાં ગાડીઓ ઉભી હતી ત્યાં ચાલવા માંડ્યું; અને વરરાજાએ લોકોનો આવો જુલસો, તેમજ પોતાની બાપડી માટે તેઓનું બાપડું હેત તેઓ તેણીને કહ્યું. “જો ડીયર તું આ લોકોને કટલી બધી વાહલી છે, તેઓ તુંને કદી જુલી જશે નહીં. હું ખીંહ્ય કે તેઓનાં સારા ફરેસતાને હું ચોરી જાવુંય તેથી મારી તરફ કરદો દોલો એ લોક રાખશે.”

તે કન્યા હસી અને પોતાની મધુર આંખો તેની તરફ ફેરવી અને પછી પોતાનાં બાપ તરફ ફેરવી બોલી.

“આને ઘાઠો ધણે ખુશનુંમાં છે, આપણે ચાલતાં ઘેર જઈએ?”

“હા દીકરી, જેમ તારી મરજી” તે પોતાનું બચ્ચું કે જે નેથી હવે છુંડ પડવાનું હતું, તેને રાજ રાખવાની એવી રક મલવાથી પોતે ધણે ખુશી થઈ ગોલ્યો. આથી તે પરજીલું બેઠું તેમજ બીજા જુવાન માણસો ચાલતાં કહેરવીલનાં મેહલમાં જવા નીકળ્યાં, જ્યારે બીજા જુદા અને નાતવાની ગાડીમાં બેસી લાં ગયાં.

ચોલડ પોતાનાં ધણીનાં હાથપર અટલી વારંવાર ગરીબ લોકમાં છુંડાં આગળ ઉભી રહેતી, કે જે માંહેનાં જુદા પુરો અને સ્ત્રીઓ જેઓ બાહર નીકળવાને અસ્કત હતા તેઓ દરવાજા આગળથી કન્યાને પસાર થઈ જતાં જોવા માટે ઉભા હતા. દરેકને વાસ્તે તેણી અટકો સારો ચોલ બોલતી અને દરેકને સન્માન કરતી જ્યારે ધણીકું ખુશતા હોયો અને નમ્રતા છતાં અવાજને તેણીને આસીરવાદ દેતાં સંભળાતા હતા.

આ રંગીનું સાહજણ એક સાંકડા રસ્તાની ગલી આગળ આવ્યું અને એકેદમ ઉભુ રહી ગયું કારણ કે સમિતી કોઈની પામદસ્ત આવતી હતી. તે કોઈ ધણીજ ગરીબની હતી; જે જુવાન સ્ત્રીની લાસ ઉપર ઘણું કપડું નાખ્યું હતું, તેણી ઉપર એક પછી પુલની કલી વતીક જોવામાં આવતી નહીં હતી. આ કોરીનની પછવાડે એક ધણે હાલદવાલ પોશાકનો માણસ, ધોમેથી માથું નીચે કરી અને મોઢાંપર હાથ ધોંકી દુઃખ અને નીરાસીમાં એકલો ચાલતો હતો. કહેરવીલનું લગનનું સાહજણ જોઈ કોરીન ઉચકનારાઓ ઉભા રહી ગયા અને રસ્તાની બાજુએથી ખસી જતે પછી તે વીલાપ કરનાર શખસે પોતાનું માથું ઉચક્યું અને તે મુખી તોલાં તરફ યુસ્સાથી જોયું, કે જેઓ પોતાનાં ચલકતાં કપડાં અને હસ્તાં મોહકાથી જાણે તેને અપમાન કરતાં હોય એવું લાગતું હતું.

“ચલાવ” તેને બોખસ અવાજે જાણે તે સુંદર ઉમરાવ અને ખાનુએ પોતાનાં પગ તલે કચડી નાંખવા માગતો હોય તેમ તે માણસેને હુકમ કર્યો, પછી તે માણસે ખરવાં નહીં. આથી કાઉન્ટ આગળ આવ્યો અને ગંભીરતાથી બોલ્યો, “મરજી પાંચેલાને માન આપો દોસ્તા! પછવાડે હડો અને પામદસ્તને પસાર થવા દેવો.”

તરતજ તેનું કહ્યું દરેકે કર્યું અને તે પામદસ્ત બપકા બરેલા સજુગારવાલા લોકો આગળથી પસાર થઈ ગઈ, કે જેઓએ ધણું માનથી ટોપી ઉતારી તેને માટે જગા કરી હતી. જેવી તે પામદસ્ત કન્યા આગળથી પસાર થઈ, કે તે કાલાં કપડાં નીચે પડેલી જુવાન સ્ત્રી માટે તેની છાતીમાં દયા આવી અને પોતાનાં હાથ માંહેલા તુરામોથી એક કુલની કઠી કાઢી તે કોરીનની ઉપર આસ્તેથી મેલી, પેલા કરડા શખસે આ બધું જોયું અને તેનો દેખાવ લગાર નરમ થયો અને પછી પોતાનું મોહડું ઢાંકી દયકાં ખાવા લાગ્યો.

“એ કાણ શખસ?” કાઉન્ટ ક્વેરવીએ પૂછ્યું, “હું નહીં જાણુ તો મેદરખાન.” જેને પુછવામાં આવ્યું તે બોલ્યો. “એ કાઉન્ટ અનજાણો માણસ છે. તે પોતાની બેઠન સાથે યોદ્ધા દાદગાની વાતપર પર્મશાહમાં આવ્યો હતો; તેણી લગભગ મોહતને કાંઠે આવેલી લાગતી હતી; તે તેણીને ધણી ચાહતો હોય એવું લાગતું હતું અને જ્યારે તેણી મરણ પામી ત્યારે એક ઘેસા માણસ મારફત સરાપ દેવા લાગ્યો. આજે સદવારે મેં એને કહ્યું કે પાયદસ્તનો વખત ધણી સફારી છે અને જ્યારે પછી પાદરીને પોસાક બદલવાનો વખત આવ્યો એ-ધ્યે, પણ નહીં તેને કાંઈ પણ સાંભલવાની તા પાડી.” તે લાગતું સાદગ્ય આગળ ચાલ્યું અને જલદીથી તે દેવલના ધોડોનો ખુશીનો અવાજ, જેનું તે કોશીન કુશોથી સજાગરેલા દરવાજામાં દાખલ થયું, કે શોગનાં અવાજનાં બદલાઈ ગયો. “પેલી જુવાન બાઈ કાણ?” કાઉન્ટ નવદીકે ઉભેલા માણસને તે ત્રીણ કરતા શખસે પૂછ્યું.

“કન્યા? એટલે કે કાઉન્ટ ક્વેરવીની બેટી યોલંડ?” તેને જવાબ મળ્યો, જેથી તે શખસ બાજબ્યો.

“તેણી હમોનાં સુખી રહે!” અને પછી દેવલમાં દાખલ થયો.

પ્રકરણ ૨ જી.

વીસ વરસ પસાર થઈ ગયાં અને બપોર ત્રણ રાત્રે થયું. ક્રાન્સમાં બધે બધે લડાઈઓ જાગી અને બારસાહી તરફથી વાજાઓની સામે ઘણું ધાટકીપણે વર્તવામાં આવ્યું. આથી એક શખસ કે જેનું નામ ફેરીઅર કરી હતું, તેને નાન્તસ શહેરમાં તે લોકો સામે કામ ચલાવવા મોકલવામાં આવ્યો. પુરૂષો, સ્ત્રીઓ અને બચ્ચાંઓને એક બંધીખાનામાં પુરવામાં આવ્યાં.

એક મોટા ઓરડામાં આ ફેરીઅર નામનો શખસ એક ઠોંગી તપાસ માટે બેઠો. બંધીઓને એકએક પછી ત્યાં લાવવામાં આવતા અને યોદ્ધા વખતમાં મોહતની ટેપ આપી, પાછા મોકલવામાં આવતા હતા.

“હેનરી ડી. કરચુએત!” એક કલારક બોલ્યો અને એક અદાર વરસનો જુવાન શખસ પોતાના સાથીઓને મુકી આગળ ગયો અને એવી સમ્મતાથી તેને જડોને નમસ્કાર કરી, કે જલ્દી કમબખત મોહત તેની સામે ડોળા ધુરકે છે, એવી તેને ખબરજ ન હોય.

“તમારી ૫૨ પ્રજાસાક રાખ સામે શીરૂ કરવાનું તોફાન મેલાયું છે.” ફેરીઅર બોલ્યો, “તમે મારી જીંદગી લેવાનાં કાયદામાં ભાગ લીધો હતો.”

તે છોકરાએ પોતાની બોળી વગર બીહકની આંખો તે બોજનાર તરફ ફેરી અને આતેથી જવાબ દીધો, “હું મારા બાપનાં મોહતનો તમને દેવાદાર છું. માફ દેવું હું હમોશ આપું છું.”

“હેનરી!” એક ઝીનો કલાવાલા કરતો અવાજ બોલ્યો. ફેરીઅરે જુસ્સાથી આસપાસે નેહ્યું અને ત્યાર પછી હેન-

રીને સાંધી લઈ જવામાં આવ્યો. બે સ્ત્રીઓ હવે જડો સનમુખ આવી ઉભી, જેને તેઓમાંની વડીને પુછ્યું.

“તમે તે જુવાન છોકરાનાં મા યાવો છો?”

“હાહ અને આ છોકરી તેની બેઠન છે.”

“તમારું નામ?”

“મોલડ કે ક્વેરવીસ અને મારકવીસ કે કરચુએતની ધણી માણી યાઉ છું.”

તે જડો એક પણ દીકરીદીકાને તેણીને બેઈ અને તપાસ પુરી થયલી છેલ્લે સરવાસે જણાવી બોલ્યો, કે “જ્યેને મોહતની સભા.”

તે ટેપ મારેલાંઓને પાછાં બંધીખાને પુરવામાં આવ્યાં અને રાતના નવ વાગે કટલ કરવાનું શરૂ થયું. બધે જજ્યેને સાથે બાંધી, તે કમનસીબોને એક બેઠમાં નાખતા અને ત-દીમાં દુર લઈ જઈ તત્કાલે તેઓનાં ઘડ છટકાવી પાણીમાં સરીરને નાંખી દેતા હતા. આ રીત પણ ફેરીઅરને બહુ ધીમી અને વખત રોકનારી લાગતી હોવાથી તેને સેકંડો બોળોને એક જગાપર એકા કરી, ટોપને મોહતે મુકી દેવાનો હુકમ કર્યો.

કરચુએતના મારકવીસની વીધવા અને તેનાં બે છોકરાંઓ એકંતમાં પોતાના ટેપની વાત બોલતાં હતાં, તેટલાં એક દા-રજો તેઓનાં બોવરામાં દાખલ થયો અને તે છોકરીને તેની સાથે જવાને ફરમાવ્યું.

“હજુને છુડાં શું કામ પાડે છે?” તે માથે પૂછ્યું.

“ફેરીઅર સાહેબનો હુકમ છે.” માણસે જવાબ દીધો.

“જલદી કરો!”

ડયકાં બાઈ સાંધીને કાઢી કરી, તે જુવાન છોકરી પો-તાની મા અને માર્છને મુકી દાર્જોની પછવાડે આમી, જેને તેણીને ફેરીઅરની સામે લાવી ઉભી કરી, કે જે તેણી તર-ફ ટગર ટગર નેંધા કરી જ્યારે તે દાર્જો સાંધી ચાલી ગયો, કે પુછ્યું.

“તમારું નામ શું?”

“ઈસાન કે કરચુએત.”

“તમે તમારાં માથે ચાહો છો?”

“અરે! હાહ!” તે છોકરી બપથી ધુજતી બોલી.

“અને તમારો માર્છ-તેની જીંદગી બચાવવાને માટે તમે શું કરો?”

“હું મારી જીંદગી ખુશીથી આપું.” તેણી આવરતાથી બોલી.

“હું તારી જીંદગી માંગતો નથી, છોકરી, પણ તારી ચુપ-કાદી મને બેઈએ છે. તમને કેટલાં વરસ?”

“સોળ વરસ છ.”

“ત્યારે હજુર મુકી જુડું બોલવા તમે શીખ્યાં નથી. મને સાંભળો, આ એક ચીડી છે, તે હું તમારા સ્વાધીનતામાં એવાં વચને આપું છું, કે મધસતની અગાઉ તેને ઉખેડવી નહીં અને તે વીરો કેહને કેહવું પણ નહીં. તમે એવું વચન મને આપો છો? વાર ત્યારે જાવો.”

તે બીધેલી છોકરીએ ચીડી લીધી, પોતાની છાતીમાં મુકી અને પાછી તેણીને ભેપરામાં લઈ જવામાં આવી; પણ તેણીને હજુર તો માએ અને ભાઈનાં આપુરતા ભર્યા સવાલાનાં જવાબ આપવાનો વખત મહે તેની અગાઉ એક શખસ હાથમાં બંદુક લઈ આવ્યો અને ત્રણે જણને પછવાડે આવવાનો હેતુ કરી બંધીખાનામાંથી બાહરે લઈ ગયો. સ્વરપછી તદન ચુપકીદી પકડવાને કહી ઈવાનનો હાથ પોતાનાં હાથમાં લીધો, બ્યારે હેનરી પોતાની માએના ધુનતાં શરીરને ટેકા આપતો હતો. ઘોડી પગમાં તેઓ નદી કાનારે આવી લાગાં, બ્યારે તરત માલમ પડ્યું, કે તે દાહડાની કતલની જગાથી કાંઈ ઘણાં દુર તેઓ હતાં નહીં. તેઓના ભોમ્યાએ કાંઈ નીસાન કરી અને તરતજ અધારામાંથી એક શખસ બોટમાં હાજર થયો.

“અંદર આવો” તે બોટવાલાએ ધીમા અવાજે કહ્યું અને જેવાં તેઓ અંદર બેઠાં કે તરતજ દંકારી ગયો. “જરા હી-મત રાખ મારી બેઠન” હેનરી તેણીને છાતીમાં દાખી કાનમાં બોલ્યો; અને સ્વર પછી તેઓ પોતાની છેડી ધડીની વાત બોતાં ચુપકીદી પકડી બેઠાં.

એકાએક તેઓની નજરે અધારા આકાસ પર દુર એક વાહલુની કોર જેવી જણાઈ. તેઓ જલદી નજદીક જઈ લાગાં અને હજુર તેા અજાણીમાંથી ઉઠે તેટલાં તે વાહલુ પર સવાર થયેલાં માલમ પડ્યાં અને તે બોટવાલો પાછો કાનારા તરફ દંકારી ગયો.

“આ શું યહ્યુ?” હેનરીએ અજાણીમાં પુછ્યું.
“તમે બધી ગયાંછો?” તે વાહલુનાં કેપટને જવાબ દીધો.

“બન્ધાં! કેમ! કાણથી?”

“એતો હું કહી શકું તેનાં કરતાં વધારે છે ફક્ત હું એટ-લું જાણું છું, કે યોદા ક્યાંક અગાઉ મને એક મોટી પેસની રકમ મળી અને એવો ફૂકમ કરવામાં આવ્યો, કે મારે ત્રણ ઉતારઓ જેઓ ઈંગલાંડ જવાનાં છે તેઓ મારે યોગ્યું. આજો ફૂકમની નીચે ફેરીઅરની સહી હતી. હવે યોદા દલામાં જે પવન સારો હતો, તો આપણે હજીજ કાનારે જઈ પુગયું.”

તે નાનું કુટુંબ, કદાચજ આ કાને પેરેલા બોલેશ માની શક્યા અને એકનેક તરફ ખુશીથી નેલા લાગ્યાં બ્યારે તે છોકરાંઓની માએ એક હુશરની બંદગી કરી બોલી.

“આપણે આ અંબણો દોરત કાણુ હશે?”

એકાએક ઈવાને કેપટનેને કેટલા વાગ્યા તે પુછ્યું.

“હમણાંજ સાઝ બાર થયા છે” તેણે જવાબ દીધો અને તે છોકરીએ તરતજ પેલી ચીડી ને તેણીને આપવામાં આવી હતી, તે પોતાની છાતીમાંથી કહાડી, ઉપેડી અને પેહલી લાઈન વાંચી:

“ચોરડે કે ક્વેરવીલને.”

“માથ એ તો તમારે વાસ્તે છે” તેણીએ તે પોતાની માએના હાથમાં આપતાં કહ્યું. પણ પોતાં પોતાનાં દીકરાને ઈસારત કરી મોટીથી વાંચવા કહ્યું. તે નીચે પ્રમાણે હતું:—

“વીસ વરસ અગાઉ તમારા લખનાનાં દીવસે તમારા હાથ માહેલા વાગમાંથી એક દુલ કહાડી મારી બેઠનાં કેશીનપર તમે મેચું હતું. તેણી સેલ વરસની હતી. હું મારું ટેંડ ક્રીડાસય માજું છું અને તે કુલનાં બદલામાં હું તમને ત્રણ નેના બજું છું.” F.

મંડળી-તેના કાયદા તથા ગેરકાયદા.

ડળીના મીનીંગ ડીક્ષનરીમાં એવો સમ-ભવવામાં આવ્યો છે કે, “ચોડાં મા-લુસોની એકદીલી સભા,” જેની મતલબ કાંઈ ચોક્કસ બાબતને આગળ વધારવાની, જેમકે મરીબોને કપડાંની બજાર કરવી, સુતરપુચકને બીજા ધર્મમાં વટ-લાવવાં, છલાદી છે. પણ જે મંડળીને મારે હું બોલવા માંડું છું, તેનો અર્થ તેના ધણું કરીને આપણે નીચે પ્રમાણેન કરે છીએ:—લોકોની સંખ્યા જેઓ સાથે મથે છે અને એક બીજાં સાથે મીલનસાર વેહેવાર રાખે છે.

મંડળીની જુદી જુદી રીતો વીશે બોલતાં તે ધણું બાંધુ યજ્ઞ ભય, પણ દરેક ટેકાએ બે જાતની મંડળી હોય છે, સારી અને મારી. અને કોઈથી જેઓને ખરું અને ખેડું સમજવાની સેદજબની શક્તી હશે, તેઓ આએ બે વચ્ચેનો તફાવત સમજવામાં નીપજળ થશે નહીં.

પણ મંડળી ઘણી સંભાળથી છોડી શકાતી નથી અને ખરાબ મંડળીમાં બેસાયાથી ટેટલી દદ સુધીનું તુકસાન થાય છે. તે વીચારવુંથી ધણું મુશ્કેલ છે.

ખરાબ ચાલનાં લોકો, પણ તોણી બહારના પોતાના શી-ભણતા દેખાત સાથ મંડળીમાં પોતાની આએ મોહીનીથી નીરદેયોને પોતાની તરફ ખેંચે છે અને જ્યાં સુધી તેઓ લુચ્છ નેતાં નથી, ત્યાં સુધી તેઓને આગળ દોરવી લઇ જાય છે અને પછી પરતવાનાં નજ્ર આંસુ સાથે ખરા રસ્તા પર નીકળવાનાં ફાંફાં તેઓ મારે છે, પણ પોતાની આપણને તુકસાન કાંધા વગર તેઓની નીકળાવું નથી.

આએ “સોભણતાઓ” મંડળીનાં ફરેમે છે.

આપણે એમ તો કહેતાં નથી, કે હાહની છોકરીઓ અસ-લનાં કરતાં ખરાબ છે, અથવા અસલની છોકરીઓ હાહનાં કરતાં સારી હતી, પણ ફક્ત આજની છોકરીઓ આપણે હજીયે છીએ તેવી નથી.

અસલની છોકરીઓ શરમાલ અને સભ્યતા ભરેલી હતી અને પુરૂષો તરફ પોતાનો મત્તેનો બાલચીને વતેતી હતી; પણ આજની છોકરીઓને તો જુદોજ ચીતાર નજરે પડે છે. આજનાં વખતની છોકરીઓને અસલનાં કરતાં વધારે છુટ મહે છે; તેઓ એક બીજાં સાથ ઘણી પીછાંચુ અને દીલસોજ રાખે છે, ને વાંધા ભરેલું છે; તેઓ માહટે સાદે બોલનારા ગડગડપોરાં છે, ને સહેજબની પસંદ પડતું નથી

અને સૌથી વધારે, તેઓની અબીમાંની તેઓને દરેક જાતની મુશ્કેલીઓમાં નાખે છે.

છોકરીઓ દરેક બાળદર્મ વારંવાર એક જ સીમેલી હોવાનું અને બીજી કેલાવણી હોવાનું ડાળ ધાલે છે અને મુખ્ય કરીને પુરેષો સાથની તેઓની વાત ચીતમાં તો તેઓની મનનક મશકેરી ધાય છે. તેઓની પોતાની બાળદર્મ પુરેષો સાથ વાતચીત કરવામાં અને એવી બાળદર્મ વાતચીત, કે જેનો વીચાર કરવાને પણ છોકરીઓએ ચરખાવું જોઈએ, તેમાં ઘણો ફરક છે; પણ તેઓ પોતાને જહાર દેખાડવાને એટલાં તો આગુર હોય છે, કે પુરેષોની રીતભાત અખત-વાર કરવાની તેઓ કાશોશ કરે છે અને બની શકે તેટલી શરમ બરેલી રીતે તેઓ વર્તે છે અને છેલ્લે સરકાસે પુરે-વાની પસંદગી, જે તેઓની મુખ્ય નેમ હોય છે, તેને જદલે તેઓનો કપડો પોતાને માથે ખેંચી લે છે.

આએ રીતભાત, મંડળીમાં હાલ ઘણી સાધારણ મધ ગઈ છે. અફસોસ! કે આનું આખવા દેવું જોઈએ! અફસોસ! કે પારસીના સુધરેલા ટોળા આવી રીતભાત મંડળીમાં ચાલવા દે છે! સુધારો કરવાની ખરેખર ઘણી જરૂર છે અને જ્યારે હું કહું છું, ત્યારે મારા વાંચનારાઓ અજબ ના થતાં, કે દરેક છોકરીના હાથમાં આએ કામ બળવવાની શક્તી છે.

તે મુજે મોહડે અને વગર હાકમોડે યંતું જોઈએ અને જે કે તેની અસર તેણી જલદીથી જોઈ શકશે નહીં, તેણી તે રહેશે. સાહેસાઈ અને નરમાસપણું, બીનસવાઈ અને વી-ચારવંત રીતભાત, મશકેરી અને કપકાની દરકાર કરવા વગર આણું અંતઃકરણ જે કહે, તેને મન્યુતીથી વલગી રહેવું; જેઓ ગેરહાજર હોય, તેઓને માટે હાંમતથી બા-લનું અને સૌથી વધારે, સૌ ઉપર પ્રીતીભાવ રાખવો. આએ જધા સુધરવાના રસ્તાઓ છે અને મંડળીના ગેરકાવલોઓની સામે લખવા અથવા બેલવા કરતાં વધારે સારી અસર કરે છે. જે દરેક છોકરી આએ સદચ્છોનો અગ્યાસ કરે, તો તેણી ઘણે ખોટે રસ્તે જશે નહીં.

અને હવે છોકરીઓ એકી દુનયામાં જહાર નીકળવાની છે, તેઓને થોડા થીખામણના પોલા.

તમે હમણાં નીશાળ છોકરી છે, તમે દુનયાને હજુર જોઈ નથી અને હવે લોકમાં બેઠાવાને વાસ્તે તમે જહાર નીકળો છો. તે તદન અજાણી, નવી અને મોટી દુનયા તમારે મન-સે છે, જે ધારતી, દુઃખો અને મુશ્કેલીઓ અને લાલચથી બરેલી છે અને તમે એક પલ થોળીને આએ સુચનાઓ ઉપર વીચાર કરશો તો શરૂ.

સૌથી પહેલાં ઘણી ઉમેદ રાખતાંના, એની મતલબ એ કે ખામી વગરનાં પુરેષો અને સ્ત્રીઓ શોધવાની ઉમેદ રાખતાં નાં, નહીં તો તમે નાસીપાસ થશો. બીજું જ્યાં સુધી તમને સારું કારણ મળે નહીં, ત્યાં સુધી કોઈએથી શકતી નવરથી જોતા નાં; પણ જેથી મળે, તેની ઉપર સલસે વીચાસ સુક-વાની રેવ પાડતાંના. છોકરીઓ આએ બાળદર્મ વારંવાર એક

જુલવાય છે. તેઓ કહે છે કે, “મને શકતી નહીં રાખવો જોઈએ અને સધળો વીચાસખી મુકવો નહીં જોઈએ—ત્યારે મને શું કરવું જોઈએ? ફક્ત આએજ, જ્યારે કોઈની નવું માણસ તમને મળે ત્યારે તમારે મનશે એમ નાં બોલતાં કે “જો! માય! હું કલાણુંજોઈએને સહેજથી સમજાઈ શકતી નથી; હું બાણતી નથી, કે તેની ઉપર વીચાસ રાખવો કે નહીં,” પણ તેને જદલે એમ બોલજો કે “મહીમાં એક માણસ છે, કે જેને જેવી રીતે મારી સાથે વર્તવા હું ઇચ્છું, તેવી રીતે મારે તેની સાથે વર્તવું જોઈએ.” સધળો-જુલવાડો અને શક એક કોરે મુકજો અને તમને જલદીથી માલમ પડશે, કે ઘણો વખત થશે નહીં, તેટલા તેની ખરી રીતભાત ખુશી થશે.

ઘણાં ઉમરે પુરેષો પુરેષો અને સ્ત્રીઓ તુંદ મીળજનાં હોય છે અને બનીપને માટે ઘણાં બેદરકાર હોય છે, કારણ દલગીરી અને દુઃખે તેઓને કંઈજ બનાવ્યા છે. અને જુવાનો જેઓને મોડાંઓની નકલ કરવા મળે છે, તેઓ ધારે છે, કે તુંદ મીળજના થવાથી અને ચીરકાઉ રવલાવણું ડાળ ધાડવાથી તેઓ ખેંચાન કરનારાં બને છે અને છેલ્લે તેવી તેઓને આદતથી પડી બચે છે.

છોકરીઓને, બનીપની જુદગી કે જે ચળકતી અને ખુશ હોવા જોઈએ, તેને જદલે તે તેરફ બેઠીલી અને અસંતોષથી જોવા અને ખ્યાર અને નીરદોષ મોજ તરફ હરતા જોવાના, જેવો દલગીરી બરેષો દેખાવ બીએ કરી નથી. જેમ એક કાંટલ એકરથી દુર નાહરમે. તેમ આનું ડાળ ધાડવાની ખુરી રેવથી દુર જવાની હું તમને ચેતવણી આપું છું.

હું ખરાં દીખતી આશા રાખું છું, કે મારી આએ થોડી સુચનાઓ છોકરીઓને ઉપયોગી થઈ પડશે, મુખ્ય કરીને તે છોકરીઓ, કે જેણીએને આએ દુનયામાં જહાર પડવાની અગાઉ સારી સુચનાઓ કરવાણું કોઈ નથી. નહીં, તેનેથી દુર નાહસવાની હું તેઓને સલાહ આપતી નથી—અલકે હાંમ-તથી જહાર નીકળવા અને જેથી જ્યાં ખોદાએ તેઓને આપી હોય, તે લેવા અને તેઓની વધારે નખલી બેઠેનોને ખરા રસ્તે દેખાડવા હું તેઓને કહું છું.

પોતાની ખુશીથી પોતાના બાળગણોથી દુર જવો અને તેઓની દીસરોઝમાંથી પોતાને દુર કરવા અને ખોદાએ, જે જ્યાં તેઓને માટે ટેકવી હોય, તેનો બાણીસુઝને લાગ કરવાને જદલે જો હાંમતથી તેઓ અંદર બચ અને દરેક હરકતોની સાંમે યઈ, તેને જીતવાને પકડા ટેકાવ કરે, તો તેઓ આએ દુનયાને વધારે સુખી, વધારે ચળકતી અને વધારે સારી કરી શકે. શું તેઓ એમ ધારે છે, કે ખોદા તે આકરી કષ્ટત રાખશે, કે જે નાતાબેઠારીથી શરૂ થાય છે, એકઅપેરાપણું દેખાડે છે, (કારણ પોતાના વીચાર કરવા સી-વાય તેઓ પાસે બીજું કોઈ નથી) અને તેજો છેડો લાવે છે તેસાવા? અચીત્તર કોઈને કાવલો કોષો છે, એવા વીચારમાં તો નહીંજ, પણ “મારી જુદગી જ” ચલાવી છે, જે બીજી રીતે ઘણી ઉપયોગી અને ચળકતી યઈ શકતે,”

તે બીજીથી છોકરીએ ચીડી લીધી, પોતાની છાતીમાં મુકી અને પાછી તેણીને બોપરામાં લઈ જવામાં આવી; પણ તેણીને હજુર તો માએ અને બાઈનાં આતુરતા ભર્યા સવાલોનાં જવાબ આપવાનો વખત મહે તેની અગાઉ એક સખસ હાથમાં બંદુક લઈ આવ્યો અને ત્રણે જણને પછવાડે આવવાનો હુકમ કરી બંધીખાનામાંથી બહાર લઈ ગયો. સ્વારપછી તદન ચુપકીથી પકડાવેને કહી ઈવાનનો હાથ પોતાનાં હાથમાં લીધો, બ્યારે હેનરી પોતાની માએના ધુજતાં શરીરને ટેકા આપતો હતો. થોડી પળમાં તેઓ નદી કિનારે આવી લાગાં, બ્યારે તરત માત્રમ પડ્યું, કે તે દાહડાની કતલની જમાથી કાંઈ ધણાં દુર તેઓ હતાં નહી. તેઓના ભોમ્માએ કાંઈ નીસાન કરી અને તરતજ અધારામાંથી એક સખસ બોટમાં હાજર થયો.

“અંદર આવો” તે બોટવાલાએ ધીમા આવડે કહ્યું અને જ્યાં તેઓ અંદર બેઠાં કે તરતજ દંકારી ગયો. “જરા હી-મત રાખ મારી બેઠન” હેનરી તેણીને છાતીમાં દાખી કાનમાં બેઠ્યો; અને સ્વાર પછી તેઓ પોતાની છેલ્લી થકીની વાત બેતાં ચુપકીથી પકડી બેઠાં.

એકાએક તેઓની નજરે અધારા આકાસ પર દુર એક વાહજની દોર જેવી જણાઈ. તેઓ જસદી નગરીક જઈ લાગાં અને હજુર તો અજાણીમાંથી ઉઠે તેટલાં તે વાહજ પર સવાર થયલાં માત્રમ પડ્યાં અને તે બોટવાલો પાછો કીનારા તરફ દંકારી ગયો.

“આ શું થયું?” હેનરીએ અજાણીમાં પુછ્યું.

“તમે બગી ગયાં છો.” તે વાહજનાં કેપ્ટને જવાબ દીધો.

“બગ્યાં! કેમ! કણથી?”

“એટલું કે કહી શકું તેનાં કરતાં વધારે છે ફક્ત હું એટ-લું જ જાણું છું, કે થોડા કલાક અગાઉ મને એક મોટી પેસાની રકમ મળી અને એવો હુકમ કરવામાં આવ્યો, કે મારે ત્રણ ઉતારાઓ જેઓ ઈંગ્લાંડ જવાનાં છે તેઓ મારે પોબડુ-અંગો દુકાનની નીચે ફેરીબરની સડી હતી. હવે થોડા દલાકામાં જો પવન સારો હશે, તો આપણે ઈંગ્લેન્ડ કીનારે જઈ પુગડું.”

તે નાનું કુટુંબ, કદાચજ આ કાને પડેલા બોલો મારી શક્યા અને એકાએક તરફ પુરીથી નેવા લાગ્યાં બ્યારે તે ઈકારાઓની માએ એક ઉપકારની બંધની કરી બોલી.

“આપણે આ અંબજો દોસ્ત કણુ હશે?”

એકાએક ઈવાને કેપ્ટનેને કેટલા આગા તે પુછ્યું.

“હમણાંજ સાડા ચાર થયા છે” તેણે જવાબ દીધો અને તે હમણાંજ તરતજ પેલી ચીડી તેણીને આપવામાં આવી હતી, તે પોતાની છાતીમાંથી કઢાડી, ઉભેડી અને પેદલી લાઈન વાંચી:

“યોલંડ કે ક્લેરવીલને.”

“માએ એ તો તમારે વાસ્તે છે” તેણીએ તે પોતાની માએના હાથમાં આપતાં કહ્યું. પણ યોલંડે પોતાનાં દીકરાને ઈસારાત કરી મોટેથી વાંચવા કહ્યું. તે નીચે પ્રમાણે હતું:

“વીસ વારસે અમાલો તમારા લગનનાં દીવસે તમારા હાથ માહેલા ધુસમાંથી એક કુલ કઢાડી મારી બેઠનાં દોરીનપર તમે મેલ્યું હતું. તેણી સોલ વારસની હતી. હું મારું દેડે કીડાકવા માજું છું અને તે કુલનાં બદલામાં હું તમને ત્રણ નાના બજું છું.” P.

મંડળી-તેના ફાયદા તથા ગેરફાયદા.

છળીના મીનીમ કીસનરીમાં એવો સમ-જાવવામાં આવ્યો છે કે, “થોડાં મા-જોસાની એકદીવી સખા,” જેની મતલબ કાંઈ ચોક્કસ જાણદને આગળ વધારવા-ની, જેમકે ગરીબોને કપડાંની બહેસ કરવી, સુતીપુગડને બીજા ધર્મમાં વડ-લાવવા, છલાદી છે. પણ જે મંડળીને મારે હું બોલવા માંડું છું, તેનો અર્થ તો ધણું કરીને આપણે નીચે પ્રમાણેન કરશે છીએ: જોકાની સંખ્યા જેઓ સાથે મલે છે અને એક બીજા સાથે મીલનસાર વેટેવાર રાખે છે.

મંડળીની જુદી જુદી રીતો વીશે બોલતાં તો ધણું લાંબું થઈ જાય, પણ દરેક ટેકાએ જે જાતની મંડળી હોય છે, સારી અને માડી. અને કોઈથી જેઓને ખરું અને ખોટું સમજાવવાની સેદજથી શક્તી હશે, તેઓ આએ જે વચ્ચેનો તફાવત સમજાવવામાં નીપજળ થશે નહી.

પણ મંડળી ધણી સંભાળથી છોકરી શકાતી નથી અને ખરાજ મંડળીમાં બેલાથાથી ટેલી હદ સુધીનું નુકસાન થાય છે. તે વીચારવુંથી ધણું મુશ્કેલ છે.

ખરાજ ચાલનાં લોકો, પણ તોળી બદારના પોતાના શો-ભવના દેખાવ સાથ મંડળીમાં પોતાની આએ મોહીનીથી નીરહેબોને પોતાની તરફ ખેંચે છે અને જ્યાં સુધી તેઓ જુક જોતાં નથી, ત્યાં સુધી તેઓને આગળ દોરવી લઈ જાય છે અને પછી પરતાવાનાં ત્રજ આંસુ સાથે ખરા રસ્તા પર નીકલવાનાં ફાંફાં તેઓ મારે છે, પણ પોતાની આખરને નુકસાન છોધા વગર તેઓથી નીકલાવું નથી.

આએ “સોભતાઓ” મંડળીનાં ફરેઓ છે.

આપણે એમ તો કહેનાં નથી, કે હાલની છોકરીઓ અસ-લનાં કરતાં ખરાજ છે, અથવા અસલની છોકરીઓ હાલનાં કરતાં છારી હતી, પણ ફક્ત આજની છોકરીઓ આપણે ઇચ્છીએ છીએ તેથી નથી.

અસલની છોકરીઓ શરમાલ અને સંખપતા ભરેલી હતી અને પુરૂષો તરફ પોતાનો મર્તબો જાલવીને વર્તેતી હતી; પણ આજની છોકરીઓનો તો જુદોજ નીતાર નજરે પડે છે. આજનાં વખતની છોકરીઓને અસલનાં કરતાં વધારે છુટ મલે છે; તેઓ એક બીજા સાથ ધણી પીછાંલુ અને દીલસોજી રાખે છે, જે વાંધા ભરેડું છે; તેઓ માહેડે સારે બોલવાના મડજાઓનાં છે, જે સહેજથી પસંદ પડતું નથી

અને સૌથી વધારે, તેઓની અગ્રીમાંની તેઓને દરેક જ્વતની મુશકેલીઓમાં નાખે છે.

છોકરીઓ દરેક બાળદમાં વારંધરીએ યહું સીંગેલી હોવાનું અને ઘણી કેલવાયલી હોવાનું ડોળ ધાલે છે અને મુખ્ય કરીને પુરૂષો સાધની તેઓની વાત ચીતમાં તો તેઓની મળક મશકેરી યાય છે. તેઓની પોતાની બાળદખર પુરૂષો સાથે વાતચીત કરવામાં અને એવી બાળદની વાતચીત, કે જેનો વીચાર કરવાને પણ છોકરીઓએ ચરખાનું નેહાયે, તેમાં ધણે ફરક છે; પણ તેઓ પોતાને બહાર દેખાડવાને એટલાં તો આગુર હોય છે. કે પુરૂષોની રીતભાત અખત-યાર કરવાની તેઓ કાશી કરે છે અને જની શકે તેટલી શરમ ભરેલી રીતે તેઓ વર્તે છે અને છેલ્લે સરવાલે પુરૂષોની પસંદગી, જે તેઓની મુખ્ય નેમ હોય છે, તેને જલ્દે તેઓના કપકા પોતાને માથે ખેંચી લે છે.

આએ રીતભાત, મ'ડળીમાં હાલ ઘણી સાધારણ ધમ ધમ છે. અફસોસ! કે આવું માયવા રેતું નેહાયે! અફસોસ! કે ખારસીના સુધરેલો ડોળો આવી ચીતભાત મ'ડળીમાં ચાલવા દે છે! સુધારી કરવાની ખરેખર ઘણી જરૂર છે અને જ્યારે હું કહું છું, સારે મારાં વાંચનારાંએ અજળ ના થતાં, કે દરેક છોકરીના હાથમાં આએ કામ બળવવાની શક્તી છે.

તે મુઝે મોહડે અને વખર કાઠમોડે ધનું નેહાયે અને જે કે તેની અસર તેણી જલ્દીથી નેહ શકશે નહીં, તેણી તે રહેશે. સાસેસાધ અને નરમાસપણું, ખીનસવાયે અને બી-માવત રીતભાત, મશકેરી અને કપકાની દરકાર કરવા વગર આપણું અંતઃકરણ જે કહે, તેને મજબૂતીથી વલગી રહેતું; જેઓ ગેરહાજર હોય, તેઓને માટે હીમતથી બા-લનું અને સૌથી વધારે, સૈ ઉપર પ્રીતિભાવ રાખવો. આએ બધા સુધરવાના રસ્તાઓ છે અને મ'ડળીના ગેરફાલકાઓની સાંમે લખવા અથવા બોલવા કરતાં વધારે સારી અસર કરે છે. જે દરેક છોકરી આએ સદરજીલો અન્ન્યાસ કરે, તો તેણી ધણે ખોટું રસે જશે નહીં.

અને હવે છોકરીઓ જેઓ દુનયામાં બહાર નીકળવાની છે, તેઓને યોગ્ય શીખામણુના ખોલો.

તમે હમણાં જ નીચાળ છોડી છે, તમે દુનયાને હજુર નેહ નથી અને હવે શોકમાં બેઠાવાને વારતે તમે બહાર નીકળો છો. તે તદ્દન અજાણી, નવી અને મોટી દુનયા તમારે મન-સે છે, જે ધારતી, દુઃખો અને મુશકેલીઓ અને લાલચથી ભરેલી છે અને તેને એક પલ થોભીને આએ સુચનાઓ ઉપર વીચાર કરશો તો સારું.

સૌથી પહેલાં ઘણી ઉમેદ રાખતાંના, એની મતલબ એ કે ખામી વગરનાં પુરૂષો અને સ્ત્રીઓ શોધવાની ઉમેદ રાખતાં નાં, નહીં તો તમે નાસીપાસ થશો. બીજું જ્યાં સુધી તમને સારું કારણ મળે નહીં, ત્યાં સુધી કાંઈનેથી શક્તી નજરથી જોતા નાં; પણ જેની મને, તેની ઉપર સંભવો વીશ્વાસ મુક-વાની રવ પાડતાના. છોકરીઓ આએ બાળદમાં વારંધરીએ

ચુંચવાય છે. તેઓ કહે છે કે, “મને શક્ય નહીં રાખવે નેહાયે અને સંભવો વીશ્વાસની મુકવો નહીં નેહાયે-સારે મને શું કરતું નેહાયે! ફક્ત આએ જ, જ્યારે કાંઈની તનું માણસ તમને મળે લારે તમારે મનશે એમ નાં બોલતાં કે “ઓ! માય! હું કલાણાંનીજીને સહેજની સમજ શક્તી નથી; હું જાણતી નથી, કે તેની ઉપર વીશ્વાસ રાખવો કે નહીં,” પણ તેને જલ્દે એમ બોલ્યો કે “આહીયાં એક માણસ છે, કે જેને જેવી રીતે મારી સાથે વર્તવા હું ઇચ્છું, તેવી રીતે મારે તેની સાથે વર્તવું નેહાયે.” સંભવો ચુંચવાડો અને શક એક કારે મુકને અને તમને જલ્દીથી માલમ પડશે, કે ધણે વખત ધરો નહીં, તેટલા તેની ખરી રીતભાત ખુલી થશે.

ઘણાં ઉમર પુગેલાં પુરૂષો અને સ્ત્રીઓ તુંદ મીઝજનાં હોય છે અને બરીપને માટે ઘણાં બેદરકાર હોય છે, કારણ દલગીરી અને દુઃખે તેઓને કંઈજ બનાવ્યા છે. અને જીવાને જેઓને મોડાંઓની નકલ કરવા મળે છે, તેઓ ધારે છે, કે તુંદ મીઝજના ધવાથી અને ચીરકાઉ સ્વલાવનું ડોળ યાદવાથી તેઓ ખેંચા કરનારાં બને છે અને છેલ્લે તેવી તેઓને આદતથી પડી જાય છે.

છોકરીઓને, બચીવની છાંદગી કે જે ચળકતી અને પુશા હોવી નેહાયે, તેને જલ્દે તે તરફ બેઠીલી અને અસંતોષથી જોવા અને ખાર અને નીરદોષ મોજ તરફ હસતા જોવાના, જેવો દલગીરી ભરેલા દેખાર ખીજે કરી નથી, જેમ એક કાંઈક એકરથી દુર નાકરશે, તેમ આવું ડોળ યાજવાની જુરી ટેવથી દુર જવાની છે તમને ચેતવણી આપું છું.

હું ખારાં દીકરી મારા રાણું છું, કે મારી આએ થોડી સુચનાઓ છોકરીઓને ઉપયોગી થઈ પડશે, મુખ્ય કરીને તે છોકરીઓ, કે જેણીએને આએ દુનયામાં બહાર પડવાની અગાઉ સારી સુચનાઓ કરવાપણું કાંઈ નથી. નહીં, તેનેથી દુર નાકસવાની હું તેઓને સલાહ આપતી નથી-અલલે હીમ-તથી બહાર નીકળવા અને જેની જગા ખોદાએ તેઓને આપી હોય, તે લેવા અને તેઓની વખારે નજલી બેઠેનોને ખરે રસ્તે દેખાડવા હું તેઓને કહું છું.

પોતાની ખુશીથી પોતાના ભાષજધોથી દુર જવો અને તેઓની દીઝતેજમાંથી પોતાને દુર કરવા અને ખોદાએ, જે જગા તેઓને માટે ટેવની હોય, તેના જાણીસુજને ભાગ કરવાને જલ્દે જે હીમતથી તેઓ અંદર જાય અને દરેક હરકતોની સાંમે ધમ, તેને છતવાને પકડે ટેકાવ કરે, તો તેઓ આએ દુનયાને વધારે સુખી, વધારે ચળકતી અને વધારે સારી કરી શકે. શું તેઓ એમ ધારે છે, કે ખોદા તે આકરી કબુલ રાખશે, કે જે નાતાબેદારીથી શર થાય છે, એકજમટાપણું દેખાડે છે, (કારણ પોતાના વીચાર કરવા સી-વાય તેઓ પાસે ખીજું કાંઈ નથી) અને તેને છેડે લાવે છે તે સારા? ખચીતજ કાંઈને ફાલકો કાઢે છે, એવા વીચાર-માં તો નહીંજ, પણ મારી છાંદગી જ સુખાવી છે, જે ખીજ રીતે ઘણી ઉપયોગી અને ચળકતી થઈ શકતે,”

એવા લીયારમાં. લોકોમાં બેલાવાથી તેઓ દુર રહે છે, તેનાં ઘણાં કારણો છે; અહીંયાં બે કારણો હું આપું છું.

પૈદ્ધું કારણ તેઓ લાં પ્રકારી નીકળવામાં નીવડ્યા થાય છે, એવી ધૃણીએક છેકરીઓ છે, કે જેઓની મુખ્ય નેમ અને મતલબ મંડળીમાં પ્રકારી નીકળવાની છે અને સધળાં-ઓનું ધ્યાન પોતા તરફ ખેંચવાની છે, કે જે અભીમાની અને પનાહ દેખાડી આપે છે. બે છેકરીઓ મંડળીમાં સબળતા અને ખુશ મીઠાઈ દેખાડે, તેા દોસ્તો મેલવવામાં તેઓ નીવડ્યા નીવડે નહીં.

બીજું કારણ એ કે તેઓને પોતાનાં પાકારીઓ તરફ બેઠીથી અને તીરકાર ઉપર છે અને વારે થકીએ લોકોની મંડળીમાં બેલાવાથી તેઓ દુર નાદે છે; આસતે આસતે પીઠાંલુ છોડી દે છે; મુલાકાત પાછી આપાતી નથી; લોકોને પોતાનાં ધરમાં બેલાવતાં નથી અને છેરેલે સરવાલે તેઓ પોતાને કોણની દોસ્તો વગરના શેખી દેહારે છે, કે જે કેવી રીતે તેઓએ પોતાના દોસ્તોને દુર કીધા છે એ તરફ બેઠાં અજળ જેવું લાગતું નથી.

એક લખનારના ડાલા બોલો ફરીથી મને નીચે ઉતારી લેવા દેવા:-

સાહબ, નરમાશપણું અને નમતા દરેક મંડળીમાં બેવાને આપણે ધ્રુવણે છાપે; એવા કેટલાંક લોકો છે, જેઓ કાંઈ કરે છે, તેમાં મોડું કોણ દેખાડે છે, કે જેથી દરેક જણું સરસે થાય છે. એક માણસ કે જે પોતાની પગલાં ગરવા વગર ચાલી શકતો નથી, અથવા ગીત ગાવા વગર બોલી શકતો નથી; તે દરેક જણને ધણી કંટાળા ભરેલા લાગશે અને તેજ માફક, જે સમયામાં બેઠો દેખાય કરે છે, તે મંડળીની મનહતો નાથ કરે છે; વધારે આવા લોકો ધણું કરીને અભીમાની હોય છે.”

તમારી મુખ્ય નેમ મંડળીમાં આનંદી સ્વભાવ રાખવાની હોવી જોઈએ. આવી માણસને માટે હલકું બેલવું, પેલાં માણસની નીંધ કરવી, નીંળાં માણસની મુખીધને ઉતેજણ આપવું. પછી તે કેટલાંક માણસોને ખુશ કાંચ નહીં કરવું હોય, તોથી તે કુદ અને પાપી છે.

HELLOTROPE

લગન કરવાની ટેપ મારી—એક જુવાન યુવક અને એક જુવાન સ્ત્રી, એક મીલકતનો આપસાર મેળવવા માટે કોરે ચ-હકમાં હતા.

“મને એવું લાગે છે” જાહેર કહ્યું, “કે આ મુદ્દામાં મણે સરસ અને સોદેલો અંત લાવવાનો એક સારો રસ્તો મને મુજ પડે છે. વાદી મને એક આભરકાર મદરથ લાગે છે. જ્યારે પ્રતીવાદી પછે એક ધણી સારી બાઈ છે. તેઓ બેઠ પશ્ચી તે જગા પર સ્થી રાકે તેવું છે. બે તેઓ દાને ચાહત રાખશે, તે મીલકત બધી વકીલ બારીસ્ટરોમાં પુરી થશે, કે જેઓ હું ધારું.”

તે બાલુ લાલ થઈ ગઈ અને પેઠી જવાન બળકે. “કે તેઓ એકબેરે જરા જરા પતક આવે છે.” તેથી વાદી માટે હુકમનામું કલવામાં આવ્યું, એવી સરતે કે તેને જે મહીનામાં પ્રતીવાદી સાથે લગન કરવાં.

આ પૈદ્ધું જ નેહું દરો, જેને કોર તરફથી પશ્ચિવા માટે કુ-કમ થયો હોય.

૨૧૪

ડાક્ટર આનંદીબાઈ જેશી.

કરે આનંદીબાઈ જેશી મરાઠા ઓધા-દનાં હતાં. મરાઠા પીડારાઓ, જેઓ અસવની મોટી લડાઈઓમાં ભણીતા થઈ ગયા હતા, તેઓમાં જેશી નામનો મરાઠો હતો, જેને તેની ચાકરીનાં બદલામાં તેના સરદારે મોટી જગીર અને પુણની પડોસમાં કેટલાંક ગામનાં આપવાં હતાં અને અહીંયાં તેના વંશએ આજ સુધી રહેવાનું ચાલુ રાખ્યું છે.

પુણનાં જુના મેહલમાં, જ્યાં જેશીનાં વંશનું વરસે થયું થર છે, લાં આનંદીબાઈ જેશીનો જનમ મારચ ૧૮૬૫ માં થયો હતો. તેણીનો બાપ, આમરીતાસવાર જેશી કલ્યાણીને મોટો જગીરદાર હતો. તે પોતાની એક સગી મંગાબાઈ જેશી સાથે પરણેલા હતા, જેણીનો બાપ અને કાકા પુણા-માંજ રહેતાં હતાં.

તેણીનો કાકા એક ભણીતો ડાક્ટર હતો અને તેની સ-લાહ લેવા માટે મંગાબાઈ જેશી પોતાનાં જુના ધરમાં આવી હતી, અહીંયાંજ તેની નાની દીકરીનો જનમ થયો હતો, જેણીનું નામ જનના કરીને રાખવામાં આવ્યું હતું, જે ના-મની મતલબ “સુરજની દીકરી” કરીને થાય છે.

તેણીનાં બચપણમાં દીવસો તેણીનાં બાપ અને બપાવામાં ધરમાં સુખથી પસાર થયા હતા, જે બેજ ધરોમાં તેણી ધણી માનીતી હતી અને નાનપણથીજ ધણી હુશવારીનાં ગી-ટો દેખાડતી આવી હતી.

જ્યારે તેણી પાંચ વરસની થઈ, ત્યારે તેણીનાં કુટુંબમાં એક જુવાન માણસનાં આવવાથી વધારો થયો, તેથી જે-શીન જાનદાનનો હતો અને તેનું નામ ગોપાલ પીનાયક જેશી કરીને હતું. તે ગવરનમેંટ પોસ્ટ આર્થીસનો એક કલાકર હતો અને સારી કેળવણી તેને લીધેલી હતી. તેને જનનાની સાથે ધણું સાર હતું અને તેણીને શીખવાની ઉલટ કરતી બેઠીને તેણીને સંસકૃત શીખવવાનું તેને માથે લીધું અને એ પ્રમાણે ત્રણ વરસ સુધી શીખવવાનું તેણે ચાલુ રાખ્યું. ત્યાર પછી ગોપાલની બદલી અહીંયાગની પોસ્ટ આર્થીસમાં થઈ અને તે નાની છેકરીને પોતાનાં અભ્યાસમાં ખલલ પડશે, એવા ચીચારથી ખુશકલ દલગીરી લાગી. તેણી ધારતી હતી કે હવે શીખવાની ટક તેણીને કંઠીથી મલશે નહીં, જ્યારે તેણીની માતા તો તેણીનાં અભ્યાસનો આપો છેડો આવેલા બેઠીને ધણી ખુશ થઈ અને હવે તો તેણી પરણવા લાયક ઉમરની થઈ છે, એવું ધારીને તેણીને પરણવાવાની સધળી તૈયારીઓ કરવા માંડી.

આપણે અજબ ધર્મી નહીં, કે જેણીએ કેળવણી લેવાની આટલી બધી ઉમટ દેખાડેલી તેણીને હવે શીખવાની બીજી ટક મનશે નહીં એવા વીચારથી કેટલી દહ સુધીની દયગીરી ઉપજ હતી, પણ ભારે તેણીની બુદ્ધિ બપોઈએ જનમને પોતાની સાથે લઈને અલીબાગ રહેવા જવાનો વીચાર કીધો, કે જેથી તેણી સંસારીતનો અભ્યાસ આગળ કરી શકે, સ્વારે તેણીની ખુશાલીના ખાર રહેવા નહીં.

કેટલાક હેવાંસો ઉપરથી જણાય છે, કે જનના પોતાનાં બાપનું ઘર હોયવાની આગાહી ગોપાલ સાથે અદાર્શ હતી અને તેથી અલીબાગ જવાની સધળી હરકતો દુર ધમ હતી. ગમે તે હોય, પણ બીજી વરસે તેણીની સામગરેદનાં દીવ-સેજ, મારચ ૧૮૭૪ માં તેઓનાં લગન થયાં.

મરાઠા રેવાજ મુજબ લગન પછી જનનાએ પોતાનું નામ ફેરવ્યું અને સાર પછી આનંદીબાઈનાં નામથી એલખાવા લાગી. લગનની ખુશાલીમાં ખાનીપીની, લાઈટ, આતસખાજ, તમાસા અને બીજી મેળ મગનહો, ઘણા દીવસો સુધી ચાલુ રહી. ગણપતરાજ નેથી, જેવણ પોતાની આગે દીકરીને ઘણી ચાહતા હતા અને તેણીને માટે ઘણા મગરૂર હતા, તેવણે તેણીને પોતાની તરફથી પુરાકથ મોટા કીધી હતી, જેમાં સુંદર રેશમી અને કસબી કપડાંઓ, કે જેવાં ઘણી પૈસાવાલીન હાંદીરુખાનની બાનુઓ પેહેડે છે તથા ઘણાં કીમતી કવેરોતો હતાં. હાંદુ ઓળીએ ધરેણીના ધણે શોખ હોય છે અને એ સુનાનાં ધરેણીએ તેણીને મળી નવી શક્તી તો રૂપાનાં પેહેડીનેથી સતીય મેળવે છે, ભારે દેશના કેટલાક ભાગમાં હજાર વર્ગની ઓળી કાચની અને પીતલની બાંધ-કીડીઓ પેહેડે છે. જોયી ચાતની પૈસાવાલી બાનુઓનાં દા-ગીણા ઘણાં અને સુંદર દેખાવાનાં તેમજ વખણાવા લાયક કારીગીરીનાં હોય છે અને દીકરીઓને લગનની રીતમાં બાપ તરફથી મોટા ભાગ દાગીણાં કરવામાં આવે છે.

તેઓનાં લગન પછી તે જુવાન જેડું કચ્છ ગયું, બધાં ગોપાલને પોરટ માસ્તરની જગ્યા મલી હતી. પોતાનાં નવાં ઘરમાં આનંદીબાઈએ ધરની ફરજે સાથે શીખવાનું બીજું રાખ્યું હતું, પણ પોતાના માબાપ તેણીને ઘણાં નેસંધીયાદ આવતાં હતાં. મુખ્ય કરીને કચ્છમાં એવું કાઈ નહીં હતું, કે જેની સાથે તેણી દોસ્તી કરી શકે અથવા કાઈ તરફથી મદદ અને દીક્સેજન માટે આશા રાખે. તેઓનાં વખતમાં કચ્છ શેઠદરમાં મુદલ સુધારો ધણો નહીં હતો. બાળકલાનો રેવાજ તો સાં ચાલુજ હતો અને બાર, દબાર માણસની વસ્તીમાં ફક્ત ત્રીસ છોડીઓ સાં હતી, બાકીની સધળી છોકરીઓ બાદર ગામથી આવતી હતી.

પોતાની જીંદગીનાં આગે દીવસો વીસે આનંદીબાઈ ઘણી દલગીરીથી વાત કરતી હતી અને છેલ્લે સરવાસે જ્યારે તેણીનાં વરની બદલી મુજબ ધઈ, સારે તેણી ઘણી ખુશી ધઈ હતી.

૧૮૭૮ માં તેણીએ એક બાળકનો જનમ આપ્યો, પણ તે યોગજ દીવસ જીવવા પામ્યું, ને કે તે દુઃખી માતા

કહેતી હતી, કે જે ડાક્ટરની બચાવર સલાહ મળી હતી, તો તે જરૂર જીવતે અને સાર પછી તેણીએ ધાર્યું, કે હાંદુખા-નમાં સી ડાક્ટરની ઘણી જરૂર છે અને બની શકે તેટલો વડોનો અભ્યાસ કરી, પોતાની બેઠનપણીએનું દુઃખ ઓછું કરવાને તેણીએ દેશવ કીધો.

તેણીનાં વરે તેણીનાં આગે વીચારો સાંમે સેદજબી વાંધે લીધો નહીં, પણ ઉચ્છું તેઓને આગળ વધારવાને પોતાથી બની શકે તેટલું કાંઈ અને છેલ્લે તેણીની સાથે અમેરીકા જવાની કચ્છ કીધું. આવી મતમળથી ગોપાલ નેથીએ અમેરીકાનાં એક મીશનરી પેપરનાં એડીટર ઉપર એક કા-મળ લખી પોતાને તેમજ પોતાની બેરી માટે કાંઈ મદદ કરવા લખ્યું. દેખાઈતી રીતે તેના કાગળે તે અમેરીકન ઉપર કાંઈ ઘણી અસર કીધી નહીં અને ગોપાલને કાંઈથી મદદ કરવાને તેને ના પાડી. એવું બન્યું, કે જે ચોખાંનયામાં આગે કાગળ જાપવામાં આગ્યું હતું, તે મીસીસ કારપેટરનાં હાથમાં આવ્યું, જેણે એક જુવાન હાંદુ અને કેળવણી માટે આ-ટલી મીનતખરી કરતી જેમને દયા આવ્યાથી આનંદીબાઈ પર એક કાગળ લખ્યું.

૧૮૮૧ માં ગોપાલ નેથીની બદલી કલકત્તે ધઈ, પણ અહીંયાં તે તેમજ તેની બેરી સુખચેતની રહી શક્યાં નહીં. કલકત્તાની મેળવણી તેઓને સહી નહીં, જ્યારે તેઓને લાપકનું ખાવાનું મેળવવાની તેઓને ઘણી મેદનત પડતી હતી. જાનનાં લોકોની રીતમાત અને રેવાજ મરાઠા કરતાં તદન જુદોજ છે અને જ્યારે આનંદીબાઈ બુરખો નાખ્યા વગર પોતાનાં વર સાથે ફરવા જતી હતી, સારે રસ્તે ચાલતાં લોકો તેણીની તરફ બેઅદબીથી ઠીકતા હતા. કેટલીક વખતે તો તેણીને અપમાન વડીક કરતા હતા.

યોગ વખતમાં ગોપાલની બદલી બરાકપુર અને પછી સેરામપોર ધઈ. આગે બધે વખત ધમાં આનંદીબાઈ મી-સીસ કારપેટર સાથે પત્રવેદવાર ચલાવતી હતી, જેણી પોતાથી બની શકે, તેટલી ગોડવણ તેણીને અમેરીકા મોક-લવા માટે કરતી હતી. એવું દેડવવામાં આવ્યું, કે ગોપાલને અમેરીકા જવાનું કશું કારણ નહીં હતું અને તેથી હાંદુખા-નમાં રહીને પોતાનો ધણો કરી, તે તેણીને ઘણી મદદ કરી શકશે. છેલ્લે સરવાસે પૈસાની તેમજ બીજી સધળી ગોડવણ ધઈ. મીશનરી દોસ્તોની મદદથી તેણીનો એક સાથી સોધી કાઢવામાં આવ્યો અને તેણીની જરૂરવાત માટે પુરતું નાણું એકઠું કરવામાં આવ્યું. કલકત્તામાં પોરટ માસ્તર જનરલ મી-નજમ અને કેટલાક અંગેવાન અંગેનેએ એક ઉચ-રાણું કાઢ્યું અને તેમાં તેણીએ પોતાના બાપના આપેલા દે-લાંક કવેરોતો વેચી ઉમેરે કીધો.

આહુર તેણી દુઃખી હઈયાં સાથે ૧૮૮૩ ના એપ્રિલ મહીનામાં તેણી કલકત્તેથી ઇંગલંડ જવા ઉપડી, બધાં ધોરો વખત યોગીને, તેણી અમેરીકાનાં ન્યુયોર્ક શેઠદરમાં જુન મહીનામાં જઈ પુગી. તેણીને મીસીસ કારપેટરે ઘણો સારો

જા.કે.૨૫૧ સુકી છે.

માથેરાન

તેના મુખતેસર હેવાલ, આયોદ્યવા, તવારીખ ઈત્યાદી.
તેના વીગતવાર નકસા સાથે.

૨૨૫નાર, ગુલબાઈ ફરામજી પાટક.

ક્રીંમત રૂ૧ પોસ્ટેજ એક આનેા.

માથેરાન ખાતેરૂંદવાડાના જવામાંથી તથા બીજાંથી જેના લાંબી ફર
વા દરવાની જગ્યાએ તથા બીજી બાજુથી જંગલોં હોય છે, તેમાંની
પાકેફારી માટે આ પુસ્તકમાં માથેરાનની અસલી તવારીખ, મુબઈથી નારે
લ તથા નારેલથી માથેરાન જવાને લગતું બધાન, માથેરાનની રૂઠ તથા ભુગો
લ, માથેરાનની ફરવા દરવાની બહારી બહારી પોઈન્ટો; તજાવો, બમર, માથે
રાનના પાટાડી લોકો, બનવરો, પશીમી, જેરે આલનારાં બનવરો, માથેરા
નમાં આવેલા જંગલ તથા દુકાનોનાં તેમજ તેમના માથેરાનાં નામો, મા
થેરાનમાં ફરવા જવાની તથા બીજી જગ્યાએના તથાવતરો કોઠો, માથેરાનનાં
દોરલો, તથા ઉપે, લાંબા માછ મુખીનરનારે કરેલા સતોરમારા મુધારાને
લગતી કપ્પોળી બાજુનાં સમાવેસ કરવામાં આવ્યા છે. એ પુસ્તક પછી
સુકી રીતે છાંપવામાં આવ્યું છે તથા તેની બંધાઈ કપા પછી તેવજ
ધ્યાન આપવામાં આવ્યું છે.

કચ્છરે વિનં સ્તીમ પ્રેક્ષમાંથી મંગાવી લેવી.

શ્રી દીસેત્રબંધ ૧૮૮૨. ૬

પ્રેસ ૧૫.]

[અંક ૧૦૦.]

સ્ત્રી મિત્ર.

દર માસે પ્રગટ થતું, સ્ત્રીઓને સરવે વાતે ઉપદેશી
ઘણું પડે તેવું માસિક ચોપાનું.

જો લખનારા—પારસી બાબુઓ. જો

કુળ પાછું:

કયસરે વિન્દ સ્ત્રીઓ મેલમાં,
દુરામલ ધાવણ મેલવાયે ચાલે મધે જાણું છે.
કીમત વરસા ૧ ના આંગળ ઉપર ફેરે
પારસી ૧ આંગળ.

❀ સ્ત્રી મિત્ર. ❀

— ❀ —
 સુ સાંકળિયું—ડીસેમ્બર ૧૯૯૨. ❀

	સફે.
૧. એક માતાની કેળવણીનો જાહેસો—(જખનાર Two Old Maids).....	૨૧૭
૨. લાકેદર આન'દીબાઇ જોશી—(જખનાર ILLIOTROFF).....	૨૨૫
૩. રાંધવાને લખતું—(જખનાર પીરિઅ).....	૨૨૭
૪. દીપ્ત ચુલતાન—(જખનાર આલો).....	૨૨૭
૫. આપણા જાઈઓ-સારા વારથારો નોવડવા માટે આપણી જોઈતી તજજ્ઞતા— (જખનાર Rums).....	૨૩૧
૬. ધર સંસારી કેળવણી—(જખનાર મીક મેટ્રોનાનું કાવચ્છ કાવચ).....	૨૩૩
૭. સ્ત્રીની પાંચ લાલની શકતીઓ—(જખનાર દીનબાઇ).....	૨૩૫
૮. સારી કેળવણી—(જખનાર S).....	૨૩૬
૯. ભેટ આપવાની કળા—(જખનાર P).....	૨૩૭
૧૦. પરચુદણ	૨૩૯

સ્ત્રી મિત્ર

STREE MITRA: OR THE LADY'S COMPANION.

પ્રસ્તુત ૪૫.

ડિસેમ્બર ૧૮૮૨.

અંક ૧૦૧૧.

ૐ એક માતાની કેળવણીનો બદલો. ૬

પ્રકરણ ૧ હ. (આહ)

મેહરી પહેલે પીરોળ મરચદપર લખેલું ઠાંગળ.

મારી સૌથી વહાલી પીરોળ,

યા મહોનામાં, જે ખાર બધાં કાગળો
મેં તારી તરફથી મેલ્યાં છે, તે મારે
હું તારે પુરતો ઉપકાર કેમ મળી શકશ.
હજી હું એટલી બધી તો નબળી છોકી, કે
મને થયું લખવાનો હોકમ નથી અને
તેથી તારી તરફના આશ સપળા ખાર
છતાં તે સપળાને જવાબ આપવો તદ્દન
અશકત છે. પણ મારી પીરોળ, હું
તારે માયાણુ દીઠ જાણું છું; હું જાણું છું, કે

જ્યારે હું જોમ કહેવરા, કે તારાં કાગળોએ મારાં દુઃખના બીજાં-
ણાંને ખુશાલ કીધું છે, સારે હું સતોષ પામીશ, જે બાજમાં
મારા વીચારિતો કાગળવા હતા, તે બાજમાંથી ફક્ત મારાજ નહી
પણ મારી અરીજ માતાના વીચારોને પણ તારાં કાગળોએ ફેર-
વ્યા છે. તારાં પહેલાં લાંબાં કાગળમાં તું લખે છે કે, તું જેની
હતી તેવી મને દેખાડવા મોગતી હતી; તારા સખ્યા લોકો
મારી તપાસ માટે તે ખુશા મુક્યા હતા અને તેવું પરીણામ
શું? તું કહેતી હતી, કે હું મારી નજરમાં દબણી પડીશ, નહી
વહાલી, ખોટાં દીવની છોકરી તેમ નથી અને બધાં સુધી તું
આવો બોલો ખવાસ ધરાવશે, લાં સુધી તું કરી પણ મારી
નજરમાં દબણી પડશે નહી. જ્યારે આટલું બધું સુખ તારી
આશપાસ હતું, સારે આવી દબણીરિને હોતજન આપવામાં તે
અગતિય જોઈ કીધું હતું. પણ જ્યારે તું તારી જીવ જોય
છે, સારે દબેશાં તે સુધારવાની કોશિશ કરે છે. હું જાણું છું,

કે મમાએ ચોક્કસ આશપાસમાં થયાં, દીનખાઈ પર લખીને જ-
ણાંજી છે, કે આમારે જંગલો વેચવાનો છે; અમે કદી પણ
તેમાં પાછાં ફરશું નહી; જે ધરને હું એટલું બધું ચાહતી
હતી, જે જ્યાપર મેં આટળા સુખી ક્યાદો પસાર કીધા હતા,
તે સખણું પારકાંજીના હાથમાં જશે-હવે વધારે વખત તે
અમારું રહેશે નહી, જેમ આપણે ધણું વરસો થયાં સાથે
રહ્યાં છઈએ, તેમ હવે વધારે વખત રહી શકશું નહી, માફ
થેર જાહલાં મને લાગે છે કે, જે ફરક મીજને હું ચાહતી હતી,
તે મારી પાસેથી છોડવી લઈ જવામાં આવી છે.

મારી પીરોળ, હું ધારતી હતી, કે આ બાજપર હું શાંત
મનથી સખી શકશ, પણ તે વેત્રાએ માફ મન અને શરીર
મને હમણાં કરતાં વધારે મગજનુ હતું; હું ઘણી આજની
પડી હતી અને તેથી તેને મારાં મનની નબળાઈમાં બાંધનાં
તરીકે મળ્યું. પીરોળ, તારાં માના આગળ મારો અચાવ
કરજો; તેવણુને કહેજો, કે તેવણુ જાણનાં નથી કે, જે માતા
મારાં બીજાંજી આગળથી જરાક પણ ખરખાં ન હતાં, તેવણુની
ચીંતાપુર આંખોથી દરેક દુઃખ છુપાવાને હું કેટલી મેહનત કરેહું;
તેવણુ એટલાં તો દુઃખ સાથે મારી માથજત કરતાં હતાં, કે
તેવણનાં એટલા વખત તેવણનાં મોઢાં પરથી રૂપત જણાતું હતું,
કે હું જ્યારે ખરેખર આ દુનયામાં તેવણુની એકથી ખુશાલી હતી;
પણ મહીનાં સુધી મારા સખ જાપ થેરમાં રહેવાથી મને એટ-
લ તો દુઃખ થયું છે, કે મને લાગે છે, કે જાણે હું-અરે! કેવી
ખુશીરિ નાહતી જઈ દબેરાના આશમમાં પડું, પણ તેવણુને
ખાતર હું છુંદશી અને કોવતને માટે પ્રાર્થના કરેહું, તેવણુને
ખાતર હું ડાકરની સજાહતી સાંગે થતી નથી, કે અંગોને
એક મે વરસ સુધી બીજગમ કંડે જઈ દેવનું જોઈએ, જોકે
પંચગની છોડનાં હું જાણતી નહી, કે મને કેટલું દુઃખ યાવ છે.
અરે! શું કામ મારી તંદરેસતી એટળી નબળી દરેક જગારે
હું દુઃખી છોકી, સારે મને એટલું બધું ખખતું શું કામ પડે
છે? અરે પીરોળ! હું જાણતી નહી, કે તે મારે નહી જાણ-
વાને મને મારાં દીવની સાથે કેટલી સખ મેહનત કરવી પડે
છે. જો ફક્ત મારી તંદરેસતી સારી હોત, તો મારાં માથે
મારાં દુઃખો વીશે જરાગી શક લઈ જતી નહી. હું જાણું છું

છું, કે હું તે દરેક આંખથી છુપાવી શકતે. પણ તેવજુ તે સધળું મારી લક્ષ્મી દેહ અને પ્રીત્ત એકરૂપ પરથી વાંચી શકે છે; બ્યારે હું મારી દરેક શક્તિથી તેવજુને ખતાવવાની કોશિશ કરું છું, કે જ્યાં સુધી તેવજુ મારાં માથાં પર સત્તામત છે, સ્વાં સુધી હું કદી પણ તદન અસુખી બનશ નહીં; ફક્ત મારાં શરીરની માંદગીએ જ તારાં પહેલાં લાંબાં કામગીરી જવાબ લખતાં મને આકાંક્ષી હતી નહીં; પણ પપા અને અદી બેડ ઘેરમાં જ હતા અને મને વારંવાર ધુનવાતું એટલું જ બહુ તે કારણ મનનું હતું, કે હું જાણતી હતી, કે લખતું તદન અશક્ત હતું અને તેથી તુંને ચુસ્ત કરવાના અથવા દુઃખ આપવાના ભેખને પણ મેં લખવાની કોશિશ કરી નહીં. તારું બીજું કામગીરી મથા પછી મેં મમાને જે કાંઈ બન્યું હતું, તે સધળું દીનખાઈ પર લખવા કહ્યું, કારણ કે હું જાણતી હતી, કે અમારી સુખ-કીદનાં કારણે જો આપણે કરવાથી તેવજુનાં (મમાનાં) જીવને આરામ મળશે, કે જેમ હું ધારું છું કે થયું હતું. તેને છ અઠવાડિયાં ધઈ ગયાં છે અને મને ફક્ત દમણાં જ લખવાની રજા મળી છે. વળી લખતાં લખતાં પણ મને એક કરતાં વધારે વખત થોળવાની ફરજ પડી છે, તેથી મારી વાહલી પીરોજ આટલી લાંબી સુખકીદી મારે મને માફ કરજે. અમારો બંગલો જે ત્રણ મહીનામાં વેચવાનો છે; અને ગદસે બીજો બંગલો, જે દમણાં જાવાને મધ્યે છે, તે વેચવાને મમાએ મારે ખાતર તેવજુને કાસાવાલા કરવાની હીમત ડીધી, પણ તેવજુ સાફ ના પાડ્યું. એવા નકામ કાસાવાલા કરી પોતાનો જીવ નહીં બાકાવતે મેં મમાને સમજાવ્યાં. અદીને કોલેજમાં મુકવાનો છે અને તેને માટે જે વધુ ખર્ચ થશે, તેનો પમાને તો જરાયથી વીચાર નથી, પણ બીજાને મરીય મમાને માથે એ નવી ચીંતા આવી પડી છે. દરેક જાતની લાક્ષ્ય તેની આસપાસ બમશે; તેની પોતાની નાહની આવડ, જે જાતની જીંદગી તેને ગુમરથી જોઈએ, તેવી ગુમરવા માટે કદીથી પુરતી ધઈ પડશે નહીં. દરેક બાજુએથી જોતાં બ-વીષ કાફલ દીસે છે; હું આગળનાં વીચાર કરી શકતી જ નથી. મારી વાહલી પીરોજ, મારે માટે જીંદગી કરજે કે, જોવાય અને મારાં દુઃખો ખમવાની શક્તી અને સચૂરી માપે. અરે પીરોજ! મારા જાવાનાં મમે એવા ધાતકી દીલ અને અમે તરફનાં થડાપણાં છતાં મારું દીલ તેવજુ તરફ ખેંચાય છે. જે તેવજુ મને ચાહવા દે, તો દુન્યામાંનાં કોઈથી વાહલાં છોકરાં માફક તેવજુને ચાહું અને માન આપુ અને બ્યારે તેવજુ મારા મમા સાથે સખત થાય છે અને હું તે વેલાએ મારા મનમાં તેવજુને કાપકા દેતું છું, લારે ચોડા વખતમાં મને પસ્તાવો લાગે છે અને મારાં દુઃખમાં વધારો થાય છે. જે મને પુરતી શક્તી આવશે, તો અમે મેં મહીનામાં મંગમગી છોડી જવાનાં જીજીએ, અમારો વીચાર ઉતર તરફ મુસાફરી કરવાનો છે, પણ અમે મુજબમાં થોળવાનાં નથી. હું ઈચ્છું છું, કે હું ફરીથી એક વેલા લુચી જોઈ શકું, કારણકે વ-હાલી પીરોજનાં હું જાણતી નહીં, કે હું તુંને પાછી ક્યારે મલસ,

પણ કોઈ વેલાએ મને લાગે છે, કે આપણે નહીં મહીએ તેજ સાફ, નહીં તો વળી છુટું પડવાનું દુઃખ વધારે લાગે; આજે કામગીરી સાંચે મને તારાં માતાપર ધણું લખવા મનનું હતું, પણ મને બીજક લાગે છે, કે મારામાં પુરતું જોર નથી; તોપણ હું ઈચ્છું છું, કે તેવજુને બ્યારેથી ફરસુદ મગે લારે મારી પર લખે, તેવજુનાં કામગીરી ખરેખર મને દીકાસા તરીકે ધઈ પડે છે; તારે બાઈ હોમી મારે વાસ્તે માપાસુ અને હેતવંતી ખખરો દેવડાં છે, તે માટે હું તેવજુનો ઉપકાર માનું છું. અમારી મુસાફરીનાં “ખાતો” માટે તેવજુને તારે મમે તે કહેજે અને તેવજુને કહેજે-કે તેની બેદન એકરી તેનાં બચપણનાં બાઈ અને જુવાનીનાં માપાણુ દોસ્તને કદી પણ લુચરો નહીં; જાગી-રને પણ મારી દુવા કહેજે અને તારાં ખ્યાર બંધાં દેડાંમાંથી, જે બોલો નીકસે, તે ગ્રન્થ તથા ખોરશોને કહેજે. હું ગુમર લખતે પણ મારામાં પુરતું જોર નહીં દોવાને લીધે તેમ કરી શકતી નથી. આ કામગીરી પુરું કરું તે આગમજ અને કહેવા દે, કે જોકે તુંને “મરચટ દાહ” છોડી જતાં ધણું લાગ્યું હતું, તે છતાં તારી દમણાંની જીંદગીમાં તું થોડી ધણી મનઙ મેલવે છે, તેથી હું ધણી સુધી ધારીશ. તું જે મંગળીઓનાં બપ છે, તે ખરેખર ધણી સારી હોવી જોઈએ, તે છતાં મને તારી જોવાઈપર હસ્યા વીના ચામતું નથી, કારણકે મારી વહાલી પીરોજ તું એમજ ધારે છે, કે તારા જાવાના ઘેરમાં જેથી મુસાકાત લેવા આવે છે, તે બધા ધણાઈ જોયા ખવાસનાં અને સારા મુશુનાંજ માણસો હોવા જોઈએ; જે બધાંજ માણસો જેવાં દેખાય, તેવાં સારાં અને જોયાં ખવાસનાં હોય, તો પછી કોઈને સ્પર્શ થવાની કોશિશ કરવી પડેજ નહીં. પણ એવી કોઈને મંગળીઓમાંજ આપણાં સારાં નરસાં ખવાસનું તોલ માત્રમ પડે છે. જે આપણે આપણે સારા ખવાસ જાણવા માંગતાં હોઈએ, તો બીજાં તરફ વધારે માપાણુ થતું જોઈએ; બીજાંજોની બુદ્ધ તરફ નાખતી કરવી જોઈએ, નહીંતો પછી આપણી લુચો કોણ માફ કરે! જે કે મને તો એકંત રહેવા વળું મગે છે, તે છતાં આખી જીંદગી એકાંતવાસમાં કહાડવાની હું હીમાયતી નથી. હું ધારું છું, કે એકાંતમાં રહેવાથી આપણે ધણાપણાં એકપરેટાં ધઈ જઈએ છીએ અને કાદવજુ તથા સારા ખવાસનાં અજબ જેવા વીચારો બાંધીએ છીએ તથા બીજાંજોની લુચો તરફ વધારે એકાંતી સખતાઈથી જો-ઈએ છીએ. મંગળી એ એક જાતની ખ્યારસી છે, કે જેની અંદર તરેહવાર જાતનાં માણસોની ચામગીરી તેઓનાં તરે-હવાર શુણે સાથે આપણે આપણાં જોઈએ છીએ અને આજે રીતે જે આપણે ગગજ સામ્યત હોય, તો આપણી પોતાની ચામગીરી વધારે અભાસ કરી શકે છીએ, તેથી જે બીજાંજોને અજ્ઞાન કરવા વગર આપણે પોતાનું દીલ પેહલાં તપાસીએ તો આપણે વધારે માપાણુ થઈએ અને આપણી પોતાની ચામગીરી વધારે સારી વધાણુ પડે. હવે તો મમા મારી તરફ ઈતિજારીથી જોય છે, કારણ કે તેવજુ ધારે છે, કે મેં જોઈએ તે કરતાં વધારે વખત લખ્યું છે. મનેથી લાગે

છે, કે મારા માલ બધા લાલ થઇ આવ્યા છે અને હવે હું તેવણું કંઈ માનીને આમે કાગળ બંધ કરું છું. સાહેબજી, મારી વાહલી પીરોળ, ખોદા તુને મારા જેવું દુઃખ કદીથી દેખાડે નહીં.

શાંત તારી હમેશની વાહલી મેઢરી પટેલ.

દીનખાંડએ મેઢરી પટેલપર લખેલું કાગળ.

મારી વાહલી મેઢરી,

પીકેળપર લખેલું તારું કાગળ મેં દુઃખ તથા ખુશી સાથે વાંચ્યું છે અને ધણીન મેઢી ખુશી સાથે તારી ઈચ્છાને પુરી પાડી આ કાગળ લખું છું. તારી દલગીરી ખરેખરીનું ખુદરતી છે, તે છતાં તું તેમાં તારી ફરજ બરાબર રીતે બાળે છે તે ભેદને હું ધણીન ખુશી છેડું. મારું માનની હોય તો માનજે, કે તારી આવી ખરાબ તબીબેત તથા કમનસીબથી મને ખરેખરનું દુઃખ ઉપજે છે. હું તે તારાં દુઃખને ઓછું કરવા હમણાં કંઈ દીક્ષાએ આપશ નહીં, કારણ કે હું જાણું છું, કે તે ક્રેકટમાં ધઈ પડશે. હું તારા બચપણથીજ તુને કહેતી આવી છું, કે આપણી ખુદરતી સંખળી લાગણીઓ દાખી દેવાનું કંઈ આપણુને ફરમાન નથી. ફક્ત આપણુને એકદમ દહેવામાં આવ્યું છે, કે આપણીપર જેથી દુઃખ પડે, તેનો ઉઠારો ખોદા આગળ ખાલી કરીએ, તેની ઉપર પુરો વીશ્વાસ રાખીએ; આપણીપર ધણું દુઃખ પડે છે, એવું બીજાં આગળ નહીં બાળપણની કોશિશ કરીએ અને જો કદાચ તેમ નહીં કરતાં આપણી આંખોમાંથી આંસુ પડી જાય, તોપણ તે આપણી બંદગી સાંભળવા બીના રહેનાર નથી. મારી ગરીબ દીકરી, તું કંઈ દલગીરીને એકદમ રાહત આપવાથી માંદગીના બીજાણીપર પડતી નથી, પણ તે છુપવાની કોશિશ તારી નબળી દેહ માટે ધણી સંખત ધઈ પડે છે. મારી વાહલી મેઢરી, તારી માંદગીમાં તુને દુઃખ તો ઘણું થતું હશે, પણ એક રીતે તેથી તારાં માતાને કાપડો ધાય છે. એક વાહલો અચ્ચાંના માંદગીના બીજાણા આગળ જોઈ કરવી, એ એક માતાનાં દીકરે અતીશય દુઃખી કરનારું છે, તેવણું જો તેણીને તારી માંદગીની ઇતેજરી નહને, તો તારા બાપ તથા ભાઈની સાલચલણથી તેવણું ધણું વધારે કંગામ થવાનું કારણ મક્કતે. તારે ખાતર તે દુઃખી વીચારો તેવણું મગજમાંથી કાઢી નાખે છે; તારે ખાતર તેવણું પોતાનું સંખળું કોવત એકદમ કરવાની કોશિશ કરે છે, કે જે કોવત કંઈ બીજી વેલાએ તેવણું છેડી જતે અને બપોરે તેવણું તુને પાછી તંદરોસ્ત થયપી જાય છે અને તારો હમેશનો ખ્યાર મેલવે છે, ભારે મને માનની હોય તો માનજે, કે તેવણુંનાં મમતાહુ દીકરમાં તેવણુંને અતીશય સુખ લાગે છે, કે જે કદી કોઈ પણ કારણથી ખુદવાતું નથી. ભારે મારી સૌથી વાહલી મેઢરી, તેવણુંને ખાતર પંચગની છેડી જવાના અણગમને દુર કરવાની કોશિશ કરજે; હું તારી દલગીરી માટે તુને કપડો આપતી નથી, કારણ કે હું જાણું છું, કે તે

ખુદરતી છે, પણ એટલા વીચારથી સંતોષ પામજે, કે થોડાં વરસ બાહરગામ રહેવાથી તારાં માતાને શાંત હૃદયી ગુન-રવાની ટક મલશે, જે હાલ પંચગનીમાં તેવણું ગુજરી શકતાં નથી. મારી દીકરી, તું શું તેવણુંને ખાતર તારાં વાહલાં વતન અને અતી વાહલા હોરતોથી થોડા વખત મુશી છુડી નહીં પડશે? મને એટલાં દુર હોવા છતાં અમે સંધમાં તો અમારી મેઢરીને જેટલીને તેટલીજ આવીશું અને તેણી વીશે વીચારશું. અમે વારંવાર કાગળ લખશું અને તારા ભાઈ વીશે જેથી કંઈ ખબર મલશે તે જણાવશું. મનમે-રશાહ હમેશ તારાં માથ સાથે એક બાઈ દાખલ વરતે છે અને તેવણુંને ખાતર, તેવણુંનાં આડી ત્રેસના માટે તેવણું હમેશ અતીશય કાલજ રાખશે, તેને વાસ્તે કંઈ ધારતી રાખતી ના અને તે વીશેની તારાં માતાની કાલજને પણ નરમ પાડવાની કોશિશ કરજે. હોખીએ તારીપર કાગળ લખ્યો છે, જે હું આ સાથે બીડું છું અને તે તુને કાઢવાલા કરી લખે છે, કે તમે બાહર ગામ જાવો, ભારે તેને તારીપર લખવાની રમ આપવી, એટલુંજ નહીં પણ તેના કાગળોનાં જવાબો તે લખવા, તારે લગતી જે ખબર અમે તેને લખી હતી, તે વાંચી તે અતીશય દુઃખી થયો છે અને હું આશા રાખું છું અને ધારું છું, કે તમારા વચ્ચેના પત્રવહેવાર માટે તારાં માતા નાખુશ થશે નહીં અને મારા ગરીબ દીકરાની તમે માટેની ખરાં દીક્ષની કાજી અને પ્રાર્થના તમેને દીક્ષાસે ધઈ પડે. ગરીબ બીચારી પીરોળએ તારાં કાગળપર ધણાં આંસુઓ પાડ્યાં છે; તમે પંચગની છેડી જાઓ, એ વીચાર તેણીથી ખમી શકતો નથી, પણ તોથી મારા વીચારને મક્કતી થાય છે, કે તેથી તુને તેમજ સુનાપાઈને ધણો કાપડો થશે. પણ તેણીની સમજી લાગણી તેણીનાં પોતાનાં કાગળ પરથી જણાશે, હવે હું મારું લખવાનું બંધ કરું છું અને ફરીથી જલદી ટક મલવે લખીશ, પીરોળના અથવા મારાં કાગળના જવાબ લખવા માટે તું કંઈ ધણી મેઢનત કરતીનાં; અમે બરાબર જવાબ મેલવાની રાહ નેરુંછું નહીં; મેં તારાં માથે પર પથ લખ્યું છે, તેથી આ ટુકું કાગળ તું જેમ ઈચ્છતી હતી, તેમ તારે પોતાને માટેજ છે. મનમેરશાહ તમેને રહેશન પડ મલશે અને તેથી મારા છત્રને ધણો સંતોષ મળશે, કારણકે તેવણું મોટે મોટું મલવાથી કાગળ કરતાં વધારે ખબર મને આપી શકશે અને હું આશા રાખું છું કે, જે ચીજ માટે તારાં ગામેનું દીકર હમણું ચીતાતુર છે, તે વીશે મનમેરશાહ વાત કરી તેવણુંનાં છત્રને ધીરજ આપશે. મારી મેઢરી ખોદા તુને સદામત રાખે અને તુને જલદીથી તંદરોસ્તી અને શાંતી પાછી બજે.

ધણાં ધણાં વદાલ સાથે, દી. મરથાંદ.

મ ક ર છુ ર જી.

મલખાર દીલ પર આવેલા એક બપકાદાર બંગાલાના સુંદર સજ્જમારેલા દીવાનખાનોમાં એપ્રિલ મહીનાને મુરજ પ્રકાશનો હતો. તે ઓરગાના દેખાવ, દરેક બાજુએ પડેલાં જુદી જુદી

જાતનાં રમકડાં, જેમ પર ગોઠવેલી નવી વાતોની ચોપડીઓ અને ચોરડામાંની સઘલી ચીને સામગ્રી રીતે લેતાં તેમાં કાંઈ એવું સમાવેલું હતું, કે એક બારીકાથી તપાસ કરી જોનાર શખસ, જે નાની ચીનેપરથી લોકોની યાત્રા ચલાવતું તોલ કરી શકે છે, તેના મનમાં શક ઉત્પત્ત થયા પીના રહે નહીં, કે તે ચોરડાની શેઠાણી ધણું મજબુત અને અક્ષતવાર્ધ બેવડું ધરાવતી હોય નહીં; તે ચોરડામાં ગોઠવેલી ચીને દેખઈતી રીતે દલકાં બેજાનો "તેરટ" બતાવતી હતી; હાં કોયપર આરડાને પરેલી એક બાનુનો ચેદરો આ શકોને મજબુત કરતો હતો, તેણી ચાલીસ વરસથી વધારે ઉમરની લાગતી ન હતી, પણ તેણીના ચેદરા પર આખસાબ અને કંઠાસાનો છાપ પ્રગટ દીસતો હતો. કાંઈ પણ જાતની દુરોચિત્તા, અથવા અપક્વતા તેણીનાં ચેદરા પર દીસતી હતી નહીં. તે પર ચીરડાકાપણું અને ઉદારી સીવાય ખીન કાંઈ પણ જુસ્સા જણાતા ન હતા કે, જે જુસ્સાઓ ધેરનાં કાંઈ કામકાજથી શરૂ થવાથી ઉત્સકારતા હતા; અને હમણાં પણ તેમજ બન્યું હતું. છેલ્લી નવી નીક-લેલી એક વાતોની ચોપડી તેવણનાં હાથમાં હતી, જે વાંચવામાં તેવણ ધણું ચંતાવમાં હોય તેમ દીસતું હતું; પણ તેજ ચોરડામાં બેઠેલી એક બીજી જુવાન બાલુ વારંવાર તેવણનાં વાંચવામાં ખસલ કરી, તેવણને શરૂએ બતાવતી હતી.

માય દીકરીનાં ચેદરામાં દેખઈતોજ ધણો તક્ષવત હતો. અને જો કે દીકરી વધારે ખુબસુરત દેખાવાની હતી, તોપણ જોમાંથી માય વધારે પસંદ કરવા જોગ લાગતી હતી. છેક-રીની ઉમ્મર નજદીક અધાર વરસની લાગતી હતી અને તોપણ તેનાં દેખાવ પરથી તેણી એક જુવાન છોકરી કરતાં મોટી ભેરી જેવી વધારે લાગતી હતી, તેણીની દરેક આસ સસ-ણમાં હમણાની ફેશીન ખુબી રીતે દીપી નીકલતી હતી. તેણીનાં દરેક બોલમાં એવું છુટાપણું નેવામાં આવતું હતું, કે જેથી કરી પોતાનાં ચોક્કાં દોસ્તો અને વખાણુનારોએ સી-વાય દરેકને આકારી યઈ પડતી હતી. આપણે ઉપર જણાવ્યું તેમ તેણી ખુબસુરતતો ખરેખર હતી, મગરારી તુડાઈ અને માણસ જાતનાં ખીન દલકા અવાસોનો તેણીનાં મોઢાં પર ખુદશે-છાપ પડેલો હતો અને જ્યારેથી તેણી પોતાનાં આ અપાજ અવાસોને એક કોરે મુકી વધારે ખુદરતી અજાસે બેઠાર દેખાતી હતી, સારે તેણીનાં ધીક્કારનારોએથી પણ તેણી તરફ વખાણુની નજરથી જોયા વગર રહેવાતું હતું નહીં. મઝલીમાં ખીનજો આગળ તેણી પોતાની મતલબસર તરેહવાર દેખાવે ધારણ કરવાને શક્તીવાન હતી; ધરમાં વડીક તેણી આજ કોશિશથી પોતાનાં યુખ્ય કામો પાર ઉતારતી હતી. આપણે હવે પછી જોઈશું, કે તેણીની ધરમાં એક વીશ્વાસ સહી હતી કે, જેણી આગળ તેણી પોતાની સઘલી ખાનગી મતલબોની વાત કરતી હતી અને જેણી તેની વાતો સાંભળીને જોઈતી મદદ પણ આપતી હતી; આ સહી તેઓનાં કુટુંબમાં ધણા વરસો ધયાં એક શીખવનાર દાખલ રહેલી હતી અને જો કે મોટી છોકરીને તેવણ શીખવી રહ્યાં હતાં, અને નહાની છોક-

રીને શીખવવામાં તેવણ ધણું બેદરકાર થઈ ગયાં હતાં, તો-પણ વડીનાં વીશ્વાસ સહી દાખલ આ ધન્યાઈજ માસતર ટકી રહ્યાં હતાં.

તે નહોતેની સહવારનાં દેખાવપરથી લાગતું હતું, કે આ જવાન છોકરી પોતાની ગમે તેવી કોશિશ છતાં પોતાનાં દી-લનાં અસતોપને બહારથી દેખાતી શકી ન હતી. તેણી જે-લપરથી આંકે ચોપડી જાયકતી અને તેઓમાંની એક જે લાઈન વાંચી પાછી તેને ફેંકી દેતી હતી. આથી કરીને ક્રૂંત તેણી પોતાની માપનેજ ચોક્કાવતી ન હતી, પણ અપસાસ મુકેલી નાહતી નાહતી ચીનેનો નાશ કરી નાખવાનાં જોખ-મમાં લાવી મુકતી હતી.

"હું છું છું બીજા, કે તું વધારે શાંત રીતે તારા જીવને રીક્ટે." તેણીની માતા ધણુજ ધીમે સાથે બોલી. "તુંને મારા જીવની જરા પણ કદર નથી. તું જાણે છે, કે જ્યારેથી માઈ માઈ દુઃખે છે, સારે ગમે એવા નજવા યોધાટથી પણ મારો જીવ ધમરાઈ આવે છે."

"મમા મારી તો ખાની છે, કે મારા યોધાટ કરતાં વાંચ-વાથી તમાઈ માથું વધારે દુઃખે છે. તમારી વાંચવાની ચોપડી મુઠાં મુઠાં મુકી દેવો અને એપ તમાઈ માથું સાફ ધઈ જશે." "સારે મારે બદલે તું મારી આગળ વાંચશે, હું ખઈ કહું છું, કે તે મને વધારે ગમશે."

"હું તમારી આગળ મોટી વાંચું. તેમ તો હું દુન્યામાં સૌથી ગમતાં માથુસને ખુદી કરવા ખાતરથી કહું નહીં; અને જ્યારે તમે આજે રાતનાં મારી સાથે આવવા સાદ ના પાડો છો, સારે તો હું તમારી આગળ વાંચું એવી આશા તમે રાખતી જોઈએ નહીં."

"આપા બેઅજબ જવાબથી જરવાઈનાં શાંત મોઢાંપર અંદરખાનેનાં શરૂઆતી કાંઈ પણ નીશાની જણાઈ નહીં. તેવણને તે સાંભળવાની ટેવ પડી ગઈ હતી અને શરૂએ અ-યવા નાખણી બતાવવા માટે તેવણ ધણું બેદરકાર હતાં."

"હીહા તું ધણી નાહરમાન તેવણ છે," તેવણે જરાક પણ શરૂએ જતાજવા પીના કહ્યું, "હું તુંને કહું છું, કે વાજનાં કુવ-રખાઈ અથવા દલાસનાં ડોશીખાઈ સાથે હું તુંને મોકલશે, જોમાં તું કોઈની તુંને ખુદીથી લઈ જશે. હવે મને એક દહાડો તો જીવીને મેસવા દે."

"વાજનાં કુવરખાઈ મને જરાકની ગમતાં નથી, તેવણ ધીક્કારવા જોગ માણસ છે. હું તેવણ સાથે મુંબઈની મંડ-બીઓમાં ફરે તેના કરતાં તો બેદરત કે જીવતી ને જીવતી ગોંધમાં દતાઈ જાઉં. તેવણનાં કાકાપણ અને મેટી લીશોનાં લાંબા લાંબા નાપણો તથા જુવાન બાલુઓએ સંભવાતીયા મા-લતું જોખણે વગેરે વગેરે મોટી મોટી શીખામણોથી ખને તો કંઠાસો લાગે છે; એક ગમથી તેવણ એવું બોલે છે અને બીજી ગમથી તેવણની ત્રણ મોટી વધી ગયેલી અનાડી દીકરીઓ, જેઓ તેઓની માથની આપમાં ધણી સાદી અને સુંદર દીરી છે, તેઓ માટે પણ પકડવાની વેતરણ કરે છે; અને તો લાગે

છે, કે સૌથી નાલીને વીસને બદલે ત્રીસ વરસ હોય. દલા-
લનાં ડોશીખાઈ વીસે તો તમે બંને છો મમા, કે પચાસે મને
તેવણ સાથે ફરીથી બહાર જવા સાફ ના કહ્યું છે; તેવણ
સાથે જવું અને એકલું જવું બરાબર છે. તેવણુ તો પોતા
શીવામ કોઈનો વીચારજ નથી. તેવણુ તો પરણ્યા આગમજ
જેવાં નખરાં કરતાં હતાં, તેવાજ હમણાંથી કરે છે. હું ખ-
ચીત માતું છું, કે બેરોએ ફક્ત એટલાજ માટે પરણે છે, કે
તેઓને વધારે છુટ મળી શકે અને જ્યાં ગમે સ્થાં એકલાં
જઈ શકે.”

“સારે જો તુંને બેજ નહીં મળતાં હોય તો દીનખાઈપર
એક ચીઠી લખ, તું કોઈ બીજાનાં કરતાં તેવણની સલાહ
હેલજ જરો, તો તારા બાપા વધારે સુધી થશે.”

“દીનખાઈ! દુન્યા કાંય નહીં મલે તોખી તેવણની સાથે
તો નહીં જઈ, જેથી મગહ હું મેલવી શકતી હોતું, તે તેવ-
ણનાં મેહરાની સખ્તાઈ જોઈનેજ યુગ થઈ ગય. હું અજબ
થાહિ છું, કે ખેરશેદ એરી ગોલામગીરી કેમ ખખી શકે છે.”

“દીનખાઈ સામે હું એક બોલ પણ સાંભળવાની નથી.”
જરખાઈએ બે હજુર સુધી કાંઈથી લાગણી બતાવી હોય તો
તે આએજ વેલા બતાવી બોલ્યા, “જેઓ સાથે આપણે અ-
હીઆં ભેજાઈએ છીએ, તેઓમાં તારા બાપાનાં અને મારાં
જો કોઈથી ખરેખર અગ્નિ સાચ્યાં મીત્ર હોય તો તે તેવણ છે.”

“તમે તેમ ધારો તે તો ફીક મારાં માયણ,” હીલાએ કાંઈ
અજબ જેવા અવાજે જવાબ દીધો. “સારું છે કે એ આખી
વગરનાં બાઈસહોદી દીનખાઈજી તમારાં તેમજ પધાનાંથી
હેલત થાય છે, તેની તમને અંદેખાજ નથી. હું જો મારા વરને
મારી હાજરીમાં કોઈ બીજી બેરીને હમેશાં છાપે ચઢાવતાં
સાંભળું, તો મને કાંઈ ચેન પડે નહીં.”

આ બેજોથી જો જરખાઈનાં માલખર રતાસ ચઢાયો હોય,
તો તે એટલો તો થોડો હતો, કે દેખાઈ શકે નહીં અને તેવણ
કાંઈ પણ તેની દરકાર કર્યા વગર ફક્ત નીચે સુજળ બોલ્યાં.

“આજે રાતની પારડીમાં જવાની તારી મોટી મતલબ જો
ખેરશેદ પારડીમાં પેલવેવેલી આવનાર છે, તે જોવાની અને
તેણી સાથે ફરવાની હોય તો હું ધારું છું, કે તુંને લઈ જવા
માટે દીનખાઈ કરતાં વધારે સરસ કોઈથી મગનાર નથી.”

“માયણ હું તમને કહું છું, કે હું તેવણ સાથે જવાની નથી.
તેવણ જેમ તમને અને મગને અંબવી નાખ્યા છે તેમ મને
નથી નાખી, તમે જો ફક્ત થોડા કલાક સુધી રહેશો, તો
મારી ખાતરી છે, કે તમાર માથું નરમ પડી જશે અને
તમારેથી મારી સાથે જવાઈ શકાશે; વળી તમે જાણો છો,
વાહલાં મમા, કે તમારા વગર હું ધણી મગહ મેલવી શકતી
નથી.” હવે તેણીએ શરસને નરમ પારડી કલાકાવાસ કર્યા
ગોડ્યા; અને જે મગજથી તથા ધીકારથી તેણી પોતાની ન-
બળી પણ તેણી કરતાં વધારે કાવચમાં રહેનાર માતાં તરફ
હમેશાં બેતી હતી તે દાખી દઈને તેણી તેવણનાં પગ આગળ
એક નીચાં ઈસ્તાન પર બેઠી અને તેવણનાં હાથ પસવારી
તેપર “કાસ” કરવા લાગી.

“વાહલા મમા, જો તમે જાણતાં હોવો, કે તમારી હાજ-
રીથી મને કુટશી બધી મગહ મલે છે, તો મારી ખાતરી છે,
કે તમે મારીપર એટલી મેહરબાની કરશો. બ્યારે હું તમારા
બાપાં તમે હોતું છું, બ્યારે પારડીમાં જવાનું મને તદન જુદીજ
બતતું લાગે છે અને તમે જાણો છો કે મને કોઈ સાથે મેક-
લવા કરતાં તમારી સાથે મોકલવું પણ વધારે પસંદ કરે છે.”

હીલાનાં બોલો જો કે ખુશામતખોરા લાગતા હતા, તોપણ
તેણી સાચું બોલતી હતી; જરખાઈ ખુદરતીજ આસસુ હતાં
અને વળી હમણાં તખીએતનાં લઈવાથી વધારે આસસુ બન્યાં
હતાં, જેથી ફક્ત નામને ખાતર તેવણ હીલા સાથે બહાર
જતાં હતાં. હીલાને કાંઈ બીજાનાં કરતાં તેવણ સાથે જવામાં
વધારે છુટ મળતી હતી; તેણી જેમ ગમે તેમ કરતી હતી,
ગમે એવા દોરતો સાથે ફરતી, વાતચીત કરતી અને નાચતી
કુદતી હતી અને જરાક પણ પોતાની માતાની વીચાર કરતી
હતી નહીં અને જ્યાં સુધી ઘેર જવાનો વખત થાય ત્યાં સુધી
તેવણ પણ તેને શોધતાં હતાં નહીં. તેણી પોતાની માતા
સાથે જતાં હતી તેમાં ફીક હતું, કારણ કે તેથી નીંદાખોરી
છોડ્યા સુધ રહેતી અને તેણીનાં બાપને ફરવાનું કારણ મલતું
નહીં. તેવણ પોતે એવી જગાએ કચલીતજ જતા હતા અને
તેથી તેવણની ધણીઆણી તથા દીકરીની માલચલણથી તદન
અંજાણા હતા. તેવણે લાંબો વખત ઘણે શોધી કાઢ્યું હતું,
કે તેવણ પોતાનાં છોડાંઓપર કાંઈપણ સત્તા ચલાવી શકતા
હતા નહીં. તેવણને દુષે ધણું દુઃખ લાગતું હતું, કે તેવણની
સખ્તાઈથી તેવણે તેણીનું હેલ બોલું હતું અને હવે તેવણ
તેણીથી દુરના દુર રહેતા હતા. આથી તેવણ વેરમાં પણ
એકસા પડત હતાં, તો જો કે તેવણનું દીક્ર ધણું દયાહું,
નરમ અને પુરાક હેલવાઈ હતું, તેવણ જાણતા પણ નહીં
હતા કે તેવણની ધણીઆણીની તખીએત દહારે દહારે લઈતી
જતી હતી. જો તેવણને તે ખબર હોતે અને વળી એમ
પણ જાણતે, કે જરખાઈ જો કે તેવણની સખ્તાઈથી ધુગતાં
હતાં, તોપણ તેવણ તરફથી હેલની કાંઈ પણ નીશાની મેળ-
વતને હજુર ઈચ્છતાં હતાં—તેવણની ગમે એવી નખસાઈ અને
વોકો છતાં, તેવણ તેવણને ખરેખર ચાહતાં હતાં—તો તેવણ
કદાચ વધારે સુખી થતો.

તેવણની દીકરીની રીતભાતથી કળાખને, તેણી સાથે જવાને
તેવણે સાફ ના પાડી હતી, તે વીચાર હવે તેવણે આસ્તે
આસ્તે ફેરવા માંડ્યો અને હીલા તે તરત પામી ગઈ. તે-
ણીએ કાલાવાસ કરવાનું આજુ રાખ્યું, જો કે તેમ કરી પોતે
હલકી પડવા માટે અંદરખાંચેથી, જે જુસ્સાએ ઉભરાતા હતા,
તે તેણી મુશકેલીએ દાખી શકતી હતી; અંતે તેણી છતી.
જો કે તેવણને સુદઝ જવા મગતું ન હતું, તોપણ તેવણની
દીકરી દીકરીની અસાધારણ નરમાસબરી રીતભાતની સામે
તેવણ થઈ શક્યા નહીં અને હીલા તે ખુશ ખબર પોતાની
વીખાસ સહીને હેલવા શેકી ગઈ.

ધનખાઈજી ખાતર આસાંને એક બારી “પીસ” ખ્યાનાંપર
વગડવાને શીખવતાં હતાં. તેવણ યુગ બરાડા પાડી ધમકાવી

અને હેઠમ કરીને તે બાપડી છોકરીને વળગવાની ફરજ પાડતાં હતાં; આમાંને પેદાશીન મ્યુઝીકનો જરાક પણ જોખ હતો નહીં. કાંઈથી સુશકેલ કામ પડ્યાથી સમજાવીને સેદહું કરવાની ધીરજ અથવા તે શીખનારને ગમતું થઈ પડવાને પુરતી નરમાસ તેવણુ ધરાવતાં હતાં નહીં; તેવી પ્રેક્ટીસ કરવાતાં હમેશ તેવણુ તેણી સાથે મરાતાં અને કાંઈપણ નહવામાં નહતું બાદમાં કાઢતી, તેણી આગળથી હકી જતાં અને તેણીને જેમ ગમે તેમ પ્રેક્ટીસ કરવા દેતાં.

“ધનબાઈજી, વાહલાં ધનબાઈજી” હીલા દરખાથી તેવણુને બોલાવતી જોરડામાં દાખલ થઈ, “એ મુખે છોકરીને છોકડીને જાલદી મારી આગળ આવે; અને તમુને કાંઈ થણી જુશી મરી ખખર કેલવાની છે, ખરેખર તમુને આમાં સાથે માંયુ દુઃખવતું નકાસું છે, ગમે એટલી મેહનત કરવા છતાં એ કદીથી વળગતું શીખવાની નથી.”

“તમારા કેલવા સુજળ હું તો કાંઈજ કરી શકશ નહીં.” આ બોલેલા તેની મેહનત મોઢાંથી યસ્સાથી બાદર નીકળ્યા, કારણ કે જો કે તેણીને સ્વભાવ ખુદરતી સારો હતો, તોપણ લગાર હતાવશેા હતો અને બેદરકાર તથા બુલ મરી રીતથી તેને તદન બમાડી નાખવામાં આવ્યો હતો. જો ગમે ખરાખર શીખવામાં આવતું હતે, તો હું બીજાઓનાં જેટલુંજ કરી શકતે, જેટલી મેહનત જાઈજી, પીરોજ અને યુલ સાથે લે છે, તેટલી જો ધનબાઈજી મારી સાથે લે, તો હું જુદીજ નતની છોકરી છી.”

“જોઆમ, બેઈમાન છોકરી! હું શું એમ કેલવાની હીમત કરે છે, કે હું મારી ફરજ બજાવતી નથી?” ધનબાઈજી જેવણુ તે બચ્માંને કાયર કરવામાં કાંઈ પણ બાકી રાખ્યું ન હતું, તેને મોઢાંમાં આવા શબ્દો સાંભરી એટલાં તો હસકેરાઈ આવ્યાં, કે યસ્સામાંને યસ્સામાં એક યલ પોતાને ધુલી જઈ, તેણીનાં મોઢાપર જોરમાં એક તમાચો માર્યો.

“હવે જોજીજી તો જઈને મમાને કેલ; નહી તો પધાને કેલ તો વધારે સાઈ.” હીલા તેણીની મશકેરી કરી બોલી.

પણ આમાંએ તેણીને જવાબ દીધો નહીં, એક પલ સુધી તેણીનું આંખુ મોઢકું લાલ થઈ આવ્યું, પછી તરતજ તે શીકકું થઈ ગયું અને તેપર ધનબાઈજીનાં આંગલાનાં લાલ દાખ પ્રગટ દીરવા લાગ્યા; એક બોલ પણ મોઢા વગર તેણી પુરત પાનાપરથી હકી, જોરડા છોકડી ચાલી ગયો.

“તેણી ચાકી ખાઈ આવશે કે?” જેવું જોરણું બધ થયું કે તેવણુ આ સુંદર સવાલ પુછ્યો.

“અર નહી રે,” હીલાએ દસીને જવાબ દીધો. તેણી પધાને કેલવાની તો હીમત કરેજ નહી અને તેણી જણે છે, કે મમાને કાંઈનું ફેકટ છે, કારણ કે તમે વારંવાર તેવણુ આગળ આવતાં હતાં હકીખાઈ, આલસાઈ અને યસ્સાવાલા સ્વભાવ વીશે, જે કહો છો, તે તેવણુ તદન માને છે. આજે રાતે મમાને લખ જવા મારેની કમુલાત લેતાં મને એટલી મેહનત પડી છે, કે હું તદન કાંકી ગઈ છોજી.” અને આમ બોલતાં આ

જવાબ બાતુ પાસે પડેલા એક સોફાપર બેદરકાર રીતે લાંબી થઈ પડી.

“પણ તેમાં તું છતી કે?”

“થણીજી સરસ રીતે! મેં” એવી તો સરસ રીતે કાલાવાલા કીધા, કે કાઈ સૌથી હકીકું માણસથી તેની સામે થઈ શકે નહીં. પેલલાં તો મેં જોરડાવાતું અને તોડછોડ કરવાતું અનમાની બેસું, એવું ધારીને કે તેથી તેવણુ બીહીને અથવા કંઈકલીને હા કહી દેશે; પણ તેમાં નીશકેલ થવાથી અને ગરીબ થઈને કાલાવાલા કરી જોવાની ફરજ પડી, તેમ જો વધારે વખત કરવું પડતે, તો હું તેમાં અને તેમાં યુંગલાઈ ગઈ હતે; પણ હવે ફરીથી છુટકારાનો દમ હું જોવી શકું છું. યુંધારીય, આજે એવણુ અને દીનબાઈ સાથે મેકલવા માં મતાં હતાં? એ વીચારીય હું મારો બધ મુશકેલીએ છુપાવી શકી.”

“ખરેખરજી બધબીત! જો તુને જવું પડતે, તો તારી સથળી યુકતીઓનું શું થતે?”

“મારાં વાહલાં ધનબાઈજી, હું કદીથી તેવણુ સાથે જતો નહીં; તોપણ મારી યુકતીઓ એવી તો સરસ રીતે મોઢવી સુકી છે, કે એક રાત તેવણુની આંખ નીચે રહેવાથી તેને કાંઈ ઈમ થતે નહીં. હું ક્યાં છું, કે મોરશોદ આસ્તે આસ્તે પોતાની જાલમ માયની સખત નજર તમે પોતાને એક જાલામ તરીકે ધારે છે અને હું કાંઈ પણ આંકિસ વગર જેમ ગમે તેમ વીચાઈ છું અને કઈ છું, તેટલું છુટાપણું ભોગવવાને સુખજ છે, ખરેખર એક અપરાધ છોકરી થવાને તેણીને ફક્ત મારી ચોડાપણી સારી સલાહ અને દાખસાની જરૂર છે.”

“પણ તારી અજરાજી તારી સામે નહીં જાય, તેની સંજાળ રાખજે.” ધનબાઈજીએ જવાબ દીધો.

“જરાકથી નહીં, મારી પોતાની મતલબ પાર પાડવા માટેજ હું તે બાદર દેખાડવશ, હું માનું છું, કે હું મોરશોદને ગણું છું અને મને ગમે તેવી હું તેને બનાવી શકશ. તેની ભાએ-પરનો વીધાસ એક વેલા તેનાંમાંથી કાઢી નાખવો જોઈએ, પછી જુઓ, કે હું ઈછુંછું, તેવી સુરખાઈથીએ ચાલે છે કે નહીં. તેણીને બાદરખાન એટલો બધો વખત રાખી સુકવામાં આવ્યો છે, કે દેશનેજલ છુંદગી વીશે કશુંથી જાણતી નથી, તે બાબતમાં તો તદન એક બચ્માં જેવી છે; અને તેથી મારા જેવી છોકરી, જેને તેણીએ બાબતમાં તદન પાલવરકી સમજે છે, તેનાં કલા પ્રમાણે ખુશીથી ચાલશે; અને એ પચમતીનાં હતી, સારે ગમતી હતી કારણ હું મુખઈ વીશે, જે કાંઈ વાત કરતી, તે એ થણું બધાની હમેશ સાંભળતી હતી; હું જોતી હતી, કે આમે બધારે નાહનાં છોકરાં હતાં, સારેથી એ મારી અદેખાઈ કરતી હતી અને તેથી હું મને પોતાને ધણું અગતું માણસ સમજતી હતી.”

“અને વાઈ હમણાં એ તુને ગમે છે કે?”

“ધનબાઈજી, તમે મારી મશકેરી કરો છો, તમે જાણો છો તો ખરાં, કે એક હરીફને હું કદીથી સાંધી શકું નહીં અને

આજે છોકરીની આંહુ નાંખે તેવી ખુબસુરતી અને તો તદ્દન અધારામાં દાંડી દે છે.”

“તું એમ તો નહીં કેહવા માંગતી, કે તેણીની ખુબસુરતી તારી સાથે સરખાવી શકાય ?” ધનબાઈએ વચમાં બોલી પડ્યાં.

“કદાચ નહીં,” હીઠાએ પાસેની આરસીમાં નજર કરી કહ્યું, “પણ તેણી નવી છે ધનબાઈજી—તદ્દન નવી છે, એની માથે ફક્ત એટલા માટેજ એને આટલો લાંબો વખત બાંધ-રાખી રાખી મુકી હતી, કે બ્યારેથીએ બાંધેર જાહેરમાં આવે, સારે ઘણી પ્રકારી નીકરે—પુરશેદ પોતે તો બ્યાંસુધી મારી યુક્તીઓમાં મને મદદ કરે છે, લ્યાંસુધી મને ગમે છે અને તેણીની મુરબાઈથી અલગ ગમે તો કહે, કે પાંચી આવચ-લણથી તેણીની માતાની કેલવણીથી ઉતરી જ રીતે આવચથી દીનબાઈને, જે દુઃખ ઉપજશે તેથી મારા જીવને ઘણી ધીરજ વધશે. ધનબાઈજી, તમે ખુશી થયાં હોવો તેવાં દેખાવો છે, એ અને જરૂર પડે તો મારી ખાતરી છે, કે તમારી મદદ આપશો; પ્રકારી કે એ નમુનેદાર બૈરાં જેટલાં અને અણગમતાં છે તેટલાંજ તમને પશુ છે.”

ખરેખરજ, એક બે વરસની વાત પર આગળે શીખવવા માટે એવણુ અને જે શીખાવણુ દેવાં આવ્યાં હતાં, કે તેણીની સાથે નરમાસથી વર્તવાથી તેણીપર વધારે સારી આસર થશે વગેરે વગેરે તે હું હજુર*જી કઈ નથી અને તે માટે એવણુને કદીથી માફ કરશ નહીં. નરમાસ! જે છોકરી એક ફરેસ્તા-ખુશી સીટું સેરવી નાખે, તેણી સાથે નરમાસથી વર્તે. એવણુ આગળ જઈ આવ્યા પછી, એ છોકરી હમેશાં વધારે ખરાબ ચાલે છે અને હું માફ હું, કે હવે પાછું તેમજ થશે. મારી વાહલી હીઠા, હું કહ્યું છું, કે તારી ખીજ યુક્તીઓ સાથે એક નવી પણ શોધી કાઢે કે, જે મરજટવાલાઓ અને તારી બેદન વચ્ચેનો સંબંધ અટકાવે.”

“હમણાં તો તેમ કરવાની આરામાં શકતી નથી, પણ આ-પણે નાસીપાસ ધણકું નહીં. જેમ જેમ તમે કહેશો, કે આમાં લાં જવા માટે તદ્દન નાવાયક છે, તેમ તેમ પણ તેણીની તરફેણ વધારે ખેંચશે, તેથી હમણાં તો તેણીને જવા દેવો, તેણી લાંજ વધારે સારી થવા લીખશે. તે દીવસે બ્યારે મમાએ એને લાં જવાં અટકાવી, સારે મેં પપાને હોકમ કરતાં સાંમલ્યા, કે બ્યારેથી દીનબાઈ તેણીને તેડું કરે, સારે કદીથી તે ના પાડતું નહીં. વાહલાં ધનબાઈજી, સખતાર્થ એ ઘણી સરસ રીત છે; જો તમે ખંતીપણથી તેજ રીત વાપડવાની ચાહુ રાખશો, તો દીનબાઈનાં ગમે એવા કરવા અધવા કહેવા છતાં, તમે તેણીની સઘળી દુશીઆરી કચડી નાખવામાં ફતેક પામશો.”

“હું કહ્યું છું, કે હું તેમ કરી શકું, પણ તેં મને હજુર બધું કહ્યું નથી. દેરામજી મુગાનાંને લગતી સઘળી ગોઠવણોનું શું કીયું ?”

“બધું બરાબર ગોઠવ્યું છે! કાંઈથી ખીજ જાનનાં મા-ણસ વીશે અણગમો રાખવાને મેં ખોરશેદને ઉત્કરી છે;

તેણી અને એક બે વખત અહીંનાં મઝી છે અને તેડવું એને લલચાવવાને પુરતું છે. તેણી કારે છે, કે તે સૈધી ખુબસુરત અને ખુશનુખ સ્વભાવનો માણસ છે. તેવણુ પપાનાં દોસ્ત થાય છે, તેડવુંજ મનચેરસાદને તેવણુ તરફ ખેંચાવાને પુરતું છે. એમ કરતાં એ હોકાનાં ઘેરમાંથી તેવણુને એલખણુ કરાવવામાં આવશે અને સાર પછી મારી ગોડવણુ વધારે સેકડી થતી જશે. ખોરશેદ તેની સાથે ધણાજ ખારમાં પડી ગય છે અને તેનેથી તેણી ઘણીજ ગમે છે, (કે જે ખરેખરજ છે) વગેરે તેણીને સખતવવાને ઘણી મુશ્કેલી પડશે નહીં અને બ્યારે હું બેવચ, કે કામ બેઠક છે, સારે કાંઈ ધણાં માયાણુ દોસ્તને શોધી કાઢીને દેરામજીને વાસ્તે જે જે સુંદર વાતો બોલાવ છે, તે વીશે દીનબાઈનાં કાનમાં ઢુક મરાવવા, જેની આસર એ થશે, કે તેવણુ પોતાનાં ઘેરમાંથી અને પોતાની દીક-રીની નજર આગળથી તેવણુને હમેશ સુધી દુર કરવાની કોશેશ કરશે. પછી જોઈ લેવો મજબૂ, દેરામજી પેદલાં મારીપર ધ્યાન આપતા હતા, પણ બ્યારેથી ખોરશેદને જોઇ સારથી મને છોડી દીધી છે, જેનો મને એવણુપર એટલો ખાર છે, કે એક દહાડો તે મારે એવણુને ખતવાશા. હું, જે કરવા માંડું તે એક બોલે કરી શકું. હાલની મારી કારણાં તો એ છે, કે આસ્તે આસ્તે પુરશેદનો તેની માથપરનો વીધવાસ કાઢકી નખાવવા અને તેને ખરેખરે મારાપર વીધાસ રખાવવો, એવું હું યહું, કે પછી બીજું સેકડ છે.”

“તું જાણે છે, કે હું કદી કાંઈથી યુક્તીમાં નીપજણ થઈ નથી, તેથી ખાતરી રાખજે, કે એમાંથી નહીં થશે.” ધનબાઈએ તેણીને ઊપરે અટકાવી કહ્યું, કારણ કે તેવણુ જાણતાં હતાં, કે દીકરને એવી જાતનાં કાવતરાં કરવા ધણુ મનતું હતું અને વળા દીનબાઈને તેવણુ એટલાં તો ધીકારતાં હતાં, કે તેવણુને દુઃખી કરવા માટેની કાંઈ પણ યુક્તીથી તેવણુ ધણાં ખુશી થતાં હતાં.

આ સુંદર જોડાંએ શોડાક વધારે વખત વાત કર્યા કીધી, પણ તેઓની ખીજ વાતચીતની અને હેવાસ આપણો નાંચો છે. આપણે જોઈ ગયાં છીએ કે, પીરોમ મરજટનો દીવા સરાજ તરફનો અણગમો વગર પાણો હલો નહીં અને તેડવું હાલ તરત તો પુરતું છે. આપણે સરદારનાં જરાબાઈનું ઘેર છોડીને તે આગમજ આગાંની માત્રચલણુ વીશે ચોડાડ મોરો બોલવા જોઈએ. વાંચનારને માદ દશે, કે દીનબાઈ તેણી માટે હમેશાં કામજ કરાવતાં હતાં અને આશા રાખતાં હતાં, કે તેણી કાંઈ દીવસે પોતાનાં બાપને તેના ખીમ કોઈ પણ છોકરાંએ કરતાં વધારે સુખનું સુખ થઈ પડશે. બ્યારે તેણી બચ્ચું હતું, સારે તેણીની સ્વભાવ ખુદરતીજ લગાર હતાવશે અને હીકો તોપણ ખીજ રીતે ધણો સારો હતો. તેણી લગાર દુસ્સાવાથી હતી, પણ ધણાં માયાણુ દીકની હતી, કે જેથી જે કાંઈ તેણીને ખાર હતવા જેટલી નરમાસ કરાવતું હોય, તો તેણીને ઉધારવાનું અને કેળવવાનું કામ ધણું સેકડું થઈ પડે અને સજીરી તેમજ મજમખણીથી તેણીને સીધે રસ્તે ચાકાવી

શકાય. કમનસીબે ધનયાદી આ માંગેલો એક પણ શુભ ધરાવતાં ન હતાં, પોતેજ હદયાહરનો ગુસ્સો ધરાવતાં હોવાથી, એક ગુસ્સા વાસાં બચ્ચાને કેવળવાને તેવણ તદન નાધાયક હતાં; સખતાઈ તેવણનું હથીઆર હતું અને તેની હુશીઆરી કચકી નાખવાને દરેક યુક્તિ તેવણ વાપરતાં હતાં; આલાં આ વર્તણુકની સાંગે થતી અને ઘણાં ખરાબ શુભો તેણીમાં ચેવરા થયા હતા; કે, જે બ્યારે દીનબાઈ જોતાં, ભારે તેવણની ખાતરી થતી, કે તે તદન ભુલ ભરી કેલમણુનીનાં ફલ હતાં; ફક્ત ઉતાવલા ખવાસપરથી આસરે આસરે તેણી એટલાં તે પાછા ખવાસની બનતી હતી અને તેણીની શીક્ષક માટેનાં ધીક્ષાર તેણીમાં એટલીં તેા હદયુધી વધ્યો હતાં, કે તેથી ફક્ત તેની નળ્યાં મળજની માતનેજ નહીં પણ દીનબાઈને પણ ધારતી લાગતી હતી; જે કે દીનબાઈને તેા તેણીનાં ગુસ્સાની એટલીં હદયુધી ખતી ખતાર હતી નહીં, કારણ તેણુ આગળ આલાં ઘણી ખતી નરખાસથી વતેતી હતી અને પોતાનાં ગુસ્સાને વધેલો કાણુમાં રાખતી; જરખાઈની હાજરીમાંં હમેશાં કાંઈને કાંઈ એણુ બનતું, કે તેણી તેને લગામમાં રાખી શકતી નહીં અને તેથી ધનબાઈજની તેણીની ખરાબ ચાલ તથા સ્વભાવ વીશેની ફરયાદોને ટેકા મળતો; જમરોદછને પણ જે કાંઈ કેદવામાં આવતું, તે તેવણને માનવાની ફરજ પડતી અને તેવણની સખતાઈથી આ અસુખી બચ્ચુ તેવણ આગળથી ધારતીથી નાહરું ફરતું હતું, તે છતાંયી તેણીનાં માયાણ દીકમાં તેણુ માટે એટલાં બળો તેા પ્યાર હતાં, કે જેનો થોડાંખી ખ્યાલ જે તેવણને હતા, તેા પોતાનાં ગલાં આસપાસ તેણીને માયાથી વીડામતા અને ધનબાઈજની ચાલચલણુ વીશે વધારે બાચીકાંથી તપાસ કરતે; આજીનો તેણીની બેદન માટેનો જાણુમગ લગભગ તેણીની શીક્ષકનાં જેટલાજ હતા. અને જેમ જેમ તેણીનાં થરમાંનાં તેણીને એક પાછા સ્વભાવની ખરાબ મળજની ઊકારી તરીકે ગણતાં તેમ તેમ ચાલબત તેણીની બરાબ લાગણીએ વધારે ઉસકરાતી; કેટલીં વખત દીનબાઈએ જમરોદછને કેદવા ઇછયું, કે ધનબાઈજને કં-હાડી, આલાંને કાંઈ વધારે લાયક શીક્ષકનાં હાથ તરે યુક્તી, પણ તેવણને લાગ્યું, કે તેવણનું ચયમાં પડતું જરખાઈનાં ખીતોને ગમશે નહીં અને તેઓ તેવણને ફેલકમાં લગાવશે. ધનબાઈજને જરખાઈનાં માએ ઘણી કસમણુ થકી તેવણ પાસે રખાઈમાં હતાં અને તેવણનાં કુટુંબીઓનાં વીચારપ્રમાણે તેવણની કેલવણીથી હીક્ષાર ઘણી સારી અસર થતી હતી અને તેથી અુદરતીરિતે તેઓ ધારતાં હતાં, કે આલાંની ઉકારી ચાલચલણુ કારણ તેણીને ખરાબ સ્વભાવ હતાં અને તેનાં તેણીનાં શીક્ષકનો કશો વાંક ન હતો. તેણી હમણાં લગભગ ચઢદ વરસની હતી અને દરેક વરસે તેણીનું બાપી સાફ નીલકવાની દીનબાઈની આરા વધારે અને વધારે ઝાંખી થતી હતી; તેાપણ તેણી માટે બને તેટલું કરવાને તેણે ટેકાવ કાધો. આલાંમાં બયબીત ગુસ્સાને તથા તેની શીક્ષકપરજ નહીં પણ બેદનપર વેર લેવાની તેણીની ઈચ્છા, જે કેટલીક નાહની ચીજોપરથી લાંનતણુ બેઈ સકતાં હતાં, કે તેણીનાં દીકમાં બચ્ચા કરતી જે કહે તે દાખી દેવાને તેવણથી બની શકે તેટલું કરતાં હતાં. લખ જાનાં સરાફ આપણે જાણ્યે છીએ તેમ નાનપણથી પદના દોરત યતા હતા અને બનેના કુટુંબી જ-છે, કે હું જતાં આ દોરતી માણુ રહી હતી, બલકે વધી હતી

અને દીનબાઈ તેવણનાં ધણીની લાગણીઓમાં બામ લેતાં હોવાથી, જમરોદછ તેવણનાં પણ દોરત થયા હતા. તેવણ હમેશાં તેવણનાં છોકરાંઓ તરફની સખતાઈ તરફ દલગીરીથી જોતાં હતાં, તેવણે વળી જોયું હતું, કે તેવણનાં છોકરાંઓ કોટાં થયાથી તેઓની ચાલચલણુથી તેવણ વધારે અને વધારે દુઃખી થતા હતા અને ગમે એટલી મુશકેલી છતાં પણ તેવણનાં માયાણ દીને ટેકાવ કાધો, કે તે દુઃખી અંદરથનું એક પણ બચ્ચુ પછગારેનાં દીવસમાં તેવણનું સખતું યુગ યુગ પડે, તેનું તેને જનાવવા માટે એક પણ ઉપાય બાકી રાખેવા નહીં. આલાંનું તેવણપર ધણુજ હેત હતું અને તેથી ખારથી કામ કરવાનો તેવણે પેદલાં નીપચય કયા. વળી અજબ જેનું એ હતું, કે આ ઝનુની મળજની ફરજ છોકરીને તેણીથી તદન ઉકારા ખવાસની એક છોકરી-આપણી ગરીબ વીચારવંત શુભ સાથે જીવેલાંની દોરતી બાકી હતી. તેણીને લાગતું હતું, કે તેણીથી એક તદન ઉકારા ખવાસની છોકરીને મજબુથી તેણીને યથો કાપડો થતો અને છવને આરામ મળતો હતા અને તેથી તેણી તેણીને ગતીરાય આહતી હતી. પીરોખ પણ તેણીને યથો ગમતી હતી. ખોરશેદ તેા હીક્ષાની સહી થતી હતી, જેમ તેણીને આજગમતી જનાવવાને પુરતું હતું; તેણી દીનબાઈની દીકરી થતી હતી, એ વીચાર પણ તેણીને ખોરશેદ તરફ ખેંચી શકતો હતો નહીં. જે દીવસ વીશે આપણે બોલી ગયા છીએ, તે દીવસે આલાં એક કલાક મુધી તેણીનાં જોરાગમાં ખેરી રહી હતી; અને તેણીને તેણીને યથું હતું. તેજો ગુસ્સો તેણીનાં મોહપરની દરેક નેસપરથી જ-ણાઈ આવતો હતો અને નહીં ખખી શકાય તેવાં દુઃખથી આ જુલમખતમાંથી છુટકાનો કાંઈ ઉપાય શોધતી હતી. તેણીની દુઃખી થયકી હાલણીઓને તેણીએ આશુમાં રાહત આપી નહીં, પણ તેણીનાં દીકરાં જુસ્સાઓ તેણીનાં મોહપરથી એટલા પ્રગટ દોરતા હતા, કે તેજ વખતે એક આપા તેણીનાં જોરાગમાં કાંઈ પેગામ લઈને આપી, તેણી તેણીનું મોહડું બેઈ એકદમ કોટાં-આ પેગામ એ હતો, કે દીનબાઈએ તેણીને શુભ અને પીરોખ સાથે તે સાંજ પોતાને લાં પસાર કરવાનું તેડું મોકલ્યું હતું. આલાં એક છુટીની છુમ પાડી ઉઠી અને લાં બધાની પુસાઈમાં ધનબાઈજનાં સપલા હોમને ઘુપડપુ લાંખે થઈ. તેણી લાં બન્ય, તે આગમજ બને બેદને વચ્ચે તેઓની માતાની સાંગે એક અપડો ઉકેપો. જરખાઈ આથી ઘણાં ખીદધાં અને આતમના ગુસ્સાથી તેમણે ધણાંજ ઝીરડામાં. તેવણનાં ધારવા પ્રમાણે હીક્ષાનો તેવણે કશો વાંક નહીં; તેવણ જે વધારે આંખ જાંબાઈ જોતે, તેા સેદલાઈથી જોઈ રાતે, કે તેવણની વડી દીકરી નાહલોજો ગુસ્સો ઉસકેરવાને એક પણ ટક જવા દેતી હતી નહીં. અતે બ્યારે તે ખરેખર હેતવતાં દીકની છોકરી જતી વેલાએ તેણીની માતાને કોટી કરવા ગઈ, ભારે તેવણે તેણીને મુકજ કાઢું આપ્યું નહીં; આથી દુઃખથી કાટકાટ થતાં હતાં સાથે તે બાપડી છોકરીએ તેણીનાં વાહલાં દોરતોનાં સુખી ખર તરફનો રસ્તો લીધો.

લાં છુટીથી આપણે તેણીની પછગારે જઈયું, કારણ કે જે જુસ્સા અને ખરાબ ખવાસના દેખાવોનાં આપણે ઉપર થોડા ધણે ખીતાર આપ્યો છે, તે બાબદ વીશે આગળ વધારે બોધવાને આપણે ઈચ્છતા નથી.

ડાક્ટર આનંદીબાઈ જેરી.

(નવા અંકથી સાંભળ પ્રારંભ)

હું છું જન્મ ચરીત્ર લખનાર મીસીસ ડાકે તેણીની રીતભાત અને જીવનની ઘણી અસરકારક હેવાલ આપ્યો છે. જેણી આપણને કહે છે, કે પોતાનો ધર્મ બલવચાને તેણી ધણી સંભાલ લેતી હતી અને દર સહવારે બંદગી કરતી વખતે એક પરણેલી સ્ત્રીની ફરજે થી છે, તે ત્રીશીનાં કાપડાઓને અભ્યાસ કરતી અને તેણી પરણેલી છે, એવું દેખાડવા પોતાનાં

કપાલપર કુંડાની તીધી કરતી હતી. હાંફરયાન ઊઠતી વખતે તેણીએ પોતાનાં લોકોને કહ્યું હતું, કે “હું હાંફુ સ્ત્રી ધાખત અમેરીકા બહુજી” અને પાછી ફરીને એક હાંફુ તરીકેજ મારાં લોકોમાં આવીને રહેવચ.” અને આએ બાહદુર ડેવપ તેણીએ યાદચ હદયા વગર પાર પાડ્યો. તેણી પોતાનાં દેશનો પોરાક પેહડતી હતી, પોતાનાં ધર્મનાં ફરમાનો મુજબ બાહજપાલા સીવાય ખીએ કોણખી જાતનો પોરાક લેવાને ના પાડતી હતી અને બ્યાંસુધી તે દેશમાં તેણી રહી, ત્યાંસુધી પોતાનાં દેશનાં રવાજને દરેક રીતે માન આપવાની તેણી કોશિશ કરતી હતી.

૧૮૮૩ નાં ગોપાલ સાંભળેલો અભ્યાસ કરવાનું તેણીએ શરૂ કર્યું. ન્યુ યોર્કની “હાઈએ પેડીક” કોલેજે તેણીને રોકાવ-રથીપ આપવા માંગી, પણ લાંબો વીચાર કીધા પછી એવું દેખવામાં આવ્યું, કે શીડાડેલકયાની સ્ત્રીઓની વેલની કોલેજમાં ચાર વરસનો લાગત અભ્યાસ કીધામાં તેણીને સૌથી ઘણો ફાયદો થશે. મીસીસ કારપેટર તેણીને શીડાડેલકયા લઈ ગયાં અને તે કાલેજનાં વડા ડાક્ટર રેચલ બેડીક સાથે તેણીએ ઝોલખાણુ કરાવી, જેવણે તેણીનાં કામ માટે ઘણી દીલસોહ જતાવી અને તેણીના સૌથી કીમતી કોસ્તોમાંનાં એક બન્યા. ડાક્ટર બેડીકે પોતાનાં ધરમાં તેણીના માનમાં એક પાર્ટી આપી હતી. બ્યારે તેણીએ પોતાનાં દેશી પોરાક અને જવેરાતથી લોકોની ઘણી અજાણી ઉરકેવી હતી.

તેજ વરસનાં અક્ટોબર મહીનામાં કાલેજની મેનિક્યુરેશનની પરીક્ષા તેણીએ પાસ કીધી અને ત્યાર પછી પોતાનાં વેલનાં અભ્યાસ માટે તેણીએ મેહનત અને અંત યાજુ રાખી અને કેટલીક વખતે દીવસનાં ૧૫ થી ૧૬ કલાક સુધી કામ કરવા માંડ્યું. તે કાંઈ સેલજી કામ નહીં હતું અને સખત મેહનત અને ખરાબ શુભે, તેણીની તંદરેસ્તી ઉપર મારી અસર કીધી. ૧૮૮૪ નાં ફેબ્રુઆરી મહીનામાં કીપવીરખો

સખત હુમલો તેણી ઉપર થયો અને ત્યાર પછી અમેરીકામાં બાકીના સપ્તરો વખત તેણી માંદીજ માથ્યા કીધી.

૧૮૮૪ નાં વસંત રીતમાં મીસીસ જેરીની બાલ લગન ઉપર મીશનરી સોસાયટી આગળ એક ભાવણુ આપવા કેલ-વામાં આવ્યું, પણ તેણીનાં સાંભળનારાઓને એ રવાજની તરફેણમાં પોતાનો વીચાર જણાવ્યાથી, તેણીએ અજબ તેમજ નાસીપાસ કીધાં. તેણીનાં આએ ભાવણે તેણીની વીરધ ઘણું લોકોને ઉશકેરવાં અને વગર શકે ઘણું લોકોની દીલસોહ-માંથી તેણી દુર કરવા કેલ. તેણીની જીંદગીનાં હેવાલથી તેઓ જાણીતા હતા અને એક કાલેજી કીરસ વચે તેણી ઉપરી હતી તે જાણતાં હતા, તો તેઓ કદાચ વધારે દયાથી તેણીને માટે વીચાર કરતે અને જેટલું કરવાને તેણી શકતીવાન થઈ હતી. તેને માટે પોતાની દીલસોહ દેખાડે, બ્યારે તેજ વખતે રવાજની મુલામગીરીમાંથી તેણીને પુરેપુરા છુટકા થયો નથી, એવું ધારી દલગીરી જતાવતે.

૧૮૮૫ માં ગોપાલ જેરી અમેરીકા જઈ પુગો, પણ તેવું આવ્યું તેણીનાં દોસ્તો ધારતા હતા, તેમ તેની સ્ત્રીને એક ગોજન સખાન થઈ પડ્યું. તે, સ્ત્રીએ અને તેઓની કેલવણી મેવાની સમજ શકતી વીરે દલકી રીતે ગોજવા લાગ્યો અને તેજ વખતે, પોતાની સ્ત્રીની મેહનત અને તેણીને ખાતર, જે માયા તેણીનાં મીત્રો તેની તરફ દેખાડતા હતા, તેનો દરેક લાલ લેવાને તે તૈયાર થતો. તેની કાનગી દરેક રીતે તેની મેરીની મુશકેલીઓમાં ઉમેરો કરતી હતી અને તેની વાત-ચીન અને રીતભાત ઘણું લોકોને તેઓનાં મતમાં મજબુત કીધાં હતાં. કે સરાસરી હાંફુને મુશાય અને અમેરીકાની મુ-લાકાત લીધાથી કરો ફાયદો થવાનો નથી અને હાંફુ લોકોનાં જેન્નમાંથી તેઓ સ્ત્રીએ કરતાં તદનજ અઘરાં છે એવા થી-ચાગની અસર કાઢી નાખવાને કેલવણી અને અનુભવ મે-લવતાં ઘણું લાંબો વરસો લાગશે.

૧૮૮૬ માં માર્ચ મહીનામાં આનંદીબાઈ જેરીએ શીડા-ડેલકયામાં “ડાક્ટર એન્ડ મેડીસીન”ની પદવી લીધી. તબીબ જેનારાઓને તે દેખાવ ઘણો છક કરી નાંખનારો હતા, એવું વર્ણન કરે છે. આએ બાહદુર હાંફુ સ્ત્રીને તેણીનાં પશું દોસ્તો અને દીલસોહ દેખાડનારાઓએ પોતાની આસપાસ ઘેરી લીધી હતી, જેઓમાં પંડીતા રમાબાઈ હતાં, જેવણુ આએ મોટા પ્રસંગે જાગર થવા માટે ઈજ્જાંકથી પાસ આવ્યાં હતાં. અચીતજ. એક ઝલકાત આંખનારી અને ઉપયોગી જીંદગી આએ બાહદુર અને સખુરી વાલી સ્ત્રીની સાંભે છે, એવું સવને લાગવું હતું અને જે વખાણો, મુજારકબાદીઓ અને મેટોનો વરસાદ તેણીની ઉપર આવી પડ્યો હતો, તે તેણીની ઘણી બહેસોર હતેલોનાં ચીન્ટો કંઈતે દેખાડતાં હતાં. પણ તેમ બન્ધું નહીં. મીસીસ જેરીની તખયેત ઘણી નખલી હતી અને પોતાનાં વર સાથની કેટલીક મુલાકાતોની વખતે તેણીનાં કેલકાને સખત સરદી લાગુ પડી હતી તેણીની ધારણા ઈજ્જાંકની સ્ત્રીએ અને જવાની ઇસપીતામમાં અને ન્યુ યોર્કની બજાકી ઇસપીતામમાં થોડો વખત સુધી કામ કર-

વાની હતી, પણ કોલાહલપુરની નવી આલખઈ એદવડે દરમી-
તામમાં રેસીડંટ શ્રીશિવનની જગા તેણીને આપવાની માં-
ગણી કરવામાં આવ્યાથી, ઉપરથી વીચાર તેણીએ માંડી વાળ્યો,
મહીને દાહડે રૂ૩૦૦ નાં પગાર સાથે ખાનગી કામ કરવાની
તેણીને રજા આપવામાં આવી અને રૂ૫૦૦ સુધી પગાર
વધારવાની કમ્યુટાત તેણીએ આપવાથી, લાંબો વીચાર કરીને
મીડીસ નેશીએ તેણીને એ માંગણી કમ્યુટ રાખી. તેણી
પોતાનું કામ અદાવત અને પોતાનાં દેશની સ્ત્રીઓનાં ફાપલા
માટે વગર ધીસ કરવે, પોતાનાં જાનને ઉપયોગ કરવા ધણું
ધન્ય હતી; તેણીને લાગતું હતું, કે તેણીની તબયેત ધણી
લકડતી નષ છે અને તેણી ધારતી હતી, કે પોતાનાં દેશની
હવાથી તેણીની તબયેતમાં સુધારે થશે અને આજે તેમજ
બીના ધણું કારણોને લીધે હાંદિયાન પાછું જલદીથી ફરવાનું
તેણીએ વાનગી ધાર્યું. મીડી નેશીએ પોસ્ટ આર્કીસમાંનાં
પોતાનાં જોખાનું રાજનાં ધુ આપ્યું હતું અને તેની માતા
અને તેનાં બીનાં સર્ગાવાહકમાંથી આસરે આપવાનું અને
સલાસ લેવાનું ધણું અગત્યનું થઈ પડ્યું હતું.

છેલ્લી ગોઠવણ પૂરી થાય, તેની અગાઉ મીડીસ નેશી
ધારતી ભરેથી હાલતમાં માંડી પડી અને સપ્તર્થાઓને માન-
મ પડ્યું, કે ખરીના યુરા મરને તેણી ઉપર દુઃખેલો કાપે
હતો અને ધણી સંભળ લેવા છતાંની તેણી ધણા મહીના
જીવી શક્ય નહી. દુઃખી દેશમાં સાથે તેણીનાં અમેરીકન
દોસ્તોએ તેણીને છેલ્લી સલામ કહી, એવું ધારીને કે તેણી
તેણીને હવે ફરીથી જીવે શકશે નહી. તેણી અને તેણીના
વર અકોળજરમાં ન્યૂ યોર્કથી ઉપડ્યાં અને એક દુઃખ ભરે-
લી સફર પછી મુંબઈ આવ્યાં, જ્યાં દરેક જાતનાં લોકોએ
તેણીને ધણાં માનથી આવકાર આપ્યો.

હાંદિયાનની સ્ત્રીઓને સ્ત્રી ગણતરે પુરાં પાડ્યા માટેની
નેશનલ એસોસીએશનના બીના એન્યુક રીપોર્ટમાં આનંદી-
બાઈને માટે નીચેથી એસારે કરવામાં આવ્યો છે:—

કમીડી મીડીસ આનંદીબાઈ નેશીને મુળરૂકબાદી આપ-
વાની આજે ટક લે છે, નેણીએ અમેરીકાનાં યુનાઈટેડ સ્ટે-
ટસમાં શીલાઉલકવાની થોમેનસ કોલેજની પરીક્ષા ફોલ્ડમંદીથી
પસાર કરી ડીગ્રી લીધી છે. મીડીસ આનંદીબાઈ નેશી એક
આદમજી રાતની મરાઠા બાનુ છે. નેવણે પોતાના વર સાથે
અમેરીકા જઈ ૧૮૮૩ માં મેનરિક્સુપેશનની પરીક્ષા પસાર
કરી, ત્રણ વરસ સુધી વેદાંત કેળવણી લીધી હતી. કોલેજ-
માં થોડા વખત રહ્યા પછી, ૪૦૦ ગાલરની રોકેલરશીપ તે-
ણીને આપવામાં આવી હતી. ૧૮૮૫ ના માર્ચ મહીનામાં
એનેરામી, શ્રીઓલોહ અને કેમીસ્ટ્રીમાં છેલ્લી પરીક્ષા માન
પુર્વક પસાર કરી, ૪૨) બાનુ ઉમેદવારોમાં તેણીએ આદમી
પડરી મેલવી હતી. સાર પછી અમેરીકાનાં ડીગ્રી લઈને
તેણી પોતાની જન્મ જુમીમાં પાછી ફરી છે.”

ઉપલી લાઇને છપાઈને બહાર પડે, તેની અગાઉ મીડીસ
નેશીની કારકારી, જે આટલાં બધાં ભલાં કમોની આસા
આપતી હતી, તેના દલગીરી ભરેલો છેડા આવ્યો.

મુંબઈમાં આવ્યા પછી, સધળાંઓએ તેણીને ધણું માન
આપ્યું હતું, આદમજી અને પંડીતોણી તેણીની તરફ મા-
નની નજરથી જોતા હતા અને પોતાના દેશનાં લોકો, તેણી-
એ આપેલા સધળા ભોગોની એટલીથી કદર યુને છે, એવા
વીચારથી તેણીની માંદગીમાં તેણીને ધણો દીલાસો મળ્યો
હતો. થોડા વખત સુધી તેણી મુંબઈમાં રહી, નેથી સારા
ગાકરોની સલાહ તેણી મેલરી રાકે, પણ ગાકરો તેણીનું
દુઃખ સાકર કરવામાં નીવડ્યા નીવડ્યા અને કદાચ તેણીની
જન્મ જુમીની હવા તેણીને ફાધો કરશે, એવા વીચારથી
તેણીને પુને લઈ જવામાં આવી.

સાં, જે ધરમાં તેણીએ જન્મ લીધો હતો, તે ધરમાં
આનંદીબાઈ નેશીએ પોતાની જીંદગીનાં છેલ્લાં અઢવાડ્યાંઓ
પસાર કીધાં. તેણીનાં સીધી વાહલાં અને સીધી નવદીકનાં
જેથીઓ સધળાં તેણીની આસપાસ હતાં—તેણીની માય,
લાઇ, બેદન, બપાઈ—અને તેણીનાં દુઃખમાં આરામ આપે
તેની દરેક મીઠા તેણીને આપવામાં આવી હતી. શૈદરનાં
સુખ લોકો તરફથી તેણી માટે રોજની ખખર અંતર પુછ-
વવામાં આવતી હતી અને તેણીનાં વર તેઓનાં વેલાજ
સુજળ કેટલીક ધર્મની કીવાઓ કરવામાં પોતાનો વખત તે-
મજ પેસાને મોટો લાગ આપ્યો હતો. જોકે તેણી અ-
મેરીકા જવાથી, તેણી બેદનને ન્યાતપાહર કાઢવામાં આવ્યાં
હતાં, તે છતાં તેઓનો યુનાઈ ડાઈ નહી માફ થઈ શકાય
નેવે નહી હતો અને મારી મેલવવાનું અને ધર્મમાં પાછું
લાખત પ્રાપ્ત્યની શકે તેવું હતું. એવી તતલબગી ગોવાલ
નેશીએ પ્રાપ્તકીત કીધું અને પેસાની મોટી રકમે આપી.
એની આસા રાખીને કે જોદાનો કોપ દુર થશે અને તેણીની
જીંદગી લંબારો અથવા તો તેણીને માતામાં પાછી લેવામાં
અને છેલ્લા સંસ્કારને લઈ તેણીને આપવામાં આવશે, કે, જે
વગર હાંદુઓ માને છે, કે ભરીવનું સુખ મેલવી શકાય નહી.

દર રોજ વધારે અને વધારે આનંદીબાઈની હાલત ખ-
રાબ થતી આથી; તેણીનું દુઃખ ધણું બંધકાર હતું, પણ
ફરજત અથવા અધીરાઈનાં એકથી શબ્દ બોલવા વગર અને
વળી પુરા મીનજથી તેણી સધળું ખમતી હતી, જે તેણીની
આસપાસનાંઓને તાણુખ બનાવતાં હતાં. ૧૮૮૭ ની ૨૭ મી
ફેબ્રુઆરીએ તેણીનાં દુઃખનો છેડો આવ્યો અને તે જીવન
હાંદુ સ્ત્રીને બાદફર અને મજુરીવાલો આત્મા તેણીનાં દુઃખી
દીવમાંથી છુટે થયો. તેણીનાં મોહતથી ફક્ત તેણીનાં કુટું-
બમાંજ નહી પણ આખા શૈદરમાં અને દુરના દેશોમાં જ્યાં
તેણીનાં સદ્ગુણ ફોરતો હતાં, સાં પણ અલંક દલગીરી લેવાઈ.
હાંદુ રોજન સુજળ તેણીનાં મરણ પછી તેણીનાં શરીરને
ધાઈને તેલ લગાડી પરીત કરવામાં આવ્યું અને સાર પછી
સીધી સુંદર કપડાં અને ધરેણુંઓમાં તેણીને સજાગારવામાં
આવી; પવિત્ર આંતરથી તેણીની એક સલગવવામાં આવી
અને એક ધર્મચુરત હાંદુનાં મરણની જેટલી કીવાઓ કર-
વામાં આવે તેટલી સધળી કીવાઓ, ધર્મચુરે કીધી. એ-

કંઈ બાબદમાં તેઓનાં હમચેનાં રેવાજથી તેઓ દુર ગયાં; ધારણ તેણીની રાખ જેનહસ અથવા ખીજ પવીત્ર નદીઓને સપુરદ કરવાને બદલે, તેણીનાં વરે એકઠી કરીને અમેરીકામાં ઘાટવા મોકલી.

આમે સુન્ય આનંદીઆ હંદીની હંદગીને દેવાંદે પુરા થાય છે. જે કામને માટે તેણી તૈયાર થઈ હતી, તે બજાવવાને કદીખી તેણી શક્તિવાન થશે નહીં, એવું બ્યારે તેણીને માનમ પડ્યું. સ્વારે તેણીનાં હેમા પોશા એટલાજ હતા કે “મારેથી જે બન્યું તે સમયે” મેં કીધું છે.” કેટલાં યોગ્યો આમે પ્રમાણે પ્રમાણીક રીતે બોલી શકશે? હા, ખરેખર, “તેણીથી જેટલું બની શક્યું તેટલું તેણીએ કીધું છે.” અને આપણે શું વાજથી રીતે માનશું નહીં, કે ખોટા આમે બાહુર જીની કોશોશો જીથી કીધું રાખશે અને માન્ય કરશે? તેણી મરી ગઈ, સ્વારે પુરાં બ્યારેસ વરસનીખી નહીં હતી અને તેપણુ તેણીની કુંડી હંદગીમાં ફેટ્યું બધું તેણીએ બજાવ્યું હતું. પોતાનાં દેશની ઓમિત્તું દુઃખ તાતવા અને મદદ મેલવાની કોશોશમાં તેણીએ પોતાની હંદગીનો ભોગ આપ્યો હતો અને કાણુ હીમતથી કહેશે, કે તેણીએ આપેલા ભોગ ફેટરને હોતે અથવા તેણીનું જીવાન મોલત તેણીને પગલે ચાલવાને બીજાઓને ઉરેકરશે નહીં અને તેણીએ પ્યાર, આશા અને ધીરજથી, ગાવેશાં બીનાં દીમતી રૂઝ બે પગલે નહીં?

HELLIROPOE.

રાંધવાને લગતું.

પાન કેક—ત્રણ ઇંડાની ફાલ તથા સફેદીને છટા કફ ચઢાવશે એવી રીતે કે કફ ચઢાવ્યાથી ફાલ કસવરનાં જેટલી બની થાય અને સફેદી વાસણને વજને નહીં તેટલી કંઈક થાય. પછી ફાલમાં એક પાચેર દુધ નાખો અને ત્રણ મોટા ચમચા (રોજલ રેપુન) ભરી આટો આરતે આરતે અંદર મેલવો. સપાટ બસાબ એકસાથે થાય ત્યાં સુધી ફરવું, પછી ધીમે ધીમે કફ ચઢાવશે તેટલી સફેદી મેલવનાં જવું; સ્વાર પાંચ પેનામાં બી કસારી ઉપરથી મેલવવી આખા પેનામાં ગોલ ફરવી રેડવી; થઈજ પડવું ૫૨ થયા જેવું બંધું ફરવું નહીં, એક બાજુ લાલ થાય કે સંભાલથી બીજું ૫૨ ફેરવવું, જે લાલ થયા બાદ કઢાવી તેને ગોલ વીટાવવું; એ પ્રમાણે બીજી તબીને વીટાવી ઉપર ખાંડ સભારવી થીજ નીચની ખાધામાં લેવું.

પપેડાનાં કીતર—ગોરા મોટા પપેડાને રોટલ કરી તેમનાં માવાદાર ચામ કઢાવી લેવા; એમાંના આઠ આંજિસ જેટલા માવામાં એક ટોલજ રેપુન ભરી કીમ, એક ટોલજ રેપુન ભરી એડી અને એક આંજિસ માખણુ લાવીને નાખો, પછી સમલને ૭ ઇંડાની ફાલ સાથે બસાબ મેલવી નાખી તેમાં બે આંજિસ ખાંડ અને એક ચવલો ચમચો ભરી થીજનો રસ નાખો; આપો કઢાવે સુધી સમલને બસાબ ફેટવા શેરા, સ્વારવાદ ચાર ઇંડાની સફેદીને થણો કંઈક કફ ચઢાવી તેમાં ઉમેરો. પછી સપલી મેલવીને બસાબ એકસ કરી-ચોટી ચોટી પેનામાં નાખી તબી કઢાવો. ઉપર ખાંડ સભારવી પંચ સાદસ સાથે ખાધામાં લેવો.

૨૨૭

મકરણ ડર મું.

પણે આગળ જણાવી ગયાં છીએ, કે સુલતાન પોતાનાં લશકરનાં એક ભાગને દીવાલનાં દરવાજા આગળની પોતાની ધાવણીમાં રાખી આવ્યો હતો. તેઓને દુરથી બંદુકનાં મોટા અવાજો આપતા હતા. પણ તેથી તેઓને ધણી ચીંતા ઉપજ નહીં. તેઓ તે કક્કા એટલીજ ઇતિહાસી વાદ જોતા હતા, કે ક્યારે તેઓને સુખતાન આવે અને દીવાલના દરવાજા ખોલા કરી, તેઓને પણ અંદર દાખલ કરે. કેટલાક માણસો તે મનમાં કહીએતા હતાં, કે તેઓ દારૂના દુશ્મનેનાની પુટે લાગી, જગતી જગાવશે માફક તેઓને ભંડ લાવશે. પણ કસાદોના કલાકો પસાર થઈ ગયા અને તેઓએ પોતાનાં લશકરને ફોટોફ પાણું ફરતાં જોયું નહીં. રસ્વાળની દેવાલ આગળ દુશ્મનેનાં બચાવતું, જે લશકર પડેલું હતું તે તેઓની અપમાન ભરેલી મશાકરી કરી, પોતા સામે લડવા તેડવું હતું. સુખતાનનાં લશકરને ઉપમાં અપમાનો ખમવા ભારી પડતાં હતાં, પણ અપમાન કરનારાઓ તેઓનાં હાથમાં નહીં આવી શકે, તેવી જગાએ ઉભેલા હતા. છેલ્લે સરવાલે તેઓએ કેટલાક યોરસ્વારોને તેઓની તરફ અસંત ઝડપથી આવતા જોયા, ખાન અને તેની સાથે બીજા કેટલાકો તેઓને સામે ખતવા ગયા.

“યા અલા કરીમ” તેઓ સમજા એક અવાજે બોલી ઉઠ્યા “શુખજરા આપણુ લશકર ક્યાં છે અને સુખતાન ક્યાં છે? તમે દયાધ ગયા હોવો, તેમ કેમ જીવો છો?”

“અફસોસ?” પેના યોરસ્વારોમાંનો એક જણ બોલ્યો, “આપણુ લશકર દારી મધું છે અને હમો બીજે છીએ, કે સુલતાન પણ આપણે બોલ્યો છે; તે લશકરના આગસા ભાગ ઉપર, સેવદ સાહેબ, હુસનબી, બાકર સાહેબ અને પેલો જવાન પટેલ સાથે હતો, પણ અપ્રતા નાંજે કે પછી શુ થયું?”

“સ્વારે તમે શુ દીવાલનાં અંદરના ભાગમાં દાખલ થયા હતા કે?”

“હા અને તેમ કેટલાક માણસોની કુચ પણ કરી હતી. અફસોસ? હમે ને અંદર દાખલ થયાજ નહીં હોતે, તે સાર થયું.”

“હારે તમે કેમ બચી શક્યા!”

અમારી વચ્ચમાં જે મોટા ખાડો હતો, તે આપણું લશ્કરનાં માણસોથી ભરાઈ ગયો હતો અને તે પરથી અગ્નિ ચાલી આવ્યા. મને રસ્તામાં ઘોડો મળ્યો અને ધણીજ ઝડપથી દુ તમને આ ખાખર જણાવવા આવ્યો.

તેઓએ ખીજ વધુ સવાલ જવાબ કર્યા નહીં અને દરેક જણ અંકેકનું મોઢું ભેતાં ઉભાં રહી ગયાં.

ઘોડા વખતમાં ખીજાં ખાડીનાં બચી ગયલાં માણસો અંકેકની પુટે આવ્યાં; પેલેલાં સુલતાન પોતાનાં ઘોડાંક માણસો સાથે ધણીજ ખાનગી રીતે આવ્યો અને કાઠની પથ્થ જણુ વગર પોતાના તંબુમાં ગયો.

પથુ ઘોડા વખતમાં મોટેથી નગારાં વગાડવામાં આવ્યાં અને જેથી તે સલામત છે, એવી શોકોને ખજર ભલી. વળી આવી તેઓને એમ પણ માલમ પડ્યું, કે સુલતાનની દરખાર હાંધી હતી અને તે તેઓની હાજરીની વાત જાણેતા હતા. તેપણુ ધણીજ ઘોડાઓએ તેની આગળ જવાની હાંમત કરી, તેઓમાં ખાન, સાથી વેહલા જનાર હતા. તેની ધણી નમીને કીધેલી સલામને સુલતાને કાંઈ પણ કાઠું આપ્યું નહીં અને ખાન સુલતાનની દયા ખાતો તેનેથી ઘોડે દુર એક બેઠક પર જઈ બેઠો.

તોપણુ આસ્તે આસ્તે ટુકડીના અગવહારોએ અંકેક પછી અંકેકે આવીને કાંઈ પણ બોલવા વખર પોતાની જગા લીધી; કાંઈએ પણ બોલવાની હાંમત કરી નહીં. સુલતાન શરસા તથા તેનાં દીકરાં યતાં દરથી ઉસકેરાઈ આવેલી સાલગીજ આંખોથી તેની દરખારમાં બેઠેલાં દરેક જણુને એવી રીતે જોતો હતો, કે જણુ કાંઈ બદાલુ કંઠકી, એમ તેઓમાંના એક સાથે મરાઈ પડે. એવી સુપડીદ દરખારમાં કચચીતજ દેશાઈ હશે. તેઓમાંના સૌથી બહાદુર માણસો પણ કહેતાં હતાં, કે સુલતાનના શરસાનો ભોગ કાણુ યઇ પડશે, તેની તેઓ વાર જોતા બેસા હતા. ઉંઘે સરવાલે નદીમખાન નામના તેના મુખ્ય માનીતા અને ખુશામલા અમલદારે બોલવાની હાંમત કરી.

“રંગમખર અને અક્ષા તારાં દુઃખને કરાર આપે, એ સુલતાન?” તે- બોલ્યો. “તારા ગોલામ તેને દે દરવાની કાંઈ સુકતી કરે?”

“અરે વાહુવારે તમારાં બોલવાની આટળી બધી હીમત છે!” સુલતાને અણુકચી જવાબ આપ્યો. “નદીમખાન, આજે હવે, જે હમારા પોતાના દોરતો તથા પેલા કાકર હાંદુઓ-ખોદા તેઓનો દોજખમા ધાર કરે-ને હાથે ખતા ખાઈ આવ્યા છીએ, તેમાં બામ લેવાને મારી સારે હાજર ન હતા, નહીં તે તો દરવાજા આગળજ રહેવાનું પસંદ કર્યું, કે જેથી કરી દીવાલ ઉપર ઉભેલા આપણુ દુશ્મનોને તારા ફક્ક ઘોડો અને એશકી પોશાક દેખાડી શકે. ખચીત તારે નસીજ મોઢું હોતું જોઈએ કે પેલા ખાડી આગળ એકઠાં મહેલા ઠોળાં માફક તારી હાંધી માટે ઘુને ટવલાત કરવો નહીં પડ્યો.”

અને-વાદ? કાસમખાલી પટેલ ક્યાં છે.” સુલતાને ઘોડો વખતે બેળીને પુછ્યું. “તે હમણુ અહીંયાં હાજર કેમ નથી? અને વળી સાલખાનખી ક્યાં ગયો?”

“કાસમખાલી જમાદાર હકરત?” સાલખાન સુલતાન નજીક આવીને બોલ્યો, “ધણુ વખત થયો દેખાતો નથી અને બ્યારનો—”

“દેખાતો નથી” સુલતાને ઉપવાની કોરોશ કરતાં મોટેથી યુમ પાડી કહ્યું, “દેખાતો નથી? અને તું કમખખત તે મને કહેવાની હાંમત કરે છે,” અક્ષાનું નાગ લઈ સાલખાન કહ્યું, કે તેથી જો મને મદદ કરી નહીં હવે, તો તારાં દીકરનાં માંમડે આમકાં વેતરાવી નાખતે જ? તું અને તારા સાથીઓ તેને ગમે લાંબી સુવેલા યા છવતો સોધી કાઢી મારી આગળ લાવ?”

“એ જાંદ પનાહ જો તે મરી ગયો હશે, તો હાલ પેલા ગાઠા ખાડા આગળ પડેલા હોયો જોઈએ અને તે જમાને કમને તો અક્ષાર અગાઉના આપણુ દુશ્મનોએ બધ લીધેલા હોયો જોઈએ?”

“એકદમ જ?” સુલતાને મોટેથી યુમ પાડી કહ્યું, “જો તે હમણુ દોજખમાંથી હોય, તો લાંબીથી ઘુને તેને હાંધી લાવવો પડશે. જા તું હીચકારો છે સાલખાન!”

“હકરત” આપણુ ધરડા ખાને ઉઠી હાથ જોડી કહ્યું, “જો આપણું ગોલામને રજા આપશો, તો તે કાસમખાલીની શોધમાં—” ખાનને કાસમ માટે સાંભલી એળી તો દલગીરી ઉપજી હતી, કે તે વધુ બોલી શક્યો નહીં અને તેની આંખોમાંથી આંસુઓ પડવા લાગ્યાં.

“જા રાહીમખાન,” સુલતાને પણ દલગીરી ભરેલા સાથે કહ્યું, “ખોદા કરને તમે તમારી શોધમાં ફતેહ પામો!” અને પેલા બે અખલદારોના દરખારમાંથી ગયા પછી સુલતાન ખાંડે યુઓ મંતર બેસી રહેલો.

“વાહ જ્યાં તુલક કાઠનું લોહી પીસે નહીં, લાં વેર થયે થવાનો નથી.” બાકર સાહેબ જે તરતનોજ લાં આવીને બેઠો હતો, તેને નદીમખાનને બ્યારતેથી કહ્યું, “અક્ષા પાસે માંખી લઈ છું, કે તે માણસ આપણુ દરખારીઓમાંનું નહીં હોય?”

“કાસમખાલી પેલાઓને મલશે કે?” ખીજાએ પુછ્યું.

“ખોદા માલમ” તેના દોરતે જવાબ દીધો. “મને તો કાંઈ સામતું નથી. પણ મને કે નહીં મને, તેમાં આપણે શું જોવાનું છે?”

“કાંઈજ નહીં-પણુ આ શું?” નદીમખાન હજી તો પોતાનું બોલવાનું પુરું કરી રહ્યો નહીં તેટલાં બહારથી કાંઈ ઘોષાટ આવવા લાગ્યા અને તરતજ એક હાંદુ “દાદ? દાદ? દાદ? કરી યુમ મારતો દરખારમાં ધસીઓ આવ્યો અને સુલતાનના પગ આગળ નજ પડ્યો.”

“કેમ એ દુરાશી યોજદાર?” સુલતાન શરસાથી તપી આ પેલા વેદરા સાથે બોલ્યો, “આ હકર-આ હરામખોડી”

કહેવા માંગે છે ? શું તમે જ્યાં ઉપાઈ ગયા, કે આ માણસની હાજરીથી આપણી દરબારને અલગવા દેવા હો ? તું કાણ છે અને ક્યાંથી આવ્યો ?” તે પેલા ઘુમ્મતા કંગાલ માણસ, જેને યોગદારો, જળારીથી ઉઠાડતા હતા, તે તરફ ફરીને બોલ્યો, “બોસ ? તું શું છાકો છે ?”

“તમે તો મારા બાપ છેઓ, તમે તો મારી માથ છેઓ—તમે મારા સુલતાન છેઓ—તમે મારા દેવ છેઓ ?” તે માણસ બોલ્યો; “હું એક ગરીબ આદમન છેઝી, હું છાકો નથી, મને લુટવામાં આવ્યો છે, મને કાંઈ નક્કર સાહેબ નામના સેલ્તાને માંથી છે, તે મારો જાન લેવા માંગે છે અને હું તમારા તખ્ત આગળ દાદ ચાહવા આવ્યો છું.”

“તે તુંને મારશે ?” સુલતાને આસે રહી ખોટાં હસવાનું શોખ ધારી કહ્યું, “તે તુંને મારશે ? અઓ યોગદારો ? એને અંદીયાંથી લઈ જાઓ, મને અંદીયાંથી પેસો દાથી દેખાય છે, તેના પગ સાથે એને બાંધો અને જે જગા એને અબગાળી છે, લાંબાં જોતો નીકાલ કરો.”

તે કમળખત માણસે મહારાજથી સુલતાનને હોમક સાંભળ્યો, કારણકે તે બાશા સમજી શકતો ન હતો. તેને બીચારાએ પહેલે હરિને જોયું અને પછી તેનાંજ મોઢાંએ આખી દરબારનાં ચોક તરફ નજર દેડી, પણ દરેક જણનાં મોઢાંપર ગંભીરતા અને કસ્ટાસ સીવાય તેને બીજું કંઈ પણ જોયું નહીં; અસખત લાં ઘણા જણા હતાં, જેઓ ધારતાં હતાં, કે પેલા આદમજીને ઘણો મોટો ગેરહતસાઈ થયો છે, પણ તેજ દહારે સહવારે જની ગમત જાનાવથી તેની કોઈ પણ કદર આવું ન હતું.

“કેમ તમે સાંભળતાં નથી કે ?” સુલતાને ફરીથી એક વખત કહ્યું અને હજી તો તે પોતાનું બોલતું પુરું કરે, તે દર્માં પેલા આદમજીને યુમ મારતો દરબારમાંથી યસડી બધ જગ્યામાં આવ્યો, થોડા વખતમાં દરબારીઓએ પેલા દાથીની બધ ભરેલી યુમ સાંભળી, કારણ કે તે અમીરી અને માથા ભરેલાં દીકરાનું પ્રાણી—તે દાથી ધરડો હાઈફર હતો—પેલાં માણસને પોતાના પગ તરફ કચડવાને રાજી ન હતું અને જેમ કરવાને તેના ઉપર જીજ્ઞાસ પાડવામાં આવતો હતો.

“દરબાર હવે ખલાસ થઈ છે.” થોડા વખતની ચુપ—કાઠી પછી સુલતાન બોલ્યો. “સાહેબો, હવે તમે સૌ સાને કેકાણે જાઓ, કારણ કે અમે એખલા બેસવા હમ્મીને છાવે.”

દરેક જણાને આ તો જોઈતું હતું, તેનુંજ મધ્ય.

“નહીગખાનુ, મેં તુંને કહ્યું હતુંજની કે શું થયે ?” બાકર સાહેબે બહાર જતાં જતાં કહ્યું. “અહા જાણે છે, કે પેસો આદમજી નહીં આવતો, તો કાણ જાણે શું યતે ?”

“અહા જાણે છે ?” બીજાએ જવાબ દીધો, “મને મારે પોતાને મટી ધણી બીક લાગતી હતી, કારણ કે તે મારી ઉપર થયેા ખજા દીસતો હતો. ચાલો ! બીચારા પેલા આદમજીનાં તરબીખમાં એવેજ મોઢે મરવાનું થયે, સારે બીજાં શું કરે ?”

દીસત દહે નજીક પુરો થતા આવ્યો હતો. કાસમને બર બપોરે જખમ થયો હતો અને હજી નહીં ખમાય, તેવાં દુઃખ સાથે તેજ જગ્યાએ પડી રહેતો હતો. પેહલે તો તે થોડો વખત વેર બેસ્યું, થઈ ગયો હતો, પણ જખારે તેને પાછી સુધી આવી અને આસપાસ જોવાને શક્તીવાન થયો. સારે થોડાક દુઃખનો, જેઓ સુવેમાં સુરદાંઓનાં હથથાર અને કપડાં ઉતારવામાં રોકાયેલાં હતાં, તેઓ સીવાય કાંઈ બીજાને તેને લાં જોયાં નહીં. વળી તેને માલમ પડ્યું, કે તેની ટાઢા, તાસવાર અને ખંજર, તેની પાંચડી કમરખાંચ અને ઉપર પેહલાનાં પેદરણ સાથે યુમ થઈ ગયાં હતાં. તેનું માથું અને દીઠ ઉંઘડું હેલવાના સમજળથી સુરજને તાપ તેનાં દીસ ઉપર વધારે જોસથી મારતો હતો અને આથી તેનાં દુઃખમાં એવડો વધારો થતો હતો.

“પાણી ? પાણી ?” તેને દુર ઉભેલાંઓ તરફ જોઈને યુમ મારી. “તમારી માતાઓ અને છોકરાંઓ, પાતર પાણી ?”

પણ અફસોસ ! તેઓએ કાંઈએ તેની યુમ સાંભળી નહીં, કારણકે તેઓ સુવેમાં માણસોને લુટવામાં ઘણાજ રોકાઈ ગયાં હતાં અને જો તેઓ કદાચ તેની યુમ સાંભળી લાં આવતેથી, તો તે કાંઈ તેની તરફ ઊભામાં નહીં, પણ એક પે તસવારના કૂતરા મારી તેના દુઃખનો ખંત લાવવા, જો મોહત તે વેસા તેની નજીક આવ્યું હતો, તો ખમ્મીતજ તેને ઘણો બાવવાર દેને, કારણકે તેનાં દુઃખથી તેને નહીં ખમી શકાય તેવી અજન ઉચતી હતી.

તેને થોડાક દુર એક આડનાં ધાપણ તરફ જવાની કોશિશ કરી, પણ તેમ પણ તે કરી શક્યો નહીં અને ફરીથી પાછો બેસ્યું થઈને પડ્યો. થોડો વખત આથી તે પોતાનું દુઃખ વીસરી ગયો, પણ જેવો તે દુરથાર થયો, કે તે જેવડાં જોરથી સાર થયું.

જેમ તેમ કરી તે આંતે મોઢાં આડના ધાપણ હેઠલ જઈ શક્યો અને આથી કરી તેના જીવો જરા રાહત મળી અને તેની સાથ તેના મગજમાં તરેદવાર ખ્યાલ ઉઠા થયા. તે કોઈ વખત તાન નીકારા થઈ જતો, તો વળી કાંઈ નવા ખ્યાલથી તેનાં દીકરામાં આસાન કારણ સજ્જન થતું. પણ આટલું છતાં તે સપથે વખત પોતાનાં મોહત મારે દુવા માંગતો હતો. તેને લાગતું હતું, કે તેનું આજીવું દીસ વીંધાઈ ગયું હતું અને અજળ થતો હતો, કે તેથી હાલતમાં તે જીવન કેમ રાકતો હતો. જો આજી બાજી ફરીને જોતો તો તેની નજરે સખ્યાબંધ ખજીરો, કામકામો અને એકીજ જાતનાં બીજાં જનાવરો પડતાં, કે જેઓ લાં પડેલાં સુરદાંઓનો પુરા પુલ્લાવ બક્ષ કરતાં હતાં. મામાથી એકઠો કાગડા થા તો ખજીરો મીઠી આશા સાથે તેની તરફ પથ ઉડી આવતા હતા અને જેઓને લાંથી દુર કરવાને તેને મારી મેદનત પડતી હતી.

આસે આસે હવે રાત પડવા આવી હતી. પોતાના દુઃખમાં પુર બપડામાં સુરજે પશીમ તરફથી રખસડ લીધી

કહેવા માંગે છે ? શું તમે બધા ઉપાઈ ગયાય, કે આ માણસની હાજરીથી આપણી દરબારને અલગવા દેવો છો ? તું કોણ છે અને ક્યાંથી આવ્યો ?” તે પેલા પુલ્લતા કંગાલ માણસ. જેને ચોળદારો, જમીનીયા ઉડાડતા હતા, તે તરફ ફરીને બોલ્યો, “બોલ ? તું શું છાકો છે ?”

“તમે તો મારા બાપ છેઓ, તમે તો મારી માપ છેઓ—તમે મારા સુલતાન છેઓ—તમે મારા દેવ છેઓ ?” તે માણસ બોલ્યો; “હું એક ગરીબ આદમન છેઠી, હું છાકો નથી, મને છુટવામાં આવ્યો છે, મને કોઈ નક્કર સાહેબ નામના સેલ્તાને માધો છે, તે મારો જનન લેવા મળે છે અને હું તમારા તખત આગળ દાદ ચાલવા આવ્યો છું.”

“તે તુંને મનશે ?” સુલતાને આસ્તે રહી બોટાં દસવાતું દેખ ધાલી કહ્યું, “તે તુંને મનશે ? અચ્છે ચોળદારો ! એને અંદીયાંથી લઈ જાઓ, મને અંદીયાંથી પેસો હાથી દેખાય છે, તેના પગ સાથે એને બાંધે અને જે જગા એને અમલગારી છે, સોજ એનો નીકાલ કરો.”

તે કમજબત માણસે મબરતથી સુલતાનને હોઠમાં સાંભળ્યો, કારણકે તે મારા સમજી શકતો ન હતો. તેને ખીમારાએ પેલે દસીને બેસ્યું અને પછી તેવાં જ મોંમાં આખી દરબારનાં લોક તરફ નજર ફેંકી, પણ ફરે જમીનાં મોઢાં પર અંબીરના અને કરદાશ રીસાએ તેને બીજું કંઈ પણ બેસ્યું નહીં; અલબત્તે લાંબા ધણા જમીન હતો, જેઓ થનગતાં હતાં, કે પેલા આદમનને ધણો મોટો ગેરહનસાર થયો છે, પણ તેજ દહાડે સહવારે બની ગયલા બતાવથી તેની કોઈ પણ કદર અટક ન હતું.

“કેમ તમે સાંભળતાં નથી કે ?” સુલતાને ફરીથી એક વખત કહ્યું અને હજી તો તે પોતાનું બોલતું પુરું કરે, તેટલાં પેલા આદમનને બુમ મારતો દરબારમાંથી ધસી બહાર જવામાં આવ્યો. મોઢા વખતમાં દરબારીઓએ પેલા હાથીની બપ ભરેલી બુમ સાંભળી, કારણ કે તે અમીરી અને માયા ભરેલાં દીકરાનું પ્રાણી—તે હાથી ધરડો હાઈદર હતો—પેલાં માણસને પોતાના પગ તલે કમચવાને રાજ ન હતું અને જેમ કરવાને તેના ઉપર જીવન પાડવામાં આવતો હતો.

“દરબાર હવે ખાસ થઈ છે.” થોડા વખતથી ચુપ બીટી સુલતાન બોલ્યો. “સાહેબો, હવે તમે સી સીને દેકાણે જાવો, કારણ કે અમે એખસા બેસવા ઇચ્છીએ છીએ.”

ફરે જમીન આ તો બેઠવું હતું, તેવું જ મલ્યું.

“નહીમખાન, મેં તુંને કહ્યું હતું જની કે શું થશે ?” ખાકર સાહેબે બહાર જતાં જતાં કહ્યું. “અહા બાણે છે, કે પેસો આદમન નહીં આવતો, તો કોણ બાણે શું થતો ?”

“અહા બાણે છે ?” બીજાને જવાબ દીધો, “મેં મારે પોતાને માત્ર ધણી બીક લાગતી હતી, કારણ કે તે મારી ઉપર ધણો ખસા દીસતો હતો. ચાલો ! ખીમારા પેલા આદમનનાં નહીંખાં એવે જ મોઢે મરવાનું હશે, સારે બીજાં શું કરે ?”

દીસત હવે નજીક પુરો થવા આવ્યો હતો. કાસમને બર જમીને જમન થયો હતો અને હજી નહીં ખમાય, તેવાં દુઃખ સાથે તેજ જગાએ પડી રહેલો હતો. પેલે તો તે થોડો વખત વેર બેસ્યું થઈ ગયો હતો, પણ જ્યારે તેને પાછી સુધી આવી અને આસપાસ જોવાને શક્તીવાન થયો. સારે થોડાક દુશમનો, જેઓ સુવેમાં મુરદાંઓનાં હથથાર અને કપડાં ઉતારવામાં શકાયતાં હતાં, તેઓ સીવાય કોઈ બીજાને તેને લાંબાં બેસ્યાં નહીં. વળી તેને માત્રમ પડ્યું, કે તેની ઢાંચ, તલવાર અને ખંજર, તેની પાંચડી કમરબાંધ અને ઉપર પેલે દડવાનાં પેદરણ સાથે ચુમ થઈ ગયાં હતાં. તેનું માથું અને દીઝ ઉંધાડું હોવાના સમજથી મુરજોના તાપ તેનાં દીઝ ઉપર વધારે બેસથી મારતો હતો અને આથી તેનાં દુઃખમાં એવડા વધારો થતો હતો.

“પાણી ! પાણી !” તેને દુર ઉમેરાંએ મુરદાંઓને બુમ મારી. “તમારી માતાઓ અને છોકરાંઓને ખાતર પાણી ?”

પણ અફસોસ ! તેઓએ કોઈએ તેની જમ સાંભળી નહીં, કારણકે તેઓ સુવેમાં માણસોને છુટવામાં ધણાજ રોકાઈ ગયાં હતાં અને જે તેઓ કદાચ તેની બુમ સાંભળી લાંબાં આવતેથી, તો તે કાંઈ તેની તરફ ઊભાં નહીં, પણ એકુ બે તલવારના કલકા મારી તેના દુઃખનો અંત લાવવા, જે મોહત તે પેલા તેની નજીક આવ્યું હતો, તો ખમ્મીતજ તે તેને ધણો આલસ્ય દેતે, કારણકે તેનાં દુઃખથી તેને નહીં ખમી શકાય તેવી અગન ઉચતી હતી.

તેને થોડેક દુર એક આડનાં હાથ તલે જવાની કોશિસ કરી, પણ તેમ પણ તે કરી શક્યો નહીં અને ફરીથી પાછો બેસ્યું થઈને પડ્યો. થોડો વખત આથી તે પોતાનું દુઃખ બીસથી મચો, પણ જેવો તે દુરબાર થયો, કે તે બેસ્યાં બેસથી શરૂ થયું.

જેમ તેમ કરી તે અંતે મોટાં આડનાં હાથા લેકે જમ શક્યો અને આથી કરી તેના હાથને જરા શાદત મળી અને તેની સાથે તેના મગજમાં તરેહવાર ખ્યાલ ઉડા થયા. તે કોઈ વખત તત્ત નીરાશ થઈ જતો, તો વળી કાંઈ નવા ખ્યાલથી તેનાં દીઝમાં આશાનું કારણ સજીવન થતું. પણ આટલું છતાં તે સપસી વખત પોતાનાં મોહત માટે દુવા માંડતો હતો. તેને લાગતું હતું, કે તેનું આખું દીઝ લીધાં મળ્યું હતું અને અજબ થતો હતો, કે તેની હાલતમાં તે જીવી જ કેમ શકતો હતો. જે આખું આખું ફરીને બેસતો તો તેની નજરે સખાજીય ખીરાશ, કાગડાંઓ અને એવી જ ભવતાં બીજાં જનાવરો પડતાં, કે જેઓ લાંબાં મુરદાંઓનાં ખુસ ખુશાક બદલ કરતાં હતાં. આમાંથી એકને કાગડાં વા તો ખમીરો મીઠી આશા સાથે તેની તરફ પણ ઉડી આવતા હતા અને જેઓને લાંબી દુર કરવાને તેને મોટી મેહનત પડતી હતી.

આસ્તે આસ્તે હવે શાંત પડવા આવી હતી. પોતાના દેશના પુર લપકામાં મુરજો પધીમ તરફથી રખસડ લીધી

હતી અને જાણે દીવસની રાશણી હજી તકની રાખવા માંગ-
તો હોય, તેમ આન પુરું તરફ જઈ નીકળ્યો હતો. નગરાં
તથા રણસંગ્રામનાં અવાજની માલગ પડતું હતું, કે દુશ્મનો
પોતાની દેવાસ ઉપર રાતનાં બરાબર ચોકી રાખવાની યોગ્યવશ
કરતા હતા. પક્ષીઓ પોતાની તે દહાડાની ગળખાંતીથી ધ-
રાઈ ગયાં હોય, તેમ પોતાની પાંખો ફીલવી તથા બાકીની
બ્યાકન બીજ દહાડાંરે મુલતવી રાખી, અંકે પછી અંકે
રાતની આસબેસ લેવા જતાં હતાં.

પક્ષીઓના ગવા પછી, જંગમમાંથી સંખ્યા બંધ સપાસ
અને કોલાંઓ ધરી આવ્યાં. તેઓ પોતેજ એજલાં પેલાં
મુરદાંઓના બાકી કરી સંતાપ પામતાં ન હતાં, પણ બંધકાર
મેટી યુગ્મો પાકી, પોતાના જંગલના સાથીઓને પચ્ચ તેમાં
ભાગ લેવાને તેડતાં હતાં. અધારી રાતનાં આવ્યા બંધકાર
પોકારો તથા આસપાસના દેખાવથી ગરીબ બીચારા કાસમું
લોલી થઈ આંધર જેવું ધણ જતું હતું. જો તેની પાસે હથ-
ધાર હતો, તો કાસમું જરૂર પોતાની છંદગીતો તરતજ નીકા-
લ લાવી દેતો, પણ તેને આ સધયું ખમયું પડતું હતું અને
રખેને જંગલી જનાવરો તેને જોઈ છપ્પેતો અને છપ્પેતોજ
મીરી નાખે, એવી બીકથી તે ઝાડના ઝોડામાં વધારે બરાબ
ભેસવાની કોશિશ કરતો હતો. એકે બે સપાસ, કાસ તેની
નજદીક આવી થોડાક વખતવેર તેને વીકતાં ઉભાં રહ્યાં,
પછી પછી તેનામાં છપ્પેતો જાણી ગયાં. પણ એકાએક
બ્યારે તે આવી નીરાસ હાલનમાં પડેલા હતા, સારે તેને
લાડ્યું, કે જાણે દુરથી હાથીની ગરદને બાંધેલા ચંચ વાગતા
હતા, તથા પાસખીવાસાઓ મોટેથી જીમ પાડી તેની તરફ
આવતા હતા. આ તેની લાગણી ખરી હશે? યા તો તેના
મગજના પોદા ખ્યાલ હશે! તેને ધલુંજ ખ્યાન દઈ, તે અ-
વાજ પાછો સાંભલવાની કોશિશ કરી, થોડો વખત વેર તે
તેને સંભળાયો નહીં અને તેના દીકમાં જે આસાતું કીરણ
સહજવન થયું હતું, તે આસ્તે આસ્તે યુગ્વણ જતું હતું,
પછી તેટલાં ઉપલે અવાજ પાછો તેને કાંને પડ્યો.

અથા? તે કદી ઇતેજરી સાથ પેલા આગલા અવાજ
અવાજની વાર જોતો હતો અને બ્યારે તેને એવો બીચાર
આવ્યો, કે કદાચ પેલા અવાજને કાંઈ બીજું નહીં જણાવે
રહેતો જતા મુસાફરોની ટેલકામાંથી આવતો હશે; સારે તે
કેવો નાસીપાસી ધણ જતો હતો. જો તેનામાં શકતી હતે, તો
તે કેવો હાંને તેઓને સાંભે મલવા જતો; તેને એક બે વખત
ઉડવાની કોશિશ પણ કરી, પણ તેમ કરતાં પાછો જમીન
ઉપર પડી ગયો. “અફસોસ!” તે મોટેથી બોલ્યો, “આ તો
મારાં મનનાં ક્રૂરત ખ્યાલી બીચારો છે, તેઓ તો મારી આ-
ગલથી-આવી જશે અને આવવી કાંલેનો સુરજ કાશમઅલી
કદી પણ જોવા પામશે નહીં.” તે હવે થોડું થોડું બોલવને
પણ શકતીવાન થયો હતો અને ઠંડાપ કયો, કે જો તેની
આગળથી તેઓ પસાર થઈ જાય, તો કાંઈની કરી જીમ
પાડવી અને તેઓને પોતા તરફ ખેંચવા.

થોડા વખતમાં હાથીનાં ચંચનાં અવાજ વધારે પ્રગટ
તેને કાંને પડ્યા તથા થોડાનાં ખંખારવાનો અવાજ આવ્યો.
તેઓ આવતા હતા—તેઓ ખરેખરજ આવતા હતા,—
કદાચ તેનેજ વાસ્તે હોય—કદાચ તે ખાન હોય—કદાચ સુ-
લતાંને તેને ખોટી બીચાર આવ્યો હોય.—મારી જાનના
બીચારો તે વખતે તેનાં મનમાં આવ્યા.

થોડા વખતમાં માણસનો પણ સાથ આવવાથી કાશમ
વધારે આગળ આવીને બેઠો અને તેને દુરથી કાંઈ બલતાનાં
જેવું દેખાઈ.

“મા આઠા કરીમ! આ તો ખલતી મશાલ જેવું લાગે છે—
તેઓ આવે છે, તેઓ આવે છે.” તે ગર્જન બીચારો બોલ્યો.
થોડી વખત તે રાશણી તેની નજર આગળથી ગુમ થઈ
મણ, પણ એક બે બીનીટમાં પાછી તે દેખાઈ અને તેના મલ-
કાટથી તેને યજ્ઞાંક માણસોને પોતાની બાજુએ આવતાં જોયા.

પછી હવે કાશમને શીકર લાગવા માંડી, કે રખેને તેઓ
તેના નજદીક આવવાને બદલે બીજે માર્ગે ચાલ્યા જાય, તેને
તેઓને એક તરફ ઉભા રહી, સાથે મસલત કરતા જોયા.
તેઓ થોડું વાત કરતા હતા, તે તો તે સાંભળી શકે નહીં,
પણ થોડા વખતમાં તેઓમાંનાં ધણાક જણ એકાએક જીમ
પાડી ઉઠ્યા. “કાસમઅલી, કાસમઅલી! હો! હો!”

કાસમે તેઓને જવાબ આપવા ખોટું જીમ પાડવાની કો-
શિશ કરી, પણ તેમ કરતાં તેના ગલમાં મોહીતું ગચકડું
આવી ગયું અને તે પાછો નીરાસ થઈને જમીનપર પડ્યો,
બ્યારે તેઓ તેવું નામ પોકારતા પોકારતા તેની નજદીક
આવતા હતા.

“આએજ જગા,” તેઓમાંનું એક જણ બોલ્યું, “મારી
ખાની છે, કારણ કે અહીંમાં આ કોઇનું મુરદું પડેલું છે અને
આ બીજું છે. મોલો આપણે જરા વધારે આગળ જોઈએ.”

“કાસમઅલી, કાસમઅલી! હો, હો,” એક આવાજે પો-
કાર માર્યો, અને જેથી કરી કાસમને અંદરખાનેથી ખુશાલી
લાગી, કારણ કે તે અવાજ ખાનનો હતો. તે અવાજ તેને
પુસ્તો જાણીતો હતો—કોઈ ફરેરતાનો અવાજ પણ તેને તે
વખતે તેટલો જાણે આવાકારદાયક થઈ નહીં પડ્યો. તે એક
પકીવેર થોડોજ અને પછી પોતાનું સધયું જોર એકઠું કરી.
જીમ પાડી. “હો! હો! આ અવાજ જો કે ધણો નખલો
હતો, તે છતાં તેઓએ તે સાંભળ્યો.”

“કોઈએ હમણા જવાબ આપ્યો.” એક બીટી ધરનારે કહ્યું.
“આએને ખાતર કહે, કે તે ક્યાંથી આવ્યો.” ખાને પુછ્યું.
“પેલી સામી બાજુથી.”

“જમદી કરો દોહો.” આટલું બોલી સળનાં તે બાજુ
ધસ્યાં ગયાં.

“કાસમ બોલી ન શક્યો, પણ તેને પોતાનો હાથ ઉઠાવી
કરી ફીલવ્યો અને, જેથી કરી પેલાઓ તેને જલદીથી સોધી
કઠાકી શક્યા.

ખાન એકજમ પોતાના થોડાપરથી કદી પડ્યો અને આ-
ગળ પાછળ નજર કયાં વગર તેની તરફ દોડ્યો. કાસમની

આખો બધ ધઈ ગંધ હતી અને તેનું આણું મોઢકું લો-
હીયો ખરાડાઈ ગયેલું હતું, પણ તેનો એકરો ખાનને પુરતો
નહોતો હતો અને તે ધરણે સીપાઈ પોતાની લાગણી વધુ
વખત દાખી નહી શકવાથી, તેની આગળ યુક્લમ્'રયે પડી
તેનો હાથ પોતાનાં હાથમાં લઈ, ઝાર ઝાર રપો.

“શુકર છુદા? અલ હમદ ઇલ્લહ અલ્લા.” તે આખરે પોતાનું
દીલ ખાલી થવાથી બોલ્યો; “તે છવે છે? મારા દોસ્તો તે છવે છે?
એ મુશ્કા અલ્લીઓ છુરોહની સાહેબ આ ખુશાલી માટે હું
તમે એકને માનતા માનું છું? હું તમારી કબર આગળ ફલા
લણુવીશ અને તમારે નાંમે સો ફીરોને જમાડીશ.”

“કાશમ અલ્લી! મારા બેશા મારા ભન! તું મોલ ના,
ઇનશાહા! તું હજી છવશે, ઇનશાહા! હવે તારી એક નહાના
બચ્ચાં માફક બરદાસ્ત લઈયું.” તારા હાથ પગ પણ ઢીલ-
વ ના.” (કાશમ ખાનનો હાથ પકડે છે? મારા દોસ્તો તે છવે છે?)
લઈ જવાની કોશિશ કરતો હતો.) “નહી! હમને કંઈ ઉપકાર
બુપકાર નોંધતો નથી.—હમણા તો એક બોલ પણ ના બોલ,
શું તું હમને વહાલો નથી. દોસ્તો એને અધાનાં ના-
મથી આસ્તે ઉચ્ચો. હવે પેલી પાઝખી લાઓ, તે મારી
ખાનમની પોતાની છે, કાશમ કાંઈ નહીં એનાં લોહીની કાંઈ
પણ ફરકા ના કરે, પોણાક દગાશોને તેનું લોહી નુછતાં
નોંધ કહ્યું આસ્તે, આસ્તે. અબરદાર અબરદાર! હાલો દીક
કહું? કેમ કાશમ તુંને હવે કારાર થયો કે? તારા તકવા બ-
રાણર છે કે? શું ધણું નીચા છે? તારેથી હમ નહી લેવાતો?
યાલ હવે ધણું બોલ ના હું તારા હસતા એકરા પરથી
સમજી શકું છું.”

“શું પાણી નોંધએ છે,” તેને કાશમને પોતાનાં મોઢાં
આગળ આંગળી કરતો નોંધ કહ્યું. “આ અલ્લા એને અર્દોઆં
આખો દહાડો જરા પણ પાણી મર્યું નહીં થયો. આલો
જલદી કહાડો એક પાણું અને કુંને લાવો. લે બીરામીશ
આએ પીજ?”

તાપથી બોલા હાથે કાશમે તે પાણું ઊચકા લીધું અને
તે બાંહે બેહસ્તમાંનું સરળ હોય તેવી ઈતિભરીથી ગંતાવી
ગયો. એ પ્રમાણે તેને પીજા પાંચ સાત પ્યાજાં પાણી પીધું
એને તેથી તેનામાં થોડી ધણી તાલબી આવી. પીજો છંદ-
મીનું કુલ જે નજદીક કરમણ મધું હતું તેને પાણું ખીચવા
માંડ્યું અને આશા ફરી એક વખત તેના દીમગમાં સજવન થઈ.

“હવે તમે એને ધણીય ધીરેથી લઈ લવો. કાંઈ આચકા
બચ્ચો લગાડતા ના,” ખાને હમણે તરફ ફરીને કહ્યું. “એ
તમે એને જલદી અને બરાબર રીતે સહી સલામત ઘેર લઈ
જવો તો તમાને એક મેંદુ આપીશ.” “હમારી આંખોને ભેરો
તેમ કરીશ?” તેઓમાંનો એક બોલ્યો.

આટલી બધી લાંબી યુસાફરી કાશમનાં નળજાં પડી ગયાં
આંગ માટે ધણી હતી. અને તેઓને કંતકે કંતકે થોડા
વખત આરામોશ લેવાની ફરજ પડતી હતી. અતિ તેઓ
ખાનના તબુ આગળ આવ્યાં પહોંતા અને પાલખીમાંથી કા-

સમને બહાર કાઢી તેને અંદર લઈ જઈ એક યુવાના પોચા
કેચપર સુવાડામાં આપ્યો તથા તેને લાંબો નિવા મરેલાં લોકને
બહાર કાઢવામાં આવ્યાં. કાશમની આંખો તદન બધ ધધ
મઈ હતી અને તે નજદીક અરધી પોતી બિસુધીમાં ખરેસો
હતો, તે છતાં તે બધી રાક્યો કે; જે નરમાશવાકા હાથે તેના
દીમપરનું લોહી સાફ કરી તેને આરામ આપવાની કોશિશ કર-
તા હતા તે અખીનાની પોતાની દાસીઓના હતા.

[સાંધણ છે.]

આલાં.

આપણા ભાઈઓ—સારા ભરથારો નીવડવા
માટે આપવી નોંધતી તરબચત.

ચોપાનયું ખાસ બાતુઓ માટે લખાતું
હોવાથી આ વીષય કેટલાકોને ધડીટ ન
હોય, પણ આ વીષય સાચ સ્ત્રીની ફર-
જને સંબંધ હોવાથી અમે આ માટે
લખતું થોડા ધાંચે છીએ. ‘ભરીખાં પુ-
રખ’ ની મનની અને તનની કેળવણીને
આધાર આપણું ‘નળળી ભતી’ ઉપ-
જન છે. તનની ખીજવણી અને રવ
આધારમાં અલખતાં આપણે ‘નળળી’
છીએ, પણ એની કમ શાસ્ત્રી છતાંથી તે ‘મનજીવ ભતી’
વાળાં ઉપર જે ભાગે અસર કરે છીએ, તે હું પાર છું, કે
કોઈબી આપણી સમિતો મનજીવ વીચાર ધરાવનાર શખ્સો
ના પારો નહી.

ફક્ત સુધરેલા યુધકામાંજ નહી, પણ જંગમી દેશોમાંથી
એક સ્ત્રીને તેણીનાં બાળકની વતીલકના પાંચે રચે છે. ભ્યાં
સ્ત્રીઓ બેડીમાં સંકયાયકી હોય છે, ભ્યાં છુટાપણું તેણી-
ઓને આપવામાં આવતું નથી, લાંબી તેણીઓ પોતાનાં
બાળકો નજદીક સાત વરેનાં ધાય, લાંબુ સંપૂર્ણ અપ-
સાર ધરાવે છે. આ તો સત્તી યુવાન માતાઓ ઉપર
આપણે હસાવતું નોંધએ, કે જ્યારથી તેમનું બાળક સદુભજમાં
આવે, સારથીજ તેની તરબચત શરૂ થાય છે, આપણે
ધણક ‘નાના રાનભયે’ ને નોંધએ છીએ કે, જેઓ તેમની
મરજની વીરધ સેવનથી કાઢી જાય છે, તો પોતાનાં નાના
હાથે તેની સાંમે થવા ઊંચકે છે. આએ એક નાની ફાટ
છે, કે જે વખત ભતી વધારે જોડી ધરે. જે બાળક બી-
ભની સામે થરા નેટણું મેડું હોય, તે અલખતાં તે મારેનો
કપડો સદનવા નેરજીબી મેડું હોવાનું નોંધએ, પણ વડાંઓ
તરફની તાબેદારી અને મોઢાંઓ તરફનું માન યીખી શકે,
એટલું મેડું તેને કેટલી માતાઓ ધારે છે. ભરીખની સ-
ખત યીક્ષાઓથી બચાવવા કેટલી માતાઓ નાનપણથી તેની
ફરજે તેને ધીખવે છે?

જ્યારે તે ઉધાડા પડે પોતાની નાની બેદનો સાથે રમતો
હોય. સારે તેને તપાસવો નોંધએ, કે તેણીઓ સાચની રમ-

તમાં તે કાંઈ અભીમાની ભરેલી વતેણુક ચકાવે નહીં; બે તેમ કરેતો તે જગમુળથી ઉખેડી કાઢડવી જોઈએ, તે નાની છોકરીઓ તરફ માયા ભરેલો પ્યાર રાખ્યા શીખવવાનું કદીમી વેહલું ગણાય નહીં. તેમનાં રમકદાંઓ અને તેમની રમતો એક સરખી કાચી જોઈએ; એક બીજાની રમતમાં તેમજ દર બેઠાં કામકાજમાં તેઓ સરખી રીતે કાળજી રાખતાં રહે, એ જાનેનાં એકએક તરફનાં પ્યારમાં ઉમેરો કરવા માટે આગલું છે.

કદાચ એક નાના છોકરાનાં મનમાં કયાવવાનો પ્રયત્નો કદાચ એ છે કે “જળમાં મોટાઈ કાંઈ નથી” કે તેઓ અને એક બીજાની વચ્ચે જુદાઈ છે. તમારા ઈકરાને શીખવો, કે ‘જળ’ ની સાથ મનની મોટાઈ પણ રહેતી જોઈએ, નહીં તો કે તે છોકરો ફક્ત એક હેવાંનની સ્થિતિ ઉપર આસરે આસરે આપી પડે. તેને શીખવો કે, જળ-શું’ મનનું કે શું’ તનનું-કાંઈ નમણી શક્તીના છોકરા કે છોકરીને હેરાન કરવા માટે નહીં, પણ બધી અને જોમદા મતલબને ખાતરજ વાપરવું. દરેક તકે તેને જતાની આપો, કે નખમાંની સાથ દરીકાઈ કરવી એમાં હકકાઈ શીવાય બીજું કશું નથી, તેને કદીમી વીસરી જવા ના દેઓ, કે ધોષક્ષમાં કશી મદદ નથી.

હું ધારું, કે એક છોકરો પોતાની તાની શક્તિ માટે ધણે મગજ જોય છે. હવે તેની બેઠેનો અને બીજી છોકરી-ઓ તરફ તે માટેની મગજથી ભરેલી તેંદકરાઈ કચડી નાખતી જોઈએ. ધણી વખત આ પ્રશ્ન ઈમે છે, કે છોકરાઓ, છોકરીઓને તેમની નાજુકાઈ માટે બીકાર છે. “ફક્ત એક છોકરી” યહુ એ તેને મનથી એક શરમાવા જેવી સ્થિતિ છે અને આ વાત તે માંની શક્તિ નથી, કે નળમાં દેવાની છોકરીઓ, જેઓ એક ધપકાનો શાખુન સાંભરી એકાંતમાં આંસુઓ વરસાવે છે, કે પોતાનાં લાઈમાં સંજુનો સાંભરી ધણી-વાર એક છોકરી હોવા માટે દલગીર થાય છે, તેણી જરૂરની વેદા એક બાહદુર શખસની ગરજ સારે છે. આ પહે એક જુવાન દરજ્યનો દાખલો મને ધાદ આપે છે, ‘બાપ’માં એક ઘેર એવું તો સમગી ઉઠ્યું હતું, કે કોઈ આગવાલોના અંદર જવાની હીમત કરી શકે નહીં તેણીને ખબર હતી કે એક નાનું બાળક અંદર રહી ગયું હતું, માટે તેણી જોસખંધ દાડી અને તે બાળકને પકડ્યું. પણ આદેસા, હવે યહુ’ જાણું યહુ’ હતું. યોડીક પણ તેઓ બારી આગળ દીરમાં અને પછી બળતાં અને ધુમાડા વચ્ચે, અતી ઉમદા બહાદુરીની ભોગ યહ પડી.

પણ બહાદુરી અને સહન શક્તીનાં દાખલા બાજુ મુકતાં, એક માતા પોતાનાં છોકરાઓને જતાવી શકે, કે જાને જાતીમાં એક સરખાજ યુજો સુકવાવું તે સર્વ શક્તીયાંન સહેમે જરૂરનું ધાર્યું નથી. તેમનું આ બાળક ઉપર ધ્યાન સાંભળે, છોકરીઓની જવાબદારી અને મેદનતનેજ ચરનું મુખ આભારી છે. શીકેનેસનાં વખતમાં તેણીનાં નાજુક

દાયો તેની-સંભાળ લે છે. હંમરો રીતે તેણીઓ પ્રયોનાં બઢેનો આભાર વાજે છે. (પણ તે કેટલા ભાઈઓ કબુલ કરે છે.)

“ફક્ત એક છોકરી?” શું તમારી બેઠેનો તે કરતાં કાંઈ વધુ નથી, મારા જુવાન ભાઈઓ? અને શું આપજ છે, કે જે વખતમાં વધુનું તેણી માટે તમે કદી શકો છો? શું તમે બહુલા નથી, કે તેમને તેમો કરતાં વધુ બારી ફરને જાન-વચાની છે? માતાઓ, ભલા દાખલાઓ તેઓ પાસ વચાવો અને તેની નકલ કરાવો. એવી માતાઓનાં છોકરાઓ બા-હુરીથી નમણી પક્ષનો અંચાવ કરશે. શું આ છોકરાઓ બનીપમાં સારા ભરથાર અને હેતવતા આપો નીવડવાની આશા આપતા નથી? ખચીતજ આપે છે, એક મોદર-દારની નાની નાની ખામીઓ તરફ દરજ્યરની નજરથી જોવું, તેણીની ધરતી જગમગમાં સદાપ યહુ, તેણીની ખુશાલી અને દલગીરીમાં બાગ લેવો, લગનાં નેડીયુંને સુખી કરવું અને મોદરદારનાં ઘેરને સુખી બનાવવું, એમાં જુવાન ભા-ઈઓ કયા યુજોની જરૂરયાત છે? તમનાં જળ સાથ મનની ખરી મોદદાઈવી.

અને હવે આ જરૂરયાત માટે લખ્યા પછી માતાઓને લખાંમથ કરવી જોઈએ, કે તેણીઓએ, છોકરાઓ અને છોક-રીઓને સાથે બેસાઈ ફરવા દરવાને ઉતેજન આપવું જોઈએ, આથી એવું બને છે, કે બાઈ બેઠેનો છાંમી સુધીનાં મુધરો બને છે, તે નાજુક જાતી સાથનાં વેદવારથી ભાઈઓ મુધરો છે, તેણીઓનાં સ્વભાવ, વીચારો અને રીતભાતથી તે વાકેફ થાય છે, માટે બ્યારે તેઓ પરજે છે, સારે તેમનાં જવા મલ-તાવડા, સદમજુ અને હેતવતા ભરથારો થોડાજ નીવડે છે. હવે આપણે ધારીશું કે, છોકરાઓ મોટા થઈ મજામાં બેસવા લાગ્યા છે. તે વખત તેમની માતાઓ માટે શીકરો છે. આ વખતે બાનુઓ સાથે કદી માનભરી વતેણુક મલા-વવી, તે બે માતાએ તેને શીખવ્યું દરો, તો પછી તેણીને બીઠવાનું કશું કારણ નથી. આપણે વારંવાર સાંભળ્યો છીએ, કે લગન એક નીપજતા નીવડે છે, પણ તેમાં વાંક કોણનો છે. દલગીર છીએ, કે એ માટે માતાઓને કપડો આપવો પડે છે, પણ લગનની છંદમાં માટે કાંઈજ માતાએ પોતાનાં છોકરાઓને તૈયાર કરે છે. આપણે ઇચ્છ્યો છીએ, કે તેઓ તેમ કરે અને પછી થોડાજ નીપજણ લગનો જોઈશું.

RUBY.

“આ ખારીને કાંઈ તે’ લાગ્યો કે” મારતરે પુણ્ય.

“નહીં મે’ એમાં મદદ શીધી” છોકરાએ જવાબ દીધો.

“મદદ શીધી? તે કેમ?”

“એ લાગો તો પરથરે; પણ તે કે’લ્યો મે.”

કાકદરા “તમને કંઈ લાગી હતી કે?”

નાજુક દરરી “કાંઈ એમ યહુ’ હતું.”

કાકદરા “તમારા દાંત હલવા’ હતા કે?”

નાજુક દરરી “નહીં તે તો મારા કાઠલામાં હતા.”

ધર સંસારી કેળવણી.

એ છેકરીઓ! "મેહ, આપણને એક પથ્થુ છેકરી નથી." મીઠા એનડરસને નાસતાની ટેવ પડી હતી પોતાની ધણી-આણીને કહ્યું.

"હા, ચારસ, એમ છે તો ખરું, પથ્થુ તેવું શું?" મીઠા એનડરસન બેઠીકરી થોલી.

"મને વીચાર આવે છે, કે એ મારી પાંચે બેઠીએનું આગળ ભરતો શું ધરે?"

આ સાંભળી તેવણની પાંચે છેકરીઓએ અન્યથાથી તેવણું તરફ નેચું.

"માથુસેના આ દુન્યામાં શું ભરેસો? હું તો આજે હજી અને કાલે નથી, તો પછી મારાં બચ્ચાંએનું શું થાય? માથુસને મરતાં વખત લાગતો નથી."

"તો, પપા એમ ના બોલો, હું માંગી લજી છું," સરવેમાં નાની લાડી બેઠી રીતા બોલી.

"મારી દીકરીઓ, વાઈ ધારો, કે તો હું એકાએક મરણ પામ્યો, તો તમે શું કરો? તમે તમારું યજ્ઞરાત કેમ ચલાવી શકો? આપણું કાંઈ દોષતમંદ નથી." એનડરસને મંથીર એ-હરે સવાલ કાઢ્યો.

"જાવાણ, એ સવાલ તમેા કેવો એકાએક મુકો છે, હું ગભરાઈ ગઈ." એરી નામની બીજી છેકરીએ ગભરાત બતાવ્યો.

"તો દીકરી, ફક્ત આ સવાલથીજ તું ગભરાઈ ગઈ, તો પછી એકાએક આવી પડેલો બોલો તું શી રવેશ ઉપાડી શકે?"

"પથ્થુ છેકરીઓ તો ધણીખરી પરણી બન્ય છે," સરવેમાં વડી બોલી.

"પરણી જન્મું કાંઈ સેહલ નથી, આજના વખતમાં ફાઈબી સેહલાઈથી પરણી શકતું નથી." એનડરસને બળાથ આવ્યો.

"વળી મને એવી છેકરીઓ નહીં ગમતી કે, જેણીઓ ફક્ત પોતાના ભરપાઈ ઉપરજ સધેલો આધાર રાખે, સરવે છેકરીઓએ કાંઈ પથ્થુ ટુજર હાસિય કરવો નોંધ્યો અને દરેક રીતે ઉગ્રોળી ધઈ પડતું નોંધ્યો, વાસ્તે મારી બેઠીઓ, તમેા પોત-પોતામાં વીચાર કરીને મને જણાવો, કે તમેાને કયો ધધો પસંદ છે, એવો ધધો પસંદ કરવો, કે નોંધી આજરકરે તમેા તમારું પુરું કરી શકો." એટલું બોલી એનડરસન લાંથી ઉડી ગયા.

છેકરીઓ પેહલાં તો એટલી અન્યથ થઈ ગઈ, કે કાંઈ બોલી શકી નહીં, પથ્થુ પછી ચોડી વારે વડી નેન બોલી.

"એ આને એકાએક બાવાજને શું વીચાર આવ્યો?"

"પથ્થુ હવે હું એકવીસ વરસની મેહદી ઉમરે થવા પછી શું ધધો શીખી શકું?" બીજી એરી બબડી.

"જ્યારે બાવાજનો એમજ વીચાર છે, સારે તો આપણને કાંઈથી ધધો પસંદ કરવેજ નોંધશે, પછી ગમે તે થાય," બીજી છેકરી નેટી બોલી.

"હા, હા, નેન, તું વડી છે, માટે તું પેહલાં પસંદ કરુ"

રીતાએ હસતું કહ્યું.

"કાંય રીતા, તું શું જણતી નથી, કે મને ચીતાર કેવા ચીતારતાં આવડે છે તો હું ચીતાર પાડનારી થવરા." નેને બળાથ દીધો.

"અને મહને પીઆંતો ધણો સારો વખડતાં આવડે છે એમ સઢ કોઈ કહે છે, નેથી હું. પીઆંતો શીખવવા જઈશ."

એરી બોલી.

"અને હુંતોઆ તાબ પાઈતર થવરા, એ થણો સરસ ધધો છે, વળી—વળી એરીસમાં કામ કરતી છેકરીઓ જલદી ખાવોદ મેલવી શકે છે." કેડી બોલી.

"પરણવાની વાત ના વચ્ચે લાવ કેટ, હું તો તાર એરી-સમાં રહેવશ." નીટાએ જણાવ્યું.

હવે ચારે બહેનોએ રીતા તરફ તેણીના અભીપ્રાય જણવાને તેણી તરફ નેચું, જેણી નાસ્તાની ટેવજ સાફ કરવામાં ચુંકાઈ હતી.

"રીતા હવે તું કહેતી, તું શું કરસે તે?" નેને પુછ્યું.

"હું થેરનાં કામકાજપર ધ્યાન આપશ." નાની રીતાએ કહ્યું.

આ સાંભળી તેણીની બહેનો હસી પડી.

"રીતા, પરતું કામકાજ કરતાં તો તારા હાથ સખત થઈ જશે, ધુમાડાથી આંખ બીમડસે, શક્યતી ચોરડાઉ બની જશે, વળી તું એટલી જલદી ઉડીજ કેમ શકશે?" તેણીની બહેનો એ મશકરી કાઢી.

એ પછી તેઓએ પોતપોતાની પસંદગી પોતાનાં બાપને કહી સંભલાવી. મીઠા એનડરસને રીતાનો કસાવ વધુ વખાણ્યો.

"હા, રીતા તું શાહી છે, એજ ધધો સરવેમાં સારો છે."

હવે દહાડાએ વડી જવા લાગ્યા, તે સાથે છેકરીઓને પોતાનો ધધોની હાથે આપી રહેશે.

નેન ચીતારમાં કી કમાતી હતી, પથ્થુ. તોણી તે તેણી માટે પુરતું નહીં હતું. ધધાંઓ તેણીનાં ચીતારને વખાણતાં જ્યારે કોઈજ ખરીદતાં.

એરી પીઆંતો શીખવવામાં કુશલ બની ગઈ, તેણીનાં નાણુક આંગણોએ કેટલાક મહાકો ઉમાં કાપ્યાં અને એ રીતે તેણી પોતાનો ધધો ચલાવવા લાગી.

કેટલી આશીરમાં પોતાનું કામ ઠીક કરતી હતી. તેણી ચાલાક હતી.

નેડીનાં અનુમત્રી આંગણોથી આંખી દુન્યામાં ખેંચરા ફેડતી હતી, કારણ તેણી તાર ખાતામાં નોકરીએ વસગી હતી, તેણીએ એ ધધાની જમણી બીક હતી, કારણ તેમાં અતી ધણી સંભાલની જરૂર હતી, નેથી તેણીનાં ચુંવામાં ભવાંપર સઢા બીકી અને ઉડારીનો હાથ દીસતો.

હવે બાકી રહી રીતા, તેણી સમારનાં પક્ષીઓનાં ઉડવા આગમન ઉઠતી અને ધર સાકસુક કરતી, કારણ કે હવે તે-
ઓએ પોતાની એક પુરી આપાને રત્ન આપી હતી, તેણી
સપાકું કાગ રીતા એકલી કરતી, સદવારનાં એક સુંદર જો-
ડામાં સુધડાપી બીજાવેલી મેળવર પરતી કાપી અને
માખન પાંડાનાં તોસ તૈયાર કરી તેણી પોતાની બહેનોને અને
માત પીતાને નાસ્તો તૈયાર છે કરી ખખર આપતી, લાર જાદ
બપોરનું ખાણુંથી તેણી એકલીજ પકાવતી હતી, જ્યારે
તેણીની બહેનો તો પોતાનાં ધંધાપર જતી અને તેણીઓના પીતા
તેણીઓને દરરોજ બારીકાપી તપાસતો હતો.

ચોડા વખત પછી ચારે બહેનોએ પોતાની દાક ઉતારવા
પોતાના ધંધા પરથી ચોડા દીવસ રત્ન મેળવવા આવી. પણ
તેમ કરતાં તેણીઓ એક બનાવથી અચકી ગઈ, આ બનાવ
તે તેઓના પીતાના ગુપ્ત થવાનો હતો, “એનડરસન રાત્રેથી
ધરે આવ્યા નહીં અને તેઓની નોકરી પરના માણસો ખખર
લાવ્યાં, કે મીન એનડરસન આજ સદવારથી કાગ પર આ-
વ્યા નથી, છોકરીઓ અને તેણીઓની મા અમરાઈ ગયાં
અને ધણીની શોધ ચલાવતાં કરો પડે મરથો નહીં.

બીજે દહાડે, એટલે એનડરસનને ગુપ્ત થવાને પેદલીજ
સદવારે તેઓ પર એક કાગળ આવ્યું, જેમાં તેઓનાં ગઝા-
નને ચારમેજ મુક્યું હતું તેની દુઃખી ખખર આપી હતી.

“ઓ બોહા! હું જાણું, કે એ ધર આપણું પોતાનું છે,”
તેઓની માતાએ અસ્થેસ કીધો.

“મા, મમા, તમે શીકર ના કરો, એ ધરને ફક્ત બસો
રખા આપી છોડવાનું છે, જેટલા તો આપણુ ઉપજતી રા-
કીયું.” રીતા દીધાસે દેવા લાગી.

“પણ આપણી પાસે તો બે રૂપાળી જમા કાપેલા નથી,”
નેને કહ્યું.

“પણ આપણને સૌ સૌનો ધંધો છે એટલે બસ, બુદ્ધ
સ્કવાયરને આપણું એ ધર ગીરની મુક્યું છે, તેને લાં દું કામે
વળગી રહેવશ. હું જાણું છું, કે તેવજુને એક ધર સંભાળના
રતી જરૂર છે. કોઈ શીકર નહીં, મા, બે ચાર દહાડામાં આ-
પણુ એ મકાન છોડવી થાકીયું.” રીતાએ કહ્યું.

“હું તું સ્કવાયરને લાં નોકરી રહેશે તેને તો નજો છે,
જેથી તે તુંને આપેા દીવસ સુપ કાંછને ખાતર બેનરી
આપશે,” એવીએ કહ્યું.

“કંઈ નહીં, કેમથી કરી ક્યાનું નોંધેય.”
છેક સાંકળે તેણી પરવારિને સ્કવાયરને લાં જવા નીકળી.
સ્કવાયર લેપહામ બુદ્ધો હતો, તેને એનડરસન સાથ દેસતી હતી.

“જેમ મીસ રીતા, કોઈ આને તમારા પગલાં અર્ધા આ
વ્યાં?” સ્કવાયરે સવાલ કીધો “હા, અમારાં મકાન પર ત-
મેએ જે ટાંચ મેલી છે, તે ચોડા દહાડા ને તમે ઉપાકી લો,
તો હું તમારે લાં નોકરી કરી તે મકાનનું ફેડું બરી દેહ.”
રીતાએ જવાબીયું.

“જેમ મરજી, મનેથી કોઈ જીતાવલ નથી, હું તમારાં નામ”

પ્રમાણે તમારા પગાર આપીશ,” સ્કવાયરે એટલું બોલી રીતા
તરફ જાયું.

“વાઈડ.”
“તમે એ અસ્થેસમાં પછી આવજો, તેટલાં તમેને કાંઈ
તૈયારીઓ કરવી હોય તે કરજો,” સ્કવાયરે કહ્યું.

આટલી કમુસાત પછી રીતા બાકી ધરે આવી.
બીજે દહાડે દાદર પરથી એનડરસન ઉતરી આવતા જ-
ણ્યા, એ માળ એક— ફક્ત એક જ એનડરસન હતો, જે તે-
ઓનાં વપકારમાં આવતો હતો નહીં, એનડરસન જ્યારે
જવાને મસે ઉપરે દીવસે એ માળ ઉપર છુપાઈ બેઠો હતો.

“મને ને આજે જુપ નહીં લાગતે, તો હું આજેથી નીચે
નહીં ઉતરતે તેમને આવતાં વાર ચલાવું, પછી હું જે જવા
માંગતો હતો, તે મેં જાણું છે, હું મારી છોકરીઓથી ઘણો
પ્રુથી થયો છું, મેં ધારણું કે બેજી-વાઈ જ્યારે ખરેખર
તમે પર આવી પડશે, લારે તમે તમારા ધંધાને વગગી
રહેવોછો કે નહીં. હું સમજીને પ્રુથી છડું, કે તમેએ
ધંધાને વગગી રહી આ ધરને છોડવાના મનસુબો કીધો હતો,
એ સપાકું મેં માળ પરથી સાંભળ્યું હતું “તેવન એટલું બોલી
દસ્યા, હવે હું તમને કહું છું, કે બોદાની મહેરબાનીથી આ ધર
કોઈ કાઈનીથી ગીરની મુક્યું નથી, મેં ફક્ત એ વીરો સ્કવાયર
સાથે મસેલેલ કરી માળનું જીવાનું કીધું હતું.”

“અને તે વીરો મનેથી નહીં આમજનથી કહ્યું?” મીસીસ
એનડરસન બખાંધી.

“જેસંજોને છુપી વાત કહેવે નહીં.” એનડરસન બોલ્યા.

“પણ બાવાજી, એવામાં ને હમે તો જોરડામાં આવી
લાગતે તો?” જેને પુછ્યું. “મને માલમ હતું, કે એ જોરડામાં
તમે કોઈ મહીનેથી એક દીવસ જતાં નથી, પણ ચાલોની
નાસ્તો તૈયાર છે કે?”

સરવે નાસ્તાપર બેઠાં.

“તમેને માલમ કે મારી દીકરીઓ? બુદ્ધ સ્કવાયર લેપ-
હામે પોતાના એક પુરા દીકરા જ્યોરજને મારી ધરે જોડ-
રીઓમાંથી એકને પસંદ કરી પોતાનાં જાગની શેઠાણી થવાનો
દક આપ્યો છે.”

“વાહા, જ્યોરજ શીખેલો છે, તે વાજબીજ પસંદગી કર-
શે.” કેડી પોતાની ખુબસુરતીનું તોલ કરતાં બોલી.

“જેને જ્યોરજે આપણી ધર સંભાળનારનાં હાથની ગાં-
મણી કીધી છે એનડરસન બોલ્યા, કારણુ તેને મને જણાયું
જે, જે છોકરી ધરની સંભાલ લઈ જણુતી હોય, તેજ પો-
તાનાં ધણીનેથી મુખી કરવાની,” રીતા શરમાઈ ગઈ.

ચોડા વખતમાં રીતાનાં જ્યોરજ સાથ લગન થયાં, તેણી
મોટે ધર જઈ વસી. તેણીની બીજી બહેનો પણ પરણી ગઈ,
પણ તેણીઓએ પોતાનાં ધંધામાં સજ્જડ હકક આપી, કારણુ
તેણીઓને ધરની બીલકુલ આવડ હતી નહીં અને તેઓ રીતા
કરતાં ઘણે દરજ્જે ઉતરતાં હતાં.

મહેરબાનું કાવસહ કાવર.

શ્રીની પાંચ બતની શક્તીઓ.

ધર બરીને ઊઠકરીઓ—શાંતિ માટે ?

“પણ એ તો નોકરનું કામ છે ?” અલગતાં તે છે. નોકરોના નોકર થવા કરતાં વધારે સારો આશીસ રાખવાનો તથ્યને શું હક છે ? “જોડાએ તથ્યને એક બાઈ બનાવ્યાં છે ?” હા, તેને તથ્યને એવી હાલતમાં મુક્યાં છે, કે જેથી તમારો પોતાનો ભાગ સારી રીતે ચાલ્યા તમે જાણો; બીજા ભાગનાં તથ્યોની ખાસીત-મારી મેલમાં; તમારો આસપાસનાં એક સાથે મળા, મેહરબાની અને રોડસેલ્ફી વસ્તો અને તમારા રેશની તમારો, તેના ધરનામ કાઢતો અને તેના લોકની ફરજો ભણે. એ આંખે બોલે શીઘ્રતામાં તમે જાણી મરહુને તાજે શરિ, તો એક ખર્ચ બાંધ બતવાની શક્તિ તમે મેલવશો; અને એ આંખે એકી રીતે ખર્ચ તમે તમારી જુવાની અને ઓપણનાં સંબંધો જોર સાથે તેમ (માર) આકરોની માફક કરવાની કસબ કરશો, તો તમે એક બાંધ બતવા અને નવારે તે તથ્યને બાલનાં સેરો (સારે કહેશે કે “મલા અને નીમકસાલ નોકર, તમા જો-હાની સુસાલીમાં હું બાંધવા મા.”)

ROSEKING

નીવરસરીટીની, શીશોસોશીકલ સોસાયટી-નો એક અંડાકોડકુટ લખે છે કે, “વીસ વરસની વાત ઉપર હમારી સોસાયટી આગળ વાંચવા મેં એક રેસાલો લખ્યો અને તેનું મથાકું ‘ધર બરીને ઊઠકરીઓ—શાંતિ માટે ?’ આપ્યું. જે રેસાલો વાંચવાનો હોય, તેની ખજર દર અંદાજીએ દરવાજાપર લખીને મારવામાં આવતી હતી. મારા રેસાલાની ખજર ઉપર ઇંગ્લીશ મથાકાં સાથે મારવા બ્યારે મેં દરખાંનને આપી, સારે તેમ કરવા લગભગ તેને ના પાડ્યું અને તેના કારણમાં પોતાનું એવું મત જણાવ્યું, કે તે બાળદ ‘વધુજીન નાલાયક છે.’ આપણું દેશત તે દરખાંનનાં વસવસા તરફ પુરતું માન છતાં આપણે ધારતાં નથી, કે આએ બાળદ નાલાયક હોય, પણ હમણું હાલનાં વખતમાં તે બાળદ ઉપર પુખ્ત નીમાર કરવાનું અગત્યનું છે. વીસ વરસ અગાઉ જેટલી સ્ત્રીઓને કામ કરવાની અગત્ય હતી, તેના કરતાં જરૂરને માટે કામ કરનારી સ્ત્રીઓની સંખ્યા હાલ થણી વધી ગઈ છે. સ્ત્રીઓ, જેઓ કોઈપણ મોડસ કામપર પોતાનું મન નહીં લગાડતાં હતાં, તેઓને હંદગીનાં નીમાર માટે જરૂર ને-હુખી પેદા કરવાની ફરજ પડે છે. દર વરસે રહેવાની મુશ્કેલીઓ વધે છે અને તેઓ એક બતનું એવું કામ છે, કે જેને માટે માહિતગાર સ્ત્રીઓ, જેટલી સંખ્યામાં નેહિયે તેટલી મક્કતી નથી અને તે ધરનાં નોકરોની ‘તંગી’ છે. ધણું અ-જળ જેવું છે, કે જુવાંન બાલુઓ પોતાને ધરને કારભાર નોકરોનાં હાથમાં મુકી ધધાની રોષમાં બહાર નીકળે છે. શું કામ એક બાલુ આંખે અને એવી ખીંછ બતનાં હમણે

કામમાં શરમ સમજે છે ? જે ફક્ત તેઓ ધરમાં રહીને જેથી કમિ કરવાનાં હોય તેમાં પોતાના હાથો શેકે, તો તેઓ પોતાના બાળના ધરમાં જેટલો ખરચ તેઓને રાખવાનો થાય, તે કરતાં ઘણું વધારે ખરચ બચાવી શકશે.

ચોક્ક વરસની વાત ઉપર એક જુવાંન પારસી સ્ત્રી પોતાનાં ભરથાર સાથે પરદેશ ગયું. બ્માં તે ધધે કરતો હતો, ભાં ધણું દુઃખે ખમવાનાં હતાં અને માથેફેડ કરી પડતી હતી. પણ જે કે તેણી એક પેસાદાર ધરનાં મુખ અને એક આરામમાં મોટી યજ હતી, તે છતાં આંખે બોલે તેણી હરને મોટે ઉપાડવી હતી અને તેણીની હીમત અને હુશવા-રીએ તેણીનાં વરની વખાણ મેલવી હતી.

મુંબઈમાં તેણીનાં દેશનો, જેઓની ઉપર તેણી દર અંદ-વાસે લખતી હતી, તેઓ તેણીની દયા ખાનાં હતાં અને હમણીર યજ, તેણીની ઉપર લખતાં હતાં, કે તેણીને એક મેસામતી માફક ધરમાં કામ કરવાની ફરજ પડે છે અને લખત મેહનત કરીને તેણી પોતાને દુઃખી કરે છે. તેઓનાં ‘તું એટલું બધું કામ કેમ કરે છે ?’ ના જવાબમાં તેણી નીચે મુજબ કહે છે:—

“મને કામ કરવા ગમે છે. બ્યારે કાંઈ મંડળી જેવું નહીં હોય અને દરેક જણ ધરની બાહર કામ લાગેમાં હોય, સારે ખમતને ખાતર ધરની અંદર તથ્યને કામ કરવું નેહિયે. હું ધારું છું, કે આંખે બતની હંદગી સાંધી સરસ છે. મને ધણું ખુશ અને આનંદી લાગે છે; તેજ માફક કોઈપણ તંદેશત ઊઠકરીને લાગવું નેહિયે.”

“અલગનાં રાક્ષાઓ ઉઘાડવી, જમીન સાફ કરવી અને એવુંજ બીજું કામ તથ્યને મુંબઈમાં ધણું ‘ભારી લાગે; પણ હું ખાનીથી હંદુલું, કે તમે જે તેમ કરો, તો તથ્યને ભારી લામશે નહીં.”

“હું બહુલું છું, કે હું મારી અદોઆની સુખી સ્વતંત્ર, કામ કમજવાલી અને તંદેશત હંદગીને તમારી મુંબઈની કંઠાસા ભરેલી હંદગી, જે ધણીએક ઊઠકરીઓને દુઃખી બનાવે છે, તેની સાથે કંઠીથી ફેરવવન કરું નહીં. મારી હાલત કોઈ દયા ઉપજાવા જેવી નથી—તેથી તદનજ ઉધરી. હું અજળ થાઉં છું, કે ધણું મોઢા, જેઓ યોડી આવકમાં મુંબઈમાં દુઃખી થાય છે, તેઓ અને સુખી થવાને વાતને શું કામ નથી આવતાં.”

“અદોઆ આનાથી તથ્યને શું કાપેલા થાય છે ? તંદેશતની મુખ, ધણું કામ, ધણી મોજ અને ધણી ફાપેલા, હવે તમે શું પોતા છો, તે આપણને નેવા દેવો. મંડળી; તમારાં હાથો વાલીને ખેસી રેલવાની મોજ અને તમે એક કામ વધારે સારી રીતે કરી શકો છો, એવું જણવા છતાં, ખીજાની પાસે તે કરવાની મોખાઈ.”

“હું મારા જુદી જુદી બતનાં કામકામોથી તદનજ મુખી છું અને મને ને કાંઈ યોડીક શીકર ચીતા હોય (અને તે કાણને નથી ?) તો શું મારી પાસે તે સમોજ રાખવા ધણું સુખ નથી ?”

ને આંખે પ્રમાણે “આપણી છોકરીઓ” મુખપ્રકાશ કામ કરે, તો યુ” તેઓની મુશ્કેલીઓ ધણે દરજ્જાએ ઝોલી નહીં થાય! જેમ હું વધારે વીચાર કરું છું, તેમ હું આંખે મત તરફ વધારે દબાવું છું, કે ને ધરમાંનાં કામકાજને તેની ખરી પદ્ધતિએ ચલાવનાં આવે તો “સીઓનાં કામકાજ” વીરોની મુશ્કેલીઓ બરેલી મુશ્કેલીઓને પુષ્કાસે થાય.

ખચીતજ ધરનું કામકાજ હાલની શીખેલી છોકરીઓને ખેતિય કરનાર સાગતું નથી, પણ આપણે આશા રાખે છીએ, કે તેમ હમેશાં રહેશે નહીં. ન્યારે હું કહું છું, કે ખન-સાક્ષને ખાતર સીઓને પુરવેનાં કોષ્ટકની ધંધા અથવા કામ કાજમાં દાખલ થવા અટકાવતી નહીં નેહાયે, સારે ને છોકરીઓ માટે હું કાલજ રાખું છું, તેઓને તેઓનાં જાતી સ્વભાવને ધ્યાન કરે, એવા કોષ્ટકની ધંધામાં દાખલ નહીં થવાની હું સલાહ આપું છું.

છોકરાઓ તેમજ છોકરીઓને શેરી પેદા કરાવાનાં ધણી જાતનાં કામકાજને તેઓના માળાપોએ શીખવવા નેહાયે, પણ તે એવી જાતનાં છોવાં નેહાયે, કે ધરની જીંદગીમાંથી તે તેઓને છૂટાં પાડે નહીં.

“ખચીતજ, ગમે તેવી થાય તોવી મારી પાંચ દીકરીઓ કદીખી એ હલકું, કામ કરશે નહીં.” થોડા દિવસની વાત ઉપર એક માતાને જે ખાસતાં સાંભળી, જેણીમાં અક્ષય અને ચાલ કરતાં “મગરૂરી” વધારે હતી. પણ ખચીતજ ન્યામુખી સીઓ ઉપસાં કામને આશ્રય કરતાં હલકું ગણશે. સાંભળી બાળે સવાહ “ધર બરીને છોકરીઓ-શાંતિ માટે” નો જવાબ આપવાનું અશકત થઈ પડશે. આપણે મું કર્યે છીએ તે નહીં, પણ આપણે કેવી રીતે કર્યે છીએ, તે અગત્ય છે અને કોષ્ટકની ખરી જાત અથવા અંદરથી એમ કહેશે નહીં, કે કોષ્ટકની કામ કરવાથી તેઓને હલકું લાગે છે. જુવાન જાતુઓએ જેની તેઓ મેલવી શકે, તે હેતુ નેહાયે અને પોતાના હાથો. જેવી સીજ તેઓ કરી શકે, તે તરફ લખાવા નેહાયે. આપણે આશા રાખે છીએ, કે દરેક છોકરીઓને કેલવણીની સાથે બ્યવાહરોપયોગી સીઓ શીખવવાની “ફિશન” નીકલે. કોષ્ટકની ધંધા તેણી ને શીખી નહીં હોય કે, જેથી અગત્યની વખતે તેણી પોતાની શેરી પેદા કરી નહીં શકે, અથવા થર કે, જે તેણીને આસરે આપે છે. તેનાં સુખમાં, જેમ તેણીના બાઈ કરે છે, તેમ ઉમેરો નહીં કરે. તે તેણીએ શરમાતું નેહાયે. અને સીઓ, જેઓ ધરપણ વગર પોતાને નીભાવ કરવા શીખેલી હોય છે, તેઓને સારે દેહણે પરજુલાની વધારે ટક મહે છે. અથવા એક જુવાન કન્યાને માટે આમાં કરતાં વધારે મગરૂરી બરેલું થીજું કહું નથી, કે ન્યારે તેણી પોતાનાં વરનાં તેણીને માટે પ્યારથી એકલા દીધેલા ખનનામાં, પોતાની જાતી મેહનતથી પેદા કીધેલા પૈસાને ઉમેરે કરે છે અને આંખે પ્રમાણે તેણી, તેણીને માટે તેનેથી જની શકે તે હું બળવાસીને ઉશકેરે છે અને તેની મુશ્કેલી ખાતરી કરે છે, જે હાથ તેનામાં મુશ્કેલીમાં આવે છે, તે ને કે પકડવાને ધણી નરમ છે, તેથી ને કાઈ દિવસ અગલ પડે, તો મદદ કરવાને ધણી મજબુતથી છે.

દીનમાહ.

સારી કેળવણી.

સારી કેળવણીથી, જેમ એક આદમી પોને સુખી અને તંદરસ્ત થાય છે તેમ બી-જાને ઉપયોગી થઈ પડે છે, તેથીજ તેની મુશ્કેલી ખીસે છે અને સારાં કામ ઉપર બહાણ લાગે છે. એવીજ કેળવણીથી તે ખેડમાંથી ખરે ખોળી કાઢે છે અને પોતાની જીંદગી સારીજ રીતે ચાલવવા દેવાતી મુશ્કેલી આદમજાન ઉપર બહાણ દેખાડી સારાં કામમાં દીવસોજ દેખાડે છે, પણ તે કાંઈ ફક્ત ધણું સરખું ચાલ બે-જામાં ભરી રાખવાથી થતું નથી, તે માટે તો વીચારા નેહાયે છે. બધી બાબતોની સરખામણી કરીને તેનું સેવક સાંધું અને તેની ઉપર વીચાર આપવા નેહાયે અને તે માટે તો મગજ કસતું નેહાયે. આકાશમાં ફરતા મહેનાં કદ, ગતી અને તથાવત જાણીએ અને તેને બજાવનાર કીશ્તાર અને તેને એવી હાલતમાં લાવનારનો વીચાર ન કરીએ, તો તે આપણને ધણુંજ થોડું કામ લાગે છે. ને આપણની રચણા અને નામે જાણે અને તેના બનાવનારે તે આદમી કરતાં આવી નજીવી સીજને-તેજ આદમીનાં દીલ ખુશ કરે, એવી બનાવવા માટે, જે મેહેનત દીધી છે, તેના ખ્યાલ મનમાં નહીં ધરા અને તે માટે તેના પાડ નહીં ખાતો, તો એનું તમારું ચાલ તમને ધણું ઉપયોગી નહીં થઈ પડશે. ચાલથી તો વીચાર ખીસવા નેહાયે અને તે પર દીલ લાગતું નેહાયે. ને સાદાં સારી છે, કરીને ખોટી કદીએ અને તેમ કરીએ નહીં તો તે કહેવું શા કામનું? નહીં ખપની સીએ આપણી પાસ હોય ને નહીં હોય બંને સરખી!

નહીં જણાવતી સીઓની સોધ કરવા માટે ઇતેભરી રાખવી નેહાયે. જે કેળવણી શરૂઆતમાં બળી હોય, તેને આખી જીંદગી મુશ્કેલી ચાલુ રાખી વધારવી નેહાયે. જે કાંઈ જીંદગી કેળવણીમાં ગણાય છે, તે તો માત્ર કેળવણીની સરખાવ જેવી છે અને તે શરૂઆત થવા પછી, તેને ચાલુ રાખીને આખી જીંદગી મુશ્કેલી તે વધારતાં જવું, પણ તેનો છોડા આવવાનો નથી, એટલે ગમે એટલી વધારો, પણ તમારાથી તેને મુશ્કેલી વળાવતું નથી. તે એટલી તો છે, કે પુરી થવાનીજ નથી. ફક્ત જાનથીજ કાંઈ આદમીમાં ગાંડપણ આવી જતું નથી. તે તો મનમાં ખોરાકસમાન છે અને તેને પચાવવા માટે વીચાર અવશ્યનો છે. મન કાંઈ મતોરાંના દેહકું કે પથરાના કટકા-જે જીંદગી જીંદગી સીઓના સાથે મળવાથી બને છે-તેના જેવું નથી, પણ તે તો એક જાતની સીજ જેવું છે.

અને મેદેનત કીધાથી બીજી છે, જેમ સારીરને મગજુત થયા માટે કસરત નોંધવે છે, તેમજ મનનેથી કસરત અવરધની છે. મનની એ કસરત માટે ચોપડીઓમાંના પાંદ મોટે રાખવા, ચોક્કસ કાલકાળે વાદ રાખી ચુકવા વીગેરે, જે કાંઈ કાંઈ કહેવું કહેવું કે શીખવેવું હોય, તેજ યોદ રાખવું પુરતું નથી, આ રીતે મેદનતું જ્ઞાન મન ખીસવવા માટે જાણું ઉપયોગી ગણાવું નથી. જેમ જમીનમાં દાંતેશે ખમ્મને અને ઉત્તરડ જમ્યાએ પડેલા મુનાને ટગશે આદમીને કસા કામને નથી—તે નોકે તેની પોતાની મતા હોય તોપણ તેના ઉપોગમાં, આવતી નથી—તેજ પ્રગણે ધણું સરખું શીખી રાખેવું જ્ઞાન ને આપણા કાગજમાં વાપરીએ નહી, તો તે કસા કામનું નથી. જેમ એક આદમી પાસે ઘણી સરખી ચોપડીઓ હોય, પણ તે કંઈ કંઈ છે અને જ્ઞાતી છે તેટલું તે જ્ઞાત્યુતે નહી હોય, તો તે ચોપડીઓ તેની પાસે હોય નહી હોય, સરખીજ છે, તેમ એક માણસ ધણું સરખું શીખ્યો હોય અને વીચાર નહી કરી શકેતા હોય, તો તે મનથી શીખું નહી શીખવું સર્વે સરખું, એમાં તો અત્યંત દુષ્ટ પેદાશે બસા કે તેની પાસની ચોપડીમાં જ્ઞાન તેને નહી તો કાંઈ બીજાનેથી કામ લાગે, પણ બીજાનાં એજમાં જ્ઞાન તો તરત નકામું !

કાંઈ તો વળી જાણે છે, કે પોતાને કામનું નથી તોગી તે શીખી સે છે, કે કોઈ દહાર કામનું છે, પણ એ વીચાર ભુલ બરેશે છે. જે આપણને કામ નહી લાગતું હોય, તે શીખે આજે વખત મનમાં પણ રહી જતું નથી, પણ વખતના બેધા સાથે તેની ધીરું કરી પોતાની મેજે આપણને ન જણાએ તેમ મનમાંથી નીકળી જાય છે. શીખીને પાસ યાવતા જતાના ધણી મેદનને શીખેથી વીધા પાછળથી પોતાના કામમાં ન આવતી હોવાથી જલદીથી ભૂલી જાય છે, સારે ફક્ત શીખવાથી કાંઈ તે કામ લાગતું નથી, પણ ઉપર કહ્યું, કે જ્ઞાન મનને ખોરાક છે અને તે પચાવવા માટે વીચાર કરવા નોંધવે છે, તેમ જે જ્ઞાન વીચાર કરીને મનમાં પચાવ્યું હોય છે, તેની અસર સદા રહી જાય છે અને જો કે તે શીખેવું જુલાય છે. તોપણ તેની અસર કાંઈ જતી નથી. શીખેવું ગમે એટલું હોય પણ તેમાંથી નેટરું વીચાર કરીને મનમાં કસાવ્યું હોય તેજ કામ લાગે છે. વળી જે જ્ઞાનમાં જ્ઞાન ઉપર એક જણને પેદાશીજ રોષ નહી હોય, તો તે પાછળથી તેને નોશીર ગણતું અને એવું લાગે મનનું શીખેવું તો ધણું જમદી જુલાય છે, સારે દવે આપણને કરવું શું ? શીખેવું ભૂલી જવાય છે અને પછી કામ આવતું નથી, સારે શું તે શીખવું નહી ? નહી, શીખવું તો નોંધવે, પણ તે શીખવાની રીતપર જાહેર પાન આપવું નોંધવે. એટલું માદ રાખવું, કે કાંઈની જ્ઞાનતું જ્ઞાન લેતી વખતે મોટા આધાર તે વેવાની રીત ઉપર રહે છે. શીખવાનું ગમે એવું હોય, પણ તેની રીત સારી હોય નહી, લાં સુધી તે ખરેખર શીખ્યાએ નહી. જનનાં સુધી શીખનારે પોતે ભતી મેદનથી ખડું સોધી

કાવવું નોંધવે અને શીખવાનારે ધીરજ રાખી શીખનાર પાસેજ અને લાં સુધી કાવવું નોંધવે. માય અગત નેગી ચેતવણી આપવી, જે કસા વગર નહીજ આવે તેજ કહેવું, કેમકે ખડું કરી કીધાથી કાંઈ શીખનારને તેમાં મગ્નદથી નહી પડે અને વળી તે વાદ પણ રહે નહી, પણ એથી લાલકું વીચાર કરીને સોધેવું મનમાં દમી રહે છે અને પોતાની દુતેદથી તે ઉપર રોષ વધે છે. કાંઈની પોતાને હાથે કીધા વીના આપડું નથી. માટે શીખનારે દગેસ કરીને જોવાતો કાપડે રાખવો. કુદરતનોથી એજ કાપડો છે. જુઓ કે, એક જમ્યું નાટું હોય છે, સારે ખડું નેવા જ્ઞાનવાના કેવા પાછાજ માટે છે અને પછી તે પેદમાં ખંચ વરસમાં પોતાની મેદનતથી કેટલું ખડું જણીને શીખી સે છે, કે સાર પછીનાં બીજા દસ વરસમાંથી તે બીજાઓનું શીખવેવું શીખી શકતું નથી. ખરેખર, કુદરતનો એ કાપડો આદમી તોડે છે, એ દલગીરીની વત છે. મતી મેદનત અને અનુભવ વના કાંઈની કામ પુરું પડું મરુજ નથી.

પાસે કે, એક જણ ઈંગ્લેન્ડ થયા ઇત્તોતા હોય અને તે ચોપડીઓ લાંબી કરીને સપટું શીખ્યો હોય, પણ તેને કામ ભતે તો કાંઈ દહાર કાપેવું નહી, દવે તે ગમે એવો શીખે જનાં તે પોતાનાં ધધામાં વગર અનુભવે શું કરવાતો છે ? પેદમાં તો તે એમજ કહેશે, કે ખડું આપણને ખખર તો છે ભ્યારે કરવું પડશે શીખે કરશું, પણ ભ્યારે તે તેને કરવું પડે છે, સારે ખખર પડે છે, કે અનુભવ વીના તે કેટલો આડે છે. ખચીન સારે આપણી કેળવણી લેવાની રીતમાં રૂરકાર અવરખતો છે. જ્ઞાન મેગવું અને વાપરવું અને સાચેજ શીખવું નોંધવે. S.

મેટ આપવાની કળા.

કે લાવક માણસને લાવક મેટ આપવી. તેની હીકમત કાંઈ દરેક જણને વાપડતાં આવડતી નથી. હંમેશીમાં કામે લાગતી બીજી બીજી માફક મેટ સોગાત આપવામાં પણ તે સેનાર તરફ આપનાર રાખસની ઘણી દીવસોહ અને કરોમતની જરૂર છે. દરેક જણને સંદર મેટ લેવા ગમે છે. પણ દુધ પારું છું, કે તમજીવતી અને ખ્યારથી પસદ કરેલી નહીવી યીજ. નેટથી સામદી રીતે ખુશી પેદા કરે છે. તેટલી મોંપામાં મોંપી યીજ કરી શકતી નથી; જણને આ માટે સંભાળ અને વીચાર શકતીની જરૂર છે અને એટલોજ આલ ભ્યારે મનમાં આવે છે, કે આપણે માટે આપણું દરેક મેદનત લઈ એક યીજ કરી છે, સારે તેની હીકમત આપણી નજરમાં એટલી બેચુગ થાય છે, કે પૈસાની ગમે એટલી મોટી રકમથી પણ તેને તોલ થઈ શકતો નથી. એક દેવત તરફની સારી પસદ કરેની લાવક મેટ, પછી તે

છેક નજીવી હોય, તોપણ આપણાં દીકરાં દરખ પેદા કરે છે અને, જેને પ્યાર ભરી સંભાળી સુઝી કદાવી મોકલી હોય, તેની હંમેશ યાદ આપે છે.

જેઓને દરેક સ્ત્રીઓમાં કથા વાપડવાની ઝાઝા જણેસ યથ હોય, તેઓને બેટ સોગાત આપવાનું ધણું સેદણું કામ યથ પડે છે. તેઓનાં બેનમાં જાણે પ્રદરતી રીતેજ આવી જાય છે, કે કદ સ્ત્રીજ ઘણી આવકારદાયક થઈ પડશે અને વળી એક બે લાઇન એવી રીતે લખી સાથે મોકલે છે, કે તેની કીમતમાં વધારો થાય, અથવા તો બે મોહરથી બે બોલ કહે છે, તો તે વેળા દુખાવી આપે છે કે, જે સ્ત્રીજ તેઓ આપે છે, તે કેવી ખરાં દીકરી દુવા સાથે છે. એક ઘણીજ ફતેહનંદ બેટ આપનારી થીશે, જે સંભળાયું છે, તે એક પાંચ વરસની નાની બાળકી છે, કે જેણીને એક દી-વસે એક ખુદા નોકર સાથે ચાર આના આપી એલામાં મોકલી. આવડી મોટી પૈસાની રકમમાંથી તેણી છ બેટ આપવા સાયક સ્ત્રીજ તેણીનાં સગાં માટે લઇ આપી હતી અને, જે વળી દરેકને લાડુ પડતી લાયક થીને હતી—એક પેનસીય તેણીનાં બાપને માટે, એક દોરાનું કાટણું માને વાસ્તે, ઈલાકી—અને વળી છેલ્લા ઘેરનાં નોકરને એક દારનું ગલાસ પાઈ ખુશી કરાવે હતો! હવે આ બાળક પૈસાને કેવી રીતે વેદવેડી બેટ આપવી, તેની લીકગત સમજ શકતી હતી; અને જ્યારે તેણી મોટી થશે, સારે ઘેરમાં કરકસર કેમ કરવી, તે આપણુ ધણુંક કરતાં સારી રીતે સમજ શકશે.

ઉપલા દાખલાથી ઉત્પન્ન ધણીકવાર આપણે નવી ભેળાં, કે જ્યારે કીમતી પણ વગર ઉપયોગની અને તદન અનમ-મતી થીને કોઇ વાકલા છતાં દોસ્ત અથવા સગાં તરફથી મહે છે, કે જેઓની મક્કદ ખરેખર આપણે ખુશી કરવાની હોય છે અને પૈસાની વાન કરતા નથી, પણ તેઓને આપણે 'ડોસ્ત' કેવો હોય અને કેવો નહી તેનો કાંઈ ખ્યાલ આવતો નથી અને, જે સ્ત્રીજ ત્રીસ વરસ અગાઉ સારી લાગતી હોય, તે હાલનાં વખતને અનુસરતી નહી થાય, એવા વીચાર તેઓ કરતા નથી. વળી, જે રીતે તે અર્થણ કરવામાં આવે છે—એટલે કે એક સુનભો ભારી જોય અથવા તો બપોદાર લખવાની ટેબલ આપણી નાખુશ મરજીખર ગંભીરતાથી બખ-શવામાં આવે છે—તે રીતને એક નજીવી સ્ત્રીજ, જે જે કે થોડા આનાની હોય તોપણ ખરા દીલ અને પ્યારથી આપ-ણીપર આવી હોય અને તેને માટે હંમેશ સુધી ખુશાલી લાગે, તેની સાથે સરખામણી યથ શકે નહી.

વળી બીજાં એવી ભલતનાં કંઠાગા લઈ લોકો હોય છે, કે જેઓ જે બેટ આપે છે, તેને માટે જુદો 'ફસ' કરે છે, કે જાણે ઉલ્લસતા તે તેઓને મનથી એક નથી ભલતની લાગણી હોય—તે બેટની ખુશીઓનું બ્યાન કરવાની હક કરે છે અને સાથે વળી તે કેવી રીતે ખરીદી અને પસંદ કરી તેનું સ્ત્રીજ સ્ત્રીપીને લખી આપે છે—તે માટેની બધી લીગત (કદાચ ખરી કીમત શીવાય) આપે છે અને તેથી એટલી હદ

સુધી, કે તે લેનાર શખસને તે માટેના પુરતો આભાર માનવા માટે અને ખુશી દેખાડવા સારું (જેને જોઈ એવી રીતે કા-પનાં તાબામાં સેરવી દેવા કરતાં નહી હોય, તે પરવડે તેનું મનમાં લાગવા છતાં) ઘટના બોલો બોલવાની જેમ તેમ ફરજ પડે છે. બધુંજ દહારે તે બેટો કે, જે આવી કદમી રીતે દ-ખાણુ કરી આપવામાં આવે છે, તે તરફ જોતાં કાંઈ સારી યાદ આપની નથી અને દોસ્તીનાં ગાંઠ મજબુત કરવા કરતાં તે વધારે દીલો છે.

બીજાં વળી એવાંથી લોકો આવે છે, કે એક વખત બેટ કરેલી સ્ત્રીજ પાછી લઇ લેવાની ખામશ બતાવે છે; આવી રીતે દસ વરસની ઉપરનાં માણસોમાં જેવાની ધણી રચીત લાગે છે. એક જમ્યાની એવી યાદ માફ થઈ શકે, કારણ કે દરેક નાની માંને તેઓને મનથી ધણી મોટી હોય છે, જેણે જમ્યાણુથી તેઓને શીખવતું જોયું, કે તેમ કરતું ધણું હલકું છે. પણ મોટાં માણસોમાં તો તે ધણું શરમ ભરેલું છે; જે કોઇ વેળા સંપીદાગા યથ મોઝીયોયે કોઇ સગાંને કાંઈ ફરનીચરની એક સ્ત્રીજ આપી હોય, તો તે જ્યારેની નમર પડે, કે બોલવા લીના રહે નહી, કે "બને ખ્યાલ નહી આવતો, કે આ ટેબલ મેં તમને કેમ આપી, એવીજ એક મીસા હોલ માટે મને જોયું છે." અથવા તો બે ચાર માણસોની વચ્ચે બોલી ઉઠે, કે "આ મેં આપેલી તીડી કે?" ઈલાકી. ખરતીન એક ધણુંક હલકાં મજબુતજ માણસ એવો વીચાર કરે, કે એક બેટ એક વેળા અ-ર્થણ કસ્ય પછીથી તેની ઉપર તે આપનારને અખસાર હોય અને તે મજબુત સાક્ષાંપણું તેમજ ઉદારતાની ખરી લાગ-ણીની ખુદ દેખાડી આપે છે.

કાંઈ વળી એવા કણુસ મનનાં હોય છે, કે જેઓ પોતાને નહી કામની સ્ત્રીને રોસ્તોને બખસેસ કરે છે. એક કોઇ સ્ત્રી કે, જેણીને સફરજન કુળની બહુ સુગ હતી, તેણી ઉપર એક વેળા બાસકીત બી તેજ ફળ કોઇએ મોકલાવ્યા, કે જે તરતજ તેણીએ તેણીની એક સહીપર મોકલી આપ્યાં. કમનસીબે તે લઇ જનાર કોઇ બાલજી હોકરો હતો, કે જેને એક બે આની આપી તે સહી મોલી, કે તારા બાપને ધણી ધણી દુવા કેહને અને એવી સરસ ફરટ મોકલવા માટે ધણી ઉપકાર થયો એમ કેહને."

"અને બાપ તમે લાવે, તે લેવો. મારા શેઠને એ ગમતા નહી અને બાપને વાસ જોઇ બહુ સુગ લાગે છે, તેથી મને એકદમ લઇ જવા કહ્યું."

હવે તે બાપનું દીલ, જે થોડો વખત આગમન તેનાં મા-થાળું ખોડેલી માટે માવાથી ઉસકેરાયું હતું, તે કેવી રીતે નાસીખાસ થઈ ગયું હશે, તે વીચારતું જોયું અને તે સફર-જન બે કે તેણીને બહુ પસંદ હોશે, તોપણ ખાતી વેળા કસ્યા જેર જેવા લાગા હશે.

નહી, ખુદ બેટનાં કરતાં જેવી લાગણીથી તે બેટ આપ-વામાં આવે છે, તેથીજ આપણું હેયું ખુશી થાય છે અને તે આપનાર તરફ આપણી મીનાચારી વધારે મજબુત કરે છે.

હવે અસાર તુલક આપણે ભેટ આપનાર વીરોજ ભોલ્યાં, પણ ભેટલી કલા તેઓને વાપડવાની જરૂર છે, તેટલીજ સેનારને પણ આગતની છે. ઘણીક વાર કેટલાંકો એવી હલકી જેવી વાત કરે છે, કે “અરે! એવું ત્યજી, કે તમે અને ભેટ આપવાની છે, તે હું તમને કહેવું, કે મને ધીપડીને બદલે અપવાની કેટલી જરૂર છે,” અને એવું એવું બરડી સમજતાં જેવી ચીજન જુવી ત્યજે છે.

કોઈ ઘોઠો મોકલ નાનની બેદરકારીથી ભેટ કુખ્ય રાખે છે-તે કદાચ શરમભાગપણથી હોય કે અસમજતાથી-કે જેથી તે લેવારે રાખસ જુથી થયો છે વા નહીં તે કહેવાઈ સકતું નથી. કોઈની રીતે તેઓ ભેટ કુખ્ય રાખવાની બેદરકારીમાં કમી હોય છે, જ્યારે બીજાઓ એટલી દહર ઉપકારનાં બોલો લખે છે, કે તે ખરે દીનનાં છે કે કેમ તે સહનજ પડી શકતી નથી.

કોઈ વેળા જ્યારે ભેટ કંઈ નકામી જેવી ચીજ હોય છે, સારે બરાબર ઉપકારનાં બોલો કહેવાનું કામ યુરોકેવ થઈ પડે છે, પણ આ બાબતમાં તે મોકલનાર કે, જેની મજસદ આપણે જુથી કરવાની હોય, તેની લાગણી નહીં દુઃખવતાં એવી કળા વાપડવી જોઈએ, કે એકદમ દુરખાં ટોંગ નહીં કરતાં તે જુથી થાય તેવું બોલવું વા કરવું જોઈએ.

છઠ્ઠાં એટલું જ કહીશું, કે ભેટ મોકલનાર અને લેનાર માટે ને ખરી ચીજને જોઈએ, તે એકમમ દીઠસોજ અને ઉદારતા, તેમજ બીજા મમ કર અને ઉપકારની લાગણીઓ છે અને જ્યારે એ બધું સાથે હોય, સારે સંવેદી નજીવી ચીજ પણ દીનથી યથા શકે છે, “બેમુલ ભેટ પણ તે આપનાર બેદર હોય, તે ક્રમ નીનાની યથા ત્યજ.” P.

પરચુટણ.

એક આરસીએ કેમ જોર પકડયો-પેરિસ રોડમાં એક જોરને પકડવામાં મોઢાંની વાતપર એક આરસીએ કુખ્ય સામ બનજોઈ હતો. કેવું જોઈ આખી દુનિયામાં સંવેદી હુણવાર હુણ્યાએ તરીકે જાણીતા છે, કે જેઓ પોતાની હુણ્યાઈ એક ભતની વીચારી દહરેર લઈ લય છે; બીજા કોઈ પણ દેશમાં તેઓની અરથી પણ હુણવારી લેવામાં આવતી નથી. પેરિસમાં જુદે જુદે ઉકાળે આવેલાં હોટલો અને સહીવારખાનાઓ એક યોદી કંપની ચલાવે છે, કે જેઓ રીએ જોરાક મધ્યમ ફીજ પુરા પાડે છે.

હવે હમણું એવું શોધી કાઢવામાં આવ્યું, કે આ ખાતાઓમાં જોરની રીત અનુભાવનામાં આવતી હતી, કે જેથી રૂપાની ઘણીક નાની ચીજોને નડો, જેને કે કાંતા, ચમચા ઈ-સાદી, ટેબલના સામન આસ્તે આસ્તે શ્રમ થવા લાગ્યા, પણ તે સાક દરી જ્યારે જાણ તે શોધી કાઢવાં યુરોકેવ થઈ પડ્યું. આખી ઘણી સંભાળથી યોદી કરવામાં આવી અને તેવું સેવક નીચે મુજબ આપ્યું:-

એવું માલમ પડ્યું, કે કોઈ સાક દેખાવને યુગસ આવામાં જોરમાં કાઢવ થઈ જાણીને હુમ આપતો, કે ને ખાલી

વેળા ટેબલપરની યોદી ચીજો લઈ ટેબલની નીચેનાં સામપર ખી-નથી વગજાવી દેતો, કે ને ખીન તે પોતાની સાથે લાવતો હતો. દરે ને જોર ને તેની આગળ ઉભેલો હોય તે કોઈ ચીજ શ્રમ થયેલી લેય, તે છતાં પેલા હુણ્યા તે કાંઈ ખાસીમાં દોષજ નહીં, પણ હલકો કાદવો થઈ જાણે કે હલકું અપમાન થઈ તેની મુજ રાખી પોતાના કાકા લેવાની માગણી કરે છે. અલગતાં તેની તે તેણે જવા છે, પણ તરતજ તેની પીઠ ફરી, કે એક બીજો તેનેજ સાથે દાખલ થાય છે, ખાનાનો હુમ આથે છે અને તેજ ટેબલપર બેસી ખાય છે, કે ને વેળા પેલી વજાવેલી ચીજે કાઢી પોતાનાં મનમાં ફેરવી દે છે અને અલગતાં તેની આગળની ટેબલપર કુકેલી ચીજે એમની એમ રહેવા દે છે, કે પાસે ઉભેલા તોફાને કોઈ થક લય નહીં. આ રાખસપર કાઢી રીતે શક લઈ જવાનું કારણ રહેવું નથી, કે ને સુચો સુચો ખીલ આખી પોતાનાં, ક્રિયાતી સાથે ચોરેલા માલ વેદંથી લેવા ત્યાંથી ચાલી લય છે.

આવી નાનનો એક દાખલો યોદીક અકાઠામાંની વાતપર પેરિસમાં એક મોઢાં હોટલમાં બન્યો હતો, કે જ્યાંના વડાને હુણ્યાઈના કોઈ થક ગયે, પણ પેલલા આવાનામાં કાકા લેવા માટે માફ માંગી જવા દીધો. તેને તરતજ એક પેલીસનાં ક્રિયાતીને સાક કપડામાં જોલાયો અને તેજ ટેબલની બરાબર ચોટી કરાવે કહ્યું. યોદીના નારમાં પેલા પેલલા હુણ્યાના જવા થઈ તેનેજ સાથે દાખલ થયા અને પેલીજ ટેબલ પર બેસી, પેલલાં “યુપ” લેતાંજ પોતાનું કામ શરૂ કર્યું, કે જ્યારે તેને સ્વપને પણ ખ્યાલ નહીં હતો, કે તેની સામે પીઠ ફેરવી જોડેલો કોઈ મચીલ જેવો યજમ તેની ફરકે દીઠયાલ, હાથમાં પકડેલું ન્યુસપેપર (કે ને વાંચવાના તે ટોંગ કરતો) તેના એક નાકમાંથી સામે કુકેલી આરસીમાં ભેઈ વગાસતો હતો. તે એક તાકતના જેવ જેવું હતું અને તે ક્રિયાતીજ પોતાનું દલસું જેમ તેમ વેલાની ચકતો હતો. જેને તે હુણ્યા બધા કાંતા ચમચા પોતાનાં મનમાંથી કુકી રહી આસ્તેથી બીલ જુકરવાને માટે કહી ચાલ્યો, કે તેનાં ખમોંપર એક ભારી હાથ પડ્યો અને પેલા ક્રિયાતીજે લાજલી બેઠો તેના હાથ પર પોટી દીધી. પેલી જોલા-યલી ચીજે તેનાં મનમાંથી મલી આવી અને તેને બધીખાને કુચ કરાવી લઈ ચાલ્યા.

વેલાતાં મોઢાં મોઢાં લોકોનાં દ્રોણ શ્રમમાં એક નવી નાની ચીજોનાં મન ક્રિયાતી દીસે છે, ને ને કે અનુભવ જેવો છે, તેપણ રસીકો લાગે છે. દ્રોણ શ્રમ ચાને હોલની ટેબલ પર એક મુદર પુકાંતી બપેલી ચોપડી મુકવામાં આવે છે, કે જેની ઉપર બાદરે મુનેરી અહરે “કણકાત” હોય. એવા બા-પેલા હોય છે.

એની અંદર કુદુંજનાં ફરકે જાને તેઓનાં પોતાનાં રોસ્તો પોતપોતાના મનના વીચારો અંદર લખી રાખે છે.

કોઈ કોઈ તે જાણીતા વા નહીં જાણીતા કમીઓની લાજને અંદર લાવી છે, કે ને વેળા તે લખનારનાં દીવની થું લાગ-લી હોય, તે તે ઉપરથી જાણ્યાં આવે છે. તે ફરકે લખાણની નીચે લખનારની સહી હોય છે અને યોદીક અકાઠામાં પછી તે લાઈને જ્યારે તે લખનાર થાય છે, સારે તે એક ભતનાં રમ-ન્યાં યોદીક તેઓને થઈ પડે છે.

આ ઉપરથી લખનારની ચાલચલણને તે એક ભતનાં દીખાથો થાય છે અને તે સાથે તેની સ્વભાવને પણ ખ્યાલ જેમ એક કાચી પર્ણી મલી શકે, તેમ તેમાંથી જાણાય છે.

પીયાનાની સાથાળ-એક પીયાનાને ત્યુનને કમરને કહે છે, કે "પીયાના બનાવનારાઓની મને એટલી મેદનત હતી, હું ધારતો નથી, કે જેકેરે એકબી પીયાનો સાધારણ વપરાસમાં બે મટીનાની વધારે વખત ત્યુનમાં રહી શકે.

તે બે ખાડું છે, કે વજર જેવાયણા મ્યુડીકના કાને, તેની અંદરની ખામી છ મટીના થા તેથી પણ વધારે વખત સુધી પારખી શકે નહીં; પણ જેઈ પણ સાંચી દુરધાર વલકનાર એવી ભતની ખામી સરસમાં સરસ પીયાનામાંથી એ મટીનાના વપરાસ પછી નીકળતી સાંખી શકે નહીં. જ્યારે તમે એક વખત ભણે, કે પીયાનાના તાર અને ટેકડાની તેની કેમ આસપાસની દુરાસર ફેરફારથી બેચાલ છે અને સહેવાય છે, સારે તેના અવાજમાં ફેરફાર પડ્યા વીના રહે નહીં અને લાંબા વખત ત્યુન રાખી શકે, એ તદ્દન અસાધ્ય કહેવાય. તે તમે આ અભયજ એવી સત્યતા પર નીચાર કરો, કે એક પીયાનાના તાર તાઇઝ વધારી તે છુટ પીયાના પર એટલું બેચાળ કરે છે, કે જે ૧૦૦૦૦૦ પાંડે-કનાં વલનની બરોબર થઇ શકે, જ્યારે તમે મારી સામે બેસા એકમત થશો, કે એક પીયાને, એ એક વજર સુધી ત્યુનમાં રહી શકે, તે કાંઈ પછાત અભયજ અને ભવિષ્ય મળી શકે, તેવા હોય, જે બનાવવાનું તદ્દન અસાધ્ય કહેવાઈ શકાય.

એક પીયાનો પછી સાચો દોષ થા ખરાબ, પણ તે નવો દોષ, જ્યારે મટીનામાં એક વાર ત્યુન તે કમરવેળા નેહરે, જેમ લાંબા વખત તેને ત્યુન વજર રાખી મુકનામાં આવે, તેને તેનો અજાન ધીરો થઇ લઇ છે. વજર પીયાનારી વલકનારાઓમાં એ સાધારણ ભુલ છે, એક પીયાનો બોલામાં બોલો વસ દહારો ત્યુન વજર રહી શકે. પીયાનારી સાથે તે વધારે સારી રીતે સદગત છે.

કેનેકમાં લગન-કેનેકમાં યોશીની હંદગીમાં મુખ્ય બનાવ એક લગન છે. કુલ તેજ દીવસને તેઓ ખાની ખીની અને યો-ન મલદમાં શુભરે છે. ધર્મ શુર તે વેલાએ સગવડલાંમાં નાચરજ કરાવી અને આસપાસજ ખરચ કરાવી પરવાનગી આપે છે. હમને યહાં ખર્ચ અધારણી બાવીસ વરસની ઉમર સુધીમાં થાય છે; તેઓની પરણવાની અગત્ય એવી રીત નીચલા દાખલા પરથી જણાયો. ચોડુંકની વાત પર એક રંડાપયો સ-ખસ એક સાંભના તેના પરાઈને લાંબા, કે તેની એક હમરે પુરોથી કુમારી મેદન હતી, એની પરણવાની આસા સપલાંએ ઊઠી હતી. જ્યારે તે સાંજસ પેર ઊઠી ગઈ, સારે તે ઊંચાડીના કાઠ-એ પોતાની બેદન સાથે પરણવાને તેને મુકના કીધી. આથી તેઓ બંને વેરમાં પાછા કરણ અને તેણીના મોરડાના પુનામાં મુકેલા એક પલંગપર તેણી મુડી હતી લાંબા અને તેણીને જગાડી વેલા સાંજસે પોતાનાં મોટાં આગળ જતી ધરી કહ્યું:-

મીસ છ-મારી તમક જણાવજ બુઝો, જતાની રેસાનીથી હું જેવા બેઠાકું છું. તે કરતાં પણ વધારે ખરાબ કેવાનને હું છું. મારાં નવ નાનાં છોકરાં છે અને મારી પાસે ઘણી જમીન નથી. તમે મારી સાથે પરણો.

તેણીને અરધી બોધમાં પોતાની આંખો બોલી અને એક મળ સુધી તેની તરફ નેહરે કહ્યું.

"હા"

સારે આવતા મંગલવારે તૈયાર રહેને. બીજ એક વાત એવી કહેવામાં આવે છે, કે લગનની સંધ્યા તેવારીએ થયા પછી વરજોળએ તેની સ્ત્રીવતી કામચળને બારી-એ બેસી રહતાં નેહરે.

"મંથાયા છું?" તેને પુછ્યું.

"બુઝોની, બે પતીસ્ત, મારી બેદન હુઈસ પંચેલા મળું" માં જો છે, કારણકે તેણી વહી છે અને પહેલાં તેને પરણું નેહરે, તેણીને નાસીયાસ થયેલી લેવાથી મને પછી ફલગીરી લાગે છે; હવે તમે જો તેણીને પરણો તો કેડું સાડાં? ફેરફાર તૈયાર છે અને તેણી મને ઘણી કસાર થશે.

"વાર, વાર" તેને વારતે ૧૬ નાં, તેને એક પણ અભય થઇ કહ્યું, મને કાંઈ તેમ કરવામાં અડચણ નથી; જા અને તેને નેહરે કહે કે તૈયાર થાય."

ખારની શકતી-ખારની શકતીમાં એક ભવનું મુખ છે. તે એક ચીનને ખમી સાથે તેણી કરે છે, તેમ જ નહીં હોય, તો આપણું રીત તરીકે લઇ.

આસાએશનો દીવસ-ઘોડાં મોકલે કહે છે, કે આવવાને જે આસાએશના દીવસ તરીકે નહીં જણવામાં આવે. દત્તે અને જેલી તમક સડી મુખીમાં માણસોએ ફર રોજ કામ કરવા કીધું હતે, તો આ પળ આપણે દમભાઈકઈએ, તે કરતાં વધારે જરીલ અને મોઝાં મુપરલાં યોગી દત્તે.

એક અસાએબી-અમેલ મુજાસરના સપલા ૨૬ અસારી નીચલા સાથમાં સમાવતા છે:-

"John P. Brady gave me a black walnut box of quite a small size"

કુમારની તવારીખ-કાંસમાં સંક્ષી નેસરીનાં રાજ સુધી એક કુમારને ઘણી કમકામત ભરી ચીન તરીકે જણવામાં આવતી હતી અને કાઠબી બાતુ તે બંદેર રીતે વાપડવાની હીમત કરી ન હતી. સારી વાતથીતમાં તે બાત પણ વાપડવાનું સમજના પી બેઠકું સદમજવામાં આવતું હતું. તે કાઈ નાકકાર ફેરફાર બેપર બેદનમાં કાંઈ પછાત ફલગીરી લાગ્યા બાજ વેળાને તે જ-ખેલ કરે તો જાણુ એક તેને 'હીસ હીસ' કરી. કાઠકી એટલું હતું. કુલ આ સડીની સરખાતપીન તેનો પમ પેસારે થતો ગયો છે. જો પેદલાં નેપોલયની રાણીએ તે દાખલ કરવાનો હ-સારો કરી ન હતો. તે આપણને શક છે, કે ફેરફાર બાતુએ દંત્રીઓ તેને જાણેલ કરતી દત્તે.

એપેસ નેસરીન જે કે ઘણી ખુબસુરત હતી, તેપણ તેણીમાં ફાંત વણ ખરાબ હતા. આ દાંડવા મરે બેચી લેસના નાના કુમારો તેણી વારંવાર પોતાનાં હોયો આગળ લઈ નહીં દત્તી. અલબત્ત તેણીને પમજો બીજી બાતુ બાતુએ ચાલવા લાગી અને ઘોડા વખતમાં તે ચીન સીનાં પેડવાસમાં ઘણી અગ-લવી થઇ પતી છે.

ઘણી! "ડાકરે હું કહ્યું" નામનું.
 ઘણીવાણી! "કાંઈ-ઘણું" નહીં. તેવણે મારી છબ નેહરે."
 ઘણી! "પણ."
 ઘણીવાણી! "અને તેવણે કહ્યું, કે ઘણી મેદનત પડી છે."
 ઘણી! (કાકાશનો લાંબો ફમ ખાઈ) "સારે તો હું હવે એને આસાએસ આપજો. હું ધારું છું, કે જ્યાં છે લાંબાં એ ડાકરે પોતાઈ કામ બરોબર સદમજે છે."

આ "સી બિય" મુજબના કોટમાં નાં ૭૦ હારખી રોમાં કસરે કિ-૬ સ્ત્રીમ મેસમાં પોતાને માંડે કસાલ કાગસલ મેદતાએ છાંડે.

ખાસ જોર તો ન માટે

જાહેર ખબરો.

તમાએ ખીચની દવા ઘણી વાપડી હશે, જેવી કે "મીલક જોડે રોડીક" તથા બદામની કેટલાં, જો તીની ઝીપ વગેરે અનેક દવાથી કાંઈ તમારા ખીચ સારા થશે નહીં. આમરી ગામની દવા ઘણીજ અકસીર છે, જે વાપડવાથી ગમે એવા જુના ખીચ હશે, તે તદન સાફ થઈ પાછી ચેહેરાની ખુબસુરતી આવશે, અને ખીચ ચેહેરા પર તદન હતાજ નહીં તેવી આમડી સફા થશે, તે વીતે ખાતરી કરવી હોય તો આમારે લાંથી દવા મંગાવવી.

ડેકાલુ, આંટ રોડ, કાફરડ આન, શી. દા. તારાપોરવાલા.

સીસી ૧) ના આના આઠ-રૂબા.

હાડવેહ-સરજીવન ફકીરજી રતનજી L.M. & S. ઝાકરજી, વાંઘડકાપત્રું સરવે પ્રકારતું કામ કરવા સાથે હાડવઘડતું કામ આસમની દેશી તેમજ હામના જમાનાની સુધરેલી કળા મુજબ ખાસ રીતે બજાવે છે. ડેકાલુ—જાકાકાકા સર જમનાદાસના આલાહીબાજની પદો છામાં તથા વાલકેશ્વરનાં રવાખાનામાં, ચોડી આવજ.

તમામ ખોરદેહ અવસ્તા.

જેમાં અપેમ, વધા, પાંચો ગેહે, બધી પતેતો, ની-આરશી, પચીસ વરાતો, બાળો, આફરગાનો, આફ-રીતો, સતોમ, ઘેઠુશારતું, મુકતાલના દહાડાઓ ઉપર પડવાના ધજનશનેના હા, ત્રીશે રોજની સેતાએરા, દવા નીરજો, આશીરવારો, મોનાબતો અને એ વગેરે સવલા અવસ્તાતરું મોહોઠું પુસતક જેના જેવું સંપુરણ, સફાઈદાર અને શુદ્ધ જોડણીનું પુસતક બીજી ડેકાલુથી આજ સુધીમાં કોઈ પણ પ્રગટ થયું નથી. એ પુસતક મોટા બાજ અક્ષરમાં છાપ્યું છે, જેથી તે ઘણીજ સેહકાઈથી વંચાઈ શકાય છે અને આખ તાણવી પડતી નથી. કીમત—પુસતક એકતા રૂપયા આર. વધારે બહો કામજ પર છાપાચીના રૂપયા આઠ. સઘથી સરસ બહો કામજ પર છાપેલીના રૂપયા પંદર. ચોસ્ટેન રૂ) વાલીનો રૂબા; ૨) વાલીનો રૂબા તથા રૂપા) વાલીનો રૂબા. કયસરે હિન્દ સ્ટીમ પ્રેસમાંથી મલશે.

તૈયાર છે! તૈયાર છે!

કયસરે હિન્દ વાલી

આવા કાળા હરફની

પાક ખોરદેહ અવસ્તા.

ગજવામાં રહી શકે તેટલા મોટા કદ

ખાસ નાનું રાખ્યું છે.

કીમત ફક્ત આના છ.

પોસ્ટેજ એક આનો.

"કયસરે હિન્દ" સ્ટીમ પ્રેસમાંથી મલશે.

સાઉન્ડી એંડ કુપની, લીમીટેડ.

પીઆના, આરગનો,

હારમોનીઓ, ગીતાર,

ઝીરરા, મેનડોલાઈન, ત

થાબતબતના વાજીંગ

મયુઝીક (આવન) ને લ

ગતો નવાં નવાં ચોપાઓ

દરગેહે આમારે લાં આવે છે.

સપથી તારાંદનાં ડરાઈવિ

તથા ચોતારો માઉટ કરીને

ઘણી સરસ રીતે ફરેમમાં જડવામાં આવે છે.

સાઉન્ડી એંડ કુપની, લીમીટેડ, મુંબઈ.

તદન નવીજ ધપની અને આજસુધીમાં

બહાર નહીં પડેલી

જો રહે હ અવસ્તા.

ગજવામાં રહે એવી નાના કદની ચોપડી જેવું કદ માતર લંબાઈમાં જા ઉંચ તથા ચોડલાઈમાં રાખા ઉંચ છે. એ ચોપડી ચોખ્ખાચમાન પુર્ણ સાથે એનજીકેસન પ્રેસમાં ઘણી સરસ બંધાવી છે. એ પુસતક ૧૨૦ સફાઈ થયું હલકાર બનવા હતાં, સરવેને ખરીદ કરવાને બની શકે મોટી કીમત તેની ઘણીજ મજબૂત બંધાઈ સાથે માન આના બારની રાખી છે તથા તેવીજ રીતની બંધાઈ સાથની ચોડી ગીલીવ સામી, જેનાં પુર્ણ ઉપર સવ જરૂરત સાર્વજની મુનેરી ગીલીવની સખી આપવામાં આવી છે, તેની રૂ ૧ પડશે. ચોસ્ટેન જ કયસરે હિન્દ છાપાખાનામાંથી મલશે.

આ હે રાખી યુધા છે.

માથે રાન

તેના મુખતેસર હેવાલ, આગોદવા, તવારીખ ઈત્યાદી.

તેના વીગતવાર નકસા સાથે.

૨ ચલાર, ગુલઝાઈ, રસમ છ પાટક.

કીમત રૂ૧ પોસ્ટેજ એક આનો.

માથેરાન ખાતે દવા ખાખા જનાર એ તથા બીજાં જેવા લાંબી ફર
વા દરાવાની જગ્યાએ તથા બીજા બાબદેથી અંબજાં હોય છે, તેઓની
વાહેરવારી માટે આ પુસ્તકમાં માથેરાનની અસેરી તવારીખ, મુબઈથી નારે
સ તથા નારેલથી માથેરાન જવાને લગતું બધાનું, માથેરાનની રૂત તથા ભુગો
લ, માથેરાનની ફરવા દરાવાની બુદી બુદી પોઈરો, તજાવો, બજાર, માથે
રાનના પાંદડાં લોકો, બલવરો, પક્ષીઓ, જેટ ચાલનારાં બલવરો, માથેરા
નમાં આવેલા બંજરા તથા દુકાનોનાં તેમજ તેમના માલિકાનાં નામો, મા
થેરાનમાં ફરવા જવાની તથા બીજા જગ્યાએના તજાવતોનાં ફરો, માથેરાનમાં
હેરિલો, તથા ઈતે, લાંબા માલ મુખીનરેનરે ફરેલા સતેસકારક મુખાગને
લગતી હાથેથી બાબદોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. એ પુસ્તક મણી
મુંદર રીતે જાપવામાં આવ્યું છે તથા તેની બંધાઈ ઉપર પણ તેજ
ધ્યાન આપવામાં આવ્યું છે.

કયસરે વિદ સ્તીમ પ્રેસમાંથી મંગાવી લેવી.

શ્રી જાનેવાદી ૧૮૯૩. ૧૬

[પુસ્તક ૪ થું.]

[અંક ૧૧૦.]

સ્ત્રી મિત્ર.

દર માસે અંગદ થવું, સ્ત્રીઓને સરવે વાતે ઉપચારી
થઈ પડે તેવું માસીક ચોખા-યું.

❖ લખનારાં—પારસી બાલુઓ. ❖

ચું બર્ધ:

કયસરે હિન્દ સ્ત્રીમ પ્રેસમાં,
હામણ કાવસણ મેહેલાએ. પાતાને માત્ર બાપુ ઉ.
કીમત પરસ ૧ ના આંગ ઉપર રૂ૩;
પરસ ૧ આના.

❀ સ્ત્રી મિત્ર. ❀

—❀—
સાંકળિયું—જાનેવારી ૧૮૯૩. ૬

૧. એક માતાની કેળવણીને બદલો—(લખનાર Two Old Maids).....	૨૪૧
૨. જામેરીકામાં બાનુઓની સ્તીથી—(લખનાર આલો).....	૨૪૬
૩. રાંધવાને લખતું—(લખનાર પીરોબ).....	૨૪૨
૪. સ્ત્રીની પાંચ ભત્રીની શક્તિઓ—(લખનાર દીનબાઈ).....	૨૪૩
૫. રીપુ યુવતાન—(લખનાર આલો).....	૨૪૫
૬. પ્રીતસેસ છુઈલ—(લખનાર P).....	૨૪૪
૭. રખડતા લશકરી સીપાઈ—(લખનાર O).....	૨૪૪
૮. પરચુટલુ	૨૪૫

સ્ત્રી મિત્ર

STRI MITRA: OR THE LADY'S COMPANION.

પુસ્તક ૪૫.

જાન્યુઆરી ૧૮૯૩.

અંક ૧૨૩૦.

એક માતાની કેળવણીનો બદલો. ૬

પ્રકરણ ૩૫.

નમાઈ એ નાહની ટેવ આગળ તેવજીના હાથપર માથું ટેકવીને બેઠા હતા તેવજીના ગોઠડાપરથી જણાવું હતું કે તેવજી મારું બચાવેલા વીચારમા હતા, ખરેખર તેવજીનું વીચારવત મગજ મારું ચિંતાતુર, બનું દુઃખમય વીચારોમા રેખાયું હતું. ઝગઝગ પડા આગળ હતું, પશુ તેવજી સાથે ખીરમા હતા અને જ્યારે માર્ગના જાણીના હાથે ખાવણુ રોજાનો અવાજ સંભાળે અને મનચેરમાડ તેવજી આગળ આવી હતા, સારું તેવજી ઉપર ભેડું

‘મારી દીન વાઈ, તારા વરને તારા આ ચિંતાતુર વીચારોમા હું જામ નેના નહીં રહે!’ તેવજી દીનજાઈના ગોઠડા પર આગુરવાથી કીકાને કહ્યું

‘‘તારા પર, કદાચ તેને સુરખ બગર પાપાના ખ્યાલો પાડે, તેવજી લગાર હસીને કહ્યું

‘તેવજી તેમ કારણનું એમણું તો મન યાવ છે’ મનચેર સાહે મરકેરીશી કપાના અવાજે કહ્યું, ‘પશુ હું જો મને નહીં કહેશે તો મને અટકતું મરકેરીશી—તું આપણી ખેર શેઠના વીચાર કરે છે, નહીં વાઈ’

મનચેરસાહે તેમજી છે, તેવજી લગાર ચોજાને કહ્યું, ‘અરે તમે જાણતા નથી, કે મને કેટલી ચિંતા લાગે છે હું જાણતી નહીં કે, હુનાની લ નોગોમાં તેણીના નામનમા હું અર્ધ કંઈ હું કે ખોટું, હું તેણીના સ્વભાવ જાણું છું તેમાથી ને ને ખરાબી મને, તે હું જોઈ છું મારે તેવજી જાણું મને તેની કશો ખ્યાલ નહીં હું, તેમ હું તેણીને તેમાં નાખું છું

અરે મારા ધણી, આજે મધ્ય રાત્રી ખડે છે? એમ કરીને હું એક માતાની ફરજ જાણું છું’

‘મારી વાહલી, જો આપણે કાઈ કાઈ વેલા જાણાઓમાં બેવાઈએ નહીં તો આપણે થટી કુરને જામવેલી કહેવાય નહીં, ધરનો જન્મજોખાન કાઈ આપણી સમજા ફરજ સમાયવી નથી, ખુબી તો તેમાજ છે કે ધણી લાલચોમા આપણે આપણા ઉપર કાંડુ રાખી રાખેએ અને નેકી તથા નીતીથી વર્તી, આપણી માથે અવજીને દાવ લગાડવા નહીં દરેકે સારું આપણે જીવનમાં આશા લાખેએ બેસાડી શકીએ છીએ વજી એટલુમી માદ રાખ, કે આપણે કાઈ જીવનમાંની માફકે શેઠી એની મજાહોમા પડનાની નથી આપણે તો ચોક્કસ દગ્ગા રહીએ છીએ અને ખોરશોદ તેતા માગાપને જોખી આડે છે કે તેણી તે દગ કુદારી બઈ તેજીને દુખી કરે એવી આપણે આશા રાખજી નહીં વજી માદ કરે, કે મહગીર તેની બેહનસ કરતા પશુ વધારે તાનચોખો જવાનો દો, ભરે મને માટે તારી કારતી અને ચિંતા કેટલી હતી અને તેજી નોની કાઈ પાણો દોને? આ પશુ હું તેની માથની માફે તેને કંઈ પશુ જોડું પગડું ભરતા અટકાવો નહીં અને હું તેને માથની માદ જુરશેને પશુ તેમ કરતા અટકાવશે નહીં’

‘‘મહગીર, ખરેખર હું મારા સમજા દીનથી જોને ઈચ્છું તેવા છે’’ દીનજાઈએ હાથ લગાર દમગીરીથી જવાબ દીધો, ‘‘હું જાણું છું કે તેનો મારીપર એટલું મધો તો વી શાસ છે, મારે માટેના ખ્યાલ એટલો જાણે તો મજાજીત છે, કે મારે માટે એ, જીવનમાં જેઓ અને ઉપર દરકેરી પી ડાલે છે, તેઓ મારે તે કદાચ પશુ વધારે કરે જ્યારે એક દીકરો ખરેખર તેની માથને માફે છે સારે તે જોન એક દીકરીના ખ્યાલ કરતા લગ્ન જુરશેનું હોય છે, તે વધારે આ તુર જી વધારે બેસજો હોય છે તેને લાગે છે કે તે તેવજીને સજામયારે, આશા અને સુખ આપવાને બાધવાનો છે અને તે ખ્યાલથીજ તેની ખ્યાલ વધેનો અને વધેનો જાણું છે’’

મારી દીન તું તેની દીકરીઓના ખ્યાલ વીશે કાઈ મધ તો નથી? મુનેની હું ચેરસનસારીને માટે કપા આપુ’

‘‘નહીં વાહલા મનચેરસાહે, તેઓના ખ્યાલ માટે અને કાંઈ સહ નથી, મારી વીશે મને વસ્તે હું જુજાવી નથી,

તેણીનો વીશ્વાસ હું કદી પણ ખોવાશ નહીં. મારી સત્તાનો મને એવો ઉપયોગ તેણીપર કરવાની મને ફરજ પડે, તોપણ તેણીનો મારે માટેનો પ્યાર તો કદીથી હારસે નહીં અને જો કે તેણી તથા જનંગીર મારીપર તદન ઉઘડી લાગણીઓથી ભરેલ છે, તોપણ તેઓને પ્યાર તો એકસરખી દરેકને જ છે, પણ મારા વહવા ધણી, મને માફ કરજો, હું કદાચ ગેરમાન્યતાની હોવા અને તેમ જો હોય તો માફ બચ્ચું અને માફ કરે; હું મારી ખોરશોદને માટે તેટલીજ ખાતરીથી જોવી શકતી નથી-અરે હું ઈચ્છું છું, કે હું તેમ કરી શકતો. તેણી મને ચાહે છે, તે હું જાણું છું, પણ ને જોવી ભત્રીજા પ્યાર છે, કે જો કદાચ હું તેણીની ઈર્ષ્યાઓની વચ્ચેમાં પડું છું, તો તેણી મારે માટે સખત, ગેરમાન્યતાની વીચારે કરતાં અચકતી નથી, મારી સત્તાની અસર પીછેથી અને યુદ્ધ કરતાં તેણીપર જુદીજ રીતની ધાય છે, તેણી પોતાની માતા શીવાય કોઈ બીજા વીશ્વાસ દેસતને શોધે છે, કારણ કે તેણી બીજા છે, કે મારા વીચારે તેણીથી જુદા પડે છે, હું તેણીના આ અવાસ જાણપણથી જોતી આવી છું અને તે હજી તેમજ છે, જોકે તેણીના સ્વભાવ વધારે સુધર્યો છે અને તેણી તેને વધારે કાજમાં રાખી શકે છે; છેલ્લાં થોડાં વરસ થયાં તેણી લગભગ તદન મારીજ સંજગતમાં રહી છે અને પ્યાર ગદીનાથી વધારે નહીં થયા હશે, કે જ્યારથી મારા શીવાય કોઈ બીજાને પોતાનો વીશ્વાસ આપતાં તેણી અચકાય છે.”

“અને જ્યારે તે વીશ્વાસ તેણી ધરાવે છે, ત્યારે ખચીતજ તુને ખીલવાનું કશું કારણ નથી.”

“પણ, મનચેરશાહ, તે આસને આસને જોણે થતો જાય છે, મને ગદીનેથીજ તે જોણે થતા માંગ્યો છે, છેલ્લાં પંચમનીમાં તેણી જેમાં જોણાં દીકરીથી મારી સાથે વાતચીત કરતી હતી તેમ અહીંયાં નથી કરતી. તેણી પોતાની માતા પરથી વીશ્વાસ ઉઠાડી, એક જણ કે, જે મારી ખાતરી છે, કે તેને માટે તદન નાસાયક છે તેની ઉપર ચુકે છે.”

“નહીં દીત, તારી ચીંતા કદાચ તુને આંધલી બતાવતી હશે; તું ધણીજ ચીંતાતુર બને છે.”

તેવજુનાં ધણીજુની કોઈ પણ જવાબ આપ્યો નહીં, પણ પોતાની અચકતી આંખો તેવજુનાં જોડાં તરફ ફેરવી અને તેવજુને જોયું, કે તે આંસુઓથી ભરાયેલી હતી.

“નહીં માહરી વહાણી” તેવજુ દીનખાઈના દીકર પર પ્યારથી હાથ મુકીને જોણા, “હું” મારા વાતકી જોણીથી તારી આંખમાં આંસુ આવી ગયાં છે? મને માફ કર મારી વહાણી, હું ધાડું છું, કે હું મારાં છેડકાંઓને ચાહું છું દીત, પણ એક માતાનાં પ્યારની જોડાઈની મને જરાકથી અજર નથી, પણ જો દેવતાને વાસ્તે તું એટલી બધી શીકર રાખે છે, તે છું તું આડકતરી નહીં શકે?”

“નહીં” મારા વહાણા મનચેરશાહ, હવે તો તેને પોતાનો રસ્તો લેવા દેવો જોકે મને ધણી દુઃખ થાય છે, તોપણ મારાં બચ્ચાંને પ્યાર એવી માતકી રીતે ઊભીની લેવા માંગતી નથી, કારણકે તેથી તે પ્યાર કોઈ, મારી તરફ પાછો આવવાનો નથી.

કદાચ તેણી કોઈ દહાડો પોતાની બુલ જોશે અને માથે પ્યાર, જે, માટે તેણી હમણાં કાંઈ ધણી જોણો વીચાર ધરાવતી નથી, તે મેલવવા પાછો આવશે. મને તે દહાડા માટે મારી સપલી પીરજમાં થોડાં જોણું નેહજો, તેવજુ હસીને ઉગેરજ, “કદાચ હું જેટલાંને લાખક છેલ્લે, તે કરતાં વધારે માંગતી હોવાય, આપણે કોઈ ધણી વખત એમ નથી જોતાં, કે એક દીકરી પોતાની માઓને એક દેસન તરીકે પણ ગણે, તેઓ નાની યોગે જોવાને અને પોતાની ઉમરના દેસતો, કે જેમને માટે તેઓ ધારે છે, કે તેઓની લાગણી સાથે તેઓ વધારે દીકરીઓ ધરાવે છે, તેની દેસતી શોધવાને વધારે ઉત્તેજન હોય છે, એક માએ પોતાના જન્મમાં પોતાનું બધું સુખ સમજે છે, જોકે તે જન્મમાં આખી જીવનની સાંકળમાં માએ તો તે સાંકળની એક આંકડી જેટલી છે, તોપણ મારાં છેડકાંઓ અલ્પર સુધી મારી તરફ એક દેસત દાખલ જોતાં હોવાથી ખોરશોદ તરફનો વીશ્વાસ ખોદવાથી હમણાં મને વધારે દુઃખ લાગે છે.”

“પણ મારી વહાણી દીત, તે તુને યોગ્ય વખતમાં પાછો મથશે, આપણી ખોરશોદ હમણાં જરા લોભઈ ગઈ છે, પણ યોગ્ય વખતમાં દીકરાની દેસતીનું પોદલપણું જોઈ શકશે.”

દીનખાઈએ પોતાનું ડાઘું ધણીજુ.

“મારા વહાણા ધણી મને તેને માટે શક છે, જે ખુશામત-ખોરા પ્યારથી દીકરા ખોરશોદને મળી તેથી હું નારીખાસ થઈશું, હું તો ધારતી હતી અને આશા રાખતી હતી, કે દેશનેજાલ જોણપદતાંઓમાં જો વીટલાવકી હોવાથી પોતાના આગળના જોણપદતાંઓને ભુરી ગઈ હશે અને જેથી ખોરશોદ પોતાની મગરજાઈ હસી પડેથી ધારી દીકરા સાથે વધારે ધોડો સંજાવ રાખી નહીં. તેને જણે તો દીકરા તેણીને બીજાએ કરતાં વધારે કોઈ આપે છે અને બીજાએ કરતાં તેણીને વધારે ચાહતી હોય તેનું જાણ પામે છે; જેથી તેણીને મારી ચેતવણીઓ અને સલાહ ગેરમાન્યતા લાગે છે, હવે તેણી દીકરા માટેના મારાં ચતપર વધુ વીચાર કરે તેનું લાગતું નથી.”

“પણ જેમ આપણે આજે જાણતાં છતાં રાવાં છોએ તેમ બીજા જાણતાં કાંચ નહીં છેતરવાં હોઈએ, તેણી દેખઈતી રીતે દેશનેજાલ જોણમાં અને તેઓની ચતપટમાં ચરી ગઈ છે, તે જતાંથી તેણીમાં કોઈ સારા શુભો હોય અને તે ખોરશોદની સંજગતથી જાહાર નીકળે એમ કાંચ નહીં બને.”

“હું આશા રાખું છું, કે તેમ થાય.” દીનખાઈએ આતુરતાથી પણ લગાર શકમદ એકરાએ કહ્યું, “તેણીના જાણને ખાતર તથા મારાં પોતાનાં જન્મમાં ખાતર હું ઈચ્છું છું, કે તેણીના અવાસ હું ધાડું છું (કદાચ જોડી રીતે) તે કરતાં ઉઘડો હોય. તેને મને તમારો થોડો ધણી આશાવંત અવાસ આપો, મારા વહાણા મનચેરશાહ,” તેવજુ તેવજુનાં દીકર પર પ્યારથી હાથ મુકીને કહ્યું.

મનચેરશાહે તેવજુને મહાકેરીમાં જવાબ આપ્યો અને પોતાની ધણીજુનીને તે જાણક પરથી વીચાર ફેરવવાની કોશિશ કરી. દીનખાઈ જેમાં ચાલુસની ઉત્તેજની જરૂરથી નીકળી જાય તેથી હોતી નથી, તોપણ પોતાનાં વરની કોશિશથી તેવજુ યોગ્ય વખતમાં પાછાં સુખી થયાં; ખોરશોદની લાગણી તે રહે

જુદીજ નતની હતી, હીજાની આશાઓ અને દીનજાઈની પ્રી-
કરી ગને મગજુત પાયાપર બાંધેલી હતી. ખોરશેદનો ખવાસ
આપણે ગમ્યપણથી જાણતાં આમાં ધઈએ અને જેકે છેલ્લાં
નચુ ચાર વરસ થયાં તેણી એટલી તો સુધરી ગઈ હતી, કે
દીનજાઈની તેણી માટેની નજદીક સમજી શકેશુર થઈ ગઈ
હતી અને તેવજુ-તેણી માટે મોટી મોટી આશાઓ બાંધતા
હતાં તોપણ તેણીમાં હજુ થોડી ધણી મગજુત રહી ગઈ
હતી કે, જે તેવજુની સમજા સંભે પણ બંડ હકાવતી હતી.
આમો-ઉમદા અને રાત્રન છપ ધણી વખતે છુપાછુપ પો-
તાનાં ઘેરનાં કાણુને પોતાપરથી દુર કરવાને ઈચ્છતો હતો,
તેણીપર કોઈનોથી કાણુ છે, એ વીચારજ તેણીને નહી ખતી
શકાય તેવો લાગતો હતો. તેણી પોતે બીજાઓ પર કાણુ
ચલાવવાને ઈચ્છતી હતી અને હાલ તરત એમ ધારતી હતી,
કે તેણીની ખુગસુરતી તથા સ્ત્રી સજાગારનાં સપલાં ગાન સાંધે
તેણી એક નમુનેદાર છોકરી હોવી જોઈએ. હજુ આ લામ-
ણી બહાર ન પડી હતી, પણ તે તેણીનાં મગજનાં પગરીઆ
કરતી હતી અને સુગંધ આપ્યા પછી તે બહાર આવવાની
આવીપર આવી હતી; આઢીયાં તેણીને લાગ્યું, કે તેણીનાં માએ
તેણીપર કાણુ ચલાવતાં હતાં, તેણી એક માતાની ખ્યાર ભરી તેજે-
ગાંનિતે જાંદીઆનંજેની ધારતી હતી અને તેમાંથી છુટવાને ઈચ્છ-
તી હતી. અને બ્યારે હીજા તરફની દીસસે, તેણીની સમજ-
વત તથા તેણીનાં ખોલે દેખાએ જોતી, સાથે તેણીની લામણીઓ
તેઓનાં પુર બાહરમાં ખીસવાને અચકાતી ન હતી. હીજા
સરાફ દરેક પમથું ધણી સાવચેતીથી ભરતી હતી. તેણી
વારંવાર પોતાનાં ઘેરમાં, જે છુટાપણું બોગવતી હતી તે વીશે
વાત કરતી હતી. તેણીએ પોતાની સહીને મોટીક ગાનુઓ,
જેઓ છુટાપણાં વીશે હમેશાં ખુશાકીથી વાત કરતાં હતાં,
તેઓ સાથે એકાબાણુ કરાવી. તેણીએ બોલતી હતી, કે
તેઓને ગમે તેમ કરવાની, ગમે ત્યાં જવાની અને ગમે તે
પહેરવા જોડવાની છુટ હતી અને કસામાંથી તેઓની ગા-
તાઓ વચમાં પડતી હતી નહી. અલખત આવી વાતો સહ-
મજ્યા પછી, ખોરશેદને પોતાનાં ઘેરનો કાણુ દહાડે દહાડે નહી
ખતી શકાય તેવો લાગ્યો અને હીજા આગળ વીધાસમાં
પોતાની અસતેાપી લામણીઓ બહેર કાઢી. પોતાની જંદ-
ગીમાં પેહલીજ વખતે તેણીએ એક બીજા માણસ આગળ
બરમ ખેડ્યો, કે જે બરમ તેણી પોતાની માતા આગળ
કહેવાને અચકાતી હતી અને એક વેશએ આપી નતની
દોરતી શરૂ થયા પછી તેણી તેમાંથી નીકળી જઈ રાકતી ન
હતી અને માંગતી પણ ન હતી; હીજા બાહરથી અણે તે-
ણીનો અસતેાપ દાખી દેવા માંગતી હોય, તેમ દેખાવ કરતી
હતી ન્યારે ખરેખર તો અંદરખાનેથી તે વધારવાને અને
તેણીનો શુરસો ઉસકેરવાને પોતાથી બંધનું કરતી હતી. હા, ખોર-
શેદ આસતે આસતે પોતાની માતા, કે જેવજુ રાત અને દીવસ
તેણીને સુખનો વીચાર કરતાં હતાં, તેવજુ સામે શુરસે પણ થયા
લાગી. તેણી આજની રાતને પોતાની જંદગીનાં નવા તખ્ત
તરીકે જોતી હતી; ન્યારે તેણી પોતાની નહી હીજા સાથે

મથીને ઘેરનાં કાણુમાંથી છુટવાની અને ખીજુ છુટા વીચારની
છોકરીઓ વતે-છે તેમ વતેનાં આશા રાખતી હતી.

એક બીજીથી બાળક હતી કે, જે વીશે હીજાની સલાહથી
ખોરશેદ ઘેરમાં કાંઈથી વાત કાઢી ન હતી, અને તે દોરા-
બજ મુગાનાં એક ધણાં ખુબસુરત અને નળીતા રોકવાને
વગતી હતી અને જેને માટે આપણાં વાંચનારાઓ હીજા અને
ખનજાઈ સાથે ધણી વાતચીત જાણતાં હશે અને તોપણ
હીજાની આવી સલાહ અજબ જેવી લાગે છે, કારણ કે મન-
ચેરસાહ તેવજુની બહેર ચાલચલણ વીશે વારંવાર ધણી
વખાણથી વાત કરતા હતા, તેવજુની ખાનગી ચાલચલણ
વીશે મોડુંજ નજાયણું હતું. બાહેર તેવજુની હુશીઆરી અને
આલાકારીની ગમે જોવી વખાણ થયા છતાં, મનચેરસાહે કડી
પણ તેવજુને પોતાને ત્યાં બોલાવ્યા ન હતા.

“તેવજુની બહેર ચાલચલણ તો આપણે જોઈ શકીએ
છીએ, ત્યાં સુધી કાંઈપણ રાક વગર વખાણને લાયકની છે,”
મનચેરસાહ એક દીવસ તેવજુનાં ધણીઆંથી આગળ બોલ્યા,
“પણ તે કરતાં વધુ હું કશું જાણતો નથી, તેવજુની ખાનગી
ચાલચલણ અને રીતમાં વીશે હું અજાણ છું અને તે
જાણવાની મને અગત પણ નથી અને તેથી તેવજુને મારા
ઘેરમાં મારાં છોકરાંઓની વચમાં બોલાવા માંગતો નથી.”

દીનજાઈ પણ તેવજુનાં ગતને એકમતમાં ધણી, પછુ દોરા-
બજને ઘેરમાં નહી આવવા દેવાથી કાંઈ હીજા ખોરશેદને તેણી
તરફ વધારે ધ્યાનથી જોવાને અને મનમાં તેવજુનોજ વીચાર
કરવાને ઉસકેરવાને અચકાવાની નથી. ખોરશેદ આજની પાર-
ડીની ધણી ખુશાકીથી રાક જોતી હતી. તેણી આશા રાખતી
હતી, કે ત્યાં દોરાબજને મજવાની તેણીને વધારે ટકા મળશે.
તેણી પોતાની સામે સખ્યાણુ જુદાખ્યાણુ આવી ઉભેલા જોતી
હતી, કે જેઓને તેણી પોતાની ખુબસુરતીથી આંજ નાખશે,
પણ તે સપજામાં દોરાબજને તેણી સાંધી વધારે આગળ ખી-
સાજેલા જોતી હતી; આવા આવા તરેહવાર ખ્યાસો, ન્યારે તેણી
પોતાની જંદગીમાં આ પેકમ વેહલી પારડીમાં જ્યાં માટે
તેણી થતી હતી, ત્યાં તેણીનાં મગજમાં ભગતા હતા.

તેણી હમણાં હાલ તેવાર મધ રહી હતી અને ખોરડામાં
ચુકેલી મોટી આસરીની સામે ઉભી રહી પોતામો આખો સુંદર
છાંયો તેમાં જોતાં, તેણીનાં મોહકાંપર, જે ખુશાકીનું મગજન
હસતું પ્રગટી નીકળ્યું તે માટે આપણે તેણીને આશ્ કરશું.
સોદે જની હોજરયાંની કસળી સારીમાં તેણીનું પતલું ઊંચું,
પણ દળદળવાણું કંદ ખરેખરન ધણું સોની નીકસતું હતું.
તેણીની સુદર સોદે મરદન આસપાસનાં જંબા નીકસતને
હાર હમેશ કરતાં વધારે ચલક આપી તેણીની ખુબસુર-
તીમાં ઉમેશ કરતો હતો. તેણીની કાલી ચલકતી સાંધિ,
તત્કરેત મોલાથી માંધો, તેણીનું સીધું અણખાડું નાખ
અને હોયો, કે જેની ખુબસુરતી, તેણીની ખુદરતી મગજ-
ગીથી પણ અણધારી થતી ન હતી. તે સપલાં સાથે ખરે-
ખરજ તેણીનો વેહરા ધણેજ ખુબસુરત લાગતો હતો.
ખોરશેદની આખા પોતાની શેકાનીની હલખહાર ખુબસુરતી

નેહ એટલી તો છક થઈ ગઈ હતી, કે તેણીથી પોતાની શેઠાણીની વખાણ કર્યા વગર રહેવાયું નહીં; પણ હજી તેણી પોતાની વખાણ પુરી કરી શકે નહીં, તેટલાં ખોરસેદ કાઢીને ધીમે ધીમે નીકાસે આવેલા અવાજ સાંભળે. તેણીએ પછવાડે ફરીને જોયું અને તેણીનો માથા, જેવણુ તેણી તરફ આવીપમ ખ્યારથી દીકતાં હતાં તેવણુને જોયાં. “ખોરસેદનાં દીકમાં પસતાવાનો એક ચતકો લાગે, પણ તરતજ તેણીએ તે દુર કરવાની કોશિશ કરી, એવા વીચારથી કે આવી રહી પણ તેણીનાં માથ તેણીને નીકાસે નાખીને જાય, તો પછી તેણીની મજાઓમાં દીકસોજ કેમ લઈ શકે. “મરચત હોલ” માં તો તેણી પોતાની દરેક લાગણીઓ, દરેક આશાઓ, પોતાની ની દીકરીની સુપકીદાથી દીનબાઈને દુઃખ તો ધણું ઉપજ્યું, તોપણ તેવણે જાણે જાણ્યાંજ નહીં હોય, તેવા દેખાવ કર્યા. તેવણુ તેણીને કહેવાતો ધણું ઈચ્છતાં હતાં, પણ તેણીનાં મોઢાં પરથી દીનબાઈને લાગ્યું, કે તે વેળાએ તો તે તેણીને નહીં બાવતું થઈ પડશે. અને તોપણ પોતાની આગળ ઉભેલી સુખસુરત છોકરીને પોતાનાં મનનો એક પણ વીચાર જણાવ્યા વગર દુનયાદારીમાં પડવા દેવાનો તેવણુનો જીવ ચાલ્યો નહીં. કદાચ તેવણુનાં બોલો તેણીપર અસર નહીં કરે, તો પણ તેણે પોતાની ફરજ તો બજાવવી જોઈએ. તેવણે આ બાંધને ખદાર મોકલાવી અને ખોરસેદ કે, જેણી પેલી આવાની પુઠે ચાલી જતી હતી, તેણીને ખદાર જતાં આટકાવી.

“દીકરી એકે થોડીક મીઠીદારી વાત સાંભળીને પછી જા, તેવણુ ધણજ ખ્યારબરેસા અને અસરકારક બોલોમાં બોલ્યાં, કે જેવા બોલો કવચીતજ તેવણુનાં છોકરાંને પોતા તરફ તાબેદાર બનાવવાને નીવડક થતાં હતાં. અને હાલ બધા રે તુને મજાનારી મજાઓથી ઉશકેરાઈ આવી છે, તેવા વખતમાં મારા બોલો તુને ધંડા અને ધાતકી લાગે, તો મને માફ કરજે. તારી લાગણીઓ હાલ કેવી છે, તેની મને પુરેપુરી ખબર છે; અને હું તેની સાથે પુરતી દીકસોજ ધરાવું છું. તારી આશાઓ ધણી ચક્કતી છે, તોપણ હું જે તુને ખડું કેદવશ. તો તે વધારે ચક્કતી લાગશે. આજે સંતનાં તું જે જે જોશે, તે તુને ધણું ચક્કતું લાગશે, વધારે ચક્કતું એટલા માટે કે તું સુખસુરત છે અને દરેક બાહુથી તારી વખાણ સાંભલશે. તું મારી તરફ અજબમીઠી થું કરવા ભીજ છે, તારી આંખે સુખસુરતી કે, જેને મેં ધણી વખત મગરૂપીથી નીહાલી છે, તે કાંઈ મારી તરફની તુંને અણેશ નથી અથવા તો તે તારી પોતાની બનાવેલી નથી, તે બોધાય કે, જેને તુંને આ સુખસુરતી બધી છે, તે જોશે કે તું તેની અણેશનો કેવો ઉપયોગ કરે છે; અને અરે! એક પલપણ બુલતી ના, કે જેમ તારા પોતાનાં ખોરસાનાં એકાંત વાસમાં તેની આંખ તારીપર છે, તેમજ લોકોથી બરેલા ખોરસામાં પણ રહેશે. સાં તારી સાને વધારે લાગ્યો આવી પડશે; કાંથી ધાસતીબરી લાગ્યો, દરેક જાતની ઉશકેરાઈ આવે તેની મનહા વગેરેથી તું ઘેરાઈ જશે. ખોરસેદ, મારી દીકરી, તાર પોતાને ખાતર નહીં તો મારે ખાતર તે બધાંની સુખે થજે, માફ સુખ તારા હાથમાં

છે. દુઃખમાં જેમ તું-ખોદાને શોધે છે, તે કરતાં પણ વધારે આ વેલાએ તેને શોધજે. જે લાલચો તારી આગળ આવી પડશે, તેની સાથે થયાને. તેની જાંઘડી કરજે. તેની પાસે માગજે, કે જે સુખસુરતી તેને તુંને બધી છે, તેજો સાચી સારી ઉપયોગ કરતાં તે તુંને શીખવે. તેને બુલતી ના, ખોરસેદ દીકરી, હું તુંને કાકાવામા કરી કહું છું, કે તેનેથી દુર જતી ના. મોજબજામાં તારા વીચારોને એટલા બધા થતાવા કેની ના કે, જેથી થોડા વખતથી તું તેના વીચાર કરી શકે નહીં; જ્યારે આપણે પંચગની આપણા ઘેરમાં પાછાં ફરીએ, ત્યારે મારી દીકરીને વગર હાથની અને દુનયાની નાંહેરીથી અતરંગ રહેલી મારાં દેયાં આગળ ધરવા દેજે. મારી ખોરસેદ તેણીનું અપપણું ઘેર તેણીએ જ્યારે છોડ્યું, ત્યારે જેવી ની-રોધ અને સુખી હતી તેવીજ તેણીને સાં પાછી ફરેલી જોવાનું ખેદ સુખ અને આપજે, તુંને સુખી બનાવાને, જે બન્નદ મેકવવા તું સુદરતી ઈચ્છે, તે આપવાને અને ફક્ત આ દુનયાનાં સુખને માટેજ નહીં, પણ પેલી દુનયાના સુખને માટે તારી સાલચક્કતી જાની બનાવવાને મારેથી બન્યું તેટલું કાંઈ છે; તેથી મારી દીકરી, જે કાંઈ ખોડું કરવાની તુંને કદીથી લાલચ થાય અને કાંઈથી વધારે જાણે વીચાર તુંને તેમ કરતાં આટકાવે નહીં, તો તારી માતાનો વીચાર કરજે; યાદ રાખજે, કે માફ સુખ અને દુઃખ તારીપર ધણી આપજ રાખે છે; અને અરે, જો હું મને જરાકથી માલતી હોય, તો કાંઈથી મગધું મર્યા આગમજ થોભજે.”

“માથ, મારીપર જરાકથી શક લઈ જતાં ના; ખોરસેદ મરચત તેણીના નામને કાંઈ દહાડો પણ એજ લગાડશે નહીં,” તેણીની માતાના બોલોથી ઉશકેરાયલા જોરસાને કાંઈઈ મગરૂપી અને ચક્કતી આંખો સાથે ખોરસેદે જવાબ આપ્યો.

દીનબાઈએ તેવણુની દીકરીના મગરૂપ, “જુરસાવાલા એકરા પર દીકરીને જોયું. જે તે વેલાએ તેણીએ વધારે નરમ લાગણીઓ બતાવી હો, તો તેણીની માતાનું દુઃખી હોતેજર દેયું. પુરી થતે, પણ તેવણે તરતજ નારીપાસીની એક હાથને કાંઈ દહ, ખોરસેદને પોતા તરફ ખેંચી આંખોને કાઢી કરી, ધણજ ધીમા સાહેદ બોલ્યાં, “મારી દીકરી, બોધાએ તુંને સુખી રાખે અને પુરતું જોર બજે” અને પછી તેને સાથે નીચે ઉતર્યા.

જ્યારે ખોરસેદ તથા દીનબાઈ મોદીનાં સુખલાલની પારડીમાં ગયાં, ત્યારે તેવણુનાં ઘેરમાં દાખત થતાં સાંના દીવાનખાનાનો દેખાવ જોઈને ખોરસેદ છક થઈ ગઈ. પેસાવાલાઓ, હુરાયાર મગ જતાં અને તરેહવાર જાતની સુખસુરતોએ સાં એકડી થઈ હતી. સુલખાઈ મોદી આવી એક મોટી પારડી આંખવાને લાલ-કનાજ હતાં અને સુધેરાએ લાલ પર્ડસાવાલા માથાપનાં છોકરી હતાં અને નાનપણથી હાલ અને ભપકામાં ઉધરયા છતાં, તેવણુમાં એકલપેટાઈ અથવા તો બનાવી કહાડેશો દેખાવ જરાક પણ જોવામાં આવતો ન હતો. તેઓને નાનપણમાંજ પરણુવામાં આવ્યાં હતાં અને તેઓનાં લગન હાલનાં ખ્યારનાં કહેવાતાં લગનો જેવાં નહીં હતાં, પણ માથાપની મગરૂપી હતાં. કદાચ પોતાનાં વરની મોટી પદવી તથા પેસા

કાઠા જેઈ, તેવણુ તે હપરખી નાહની હપરખાં લક્ષણાં હોય. નેજા હાલ સુખી હતાં. 'યુગ્મજાઈને પોતાનાં કુટુંબના નામને માટે એટલું તો માન હતું, કે પરણા પછી પોતાનાં વરની દરેક દુરુદ્દ ગત્તવરને સુતાં ન હતાં. તેવણુનાં વરે પણ પોતાની જોડેને એટલી બધી તાબેદાર જેઈને અગાધી યોરો ઘણી બટકાવા કરતા હતા તે જોડી દીધો અને ખાનગી તેમજ બહાર રીતે તેવણુને લાયકું માન આપવા લાગ્યા. તેઓને ઘણું છોકરાં થયાં, જેમાંની બે નાહની છોકરીઓ અને બે નાહનાં છોકરાઓ રીયાસ બાકીનાં બધાં તેઓના માળા-પના સતોપ વચ્ચે પરણા હતાં. યુગ્મજાઈના દેખાવ બાહે-રથી નરાક સખત હતા, જેથી કરીને તેવણુનાં છોકરાંઓ દીનજાઈનાં છોકરાંઓનાં જેટલાં તેની માતાની સાથે બેસતાં ન હતાં, તોપણ તેવણુ ઘણાંજ માણસુ અને પોતાનાં છોક-રાંની મરજી સલામત લે તેવાં હતાં અને એને જોતાં 'દેશ-નેખર' મંડળમાં ભેલાવા હતાં, પોતાના છોકરાંઓની કેળવણી પર પોતે જાતે ધ્યાન આપતાં હતાં. તેવણુ ખીજાંઓને માટે આગમનથી પોતાના મનમાં ખરાબ યા સારૂ મત બાંધતાં હતાં, તોપણ તેવણુની આચરણલુમાં કાંઈ એવું હતું, કે જેથી કરીને કોઈ તેવણુને ધીક્ષરી અથવા તો તેવણુની અપરાધ કરી શકતું ન હતું. તેમ પ્રમાણે તેવણુનાં બાહરના ઘડા દેખાવથી ખ્યાર કે, જે ભેલવવાને તેવણુ ઘણું બસતાં હતાં તે કોઈ આખી શકતું ન હતું. તેવણુને દરેક વસ્તુ માન આપતાં હતાં અને તેથી હાલ તેવણુ સતોપ પામતાં હતાં, જે કે જ્યાંનીમાં તેવણુ તે કરતાં વધારે માંગતાં હતાં. તેવણુને મનચેરશાહના માતા સાથે ઘણી દોસ્તી હતી અને એક દોસ્ત તરીકે મનચેરશાહનાં પોતાના સુખ માટે પણ તેવણુ ઘણી કામલ સંખ્યાં હતાં.

દીનજાઈનાં મુબઈઆગ્યા પછી યુગ્મજાઈએ તેવણુની યોડી ઘણી તપાસ કરવા પછી તેવણુ ઘણાં સતોપ પામ્યાં. દીનજાઈની પોતાનાં છોકરાંઓ તરફની સારી વતેલુક માટે તેવણુ ઘણું સમજતું હતું અને તેવણુ તરફ ઘણી વખાણની નજરથી જોતા હતાં અને જે કોઈ વસ્તુએ તેવણુ માટે કોઈ ભૂરૂં બોલતું, તો તેણણુનો બચાવ કરતાં હતાં. દીનજાઈ અને મનચેરશાહ તેવણુને ખરેખર ઘણું માન આપતાં હતાં અને તેથીજ તેઓ ખોરશેદને એવણુનેજ સાંની પારડીમાં પેહલ પેહલી લઈ ગયા. સાં મેરવાનજી વાહડયા તથા બહમનજાઈ પણ આપ્યાં હતાં. બહમનજાઈ પોતાની ખુમસુરતી તથા ટેકાવથી પોતા તરફ સંધતાં ધ્યાન ખેચતાં હતાં, પણ ચર્ચાવાસર દળદળાથી તેવણુ સંધતાં પોતાથી દુરના દુર સખતાં હતા. તેવણુ પોતે વખણસત છે એવું તો બોલતાં હતાં, પણ પોતે, જે માળા-સને ચાહતાં હતાં તેને પોતા તરફ ખેચવા રીયાસ તેમાં બીજી કોઈ પણ મતલબ હોય, એ તેવણુ બહુતાં નહીં હતાં. તેવણુ પોતાની ખુમસુરતી ફક્ત પોતાનાં વરને તેવણુનું ઘેર વાહડું કરવાને કામે લગાડતાં હતાં. બ્યારે તેવણુ પોતાનાં વર સાથે એકમાં દોષ, સારે તેવણુનો રમુછ ખવડ વધારે બાહર નીકલતો હતો અને તે વખતે તેવણુ માનીજ નહીં

સકતા હતા, કે મંડળીઓમાં પોતાની હદ બાહરની ખુમસુરતી અને ટેકાવથી જોડોને છક કરનારી થાતુ અને તેવણુની બા-યડી એકજ હોય. સાપુરજી સોપારીવાલા અને તેવણુનું કુટુંબ પણ સાં હાજર હતું. દીનજાઈ તથા મનચેરશાહ તેઓને પથમની બવા આગમન જોતખનાં હતાં. કેમકાર બના-છને વાસ્તે ઘણાખરા હોડા એમ ધારતા હતા, કે તેવણુને, જે માન મલતું હતું તેને તેવણુ લાયકના નથી અને પીરોજ મરચંટ તેવણુને જે વખાણુની નજરથી જોતી હતી, તેને મારે ઘણી થાતુઓ અજબ યતે, તોપણ તેવણુનાં મોહાંપરજ આટાકી અને હમદા ખવાસનો મોરો છાપ હતો અને તેવણુની કાસી ચલકતી આંખો ઘણીક વેલાએ તેવણુનાં દીક-માંની નરમ લાગણીઓ બતાવી શકવાને રાહતીયાન હતી. બ્યારે તેવણુને છુટ્ટી મોલવાની તક મલતી, સારજ તેવણુનાં મોહાંપરની ખુમસુરતી વધતી જતી હતી અને જે વેલાએ તેવણુ હમદાર બેલાતા હતા, સારે બેરદારમાં બેરદાર માણસથી તેવણુને પાણું કરી બેલા વીના રહે નહીં. તેવણુ ઘણાખરા એકમારથી સ્વભાવના હતા અને બ્યારી પારડીઓમાં ઘણુંખરૂં કે એકમાર જઈને બેસતા હતા અને ખરૂં જોતાં તો આખી પારડીઓમાં કેમકાર બનાછનાં વીચારને મલતા ઘણાજ યોડા માણસે હસી, પણ તે હાડો રાતના તેવણુની કાસી આં-ખોમાં વધારે ચલકતલ લાગતો હતો. મનચેરશાહ તથા દીન-જાઈ બેલા દાખમ થયાં, કે તેવણુ તરવંજ તેઓની આગળ ગયાં અને નેજા બેલનાં સતોપ વચ્ચે ખોરશેદ સાથે વાત કરવાની શરૂ કીધી. તોપણ દીનજાઈની તીક્ષ્ણ આંખો જેઈ લીધું, કે ખોરશેદની આંખો ખોરડામાં કોઈ બીજાને શીધતી હતી અને તે નહીં દેખાવાથી તેણીના મોહાંપર નારીપારનીજ છાપ પ્રગટી નીકળ્યો; આ લાગણી ફક્ત એક પદમારનીજ હતી. તેણી હોડોમાં ખુશાસ યોડામાં જલદીથી બેલાવા લાગી અને ઘણાંઓની આંખો, જે વખાણુની નજરથી તેણી તરફ ટીકતી હતી તેથી તેણીનું જ્ઞાન હેયું વધારે ધપકલા લાગ્યું. તે રાતના સંખ્યાલખ બવાન શખસો મનચેરશાહ આગળ આવી તેવણુની સુદર દીકરી સાથે એમખાણુ કરાવાને તેવણુને કલાવાચા કરવા લાગ્યા; અને ખોરશેદની ફોદે માટેની સમસી આપણી અરખર ખરી પડી. તેણીની માતા ખરી હતી. તે રાતે સાં ખોરશેદ મરચંટના જેટલીજ બચકે તેણી-થી પણ વધારે ખુમસુરત છોકરીઓ હતી, પણ તેણી સાં કરતાં વધારે ધ્યાન ખેચતી હતી, કારણ તેણી નવીજ બહાર માં આવી હતી. મરચંટના કુટુંબનાં નામ સુબઈમાંથી કદી-પણુ તદન ભુલકાઈ મળું હતું નહીં આટલે લાંબો વખત એ-કાંતસમાં રહેવાથી ઘણાંઓ તેઓને હસતાં હતાં, કેટલાંકો કેડતાં હતાં, કે તેઓ એમ કરી બીજાંઓ કરતાં વધારે સારા દેખાવા માગતાં હતાં; ઘણાંઓ તરેહવાર મારકેરી કરી યુજ-તાં કે ફરેસાઈ ખસાવતાં દીનજાઈ અને મનચેરશાહ તે-ઓની દીકરીઓને મંડળીમાં બેલાવા દઈ, એક ખરેખર વળ-ખરી કામ કરશે કે? આપતા તો તે ગરીબ બીચારી છોકરી-ઓને ગામમાં જોગણોની માફક રેલા દઈ ખુશા દેશે વગેરે

નગરે, આથી ન્યારે દીનખાઈ અને મનચેરસાહે તેઓનાં મુંબઈના દોસ્તોમાં પાછાં બેસાયાં, સારે ધણુઓ પુરાકર અનન્ય થયાં અને બાપ્તિસ્માએ તેઓનાં ખુશલી દેખાડી; તે રસે દીનખાઈનાં જુના દોસ્તોએ તેવણને ધેરી સદ્, જે ખરાં દીકરો આવકાર આપ્યો, તેથી તેવણના દીકને ઘણો સંતોષ મળ્યો. ન્યારે તેવણ પોતાનાં બચ્ચાં તરફ નજર કરતાં, સારે એક માતાની લાગણી ધણું નેસર્યાં તેવણનાં દીકરાં ઉભરી નીકળતી હતી; ન્યારે તેવણ જોતાં, કે ખુરશો સર્વે તરફથી વગર ટોંગની માન બરેલી વખાણ મેલવતી હતી, સારે તેવણનું મમ્માણ દીકર પત્રીય મમરખાઈથી થપકતું હતું; વળી તેવણનાં અસહના દોસ્તોના ચેદરા અને તેઓના આવકારના ખુશાલ અવાજો સાંભળવાથી દીનખાઈને આનંદની રાત ખુરશેદનાં જેટલીય (જે કે તેણી કરતાં જુદીનરીતે) ખુશાલ થઈ પડી હતી.

કેમશર બનાલ આખો વખત ખોરશેદખર ખ્યાન આપતા હતા અને તેણી તરફ ધણુજ માનની નજરથી જોતા હતા; ખોરશેદ તેવણને જોડે ઉત્તરન ન આપતી હતી, પણ ખમીતમાં એકાંક વતી ન હતી, તેણી તેવણને વધારે ખ્યાનથી સાંભળતી હતી અને તેવણ સાથે કદાચ એક ધીવાય ખીનમાં કરતાં વધારે ખુશાલીથી વાત કરતી હતી અને તેવણ તેણીએ પોતાનાં જુના દીકરને તેવણ થીજે ઉઠકા ખ્યાલ હાઈ જવાને સીખવડું હતું, કે જે ખ્યાલ વધારે સંભાળથી તેણીનાં ગગનમાં પેલસ કરવાને એકમી દક લીલા સરાફ સુતી ન હતી. સારે તેણી તેવણને પોતા તરફ એટલા ખ્યાનથી યુ કામ જવા લીટી હતી કે યુ કામ તે તેણી નજીક ન હતી; ન્યારે તેવણને જોતાં સાંભળતી હતી, સારે તેવણનાંમાં કાંઈ એવું સમાયલું તેણી જોતી હતી, કે તેની સામે ધઈ શાતી ન હતી, પણ તેણી ન્યારે એકમી પડતી, સારે તેવણને પોતાનાં ખ્યાનથીથી કદાકી નાખવાની ઘણી કારોચ કરતી અને તેને પાકે કાઈ ખીનને વીચાર કરતી કે, જે એકલાનેજ તેણી ચાહતી હતી, એમ લીલાની ઉકડેરણીઓથી તેણી પોતાનાં મનને સમજાવતી હતી.

જે પહે ખોરશેદ મરખંટ તે દીવાનખાનામાં દાખલ થઈ હતી, સારેથી તેણીની ખુશાલી ખરેખર ધણી હતી, પણ તેમાં જે કાંઈથી વધારે થવાનો બાધી રહ્યો હોય, તો તે યોગ કલાક પછી દોરાખણ મુગાના તે બોરામાં દાખલ થવાથી પુરેપુરે થયો. યોગક મોજલા જુવાન સખસોની ટોચથી તેવણની આસપાસ એકી મળી, પણ તે તેવણનાં આગળથી આગળથી તેવણ ધણુખરા વખત મનચેરસાહે સાથે વાંતે વગરયા યોગન વખત તેવણે ખોરશેદ સાથે વાત કીધી, પણ તેટલા વખત લીલાની મક્સદ પાર પાડવાને પુરોતો હતા. તેણી ખોરશેદને ઉસકેરવાને આગળની આગળજ રહેતી, દોરાખણની અતીસખ વખાણ કરતી, તેવણને પોતાની પાસેનાં પાસે રાખવાની તબવીજ કરતી, પણ એવી વેતરણ કરતી, કે જેથી તેવણ આખો વખત ખોરશેદ સાથેજ વાંતે વગરે અને તોપણ લીલા સરાફની વતેણક તે રાવનાં બેઠારથી એવી દીસતી હતી, કે મનચેરસાહે તેણી તરફ કપકા કરતાં વખાણથી વધારે જોવા લાગ્યા. તેવણે તેણી વીસેનાં જોતા વીચાર માટે દીનખાઈની મશકેરી કીધી કે જેવણે પણ રસુખમાંજ જવાબ દીધો, કે લીલાની વતેણક તેવણ ધારતાં હતાં તે કરતાં મંડળીમાં જુદીજ રીતની હતી, તોપણ ન્યારે તેવણે લીલા અને તેવણની દીકરીની વચ્ચેની કોસ્ટોનો વીચાર કીધો, સારે કાંઈ તેવણનાં દીકની ઈતેનરી એણી યઈ નહી.

[સંધ્ય.]

TWO OLD MAIDS.

અમેરીકામાં બાનુઓની સ્થિતી.

મ કેદવામાં આવ્યું છે કે, એક દેશના આગળ વધેલા મુદ્દાઓને પુરાવે, તે દેશની સ્ત્રીઓની સ્થિતી છે અને તે કેદનું ઘણું દરજ્જો ખરું છે. તમે જાગલી ભટકતી અને ધરખારવાલાં મુધરેલાં માણસ, જોદા પ્રેરન, અને મુર્તિપુરક જુની દુન્યા અને નવી દુન્યા, પુર્વે તરફની દુન્યા અને પશ્ચીમ તરફની દુન્યા, એ સંખ્યાનાં વચ્ચે સરખામણી કરે અને તમે દરેક બાળમાં જોતીરીતે જોશો, કે જે દેશનાં લોકો જોરજોને વધુ માન આપે છે, વધુ દક અને વધુ છુટાપછું બણે છે તથા દુન્યાના સારાં કામેનો ગોટો લાગ તેઓને કરવા દે છે, તે દેશની હાલત, રીસન, મુદ્દાશર રીત ભાન, નીતી અને મુખ શાંતીમાં ધણી ચઢતી હોય છે, અમેરીકાને મગરખીથી અને વાનજીન મગરખીથી પોતાનાં દેશનાં સૈધી ચઢતા મુધારાનક પુરાવા દાખમ પોતાની સ્ત્રીઓની સ્થિતી દેખાડે છે. આ બાબતની ધણી બાજુઓ છે અને દરેક બાજુની

જુદી જુદી તપાસ વધારે સગવડ બરેલી થઈ પડશે. સ્ત્રીઓને ધારાથી જોતા હકો તો દરેક સંરચાનાં, જુદા બધામાં કાપદાઓનાં માપાપર રાખે છે હાલજુકે આ બાબત આખાં યુનાઈડેડ સ્ટેટસનાં એકજ ધારાતેજે આવતી નથી. ખાનગી દકો તો સ્ત્રીપુરૂષ જોડનાં એક સરખાનું છે; કુમારી અથવા તો જાણેલી સ્ત્રીને પોતાની કાંઈમી ગોલકત પછી તે તેણીને વારસામાં પા તો બેટ મણી હોય અથવા તો તે તે. જુગીએ આજ મેદનતથી મહેરેલા પૈસાથી ખરીદી હોય-તે હાલ દરેક જાતનો કાણુ અથવાથી હક છે. આ બાબતે લીલા એટલી અજાતની ધારવામાં આવે છે, કે એક સાધારણ કાપદો તથે રહેવા દેવાને જાહે તેને માટે એક ખાસ જુદો કાપદો ધણી છે; જ્યાં નહી પણ યુનાઈડેડ સ્ટેટસનાં ધણાં ખરાં સંરચાનાં સ્ત્રીને પોતાનાં બચ્ચાનો વાલી થવાનો હક છે, જો કે આ હકે ૧૮૬૬ સુધી તેણીને ઈંગ્લંડનાં ના પાડવામાં આવ્યા હતા. ધણુક સંરચાનાં છુટા છુટાને લખતાં ધારા પુરતા સંતોષકારક નથી. તોપણ સ્ત્રી પુરૂષ જોડને સંરખો છનસાક આપવાની તેમાં મુખ્ય ધારણા રાખવામાં આવી છે.

* જોડું અગ્રમ કાપમાં આવ્યું છે કે સુચારની સ્થિતિમાં દાખલ થવા આખમ મણસ જાતને બીલ પણ હાલતને ૧૯૧૧ થઈ પડ્યું હતું જે હલો હાલતને ઈંગ્લેમાં Mammal hunters કહે છે, જે ૧૯૧૧ થાયજ વચ્ચેનાં ઈંગ્લે બહારમાં મણસે હતાં. બીલ હાલતને Pastoral કહે છે, જે જે વખતે મણસે જાતકત પણ બરાડાને પંખા કરી જુવણુ કરતો હતો, ન્યારે તોલ હાલત Agricultural કહેલે મેદનજુલોની કાપવામાં આવે છે.

ખાસ ધારાઓ બાંધી નક્કી કરવામાં આવ્યું છે, કે સ્ત્રીઓ દહાડાનાં કેટલા દહાડા કામ કરતું અને હાલ બીજા એવાં ધણાંક ધારાઓ પસાર થયા છે, કે જેથી તેણીને ધણી રીતે ફાયદો થાય.

સ્ત્રીઓએ હાં ધણીખરા ધંધામાં મુરોપ કરતાં આગળ પગલાં ભરી છે, ઉત્તર તરફનાં ધણીખરાં શહેરોમાં તેઓ ડાકરનો ધંધો ચલાવે છે. અને કહે છે કે, તેઓના આ ધંધાની શરૂઆતમાં લોકો તરફથી કાંઈપણ સેલું પડ્યું ન હતું. 'દવાઈને લગતો અવ્યાસ કરવા થોડીક સુનીવરસીની-ઓએ તેઓને સ્વુકની સમવડ આપી છે. કામદાની અવ્યાસ કરવાનું તેઓને માટે એટલું બધું સેલવ કયું ન હતું, તે છતાં કેટલીકાએ તેમાં પણ ફતેહમંદી સાથે હાથ ભીડી છે અને દહાડે દહાડે તે સંખ્યામાં પણ વધારોજ થતો જાય છે. ધારાની બાળદમાં તેઓ 'ધણખર' કોટમાં કામ ચલાવવાને બદલે સોલીસીટરના જેવું લખવાનુંજ કામ કરે છે. તેઓમાંની એકે 'ચોડુકે થયું' 'ધુભીનોઆ લો જરનસ' નામનું ધારાને લગતું 'મેખાન્ડ' કાઢ્યું છે અને જે લોકમાં થયું જાણીતું થઈ ગયું છે. થોડીકા ધર્મના ઉપાધ્યા તરીકે પણ કામ ચલાવે છે. પણ તે ઘણે યોદ્ધે દેખાણે બધારે કેટલીકા ફતેહમંદી સાથે જાહેર બાવણુ કરવાને કામ લેઈ ગયું છે. 'એનજીનપર્મિંગ' અથવાં તેા ન્યુસપેપર લખવાનાં ખાતાંમાં તેઓ માટે થોડુંજ સંભાળાય છે. હોટેલના બટલામાં તેઓ જવસેન નજર પડે છે, પણ સરકારી ખાતામાં, તથા ટેલીગ્રાફીક અને એલેજ બીજી કંપનીઓ, કે જ્યાં તનના જોરની કાંઈપણ જરૂર હોતી નથી, હાં તેઓ ઈંગલડ કરતાં પણ વધારે સંખ્યામાં કલાસિકો અને સેક્રેટરીઓ તરીકે કામે લાગી ગયાં છે. જાહેર હોટલાં છેકરીઓની નીરાજમાં શીફક તરીકેની તેઓની સંખ્યા ઘણી મોટી છે અને મુખ્ય કરી નહાનાં બચ્ચાંને શીખવવામાં મુરોપ કરતાં તેઓને વધારે સારાં ધારવામાં આવે છે. ૧૮૮૭ નાં મુનાઈડ રોટસનાં કેળવણી ખાતાના રીચાર્ડપરથી માન્ય પડે છે, કે હાં ૧૦૨,૪૪૯ મુરોપે તથા ૧૬૧,૪૪૬ સ્ત્રીઓ શીફક તરીકે કામ કરે છે, તેમાંની છેકરીઓ ઘીફક નહીં થાય, એવી કાંઈપણ ભત્રીની હાં છીટ નથી. ગમે એવા મોટા પાટરી અને ધારાના હીમાયતીઓની છેકરીઓ સ્વુકમાં બચ્ચાંને કેળવણી આપવા જાય છે, બધી જીજ સાથે લેતાં માલમ પડે છે, કે સ્ત્રીઓને મુરોપ કરતાં મુનાઈડ રોટસમાં વધારે સેલવાઈથી કેળવણી અને વેપારવનજ ખાતામાં કામ મલી શકે છે. લોક લાગણી પણ તેઓને દરેક ખાતેમાં અનુભવી જોવાની તલન તરફેણમાં છે. વચ્ચી તરફનાં સંસ્થાનના કેટલાક ધારાઓમાં તે ખાસ કરીને લખ્યું છે, કે તેઓને મુરોપની માફકજ દરેક ધંધામાં કામે લગાડવા દેવામાં આવશે. કોઈપણ દેશમાં સ્ત્રીઓએ, નીતીનો ફેલાવો કરવામાં અને માણસાઈ દુઃખો ટાળી તેઓનાં સુખોમાં વધારો કરવાને મુનાઈડ રોટસની સ્ત્રીઓ જોઈથી મદદ કરી નથી; ચુકાગોને પુટકારો આપવામાં તેઓ સૌથી પેઢલાં અને સૌથી વધારે

આગુર હતાં. દાર અને એવાંજ બીજાં મુરોપ વ્યસનોનો અટકાવ કરવામાં પણ તેઓએ તેટલોજ આતુરતાથી ભાગ લીધો છે. તેઓએ 'લુખનસ કીસ્ટીયન તેમપરનસ કુનયન' નામની એક મોટી મંડળી સ્થાપી છે કે, જે પોતાની બીજી સંખ્યાબંધ નાની શાખાઓ સાથે દારના મુરો વ્યસનથી લોકોને દૂર રાખવામાં ઘણી પ્રેરણત લે છે. એ મંડળીમાં નહીં જોડાયેલી સ્ત્રીઓ પણ તેમ કરવામાં પગાટ પડતી નથી. યોગ વરસની વાત ઉપર સ્ત્રીઓની દારની લગતની વખતે તેઓ જોરજુલમ મૂકી દારના પીડાઓમાં દાખલ થઈ, પીડાવાનાઓને અખસતી નાખી, તથા છાકરાઓને આખમમાં આંસુ લાવી, ઈંતે જાણીથી કાણવાવા કરી બહાર લાવતી હતી. સખાવત તથા રખડતાંઓને મુશ્કરવા સ્થાપિછી ઉઘેમશાળાના ખાતામાં તેઓએ, જે મદદ કરી છે તે ખરેખરજ ઘણી કીમતી છે. જલુ ચાર વરસની વાત ઉપર ન્યુયોરકમાં જાહેર સખાવત ખાતાંમાં મુશ્કર કરવા માટે એક સરકારી ગણિતના ધારાની જરૂર જણાઈ અને તે કામ એક ધણીજ ખાસતી અને અખનરદાર ખાનદાનીના બાલુએ જાળ લાવવાને માથે લીધું. તેણીએ આલખની બધાં હાંની ધારા સાથે આગળ એટલી તો સરસ રીતે પોતાને સોંપીું કામ કઢી સંભાળ્યું, કે પોતે જે માંજી હતી તે ધારો મેળવવામાં તેણી ફતેહ પામી. સખાવત ખાતાંઓના કારોબારનો મોટો અને મુખ્ય ભાગ બાલુઓનાં હાથમાંજ છે. અને તેઓ જે છુટાપછું જોમવે છે તથા કામનો જે અતુલવ ધરાવે છે (કે જેણે અતુલવ મુરોપની ઓઓમાં જવસેન જોવામાં આવે છે.) તે પરથી તેઓ આ કામમાં ઘણા કીમતી મદદમાર થઈ પડે છે. બધારે લગત પછી, હાંના કાળા દેશીઓને કેળવણી આપવાની જરૂર જણાઈ અને બધારે તેવાં ખાતાંઓ સ્થાપવામાં આવ્યાં, હારે ઉત્તર તરફની છેકરીઓએજ તે ફરજ અદા કરવાનું માથે લીધું અને ખરેખરજ તેઓએ તે વખાણવા લાગેક રીતે પાર પાડ્યું છે.

અમેરીકાની બાલુએ રાજદવારી બાળદમાં પોતાની ઉચ્છેદ જોડનપણીઓ કરતાં જોહો, તે જો કે કાન્સ, જરજરી અને ઇટલીની સ્ત્રીઓ કરતાં વધારે, ભાગ લે છે; તેઓ તેને વધે થોડીજ વાગ કરે છે, તેનું કારણ કદાચ એમ હોય, કે પ્રેસીડન્ટની સુટણીનાં વખત સીતખ, અમેરીકાનો સધારણુ વાતચીતમાં રાજદવારી આપડોને લાગતી વાત કરતાં નથી. પણ ઈંગ્લંડમાં જેમ બાલુઓ સુટણી વખતે પોતાનાં સગા અને જોલખીઓએ માટે મત એકઠાં કરવા અથવા તે તેમાં વધારો કરવામાં મદદ કરે છે, તેમ હાં થઈ હોય તેનું કાંઈ લાગણું નથી. બાલુઓને હજી સુધી રાજદવારી સળાજોનાં મેમબર તરીકે સુડી કાઢી નથી. તેપણુ ૧૮૮૪ માં પ્રેસી બીસનીસમેની ટોલી (આ ટોળી તેઓની બનેલી છે કે જેઓ વેપાર વનજપર નખાતાઓએ કરની તરફેણમાં હોય છે) ની મોટી સગા વેપા પીતરસમયમાં કેટલીક બાલુઓ દેલી-જેટ તરીકે હાલર થઈ હતી અને તેઓને સગામાં દાખલ

આપવામાં આવે છે અને છોકરીઓ પોતાની સંભાળ લેવાને એટલી તો શક્તિવાન હોય છે, કે જે સ્ત્રીઓને યુરોપિયનો વાંધા ભરેલી પાડે છે, તે સ્ત્રીઓ અમેરીકનોમાં કાંઈપણ ઇતિહાસી ઉત્પત્તિ થતી નથી. હવે પશ્ચીમ તરફની આવી ભૂતની સ્ત્રી-ખવવાની રીત પુર્વ તરફ-કે બાનાં લોકોની પશ્ચીમી ખરી હાલત યુરોપિયનોનાં જેવી છે-ખી દાખલ કરવામાં આવે તો લાંબી તેજાં સારાં ફળ નીપજે કે? એવા સવાલ વારંવાર અમેરીકનોમાં વરસાય છે. ગમે તે હોય તોપણ તેની હાથ લાંબાં એટલી બધી જરૂર નથી. કારણ કે દુધા દીવવાલા સ-ખીયકરણોએ લાંબાં જોડામાંથી બેસાંઓ માટે ચાર કોલેએ ઉઘાડી છે, બાં પશ્ચીમની સુનીવરસી કરતાં વધારે સરસ કળવણી બેસાંઓને આપાય છે. આવી ભૂતની કોલેએ એટલી તો ક્ષયદારક અને લોકોમાં માનીતી છે અને પુર્વ તરફની રીતઓને તરફ ભેટાં લાંબાં શીખનારાંઓ એટલી તો છુટાંપણની છંદગી ચુભર છે, કે તેઓ ઘણાં લાંબાં વખત વેર, જેઓ બેસાં માતીડા વચ્ચે રીતોનાર પણ ફરક રાખવા માંગતાં નથી, તેઓ રીતોના પીળાંઓને સંતોષ આપતી રહેશે.

ઉપલી હકીકત ઉપરથી બેવામાં આવશે કે, બેસાંઓની કળવણી માટે કાંઈપણ યુરોપિયન દેશમાં આવી સરસ અને મોટા માપા ઉપરની ગોઠવણ કરવામાં આવી નથી. આવી ભૂતની ઓછોને લાંબા મધ્યપણ તેઓ પોતાની આસપાસનાંઓ ઉપર તરફવાર બળેના વગ ચઢી શકે છે. તેઓને લાગે છે કે, તેઓ સ્વતંત્ર છે અને જાણે છે કે, આ બો-હલી દુન્યાના દરેક કારભારમાં પોતાનો હાથ અજમાવવાને તેઓ શક્તિવાન છે. જે દેશનાં ભાગ માતીડાઓને સાથેજ એક કોલેજમાં કળવણી મળે છે, લાંબાં પશ્ચીમી મેડ ભૂત શીખવાની બાબતમાં એકસરખી ગમજ જણાવી પડાય છે. આવી કરી બેસાંઓ કાઢાની રીતે માતીડા જેવાં યાત્રી પોતાં સાન બહાર દેખાડાવી દે તેમાં થતાં નથી. જે જાણ વચ્ચેના તફાવત ચાલુ રાખવાને ગમે તે ભૂતની કળવણી છતાં પણ પુરતન તદ્દન શક્તિવાન છે.

કદાચ રશયા રીતવા કોઈપણ યુરોપિયન દેશમાં બેસાંઓને લાંબાં ગમે લાંબાં જવાની અને જે ગમે તે કરવાની છૂટ મળતી નથી, એક જવાન બાલુને એટલેનીકથી પેશીકી સુધી એ-બધી મુસાફરી કરતાં અથવા તો, એક પેસાદાર માણસની છોકરીને રસ્તામાં એપણી ચાલતાં જોઈ, કોઈ અજાણ યતુ નથી. જે કોઈ બાલુ એવા પદમાં પડે છે, કે જે કદાચ ચાલાર વેર મરદોજ ચલાવતા હતા, તો યુરોપ કરતાં અમે-રીકમાં તેણી ઉપર ઘોડા ધણાં જોડા તીકા કરે છે, તો જે કે આવી બાલુમાં પુર્વ તરફનાં શેઠશ પશ્ચીમ તરફનાં જોઈ છુટાંપણ આપતાં નથી.

કુખાની કમા અને જવાન છોકરાઓ વચ્ચેના સંબંધ ઈતિહાસ અને જરમની કરતાં વધારે છૂટ લેશે હોય છે, પણ પુર્વ તરફનાં શેઠશ કે જેઓની રીતઓને દહાડે દહાડે યુરોપિયનોનાં જેવી થતી જાય છે, તેઓ. એ બાલુમાં પશ્ચીમને એટલાં

બધાં મહત્તાં આપતાં નથી. ગામડાંઓ અને ખડ ભેટાં તો આખા પશ્ચીમમાં જવાતા અને છોકરીઓને કોઈપણ ત્રીજાં માણસ વગર સાથે ફરવા જવાની, પારટીઓ અને ફાઈબી મહેર મેલાવડાઓમાં જવાની છૂટ છે અને એજ પ્રમાણે એક જુવાન છોકરી મારકા મરદ સાથે કાળજપત્રને વેધાર રાખી શકે છે અને તેણીનાં માથાપ તેમાં કદી પણ વચ્ચમાં પડવાના વીચાર કરતાં નથી. તેણીનાં પોતાનાં જવાન દોરતો જુદા હોય છે, કે જેઓ તેણીનાં ઘરમાં તેણીને એપણીનેજ મળવા આવે છે અને ઘણું ખર્ચ તેણી એપણીને તેઓને આવકાર પણ આપે છે, કારણ કે તેણીનાં દોરતો તે જરૂર કરી તેણીનાં માથાપ યા તો બાઈ બેઠેનાં હોતા નથી. એટલેનાંદીક સંસ્થાનામાં ઘણું કરી, જુવાન બાલુને એક પરાયા જુવાન ગ્રહરથ સાથે એપણી ગાડીમાં ફરવા જવા દેવામાં આવતી નથી અને પોડાજ જણ પોતાની છોકરીને પીળાં જવાન સાથે એપણી માટમાં જવા દે છે, પણ “દાનસીસ” (નામ) માં તેણીઓ એપણી જાય છે, કારણ કે જે ઘરમાં તેઓ જાય, લાંબી ઘર ધણીઓથીજ તેઓ સુખમાંપર દેખ-રેખ રાખવાને પુરતી ધારવામાં આવે છે. માનગી પત્ર વેદ-વાર અને દરેક છોકરીનાં જુદા દોરતોની બાળદમાં તો ન્યુયોરક અને બોસ્ટન વરીકમાં એટીનબરો અને લંડન કરતાં વધારે છૂટ આપાય છે. કેટલીક વખત આપાં જુવાન ઊંઠારા છોકરી દોરતો પોતાની એક પારટી કરી ઉઠાંથીજ જાય છે, તેઓ આવી ઉઠાંથી માટે ફાઈ પાહડી જગા જેવી કે, “એટીશ-નડાક વીમરનેસ” સોધી કહે છે. પોતાની સાથે એ જાણુ બોમ્બાઓ, બાંકો, માહલી પકડવાની જાલી વગેરે વ છે અને બોટમાં બેસી આ વેસન જગાની નદીઓ અને સરોવરો પસાર કરી, કાંઈ ખર્ચ આપજ જઈ ઉતરે છે. અહીંનાં તેઓ પોતાનાં તંજુઓ ઉઠા કરી જમીન ઉપર પોતાનાં ખીલાઓ પાંદરી દે છે. છોકરાઓ દીવસના બાહર લટકવા અને હરણોના રોકાર કરવા જાય છે, જ્યારે છોકરીઓ વાંચે છે, બરે છે, ચુકે છે, યાત્રી ચોખ્ખાં કેક બનાવે છે, રાતે તેઓ બધા સાથે એકઠાં મંચી ટેંગ ધવરા કરે છે. અથવા તો ચંદ્રણીમાં દરીઆની સેહન કરે છે. આવી ઉઠાંથીઓમાં લાઘવો પોતાની બેઠેનોને લઈ જાય છે, જેઓ પોતાની સાથે પોતાનાં પીળાં દોરતોને લઈ આવે છે, લાઇઓનાં દોરતો પણ સાથે આવે છે અને તેઓ સઘમાં અઠવાડમાં અને મહીનાંઓ વેર સાથે રહે છે, તો જે કે આવી પારટીઓમાં મોટી ઉમરની અથવા તો પરણેલી સ્ત્રીઓ જપ્તેજ બેવામાં આવે છે.

આવી ભૂતનાં છુટાંપણીમાં, છંદગીની મઝાઓમાં વધારા થાય છે તેમાં કાંઈપણ શક નથી, અમેરીકનો કહે છે અને ખાસીકી કહે છે કે, આવી ભૂતનાં છુટાંપણીની હજી સુધી કાંઈ પણ માફાં પરીણામ આપાં નથી, અમેરીકનો છોકરીઓને બેવા પછી. કાંઈપણ પડેશી તેઓને “દાસ્ત” અથવા તો છઠી મજેલી છોકરીઓ હરકિ ધારતા નથી, અમેરીકનો છુટા-પણા અને નકકપણુને ધણીજ નજીક નજરથી બેજે છે.

એક જરમન લેડી, જે થોડા વખત અમેરીકાનાં પશ્ચીમ ભાગમાં રહી આવી હતી તે કહે છે, કે અમેરીકન સ્ત્રીઓ બધે બેરીથી છુટ ધરાવનારી અને લાય બેરીથી ધર્મી છે; ને જે જવાન સ્ત્રી પુરપને અફકની દોસ્તીથી મજા મહે છે, તે તેઓ ગમે સારે અને ગમે તેટલી વખત અફકને ગલી શકે છે, ગમે સારે સાથે ફરવા નય છે, નહોરમાં દેખાડે છે, કે જેઠ જાણ એક બીજાનાં લમાં માટે ધણી ખંતી છે અને તે છતાં તેઓ પોતે તેમજ તેઓની આસપાસનાં બીજાં લોકો તેઓની વચ્ચેનાં આ સંબંધમાં એક ખરી દોસ્તી સીવાય બીજી કંઈ પણ નોંધ શકતાં નથી. આ બનતી રીતબાનને તેઓ ફક્ત પોતાનાં દેશની રસમ તરીકે ધારે છે. અમેરીકના કતો કહે છે, કે તેઓનાં પૈસાદાર અને વચ્ચે વાંધેનાં લોકોમાં પરજીમાં સુખી ભેડાંઓ મુશરખાં તે વર્તીનાં લોકો કરતાં ધણું વધારે છે અને તેનાં કારણમાં તેઓ જાણે છે, કે જવાન સ્ત્રી પુરપને અદરાયા આગમય એક બીજાની ચાલ અને રવભાવ તપાસવાની પુરતી તક મહે છે. ઇંગલંડની છેકરીઓ કરતાં અમેરીકાની છેકરીઓ દોસ્તીનાં મંડળ વધારે મોટું છે. તેઓ વચ્ચેની યાતનીત વધારે ખુશમાં દીલની હોય છે અને તેઓ જેવી ધરમાં ચાલ ચલાવે છે, તેવીજ બહાર અને બાહરનાં લોક આગળ પણ ચલાવે છે. પરદેશીઓનાં આ બાબત વીચેનાં મત કાંઈ ધણા વળનદાર ગણાય નહી, પણ પ્રોટેસ્ટન્ટ ધર્મસ કહે છે, કે તેને કાંઈથી સ્ત્રી અમેરીકન બાનુ નોઈ નથી કે, ને એમ નહીં ધારતી હોય, કે તેઓનાં દેશની ઉપર જાણેલી રીતમાતોની પરણુયા આગમય લેઈગીમાં વધારે મજા મહે છે. બ્યારે પરણુયા પછી ધણી ધણીજાણીને સમજાં તથા એક બીજા તરફ વધારે વફાદાર બનાવે છે.

કાંઈથી દેશમાં સ્ત્રીઓ અને મુખ્ય કરી કુમારી સ્ત્રીઓને એટલું બધું માન મલકું નથી. અમેરીકન સ્ત્રીનાં પત્ર આગળ તેા ગણ્યા આખી દુન્યાન આવી પરેલી હોય છે, મંડળના કાયદાઓથી જાણે તેઓનાંજ સુખ માટે પડી કાઢવા હોય છે. માથ બાપ, કાકા, મામા, મામી, માતી, માટી જામરનાં દોસ્તો અને ભાઈઓ વતીજ જુવાન છેકરીઓની ઇચ્છા પુરી પાડવા પોતાનાં ગમે એવાં સુખનો ભોગ આપે છે. મોજ મજાની અને દુન્યામાં રાજ કરવાની પરજીતી સ્ત્રીને થોડીજ ટક મહે છે, કારણ કે ધણજ પૈસાદાર લોક સીવાય ઇંગલંડ કરતાં તેણીને ધરસંસારને વળતું નહું કામ દરજું પડે છે, પણ પોતાનાં ધરમાં ઇંગલંડની અને ફ્રાન્સની સ્ત્રીઓ કરતાં તેણી વધારે રાજ ચલાવે છે. અમેરીકન ધણીજાણીઓ ધારે છે, કે ઇંગ્લેન્ડ ધણીજાણીની હાલત ગોલામગીરી કરતાં સેહજ ચઢતી છે અને કહે છે, કે બ્યારે તેઓ પોતાનાં ઇંગ્લેન્ડ શેસ્તોને લાં રહેવા નય છે અથવા તેા કાંઈ ઇંગ્લેન્ડ નેહ તેઓને લાં રહેવા આપે છે સારે તેઓ નેય છે, કે ઇંગ્લેન્ડ ધણીજાણી હમેશ પોતાનાં ધણીની ઇચ્છાઓને માન આપે છે. બ્યારે ધણી પોતાના સુખ. અને મજા ખાતર તેણીને ગમે

એવી અગવડ ખમવા દે છે. તેઓ કણુલ કરે છે, કે ધણી વખત મુશરખન બાપડી પોતાની ઇચ્છાઓ પુરી પાડી શકે છે, પણ તે કામમાં દોભાર કરી યા તેા પતામણી દુસલવ-લુધી કરી શકે છે. અમેરીકામાં પોતાની બાપડીની ઇચ્છા પુરી પાડવાને ધણી પોતાની ફરજ ધારે છે અને એક ઇંગ્લેન્ડ વર, જે કામ પોતાની બાપડી પાસે કરાવે છે, તે કામ એક અમેરીકન પોતાની બાપડી માટે કરવાને મજા લે છે. દાખલા તરીકે તેઓ જાણે છે, કે એક ઇંગ્લેન્ડ વર જે પોતાની કુચી જુલી ગયો હોય, તેા તેને માટે તે પોતાની બાપડીને. છેક ધરનાં ઉપલા માલ વેર ફેરા ખવડાવે છે, બ્યારે એક અમેરીકન પોતેજ જાણે લાવે છે, યા તેા તેણી જુલી ગઇ હોય, તેાપણ તે કામ પોતેજ કરે છે. ધણી વખત અમેરીકન માતાઓ, જે અમેરીકન બાનુઓ ફરિયા પરજી ગઇ હોય છે, તેની દયા ખાય છે, બ્યારે દીકરીઓ એક અવાજે જાણે છે, કે તેઓ કદી પણ તે બાનુઓને પગલે ચાલશે નહી. આ સમજું એક ઇંગ્લેન્ડ સ્ત્રીને હસવા જેવું લાગે, તેા પણ એટલું તેા બેરું છે, કે ઇંગ્લેન્ડ પરજીતો સંસાર અમેરીકા કરતાં ધણી ખાખમાં જુદો છે. એમ તેા અમેરીકામાંની અધા વર હોય છે, પણ તેઓને પાર પરોસી-ઓનાં મનથી ધણું બીહને ચાલતું પડે છે. ઇંગલંડમાં ફેકત સ્ત્રીનાં વરની અમેરીકાનાં કરતાં વધારે દયા ખાવામાં આવે છે. બેજે દેશમાં વર બાપડીને લોકો તરફથી સરખો ઈનસાફ મહે છે, એમ તેા કહેવાઈ શકાયજ નહી, કારણ કે જેમ ઇંગલંડમાં ધણી ખરી લોક દીવસોજ વર બાજુ હોય છે, તેમ અમેરીકામાં સમજાણી તેા ધણી ખરી બાપડી બાજુ હોય છે. જેઓ અમેરીકનોની મેરોઓને સરખા હક આપવાની રીતોને વખાણે છે, તેઓ એમ નથી કહેવા માંગતા, કે અમેરીકાની સ્ત્રીઓ ઇંગ્લેન્ડ સ્ત્રી કરતાં વધારે લાડી, સારી અથવા તે રવભાવે મીડી હોય છે, પણ જાણે છે, કે તેથી કરીને કેટલીક મુશરખી ખાંમીઓ અને જુલો-જેવી કે એકલપેટાઈ અને મરડી-સુધરી શકે છે અને ધર સંસારમાં વધારે સંપ અને સુખ આમેજ યાય છે. તેઓ ધારે છે, કે સ્ત્રીને પોતાની જવાબદારી અને રવતંત્રપણુનો જોગ ખ્યાલ આપવાથી તેણીને અવાસ ઉમશ ધાય છે, બ્યારે ખ્યાર, જે તેણીને આપેલી છુટનો ગેરઉપયોગ કરતાં અટકાવે છે. આ ને કે ધણી રીતે ખરું લાગે છે, તે છતાં કેટલાકો એમ કહે છે, કે આવી છુટથી કદાચ તેણી તદન છગી જતી અથવા તેા મગેર જતી જતી નહી હોય, તેાપણ તેણીની થોડી ધણી નાજુકાઇને થોડા લાગે છે.

એક મુશરખન જે અમેરીકન ધરમાં પોતાની સાંહજ પસાર કરવા ગયો હોય, તેા તે તરત જોઈ શકે, કે ને રીતે બેરાં માટીજ અફક તરફ વળે છે, તે રીત તેના પોતાનાં દેશ કરતાં ધણી જુદી છે; ધણા ખરા મુશરખનો બ્યારે બેરાં-ઓ સાથ કાંઈ મંજોર બાખદખ વાત કરે છે, સારે નાજુ તેણીઓ ઉપર જુ એક ઉપકાર કરતાં હોય, તેવા સેહજબી

દેખાવ કર્યા વગર રહેતા નથી. ગમે તેવી તેણી તેનાં કરતાં મગજ શક્તિમાં, આલસકણમાં અને દરજ્જામાં ચઢતી હોય તોપણ તે પોતાને મરદ દાખલ તેણી કરતાં વધારે ચઢેલાં ધારે છે. તેણીને પણ ટેવ પડી ગયેલી હોવાથી આવી ભતની વેતલુક ને વધારે હદ બાહેર નદી ગઈ હોય તો કંઈગી લાગતી નથી; પણ એક અમેરીકનનાં મનમાં ઉપલી ભતનાં ફાંટાઓ આવતા નથી; તે સ્ત્રીની સાથળી પુરુષની સાથે કરે તેવીજ રીતે વાત કરે છે, પણ અન્યત્ર વધારે મથાલ સાથ અને કદી બાળદમાં તેણી વધારે મજા મેલવી શકે છે, તે ઉપર પુરતું જ્યાન આપ્યા પછી કરે છે. તેજ પ્રમાણે એક અમેરીકન બાનુ એમ નથી ધારતી, કે તેણી પાસે બેઠલાં ગ્રંથરે તેણીની સાથ વાત કરવીજ નોંધે. જેટલી ફરજ એક પુરુષની પેઢેલાં વાત શરૂ કરવાની છે, તેટલીજ તેણીની પચ છે અને ઘણી વખત તેણી પોતેજ પેઢેલાં વાત શરૂ કરી પેલાને માથેનો મોઢો કાઢી નાખે છે તથા તરેહવાર અણુકા તણુકાએ કરી તેની પીમી મગજ શક્તિને શરમમાં નાંખે છે.

જ્યારેખી બેરો માટીકા બનેનાં શખને સાથે સવાલ આવે છે, સારે અન્યત્ર બેરોનાં મુખ માટે પેઢલી ગ્રેડવણુ થાય છે; આગમકીમાં સૌથી છેડી માટી, ને ઇનજનનાં પુગાડાથી સૌથી દુર હોવાને લીધે બેરોઓ માટે ખસા રાખવામાં આવે છે, તો ને કે સ્ત્રીની સાથે આવેલાં પુરુષ તેમાં દાખલ થઈ શકે છે, હોટલમાં જણ બાનુઓ માટે સૌથી સરસ બેસવાનાં ઝોરડાઓ રાખવામાં આવે છે અને બાનુ વગર આવેલાં પરાણીને તો સૌથી થીંકે કસાસ ઝોરડામાં મોકલવામાં આવે છે; અગાઉ તો એક બાનુ ને ત્રણયે અથવા તો ચોમની-બસમાં દાખલ થાય અને તેમાં તેણીને માટે જગા નથી હોય તો બેઠાઓમાંની એક ઉડી તેણીને જગા આપતો હતો, પણ હાલ ઝાઝા ખરા દાખલાઓમાં તેમ બનતું નથી; જુ ચોરક ગોરતન અને સેન્ટ્રિનસીસકામાં તો ધણું ખરું પુરેા બાનુઓનાં દાખલ થવા પછી ઉઠીને તેણીને જગા આપતા નથી, કોઈ વખત તો બાનુઓ પોતેજ કોઠની જગા લેવાને ના પાડે છે, એવું જણવીને કે જાણી નોંધે તેઓ ભરેલી માટીમાં મેકાં હતાં અને તેનાં પરીણામ તેઓએ ખમવાંજ નોંધે. કહે છે, કે આવી ભતની લાગણીથીજ ગોરતનમાં ઉપસો ધારો ખંધ પડેા હતો. કોઈ વખત કેદવામાં આવે છે, કે જે સ્ત્રી અમેરીકન બાનુઓને સમજતાને ખાતર અપાતી હતી, તે સ્ત્રીને તેઓ હક તરીકે મારવા લાગ્યાં અને તેઓની તે વલાણુ તેણીઓની સાંને ગઈ; એવા ધણા દાખલાઓ આપી શકાય, કે જે ઉપલી ખીનીને પુરવાર કરી આવે છે; સારી કેસવાળી સ્ત્રીઓ આવી સમજતાને ચેરલામ લેતી નથી અને સી કેમવણીને અમેરીકામાં દહાડે દહાડે બોલેલાં દેલોલા થાય છે; કેદવાને કોઈ પણ જરૂર નથી કે બેરોઓને આવી ભતનું માન આપવાથી આખી કેમને કાપેલાં થાય છે. અમેરીકામાં બેરીઓને મારવાનું હલકામાં હલકા લોકમાં પણ ઈચ્છા કરતાં પણ જોઈ છે; ખેતી બને ખાણુ બોલવાનું કામ અમેરીકામાં

બેરોઓ કદી કરતાં નથી અને ને કરતાં હોય તો ધણા કવચીતજ. અમેરીકન મુસાફર મુસાપનાં ખીન દેશમાં સ્ત્રીઓને સખત કામ કરતી નોંધ જોઈએ; કમગ્રે છે કે તે મુસાપોને ખમજ્ય જેવું લાગે છે.

છેક પશ્ચીમ તરફ જોઈએ કે મીસીસીપી નદીને બીજાપાર આવેલાં પેશીશીક સરંથાનોમાં હલકા વર્ગની કોઈ પણ સ્ત્રીને નદી નેવાથી લોકો ધણા અન્ય થાય છે. સ્ત્રી આગ માટીઓ ચીકરે હાલ પેશાકવાલા અને કોઈ કોઈ વખત હલકી રીત-ભાવવાલા પુરોપેથી ભરાઈ જાય છે. પણ તેઓની સાથે કોઈ એવી સ્ત્રીને નથી નોંધ શકતું, કે જે તેઓની બાપડી બેઠન અથવા તો દીકરી જેવી લાગે; કોઈ પારેશી મનમાં અન્ય થાય છે કે થું આ બમાં સ્ત્રી રહેલાં શખસો કુચરાજ દરો અને ને તેમજ હોય તો આટલી બધી સ્ત્રીઓ કાંથી આવી? વધારે બારીકોથી ધ્યાન પુગાડવા પછી લાગે છે, કે તેઓની સાથે બેઠેલી સ્ત્રીઓ તેઓની બેઠન બાપડીઓ અથવા તો દીકરીઓ હોય છે. ક્રૂત તેણીઓને પેદરવાસ અને રીત-ભાત, મજુર વર્ગ કરતાં વચસે વધિના લોક જેવા વધારે હોય છે. કલામ આટલા બધા તકાવતનું કારણ એમખી હોય, કે પશ્ચીમ તરફનાં પુરોષી બીકેરા પીકેરા પેશાક પેદરવામાં મરેલી છે, તેપણુ ને એમ કહેવામાં આવે છે, કે અમેરીકાનાં ઉતરતે વધિના લોકોને મોટા ભાગ મુસાપનાં વચસે વધિના લોકને મલતો આવે છે, તે બેરોઓની બાળદમાં તો ધણું ખરું ખરજ છે. પ્રેરિસર આપક કહે છે, કે “એક વખત હું એરીગોન નામના ન્હાના શેઠરમાં એક ચોપડીવાલાની દુકાને ઉભો હતો, તેહમાં એક બાનુ મારી કાંઈ મારીક ચોપડામાં ગમે પુછવા લાગી. તેણીનાં મગા પછી ને ચોપડી વાચાને તેણીનું નામ અને તેણી ને ચોપડામાં માટે પુછવા આવી હતી તેનું નામ પુછું અને તેને મને જગમ આપ્યો કે, તેણી રલેવનાં એક કામદારની બાપડી થતી હતી અને તેણી કાંઈ “દિશન” ની બાબતપર લખાવું મારીક માંગવા આવી હતી તથા મજુર વર્ગમાંની સ્ત્રીઓમાં તેવાં ચોપડાવાને બોલેલાં ખપ હતા. સ્વાર પછી જ બેરોઓનાં પેશાક વધારે બારીકોથી તપાસનાં માંડ્યા અને સાર પછી મને ખરેખર માલમ પડ્યું, કે આ નંદાના શેઠરની સ્ત્રીઓ પેરીસની ફાન પ્રમાણે માલતી હતી અને વેપારી અને પેંધાદાર વર્ગની ઉચ્ચ સ્ત્રીઓ કરતાં ખરેખર તેઓએ બાળદમાં ચઢતી હતી. અન્યત્ર આવા નાદનાં શેઠરોમાં તેકરેા ધણાંજ જુજ હોય છે, જેથી ફેશનની દેશીને માન આપનારી સ્ત્રીઓને પોતાનાં ધરતું કામ પોતાને હાવેજ કરતું પડે છે.

મુસાપની સ્ત્રીઓ કરતાં અમેરીકાની સ્ત્રીઓમાં સાદીલતો વધારે જાણ હોવાનાં તણુ કારણ છે. પેહેલું તો કેમવણીની ધણી સગવડ હોય છે; બીજું બેરો માટીકા વચ્ચે નંજીક કાંઈ પણ ફરક રાખવામાં આવેતો નથી અને ત્રીજું એ કે માટીકાઓ કરતાં તેઓને, વધારે દુરસદ મહે છે; જે દેશમાં પુરેા ઝાઝા ખરા પોતાનાં ધધા રાજચારમાં ચતાયલા રહે

એક જરમન લડી, જે થોડો વખત અમેરીકાનાં પશ્ચિમ ભાગમાં રહી આવી હતી તે કહે છે, કે અમેરીકન સ્ત્રીઓ ભય બરેલી છુટ ધરાવનારી અને ભય બરેલી ધર્મી છે; જે બે જવાન સ્ત્રી સુરપને અંકેશની દોસ્તીથી મજા મહે છે, તે તેઓ મને સારે અને મને તેણી વખત અંકેકને મળી શકે છે, મને સારે સાથે ફરવા ભય છે, બહેરમાં દેખાડે છે, કે બેઠે જાય એક બીજાનાં હાથમાં મારે ધણી ખંતી છે અને તે છતાં તેઓ પોતે તેમજ તેઓની આસપાસનાં બીજાં લોકો તેઓની વચ્ચેનાં આ સંબંધમાં એક ખરી દોસ્તી સીવાય બીજી કંઈ પણ જોઈ શકતાં નથી. આ જાતની રીતભાતને તેઓ ફક્ત પોતાનાં દેશની રસમ તરીકે ધારે છે. અમેરીકનો કનો કહે છે, કે તેઓનાં પૈસાદાર અને વ્યયે વાંધેનાં લોકોમાં પરજીવનાં સુખી જોડાંઓ સુરોપનાં તે વર્ગનાં લોકો કરતાં ધણી વધારે છે અને તેનાં કારણમાં તેઓ જીવે છે, કે જવાન સુરપને અપરાધ આગમય એક બીજાની સાથે અને સ્વભાવ તપાસવાની પુરતી તક મહે છે. ઉગલ-ડીની છોકરીઓ કરતાં અમેરીકની છોકરીઓને દોસ્તીનું મંડળ વધારે મોટું છે. તેઓ વચ્ચેની વાતચીત વધારે ચુસ્તકાં દીક્ષી હોય છે અને તેઓ જેથી ધરમાં ગાલ ચલાવે છે, તેથી બહાર અને બહારનાં લોકો આગળ પણ ચલાવે છે. પરદેશીઓનાં આ બાળક વીશેનાં મત કાંઈ ધણી વળવદાર ગણાય નહીં, પણ પ્રેક્ષક ધાર્મિક કહે છે, કે તેને કોઈબી યોગી અમેરીકન બાલુ જેઈ નથી કે, જે એમ નહીં ધારવી હોય, કે તેણીનાં દેશની ઉપર જીવેલી રીતભાતોથી પરજીવા આગમય છંદગીમાં વધારે મજા મને છે. બ્યારે પરજીવા પછી ધણી ધણીઓની સમજાં તથા એક બીજા તરફ વધારે વફાદાર બનાવે છે.

કોઈબી દેશમાં સ્ત્રીઓ અને સુખ્ય કરી કુમારી સ્ત્રીઓને એટલું બહુ માન મલતું નથી. અમેરીકન સ્ત્રીનાં પગ આગળ તો ગોપા આપી કુપાંજ આવી પડેલી હોય. મંડળીના કાયદાઓથી જીવે તેઓનાંજ સુખ માટે થકી કાંદલા હોય છે. માથ બાપ, કાકા, મામા, મામી, માશી, માદી ઉમરનાં દોસ્તો અને ભાઈઓ વતીક જીવાંન છોકરીઓની ધુજા પુરી પાડવા પોતાનાં મને જીવાં સુખને જોગ આપે છે. જોજ મજાની અને કુપાંજનાં રાજ કરવાની પરજીવી સ્ત્રીને યોડીજ ટક મહે છે. કારણ કે ધણીજ પૈસાદાર લોક સીવાય ઈંગલડ કરતાં તેણીને ધરસંસારને વળતું હોય છે. કામ કરતું પડે છે, પણ પોતાનાં ઘરમાં ઈંગલડની અને ક્રાન્સની સ્ત્રીઓ કરતાં તેણી વધારે રાજ ચલાવે છે. અમેરીકન ધણીઓમાં ધારે છે, કે ઈંગ્લિય ધણીઓની હાલત ગોલામગીરી કરતાં સેહજ ચઢતી છે અને કહે છે, કે બ્યારે તેઓ પોતાનાં ઈંગ્લિય દોસ્તોને હાં રહેવા ભય છે અથવા તો કાંઈ ઈંગ્લિય જોડું તેઓને હાં રહેવા આપે છે સારે તેઓ જોય છે, કે ઈંગ્લિય ધણીઓની હમેશ પોતાનાં ધણીની ધરજાઓને માન આપે છે, બ્યારે ધણી પોતાના સુખ અને મજા ખાતર તેણીને મને

એવી અગમ્ય ખમવા દે છે. તેઓ કણુક કરે છે, કે ધણી વખત સુરોપન બાપડી પોતાની ધુજાઓ પુરી પાડી શકે છે, પણ તે કામનાં દોખરાં કરી યા તો પતામણી કુસલવણી કરી શકે છે. અમેરીકામાં પોતાની બાપડીની ધુજા પુરી પાડવાને ધણી પોતાની ફરજ ધારે છે અને એક ઈંગ્લિય વર, જે કામ પોતાની બાપડી પાસે કરાવે છે, તે કામ એક અમેરીકન પોતાની બાપડી માટે કરવાને મજા લે છે. હાખ્યા તરીકે તેઓ જીવે છે, કે એક ઈંગ્લિય વર જે પોતાની કુંબી જીવી ગયો હોય, તો તેને માટે તે પોતાની બાપડીને છે. ઘરનાં ઉપવા માલ વેર ફેરો ખવડાવે છે, બ્યારે એક અમેરીકન પોતેજ જીવે લાવે છે, યા તો તેણી જીવી ગઈ હોય, તોપણ તે કામ પોતેજ કરે છે. ધણી વખત અમેરીકન માગાઓ, જે અમેરીકન બાનુઓ સુરોપ પરજીવી ગઈ હોય છે, તેની દયા ખાય છે, બ્યારે ટીકરીઓ એક અપાને જીવે છે, કે તેઓ કદી પણ તે બાનુઓને પગલ ચાલશે નહીં. આ સવળું એક ઈંગ્લિય સ્ત્રીને હસવા જેવું લાગે, તો પણ એટલું તો ખરું છે, કે ઈંગ્લિય પરજીવો સંસાર અમેરીક કરતાં ધણી બાપદમાં જીવે છે. એમ તો અમેરીકનાં માંખી ખંધા વર હોય છે, પણ તેઓને પાર પડોસીઓનાં મતથી ધણી બીજાને ચાલતું પડે છે. ઈંગલડમાં કોઈક સ્ત્રીનાં વરની અમેરીકનાં કરતાં વધારે દયા ખાવામાં આવે છે. બેઠે દેશમાં વર બાપડીને લોકો તરફથી સરખો ઈન-સાક મહે છે, એમ તો કહેવાઈ શકાય નહીં, કારણ કે જેમ ઈંગલડમાં ધણી ખરી લોક દીસેલોજ વર બાપડ હોય છે, તેમ અમેરીકમાં સધળી તો ધણી ખરી બાપડી બાજી હોય છે. જેઓ અમેરીકનોની બેરોઓને સરખા હક આપવાની રીતોને વખાણે છે, તેઓ એમ નથી કહેવા મોંગતા, કે અમેરીકની સ્ત્રીઓ ઈંગ્લિય સ્ત્રી કરતાં વધારે દાદી, સારી અથવા તો રમણાવે મીડી હોય છે, પણ જીવે છે, કે તેણી કરીને કેટલીક સુરોપની ખાંખીઓ અને જીવો-જેવી કે એકલવેટાઇ અને મરી-સુધરી શકે છે અને ઘર સંસારમાં વધાર સંપ અને સુખ આનંદ ધાય છે. તેઓ ધારે છે, કે સ્ત્રીને પોતાની જવાબદારી અને સ્વતંત્રતાઓને જોયા ખ્યાલ આપવાથી તેણીને ખવાસ ઉમદા યાય છે, બ્યારે પ્યાર, જે તેણીને આપેલી છુટના ગેરકુલોગ કરતાં આટલો છે. આ ને કે ધણી રીતે ખરું લાગે છે, તે છતાં કંટલાકા એમ કહે છે, કે આવી છુટથી કદાચ તેણી તદન છગી જતી અથવા તો ચગેર જતી જતી નહીં હોય, તોપણ તેણીની થોડી ધણી નાજીકાને ધોડા લાગે છે.

એક સુરોપન જે અમેરીકન ઘરમાં પોતાની સાંઠળ પસાર કરવા ગયો હોય, તો તે તરખ જોઈ શકે, કે ને રીતે બેરો માડીક અંકેક તરફ વર્તે છે, તે રીત તેના પોતાનાં દેશ કરતાં ધણી જીવે છે; ધણી ખરા સુરોપને બ્યારે બેરો-ઓ સાથ કાંઈ મંજીર બાપદપર વાત કરે છે, સારે જીવે તેણીઓ ઉપર યુ એક ઉપકાર કરતાં હોય, તેવો સેહજબી

દેખાવ કર્યાં વગર રહેતા નથી. ગમે તેવી તેણી તેનાં કરતાં મગજ શક્તિમાં, આલસચક્ષુઓમાં અને દરબનમાં ચઢતી હોય તેાપણુ તે પોતાને મરદ દાખત તેણી કરતાં વધારે ચઢતો વાર છે. તેણીને પણુ ટેવ પડી મગજી હોવાથી આવી જાતની વર્તણુક ને વધારે દૃઢ બાહેર નહીં ગઈ હોય તેાં કટંગી લાગતી નથી; પણ એક અમેરીકનનાં મનમાં ઉપલી જાતનાં કાંડાઓ આવતા નથી; તે સ્ત્રીની સામર્થ્યી પુરવણી સાથે કરે તેવીજ રીતે વાત કરે છે, પણ અવગત વધારે મહત્તા સાથે અને કહી બાળકમાં તેણી વધારે મજા મેલવી શકે છે, તે ઉપર પુરતું આન આપ્યા પછી કરે છે. તેજ પ્રમાણે એક અમેરીકન બાનુ એમ નથી ધારતી, કે તેણી પાસે બેઠેલા અદર્યે તેણીની સાથ વાત કરવીજ નોંધાયે. નેટલી ફરજ એક પુરવણી પેઠેલે વાત શરૂ કરવાની છે, તે દીક્ષીત તેણીની પણુ છે અને ઘણી વખત તેણી પોતેજ પેઠેલે વાત શરૂ કરી પેલને મારેલા બેઠેલા કાઠડી નાખે છે તથા તરેહવાર અણુકા તણુકાઓ કરી તેની પીમી મગજ શક્તિને શરમમાં નાંખે છે.

આરબી બૈરાં માટીયા બનેનાં સુખને સાથે સખાય આવે છે, સારે અવગત બૈરાંનાં સુખ માટે પેઠેલી ગાંઠવણુ થાય છે; આગાડીમાં સીધી છેલી ગાડી, ને ધનજનનાં ધુમધાણી હોયી દુર હોવાને લીધે બૈરાંઓ મરે ખાસ રાખવામાં આવે છે, તો ને કે સ્ત્રીની સાથે આરબા પુરૂષ તેનાં દાખલ ઘડ શકે છે, હોટલમાં પણુ બાનુઓ માટે સીધી સરસ બેસવાનાં ચોરડાઓ રાખવામાં આવે છે અને બાનુ વગર આવેલા પ્રજાણને તે કોઈપણ કંઈક કલાસ ચોરડામાં ગાંઠવામાં આવે છે; આગાહ તે એક માનુ ને નાખવે અથવા તે સ્ત્રીની બચમાં દાખલ થાય અને તેમાં તેણીને માટે જગા નહીં હોય તેા બેઠેલાઓમાંથી એક હડી તેણીને જગા આપતો હતો, પણ હામ ઝાઝા ખરા દાખલાઓમાં તેમ જાનતું નથી; નુ ચોરડા ચોરડા અને સેન્ટ્રલસીસકોમાં તેા ધણું ખરું પુરૂષો બાનુઓનાં દાખલ થવા પછી હડીને તેણીને જગા આપતા નથી. કાંઈ વખત તેા બાનુઓ પોતેજ કોઇની જગા લેવાને ના પારે છે, એવું જણાવેને કે જાણી નોંધને તેઓ બરેલી ગાડીમાં બેઠાં હતાં અને તેનાં પરીજામ તેઓએ ખમરાંજ નોંધ્યો કહે છે, કે આવી જાતની સામર્થ્યીય જાતનાં ઉપજો ધારો બંધ પડ્યો હતો. કોઇ વખત કેલવામાં આવે છે, કે ને સ્ત્રી અમેરીકન બાનુઓને સંબધને ખાતર અપાતી હતી, તે સ્ત્રી તેઓ હક તરીકે માગવા લાગ્યાં અને તેઓની તે વણુ તેણીઓની સાથે ગઈ; એવા ઘણા દાખલાઓ આપી શકાય, કે ને ઉપલી બીનાંને પુરવાર કરી આવે છે; સ્ત્રી કેલવાયલી સ્ત્રીઓ આપી સંબધતાને ગેરલાભ લેતી નથી અને સ્ત્રી કેલવાયલી અમેરીકામાં દહારે દહારે બેઠેલા કેલવાય થાય છે; કેલવાને કાંઈ પણુ જરૂર નથી કે બૈરાંઓને આપી જાતનું માન આપવાથી આપી કોખને શયેલા થાય છે. અમેરીકામાં બૈરાંઓને મારવાનું હલકામાં હલકા લોકમાં પણુ ઈજા કરતાં ધણું ઓછું છે; ખેતી અને ખાણ બાલનું કામ અમેરીકામાં

બૈરાંઓ કદી કરતાં નથી અને ને કરતાં હોય તેા ધણા કવગીતજ. અમેરીકન યુવાકર યુવાપનાં બીજા દેશમાં સ્ત્રીઓને સખત કામ કરતી નોંધ બેઠેલા કમરને છે કે તે યુવાઓનેને અજાણ એવું લાગે છે.

એક વચ્ચે તરફ બેઠેલે કે માસીકોપી નહીને બાજેપાર આવેલાં મેથીડીક સંસ્થાઓમાં હલકા વર્ગની કાંઈ પણુ સ્ત્રીને નહીં બેવાથી લોકો ધણા અજાણ થાય છે. સ્ત્રી આગ ગાડીઓ સ્ત્રીકે હામ ચોરાકવાસા અને કોઇ કોઇ વખત હલકી રીત-ભાતવાસા પુરેપેથી બરાંજ જાય છે. પણ તેઓની સાથે કોઇ સ્ત્રી સ્ત્રીને નથી નોંધ શકતું, કે ને તેઓની બામડી બેઠન અથવા તેા ઇકીરી નેવી લાગે; કોઇ પરદેશી મનમાં અજાણ થાય છે કે સુ આ બધાં સ્ત્રી રહેલા રાખસો કુચારજ દશે અને ને તેમજ હોય તેા આટલી બધી સ્ત્રીઓ કપાસી માટી? વધારે બારીકોપી ધ્યાન પુગાડવા પછી લાગે છે, કે તેઓની સાથે બેઠેલી સ્ત્રીઓ તેઓની બેઠન બામડીઓ અથવા તેા ઇકીરીઓ હોય છે. ફક્ત તેણીઓને ચેલવાસા અને રીત-ભાત, મચ્છર વગેરે કરતાં વચ્ચે વાંધેલા લોક નેવે વધારે હોય છે. કલમ આટલા બધા તફાવતનું કારણ એમણી હોય કે પશ્ચીમ તરફનાં પુરૂષો ઝીઝા પીકીરો ચોરાક ચેલવામાં ગરેલી લે છે, તેપણુ ને એમ કહેવામાં આવે છે, કે અમેરીકાનાં ઉદરને વાંધેલા શિકોને મોટે ભાગે યુવાપનાં વચ્ચે વાંધેલા લોકને મલતો આવે છે, તે બૈરાંઓની બાળકમાં તેા ધણું ખરું ખરું છે. પ્રેક્ષિસર બાલક કહે છે, કે “એક વખત હું સ્ત્રીઓને નાખના ન્દાના શેદરમાં એક ચોપડીવાસાની દુકાને ઉભો હતો, તેઠલાં એક બાનુ આવી કાંઈ માસીક ચોખાનમાં માટે પુછજ લાગી. તેણીનાં મથા પછી મેં ચોપડી નાખાને તેણીનું નામ અને તેણી ને ચોખાનમાં માટે પુછવા આવી હતી તેનું નામ પુછ્યું અને તેને મને જણાય આવ્યો કે, તેણી રલયેનાં એક કામદારની બામડી થતી હતી અને તેણી કાંઈ “ફેશન” ની બામરપર લાખતું માસીક માંગવા આવી હતી તથા મચ્છર વર્ગમાંની સ્ત્રીઓમાં તેવાં ચોખાનમાં નોહલો ખપ હતો. સાર પછી મેં બૈરાંઓનાં ચોરાક વધારે બારીકોપી તપાસવા માંગ્યા અને સાર પછી અને ખરેખર માલમ થયું. કે આ નહાના શેદરની સ્ત્રીઓની રીસીની ફેશન

જે વખતે વધારા કરવાનું સ્ત્રીઓને ખરે પડે છે તેમ તેઓ ધણી સંભાળથી પાર ઉતારે છે; તેઓ સાલક અને તીક્ષ્ણ ગગન શક્તી ધરાવે છે; બહારની તરીકે હવામાં ફરવા અને કસરત કરવાને ઈંગ્લેન્ડ સ્ત્રી કરતાં ઓછાં સોખીન હોય છે અને સાંજ તેવી રીતે લીધે તેઓને પોતાને ધણી ખરો વખત ધરમાં, પસાર કરવો પડે છે. જેટલો તેઓને સાંકળીને સોખ છે તેટલોજ સોખ તેઓને ગાયન વીધા યાતો. મીચકલા માટે નથી, કદાચ તેનું કારણ એમની હાથ, કે અમેરીકામાં સાધારણ ઔપરચીક રીવાજ કાંઈ મેઝાં અને ઉચી શક્તીનાં આખતો સાંભળવાની અથવા તો મીત્રો ભેવાની તક મળતી નથી; ફટલાંકા જેઓએ ચોક્કસ બાળદોનો ખાસ અભ્યાસ નહીં કર્યો હોય, તેઓ સમજ પડે તેવી ધણી ખરી બાળદો ઉપરની ચોપડીઓ વાંચે છે; યુરોપનાં કરતાં અમેરીકામાં લખાણ કરનારી સ્ત્રીઓ પણ ધણી છે; તેઓ ધણું કરી વારતાઓ રસાલાઓ અને કવીતા લખે છે; મુખ્ય કરી કવીતા લખવામાં તો ધણી બાઇઓ ભણીતી થઈ ગઈ છે.

કેદા પ્રકારે, કે કેદલે ફરજને અમેરીકન બાનુઓની હાલની હાલત પ્રભરતક રાજને આશારી છે અને જો તેને આશારી નહીં હોય તો બીજાં રાને છે ?

તે પ્રભરતક રાજને એટલે ફરજને આશારી છે, કે તે રાજ અમાં માણસ સરખા ગણી દરેકને સરખા હા આપે છે; હવે આ કાપડામાં જે માણસ બેસે છે તે ફક્ત યુરોપેયજ નથી હોય પતે, પણ આખી માણસ ભતને હાથ પડે છે અને અલગત તેથી સ્ત્રીઓને પણ તેનો લાભ મળે છે, અમેરીકન સ્ત્રીની હાલની હાલતનાં બીજાં ધણા કારણો છે, તેમાંથી બે વધારે બહુવા લોગ અહીંના ભણાવીયું; એક તો એક અમેરીકાનાં ફેનમેગમનથીસ્ટ, પ્રેસ બીતીરયન અને એપરી-સાત પંકવાલોમાં જૈરાંમીને ધર્મનાં ઉપધ્યાઓ સુઢી કાઢવા માંડીયાનાં જેટલો હક છે, બીજું કોરણ એ છે કે અમેરીકામાં પેદલા વસવા આવેલા લોકમાં સ્ત્રીઓની સંખ્યા ધણી ઓછી હતી અને તેથી તેઓ તરફ ખાસ માનની વર્તવામાં આવતું હતું. અલગત આમે રસમ હજી સુધી હોં આજુબં.

સ્ત્રીઓને બહારી ભતની છુટ આપાથી તેઓનાં સ્વભાવ અને રીતરસન ઉપર કેવી અસર થાય છે.

સાં, તેથી કરીને તેઓની જીવનની હાલતો બતાવવા માટે આ રસતા ખોલવા થયા છે. સ્ત્રી ભતની નાજુકાઈથી થયા વગર તેઓ આખી કરી વધારે રસતન બને છે તેમને પોતાને મદદ કરવાને શક્તીવાન બને છે. એક કુમારી સ્ત્રી અથવા તો વીધવા કરતાં અમેરીકન સ્ત્રી એમની જીવનની પસાર કરવાની હોય છે, તેઓને દેરે સોખાંજ નહીં પણ પોતાને વખત સારી રીતે પસાર તેઓને જીવનની સાંધણ છે. સારા રીતે જીવવાની મલાયથી ધણીમાંથી એક સ્ત્રી પોતાનાં વળી જીવનનાં રૂબરૂ અંગે આજે ધણે ધીક યતી ની.

સ્ત્રી ભતની આંખો સુધારા થયાથી આખી પ્રજા ઉપર કેવી ભતની અસર થાય છે ?

જો સ્ત્રી ભતની પોતે આવા સુધારાથી લાભ મેલશે, હાથ, તો દેખાઈ જાય છે, કે પ્રજા પણ તેઓ તરફથી લાભ મેલશે છે. માતા હાખમ તેઓ પોતાનાં છોકરાઓની સાથે અલગતે બસાગર વણાણપર મેલી રહે છે, જ્યારે મંડળીનાં કાનુઓ સુધારવાનું પણ ધણું ખરું તેઓનાજ હાથમાં હોય છે. યુરોપે જૈરાંમીને રમવાની મીગને બદલે પોતાનાં સર-ખાંજ મજાત દોલાથી તેઓને કાપદોળ થાય છે. સ્ત્રીઓને તેઓ જે માન આપે છે અથવા તો તેમ કરવાની તેઓને ફરજ પડે છે, તેથી કરી તેઓનાં ખવાસ અને સાલસણ પર પણ ધણી સારી અસર થાય છે, સધળી બાનુઓ ભેતો માગમ પડે છે, કે અમેરીકન પ્રજા પોતાના ધણાખરાં બનાં માટે સ્ત્રીને ખરેખરજ આશારી છે. યુરોપીયનો પણ આરતે અરતે હવે અમેરીકન બાનુઓને વખાણની નામરની ભેવા લાભ છે. જેઓ ભણે છે, કે તેઓએ દુન્યાનાં ધણાં ઉમદા અને લાકાં કાંચોમાં મદદ આપી છે અને આપે છે, તેઓથી તેણીઓની હીમત અને આવા ભેગને વખાણવા વગર રહેવાની નથી. કાંઈની દેશ અરીકાનાં જેટલું સ્ત્રીઓને આશારી નથી.

આલાં.

સાંધવાને લગતું.

વીનસ યુદ્ધમાં—જે ઠાં, એક પાસે કીમ, બે પાસે દુધ, આજો અહિંસા હોવાથી, એક મલાસ રોડી, હા માઉસ મેડા ખાંડ, ત્રણ માઉસ આદુનો મુખાઓ, પેદલાં મોહલે માખણ, લગાડી આસલાસ કરતાં મુખાઓનાં ઠંડા મુખા; પછી ઠાં, કીમ, ખાંડ અને એક પાસે દુધનું કસતર કાંડ, નખાંમુખી થઈ થાય લાંમુખી સુલાપર પ્રુદ્યા કરડ, પછી મુદું પાડી તેમાં પેટી નાંખેલા. ભાગીનાં દુધમાં હોદાઈન પચલાયો, કસતરમાં નાંખી બાબર મેલવડું, પછી સધલને મોહલમાં નાંખી બધાવા ઘાડું.

લેસન (હોંમુનો) આમલેદ—આ ઠાં, ત્રણ ચમચી સરી કોન કલાપર, બે મોટા ચમચા વારી મુદું, દુધ અથવા કીમ અને એક પાસે ગરમ કસડું દુધ. પેદલાં કોન કલાપરને પંડા દુધ સાથે મેલવી, ઠાંની દાલને બાબર મુદી તમાં નાંખવી, પછી આરતે આરતે અંદર દુધ નાંખતાં નહું અને ઉલ્લાં ઠાંની સ-કુરી અંદર રેડવી. આંર પાંચ પત્રાનાં જાલ કીરને માખણ લગાડી ફેરી સમજા; તેમાં ઉપર ઉપલી મેલવણી રેડી દસ મીનીટ સુધી ગુંજવા સુકડું, પછી એક ગરમ કીરમાં આમલેદને દહાડી તેપર લેખન કીમ (જે બનાવાની રીત નીચે આપી છે) પાંચવી આમ-લેદને કીમ કીરમાં મુદી દેખાવર મોકલવા.

લેસન કીમ બનાવાની રીત—આ કીમ રતલ ખાંડ, બે આ-લસ માખણ, ત્રણ ઠાં અને લીંછ. એક સોહા તપેલીમાં માખણ અને ખાંડ સુધી સુલાપર સુકડું, માખણ તપાયા પછી તેમાં હોં-મુનો રસ લગા અને તો રવાા માટે કીણી કાપેલી લીંછની ઠાલ અને ઉલ્લાંને બાબર રોડવી રેડવી. સધલને સુલાપર પ્રુદ્યા કરડું થઈ થાય પછી ઉતારી કામમાં લેવું.

જીનર લેડ કીરગ—આ રતલ ધઠેનો આટા, બે રતલ સીરપ, બે આલસ મુદેનો સુગા, બે રતલ ખાંડ અને વીસ આ-લસ માખણ, ઉપલી સધલી મીગને મેલવી નાંખી તેને પાંચ વખતી અને પછી તેમાંથી લાભા ઠંડા કાપી કાંડાવા. એક સા-ધાણ ગરમ સઢીમાં મીચી મીનીટ લુંજવાથી બીસરીટ ભેવા કસડા થશે.

શ્રીની પાંચ જાતની શક્તીઓ.

“તમે એક સારા સરાર બનજો.”

એ અસહી કેહવળ “તમે એક સારા સરાર બનજો” ને તામે થવા દરેક જાણો. તેમાં મુખ્ય કરીને પરણેલી સ્ત્રીઓએ શીખવું જોઈએ. એક લખનાર કહે છે કે “મેં એક વખતે એક સ્ત્રી કે, જેણી લંડનમાં ફરતે વેચતી હતી, તેણીને મોઢલામાં લુખ પાડતી સાંભળી કે તેણી ધારે છે, કે આખાં લંડન શહેરમાં એવાં ત્રણુખી માણસ નહીં હશે, કે

જેઓ પોતાની બેરીઓનું ચુરચાણ કરતા હોય.” અત્યંતજ પરણેલી સ્ત્રીઓ, જેઓ પોતાનાં ધણીઓની આવકમાં પોતાની કમાણી ઉમેરેા કરે છે, તેઓની સંખ્યા ઘણી મોટી છે. વધારે મોટી સંખ્યા લંડનમાં વગર પરણેલી સ્ત્રીઓની છે; મુખ્ય કરીને વચ્ચે વાંધની કે, જેઓને પૈસા કમાવાની ફરજ પડે છે. તે છતાં, હમે ધાર્યે છીએ, કે મેંહનત કરીને પૈસા કમાવાનું પુરૂષોને માટે છે. જ્યારે પૈસાનો સારી રીતે ઉપયોગ કરવાનું સ્ત્રીઓને સરજેલું છે. અને ખરેખર, પૈસા પેદા કરવા કરતાં પૈસા સારી રીતે વાપડવાનું વધારે સારી છે. ને પરણેલી સ્ત્રીઓ પૈસાનો ઉપયોગ કરવાની પોતાની ફરજ અને હકો જાણતાં હોય, તો તેઓએ તે વીરોને બેધનું અનુમત મેળો જોઈએ અને તે શરૂ કરવાને વખત બચાવજો છે. આપણી છોકરીઓએ, આપણાં છોકરાઓની માફકજ લેપડેવડોને હીસાબ રાખવાની રીત શીખવી જોઈએ. જેમ તેણીઓના લાઈઓને જે કામ તેઓ બજાવવાનાં હોય, તેવાં કામમાં તેઓને જેવવવામાં આવે છે. તેમ નાંચની હુનર અને કમનની પેઢીનાં ખાતામાં તેણીઓની ફરજોને ઉપયોગી થઈ પડે તેવાં બીજા અભ્યાસો તેણીઓએ શીખવા જોઈએ; આટલું જ્ઞાન સંપાદન ક્રીષા પછી, એક ધણીમાંથી પૈસાનો ઉપયોગ કરવાની પોતાની ફરજ અને હકો જરાખર સમજશે અને ધરતું કામકાજ તેણીને સુખ અને સંતોષ આપશે.

“દરેક ઝાઝી સ્ત્રી પોતાનું ધર બાંધે છે; પણ એક મુખ્ય સ્ત્રી પોતાના હાથોથી તેને તોડી પાડે છે.”

આજનાં વખતમાં જ્યારે સારા ચાકર મેળવવાનું મુશ્કેલ થઈ પડ્યું છે, સારે જો એક માતા પોતાની દરેક છોકરીને, જ્યારે તેણી દસ વરસની હોય, સ્વાસ્થી ધરતું કામકાજ ચોક્કસ

ચોક્કસ સોંપે તો છોકરી-બીરોને ધરોને માટે એક સારો કાયદો બાંધીએ: કેહવાય. આજે કામને માટે તેણીઓને દર મહીને પૈસાની એક નાની રકમ આપવી જોઈએ, કે જે તેણી ગળવા-ખરચને માટે વાપડે અને સારી રીતે પૈસા વાપડતાં તેણી શીખે, જેમ છોકરીઓ મોટી થાય તેમ તેઓના કામમાં પણ વધારો કરવા જોઈએ અને તે પ્રયાણમાં તેઓનાં ગળવા-ખરચની રકમમાંથી વધારો થવો જોઈએ. હમે એક જાનુને એલખયે છીએ, કે જેણી એક બીજી ચાકર રાખવાને જેટલો ખરચ ધાય, તેટલો ખરચ પોતાની ત્રણુ છોકરીઓને વેંદ્યો આપે છે.

એક છોકરીને પૈસાને વહીવટ કરતાં જે આવી રીતે શીખવવામાં આવે, તો તેણી એક બચાવપરોળી સ્ત્રી બનશે અને આવતી ઓલાદને ધણી કાયદો કરશે. મરહુમ આરચ બીસપ આવ ક્રેન્ટરબરીની ધણીમાંથી આજેજ મુજબની હતી. જે કે મુષકળ જાહેરનાશી પોતાનાં પરણેલાં ધરમાં તેણીએ પેદલાં વાપડી હતી અને પોતાનાં પછવાડેનાં દીવસોમાં મોટી મેંહમુજ ઉપર હકુમત ચલાવતાં, તેણી તેનાં ખરચની ઉપર સાવચેતી રહેતો કાણ રાખતી હતી, તે છતાં પોતાને લગતી સધળી જાંજોને માટે તેણી ધણી કરકસર કરતી હતી, જ્યારે બીજાની ઉપર જેણી ખરચવામાં આવતું હતું તેને માટે તેણી કંઈપણ ફરયાદ કરતી નહીં હતી. તેણીનાં વર લખે છે, કે જે ધણી મુખ્ય મોઢાંજે તેણીને બંધાયું હતું તે જો તેણી પોતાનાં આસપાસનાંઓની સાથે વેંદ્યો નહીં હો, તો ખરેખરજ તેણી આટલાં બધાં મુખ્યથી મુખ્ય થવાને બદલે દુઃખી થાય. એક મોટી જોરફોરજોની વહીવટ તેણી એમણી ચલાવતી હતી અને આજે ખાતાને લગતી તથા પોતાનાં ધરખટલાની તેણીની હીસાબની એપડીઓ બેંક, આવ ઉગ્રાંજનાં સાચી વડા કલાકેને સાચક અને, તેવી રીતે રાખવામાં આવતી હતી.

પૈસાનાં ખરા ઉપયોગની ઉપર ધણી રીતે, આપણ પોતાનાં અને આપણી આસપાસનાંઓનાં મુખને મોટા આધાર રહે છે. બીજા હાથ ઉપર, જેણી પૈસાનો સારો ઉપયોગ કરતાં શીખી નહીં હશે, તેણીને પૈસાને ગેરઉપયોગ ક્રીધારી ઉપજતી ધણી એક કંગાલચતમાંની કેટલીકોને માટે ખચનું પડશે. આમાંની સૌથી કંગાલ બહેનો હાલત કરજમાં હોવાની છે. જેણી સો પોતાની હાખત કરતાં ચઢતી રમીતીમાં રેલવાની કેરોશ કરશે, તેણી ધણ વખતમાં, ધણી હલકી રમીતીમાં રેલવાની ધારતીમાં આવી પડશે.

નીચલી વાર્તા આપણાં માદરાંણી એક નાલી છોકરી હતો, સ્વાસ્થીજ ખરી હીખત કે જે કહી શકે કે “મારામાં તે ખરીદ કરવાની શક્તી નથી” તેને કેટલી વખાણની નમરથી જોતાં હતાં તે રખાડી આપે છે. માદરાંણીને, જ્યારે નાલાં હતાં સારે પોતાની સાવજી જોત અને ગવરનેસની સાથે દુકાનપર જવાને ધણી ચોખ હતો અને તે ત્રણુ જણાઓ વારેધડીએ, બીજા જાનુઓની માફક, વેરડો એનડી કેટલીક દુકાનો

પર જતાં હતાં. એક દીવસે તેઓ એક ઝરેલી દુકાનપર કાંઈ ખરીદીને માટે ગયાં. પણ તે દુકાનનું માણસ કાંઈ બીજા બાનુને સુનાની સાંકળી આપવામાં શક્યપણું હતું. તેણીને પસંદ કરતાં કેટલોક વખત લાગ્યો અને જ્યારે છેલ્લે સરવાલે પસંદ કરીને તેણીએ તેની કીમત પુછી ત્યારે નારીખરસીને દેખાવ તેણીનાં મોઝાં ઉપર ફરી વલ્યો, “કીમત ઘણી છે.” તેણી બોલી; “આટલી ઘાટી કીમત હું આપી શકતી નથી.” અને ક્રોધી કીમતની એક સાંકળી તેણીને પસંદ કરવી પડી. તે શાહબદી અને તેણીનાં દેસ્તો આજે બધું તપાસતાં હતાં અને જેની તે જીવાન બાનુ દેખાઈ હોતી ગઈ, કે તે શાહ-બદીએ તે દુકાનદારને પુછ્યું, કે તેણીને તે આપણે છે કે, “હા, હું બધું છું, તેણી દુભાર એક પાસક થાય છે.” તેને કહ્યું, “ત્યારે જે સાંકળી તેણીએ પસંદ કીધી હતી. તે તેણી ઉપર મોકલી આપો અને હું તેનાં પૈસા આપશા, તેણીને કેદબંધ, કે ગમે તેટલી લાજાય છતાં, જે તેણી આપી નહીં શકે તે નહીં ખરીદવાને તેણીએ જે મન માચું છે તેને માટે પ્રીનસેસ એલેક્ઝાંડરીનાં ઉપલી બેઠ મોકલે છે, જે કપુચ રા-ખાથી તેવણ ખુશી થશે.”

કાપડ પ્રમાણે સ્ત્રીઓ પુરૂષો કરતાં વધારે સેદલાઈથી મન મારી શકે છે; પણ સધળીજ સ્ત્રીઓ કાંઈ તેવી નથી હોતી, જે જાપો અને વરા પોતાનાં અનુભવથી કહે છે. દરેક દેશનાં મોકેની હાલત વીજીનાં ઉપજની કાઢેલા સંગ્રહ ઉપરથી જાણાય છે. કે સ્ત્રીઓ પુરૂષોની સાથ સરખામણી કરતાં વધારે વરસ છબે છે. આજે દેખાડી આપે છે કે, અતે જિયાદી છાતીનાં દેસો, યાદત કપડાંઓ અને જીવી એડીનાં ખુરો કાંઈ મારી નાખનાં નથી, પણ તેઓને મારેના ખરચ તેમ કરે છે. કપડાં માટેના ખરચ નો ઘટતી હદમાં રાખ્યો નહીં હોય, તે સધળા વર્ગની સ્ત્રીઓને તે દુઃખમાં લાવી નાખે છે.

કાકટર જોનસનનાં દેસ્ત લેંગતને એક દીવસે તેનાં જાપને કહ્યું કે “કરકસર કરવાની તેનાં મનની વલાણુજ નથી.” આજે સાંભળીને જોનસને કહ્યું, કે એક ચોરખી ઘણી સારી રીતે ખરચ કરે, કે તેને પ્રમાણીક ચવાની તેનાં મનની વ-લાણુ નથી. જે સ્ત્રી કરકસર નહીં કરી શકે, તેણી ઘણી પ્રમાણીક હશે નહીં.

દરવરસની શરૂઆતે આખાં વરસમાં કેવી રીતે પૈસા ખરચવા તે માટે ગોઠવણુ કરી રાખવી જોઈએ. આટલા પૈસા કપડાં પછવાડે, આટલા ધર્મખાતે, આટલા ખાવાપીવા અને રોકવાને માટે જ્યને આટલા જાતમજાહને માટે. દરેક યોજના હીસાબ આપણાં વીચારોની ઉપર કાચુ રાખે છે. તે દેખાડી આપે છે, કે “આપણે ક્યાં જીવે,” આપણી આવક શું કરી શકશે અને કહ મીજગમાં આપણુને જે ઘટાડો કરવો હોય, તે સેદલાઈથી કરી શકે, જ્યારથી જીવાન છેકરીઓને ગળવા ખરચનું મણુ ત્યારથી ત્યાએ આદત તે લોકોએ રા-ખી જોઈએ. જે પૈસા ખરચવાને ધણીએક સ્ત્રીઓને સુખ્ય આવેશ હોય, તે તેનું કારણુ પરજુસ અગાઉ ચોથ અથવા

સેદલાઈ પૈસા ખરચવા માટે નહીં મનવાનું છે, જેથી તેનો ઉપયોગ કેવી રીતે કરવો તે સીખવાની ઠક તેઓને મલતી નથી.

લોકો, જે સ્ત્રીન ખરીદવાની તેઓમાં નહીં શકતી હોય તે છતાં તે ખરીદે છે, કારણુ હાથમાં પૈસા આપ્યાથી તેઓ ધારે છે, કે તેઓ તે કાંઈ શકશે; જ્યારે જે અગાઉથી તેને માટે તેઓએ ગોઠવણુ કરી ચુકી હોય, તે તેઓને માલમ પડે કે તે સંઘણું જરૂરયાતને માટે અગત્યનું છે. સીડની સ્ત્રીય કહે છે તે તદન ખર છે કે, “જો નાશી આવકમાં તમે ધણું કરતા માંગતા હોવા અને કંઈ સ્ત્રીન ખરીદ કરવાને તમારી વીચાર હોય, તે હમેશા આજે જે સવાલો તમારા મનને પુછાવે કે, ‘તેની શું ખરેખર ગમે અગત છે?’ ‘તે વગર શું ગમે ચાહી શકશે?’ આજે જે સવાલોના પ્ર-માણીકપણે આપણે જાણ, તમારી દોલત બેવડી કરશે.”

જે સ્ત્રી પોતાની પાસે હોય તેની ઉપરજ ચુલસા કરે છે, તે પૈસાવાહી કહેવાય છે. જે સ્ત્રી આવવાનું હોય તેની ઉપર પોતાની ચુલસા કરે છે, તેણી ગરીબ કહેવાય છે. એક ટાલી સ્ત્રી પોતાની આવકની અંદર ચુલસા કરે છે, પછી તે ગમે તેણી હોય અને વરસાદનાં દીવસોને માટે ખંચાવે છે, ઉઘાડ-પણું આપણે કેટલું ખરચવે તેમાં નથી આવડું પણ કેવી રીતે ખરચવું તેમાં આવે છે. કરકસર તેઓને “નીમાં” બ-નતા આટાવે છે અને ઉદાર ખનવાને શકતીવાન કરે છે; આપણને વાદ રાખવું જોઈએ, કે જેઓ પોતાને માટે વીચાર કરવાને ઘણાં આસક્ત હોય, તેઓને માટે તેઓનાં દેસ્તો અને સમાંવાહતાઓએ વીચાર કરવો જોઈએ.

આપણે આજે વાત મજબુત મનમાં કંસાવવી જોઈએ, કે આપણાં પૈસા આપણાં પોતાનાં નથી પણ ખોદાનાં છે. જે આપણે તે મેલવતણીને જોઈએ, તેણી તેમ કરવાનું તે આપણુને જોર આપે છે અને તેની મરજીમાં આવે ત્યારે તે આપવાને નાખી પાડે છે. આજેની વીચારથીજ “વીલયમ પેને” પૈસા ખરચવાની ઉપર આટલું ડાહપણુ મરેલું લખાણુ છીડું હતું. બીજા મીજોની સાથે તે કહે છે કે, “જો ઉદારપણું કરકસ-રની સાથે જોડેલું હોય તે, કરકસર એક સારી ચીજ છે; પેદલી મીજ જે જરૂર હોય તે બીજાઓનાં ક્ષય માટે અપાય છે. છેકી મીજ પેદલાં વગર લાલચ ઉતપન કરે છે; પેદલી મીજ છતાં વગર ઉઘાડપણું ઉતપન કરે છે.” તેણી-એ જાણવું જોઈએ, કે એક પૈસા ખોટી રીતે આપ્યાથી તે-ણીનાં પાડેલીનું બહુ ચવાને બદલે વધારે છલ થાય છે.

આજેના વખતે એણે આજે છે, કે જ્યારે પુરૂષો જે આવક તેઓનાં જાપો મોટી મણતાં હતા તેટલી આવકમાં હાલ પરજુવા માટે તેઓ બીજે છે, જ્યારે ફરજયાત કુમારા-પણું સંસારને યુક્સાન કરે છે. ફરાનનાં જીવમની સામે ચવાને બદલે ઘણી સ્ત્રીઓ ખોટી મજારીને વશ થાય છે, જે ખરેખરી ઘણી મોંઘી છે. સ્ત્રીઓના ઘણા મનનીતા ધંધો ફક્તજ નવાની છે, જે જાપો અને વરા ઘણી સારી રીતે નાખે છે. એકે કદરૂક વીશે કેહવામાં આવ્યું છે કે, લીસાં ઉભાંથી વાપડેલું ફરનીયર લેવાનો તેને મોટલા શોખ હતો,

કે તેને પોતાનું ઘર જુની, નકામી અને વગર ઉપયોગી ચીજોની ભરી નાખ્યું હતું. એક વખતે તેની આપડીએ યુધ્ધ ચુપ, પોતાનાં ધણીની સજાદ લીધા વગર અને ગ્રેતવણી આપ્યા વગર થોડીક વગર ઉપયોગી ચીજોને લીધાંદમાં મોકલી દીધી. વેચાણનાં દીવસની સાંજે, બપોરે તે ચીજોને મોટા ભાગ પાછો ફર્યો, સારે તેણી અજબ તેમજ ધણી દલગીર થઈ. તેણીના વર લીજાઉનામાં જઈ લાગ્યો અને પોતાનું જરૂરનીય નહીં એકાદખી શકવાથી પેદામાં કરતાં વધારે સારા ભાવે ખરીદ કીધું.

દશમાંનાં નવ દાખલાઓમાં આપણુ જોઈશું, કે ને ચીજ "સસ્તી" હોય છે તે દલકી પણ હોય છે અને યુધ્ધ કરીને ને ચીજની તમુને અગત નહીં હોય, તે તો કોઈની કીમતે મોઢીન ફેદવાય. યુધ્ધ આવ વેર્જીનિટન જેવા પ્રમાણીક માણસો, કોઈની અગતની વખતે તેની પાસથી માથ કીધાયતે પડાવી લેવાનું ધણું ધીકારે છે. એક વખતે યુધ્ધ આવ વેર્જીનિટનનાં અમલદારોએ તેનાં છરેટની સાથ જોડાયેલી એક કીમતી જમીન ખરીદવાની સુચના કીધી, ને તેને કજીય રાખી. તે ચીમકત ખરીદ કીધા પછી તેનાં કારખાનીએ તેને યુવારકબાદી આપતાં કહ્યું, કે તે સાડું ધણું કીધાયતે યથું, કારણ તેનો ધણી મુશકેલીમાં આવી પડવાથી તેને વચવાની ફરજ પડી હતી. "કીમતેમાં સાડું યથું છે એટલું જુ" યુધ્ધે કહ્યું. "તેની કીમત ૧૧૦૦ પાઉન્ડની છે અને આપણને તે ૮૦૦ પાઉન્ડમાં મળી છે," કારણકરીએ જવાબ આપ્યો, "જે તેમજ હોય તો," યુધ્ધે કહ્યું, "મહેરખાની કરીને બીજા ૩૦૦ પાઉન્ડ તેનાં આગળા ધણીને આપી આપો અને મારી આગળ સસ્તી જમીન લીધી છે એમ ફરીથી જોલતાનાં." પૈસાની લેવડદેવડમાં હમેશાં સાચાં અને પ્રમાણીક રહેવા માટે અલખતો થોડું જન મારનું પડે છે, પણ દુનિયાનું સંકેટ તેથી ધણું જોઈયું થાય છે. પૈસા કેવી રીતે વાપડવા તે જી-ખયાથી તમારા ગળજમાં ધણું રૂપયા વરસ દાહડે રહે છે અને બીજાંજોને ઉપજતી ધણી જનજ ઓછી થાય છે.

દીનખાઇ.

"તમારી પાસે એક અરજી મેળું છે?" તેણીએ પુછ્યું. "નહી બાઈ, પણ અમારી પાસે"—દુસનદારે સાર કહ્યું. "જોઈ કંઈ જોઈતું નથી." તેણીએ જવાબ દીધો. "મારા વરને એજ પત્ર છે."

"હું વાંચવાનો ધણે શોખીન હીસે છે નહીં, કારણ જવા-રેખી હું આલેચ લારે તારા હાથમાં ચોપડી જોડેય. હું હમણાં હું વાંચેય?"

"કેણુ જોય છે?"

"હું હું જોયતો નહીં!"

"બહી છે, હું હમેશ હાથમાં ચોપડી રાખેય, કારણ કે લારે માયલ બાવાને કહેય કે એ ઠાકારો લેલનમાં હરકત ના કરે, એ કોઈ દહાડે કોઈકેસર ખાતો છે. એને એકાંતમાં વાંચવા દેવા. અને જરા તમે જાહેર લાકમાં ફાટો."

રૂપ૫

પ્રકરણ ૩૩ મું.

પણે ગયા પ્રકરણમાં જણાવી ગયા છીએ કે લાકામાંથી નહાસ્તી વખતે સુસતા-નેનો પગ લચકાગે હતો, પણ નજદીક આપો દહાડો મગ્ગડ સડખડમાં તેને ધણું દુઃખ ઉપજ્યું નહીં, પણ અતે તેનાં પગની કલતન ધણી વધી ગઈ અને તે નહીં ખમી શકાય તેટલો દુઃખવા લાગે. તેને ઉપર સેક કરાવ્યો, તેલ ચોપડાવ્યું, પણ સંધ્યું ફેકેટ. સંજો પગ નરમ પડવાને બદલે વધુ ચડી આવી, નહીં વલાઇ શકાય તેવા કઠણ થઈ ગયો, પણ બપોરે તેને સાંભળ્યું કે કાસમને તેઓની છાવણીમાં લાવવામાં આવ્યો છે તથા તેને ધણે કારી યા થયો છે, સારે તે કે જેને તેની જીંદગી ખચાવી હતી તેને જોવાની પોતાની ઇચ્છા તે જમાવી શકશે નહીં. તેની મરજ પ્રમાણે તેને એક ખુસરીપર બેસાડવામાં આવ્યો. જો પોતાનાં ઉચકનારા સીવાય બીજા કોઈને પણ સાથે લખા વગર તે આનનાં તંજુમાં ગયો તથા સ્વં જઈ પોતાનાં યુધ્ધ પેદને સ્વં આવવાનો હોકમ મોકલ્યો.

ખાન તથા તેનાં ઘરનાં માણસોએ આટલાં બધાં માનની બીલકુલ પણ આશા રાખી હતી નહીં, તોપણ એક સુમ-તાનને લાચકનાં સપમાં માનથી તેને આપકાર દેવામાં આવ્યો તથા કાસમને ને તંજુમાં સુવાડવામાં આવ્યો હતો, સ્વં લઈ જવામાં આવ્યો. કાસમ નજદીક બેઠાન દાલતમાં પડેલો હતો અને યોડે યોડે વખતે જરા જરા સૂધી દેખાડતો હતો. સુલતાનનાં દાખલ થવાથી, ને એજી કાસમનાં જખમપર સેક કરતી હતી, તે ઉડી ઉભી થઈ અને દાહડ તથા બીજા તેના મરદ નોકરોએ તે કામ પોતે ખમજવાની માંગણી કરી, પણ ખાને તે ના પાડી પેલી એજીએ પોતાનું કામ પાછું ચાલુ કરવાનો હોકમ કર્યું, કારણ કે તે વાજખી રીતે ધારતો હતો કે સ્ત્રીનાં નરમ અને સુવાલા હાથથી માદને વધારે કરાર મલે છે. અગ્રીનાની આપા મીરાંન કાસમને કારાર વાલવામાં યુધ્ધ ભાગ લેતી હતી, બપોરે તેણીને ભાઈ મુશ્મીકે પોધતીસ વજેરે ખનાપી તેણીને મદદ આપતો હતો. મુશ્મીને કાસમ તરફ ધણી વખત દીકાને જોયું તથા બેચાર વખત તેની નામ તપસી અને પછી જોયું.

"છનશાહ! એ હજી જીવે છે એને કે જેઓ અશ્વનાં

સુદી કાઢેલા છીએ તેગને આવી જળમગની બાળદમાં થવડી સમજાવ્યું છે અને તેથી હમે કહીએ છે, કે એ જીવશે ઈન-શાહી? એની નાર હજી નળલી પડી ગઈ નથી અને તેથી હમે કહીએ છીએ કે એ મરવાનો નથી.”

“ખોલા પનાઈ કરે,” તેની આસપાસનાં ઉમેલાંઓ બોલી ઉઠ્યાં.

“ખાન, આ જળમ માટે તું કયા વૈદની સલાહ લે છે.” સુલતાને પુછ્યું.

“ઓ છઠાનનાં પરવરસી કરનાર હજી મેં કોઈની પછી સલાહ લીધી નથી. મારી ખાનમની ઘસીએ જળમપર ચેક કરે છે, બ્યારે મારે એક નોકર કે જેને આ બાળદમાં થોડી ધણી આવડ છે, કારણ કે તે એક વખત હઠાંમ હતો તે પોલીસ બનાવે છે.”

“હમે જાણુવા માગ્યે છીએ કે એ-પોલીસમાં શું છે.” સુલતાને કહ્યું, “જે કોઈ સેલ જાતની વનરપતીને, સારા સેવારાઓની ચલણ દેલેલ ઉકાલી તેમાં વાપરવામાં આવી હોય, તો તેથી ધણે કામગીરી થાય; તારા નોકરને અર્દામાં બાલાવ.” સુલતાને સારપછી યુદ્ધીકરને યજ્ઞક સપાસે કયાં, જેનાં તેને સતોપકારક જવાબો આપ્યા; થોડા વખતમાં સુલતાનનો હકીમ પછી લાંબાં બોલે, જેને કાસમને જરાગર તપાસી નેજા; દરખાસ્તી રીતે તેને પોતાનાં ધરાકની ઇંદગી માટે યજ્ઞીય થોડી આસા દતી અને તેની તપાસ કયા પછી હકીમે દલગીરી બરમા દેખાવે પોતાનું માથું ધુણાવ્યું.

“જોની છકગીની કોઈપણ આસા નથી.” અતે તે ધરડે હકીમ બોલ્યો. “મેં યજ્ઞીય જળમને નેજા છે પછી આવા જળમમાંથી કોઈને જીવતાં ઉઠતાં મેં નેજા નથી. એનો જળમ કલેજ વેર ઊડે ગયો છે અને એ મરી જશે.”

“ચુરાદઅલી, હું કહું છું કે તેમ થશે નહીં.” સુલતાને કહ્યું, “હમેને થોડુંક યજ્ઞ એને માટે ધણુ સ્વપનાઓ આવે છે અને હમે જાણુએ છીએ કે તેનું નસીબ હમારી સાથે નેજા-યજ્ઞ છે અને હમે તે તો જીવતાજી છીએ-ઇનશાહી! હજી હમે તેને વાતની પીઠપર મેરેલો નેજાશું.”

“ઇનશાદઅલી-તા-અહા” હકીમ બોલ્યો, “સધણું તેનાજ હાથમાં છે અને મેદરખાનીની રાહ આપણા કાસમને સારો કરવામાં પોતાનો મામાણુ હાથ આપશે તો આપણે પછી તેમાં મદદ કરીશું.” હકીમે કાસમને માટે ને દવા કરવાથી તે નજીક યુદ્ધીકર બાળમગીનાજ નેવી હતી અને ને થોડા વખતમાં તેના જળમોપર લગાડવામાં આવી. સુલતાન કાસમ કોઈ બોલ્યો, એવી આસાથી થોડાક વજી વખત લાંબાં થયો, પછી તેમાં તે નાસીપાસ થયો, કારણ કે કાસમ બેસુધીમાં મુશકેલીથી દમ લેતો હજી પડ્યો હતો.

“હમે કોઈ એને સાર” કરી શકતા નથી.” સુલતાને ખાનને કહ્યું, “તેથી હમે એને આઘાતી સંભાળ દેલેલ રાખીને જીવે છે અને જે એનું નસીબ હશે, તો આપણને એ પાછો જીવતા મલશે. તુંજી મારી સાથે હમણા સદવાની દરખા-

રમાં આવ, આપણે લાંબાં આપણા થોડાક મુખ્ય સરદારોને બોલાવીશું અને બાવીશમાં શું કરવું તેની કોઈ મોઢાવણ કરીશું.”

ખાન કાસમની જરાગર સંભાળ લેવાને પોતાનાં નોકરોને હોકમ આપી સુલતાનની પુઠે ગયો અને થોડા વખતમાં સુલતાન અને તેના અમલદારો સાથે મસલહત કરવામાં ગયો. સુલતાને પોતાનાં અમલદારો આગળ બે પલાનો રજી કયાં કે યા તો દેવાલ ઉપર દલેલો કરવાનું હાલતરત માર્દી. વાલનું અને જ્યારે ઈજેન લોક એમ ધારતા હોય કે તે હાલ છે લાંબ પડેલો દલેલો તેવી વેલાએ તેઓનાં પ્રગણાઓપર દલેલો કરવો અથવા તો સરિંગાપટમથી મોટી રોખો મંગારી દેવાશેમાં મોટાં મજાકા પાડ્યા અને પછી કોઈ દલોડો નહીં થયો હોય તેવી દલેલો કરેલો. અતે છેલ્લા પલાન પસાર કરવામાં આવ્યો અને એનું કોઈપણ કે મલખાર કાસતા ઉપર સુલતાનનું ને જીવલુ લશ્કર પડેલું. દલું તેને એકદમ સુલતાનનાં લશ્કર સાથે નેજાજ જવાનો હોકમ મોકલેલો ને ધપ અને ઈતિમદથી સુલતાને આ બાળદ નક્કી કરી હતી, તે ઉપરથી તેનાં અમલદારો નેજા શકતા હતા, કે પોતાનું ધારણ કામ પાર ઉતારવાને તે કેટલો આતુર હશે.

આજી રાંડ ડીપને પગમાં મળેલ દુઃખ યજ્ઞ, પછી દરખાસ્તી દોડધામ તથા પોતાના અમલદારોની પાસે સંધેસા લખાવાની ગઝાલમાં તેને તે કોઈને પછી જાણુવા દીધું નહીં; છેલ્લે સરવાલે તે પોતાનું દુઃખ નહીજ ખમી શકવાથી કાસર દોડીએને ગાલ દેતો તે પોતાની બેઠક ઉપર પડી ગયો, પછી થોડા વખતમાં તે પાછો ઉઠી બેઠો અને પોતાનો જામવાપરો પગ, ને અક્ષર વેર તેને ધાંકી રાખ્યો હતો તે દરખાસ્તીએને ઉઘાડી કરી ગતાલ્યો.

“એવો હમેને કેટલું દુઃખ અને દલગીરી ખમવી પડે છે.” તે બોલ્યો, “અને તેનું વેર લેવાને હમે તમેને જાણુએ છીએ.”

“હમે તમાર છીએ-હમારી આખને નેજે?” સધળાઓ સાથે બોલી ઉઠ્યા.

“મારાં અકેક ગીનીટનાં દુઃખ માટે, સુલતાને હાંત કમક-માતીને કહ્યું.” હમે અકેક કાસરને જીવ લશ્કર જળમી જળાવેની માફક હમે તેઓની પુઠે લાગીશું. હમે તેઓનાં દેશને સદનવર નાશ કરીશું. યા અજા સુસદ! તારી આગળ અને આ મારી આગળ મેલેલાં લોક આગળ સોગંદ ખાઈ કહ્યું કે, ટુને માનનારા લોકને અપમાન કરવા માટે એ કાસીટોનાં હું મોતથી લોકને લાવીશ—અને ગમે તેવાં હમે બીજે દેકેજી બીજ કામો છતાં, હકારો કાસરને જાહનમમાં મોકલ્યા વગર હમે આ જાવણી છોડી નહીં.” “અને આ સુલતાન હું ટુને તેમાં મદદ આપવાને” ખાને નેરસાથી કહ્યું, “તથા પેલો ગરીબ ખીચારો છોકરો મરી જાય, તો તેનું વેર લેવાને સોગંદ લઈ છું” “અને હું પછી, અને હું પછી” એમ અકેક પછી અકેક સધળા ઉભા થઈને-સમાં બોલી ઉઠ્યા. “કાસરને હમે જંદુલયથી ઉમેરી નાખીશું.”

“હવે મને પુરતો સંતોષ મળ્યો છે,” સુલતાને કહ્યું, “જે બન્ધુ છે; તે અઘાની મરજીથી બન્ધુ છે; માણસનાં કરે મનાં જે બન્ધુ હોય, તે સવળું તેને ખમવું જોઈએ.” સુલતાનનાં ઉપનાં એલવાનો આખી દરબારે “આમીન” કરી જગાળ્યો. “તોપણ” તેને આગળ ચલાવ્યું. “ધન-શાસ્ત્ર, આપણે આએ છેલ્લી વખત ખતા ખાધી છે અને હમારી ખાતી છે, કે હવે પછી ઈસલામી લશકર હમેશાં કુતેહમક નીવડશે. હવે તમને જવાની રત્ન છે, કારણ કે હમેને ધણું દુઃખ થાય છે અને દમારા કાકરેની હમે સલાહ લેવા માંગે છીએ.”

ખાનની ગેરહાજરીમાં કાસમનું દુઃખ તાલવા તેની આગળ રાખેલી સ્ત્રીઓએ દરેક હાવા અનુભવ્યા; તેના જખમ ઉપર ચાલુ સેક કરવામાં આવ્યા, તેના દીધાં સાંખાંઓ ઉપર તેજ ચોપડાં, જ્યારે તેના તાવથી સુકાઇ ગયલા હોયેને ધંધા શરખતથી બીજાઓ કપા. ખીરાને પોતાની જવાન ચેક-છીને દીસાસો દેવાની ધણી કોશિશ કરી, પણ ફેલત; જ્યારે કાસમને જખમી થયે એ ખાનનાં તણખાં લાવવામાં આવ્યા, ત્યારે તેણી પોતાની દમગીરી કાપી રાકે નહીં, તો જો કે પોતાનાં ધણી આગળ પોતાનો તે ઉભરો ખાલી કરવાની તેણી દીખત કરી ચક્રી નહીં, પણ જ્યારે તેણીને માલમ પડ્યું કે, ખાન સુલતાન સાથે તજ છોડી ગયો છે, ત્યારે તેણી પોતાની સાગથીઓને કાપી રાકી નહીં અને પોતાની સાગથીને લશકરીની ઉભરો જોડવા ખાલી કપા.

“ખીરાને મારે તેને જોવા જોઈએ,” તેણીએ છેલ્લે સરવાલે કહ્યું, “ખાન તો હવે ગયો છે અને તું કાંઈ એવું નહીં કરી શકે કે, જેથી કરી હું તેને હમણાં જોઈ શકું? આવ જલદી કર, કાંઈ વીચાર કરી અમલમાં મુકી દે.”

“મારા એકાગ્ર, હું તેની આગળની ખીજ સ્ત્રીઓને મોકલાવી દઉં અને પછી તું તેને જળેને જોઈશ.” પેલી દાસીએ કહ્યું, “હું જ્યારે જરા સેહજ થાંસસ ત્યારે તું આવજો, તેઓ કહે છે કે એનથી બોધી રાકાવું નહીં અને હમણાં તો આંખો બંધ કરીને પડેલા છે.”

“યા અશ્લા કદીમ?” અમીના બોધી “રખેને હું તેને જોઉં તે આગમ્ય તે મરીજાએ અરે તેને જીંદગી બજા—તું આવા જવાન અને દીખતયાંન નરની આટથી જલદીથી જીંદગી નહીં લઈ લેશ. મારી બધી દાસી જલદી કરે! હું તો હવે તદન અધીરી થઇ ગઈ છઉં.”

કાસમની આગળની સ્ત્રીઓને કાંઈ કામકાજ સર મોકલી સાંધી દુર કરવાને ખીરાને કાંઈ માંડી મેહનત પડી નહીં. જેથી તેણી કાસમ આગળ બેસીને આસેબી થાંસી અને અમીના જે પરાડ પછાડે ઇતેમની સાથે વાટ ભેટી ઉભી હતી, તે જલદીથી સાં આવી ઉભી.

તેણીનું હૈકુ આ વેલા ધણું ધપડતું હતું અને તેણી સુરાકેથી સાથ આપી-યા ઉભી રહી શકતી હતી; તેની જીંદગી માટેની તેણીની નીસસી તથા તેની તરફનો તેણીની પ્યાર એ

જેઉં ચીજ આ વેલા તેણીને પોતાની સાગથી ઉપર કાણુ રાખવા દેતાં ન હતાં; તેણીનાં મગજમાં હાલ મુચવણુ કરેલા વીચારો ઉભા થતા હતા, જેમાં તેનું મોત તથા ત્યારપછીનું તેણીનું દુઃખ મોટા ભાગ દેતાં હતાં.

કાસમનો તે વખતનો દેખાવ પણ તેણીની શીકર અને ઇતેમની એટલા કરે તેવો ન હતો. બહારનાં દેખાવે તો તે નજીકે મુવેસો જોવાન પડેલા હતો, તેની આંખો બંધ હતી, જ્યારે તે એટલો તો થોડો દમ લેતો હતો, કે જેથી કરી તેની છાતી જરાપણુ હીલતી જણાતી ન હતી, વળી એ સમયનાં સાથ તેને મેહરો પણ શીકો પુણી જોવા થઈ ગયો હતો.

અમીના આ દેખાવ જોઇ તેણી ધારતી હતી, તે કરતાં વધારે ગમરાઇ ગઈ અને મોટી મુશકેલી સાથે પોતાને અમીનપર પડતાં ચટકાવી રાકી, પણ એક બે સેકડાંમાં તેણીએ પોતાનું સવળું જોર એકદું કરી મન મોડું કર્યું અને તેણીની દારી, જે કાસમને પખો નાખતી હતી, તેણીની આગળ જઈ બેઠી. “એ મુઠ ગયો છે,” પેલી દાસી ધણાં જ ધીમે સાથે બોલી, “મુશકેરીને એનો જખમ બાંધી લીધો છે, એના જખમો હમેશાં ખાતીપૂર્વક જોવા છે અને જળા એનો હાથથી સમકતો છે. અશકરીમ? મને એને માટે હજી આસા છે.” “આસોસ? મને નથી ઉના,” અમીના બોલી, “આવા ગદમક ગમરા મેહરા તરફ જોઈ, હું આશા રાખી શકતી જ નથી. પશાન અશા? જો હમના તે કેવો લાગે છે—હવે શું થશે? મને અમીનાએ ધમરાઇ જઈ, પોતાની આંખોપર હાથ મુક્યા.

“કાંઈ નથી—કાંઈ નથી. મારા જીવ, એ તો કુત એનેથી દમ નહીં લેવાઇ શકવાને લીધે તેને જીંદગી દુઃખ થાય છે અને તેથી એ એના દેખાવ કરે છે, અથવા તો કદાચ કાંઈ સ્વપ્નો વખતો ભેટો હશે, પણ જો હવે તે તો જતું રહ્યું છે; ફરીથી એના મોઝાં તરફ જો, એ હવે હસે છે?”

અને ખરેખર તે વેળાનો કાસમનો દેખાવ હસતો જ હતો. કુત થોડી થોડી મીનીટે તેના મેહરામાં આંખો ફેરફાર થતા હતા. તે વેળાએ તે સ્વપ્નો જ ભેટો હતો અને જેમ હમેશાં જળે છે, તેમ દુઃખ અને ઉસકેણી જરેલા પેહલો દેખાવ જોવા પછી તેથી ઉલટો જ, એટલે કે તેને પોતાને ધણાં જ સરસ જગીયા અને કુવારાઓ આગળ મેટલો જોયો. અમીનાને પણ તે જગીયામાં પોતાની સાથે ચટકીને લેઈ અમીના અને તેણીની દાસીએ તે કાંઈ બોલતો હોય તેમ તેના હોંધે હીલતા જોયા, પણ કાંઈ બખમાત સીવાય તેઓ તેને સાથ સમજી શક્યાં નહીં, પણ અમીના જેણીનું સવળું ધ્યાન કાસમને તપાસવામાં રોકાયું હતું, તેણીને તેના હોંધ હીલતો જોવાનું કે તેણીનું નામ તેને વેળાએ બોલતો હતો અને આંખી કરી શરમ અને ખુશાલી, એ બેજ કાગ-જીઓ તેણીમાં ઉસકેરાઇ આવી.

ફરીથી કાસમની નજર આગળથી પેલા ખુશાલી જરેલો દેખાવ મુંઝવે ચાલુ ગયો અને તેના કપાલપર કરચલી વધી;

તેને પોતાની બાજુએ સુકેલા હાથેા જાયા કરી, ઘણી જ ને-
રથી તેની સુકી વાળી, બ્યારે તેટલાંજ નેરથી તે પોતાનાં
દાંત કચકચાવા લાગેા અને તેના હોયો પછુ ધણું હીલવા લાગા.

“ઓ હતા, હું કેવું ઇચ્છું છું, કે તેને હું જીંધાડી શકું.”
અમીના બોલી, “અને એ ચાર સધવારા ભરેલાં બોલો બીલી
તેને દીકાસો આણું, પણ ચપ ? એ શું બોલે છે.”

“બાણી ! બાણી !” કાસમ છતા બીખરા અવાજે બોલ્યો,
બાણીનું તેનું બોલવાનું તેઓ સમજ શક્યાં નહી, પણ અ-
મીનાને માટે ઉપકા બોલો પુરતા હતો, તેણીની નજદીકજ
એક પંડાં શરણતની નામ પડેલી હતી. તેણીએ તે ધુજતા
હાથે જાચકી અને એક રૂપાના પ્યાલામાં શરણત નામી કાસ-
મનાં હોયો આગળ તે ધર્યું. તે વખતે ફક્ત તેણીનો વીચાર
તેનું દુઃખ ટાળવાનો હતો અને નેપી ગીરાને તેણીને તેમ
કરતાં અટકાવી નહી. કાસમનાં ગરમ અને સુકાક ગમકા
હોયો ઉપર પેલા યંડા શરણતની યહી અચર ધર્યું. યોડા
વખતમાં તેના કપાલપરની કરચલી નીકળી ગઈ અને ફરીથી
બ્યારે તેણીએ તેના મોઢાંમાં વધારે શરણત નાખ્યું, ચારે
તેને આસતેથી પોતાની આંખો ઉધાડી અને તેણીનાં મોઢાં
તરફ દીકવા લાગેા.

કાસમનાં મગજની નખલી હાલતને લીધે અમીના તેને
યોડાક વખત વેર એક બેદસ્તની દુરી નેપી દેખાઈ અને
તેને એમ લાગ્યું કે પછી ઈસલામીઓને બેદસ્તમાં પેલલા
આવકાર લાખમ, જે પછી શરણત પાપ છે તે તે પીતો હતો;
પછુ વધારે વખત જોવાથી તેણીને ચેદરે તેને નજીવતા
લાગેા, તેને જોલવાની કારોચ કરી—“અમીના” નું નામ તેના
હોયોપર ધુજવા લાગ્યું, પછુ તે જોલી શક્યા નહી, તે એક-
દમ તરો ધઈને ઉડવા ગયો, પછી જરા ધરિયો અને તેમ
કરતાં તેના મોઢાંમાં એકદમ લોહીનું ગચકડું આવી ગયું.

અમીના ઉપેલા દેખાવ વધારે વખત જોઇ શકી નહી,
તેણીને આંખે અધારાં આવી ગયાં અને તેણી તેની આગળ
બેસુધ ધરને પડી. ગીરાને આ સમયું તરત જોઈ લીધું.
તેણી અમીનાને પોતાનાં હાથોમાં જાચકી બીન ઝોરકમાં
લઈ ગઈ અને જતાં જતાં પોતાની સાથે યુવશીકર કે, જે
તેણીની અંદર ચેકી રાખતો હતો, તેને કાસમની મદદ જો-
લાવતી ગઈ.

“મારાં માતી, તારે તો મોઢું મન કરી ઘણી હીમત રા-
ખરી જોઈએ ?” તેણીએ અમીનાને દુસધાર કરી કહ્યું “પાક
અથવા બ્યારે તું બેસુધ ધરને પડી તેટલાં ખાન અપ્પી જતે
તો—તે તારે માટે શું નહી વીચાર કરતે ? જો તું તારું મન
કંઈ નહી કરશે, તો ફરીથી તેની આગળ ધ્રુને હું લઈ જઈ
શકીશ નહી.”

“અકસોસી” અમીનાએ નીસાસો નાંખીને કહ્યું. “દુવે
હું અને યહો યોડાજ નેવસ; ફક્ત એનાં નસકારાંમાંજ.
દમ રહેલો છે. અને મને તો કાંઈ આશા લાગતી નથી, આજે
રાતે—આવતી કાસે—નહી તો યોડી કલાકમાં તેના અંત

આવી જશે અને પછી આ દુનિયામાં મારો કોઈ પછુ દેરત
રહેશે નહી.”

“અકાપર વીચાર રાખ ?” પેલી દારીએ આસપાસ તરફ
હાથ બેકીને જોતાં કહ્યું. “જો તારું નસીબ તેવી સાથે જો-
ડાયું હશે અને જેમ છે એમ હું મજબુતીથી માનું છું તો
હજી લાંબી ઇંદગી કલાકજ અને તમે બેડનજી ધણુ સુખી
દલાડગી સાથે યુમરશે.” પછુ દારીનાંબોલેથી શેઠાણીને કાંઈ
પછુ દીકાસો રહેલો નહી અને તેણી યહો વખત વેર
રડવા છાંધી.

દલાડગી પસાર થઈ ગયા અને કાસમ અમી જીવતોજ
હતો, એટલામાં તે કોઈ વખત ઉઠવ નહી પસ થઈ જતો,
તો વળી કોઈ વખત દુસધારમાં આવી પોતાની આસપાસ
ઉભેલાંઓ સાથે એ ચાર બોલ વાત કરતો હતો, તેને ઘણી
વખત ખાનને કાનાવાલા કરીને કહ્યું. કે તેને પોતાનાં તંત્રમાં
જોડલાવી દે; પણ કોઈક તેની આ મંગણી ઉપર યા તો દેવાન
નહી દેવામાં આવતું અથવા તો તે ના પાડવામાં આવતી હતી;
તેનામાં આસતે આસતે જોર આવતું ગયું અને તેની સાથ
તેનામાં વાત કરવાની પછુ શકતી આવી; પછુ તેને પોતાના
દાંતર તથા એ ત્રણ સારવાર કરનારાંઓ, જેમાં યુધ્ધ યુસ-
શીકર આવરશી તેની બેડન ગીરાંને અને ખાનનો નોકર લાઉક
હતાં, તેઓ રીવાજ મીરાં કોઈ પછુ સાથ વાત કરવા દેવામાં
આવતી ન હતી; તેને ગીરાંને સાથ વધારે વાત કરવા ગમતી
અને અવારનવાર તેણી કે જેને તે માલતી હતો, તેને વીધે
વાત કરતો હતો. જે દાઉક તેને જખમ ધરે, તે રાતે અમીના
તેને જોવા આવી હતી, એ કાસમને બરાબર ખબર હતું અને
તે માટે તે વારંવાર મીરાંને યુધ્ધ કરતો હતો.

પછુ અમીનાને માટે તે દલાડા યહોજ આસતેથી અને
દુઃખ બેકી રીતે પસાર થયા. કોઈ વખત ખાન કાસમને
મદદ યહી આપા સાથે વાત કરતો હતો—તો કોઈ વખત
વળી જોલતો કે દુનિયાને ગમે તેવો દુસધારમાં દુસધાર હકીમ
પછુ તેને જખમી નહી શકે; પછુ તેણી ખાન કરતાં પોતાની
દારીને વધારે માનવી હતી કે, જેણીએ કાસમ માટે કદી
પછુ આશા છેડી ન હતી. વળી યુધ્ધશીકર પછુ કેહતો હતો,
કે હવે બીહવા જેનું કંઈ રહ્યું નથી, કે એક વખત તાપ
જતી રવા પછી સધલો બધ જતો રહેલો છે અને જો કે
તેને તદન સાહજે યવાં વધારે ઝોલો વખત ધરે, તોપછુ
તે સારો તો ખાતીપુર્વક રીતે યશેજ, દલાડા અને રાત તેણીનાં
મગજમાં ફક્ત એકજ વીચાર આવતો અને ખાનને પછુ
કાસમને લગતી વાત કરવા ગમતી હોવાથી તેની અનઅબી
ઉસકેરથી વગર છુટી તેની સાથ પછુ કાસમને લગતી
વાત કરતી.

અને ઘણી વખત બ્યારે કાસમ સુનેલો હોય અને તેની
આગળ ફક્ત ગીરાંને બેઠેલી જોય, ચારે તેણી યહીજ આ-
સતેથી તેનાં ઝોરકમાં જતી હતી અને—સોહરાઈ ગમધો
ચેદર જોઇ પોતાની ખાતી કરતી, કે અરેખરજ તેની હાલત

ખીન્નઆનાં કેદવા પ્રમાણે સુધરતી જાએ છે કે નહીં અને સ્વારપદ્ધી તેણી ધણી વખત મુશ્કેલ મંડ્યે પડી પોતાનાં અથા પાસ મંગી યેની કે તેને જલદીથી સારા કરે. પણ કાસમને આ મુલાકાતોની કાંઈ પણ ખબર હતી નહીં, કારણ કે અમીનાએ તે વીચીની કાંઈ પણ વાત કાસમ આગળ નહીં કરવાને મજબૂત હોમ મંગાવેલો હતો, એવું જણાવીને કે કાસમ તેથી ઉસકેરાઈ આવશે, અથવા તો તે મુલાકાતો ચાલુ રાખવાની તેણીને અરજ કરશે. તેણીની આ સાહુએતી મારે ઘણી વખત મીરાંન તેણીને ઉપક્રો આપતી હતી અને જણાવતી હતી કે, સાચો કાસમ તેણીની આ મુલાકાતોથી ખુશી થઈ જમદીથી સાહજને થઈ જશે, પણ અમીના પોતાનાં દેશવને મક્કમન રહી.

“ને મીરાંન, હું તેને એ વીચે જણાવવા રહ્યો, તો મારો આગળો દેશવ જાણી શકુ નહીં. નહીં મીરાંન, હું તેમ કરવાની હીમતજ ન કરી શકતી નથી. તેના ચેદરા તરફ ફક્ત એકજ પક્ષ જોવાથી મને કેટલું બધું મુશ્કેલ પડે છે, તેની ટુને ખગર પણ નથી અને આ સુખ હું મારી શરમ જોયા વગર મેકવી શકું છું”, પણ મારી અને તેની લાગણીઓ જણાવા પછી હું તેની સાથે વાત કરું, તો હમે દેશવખની ખોણને નાંકે જતાં હોય તેવું યામ અને જ્યાં એક વખત જ્યાં પછી મેકવે દેશવ વડીકમાંથી ગમડી જતાં શું વાર લાગવાનો હતો? શું હું ખાનની પોતાની ધણીઆંણી નથી? તે કારણ કે—મીરાંન, હું તેને ચાલી શકતી નથી, પણ હું તેને ખાન અને વખાણની નજરથી જોજીએ અને જ્યાં સુધી તેની જીંદગીમાં છવ દશે, લાં સુધી હું તેને સાચી રહીશ.”

“અથા ટુને તેમ કરવાની શક્તી આપે મારી હીકરી.” મીરાંને કહ્યું “તું” તો ફક્તે હજી બચ્યું છે અને તોપણ તારામાં એક ઉમરે પુરેલી જોવાતનાં જેટલી અક્કર છે; અથા ટુને તેનો બદલો આપશે.”

પણ મીરાંને આપેલી લાલચ ધણી લજ્યાવાનરી હતી. તેણીની યોડીક સુચી મુલાકાતો પછી અમીનાને ખ્યાલ આવતો, કે જે તેની આગળ વધારે વખત મેસી મીરાંન તથા ખીન્નઆ જેમ કાસમની બરદારત કરતાં હતાં, તેમ તેણીથી કરે અને સુખ્ય કરી તેને મોટીથી થોડી ધણી યાત્રા સમજે તો ફરું મઝાનું લાગે, પણ તેણી નામડી કોસેથી કરી તે વીચારો દુર કરતી હતી અને એક વખત તેમ ક્યાં પછી તે વીચારો ધણી ઝોલાં જોસથી આવતા હતા.

કાસમનાં મનની સ્થિતિ પણ ઝોલી લજ બરેલી ન હતી. પણ કાસમનાં નીતીનો તરીકો ધણો ઉઝો હતો અને વળી ખાન દરરોજ તેની ઉપર કાંઈ દઝારો માર્યા બરેલી મેહ-રખાનીએ કરતો હોવાથી તેની આબરની સામે તે કેમ કાન-રજ રચી શકે. ઉલ્લા વીચારથી તેને અમીના મરિયો પ્યાર ધણી પવીન લાગણીમાં ફેરવાઈ ગયો હતો.

અઠવાડ્યાંઓ નહીં મહીનાઓ પસાર થઈ ગયા. કાસમ ધણેજ આનેતેથી અને દુઃખ બરેલી રીતે પોતાની માંડગી-

માંથી મોકલેા યતો હતો; ધણે વખતે તેનામાં ઉડીને મેસવાની શક્તી આવી અને લાંબો વખત સુધી થોલી યુક્યા વગર તે જોલી શકતો ન હતો, પણ જેમ જેમ તેનામાં જોર આવતું ગયું, તેમ તેમ તેને મેસવાની તથા મોડું ધણું આસપાસ ફરવાની પણ છુટ આપવામાં આવી, આસપાસનાં દરેક જણ મરીખ ખીચારા કાસમની દયા ખાતાં અને હાવણીમાં લાગે, એકથી માણસ એવું દશે કે, જે કાસમને સાદજે થયેા જોવાની ઉલટ નહીં બતાવતો હોય. વળી સુલતાન પણ આવાર નવાર તેને મુલાકાત આપવા આવતો હતો અને તેની જીંદગી બચાવવા માટે ઉપકારોનાં ઉમરા તથે ઘણી નાખતો હતો અને પોતાનાં આભારનાં પુરાવા તરીકે સુલતાને તેને જાંચી પકડીને ચઢાવી વધારે સરસ ઓધા આપેા.

પણ કાસમને પોતાની કામકાજ વગરની જીંદગી કદવા આવતી હોય તેવી લાગતી હતી, દુરથી તેને બંદુકનાં અવાજો આવતા હતા અને ખાનનાં તકીમાંથી પેઠી અપ્પુત દેવાસ ઉપર તોપોનો મારો ચત્રાવતાં તે સુલતાનનાં લશકરને જોતો હતો; તેઓએ રોપોનાં મારાથી દેવાજમાં એવું મોટું તો ગખાડું પાડ્યું હતું કે, આજી લશકર તેમાંથી કાંઈ પણ અલવાર વગર રોકરની અંદર જઈ શકે. સાંમેજાલા દુસમેનો પણ સુલતાનથી કરી ગયા હોય તેમ લાગતા હતા અને જલદેજ બહાર નીકળી આવી, તેઓનાં લશકરપર એકુ બે બંદુકનાં બાર હોડતા.

દરરોજ હાવણીનાં ગપાતાઓ કાસમ આગળ આવતા હતા, તેને એક દહારા સાંભલું કે સુલતાને મોરો ખરચ કરી કોનસેનરીનોપખ ખાતે બપકાદાર એકથી ખાતું મોકલ્યું હતું; તેમાંની કેટલાંક માણસો પાછા ફર્યા હતાં અને તે એકથી ખાતાની તેમ નીપજીત મઈ હતી, આ બધું સાંભળી કાસમને પોતાનાં લશકરમાં જોડવાની ધણી ઉલટ થતી હતી; પણ તેનામાં તેણી શક્તી નહીં હોવાને લીધે તે લાચાર હતો.

સુલતાનનાં પમનું દુઃખ પણ ધણે ધણે વખતે સાહજું થયું અને તેથી કરી તેનો સ્વાખવ પણ દુખેશ કરતાં વધારે બગડી ગયો; તરફમાં મોકલેનાં તેના બપકાદાર એકથી ખાતાની નીપજીત તોનીવર, થયેા નકમો ખરચ, કોનસેનરીનોપલનાં સુલતાન તરફથી આ એકથીખાતાનાં બદલામાં ફક્ત તેની વખાણોથી બરેજું એક કાગજ મથ્યું હતું તથા ઉઝિલ મરાકા તથા નીઝોમ તેની સાંમે એકાકા થઈ, જે લગ-ઈની તેવારીઓ કરતા હતા, તે સખગા વીચારે તેનાં વનના દુઃખમાં વધારો કરતા હતા.

સરીઆપતમથી તેને પોતાની સરસમાં સરસ તોપો મંગાવી પેલી દેવાલમાં નજીક સોવાર જેટલું મોડું ગખાડું પાડ્યું હતું અને ફક્ત હવે તેપર હલો લઈ જવાનીજ જોડી હતી, જે પણ તેઓએ છેલ્લે સરવાલે ક્યાં, તેઓની સાંમે દુઃખમેનો જરાપણ થયા નહીં અને પેર તથા છટ્ટું તરફથી લશકર ત્રાવનકેરનાં બચાવ વગરનાં પ્રાંતપર છડી પાડ્યું. દેવાજની

પ્રીનસેસ હુઈઝ.

તાર પાંનાર તરીકે પ્રીનસેસ હુઈઝ મારશયેનેસ એક હોરન બધા સાકમાં જાણીતી છે. બાદશાહી કુટુંબની બાતુઓને નીરજીવ જેવું પણ કાંઈ કામ કરે, તેપણુ શેકાની નજરમાં તેઓ ખાસ સાચવાયીના રહે નહી. પણ આ પ્રીનસેસ હુઈઝનાં મીતારો એવી સાધારણ રીતે જીવાને લાપકનાં નથી. તેણી તો ખરેખર એક હુશયાર મીતાર પાંનારી તેમજ

પુતળા બનાવનારી છે અને તેણી પાસે એ મારે એવી સરસ કલા છે કે જે તેણી એક શહનશીને જલ્દે સાધારણ રથીતીની, એવત હતે અને તેપરત પેતાનાં યુવરાણુને આધાર રાખી બેઠી હતે. તે તો તેમાં જરૂર નામ કલાદી શકતે. એટલું તો બધે જાણીતું છે કે બાદશાહી કુટુંબનાં છેકરાંઓને પણી ઉંચી ફગવણી આપવામાં આવે છે અને તેઓ માટે સઉથી મરસ શીક્ષકા શેકવામાં આવી, તેઓની જે લાઇન તરફ વધાણુ હોય, તેને બરેબર ખીજવવા માટે પુરતી સંભાળ લીધામાં આવે છે.

આપણાં માહરાણીની ખુશતી વહાન વીધા અને મીતાર પર ગયલી આપણે જોઇએ છે અને મરહુમ પ્રીનસ કોનસરટ પણુ મીતારોને પુરકળ શોખ ધરાવતા હતા, તેમજ એક સાર કામ પારખી તેવું યુગ પણુ તેઓ સારી રીતે કરતા હતા.

એવી રીતે માહરાણીનાં છેકરાંઓમાં તેઓનાં માળાપને ટેડ ઉતરેલાં દીસે છે અને તેને પુરતી રીતે ખીજવી આગળ વધારવાને તેઓએ બનતી મેહનત કરી છે. યુરોપનાં મોટા મોટા શેહરામાં યતા પ્રદરશણુ વેળા પ્રીનસેસ હુઈઝ વારંવાર પેતાનાં પીકચરો મોકલે છે. ગયા હુનાલાનાં પ્રદરશણુ વેળા તેણીએ પ્રખ્યાત ખીયાનો વખાનનાર પેડર વેસકાની એક હળી લેવા મેલી હતી. જેને શેકાનું પુરાકળ ધ્યાન ખેંચું હતું અને વળી સાંજ એવુંજ ખીજું પીકચર વખાણુવતાં મીતારા હાલમાં-હીમાંને હાથે રહેતું સાંકુવામાં આવ્યું હતું, જે જેની વચ્ચે મુકાબલો કરવાનું જરૂર મીડીયું લાગતું હતું. અલબત્તાં પ્રીનસેસે તે પીકચર તેણીનાં માસ્તરનાં ઘેરમાં તેની દેખરેખ હેઠલ કાઢ્યું હતું, કે બ્યારે બંને શીક્ષક અને શીષ્ય એકજ વખતે રંગતાં હતાં, પણ જુદી જુદી ખાજુએથી તે સુંદર મેહરાની દરેક બારીકાઓ આજાકીથી મુકતા હતા.

પીછી સાથે જોટલી તેણી હુશયારી બતાવે છે, તેટલીજ પુતલાં બનાવવામાં તેણી આલાક છે. રાયલ એકેડેમીમાં માહરાણીનું જે અરફું પુતલું ઉભું કાઢ્યું છે, તે તેણીને હાથે બનેલું છે અને હાલ એક ખીજુ તેણીએ બનાવ્યું છે, જે મીકાગો ખાતે યનારા પ્રદરશણમાં મેલવામાં આવશે.

P.

રખડતો લશકરી સીપાઈ.

પ્રકરણુ ૧ હું.

પણી વાતોનાં પેલવવાન કીક મોરીસન તે એક રીજમીટનો સીપાઈ હતો. એક સહવાર કે બ્યારથી આ વાત સાર થાય છે તેની એક સાત અગાઉ મોરીસનને શેહરાની કાઠી રમત ગમતની પારડીમાં લાગ લેવા માટે રાતના બાર વાગા સુધીની રખા મલી હતી. પાછા ફરવાનો વખત થયો તોપણુ મોરીસને તો દેખાવ દીધો નહી અને છેક સહવારનાં પાંચ વાગા સારે

સાં આવી હાગર ધણે, કે જે વેલા તદન પીધેતો હતો અને વળી એવી વધારે લશકરી ધારા સામે યુનાહ બરેલું એ કામ કાઢ્યું હતું, કે સીપાઈનો પોસાક મુઠી રઈ સાધારણ કપડાંએ બાહિર મણો હતો.

મોરીસનનાં આવવાની બખર ઘણાંથી તેઓનાં વડા મેજરે બમાં સુધી તે તેના હાથ નીચેનાં મેજરેન્ટ સાથે વાત કરે, સાં સુધી તેને મોડીમાં બધ કરવા કહ્યું. મેજરેન્ટ આગળ પછી મેજરે મોથો કે "રીજમીટમાં સૌથી રખડતો રખડતો એ માણસ છે-નોકરીને પણુ એજ લગાડે છે."

"પણુ ધણે સારો સીપાઈ છે મેજર-બ્યારે હુશયારીમાં હોય છે સારે" મેજરેન્ટે જવાબ દીધો.

"હા, સારેજ તો-બ્યારે હુશયાર હોય છે સારે કેની!" મેજર સાહેબ રીજમીટનો પુખાડો કઠારતાં કઠારતાં યુરસાધી નેણુ ચઢકવી બેઠા. "પણુ તેમ કેટલીવાર એ હોય છે?"

"હું કયુલ કરજું કે તેમ કોઇજ વખતે હોય છે, બહુજ બ્યારે એક માણસ વખત આવે સારે કામ કરવાને માટે તદન તૈયાર થાય અને જુલથી તે કરે તેવાને માફ કરેતું બેઠા. હું ધારજું મેજર કે મોરીસનપર કાંઈ કાઢણી વીતી ગઇ છે અને ધણુંક સારા માણસો માફક તેની યાદ દાખી દેવા તેને ગમે છે."

"એના કાઢણી કુલ્લા નાખો જાહનમમાં." મેજરે મોથો, "મને એની હાલની મીજ સાથે લાગેજ વળગેજ. તમે જાહી ભેલવાઇ જાવો તેવા છેઓ." તેને જરા હસી વધારકું.

"નહી. ભેલવાઇ જવા જેવું કાંઈ નથી." તે જુવાન મેજરેન્ટ આસ્તેથી બેઠો, "પણુ કોઇખી રીતે મને એ માણસનું બીજનું કરતાં વધારે લાગે છે. આપણે તરત લાગી આવે છે કે એને અગાજી સારા હાડાઓ બેસા હશે અને

ગમે તે રીતે એની પડતી આવી હોય, તોપણ કાઈ વખતે તે દહાડાએની યાદ તેનામાં તાજી થાય છે અને તે કાળી દેખાતી ફરજ પર છે—ને એ બીચારોને એમ કરવું જ નહોતું.

મેજરે ચીરકપાયા અવાજે નોકરને બોલાવ્યો.

“મોરીસન સીપાઈને એકદમ અહીંમાં મોકલો.”

સાદી નજરે જોતાં તે સીપાઈ જેવો સાધારણ કપડાંમાં આવી સલામ કરી સભ્યતાથી દુર ઉભો તેમાં એક સાધારણ દેખાવનાં માથુસ જેવો લાગે, પણ પેલા સફ્ટનટની માથક ગાથુસાઇ ખવાસની પરીક્ષા કરનારને તે કાંઇ વધારે લાગતો હતો. તેનામાં કાંઇ એવી જ્વનનો દેખાવ હતો કે કોઇ બીજો સીપાઈ, પછી ગમે એની સારી તેને કયાવડ કાંઇ નથી હોય તોપણ તેનામાં જોવામાં નહીં આવે. જો કે આ ગાથુસમાં બેઠકાર રીતે ચુનરેલી છંદગી જણાઇ આવતી હતી, તોપણ બીજાઓ કરતાં તે જુદો લાગતો હતો.

મોરીસન તમને ચેતવણી, શિક્ષા અને દરેક જીન આપ્યા છતાં તમે એમજ અહીંમાં પાછા આવ્યા છો. હવે એનો છેડો કેમ આવશે તે તમે જાણતા હશો.”

તે ચુનેદવાર મુગેજ ઉભો રહ્યો, તેની આંખો—કાળી અને નરમ એક સ્ત્રીના જેવી—સામેની દેવાલ તરફ દીકા કરતી હતી.

“એનો છેડો એમ આવશે.” બીજાએ પોતાનું બોલવું ગંભીરતાથી આજુ રાખ્યું, “કે આખી રીજમીટ સનચીપ તમને બેઆખર થવું પડશે—કેમ કે તમે સહમજતા હશો, કે તમને તમારી રીતીનો બીજાં માથુસો કરતાં વધારે લાગશે મોરીસન.”

હેજર મુપકીદી—ફક્ત તે સુંદર આંખો લેફ્ટનન્ટનાં વાંકા પલેલા માથાપર ચીંતાતુર રીતે દીકતી હતી કે, જે તેજલપર મુગે મુગે પોતાનાં આંગણ ચોક્તો બેસે હતો.

મેં કહ્યું તેમ તમને ચેતવણી અને શિક્ષા મળી ચુકી છે, પણ કાંઈની રીતે અસર થયેલી લાગતી નથી. ફક્ત મજબૂત રાતના—તે જેનું બારણું લાપાકી એક નાની સાત વરસની છોકરી લેફ્ટનન્ટ તરફ દોડતી જોરડામાં ધસી આવી કે ચીરકપાઈને બોલતો ઉભો રહી ગયો.

“યપા, યપા, અહીંમાં એક મોટો સાંપના નાચવાનો આવ્યો છે અને આંખ અને તે કાળી કાળી લાંબી ચીજ દેખાડવા ના કહે છે ને—”

“પણ મારી દીકરી” તે લેફ્ટનન્ટ ચુચવાડામાં આસ્તેથી કહ્યું, “એમ જોરડામાં બ્યારે હું કામમાં હોવું, સારે ટુને ઘેડી આવવું નહીં જોઈએ.”

તે નાનું બચ્ચું આખી શરમાઇ જઇ લાલ યઇ આવ્યું અને પોતાનો હાથ ખ્યારથી લેફ્ટનન્ટનાં હાથમાં આપી ઉભી રહી ગઇ.

મેજર પોતાનો પગ અધીરાઈથી જમીનપર ઠોકી પેલા બોટી યતા સીપાઈ તરફ ફરી બોલ્યો.

“હું કહ્યું કે ગઈજ રાતનાં તમે—” તે સીપાઈ પોતાના

પગ તરફ એક દગલું આગળ વધી ઉતાવળમાં એકદમ બોલી દેખ્યો,

“પુરતો ખાતર સાહેબ આ નાના બચ્ચાં આગળ ના બોલો. તમે મને ગમે તે કરજો, ગમે સાં મોકલજો, પણ એની આગળ ના બોલો.” તે એટલી જુરસાભરી લાગણી સાથે આ મોટો બોલ્યો કે મેજર તો થળ ઉભોજ રહી ગયો અને તેની તરફ અજાણ્યમાં દીકવાજ કયું.

છલે તે બોલ્યો, “હું નેવાને પુછી છું કે તમે કાંઈ પણ મીનજી સરમોદગા છે. પાછા મોટીમાં જાવો; તમે મારી તરફથી પાછું સોંભજો.”

છેડી સલામ કરી તે ગળસ જોરડામાંથી આલી ગયો.

પ્રકરણ ૨ જી.

“વાર ચાલ, બસ એમાં ઉપકાર માથુષા જેવું કાંઈ નથી. તું બસ પાંધરો રહીનેજ મને જતાવજે. મેં મેજરને કહ્યું કે તું હવેથી ઠીક ચાલશે અને તેનો જવાબદાર હું છું, તેથી જો હવે તારે પોતાનેજ માટે ફક્ત તુંને પાંધર ચાલવું નહીં જોઈયું.”

“હું ઇચ્છું છું કે તમારો ઉપકાર હું પુરતો માની શકું સાહેબ, તમે ખરેખરો લલા છે, પણ હું બીજું કે બધું નીજ્જતામાં જશે. મને પાંધરો ચાલવા માટે થું ચીજ છે! હું ચાલાર સુધીમાં એટલો દમકો પડી ગયો છું, કે મોહતની આગમજ માથે થું થાય તેની ઘેડીજ પરવા છે.” તેનો અવાજ હયાં ધુન્યો અને તેને પોતાનું મોઢું ફેરવી નાખ્યું.

લેફ્ટનન્ટ પોતાનાં જોરડામાં તે રખડતા જેવા સીપાઈની સાથે બેઠો હતો, તેટલાં તેને તેનો ચુનાદ બચ્ચાની સાંપ નહીં બોલવા મારેનો ગભરાત યાદ આવ્યો. એક પણ તેને તેની તરફ જોઈ અને બોલ્યો.

“મોરીસન આજે સવારનાં મારી નાની બુચીને તારી બેઆખર વીરો નહીં સંભળાવેને મારેનો તારો જુરસો જોઈ મને લાગી આવ્યું—તું તેની હાલતીમાં જાણે શરમોદગા થઇ ગયો. હું ધારતો હતો કે બીજાનાં મત વીરોની કાંઈની પરવા કરવાને થું ધણો સખત થઇ ગયો હશે—અને વળી આ તો એક બચ્ચું.”

ધણો વખત મુપકીદીજ રહી, તે લેફ્ટનન્ટ મોરીસન તરફ જોતો હતો કે, જેની નજર બારીની બાહરે હતી. છેલ્લે તે આસ્તેથી ધુનતે અવાજે બોલ્યો.

“વરસો જે વહી ગયાં છે તેમાં મારી એક બેઠન હતી: એક નાનું બચ્ચું—આ ફાની દુન્યાની સંઘથી સુંદર ચીજ તેણી હતી. તેણી મરણ પાંખી છે, પણ તેણીની યાદ મારામાં ધણી વાર આવે છે અને જે વેળા બ્યારે મેં જુચીને જોઇ, સારે મારામાં તે પાંખી તાજ થઇ. હું તેણીને જાણવાને ઇચ્છતો નહીં.”

“હું તારે માટે દલવાર છું, મોરીસન અને હું ઇચ્છું છું કે તુંને મદદ કરી શકું. પણ તે તો તારીપર આધાર રાખે છે. સાહેબજી.”

તે સીપાઈએ સલામ કરી અને બાહિર ગયો. જતા જતા તે બચ્ચડો. “આજે કેટલા મહીનાઓ પછી આજેના શખસે પેઢલનેહશે માખંતો સજીન ગાસ જેવા કમખખતને કહશે છે ખુદા જીને તથા એનાં બચ્ચાને સલામત રાખે.”

તે પોતાનાં વરગમાં ગયો ત્યારે બીચારાની આંખોમાં પાણી આવેલાં હતાં.

મકરણુ ૩ જુન.

“મારીસન, હું બહુજી કે તું ખરેખર સામ્રો છે અને હું બીમ કાઠ કરતાં તુનેજ સોણું. શું કરતું તે તું બહુશી. તું તે રસ્તાપરથી થણી વાર જઈ આવ્યો છે અને તારી જુદો ધોડો તારા કરતાં વધારે સારી રીતે રસ્તો બાંધે છે. રાત પડ્યા અગાઉ તું નીકળતો ના અને બુચી તારી સાથે તેની દારીનીજ માફક યુગી જુગી જશે.”

હું તૈયાર રહીશ સાહેબ, તેણીને સહી સમાગત પુગાડ્યા માટે મારીપર લાડો રાખો. જે ગાલુસ આ ગામમાં બહુજી હોય તેને મારે એ સેઢકું છે. જુદો ધોડો આપો રસ્તો દોડશે.”

“તારી થણી ઉપકાર માણુંજી મોરીસન.” હજારે આવશે શેરેનંદે માથે, “તેણીને હીઆં રાખવાની મારી હીમત આઈતી નહી. એ થણું એકલપેટું લાગે છે, પણ એની માથે મરણુ ખામ્યા પછી એનીજ એકલી મારી પાસે રહી ગયલી છે, અને તે હુઆઓનાં હાથમાં કહાય તેણી આવી બચ તેની અને થણી ધારતી લાગે છે. આપણે હીઆં નખા છપ્પે અને કાઠખી પળે હુમશે યવાની વડી છે; હાં પેલી ગમ વધારે મજબુત છે અને હાં તેણી સમામત રહેશે. જેવર પાસેથી હું તારે રસ્તો બનાવ્યોજી” અને મારી વાઢીને તારા હાથમાં સોણુંજી.”

“હું તેણીને મારા બન માફક સંભાળીશ સાહેબ.”

“હું બહુજી કે તું તેમ કરશે; તેણીની માસીનાં હાથમાં જોને આપણે અને રાત પડવાની વાત જોઈ તું પાછો આવશે.”

એક દગંતું તે બીમની આગળ ચાલ્યો અને પોતાની દરબને બહુ જુધી જઈ પોતાના હાથ લખાવ્યો. મોરીસને એક પગ તે પકડ્યો અને ઉતાવળ ચલાવે માથે.

“તમારા વીસવાસ માટે હું ઉપકાર માણુંજી સાહેબ, કાંઈ ધારતી ના કરો, હું એને સહીસલામત પુગાડીશ.”

અને એમ કરી તે બાહિર ગયો ત્યારે તેના બેરકાર મોહકાપર અને ગંભીર કાળા આંખોમાં કાંઈ ચોક્કસ મજબુત કરાવ સ્પષ્ટ દીસી આવતો હતો.

બીચો નગો હતો—તે બચે કે જેનાં બચલીત કમોથી આખા સુધરેલી દુન્યા હુછ હતી અને શેરેનંદે લાક કે તેનાં બાળકોની સલામતી માટે તેને તેણીથી છુટું પડતું જોઈયે.

ત્યારે તે સીપાઈ મેદાન તરફ તે બચ્ચા સાથે સ્વાર થઈ ગયો, ત્યારે રાત પડી હતી. તેને લાગતું કે દરેક હીલતી ઝડી-ઝોનાં મોહત ભમતું હતું અને જેથી તે દરેક હીલતી બીચો

પર તેને કહ્યું બહુજી હતું. આસતો હતો, કે યોડાન તરફવત રહે.

તે સીપાઈને હીરખાન.

થતાં મગજમાં શું શું વીચારે છે!!

છે. એકજ વખત, તેને પોતાનું માલી બચ્ચાને યુગી કરી અને તેણી તરફ નીચું પછુ સઢી ખરાપ રસ્તો દશુર તો પસાર. એક લાંબી સાંકડી ગલી કે જેનો પર્યવરો દરેક ફલે બચાવ કરતો અને તે સીપાઈએ દા. પોતાની ખીસતોળ તૈયાર હાથમાં પકડી રાખી હતી.

જેમ તે ધારતી રાખતો હતો તેમ થયું, ત્યારે તે અરધી ગલી જેટલો રસ્તો કાપ્યો કે, એક બાંકુ ફરી અને તેને એક બાલુસને આકાર તે ગળામાંથી નીકળતો દીડો. બીમજો પછુ તેની આસપાસ નીકળી આવ્યા, તેને તેજો વચ્ચેથી માલવા માંડ્યું અને નજદીક દીસતા આકાર તરફ જોળીએ છોડી, ત્યારે તે બાળક દયકાં ખાતું તેને વળગી રહેડું હતું.

તેના રસવાનાં અવાજથી તે સીપાઈનું શોહી પુરાકળ ઉશકેરાઈ આવ્યું અને તેને એકજ વીચાર કર્યો, કે જે અગાઉનાં કરતા પછુ મજબુત હતો, કે કાઠખી રીતે બસ તે બચ્ચાને બચાવતું.

તે પેલા લોકની અંદર જેસમાં ચાલી જવા પાંચો. પોતાનાં અરખા ઘેલા થયલા જેવા ધોડાને વધારે જેસમાં સમિનાં રસ્તાપર દોડાવ્યો.

એક થોડી ફલગો અને તેજો છુટા થયા અને પછવાડેવા લાગોની નીખજતાની જુધા સાંભળી શકતા હતા—પછુ તેલ્લાં તે સીપાઈનાં તીજણુ કાને તેનાં પોતાનાં ધોડા સીવાય બીચનાં પગમાંથી આવજા આવ્યો અને તેને હવે લાગતું કે એ તો છંદગીનીજ સરત હતી. તેના પોતાની બાહુર ધોડો અરધો કાપી ગયો હતો અને વારેલકીએ ઠોકડ ખાતો હતો અને પછવાડે આવતા બનવરેલીની ખડીને અચાન નજદીક અને નજદીક આવતો જતો હતો.

પોતાનો કાવ થણો મજબુત હવે ચવાથી તેને ઉતાવશે તે બાળકને બાંધેલો રેસમી પટો છોડી નાંખ્યો અને પોતાની પછુ પટો છોડી, તે ધોડાને પોતાને ગમતો રસ્તો ભેવા દઈ, તે બચ્ચાને ભારી લકાકરી છન સાથે શાક્ર બાંધી લીધું. તેણીને જોશખ બાંધવા માટે ધોડાને ઉત્તો રાખા પોતાને નીચે ઉતરવું પડતું હતું. પછવાડે આવતાં દુશમેનો હવે શય્યા નજદીક આવવા લાગ્યા. તે સીપાઈએ ઉલ્લેા માંધ મારી પોતાની તલવાર ખેંચી કહાડી અને એક પગ સાંભળવા યોગ્યો. ત્યાર પછી તેને તે બચ્ચાનું સુંદર માયું પસવારણું અને તેણીનો નરમ ગાંધો પોતાનાં સાંભલા મોકાપર લાખ્યા. તેણીને

બા હે ર ચ ડી સુ ડી છે.

માથેરાન

તેના મુખતેસર હેવાલ, આળોદવાં, તવાડીખ ઈયાદી.

તેના વીગતવાર નકસા સાથે.

રચનાર, ગુલબાઈ રરામલ પાટક.

ક્રીમત રૂ૧ પોસ્ટેજ એક આનો.

માથેરાન ખાતે દવા ખાવા જનારોમાં તથા બીજાઓ ભેગા લોકોની ફરતે દરવાની જગાએ તથા બીજા બાબતોથી અંમલોં હોય છે. તેઓની વાહેફારી માટે આ પુસ્તકમાં માથેરાનની અસલી તવાડીખ, મુખથી નાદેલ તથા નાદેલથી માથેરાન જવાને લગતું બધાન, માથેરાનની રૂતુ તથા છુગોલ, માથેરાનની ફરવા દરવાની જુદી જુદી પોઈન્ટો, તળેલો, બાલર, માથેરાનના પાહાડી લોકો, બનવરો, પછીલો, જેટ-આલનારાં બનવરો, માથેરાનમાં આવેલા બંગલા તથા દુકાનોનાં તેમજ તેમના માલિકોનાં નામો, માથેરાનમાં ફરવા જવાની તથા બીજા જગાઓના વફાવતનો કોડો, માથેરાનનાં દેરિયો, તથા છેલ્લે, લાંબા માલ સુપ્રીન્ટનડન્ટે કરેલા સંતોચકારક સુધારાને લગતી હાથેગી બાબતોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. એ પુસ્તક પછી સુદર રીતે છાપવામાં આવ્યું છે તથા તેની બધાઈ વધાર પણ તેવું જ ધ્યાન આપવામાં આવ્યું છે.

કયસરે ચિન્હ સ્તીમ પ્રેસમાંથી મંગાવી લેવી.

ॐ शिववादी १८८३: १८

पुस्तक १ बु.]

[अंक १२०।

स्त्री मित्र.

६२ भासे प्रगट यत्, स्त्रीयोगे सरवे चाते उपयोगो
यर्धं पडे तेडु, भासीक बोधो-यु.

ॐ ल प ना २।—पारसी भांतुयो. ॐ

युं य धं:

कयसदे चिन्ह स्त्रीम त्रिसभां,
इशमत्त वास्तव्य वेहेतामि योताने यति-अपुं
ईमत्त वरस १ ना व्यांग उपर वडु;
१८८३ १ व्याना.

શ્રી મિત્ર. શ્રી

સાંકળ્યું—૧૯૨૪ સી ૧૮૯૩.૬

૧. એક માતાની કેળવણીના ખર્ચો—(વખતાર TWO OLD MAIDS).....	૨૬૫
૨. દુન્યાપર કાથી સરસ થીત—(વખતાર ભણી)	૨૭૧
૩. ગોલ્ડન અને દયા—(વખતાર THE B)	૨૭૨
૪. કામ કરતું મુશકેલ છે, પણ મનર કામ રહેતું તેથી વધારે મુશકેલ છે— (વખતાર M. & J. P.).....	૨૭૫
૫. સમુદ્રીનું સેવક—(વખતાર D).....	૨૮૦
૬. રાંધવાને લગતું—(વખતાર પૂરિત).....	૨૮૨
૭. દીપ્ત મુલતાન—(વખતાર આલો).....	૨૮૨
૮. રત્નીની પાંચ ભત્રીની શકતીઓ—(વખતાર કીનવા).....	૨૮૭

STRA MITRA: OR THE LADY'S COMPANION.

પ્રસ્તક ૪૫.

ફેબ્રુઆરી ૧૮૯૩.

અંક ૧૨૭૦.

એક માતાની કેળવણીનો બદલો. ૬

મંક ૨૭૩ ક. ૭.

શુ રૂપને જોણું, કે ખરેખર દીકરી
દીનબાઈ પરમદને જોણું હું?" એક
કારે ધુએ અદસ્ય દીનબાઈ તરફ આ-
વતો આવતો એવ્યા અને એકદમ
તેવણ આગળ જઈ તેવણનાં બંને હાથો
પકડી પધોળા પુરાણી અને લાંબણીથી
શકુંડ કરી. દીનબાઈએ પણ તેજાન
પર દીવણી તેવણને આગ્રહ દીધો.
તેવણ દીનબાઈના બાવાનાં પછા પુના

કાંઈ સાંભળ્યું હોય તે કાંઈ હું ખાતરી નહીં, તમે પચંગની
અમારે લાં આવીને રહેશો તોજ અમે અહાં સતેવ પામશું."

"હીં છે હારે તો સંભાળ રાખજો હું લાં પવારી નાંખી
પડશ, તો જ્યાં સુધી મને કંઠાડશો નહીં લાં સુધી જવજ
નહીં એ." તેણી અંદરે તેવી રીતે હસતાં હસતાં જવાબ
દીધો. "જે ચોડી પછી અષ મેં બુદ્ધિમાં સાંભળી છે, તે તમારા
દેખાને બોલી પાડી છે, તેથી જ્યારે હવે તમે મને રૂબ આપી
છે, હારે તો બાકીની સમજાઈ શોધી કઢાડશો હું પોતેજ નીકલેશો."

"હું માંડું છું, કે તમે એમ સાંભળ્યું દરો, કે મનચેરશાહની
ધારણાં કદી પણ તેવણનાં છોડશોમને મુખઈ લાવવાની ન
હતી? તેઓ મુખઈનાં લોકો સાથે લેલાવા માટે પછાંજ
સારા, પછાંજ-દે. શું જોઈ પાપડ? પછાંજ સાંપુરણ, ખામી
પગરની હતા, એમને કેવી? દીનબાઈએ મુખમાં ફસીને મુખડું.

"હા, હા: કાંઈ એમને સાંભળ્યું છે ખરુંને, જુનદેમ અ-
દસ્યે યાક પુણ્યપું: પણ જોઈને પુણી છેકા કે તેવું કયું
નથી-નહીને છોડશોમને એકાંતવાસ મને નહીં-વાઈ કેટલાં
અંદીઆં છે?"

"કાણુ મારાં છોડશોમને? દીનબાઈ અત્યવળીમાં એવ્યા-
"એક, મારી વડી છોકરી, હું તેણીની એકદને પારડી.
એમાં જ્યાં લાંબકની. ઉપરની પારડી નથી."

"અને તેથી તમે તેને ઘેરમાં ગાંધી આશ્વા અને ફક્ત
એકનેજ બહાર લાવ્યા તેણીમાંમાં જો તેનાં માખાં સોદરા-
બના જેવો કોટિ હોતો, તો તમારી આ માથ મારે બરાક તોફાન
કાંધું હતો" તેણી અદસ્યે પુણીથી હસીને કહ્યું.

"મારી સવાનો પાચો ચોરા ધણે તમારી માક પ્યારપર
રવાવલો હોય, તો કદીથી તેણી તેમ નહીં કરે." દીનબાઈ
હસીને બોલ્યાં.

"હારે તો તમેજી સતા ચલાવવાને હુણે એક શીખ્યાં છે,
નહીં વાઈ? હવે કાણુ એમ, હારે કે આ મારી સામે ઉગેલી
મેરી એક વેલાએ એક નાકની. ગરીબ છોકરી હતી કેજને
હું મારાં ચુકાપર રમાડતો હતો અને તોફાન તથા લાકડીની
વાતો કરતો હતો હારે ધુનતી હતી? વાઈ તમારા દીક-
રાઓ ક્યાં છે?"

"એક કોયેજાં છે, મારો એક શાલુજ છે, જે હું માંડું
હું કે તમે સાંભળીને પુણી ધરો કે. સરજન માટેનાં અબ્યાસ

સંતત થતા હતા અને તેવણની સાથે દીનબાઈનાં વાલલો જાણ
સોદરાજ એકજ રડીપરમાં હકારી ગયો હતો. તેવણને જો-
તાંજ દીનબાઈને આગળ વાતો માદ આવી ગઈ અને એક
પર વાર તેવણની નરમ આંખમાં પાણી આવી ગયાં.

દીનબાઈ એટલા વખતમાં કેટલાં પથાં ફેરફારો થઈ ગયા
છે. તે જુનદેમ અદસ્યે પેતા સામે ઉગેલી પીવતી જ-
વાન જાનને એક બાપનાં નરલી: પુરાણીથી જોઈ કહ્યું
"ગરીબ જોરમજાહ! જો તેવણનું માથાનું હું ગરીબ બી-
મારા સોહરાજનાં કમરનીખી લાગેલાં, ફરકાની સામે થઈ
સકયું હવે, તો ખમીતર આજે તેવણની દીકરી બીજો ન સપળી
વાળો હું સાંભળું છું, તે જો મારી હોય તો તેવણ સુખી હશે."

"શીખે સંતતજ તે તો તમે પોતે જાતી તપાસ કરીને
કેહોને: માંડે પર મારા બાવાનાં લીધી વાલલા દેવતો માટે
દેખેશ પોતક છે." તેવણનાં એકાંતી ને દુ:ખમરી વાદ
શી સાંજ થઈ હતી, તેને હુપાવવાની કોશીશ કરી હતાં
હતાં દીનબાઈએ કહ્યું. "તમે મુખઈમાં અમારે મારે ને

કરે છે. તે યોગ્ય વસ્ત્રમાં ઘણું ગાન સાથે પાસ ધઈ આવશે; તેને લગતો હવાય ઘણો ખાતરી પુરવંક અને ખુશ-કારક આગે મહેલે છે. તે ખવાસમાં મારા ગરીબ સોદરાખાનમાં જેવો હીમતવાન અને આલોક છે.”

“હું સાંભળીને ઘણો ખુશ થયો છું. પણ ક્યો બાલોજન? તેનું નામ શું? મનચેરશાહનો બાલોજન કાંઈ હોરમજરાહનો કુટુંબની કીર્તિ વધારશે નહીં અને જો મને બરાબર યાદ હોય, તો તમારો તો એકજ બાઈ હતો?”

“તમે શું તે ખુબસુરત છોકરીને તદન જુદી ગયા કે, જેણી તમે મને છેડતા આવજન એક મેલાવડામાં મસ્તા હતા, સારે સંવેદન ધ્યાન ખેંચતી હતી? પેસતનજી તમને ખચીત મારા માતાની માતાની આઈમાય યાદ તો હશે?”

“આઈમાય-આઈમાય-હા, મને યાદ આવે છે;” અને તે બુદ્ધિ અદ્યક્ષ કાંઈ વીચાર કરતા હોય તેમ દેખાયા, પછી એકદમ ગોચી ઉઠ્યા, “ખચીતજ, હવે મને યાદ આવી; મેં કદી પણ એવી ખુબસુરત છોકરી જોઈ ન હતી-અને તેણીનું શું યજ્ઞ? તેણીને વારને કાંઈ આપવા ઉઠી હતી, નહીં વાઈ? મેં સાંભળ્યું હતું, કે તેણી પોતેજ વર પસંદ કરી તેની સાથે નાદસ્તી ગઈ હતી, એથી તેણીનાં ગરીબ બાપે ધારતી ખાંધી હતી. દમણી તેણી ક્યાં છે?”

“પેસતનજી, આપણને તેણીનાં વાંકા જુદી જવા જોઈએ,” તેવજે બરાઈ આવેલાં દિશાં સાથે જવાબ દીધો, “તેણીએ તે માટે પુરતો અને દુઃખદાયક રીતે પસ્તાવો કીધો છે. હવે તેણીનાં વાંકાને તેણીને સાથેજ શુન્દરી જવા દેવો.”

“શુન્દરી જવા! સારે શું તેણી પણ શુન્દરી ગઈ છે કે? શું તે સુદર ખુબસુરત છોકરી, કે જેણીને મગરજ એદરા સાથે મારી સાથે આવી ઉમેશી જોડા છું તે પણ ગઈ?” આમ બોલતાં તેજે પોતાનો હાથ આંખપર ફેરવ્યો, કે જે આંસુઓથી ભરાયેલો હતો, પછી તરતજ પોતાનો જુરસો દાખી દઈ બોલ્યા, “અને સારે આંસુ છોકરો તે તેણીનો છે, હું તે મુશકેલીએ માની શકું છું. ખચીતજ તે ઈંગલંડ જવા લાપક મોટો તો નહીજ થયો હશે.”

“પેસતનજી, કેટલાં વરસો વહી ગયાં છે, તે તમે જુદી જાવો છો, જાંવે દમણી આદાર વરસનો છે. તમે તેની માતાને છેડી જોઈ, સારે જેટલી ઉમરની તેણી હતી, તેટલીજ ઉમરનો દમણી તે પણ છે.”

“અને ગરીબ બીચારી આઈમાય ક્યારે શુન્દરી?”

“જી વરસ થયાં. તેણીનાં વર બાહરનામ શુન્દરી ગયા અને તેણી પોતાનાં દેશમાં આવી મારાબાપાંજી મરણ પાળી. તે તેણીની છોકરીને જોઈ ખુશ થશે, જો કે પેહલી નજરે કદાચ તેણી તમને ધણી ખુશ સ્વભાવની લાગશે નહીં. તેણીને પોતાનાં બાઈપર ઘણોજ ખ્યાર છે અને તેને લગતી કાંઈપણ વાતથી ઘણીજ ખુશી યામ છે.”

“અને શું તમારી બેઠનનાં છોકરાં તમારીજ સાથે રહે છે. શું તેઓના બાપના કાંઈ સગાં નથી?”

“કાંઈજ નહીં; અને જો હવે તોખી તેઓને કરી લઈ મારા પોતાનાં તરીકે ઉધારવા દેવાને હું તેઓને અંજન કરતે. ગરીબ બીચારાં! અમારે તેઓની માતા મરણ પાળી, સારે તેઓની બાકીત ખરેખર ઘણી શોકાનુર હતી. નીરાધાર, માથાપ વીનાનાં દસથી બાર વરસનાં અત્યઝાં એક યજ્ઞ દોસ્ત, કે જેની તરફથી તેઓ મદદ અથવા આસરો મેલવી શકે તે યમર પારકાં દેશમાં પડેલાં હતાં. માફ દીલ તેઓ માટે ઘણુંજ દુઃખવા અને અસલા લાગ્યું અને મેં જે પગલું ભર્યું, તે માટે મેં કદી એક પણ વેસા પસ્તાવો કીધો નથી.”

તે ખુશ અદરેયે તેવજીનાં લાલ ધઈ આવેલા ગાંભીર વખાણની નજરથી-જોયું અને તેવજીનો હાથ માથાથી દાખી ખસા દીલની લાગણીથી, તેવજીની હમેશની રીત મુજબ ડોકું ધુણવી “હા, હા” કરી બોલ્યા.

“હું તમને જરૂર આપીને મલશ. જો કાંઈ અત્યજી નહીં નડશે, તો હું જરૂર થોડા દીવસમાં આપીશ, પણ તમારા વર ક્યાં મયા-અને તમારી દીકરી? તમારે લગતાં દરેક જણને મને જતાવો, ચાલો દીનખાઈ ઉઠો અને તેઓ આગળ મને લઈ જાવો.”

દીનખાઈ ઉઠ્યાં અને તેવજીને લઈ આગળ ગયાં, કે જ્યાં તેવજીનાં વર જલદી તેઓને મસ્તા. તેવજે પેસતનજીને દીનખાઈનાં જોડાજોજ ખસા દીલથી આવકાર દીધો અને થોડા વારમાં તેણીની માતાની અસારતથી જોરશેદ પણ તેઓ આગળ આવી. દેરાંબજ તેણીની સાથે હતા.

અમારે દીનખાઈએ તે ખીલતી છોકરીને પોતાની દીકરી તરીકે તેવજીને આલખાવી, સારે તેવજે અખખનીથી એટલો તો રમણ દેખાવ દીધો, કે આગળ ઉમેશાંજો મુશકેલીએ તેઓનું દસવું દાખી શક્યાં; તેવજી બોલ્યા કે દીનખાઈનાં છોકરાંજોમાં તેવજી ધારતાં હતાં, કે તેણી સાથે પડી હશે, જેનાં જવાબમાં અમારે દીનખાઈએ કહ્યું કે તેણી કરતાં તો તેવજીનાં જો દીકરાંજો વડા હતા, સારે તો તેવજીની અખખની ઘણી વધી.

“સારે તો એ શું છે તે હું તમને કેહવું દીનખાઈ,” તે ખુબ અદરેયે કહ્યું, “વળતે મારી સાથે મેંડાં કહાડ્યાં છે અને હું ધારતાં હતાં તે કરતાં મને પેલી દુ-ખાની વધારે નજરીકે લાગ્યો છે અથવા તો તમારી સાથે ઉમેશ રહેવા છે અને તમારી સાથે આગળ ચાલો છે.”

“તેના કરતાં તે એમ વધારે કહેવાઈ શકાય, મારા બાપા દોસ્ત, કે વખતની નીશાની તમે ફક્ત તમે પોતાપરજ જોઈ શકો છો, કારણ કે તમને જમ્યાં ન હોવાથી તેઓનાં વધતાં જતાં વરસોમાં તમે તેને જોઈ શકતા નથી અને તેથી તમે જાણો તે કરતાં વધારે અડપથી તે તમારી આગળથી પસાર થઈ જાય છે; પણ અમારી સાથે તેમ યઈ શકતું નથી.”

“હા, હા, દીનખાઈ હું માફ છું કે તેમ હશે-હું છું છું, કે મારાં પોતાનાં છોકરાં હતાં, પણ કાંઈ નહીં તેને ખસે આપીને તમારાંનીપર વખતની આલ તપાસસ, અરે જોરશેદ,

હું એટલો જુદો સુકામ થયો હોવરા. જુવાનોની આસપાસ બધાં આમતેમ દોરે છે અને વાતો કરે છે અને મારો તો કોઈ ભાવળી પુછતું નથી.”

“સારે મીઠું પેસતનજી, મને તમારી સાથે વધારે વખત વાત કરવાની ઠક આપશે. તમારા જેવા મંદરથની સાથે વાત કરવા માટે કોઈની છોકરી મગર થયા વગર રહે નહીં.” ખોરશેદે હસીને કહ્યું, કારણ કે તેણીએ પોતાની માથે મોટે પેસતનજીની ઘણી વખાણ ચંચળી સાંભળી હતી અને વળી તેવંજીની વાતચીત પણ તેણીને મમતી હતી.

“વાદવા પેસતનજી, એક જુવાન ખુબસુરત છોકરી સાથે આવી નહેરે જગાપર વાત કરવાની, તમને ઠીક ઠીક મળી છે,” દોરાબજી સુખાના જેવજી ખોરશેદે પાસ ઉભા હતા, તેવજી હસીને બોલ્યા. તેવજીનો તે વેલાનો દસ્તો મેઢરા ફક્ત ખોરશેદેને જ નહીં, પણ તેણીની માતાને પણ હમેશા કરતાં વધારે ખુબસુરત લાગી. “સાહેબ સારે હૃદયે અહીંઆંથી ચાલી નહીંજી.”

“નહીં નહીં દોરાબ, અહીંઆં તો તુંજ તેણીની સાથે વાત કર. કેટલે જહાર મજા કરવા જ્યાં જાય, સારે તો તારા જેવા મસ્તાન પોરીઆઓનીજ વાતમાં વધારે મજા મળે. એક દહારે આપણે એવજીને સાં જઈશું, સારે હમે પેટ જરીને વાત કરીશું. હાલ તો તેણીનો હું ફક્ત ઉપકાર માનીનેજ રહું છું. ખોરશેદે આજની તમારી સંમતતાબરી ચાલથી મારી જુવાની પાછી આવી હોય તેવું મને લાગે છે.”

“પેસતનજી, શૈક, તમે એમ કહેજો તો ખરા કે મારા પોતાનાં ઘરમાં ફક્ત મારી સાથેજ તમે વાત કરશો, પણ મને લાગે છે, કે સાં મારો એક જગરો હરીફ ઉભો છે. તમે જો મારી બેઠનને જોશો, તો મારેથી કદી પણ સતોપ પામશો નહીં. તેણી દરેક કોઈસા કરી તમારી માનીતી યવાને ચુકશે નહીં. જ્યારે હું ઘર જઈ મારી બેઠનને કહેવરા, કે આજે પેલા પારસીઓ તેમજ પરજનતામાં પોતાનાં સારા યુજોથી વખણાઈ ગયતા તથા આપણા મોટાજાવાના જુના દોસ્ત મને મળ્યા હતા, સારે તેણી તમને જોવાને તજાપી રહેશે.”

“ખરેખર, ખરેખર! સારે તો તેણીને મારા જેવા છુદ માણસની દુવા સાથે કહેજો કે, કાલે હું તેણીને મલવા આવીશ તથા તેણીને આજે અહીંઆં નહીં લાવવા માટે તેણીની માતાને મેં ધમકાવ્યાં છે. જો તમને ધડપણને માટે જરાબી માન હોય, તો તેણીને કહેવાને ચુકતા ના.”

“હા પેસતનજી, મારી ઉપર નીશ્વાસ રાખજો. હું તેણીને ખરાખર કહીશાં,” ખોરશેદે હસીને જવાબ દીધો, તેટલાં સાં પીસાસ દુળાસ આવી લાગવાથી ઉપલી વાત અટકી ગઈ અને પેસતનજીને કોઈએ બીજી બાજુએ બોલાવાથી તેવજી સાંધી ચાલી ગયા.

“કેમ મીઠું દુબારા, તમેથી અહીંઆં આવ્યાછો-કે” ખોરશેદે પીસાસ તરફ ફરીને કહ્યું.

“જ્યારે ખોરશેદેનાં મંદરથનાં પનોતાં પગલાં પડે, સાં કંચે જવાબો જવાને લલચાય નહીં.”

“જવો જવો પીરાસા, વળી તમે એવું. અઠલ વગરનું બોલ્યા કે” ખોરશેદે દોલા ચઢાવી તોપજી હસીને કહ્યું.

“સાહેબ સારે તમને નહીં ગુંગતું, તો હમે ફરીથી ગમે એવી લાલચ છતાં એમ મોડીશું નહીં, પંજુ આપણા આજે કેમજારે બનાજી શું આજે કરી રહ્યાં છે? કોઈ જુવાન છોકરીઓ સાથે હસી હસીને વાત કરે છે.”

“કાંમ મીઠું બનાજી જેવા એક જુવાન માણસ હસીને વાત કરે તો તેમાં અજબ થવા જેવું શું છે?” ખોરશેદે પુછ્યું.

“અરે ખોરશેદેનાં, તમને ખબર નથી, એ કેમજારે તો એક મોટો રીઝસુર છે. એવજી દુન્યાનાં ઘણા ખરા ભાગે જોવા છે અને યુરોપનાં નજદીક સધલાં દેશમાં ફરી આવેલા છે અને તે મજાને ખાતર નહીં પણ જાન મેલવનાં.

તે નવાં મેલવેલાં જાનને એવજીનાં મગજમાં એટલો તો જાગર છે, કે હવે તેવજી એક ચોપડી જહાર પાડવાના છે. હુંબી એવજી યુરોપ ગયા સારે સાથે ગયો હતો, પણ ચોપડી વખતમાં હું તો મારા સાથીથી ધરાઈ ગયો અને મારા જેવા રમતા પંચી સાથીઓને સાથે મજા કરવા સોંપી કાઢ્યા. હું તો એને કહું છું, કે જ્યારેથી મને કોઈ બાજુદર શીખામણની જરૂર હશે, સારે હું એની આગળ જઈશ. મેં તો એવું નામ “વેડીંગ “સાઇકલોપીડયા” પાડ્યું છે અને હવે તમેજ નીચાર કરો, કે એવો માણસ જુવાન છોકરીઓ સાથે મોટીથી હસીને વાતજ કેમ કરી શકે? આજે “સાઇકલોપીડયા”ના પાના ફેરવવાની કદી બાનું હીમત કરી શકે!

જોઈએ તો ખરા કે કોણ સાથે એમ હસી હસીને વાત કરે છે. અરે એ તો આપણાં મેમાનદારનાં છોકરી પીરાજબાઈ છે. એવજીની યુજઈની છોકરીઓમાં હુસારમાં ખપે છે અને બીજી છોકરીઓની માફક વાતનીજ ચોપડી ફક્ત વાંચવાને બદલે બીજી ગંભીર બાજુદરો પણ વાંચે છે, જેથી એ બે જણ વાત કરે તોમાં કોઈ ઘણું અજબ થવા જેવું નથી, તોપણ ખવાસમાં એવજી ગંભીર ચોપડીઓ વાંચી તેવાંજ ગંભીર થયાં નથી. હમણું તો બીચારા કેમસર સાથે વાત કરતાં સાતમે આસમાને ગઈ ગયલાં પોતાને સમજતાં હશે.

આપણા “સાઇકલોપીડયા” ની પેલી બાજુએ પેલી બાનું હમી રહી છે તે તમે જોઈ કે: એ બીચારી સાત વરસ થયાં પોતાને માટે વર સોધવા આવી પાતંગીમાં ધકેલા આવે છે, પણ બીચારીનું કોઈ પણ વસતું નહીં. પેલી બાજુદર બીજી છોકરી ઉમેલી છે, તે પોતાને સા કરતાં સરસ દેખાડવાનાં ઘણાં કાંદાં મારે છે, તો જો કે ખડે જોતાં તો તેણી કસામાં પણ સરસ નથી. આજે પેલી બીજી છોકરી આજે પેહલીજ વખત આવી જગાપર આવી છે.”

“મીઠું દુબારા” ખોરશેદે પીરાસાને સધળાઓનું બાનું રડુછું વર્ણન આપતાં જોઈ હસીને કહ્યું, “તમે જુલી નંઓછો કે હું પોતે પણ આજે પેહલું વેહલીજ આવી જગાપર આવી છું અને તમારી રંગીશી દુન્યાને આજેજ મેં નીહાલી છે.”

* સાઇકલોપીડયા એટલે દરેક જાતની વાંચનાં સંગ્રહ અથવા ચોપડી.

“ખોરોદખાતું” તમે અને જાઓ. ગેરઈનસાફ કરો છો. અને પુરેલી ખખર છે, કે તમને જાહેરમાં જીવાને હરો આજેજ બાઅશલી થયા છોએ. તમે આજેજ પેહલાં આવ્યા તો શું થયું, પણ પેલી ગરીબ ખીચારી છોકરીની માફ પાર્તીમાં કેમ વર્તેલું, તેના તમને આગમયથી બાપણે નહીં મક્કા હશેની. ને હમણું તેણી પોતાનાં ખુદરની હસમયાથી હસશે અથવા તો કાઈ ગમતાં માણસ સાથે બે બેસ વધારે વાત કરશે અને નહીં ગમતાંને કાંઈ નહીં આપશે, તો પછી ધર જઈને જોઈજ લેવો! ખીજે દહારે એવું તો મોટું બાપાણ મશે, કે ગરીબ ખીચારી કાઈ દહારે પાર્તી ફાર્તીમાં જવા મંગેજ નહીં.”

“ગરીબ ખીચારી છોકરી.” ખોરોદે ખરેખર તેણીની દયા ખાઈ કહ્યું, અને જે જોઈ પીસવાને હસવું આવી ગયું.

“પીસ મરચંદ તેણી તમારી દયાને લાપકની નથી; તેણી સખત દયાની થઈ ગઈ છે, ખોરોદેખાતું આ પાર્તીમાં નજદીક સપમાજ તોવા છે, પણ હું જાણુવા મંદિયું છે, આજે કેખશરને કહી જાણુ લાકડી લાગી છે. હું ધારું છું, પીસ મરચંદ કે તે તમારી આંખો હોવી જોઈયે. વાત કરે છે તો પીરોજખાઈ સાથે, પણ જુવે છે તો તમારી તરફ; એકી વખતે બે ત્રીજ કરવાની કોશિશ કરે છે. પીરોજખાઈનું બોલવુંથી સાંભળે છે અને તમારી અવાજથી સાંભળે છે. ખાત્રીથી માનજે કે તમેજ જાહેર છે.”

પીરોજખાઈ ઉપલાં બોલવાથી ખોરોદેને ઘણો સંતોષ મળ્યો, કારણ કે જે કે હીક્કાની સખતવતથી તેણીને કેખશર માટે કાંઈ ધણું સાફ મત ન હતું, તોપણ તેવણનાં જેવો નહીં પીગમે તેવો અને ખીજાંઓનાં કહેવા પ્રમાણે સખત અને પંડા હીક્કો માણસ તેણીથી એટલો બધો અજાઈ જાય, એ કાંઈ જેવી તેવી ક્ષેત્ર નહીં ગણાય. ખોરોદેની ખાત્રી, કે જેણી માટે આખો “ધર સંસારી કેળવણી” માં વાંચી ગયા છોએ, તેણીને જેવો સધળાં માદીકાઓને પોતાનાં પગ આગળ લાવવાનો રીખ હતો તેટલોજ ખોરોદેને પણ હતો. તે જાહેર લાવવાની હજી સુધી તેણીને ટક મલી ન હતી, પણ તેના બી હજુર તેણીનાં દીકરામાં રહી ગયાં હતાં અને હમણું તેણીની સામે આવી ઉભેલી લાલચની સામે તેણી થઈ શકી નહીં. તેણીનાં બચપણ વરીકમાં તેણીનાં મારે આ તેણીની વધાણું જોઈ લીધી હતી. તેને નાણુદ કરવાને દરેક ઉપાય અને દરેક નરમ સલાહો અજમાવી જેવામાં આવી હતી, પણ જે કે તે વધાણુંને વધારે જાહેર ઉઘી નીકળતાં આટકાવવામાં આવી હતી, તોપણ જાહેરથી તો તે ઉમેડી શકાઈજ નહીં. ખોરોદેમાં સમ્યાર્થ ઘણી હોવાથી ઉપલી વધાણું તેણીનાં ખાત્રી જેટલી-હજવાહેર તેણીનાંમાં નહીં હતી. રીપણુ એક વખત ટક મલી તો તેણી જવલેજ તેની સામે થઈ શકતી હતી.

“આપને અઠવાડયે કેખશરનાં બાપ નવરોજને ધર મોટી પાર્તી છે, લાં તમે જવાના છેવો કે?” પીરોજખાઈ પુછ્યું અને ખોરોદે હાનો જવાબ આપ્યો.

“હું ઘણો ખુશી છેજે, આપણે ‘વેડીંગ સાઈકલોપીડયા’ આજની માફક તે દહારેખી બધાની સાથે ખુશાલ રહેશે. તમે જોજો તો ખરા, તે દહારે તમે જાણુ છન પરીનાં મેદ-લમાં હોમે તેવું સાગરો. દેશેદેશથી તરેહવાર જાતનાં કુલ ફલાદી લાવી તેને પોતાની માતાને વારસે પોતાનાં બાગમાં ફેંધ્યાં છે અને એમ કહેવાય છે, કે આખાં યુવર્ધમાં તેના જેવો સરસ બાગ કોઈના નથી. જે એને ઘણી વખત કહ્યું, કે એટલો બધો વખત તે આડખાન ઉપર કાઢેતો હોવાથી લોકો તેને આડખાન વેચનારા ધારશે અને એવી જાતનું ઘણુંજી કહ્યું અને તમે શું ધારોછો, તેને મને કહેવો જવાબ આપો હશે!”

“વગર શકે, ઘણેજ સરસ.”

“આવા રીંગેજા રોકેયા તરફથી તમે ખીજ કેવા જવાબની આશા રાખો. ખરેખર તે એટલો તો રીજસુરી બરેડો હતો, કે તે એક લેસનની માફક રીપીડને અને માદ રાખવો પડ્યો કે, તેને-પછી તે પોતાને ગમે તેવો મોટો ધારતો હોય તો શું પડ્યું-એને તે પુલો કે જેને ઉધારવાને તે આટલી બધી મેદ-નત લેતો હતો, તે જોઈને એકજ દહાપણુવાસા અને આસાધા રણ શક્તીવાસા જનાબ્યાં હતાં અને જેથી કરી તેઓની પાછળ વખત રોકેમાંમાં કાંઈ પણ હલકું પડવા જેવું ન હતું. જે તો તેની તરફ જોવાનું કઈ બંધુ, યોડા અકલાકમાં વેર તેને પાદરીનું નામ આપ્યું. પણ યોડા વખતમાં હું તે નામથી કંટાળી ગયો અને પાણું અસમજનું નામ તેને આપ્યું.

પીરોજખાઈ ઉપલાં બોલવાથી ખોરોદેને ધણું હસવું આવી ગયું અને યોડા વખત ખીજ એવીજ જાતની વાતો કરી તેઓ જેજ જણુ જગવાનાં ખોરોદમાં “રીફ્રેશમેન્ટ” લેવા ગયાં.

જમારે પીરોજા કુઆરા અને ખોરોદેવાત કરતાં હતાં, તે વેળા કેખશરને યોડીજ ખખર હતી, કે તેઓની વાતનો મુખ્ય ભાગ તે જાનવતો હતો અને એવા કાંઈપણ વીચાર વગર તે દુરથી ખોર-શેમાં દરપેલે કાંઈને કાંઈ વધારે વખાણવા લાયક સોધી કાઢતો હતો. યોડા વખતમાં પીરોજખાઈ આગળ કાંઈ ખીજે અઠરય વાત કરવા આવવાથી, કેખશર ટક સાંધીને લોધી દીનબાઈતથા અજોરશા આગળ ગયા, એવી આશાથી કે ખોરોદે પણ યોડા વખતમાં તેઓને આવીને મળશે. પણ ખોરોદેને “રીફ્રે-શમેન્ટ રૂમમાં” હીક્કા મલી જવાથી તેણીને જાહેર આવતાં વધારે વખત થયો. દીનબાઈએ જમશેદજી શરૂમાં જરખા-ઈને તે સાંજનાં આખાં સ્થાનાં નેવાંજ ન હતાં, પણ અતે તેવજે કેટલી જરખાઈને સોધી કાઢ્યાં. દીનબાઈએ તે વખતે દલગીરી સાથે એણું, કે તેવજુ તે દહારની પાર્તીની ગડગડ કરતાં પોતાનાં ધરનાં એકાંતવાસને વધારે લાયક જણાતાં હતાં, તેવજુ તે માટે જરખાઈને નરમ કપડાં આપ્યો અને જરખાઈને પણ કમણુ કરવું પડ્યું. કે તેવજુ જે કે લાં આ-વવાને તે દહારે તદન નાણુસ હતાં, તે છત્તી દીકરીના કાવા-વાલા આગળ તેવજુનું કાંઈ આણું નહીં. વળી તેવજુ કાંઈ દીનબાઈ આગળ એમ નહીં કહ્યું કે જે-કે હીક્કા આટલા-

બધા કાલાવાલા કરી તેવજીને સાથે લાવી હતી, તે છતાં બધા-
રનાં તેઓ સાં આભ્યાં, સ્વામીની તેવજીથી દુરને દુરજ કરવા
કરતી હતી. તેવજીને ખજર હતી કે દીનજીઈને લીલાની ચાવ
યોડી ધણી અણુગમતી હતી. અને ઉપસી વાત કહી તેવજી તે
અણુગમતાં વધારે કરવા માંગતાં ન હતાં. જરજીઈનીનજા-
ઈને વખાણ અને માનની નજરથી જોતાં હતાં. અને યશી
વખતે આ નજરવરા પશુ સારી મતજવવાથી માતા ઈચ્છતી હતી,
કે પોતાનાં છોકરાંએ સાથ દીનજીઈનીજ માફક મજજીઈથી
વર્તી શકે. પોતાની ન્હાની દીકરી આજાંપર દીનજીઈ જે હેત
રાખતાં હતાં, તેથી પશુ ધણી વખત ઈચ્છતાં હતાં, કે આ-
જાને જાહેર લીલા તેવજીની માનીતી હને; તે દ્વારે દીનજી-
ઈનાં દેખાવમાં કાંઈ એવું હતું કે, જેથી જરજીઈ પોતાને
તેવજી કરતાં ધણી હકકો સમજવા લાગ્યાં. પશુ તેવજીની
તે લાગણીમાં જરાપણ અદેખાઈને અંશ હતા નહી. તેવજી-
થી દીનજીઈનાં જેવું યશી શકતું ન હતું, સારે નહી બનવા
જેની ચીજ માટે બજાપો કરવો જ કામને? યોડી ધણી
વાતચીત કર્યા પછી જે સહીએ અકેકને હાથ હાથમાં લઈ
જે બાજુ મનચેરશા ઉભા હતા સાં ગયા અને જ્યાં યોડા
વખતમાં જમરોદણ પશુ આવી ગયા.

“કેમ જમરોદ આજે તું અહીંયાં?” મનચેરશા બોલ્યા. “હું
તો ધારતો હતો, કે એવી જાહેર જગ્યામાં કદી પશુ નહી
જવાનાં તેં સોમંદ ખાયા હતા.”

“હા તેમ છે ખરું, પશુ ફક્ત આજની રાતને ખાતર તે
મારો દેવ બાજુએ સુધી હું મારી પુજમુરત સહી ખોર-
શેદને જોવા આવ્યો છું.”

“જોવા એવજી તમુ સોકને કેટજીઅડું” માન આપે છે.”
જરજીઈને ઉપસા બોલો બોલ્યા વગર ચાલું નહી. “એવજીની
પોતાની દીકરી જ્યારે પેહલવેહલી એવા જાહેર મેલાવડામાં
મઈ, સારે વતીક એવજી આવ્યા ન હતા.”

“અને જરજીઈ સરાઈ હું શું કામ નહી આવ્યો, તેવું
કારણ તમે જોલોડો? હું મારી પોતાની દીકરીને એટલી
નાહતી વરે આવી જતની “ફેસનએબલ” દુઆદારીમાં તા-
ખવા માંગતો ન હતો. હું જો જુમતો નહી હોજી તો લીલા
ખોરશેદ કરતાં માર મહીના ન્હાની છે અને તમારા આવા
“ફેસનએબલ” મેલાવડામાં નહી જુની યઈ મઈ છે.”

જરજીઈ તો પોતાનાં વરનાં કરજા દોરા જોઈને પુજી
મયાં, તો જો કે તેવજીને યોડીજ ખજર હતી, કે તેથી તેણીને
કેટલું બધું દુઃખ ઉપજતું હતું. દીનજીઈ ઉપસી નાજીશ વાત
દુર કરવા જરજીઈને સાંથી લઈ, યોડે દુર કેખશર બનાજનાં
માવ ઉલેજાં હતાં તે બાજુ મયાં. યોડા વખત તેવજી સાથ
વાત કરી, જરજીઈ ધાકી ગયજાં દોરાથી, જોજી જશુ એક એ-
કાંત જગ્યાએ જઈને મેજાં અને દીનજીઈની રમુજ વાનોથી
જરજીઈના બાકીનો વખનું ધણો સરસ રીતે પસાર યઈ ગયો.
યોડા વખતમાં જ્યાં મનચેરશાદ તથા જમરોદણ ઉભેલા
હતા સાં ખોરશેદ આવી અને તેણીને જોઈને જમરોદણ

એકદમ બોલી ઉઠ્યા, “મનચી, આજની ધડી સુધી મને
ખજર નહી હતી, કે ખોરશેદ દેખાવમાં જુને એટલી બધી
મમતી છે. તેણી કેટલી અમીરી દેખાવની છોકરી છે! હા,
મનચેરશા જો તું હામના કરતાં પશુ વધારે તારાં છોકરાંએ
માટે મગરૂર હો, તોપણ હું જુને માફ કરતો.”

તેવજી ઉપસા બોલો મેલાતી વખત એક ધીમે નીચારો
નાખ્યો, પશુ તરતજ તે દેખાવી નાખી ખોરશેદ આગળ દોડી
બધા અને તેણી આગળ તરેહવાર રમુજ વાતો કરી. યોડા
વખતમાં સાં દોરાબજી મુગના અને કેખશર બનાજ આવી
લાયા. ખોરશેદને દોરાબજીને વધારે દાડું આપતાં જોઈ કેખ-
શરના મોઢાંપર દેખઈતી નીરાણી પ્રગતી નીકળી. ખોરશેદ
તે જાહીથી જોઈ રાકી અને પીરસાનાં મેલો યોડે ધણે
દરજો ખડા પડેલા જોઈ ખુશી યઈ. દીનજીઈ ફક્ત વર
મેલવવાને ખાતર પોતાની દીકરીને જાહેર મેલાવડામાં લાવ-
વાના વીચારથી કમકમતાં હતાં; પશુ તેવજીની દીકરીનો
પરજુવાનો વખત નજરથી આવતો હતો, એથી વીચાર જો
અચારનવાર તેવજીનાં મગજમાં આવ્યો ન હોય, તો તેવજી
ખુદરતી લાગણી વગરનાં હોવાં જોઈએ અને એક માતાનાં
સખડા ખ્યાર સાથે ખુદરતી રીતે તેવજી ઈચ્છતાં હતા, કે જે
રાખસ તેવજીની ખોરશેદનો હાથ ધરશે, તે યોડી પડતી અને
ઉમ્મદા શુલો ધરાવનારો હોવો જોઈએ અને જે જવાનો સાથે
તેવજી દમણી યોડુંક યધું મેલાતાં હતાં, તેઓમાં તેવજી ફક્ત
એકોત્ર જોઈએ હતો, કે જે તેવજીનાં બચ્ચાં માટે બધી મા-
બમાં લાપક હોય અને તે જવાને કેખશર નવરોજ બનાજ
હતા. ખોરશેદ તેવજીનું ધ્યાન મેખ્મું હતું. એ માટે તેવજીની
વચપ આંખોને યોડીજ રાકે હોય, પશુ તે કરતાં વધારે
તેવજી કાંઈ પશુ વીચાર કરતાં ન હતાં; એ બાબદ વીશે
તેવજીની લાગણી એટલી બધી હતી, કે તે જવાને કદરપ
તરફ મગે એટલી વખાણની નજરથી જોવા છતાં તેવજી તેની
સાથે ધણાં એખસાસથી વાતચીત કરતાં ન હતા, કદાચ જો
તેવજીને તેની નથી લાગણીએ વીશેનો કાંઈ પશુ રાકે ન હો
તો તેમ કરતો.

કેખશર આખો વખત દીનજીઈની આગળની આગળજ
હતા. અને જ્યારે તેવજીને ખજાનાં ખોરડામાં મેલાવડામાં
આયાં, સાં પશુ પોતેજ તેવજીને લઈ ગયા. આથી પીરસા-
દને ખુજ રમુજ મમતી હતી.

“દીકરીનું સાઈ મને મેલવવા માટે માએનાં માનીતા ધ-
વાની કોરોરા કરે છે. વખાણવા લાપક યુક્તી; કેખશર બનાજ
તમારી નથી અનુરાઈ માટે હું તમને મુખારકયાદી આપું છું.”
જેવા તેવજી તથા દીનજીઈ સાંથી પસાર યઈ ગયાં, કે પીર-
સાદ કપડી ડીસે બોલ્યા. કેખશરએ સાંથી ચાલી જતાં જવા-
ળમાં ફક્ત પોતાની કાલી આંખોમાંથી એક તુજકાર બરી
નજર તેની તરફ ફેંકી કે, જ્યાં એટલી તો સખનાઈ સખા-
યશી હતી, કે પીરસાદનાં કરતાં દાઈ એજાં બેરકાર દીકરાં
તે જોવાથી ધુમ્મતું ખુદતો. દીનજીઈને જવાને કેખશરનાં જોવા

તેવણનાં દરેક “તેર”ને મળતો સાથી કદાચજ નામથી દશે. પીરોશાહ ને તેવણની વાતચીત સાંમળતો તો “કહેલો કે તે દીવસે ખરેખર” વોર્કિંગ સાઈકલો પીડાયાનાં પાનાં ઊપાક-વામાં આવ્યાં હતાં, કારણ કે સાંજે કેમશર ધણીક બાપતો વીશે છુટથી વાંત કરતા હતા કે, જે તેવણની માતા અને બેહતો આગળ કરવા સીવાય હમેશાં તેવણનાં પોતાનાં વીચાર-રવંત મગજનાં યુગ્મમાં જંધ રહેતી હતી; પણ દીનખાઈમાં લગભગ એક માતાને હાજરું ગાપાણુપણું હતું કે, જે તેવણ પોતાની સંજત સોધનારા દરેક જવાન શખસને અંબણ-પણમાં જતાવી દેતાં હતાં અને જેની અસર તે જવાન અને કાગેમ મદરથ પર જબુ ઘઈ હતી. કેમશર તેવણનાં દીકરાઓ વીશે એવી તો રીતે વાત કરતા હતા કે, જેથી એક માતાનું દીમ કઢી પણ એવાયા વીના રહે નહી. છ મહીનાં તેવણ હોસેનમાં રહ્યા હતા, જેટલો વખત જાગીર સાથે છ-વેળણની દોસ્તી બાંધવાને પુરતા હતા. જાગીર પણ તેવણની તરફથી વખાણુ મેળવવાને ધણી કોશિશ કરતો હતો અને કે-ખાશરનું દીમ પણ તેની તરફ એવાયા વીના રહેતું ન હતું; તેવણુ દલગીર હતા કે હોમીનાં પોતાનાં જેવા એકાંત સ-ભાવને લીધે તેનાં બાઈનાં જેટલી દોસ્તી તેની સાથે પડી ન હતી. વળી તેવણુ દીનખાઈનાં એક દુરનાં સમાં જેને-હોરમ-જશાહે દીકરા કરી લીધો હતો અને જેનામાં દીનખાઈ ધણી કાળજી ધરાવતાં હતાં, તેવણુની પણ કેટલીક વાત કીધી. યુ-ણમાં જંક આગળ આવેલો તેવણુને સુંદર નાદને જંગલો જ્યાં તેવણ પોતાથી થોડાંક વરસ નાદની એકધુની બેહન અને પોતાની માતા સાથે રહેતા હતા, તથા તે બેહનની લઠ-હતી તખીએતને લીધે તેવણુ કેવી રીતે પોતાનું સધલું સુખ અને મગજ છોડી દીધી હતી અને એકાંતવાસમાં છંદગી ચામરતા હતા તથા પોતાની માતા તથા બેહનને રીઝવવાને બનતું કરતાં હતાં, તે વીશેનો ધણો સુંદર હેવાલ કેમશરએ દીનખાઈને કંઠી સંમળાવ્યો.

“તેવણ તમે ઉછીતો તેવો બાપ અને દીકરા છે,” કેમશર-એ વાત પુરી કરતાં ખરેખરી લાગણીથી કહ્યું “એજ સાથી સરસ વખાણનાં બોલો હું એવણ માટે બોલી શકું છું.”

દીનખાઈ યુગ્મમાં હસ્યાં અને જ્યારે તેવણે તે જવાન શ-ખસનાં ઉસકેરાઈ આવેલાં મોહડાં તરફ નોંધ્યું, ત્યારે તેવણુ વીચારું કે જે શખસ આવા સદચરણની કીમત પીછાણી શકે છે, તે પોતે પણ તેવા સદચરણ ધરાવતો હોવો નોંખે નહી, તેવણુ નાણાં હતાં કે તે ખરેજ ધરાવતો હતો—અને તેવણની છુપી ઉંઝા હમેશ કરતાં વધારે મજબુત ધઈ; પણ તરતજ તેવણે તે મનમાંથી દુર કીધી અને કેમશર જે બીજા વાતો ચલાવતા હતા, તેપર પોતાનું સધલું ધ્યાન યોડ્યું.

એવી રીતે ધણી કલાકો સુધી વાત, ચાલી, પણ કેમશર-એ ફરીથી ખોરશોદને વાત કરવા માટે પોતા આગળ બે-લાવી નહી. તેવણુ ધારતા હતા કે તેણી દોરાખજ સાથે વાત કરવાનું વધારે પસંદ કરતી હતી અને તેથી તેણી રખેને

તેવણને ના પાડે એવા વીચારથી અચકાયા. ખોરશોદ પોતે નણ્ણી ન હતી, કે તેણીએ કેવાં દીકરપર પોતાની સત્તા અ-જમાવી લેવાનો નીચક કંઈ હતો; જે તેણીને ખખર હતો તો પોતાના દેવામાં અચકાને જરાકપી ઉતેજન મલવાથી અતીશય નહી અટકાવી શકાય તેવી લાગણીથી તેવણનું દીલ ધપકતું હતું, જ્યારે જરાક પણ નહી કોડું આપવાથી તે દીલ તેટલુંજ દુઃખી થતું હતું. કેમશર પોતાનાં ખવાસની આ નળખાઈ જમણતા હતા; તેવણુ નણ્ણતા હતા, કે તેવણુ એટલી ઊંડી લાગણી ધરાવતા હતા કે, જેને જે ખખરક કખ-જમાં રાખી ન શકે, તો તે તેવણને ધણી દંગાળ બનાવે; અને તેનેજ લીધે તેવણુ ધણીખરા એકાંતવાસમાં રહેતા હતા અને જેથી દુન્યાનાં લોકો તેવણને કુંજરા અને પીનસરીમાં ખપાવતા હતા; જે દીવસથી કેમશરએ ખોરશોદને જેઠું, તે દીવસથીજ તેવણુ તેણીને ચાહેતા હતા, તેવણુ પોતાની આ નવી લાગણીઓ દાખી દેવાને ધણી કોશિશ કીધી અને થોડાક વખત એમ પણ-ધારતા હતા, કે તેમાં તેવણુ ફતેહ પામ્યા હતા, “પણ જેવા ફરીથી તેવણુ તેણીને લેતા, કે ખરેખરી સમ્માધ વધારે પ્રજા આકારમાં તેવણની આંખ આગળ આવવી ઉમી રહેતી; ફક્ત તેણીનેજ એકરો તેવણનાં દીકમાં જાગ્યા કરતો હતો. તેવણુને તેણી મપતી હતી, એવું ખતશાવવાને તેવણુ અચકાતા અને દુરના દુર રહેતા હતા; દુન્યાનાં લો-કોને કાંઈ પણ બોમવાનું કારણ આપવા તેવણુ ઉંઝળતા ન હતા. વળી જે તેણી તેવણને પોતાથી દુર રાખવાને છમકતી હોય, તો તે દુઃખ ખમવાની તેવણમાં લીમત ન હતી, પણ જ્યારે તેવણે નોંધું કે ધણી વખત ખોરશોદ દોરાખજ સાથે ફરવાને ના પાડી, પોતાની સાથે વાત કરવાને પસંદ કીધું હતું, ત્યારે તેવણનું હૈયું ધણું ધપકવા લાગ્યું અને ધણીજ યુશકેલીએ તેવણુ પોતાના દીકના નેરસા દાખી શક્યા. જે તેવણુ જાણ્યું હતું, કે ખોરશોદની આ રીત ફક્ત તેણીની સત્તા તેવણુપર અજમાવી લેવાની અને થોડાં કાઠકાની હતી, તો તેવણનું ઉગદા દીક કેટલું ખમતે અને દુઃખી થતે.

તે દીવસની સાંજજ અંતે પુરી ધઈ, મધરાત થવા આ-વતાં આસે આસે સધલા પરાણુઓએ રખસ લીધી, અંતે મનચેરશાહની ગાડી પણ તેવણનાં જંગમનાં દરવાજા આગળ આવી પુગી. ખુરશોદ એટલી તો ખુશીમાં હતી, કે આખે રસે મારીમાં તે દીવસની સંધ્યા મગહોની તેણીનાં માપાપ આગળ વાત કીધી હતી; પણ જ્યારે તેણી પોતાનાં સુવાનાં ખોરશામાં મઘ અને લાં એકલી પડી, ત્યારે તે રાતની સંધ્યાની મગહોને ફરીથી વીચાર કરતાં તેણીનું હૈયું ધણું ધીમે ધીમે તેણીને કપકો હતું હોય એમ તેણીને લાગ્યું, પણ તે અવાજ તરતજ-ધણીજ ઝડપથી-સુખ ધઈ ગયો. ફરીથી તેણી દોરાખજ યુગાનો વીચાર કરવા લાગી—હીલા કેવી ખાતરીથી કહેતી હતી કે તેવણુ તેણીપર મોહી પડ્યા હતા, તેમાં જરાક પણ શક ન હતો—અને તે મગરજ, કુંજરા કેમશરને લલચાવી પોતા તરફ ખેંચવાને તેણીને કેવી મગજ

પડતી હતી. તેવણને તેણીના બંદીવાન બનાવવામાં ખરેખર કેટલી બધી મુશ્કેલી પડશે. આવા આવા વીચારોજ ફક્ત તેણીનાં કુમત્તો મગજમાં ભરવા લાગ્યા. તેણી વળી લીલાને ખતાવવા ઈચ્છતી હતી કે તે જેમ ધારતી હતી, તેમ તેણી કોઈ તદ્દનજ તેણીની માતાના કળમ તરે ન હતી, કે તેણી પણ એક “ક્રિસ્ટિયન” છાતરીની ગાફર વર્તી શકતી હતી. કેમકારણે હવેનાં પોતાનાં બાળકોએ રાખવા, ખીજી છાતરીઓને નહીં મંચી શકે, તેવું ધ્યાન તેણીને આપવાને તેવણને ફરજ પાડતી, એ સઘળું તેણીની “ક્રિસ્ટિયન” સદીઓને સાબિત કરી આપવાને પુરવું હતું, કે તેણી કોઈ એટલી બધી માતાની મરજી પ્રમાણે ચાલતારી ન હતી. તેઓ ધારતાં હતાં તેટલી બધી કોઈ સાંદી અને દુશ્મીઆરી ચીનાની ન હતી. એ સઘળું તેઓ ગમવવાને નીપજી થયાં હતાં, તે સઘળું તેણી બગળી રાકતી હતી. આવા આવા વીચારોથી તેણીનાં ગાંઠો લાસ થઈ ગાળ્યા. તેણીનું દેહું ભરીપતી ફતેહની ચક્રચક્રિત આશાઓથી ધપકવા લાગું અને અંતે ન્યારે તેણી ઊંધમાં પડી, સારે સ્વપ્નને પણ તેવોજ નેવા લાગી, કે જલ્દે કેમકારણે તેણીનાં પગ આગળ આપી પડ્યા છે.

અરે ! શું તેણીની માતાની સંધળી શીખામણે, દાખલાઓ અને આજ્ઞાઓ એટલાવારમાં લુપ્ત જવામાં આવી હતી ? આ શું માતાની કેળવણીને બદલી દેતો ? અફસોસ ! અફસોસ !

[સંખ્યુ ઇ.]

TWO OLD MAIDS.

એકવેળા એક જગ્યા દાખ ચાલાદીને એક રસ્તાપર હોવા દેખાડે થોડાની વચ્ચે કસો દેતા. પોતાની દુસવારીની પછી કોઈક માથા પછી, લાંબેલા મારેલા એ જલ્દે બેઠાની આપવા હતું. એક અટોર હમરો રાખસ, એ આ બધું ધયાનથી સંભળતો હોતો હોતો, તેને આજળ જઈ બેઠાની તેના હાથમાં મેલો. “હવે મારેજો” તે બેઠાની બોલે. “મારી પેઢી ચાલાદી આ બેઠાની રૂપવાના આશરમાં બંધી નાખી તમને દેખાડાય.” એમ બોલતાં બોલતાં પેઢો પેઢો રાંધે છુપી રીતે બંધી નાખી, એમ તેમ દાખ ચાલાદીથી રી થોડોની સનમુખ રૂપે લાવી મેલેલા.

પેઢો રાખસ આ બધો વખત તે બેઠાને નીડાઈને ભેટો હતો, તે વચ્ચે નહીં જઈ પેલા ભગવાને ખબર પડે તે આગમન રૂપે જાગીનપણી દેખાડે લઈ, તેને નીચલા સવાલ પુછ્યા.

“આમે ને બેઠાની મેં હવે આપી હતી તે કે ?”

“હા” જવાબ મળ્યો.

“તું ખાતરીથી કહે છે ?”

“હા ખાતરીથી” ભંડુનાં લાલે.

“અજબ ભેટું છે” પેઢો રાખસ મલવામાં તે રૂપે રોરો દઈ મેલ્યો, “પછી મારે ચાલ એને પાછો બંધી નજાવવાની મેંદન હું હવે નહીં આપતો, હું મસ એટલાંધીન સતોય પાડું છું.” એમ કહી તેને ચાલને પકડી અને પેઢો ભંડુનાં તે ચાલનાં ચાલ આના બેઠાપણી કાઢી વકાસતો હોવાનું રી ગયો.

એક જરમન કાઠેરે એવું રોપી દેખાડું છે, કે મહાં બાકરવાની રૂપ ધરાવનારો એ દેકે વેલા ખાતો વખતે સકરપન રૂપ પામ, તે તેઓ તે છુરી રૂપ ઊઠી રઈ રૂપ છે; તે જગની અંદરની એકીદથી એમ ચાલ છે.

૧૯૧૨

દુન્યાપર સૌથી સરસ ચીજ.

કે પેસાદાર માણસે એક ચીતારાને કહ્યું કે “દુન્યાપર સૌથી સુંદર ચીજનું ચીજ મને પારી આવ્યો.” તે ચીતારો પોતાને ઘેર ગયો અને વીચારવા લાગ્યો, કે દુન્યા પર સૌથી સરસ ચીજ શું હશે અને તે ક્યાં મળશે, તે યોડો વખત બેઠો અને વીચારવા લાગ્યો, પણ તેના તેને કોઈ ખ્યાલ આવી શક્યો નહીં. સંજે તે એક પેસાદાર માણસને લાંબોજાની હતી લાંબો ગયો. “હું લાંબો કાંઈ સુંદર ચીજ નોવડા.”

તેણે વીચાર્યું અને તે લાંબો સકારેથી એવી આશાથી ગયો, કે મને લાંબો કાંઈપણ ચીજ મળશે. લાંબો દીવાઓની મુદર રેસાની ચક્રચક્રી હતી અને ગામન ચાલતું હતું, પણ તે ચીતારાને લાંબો “દુન્યામાં સૌથી સરસ ચીજ” નહીં જણાઈ, તેની પાસે ઉમેણો એક માણસ મોલ્યો. “પેલા ઈંગ્લેન્ડમાં સૌથી મુખ્ય સુરત છાતરી છે” અને તે ચીતારાનું દેહું પુછી પછી પણ તેને પાઈ કે “મેં સૌથી સુંદર ચીજ સૌથી છે” વધુ જગારે તેને તે ખાઈ તરફ જોડ. સારે તેને તેણીની લાગણી વગરની બધુ આંખો અને રંગેલા હોયો જેણે અને તે નારીપાસ પછ અને યાકી જઈ લાંબી થયો.

ખીજે દહાડે તે ચીતારો ગામમાં ગયો અને “દુન્યામાં સૌથી સુંદર ચીજ નેવાની આશામાં લાંબી ગલીઓમાં ભળેલા કોષો, “મારી ખાતરી છે કે હું તે અડોળાં નોવડા.” ન્યારે એક સુંદર જુવોથી ભરાઈ ગએલાં જુવડાં પાસેથી તે પસાર થયો સારે તેને વીચાર્યું, પણ તેને ફક્ત યુવાનોજ નેવા અને તેઓ ખરેખર સુંદર હતા. “આ દુન્યામાં સૌથી સુંદર ચીજ છે” અને તેને તે ગોઠાઓ તોડવાને પોતાના દાખ લખાઓ પણ તેના દાખમાં કાંતા ભોડાયા અને ન્યારે તેને પોતાના દાખમાં તેઓને તોડીને લીધો, સારે તેઓ ખરી મળ્યાં અને થોડીથી ખરદાવ્યાં હતાં, “તેઓ દુન્યામાં સૌથી સુંદર ચીજ નથી” તે ચીતારાએ વીચાર્યું અને તે પર તરફ યાકી જઈ પાછો થયો.

થોડાં આકાશમાં પસાર થઈ ગયાં અને તે ચીતારાને ખીજ ચીજમાં રોડાણ હોવાથી “સૌથી સુંદર” ચીજને મારે વીચાર કરવાની વખત નહીં મળ્યો; તે રંગવાને માટે તૈયાર કીધેલી ચીજને રૂપ જીવ પડી હતી. એક દહાડે ન્યારે તે ચીતારો બહાર જતો દેખી, સારે તેને વીચાર્યું કે તે કદીથી નહીં જનશે. તે એક હલોંગી ગમીમાં કોઈ કામને ખાતર

ગયો, કે જ્યાં રસ્તા ધણા સાંકડા અને ગતીય હતો અને છેક નહિ તો મુરખના કોરનળી પ્રકાશતાં નદી હોવાથી લાંબા પુરાકલ વાસ અને ગરમી હતી અને દરેક ચીજ અધારી અને કંગાલ હતી, પણ જ્યારે તે એક વધારે સારા રસ્તા ઉપરથી પસાર થયો, સારે તેને કુલોના વાસ આજ્યો અને તેને ઉપર જોયું, સારે તેને ખારીની પાલ પર એક મધુર વાસવાલાં કુલતું કુંદ જોયું અને તેજ વખતે તે ઉઘાડી ખારીમાંથી એક મધુર સાંધ સંભાલ્યો અને તે ચીતારે પોતાની શક અને ઉતાવળ છુટી જઈને સાંકડા ભાંગેલા દાદર ઉપર ગયો. કે જ્યાંથી તે ઝોરડામાં જવાઈ હતું, તે ઝોરડાનું ખારણું અરધું જોવાડેલું હતું, તેને અંદર નજર ફેંકી અને તેને એક કંગાલ ખાલી ઝોરડો જોયો, કે જેની ફક્ત શોભા તે કુલતું કુંદ હતું, પણ જેનો સાદ તેને સાંભળ્યો હતો, તેને લાંબા એક યુનામાં એક મરી જતાં છોકરાની ઉપર વાકું વલટું તેને જોયું, તેઓ બેઉ જમ્યાંજ હતાં; તેઓમાંના નાહલાનાં મોઢાં પર જે પીકાસ હતો અને મોઢી કે જે તેની ગેદન હતી, તેના મોઢાં પર તે દસગીચ હતી, તે છતાં તેઓ ચંદર હતાં, તેણી તે ખાટલા હાથે પોતાનામાં પકડતી હતી; તેણી તે જાળકના હોયો સાંધે પોતાના હોયો લગાડતી હતી અને ધીમેથી બોલતી હતી, “વહાલી જ્યાં તારા ચલકે છે હાં તું જયો, પરીઓ તુને ઉઘડી બઈ જયો, ખ્યારી તેથી તું વધારે ગાર થાકી નહી જયો અને તું જોડાને જોયો; પણ અરે વહાલી હું તુને ફેટલી માંડુંકું અને તું મને માંડે છે અને તું મને કઢી કઢીથી શુલતી ના વહાલી” અને તે ગરજ ખંખટાં છોકરીના હોયો હીચા, તે ચીતારાએ પારખ્યું કે તેણીએ પેત્રી બેઠનને જવાબ દીધો હતો, પછી તેઓ જાને ઉઘાઈ ગયાં કે, જે ઉઘ પછી તેઓમાંનું એક ગરજ ખામ્યું.

* * * * *

તે ચીતારો જોયો, “મને કુન્યા પર સોધી સુંદર ચીજ મળી છે, તે પ્યાર છે” અને તે લાંબી ઉતાવળમાં ચાલી ગયો, પણ તે જલદીથી મદદ લઇને પાછો ફર્યો અને પેલી વહાલી બેઠન. કે જે તે છોકરું કે જેને પરીઓ લઇ ગઇ હતી, તેને માટે રડતી હતી તેને માટે કપડાં અને ખોરાક લાવ્યો હતો અને પછી તે તેણીને પોતાના સુખી ઘરમાં લઇ ગયો અને તેણીને કહ્યું કે તેણીને તે પોતાની સાથે રાખશે અને પોતાની દીકરી તરીકે ગણશે અને પછી જ્યારે તે પૈસાદાર ગાણસે તે ચીતારાએ રંગેલું ચીત્ર જોયું, સારે તેને આંખમાં આપ્યું સાથે લાંબો વખત સુધી તે જોયા કીધું, કારણકે તેમાં જે શીક્ષાં છોકરાંઓ એક એકાંત ઝોરડામાં પોતાના સાંત મોઢાંપર પ્યારની શાંતીના દેખાવ સાથે હતાં અને જ્યારે તે તે ચીત્ર આગળથી ફરી ગયો સારે જોયો, “આનેજ માટે બેઠનતનું મુકામ ખતાવેલું છે.”

તત્કાલ.

મોહત અને દયા.

મે ઈન્છે છીએ કે જાણીતા સેલર મંથકર્તા લોટીનાં ઉપલા નામનાં કડમાં નાનાં પણ કામતી વિચારેથી બરખુર મંથનો કુન્યામાં બોલાતી દરેક આપામાં તરતુમે યાય અને પાતકી ખુબીઓની મોટી સંખ્યામાં વીજળીની ચીસાલ કેલાવો યાય. સઘળી કેળવણી કુન્યાઓ તે વાંચી છે, પણ સંખ્યાબંધ લોકો જે અને તેની કશી ખબર નથી, તેઓ સાથે સરખાવતાં કેળવણી આપત કેટલી નાની અને સાંકડી દોસે છે?

ખરેખર, આ લોકોની તેના જમાનાના બંધારણ કરતાં સંપૂર્ણ ઉમટી છે. બનરમાંજે બલદ, કે રસ્તા ઉપરની બીલાદી વૃક્ષ ઉપરનાં ખલાસી કે તેની હેતવંતી માતાનાં જેટલીજ લાગણી પોતા તરફ જોયે છે. દરેકે ધીનારે વસેલા ગાંધીની વીધવાની ગમગીની અને જખમી વયલાં પ્રાણી તરફ તે એકસરખી દીનસોહ જતાવે છે. યુરોપો અને ઓઝી કરતાં જનાવરો તરફ વધુ દયા રાખવા માટે કોઈની શખ્સ તેને રખકા આપી શકશે નહી, કારણ કે ગરજવંત અને કુખીઓની સાલવતા માટે તે પૈદરું બહાર નીકળે છે. વળી એમણી કહેવાઈ સાકામ નહી. કે તે ફક્ત હવાળાં તુરંગો ઉઠાવનાર છે. એક જતકતા બહાદુર અખલદાર તરીકેની તેની કારકીદી સઘળાંને જાણીતી છે અને તેણે જાણવી આપ્યું છે, કે જેસાવર નખમાં ઉપરનાં નાસ ખુદશો પાડવા માટે તે પોતાના સ્વાર્થની કે લોકોનાં દીકાઓની દરકાર ન કરતાં ખનની બહાદુરી જતાવવાને દરેતો નથી. અઢીઆં કોઈ એક ઓનાં હવાઈ વીચારો નહી, પણ એક બહાદુર શખ્સ, જેણે પોતાની સજી ખુશીથી પોતાની જીંદગી ખુદરતનાં તરેહવારે તોડનાંમથેથી પસાર કરી છે, જેણે લગઈને તેના સઘળાંને સખીત રૂપમાં બેઠ છે, જેણે હમરો આધારમાં મોહતને પોતા આસપાસ બંધાવું દીધું છે, તેના વીચારો આપણે વાંચ્યે છીએ. શું તેઓ ફક્ત હવાઈ તુરંગો છે? ફેન્ડોએ તોનકીન લેતી વખત ઝુંબરો જુલમ તેને ઉમડા આપ્યા બેઠ ન રાખ્યો હતો, જોયો ફેન્ડ લશકરમાંથી તેને જાતલ ફેંચે હતો. તેણે જેમ પોતાનાં લખાણમાં દેખાડી આપ્યું છે, તેજમ પોતાની વતેલુકમાં જતારી આપ્યું છે કે કાઢળી છતવાલી ચીજ તે નજીવી અને ખાતરી મણતો નથી. એક નાની ચીનાઇ બીલાડી, જેણીએ તેના વાહણ ઉપર વીસાંમે લીધો હતો, તેણી માટે લખતાં તે કહે છે, કે “અધારમાંથી તેણી અચકાતી અચકાતી ચારી તરફ આવી. તેણીએ પોતાનો એક પંજે હવામાં ઉઠ્યો ક્યો અને વીચાર અને કાકલુદીમરી આંખોએ મારી આંખમાં બેસ્યાં માંડ્યું, તે ખતાની આપતું હતું, કે આ સઘળી વખત તેણીમાં નાના ગાંધોમાંથી કાંધકીચીચારો પસાર થતા હતા. જ્યારે આ પ્રમાણે ચારી તરફ તેણીએ દીકવા માંડ્યું, સારે જ તેના

માયા ઉપર મારા હાથ મુક્યો અને તેના બામ પસવારવા લાગ્યો. આદ! હારે તેણીને લાગ્યું કે, અંદી તેણીની કંગાલવતમાં દીસસોજી રાખનાર સાથી મર્યો હતો. આનેજ માટે તેણી આનાકાની કરતી મારી માસે આવી હતી; આનેજ માટે અંધારામાંથી તેણીએ પોતાની હુખવાની જગ્યા છોડી હતી. તેણીને ખાવાનું કે પીવાનું નોંઠવું ન હતું, ફક્ત આ એકાંત દુન્યામાં તેણીને યોરક સાથ નોંઠતો હતો.

આ બાહુતી, એકલી આહુલીએ કેમ જાણ્યું, કે દુન્યામાં મીનાચારી જેવી કાંઈ ચીજ હતી? તેણીએ પોતાના નાનો પંને આરા ખોલામાં મુક્યો અને આસ્તે આસ્તે પોતાની મીનાચારી આગળ ચલાવા માંડી. તેણીએ વીચારવત અંખો ખોલી ગોળા અને કહેવા માંડ્યું:—

“આ વસંતરત્નના દલગીરીભર્યા દીવસમાં બ્યારે આપણે બને જાણું એ ખસાં છીએ, હારે કાંપ નહીં આપણે એક બીજાની સોખતમાં રહેવે, કે જેથી આપણી દલગીરીમાં એક બીજાને ખ્યારભરી નજરથી દીવાસે આપવે?”

ખીજ એક ખીલાડીનાં મરતી વખતનાં કલાકે માટે લખતાં તે કહે છે કે, “દહાને નોંધને તેણીએ ઉપકાર જતાવનારી આંખો સાથ ઉઠવાને કોયેશ કરી; પછુ સધયું ફેકટ. ખીજ સદ્યારે જ તેણીને ધુમ ઉપર મુલેલી નાખેલી દીઠી જ સીસવસ્તરને એક ઝાડીની નીચે ખારો ખોલવા કહ્યું * * * અરે! તેણીની મરતી આંખોમાં ઈરેશો ચળકાત કયાં મયો હતો? તે નાની આંખોમાંની આવરતા કયાં ગઈ હતી?”

અને તે તેણીનાં છવ વગરનાં શરીરને પ્રશ્ની દલામાં પોતે લઇ બે છે.

જુનમાં કદીખી એવો સરસ ફદાકો થયો ન હશે. શલાખની ફાંખડીઓ સધળી શલાખોથી ભરાઈ ગઈ હતી. મધુર શાંતિથી સધળે ફેંકણે ફેલાયતું હતું. સધળા રોપાઓ, સધળા ચીનો ફેટેલે આવાજ કરતી દીરતી હતી.

“આ બાગ નાદનપણથી મને વ્હાલો હતો, એટલે બધે કે હું તેને, મારી હાં ઉગતા રોપાઓને નખી પડતા વેલાઓ અને ટુરોને, મારી છાંછીને ઉછેરના ગયું છું.”

આ બાગનું યંજીન કરવા પછી સોદી પોતાની આંધીકન ખીલાડી, જેણીને તે સેનીગાલથી લાગ્યો હતો, તેણીની તરફ એક વખત ચલાવેલી સખત વતેલુક માટે નીચલા અસરકારક શબ્દોમાં પોતાની દલગીરી જતાવે છે.

“એનું બન્ધું કે એક દીપસે પોતાની જાતની દીલસાઈ મુજબે જ્યાં જ્યાં તેણીને ના પાડવામાં આવ્યું હતું, લાંબ તેણીએ કુદકો માયા અને એક શેઠીયું વાસયુ. જે અને ધણું પસંદ હતું તે શાંજી નાખ્યું. પેદરે તો મેં તેણીને એક યજરાક મારી અને હ્યાર પછી મારા પગ વતી લાત મારવા હું તેણીની પુટે દોડ્યો. પેલી યજરાકે તેણીને ફક્ત અજાણ્ય કરી, પછુ લાતે તેણીને ખુલ્લે ખુલ્લું જોરે કહ્યું, કે હવે હમે બને વચ્ચે લડાઈ શરૂ થઈ હતી. તેણીએ પોતાની આંખે પગે વતી નાદસવા માંડ્યું અને બ્યારે સલા-

મતીથી ભરાઈ ગઈ, હારે જેની ઉપર તેણીએ એવો વીચાર સખેલો, તેની એવી વતેલુકથી તેણીએ ઇપકાની નજરે નેવા માંડ્યું અને બ્યારે તેણીએ નેવું, કે મારી વતેલુક હજીથી તેજીજ હતી. હારે તેણીએ દુઃખની એક ચીચારી પાડી અરે તે આવાજ! મારો સખેલો યુરસો એક પલમાં યુમ થઈ ગયો. મેં તેણીને ખોલાવી, પસવારી અને દીવાસો આપ્યો. અરે તે આરા વગરના ઉરેશો પોકાર! ને મારી નાની ખીલાડીનું જે કાંઈ બાકી રહેતું છે, તે ફક્ત એક નાના આડેકલ પરેશો યોડાંક હાકાં છે અને તેણીનું ખાસ, તેણીનું ચરીર, તેણીના મારે માટેના ખ્યાર, તે દીગસની તેણીની કપડા ભરી નજર, તેણીના દુઃખભર્યા પોકાર, એ સધયું, ધુમ સાથ મલી ગયું છે.”

ખીજ તરફ એક ગરીબ દુઃખી થતી ખીલાડીને કુરોરેશો આપ્યા પછી તેને ધારતી લાગે છે, કે આની રીતે તેના છવને ઉછેર લાવવામાં તેણે ખોટું કીધું છે, તે હેવાબ નીચે મુજબ છે:—

“અમારા મોહલામાં એક ધર આગળ એક ખીલાડીએ પોતાના વાસો ક્યો હતો, કે જ્યાં નવેમખર મદીનાને સુરે તેણીને યોડીક આરાએસ આપતો હતો. આખો ફદાકો તે કેવી દયા ઉખળવા જોગ રીતે મેડી હતી! તેને નેવાથી મને એટલી તો દલગીરી લાગી, કે મેં તેને માટે ખોરાક મોહલ્યો, હું આગળ ગયો અને ધીમેધી મોલ્યો આદા! તેણીએ કેવી આજીજી, રાક અને ઇપકાની નજરે મારી તરફ નેવું, પછુ દયા મને સાં લાગી હતી, એમ જાણી તે ગરીબ ખીચાર જાનવર ધણું જ આજબ થયું. મને લાગ્યું કે કોરોરેશો આંખી તેને દુઃખમાંથી છોડવું દયા ભરેલું હતું. મેં તેણીને પસવારવા પછી સીસવસ્તર, મારો નોકર આપ્યો અને અમે તેપારી કરવા માંડી. તેણીએ અમારી તરફ સતેવની નજરે નેવું, એનું જતાવા કે અંતે તેણે સારું રહેાંજી અને દયાજી આનવી મેનદખ્યું હતું. એક યખતે તેણે પોતાનું માથું ઉચક્યું અને અમારી આંખો મતી, તેણી ગોળા પુછતી હોય કે “એ તમે શું કરોછો? તમાને મેં યોડો વખત થયો. જોખાખ્યા છે, પછુ તેજા ઉપર કેટલો બપો વીચાસ રાખ્યો-તુમે એ શું કરોછો?” તેણે પોતાનું મથું મારા હાથ ઉપર મુક્યું. હંરગીની સાથ ઉછાં શંકાં મારતી વખતેની તેણીએ મારી તરફ નેવું. “આદા! શું તમે મને મારી નાખોછો, હું હવે તો તમાને કરવા ફેંકણું, ધણું મોડું થયું, હવે હું મરી જાંઠીયું.”

ખરેખર મને લાગ્યું કે મેં ખોટું કીધું હતું. ખચીતજ મારે યાદ રાખતું હતું, કે ગરીબમાં ગરીબ અને સોધી કંગાસોને પછુ મોહત કરતાં છવનું વધારે વધાણું છે અને આય કાંમ કે જે તેણે ફક્ત દયાને ખાતર કીધું હતું, તે પેલાં જનાવરની છેઠી દુઃખ ભરી નજરને લીધે આ ને મોટા યુનાદનું ધારે છે અને તે પોતે પોતાને કદીખી માફ કરી શકશે નહીં. એક જાણેલું પક્ષી એ એક બંદીગાનની સાથે રહ્યું હતું તે માટે તે લખે છે કે:—

કંટલાઈ ગઇ હતી; તેથી બ્યારે તેઓ હજા ખાવા સારાં બ્યારે ગમ્યાં, સારે તેણી ખુશી થઇ તેમાં કાંઈજ નવાંબ નથી.

“ગરીબ બીચારી નેલી”, જાણે તેણીની પુઠે વરંઓ લાગેલાં હોય તેમ તેણી દોડતી દોડતી આવી બેઠ કે જેણી નેલી કરતાં નાહતી અને સર્વેની ધણીજ વાહતી હતી તેણી બોલી.

“અરે, એમી જરા બારી તો ઉઘાડ, અને ધણીજ ગરમી પડે છે.” નેલી બોલી.

“તમે સાકા તમારી છુટી કેમ ચુંગરશો?” એમી બારી ઉઘાડતાં બોલી.

“હું તો હવે સહવારે ગમે સારે ઉઠસ અને આખો દહાડો મજાહ કરવા કરશ” મેગી કે જેણી એક હીમ ખાવાની ખુરસીપર બેઠી હતી, તેણી અવાચી ખાંધને બોલી.

“હીક” નેલી કે જે ધણીજ મસતાંન અને વાંચણની અતીશય શોખીન હતી તે બોલી “પણ તારી આહસાઇ અને કાંઈ પરવડે નહી; મેં તો બા ધણી સરખી વાંચવાની ચોપડીઓ એકડી કાપી છે અને હું તો તે બધી પુરી કરવાની

કરવા બેઠી. નેલીએ “શરસ” નામના એક પડોસીનાં જોડકા સાથે નદી આગળ રમીને અને એક ચોપડી વાંચીને પોતાની સહવાર અને બપોર ચુંગરી. બેઠ પોતાની ડીગલીઓનાં કપડાં ગોઠવવા બેઠી, પણ થોડા વારમાં કાંઈ જવાથી પોતાનું “મ્યુઝીક” વળાડવા ગઇ અને ખુશી થઈ કે, તે દહાડે તેણીને રડાખી ઉગાડવી નહી પડ્યે. એમીએ પોતાનાં સાંધી સરસ કપડાં પેહડાં અને ચીતારવા બેઠી, એવી આશાથી કે કાંઈ તેણીને બેઠે અને તે જીવાન ચીતાર પાડનારી કાણુ હતી તેની પુઠપરહ કરશે, બ્યારે એક ચપીતર કાગળ સીવાય કંઈ પણ તેણીનું કામ નેલા” નહી આવ્યું, સારે તેણી ઉઠીને ફરવા ગઇ અને એક વરસાદનાં ઝાપતામાં સપડ્યાથી ધર પોતાનાં મુંદર કપડાંનો નાસ કરી આવી, તે થોડેએક મેમ દહાડો ચુંગરશે તે એક બીજને કે-હજા બેઠાં અને સપલાંજાંએએ જાણું, કે તે દહાડે ધણીજ સારી રીતે પસાર થયો હતો, ફક્ત તે ધણેજ લાંબો લાંબો હતો; મેગી જેણી બપોરનાં દુકાનપર ગઇ હતી અને એક મુંદર જણુ મજલીનનો કટકો ધર લાવી હતી, તેણીએ તે વેનરયા પછી જોયું, કે તે કાંઈ ધોવાસે નહી અને તેથી તેણી જરા દસગીર થઇ. નેલી સહવારનાં નહીંમાં બોઠમાં બેઠીને ફરી આવી હતી, પણ પછી ધણી લાંબો વખત વાંચવાથી તેણીનું માથું દુઃખદુઃ હતું. બેઠ પોતાનું ખાંણ ઉપલયાસ થવાથી અને બેચાર ગીતો સાથે સીખવાનું બારી લાગવાથી ચુચવણમાં પડી ગઈ હતી અને એમીનાં કપડાં બીજાજ ગવાથી આવતી કામે તેણીની સડી “કેટી કાઉન”ને લાંબી પાર્ટીમાં શું પેહડાં તેનાં વીચારમાં પડી હતી; પણ આ તો ફક્ત નાની ઝીંબે હતી અને તેઓએ પોતાની માતાની ખાતરી કાપી, કે તે અજબાવધ હજુર તો તેઓને ધણી જસંદ આવતી હતી, તેવધુ હરખાં પણ કાંઈ બોધ્યા નહી અને “જેના” નામની આકરડીની મદદથી ધરને સોજુ કરી ધરસસારી સુખ ચાણુ રાખ્યું. દહાડાઓ વધારે અને વધારે લાંબા થતા ગયા, રેતુ ધણી અરધીર થતી ગઇ અને બીજાઓથી તેમજ ફેરવાતા ગયા, ફેરજણુ કંટલઇ ગયા અને આલસ હતો, જે માટે સેહતાનને પુષકલ કામ મહી આવ્યું. પોતાનો વખત પસાર કરવાને ખાતર મેગીએ પોતાનાં કપડાંને તપાસવા કહાડમાં, પણ વખત ધણેજ લાંબો લાગવાથી તેણી તેઓને ખગાડવા લાગી; નેલીએ પોતાની આંખો દુઃખી આવે લાંબે વેર વાંચ્યું, પછી ધણેજ એમાં કહાડવા લાગી અને એટલી તો ચીરડાંને ફરવા લાગી, કે જ્યાં ઈચ્છવા લાગ્યાં કે તેણી તેનાં કાંઈ સાથે ગઈ હશે તો સારું; બેઠ ઠીક રીતે આલતી હતી, કારણ કે તેણી વારંવાર વીસરી જતી હતી, કે તેણીને કાંઈ પણ કામ કરવાનું ન હતું, પણ આખો વખત

ન હતી. આખો વખત ચીતારવા મગતું ન હતું અને સહી-
ઓને મલવાની તેણી કાંઈ ધણી રરકાર ન કરતી હતી. તે-
ણીએ સાત દહાડા આલસમાં ચૂનરવા પછી ફરવાદ કાપી
કે, ત્રણ એખવરેડી બેઠતો સાથે રહેવા કરતાં, એક સુંદર
ધરમાં રહેવાનું અને અથી જાતની મનઘડ કરવાનું કહેવું
સરસ લાગે.

કાંઈ પણ તે અનમાયસથી કાપી ગયાં, કરીને કહેવું ન
હતું, પણ સુંદરવારની રાતે દરેક જણ પોતાના મનમાં તે
પ્રશ્ની થયાં, કે તે અરવાડયું લગભગ પૂરું થયું હતું.

મીસીસ માર્ચ, કે જેવણુ ધણું હસમખાં હતાં, તેવણે
તે ધણે તેઓનાં મગજ પર યસાવવાનો ટેકાવ કીધો, તેથી
તેવણે “હેના” ને છુટી આપી અને આલસાઇ કરવાનો
સવાદ તે છેકરીઓનેજ આપવા દીધો.

જ્યારે તેઓ સંગીતારે સહવારનાં ઉઠ્યાં, ત્યારે રાંધણીમાં
સગડી ન હતી. જમવાનાં ઝોરડામાં રેખા નાસતાને વાસે
તેવાર ન હતી અને માથાજ તે કાછળી ટેકાણે દેખાતાં ન હતાં.

નેહી, નાસીપાસ થઈ બુમ પાડી ઉઠી. “અરે આજે
બધાને શું થયું છે?”

મેગી ઉપર દોડી ગઇ અને જરાક શરમ અને ગમરાત
સાથે, પાછી હેડે જલદીથી આવી.

“માથાજ કાંઈ સીક નથી; ફક્ત ધણાંજ યાકી ગયાં છે
અને કહે છે કે આપણને ગમે તેમ કરવું. એવણુ તો પોતા-
નાં ઝોરડામાં આખો દહાડો મુગાં મુગાં સુઇ રહેવાનાં છે. તે-
વણુ એમ કહે છે તે કેવું બન્યું જેવું! પણ એવણે મને
કહ્યું કે, ગયાં અરવાડયામાં તેવણે સખત મેદન કીધી છે,
તેથી આલો આપણે બડબડે નહીં, પણ આપણેથી અને તેમ
સારી રીતે કામ કરવે.”

“તે તો ધણું સેઠકું છે અને તો તે ધણું ગમે છે, હું કાંઈ
પણ કામ કરવાને તલપી રહી છું—એટલે કે હું કાંઈ નથી મ-
નઘડ મેલવવાને માટે તલપી રહી છું.” નેહી જલદી બોલી ઉઠી.

બરેખર તેઓને કાંઈ કામ કરવાનું મલકું, તેથી તેઓ
પ્રશ્ની થયાં અને છુટીથી કામ કરવા મંડ્યા, પણ તેઓએ
જલદીથી જોયું કે, “હેના” કેહતી હતી તેમ ધર રાખવાનું
કાંમ કાંઈ સેઠકું ન હતું, ખાવાનું રાખવાની કળટમાં પુરકું
ખાવાનું હતું અને જ્યારે બેઠાં અને એમીએ રેખાજીની,
ત્યારે મેગી અને નેહી નાસતો કહાડવા ગયાં અને અજબ
થયાં કે, આકરો સખત કામની શું કામ ફરવાદ કરતાં હશે.”

“હું યોડું માયને વાસતે લઇ જઈશ, જો કે તેવણે તો
મને કહ્યું છે, કે તેવને માટે આપણે વીચાર નહીં કરવો.”
મેગી બોલી, તેથી એક રકાખીમાં માથાજનો નાસતો તખ્તાર
કરી, કાછળી ખાલ તેની અગાઉ તે ઉપર લઇ જવામાં
આવ્યો; આઠ ધણીજ પાણી જેવી હતી; છડાં જલો ગયાં હતાં
અને નેહી તેવું ખાણું મુકી ગયા પછી, મીસીસ માર્ચ
મનમાં ધણું ફર્યાં.

“ગરીબ બીચારાં હું બીહુંજ, કે તેઓને આ વખત સખત

લાગશે, પણ તેથી કાંઈ તેઓને ઈજા નહીં થશે, પણ ઉલટો
કાચકો થયો.” તેવણુ મનમાં બોલ્યાં અને પછી તે સવાદ
વગરનો નાસતો એક આજીએ મુકી. પોતાની પાસે જે યોડી
ચીજો હતી તે કહાડી ખાવા લાગ્યાં.

હેડે તો તે વખતે ધણી ગબડા આલતી હતી અને તે
નાસતો રાંધવાર પોતાની નીપજળતાથી ધણી ચીરકાઇ ગઇ હતી.

“કાંઈ નહીં, હું બપોરનું ખાણું તૈયાર કરશ અને ચાક-
રડી ચઈશ. તમે બાઈ સાહેબ ધધને તમાગ હારો સોહજ
રાખજો અને પરીણની સાથે વાત કરજો અને ફક્ત
અપવને.” નેહી બોલી, કે જેણી મેગી કરતાંથી રાંધવાનું
યોડું બજાતી હતી.

આ માંગણી પ્રશ્ની સાથે કલ્પ્ય કરવામાં આવી અને
મેગીએ ઝોરડો સાફ કરી વીનીજનો બેંધ કાપ્યાં, કે કુણ-પાછી
અંદર દેખાવે નહીં. નેહીએ પોતાની હુશવારી ઉપર બરોસો
રાખીને, પોતાનાં પડોશીનાં છેકરા શેરનું સું ઉપર જમવાનું
તેવું મોકલ્યું.

“તમે કેહજો જમવાને તેડો, તેની અગાઉ તમે તેને શું
ખંવાડશો, તેની ગોઠવણુ રાખો તો ઠીક.” મેગી બોલી.

“અરે, મારી પાસે ધણું સારું જોસ અને પીટા છે
અને હું માછલી લાવી તેને તલીને સ્વાદીય બનાવીશ.”

ધણી ચીજો બનાવવાની તખ્તીજ ના કરે નેહી, કારણ
કે તે પીસકેટ સીવાય કાંઈ પણ ચીજ સારી બનાવી શકતી
નથી. તે શોરનમને બોલાવ્યો છે, તો તુંજ તેની સંભાળ
સજે, હું તો આ કાંઈ કરવાની નથી.” મેગી બોલી ઉઠી.

“હું તમારી પાસે કાંઈ પણ કારવા બાગતી નથી, ફક્ત
તમે મને પુરોગ કરવામાં જરા મદદ કરજો, જો હું તે નહીં
કરી શકું, તો તમે મને તમારી સલાહ આપશો કેની?”
નેહીએ આજીજ કરી કહ્યું.

“હા, પણ મને પાછો અને ખીજ નાની ચીજો કરવા
સીવાય ખીજું કાંઈ આવડતુ નથી. તમે કાંઈ પણ ચીજ
વેચાતી લાવો, તેની અગાઉ માથાજની રજા પુણવો.” મેગી
દહાડાવણી બોલી.

“ખચીતમ હું જવરા, હું કાંઈ મુરખ છું કે?” નેહી
તનકાથી બોલી અને પછી માયને પુછવા દોડી.

“તમને ગમે તેમ કરો, મને કંઈસો ના આપો! હું તો
બહાર જમવા જવાની છું અને ધરમાં આજે શું થાય છે,
તેની હું કાંઈ દરકાર નથી કરવાની.” જ્યારે નેહી મીસીસ
માર્ચને પુછવા ગઇ, ત્યારે તેવણુ બોલ્યા. “કે કડીની ધર
રાખતાનાં કામમાં મનઘડ મેલવતી નહતી અને હું આજે છુટી
લવાની છું અને વખત પસાર કરવાને માટે હું વાંચીશ, લ-
ખીશ અને ખીજાઓની સુખાકાત લેવા જઈશ.”

તેણીની હમેસની ઉજોગી માથ આવી રીતે સહવારનાં
પોઠરામાં “ઇઝોર” પર અંદેતાઇને વાંચે તે નેહીને એટલું
તો અજબથી ભરેલું લાગ્યું, કે જો એકાએક ધરવીકપ થયો
હતે, તોપણ તેણીને એટલી બધી અજબથી ન લાગતે.

“કાણીજી શું થયું છે બહુ આજે આવડેન ધાપી?”
તેણી નીચે જતાં જતાં બોલી. “વળી મેઠાની રડવા બેઠીજ,
મારી ખાતરી છે કે કાંઈ પણ એવું થયું છે.” બે એમીબી
કંઠાએ આપશે, તો હું તો તેને હીલવીજ નાંખી.”

તેથી ઘણીજ કંટલાઈને ઝોરડામાં દાખલ થઈ અને લાં
તેણીએ મેઠાને પોતાનાં વાહલાં સુવેલાં પહોંતે દાખલાં લઈને
રડતી એક, કે જે પક્ષી બહુ કે ઝોરડા માટે કાલાવાલા કરતું
હોય, તેવી રીતે પોતાનાં પંજા લાંબા કરીને મરણ પામ્યું હતું.

“તે સધલો મારોજ વાંક છે—હું તેને વીસરી ગયું—
એના પીંજરામાં એક પક્ષુ લાગે અથવા તે પાણીનું ડીપું
નધી અને બીચારું! હું એટલી બધી ધાતકી કેમ થઈ ગઈ
હોય?” જે તે ગરીબ પક્ષીને દાખલાં લઈને તેને પાણી
જવવું કરવાની તબીબી કરતી હોય તેમ બોલી.

તેણીએ તેની અરધી ઉઘાડી આંખોમાં નેહું, તેનાં નાભો
દીનને હાથ લગાડ્યા અને તે સખત તથા યંત્ર લાગવાથી
તેણીએ પોતાનું માથું ધુનાવ્યું અને તેનાં “કોરીન” ને માટે
પોતાની રમવાની ખાકસ આપવાની માંગણી કરી.

“તેને સુલા આગળ મુક અને વખતે તે ગરમી લાગવાથી
દુશીઆર થશે” એમીએ આરાધી કહ્યું.

“તેને આપણે જુએ તો મારું” અને હવે તે મરી ગયું.
સારે તેને હવે બધાં રાંધવાળી નીકળ્યાં શું? હું તેને
માટે એક “કોરીન” બતાવશ અને તેને એક ઝડ તમે
દાટશ અને મારવાહલાં પક્ષી, હું કદી કદીબી એક બીજું
પક્ષી રાખશ નહીં, કારણ કે, હું રાખવાને માટે તદનજ ના-
બાયક છું.” જે પોતે ડચ્ચાં ખાતી બોલી.

“આને જોયેર આપણે એને દાટ્યું; જે, હવે મુગી રહી
જાય; હું ઘણીજ દલગીર છું. આજે અંતરાડ્યજન થયું
ખરાબ ગયું અને બીચારાં તારાં ગરીબ પક્ષીને સૌથી વધારે
ખમતું પડ્યું. હું મારા ખાકસમાં મારી કચીને તારા પક્ષીને
મુક અને ભોતું ખાધા પછી આપણે સધળાં તેને ડાટવા
જઈશું.” તેથી બોલી.

મેઠાને પઠાવવાને માટે બીજાંએ રાખીને તેની રાંધણીમાં
મથ, કે જ્યાં જઈને તેની તદનજ નાસીપાસ થઈ ગઈ, કારણ
કે લાં ઘણીજ ખરાબ રીતે ઉઠવાપાલ થઈ ગઈ હતી. પો-
તાના કપડાં જેવાં ન થાય, તે માટે એક કટકો નાખીને તે
જલદીથી કામ કરવા મંડી ગઈ અને રકાળીએ ઉઠારવાને
માટે એકકી કરવા મથી, તેજલાંમાં તેને જોયું કે સુલામાં
જલતું તદન હોલવાઈ ગયું હતું.

“હવે હું શું કરીશ?” તેથી નાસીપાસ થઈને મનમાં
બોલી, “જોગીએ તે મને મદદ કરવા ના કહ્યું છે અને લાર-
નસ તો મારી સાથે ચીરડાવલોજ છે અને તે વળી પુરો મને
ચીડવશે.” તેણીએ એમ બોલતાં સુલા આગળ જઈને જલતું
સલગાવવાની કોશિશ કરી.

“જલતું પાણું સલાગ્યું” અને સુલાપર ફીટલી મુક્યા પછી,
તેણીએ બનરમાં જવાનો તીચાર કરી. બનરમાંથી થેર

જતાં તેણી મનમાં ખુશી થઈ, કે તેણીને ધણીજ સસરા
માથ મથશે હતા, કે જેમાં એક મેઠાનો હમનો, યોડાં લખેલી
જેવાં છાં, અરધી સુકાઈ ગયેલી કોઈગીરની ત્રણ છુરી અને
પાણી જેવા યોડા સરકો હતો.

તેણી સધળું રાંધી જે તેની અગાથે તો જમવાના વખત
થશે. હેનાએ સુલાપર જે પાણી મુક્યું હતું, તે જલોને કોપવા
જેવું થઈ ગયું હતું. કારણ કે મેગી ફેરવતાં તદન જુલી
ગઈ હતી. મેગી ઝોરડામાં એક સહીની સાથે વાત કરતી
હતી, બ્યારે બ્યારણું ઉઘડ્યું અને એક આનાથી ભરેલો, સુ-
લાની અરમીથી લાલ થઈ ગયેલો અને ચીરડાઈ ગયેલો હાથ
હવાલ મેઠા બ્યારણાં આગળ દોડું કરીને ઝુરમથી બેઠો.
“સાંભળની મેગી, બ્યારે પાણી લાગ મધ્યું હોય, સારે
પુરતું ખીસેવું કહેવાય કેની?”

મેગીની સહી હસવા મંડી ગઈ, પણ મેગીએ દોડું ધુણવીને
એવાં તો તેણે અદલાવ્યાં, કે તે આકાર તરતજ નાસી ગયો
અને રાંધણીમાં બની સુલાપરથી પાણી કાઢી તાપ્યું. મી-
સીસ મર્યાં, બધાં પડે છે તે જોઈને અને બે, કે જે
પોતાના સુવેલાં પહોંતે ખાકસની અંદર મુકતી હતી, તેણીને
પઠાવીને જલાર ગયાં. બ્યારે બધાંએ પોતાનાં માથને જલાર
જતાં જોયાં, સારે તેઓ ધણીજ નાસીપાસ થયાં એટલામાં
એક મીસ કોર નામની છુરી દોસી, કે જે ઊકરીએને મુદલ
મગતી ન હતી, તે આવી અને જમવાની માંગણી કરી.

હવે તો ઊકરીએનાં ધલરાવેલાં કાંઈ પક્ષુ પાર રહેશે
નહી. તે ઊકરીએને તેણીની તરફ માથા બતાવવાને સીખા-
વવામાં આવ્યું હતું, કારણ કે તેણી ઘણીજ છુરી અને
ગરીબ હતી. તે દહાડે તેણીએ જે ધભરાઈ ખમશે અને
બોજણ હમેશાં જેવું કરવાને માટે જે જે તબીબી કરી,
તેનું વર્ણન થઈ રાકતું નથી, તોપણ જે બોજણ તેણીએ
ટેબલપર મુક્યું તે તદનજ નીવડળતા હતી. વધારે સલાહ
પુછવાને તેણી રામમા અને જેમ અને તેમ એખડ્યજ રહીને
કરવાનું તેણીએ પસંદ કર્યું અને તેણીએ સોધી કાઢ્યું,
કે રાંધવાને માટે ઉલટ અને ખુશી સીવાય કુલપારીની પણ
જરૂર હતી. તેણી છાંને આખલ કરવા મથી, પણ ઘણો
વખત સુધી પાણીમાં રાખવાથી તદનજ બકાઈ ગયાં; પાણી
કે જે બકાઈમાં ગરમ રાખવાને માટે મુક્યું હતું, તે તદનજ
જલોને કોપવા જેવું થઈ ગયું હતું, કારણ કે બહી એકદમ
તાડી ગઈ હતી; માછલી અરધી કોહેલી હોવાને લીધે કોષ્ટકો
હાથ લગાડશે નહી. ઝોસનો પાતીએ ધણીજ તીખો અને
સરકે તથા આગલી સાથે નાંખવાથી એટલો તો ખાતો થઈ
ગયો હતો, કે જેણે કોરનસ તે આખવા ગયો, તેણીને તેની
આખમાંથી પાણી નીકલવા લાગ્યાં અને પેપેડા ઉતાવલ કરતાં
અરધા કાચા રહી ગયા હતા.

“કાંઈ નહી તેઓને જુખ લાગી હોય તો તે શેકો પાઉ,
ખાંખણ ને પનીર ખાસે. આટલી જાદનત પછી, એવું પરી-
ણી આવે, તેમાં હું શું કરું?” તેથી બડબડી. હમેશાં
વખત કરતાં અરધો કલાક પછી ઘાંટ વાગ્યો.

જ્યારે એક પછી એક પકવાનો ચાખવામાં અને મુઠ્ઠી દેવામાં આવ્યાં અને જ્યારે એમણી દસવાનું નહીં થોપાઈ, મેઘી દસગીર દેખાઈ અને ઘોરનસ પોતાથી અને તેણું દસવા લાગે, સારે ગરીબ બીચારી નેહીને એવું લાગ્યું, કે જે તે વખતે જમીન પછુ ફાટર, તે તેણી તેમાં 'ચુલીથી ગરક થઈ જતે. નેહીને એટલોજ એક સંતોષ હોય, કે એવેરીની ફરક કે જે એક મિત્રે તેણીને વાસતે મોકલાવી હતી, તે તેણી ખારતી હતી તેમ સારી અને સોજી રીતે કાપી હતી. તેની સાથે ખાવાને માટે થોડી મદદાઈ જતાની હતી અને જ્યારે સુંદર તાની કાચની રકાંબી બધાઓની આગળ પસાર કરવામાં આવી અને જ્યારે તે ખાવાને દરેકજણે તથા જતલાવી, સારે જરાથી નેહીમાં જીવ આવ્યો; મીસ ક્રાકરે તે પેલે આપ્યું, પછી એકદમ કંઈકે એર જેવું મોકલું કરી, જલદીથી ખાણીને એક ગોટ પીધો; એમી કે જે ફરફતી ઘણી થોપીન હતી તેણીએ એક આખો ચમચો ભરીને ખાધા પછી તરતજ પોતાનું મોકલું દુવાલમાં ઢાંધી નાખ્યું અને રૂબસ છોડી ચાલી ગઈ. નેહીએ ધુજતાં ધુજતાં પૂછ્યું, "અરે શું થયું? કાઈ કહેવાની." "ખાંડને બદલે નીમખ અને મલાઈ ખાતી, વળી બીજી કુર્મી" મેઘીએ ઘોરકાઈને જવાબ આપ્યો.

નેહી નવઢી રકાંબે જોઈ યુદ્ધ ગઇ, તેવામાં તેની આંખ ઘોરનસપર પડી, કે જેનેથી યુદ્ધ રહેવાની સંધળી તળવીજ છતાંબી દસાઈ પંચાત હઈ, તે નેહીને નેહીને એટલું તેા દસતું આવ્યું, કે તેણીનાં આંખમાંથી આંસુઓ નીંસે સુધી તપકાં, હાં સુધી દસવા કાપી અને તે કમનસીબ ખાંધું આવી રીતે દસવાનાં સાદે સાથે સમાપ્ત થયું.

હવે તેા હું તત્તજ પાકી ગઇ છું. મારેથી કાંઈ વાસજી હમણાં ઉતરવામાં નથી, વાસતે ચાલે આપણે બધાં જણ એકના ગરીબ પશીને દાટવા જઈએ." જ્યારે તેઓ ખાણું ખાઈ ઉઠ્યાં સારે નેહી બોલી અને મીસ ક્રાકરે બીજા બીજાને લઈ જઈ સંધળી તે કમનસીબ ખાણીની વાત કરવાની તેવારી કાપી. "બીજાં એ બેકને ખાતર ગંભીર થયાં અને ઘોરનસે એક ઘોર બોલી, જેમાં પેલા નાહલાં પશીને તેની ખાણુ બાધ્યે ધણીએક આજુ" સાથે અંદર મુક્યું. તેની ચોરનાં એક પધરની ઉપર કુદો મુકતામાં આવ્યાં અને નેહીએ રાંધણીમાં ગોતાં ખાતી જખતે એક કવીતા બોલી કાઢી હતી, તે તેની ઉપર કાતરવામાં આવી—

અહીંયાં પડ્યું છે પક્ષી માદર,

હવે સારે ને જીવ વડાઈ;

મુવં તે જ થી જીવે,

માત આવ્યું તેવું મારી બુધે.

બધાં જણાં ઘેર પોહતા પછી, એક પોતાનાં ઘોરકાંકાં ગઇ, પણ તેણી લાં આસાએસ લઇ રહી નહીં, કારણ કે પોલવાઓ પાંચરશ ન હતા; મેઘીએ નેહીની સાથે વાસજી ઉભડવામાં મદદ કાપી, કે જે કરવામાં અંધી અંધ અંધ ગયો ગઇ અને તે પછી તે લોકો એટલાં તેા યાદી ગયાં, કે બધાં જણાં રાતને માટે ચાહ અને પાંડ ખાવાને રાંધ થયાં;

મીસીસ માર્ચે ધરમાં આવ્યાં, સારે તેવજે પોતાની ત્રણ વડી દીકરીઓને ઘણુંજ કામમાં રોકાયેલી બેઠ અને જ્યારે તેવને ઘોરકાંકાં બેઠું, સારે તેવને જણાઈ આવ્યું, કે તે લોકોએ કેવી રીતે વખત મુજાર્યો હોય.

છોકરાઓ આસાએસ લઇ રહ્યા, તેની અગાઉ થોડાંક લોકો મલાયા આવ્યાં અને તેવાર થવાને માટે ઘણી ગદખડ મચી રહી. નેહી સાંજ પડી, સારે તેઓ એકએક પછી નાખુશ મોકલું કરીને અગાસીપર જાહેને બેઠાં.

નેહી કે જે ઘણું ખરું પેલે બોલાતી હતી તેણી બોલી. "આજને દહાડો કેવી ભપકાર રીતે પસાર થયો."

"તે હમેશા કરતાં તેા દુકા હોય; પણ ઘણુંજ બેચેની જખતે તેવા હોય." મેઘી ક્ષીંબી.

"મુલક યરનાં જેવું હવુંજ નહીં" એમી બોલી.

"માપજ અને આરા ખારા પક્ષી વગર કેવી રીતે ધરની માફક લાગે." એક એક ડચક ખાંડને બોલી.

"જે હવે માપજની આવ્યાં અને જીવે નેહીએ તેા તારે વાસતે એક બીજું પક્ષીથી લઇ આવજા."

જેવું તે બોલી તેવા મીસીસ માર્ચે અંદર દાખલ થયાં અને તેવજી જણે કે પોતાની છુટી તે લોકોની છુટી કરતાં, વધારે સારી રીતે નહીં મુજારી હોય, તેમ દેખાતાં હતાં.

છોકરીઓ તમારી અજમાયશથી તમે સંતોષ થામયા છેઓ, કે એક બીજું આવાડયું હજીર નેહીએ છે? તેવજી બોલ્યા, જ્યારે એક તેવજીની આગળ રાંધી ગઇ અને બીજાં સંધળીએ તેવજીને નેહીને ખુશી પતાં હોય, તેમ તેવજી આગળ ફરી વલયાં.

"મને તેા બા નથી નેહી" નેહીએ કસવકાપી હોય તેમ બોલી.

"હમણે પછુ નથી નેહી" બા" બીજાં બોલી ઉઠ્યાં.

"સારે શું તમે લોકોથી હવે ધારાછે, કે થોડાં કામો કરવા અને બીજાં જીવે માટે મેહનત કરવી એ વધારે સારું છે?"

"આખો વખતજ અલેટાઈ રહેવાનું અને મજાહ કરવાનું કાંઈ અને સારું નથી લાગતું અને હું તેા તત્તજ તેથી યાદી ગઇ છું અને હવેથી તેા હું કાંઈપણ કામ કરશ." નેહી બોલી.

"જે તેમજ હોય તેા હું જીવે રાંધતાં રીખવશ; જે ધણુંજ કામનું છે અને દરેક છોકરીએ તે સીખવું નેહીએ." અને મીસીસ માર્ચે નેહીનાં રાંધવાને વીચાર આવ્યાંથી હમી પડ્યાં, કારણ કે તેવજીને મીસ ક્રાકર મદદો હતો.

"માપજ! શું તમે, હમે કેવી રીતે આખો દહાડો ચાલીએ છે, તે બોવાને વાસતે બહાર ગયાં હતાં કે?" મેઘી કે જેને આખો દહાડો એજા કાંઈ રાક ગયો હતો, તે બોલી.

"હા, હું તમુ ઘોઠોને દેખાડવા માંગતી હતી, કે દરેકજણ પોતાની ફરજ પ્રમાણીકપણે જખતે, તેની ઉપર સંધળતાં મુખનાં આધાર કેટલે છે; જ્યારે હેનાએ અને મેં તમારાં લોકોનું કામ કાપી, સારે તેમે ઠીક રીતે ચાલ્યાં; તેથી તે નીચાસું કે એક નાના ધણા દાખલ હું તમુને દેખાડું, કે જે દરેક જણ પોતપોતાનાં વીચાર કરે તેા શું થાય? તમે

લોકો શું હવે ધારતાં નથી, કે એક બીજાને મદદ કરવાનું, દરેકની દરેક બાબતવાનું અને એક બીજાની સાથે ધીરજ રાખવાનું વધારે સારું છે?”

“હવે એમના ધારણે છે, હવે એમના ધારણે છે!” બધાં બધાં બોલી ઉઠ્યાં.

“સારે તો તમારાં લોકોની દરજ પાછી બાબતવાનું ચાહું કરવાને સલાહ આપવા દેતા; કારણ કે જો કે તે કાંઈ કાંઈ વખતે, ધણીજ ભારી લાગે છે, તોપણ તે છેલ્લે આપણને જ કાપદો કરશે; કામ ધણુંજ કાપદાકારક છે, તે આપણને કન્યા કંકાસમાંથી અને નુકસાનમાંથી બચાવે છે; તે આપણી તનદરોસતીને માટે પણ સારું છે, અને પૈસા તથા જાહેર-લાભી કરતાં પણ આપણને આપણી સહતીને વીચાર આપે છે.

“કાંઈ નહી, હવે લોકો હવે આજસાધને બદલો, ઉપાગી યુધને લાલી આપશું” નેહી બોલી.

“માયબ, તમે બાવાને વાસતે કપડાં સીવા છે, તે હવેથી હુંજ સીવસ, હું તે કરી સકસ અને હું તેમજ કરસ, જો કે મને કાંઈ સીવવાનો મણા સોખ નથી. મારાં પોતાનાં કપડાં, કે જે મનેહવાં છે, તેની ઉપર મારો વખત યુગવાનાં કરતાં તેમ કરસ તો વધારે સારું” જગી બોલી.

“હું, દરેકજ મારો પાક કરસ અને મારી ડોહાંઓની સાથે એટલો બધો વખત નહીં યુગવસ, હું બધું છું કે હું ધણીજ યુગવ છેલ્લે, કારણ કે મને રમવા કરતાં કામ વધારે કરતું જોઈએ.” બેઠેલો ડેગવ એવો હતો, જ્યારે એથી બહાદુરીથી બોલી “હું ખચીતજ હવે બરાબર સીવવા સીખસ અને મારાં લેસન ઉપર વધારે ધ્યાન આપસ.”

“ધણુંજ સારું” સારે હું આ આજમાયથી તદનજ સતોષ પામી છેલ્લે અને હું ધારું છું, કે તે તમને પાછું બાબતમાર્ગે જોતું નહીં પડશે; ફક્ત ઉંકે દહ બાહરે જઈને યુગવાની માફક કામ ન કરતાં, કામને માટે અને રમતને માટે ચોક્કસ વખત રાખજો; દરેક દહાસને ઉપયોગી અને યુગવમાં બનાવજો અને વખત કેટલો જામતી છે, તેનો સારી રીતે ઉપયોગ કરીને બતાવજો; એમ કાંઈથી તમારાં લોકોની જીવાં જીવંતી સુખી થશે અને ધણપણમાં મોડોજ પસતાવો કરશે અને ગરીબજા છતાંથી જીવંતી એક સુંદર સુસાદરી જેવી લાગશે.”

“હવે તે યાદ રાખજું માયબ” બધાંએ જાણે તેમ કરવાને ડેગવ કાંઈ હોય તેમ બોલ્યાં અને તેઓએ તે યાદ રાખજું વાસતે પ્યારી બેઠેલી, હવેનાં ધ્યાનમાં રાખજો, કે આપણને આ દુન્યામાં ખાળઓને મદદ કરીને તેઓને માટે જીવવાનું જરૂર સુખી અને પુણી જીવણ છે, તેટલીજ સુખી એક એખલપેટી જીવંતી થઈ શકતી નથી.

M. & J. P.

સપ્તરીતું સેવટ.

(એક કથાંભી.)

સેમજર મહીનાની એક રાત્રે ચંદની પુર બહારમાં પ્રકાશતી હતી અને સાંતીથી વહેતાં નદીનાં પાણી ઉપર પોતાનો પડ-લાયો નાંખી પાણીને કપેરી બનાવતી હતી. આકાશ પણ તદનજ શાંત હતું અને જોડો પણ પોતાનું એક પણ પાટું દહાડવા વગર ગંભીરપણે સ્થીર ઉભાં રહી, આ દુન્યાને ધણી ગંભીર બનાવતાં હતાં, જ્યારે હું પણ મારા હંડા પી-ચારમાં કોનારા ઉપર ઉભો રહી મશગુલ હતો, એવામાં મારી નજર આજાળથી એક મોટા ધીરેથી પસાર થઈ ગઈ, કે જેને મારા લીચારમાં ખસલ કાઢી, આહા! તે સુંદર એટા મારા જનમમાં મેં કોઈ દીવસ જોઈ ન હતી, તે ઉપરાંત તે બો-ટની સુંદર બધાસી પોતાના નાજુક હાથે મોટા હંકારી પુશી અને દલગીરીના મેળા બનાવે ધીરે ધીરે પોતાના કો-મળ સ્વરે ગીત ગાતો હતો, જે તરફ અકસર કરી-મારું ધ્યાન ખેંચાણું; તે બધાસી એક અતી સુંદર અબળા હતી અને તેને હું આસમાનની એક હુરી કહું તો તેમાં કાંઈ સ-હરખાન ભણું કહેવાય નહીં. જ્યાં સુધી મારી નજર પહોંચી શકી, ત્યાં સુધી હું તે બોટ અને તે અબળા તરફ નીહાળતો રહ્યો અને અરે! જ્યારે તે મોટા મારી દક્ષિણે દૂર ગઈ, સારે કવી નાસીપાસીથી મેં મારી નજર ફેરવી! કે અબ-ળાનો સુંદર પણ ગમથી શકો થઈ ગયેલો ચહેરો રાત છતાં પુર ચંદનીમાં હું સારી યેટ જોઈ શક્યો અને કાંઈ વરસો ઉપર મેં તે ચહેરો જોયો હોય એવું મને લાગ્યું, પણ કેમ અને ક્યાં તે હું નહીં કરી શક્યો નહીં. ધણી વાર સુધી મેં તે ચહેરો જોળખવાને કોશિશ કરી, પણ ફરીથી અને ફ-રીથી હું નીખજ નયો. આખરે સાહસરતો અમલ થવા આગ્યો, કે જ્યારે નીરાશી અને દલગીરી વચ્ચે હું જેવાં લીચારવંત મનને આજુ કહેવાય હતો, તેવાજ પણ હાલ જુદીજ આખત ઉપર લીચાર કરતો ભારી કદમે લાંબી મારાં ધર તરફ ચાલ્યો.

દીવસો પસાર થવા લાગ્યા. હું મારા રામેતા સુખજ દર-રાત્રે નદી કાનારે ફરવર આવતો, પણ મેલી મોટા અને તેમાં મેટલી દુરની મેં કદી ફરીથી જોઈ નહીં, તેમજ તેણી કાણુ હતી તે પણ હું પારખી શક્યો નહીં અને તે લીપે અધા-રામાંજ રહી ગયો. * * * * *

જાનેવારી મહીનાની, સુંદર સહવાર હતી. સુરજ પોતાના ચક્રચક્રીત કીરણો દુરથી દેખી તે દીવસને રળીઆમણી બનાવતો તથા લોકોને પોતાના કામે લાગવાને અને ઉઘાડી થવાને ચેતવણી આપતો હતો. તે સહવાર એટલી દો રમણ હતી, કે કોઈનું પણ મન લલચાયા વગર રહે નહીં અને મારી જેવાં દુખી તથા બેભાનલા મગજને તેો તે વધારે રાહત આપનારી તથા આનંદકારક યથા પડી, તેણી હું ધરમાંથી બહાર નીકળ્યો અને ક્યાં જવું તેના ચોક્કસ બીચાર વગર જ્યાં જવાનું લાં ગયો. મેં પોતાને એક ખુલ્લાં મેદાનમાં આવેલાં જોયાં, કે જ્યાં તદન એકાંતમાં એક નાનો બંગલો ઉભેલો જોયો. તે બંગલો સફાઈવાસો અને સુવક હતો, તે એવી રીતે ઉભો હતો, કે જોનારને કાંઈ અંબીર ખ્યાલ આપ્યા વગર રહેજ નહીં. એક નાના દરવાજામાંથી તે બંગલામાં કમખાઉઓમાં જવાનું હતું. એ કોણને? અને અહીં શા સાર? બંગલો હતો, તે જાણવા તથા અને તેો તેમાં કોણ રહેતું હતું, તેની ખબર કાઢવા હું ને બંગલામાં કમખાઉઓમાં કાબજ થયો, કે જ્યાં એક બુદ્ધી સ્ત્રી સીવાય કોઈ જોવામાં આવ્યું નહીં. તે સ્ત્રીને મેહરો ઉઘાસ અને દલગીર હતો અને જાણે કોઈની આવવાની રાહ જોતી હોય, તેમ વારંવાર દરવાજામુખી ઉઠ્યાં ઊંચાં કરી જોતી અને પાછી નીચારા ધમ ગમીની એક હાથ મારી ને તરફથી નજર ફેરવતી.

હું તેણીની આગળ તે બંગલો વીરો પુલકાના ધરાધારી ગયો, પણ હજી તે હું પુલકું તેટલાં તેજ બોલી ઉઠી, નજી સાહેબ! તમે ક્યાંથી આવો છો? અને શું ખબર લાગ્યા છે? "એમ બોલી નેણી મારા મેહરો તરફ એવી આતુર નજર કરી જોવા લાગી, કે જાણે તે મારા જગજનની મહ જોતી હોય, પણ હું એ વાતથી તદન અંભણ્યો હતો, જેથી મેં તરત તેણીને ખુલાસો કીધો કે, હું એ વાતથી તદન બેખબર હતો અને નેણીનાં બોલવામાં હું સમજી પણ શક્યો નહીં, જેથી મેં જાણવા માંગ્યું, કે નેણી કોણને વાસ્તે પુછતી હતી. "અરે સાહેબ" નેણી બોલી. "આને કેટલા કેટલા દીવસ થયા મારી બાઈ આ બંગલો મને સામવવા કહી, કોણ જાણે ક્યાં ગયું થયું છે, જેની મને બીલકુલ ખબર નથી. તેણી ક્યાં જતી હતી, તે વીરો એક બાજુ પણ મને કંઠવા વગર ફક્ત એટલું જ કહીને ગયું કે "હું પાછી ફર" લાં સુધી આ બંગલો તપાસજે" મને કાંઈ પણ ખ્યાલ આવ્યા વગર મેં હા કહ્યું, કારણ કે મેં ધાનું કે તે ચોડી વારમાં પાછી ફરશે. પણ આશ્ચર્ય! કંઈ દીવસો વહી ગયા હતાં મારી બાઈ પાછી નથી ફરી, કે નથી અને બીલકુલ ખબર વીરો કાંઈ ખબર મળી. અરે! પ્યારા સાહેબ, જો તમે મારી બાઈની કાંઈ પણ ખબર લાવશો, તો હું તમારો ઉપકાર કદી છુટીશ નહીં. આહા! હું મારી બાઈને ખરેખર ચાહું છું, તેણીનાં જમપણથી હું તેણીને રમાડવા રહી હતી, તેથી મને તેણીનું ધાનું હેત લાગે છે, પણ કેટલા વખત થયો તેણીનાં

અતીશય દુઃખને લીધે મને તેણીનું વધારે. હેત તથા દયા લાગે છે." આ બધું તે સ્ત્રીએ મારી કાંઈ પણ પરપુલ વગર મને કહ્યું, કે જે બેલતાં તેણીની આંખમાંથી આંસુની ધારો વહેતી ચાલી. આ બીના સાંભળી હું પણ ધણીજ દલગીર થયો, પણ તે બાઈ કોણ હતી તે મેં જાણવા માંગ્યું; તેણીએ મને બરાબર ખુલાસો આપ્યા વગર ફક્ત એટલું જ કહ્યું કે, તેણી એક આગરદાર કુળની છોકરી હતી, પણ ચોક્કસ સખએ તેણીએ વરસો થયાં આ એકાંતવાસ લીધો હતો, જેની સાથે તેણી પણ પોતાનો વખત યુગરતી હતી અને ઉપર કહ્યું તેમ હાલ તેણી ગુમ થઈ ગઈ છે, બ્યારે વધારે ખુલાસાને માટે તેણીએ મને એક સખી. પોતાનાં મગજમાંથી કહાડી દેખાડી અને બોલી, "જો સાહેબ, તમે એવી કોઈ બાળ બાળની જાણ કરો, તો મને તરત ખબર કરજો." અરે! હું તે મેહરો જોતાં જોઈએ અને એકદમ એક લાંબો નીચાસો નાખી વીચારમાં ઉભો રહ્યો. તરતજ તેણીએ આશ્ર દીધી ખુલાસો મંગિયો, કે એમ કરવાનું કારણ શું?

વાંચનારને યાદ હશે કે આ વાતોની શરૂઆતમાં જ એક દુઃખી બાળબાળે નદીમાંથી જોઈ હંકારી જતાં જોઈ હતી અને તેને અહેરા આજે મારી નજર પેંથી સખીમાં જોવામાં આવ્યો; જો તે સ્ત્રીને બધો તે દીવસનો બનાવ કહેશે અને હવે તે અજાણની વધુ જોળ ચલાવવાને તેણીએ મારીજ મદદ માંગી, તે આપવાને મેં મારી ખરી ખુશીથી કમ્મલાત આપી, પણ કેમ અને ક્યાં જોળ ચલાવવી તેવા વીચારમાં હું પડ્યો. ધણી વાર વીચાર કર્યા પછી મેં નીશ્ચય કરાવ્યો, કે તેણીની શોધમાં મારે કાંઈ પણ દીમ કરવી જોઈએ નહીં, કે નહીં કંઈ રાખવી જોઈએ. તે દાસીને લાંબા રાખી મેં એકલાએજ શોધ ચલાવવામાં હડાપણ ધાર્યું અને નેણીની રમ લઈ હું પાછો ઘર તરફ ચાલ્યો.

યોડા કલાક મારાં જમતાં મગજને શાંતી આપ્યા પછી તેજ સાંઠને હું મારાં હમેશાનાં રહેણાં (નદી કીનારા) તરફ ફરવા ગયો. યોડાં કદમ કીનારા આગળ લઈ અને જો અજાણ્ય! મારી નજરે શું દેખાવ પડ્યો? વાંચનાર તે વખતે મારાં મનની હાલત ડાખડોળ થઈ પડી-તેજ સુંદર, નાચુક, પણ દલગીરીથી અને ઉદાસીથી કરમધ મધમાં અહેરાની અજાણ પોતાનાં અલગ દુઃખનો અંગ લાવવા વીધે આકાશ તરફ નજર કરી ઈશ્વરને અરજ કરતી હતી અને લારેજ મેં તેણીને જોળખી. તે કોઈજ નહીં, પણ વરસો ઉપર મારી પોતાની બોલાઈ ગયેલી ભરીખની મોહરદાર હતી અને હાલમાં હું જેણીની શોધમાં હતો તે તેજ અજાણ હતી. નજ હું તેણીના વીધોગથી દુઃખી થતો હતો, નેમજ નેણી પણ થતી હતી. હું તેણીની આગળ હરખેરેર દોડ્યો, કે બ્યારે તેણી પણ તેટલાજ હરખ સાથે મારી તરફ નજર પડતાં મારી ગોદમાં આવી પડી. મેં ને પેદા કરનારાનાં હમરો હજાર સુંકર યુગ્યો અને લારખથી અને એક બીજાં ઉપર પડેલી કાંદણીની પાનો કરતાં હમરો જુદી જુદી લાગણીઓ.

સાથે ધર તરફ વ્યાપ્યાં. તે ધડી મારા દીવસોમાંની સૌથી સુખી હતી.

કહેવાની કાંઈ જરૂર નથી, કે તેણીની દારી પણ તેણીને પાછી ગળ્યાથી ચાલી પુરી થઈ હતી.

“પ્રીય વાંચનાર ! હવે મારી કહેણીને અંત આપ્યો છે, પણ થોડી વીગત બાકી છે, જે નીચે રજુ કરું છું:—

આ સુંદરી વરસે થયાં અને સામ્યા પ્યારથી આહતી હતી, પણ તેણીનાં માખામની ગરજ વીરજ હેવાને લીધે અગ્નિને ધાતકી રવેશે એક પીત્તળી છુદાં પાકમાં આલ્યાં હતાં, સાર પછી બધા વખત હું દુઃખમાં બાળતો હતો, કે બ્યારે તેણીએ પણ એકાંતવાસ ધર્યો હતો.

પણ આજની સાંઠજ મારાં દુઃખની ઉદ્ધતી, કે બ્યારે મારાં સુખની પહેલી હતી. આજની અગે સુખી થયાં અને એકએકનાં પ્યારમાં સુખથી વખત ચલનીએ છીએ.”

D.

રાંધવાને લગતું.

ગોલાખને બદામપાક—બદામની બીજ રોર ૫, મજબ થાર બતનું રૂ ૨, પીરી કુશરી રોર ૫, માચો રોર ૧૦, ખાંડ રોર ૧૦, એલચીદાણાં થોભ ૨, ભજીરૂથ નંબ ૬, ગોલાખ થોભે બાદશી ૩, ભવંચી થોભે ૧, ધી રોર ૧. પહેલાં ધીરી કુશરીને કુરી ચારીને ધીમાં તલથી, પછી બદામ તથા મજબને કુરીને એક જુખમાં માચ સાથે મેલવી નાખનાં. સારબાદ ખાંડમાં પાણીને બાદશી ગોલાખ નાખી રીસો કરવો. રીસાને પાણીથી રાખી તેને માલી નાખવો, પછી તેને વાટ કરી બધો સામાન અંદર નાખવો અને એ ત્રણ કરાર પડે ત્યાં સુધી ચુલાપર રાખવો અને પછી નીચે ઉતારી અંદર ભજીરૂથ, એલચી તથા ભવંચી નાખવી. બદામપાકને ધીમા ઉગારવાનું કરવો અને ખરીદાર થયા પછી ન ઉતારવો.

ઉડાંપાક બનાવવાની રીત—ઉડાં નંબ ૧૦૦, બદામ રોર ૧૦ કોટલાં સાથે તોલવી, સુંકે રોર થોભા, ભજીરૂથ નંબ ૨, એલચી નવશાં, ખસખસ રોર અરધી, ધી રોર ૫, ખાંડ સાકરી આ રોર ૫, પહેલાં બદામને કીણી કુરી તલથી તથા અંદર ખસખસ પણ લાક કરવી, પછી બદામ ધીમાંથી કઢાવી લઈ, તે ધીને ખાંડનાં રીસો કરી વળતો વાટ થાય કે તેમાં રેડી રેડે. સારબાદ રીસો કરી ચંટી પાડી, ઉડાંની કુશત ફાલને કોઢવી થંડા રીસામાં મેલવી દેવી અને પછી ચુલાપર ધીમાં આંચે સુકી આલ્યાં કરવું અને ધી છુટું પડવા આવે, કે પેલી તલથી બદામ અને ખસખસ તથા સુંકનાં જુઠાને અંદર નાખવો અને ખરીદાર થાય કે ઉતારવું, ઉતારવી વેલાએ એલચી ભજીરૂથ નાખવું.

મકરૂમ બનાવવાની રીત—બદામની બીજ અરધી રતલ લઈ તેને છોલીને ધણી બારી કુદવી, છુટતી વેલા અંદર એ થોડાં ચુખરા ભરી ગોલાખ રેડવો. જુલમીલ ખાંડ ઉડાંની સુંકે રીસે ધણી કાંચુ કરૂં ચઢાવી, તેમાં એક રતલ ચીઠા મેદા ખાંડ નાખવી, પછી તેમાં આરતે આરતે પેલી કુદેલી બેઠાર નાખવી. સાર પછી કે હું બનાવનાં “લેકર પેશ” તેવાર રાખી તેપર ઉપલી મેલવણી ગોલ સાપનાની માફક છુદી કુદી નાખવી અને કાપાકાસુ બરમ ભરીમાં પંદરથી વીસ મીનિટ જુલવા યજવું, લાલ થાય કે કઢાવું, વ્યારે પીઠાસ પસદ ન હોય, તે ખાંડ એક રતલને બલે એક રોર થોભ, અથવા તે તેથીથી મારાં એક એક તે અરધી રતલ ખાંડ દેવી, ખાંડ બોલી રેડો તે લાંબા પછ ૫ થોભાં.

પીઠાસ.

ટીપુ મુલતાન.

મકરણ ૩૪ મું.

વે આપણે બીજા બાબદ ઉપર લખ્યાસુ મેલવાને બદલે એકદમ મુલતાનનાં યુખ પાપથીની રોઢરમાં જઈએ, કે બપોં તેલું લસકર થોડા દહાડા થયા આવી પડેછે. થોડા વખત ઉપર ત્યાં જે સુસતી પંચરાઈ હતી, તે હાલ દુર થઈ ગઈ છે અને હવે સખતે ધામધુમ અને દોર દબામ ચાલી રહ્યો છે. લસકરનાં રોઢરમાં આવવાથી મણા છગરોમાં ખુશાલી પડેછે. પણ તેણી કે જેણીને આપણા વાંચનારોએ સાથ અગે બોલખાણું કરાવીયું, તેણીની ખુશાલીમાં તેથી કાંઈ વધારો થયો નહી.

“અને સુઝેન તે તેને સારે જોયો છે ?” ખાનની બામી કંચ કે જેને માટે આપણે આગળ વાંચી ગયા છીએ તેને પોતાની દારીને કહ્યું. આ દારી કે જેણી લુચ્ચા દેખાવની અને ઉડી આંખોની હતી અને જેણી પોતાની થોડાંથી કુખી વસોમાં દમેસાં ભાગ મેલી હતી, તેણીએ જવાબ આપ્યો હા, મેં તેને જોયો હતો.

“અને વાર” તે કેવો લાગતો હતો ! થોડા કહેછે કે તેને કારી જખમ થયો હતો અને હજીયે તે શીકે અને સેવા થયો લાગેછે.”

“થોડા કહેછે તે ખરૂં જ છે ખાનગ,” તે સ્ત્રી બોલી; “તારી ગોલામરી તેનાં ધરનાં દરવાજા આગળ ધણી વખત વેર તેની રાહ જોતી હભી હતી અને એક કુપીર હેવાને થોમ કરી મેં તેની પાસે હેરગાયાદની બીધી મરખમ અને સુલાંબહીને નાંમે બોખ મળી. તેને મને યુજ્યું, કે હું હેરગાયાદની હતી કે અને બ્યારે મેં હાનો જવાબ લીધો (બોધ મારાં આ જુઠાં માટે મને માફ કરે.) સાર તેને મારી તરફ થોડા પેસા ફેંક્યા હા બાઈ તે ધણીજ શીકે લાગે છે તે બોખ વખત છવે તેવો લાગતો નથી.”

“આ ગણા તેનો નેજેહાન થા ?” તે બાતું બોલી: “બ્યારે મેં તેને છોલા જોયો, સાર તે એક બહાદુર અને કદાવર જવાન લાગતો હતો; તે સારે ખાંન સાપ દરબારમાં જતો હતો અને મારી આગળથી બ્યારે મેં તેને પોતાનાં પેન જોયો, સારે માઈ કચેજી પાણી પાણી થઈ

મધુ અને તે દદાડા પછી તેનો ચેદરા મારી હતી પર કાવરાઈ રહ્યો છે.”

“તોખા ! તોખા ! શરમ ! બીબી” તે સ્ત્રીએ મરાઈરી બરેલા થપકાનાં આવડે કહ્યું. “તમે એમ કેમ બોલી શકો છો— અને વળી તમે પરણેલી સ્ત્રી છો એ તો જાણનાં છતાં ?”

“અને ને હું પરણેલી હોઉં તો, તે જાનું શરમાથી ચમકતી આખો સાથે બોલી. “અને ને હું પરણેલી હોઉં તો મધુ ! મધુ ! મધુ ! મારો ધણી છે ! અને હોય તો કેવો છે. મધુ ! મને છેદાર છે ? મધુ ! મારી ઉપર કોઈનો પ્યાર છે ? મારો કોઈ સાથીબી છે ? મધુ ! બધાં મને પ્યાર ભેળવે, સાં મારે માટે ધીક્ષાર નથી ? છેદારોઓનાં સુખને જાણે મધુ ! હું વાંઝતી નથી ? મધુ ! મારી એક સોખ નથી કે નેણેલી પુત્ર મુરતીની વાતજ ફક્ત હમેશાં હું સાંભળ્યાં કરું ? અને જેથી મધુ ! મને આપવાન નથી થયું ? બોલ સુઝન મધુ ! મને આ સપનાં દુઃખ નથી ! મને તે છે. કરાંએ થયાં હતાં, તેઓનું તારી ઉપર હેત હવું. તેઓનાં પુત્રાલ બોલવાને બચાવ તારે કાને પડ્યો છે ; તેઓએ પોતાની ઇંદગી વતી ; તારાં-માંથી ચુસી લીધી છે. મધુ ! ગરીબાદમાં દયાવલી હતી અને તે હતી મધુ ! મધુ ! હતી—તેમ તે મને હજારો વખત કહ્યું હતું. હું, જીવાન, પૈસાવાલી અને પુત્રમુરત છું ; અને તો પશુ મારા ધણીને મારેથી કંઈપણ મળ મળી શકતી નથી. સારે બોલ સુઝન મારે તેને શા માટે માન આપવું નેણેએ ; હું ચાહું—સારે મને કોઈ મધુ ! કામ નહીં ચાહે ! યા અઠા કરીમ ! મારી ઉપર બીજાઓનો ચાહ મધુ ! કામ નહીં હોય ?”

“તેમ કદાચ બનેલી !” પેલી સ્ત્રીએ જવાબ દીધો.

“બનેલી !” તે જાનું બોલી “હું કંઈ છે તેમ થયું નેણેએ. સાંભલ સુઝન—મધુ ! મારી વાત છુપી રાખી શકે છે ; ને મધુ ! મને નહીં કંઈ, તો મારા ધરમાંથી મને કાઢી નેણી, એક કુતરાને મેલે મારી નાંખું અને મધુ ! જણે છે મારી કે મારી તેમ કરવાની શક્તી મારા ઈરાવ નેણેની મળ્યું છે. હું પેલા જવાનને ચાહું છું ; તે ધણી આજારી દેખાવે છે તેની આંખો પ્યારથી બરેલી છે ; તેનું કદ ધણું સુંદર છે—મળ્યું પોતે વતીકે એનાં નેણે શીલીતો નહીં હતો. મને એવું લાગે છે કે કલાંકનાં કલાક સુધી હું મેસી તેની આંખ તરફ નેણે તે કદાચ નહીં. મધુ ! સાંભલ કે ? તેને આ સધયું જાણવું નેણેએ ; તેને જાણવું નેણેએ કે તેને ખાતર હું મારી આજાર, ઇંદગી, અને બીજું સધયું નેણેમમાં નાંખવાને તૈયાર છે, તેને તે સધયું મધુ ! કેહવું અને તેને મારી આગળ મધુ ! લાવવું અથવા તો મને તેની આગળ લઈ જવું—મને કંઈ પશુ દરકાર નથી.”

“મારા જોવાળ તેમાં ધણી નેણેમ છે,” સુઝન બોલી, “અને ખરેખર ને તેમાં નેણેમની હોય તો મધુ ! મધુ ! તેથી કાંઈ હું મારા કરામથી પાછા હટનાર નથી,” કહ્યું બીજા ઉસકેરાંધ આવી બોલી ; “હમણાં કરતાં દસ હજાર ધણી વધારે કાંચ નહીં—સુઝનની હોય, તો પશુ હું મારો ઈરાવ

તો પાછો ફરવાની નથી. ને સુઝન, તારાં જીવ મારી પશુ જાણું હતું, તો મધુ ! કાંઈપણ અપનો વીચાર કરતે નહીં. ફક્ત મને તેથી ને સુખ મળતે તેનો જ વીચાર કરતે ?”

“મેં પશુ એક વખત તેની બતનું ખમ્બું છે,” તે સ્ત્રી નીચાસો નાંખી બોલી.

“તે ?”

“હા, બીબી ; હું તો એમ ધારતી હતી, કે એ વાત તેનાં અને મારા સીવાય બીજા કોઈને પશુ ખબર પડશે નહીં ; અને તેતો કોઈ દદાડાનો લડાઈનાં મેદાનમાં મરી પશુ ગયો હતો. તે બીબી મને મારી ફરેલી કહ્યું કરવાની ફરજ પાડી છે.”

“તારે મધુ ! તારી ઉમેદમાં હોઉં પાખી હતી !”

“હા,” પેલી ઘણી પોતાની શરમથી જલસો ચેદરા પોતાનાં હાથેથી ધાંકીને બોલી. “હું તારા નેણેની વખતે જીવાન હતી, તે પશુ મને ચાહતો હતો ;”

“સારે તો સુઝન હું મને તારા તે પ્યારની માદ આપી તારીપાસ માંગી લઈ, કે મધુ ! એક સ્ત્રી હોવાથી અને તેથી એક માણસને ચાહેવું હોવાથી મને મારાં આ કામમાં મદદ કર અને હું તારો કદી પશુ ઉપકાર જીમીશ નહીં ; અને મદદ કર અને હું મને રાત અને દીવસ મુતાં અને બેસનાં ચારી દુધા ઈશ. મને મદદ કર, નહીં તો હું તારા દીવાની જની નહીશ. ચાહતો વખત મેં મેદાંમાંથી કંઈપણ સધનું કાઢ્યું વાર સધયું ખમ્બું ; અને મને હવે લાગે છે કે મધુ ! મધુ ! તો મારે મગજ ગરમ થઈ જાય છે અને મારે દુઃખ ખમ્બું. મને તારાનું મુશકેલ લાગે છે.”

“હું મને મદદ કરીશ ખાનગ, હું કરીશ ; હું કંઈ સાંધી તારા હોકમ બરાબર બધા લાગીશ ; કોઈ વેળા તે પેલી મા-જીએ એખવે કરવા નીકરે છે અને સાં હું એને જાણ મળીશ.”

“સારે તેને ફક્ત આએ આપવું અને મને મધુ ! પાશવાની જરૂર રહેશે નહીં ; તે જણેથી તરત ચાહી લેશે. આએ અવગ આપું છે પરથી તેને માલમ પડશે, કે હું એને લાંબો વખત ધણી ચાહું છું ; અને આ મરીનો દાણો તેને જણાવશે કે સચાલનો જલદીથી જવાબ મોકલવો. ચાહ હવે જલદીથી ભા ; ભારે મધુ ! તેને મને, સારે જાણી આગળ પાછી આવવું. તે વગર આવતીનાં, ને કે હું અધીરપણી જતી નહીં અને તોપણ હું તારે મારે બોલી શકીશ.”

તે ઘણી ઉઘડી સાંભલી લાંબી તરત ચાહી મળ, અને કહ્યું મારી આગળ તેણીને લાંબી રૂમ ધણ, સાં વેર નેવા હતી.

“આ અઠા ? રખે તે મને ધીક્ષાર, રખે તે મને હાજમેલો મારે ?” તેણીએ વીચાર્યું ; “રખેને—પશુ નહીં તે તેમ નહીં કરશે ; તે જીવાન છે અને તે સાંભલે કે હું પુત્ર-મુરત છે મધુ ! તેને મારી પશુ મારી માફક ઉકલશે ; અને સારે જાણી એ જાણશે કે એક સ્ત્રીના પ્યાર તે મધુ ! બીજા છે ! હા ! પછી તે મને ગમું સાં લઈ જશે સાં હું જાણીશ.”

“કહ્યું, મેદન !” તેણીની પછાડે આવી કોઈ બોલ્યું અને ને સાંભલી તેણીની ચોંટા.

“કાંચે હુરમત એતા તું છે? તેળી મને એકદમ આવી કેવી બીધરાવી હું” નાલું કે-પણ ચાલ હવે તેતું કાંઈ નહીં: તુને-શું નોંધ્યો?”

“અમીનાનાં આલ્યા પછી તેં તેણીને નોંધ્યું કે?”

“નહી-પણ એવી ધીક્કાર બરેથી દુકતી માટે અને શું કામ પુછેછ? તું શું એમ ધારેછ કે હું તેણીને મજબા નરખા?”

“હું નાલું” કે તેમણે તું કદી પણ કહે નહી, પણ મારા સાંભળવામાં આવ્યું કે પેલા ધરડા મુખે તેણીને હમણાં ધણી માધી કીમતની બેઠા આપી છે. અને તે હું નેવા ગઈ હતી અને મેં સાંભળ્યું તે ખરું જ છે, ખરેખર તે બેઠા ધણી કીમતી છે!

“પરંતુ પેગમબર? અને તે બેઠા શું છે? બેઠા! અને આપણને તો પેહરવાના પુરતાં કપડાં વતીક મલતાં નથી,”

“તેણીની બેઠામાં તરેહવાર ભતની સાલ અને દુશા-લાઓ અને તરેહવાર ભતના ધરણાઓ હતો; હુરમતે કહ્યું “વગા એક સોની બહાર બેસી તેણીને માટે હાથની બાંગડીઓ બનાવતો હતો; હું ખર કહું છું કે આપણે મુખની આફક મુગાં બેસી આ સધલું ખમતું ન નોંધ્યો. તે ખાનને ઉચ્ચે ક્યારે નોંધે હતો?”

“મેં કાંઈ તેને ધણું ધણું નોંધે નથી; તેણીને ખાનર આપણને તો હવે વખાતાંજ નાંખવામાં આવે છે. વળી આપણે જ્યારે પેહેલેજ તેણીને સારી રીતે આવકાર આપ્યો, સારે વળી તેનાં પરીણામ તો એવાંજ આવે તો!”

અને તોપણ તેમ કરવાને તારી આએજ આપણને સલાહ આપી હતી.

હા; તેણી ધારતી હતી કે સરકાર દરબારમાં આ વાત લઈ જઈશું, તો તેણીથી આપણે છુટકા થશે. પણ ખબર કદતાં હવે મામમ પડેલ, કે આપણે કાંઈ પણ આસા નથી કારણ કે એક મરદ કાપદા પુર્વક ચાર બાએડીઓ સાથ પરણી શકે અને તેઓના આ લગન કાએડા પુર્વકજ હતો. પણ મારી મા આપણને મદદ કરશે; તેણી મને એટલી તો આદેહ, કે પોતાની વહાલી દીકરીને યથલ આપમાન તેણી મુજે મોટે કાંચી ભરી નથી. જો, જો પેલી પાલખી તેણીની લાગે છે! કદાચ તેણી અહીંયાજ આવતી હશે, હા હા તેણી અહીંયાજ આવેલ. જો હમાલે આપણાજ દરવાજા આગળ ઉભા રહ્યા છે. આપણે માટે તેણી કાંઈ નથી ખબરજ લાવી હશે. નહીં તો તેણી અહીંયાં પોચતે નહીં.”

યોગ્ય વખતમાં તે ધરડી ખાનુનનાં પગમાં દાદર પર સંલ-લાયાં અને બંને જણોએ તેણીને લેવા બહાર દેડી ગઈ. બંનેને બોલે તેણીએ તેઓને ખ્યારથી કાઢી કરી અને પછી એક ઉંચી જગ્યા પર જઈ બેઠી. તેણીની આગળ સાર-વહી એક હુકો લાવીને સુઝ્યો. અને એક બે મીનીટ દમ ખાધ પછી તેણીએ તે પીવાને અને સાથે વાત કરવાને શરૂ કર્યું.

“અને કહ્યું, ટું સારી પખે છે કે” તેણીએ પોતાની દીકરી તરફ ફરીને કહ્યું, “હું ધણી ખતલી થઈ ગઈ હોય

તેતું લાગે છે, મસાલા? એક વખત એવો હતો કે સારે તું ધણી નહીં હતી. સુએને યોડો વખત આગમમ આવીને મને કહ્યું, કે તારો જીવ ઉચ્ચર પડી ગયો છે અને જેથી હાલ હું મારી આગળ આવી છું.”

“તો મારો જીવ ઉચ્ચર કાંચે નહીં પડે.” કમુએ જણાવ્યું કરી કહ્યું; “હું મારી એક સોખ નથી! અને શું તે મારા દીવસો અસુખી અને રાતો કંગાલ બનાવવાને પુરતું નથી?”

“અને વળા એવી સોખ, કે જેણીને તરેહવાર કીમતી બેઠાથી નવાજવામાં આવે, જ્યારે હમાને તો સોઝાં કપડાં વતીક નહીં મને.” હુરમતે ઉમેર્યું. “આ માતા? તું હંમતી આ ફજેતીની વાત સાંભલે અને હમાને મદદ નહીં કરે! એક વખત તો તેં હમાને વચન આપ્યું હતું કે તું તેમ કરશે.”

“એ ધરડા યુગ્મખ ફક્ત તેણીની યુગ્મસુરતી નોંધને અં-ભાંઈ ગયો છે. બાકી તેણીમાં યુગ્મસુરતી સીવાય બીજું કાંઈ પણ નથી.” કમુ બોલી, “તે જો કરમાતી નાખવામાં આવે કેવી તો તે એકદમ તેણીને છેડી દે.”

શું તેને તેણીથી દુર કરવા માટે કાંઈ પણ તકાવત નથી, “હુરમતે તે ધરડી બાપડીની વધારે નજદીક જઈને કહ્યું.” તે મારી આએ એક વખત અમને કહ્યું હતું, કે તારી એક કાસી છે તે ધણી કદાપણવાથી છે અને તરેહવાર ભડું કંગાલ કરી જાય છે; તેણી શું અમને મદદ નહીં કરી શકે?”

“તેણી તો હમણાં ગઈ છે.” તે ધરડી ખાનુએ કહ્યું. “તે વખત તેણી સારી પખે હતી અને આએજ બાપડાને માટે યોડાં તાવીજ બનાવતી હતી; હાલ તો તે કાંમ તેણીએ પડતું નાંખ્યું છે, પણ યોડાં વખતમાં કદાચ તેણી પાછી શરૂ કરે. હું ધર જઈ તેને માટે પાછી ખબર કાઢીશ.”

“આ તેણીનું હંમણાંજ નહીં બોલાવી શકે?” કમુએ કહ્યું.

“તેણી આગળ તો છેજ, તોપણ કદાચ તેણી પાછી આ-વળી. હા, મારા હમાલેને કહે, કે પાદખી પાછી મારે ધર લઈ જાય અને આએ મારી બીની. તેખાકી તેણીને કહેવામાં આવશે, કે હું તેણીને બોલાંબાય તો તેણી જરૂર આવશે.”

કમુ તરતે લાંબી દેડી ગઈ અને પોતાની માતાં દરમાઆ મુખમાં કહ્યું.

પાલખી પાછી આવી ત્યાં સુધી ઉપસી ખાનુએ વચ્ચે બીજી કાંઈ ધણી વાતચીત થઈ નહી, કારણકે તેઓને પોતાને યથવાં આપમાન સીવાય હાલ બીજી કાંઈ પણ ચીજનો બી-ચાર આવતો ન હતો અને તે બાપડા પર વાત કરવાથી તેઓનાં જીવને કાંઈ વધુ શાંતી મળતી ન હતી. અને પાલખી આવી તાગી અને તેઓએ સતોપ સાથ એક ધરડી સ્ત્રીને લાકડીની ટેડા દઈ ચોરકમાં આવતી નોંધ.

કમુ અને હુરમત બંને તેણીને લેવા દોડ્યાં તથા ધણેજ દીલેજબની બંબો આવકાર આપ્યો.

“આજા કરીમ?” તે ધરડી સ્ત્રી નીરાસો નાખી બોલી “અહીંયાં મને સહીસલામત લાવવા માટે પેગમબર તથા ધમા-બેનો મોટો ઉપકાર ખાનુ છું; મારા જેની ધરડી સ્ત્રી માટે

જહાર નીકલતું યજ્ઞ બમ ભારેકું છે. કેમ કમુળી તું સંતરી પમે છે કે ?" તેણીએ કમુ તથા દુરગત બનેનાં એકસ તરફ ટીકી ટીકાને જોઈને કહ્યું.

"જ્યારે પોતાનાં ધરમાં માત્ર તેમજ ખાર નહીં મળી, સારે એક માણસની જેવી હાલત હોય તેની હાલ જામારી છે. માણસોના ખાર જીતી મેલા તથા આપણા હરિશ્ચિંત્ર નાચ કરવા માટે, અરે માતા તારી પાસ કાંઈ પશુ તાલીન નથી."

"સારે તેથી તે મને આજે બોલાવી મંગાવી છે." પેલી ધરડી સી બોલી, "કુખ આવી પડે છે, સારેજ કરીમોની સલાહ લેવી પડે છે, નહીં વાઝ ?"

"તું ભણેય તો ખરી, કારણ કે મારી માએ તુંને તે માટે કમુ તો દયન, અમોને અમારા ધરમાંજ કુંડ અપમાન અને કુખ ખમતું પડે છે તથા અમારી કેવી રસવાઈ થાય છે. અમોને ધણીબાણી તરીકે કાંઈ પશુ ખાન મળતું નથી, અમો કરમાઈ ગયલાં કુલે ગીસાલ આ ધરમાં પહેલાં છીએ."

"નહી કમુ, હજી તું કરમાઈ નથી મળ." પેલી ધરડીએ તેણીનાં ગાલ પસવારીને કહ્યું; "તારા હાથ સુવાલા અને નરમ છે, તારી આંખો હજી સ્વચકતી છે; નહીં તું હજી કરમાઈ નથી મળ."

"નહી, મચાલા ! હું તેમ તો નથી યજ્ઞ, પશુ ચારો, હવે એવી નજીવી વાતો કરવાની સુધી હજી મને કહે કે તું મને મદદ કરશે ? તારી પાસ કાંઈ તાલીન મોદરવા છે ? તારી પાસ કાંઈ એવા શ્રાપ છે કે જેને હમારું મુખ લુટી લીધું છે તેવું નખેદ વાતો ?"

"યા, આજ ભણે છે કે હમોને કુંડ ખમતું પડે છે !" દુરગતખીએ કહ્યું; "જ્યાંથી હું જાઉં છું ત્યાં લોકો મેની એજ વાતો કયા કરે છે; કાંઈ કહે છે કે ખાનની નવી બાવડી ચણી ખુણસુરત છે, તો વળી બીજાં તેણીને જે બપડાઘર વેડ સોગાદો મણે છે તેની વાત કરે છે. એ માતા પેગમજારને ખાતર અમને કાંઈ પશું મદદ કરે."

"કરીમાં તું નીચ છે કે અંધોને કેટલું બધું ખમતું પડે છે." કમુની મા બોલી.

"હું એમોને કહું તેમ એ લોક કરશે." તે બુદ્ધીએ બોલે અવાજે કહ્યું; "તેમોને દહાડાનાં દહાડા વેર અપવાસ પાસવા પડશે તથા રોજ રાખવા પડશે તે તેમો કરી શકશે અને મધસતે જ્યારે હું કલમો ભણું તથા ખવીસો જ્યારે મારી આગળ બમતા હોય, સારે ત્યાં તેમો હાનવ રહેવાની હીમત કરી શકશે."

"ત્યાં બેટુલી જોરતો પેલી ધરડીનું ઉપકું બોલતું સાંભળી કમકમવા લાગી, પશુ કમુ હીમતવાન હતી અને તેણી બોલી, "માતા તે હું કરી શકીશ." મારે વેર લેવા ખાતર મારા રસતામાં હજારોળી કાંચ નહીં ખવીસો આવે, તોપણ તું જે કહેશે તે કરવાને હીમત કરીશ."

પેલી સીએ કમુ તરફ વધારે નીહાલીને જોયું. હું ધારતી હતી કે હું, બાણી હીમતવાન હતી, પશુ જ્યારે તારા જેવી

હું જુવોને અને આ બાબદથી અણુગનણી હતી, સારે હું પશુ તેનેથી ધુજતી હતી; સારે તું બીહતી નથી."

"જ્યારે મારી કાંઈપણ મતલબ પાર ઉતારવાની રોમ છે, સારે લાયકું મીજ છે તે હું તદનજ લુલી જાઉં છું." પેલી બાનુએ મગરબાધી કહ્યું. "કેમ દુરગતખી તું મારી સાથ સામેલ થવાને તૈયાર છે ?"

"બનસાલા ? તું જે કરશે તે હુંબી કરીશ." બીહતી જવાબ વાટે, "તું જ્યાંથી જશે, ત્યાં હું તારી પુટે આવવાને તૈયાર છું."

"આલે સારે !" પેલી ધરડી બોલી, "પશુ હું તમને એમ પુછવા માંડું છું, કે જે મીજ આવશે અહીંઆં કરવા માંમે છીએ તેમાં કાંઈ અલગ તો નહીં રે ?"

"નહી, આપણાં કામમાં અહીંઆં કાંઈ પણ અલમ કરશે નહીં." કમુ બોલી.

"સારે તો ઠીક-પણ નહી, આપણે તે તારી માનેજ ધર કરું, તેજ વધારે ઠીક પડશે."

"મને પશુ તેમજ લાગે છે." કમુની મા બોલી.

"તું તારો ત્યાં ખાનગી જોરશે છે, ત્યાં સ્વપ્ન તૈયાર કરશે અને કરીમા બીબી તે સ્વપ્ન કમારે તૈયાર થશે ?"

"કદાચ એક મહીનામાં; આજે તારીજોનું કામ ધણુ બીકડ છે અને રમે કાંઈ મીજ કરવાની આગી રહી જાય, તેથી તેની ઉપર ધણું મગજ કસતું પડે છે. તમોને મસ-જીદમાં ફૂલીદા બણાવવા પડશે, ફૂડારી જમંદગા પડશે અને માસને તે તમારેથી બીહતસ હાથ પશુ લગજશે નહીં. તમો લોકોને એવી જાતની તૈયારીઓ કરવી પડશે, જ્યારે મને તો તેટલા બધા દહાડા તદનજ અપવાસ કરવો પડશે. મારા જેવી ધરડી સીને તે ખમતું ખરેખરેજ મુશકેલ પડશે, પશુ તેમ જો કરવા કમુખીબી હું ના પાડું, તો અપડલાં બધાં વરસ થયાં તમારે ધરતું જે નીમક ખાતી આવી છું તેને જોડી નીવડેલી યડું; યાલો હમણું તો હું જાઉં છું, કારણ કે મને આજ તાત આગમથ ધણી તૈયારીઓ કરવી પડશે."

"હા, પશુ તુંને યજ્ઞ ખાખને જતું પડશે." કમુએ કહ્યું.

"કાંચ હમે તે છેકજ કાંઈ રસતે પડેલાં છીએ કે ?"

"નહી, એક કરમખી નહી" તે ધરડી સીએ ઉઠતાં જી-કનાં કહ્યું. "જ્યાં સુધી તમારે મારેનાં તાલીન થાય નહીં, ત્યાં વેર મને મારે હાયજ પકાવેલો જોરાક ખાવો જોઈએ; અલારખીજ તે તેનાં સોગંદ લીધા છે અને હવે મારે જતું જોઈએ."

"અલ્લા હાશીક" પેલી જે જવાન બાનુએ તેણીને બારણું આગળ લઈ જતાં બોલી, "જો માતા, અમે તારી ઉપર લીધાસ રાખ્યો છીએ, અમોને તું જુદી જાતી ના."

"તેણી એક સીપાહની તલવાર જેટલી સામ્યી છે." ધર-ડીના જવા પછી કમુની મા, જે અલાર ટુલીક મુગી મુગી બીહતજોની વાત સાંભળી હતી તેણીએ કહ્યું, તેણી તમોને નીરાલ કરશે નહીં. કમુ જ્યારે હું નાદની હતી, સારે કા-

છની ખરાબ લાગેલી નવરમાંથી ધણી વખત તેણીએ તુને ખચાવી છે અને ધણી વખત તારા ગાપને ખચ મારી તરફ દોડે. થઈ જતો હતો તે તેણી પાછી લાવી છે, વંચી તુ મારા કરતાં વધારે હીમત ધરાવતી હોવાથી તારા કામ વધારે સારી રીતે પાર ઉતરશે.”

“ઈનસાફા ?” કહ્યું બોલી, “મને હવે એવું લાગે છે કે પેલી ધીક્કાર ભરેલી છોકરીને એક પત્કારામાં મારા હાથમાં કચડી નાખીશ.”

“ચપ”, તેણીની મા બોલી, તારે એટલે બધો ધીક્કાર મનમાં રાખવો નહીં જોઈએ.”

“મા, હું જેટલા જોરસાથી ચાલું છું, તેટલા જોરસાથી ધીક્કાર છું” અને જો આ મારી પેદલી ઝીજ ના પાડે છે, તેઓ ખીજ ઉસકેરે છે. આટલા વખતમાં તે મને પુરતી ઝોલખવા જોઈએ.”

તેણીની મા ચુપી જોડી રહી; તેણીને પેતાની દીકરીનાં નહીં કાણમાં રાખી શકાય, તેવા ખવાસની પુરતી ખજાર હતી, “તેઓના નસીબમાં જે હોશે તે થશે.” તેણીએ વી-મારખ, “હું તેની સામે યદ શકતી નથી.” થોડા વખતમાં કમુની માએ પણ સોંધી રૂપસદ લીધી.

કમુનાં ધીક્કારમાં આવી પડેલી છોકરી દહાડે દહાડે ખાનને વધારે અને વધારે માનીતી થઈ પડતી હતી. છેલ્લી મહાદાખમાંથી પરાવારીને આવ્યા પછી, ખાન પોતાના ઘણાખરા વખત અખીનાની સંગતમાં પસાર કરવામાં મગ્ન મેલવતો હતો અને તે વેલાના તેના ચુખ વીચારે અખીનાને ચુખી કરવાના, તેણીને ભાતલાતાનાં કપડાં તથા તરેહવાર કીમતી ધરેણીઓની ભેટ આપવાના હતા. તે અવાર નવાર તેણી મોટે નાચ રંગો કરાવતો અને જે ભેલા કોઈ વેલા પણ કવચીતજ પોતાની આગળ ગે બાચકીઓને બોલાવતો. ખુબ સુરત નીરહોષ અને નરમ દીવની અખીનાની સંગતમાં પોતાની આગળ બાચકીઓએ તેને જે દુઃખ લીધું હતું, તેની જાદ વડીક ખમી શકતો ન હતો.

અખીનાની ખુબસુરતી પણ દહાડે દહાડે વધતી જતી હતી. તેણીની આમડી વધારે નરમ અને નાચુક લાગતી હતી અને તેણીનાં મેહરાપર તનદોસ્તીના રતાશ વધારે ખેલ્લી રીતે દીસતો હતો અને બ્યારેથી તેણી પોતાનાં નાહના જનાન-ખાનાની નજીકનાં સુંદર ખાગમાંનાં કુશોમાં પાણી સીપતી વા તે પોતાનાં નાહના પાલેમાં પહોંચીને ખવાડતી, સારે ખાન તેણીની ખુબસુરતી અને મરોદદાર કદથી છક થઈ જતો હતો.

કાસમઅલી પણ ખાનને અવારનવાર મલકા આવતો હતો; કેટલાક માસ વુલીક દુઃખ ખમવા પછી અતિ તેના જખ-મને રૂઝ આવી હતી અને શરીંગાપતન આવ્યા પછી થો-ડાજ વખતમાં તેને પોતાની લશકરી ફરજે અદા કરવાની ચાલુ કીધી હતી. તે પોતાના ઘણા ખરા વખત ખાનની સંગતમાં અને તેને તેના રીસલાનાં કામમાં ખદ કરવામાં ચુલવતો હતો. તે તેને ફરે કામકાજનાં કાગળ પત્ર લખતો

અને તેના ખરચનાં આંકડાઓ તપાસી આવતો. વળી ધરડી મીરાનની મદદથી તેને અવારનવાર અખીના તરફથી કાંઈ કાંઈ સંધેસાઓ મલતા હતા. અખીના બ્યારેથી તેને મોટે કોઈ ફરજ આવવા એવીજ ખીજ કાંઈ બેરો મેકલતી, સારે તેની તખતનાં દખેશાં સમાચાર પુછાવતી અને કાસમને તેથી ઘણો દીઝાસો મલતો હતો.

કાસમને અખીના એટલી તો વહાલી હતી; કે તેણીને વી-ચાર પોતાનાં મગજમાંથી તે સેહલાઈથી કાઢી શકતો ન હતો. અને પોતાની કુરસદનો સંધેસો વખત તેણીને વીચાર કરવા-મોજ શકતો હતો. ખરું છે કે લશકરમાં તેનાં ઘણાંક ઝોલખી-તાઓ હતા, પણ તેઓનાં અને તેનાં વીચાર એક મલકતા નહીં હોવાને લીધે તે ઝાઝો તેઓ સાથે બેલાતો ન હતો. અને તોપણ કાસમ પોતાની તે વખતની જીંદગીથી પુરતો ચુખી હતો.

આખણે આગલાં એક પ્રકરણમાં જોઈ ગયા છીએ, કે ભરૂર સાહેબ પેમા ચુનસીની સાથે લશકરી ખરચોની દેટલી હુઆઈ ચલાવતો હતો, તેને સુલતાને પેલા ઇમોજ દેહીઓ સોંપી આપી, તેઓને ગમે તે રીતે તીકાલ કરવાનો હાકમ કર્યો હતો. તે પણ આપણે જાણે છીએ, કે કામ સુલતાનનાં સંતોષ વચ્ચે બાજ આવ્યા પછી તેને તેનાં જોવા થોડા આસામીઓ સાથ ત્રાવણુદારમાં છુટ ચલાવવા મેકલવામાં આવ્યો હતો અને સોંપી તેને કામખસોતેરની મીટી લશકરી તુકડીમાં મેકવાનો હાકમ થયો હતા.

એક દહાડે ખાનને લશકરનાં હીસાબ ચુકવનાર તરફથી એક કાગળ મળ્યું, જેને લશકરનાં ખરચમાં ચાલતાં થોડાલા વીરો ખાનને ચેતવણી આપી હતી.

“સોંધી વધારે ખરાબ તો એ છે કે,” તે કાગળ વીરે કાસમ સાથે વાત કરી પછી ખાન બોલ્યો, “કે મને જેટલાં વરસ થયાં ઠગાઈ ચાલુ રહી છે, તેટલાં સંધેસો વરસમાં ગ-એમી ખોટનાં નાણાં લઈ આપવા પડશે. વળી આ કાગલ પરથી લાગે છે કે કાંઈ થોડોજ વખત થયો એમ ચાલતું આવ્યું નથી.”

“નહી ખાન સાહેબ કાંઈ વરસો થયાં એમ થતું હોતું જોઈએ, અહીંયાં તેઓ તેની તારીખ અને મહીનો વતીક જ-ણાવે છે. હું તો ધારું છું, કે હું તે હીસાબ ચુકવનાર આગળ જઈ અને આખો હીસાબ ખાજે તપાસી જોઉં. કદાચ તે-માંથી આપણને કોઈ નવો પેરા હાથ લાગશે.”

“ઘણોજ ડહાપણ ભયો વીચાર છે કાસમ-હું” પણ તારી સાથે આવશ. જે મારું નામ બધે પુરતું જાણીતું નહીં હતું, તો થોડાં આને માટે મનેજ ગમે પડતું.”

ખાન લશકરમાં જોટલું તો માન ધરાવતો હતો, કે તે હીસાબ ચુકવનાર રાખસે તરતજ તેની ખરજ કમુલ કરી અને કાસમ તથા લશકર ખાતાનાં ચુતીઓ તરતજ હીસાબ તખસીલો ભરી ગયા. દહાડાનાં દહાડાઓ તેઓએ તે ઉપર કાદવા પણ હેઠ કાંઈથી ચોક્કસ પતો જણ્યો નહીં, અને

ખાનનાં સ્વભાવ ઉપર તેથી ખરેખર બધી ગંભીર અસર થઈ. એક દહાર કાસમને એવીતિ સુઝ પડી આપ્યું, કે દીસાખનાં આંકડાંઓ પેલા મુનથી કે નેની દુનવીની વાત આપણે આગળ નેહ ગયાં છીએ તેને મારેલાં દેવાં નેહજી કાસમે પોતાનો ઉપરો શક ખાન આગળ નહરે કર્યો.

આથી કાંઈ ઉપથી આખર ઉપર નહું અજવાળું પડ્યું હોય તેવું જણાયું. તેઓને ખબર હતી કે મુનથી હજી મુખી નહરે સાહેબનાં મેહતા તરીકે કામ કરતા હતા. નેથી મુનથીને તેઓની હજુરમાં બધ આવવાની જરૂર જણાઈ. અને તેને તેઓનાં નજીક ધસી દાવજ ખાને પોતાનાં રસાલાતાં એક ધરડા સીપાદ નામે દીસાવરઅંકીને મોકલ્યો. દીસાવરઅંકીને જાર સાહેબ મારે કાંઈ પચુ સારી સાગણી ન હોવાથી મુનથીને ઉચ્ચ સાવવાનું કામ તેને પુણીથી માયે લીધું.

ખીને દહારે સહવારના પોતાની સાથે બીજા છ બહારુ માણસો સહ દીસાવરઅંકી પોતાના કામ ઉપર નીકળી પડ્યો અને પછી ઉતાવળથી કુચ કાંઈથી તેઓ સધલાં પોતા વખતમાં જાર સાહેબની હાજરી આગળ આવી પહોંતા. હવે બહારુઓની મુનથીને જાયથી સહ જરૂં કાંઈ ધણું સેદકુ કામ ન હતું, કારણ કે તે પછી ખરે જમાદારની સાથેના સાધન કરતો હતો. પચુ અને તેમાંની તેઓ દુલેદ ખાખા. દીસાવરઅંકીનાં એક માણસે દુકારનો પોસાગ લીધો અને કાંઈ બાંહેણે લક્ષ્યારી તે મુનથીને હાજરીની પહારે લઈ ગયો, બીજા બીજા માણસે તેઓની રાહ નેતાં હતાં અને ગમે તેવા મુનથીનાં કાજાવાલા તથા ધમધીઓ છતાં, તેઓ તેને સાંધી જાયથી સહ ગયા.

પોતાના નેકર નાહસી ગયો છે, એવું ધારી જાર સાહેબ ધણે કોષખાન થયો; કાંઈ પચુ તેને ફરી ચકુ નહી, કે તે કહી જાયુ ગયો હતો. બસ ફક્ત એટલું જ જણવામાં આવ્યું, કે હેલા એક દુકાર સાથ નેવામાં આવ્યો હતો. જાર સાહેબને તેથી પછી સ્વપર થવા માંડી, કારણ કે મુનથીને તેની સમળી ખાનગી ખાનગીની ખબર હતી અને તેને જ નહરે ચાલે, તે તેને સતત નાશ થાશે.

મુનથીનાં આવવાથી ખાન તથા કાસમને ખરેખર બધી પુશાસી ઉપજી. પેહેલે તો તે જણે કાંઈ જણાવે નહી હોય, તેવા તેને ધોંગ કર્યો, પચુ તેની સાંનેને શક એટલો તો મનજીવ હતો, કે ખાને દુકમ છીએ કે તે સપણું કમુક નહી કરે. તેણે તેને પાણી પીવા આપ્યું નહી.

નજીક એક આખા દહારા વેર તો પેલી ધમધીથી તેની ઉપર કાંઈ અસર થઈ હોય તેવું જણાયું નહી. પચુ એ કરતાં પચુ વધારે સખત લીધો તેને કરવામાં આવશે, એવું જણારે તેને જણાવવામાં આવ્યું, સારે અંતે બીજાને સધળું ખાન તથા કાસમ આગળ નહરે કરી દીધું. તેઓએ સધળું સાંબળી લીધા પછી તેને પુશાસે કરવા માટે જમાદારને બોલાવા એક કાસમે મોકલ્યો, પચુ કાસમે જમાદારને જમ મળે, તે આગમયગો તે તો શેહરમાં આવી લાગે હતો, કારણ કે પછી જાસ કર્યો પછી તેને માલમ પચું હતું, કે દીસાવરઅંકી પોતા માણસ સાથ તે જાણુએ નેવામાં આવ્યો હતો અને તે જણવા પછી તેની ખાન પચું, કે તેને મુનથીને સાંધી ઉચ્ચ બધ ગમેશે હોવા નેહજી.

સ્ત્રીની પાંચ જાતની રાક્ષસીઓ.

તંદરેસ્તીની જાતન કરનારીઓ.

આપણે એ બેરો જણાવ્યો, માતાઓ અને દીકરાંઓ પેલાં કે એક તમારેતરી જમાદાર કરવા બાબતે લોકોમાં રોષ, તે પછી ઉચ્ચ રૂંદેક આપણને ખસે અને કાઠેરી જમાદાર જણમાં આવતા નજીક જ પડે. — જમાદાર તોજીવ.

ખાન જારેલા પેતાઓને કાપી સ્ત્રીઓ સાથે છે, તેમના તબીયેતની નાજવણી કરનાર તરીકેના બેટા કાંઈ જોહો લાવકો નથી. એક ધરની ધણપણીએ નીચલા સવાલોના પુખ્ત વીચાર કરવા નેહજી, જેવું કે, તાણ હવા, તાને અને પુષ્પીકારક જોસક, કરકસારી અને હજમ પાઈ શકે તેવી રીતે જોસક ચંપવાની રીત, ધરની વહીવટ સહજ મુખ-ગાળી સવાલવો, હલાદો અને ઉદુ, પચુ જોહું અગમ્યું નહી. માંદરીમાં સારીરની નાજવણી અને ઉડતા રોગોને દેવાપે થતાં અટકાવું. હેરાંઓની સંભાષ રાખનારી આખા-ઓપર તેઓની તંદરેસ્તીનાં ધણે આધાર રહે છે અને જોસક પડાવનાર રોગોને અટકાવ કરવામાં કાઠરોનાં ધણે જમાદાર દુદામન બને છે.

કાઠર રીચીસન લખેલે કે “ધરની. રીકક અને સહજ મુખરાખને માટે આપણે ઓઝો તરફ દેશમાં નેહજી છીએ. દુ. દુ. દુ. કે ને ધરમાં એક જાલી ધણપણી અને ખાન તેનો અંદરનો વહીવટ ચલાવવાને અને તેની ઉપર સરકારી જોગવાવને હોય નહી, તે ધર ખરેખર કંગામ છે. એક કુચ્ચ સ્ત્રી એક એકની રીસાની છે; પચુ મુખમાંની ઓઝોની સંપ્રકાશ હરેલી પુણીઓએ વચર રૂંદે આપણને સખત અને જુવેન રોગોમાંથી બચાવ્યા છે.”

તંદરેસ્તીની નાજવણી કરનારીઓ તરીકેનાં તેઓનાં અધીકારમાં, ઓઝોએ તેઓની સત્તા હેઠલ આવેલા રૂંદે જણાવેને જમાદારના ખાન પાડવી નેહજી, કારણ તે વચર જમાદાર તંદરેસ્ત દાલતમાં રહેતી નથી. આરો મળ કરીને પુરતનાં “નાદવાનાં કપરાને” નેરલા નેહજી, તેણા તાને થતા નથી; અને ને જુવાન જાનુ દરોજ સદવારે પોતાનું જાન સાથ રાખતી નથી. તેણી કેવી રીતે પોતાની આખર નાજવી શકે તે જોનું પચું મુખરેલ છે. એટલું જ સ્ત્રીઓએ જવા પીવામાં અંદાને રાખવા માટેની કરૂં નેહજી તેઓએ પોતાનાં હેરાંઓને આરોથી ખાવા પીવા-

અંક ૨૨ થી ૩૧ સુધી છે.

માથેરાન

તેનો મુખતેસર હેવાલ, આળોહવા, તવાગ્રીબ ઈયોલી,
તેના વીગતવાર નકસા સાથે.
૨૨નાર, ગુલબાઈ-શરામ છપાટક.
કૌમત-૩૧ પૌસ્ટેજ એક આનો.

માથેરાન ખાતે દવા ખાવા જવામાંથી તથા બીજાં જાતનાં લોકોની કૃષ્ટિ
વા દરવાની જગ્યાએ તથા બીજાં જાતનાં જાતનાં જાતનાં હોય છે, તેઓની
વાટેકારી માટે આ પુસ્તકમાં માથેરાનની અસલી તવાગ્રીબ, મુખતેસર નારે
તથા નારેલથી માથેરાન જવાને લગતું જવાન, માથેરાનની રૂત તથા બુગો
લ, માથેરાનની કૃષ્ટિ દરવાની જુદી જુદી પોઈન્ટ, તવાગ્રી, બનર, માથે
રાનના પાઠાની લોકો, બનર, પશ્ચીમી, પેટ ચાલનારાં બનર, માથેરા
નમાં આવેલા જંગલ તથા દુધનોવાં તેમજ તેમના માથેરાનાં નામો, મા
થેરાનમાં કૃષ્ટિવાની તથા બીજાં જાતનાં તવાગ્રીબ દોરો, માથેરાનનાં
દોરો, તથા ઉલે, લાંબા માછ મુખી-નદર દોરો સતોયારસ મુધારાને
લગતી ઉપોચી બાજુનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. એ પુસ્તક ધણી
કુદરતી રીતે ધાપવામાં આવ્યું છે તથા તેની બંધાઈ ઉપર પણ તેવું જ
ધ્યાન આપવામાં આવ્યું છે.

કચ્છરે હિન્દુસ્તીન પ્રેસમાંથી ગંજાવી લેવી.